Sadan KIRANLI

GURER ve DÜRER

(1.CİLT)

***Molla Hüsrev*,** buyurdu ki:

"Dünyâ ve âhirette insanın şerefi ve iki âlemde üstün derecelere nâil olması, ancak doğru îtikâd olan Ehl-i sünnet îtikâdında bulunmak ve sâlih amel işlemekledir."

BİRİNCİ BASKI

1000 ADET

Bu kitabın tüm yayın hakları mahfuzdur. Yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Kitabın ilk baskısı: Şubat 2014

Baskı Nev-i: Birinci Baskı

Baskı Adedi: 1000 Adet

ISBN : 978-605-85412-1-4

Kitap temini için: 0 (506) 338 26 36

BİRİNCİ BASKI - 1000 ADET

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5'inci maddesinin A fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir.

İÇİNDEKİLER

	Dürer Arapça Sayfa no:	*Türkçe Sayfa no:*
Mukaddime	*2*	1
TEMİZLİK BÖLÜMÜ	**6**	**4**
Abdest (Vudû') İn Farzları	6	4
Abdestin Sünnetleri		7
Abdestin Müstehabları		8
Abdestin Edebleri		8
Abdestin Mekruhları		9
Abdesti Bozan Ve Bozmayan Şeyler	12	9
Abdestsiz Caiz Olan Ve Olmayan Şeyler :		11
Guslün Farzları	**17**	**12**
Guslün Sünnetleri :		12
Guslü Gerektiren Durumlar :		12
Vâcib Olan Gusl:		13
Sünnet Olan Gusl:		13
Mendûb Olan Gusl :		14
Cünub Ve Hayızlıya Haram Olan İşler :		14
Kendileriyle Abdest Ve Gusl Caiz Olan Sular :		15
Kuyular Faslı	**25**	**18**
Teyemmüm Babı	**28**	**20**
Teyemmümün Farzları:		21
Teyemmüm Caiz Olan Maddeler :		21
Teyemmümü Bozan Şeyler :		22
İki Mest Üzerine Mesh Babı	**33**	**22**
Mest Üzerine Meshin Farziyyeti :		24
Meshi Bozan Şeyler :		25
Sargı Üzerine Mesh :		26
Kadınlara Mahsûs Olan Kanlar (Demler) Babı	**39**	**26**
Hayz Kanı:		27
Nîfâs Kanı:		28
İstihâza Kanı :		29
İstihazanın Hükmü :		29
Pislikleri Temizleme Babı	**44**	**30**
İstincâ Ve Istibrâ Hakkında Bîr Fasıl	48	32
NAMAZ BÖLÜMÜ	**50**	**34**
Namazın Farzıyyeti Ve Hukmu:		34
Namaz Vakitleri:		34
Müstehab Vakitler :		36
Mekruh Vakitler :		36

	Dürer Arapça Sayfa no:	*Türkçe Sayfa no:*
Ezan Babı	**54**	**37**
Namazın Şartları Babı	**57**	**39**
Necasetten Temizlenmek :		39
Avreti Örtmek :		40
Kıbleye Yönelmek :		40
Niyet Etmek:		42
Namazın Sıfatı Babı	**65**	**43**
İlk Tekbir (Tahrîme) ;		43
Kıyam :		44
Kıraat :		44
Rükû' :		45
Secde :		46
Ka'de Ve Teşehhüd :		48
Ka'de-İ Ahire:		49
Namazda Tertib :		50
Namazdan Kendi Sunu (Fiili) İle Çıkmak :		51
Namazın Diğer Vâcibleri :		52
Namazın Edebleri :		52
İmamet Hakkında Bir Fasıl	70	52
Namazda Gizli Veya Açıkdan Okumak :		52
Namazlarda Kıraatin Miktarı		54
İmâma Uyan Kimsenin Kıraati :		54
Cemaat :		55
İmamet:		55
Kadınların İmâmeti Ve Cemâati :		56
İktidâ Meselesi :		56
Namazda Kadınların Erkekler İle Bir Hizada Bulunması :		57
İktidâyı Meneden Durumlar :		59
İktidâ Konuları İçin Ek		59
Namazda Hades Babı	**94**	**60**
Namazı Bozan Ve Namazda Mekruh Olan Şeyler Babı	**100**	**62**
Namazı Bozan Şeyler :		62
Namazda Mekruh Olan Şeyler :		64
Vitr Ve Nafileler Babı	**112**	**67**
Nafile Namazlar :		69
Teravih Namazı		71
Farz Namaza Yetişme (İdrâk) Babı	**120**	**72**
Vakti Gecen Namazların Kazası Babı	**124**	**74**
Hastanın Namazı Babı	**127**	**76**
Hayvan Üzerinde Namaz Babı	**130**	**78**
Gemide Namaz Babı	**131**	**78**
Müsâfirin Namazı Babı	**131**	**79**
Cuma Namazı Babı	**136**	**81**
Cuma Namazının Sıhhatinin Şartları :		82
Cumanın Vücûbunun Şartları:		83
Hutbenin Hükümleri :		84

	Dürer Arapça Sayfa no:	*Türkçe Sayfa no:*
Bayram Namazları Babı	**141**	**86**
Ramazan Bayramı Namazı:		86
Kurban Bayramı Namazı :		87
Teşrik Tekbîri :		87
Küsûf Namazı Babı	**146**	**88**
İstiskâ Babı	**147**	**89**
Korku Namazı Babı	**148**	**89**
Ka'be'de Namaz Babı	**149**	**90**
Şek Ve Sehv Secdesi Babı Sehv Secdesi:	150	90
Namazda Şüphenin Hükümleri :		92
Tilâvet Secdesi Babı	**155**	**92**
Cenazeler Babı	**159**	**95**
Meyyiti Kefenlemek :		97
Cenaze Namazi Kılınmayan Kimseler ;		98
Cenaze Namazının Kılınışı Ve Duaları :		98
Şehid Bâbı	**168**	**101**
ZEKAT BÖLÜMÜ	171	104
Zekatın Edasının Vâcib (Farz) Olmasının Şartı :		105
Saimelerin Zekatı Babı	**175**	**106**
Devenin Nisabı :		106
Sığır İle Câmûsun Nisabı		107
Davarın Nisabı		107
At'ın Nisabı		108
Malın Zekâtı Babı	**180**	**109**
Altın Ve Gümüşün Zekâtı		109
Aşir Babı	**182**	**111**
Maden Ve Hazînelerin Zekâtı Babı	**184**	**112**
(Rikâz)		112
Öşr Babı	**186**	**113**
Zekât Verilecek Kimseler Babı	**188**	**114**
Zekât Vermek Caiz Olmayan Yerler		115
Fıtra Babı	**193**	**116**
Fıtra Verilen Maddeler :		116
ORUÇ BÖLÜMÜ	196	118
Oruca Niyet		118
Orucu Bozan Şeyler Babı	**201**	**120**
Oruçla İlgili Çeşitli Meseleler	208	122
İtikâf Babı	**212**	**124**
HAC BÖLÜMÜ	215	126
Haccın Farz Olmasının Şartları :		126
Haccin Farzları :		127
Haccın Vâcibleri :		127

	Dürer Arapça Sayfa no:	*Türkçe Sayfa no:*
Umre Ve Hükümleri		127
İhramın Mîkatları		127
İhrâmlıya Yasak Olan Şeyler Ve İşler :		128
Kıran Ve Temettü' Babı	**234**	**132**
Cinâyetler Babı	**239**	**134**
İhsâr Olunan İhrâmlı Babı	**257**	**138**
Kendi Yerine Başkasını Hacca Göndermek :		139
UDH İYYE BÖLÜMÜ	**265**	**142**
(Kurbân Bahsi)		142
Kurbâna Mâni Olan Veya Olmayan Haller :		143
Kurbâna Ortak Olanlar Hakkında Meseleler :		143
BOĞAZLANAN HAYVANLAR BÖLÜMÜ	**276**	**145**
AV BÖLÜMÜ	**272**	**148**
CİHAD BÖLÜMÜ	**286**	**151**
Ganimet Ve Paylaştırılması Babı	**286**	**154**
Kâfirlerin İstilâsı Babı	**290**	**156**
Müste'men Babı	**292**	**158**
Dâr-I İslâm Ve Dâr-I Harb İle İlgili Bir Tamamlama		160
Vazifeler Babı	**295**	**160**
Cizye Hakkında Bir Fasıl	298	162
Mürted Bâbı	**301**	**164**
(İslâm Dînînden Dönen Kimse)		164
Âsiler Babı	**305**	**166**
BOŞ VE SAHİPSİZ ARAZİNİN İHYASI BÖLÜMÜ	**306**	**167**
Sular Hakkında Bir Fasıl		168
Şirb Suyu:		168
Şuf'a Suyu:		169
KERAHİYYET VE İSTİHSAN BÖLÜMÜ	**310**	**170**
Yemek, İçmek, Altın Ve Gümüş Kap Ve Eşya Kullanmak Ve Bazı Mahzurlu Şeyler Hakkında Bir Fasıl		170
İpek Elbise Giymek, Altın Ve Gümüş İle Süslenmek Ve Yüzük Takmak Hakkında Bir Fasıl		172
Kadın Ve Erkekde Bakılması, Dokunulması Caiz Olan Ve Olmayan Yerler Ve Azl Hakkında Bir Fasıl		173
Çeşitli Konular Hakkında Bir Fasıl		174
Küfür Sayılan Ve Sayılmayan Şeyler Hakkında Bir Fasıl		180
Yahudi, Hıristiyan Ve Putperestin Müslüman Olmasi Hakkinda Bir Fasıl		181

	Dürer Arapça Sayfa no:	*Türkçe Sayfa no:*
NİKAH BÖLÜMÜ	**325**	**182**
Velî Ve Küfüv Babı	**325**	**187**
Velî'nin Hükümleri :	334	187
Küfüv'ün Hükümleri:		190
Mehr Babı	**341**	**192**
Kölenin Ve Kâfirin Nikâhı Babı	**349**	**197**
Kölenin Nikâhı:		197
Kâfirin Nikâhı :		199
Kasm Babı	**355**	**200**
SÜT EMME BÖLÜMÜ (Radâ')	**355**	**201**
BOŞAMA BÖLÜMÜ (Talâk)	**358**	**203**
Boşamanın Yapılması Babı	**358**	**204**
Talâkın Kinayeleri Faslı		208
Tefviz Babı	**371**	**211**
(Boşamayı Kadına Devretmek)		211
Ta'lîk Babı	**376**	**215**
Fârr'ın Talâkı Babı	**380**	**217**
(Mirastan Kaçıranın Boşaması)		217
Ricat Babı	**383**	**219**
İlâ Babı	**387**	**221**
(Karısına Yaklaşmamak Yemini)		221
Hul' Babı	**389**	**223**
Zıhâr Babı	**393**	**225**
Liân Babı	**396**	**228**
(Karı - Koca Lânetleşmesî)		228
Cimâa Kadir Olmayan (Innîn) Ve Benzeri Kimseler Babı	**399**	**230**
İddet Babı	**400**	**231**
İddetin Hükümlerinden Bazıları Şunlardır:		231
Yas Tutma (İhdâd) Hakkında Bir Fasıl	404	233
Nesebin Sübûtu Bâbı	**406**	**234**
Hıdâne Babı	**410**	**237**
(Çocuk Bakımı)		237
Nafaka Babı	**412**	**239**

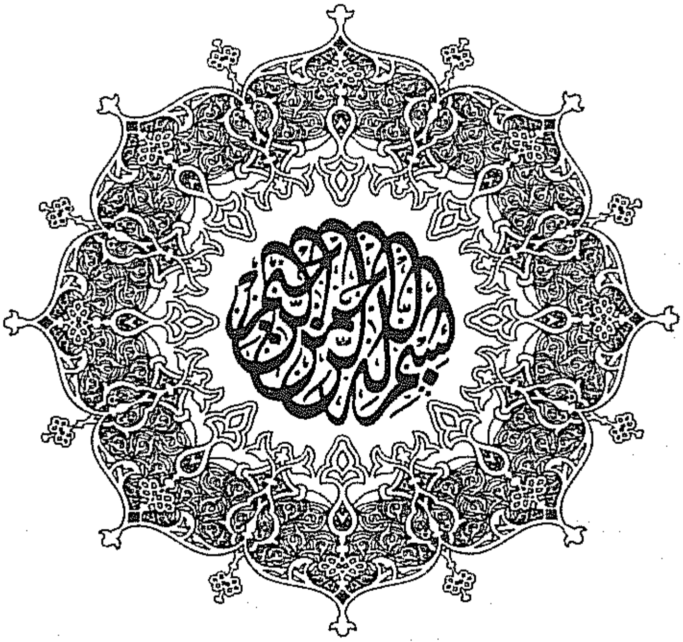
بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ
وَعَلٰى اٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ اَجْمَعِينَ

رَبِّ يَسِّرْ وَلَا تُعَسِّرْ رَبِّ تَمِّمْ بِالْخَيْرِ وَبِهٖ

MOLLA HÜSREV (HZ.) KİMDİR?

Osmanlı Devletinin üçüncü şeyhülislamı ve Fatih Sultan Mehmet Han'ın hocası. İsmi, *Muhammed bin Feramuz bin Ali Rumi*'dir. Sivas ile Tokat arasındaki Karçın köyünde doğdu. Doğum tarihi bilinmemektedir. Babası bir Fransız subayı iken müslüman olmuş, kızını Osmanlı emirlerinden Hüsrev adında bir zata vermiştir. Babasının vefatı üzerine eniştesi Hüsrev Bey'in yanında yetişti ve Hüsrev Kayını diye çağırıldı. Daha sonra kayını kelimesi de kaldırılıp Molla Hüsrev adıyla meşhur oldu. 1480 (H.885) yılında İstanbul'da vefat etti. Cenaze namazı, Fatih Camii'nde kılındıktan sonra Bursa'ya götürülüp Emir Sultan'ın doğusunda kendi yaptırdığı medresenin bahçesine defnedildi. Mezar taşında; *"Menba-ı ilm ü hüner, Varis-i ulum-i Hayr-ul-beşer, Fazıl-ı hurşid-i eser sahib-üd-Dürer vel Gurer Mevlana Muhammed Hüsrev"* yazılıdır. Molla Hüsrev, Burhaneddin Haydar Hirevi ve zamanın diğer alimlerinden ilim tahsil etti. Tahsilini tamamladıktan sonra, Edirne'de Şah Melik Medresesinde sonra da kardeşinin vefatıyla boşalan Çelebi Medresesinde müderrislik yaptı. Sultan İkinci Murat Han devrinde Varna Savaşından önce 1429 yılında Kazaskerliğe tayin edildi. Molla Hüsrev, Fatih Sultan Mehmet Han tahta geçince de bu vazifeye devam etti. Sultan İkinci Murat Han memleketi iç ve dış huzura kavuşturduktan sona tahttan çekilmiş, yerine oğlu Fatih Sultan Mehmet'i oturtmuştu. Ancak düşmanlar, sultanı çocuk yaşta görüp sefer hazırlıklarına başladılar. Bunun üzerine İkinci Murat Han tekrar tahta geçti ve Fatih Sultan Mehmet'i Manisa'ya gönderdi. İlim adamlarının çoğu birer bahane ile Manisa'ya gitmek istemedi. Molla Hüsrev kazaskerlikten istifa ederek şehzade ile birlikte Manisa'ya gitmeye karar verdi. Fatih onun bu kararını duyunca; "Vazifenize devam edin, zira memleketin size ihtiyacı var." dediyse de Molla Hüsrev; "Tahttan ayrılıp Manisa'ya giderken, sizi yalnız bırakmam uygun olmaz. Müsade buyurun geleyim." diyerek samimiyetini bildirdi ve birlikte Manisa'ya gitti. Fatih Sultan Mehmet bu muhterem alimden çok istifade etti. Daha sonra Fatih, tahta geçince, Molla Hüsrev de Sultan'ın yanına geldi. İstanbul'un fethinden sonra Galata ve Üsküdar kadılıklarına tayin edildi; Ayasofya Müderrisliğini de yürüttü. Bir ara Bursa'ya gidip medrese kurdu ve ilim öğretmekle meşgul oldu. Bu sırada Fatih Sultan Mehmet Han tarafından İstanbul'a davet edilen Molla Hüsrev, İkinci Osmanlı Şeyhülislamı Fahreddin-i Acemi'nin vefatı üzerine 1460 yılında Şeyhülislamlığa tayin edildi. Molla Hüsrev, devletin bu en üstün ve en şerefli fetva makamında yirmi sene adalet ve hakkaniyetle vazife yaptı. Fatih, Molla Hüsrev'den söz ettiği zaman; *"Zamanımızın Ebu Hanifesi'dir."* diyerek takdir, teveccüh ve sevgisini belirtti. Bir düğün yemeğinde hocası Molla Gürani'yi sağ yanına Molla Hüsrev'i sol yanına alarak, iltifatta bulunmuştu. Orta boylu, gür sakallı, kıymetli elbise giyen, heybetli, tevazu sahibi bir zat olan Molla Hüsrev; güzel ahlak, vakur, yüksek ilim ve İslam dinine uymaktaki titizliğiyle halkın ve devlet adamlarının sevgisini kazandı. Bu büyük alim yalnızlığı ve kendi işini kendisi görmeyi severdi. Konağında hizmetçileri olduğu halde hiç birini kendi hizmetinde kullanmaz odasını kendi süpürür, lambasını kendi yakardı. Molla Hüsrev birçok talebe yetiştirdi. Fıkıh alimi ve şair olarak şöhret yaptı. Önceki alimlerin kitaplarından hergün iki yaprak yazmayı adet haline getirmişti. Vefat ettiğinde kendi el yazılarıyla yazılmış pekçok nefis eserler görüldü.

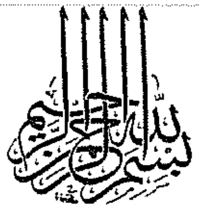

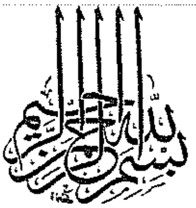

Mukaddime

Kitabının muhkemi (manası açık olan ayeti) ile doğru olan şeriatın ahkâmını sağlam kılan ve yüce hitabı (Kur'an-ı Kerîm'i) ile dosdoğru olan dinin alemlerini yükselten Allah' (C.C.) a hamd olsun.

Salât ve selâm, Efendimiz Muhammed (S.A.V.) ve âli üzerine ve O'nun kapısının toprağına yüzlerini sürmekle eksikliklerden temizlenip kurtulan Ashabı üzerine olsun.

İrridi; Şüphesiz, idrâk sahipleri katında sabit olan mukaddimelerden [1] ve basiret sahipleri yanında yazılı makbul olan şeylerdendir [2]ki, dünyâ ve âhîrette insanın şerefi ve onun iki âlemde kemâl derecelerine nail olması; ancak İslâmî kesin akidelerle içi (bâtını) temizledikten sonra, dînî sâlih âmellerle de dışı (zahiri) donatmakla olur.

Üstün ve değerli olanın ta'rîfini, beyânını üzerine almış olan ilim; ilimier arasında hâline ihtimam gösterilmek suretiyle seçkinleşmiş bulunan ilimlerin uğraşmaya en uygunu, onların azmetmeye ve gönül vermeye en yaraşır olanıdır.

Bu ilim, temiz ve pâk olan ümmetin âlimlerinin, hâline itinâ gösterdikleri ve doğru dînin büyüklerinin, esâslarını bağlayıp sağlamlaş-tırmakda çaba harcadıkları Fıkıh ilmidir.

Şüphesiz Yüce Allah (C.C.), Peygamberimiz Aleyhisselâmı Nebilerin, Resullerin sonuncusu ve yolların en doğrusunu açıklayıcı kılınca; günlerin olayları sayısız ve o olayların hükümlerini bilmek de kıyamet gününe kadar lâzım gelince, nasslarm [3] zahirleri onları açıklamaya yetmedi. Hattâ o olayların hâline yeten bir yol lâzım geldi. İlâhî hikmet, âlimleriyle beraber bu ümmeti, Peygamberleriyle beraber İsrâiloğullarınm benzen gibi kılmayı gerektirdi [4] de, Yüce Allah (C.C.) bu ümmetin geçmişleri içinde, dağlar gibi âlimler yarattı. Onlar vâ-sıtasıyle şeriatın kaidelerini açıkladı ve kolaylaştırdı. İslâm binasını sağlamlaştırdı ve kıyamet gününe kadar, onlara tâbi olanların felaha kavuşmaları için, ahkâmın güç meselelerini onların görüşleriyle aydınlığa kavuşturdu.

Onların ittifakı kesin bir delildir ve ihtilâfları ise geniş bir rahmettir ki kalbler onların fikirlerinin nurlarıyle aydınlanır ve nefisler onların izlerine tâbi olmakla mutlu olur.

Allah (C.C.) onların derecelerini ve mevkilerini yükseltmeye, namlarım ve mezheblerini sürekli kılmaya, onlar arasından bir zümreyi (Dört İmâmı) seçip görevlendirdi. Çünkü ahkâmın esâsı onların sözleri. üzerine kurulmuştur ve Fukahây-ı İslâm onların Mezheplerine göre fetva verirler.

Yüce Allah (C.C.) onlardan, en büyük imâm ve en ileri himmet sahibi, milletin ve sabit dînin kandili, İmâm Ebû Hanîfe Nu'mân bin Sabit' (Rh.A.) i seçti. Allâh-u Teâlâ, O'nun Mezhebine sarılan Mücte-hidlerirvçokluğu ve vaz'ettiği cüz'î hükümlerin bolluğu ve meşrebinin tatlılığı sebebiyle O'nu cennetlerin en yüksek odalarına yerleştirsin ve kabri üzerine gufran kovalarını akıtsın.

Şüphesiz, ahkâma âid O'nun ifâde ettiği şeyler, dalgaları birbirine çarpan bir deniz, hattâ sapıklığın karanlığını gidermek için alevli parlak bir kandildir.

İşin başlangıcından ve ömrün evvelinden (yâni gençliğimden) be--ri bu denizden ve O'nun vaz'ettiği esâslardan avuçlamakda, O'na men-sûb olanlardan faydalanmakla ve O'na yönelen tâliblere anlatmakla bu ilmin bâblarının ve fasıllarının meselelerini araştırmakda idim.

Hu sırada, isteksiz ve nzâsız olarak, Kadılık belâsına tutuldum. Kadılıkda geçen ömrümü oyalanmak; halkın içine karışmayı, Müslüman olmayan kimselerle konuşmayı da değersiz bir şey sayardım. Hattâ, bunun hâlime uygun olmadığı dâima zihnimde dolaşırdı. Yüce Allah (C.C) dan ömrümün sonunu hayra çıkarmasını istiyordum. Bunun-' la beraber, bu ibtilâ hikmetten hâiî, fayda ve maslahattan uzak da olmadı. Çünkü, ufak tefek vak'a ve olayların hükümlerini araştırmaya ve meselelerin takririnde metinleri açıklamaya sebeb ve vesile oldu. Yine benim, faydalı şeyleri içine alan, fazla şeyleri bırakan bir metin yazmama da sebeb oldu. Bu metin hitabesinde (girişinde) anılan özelliklerle mevsufdur. Bu metinde, en üstün metod ve uslûb ile en güzel şekilde olan fen kitaplarının tertibi ele alınmıştır.

---

[1] Mukaddime (Mukaddeme): Bazan gelecekteki bahislerin üzerine kurulduğu şeye, ba-zan kıyâsın cüz'ünün kurulduğu kaziyyeye bazan da delilin sıhhatinin üzerine kurulduğu şeye söylenir.

Kitabın Mukaddimesi: Maksada başlamadan önce kitapla irtibatından dolayı orada zikredilen şeylerdir.

timin Mukaddimesi: Başlayışın üzerine kurulduğu şeydir. Kitabın mukaddimesi ilmin Mukaddimesinden daha umûmîdir, tkisi arasında umûm, husus ve mutlâkiyet vardır.

Mukaddime ile mebâdî arasındaki fark şudur: Mukaddime, mebâdtden daha umûmîdir, Mebâdî vasıtasız olarak meselelerin üzerine kurulduğu şeydir, Mukaddime ise; meselelerin vasıtalı ve vasıtasız olarak üzerine kurulduğu şeydir.

[2] «Makbul olan şeylerdendir» diye tercüme edilen kelimenin aslı müseHemât'dır.

Müsellemât; hasım tarafından kabul edilip müdafaa için sözün üzerine kurulduğu bir takım hükümlerdir. Bu hükümler ister iki hasım arasında kabul edilen şeyler olsun isterse ehl-i ilim arasında kabul edilen şeylerden olsun fark etmez.

Meselâ, altın ve gümüş zînetler hususunda zekâtın vâcibliğine dâir Rasûlullah Efendimiz" (S.A.V.) in hadis-i şerifine istinad ederek Fakihin delil getirdiği şekilde, Usul-ü Fıkıh mes'el elerin in Fukahâca kabul edilmesi gibi.

Şayet hasım «Bu haber-i vâhiddir, biz bunu hüccet olarak kabul etmeyiz» derse O'na: «Bu Usul-ü Fıkıh ilminde sabittir. Buradan alınımı gerekir.» cevabım veririz.

(Ta'rifât, Seyyid-i Şerif)

[3] Nass : Te'vile ihtimali olmayan söz veya delil. Mânâsı açık ve kat'î olan lâfız. Kur'ân-ı Kerîm ve Hadîs-i Şerifte bir iş ve mesele hakkında olan açıklık, bu şekilde açık kelâm ve âyet.

[4] Burada anlatılmak istenen, bir hadîsin mefhûmudur.

Bahsedilen hadîs «Benim ümmetimin alimleri, Benî İsrâilin Peygamberleri gibidir.» kavlidir. Ancak bu hadîsin sahih olup olmadığı hakkında söz edilmiştir. «Mevzûât-ı Aliyyülkârî» de Demiri, Askalânî ve Zerkeşî böyle bir hadisin olmadığını söylemekledirler.

Meşguliyetler arasından fırsatlar yakaladım ve zihin dağınıklığı ile beraber bu fırsatlardan faydalandım. Kitabın tamamlanması yaklaştığı ve sonunu ihtimamla bitirme zamanı geldiği vakit, Yüce Allah (C.C.) beni Kadılık belâsından kurtardı. Çünkü ibtilâ ile murâd hâsıl olduktan sonra, belâdan kurtulmak mümkün olur. Bundan dolayı, benim üzerime iki nimetin; yâni Allah' (C.C.) in metni tamamlama ve belâdan kurtarma ihsan ve in'âmmın şükrü vâcib oldu. Sahibini iki devlete ulaştıran iki nimete şükrederek «Gurer» in şerhine başladım ve Yüce Allah (C.C.) dan onu tamamlamaya beni muvaffak kılmasını ve onu bitirme yolunu selâmetle, benim için kolaylaştırmasını dilerim. Tamamladıktan sonra onu : «Düreru'I-Hukkâm fî Şerhi Gureril-Ahkâm» diye adlandırmaya karar verdim. Şüphesiz, Allah (C.C.) Karîb (yakın) ve Mucîb (isteneni veren) dir. O'na güvendim ve O'na dönüp dayandım.

Besmeledeki (bâ) mülâbese (münâsebet ve yakınlık) içindir ve zarf (câr ve mecrûr) müstekardır.

(Ebtediü'I kitabe) yâni «Kitaba başlıyorum» sözünün zamirinden hâldir. Nitekim, (Dehaltü aleyhi bi siyâbi's seferi) «Onun huzuruna sefer elbisesiyle girdim» cümlesinde olduğu gibi.

Veya (bâ) istiâne (yardım dileme) içindir ve zarf lağvdır. Nitekim (Ketebtü bil kalemi) «Kalem ile yazdım.» sözünde olduğu gibi.

Birinciyi seçen, onun ta'zimde en uygun olduğuna bakar. İkinciyi seçen onun, Allah' (C.C.) in adiyle başlatılmadıkça işin tamâm olmadığını, bildirdiğine bakar.[1][5]

«İsim» lafzının «Allah»a izafesi (eğer izafet tümüyle ihtisas için ise) Allah' (C.C.) 'm bütün adlarını ihtiva eder. Eğer izafet, Yüce Allah' (C.C.) m güzel sıfatlarla muttasıf olan zâtı için konulması itibariyle ihtisas için ise, «Allah» lafzından başkası bir takım mânâlara ve sıfatlara delâlet ettiği için, Allah (C.C.) lafzı tercih edilmiştir.

İsim ile feyizlenmede ve onunla istiânede (yardım istenmesinde), adlandırılan (yâni müsemmâ) için kemâl-i ta'zîm vardır ki bu, ikisinin (yâni Allah (C.C.) ile isim lafızlarının) birleşmesine delâlet etmez. Belki çok kere, izafet ile bu ikisinin birbirinden ayrıldığı ve başkalığı üzere^stîdlâl olunur.

(Er Rahman Er Rahîm) (Ğadıbe) den gelen (Ğadbânü) ve (Alime) den gelen (Alîm) gibi; (Rahîme) (Rahîm) den mübalağa için bina edilmiş iki isimdir.

Birincisi, yâni Rahman daha mübalağalıdır. Zira lafzın ziyâde olması, mânânın ziyâde olmasına delâlet eder.. Rahman, Allah Te-âlâ'ya mahsûs kılınmıştır. Çünkü O, gâlib sıfatlardan değildir. Zira O, konulusuna göre, Allah Teâlâ'dan başkası hakkında kullanılmasının .cevazını gerektirir. Halbuki böyle değildir. Belki, Rahmân'ın mâ nâsı rahmette son derecesine ulaşan hakîki mün'im (nimet verici) demektir. Rahmân'ın Rahîm ile ta'kîb edilmesi, tamamlamak kabîlinden-dir. Çünkü Rahman nimetlerin büyüklerine ve onların asıllarına delâlet edince, Rahîm onlardan dışarıda kalanları içine almak için zikredilmiştir. Şöyle derler: «Rahman» dünyada bütün kullarına rahmet eden; «Rahîm» ise; âhirette yalnız mü'min kullarına acıyan ma'nâsı-nadır. Yâni «Rahman» daha umûmî; «Rahîm» ise husûsî ma'nâ ifâde eder.

(Elhamdülillâhi) ; «Hamd Allah'a mahsûsdur.»

(Küllü emrin zîbâlin...) e yâni «Şerefli ve önemli olan her işin» başlangıcında Besmele ve hamd zikredilmesi hakkındaki hadislerin hükmüne uyarak, musannif [2][6] başlangıçta, Besmele ile tahmidi bir arada zikretmiştir.

Çünkü başlangıç, örfe göre, tasnife başlama, zamanından konuya başlamaya kadar uzanır da ona Besmele ve tahmıd ve bu ikisinin benzeri şeyler yakın (beraber) olur.

Bundan dolayı, gerek zarf müstekar olsun veya lağv olsun, kitapların başlangıçlarına, mahzûf yâni «başlarım» fiili takdir edilir. Çünkü bu takdirde, lâfzan ve ma'nen, hadîs-i şerife uymak vardır. «Eblediii — başlarım» fiilinden başkasını takdir etmekde sâdece ma'nen uymak vardır.

Musannif, kitabın söylediğine ve akıl sahiplerinin üzerinde ittifak ettikleri şeye uyaraktan Besmeleyi başta zikretmiştir.

Hamd : İn'âm veya in'âmdan başka olan ihtiyarî lütûfdan dolayı dil ile övmektir.

Medh : Mutlaka, lütûfdan dolayı dil ile Övmektir. -

Şükr: Söz veya fiil veya itîkâd ile nimete mukabele etmektir.

Şükr, mevridi itibariyle hamd ve medhden daha umûmidir ve mü-tealîakma (âid olduğu şeye) göre de daha özeldir, (Çünkü yalnız nimet karşılığında olur.)[3][7]

Şükr ile hamd ve medh arasında, bir bakımdan da umumîlik ve özellik farkı vardır. Kitapların başlangıçlarında vâki olan, çok kere nimet karşılığında olur.

(El hamdü) de ki (lâm), cinsin tarifi içindir ve bulunduğu yerin karînesiyle istiğrak üzere[4][8] hami olunup fertlere inhisarın mevcudiyetini ifâde eder. (Lillâhi) m (lâm)ı onu ifâde etmez. Çünkü bu (lâm) istihkak içindir, [5][9] hasr için değildir. Bunu, İbn-i Hişâm (Rh.A.), Muğ-ni'1-Lebîb de zikretmiştir.

Tahsis, bulunduğu yerin karinesi ile, (Elhamdü) nün (lâm)'inin istiğrak üzere hamlinden elde edilmiştir.

(Ellezî fekkahe) yâni : «Fakih kılan Allah'a hamfTolsun.» (Fekuhe) : öt üre ile (Fekuhe'r-racülü fekâheten) dendir. Yâni

---

[1][5] Zarf-ı müstekâr: Miitcallâk (kevn. husul: Meydana gelmek, olmak) gibi umûmi manâlı fullerden sonra olur da ibarede cümle, Şibh-i cümle bulunmazsa kelimedeki harf-i cer mecruru ile beraber bu adı alır. Yâni her ikisine birden zarf-ı müstekâr denilir. Müstekâr diye adlandırılmasına sebeb de mahzuf olan müteallikinin çok defa istekarra mânâsına gelmesindendir.

Zarf-ı lagv: Şayet müJeallâk umûmî manâlı fiillerden olmaz veya mahzuf bulunmazsa o kelime harf-i cer ve mecruru ile beraber bu adı alır. Yine, müteallâk husûsî fiillerden olduğunda mahzuf da olsa cer ile mecruru zarf-ı lağv olur. Bu hazif daha çok «ilâ» «mın», «an» harflerinden sonra olur.

Buradaki «Birinciyi seçen» sözünden kasdedilen Keşşaf sahibi (Zemahşerî) dir. «İkinciyi seçen» sözünden kasdedilen Kadı Beydâvî'dir.

[2][6] Musannif: Müellif, muharrir, kitap yazan mânâlannadır. Burada Molla Husrer kendini kasdclmektedir,

Mahzûf; Mevcûd olmayan, kaldırılmış.

Her işe Besmele ile başlanmasına dâir olan Hadîsi:

Erbain, Ruhâvî (Rh.A.): Ebû Hüreyre' (R.A.) den rivayetle. Hamdeie (hamd) ile başlanmasına dâir olan Hadis:

Emsal, Askerî (Rh.A.): Ebû Hüreyre (R.A.) Sünen, Beyhaki (Rh.A.): Ebû Hüreyre (R.A.)

Deyicmİ: Ebû Hüreyre' (R.A.) den (salât ile birlikte olarak), bu zaîfdir.

[3][7] Burada mevrid (çıkış yeri - esâsı) dan maksat jükr'ün ifâ mahalli olan Usan, a'iâ ve kaîb'tir.

[4][8] İstiğrak üzere: İhâlalı bir şekilde; cinsin bütün ferilerini İçine alacak şekilde (Cins-i İs-tiğrâkiyye). Cinsin hakikatini beyân için (cins-i hakikiyye)

[5][9] Mümârese ve miizâvele : Bir işe girişip üzerinde devamlı çalışma.

İstinbât : Müctehid veya büyük bir âiimin gizli bir mânâyı içtihadı ile meydana çıkarması. Bir söz veya işlen gizii bir mânâyı çıkarmak.

»anladı» demektir.

(El Mücellîne ve'l-Müsallîne fî halbetin) : Mücellî; yarışa giren yarış atlarındandır. [1][10] Musallî, mücellîyi takib edendir. Çünkü musallînin başı, mücellînin saleveyni yâni kuyruğun iki tarafı yanındadır. Bu ikisi ile murâd, mümârese ve müzâvelenin çokluğudur.

Halbe : (Hâ) nın fethiyle ve (lâm) ın sükûnuyle her taraf dan yarış için toplanan at topluluğudur. Burada halbe ile mizmâr yâni at meydanı kastedilmiştir.

(Hılyeti'l-âlemîne'I-Müttakîyn)

Hılye : Zahiri, sâîih amellerle, bâtını da ilmî'hükümlerle ve nazarî hikmetlerle süslemektir. Yâni kim kendisi için şer'î hükümleri istinbât melekesi ye bu hükümlerin gereğince amel hâsıl oluncaya kadar, bu iki şeyi elde etmeye girişir ve çalışırsa, şüphesiz Yüce Allah (C.C.) onu, amel ile beraber mezkûr hükümleri bilmekten ibaret olan fakîhlik mertebesiyle rızıklandırır. Nitekim bu tarifi, İmâmı Fahru'l-İslâm (Rh.A) kabul etmiştir. Biz de bunu, O'nun usûlünün şerhinde yeteri kadar açıkladık.

«Zillet toprağına burun ve alnı sürmekle yâni yalvarıp boyun eğmekle, fıkha yönelen kimse, azgınların mutsuzluklarının pisliklerinden temizlenip pâk olur.»

Burnun (yâni enf'in) Arabca ibaresinde ibtihâle izafesi, münâsebetin en aşağı derecesinden dolayıdır. Şüphesiz, tazarru' için secde hâlinde yere ilk ulaşan burun ve alındır.[2][11]

«Zillet toprağına»; bu izafet de zikredilen gibidir.

İşte o kimse, mâridlerin (âsîlerin) yâni Yüce Allah' (CC.) a itaatten çıkan azgın ve sapıkların, bedbahtlıklarının pisliklerinden temizlenir.

Nahs (yâni bedbahtlık), sa'd'in (yâni seâdetin) zıddıdır. Nitekim nuhuset, seâdetin zıddı olduğu gibi. Nuhuset (bedbahtlık) ile murâd, kötü fiiller, yeriîen sıfatlar ve bâtıl akidelerdir. Bunların pislikleri (en-câs) ile murâd da bunlardan helak edenlerdir.

Şöyleki, şayet bunlar devam etseler yâni zail olmasalar, insanı Cehennem ateşinde dâim kalmaya vardırırlar.

Salât ve Selâm, İslâm'dan başka dîne yönelmekten kalbini uzak tutan ve temizleyen Efendimiz Muhammed (S.A.V.) üzerine olsun.

Musannif, Yüce Allah' (CC.) ın :

«Peygambere salât ediniz ve tam bir teslimiyetle de selâm veriniz.» [3][12] âyetine uyarak, salât ve selâmın ikisini bir arada zikretmiştir. Yine salât ve selâm, O'nun âline ve hakk-ı mübînin hakîkatlannın dekâikimn âyâtının râyâtını (parlak şeriatının ince hakîkatlarını ve mucize sancaklarını) yükseltmek hususunda cihâd eden Ashabı üzerine olsun.

Hakk-ı mübîn : Şerîat-i Muhammediyye'dir. O şeriatın hakîkatla-n; ameliyyât, itîkâdiyyât ve vicdâniyyât (Bâtınî ahlâk) tan ona nisbet edilen ahkâmdır.

Şeriatın hakîkatlannın dekâiki: Onu ifâde eden tafsili deliller (ki-tab, sünnet, icmâ, kıyas) dir.

^-"aekâikın âyâti: İbare, işaret, delâlet ve iktizâdan onun ile istidlal yollarıdır. [4][13]

Onun râyâtını (yâni bayraklarını) yükseltmek: İstidlalde bulunanlar için bu yolların izhârı ve onlardan zahir olmayanı istihraca kadir oluncaya kadar müstenbıt (hüküm çıkaran) lar arasında onlann ifşası (yayılması) dır.

Musannifin, (Fekuha ve musallîne ve teyemmemehû) sözünde ve bunun benzerinde, beş çeşit ibâdete (Namaz, Oruç, Zekât, Hac, Cihâd) işaret edildiği ve güzel bir başlangıç (Beraat'ül-İstihlâl) [5][14] yapıldığı gizli değildir.

Bundan sonra ma'lum olsun ki: [6][15] şüphesiz Fıkıh ilmi; başında ve sonunda Müslümanların ömürlerini harcamaları gereken yüksek ihtiyaçların en tam olanından ve yüce gayelerin en önemülerindendir.

Fıkıh ilmi, kazanç yeri (yâni dünyâ) nizâmı için ve âhiret kurtuluşu için ve kıyamet gününde murada nail olmakla kulların felah bulması için bir sebebdir.

«Tenâdâ» nida kökünden olup tefâül bâbındandir. Nida ile adlandırılmıştır. Çünkü kıyamet günü, Cennet Ashabı Cehennem Ashabına seslenir (nida eder), ve Cehennem Ashabı da Cennet Ashabına seslenir.

Fıkhın hizmetçisi olmak için düşünmeye ve onun hakkındaki kitapları ve bâbları mütâleaya, gençliğin evvelinden bir kısmım harcamış idim. (Bu söz, tasnife girişme sebebini açıklamaya dâir ilk izahtır.)

Nihayet, «Mirkâtu'l-Vusûl ilâ ilmi'l-Usûl» de olduğu gibi, fıkıh hakkında bir metin yazmak aklıma geldi. Ancak zamanın engelleri, met-, nin yazılması işini önledi. Hattâ zamanım, bana yapacağımı yaptığı zaman (Bu söz, 872ıde büyük veba sermesinde, O'na isabet eden tâûn hastalığına işarettir ve fiilin zamana isnadı, mecazî isnâd kabîlinden-dir.) Beni şu işe .azmetmeye şevketti : Şanı yüce ve gücü büyük olan Allah (C.C.) eğer beni, O'nun maârif ve ulûm çöllerinde, idrâk ve fehim sahralarında mesafe katetmeye kadir olacağım şekilde, bu âfetten kurtarırsa, ihsan edilmiş ömrümün kalan kısmını, mendıib bir yol ile, kalbimdeki şu şeyi ortaya koymaya harcıyacağım. Şöyleki : Fıkıh hakkında, sağlam, tertibi hoş bir metin tasnif etmeye ve muhkem, intizâmı güzel, zayıf rivayetlerden salim; metinlerin ıtlâkâtı için fetvalarda, şerhlerde zikredilmiş kayıtlarla ve metinlerde vâki olan müsamahalar, kolaylıklar, devşirip bağlama kabilinden şerif ve lâtif işaretlerle donatılmış; meşhur metinlerin terkettikleri önemli meseleleri muhtevi; bu meşhur metinlerde yazılı olmayan olayların hüküm--lerini dürüp devşiren, fasih edib, yâni Arapça ilminde mahir olup nazmı beğenilen, ve fakîh erîb yâni âkil (aklî) olup mânâ ve hulâsası temiz olan (ki burada, fasîh'in edîb ile ve fakîh'in erib ile ifâde edilmesinin güzelliği gizli değildir.) bir metin tertib edeceğim, diye azmettim.

---

[1][10] Toplamı on aded ulan bir at yarışında ilk ala: Mücellî denir. İkincisine: Musallî, üçüncüsüne: Müsclil, dördüncüsüne: Talî, beşincisine: Mürtâh, alıncısına: Atıf. yedincisine : Miiemmil, sekizincisine: Hatıy, dokuzuncusuna: Sükkeyt, Onuncusuna: La-tim denir. (Ahtu-i-i Kebir, Kâmûs Tercemesi, Lisânu'I-Arab)

[2][11] Ibtihâl: Tazarru ve niyaz, yalvarıp yakarmadır.
Fakih : Amellerle ileni Şer'i hükümleri tafsili delilleriyle bilip kavrayan İslâm Alimidir.
Fıkh: Amellerle ilgili şer'i hükümleri bilip kavramaktır. Bu ahkâmı bu şekilde bilmeye
Fekâhet (Fakîhlik) denir.
Usûl-i Fıkh: Fıkıhdaki umûmi hükümlerin çıkarıldığı delillerin hallerinden bahseden ilimdir.

[3][12] Bk. Ahzâb Sûresi (33), âyet: 56

[4][13] Nassın ibaresi; sevk edildiği mânâya o mânâ mevzüunlehin ayn'ı veya cüz'ü veya müte-ahhar lâzımı olsun, delâletidir.
Nassın işareti, Onun geçen üç mânâya, sevkedilmemiş de olsa, delâletidir.
Nasstn delâleti, kendisinde manen mevcud, lügaten mefhûm bir şeyin hükmüne delâletidir ki, p hüküm konuşmada o sdbeble olur.
Nassın iktizâsı, Onun kendisine muhtaç bulunduğu mevzuun lehin lâzımı üzere delâletidir. «Tavzih»

[5][14] Beraat'ül-İstihlâl: Bir eserdeki «başlangıcın» anlatılmak istenene (maksada) uygun olmasıdır. Bir eserin içindekileri güzel bir başlangıçla baştarafta anlatmaktır.

[6][15] imdi, bundan sonra gibi mânâlarına gelen (Emmâ ba'dii) sözü va'z, Cuma, Bayram hutbelerinde ve eserlerin Önsözlerinde müstahap şekilde kullamlagelmiştir. Hatla, Buhâri onun istihbâbına dâir bâb teşkil etmiş ve onunla ilgili ehâdis zikretmiştir. Ulemâ bu sözü ilk defa kimin kullandığına dâir ihtilâf etmişlerdir. Bazılarına göre Onu ilk söyleyen : Dâvud Aleyhİsselâm'dır. Bazılarına göre: Y. bin Kahtân, bazılarına göre de: Kuss bin Sâide'dir. Bazı - ya da çoğu - müfessirlerce: Kendisine fasl-ı hitâb verilen Dâvud Aleyhİsselâm'dır.
Muhakkıklarca fasl-ı hıtâb: Hak ile batılı ayırmadır.(Şerh-ı Nevevî)

Yüce Allah, (C.C.) bendeki hastalığı gidermekle bana ihsanda bulununca ve bana şefkat ve merhamet hazînelerinden selâmet elbisesi giydirince, arzu ettiğim işe giriştim, kasdettiğim şeye başladım ve bu husûsda el-Melikü'I-Mennân'dan (Allah' (C.C.) dan) yardım isteyerek imkân ölçüsünde, zikrettiğim özelliklerle metnin vasıflanmasına riâyet ettim.

Bu eseri, Vech-i Kerîm'ine hâlis, yâni rızâsına uygun kılmasını ve onu bitirmeye beni muvaffak eylemesini Yüce Allah' (C.C.) dan niyaz ederek, Allah Teâlâ tamamlamayı benim için kolaylaştırdıktan sonra onu «Gureru'l-Ahkâm» diye adlandırmaya niyet ettim. Şüphesiz ki O, el-Berru'r-Rahîm'dir.

Metni bitirmeye beni muvaffak kılan; bir çok sıkı iş, meşgaleler, bana güçlük veren engeller ve meşguliyetlere tutulmuş iken, onu tamamlamaya manî olan engelleri benden gideren AHah' (C.C.) a hamd olsun. Yüce Allah' {C.C.) in lütfündan istenen, bu şerhi de tamamlamaya beni muvaffak kılmasıdır. Şüphesiz, eğer benim için kolay olursa, bu, ancak sırf O'nun beni bu engellerden kurtarmasının eserlerindendir.

O'na; fazlıyle duamı kabul etmesini ve kalbimdeki ateşi lütfünun soğuk su kovaları ile söndürmesini niyaz ederim. Şüphesiz O, dilediği şeye kadirdir ve dilek sahihlerinin dileklerine cevap vermeye en lâyık olandır.[1][16]

TEMİZLİK BÖLÜMÜ

Kitâb, lügat yönünden cem' (toplamak) mânâsında masdardır. Mübalağa için bu masdarla mefûl (mecmu) adlandırılmıştır. Veya f i â I ölçüsünde, libâs gibi mefîîl (melbûs) için konulmuştur. Her iki takdirde de mecmu' (toplanmış) mânâsında olur. Istılah yönünden kitâb; nevîlere şâmil olsun veya olmasın, müstakil sayılan bir takım meselelere denir.

Taharet, masdardır. (he) nin fethiyle ve zammiyle (Tahare'ş-şey'u) denir. Birincisi yâni fethiyle olan daha faşındır.

Şer'an taharet: Özel bir temizlik (paklık) dir ki; abdest, gusül, teyemmüm, beden ve libâsı yıkamak ve bunlara benzer şeylerdir.

Çoğul sîgasıyle kullanılmayışının sebebi şudur : Taharet aslında masdardır. Azı da çoğu da içine(alır. Çoğul sîgasıyle kullanan kimse, açıklama yapmak istemiştir.[2][17]

Abdest (Vudû') İn Farzları

Vudû', lügat yönünden temizlik (paklık) mânâsındadır. Şer'ân [3][18]yüzü, kollarla beraber iki elleri ve iki ayakları yıkamak ve başın dörtte birini mesh etmektir.

Farz, lûgat yönünden kesmek (kat') ve takdir etmek manasınadır Şer'an, kesin delil ile lâzım gelen hükümdür.

Farzın hükmü; Özürsüz onu terk edenin azaba müstehâk olması, inkâr edenin kâfir olmasıdır.

Yine, Onun fevt olması (kaçması) ile cevazı fevt olan şeye de farz denir. Vitr Namazının fevtini hatırlayan kimseye Sabah Namazının cevazının fevt olması gibi.

Birincf^kısma itikadı farz [4][19], ikinci kısma amelî farz [5][20] adı verilir. Burada murâd olan, tevatür [6][21] ile sabit olduğu için itikadı farzdır.

---

[1][16] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi 1, Eser Neşriyat: 1-11.

[2][17] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi 1, Eser Neşriyat: 12.

[3][18] Şemandan maksad, Fukaha IstıJâhıncadir.

Ahkâm-ı şer'iyye kulların menfaati İçin Allah (C.C.) tarafından bir lütuf ve ihsan olarak vaz'edilmiştir. Ahkâm-ı şer'iyye; ya ibâdetlerle ilgili olarak «dînî» olur. Ya mübâycât, münâkehât v.s. ile İlgili olarak «dünyevî» olur.

Dînî olan bunların en şereflisidir. Çünkü, dünya ehlinin halkından maksûd odur. Ve ebedî seâdete ulaştıracak vesile de yine odur.

Burada Namaz, diğer ibâdetlerden Öne alınmıştır. Çünkü o, diğer ibâdetlerin en fazîletlisidir, günde beş defa tekrarlanmaktadır. Ancak o da abdeste bağlı olduğu için abdest bölümü diğer bölümlerden önce ele alınmıştır. (Kirmanı - Şerh-i Buhâri)

[4][19] Itikâdî Farz: Kat'i delille sabii olup kendisinde şüphe olmayan, inanılması ve yapılması zaruri olan; lerkedene i'kab (ceza) lâzım gelen ve ayrıca inkâr eden tekfir olunan farzdır. Beş vakit Namaz, Zekât ve Ramazan Orucu gibi.

[5][20] Amelî Farz: Buna Farz-ı zannî'de denir. Müctehidlerce, kat'i bir delile yakın derecede kuvvetli gürülen zanni bir delil ile sabit olan vazifedir ki, amel hususunda farz-ı kat'i kuvvetinde bulunur. Başın dörtte birini meshetmek gibi.

[6][21] Tevatür: Birbiri ardından aralıksızca devam etmek. Yalan söyleyeceklerini aklın kabul edemiyeceği bir cemaatin verdiği yalandan uzak kuvvetli, sağlam haberdir.

Eğer, abdest âyeti ittifakla Medenîdir. Namaz ise Mekke'de farz olmuştur 1[22]. Şu halde, âyetin inmesine kadar, namazın abdestsiz olması lâzım gelir diye sorulursa, cevâbında biz deriz ki: Sahîh-i Müslim ve başka yerde Câbir' (R.A.) dan sabit olan hadîs-i şerîfden dolayı namazın abdestsiz olması düşünülemez. 2[23] Nitekim Câbir (R.A.) abdest alıp iki mestleri üzerine mesh etmişti. Câbir' (R.A.) e;

— Niçin böyle yaptın? denildi. Câbir (R.A.) de;

— Beni mesh eylemekden ne meneder ki, ben Resûlüllah (S.A.V.)'-in mesh eylediğini gördüm, dedi. Câbir' (R.A.) e;

— O ancak Mâide sûresinin nüzulünden önce idi, dediler. Câ-bir (R.A.) de :

— Ben İslâm'a ancak Mâide sûresinin nazil olmasından sonra girdim, cevâbını verdi.

Yine Mecmau'I-Beyân adlı eserde rivayet edilmiştir ki: Resûlüllah (S.A.V.) bu âyet ininceye kadar namaz için abdest almadıkça amellerin hepsinden kaçınırdı. Hattâ sorulan soruya cevâb bile vermezdi.

Şu halde abdestin, vahyi gayri metlüv 3[24] ile veya eski şeriatlardan alınmış olmakla sabit olması caizdir. Nitekim Resûlullâh (S.A.V.) '-den rivayet edilen şu hadis-i şerif de buna delâlet eder. Resûlullâh (S.A.V.), mübarek yüzü ve ellerini üçer üçer yıkayıp abdest aldıkları zaman, «İşte bu abdest benim abdestimdir ve benden önce gelen Peygamberlerin abdestleridir», 4[25] buyurdular.

Eğer, abdest bu yol ile sabit olunca âyetin nüzulüne fayda nedir? denilirse, cevâbında deriz ki : Âyetin nüzulünde fayda; abdest emrini sabit ve mukarrer kılmaktır. Çünkü abdest müstakil bir ibâdet olmayıp da namaza tâbi olunca, vahy zamanından müddetin uzamasıyle ve nakledenlerin de günden güne azalmasıyle, Ümmet-i Muhammed'in abdest işine önem vermeyip, şartlarına ve rükünlerine riâyette gevşeklik göstermeleri muhtemeldir. Mütevâtir nass 5[26] ile sabit olan onun gibi değildir. O, her zamanda ve her lisanda bakîdir. Yine onun hakkında vahyi metlüv vârid olunca aynı rahmet (bizzat rahmet) olan ulemânın ihtilâfı hâsıl olur. Bu meselenin bu şekilde açıklanması yalnız benim yaptığım bîr iştir.

1- Abdestte yüzü bir defa yıkamak farzdır. Çünkü âyette (Fağsilû) emri tekrara delâlet etmez.

Yüz, ekseriyetle saç biten yerler arasında kalan kısımdır. Bu, ekseriyetle (gâliben) kaydı, iki zülüfleri yüzün tarifinden çıkarır. İki zülüf, cephenin iki yanıdır ki saç onlardan sarkar. Şüphesiz bu iki zülfü abdestte yıkamak vâcib değildir, Çünkü saç biten yer (menbit-i şa'r) ile murâd, ekseriyetle saçın bittiği yerdir. İster saç bitsin, isterse bitmesin. Yâni yüz, ekseriya saçın bittiği yer ile çenenin en altı ve iki kulakların arasıdır. Bu söz ile uzunluk ve genişliğine göre yüzün tarifi tamam olmuş olur.

Musannifin, «abdestha farzı yüzü yıkamaktır.» sözünden sonra bu ta'rîf, sakalı olan abdest alıcı (mütevaddf) üzerine; sakal başının, bıyığın, kaş ve çene altına varıncaya kadar sakalın altlarını yıkamak vâcib 6[27] olmasını gerektirir. Halbuki bunların altlarının yıkanmasının vâcib olmamasıyle Fıkıh Kitapları doludur. Bu sebeble, musannif bunun defini murâd edip (vel izâr) (yâni sakal başı...) demiştir. Sakalın izan, sakalın iki yanlarıdır. Bunlar binek hayvanının iki izârından istiare 7[28] olundular. Bu ikisi, binek hayvanının iki yanları üzerinde olan (gemden) bir şeydir.

Izar, onun ötesinde kalan yerin hükmünü düşürmez. îzârm arkasında kalan yer, izâr (sakal başı) ile iki kulakların arasında olan beyazdır ki buna ânz adı verilir. Sakal başının arkasında kalan yerin hükmü, yıkanmasının vâcib olmasıdır. Çünkü sakal başı (izâr) o hükmü düşürmez. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) bunun aksi görüştedir.

Bilâkis izâr, altında olan şeyin hükmünü (ki o yıkamanın vucûbudur) ieâra nakleder. Böylece izârın yıkanması vâcib olur. Nitekim bıyık ile kaş da altlarında olanın hükmünü kendilerine nakl ederler ve bıyık ile kaşı yıkamak vâcib olur. Fakat altlarına suyun ulaştırılması vâcib olmaz.

Sakal da, altında olan şeyin hükmünü, derinin yüzünde, ona bitişen kısma nakleder. Bu, İmâm A'zam' (Rh.A.) dan gelen rivayetlerin en zahiridir 8[29]. Muhît ve Bedâyi' sahipleri de bunu seçtiler. Mi'râc'-üd-Dirâye'de de, esah (en sıhhatli) kavi

---

1[22] Abdest âyeti, Mâide sûresinin 6 inci âyetidir.

2[23] Resûlüllah (S.A.V.): «Abdesti bozulan kimse abdest almadıkça namazı kabul olunmaz»
(Buhârî - Ebû Hüreyre' (R.A.) den rivayetle) buyurmuştur. Zira taharet (abdest) namazın anahtarı, namaz imânın anahtarı, imân da cennetin anahtarıdır.
imam ÎNevevî (Rh.A.) de, «Bu hadîsi şerif namaz için taharetin vücûbuna delildir. Taharetin namazın sıhhatında şart olduğuna dâir ümmetin icmâı vardır» demiştir.
Kâdî lyâz (Rh.A.); «Ulemâ namaz için taharetin ne zaman farz olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. İbn'iil Cehm {Rh.A.); abdest İslâmın başlangıcında sünnet idi. Teyemmüm âyetinde (M: 626/H : 4, Müreysî gazası sırasında Hz. Âişe' (R.Anhâ) nin gerdanlığının kaybolduğu hâdisede) farziyyetİ sonradan nazil oldu, der. Cumhûr-u Ulemâ'nı/ı görüşü ise. daha önceden farz olduğu, merkezindedir» demiştir.

3[24] Vahyi gayri metlüv (okunmayan vahy): Şeriat lisanında tilâvet suretiyle olmayarak sadece kalbe iiham yoluyla olan vahy-i ilâhîdir. Bunun mukabili İse mellüvdür (Kur'ân-ı Kerîm gibi). Kur'ân-ı Kerîm vahyi metlüvdür. Çünkü manâsıyla birlikte lafzı da Peygamberimizin (S.A.V.) Kalbine inzal buyurulmuştur.
Hadîs-i İlâhi -" Hadîs-i Rabbani: Hadîs-i Kudsî şeklindeki Hadîs-i şerifler ise Resülüllah' (S.A.V.) a vahy ve ilham yoluyla, mânâ itibariyle ulaştırıldığından vahy-i Gayr-i Metlüvdür. Bunlar, namazda Kur'ân âyetleri yerine okunamaz, tahareti olmayan bir kimse bu kelâmın yazılı bulunduğu kitabı ele alabilir. Hattâ, onu inkâr eden kâfir de sayılmaz.
Bazı Usûl Ulemâsı Kitap ve Sünnetin' her ikisine de vahy derler. Tilâvet olunan (metlüv) vahy'e kitap, tilâvet olunmayan (gayr-i metlüv) vahy'e de sünnet demek suretiyle bir tefrik yaparlar.
Sünnete vahy denmesinin sebebi, onun hakiki vahyin yâni kitabın cüziyâtina dâhil olmasındandır. Bu itibarla da kitabın külüyetinde sünnetin bütün hükümleri bulunmaktadır ki böylece vahyin külli menşeîne dâhil olması sebebiyle zımnen sünnete vahy denilmiştir. Ancak kitab doğrudan doğruya vahy-i ilâhî neticesi ve aslî ahkâm olduğundan kendisine : Tilâvet olunan vahy (vahy-i metlüv) denmekte; sünnete de Nübüvvet Melekesi, Fehm-i neticesi ve mânâca vahy olup lafızlarının tâyini de Allah (C.C.) tarafından olmadığından tilâvet olunmayan vahy (vahy-i gayri metlüv) denmiştir.
(Asr-ı Saadet, Süleyman Nedvî; Bazı Hadîs Meşaleleri Üzerine Tetkikler M. Tayyib Okiç)

4[25] Rezîn (535 H.) - Osman (R.A.) rivâyetiyle.
Teysîrü'l-Vusul ilâ Câmiil Usûl; Abdurraiunân Şeybânî.

5[26] Kfşf'üİ Keşşâf'da Rûm Sûresinde geçtiği gibi Mi'rac Hadîsi hu hususa açıkça delâlet eder.

6[27] Vâcib: Şeriat sahibi tarafından emrolunduğu zann-i delil ile sabit ohm vazifedir. Her namazda Fatihâ-i Şerîfe'nin okunması gibi,
Vâcib. vecîbe tâbirleri bazan Fıkıh ilminde farz mânâsında kullanılır.

7[28] Bir kelimenin mânâsını muvakkaten başka bir kelime hakkında kullanmak.

8[29] Arfjar (en zahir) rivayet: Başkasına nazaran daha açık olan sahîh kavidir. Zahir rivayet: İmâm Muhammed' (Rh.A.) in Hanefî Mezhebinde en muteber rivayetler olan — El Mebsût, El Ziyâdât, El Câmi'ul Kebîr, El Câmi'us Sagîr, El Siyer'i! Kebîr, El Sİyer'üs Sagîr v.s. gibi kitaplarındaki — üç İmâm (Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, Muhammed b. Hasan) a âİd meselelerdir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) in bu kitaplarına da Zâhîr*iir Rivâye kitapları denir. Hanefî Mezhebinde evvelâ İmâm A'zam1 (Rh.A.) m, sonra İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) un, sonra İmâm Muhammed' (Rh.A.) in, sonra da İmâm Züfer' (Rh.A.) in budur, denmiştir. Fetâvâyı Za-hiriyyede, «Bununla fetva verilmiştir» denmiştir.

Veya sakal, altında olanın hükmünü -ki o yıkamanın vucûbudur-deri yüzüne bitişen sakala nakletmez. Bilâkis deriye mülâki olanın mes-hine tebdil eder. Kâdîhân (Rh.A.) demiştir ki: Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den gelen iki rivayetin en meşhurunda, deriyi örten şeyin meshi farz-dır. Bu, muhtar olan (tercih edilen) esah kavidir.

Veya sakal, altında olanın hükmünü deriye bitişenin (mülâkinin) dörtte birini meshe tebdil eder. Bu, Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den İmam Hasan' (Rh.A.) in rivayetidir.

«Muhît»' te, yüzün ta'rifinden sonra, eğer abdest alan tüysüz (em-red) ise, yüzün hepsini yıkar, eğer abdest alan sakallı ise, sakalın altında olanı yıkaması vâcib olmaz, denmiştir. İmâm Şafiî (Rh.A.), eğer hafif sakallı ise vâcib olur, demiştir.

Bıyık ve kaşın altlarına suyu ulaştırmak vâcib değildir. İmâm Şafiî (Rh.A.), vâcib olur, demiştir. Sahîh olan bizim sözümüzdür. Çünkü farz olan yer, engel ile örtülmüş ve gizlenmiştir. Ona karşıdan bakanın altını göremiyeceği bir hal almıştır. Binâenaleyh ondan farz düşer ve başın derisi gibi onu perdeliy^ne tehavvül eder.

Bundan sonra, «El-Muhît» te denmiştir ki: Sakal başı (izâr) ile kulak arasında olan beyazın, İmâm A'zam (Rh.A.) ve İmâm Muhammed'-(Rh.A.) e göre, yıkanması vâcibdir. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, vâcib değildir. Sakal başının yeri böyle değildir. Çünkü o, üzerinde biten kıl ile örtülüdür. Böyle olunca izârın yerine kâim olur.

2- Yine abdestin farzı, iki elleri teker teker yıkamaktır. El-Kâfî ve başkasında zikredildiği üzere, iki elleri yıkamanın keyfiyeti, sol eliyle çanağı alıp sağ eli üzerine üç kere dökmektir. Ondan sonra çanağı sağ eli ile alıp yine böyle sol eline dökmektir.

Eğer çanak büyük olup ve büyük ile beraber küçük çanak da olursa, iki eli yıkama keyfiyeti yine yazıldığı şekildedir. Eğer çanak büyük olup küçük çanak bulunmazsa, sol elinin parmaklarını yumarak çanağa sokup sağ elinin avucu üzerine dökmektir ve parmakları birbirleriyle, temizleninceye kadar ovmaktır. Ondan sonra sağ elini çanağa sokup sol eli yıkamaktır.

Bunun şekli, Tâc'uş-Şerîa şerhinde zikredilen şu sözlerdir: Şüphesiz iki elin veya iki ayağın birinden diğerine yaşlığın nakli abdestte caiz değildir. Fakat gusülde ise caizdir. Çünkü abdestin azası hakikaten ve örfen muhtelifdir. Hakîkaten muhtelif olması açıktır, açıklamaya ihtiyâç yoktur. Örfen muhtelif olması ise şudur: Çünkü abdest uzuvları bir defada yıkanmaz ve bir hitâb altında dâhil olduğuna bakılınca hükmen bir tek uzuvdur. Böyle olunca ihtilâf-ı haTcikî, ittihâd-ı hükmî ile beraber çatışmış, örfle hakiki ihtilâf tercih edilmiş olur. Gusl bunun gibi değildir. Çünkü onda bütün uzuvlar hükmen ve örfen 1[30] müttehiddir. Şu halde örfle olan ittihâd-ı hükmî tercih edilmiştir. Bununla şu sözün fesadı meydana çıkar ki, iki avucun her biri üzerine kuvvetle suyu dökmeye hacet yoktur. Çünkü iki avucun yıkanması sağ elin avucu üzerine dökülen su ile mümkündür. Nitekim âdet budur. Zira onda avamın âdetini şeriatın örfüne tercih vardır. Artık, sen gerisini düşün!

YSne abdestin farzı, iki kolu dirsekleriyle beraber bir kere yıkamaktır. Çünkü (Fağsîlû) yâni «yıkayınız» emri tekrara delâlet etmez. Dirsek (mirfâk) : Pazu ile kolun kemiklerinin kavuştuğu yerdir.

3- Yine abdestin farzı, iki ayakları topuklarıyle beraber yıkamaktır. 2[31]

Topuk (kâ'b) : Ayağın iki tarafından incik kemiğine 3[32] bitişen yüksek kemiktir. İmâm Hişâm' (Rh.A.) m tmâm Muhammed' (Rh.A.) den rivayet ettiği: «Kâ'b na'lin üzerine bağlanan na'lin tasması yanında ayağın ortasında olan mafsal kemiğidir» değildir. Çünkü o mafsal, kolda olan dirsek gibi, her bir ayakta bir kemiktir. Halbuki âyet-i kerîmede (kâ'b) tesniye (iki olarak) zikredilmiştir. Şu halde, burada murâd'm, bizim zikrettiğimiz olduğu belli olmuştur. Eğer böyle olmasa tesniyeye meyletmekde fayda görülmezdi. Eğer âyet-i kerîmede, cem'in cemi' ile mukabelesi, efrâd-ı cem'den her biri üzerine bir kolun ve bir ayağın yıkanmasının vâcib olmasını gerektirir denirse, cevâbında biz deriz ki: Nass-ı kerîmin delaletiyle diğerlerinin yıkanmasının sabit olması caizdir. Veya diğerlerinin yıkanması, tevatür ile nakledilen Resûlüllah' (S.A.V.) m fiili ile caiz olur, icmâ' ile olmaz. Çünkü fiil Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) in zamanında sabittir. İcmâ' 4[33] ise Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) in. zamanından sonradır.

Eğer denilirse ki: Cer (esre) ile (Ercülikûm) okunması nasb (üstün) ile okunması gibi, mütevâtirdir. İki kıraatin arasını bulmanın iktizâsı, ya yıkamak ile mesh'in arasında muhayyer kılmaktır. Nitekim bazısı bunu kabul etmiştir. Veya nasbla okunmasını, ayağın çıplak olan hâline ve cer (esre) ile okunmasını mestli olan hâline hami etmektir. Nitekim bazısı bunu kabul etmiştir. Cevâbında biz deriz ki; cer ile okumanın zahiri bil' icmâ terk edilmiştir. Çünkü meshi kabul eden, onu kâ'beyne mugayyâ kılmadı. 5[34] (nihayetle sınırlandırmadı) Şüphesiz meşhur hadîsler 6[35], yıkamanın vucûbuna ve terketmenin de azaba sebeb olacağına delâlet etmiştir. Şu halde yıkamak, fukahânın çoğunun kabul ettikleri gibi daha uygun olduğu abdestle maksûd olan temizliğin elde edilmesine de daha uygun olmuştur. Yıkamakda bulunan fayda sebebiyle de ihtiyata, meshden daha yakın olmuştur. Şu halde meshden yıkamaya dönmek aletta'yin lâzımdır. İmdi cer ile okumak, cerr-i bi'l-civâr (yâni yakınlık sebebiyle cer) 7[36] olmuştur. Nitekim 1[37] âyet-i kerîmesinde ve şâirin

---

kavli, içtihadı tercih edilerek o şekilde âmel olunur.

1[30] Örf: Akılların şehâdetiyle şöhret bulup tabiî şekilde kabul edilen herhangi güzel (müs-tahsen) şeydir. Bu her tarafta mevcûd ve vaz'edeni de muayyen olursa örf-ü âm (umûmî örf), bir mahalle mahsûs ve muayyen bir taifeye âid bulunursa buna da örf-ü hâs (husûsî Örf) denir. Örf, âdet ile aynı mânfilı gibidir. Âdel'e de aynı zamanda teamül denir.

2[31] Bizim üç Ulemâmız Ebû Hanife (Rh.A.), Ebû Yûsuf (Rh.A.) Muhammed bin Hasan' (Rh.A.) e göre, iki topuk yıkamaya dahildir. (Tatarhâaiye)

3[32] İncik (Sâk): Diz kapağından topuk mafsalına kadar olan kısım; İncik kemiği veya ka-lenü, diz kapağından topuk mafsalına kadar olan kemiktir.

4[33] İcmâ: Lûgatta, ittifak, kasd mânâsmdadır. istilanda, bir asırda bulunan İslâm mücte-hidlerinin bir sert hüküm üzerine ittifak etmeleridir. Buna da Icmâ-ı Ümmet denir.

5[34] Çünkü burada tahdid «dirseklere kadar...» sözünde olduğu gibi yıkama içindir. Mesh için İse gaye (nihayet) ile tahdide ihtiyaç yoktur «Başlanmzi meshediniz...» de olduğu gibi.

Burada meshi topuklara muğayyâ kılmadı demek, topukları meühin hudûdlan içine dahil etmedi, demektir.

6[35] Meşhur hadîs: Evveli âhad gibi olup ikinci ve üçüncü asırlarda şöhret bulmuş olan hadıst.r. Böyle olan hadîsleri Peygamber (S.A.V.) den ilk rivayet eden bir cemâat değil bir veya bir kaç kişi olduğundan birinci asırda (âhad) gibidir. Fakat ikinci ve üçüncü asırlarda cemâatler tarafından tevatür suretiyle nakl ve rivayet edilmiş olduğundan bu hadıs şöhret bulmuş ve bu asırlarda tevatür derecesine kavuşmuştur. Makbul hadîslerdendir.

7[36] Cerr-i bi'l civar: El cerr'ül civârî (yakınlık cerri): Sıfat, te'kîd, matuf durumundaki bazı kelimeler mecrûra yakınlıkları dolayısıyle mecrûr olurlar ki bunlar sadece şeklen mecrûr durumundadırlar. Mânâ bakımından harf-İ cerre bağlı olmazlar.

«Hâıâ Cnhru dabbin haribin» (veya haribün): «Bu harap bir keler kovuğudur» misâlinde, «harib» kelimesi «cuhra» sıfat olduğu için «merfu», «dabba»

(Cuhru dabbin haribin veya haribün) ve «zurahmin mahremin» sözünde olduğu gibi. Bu cerr-i civâ-rînin Kur'ân-ı Kerîm'de ve şâirlerin şiirinde benzeri çoktur. Ma'nâ itibariyle bu kelime yıkanan uzuv üzerine atfedilmiştir.

Cerr şeklinin faydası; Uygun olanın suyu iki ayakların üzerine dökmeyi kasd edip meshe benzer hafif yıkamak ile yıkama olduğuna dâir bir uyarmadır. Cerr-i civârî iltibas 41e beraber gelmez, burada işe mültebistir, dendiğinde biz deriz ki, gayenin (ilel Kâ'beyni) sözüyle getirilmesi iltibası (karışmayı) kaldırır. Nitekim biz böylece zikrettik. Bu hususun böyle bilinmesi gerekir.

Abdest uzuvlarında hâsıl olan kir, sinek veya pireden çıkan şey, kına bitkisinin rengi - (kınanın maddesi ise çamur gibi olduğu için mânı olur.) - gerek abdest olsun, gerek gusl olsun, temizliğe manî olmazlar. Nitekim dişlerin aralığında kalan yemek de manî olmaz. Çünkü bunlar suyun girmesini engellemezler.

Suyun girmesini engellemek ve engellememekdeki ihtilâfa binâen, hamur ve çamur gibi olan şeylerde ihtilâf edilmiştir.

Yüzük halkasının altındaki yere suyun ulaşması için, sıkı olan yüzük, parmaklardan çıkarılır veya hareket ettirilir.

4 - Yine abdestin farzı, yeni su veya bir uzvun yıkanmasından arta kalan su ile, - tmâm A'zam' (Rh.A.) dan Tahâvî (Rh.A.) ve Kerhî' (Rh.A.) nin rivayetinde - başın dörtte birini bir kere mesh etmektir.

Veya İmâm A'zam' (Rh.A.) dan Hişâm' (Rh.A.) m rivayetinde, el parmaklarının üçü miktarı mesh etmektir. 2[38]

Uzvun meshinden arta kalan su ile mesh caiz değildir. Ancak uzvun meshinden arta kalan su, elden damla damla dökülürse, mesh caiz olur. O damlayan su bir uzuvdan alınmış ise, o uzuv gerek mes-hedilmiş olsun ve gerek yıkanmış olsun, onunla mesh caiz değildir.

Başı tıraş etmekle mesh iade edilmez. Nitekim abdestten sonra kaşı tıraş etmekle ve bıyığı kırkmakla ve tırnak kesmekle de tekrar yıkamak gerekmediği gibi. 3[39]

Abdestin Sünnetleri

Abdestin sünneti; nevîlerinin farklılığı ile beraber yapılması hâlinde mükâfatlandırılan ve terki hâlinde kınanılan şeydir. Müstehâb ise, yapılması hâlinde mükâfatlandırılıp terki hâlinde kınanılmayan şeydir.

1- Niyetle başlamaktır. Yâni abdeste kalb ile kasd (niyyet) etmektir. Veya abdestin başlangıcında, hadesin giderilmesine ve emre sarılmasına kasd etmektir.

2- Abdestten önce Besmele çekmektir. Yani: (Bismillâhilazim velhamdülillâhi ala dînil İslâmi) demektir. Her ne kadar Hidâye'de, esah olan kavi Besmelenin müstehâb olmasıdır, denmiş ise de, bu Besmelenin, sünnet olması tercih edilmiştir. 4[40] Çünkü sünnet olması, Kudûrî'nin, Tahâvî'nin ve Kâfî sahibinin tercihleridir. İhtiyaten, istincâdan yâni pislikden temizlenmeden önce ve ondan sonra niyetle ve Besmele ile başlamaktır. Çünkü bazı Meşâyihe göre, Besmele çekmek istincâdan sonradır. İmdi en ihtiyatlı olan, ikisini birden yapmaktır. Fakat avretin açılması hâlinde değil.

3- Abdest alan kimsenin, gerek uykudan uyanmış olsun, gerekse olmasın, iki elleri bileklere kadar yıkamakla başlamasıdır. Bu iki eli yıkamak, iki dirsekler ile beraber olursa farz yerine gelmiş olup iadesi lâzım gelmez.

4- Mis vâki anmaktır. Sivâk, misvâklanılan ağaç mânâsına gelir. Masdar mânâsına'da gelir. Burada murâd, masdar mânâsıdır. Sivâ-kın isti'mâlini (kullanılmasını) takdire hacet yoktur.

Misvak sağ elle kullanılır. Çünkü tevarüs yoluyla bize nakledilen, sağ elle kullanmaktır. Abdest alan, misvakı dilediği gibi yâni, ya üst, ya alt dişlerinden^ ya sağ tarafından veya sol tarafından başlayıp boyuna veya enine, veya hem boyuna hem enine dilediği gibi kullanır. Misvak bulunmadığı vakitte, parmaklarla oğar. Bunun hükmü misvâkda geçen hüküm gibidir.

5 - Ağzı yıkamaktır. Yâni suyu ağzının tamamına ulaştırmaktır.

6- Burnu yıkamaktır. Yâni suyu burnun yumuşak yerine ulaştırmaktır. Kullanılmamış sular ile yıkamaktır. Şafiî (Rh.A.) bunun aksi görüştedir.

7- Ağzı ve burnu yıkamada mübalağa etmektir. Ağzı yıkamakta mübalağa, suyu boğazın başlangıcına kadar ulaştırmaktır. Burnu yıkamakta mübalağa ise, burnun yumuşak yerine suyun geçmesidir. Hulâsa'da böyle zikredilmiştir.

Ancak, eğer abdest alan oruçlu olursa, orucu bozulmak ihtimâli olduğu için mübalağa yapmaz.

8- Sakalı hilâllamakdır. Bu sakalı hilâllama (tahlil), sakal ile beraber yüzü üç kere yıkadıktan sonra, elin parmaklarını sakalın altından üstüne doğru sokmaktır.

9- Parmaklan hilâllamakdır. Yâni iki elinin ve iki ayağının parmaklarını üçer kere yıkadıktan sonra hilâllamakdır. İki

---

komşu, olduğu için «mecrûr» okunabilir. İşte. «Vemsehû bi ruûsiküm ve ercülekûm (veya ercülikûm)...» de böyledir.

1[37] Bk. HÛd Sûresi (11); âyet: 84

2[38] İMÂM: Önder, başkan, halife demektir, Çoğulu Eimme'dir.

Fıkıhta İmam: Geniş bir topluluk, tarafından otoriter sayılan, ad t m adım takip edilen ve görüşlerinin gereği ile amel edilen büyük müctehid zattır.

tmâm tâbiri mutlak olarak söylenince FIKIH'ta Ebû Hanife (Rh.A.) TEFSİR ve KELÂM'da Fahruddin Râzî (Rh.A.), NAHİV'de Sibeveyh (Rh.A.) kasdedilir.

Bunlardan başka:

Dört İmam: Ebû Hanife (Rh:A.), Şafiî (Rh.A.), Mâlik (Rh.A.) ve Ahmed bin Hanbel' (Rh:A.) dir.

Üç İmam: Ebû Hanife (Rh.A.), Ebû Yusuf (Rh.A.) ve Muhammed bin Hasan l (Rh.A.) dır.

Hasan (Rh.A.) mutlak söylenince; Fıkıhta Hasan bin Zîyâd (Rh.A.), Tefsirde ise Hasan Basri (Rh.A.) kasdedilir.

Usûlde Üç İmam: Ebû Zeyd Debbûsî (Rh.A.), Fahr'ül-tslâm Pezdevî (Rh.A.), Şems'ül Eimme Serahsi' (Rh.A.) dir.

hnameyn: Ebû Yusuf (Rh.A.) ile İmam Muhammed" (Rh,A.) dir. Bu iki zâta «SÂHtBEYN» de denir.

Ebû Hanife (Rh.A.) ile İmam Muhammed' (Rh.A.) e «TARAFEYN» denir.

ŞEYHAYN: Fıkıhta Ebû Hanife (Rh.A.) ile Ebû Yusuf (Rh.A.), usûlde Pezdevî (Rh.A.) ile Serahsi (Rh.A.), hadîste Buhârî (Rh.A.) ile Müslim (Rh.A.), tarihte Hz. Ebû Bekir (R.A.) ile Hz. Ömer' (R.A.) dir.

İMAM'ÜL HAREMEYN: Şafiî (Rh.A.), Ebû'l Meali AbdüLmelik (Rh.A.) ile Hanefilerden Ebu'l Muzaffer Yûsuf bin İbrahim el Cürcânî' (Rh.A.) dir.

3[39] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi 1, Eser Neşriyat: 12-20.

4[40] Çünkü Resûlüllah' (S.A.V.) dan. bu hususla devam şöhrel bulmamdır.

Peygamberimizin (S.A.V.) tsmıllah (Besmele) ile Abdeste başladığına dâir çok rivayet vardır. Bu rivayetlerden biri Dârekulnîde Rebih b. Abdurrahmân b. Ebî Said'in rivayet ettiği Peygamberimiz' (SAV.) in «Üzerine Allah ismi (Besmele) zikretmeyenin abdesli yok demektir.» hadfe-İ şerifleridir.

ellerde hi-lâllamanın keyfiyeti, ikisinin parmaklannı birbirine kenetlemektir. İki ayakta hilâllamanın (tahlilin) keyfiyeti; sol elinin küçük parmağı ile sağ ayağının altından ve küçük parmağından başlayıp sıra ile sol ayağının küçük parmağında hilâllemeyi bitirmektir.

10- Abdest uzuvlarını üçer defa yıkamaktır.

11- Başının hepsini bir kere mesh etmektir. Bunun yapılışı şöyledir : İki elinin ayalarını ve parmaklarım başın önü üzerine koyup, başın tamamını kaplayacak şekilde kafasına (ense) varıncaya kadar çekmektir. Sonra iki kulakları, kullanılmamış su ile mesh etmektir. Çünkü başı bir tek su ile kaplamak, ancak bu yol ile olur.

Fukahâdan bazısının; isti'malden kaçınarak iki avuç içini boş bırakır, demesi fayda sağlamaz. Çünkü ellerin ayalarını koymak ve çekmek lâzımdır. Eğer su, ilk koyuş ile müsta'mel (yâni kullanılmış) olursa, ikinci koyuş ile de müsta'mel olur. Geeiktirilmesi fayda vermez. Nitekim Zeylaî (Rh.A.) de böyle demiştir.

Ben derim ki: Fukahâ, suyun uzuvda kaldığı müddetçe müsta'mel olmadığında da ittifak etmişlerdir.

12- İki kulakların iç taraflarım baştan artan su ile şehâdet parmaklan dışarılarını da baş parmaklan ile mesh etmektir.

13- Abdest âyetinde belirtilen tertibe riâyet etmektir.

14- Vilâ da abdestin sünnetidir. Vilâ : Vâv'ın kesriyle uzuvları birbiri ardınca yıkamak demektir. Öyleki: Mutedil bir havada, ilk yıkanan uzuv, abdest tamamlanmadan önce kurumamalıdır. 1[41]

Abdestin Müstehabları 2[42]

1- Sağ tarafdan başlamaktır.

2- Boynunu mesh etmek, hulkûmu ise mesh etmemektir. Hul-kûm çene altında olan çıkıntıdır (gırtlaktır). Çünkü hulkûmun meshi bid'attır. 3[43] Zahîriyye'de böyle zikredilmiştir. 4[44]

Abdestin Edebleri

Musannif, abdestin edeblerinden bazıları demiştir. Çünkü abdestin, mufassal kitaplarda zikredilmiş daha nice edebleri vardır.

Abdestin edebleri şunlardır:

1- Abdest alırken kıbleye yönelmek.

2- Abdest uzuvlarım oğmak.

3 - Küçük parmağını kulaklarının deliklerine sokmak.

4- Özürlü olmayan kimsenin, abdesti vakitten önce almasıdır.

Çünkü özürlünün vakitten önce aldığı abdest, İmâm Züfer' (Rh.A.) e göre, vaktin girmesiyle bozulur. Şu halde, özürlü için evlâ olan, bundan kaçınmaktır.

5- Abdest alan kimsenin, parmağındaki geniş yüzüğü hareket ettirmesidir.

6- Başkasından, abdest için yardım istememektir. 5[45]

7- Abdest alırken dünya'kelâmı konuşmamaktır. 6[46]

8- Kullanılmış sudan sakınmak için, abdest alırken yüksek bir yerde oturmaktır.

9- Kalbindeki niyetle dilindeki niyeti bir arada yapmaktır.

10- er bir uzvun yıkanması sırasında
(Bismillâhilazim velhamdülillâhi alâ dînil İslâm) demektir. Nitekim daha önce geçmişti.

11- Her uzvun yıkanması sırasında şu me'sûr (selefden nakledilen makbul) duaları okumaktır: Mazmaza sırasında : 7[47]
«Allahümme eınnî.alâ tilâvetil Kur'âni ve zikrikc ve şükrike ve hüsn-i ıbâdetike.»
İstinşâk sırasında : 8[48]
«Allahümme erihnî râyihate'lcenneti ve'r-züknî mih neîmihâ.» Yüzü yıkama sırasında:
«Allahümme İbeyyu vechî binûrike yevme tebyezzu vücûhün ve tes-veddü vücûh.»
Sağ eli (kolu) yıkarken :
«Allahümme a'tınî kitabî biyemin! ve hâsibnî hısâbcn yesîra.» Sol eli (kolu) yıkarken :
«Allâhümme lâ tu'tınî kitabî bişimâlî velâ min verâi zahri.» Başı mesh ederken :
«Allâhümme ezıllenî tahte zilli arşike yevme lâ zille illâ zıllük.» İki kulağı mesh ederken :
«AUâhümmec'alnî * minellezîne yestemiûnel kavle feyettebiûne ah-seneh.»
Boynu mesh ederken : «Allâhümme a'tik unukî (yahut rakabetî) mine'n-nâri.» İki ayakları yıkamada:
«Allâhümme sebbit kademeyye ale's-sirâtı yevme tezillu fîhi'I-ak-dâm.»
Abdestten sonra Nebi aleyhissalâtu ve's-selâm için salevât duasını okumaktır.

1[41] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi 1, Eser Neşriyat: 20-22.

2[42] Müstehab: Peygamber Efendimizin (S.A.V.) bazen yapıp bazen terk buyurdukları şeydir. Kuşluk Namazı gibi. Bu bir nevi gayri müekket sünnet demek, olur.

3[43] Bid'at: Peygamber Efendimizin (S.A.V.) zaman-ı saadetlerinden sonra meydana gelen kitap ve sünnete aykırı, Sahabe ve Tabiînin söylemediği ve dinin aslımla olmayıp sonradan ortaya çıkarılan dîne aykırı âdetlerdir.
Bid'at-ı Hasene; Güzel bid'at, Bid'aU Seyyie; kötü bid'at diye iki kışıma ayrılır. Bid'at-ı Hasene'ye cevaz verilmiştir.
791 senesinde Mısır'da, ezandan sonra Minarede Peygamber Efendimize (S.A.V.) salât-ü selâmın ihdas edilmesi Bid'at-ı Hasene'ye bir misâldir.

4[44] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi 1, Eser Neşriyat: 23.

5[45] Çünkü Rasûlullah (S.A.V.) «Biz abdest esnasında yardım istemeyiz» buyurmuştur. (Zahîriyye)

6[46] Abdest esnasında konuşmamak gerekir. Zira abdest hali namaza benzer. (Zahîriyye)

7[47] Mazmaza: Suyu ağza alarak çalkalamak ve sonra ağızdan atmaktır.

8[48] İstinşâk: Suyu nefesle birlikte burunun nihayetine kadar çekmektir. İstinsâr: Suyu burundan atmaktır.

Şu duayı da okumalıdır: «Allâhümme'c-alnî mine'ttevvâbîne vec'alnî minel mütetahhlrîn.»
12- Abdestten sonra, abdest suyundan arta kalan sudan kıbleye yönelerek bir miktar içmektir.
Vâv'ın fethıyle (v e d.û ') abdest alınan suya derler. Fukahâ, «Ayakta su içmek caiz değildir. Ancak abdestten sonra fazla kalan su ve zemzem suyu için caizdir» demişlerdir. 1[49]

Abdestin Mekruhları:

Abdestin mekruhları şunlardır :
1 - Suyu yüzüne çarpmak,
2 - Suda israf eylemek,
3- Meshi, yeni su ile üçerlemektir. Yâni üç kere yapmaktır. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir. Mi'râc'ud-Dirâye'de Ebû Bekr (Rh.A.) in Mebsût'undan nakledilerek, bir su ile meshi üçerlemekde mahzur yoktur, kullanılmamış sular ile mesh ise bid'attir, denilmiştir. 2[50]

Abdesti Bozan Ve Bozmayan Şeyler

1- Abdestli olan kimseden pislik (neces) çıkması abdesti bozar.
Cîm'in fethiyle (neces), ayn-ı necasettir. Cîm'in kesriyle (n e -c i s) ise, pâk olmayan şeye denir.
2- Pisliğin, abdestte veya gusülde kendisine temizleme hükmü lâ-hık (dahil) olan yere çıkmasıdır. Pislik çıkması sözü, iki yoldan (yâni önden ve arkadan) ve bu ikisinden başka yerden pisliğin çıkmasını kapsar. Nitekim Muhît'de; çıkmafnın haddi, içeriden dışarıya intikâldir, denmiştir. Bu intikâl ise, pisliğin yerinden akmasıyle bilinir. Bu durumda çıkmak, akıntı yerine kullanılmıştır. Eğer pislik, iki yolun (sebîley-nin) başı üzerinde görünürse, hüküm bunun tersinedir. Çünkü o, her ne kadar akmasa da, abdesti bozar. Çünkü iki yolun başı, pisliğin yeri değildir. Pislik (necaset); ancak yerinden iki yolun başına intikâl ile bulunur. İntikâl, görünme ile bilinir. Bu durumda, görünme çıkma yerine geçer.
Akmanın haddi, yükselip yaranın başından aşağı inmesidir. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) böyle açıklamıştır. Çünkü kan yaranın başından aşağı kaymadıkca yerinden intikâl etmiş olmaz. Zira, yaranın yukarısından kana müvâzî olan şey onun yeridir. Bundan, iki yoldan başkasından çıkmanın, akmanın aynı olduğu malum olur ve Sadru'ş-Şerîa (Rh.A.) nın «İlâ mâ yutahharu» sözü sale'ye değil harace'ye taalluk etmesi icâbeder.» sözünün zayıf olduğu meydana çıkar. Çünkü ab-destli kimse kan aldırsa ye çok kan çıkıp yaranın başına bulaşmadan aksa, bize göre, abdest şüphesiz bozulur. Bununla beraber kan, temizlemenin hükmü İâhik olan yere akmamıştır. Bilâkis temizlemenin hükmü lâhık olan yere çıkıp ondan sonra akmıştır. Çünkü kanın temizleme hükmü lâhık olan yere akması bu şekilde mevcut olur. Her ne kadar o yere akmak bulunmadı ise de. Artık gerisini sen düşün!
Yine Sadru'ş-Şerîa' (Rh.A.) nın; «İbareyi hasene (yâni güzel ibare) şöyle demekle olur : İki yoldan veya iki yoldan başkasından çıkan pislik, temizleme hükmü lâhık olan yere varmaktır, eğer pis ise akar»
sözünün zayıflığı açıktır. Çünkü bu sözün temeli, dışarı çıkmanın, akmaya aykırı olmasıdır. Bu durumda onun fesadı belli olmuştur. Çünkü «dışarı çıktı» sözünden sonra, «aktı» sözü fazla ve gereksiz olur. Şu halde, ibareyi hasene Yüce Allah' (C.C.) in yardımı ile bizim seçtiği-mizdir.
«Pisliğin çıkması» sözü, şundan ayırdetmedir: Şayet abdestliye bir iğne batsa ve kan yaranın başı üzerine yükselip fakat akmasa, ab-desti bozmaz. Çünkü o, dökülüp akıtılmamış olduğu için pis değildir. Sadru'ş-Şerîa' (Rh.A.) nın (İlâ mâ yutahharu) sözü şu hususlardan korunmak içindir.
a - Sidik zekerin kamışına, ulaşsa da meydana çıkmasa abdesti bozmaz.
b- Yine ,abdestlinin gözünde kabarcık, yâni çıban olsa ve kanı gözünün diğer tarafına ulaşsa abdesti bozmaz. Yine kan burnun yumuşağından yukarısına aksa, abdesti bozmaz. Ama burunun yumuşak yerine aksa abdesti bozuctfdur. Çünkü istinşâk (burna su çekmek) cenabette farzdır.
3- Yelin veya kurdun veya küçük taşın arkadan çıkması abdesti bozar. Musannifin yeli zikretmesinin sebebi şudur: Çünkü yel arkadan çıkar, halbuki pis değildir. Bununla beraber o, pisliğe komşu olmakla abdesti bozucudur. Kurdu ve küçük taşı zikretmesinin sebebi şudur ; Çünkü onlar ile beraber olan pislik, her ne kadar az ise de, ön ve arka yolda (sebîleynde) hadestir.
4 - Yelin önden ve zekerden çıkanı abdesti bozmaz. Çünkü o pisliğin yerinden çıkîmaz.
5- Yaradan çıkan kurd abdesti bozmaz. Çünkü yaradan çıkan kurdun üzerinde olan pislik az bir şeydir. Bu ise, ön ve arka yollardan başkasında hades değildir.
6 - Yaradan düşen et parçası da abdesti bozmaz.
7- Ağız dolusu safra kusmak abdesti bozucudur. Ağız dolmak, güçlükle tutmaktır. Hattâ, eğer güçlükle tutmasa çıkıverirdi. Bir kavide, «Ağızın dolması, konuşmaktan menetmesidir» denmiştir.
8 - Ağız dolusu aiâk kusmak da abdesti bozar. Alâk, lügat yönünden, donmuş kana derler. Fakat burada murâd, sevdadır. 3[51] Bundan dolayı, onda ağızın dolmasına itibâr edilmiştir.
9- Ağız dolusu, yemek veya su kusmak da abdesti bozar.
Musannifin buna itibâr etmesi; Hidâye'de söylenen şu sözden dolayıdır. Orada : şüphesiz hurûc yâni iki yoldan başkasından

---

1[49] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi 1, Eser Neşriyat: 23-26.
2[50] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi 1, Eser Neşriyat: 26.
3[51] Hekim Calinos'un «Dört hılt ve Mizaçlar Nazariyesi»ne göre. İnsan mizacında: a) Kan, b) Safra, c) Sevda, d) Balgam gibi vücûddakİ dört unsurun tesi.ri vardır. Bunlara Ahlat-i Erbaa denir. Bu nazariyeye göre, dört hılt önce .midede sonra karaciğerde imal olunur. Burada zikredilen Sevda; dört hiHten biri olup, dalakta bulunan bir karışımdır.

pisliğin çıkması temizleme hükmü lâhık olan yere akmakla tahakkuk eder. Kusmakda ise ağzın dolmasıyla gerçekleşir, deyip ondan sonra : Ağzın dolması, zabtı ancak güçlükle olur bir halde olmasıdır. Çünkü zahiren çıkmış olur. O hâlde çıkmış sayılmıştır, denmiştir,

Hidâye'nin; «Çünkü o, zahiren çıkar, o halde, çıkmış sayılır.» sözüne itiraz edilmiştir. Şu bakımdan ki; gâlib olan zahiri tahakkuk etmiş gibi kılmak ancak zaptedilmeyen şeyde olur. Seferin güçlük yerine geçmesi gibi. Veya üzerine ıttıla hâsıl olmayan şeyde olur. Erkeğin uzvunu kadının uzvu içine girdirmesinin inzal (boşalma) yerine geçmesi gibi. Fakat zahir hulunan munzabıtta, gâlib olan zahir tahakkuk etmiş gibi kılınmaz. Nitekim bizim bahsimizde olduğu gibi. Çünkü kusmuğun ağızdan çıkmasını görmek güç olmaz. Şu halde ağız dolusunu, dışarı çıkmak (hurûc) yerine nasıl koyar? Bilhassa, kusma ağız dolusu olup ondan sonra güçlükle dışarı çıkmaktan menedilmesi suretinde çıkmaması katidir. Ona nasıl bozar hükmü verilir? Kusmuk ağız dolusundan az, fakat ağızdan çıkarsa, çıkmak yüzde yüz malumdur. Bozulmadığını söylemek illeti nakzdır.

Ben derim ki: Bunun esâsı (Liennehû) nun zamirini kusma (kay') lafzına râci kılmasıdır. Halbuki öyle değildir. Bilâkis zamir, pisliğe (necese) râcidir. (Liennehû); (Ve bi mil'H femî fil kay' i) sözü için delildir. İmdi mânâ şudur : Pisliğin çıkması kusmada ağız dolusu ile tahakkuk eder. Çünkü bu takdirde neces (pislik) zahiren çıkar. Zira bu kusma ancak midenin dibindendir. Bu durumda zahir olan şudur: Kusmak pisliğe uğramıştır, (onunla birlikde bulunmuştur.) Az kusmak ise bunun hilafıdır. Çünkü o, midenin' yukarısındandır. Şu halde necese (pisliğe) uğramamıştır. Bu hususun böylece bilinmesi gerekir. Zira Hidâye sarihleri bu hususun halline girişmemişlerdir. Halbuki bu hususun halli gerekir.

10- Zikredilen şeylerin, kusmada ağız dolusu olması, abdesti bozucu olduğu gibi, kan (dem) kusmak da abdesti bozucudur. Lâkin onun, sıvı olduğu için pisliği meydanda olduğundan, ağız dolusu olması şartı yoktur. İrin kusmak da abdesti bozucudur.

Her ne kadar, kan ve irin tükürük ile karışık olsalar da, abdesti bozucudurlar. Fakat kan ve irin tükürüğe gâlib olurlarsa veya eşit olurlarsa abdesti bozarlar. Eğer tükürük onlara gâlib olursa abdesti bozmazlar.

11- Balgam kusmak, abdesti mutlak surette bozmaz. Yâni o balgam, gerek başdan-insin ve gerek mideden çıksın, gerek ağız dolusu olsun ve gerekse olmasın abdesti bozmaz. Çünkü kayganlığı olduğu için pislik onun içine giremez. Ancak İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a gÖ-re, karından çıkıp ağız dolusu olan balgam, pisliğe yakınlığı sebebiyle, pislendiği için abdesti bozar. 1[52]

Eğer balgam, yesmekle karışık olursa, galibe itibar edilir ve kusmak ağız dolusu olursa abdesti bozar. Eğer balgam yemeğe gâlib (daha çok) olursa bozmaz. Ancak, İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, ağız dolusu olursa bozar.

İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, ayrı yerlerde olan kusmalar birbirine eklenir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre ise, kusmanın ayrı ayrı olan sebebi toplanır. Yâni abdestli kimse, toplandığı takdirde ağız dolusu olacak şekilde ayrı ayrı kussa, abdesti bozulur.

İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.),1 yerin (meclisin) birliğine itibâr eder. Bu durumda eğer kusma, bir yerde ağız dolusu hâsıl olursa, her ne kadar gaseyan (bulantı, kusma sebebi) çeşitli olsa da, ona göre, abdesti bozar. İmâm Muhammed (Rh.A.), sebebin bir olmasına itibâr eder. O da gaseyandır. Eğer ağız dolusu hâsıl olursa, her ne kadar ayrı ayrı olsa da, ona göre abdesti bozar.

12- Kusmuk ve kusmuğun benzerinden hades 2[53] olmayan şey pislik değildir. O hades olmayan şey, ya kusmuktur, nitekim bilirsin ki, kusmuğun azı midenin yukarısından çıkar ve midenin yukarısı necaset yeri değildir, veya o p.is olmayan şey kandır. Kanın azı mes-fûh (akıtılmış) olmamakla âyet-i kerîme ile haram kılınmamıştır. Şu halde pis de olmaz. Amma, mesfûh olmayan kanın insanda haram olması, etinin haram olmasına binâendir. Öyleyse pis olmasını gerektir-, mez. Çünkü bu haram olma, insanın kerameti (kıymeti) içindir. Yoksa pis (necîs) 3[54] olduğu için değildir. Öyleyse, insanda mesfûh olan kan, haram kılınmış olmasıyle beraber, aslen temizdir.

13- Abdestlinin şuur gücünü yokeden uyku da zikredilenler gibi, abdesti bozar. Bu uyku, oturağı yerden ayrılmış şekilde uyumaktır. Bu da yanı üstüne yatıp uyumak yâni iki yanının birini yer üzerine koyarak uyumak veya iki oturağı (kaba eti)nm birisi üzere uyumak, veya kafası üzere yattığı halde uyumak, veya yüzü üzere kapanıp uyumaktır.

Şüphesiz şuur gücü yok olduğu zaman âdeten, uyuyan kimse kendisinden çıkan bir şeyin farkına varmaz. Âdet ile sabit olan şey ise, teyakkun (kesin bilgi) gibidir.

Ayakta veya oturma hâlinde ya da rükû veya secde hâlinde karnını iki uyluğundan kaldırıp, pazularım iki yanlarından uzaklaştırıp uyuşa, bu şekillerde olan uyku, eğer şuur gücü gitmezse, mutlaka abdesti bozmaz. İmâm Şafiî (Rh.A.) bunun aksi görüştedir.

Velev ki bir kimse namazda kasden uyumuş olsun. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) bunu benimsememiştir.

Uyuyan abdestli kimsenin dayandığı şey alınınca düşerse, onun uykusunda ihtilâf edilmiştir. Hidâfe sahibi, abdesti bozan şeyleri sayarken : «Abdestli kimse bir şeye dayanarak uyur da, o şey alınınca düşerse, o uyku onun abdestini bozar.» demiştir.

Hidâye sarihleri; «Bu mesele İmâm Tahâvî' (Rh.A.) nin ihtiyar eylediği şeylerdendir, Mebsût'un rivayetinin aslından değildir,» demişlerdir.

1[52] Balgam : Üst solunum yolları (burun boşlukları, burun arka boşluğu, sinüsler) veya alt solunum yolları (soluk borusu, bronşlar) tarafından salgılanan ve ağızdan dışarı atılan sümük, irin ve kan karışımı maddedir.

2[53] Hiides: Bazı ibâdetlerin yapılmasına şer'i yönden manî olan ve hükmen necaset sayılan bîr haldir. İki kısma ayrılır, a) Hades-i asğar, b) Hades-İ ekber.

a) Hades-İ asğar: Abdestsizlik halidir. Yani sadece abdest ile yok olan tahâret-sizliktir: Revletmek ve ağız, burun gibi bir uzuvdan kan gelmekle meydana gelen tahâretsbtiktir.

b) Haâcs-i ekber: Cünüplük, hayz ve nifas denilen arızalardan meydana gelen tahârcisizlik hâlidir ki bu hades ağzı, burnu ve bütün bedeni yıkamakla giderilebilir.

3[54] Necaset: Esasen veya ânzî olarak temiz bulunmama halidir. Böyle maddeye necîs veya noces denilir. Çoğulu encâsdır. Meselâ, idrar esasen bîr necasettir. İdrar bulaşmış bir elbise de necîstİr.

Muhît'de «Eğer o şeye dayanıp uyuyan kimsenin oturağı yer üzerine yerleşmiş değil ise, hades vâki olur. Eğer yer üzerine yerleşmiş ise, hades vâki olmaz. Esah olan söz budur» denmiştir.

Yine Muhît'de «Eğer abdestli olan, ayakta olduğu halde veya oturduğu halde uyurken düşse, eğer düşmezden veya düşerken veya düştüğü anda uyanırsa abdesti bozulmaz. Uyurken düşüp karar kıldıktan sonra uyanırsa, abdesti bozulur. Eğer abdestli, bir çıplak hayvan üzerinde uyuyorsa, eğer hayvan yokuş yukarı ve düz yerde giderken uyumuş ise hades vâki olmaz. Yokuş aşağı yerde giderken uyumuş ise hadesdir,» denmiştir, ,

14- Bayılmak.ve yürümede sallantı meydana getiren sarhoşluk abdesti bozar.

15- Delirmek de abdesti bozar.

Bayılmak ve sarhoşluğun abdesti bozucu olmalarına sebeb, bunlar ile şuur gücünün yok olmasıdır. Delirmenin abdesti bozmasının sebebi, başkasından hadesi ayırdedejnediğinden dolayıdır.

16- Baliğ olup namaz için aldığı abdest (mübaşereti vudû') ile uyanık olarak kâmil bir namaz kılan kimsenin kahkahası abdesti bozar.

Kahkaha : Sahibinin ve yanında bulunan kimsenin işittiğidir.

Dıhk (gülmek) ise : Ancak kendisinin işittiğidir. Bu, abdesti bozmaz, ancak namazı bozar.

Tebessüm (gülümsemek) ikisini de bozmaz.

Namaz için aldığı abdest (mübâşeret-i vudû') demek, gusül (boy abdesti) sırasında alınan abdeatten ayırdetmek içindir. Çünkü bu abdest, kahkaha ile bozulmaz. Kâmil namaz ile murâd, rükû ve sücûd" sahibi olan namazdır. Çünkü bu konuda vârid olan nass, Resûlüllah' (S.A.V.) in şu sözüdür: . '

«Haberiniz olsun ki, sizden biriniz kahkaha ile gülerse, abdesti ve namazı iade etsin.» [1][55] Bu, mutlak olarak namaz hakkında vârid olmuştur. Şu halde onun üzerine hasrolunmuştur.

Kahkahadan başkası, yâni gülmek ve tebessüm abdesti bozmaz. Sabî'nin, uyuyanın, gusletmiş olanın kahkahası ve namazın dışındaki kahkaha abdesti bozmaz. Cenaze Namazında ve tilâvet secdesinde kahkaha ile gülmek, her ne kadar Cenaze Namazı ile tilâvet secdesini if-sâd ederse de abdesti bozmaz.

Kâmil najmazda olan kahkaha, her ne kadar teşehhüdden sonra ve selâmdan Önce olsa da abdesti bozar. Çünkü bu takdirde kahkaha, namaz içinde olmuş olur. Ancak, eğer musallî kahkahayı kasden yapmış olursa bozmaz, Zira bu surette kahkaha, kendi sun'iyle (fiiliyle) namazdan çıkış olur. Nasıl olursa olsun, şüphesiz namaz kendi sun'u ile çıkmakla [2][56] tamâm olur. Bunun açıklaması yakında gelecektir.

Şayet İmâm namazdan ka&den kahkaha ile çıksa, İmâjma uyan kimsenin kahkahası abdestini bozmaz. Çünkü imâmın kendi sun'iyle çıkması, imâma uyan kimse için de kendi sun'iyle çıkmak sayılır. Yok, eğer o imâma uyan kimse mesbûk (sonradan uyan) olursa, onun kahkahası abdestini bozar. Çünkü bu takdirde onun kahkahası kendi namazı esnasında olur.

17- Mübâşeret-i fahişe de abdesti bozar. Mübâşeret-i fahişe : Erkek ile kadın çıplak oldukları halde, erkeğin zekeri kabarıp kadının tercine dokunmasıdır. Bu takdirde, erkeğin ve kadının ikisinin de abdest-leri bozulur.

Erkeğin, kendi zekerine ve kadına dokunması abdesti bozmaz. Çünkü zekere dokunmak (mess) ve kadına dokunmak, bize göre, abdesti bozucu değildir. İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre, abdesti bozucudur.

18 - Abdestlinin bedeninde bir kabarcık deşilip su veya suya benzer san su veya kan aksa, onun abdesti bozulur.

Eğer su akmayıp yaranın başına yükselse de o yükselen su gideril-se -öyleki, şayet o su giderilmeyîp bırakılsa akacaktır- o kimsenin abdesti bozulmuş olur. Eğer terk olunduğu zaman akmazsa, bozulmuş olmaz,

19- Abdestlinin kulağından irin çıksa, eğer ağrı ile çıktıysa onun abdesti bozulur. Çünkü yaradan çıkmıştır. Eğer ağrısız çıktıysa bozulmaz.

20- Abdestlinin gözünde ağrı veya zayıflık olsa, (Ameş : mîm'in fethiyle, çok vakit, gözün yaşı akmasıyla beraber görme zayıflığına derler — Eğer o gözden yaş çıkarsa abdesti bozar. O yaşın çıkması devamlı olursa, o kimse özür sahibi olur. Bunun açıklaması ileride gelecektir. Nitekim gözde garb (gözyaşı kanalı) denen bir damar vardırki gözü sulandırır ve asla kesilmez. [3][57]

Abdestsiz Caiz Olan Ve Olmayan Şeyler :

1- Baliğ olup abdestsiz olan kimsenin, her ne kadar yazısız olan beyazı da olsa, Mushaf-i Şerifi elle tutması caiz olmaz. Ancak kılıfı ile tutarsa, kılıf Mushafa bitişik de olsa caiz olur. «Kılıfı ayrı olursa caiz olur.» diyenler de vardır. Çanta ve çantanın benzeri gibi. Esah olan kavi, birincisidir. Muhit'de ve Kâfi'de böyle açıklanmıştır. Hidâye'de ikinci kavi seçilmiştir.

2- Mushaf-ı Şerifi, yen (yâni elbisenin kolu) ile tutmak mekruh değildir. Mekruhtur, diyenler de vardır.

Muhît'de denmiştir ki: Bizim üstadlarımızdan bazıları, cünüb ile hayızlının Mushafı yen'i ile tutmasını kerih gördüler. Âmmeyi fukahâ ise, mekruh olmaz, dediler. Çünkü haram olan tutmak, Mushafa eliyle yapışmaktır. Yâni hâilsiz (vasıtasız) tutmaktır. Kâfi sahibi de, yen ile tutmanın mekruh olmadığını tercih etmiştir. Hidâye sahibi ise mekruh olmasını tercih etmiştir.

3 - Şer'i kitapları, abdestsiz olan kimsenin eliyle tutmasına (veya dokunmasına) izin verilmiştir. Ancak tefsir kitaplarını tutmasına izin verilmemiştir. Bunu Mecmau'l Fetâvâ sahibi ve diğerleri söylemişlerdir.

4 - Yine abdestli olmayan kimse için, üzerinde sûre olan parayı (akçayı) elle tutmak caiz olmaz. Fukahâ, süreden maksat âyettir, demişlerdir. Ancak, eğer kese ile tutarsa caiz olur. Her ne kadar abdestsiz olarak âyetin okunması caiz olmuş -ise de, abdestsiz olan kimsede, tutmak ile okumak arasında fark vardır. Çünkü hades eli meneder, ağzı menetmez. Hattâ eli yıkamak vâcib olur, ağzı yıkamak vâcib olmaz. Cünüb ile hayızlıda el ile ağız müsavidir. Çünkü cenabet ile hayz, ele ve ağıza girmişlerdir. Hattâ cenabet ile hayzda, ikisinin de yıkanması vâcib olur. Göz için suâl vârid olmaz. Çünkü cünübün okumaksi-zın Mushaf'a bakması helâldir. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

---

[1][55] Ibn-i Adiyy, Kâmil, Dâre Kutnî; Ma'bed el Cühenî, Ebû'l Âliye, İmrân bin Husayn'dcn rivayetle.

[2][56] Kendi sun'Jyle çıkış (Hurûc bi sun'ihi): Bir kimsenin namazdan kendi isteği ile olan fiillerle çıkmasıdır.

[3][57] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 26-33.

5- Abdestî olmayan kimsenin herhangi bir mescide girmesi ve Kâ'be'yi tavaf etmesi de mekruhdur. Tatârhâniyye'de böyle zikredilmiştir. Mescide girmenin ve Kâ'be'yi tavafın abdestsiz kimseye haram olmamasının sebebi, bu ikisinin hürmetinin (haramiliğinin) hayz ve cenabet gibi hades~i ekber ahkâmından olmasındandır. 1[58]

Guslün Farzları

Burada farz ile murâd, itikadı ve amelî farzı kapsayan şeydir. Amelî farz, fevt olmasıyle cevaz fevt olan şeydir.

Guslün farzı: Ağızı, burnu ve bütün bedeni yıkamaktır. Rattâ esah kavide, kulfe'nin içini, yâni sünnet derisinin içini de yıkamaktır.

Yine göbeği, kaşı, bıyığı ve sakalın hepsini yıkamak da gerekir.

Yâni sakalın aralığına suyu eriştirmek vâcibdir. Nitekim sakalın diplerine ulaştırmak vacip olduğu gibi. Çünkü bunda sıkıntı ve güçlük yoktur. Muhit'de böyle zikredilmiştir.

Fercin dışını da yıkamak gerekir. Hulâsa'da böyle zikredilmiştir.

Bunun açıklaması şöyledir; Yüce Allah' (CC.) in (

(Fetahharû «Tertemiz yıkanın.» emri, mübalağa sîgası ile bedenin zahirinde olan şeyin -her ne kadar bu bir bakımdan zikredilen şeyler gibi ise de- yıkanmasının vâcib olmasını gerektirir.

Göz gibi ve kapanmış delik gibi, yıkanmasında güçlük olan şeyin yıkanması farz değildir. Çünkü sıkıntı ve güçlük veren şey, Yüce AHah' (CC.) in, «(Allah) dinde sizin için bir güçlük kılmamıştır.» 2[59] kavli şerifi ile hâriç bırakılmıştır.

Muhît'de zikredildi ki: Eğer küpenin deliğine su ulaşmayıp ancak güçlük ile girse ve yine küpeyi çıkardıktan sonra deliği, küpe ona güçlükle girecek şekilde kapanmış olsa, bunda sıkıntı ve güçlük olduğu için yıkanması farz olmaz.

Yine gözü yıkamadaki güçlük gibi, kadının saç örgüsünü çözüp ıs-latmakda da güçlük vardır. Bunda, şayet örgü çözülmüş olursa, yıkanmasının vâcib olduğuna işaret vardır.

Güçlüğü gidermek için örgünün diplerini ıslatmak yeter. Fakat erkeğe; örgüsünü çözmesinde güçlük olmadığından, ihtiyaten yıkaması vâcib olur. Kâfi'de böyle zikredilmiştir. 3[60]

Guslün Sünnetleri :

Guslün sünneti: Abdestin sünnetinde zikredilen; niyet, Besmele ve iki eli yıkamakla başlamaktır.

Yine guslün sünneti, ferci ve eğer bedende pislik varsa onu yıkamak; Suyu abdest uzuvlarının hepsine kullanmaktır. Anca>: ayakları kullanılmış su toplanan yerde ise, iki ayaklan müstesnadır. Bu ifâde bazılarının, «İki ayakları müstesna, bütün abdest uzuvları yıkanır» sözünden daha güzeldir. Çünkü abdest uzuvlarının hepsi yıkanmış değildir. Belki bazısı meshedilmiştir. Abdest almak (tevaddî) lafzında, namaz abdestinde olduğu gibi, gusülde de başına mesh edeceğine işaret vardır. Bu, zahir rivayettir.

Eğer gusleden kimsenin ayaklan kullanılmış su toplanan yerde ise yıkamaz. Eğer satıh üzerinde yâni yüksekçe bir yerde ise ayaklarını da yıkar.

Ondan sonra suyu dökmeyi üçerlemektir. Yâni her ne kadar pislik, giderilse de, döktüğü su bütün bedenini kaplayacak şekilde üçer kere dökmezse, gusl, mesnûn (yâni sünnet üzere) olmaz.

Esah kavilde, sağ omuzundan başlayarak, ondan sonra sol omuzu-na, ondan sonra .başına döküp üçerlemektir.

Musannifin «esah kavide» demesi, Mi'râc'ud-Dirâye'de; bazılarının sağ omuza üç kere döküp başlar, sonra başına, sonra sol omuzuna döker. Bazılarının da, başdan başlayıp üçerler, dediği sözden ayırdetmek içindir.

Bundan sonra bedenin geri kalanına su dökmektir. Sonra abdes-ti tamamlamak için ve kullanılmış sudan temizlemek için ayaklarını yıkar.

Yine guslün sünneti, bedeni ovmaktır. Çünkü sünnetten murâd, farzı yerinde kâmil (tam) kılmaktır. Bedeni ovmak ise, tamamlamaktır.

Gusülde bir uzvun yaşlığını diğer uzva nakl, su damladığı zaman :sahîh olur. Yukarıda açıklanan sebebden dolayı bu, abdestte sahîh olma-imıştır. 4[61]

Guslü Gerektiren Durumlar :

Her ne kadar meninin çıkması uykuda da olsa, yerinden şehvet ile ayrılmış olan meninin çıkmasıyle gusül farz olur. Şehvet iîe kaydına sebeb şudur .: Eğer o ağır bir şey yüklenmek ve buna benzer bir şey sebebiyle çıkarsa gusül farz olmaz. İmâm Şafiî (Rh.A.) aksini kabul edip «Farz olur» demiştir.

Yerinden şehvet ile ayrılmış olan meni, her ne kadar, bedenin dışına şehvet ile çıkmamış olsa da gusül farz olur. Musannifin defk'ı yâni fışkırtmayı zikretmemesinin sebebi İmâm A'zâm (Rh.A.) ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, fışkırtma şart olmadığı içindir.

1[58] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 33-34.

2[59] Bk. Hacc Sûresi (22); âyet: 78.

3[60] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 34.

4[61] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 35.

Yine gusül âdeminin (yâni insanın) uzvunu diğer bir insanın uzvuna girdirmesiyle (idhâliyle) farz olur. Âdemî kaydı, cinnî (yâni cin) nin idhâlinden ayırdetmek içindir. (Cinleri bu hükümden hariç kılmak içindir.)

Muhît'de şöyle zikredilmiştir : Şayet bir kadın; «Benimle beraber bir cin vardır ki bana gelir, kocam ile cinsî münasebette bulunduğum zaman bulduğum şeyi nefsimde bulurum» dese, guslün sebebi olan gir- > dirme veya ihtilâm bulunmadığı için, o kadına gusül vâcib olmaz.

Haşefeyi (sünnet yeri, kertik) veya haşefenin kesilen yerinden haşefe miktarını, diri olan insanın iki yolundan birine sokmakla gusül farz olur. Musannifin, insanın (âdeminin) iki yolu (sebîleyni) demesi, diğer hayvanlardan onu ayırmak içindir. Çünkü haşefeyi veya haşefenin kesilen yerinden haşefe miktarını hayvanâtın iki yolundan birine soksa, istek az olduğu için gusül gerekmez.

Musannifin, diri (hayy) kaydı, ölünün iki yolundan birine girdir-mekden ayırdetmek içindir. 1[62] -Çünkü (inzal olmadıkça) hayvanda gusül vâcib olmadığı gibi, ölüde de vâcib olmaz.

Her ne kadar meninin inzali olmasa da, âdemîden mükellef olan fail ve mef'ûl üzerine girdirmekle gusül vâcib olur. Çünkü bunun benzerinde gâlib olan inzaldir. Şu halde ihtiyaten gusül vâcib olur.

Eğer uykudan uyanan kimse, menî veya mezî görürse yine gusül farz olur,

Mezî, ince bir suya derler ki, erkek, karısı ile oynaştığı zaman çıkar.

Her ne kadar, o uykudan uyanan kimse, ihtiiâmı hatırhyamasa da, gusül farz olur. Çünkü zahir olan şudur ki; o gördüğü şey menidir. Ona hava isabet etmekle incelmiştir. Şayet ihtiiâmı hatırlar ve lezzetini de hatırına getirir, fakat yaşlık görmezse, gusül farz olmaz. Çünkü o hatırlama, inzâlsiz uyanıklıkdaki (tefekkür) gibi uyurken tefekkürdür.

Zahîre'de zikredildi ki; şayet bir kimse uykudan uyanıp uyluğunda veya döşeğinde yaşlık bulsa, eğer ihtiiâmı hatırlarsa ve o yaşlığın menî veya mezî olduğunu kesinlikle bilirse, gusül vâcib olur. Eğer o yaşlığın vedî olduğuna kesin bilgi hâs i ederse, gun\ vâcib olmaz. Eğer ihtiiâmı hatırlamayıp o yaşlığın vedî olduğunu kesinlikle bilirse, gusl vâcib olmaz. Bu durumda, o yaşlığın menî olduğunu kesin olarak bilirse, gusl vâcib olur. Eğer, o yaşlığın menî veya vedî olduğunda şüphe ederse, yine böylece İmâm A'zam (Rh.A.) ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, gusl vâcib olur. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.); «İhtiiâmı hatırlamadıkça vâcib olmaz. Çünkü aslolan zimmetini berî etmektir. Zimmeti berî etmek de ancak yakın ile vâcib olur» demiştir. Kıyâs da budur.

İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Muhammed (Rh.A.) meseleyi ihtiyatla almışlardır. Çünkü uyuyan kimse gafildir. Menî ise bazan hava ile incelip mezî gibi olur. Şu halde ihtiyaten o kimseye gusl vâcib olur.

Keza, erkekde zikredilen ahkâm ne îse, kadın dahî esah kavide, erkek gibidir. «Esah kavi» denmesi, söylenen şu sözden ayırdetmektir: Şayet kadın ihtilâm olup ondan, menî çıkmaz da inzalin lezzetini bulur ise, o kadına gusl vâcib olur. Çünkü kadının suyu, sadrından (göğüs bölgesi) rahmine iner. Erkek bunun tersi olup gusl hakkında meninin görünmesi şarttır. Zeylaî' (Rh.A.) de böyle söylemiştir.

Erkek, zekerinin ucunu, bîr bez ile sarılı olduğu halde soksa, eğer o adam cima lezzetini bulur ise/gusl vâcib olur.

Gusl, hayzın ve nifâsın kanı kesildiği vakitte farzdır. Mezî ve vedî-nin çıkmasıyle farz olmamıştır. Vedy : Dâl-ı mühmelenin sukûniyle sidiğin ardından çıkan galîz (koyu) sudur.

Hukne yâni makattan ilâç şırıngası, dübüre parmak, taş ve ağaçtan parmak gibi bir şeyin sokulmasıyle de gusl vâcib olmaz.

İnzâlsiz, hayvanı vat* (temas) etmekle, istek az olduğu için, gusl vâcib olmaz. Nitekim daha önce anlatılmıştı.

Bir adamın, arsalık 2[63] bir karısı olup cinsî münâsebette bulunduğu zaman bekâretini izâle edemese, inzal olmadıkça ikisinin de üze; xine gusl vâcib olmaz. Çünkü bakirelik, erkek ve kadının sünnet yerlerinin kavuşmasına (iltikâ-ı hitâneyne) engel olur. El-Mübtegâ' 3[64] de böyle zikredilmiştir.

Ölüyü yıkamak, diri olan kimseye, kifâye yoluyla vücûben lâzım olur. Hattâ bazı kimseler ölüyü yıkasa, hepsinden vücûb düşer. Eğer bazısı yıkamazsa, hiçbirinden vucûb düşmeyip hepsi günahkâr olur. 4[65]

Vâcib Olan Gusl:

Cünub iken Müslüman olan adama ve hayızli olduğu halde Müslüman olan kadına gusl vâcib olur. Bazıları «İslâm'a giren cünûb ve hayızlının gusl leri mendubtur» demişlerdir.

İnzâl ile baliğ olan kimseye de gusl vâcib olur. Bulûğuna yaş ile hükmedilen kimse için gusl vâcib olmamıştır.

Bir kavle göre : «Gusl, bulûğ ile vâcib olmaz. Vucûb, bulûğdan sonradır ve bulûğ ise inzalden sonradır. Bu durumda eğer bulûğ ile gusl vâcib olsa, hükmün sebebe takdim edilmiş olması gerekir.»

Biz deriz ki: İnzâl, kuvvetlerin olgunlaşmasına delildir. Öyleyse vucûbu izhâr edici olur. Yoksa gusl lâzım gelmesi için vucûbu ispat edici olmaz.

Bir kadın çocuk doğurup kan gormese, gusl vâcib olur. Çünkü o kadın, eğer kan' görse gusl, vâcib değil farz olur. Zahîriyye'de böyle zikredilmiştir. 5[66]

Sünnet Olan Gusl:

Sahîh olan kavle göre, Cuma Namazı için gusl sünnettir. «Cuma günü için», denilen sahîh değildir.

1[62] Ölü İle cinsî münâsebette bulunmaya Tıp dilinde Nekrofili denir.

2[63] arsalık: Bakire, kızoğlan kız.

3[64] Kitab ismi olan bu «Mübteğa» kelimesi; Molla Hüsrev' (Rh.A.) in biz/at yazdığı nüshada «Müntekfi» olarak yazılıdır. Ancak, «Dürer» üzerine güvenilir haşiye sahiplerinden- Vânt (Vankûlî) (Rh.A,), «Mübtegâ» nın doğru olduğunu, «Müntcka» nın ise yanlış olduğunu tbni Emîr-i Hacc' (Rh.A,) dan rivayetle belirtmekledir. Biz de, tercümede Vânî' (Rh.A.) ye itibar ettik,

4[65] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 36-38.

5[66] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 38.

Bayram için, Hac yolunda ihram için, ve Arefe için gusl sünnettir.
Musannif, Bayram (id) lafzında, (için) mânâsına gelen (lam) ı, guslün, Bayram Namazı için sünnet olduğu anlaşılmasın diye tekrarlamıştır. 1[67]

Mendûb Olan Gusl :

Gusl, temiz olduğu halde İslâm'a giren kimse için veya yaş ile bulûğuna hükmedilen kimse için mendûbdur. Yakında (Kitâbu'l-Hıcr) da açıklaması gelecektir ki, fetva, küçük oğlan ve kızda bulûğ yaşının 15 yıl olduğu husûsundadır.
Delirmek (cünûn) hastalığından iyileşen kimse için de gusl men-dûbdur.
Mekke'ye girmek için, Müzdelife için, Küsûf Namazı ve İstiskâ Namazı için gusl mendâb olmuştur.
Kadın ister zengin olsun, ister fakîr olsun, kadının gusl ettiği suyun parasının kocası üzerine vâcib olmasında ihtilâf edilmiştir. 2[68]

Cünub Ve Hayızlıya Haram Olan İşler :

Mescide gimıek, içinden geçmek için de olsa, cünub olan kimseye haramdır. İmâm Şâfiî (Rh.A.) bunu benimsememiştir.
Cünub olarak mescide girmek, ResûlüUah' (S.A.V.) in,
«Şüphesiz ben, bayızh ve Cünub için mescide girmeyi helâl görmem.» 3[69] buyurmasından dolayı haram olmuştur. Ancak zaruretten dolayı haram olmaz. Meselâ evin kapısının mescid hareminde olması
gibi.
Cünub veya hayızlı kimsenin, Kâ'be'yi tavaf etmesi de haramdır.
Çünkü tavaf mescidde olmaktadır. 4[70]Vukuf, Haccın rükünlerinin en kuvvetlisi iken, cünüb için caiz olunca, tavafın da cünub kimse için en uygun yol olarak caiz olması anlaşılmasın diye, Musannif, cünub ve hayızlınm mescide girmesi haramdır, dedikden sonra tavafı zikre ihtiyâç duymuştur. Kâfî'de böyle zikredilmiştir. Çünkü Mescid-i Haram, emr-i ânzdır (sonradan meydana gelmiştir.) Malûmdur ki: İbrahim Aleyhîsselâm zamanında Mescid-i Haram yoktu. Eğer mescidin olmadığı kabul edilse, cünub ve hayızlı için tavaf caiz olmaz. Müstasfâ'da böyle zikredilmiştir.
İmâm Serûcî' (Rh.A.) nin, Gâyet'ül-Beyân'mda zikredilen: «Bu sebeble, tavafa ahdi bozmak girdiği için, cünub ve hayızlı olanlar üzerine dem (kurban) icâb etti, yoksa dem, cünub ve hayızlımn mescide girmelerinden dolayı icâb etmedi.» sözü bunu teyid eder,
Cünub ve hayızlımn Kur'ân okuması haramdır. Kur'ân okumanın miktarında ihtilâf edilmiştir. Bu hususta, «Bir âyet miktarı okumak haramdır» ve «Bir âyetten eksik okusa da haramdır» diyenler vardır.
Kur'ân okumak kâsdıyle okursa haramdır. Fakat cünubun zikr ve sena kâsdıyle okuması, meselâ,
(Bismillâhirrahmanirrahim; Elhamdülillah! rabbll âlemin) demesi ve Kur'ân'ı harf harf ta'lîm etmesi gibi ki, bu surette ittifâkan mahzur yoktur. Muhît'de böyle zikredilmiştir. 5[71]
İçinde Kur'ân olan levha ve evrak gibi şeyleri elle tutmak ve taşımak da harâmdîr. Cünub ve hayızlımn, duaları okumasında, onları elle tutmasında ve taşımasında, Yüce Allah' (C.C.) m adını anmasında ve tesbihde, ellerini ve ağzını yıkadıktan sonra yiyip içmesinde mahzur yoktur. Uyurken duaları okumasında da mahzur yoktur.
Cünub olan kimsenin, gusl etmezden önce kansıyle tekrar cinsî münâsebette bulunmasında mahzur yoktur. Ancak eğer ihtilâm olmuş ise bu surette, yıkanmazdan (yâni guslden) Önce kansıyle cinsî münâsebette bulunması caiz değildir. El-Mübteğâ'da böyle zikredilmiştir.
Cünubun, Kur'ân'ı yazması da mekruhtur. El-İzâh'da zikredilmiştir ki: İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, şayet sayfa veya levha ya da (sahîfenin üzerine konduğu) destek yer üzerinde olursa, 6[72] cünubun Kur'ân-ı yazmasında mahzur yoktur. Çünkü yazan, Kur'ân'ı taşıyıcı değildir ve yazmak da harf harf olmuştur. 7[73]
İmâm Muhammed (Rh.A.) : «Cünub için uygun olan harf harf de olsa, Kur'ân'ı yazmamaktır. Çünkü harfleri yazmak okumak yerine geçer» demiştir.
Cünubun, Tevrâti, Zebûru ve İncili okuması da mekruhdur. Kunut duasını okuması mekruh değildir. Çünkü o diğer dualar gibidir. 8[74]
Yukarıda geçtiği üzere, cünubun, Kur'ân'ı yen (yâni kol ağızı) ile tutması mekruh değildir.
MushaSı, çocuklara vermek mekruh değildir. Çünkü çocukların ab-dest ile tekliflerinde güçlük vardır. Bulûğ çağına kadar ertelenmesinde ise Kur'ân'm hıfzını azaltmak vardır. Şu halde zaruretten dolayı çocuklara Kur'ân'ı vermeye izin verilmiştir.

1[67] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 38-39.

2[68] Hidâye şerhinde tbn-i Hümâm (Rh.A.); kadın zengin de olsa gusl suyunun bedelinin erkeğe (kocasına) âid olduğunu zikreder.
Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 39.

3[69] Ühû Dâvûd. Zaîf bir senedle.

4[70] Hidâve'ye göre:'Hades sahibi bir kimseye kudüm tavafi yaptığında bir sadaka; zi-yâret tavafi yaptığında bir koyun; Cünûp halinde tavaf yapan kimseye ise «bedene» gerekir, Bedene, deve ve sığır gibi büyük kurbana denir.

5[71] Kerhî* (Rh.A.) nin rivayetine göre, bu hususta âyet ile daha aşağısı arasında fark yoktur. Tahâvi' (Rh.A.) nin rivayetine göre, âyetten daha aşağısını okumak mubahtır. Doğru olan görüş birincisidir.

6[72] Bu ibarenin doğrusunun şöyle olması lâzımdır: «Şayet sahife veya levha, yastık ya da yer üzerinde olursa...»
Bunun bu şekilde söylenmesinin sebebi şu olabilir: Mümkündür ki, ba'zı yazıcı (hattat) hır küçük yastık üzerine koyarlardı. Eğer yazıcı o yastığı dizine korsa mekrûhlır. Yere korsa mekruh değildir. (Vânî)

7[73] Sadr'üş Şcriâ' (Rh.A.) ya göre, cünubun bu şekilde Kur'ân-ı Kerîm'i yazması, yazdığı sayfa, levha ve benzerlerine dokunmamak suretiyledir.

8[74] Zahîriyye'de denir ki: «Hayızlının ve cünubun (Vilr Duasını) okuması mekruhtur. Çünkü Übcy bin Kâb (R.A.) onu Kur'ân'dan kılıp, iki süre olarak isimlendirerek, Mush.ı-fında: «Bismillâhirrahmanîrrıhim, Allahümme juıiâ nesieînüke... ve netnıkü men ycf-cünık, sonra Bismillâhirrahmanirrahim, iyyâke nabüdü...» yazmıştır. Zahiri Mezheb ise bunun mekruh olmayışı ve fetvanın da böyle oluşudur.

[1][75]

Kendileriyle Abdest Ve Gusl Caiz Olan Sular :

Musannif, abdest ve guslün hükümlerini açıklamayı bitirince, ab-dest ve guslün yapıldığı şeyleri açıklamaya başladı ve dedi ki :

Abdest ve gfusl; deniz suyuyla, pınar, kuyu, yağmur ve eriyen kar sulan ile ve güneşin sıcaklığı ile kasden ısıtılmış su ile câîz olur.

Bu hususta, «Güneşde ısınan su ile abdest ve gusl mekruh olur» diyenler de vardır. Bunu söyleyen; İmâm Şafiî (Rh.A.) ve Ebu'l-Hasen et-Temîmî' (Rh.A.) dir. [2][76]

Musannifin (kasden) öemesinde şuna işaret vardır: Şayet ısıtmak kasd olunmasa, ittifakla mekruh olmaz.

Kendisinden tuz çıkarılan su ile abdest ve gusl caiz olur. Uyûn'ul-Mezâhib de böyle zikredilmiştir. Tuzun suyu ile caiz olmaz. Hulâsa'da böyle zikredilmiştir.

İkisinin arasındaki fark şudur : Birinci sudan tuz meydana gelir bu, asli tabiatı üzere kalır. İkincisi, yâni tuzdan hâsıl olan su, başka bir tabiata dönüşür.

Yukarıda zikredilen suların her birinde; arı, akreb, bit, sinek ve bunların benzeri gibi, akıcı kanı olmayan hayvan düşüp ölmüş olsa da, bu sular ile abdest ve gusl caiz olur.

Yine suda meydana gelen; balık, yengeç, kurbağa ve bunların benzeri hayvanlar, suda ölmüş olsalar, suyu bozmazlar. Kara kurbağası, deniz kurbağası ile hükümde aynıdır. Bu hususta «Kara kurbağası suyu bozucudur» diyenler de vardır.

Bu hayvanlar, suyun dışında ölüp suya atılmış olurlarsa, yine bozmazlar. Yâni sahih kavide, suyun içinde ölmeleriyle suyun dışında ölüp suya atılmaları arasında fark yoktur.

Karada doğup suda yaşayan' kaz ve ördek gibi hayvanlar, suyun içinde ölseler, o su ile abdest ve gusl caiz olmaz. Çünkü bunlara benzeyenlerin suda, Ölmesi o suyu bozar. Sıvı olan diğer şeyler de, mezkûr hükümdeki, su gibidir..

Zikredilen sulardan birinin vasıfları yâni ; rengi) tadı ve kokusu, beklemekten dolayı değişse veya onu temiz, bir katı (câmid) madde değiştirse, o su ile abdest ve gusl caiz olur. Câmid kaydı, sıvı (mayi') dan ayırdetmek içindir. Yakında açıklaması gelecektir. Bir çok ulemânın ibaresi, «Yahut onun vasıflarından birini temiz bir şey değiştirse» diye vâki olmuştur.

Hidâye sarihlerinden bir kısmı, geçen ehad (bir) lafzını, ehad'm yukarısındaki şeyden ihtiraz [3][77] sanıp hattâ bunlar Şayet suyun iki vasfı değişmiş ve bozulmuş olsa, onunla abdest caiz olmaz, demişlerdir. Halbuki ehad lafzı, ehad'm mafevkinden (yukarısından) ayırdetmek için değildir.

Nitekim El-Yenâbî'de zikredilmiştir ki: Şayet suya nohut veya bakla ıslatsa da suyun rengi, tadı ve kokusu değişse onun ile abdest caiz olur.

Nihâye'de denmiştir ki: Üstadlardan nakledilen, onunla abdestin caiz olmasıdır. Hatta sonbaharda ağaçların yaprakları havuzlara düşüp havuzların suyunu renk, tad ve koku bakımından değiştirir. Sonra halk onlardan abdest alırlar. Fakîhler bunu inkâr etmemişlerdir. Buna, Ta-hâvî (Rh.A.) şerhinde işaret etmiştir. Lâkin bunun şartı, o değişen suyun berraklığının aynı kalmasıdır. Fakat, eğer sudan başka şey suya gâlib olup o galebe sebebiyle su koyulaşsa, onunla abdest caiz olmaz. Nitekim yakında açıklaması gelecektir. Esah kavide, [4][78] o suyu değiştiren temiz câmid; çöğen, za'ferân, meyve ve ağaç yaprağı gibi temiz şeydir.

Esah kavide (fi'l-esah) sözü, Yenâbî ve Nihâye'den nakledilen söze işarettir.

Ancak, suyun vasıflarından birini pislik (necîs) değiştirirse, onunla abdest caiz değildir. Çünkü Resûlüllah' (S.A.V.) in ;

«Su temizdir, suyu ancak onun rengini veya tadını veya kokusunu değiştiren şey pisletir.» kavli şerifinde «mevsfil mâ» sı ile murâd, pislik (neciş) dir. Çünkü temiz temizi pisletmez.

Gusl, akar su ile caiz olur. Akar suyun tefsirinde ihtilâf edilmiştir. Burada Hidâye ve Kâfi'nin kabul ettikleri ihtiyar [5][79] edilmiştir.

Hidâye ve Kâfi'nin seçmiş oldukları kavi; saman çöpünü götüren ve ona pislik düşüp o pisliğin eseri, yâni renk, tad ve kokusundan birini değiştirdiği anlaşılmayan sudur ki onunla abdest ve gusl caiz olur. Hattâ eğer eseri görülse caiz olmaz.

Abdest ve gusl, akarsu hükmünde olan su ile de caiz olur. Yâni ona pislik düşüp eseri görünmezse caiz olur, görünürse caiz olmaz. O, yüzeyi ona on arşın (10 x 10) olan sudur. Yâni, akarsu hükmünde olan sudur ki kirbâs (pamuklu, ham bez) zirâ'ı ile uzunluk ve genişlikçe onar zirâ'dır. [6][80]

Bu, yüzeyi ona on olan suyun derinliğinde İhtilâf edilmiştir. Sahih olan kavi: «O sudan abdest için iki eliyle alındığında yani avuçlandı-ğında dibi meydana çıkmış olmamalıdır» Bu hususta; «Gusl için alındığında dibi meydana çıkmış olmamalıdır,» diyenler de vardır.

---

[1][75] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 39-41.

[2][76] tmam Şafii' (Rh.A.) >e göre «Ancak tıp yönünden mekruh olur.»

Tehzîb'de şöyle denir: «Ateşte ısıtılmış suyla taharet mekruh değildir. Güneşle ısınmış su mekruhtur. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.): Hz. Âişe (R.Anhâ) su ısıttığı zam;m «Gafil olma (dikkatli ol) ya Humevrâ (Hz. Âişe) çünkü o bnras hastalığı meydana getirir» buyurmuştur.

Buras hastalığı: Vücüdda yer yer beyaz ve alaca lekeler meydana getiren ve tedavisi kabil olmayan bir hastalıktır. Tıp dilinde «Abraşlık» veya «Leke hastalığı» şeklinde adlandırılır.

[3][77] İhtiraz: Başka şeyleri tarif edilen şeyden ayirdedip çıkarmak; Esas maksâddan başka şeyin anlaşılmasını Önlemektir.

[4][78] Esah kavi: Bir kaç kavi arasında en doğru, illet ve kusurdan en uzak söz (veya tarif).

[5][79] ihtiyar: Tercih ve tensîb etmek.

[6][80] zira: Dîr uzunluk ölçüsüdür. El, kol uzunluğudur ki 24 parmak kadardır. Buna arşın denir. Bir kolun dirseğinden orla parmak ucuna kadar uzanan (75 - 90 santimetrelik) bir uzunluk ölçüsüdür.

Eğer, ona on olan suyun hepsi pislenmemiş ise, pislik düşen yer pislenmiş olmaz mı? denilirse, deriz ki : Eğer pislik görünürse, o yer pislenmiş olur ve görünmezse olmaz. Irak ulemâsına göre, pislik düştüğü yerde görünse de, görünmese de, pislenmiş olur.

Bazan, ona on miktarında uzunluk ve derinliği olup genişliği olmayan, lâkin şayet yayılacak olsa, yüzeyi ona on olan suya da itibâr edilir. Zahir rivayette bunun hükmü zikredilmemiştir. Bilâkis, Ebû Süleyman el-Cüzcânî (Rh.A.), «Onunla abdest alınmaz. Çünkü pislik genişliğine ulaşır,» demiştir. Ebû Nasr (Rh.A.) da, «Onunla abdest alınır, zira her ne kadar genişlik itibârı, pis olmasını icâb ederse de, uzunluk itibârı pis olmasını gerektirmez. Şu halde pislenmiş olmaz,» demiştir. Tercih olunan kavi, temiz olmasıdır. Ebû Süleyman' (Rh.A.) m sözü değildir. Uyûn'ul-Mezâhib'de böyle zikredilmiştir.

Zahîriyye de bildirildiğine güre : Genişlik, şayet ona on miktarından daha az olup, fakat derin olsa ve ona pislik düşüp pislenmiş olduktan sonra yayıldığı zaman ona on olsa, o havuz pistir; eğer ona on olan havuza pislik düşüp ondan sonra toplanmış olur da, ona on miktarından daha az olursa, o havuz temizdir. Tatârhânîyye'de de böyle zikredilmiştir.

Yuvarlak olan havuzda otuzaltı zira' itibâr olunur. Sahih kavi budur. Çünkü bu kadar olan havuz, dörtgen yapılsa ona on olur. Zira, dâire şekli, şekillerin en genişidir. Bu kaidenin, gerçekliği hesap uzmanlarınca delil ile ispatlanmıştır. Zahîriyye'de böyle zikredilmiştir.

Ağaçtan sıkılan su ile abdest ve gusl caiz olmaz. Ağaçtan damlayan suda ihtilâf edilmiştir. Hidâye'de «Bağ çubuğundan damlayan su ile .abdest caiz olur» denmiştir. Muhît'de ise «Bağ çubuğundan akan suyun kemûl-i imtizacından 1[81] dolayı onunla abdest alınmaz» denmiştir.

Abdest ve gusl, meyveden sıkılan su ile de caiz olmaz. Zira ağaçtan akan ve meyveden sıkılan suyun her biri mutlak su değildir. Çünkü mutlak su dendiğinde, zihne hemen bunlar gelmez.

Abdest ve gusl, kaynatmakla tabiatı değişen su ile de caiz olmaz.

Tabiattan maksad : Akması, kandırması ve nebat bitirmesidir.

Meselâ, rîbâs şerbeti 2[82] gibi ki (rîbâsclan şerbet yapılır ve bazı hastalıklar için şifalıdır.) ağaçtan sıkılan suya misâldir. Bu ibare yani şerbet (şarâb) denilmesi, şerbetler (eşribe) denilmesinden efdâldir. Çünkü öyle denilmesi, umûmî mânâda müşkildir. .

Meselâ, sirke; meyveden sıkılan suya misâldir. Çorba da, tabiatı pişirmekle değişen suya misâldir.

Kendisine başka şeyin gâlib olmasıyle tabiatı değişen su ile de abdest ve gusl caiz olmaz. Buna misâl verilmemiştir.

Çünkü fıkıh âlimlerinin ibareleri çeşitlidir ve zahirde rivayetleri birbirine uymaz. Şu halde, işin hakikatini kendisiyle bilebileceğimiz bir kaide olması gerekir.

İmdi söylenen sözden sana okunana kulak ver ki, o söylenen, temizleyici mutlak su'dur. 3[83] Onun ıtlâkının zevali 4[84] şu iki durumdan hâlî değildir : Ya kemâl-i imtizâcdır. Yâni suyun başka bir şeyle onu, ayırmak mümkün olmayacak şekilde tam bir karışımıdır. Ya da su ile karışan şeyin suya gâlib olmasıdır. Birincisi, yâni suyun ıtlâkının tam bir karışma ile yok olması şu iki durumdan hâlî değildir : Ya kendisiyle temizlik yapılması kasd olunmayan bir temiz şeyle pişirilmekle olur. Ya da nebatın o suyu içmesiyle olur ki ilâçsız çıkarılmaz. İkincisi -ki suyun ıtlâkının yok olması ve karışan maddenin gâlib olması sûretiyle olandır- bu da şu iki durumdan hâlî değildir : Ya suya karışan şeyin katı (câmid) olmasıyledir. Ya da sıvı (mayi') olmasıyledir. Birincisi, yâni suya karışan şeyin katı olması, eğer o suya karışan şeyle beraber a'zâ üzerinde akarsa gâlib olan sudur.

İkincisi, yâni suya karışan şeyin sıvı olması, bu da şu ikiden hâlî değildir: Ya o sıvı olan şey suya renk, tad ve koku yönünden, sıfatta muhalif olmamasıdır. Ya da sıfatların hepsinde veya bazısında muhalif olmasıdır. Evvelki yâni o sıvının renk, tad ve koku yönünden muhalif olmaması, temizliğini kabul eden kimsenin sözüne göre, kullanılmış (müs-ta'mel) suyun temiz suya karıştırılması gibidir. Nebattan damlatılan suyun karışmasında ecza ile gâlib olmağa itibâr edilir.

İkincisi, yâni sıvının sıfatların hepsinde veya bazı sıfatlarda suya muhalif olması, eğer suyun üç sıfatını (niteliğini) veya iki sıfatını değiştirirse, o su ile abdest caiz olmaz. Eğer ikisini değiştirmezse caiz olur.

Eğer o sıvı, bir sıfatta veya iki sıfatta suya muhalif olursa, galebe o yönden muteber olur. Meselâ, süt gibi ki renkde ve tatda suya muhaliftir. Eğer sütün rengi ve tadı suda gâlib olursa, onunla abdest caiz olmaz. Eğer süt, renk ve tatda suya gâlib olmazsa, onunla abdest caiz olur. Karpuzun ve karpuz benzeri olanların suları da zikredilen gibidir ki onlarda tatla galebeye itibâr edilir. Yâni karpuzun tadı, suya gâlib olursa, onunla abdest caiz olmaz. Eğer gâlib olmaz ise caiz olur.

Bu izaha göre Fukahâdafl rivayet edilen sözleri lâyık oldukları ma'nâya hamletmek gerekir.

Abdest ve gusl, sevâb taîebelmek için veya hadesi kaldırmak için, kullanılan su ile de caiz olmaz. îmâmı Ebû Hanîfe (Rh.A.) ve İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, kurbet (ibâdet) ve hadesi gidermekten her biri ile su müsta'mel olur. Şu halde, şayet, abdestsiz olan kimse, niyetsiz abdest alsas o su müsta'mel olur. Yine abdestli olan kimse niyetle abdest alsa yine o su müsta'mel olur.

İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, ancak ikinci ile müsta'mel olur. Yani abdestli olan kimse, niyetle abdest alsa, o su müsta'mel olur.

Her ne kadar, müsta'mel su sahîh.kavilde temiz ise de, onunla abdest ve gusl caiz olmaz. (Sahîh kavide) sözü, îmânı Hasan' (Rh.A.) in İmâm A'zam' (Rh.A.) dan rivayet ettiği kaviden ayırmak içindir ki, şüphesiz o müsta'mel su, necâset-i galîza 5[85]

1[81] ıtlâkının zevali: Mutlak oluşunun kayboluşu.

2[82] kemâl-i imtizaç: Tam mânâsıyle karışma.

3[83] Mutlak su: Sular şer'an iki kısma ayrılır. Biri «mutlak su» diğeri «mukayyet su» dur. Mutlak sular; kendilerine hiçbir şey karışmamış ve tabiî halini muhafaza eden yağmur, kar suları, deniz, göl, ırmak, pınar ve kuyu suları gibi sulardır.
Mukayyet sular; Göl suları, çiçek suları, asma, üzüm ve et suları gibi herhangi bir maddenin karışmasıyle tabii hallerini kaybetmiş sulardır. Bunlar da iki kısma ayrılır. Birincisi; kavun, karpuz, asma ve gül suları gibi aslî olanlar, ikincisi de mutlak su İken bir arızadan dolayı mukayyet su haline gelen - içine çürümüş yaprakların v.s.'nİn düşmesiyle incelik ve akıcılığını kaybederek bozulan - sulardır.

4[84] rîbâs (rîbâc): Farsça Eş/hûn denen ekşice ve suyu içilen bir nebat.

5[85] Hakikî necasetler; Namazda afvolunacak miktarlarına göre «necâset-i hafife», «necâset-i galîza»; akıcı olup olmamalarına göre «mayi» ve «câmid»;

olmakla pistir, demiştir.

Bir de; İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) un, İmâm Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den rivayet edip : «Şüphesiz o müsta'mel su hafif pislik olmakla pistir» sözünden ayırmak içindir.

İmâm Muhammed (Rh.A.), İmâm Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den rivayet edip, «Müsta'mel su temizdir, fakat temizleyici değildir,» demiştir. Fetva da bunun üzerinedir.

Dibâgat olunmamış (tabaklanmamış) deri, tabaklanmakla temiz olur. Tabaklama; güneşe koymakla veya toprağa koymakla da olsa, kötü kokuyu ve bozulmayı gideren şeydir.

Sadece domuzun ve insanın derisi tabaklamakla temiz olmaz. Domuzun insandan önce zikredilmesine sebeb, domuzun makamını küçümsemek ve aşağılamak içindir. Domuzun derisinin tabaklama ile temiz olmaması, bizzat kendisinin pis olmasındandır. İnsanın derisinin tabaklama ile temiz olmaması ise kerameti (şerefliliği) içindir.

Tabaklamak ile temiz olan şey, boğazlamak ile de temiz olur. Çünkü boğazlamak, pis olan rutubetleri yok etmekde tabaklamanın yaptığı işi yapar.

Hidâye'de ve Vikâye'de :

(Ve mâ yathuru cilduhu bid dibaği yathıuru biz zekâtı) «Tabaklama ile derisi temizlenen şey boğazlamakla da temizlenir.» denmiştir.

Ben derim ki: Bu sö^de tesâmuh [1][86] vardır. Çünkü zahir olan; ikinci (Yathuru) (temiz olur) nun altında ki zamir (mâ) lafzına râcidir. Bu ise fâsiddir. Zira bu aşağıdaki (Ve kezâlike yathuru lahmuhâ) sözünün istidrâkini [2][87] gerektirir. Eğer zamir (cildûhû) sözüne râci kılınırsa, tefkîk [3][88] lâzım gelir. Şu halde doğru ibare bizim zikrettiğimizdir.

Sahîh kavide, derisi tabaklamak ile temiz olan her hayvanın eti zikredilenin tersinedir. Kâfi'de Esrâr'dan naklen böyle zikredilmiştir. Hidâye'de ise bunun aksi vâriddir.

İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) dan Hülâsa'da : «Domuz şayet boğaz-lansa, tabaklamakla derisi temiz olur» denmiştir.

Ölmüş hayvanın kılı, kemiği, siniri, tırnağı ve boynuzu; insanın kılı ve kemiği; balığın kanı temizdir. İlk yedi şeyin temiz olmasına sebeb, onlara hayat girmediği içindir. Balığın kanının temiz olmasına sebeb; balığın kanının, kuruduğu zaman beyazımtrak olması deliliyle gerçekde kan olmamasıdır.

İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, kullanılmasında zaruret olduğu için domuzun kılı da temizdir. Öyleyse suya düşmesiyle su pislenmiş olmaz. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre pistir, suya düşse su pislenir.

Köpeğin ayn' [4][89]necîstir. Şemsu'l-Eimme Mebsût'unda böyle açıklamıştır. Mi'râc'ud-Dirâye'de : «Bize göre, mezhebden sahîh olan, köpeğin ayn'ı necîsdir. İmâm Muhammed (Rh.A,) bunu kitabında işaret etti» diye zikredilmiştir.

Meşâyihimizden bazıları, köpeğin ayn'ı pis değildir, derler ve derisinin tabaklamakla temiz olmasına istidlal [5][90] ederler. Tecrîd'de; köpeğin ayn'ı, İmâmeyn'e göre pisdir, İmâm A'zam (Rh.A.) ayrı görüştedir, denmişdir.

Bazıları, köpeğin derisi pistir ve kılı temizdir, demiştir. Ebu'l-Leys' (Rh.A.) in Fetâvâ'sında zikredilmiştir ki: Şayet köpek suya girdikten sonra çıkıp silkindiğinde onun suyu insanın libâsına isabet eylese, libâsı ifsâd edip o libâs ile namaz caiz olmaz. Eğer libâsa köpekten yağmur suyu isabet ederse, -ve meselenin geri kalanı hâli üzeredir- onu ifsâd etmez. Çünkü su, birincisinde köpeğin derisine isabet eder (dokunur). Köpeğin derisi ise pistir. İkincisinde yâni yağmur suyu, köpeğin kılına isabet eder. Köpeğin kılı ise temizdir.

Misk'in nâficesi - ki bu içinde misk toplanan torbadır - temizdir. (Misk, bir çeşit ceylandan elde edilen güzel kokudur.) Ancak, eğer o nâfice [6][91] yaş olur ve boğazlanmayan hayvandan olursa, temiz değildir. Eğer yaş olup fakat boğazlanan hayvandan olursa temizdir. Eğer boğazlanmayan hayvandan kuru olursa, zikredilen yaş gibi, o da temizdir.

Misk temizdir, helâldir. Tatârhâniyye'de böyle zikredilmiştir. Helâl sözünü musannif ziyâde eylemiştir. Çünkü temiz olması, helâl olmasını gerektirmez. Nitekim toprak temiz olup onunla teyemmüm caiz iken helâl olması lâzım gelmediği gibi.

Etinin yenmesi helâl olan hayvanın idrarı pistir. İmâm Muhammed (Rh.A.) «Temizdir» demiştir. İdrar, deva olması için ve başka şey için asla içilmez. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) «Deva olması için içilmesi caizdir» demiştir. İmâm Muhammed (Rh.A.) «Mutlaka caizdir» demiştir. [7][92]

---

görülüp görülmemelerine göre «necâset-i mer'iyye» ve «necâset-i gayr-i mer'iyye» şeklinde kısımlara ayrılır.

Necâset-i hafife: Pis olduğuna dair başka bir delil ile muarız olmak üzere şer'i bir delil bulunan şeydir. Bu gibi necasetler bir delile göre murdar görülmekte ise de, diğer bîr delile göre murdar sayılmaması gerekmektedir. Eti yenen hayvanların idrarları gibi.

Necâset-i galîza: Pisliği hakkında şer'i bir delil olup hilâfina başka bir delil bulunmayan şeydir. Lâşe gibi.

Necâset-i mer'iyye: Hacmi olan veya kuruduktan sonra görülen herhangi bir pis maddedir. Akmış kanlar gibi.

Necâset-i gayri mer'iyye: Katı bir hacmi olmayün veya bulaştığı yerde kuruduktan sonra görülmeyen herhangi bir murdar maddedir. Bevl (idrar) gibi.

[1][86] tesâmuh: Bir laf7J aslî mahallinden başkasında bir alâka veya karine bulunmadan kullanma; veya, maksada âid sözün anlaşılmaması, ya da eksik olmasıdır.

[2][87] tstidrâk; bir şeyi diğer bir şeyle idrâk etmeğe (anlamaya) çalışmak, yanlış olan söz ve görüşünü doğru ile anlayıp telâfisini temine gayret etmek. Bir şeyi diğer bir şey ile yerine getirmek. Dinleyenin idrâkini taleb etmektir..

istilanda; geçmiş bîr sözden meydana gelen vehmi ortadan kaldırmaktır.

Istidrâk üe Idrâb'ın arasında şu farklar vardır: Istidrâk, daha önce geçen bir sözden meydana gelen bir vehmi istisnaya benzer bir kaldırış ile kaldırmaktır. Misâl; «Zeyd bana geldi lâkin Amr (müstesna, gelmedi)» gibi.

Yine, sözü dinleyen muhatabın vehmini gidermektir, Meselâ, «Ömer Zeyd gibi geldi.» Bu durum aralarındaki bir karışma (benzeşme) dan dolayı olur.

Idrâb; metbûun, hükmün kendisine karışması ve karışmaması ihtimâli ile sükût edilen hükümde kılınmasıdır. Meselâ. «Zeyd bana geldi, belki Amr (gelmedi).» Burada Zeyd'in gelmesi ve gelmemesi muhtemeldir. İbn-ü Hâcib'in kelâmında bu, kat'İ şekilde gelmemeyi gerektirir.

(Ta'rifât, Seyyîd-i Şerif, Kâmûs Tercümesi, Asım Efendi)

[3][88] tefkîk: Ayırmak, iki şey arasını ayırmak, kurtarıp -çıkarmak.

[4][89] ayn: Bir şahıs veya şeyin kendisi, aslı, zâtı.

[5][90] istidlal: Delil getirmek, bir delile dayanarak netice çıkarmak, delil ile anlamak.

[6][91] Nâfice: Misk torbası, buna misk göbeği <Ie denir. Farsça «nâfomin Arapçalaşrmş şeklidir,

[7][92] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 41-49.

Kuyular Faslı

Yüzeyi ona on (10 x 10) dan eksik olan kuyuya pislik düşse, her ne kadar güvercinin, serçenin pisliği ve iğne uçları gibi sidiğin damlaması afv edilmiş ise de, eğer sidik iğne ucundan daha büyük olursa, afv edilmez.

(Ona ondan eksik) sözünde «eksik» kaydına sebeb şudur : Çünkü yüzeyi ona on olsa, suyunun rengi veya tadı veya kokusu değişmedikçe pislenmiş olmaz. Bunu Kâdîhân (Rh.A.) ve başkaları zikretmiştir.

Pisliğin tozu ve devenin ya da koyunun iki tane tersi de afv edilmiştir. Tesniye sığası ile (iki tane tersi) denmesi, üç olursa çok olduğuna işarettir. Nitekim bu, İmâm Temurtâşî- (Rh.A.) den nakledilmiştir.

Afvın vechi şudur : Sahralarda olan kuyuların başları örtülü değildir. Deve ve koyun çevresine pislerler. Rüzgâr da onu kuyulara atar. Eğer onun azı ifsâd ederse, güçlük lâzım gelir. Güçlük ise kaldırılmıştır. Bu bakımdan o atılan şey, gerek kuru olsun, gerekse yaş olsun; gerek bütün olsun, gerek kırılıp ezilmiş olsun; gerek deve ve koyun ve gerekse sığır pisliği olsun; gerek at, katır ve eşek pisliği olsun, zaruretin bunlara şumûlü olduğu için fark yoktur. Yine gerek şehir kuyusu olsun ve gerekse sahra kuyusu olsun, sahîh kavilde, zaruretin şumûlü sebebiyle, fark yoktur.

Nitekim devenin veya koyunun iki pisliği, süt sağılan kaba düşse ve hemen dışarı atılsa, süt pislenmiş olmaz.

Mebsûl'da : «Şayet, hemen atılıp rengi kalmazsa, zaruretten dolayı o pislenmiş olmaz. Çünkü hayvanların âdetleri, sütleri sağıldığı vakitte pislemektir.» denmiştir.

Kuyuda, kanı olan bir hayvan (hayvân-ı demevî) ölüp şişmiş olsa, ve o kuyuda insan gibi bir varlık ölse, kuyuya düşen şey çıkarılıp suyun hepsi çekilir. O kuyuda olan suyun hepsini çekmek, kuyu için temizliktir.

Kanı olan (demevî) kaydına sebeb, yakında bahsî gelecek şu şey içindir: Şayet demevî olmayan hayvan suda veya üzüm şırasında ölüp şişse pislenmez. Musannif, dağılmasını zikretmemiştir. Çünkü onun hükmü, şişmekten evleviyyet 1[93] yoluyla ma'lûm olur.2[94]

Nihâye'de: Pislik düşen kuyunun suyunun sadece çekilmesiyle, o kuyunun taşlarının yıkandığına ve çamurun nakline, tevakkufsuz temizlendiğine bunda işaret vardır.» denmiştir.

Eğer suyun hepsini çekmek güç olursa, kuyuda bulunan su kadar çekilir. Bu durumda o kuyuda olan suyun çekilmesi, su işinde uzman iki kişiye bırakılır. Yâni suyun durumu hakkında anlayış ve bilgileri olan iki adama bırakılır. Onlar kuyuda ne kadar su vardır derlerse, o kadar su çekilir. Fıkh'da esah ve eşbeh 3[95] olan budur. Çünkü o iki kişi gerekli olan şehâdetin nisabı (ölçüsü) dır. Asıl olan, bir işe müb-telâ olunduğu vakitte ilim sahihlerine baş vurulmasıdır. Yüce Allah (C.C.) Kur'ân-ı Kerîm'de :

«Eğer bilmiyorsanız zikir erbabına (âlimlere) sorun.» 4[96] buyurmuştur. Bazıları, «O kuyuda olan su takdir edilir» demiştir.

İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) dan yapılan rivayete göre; bu takdir iki şekilde olur. Birincisi, derinlikde ve genişlikde suyun yeri kadar olan bir çukur kazılıp kireç ile sıvanır ve kuyunun çekilen suyu o çukura dökülür. O kuyudan çekilen su, 6 çukuru doldurduğu zaman kuyunun suyu çekilmiş olur.

İkincisi, kuyunun suyuna bir kamış sokulup o kamışta suyun ulaştığı yere işaret konur. Sonra kuyudan, meselâ on kova su çekilir. Sonra ne kadar eksildiği görülmek için kamış yine suya sokulur. Eğer suyun ondabiri miktarı eksildi ise, yüz kova çekilmesi gerekir. Lâkin bu doğru olmaz, ancak eğer kuyunun devri (yâni çapı veya iç çevresi) suyun üst yüzeyinden kuyunun dibine kadar eşit ölçüde olursa olur.

Bu hususta, «O pislik düşen kuyudan, ikiyüz kovadan üçyüz kovaya kadar su çekilir» diyen de yardır. Bu, İmâm Muhammed' (Rh.A.) den rivayet edilmiştir. O, Bağdad'da gördüğü şeyle fetva vermiştir. Çünkü Bağd-ad'ın kuyuları Dicle'ye yakın olduğu için suları çoktur. 5[97]

Eğer kuyuda güvercin veya tavuk gibi bir şey ölse, orta büyüklükte kova ile kırk kovadan aUmişa kadar su çekilir. Kırk kovası vücûb yoluyla ve yirmisi de müstehab olmak yoluyladır.

Eğer kuyuda fare veya setçe gibi bir şey ölse, yirmi kovadan otuza kadar su çekilir. Bunda da zikredilen gibi, yirmi kovası vücûb tarikiyle (yoluyla) ve on kovası da müstehabtır.

Orta büyüklükden fazla olan kova ile çekilen su, orta büyüklükde kova ile hesâb edilir.

Sonra, fare ile güvercin arasında olan hayvan ölse, fare hükmüne tâbidir. Yâni yirmi kovadan otuza kadar su çekilir.

Tavuk ile koyun arasında olan hayvan ölse, tavuk gibidir. Yâni kırk kovadan altmış kovaya kadar su çekilir. Zeylaî' (Rh.A.) de böyle zikretmiştir.

Eğer, birden fazla fare ölse, dörde kadar yirmi kova su çekilir.

Eğer beşi ölse, dokuza kadar kırk kova su çekilir. Eğer on tanesi birden ölse, o kuyunun bütün suyu çekilir.

Eğer tavuk büyüklüğü kadar, iki fâre ölse, kırk kova su çekilir. Eğer iki kedi Ölse,' o kuyunun bütün suyu çekilir. Zahîriyye'de böyle zikredilmiştir.

İçinde hayvan Ölen kuyunun pis olması eğer vakît bilinirse o hayvanın kuyuya düşmesi vaktinden itibârendir. Şayet hangi vakitte düştüğü bilinmezse, ve o hayvan da şişmedi ise, abdest hakkında bir gün bir gece olmak üzere hükmedilir. Hattâ ondan abdest alanların namazlarını iade etmeleri lâzım gelir. Fakat abdeştin gayrinde kullanma hakkında, o kuyunun pis olmasına şimdi hükmedilir. Çünkü onu başka yerde kullanmak, libâsda pislik bulunmak bâbındandır. Hattâ o kuyunun suyu ile libâs yıkamış olsalar, o libâsın temiz su ile yıkanmasından başka bir şey lâzım gelmez. Sahih kavi budur. Nitekim Zeylaî' (Rh.A.) de böyle demiştir. Mi'râc'ud-Dirâye'nin : Şüphesiz Sahbâgî (Rh.A.) bununla fetva verirdi, demesi bunu

---

1[93] Evleviyyet: Daha lâyık ve münâsib olma, üstün tutulmaya lâyık olma, öncelikle.

2[94] esah ve eşbeh: En doğru ve en uygun.

3[95] tevakkufsuz: Kat'iyyetle.

4[96] Bk. Nahl Sûresi (16); âyet: 43

5[97] Mebsût'da şöyle denir: İmam Mulıuıımed' (Rh.A.) in felvâsi Hağdat'la kuyuların çok olmasına binaendir.
İmâm Ebû IlanîfV (Rh.A.) den rivayet edilen de şudur: «Küfe kuyularının sularının azlığından dolayı o kuyudan yit/, kova su çıkarıldığı zaman kâfidir.» Kifâye'dc de höy-le geçer.

destekler.

Eğer,o kuyuda ölen hayvan şişmiş olsa veya dağılmış olsa, suyun pis olmasına, üç gün üç geceden itibaren hükmedilir. Musannif burada dağılmayı zikretmiştir. Zira dağılmanın hükmü burada şişmekten anlaşılmaz. Çünkü dağılmak, suyu şişmekten daha çok bozar. Şu halde uygun olan, dağılmak için takdir edilen müddetin, şişmek için takdir edilen müddetten daha çok olması idi. Eğer bu müddetin takdirinde şişmek hükmü üzere yetinilse, dağılmanın şişmek için takdir edilen müddetten daha çok olması gerekir, sanılır. Eğer dağılmak üzere yetinilse, şişmenin bu müddetten daha az olması gerekir, sanılır, îşte, hükmü açıklamak ve zannı gidermek için, ikisi bir araya getirilmiştir. İmdi anlaşıldı ki, Vikâye'nin ibaresinin önce şişmek ile dağılmayı bir araya getirmesi, sonra şişmek üzere yetinmesi uygun değildir. Halbuki yapılması gereken bunun aksidir.

İmâmeyn demişlerdir ki: Kuyunun pis olması, pislik bulunduğu vakitten itibârendir. Hattâ ondan abdest almış olanlara, namazlanndah bir şeyin iadesi lâzım gelmez. Ancak, o kuyu suyunun isabet ettiği şeyin yıkanması gerekir.

Eğer o kuyuya ayn'ı pis olmayan hayvan düşüp diri olarak çıkarılsa, yâni kendisi pisdir diyen kimseye göre, domuz ile köpekden başka bir hayvan düşüp diri olduğu halde çıkarılsa, ve onun bedenine bir pislik bulaşmış olmasa, o hayvan o kuyuyu pisletmez. Hattâ, kuyuya düşen hayvan koyun ve emsali gibi temiz olsa veya eşek, katır, kedi vesair yırtıcı hayvanlar gibi ayn'ı necîs hayvan düşse bedeninde bir pislik olmasa, diri olarak çıkarıldığı takdirde o hayvan kuyuyu pisletmez. Temiz olanın pisletmediği açıktır. Ayn'ı pis olmayan hayvanın pisletme-diğine gelince, Muhît'de şöyle denmiştir : Eğer kuyuya düşen, eti yenmeyen vahşî yırtıcı hayvan ve yırtıcı kuşlardan olursa, Fukahâ onda ihtilâf etmişlerdir. Sahih olan pisletmemesidir. Keza eşek ve katır, o kuyunun suyunda şüphe meydarîa getirmez. Zira bu hayvanların bedeni temizdir. Çünkü kullanma bakımından bizim için yaratılmışlardır. Bunlar, düştükleri kuyunun suyunu ancak içinde ölmeleriyle pisletirler. Ancak, eğer o hayvan ağzını suya sokmuş ise, o suyun hükmü o hayvanın ağzının salyası hükmünde olur.

Eğer o hayvanın ağzının salyası temiz ise, kuyunun suyu da temizdir. Eğer pis ise, o kuyunun suyu da pistir. Suyun hepsi çıkanîîr.

Eğer o hayvanın ağzının suyu şüpheli ise, o kuyunun suyu da şüphelidir. Suyun hepsi çekilir. Eğer ağzının suyu mekruh ise o kuyunun suyu da mekruhtur. Çekilmesi müstehab olur.

Ağzı temiz olan insanın; o insan gerek cünub veya hayızlı veya lo-huşa olsun; gerekse küçük çocuk veya kâfir olsun, içtiği suyun artığı ve keza bütün eti yenip ağzı temiz olan hayvanların artığı temizdir.

Çünkü bunların ağızlarının suyu (salyaları) temiz etten meydana gelmiştir. Şu halde onunla karışmış olan su da onun gibi temiz olur.

Domuzun, köpeğin, .yırtıcı hayvanların ve henüz fare yemiş kedinin artıkları ve henüz şarab (içki) içen kimsenin artığı pistir. «Henüz» kaydına sebeb şudur : Çünkü kedi, fareyi yemezden önce veya yiyip bir ya da iki saat geçtikten sonra içtiği suyun artığı pis değildir. Ancak, mekruhtur. Bu hususta «Eti haram olduğu için» ve bir kavle göre de «Pislikten korunmadığı için mekruhtur» demişlerdir. Bu, kerâhet-i ten-zîhiyye'ye işarettir. Evvelki, kerâhet-i tahrîmiyye*ye 1[98] işarettir. Fakat üç evvelkinin; yani domuzun, köpeğin ve yırtıcı hayvanların artığının pis olması, artığı, pis olan salyasıyle karıştığı içindir. Son ikisinin pis olması ise ağızdaki pislikle karışmasındandır.

Süprüntülükle başı boş gezen tavuğun içtiği suyun artığı; yırtıcı kuşların ve evlerde sakin olan yılan, akreb, fare ve kertenkelenin içtiği bütün su artıkları mekruhtur.

Başı boş gezen tavuğun artığının mekruh olması, pislik karıştırdığı içindir. Eğer tavuk, gagası ayağının altına erişmeyecek şekilde bahsedilmiş ise, onun artığı mekruh olmaz. Yırtıcı kuşların artığının mekruh olması ise, leşleri yedikleri içindir. Bu durumda, süprüntülük-de başı boş gezen tavuğa benzemişl erdir. Hattâ eğer habsedilip sahibi, gagasının pislikden hâlî olduğunu bilse, artığı mekruh olmaz.

Evlerde sakin olanlara gelince; bunlarm etlerinin haram olması, artıklarının haram olmasını gerektirir. Lâkin onlar evlerde dolaştıkları için artıklarından haramlık düşüp kerahet bakî kalmıştır.

Eşeğin ve katının içtiği suyun artığı şüphelidir. Ulemâdan çoğunun ibaresi böyledir. Bazıları, Yüce Allah' (C.C.) ın ahkâmından olan bir şeyde şüphe edilmesini kabul etmeyip demişlerdir ki; eşeğin artığı temizdir, şayet o artık suya libâs batırılsa, o libâsla namaz caizdir. İhtiyarî halde onunla abdest alınmaz. Eğer ondan başka temiz su bulunmazsa, onunla abdest almak ile teyemmüm bir araya getirilir.

Ulemâ demişlerdir ki: Şüpheden, murâd, delillerin karşıtlığı (tearuzû) veya zaruretteki tereddüdden dolayı, tevakkuftur 2[99]

Bu hususta, «Şüphe onun temiz olmasındadır» ve «Temizleyici olmasındadır» diyenler de vardır. Sahîh olan söz budur. Fetva da buna göredir. Kâfî'de ve Kunye'de. böyle zikredilmiştir.

Hidâye'de zikredilmişti* ki: Katır, eşekden hâsıl olmuştur. Şu halde, eşeğin hükmünü alır. Zeylaî (Rh.A.); şayet katırın anası eşek olursa, katır eşeğin hükmünü alır, demiştir. Çünkü hükümde muteber olan anadır. Şayet katırın anası kısrak olursa, zikredilen şeyden dolayı bu hususta müşkiilik vardır. Çünkü itibâr anayadır.

Malûmdur ki, kurt koyunla temas edip de, koyun ondan bir kurt doğursa, yenmesi helâl olur ve onu kurban etmek de caiz olur. Îmâ-meyn'e göre, etinin yenmesi uygun olurdu. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, anasına itibâr ile temiz olması uygun olurdu.

Gâyet'üs-Serûcî'de zikredilmiştir ki: Şayet eşek kısrağa temas etse, o ikisinden hâsıl olan katırın eti mekruh olmaz. İmâm Muhammed'-(Rh.A.) den rivayet edilmiştir ki: Bu surette onun artığı şüpheli olmaz/ Eğer şüpheli olursa, "başka temiz su bulunmadığı takdirde, onun artığı ile abdest alınıp teyemmüm edilir. Murâd olan, bir namazın ikisinden hâlî olmamasıdır. Yoksa bir durumda abdestle teyemmümü birleştirmek şart değildir. Hattâ bir kimse eşeğin artığı ile abdest alıp namazı kıldıktan sonra abdestini bozup teyemmüm ederek o namazı iade etse, kat'i olarak uhdeden çıkıp edâ etmiş olur. Kîfâye'de

---

1[98] Kerahet: Şer'an terkedılmesi mutlaka iyi olan bir şeyin terkedilmeyerek yapılmasıdır. İki kısma ayrılır. Biri, harama yakın kerahet mânâsına gelen kerâhct-t tahrîmjyye, diğeri de helâle yakın olan kerahet mânâsına gelen kerâhei-i tenzlhîyye'dir.

2[99] tevakkuf: Durma, sükût, tereddüd, karar ve hükme varamama hâli, ve Zahidi Şerhinde böyle zikredilmiştir.

Hurma ıslatılan tatlı su (nebîz), artık gibi değildir. Zira; İmâm A'zam' (Rh.A.) a.göre, onunla abdest alınır. Her ne kadar Ebû Yûsuf, (Rh.A.) yalnız, teyemmüm edilir, dedi ise de, İmâm Muhammed (Rh.A.) abdest ile teyemmümü cem'eylemiştir.

Nebîz'den maksad; su gibi akıcı, duru ve tatlı, hurma ıslatılan sudur. Fakat, şayet kükremiş olup sarhoşluk verirse, ittifâkan onunla abdest alınmaz.

Kâdîhân (Rh.A.) demiştir ki: «Hela çukurunu su kuyusu yapsalar, şayet pisliğin erişmemiş olduğu yere kadar geniş ve derin kazılırsa, temizdir. Eğer o hela çukuru daha derin kazılıp, fakat daha geniş yapılmazsa, bu durumda onun yanları pis ve dibi temizdir.

Bir kuyuya pislik düştükden sonra suyu kaybolsa, sonra suyu yine gelse, sahîh olan kavle göre, o geri gelen su temizdir. O suyun kaybolması kova ile çekilmek yerine geçer.

Keza, yirmi 'kova su çekilmesi icâb eden bir kuyudan on kova su çekildiği zaman kuyuda su kalmasa, sonra su gelse, o kuyudan bir şey çekilmez.

Hela çukuruyla su kuyusunun arası, su kuyusuna pislik ulaşmayacak kadar uzak olmalıdır. Kudûrî'de beş zira' veya yedi zira' takdir edilmiştir. Bu gerekli değildir. Muteber olan pisliğin suya ulaşma-masıdır. Şu bir gerçektir ki yer, sertlik ve yumuşaklık bakımından çeşitli olur. 1[100]

Sonra musannif, artığın ahkâmını beyân edip bunun gibi terin ahkâmı da beyâna muhtâc olunca : «Zikredilen ahkâmda ter, artık gibidir» demiştir. Çünkü artık ile ter ikisi de etten meydana gelir. Bu durumda, o ikisinden biri diğerinin hükmünü alır. Bize, eşek ile katırın artığı şüpheli olup bununla beraber eşeğin teri temizdir, diye i'tiraz vârid olamaz. Çünkü terin hükmü, kıyâsa muhalif hadîs ile sabit olmuştur. Hadîs şudur:

«Resûl-î Ekrem (S.A.V.), eşeğe eyersiz bindi. Bununla beraber havanın sıcaklığı, Hicaz (Mekke) sıcaklığı ve ağırlık da Nübüvvet ağırlığı idi.»

Bizim; kıyâsa muhalif hadîs ile sabit olmuştur, dememize sebeb şudur : Çünkü kıyâs, eşeğin teri pis etten hâsıl olduğu için, terin pis olmasını gerektirir. Başkasına hüküm, kıyâsın aslı üzere bakî kalmıştır.

Bununla beraber rivayetlerin en sahihine göre -aynı şekilde- onun artığının temiz olduğunu söyleriz, Gâyetü'l Beyân'da böyle geçer.

Bu hayvanların bedeninin temiz olduğu anlatıldı. İmdi terin pis etten hâsıl olduğu sözü nasıl doğru olur? denilirse, cevaben deriz ki: Evvelce anlatılan bedenin zahirinin hükmen temiz olması idi. Şu mânâya ki: Sıvıların hayvana ulaşanı kullanma zaruretinden dolayı pis olmaz. Bu, hayvanın iç kısmının pis olmasına aykırı değildir. Çünkü ona nazaran zaruret yoktur. 2[101]

Teyemmüm Babı

Teyemmüm, lûgatta kasd etmeye derler. Şer'an, temizlenme kasdıy-le toprak kullanmak, demektir. 3[102]

Teyemmüm, namaz vakti girmezden önce de olsa caiz olur. İmâm Şafiî (Rh.A.) bunun aksi görüştedir.

Teyemmüm, bir farzdan daha çoğu için caiz olur. Yâni teyemmüm ile farzlardan ve nafilelerden dilediğini kılmak caizdir. İmâm Şafiî'-(Rh.A.) ye göre, bir kimse her bir farz için teyemmüm eder ve nafileden dilediğini kılar.

Temizlenmesine yetecek kadar sudan âciz olan abdestsiz, cünub, ha-yızh ve lohusa için, teyemmüm caiz olur. Hattâ, bir adam ihtilâm 4[103] olduğu halde uykudan uyansa ve onun için abdeste yetip gusle yetmeyecek kadar su olsa, teyemmüm eder. Bize göre, o kimseye abdest vâcib olmaz. İmâm Şafiî (Rh.A.) bunun aksi görüştedir.

Şayet, cünubluk ile beraber, teyemmümden sonra abdesti gerektiren hades vâki olsa, o kimseye abdest vâcib olur. Cünubluk için olan teyemmümde ise tam bir görüş birliği vardır.

Şayet muhdis 5[104] için, bazı uzuvlarını yıkamaya yetecek su olsa, bu da önceki gibi ihtilaflıdır. (Yâni bize göre, cünubluk için teyemmüm eder. O kimseye, teyemmümden Önce mevcûd olan su ile abdest vâcib olmaz. İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre, önce mevcûd su ile abdest alıp ondan sonra teyemmüm eder.)

Teyemmüm, su bir mil 6[105] kadar uzak olduğu için Muhdisin âciz olmasıyla caiz olur. Mil; fersahın üçtebiridir. Fersah ise dört bin adımdır.

Teyemmüm, hastalıkdan dolayı da caiz olur. Yâni hastalık nedeniyle suyu kullanmaya gücü olmassa veya suyu kullandığında hastalığı şiddetlenirse, teyemmüm caiz olur. Bunda, Ölmekten korkmak şart kılınmamıştır. İmâm Şafiî (Rh.A.), «Ölmekten korku şarttır» diye aksi görüş ileri sürmüştür.

Ölüme veya hastalığa sebeb olacak soğuktan dolayı - isterse o kimse şehirde olsun, İmâmeyn bunun aksi görüştedir - veya düşmandan dolayı veya kendisi ile suyun arasında yırtıcı hayvan bulunduğundan dolayı suyu kullanmakdan âciz olursa, teyemmüm caiz olur. Çünkü nefsi tehlikeye atmak haramdır. Bu durumda acz gerçekleşmiş olur.

Kendisi için veya hayvanı için su kalmıyacağından dolayı veya kova ve ip gibi âlet bulunmadığından dolayı mevcûd suyu kullanamıyan kimsenin teyemmüm etmesi caiz olur. Ya da imamete evlâ olan sultan veya kadı veya ölünün velîsi veya kabile imâmı olanlardan başka bir kimse, Cenaze Namazının kaçması veya Bayram Namazının kaçması korkusundan

---

1[100] Kâdîhân' (Rh.A.) in ibaresi burada son bulmaktadır.

2[101] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi I, Eser Neşriyat:50-56.

3[102] İmam Neyevi (Rh.A.) Müslim şerhinde şöyle der: «Teyemmüm, kitap, sünnet ve icmâ-i ümmetle sabittir. Bu Allah Sübhânehû tarafından bu ümmete bas kılınmış bir özellik ve lütûftur. Allah (C.C.) bize şerefini arttırsın.»

4[103] İhtilâm: Rüya hâlinde cünub olmaktır.

5[104] Muhdis: Abdestsiz kimse; Namaz abdesti bulunmayan veya cünûb, hayz. ve nifâs arızalan ile hükmen kirli.sayılan abdestsiz kimse. Böyle hâle de Hades denir.

6[105] Bir mil; 2500 zirâ-ı mimarî olup 1895 metredir. Fersah, üç mil olup 5685 metredir. (Hisâb-ı Amelî, Dahiliye Nazırı Muhammed Celal.)

dolayı suyu kullanamazsa, teyemmüm etmesi caiz olur.

Şayet teyemmüm, abdest üzerine bina edilirse (alınırsa), yine caiz olur. Yani bir kimse Bayram Namazına başladığında hades vâki olup abdest alıncaya kadar namaz kaçar korkusuyla suyu kullanamazsa o kimsenin, ikâme için teyemmüm etmesi caiz olur.

Vakit Namazı ve Cuma Namazının geçmesinden korkmakla teyemmüm caiz olmaz. Çünkü bunların geçmeleriyle yerlerine; Cuma için zuhr-i âhir ve vâktiyye için kaza kılınır. [1][106]

Teyemmümün Farzları:

Teyemmüm, namaz niyetiyle veya tilâvet secdesi niyetiyle caiz olur.

O halde muteber olan, ancak taharet ile sahih olan maksûd ibâdete niyetle teyemmüm etmektir. Hattâ, bir kimse su bulunmadığı vakitte, mescide girmek için veya ezan okumak için veya ikâmet etmek için teyemmüm etse, o teyemmüm ile namaz edâ edilmez.

Teyemmümde niyet şart kılınınca, kâfirin teyemmümü geçersiz olur, abdesti geçersiz olmaz. Çünkü kâfir niyet için ehil değildir. Ama abdeste niyet şart değildir. Şu halde, kâfir niyetsiz abdest alıp İslâm'a gelse, o abdest ile namaz caiz olur.

Teyemmüm, iki darbla (vuruşla) caiz olur. Her ne kadar o iki elde toz olmasa da, murâd olan, yer üzerine vurulan iki ellerdir. Şayet o iki darb, teyemmüm eden kimsenin yüzünü ve dirsekleriyle beraber iki ellerini ve kollarını kaplarsa caiz olur. Eğer kaplamayıp az bir şey geri kalırsa, caiz olmaz. Ancak, eğer iki darb (vuruş) kaplamazsa, toz ile kaplanılmış olmak için, veya toz olmasa da yer üzerine vurulan el ile kaplanılmış olmak için üçüncü darb lâzım gelir.

. Bu sözün üzerine Sadr'uş-Şeria' (Rh.A.) nın : Bundan sonra, şayet toz parmaklarının aralığına girmedi ise, o kimsenin parmaklarını hilâllemesi lâzımdır. Bu durumda parmaklarını hilâllemek için, üçüncü darbeye muhtaç olur, sözüne vârid olan itiraz bizim sözümüze vârid olmaz. Zira; Sadr*uş-Şerîa' (Rh.A.) nın sözü, tozun şart olmasını gerektirir. Halbuki musannif, teyemmümü açıkladıktan sonra, «her ne kadar o İki eîde toz olmasa da» demiştir. Artık, gerisini sen düşün! [2][107]

Teyemmüm Caiz Olan Maddeler :

Teyemmüm, arz cinsinden temiz bir şey üzerine iki darbe (vuruş) ile caiz olur. Toprak, kum, taş, sürme, zırnık ve toprak ile karışık altın, gümüş ve üzerinde toz olan buğday ve arpa gibi. Arz cinsi demekle, sudan meydana gelen tuz hâriç kalır. Çünkü tuz arz cinsinden değildir.

Eriyip şeklini değiştiren, yumuşamaya» madenler ile teyemmüm caiz olmaz. Bundan maksâd: (Toz ile karışmamış olan) altın, gümüş, demir ve bunların benzerlerini ayırdetmektir. Odun gibi şeylerin yanmasından husule gelen külleri ile de teyemmüm caiz olmaz. Bunun açıklaması şudur : Çünkü (saf4), ehl-i lügatin (lügat âlimlerinin) ic-mâina göre, yer yüzünün acftdır. Yeryüzü cinsinden olmayanı içine almaz. Veya eriyip şeklini değiştiren, yumuşayan ya da ağaç gibi yanmakla kül olan şeyleri içine almaz.

O arz cinsinden olan temiz şey, tozsuz olsa da, onunla teyemmüm caiz olur. Yine saîdden âciz olmasa da, temiz toz üzerine iki darb ile caiz olur. Nitekim, teyemmüm etmek isteyen kimse, ev süpürse veya bir duvar yıkmış olsa veya buğday ölçse, yüzüne ve kollarına toz isabet edip mesh etse, teyemmüm caiz olur. Eğer mesh etmezse, caiz olmaz.

Teyemmüm yapmak isteyen kimseye bir ok atsmı (Galve) kadar mesafede suyu aramak vâcib olur. Galve; bir ok atıma demektir ki zirâ'dan (400) e kadardır. [3][108]

İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) dan şöyle dediği rivayet edilmiştir : «Şayet su, o kimse, suya gidip abdest alıncaya kadar, kafile gidip gözünden kaybolacak miktarı yerde olsa, uzak olmuş olur. O kimse için, suyu aramaksızın teyemmüm caiz ölür.» Muhît sahibi bu kavli beğenmiştir.

Eğer o kimse, suyun yakın yerde olduğunu sanırsa, aramak vâcib olur. Eğer suyun yakın yerde olduğunu sanmazsa, ona suyun aranması vâcib olmaz.

Suyu bulacağını ümit eden kimse için, namazı vaktin sonunda eda etmek mendûbdur. Namazı teyemmümle vaktin evvelinde edâ edip vakit geçmemiş iken suyu bulsa, namazı iade etmek lâzım gelmez.

Bir kimse suyu yüküne koysa veya bir başka kimseye «at bu suyu yüke koy» diye emredip suyu yüküne koyduğunu veya koydurttuğunu unutup teyemmüm ile namazı edâ etse, namazı iade etmez. Ancak, Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, iade etmesi gerekir.

«Şayet bir başka kimse onun haberi yok iken yüküne suyu koymuş olsa, ittifakla teyemmüm ona caizdir» diyen de vardır. Bazısı, bu mesele de zikredilen gibi ihtilaflıdır, demiştir.

Bir kimse suyu arkadaşından istediği zaman, eğer arkadaşı suyu vermezse veya suyu mislinin değerinden daha pahalı vermek isterse veya suyu değeri olan parayla verip, onun da parası olmazsa, bu suretlerde o kimse teyemmüm eder.

Eğer arkadaşı suyu vermek ister veya semen-i misli (mislinin değeri) ile vermeye razı olur ve onun da yanında suyu semen-i misli ile satın almaya yetecek bir şey mevcûd olursa, o vakit onun için teyemmüm caiz, olmaz. Bir kavle göre; «Suyu istemezden önce teyemmüm caiz olur.» Hidâye sahibi bunu seçmiştir. Bu hususta «Caiz olmaz» diyen de vardır. Mebsût sahibi de bunu seçmiştir.

Pislik düşüp eseri kaybolan arz üzerine teyemmüm caiz olmaz.

Çünkü o yer, her ne kadar temiz ise de tayyibe [4][109] değildir. Namaz böyle değildir. Çünkü namazda temiz olmak yeter.

---

[1][106] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 57-58.

[2][107] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 58-59.

[3][108] Galve; 225 - 360 metre arasında değişen uzaklıktır.

[4][109] Bununla ilgili olarak AHahu Teâlâ Nisa sûresinin 43. âyet-i kerîmesinde «... felem te-cidû mâen feleyemmemû saîden tayyiben...» (... Bîr su

1[110]

Teyemmümü Bozan Şeyler :

Abdesti bozan şey, teyemmümü de bozar. Çünkü teyemmüm abdes-tin naibidir, (makamına kâim olandır.)

Teyemmüm eden kimsenin temizlenmesine yetecek suya kadir olması da teyemmümü bozar. Çünkü bu takdirde, geçen abdestsizlik ortaya çıkıp toprağın temizleyiciliği son bulur. Yoksa temizlenmeye yetecek kadar suya kadir olmak, bozma sebeblerinden değildir. Çünkü o, ne hakîkaten ve ne de hükmen kendisinde pisliğin çıkması değildir.

Eğer teyemmüm eden kimse, suya kadir olsa da abdest almadan önce suyu yitirse, teyemmümü tekrar eder. Şayet cünub kimse gusl edip meselâ sırtına su ulaşmadan su bitse ve abdesti icâb eden had.es ile muhdis olsa, cenabet ve hadesin ikisi için teyemmüm edip ondan sonra ikisine yeter su bulsa, gusl ve abdestten her birinin hakkında teyemmümü bâtıl olur. Eğer bulduğu su ikisinden birine yetmezse, teyemmüm ikisi hakkında bakî kalır. Eğer biaynihî (bizzat) ikisinden birine yeterse, hangisine yeterse onu yıkar ve diğeri hakkında teyemmüm bakî kalır. Eğer ikisinden her birine münferiden yeterse, lum'a'yı yâni kuru kalan yerleri yıkar. (Lum'a'dan maksâd, cenâbetlikten temizlenmek için gusl ettiği vakitte su yetinmeyip geri kalan kısımdır. Onu yıkar. Çünkü cenabetlik daha büyük pisliktir.)

Teyemmüm eden kimsenin- sı'rtına yetecek suya kadir olması, ihtiyâcından fazla olduğu haldedir. Çünkü o suyu ihtiyâcı için, meselâ susuzluğunu gidermek için kullanacak olsa, sırtına yetmezse, yok hükmünde olur.

Uyuklayan kimsenin, teyemmüm ile su üzerinden geçip gitmesi de teyemmümü bozar. Hattâ, eğer teyemmümlü kimse, su üzerinden uyurken geçse, onun teyemmümü uyku ile bozulmuş olur. Yoksa su üzerinden geçip gitmesiyle bozulmuş olmaz. Su üzerinden uyurken geçen teyemmümlü, uyanık geçen teyemmümlü gibidir. Yâni su üzerinden uyanık geçen kimsenin teyemmümü uyuklamakla bozulduğu gibi, uyuk-layanın da su üzerinden geçmesi, teyemmümü uyuklamakla bozar.

Hiddet (İslâm dîninden dönme) böyle değildir. Çünkü bu, teyemmümü bozmaz. Hatta, Müslüman iken teyemmüm edip sonra, (Allah korusun) dinden dönse, sonra yine İslâm'a gelse, o teyemmüm ile onun namazı sahîh olur.

Eğer bir insanın abdest uzuvlarının çoğu küçük hadesde veya bütün bedenînin çoğu büyük hadesde yaralı olsa, o kimse teyemmüm eder.

Çünkü ekser (çoğunluk) için küllün (bütünün) hükmü vardır. Eğer çoğu (ekseri) yaralı olmazsa, abdestte ve guslde uzuvları yıkar. Yıkamak ile teyemmümü bir arada yapmaz. Çünkü onda bedel ile kendisinden bedel kılınanın bir araya getirilmese vardır. Halbuki bunun şeriatta benzeri yoktur.

Eğer abdest uzuvlarının çoğunda yara olup su o yaraya zarar verirse ve yine teyemmüm uzuvlarının çoğunda yara olup teyemmüm o yaraya zarar verirse, namazı kaza eder. Ebû Yûsuf (Rh.A.) : t«Kâdir olduğunu yıkayıp namazı kılar ve iade eder.» demiştir. Zeylaî' (Rh.A.) de böyle demiştir.

Abdestte mânı, şayet Yüce Allah' (C.C.) m kullan tarafından olursa, meselâ, kâfirlerin abdestten menettikleri esir Müslüman gibi ve zindanda olan tutuklu gibi ve eğer abdest alırsan seni öldürürüm denilen kimse gibi, bu takdirde onun için teyemmüm caiz olur. Engel kalktığı zaman teyemmümlü o teyemmümle kıldığı namazı iade eder, 2[111]

İki Mest Üzerine Mesh Babı

Mest (edik) üzerine mesh etmek, sünnet-i meşhûre ile caizdir. 3[112]

Bu, sünnet-i meşhûre ile sabit olup Allah' (C.C:) in kitabında açıklanmayan bir tatbikattır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in mucibi (hüküm), iki ayakları yıkamaktır.

Mest üzerine meshi caiz görmeyen kimse, mübtedi' (bid'atcı) olur. Fakat onu caiz görüp azimet (kasd) yolunu tutarak mesh eylemese se-vâb kazanır.

Kâfi'de denmiştir ki: Eğer, usûl-ü fıkhda bilinen şeyden dolayı bu mesh, farzı düşürme (ıskat) ruhsatıdır. Şu halde uygun olan, azimeti yapmakla sevâb kazanmış olmamaktır. Çünkü şayet ruhsat, ıskat için olsa - nitekim namazı kasrda (kısaltmada) olduğu gibi - azimet 4[113] meşruiyyeti üzere kalmaz, denirse, cevâbında biz deriz ki: Mükellef olan kimse iki mesti giymiş olduğu müddetçe azimet, meşruiyyeti üzere kalmaz. Sevâb olan, mestleri çıkarıb ayaklan yıkamak itibariyledir. Şayet o mestleri çıkarsa, azimeti meşru olur. 5[114]

---

bulamazsanız o vakit pâk bir toprağa teyemmüm edin...) buyurmuştur.

Buradaki tayyibe âyet-î kerîmede de belirtildiği gibi «pâk toprak» manasınadır.

1[110] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 59-60.

2[111] Teyemmüm ve aynı zamanda gusl ile ilgili âyet-i kerîme (Mâide sûresi, âyet: 6) Müreysî Gazvesi (Benî Müstalik Harbi) 6. H / 627 M) esnasında nâzü olmuştur.

Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 61-62.

3[112] Mest üzerine ıtıesh yapmak Resûlüllah1 (S.A.V.) in kavli ve fi'l! meşhur sünnetiyle sabittir. (Kâfi)

4[113] Azimet; kulların özürlerine bakmayarak başlangıçta meşru olan şeydir. Diğer bir Lâhiriü azîmet; namaz ve oruç gibi aslî hükümlerdir. Ruhsat; özürden dolayı ikinci defa mejrû olay şeydir ve dört kısımdır. İkisine hakikaten ruhsat, ikisine de mecazen ruhsat denilir.

5[114] Ebû Katâde (R.A.) Küfe'ye geldiği zaman Ebû Hanîfe (Rh.A.) O'nun huzuruna vardı. Ve Ebû Hanîfe (Rh.A.) o zaman gençti, Ebû Katâde (R.A.) Ebû Hanîfe' (Rh,A.) ye «Nerelisin?» buyurduğunda, «Küfedenim» cevabını verdi. Ebû Katâde (R.A.) bunun üzerine, «Sen dinlerini fırkalara ayıranlar (parselleyen ler) topluluğ undansın değil mi?» buyurdu. Ondan sonra Ebû Hanîfe (Rh.A.) şu cevabı verdi: «Hayır, Ben Şeyhaynİ (Hz. Ebû Bekir (R.A.) ve Hz. Ömer (R.A.) üstün (utarım. HateiK-yni (Hz. Osman (R.A.» ve Hz. Ali £R.A.) severim. Namazı iyinin (fâzıl) ve kötünün (fâcir) arkasında kılarım. Ben- inkâr ile dinden çıkmadığı takdirde - Şahadet ile tslânı'a girmiş bir kimseyi günâhından dolayı İslam'dan çıkarıp küfre nisbet etmeni. İki mest üzerine mesh yaparım.»

Bundan sonra Ebû Katâde (R.A.) üç kere: «İsabet ettin.» buyurmuştur.

Zahîrîyye adlı kitapta şöyle denir; «İki mest üzerine mesh yapmayı inkâr edenin küfre girmesinden korkulur. Çünkü iki mest üeerine mesh yapmak meşhur ve mü-tevâiir hu herlerle sabittir.»

Bu mevzuda Kifâye kitabında şöyle bir vak'a nakledilir:

Zeylaî (Rh.A.) demiştir ki: Kâfî'nin bu cevâbı yanlıştır. Çünkü iki ayağı yıkamak, mestleri çıkarmaksızın da olsa meşrudur. Bundan dolayı, şayet mestlerine mesh eden kimse suya dalsa ve mestlerine su girip ayaklarının çoğu yıkansa, o kimsenin meshi bâtıl olur. Şayet mestleri çıkarmaksızın yıkamak meşru olmasa, ayağın bazısını yıkamak ile mesh ondan bâtıl olmazdı. Bundan dolayı, eğer tekellüf edip mestleri çıkarmadan ayaklarını yıkasa, onları yıkamış sayılır. Hattâ müddetin bitmesiyle bâtıl olmaz.

Ben derim ki: Zeylaî' (Rh.A.) nin, Kâfi sahibinin sözüne yanlış-tır, demesi yanlıştır. Çünkü, Kâfi sahibinin meşrûiyyet ile muradı, şâ-rîin (şeriat sahibi) nazarında o kimsenin üzerine sevâb terettüb etmek yönünden cevazdır. Yoksa üzerine ahkâm-ı şeriyyeden hükm terettüb etmek değildir. Onu, Namazı kasra benzetmesi buna delâlet eder. Çünkü azimetle âmil olan kimse, dört rek'at kılıp ve iki rek'at üzere oturmakla günahkâr olur. Bununla beraber farzı tamâm olur.

Kâfi'nin cevâbının gerçek mânâsı şudur: Ruhsat verilen kimse mademki ruhsat halindedir, onun için azimetle amel caiz olmaz. Şüphesiz müsâfirin de müsâfir olduğu müddetçe namazı tamâm kılması caiz olmaz. Hatta dört rek'ate niyetle namaza başlasa, namazı kesmek ve iki rek'at ile başlamak ona vâcib olur. Nitekim yakında, yolcu namazında açıklaması gelecektir. Şayet o kimse iki rek'at niyetiyle başlasa ve namaz esnasında ikâmete niyet etse, namaz dört rek'ata dönüşür. Bu durumda, mest giyen kimse, ayağında mesti olduğu müddetçe, onun için ayağını yıkamak caiz olmaz. Hattâ eğer, mestlerini çıkarmadan meşakkatle ayaklarını yıkasa, her ne'kadar bu yıkamadan sayılmış ise de, günâh işlemiş olur. Şayet mestler ayaktan çıkıp ruhsat zail olsa, yıkanma meşru olup onun üzerine sevab kazanır.

Usûl kitaplarında maharet sahibi olan kimseye bunun açık olma-sıyle beraber, ileri gelen âlimlerden bir âlime gizli kalması tuhaftır.

Bir kere mesh eylemek caizdir. Zira meshde tekrar sünnet olmamıştır. Çünkü yıkamada tekrar, temizlikde mübalâğa içindir. Mesh ise, temizlemek için değildir.

Mesh eden, kadın da olsa caizdir. Çünkü meshin caiz olmasının delili, hitabların umûmuna kadınlar da dâhil oldukları için, kadın ile erkeğin arasında ayırım yapmamıştır. 1[115]

Cünub olduğu halde mestler üzerine mesh caiz olmaz. Çünkü mesh, abdestte kıyâsın aksi şekilde sabit olmuştur. Cenabet, onun üzerine kıyâs edilmez. Şüphesiz mübalağa sîğasıyle (Fettahherû) (tam temizlenin), tam bir temizlemeyi gerektirir. Nitekim yukarıda geçti. Meshde tam bir temizlik ortadan kalkar,

Bundan sonra Fukahâ demişlerdir ki: Yer (bu mahal) olumsuzluk yeridir. Tasvire hacet yoktur. Çünkü bir kimse tam bir temizlik ile mestleri giydikten sonra cünub olsa, delil yok olduğundan mesh caiz olmaz.

Fakat denildi ki: Bunun sureti, bir kimse abdest ile mestlerini giydikten sonra mesh müddeti içerisinde cünub olsa, o kimse mestlerini çıkarır ve ayaklarını yıkar. Müsâfir de böyledir. Eğer mesh müddeti içerisinde cünub olsa ve su bulamadığı için teyemmüm ettikden sonra hades vâki olup abdestine yetecek kadar su bulsa, onun için mesh caiz olmaz.

İki mestler, üzerine mesh, hades sırasında tam temizlik ile giyilmiş oldukları halde caizdir. 2[116] Musannifin, (melbûseyni = giyilmiş oldukları halde) sözü, «şayet, iki mesti hades sırasında tam temizlik ile giyerse» 3[117] denilen sözdeh daha güzeldir. Zira burada murâd, İmâm Şafiî' (Rh.A.) nin hilâfına işarettir. Çünkü İmâm Şafiî (Rh.A.); başlangıçta iki mesti tam abdest ile giymek gerekir, hattâ iki ayaklarını yıkayıp mestleri giydikten sonra abdesti tamamlasa mesh caiz olmaz, demiştir.

Biz deriz ki: Hades vaktinde abdestle mestlerin giyilmesinin mev-cûd olması,, her ne yolla olursa kifayet eder. Açıktır ki, o vakit mestlerin giyilmesinin bakî olması zamanıdır. Yoksa hudûsunun zamanı değildir. Beka ve devamlılık ifâde eden şey isimdir. Çünkü fiil teceddürl ifâde eder. Bizim sözümüz daha güzeldir, dememize sebeb; fıkh âlimlerinin ibaresinde «tam temizlik ile» sözünü, «giymek» lafzının za-mîrinden hal, «hades sırasında» sözünü «tam» sözüne ilgili kılmakla tevcih caiz olduğu içindir. Mânâ : «Şayet mestleri tam temizlik ile giyse, o temizlik hades indinde tamdır.» demek olur. Şu halde, iki ibarenin mânâsı bir olur.

Mukîm için bîr gün bir gece ve müsâfir için üç gün üç gece mestleri mesh etmek caizdir. Çünkü Resûlûllah (S.A.V.) : «Mukîm, bir jgün bir gece (mestlerine) mesh eder. Müsâfir üç gün üç gece mesh eder.» 4[118] buyurmuştur.

Meshin müddeti, hades vaktinden başlar. Yoksa mestleri giydiği ve mesh eylediği vakitten değil. Çünkü meshe muhtâc olunan zaman, hades vaktidir. Mesh, iki mestlerin dışı üzerine caizdir.

Caiz olan mest (edîk), topukları örten mesttir veya topuktan dışarıda kalan, ayağın küçük parmakları ile üç parmaktan daha az.olan mesttir. Fakat üç parmak miktarı topuk görünmesi, yırtık menzilesin-dedir. Mestin üstünden bakıldığı zaman ayak görünecek şekilde mestin geniş olmasında mahzur yoktur.

Musannif: «Mesh, iki mestlerin dışı üzerine caiz olur.» demiştir. Zira mestin içine, ökçesine ve koncuna mesh caiz olmaz. Çünkü mesh, kıyâs yollarından ma'dûlün bin5[119] (sapma) dir. Onda şeriatın getirdiği herşeye riâyet edilir.

Hadesden önce mestlerin üzerine giyilen iki çizme üzerine mesh caiz olur.

Cürmûkayn; iki çizme veya potindir ki mestin üzerine, onları korumak için giyilir. Şayet mesheden kimse, çizmesini mest üzerine hadesden sonra giyse, onların üzerine mesh caiz olmaz. İmâm Şafiî (Rh.A.); iki çizme üzerine mesh caiz olmaz. Çünkü bedel için, reyle (görüşle) bedel olmaz, demiştir. 6[120]

Hidâye'de de denir ki: «İki mest üzerine mesh yapmak sünnet ile caizdir. Sünnet ile caizdir, ibaresiyle; bir şahısın asla meshetmeyip iki mestini çıkararak iki ayağını yikadığı /aman günahkâr olmayacağı kasdedilmİştir.» (Gayetü's-sâde)

1[115] Yâni, mesh temizlik için vaz'edİlmemİştir.

2[116] Bu, «giyme vaktinde» değil de «hades vaktinde» şartını ifade eder. Bizim Mezhebimiz de budur.

3[117] Bu söz Hidâye Sahibinindir.

4[118] Ömer (R.A.), Ali (R.A.), Safvan bin Assâl (R.A.). Hüzeyme bin Sabit (R.A.), Avf bin Mâlik (R.A.) ve Âişe' (R.Anhâ) dan rivayetle. Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî.

5[119] Cürmûk; mest üzerine giyilen ayakkabı, çizme, potin v.b. gibi şeylerdir.

6[120] Häherzade (Rh.A.) şöyle der: «Bu deriden olan cürmûk husûsundadır. Kirbastan olana ise mesh caiz değildir. Ancak ıslaklık altına ulaştığı zaman

Bizim delilimiz, Hz. Ömer.' (R.A.) den rivayet edilen şu sözdür. Uz. Ömer (R.A.) :
«Ben, Peygamber' (S.A.V.) i gördüm, iki çizmeleri (cürmûkayn) üzerine mesh eyledi.» 1[121] demiştir.
Sonra cürmûk (çizme veya potin) mestten bedel değildir. 2[122] Her ne kadar mest, çizmenin altında çizmeden başka ise de, sanki o ayağın üzerinde sâdece çizme varmış hükmünde olup çizme mestten bedel olmaz. Çünkü vazife ayak ile olmuştur. Mestin, abdest uzuvlarından olması için mestle vazife olmamıştır. Çizme, meste belki ayağa ha-desin geçmesinden menedici bedel olmuştur. Bundan dolayı biz deriz ki: Şayet hades vâki olduğunda, meste mesh eylesin veya eylemesin, çizmeyi mest üzerine giyse, çizme üzerine mesh olmaz. Çünkü meshin hükmü mest ile sabittir. Bu durumda, mest hükmen abdest uzuvlarından olmuştur. Şu halde, eğer çizme üzerine mesh edilse, çizme mestten bedel olur. Bundan dolayı mesh caiz olmaz.

Ben derim ki: Bundan sonra malûm olur ki, hem bezden veya çuhadan veya üzerine mesh caiz olmayan bunlar gibi şeyden dikilmiş. şeyin üzerine giyilen mest üzerine mesh caiz olur. Zira çizme ayakdan bedel olup o çizme üzerine meshin caiz olmasıyle beraber mest yok hükmünde olsa, mest ayaktan bedel olmayıp üzerine mesh caiz olmayan şeyin yok hükmünde olması evi» olur. Nitekim sargı (lifâfe) da olduğu gibi. Şu husus bunu teyîd eder: İmâm Gazâlî (Rh.A.), El-Vecîz'de ve Râfiî (Rh.A.) ona yaptığı şerhinde, ikisinin de meselelerde İmâm Ebû Hanî-İe' (Rh.A.) nin hilafını zikretme lüzumunu duymaları ile beraber, bu meseleyi ittifak suretinde irâd etmişlerdir.

Bizim Âlimlerimiz (Müctehidlerimiz), meşhur olan kitaplarında, çizme meselesine dâir çizmenin ayaktan halef olduğunu söyledikleri şeyle yetinerek, bunu açıklamışlardır.

Mesh, meshedicinin sık örülmüş iki çorabları üzerine caiz olur. Yâni bağsız, incik (baldır) üzere sarılan çorabdır. İmâm A'zam (Rh.A.) önce, iki çorab üzerine meshi tecviz 3[123] eylememiş ve İmâmeyn (İmâm Muhammed (Rh.A.) ve İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.)) tecviz eylemiştir. Sonra İmâm A'zam (Rh.A.) da İmâmeynin sözüne dönüp cevaz ile fetva vermiştir.

Pabuçlanmış iki çorab (mün'al) üzerine mesh caiz olur. Mün'al: Pabuç gibi altına deri dikilen çorabdır. Bu takdirde o, üzerinde devamlı yürümek mümkün olup mest gibi olur.

Mesh, deriyle kaplanmış olan iki çorab üzerine de caiz olur. Deriyle kaplanmış (mücelled) ile murâd, üstüne ve altına deri konan çorabdır. Buna âid hüküm de mest gibidir.

Sarık üzerine, şapka üzerine ve başörtüsü üzerine ve kuffaz üzerine mesh caiz değildir. Kuifâz : Soğuktan veya atmaca pençesinden korunmak için iki ele giydikleri eldivendir.

Eldiven üzerine mesh caiz olmamasının sebebi şudur : Çünkü mesh sıkıntı ve güçlüğü gidermek içindir. Bunun çıkarılmasında ise güçlük yoktur. Fal^at, kadın başörtüsü üzerine mesh edip, yaşlık başına geçse, hattâ başının dörtte biri miktarını ıslatsa, mesh caiz olur. Mi'râc-üd-Dirâye'de böyledir. 4[124]

Mest Üzerine Meshin Farziyyeti :

İki mest üzerine meshin farziyyeti ayrı ayrı her bir ayaktan elin üç parmakları miktarıdır. Hattâ eğer bir ayağı üzerine iki parmak miktarı ve öbür ayağına beş parmak miktarı mesh etse, caiz olmaz. Eğer bir parmakla üç kere kullanılmamış su ile mesh etse, maksûd hâsıl olmakla caiz olur. Fakat eğer suyu yenilemeden bir parmakla üç kere mesh etse caiz olmaz. Eğer mesh yerine üç parmak miktarı yağmur suyu isabet etse caiz olur. Yine böylece, yağmur veya çığ ile ıslanmış otluk içinde yürümekle üç parmak miktarı su isabet etse veya mest'e vâcib olduğu kadar çığ isabet etse, caiz olur. Elin parmaklarıyle demekten mak-sâd, ayak parmaklarından ayırdetmektir. Nitekim Kerhî (Rh.A.) : Mestler üzerine meshin sünneti, elin parmakları açılmış olduğu halde ayak parmaklarından inciğe doğru çekilmesidir, diye rivayet etmiştir. Bu ibare Meşâyihden nakledilmiştir. Tetebbu' (araştırma) bunu ispatlar.

Binâenaleyh Sadr'uş-Şerîa' (Rh.A.) nın : Üç parmak miktarı üzerine ziyâde olan ancak müsta'mel su ile olur, ona itibâr edilmez, demesi yersizdir. Bunun açıklaması şudur : Çünkü parmakları inciğine kadar çekmek sünnet olursa, sünnet de ancak temiz su ile hâsıl olur.

Fukahâ ittifak etmişlerdir ki: Şüphesiz müsta'mel su temizleyici değildir ve su uzuvda durduğu müddetçe kullanılmış olmaz. Şu halde zikredilen şey nasıl sahîh olur?

Ayak parmaklarının küçüklerinin üçü miktarı yırtık meshi mene-der. (mesh yapılmaz.) Ayak parmaklarına itibâra sebeb : Ayakda asıl olan, ayak parmakları olmasıdır. Yâni ayaksız üç parmağın kesilmesiyle diyet vâcib olur. Çünkü ekser (çokluk) için kül (bütün) hükmü vardır. Üçü ise parmakların ekserisidir. Bir de ayağın üç parmak miktarı açılmış olması meshi meneder. Parmakların küçüklerine itibâr edilmesi, ihtiyat içindir. Bu mesele, şayet mestin yırtığı, parmakların karşısında olmayan yerde ve ökçeden başka yerde olduğu surettedir. Fakat yırtık, parmakların mukabilinde olursa, muteber olan, yırtık karşısında olan parmakların görünmesinedir.' Çünkü her parmak, yerinde asıldır. Eğer yırtık, ökçe yerinde olursa, ökçenin çoğu görünmedikçe meshi menetmez. Topukdan yukarıda olan yırtık da meshi menetmez. Çünkü mestin topukdan yukarıda olanının giyilmesine itibâr yoktur. Parmak uçlarının görünmesi de esah kavide meshi menetmez. Ancak mânı olan, tamâmîyle üç parmak miktarının'görünmesidir. Büyük yırtığın, meshi menetmesi, açılmış olduğu halde, altı göründüğü vakittedir. Eğer derisi kaim olmakla altı görünmez lâkin ona parmak sokulduğunda girerse, meshi menetmez. Eğer yürüdüğü halde görünüp ayağım bastığı halde açılmazsa, meshi meneder. Çünkü mest yürümek için giyilir.

---

müstesnadır» «Hakâyık»

1[121] Ahmed bin Hanbel, Müsned. Bilâl' (R.A.) den rivayetle (mûkayn olarak); Ömer' (R.A.) den de (cürmûkayn) olarak. (Fet hu'İkadır)

2[122] Bilâkis istimal ve gaye yönünden meste tâbidir. İstimal yönünden; o çizme veya potin mestin üzerine giyilir. Gaye yönünden de; o, necaset kendisine isabet etmemesi için mesti koruyucudur. Bu bakımdan o mutlak şekilde tâbi olmaz, bilâkis gaye ve istimal yönünden tâbi olmuş olur. Şayet mutlak şekilde tâbi olsaydı, cürmûk çıkarıldığı zaman mest üzerine mesh vâcib olmazdı. Aynen tıraş edildiği zaman başın meshedilmeai ve yıkandıktan sonra cildüı üzerinden ufak cilt parçalarının düşmesi gibi.

Tâc'üg Şerifi

3[123] tecviz: Caiz görmek, demektir. Caiz; yapılması dinen men edilmeyen şeydir. Bu bazan sahih (sıhhatli) yerinde, bazan de mubah yerinde kullanılır.

4[124] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 63-68.

Yırtıklar bir mestte toplanır, ikisinde toplanmaz. Yâni bir mestte inciği altında çok yırtıklar olsa, şöyle ki: Şayet o yırtıklar toplansa mezkûr miktar ondan görünürse, meshi meneder. Çünkü o toplanmış olan yırtık miktarı, yolculuğu meneder. Eğer o miktar yırtık iki mestte toplansa meshi menetmez. Çünkü o miktar yırtık ile mest yolculuğundan alıkoymaz. Toplamada muteber olan yırtık, ona çuvaldız girendir. Bundan azı yok gibidir.

Ayrı ayrı yerlerde olan pislik, yırtığın aksinedir. Şöyle ki: O pislik her ne kadar, iki mestte veya iki libâsda veya bedende veya yerde veya zikredilen şeylerin hepsinde olsa, bir araya toplanır.

Avretin açılması da iki mestin yırtığının aksinedir. Nitekim kadı-n:n fercinden bir şey, sırtından bir şey, karnından bir şey, uyluğundan bir şey ve inciğinden bir şey açılmış olsa, bunlar toplandığı zaman namazın cevazını meneder. Özürlünün açılması konusu yakında gelecektir.

Özürlü olan kimse mestlerine vakit içinde mesh eder. Vakit çıktık-dan sonra mesh caiz olmaz. İmâm Züfer (Rh.A.) bunu kabul etmemiştir.

Ancak, eğer mestlerini abdestle beraber giydiği vakitte özür kesilirse, vakit çıktıkdan sonra dahî mesh caiz olur. Hattâ Özrün kesilmiş olması abdest hâlinde bulunup mestlerini giydiği vakitte bulunmazsa veya aksine bulunursa veya iki durumda bulunmazsa, vakit çıktıkdan. sonra mesh caiz olmaz. 1[125]

Meshi Bozan Şeyler :

Abdesti bozan şeyler, meshi de bozar. Çünkü mesh abdestin parçasıdır.

Mestin ayaktan çıkması da meshi bozar. Çünkü hadesin ayağa sirayetini önleyen engel ortadan "kalkmıştır. O halde mestin bir ayaktan çıktıkdan sonra diğerinin çıkarılması vâcib olur. Zira bir vazifede, yıkamak ile meşh etmek bir araya getirilemez.

Mestin çıkmış sayılması, ayağın çoğu kısmının mestin sakına (koncuna) kadar çıkmasıyla^ olur. Çünkü mesh mahalli, mekânından ayrılmış ve sanki ayağı görünmüş gibi olmuştur. Sahîh kavi budur. Çünkü ekser için küllün hükmü vardır. Kâfi'de böyle zikredilmiştir. Ayağın azının-çıkmasından sakınmak ise imkânsızdır. Çünkü bazan bu kasıtsız, hâsıl olur. Şu halde bunda güçlük vardır.

Bu hususta «Ayak ökçesinin çoğunun çıkmasıyla mesh bozulur» denmiştir. Bu söz, Ebû Yûsuf (Rh.A.) un sözüdür. İmâm Muhammed' (Rh.A.) den rivayet edilmiştir ki: Mesh yerinde, ayağın üstünde üç parmak miktarı bakî kalırsa, meshi bozmaz. Ulemânın çoğu dahî bu kanaattedirler. Eğer ayak yerinde durup ökçe çıkıp girerse mesh bozulmaz. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Müddetin çıkması da meshi bozar. Bir kimse yolcu olduğu halde, mesh müddeti bitip, o vakit mestlerini çıkardığı takdirde ayağının soğuktan teîef olmasından korkmazsa mesh bozulur. Mestlerini çıkardığı takdirde soğuktan ayaklarının telef olacağından korkarsa mesh caiz olur. Kâfi'de ve Uyûnu'l-Mezâhib'de böyle zikredilmiştir.

Mestlerini çıkarıp, müddet bittikden sonra, hades-i sabıkın (geçen abdestsizliğin) ayaklara sirayetinden dolayı o kimse sadece ayaklarım yıkar.

Bir kavle göre «Suyun topuğa ulaşması meshi bozar.» Bu hususta, «Suyun ayağın çoğuna isabet etmesi meshi bozar» diyen de vardır.

Fetâvâyı Tatarhâniyye'de denmiştir ki: Şayet iki mestlerin üzerine meshden sonra meste su girip iki ayaklarından üçer parmak miktarı veya üç parmakdan daha az miktarını ıslatsa, onun meshi bozulmaz. Eğer ayağın hepsini ıslatıp, su topuğuna ulaşsa, mesh bozulur. Bu İmâm Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den rivayet edilmiştir. Öbür ayağını yıkamak vâ-cib olur. Bu, Zahîret'ül-Fukahâ'da zikredilmiştir..

Şeyh tmâm Ebû Ca'fer' (Rh.A.) den rivayet edilmiştir ki: Şayet iki ayaktan birinin çoğuna su değse, meshi bozar. Ve bu yıkamak makamında olur. Bazı âlimlerimiz bunu kabul etmişlerdir. Zahîre'de «Esah kavi budur» denmiştir. Âlimlerimizden bazısı: «Ne suretle olursa olsun meshi bozmaz» demişlerdir. Meşhur fıkh kitaplarında, meshi bozucu mezkûr üç âmil kâfi görülmüştür. Bu durumda Ulemâ Zahîre'nin görüşünü kabul etmiş olmaktadırlar.

Şayet meshedici, iki cürmûkunu çıkarsa, iki mestleri üzerine mesh eder. Çünkü, cürmûklar mestlerden ayrı oldukları için, iki cürmûk üzerine mesh, iki mestler üzerine mesh değildir. İki tâklı (iki katlı, kemerli) mest üzerine mesh bunun aksinedir ki iki katın biri çıkarılsa veya mestler dışındaki deri soyulsa, o vakit, o çıkan katın ve soyulan derinin altına mesh iade edilmez. Çünkü bitişik oldukları için hepsi bir tek şeydir. Meshden sonra tıraş olunduğu zaman başa mesh iade edilmediği gibi.

Eğer iki cürmûkun biri çıkarılsa, ikisinin de meshi bozulur. Bu takdirde, diğer cürmûkun meshi" iade edilir.

Üzerinden cürmûk çıkan mestin meshi iade edilir. Çünkü bir vazife de bozulma, bölünme kabul etmez. Bu duruma göre ikisinden birinde bozulsa, diğerinde dahî.bozulur. Bazıları, cürmûkun biri çıkarılsa, diğer cürmûk dahî çıkarılır, demiştir. Çünkü ikisinden birinin çıkarılması, bölünme olmadığı için, ikisinin çıkarılması gibidir. Esah olan kavi birincisidir.

Bir mukîm kimse, mestleri üzerine mesh edip mesh müddetinin tamam olmasından önce yolcu olsa, yolculuk müddetini tamamlar. Yâni mukîmin meshi yolcunun meshine dönüşür. Şöyleki, toplamı üç gün üç gece olur.

Eğer bir gün bir geceden sonra müsâfir olsa, mestleri çıkarır. Çünkü hades ayağa sirayet etmiştir. Sefer, o hadesi kaldırmaz. Bir müsâfir de, bir gün bir geceden sonra mukîm olsa, mestleri çıkarır. Bir gün bir geceden Önce mukîm olsa, bir gün bir geceyi tamam eder. Çünkü yolculuk ruhsatı, sefersiz devam etmez. Sözün kısası şudur ki: Ya mukîm yolcu olur veya yolcu mukîm olur. Ve ikisinden her biri, ya bir gün bir gece tamam olmazdan önce (mukîm veya müsâfir) ya da bir gün bir geceden sonra (mukîm veya müsâfir) olur. 2[126]

1[125] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi 1, Eser Neşriyat: 68-70.

2[126] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi 1, Eser Neşriyat: 70-72.

Sargı Üzerine Mesh :

Cebire (kırık tahtası) üzerine mesh : Cebîre, bir tahtadır ki kırılan kemik üzerine bağlanır. Çıbanın sargısı üzerine ve kan alınan yere bağlanan bez üzerine mesh, ve bez düşmesin diye bezi bağladıkları şey üzerine mesh, bunların altında kalan bedeni yıkamak gibidir. Bu mes-hin, yıkamak gibi müddeti yoktur.

Mesh yıkamak ile birleştirilir. Eğer, hükmen mesh olsa, yıkamak onunla nasıl birleştirilir (cemedilir)? Nitekim, iki ayağın birini yıkayıp, iki mestin birini mesh etmek gibi.

Her ne kadar abdestsiz bağlansa da, cebîre üzerine mesh caiz olur. Çünkü bu durumda onun itibârında sıkıntı ve güçlük vardır.

Eğer mesh zarar verirse, cebîre üzerine mesh terkedilir. Eğer zarar vermezse, mesh terk edilmez.

Cebîre üzerine mesh ancak, cebîre konan yere suyun zarar vermesi veya bağlı olan Cebirenin çözülmesinin zarar vermesiyle meshden âciz olunduğunda caiz olur. Fakat, cebîre konan yeri meshe kadir olursa, o zaman cebîre üzerine mesh caiz olmaz. Muhît'de; «Bu bellenmelidir. Çünkü insanlar bundan gafildirler» denmiştir.

Cebirenin düşmesi, meshi bozmaz. Ancak, eğer cebîre konan yer iyileşmiş olursa bozar.

Eğer cebîre, namaz içinde, cebîre konan yer iyileşmiş olduğu halde düşse, mesh bâtıl olur, ve namaz yeniden kılınır.

Eğer cebîre, namaz içinde, cebîre konan yer iyileşmiş olduğu halde, düşmezse veya namaz içinde cebîre konan yer iyileşmiş olduğu halde düşerse, mesh bozulmaz, ve musallî namaza yeniden başlamaz.

Cebirenin, bez ve sargının meshinde üçerlemek ve niyet şart kılınmamıştır. İmâm Zahidi (Rh.A.), «Bunlara meshde niyet bütün rivayetlerde şart kılınmadı» demiştir. Bazılarına göre, başa olmamak şartıyla meshde üç kere tekrar sünnettir.

Sargının çoğu üzerine mesh kifayet eder. Hepsini meshle kaplamak şart kılınmamıştır. Sahîh kavi budur. Kâfî'de böyle zikredilmiştir.

Bir kimse damarı yarılıp kan aldırsa, üzerine bez koyup ve sargı bağlasa, bir kavle göre : «Sargı üzerine mesh caiz olmaz, ancak bez parçası üzerine olur.» Bu hususta : «Eğer başkasından yardımsız sargıyı bağlamak mümkün ise mesh caiz olmaz ve eğer yardımsız bağlamak mümkün değil ise, sargı üzerine mesh caiz olur» diyen de vardır." 1[127] Bazısı da : «Eğer o, sargıyı çözüp altını yıkamakla yaraya zarar verirse, sargı üzerine mesh caiz olur. Eğer zarar vermezse, caiz olmaz» demiştir. Yine, yaranın yerini aşan her bez parçasında hükm zikr edilen gibidir. Eğer bez parçasının çözülmesi zarar vermeyip bilâkis bezi yara yerinden kaldırması zarar verirse, bezi çözer ve yara yerine kadar bezin altını yıkar; bezi bağlayıp yara yerine mesh eder. Bütün âlimler, (daman yarılarak) kan aldıran kimsenin sargısı üzerine mesh etmesinin caiz olduğunu kabul etmişlerdir. :

Sargının iki bağı arasında, kolun görünen yerine, esah kavle göre, mesh yeter. Çünkü, o yer yıkansa sargı ıslanıp, olurki kan almak için kesilen yere su ulaşıp zarar verebilir. 2[128]

Kadınlara Mahsûs Olan Kanlar (Demler) Babı

Bu kanlar (demler) üç çeşittir : Hayz, nifâs ve istihâzadır. Hayz, bulûğa ermiş kızın rahminin, dışarı çıkardığı bir kandır. Bâliğa, dokuz yaşında olan kızdır.

Musannif, rahm sözcüğü ile istihâzeyi birbirinden ayırmıştır. Çünkü istihâze kam,damar kanıdır. Rahm kanı değildir. 3[129]

Yine rahm ile, burun kanından, yaralardan çıkan kanlardan ve hâmile olan kadının gördüğü kandan ayırmıştır. Zira hamilenin gördüğü kan, rahm-den çıkan kan değildir. Çünkü Yüce Allah (C.C.) şu âdetini icra eder şüphesiz kadın hâmile olduğu zaman rahminin ağzı kapanıp ondan bir şey dışarı çıkmaz.

Rahmde hastalık olmamalıdır. Musannif bununla rahmin hasta-lıkdan dolayı çıkardığı kanı ayırdetmiştir. Doğurmak ve benzeri gibi. Çünkü lohusalar hasta hükmündedirler. Hattâ lohusalık hâlinde olanların teberruları mallarının üçte birinden itibâf olunur.

Musannif (iyâs) dememiştir. Çünkü âyise (yâni hayzdan ve nifâs-dan kesilmiş olan kadm) için ihtilâf vardır. Yakında açıklaması gelecektir. Onun hayzın ta'rifine alınması için sebeb yoktur. 4[130]

1[127] Sadruş-Şeria (Rh.A.) demiştir ki; tmâm Hasan' (Rh.A.) in tmâm El>û Hanîfe' (Rh.A.) den olan rivayetinde, cebire ve sargı üzerine mesh hususunda tam kaplamak jart değildir. Esrâr'da zikredilen ve bazısına göre kabul edilen de budur.

2[128] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 72-73.

3[129] tmâm Nevevî (Rh.A.) Sahih-i Müslim Şerhinde şöyle demiştir. «(Hayz kanı, kadının rahminin derinliklerinden çıkan kandır. Jstihâza, azilden akan kandır, Azil, rahmin derinliklerinde değil de aşağılarında kanın kendisinden aklığı ranm ağzı damarıdır,» Başka bir ifadeyle istihâza, rahimden değil de, bir damardan gelip, tenasül cihazı yoluyla akan kokusuz bir kandır,
Sıhiih-ı Cevheri adlı lûgatla azil, isli haza kanının aktığı damardır, diye tarif edilmiştir.
Rahm ise, çocuğun tıpkı bir nebat gibi bittiği ve doğuncaya kadar muhafaza edildiği mahâldir. (Muhtasar'ul Mağrib)
Hayz kanına halk arasında aybaşı kanaması (menstrüasyon) da denilir.
Hayz kanı. insan dişisinin normal bir vücûd fonksiyonudur ve gebeliğin yokluğunda, her ay, mehbil (vagina) dışına kanama olması mânâsına gelir.
Rahmin (uterus'un) iç yüzüne endometrium adı verilir. Kadife gibi görünen bir tabakadır, Bu tabaka, her ay, yumurta dÖllenecekmiş gibi hazırlanır ve gebelik meydana gelmediği takdirde, belirli bir miktar kanla birlikte, tekrar yenilenmek üzere, vücûd dışına atılır, yâni kanama olur. Bu hâdise ise şu şekilde gelişir, tik önce. endomefrium, hem hücre sayısının artması, hem de bezlerin ve kan damarlarının dolması sonucu, kalınlaşır. Sonra uterus boşluğuna kan sızar ve bir süre sonra bu kanla birlikte, endometrium dokusu' dışarı atılır. Kanama biter bitmez, endometrium'un tamiri başlar.
Normalde 28 gün süren bir âdet devrinin 5 gününde Van damarları dolar, 4 gününde kanama olur. 7 gün süreyle endometrium tamir olur; geriye kalan 12 gün ise sakin devredir. Bu olayların hepsi, yumurtalık ve hipofiz hormonlarının, hipofiz bezi İse; . beyin tabanındaki hipotalamus'un tesiri altındadır.
Çoğu kadında aybaşı kanaması öncesi sanet, şişkinlik hissi ve asabiyet görülür. Bu durumda müsekkin ve A vitamini kullanmak faydalıdır.

4[130] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 74-75.

Hayz Kanı:

Hayzın en az müddeti, geceleriyle beraber üç gündür. Nitekim zahir rivayet de budur.'İmâm. Hasan' (Rh.A.) in rivayetinde, üç gün ve içinde bulunan iki gecedir. Hayzın müddetinin en çoğu on gündür. Çünkü ResûlüUah (S.A.V.) : «Hayzın en azı üç gün, en çoğu on gündür.» [131] buyurmuştur.

Bu hadîs, İmâm Şafiî' (Rh.A.) nin, hayz müddetinin en azını bir gün ile ve en çoğunu da onbeş gün ile takdirine karşı bir hüccettir.

Kadının,, hayz müddetinde gördüğü beyazdan başka renk ve hayz müddetinde araya giren temizlik hayzdır. Yani şayet hayz müddetinin iki tarafını (başını ve sonunu) kan ihata etse, İmâm Muhammed' (Rh.A.) in İmâm A'zam' (Rh.A.) dan rivayetinde aralıksız akan kan gibi olur. Bunun vechi şudur : Şüphesiz kanın hayz müddetini kaplaması bil'icmâ şart değildir. Binâenaleyh onun başına ve sonuna itibâr edilir. Zekât bâbındaki nisâb gibi.

İki hayzın arasında olan temizliğin en az müddeti, onbeş gündür.

Çünkü Sahabenin icmâlan bunun üzerinedir. Bir de bu, lüzumunun müddetidir, ikâmetin müddeti gibidir.

Eğer; hayz müddetinin en azı üç gün ve en çoğu on gün olduğu sabit olmuştur, imdi temizliğin en azı onbeş gün olursa bir ayda, içinde hayz ve temizlik olmayan iki gün bulunması gerekir denilirse, cevâbında biz deriz ki: Bu soru, şayet bir ayda, bir temizlik ve bir hayz olması vâcib olursa, lâzım gelir. Halbuki böyle değildir. Bundan dolayı Bedâ-yi'de denmiştir ki: Şüphesiz kadın bir ayda mutlaka on gün hayızlı olmaz; ve eğer on gün hayzlı olsa, -mutlaka yirmi gün temiz olmaz. Ancak üç gün hayz görür ve yirmi gün temiz olur. Bazan on gün hayızlı olur ve onbeş gün temiz olur. Bunun etraflıca araştırılması yakında gelecektir. İnşâallâhu Teâlâ.

Temizlik müddetinin en çoğu için sınır yoktur. Çünkü temizliğin en çoğu, bazan bir yıla ve iki yıla kadar uzar; bazan ebediyyen hayz görmez. Şu halde, sınırın takdiri mümkün olmaz. Ancak, eğer kan devam ederse, âdetin tâyini (nasbi) nda sınır vardır.

Âdetin tâyini hususunda Fukahâ ihtilâf etmişlerdir. Esah olan kavle göre; âdetin tâyini, bir saat müstesna, altı ay takdir edilir. Çünkü âdet, hâmile olmayanın temizliğinin hâmile olanın temizliğinden eksik olmasıdır.

Hami (hamilelik) müddetinin en azı altı aydır. İmdi hami müddetinden bir şey ile eksik kılınmıştır ki o, bir saattir. Bunun şekli: Hayz görmeye başlayan kadın, on gün kan, altı ay temizlik görse, ondan sonra kan devam etse, o kadının iddeti, ondokuz aydan üç saat eksikde bitmiş olur. Çünkü bu takdirde, her bir hayzı on gün olan üç hayza ve her temizlik de altı aydan bir saat eksik olduğundan üç temizliğe muhtaç olunur. İmdi ma'lûm olsun ki, temizliğin başını, sonunu kanın kuşatması ittifakla şarttır. Fakat İmâm Mahammed' (Rh.A.) e göre, hayz müddetinin başını ve sonunu ve İmâm Ebû Yusuf (Rh.A.) a göre, araya giren temizlik müddetinin başını ve sonunu kan kuşatması şarttır.

Onbeş günden daha az olan temizlik, iki kan görmenin arasına girse, eğer üç günden daha az olursa, iki temizliğin arasını ayırmaz. Bilâkis o, icmâen sürekli kan gibidir. *

Eğer üç gün veya üç günden daha çok olursa, Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre - ki o İmâm A'zam' (Rh.A.) in diğer sözüdür - her ne kadar on günden daha çok olsa da ayırmaz. Hattâ, bu da, İmâm Ebû Yûsuf -(Rh.A.) a göre, sürekli kan gibidir. Çünkü o fâsid (bozuk) temizliktir. İki hayzın arasını ayırmaya elverişli olmaz. Nitekim, temizliğin en azının onbeş gün olduğu yukarıda geçti. Keza iki kan arasını ayırmaya elverişli olmaz. Çünkü faside şer'an sahîh ahkâm bağlanmaz^ Binâenaleyh hayzın temizlikle başlaması ve bitmesi, bu söze göre caiz olur. Yoksa aşağıda gelecek beş sözle caiz olmaz.

İmâm Muhammed' (Rh.A.) in İmâm A'zam' (Rh.A.) dan rivayetinde, temizliğin başını ve sonunu kan kuşatsa, on günde veya on günden daha azda temizlik ayırmaz. İbni Mübarek' (Rh.A.) in, İmâra A'zam' (Rh.A.) dan rivayetinde, temizliğin başını ve sonunu kanın on günde veya on günden daha azda kuşatmasıyle beraber, iki kanın nisâb olması şart kılınmıştır. 'İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, iki kanın nisâb olmasıyle beraber temizliğin iki kana eşit olması şart kılınmıştır. Sonra, temizlik sürekli kan gibi olduğu için, İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, temizlik kan olunca, eğer bu araya giren temizliğin bulunduğu o günde bir başka temizlik bulunursa, bu diğer temizlik onu kuşatan iki kana gâlib olur. Fakat bu hükmî kan, eğer kan sayılırsa, mağlûb olur. O hükmî kan şüphesiz, kan sayılır. Hattâ birinci temizlik gibi hayz kılınır. Ancak Ebû Süheyl' (Rh.A.) in sözüne göre, kılınmaz. Diğer temizliğin, birinci temizlikden önce veya sonra olmasında fark yoktur.

Hasan bin Ziyâd* (Rh.A.) a göre, üç olan veya üçden daha çok olan temizlik, mutlaka ayırır. Bu altı kavidir ki, fukahâ bu altı kavli (görüşü) bir araya toplayan şu misâli vermiştir: Hayz görmeye başlayan bir kadın, bir gün kan (dem) gördü ve ondört gün temizlik gördü, ondan sonra bir gün kan ve sekiz gün temizlik gördü, ondan sonra bir gün kan gördü ve yedi gün temizlik gördü, ondan -sonra iki gün kan gördü ve üç gün temizlik gördü, ondan sonra bir gün kan gördü ve üç gün temizlik gördü, ondan sonra bir gün kan gördü ve iki gün temizlik gördü, ondan sonra bir gün kan gördü. Böylece bunlar kırk beş gün olmuştur.

İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) un rivayetinde, zikredilen kırkbeş günden ilk on'u ki, birinci günü hayz onuncu günü temizliktir ve mezkûr günlerden dördüncü on ki başı ve sonu temizlikdir, hayzdır.

İmâm Muhammed' (Rh^A.) in rivayetinde, ondört gün temizlikden sonra vâki olan on gün de hayzdır. İbn Mübarek' (Rh.A.) in rivayetinde, sekiz gün temizlikden-. sonra vâki olan on gün de hayzdır. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, yedi gün temizlikden sonra vâki olan on gün de hayzdır. İbn Süheyl' (Rh.A.) e göre, (bu yedi gün temizlikden sonra vâki olan) on günden ilk altı gün hayzdır. İmâm Hasan' (Rh.A.) a göre, hayz zikredilen kırkbeş günün sonundaki dört gündür. Her, müctehidin hayz olarak kabul ettiği bu dört günün gayrı ise o hüküm sahibi İmâm Hasan' (Rh.A.) a göre, istihâzedir. İmdi her surette - Ebû Yûsuf (Rh.A.) un görüşü müstesna - nakıs (eksik) temizlik bu görüşlerin hepsinde ayırıcı bir âmil olur.

Eğer iki kanın birisi nisâb olursa, hayz olur. Eğer kanın ikisi de nisâb olursa, birinci kan hayzdır. Eğer ikisi de nisâb olmazsa, birinci ve ikinciden her biri istihâze olur. Şimdi burada bir şekil çizdim ki, ondan bu sözler Yüce Allah' (C.C.) in yardımı ile kolaylıkla anlaşılır.

---

[131] Dâre Kutnî; Vâile bin el Eskâ'dan rivayetle. Ayrıca Ümâmetü'l Dahilî, Âişe, Enes ve İbn-i Ömer' (R.Anhüm) den de mervîdir. (Fethin Kadîr)

Birinci 10	14'den sonraki 10	S'den sonraki 10	7'den socraki 10
• 0000000000000	• 00000000	• 0000000	a» 000 • oöo cü on 9 oo • Dördün son öörd

(Şekildeki siyah (•) dem'i (kanı) göstermek İçin kullanılmıştır.)

(Birinci on Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre hayzdır. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre ondört gün temizlikten sonra temizliktir. İbn Mübarek' (Rh.A.) e göre üçüncü on, sekiz temizlikten sonra hayzdır. Ebû Yûsuf (Rh.A.) e göre dördüncü on hayzdır.) Allah' (C.C.) m lütfuyla bu makamda bana müyesser olan budur. 1[132]

Nîfâs Kanı:

Nîfâs, çocuğun peşisıra akan kandır. Bu nifâs, aslında kadının do-ğurmasıdır. Tekilinde (Nüfesâ) denir. Yâni loğusa demektir. Çoğulunda (Nisvetü nifasin) (nifaslı kadınlar) denjr. Arapçada (Nüfesâ) ve (Uşerâ) dan başka, tekili (Fualâ) olup (Fuâl, fiâl) vezninde çoğul olan kelime yoktur. Sıhâh-i Cevheri'de böyle zikredilmiştir.

Nîfâs (loğusalık) denilen kanın en azında sınır yoktur. 2[133] Çünkü çocuğun çıkması, nifâs kanının rahimden olduğuna açık bir alâmettir. Şu halde, rahimden olması tarafını teyid eder bir şeye hacet yoktur. Hayz onun gibi değildir. Çünkü hayzın rahimden olmasına delâlet eder şey yoktur, onun için imtidâd müraccah 3[134] kılınmıştır.

Nifâsın en çoğu kırk gündür. Çünkü Resûlullah (S.A.V.);

«Lohusa kadın için kırk gün müddet vardır.» buyurmuşlardır.

Hayz ve nifâsdan her biri, içdonu altında olan şeyden faydalanmak arzusunu meneder. Mübaşeret ve tefhîz gibi. Peştamalın (izârın) üstün-den ellemek ve öpmek helâldir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, yalnız kan yerinden sakınılır.

Hayz ve nifâs, namazı ve orucu da meneder. Çünkü bunun üze* rinde icmâ-ı ümmet 4[135] vardır. Yalnız orucu kaza eder, namazı kaza etmez. Çünkü namazın vâcib olmasını ve edasının sıhhatini hayz meneder. Ama, orucun vâcib olmasını menetmez. Onun nefsi vücûbu sabittir, edasının sahîh olmasına manîdir. Şu halde, kadın temizlendiği zaman orucunu kaza eder.

Hayz ve nifâsın ekser müddetinde, kanı kesilen kadının yıkanmadan cinsî münâsebette bulunması helâldir. Daha azda kanı kesilen kadının vat'ı helâl değildir. Yâni hayz kanı on günden daha azda ve nifâs kanı kırk günden daha azda kesilen kadının yıkanmadıkça yahut üzerinden bir vakit namaz geçmedikçe cinsî münâsebeti helâl değildir. Ancak, eğer kanın kesilmesinden itibaren onda gusl ve tahrîme sığacak kadar bir namaz vakti, geçmiş olursa, bu takdirde, her ne kadar gusl etmedi ise de, cinsî münâsebeti helâldir. Çünkü namaz, kadının zimmetinde borçtur. Şu halde, kadın hükmen temiz sayılır. İmdi eğer kân on günden daha azda, üç günden sonra veya üç günden daha fazla geçtikden sonra kesilse, eğer kanın kesilmesi âdetinden eksik ise, guslünü namaz vaktinin sonuna kadar tehir etmesi vâ-cibdir. Eğer namaz vaktinin geçmesinden korkarsa, gusl eder ve namazı kılar. Murâd olan, vaktin müstehâb olan sonudur. Yoksa kerahet vakti değildir. Eğer kanın kesilmesi, âdetinin başında veya âdetinden daha çokda olursa veya hayzı yeni başlayan kadın olursa, istihsânen 5[136] gusl etmeyi tehir eder. Guslü geciktirmesi müstahab olur. Eğer üç günden daha azda kesilirse, namazı vaktin sonuna kadar tehir eder. Eğer namazının geçmesinden korkarsa, âbdest alıp namazı kılar.

Sonra zikredilen durumlarda kesilen kan, on gün içinde yine gelse, o kadının temizlenmesiyle hüküm bâtıl olur; gerek yeni hayz görmeye başlayan bir kadın olsun ve gerekse âdet sahibi olsun. Eğer onuncu günde veya on günden daha fazlada kesilse, on günün geçmesi sebebiyle o kadmin temizliğine hükmedilir ve o kadına gusl vâcib olur.

Zikredilmiştir ki: On güne kadar, bir gün kan görüp ve bir gün temizlik görmek, kadınların âdetlerindendir. Eğer kan görürse, namazı ve orucu terk eder. Eğer ikinci gün temizlenirse, abdest alır ve namazı kılar. Sonra üçüncü günde, namazı ve orucu terk eder. Dördüncü günde gusl eder ve namazı kılar. On güne kadar böyle amel eder.

«Hayızlı kadınla cinsî münâsebet helâldir» diyen kâfir olur. Çünkü haram olması, kesin nass ile sabittir. 6[137]

1[132] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 75-78.

2[133] Muhît'de ve diğerlerinde böyle zikredilir. Sîrâcîyye'de onun en azının bir saat de olsa mevcudiyetidir. Fetva da buna göredir. (Câmiu'r-Rumûz)

3[134] imtidâd: Uzama, (•) müraccah: Tercih olunan, (*) mübaşeret: Erkek ile ka^nır şehvet hissiyle tenlerini birbirine sürmesi. (*) vat': Cima, cinsî münâsebet. (*) tefhîz: Erkek tenasül organını kadının uylukları arasına sürmek.

4[135] tcmâ (tcmâ-ı Ümmet): Fikir birliği, bir asırdaki İslâm âlimlerinin (müctehidlerm) herhangi bir mesele üzerinde delile dayanarak varmış oldukları görüş birliğidir.

5[136] istihsân: Bir jeyi güzel ve iyi görmek. Fıkıh terimi olarak, zahir kıyasın hükmünü bırakıp, tesir bakımından daha kuvvetli olan gizli (hafî) kıyası kabul etme prensibidir.

6[137] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 78-80.

İstihâza Kanı :

Bu hayzın en az müddeti olan üç günden eksik olanı ve en çok müddetinden fazlası veya nifâsın en çok müddeti olan kırk günden fazlasını; ya da hayz ve nifâs için belli âdetleri olan günün ekserisini aşan, yâni hayz için bilinen âdeti - ki on gündür - onu aşan veya nifâs için bilinen âdeti - ki kırk gündür - onu aşandır. Bunlar için âdet, meselâ hayzdan yedi gün iken, oniki gün kan görse, yedi günü. aşan o beş gün istihâza-dır. Şayet onun için âdet, nifâsda otuz gün iken elli gün kan görse, otuz günden sonra olan yirmi gün istihâzadır. Bu, âdet sahibi olan kadının hükmüdür.

Bundan sonra musannif, mübtedie 1[138] olan kadının hükmünü açıklamak isteyip şöyle dedi:

Müstehâza 2[139] olarak bulûğa eren kadının hayzları on günden fazla olsa veya belli âdeti olmayan kadının nifâsı kırk günden fazla olsa ya da hâmile olan kadın kan görse, bunların hepsi istihâzadır.

Zikredilen evvelki üç durumun sebebi şudur : Çünkü şeriat, hay-zın en fazla ve en az müddetini; nifâsın en fazla müddetini açıklayınca, bilindi ki, en azdan eksik olan ve en çokdan fazla olan, hayz ve nifâs olmaz. Şu halde, *>izzarûre istihâza olur. Dördüncü hâlin sebebi ise, onun hakkında vârid olan hadîslerdir. Bu da, kan gördükleri günde namaz terk edilip gayrisinde kılmalarıdır. İmdi kan gördükleri günlerden fazla olanın istihâza olduğu ma'lûmdur. Beşinci ve altıncı hallerin sebebine gelince : Önce istihâza olduğu halde bâliğa olan kadının hayzı her ayda on gündür. On günden fazla olan istihâzadır. Onun temizliği yirmi gündür. Fakat, eğer kadın için nifâsda âdet 3[140] olmazsa onun nifâsı kırk gündür. Kırk günden fazlası istihâzadir. Yedinci halin sebebi ise, babın başında öğrendiğin şeydir. 4[141]

İstihazanın Hükmü :

Bundan sonra musannif, Istihâzanın hükmünü açıklamaya başlayıp şöyle dedi : İstihâza; namazı, orucu ve cinsî münâsebeti menetmez. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) müstehâza için şöyle buyurmuştur :

«Abdest al, ve kan hasırın üzerine damlasa da namaz kıl.» 5[142]

Bununla namazın hükmü ibare yönüyle, oruç ve cinsi münâsebetin hükmü delâlet yönüyle sabit olur. Çünkü rahmin kanının, namaz, oruç ve cinsî münâsebeti menettiğine dâir ümmetin icmâı vardır.

İstihâza kanı namazı menetmeyince, damardan akan kan da zikredilenlerden bir şeyi menetmez. Bu istihâza kanının, rahim kanı olmayıp damar kanı olduğu ma'lûmdur. İmdi diğer iki hükm, delâlet yönüyle sabit olmuştur.

İkiz do&an çocuklar (tev'emeyn) m anasının nifâsı, İmâm A'zam (Rh.A.) il(> Kbû Yûsuf (Rh.A.) a göre, birinci çocukdan itibârendir. İmâm Şafiî (Rh.A.), İmâm Muhammed (Rh.A.) ve İmâm Züfer (Rh.A.) bunu kabul etmemişlerdir. 6[143]

Tev'emeyn :(Bir karından çıkan iki çocuktur ki, İkisinin doğmalarının arasındaki müddet, altı aydan daha az olur.

Fukahânın icmâlarına göre, o kadının iddeti, diğer çocuğun doğmasıyle biter: Onların delili şudur : İkiz çocuğun anası, diğer çocuğa hâmiledir. Şu halde, onun kam- rahimden gelmiş olmaz. Bundan dolayı, iddet ancak ikinci çocuğun doğması ile biter. Bizim delilimiz de şudur : Şüphesiz nifâs, doğumun ardından akan kandır. Bu da öyledir. Bu takdirde o, hemen birinci çocuğun ardından akan kan gibi olur. İddetin bitmesi ise, hamileye izafe edilen hamileliğin doğumla sona ermesine bağlıdır. Şu halde hepsine şâmildir.

El, ayak, parmak, tırnak veya saç gibi teşekkül emarelerinden biri görülen bir düşük, çocuk sayılır. Onun anası bu düşük ile lohusa olur ve iddeti biter. Câriye onunla ümmii veled olur. 7[144] Eğer sahibi yeminini doğuma bağlamış ise bununla yemini bozulmuş olur.

İyâs'a gelince bazıları demiştir ki: Bu bir müddet ile sınırlanmaz. Bilâkis müddeti, kadının yaşının, hayzını görmeyen kadının yaşı misline ulaşmasıdır. 8[145] Eğer o yaşa ulaşıp kanı kesilse, onun iyâsına hükm olunur. Kanın kesilmesinden sonra gördüğü, hayzdır. Yâni tahdid olunmamışsa, hayzdır. Eğer bundan sonra kan görürse, hayz olur. Eş-hür (aylar) ile i'tidâd (iddet görme) bâtıl olur ve nikâhları bozulur.

Bu iyâs meselesinde"ihtilâf edilmiştir. Bir kavle göre: «îyâs yaşı, elli ile sınırlanır.» Bu, Hz. Âişe' (R.Anhâ) nın mezhebidir. İddetin uzaması ile hayzının ilerlemesine mübtelâ olana kolaylık olmak için, «H ü c-cet» adlı kitapta bugün bununla fetva verilir, denilmiştir. Bazı Âlimler : Ellibeş yıl ile sınırlandırmıştır. Buhara, Harzem ve Merv Ulemâsı bununla fetva vermişlerdir. Bazıları da, «Altmış yıldır» demiştir. Bu söz, İmâm Muhammed' (Rh.A.) den mervîdir. Âlimlerin çoğuna göre, altmış yıl muteberdir.

Âdet kanı umumiyetle 45 - 50 yaşlarında kesilir. Buna Âdet kesimi (yaş dönemi, Menopoz) denir.

Kadının bünyesine göre, bu yaşlardan evvel veya sonra ela âdet kanı kesilebilir. Fakat kadın 55 yaşından sonra İyâs yaşına girmiş, gebe kalmak ümit ve ihtimâli kalmamış kabul edilir. Bu yaştan sonra kadından gelen kan, şer'an hayz sayılmaz, istihâzadir.

1[138] mübtedie: Âdet görme çağına gelip ilk defa kan görmeye başlayan kız.

2[139] müstehâza : Istihâza kanı gören kadın.

3[140] âdet: Bir kadının muayyen müddetler İçinde gördüğü hayz halidir.

4[141] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 80.

5[142] Nesâî, İbni Mâce, Daremî. Ahmed bin Hanbel.

6[143] Zahîriyye'de şöyle anlatılır:

«Ebû Yûsuf(Rh,A.) Ebû Hanife' (Rh.A.) ye «Bir kadın bir batında iki çocuk do-ğursa nifası birinci çocuktan mıdır, yoksa ikinci çocuktan mıdır?» diye sormuştur. Ebû Hanife (Rh.A.) «Birinci çocuktandır» cevabını vermiştir. Ebû Yûsuf (Rh.A.) «İki doğum arasında kırk gün olursa nasıl olur?» diye sorduğunda Ebû Hânife (Rh.A.) «Bu olmaz» cevabını vermiştir. Tekrar Ebû Yûsuf (Rh.A.) «Yâ olursa?» dediğinde bu defa EbÛ Hanîfe (Rh.A.): «Ebû Yûsuf (Rh.A.) un inadına da olsa nîfâs birinci çocuktandır» diye cevaplamıştır.

Şeyh İmâm Hâherzâde (Rh.A.) «El cami fil imân» da der ki : «Şayet iki doğum arasında kırk gün olursa kadın ikinci doğumdan nüfesâ olur.»

7[144] Ümmü Veled: Hamileliğini veya doğurduğu çocuğunu Efendisinin bendendir diye ikrar ettiği câriyedir. Şer'i hüküm itibariyle köle cinsinden müdebbere gibidir. AnCak, ümmü veled bütün maldan, müdebbere ise malın üçte birinden hür olur.

8[145] Böyle çocuk doğurmaktan kesilmiş olan kadının devresine sinn-i iyâs denir. Kadına da âyise denir.

Âdet kesimine gelen kadında çeşitli organik ve psikolojik belirtiler görülür. Kadınlar bazen anî olarak, fakat umumiyetle, aralarının uzaması şeklinde âdetten kesilir. Bu durumda, bazan hiçbir belirti görülmeyebilir, ba2an de sıcak basmaları, aşırı kanamalar, depresyon görülebilir.

Kadında, âdetten kesildikten sonra görülecek kanama, acilen hekime başvurulmasını gerektirir.

Âdet kesilmesi süresi içinde kadında görülen belirlilerin çoğu. hormon tedavisi veya miisekkin ilâçlarla giderilir.

Normal bir şekilde âdetten kesilen kadında depresyon (ruhî bozukluk) görülmez, görülecek olursa hekim kontrolü gerekir.

İyâsın müddetinden sonra gördüğü kanda ihtilâf edilmiştir. Zahir görüşe göre, o kan hayz olmaz. Muhtar olan şudur ki, eğer âyise, siyah ve koyu kırmızı kan görürse, hayz olur; iddet tamam olmazdan önce ve sonra eşhür ile i'tidâd bununla bâtıl olur. Eğer sarı, yeşil ve toprak renginde kan görse, istihâzadır.

İbtidâ halindeki özür sahibi; özrü namaz vaktinin tamamını velev ki hükmen olsun kaplayan kimsedir. Namazın vaktinde abdest alıp namaz kılacak kadar hadesten hâli bir zaman bulamazsa hükmen kaplamış olur.

Özrün bakî kalması için, vakitin bir kısmında özrün bulunması yeter. Özrün zevali için, özrün kesilmesinin gerçekten bütün vakti kaplaması şart kılınmıştır.

Fâzıl Serûcî (Rh.A.), El Gâye'de demiştir ki: Zahîre'de, ftlergînâ-nî' (Rh.A.) nin Fetâvâ'smda; Vâkıât'da, Hâvî'de, Hayr-ı Matlûb, CâmiıT-l-Halâtî, Menâfi' ve Havâşî'de tahkîk-i kelâm (meselenin tahlili) şöyledir : Bir namazın kâmil vaktine kadar kadında kan devam edip vaktinin tamâmını kaplamadıkca, istihâza hükmü kadında sabit olmaz. Sübût, kaplamanın şart kılınmasında kesilme gibi olur.

Zeylaî (Rh.A.), El-Gâye'nin sözüne ve nakline muttali oldukdan sonra şöyle demiştir: Hâfız'ud-Dîn' (Rh.A.) in El-Kâfi'sinde zikredilmiştir ki: Şayet namaz vaktinde abdest alıp, namaz kılacak kadar hades-den hâlî bir zaman bulunmazsa,, ancak o zaman özür sahibi olur. Bundan sonra demiştir ki; İmdi bu kitaplar tamamen Hanefîlerin kitaplarıdır. Nitekim bu malûmdur. Şu halde, azhar 1[146] olan husus bu olmuştur. Bununla Zeylaî, (Rh.A.) Kâîi'nin sözünü mezkûr kitaplara muhalif olur diye reddetmiştir. Ben derim ki: İkisi arasında muhalefet yoktur. . Çünkü namaz vaktinin tamamıaa kadar Özrün sübûtunun kaplamasına dâir mezkûr kitaplarda zikredilen söz, Kâtf'cte zikredilen sözün aynıdır. DeliU şudur : Şüphesiz Câmiu'l-Halâtî'nin sarihleri «Çünkü, vaktin kaplam asiyle özrün zail olması sübût gibidir.» sözünün şerhinde demişlerdir ki: Şüphesiz tam kesilme, özürlünün ruhsatını kaldırmada muteberdir. Eksik kesilme, bi'l-icmâ muteber değildir. İm-di, bir hadd-i fasıla 2[147] ihtiyâç duyulmuştur. Haddi ise namaz vaktiyle takdir ederiz. Nitekim, başlangıçta özrün sübûtunu namaz vaktinde takdir ettiğimiz gibi. Çünkü özrün başlangıçta sübûtu için vaktin başından sonuna kadar kanın akmasının devam etmesi şart kılınmıştır. Zira, ab-dest alıp namaz kılacak kada'r, mühteîâ olduğu hadesden hâli bir zaman bulunmazsa, başlangıçtan özür sahibi olur. İmdi, bu itirazın define işaret için önce «hükmen olsun», sonra «hakîkaten» dedim.

Özürlü, her farzın vakti için abdest alır ve o abdest ile o vakitte farz ve nafileden dilediği namazı kılar, imâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre, her farz için abdest alır ve nafileleri farza tâbi olmakla kılar.

Özürlünün abdestini vaktin çıkması bozar, girmesi bozmaz. İmâm Züfer' (Rh.A.) e göre, vaktin girmesi bozar. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, vaktin çıkması ve girmesi bozar. Şu halde zevalden önce abdest alan özürlü kimse, öğle namazının vaktinin sonuna kadar namazı kılar. Çünkü vaktin çıkması değil de, vaktin girmesi mevcuttur. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) ile İmâm Züfer (Rh.A.) bu hususa muhaliftirler.

Fecrin tulûundan sonra ve güneşin doğmasından önce abdest alan Özürlü, güneşin doğmasından sonra namaz kılmaz. Çünkü burada vaktin girmesi değil, çıkması mevcuttur. 3[148]

Pislikleri Temizleme Babı

Pislenen şey, libâs olsun, başka şey olsun, eğer onun giderilmesi, sabun ve sabuna benzer şeye muhtâc olmaksızın güç olmazsa, görünen o pisliğin ayn'ı,.renk ve kokusu gibi eseri, su ile giderilmekle pislik temizlenmiş olur. Çünkü pislikleri yok etmek için hazırlanan (tayin edilen) madde sudur. Eğer başka şeye ihtiyâç olursa, pisliğin çıkarılması ona güç olur. Ya da o şey libâs sıkıldığı zaman damlamakla pisliği gidermek özelliği olan sirke ve gülsuyu gibi bir sıvı ile de temizlenmiş olur. Süt ve süte benzer şeyler bunun zıddı olup bunlarla temizlenmiş olmaz. Çünkü sütte v-e yağda kirletme özelliği vardır. Libâsdan sıkılsa, sirke gibi akmaz. Bizzat libâsda kalır ve başka pislikleri gidermez.

Gözle görünmeyen pislikden libâsın temizlenmesi, temizlendiğine zann-ı gâlib hâsıl oluncaya kadar yıkamakla olur. Çünkü zannın gâlib olması serî delillerdendir.

Fukahâ, libâs ve benzeri gibi sıkılması mümkün olan şeyin, görünen pislikden temizlenmesi için., üç kere yıkayıp sıkmayı takdir etmişlerdir. Üçüncü yıkamada, bir kimse gücü yettiği kadar sıktığında ondan su akmayacak şekilde mübalağa eder {iyice sıkar.) Eğer libâsı korumak için mübalağa etmezse, libâs temiz olmaz.

Sıkılması mümkün olmayan libâs da, üç kere yıkayıp üç kere kurutulmakla (cefâf) temiz olur. Yapılan bu iş, sıkmak yerine geçer. Yâni Fukahâ, sıkılamayan şeyde temizliği üç kere yıkamak ve kurutmak olarak takdir etmişlerdir. Kurutmakla (cefâf) murâd, suyun damlamasının kesilmesidir. Yoksa kurumak değildir. İmdi Fukahâ, damlamanın kesilmesini, sıkmak yerine koymuşlardır. Nitekim suyu akıtmayı yıkamak yerine koydukları gibi. Yakında açıklaması gelecektir.

Ma'lûm olsun ki, sıkılması mümkün olmayan şey, şayet pislenmiş olsa, tmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, katiyyen temizlenmiş olmaz.

1[146] azhar: En açık, en sahîh.

2[147] Ayırıcı sınır.

3[148] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 81-84.

Çünkü pislik ancak sıkılmakla giderilir. Halbuki burada sıkmak mevcut değildir. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, onda renk ve koku kalmayacak , şekilde üç kere yıkayıp kurutmakla temiz olur ve bununla fetva verilir.

Şayet buğday pis su ile şişmiş ve et pis su ile kaynamış olsa, bunların yıkanması ve kurutulmasının yolu, temiz buğdayı suyu için-ceye kadar su ile ıslatmak, sonra kurutmaktır. Eti de temiz su ile kaynatmak sonra soğutmaktır. Her ikisinde bu iş, üç kere yapılır.

Pis su ile su verilen bıçak, üç kere temiz su ile su vermekle temiz olur. Eğer bal pislenmiş olsa, onun temizlenmesi için üzerine kendisi kadar temiz su konur ve o su gidip önceki miktarına geri dönünceye kadar kaynatılır. Yağ pislenmiş olsa, üzerine temiz su döküp kaynatılır, yağ su üzerine çıktığında bir şeyle alınır ve bu usûl üzere üç kere tekrar edilir.

Temizlik hususunda itibar, temizliğe dâir kanaatin hasıl olması ve o temizliğin yerine göre muhtelif olmasıdır.

Musannif, bunların bazısını yukarıda açıkladı ve diğerlerini de açıklamayı murâd edip şöyle dedi: Menî ile pislenen, libâs olsun veya beden olsun ve o menî gerek yaş ve gerekse kuru olsun, yıkamakla temizlenmiş olur. Veya eğer haşefenin [1][149] başı [2][150] temiz ise, meninin kurumuşunu ovmak ile temiz olur. Eğer temiz değilse, ovmak yetmez. Bilhassa yıkamak vâcib olur. Libâs ile bedenin arasında, zahir rivayette fark yoktur. İmâm Hasan' (Rh.A.) m rivayetinde beden ovmakla temiz olmaz.

Mest, üzerinde kurumuş olan hacimli pislikden toprakla ovmak suretiyle temizlenir. Pisliğin yaşı da böyledir. Yâni mest üzerindeki hacimli yaş pislik de ovmakla temizlenir. Ancak ovmakda mübalağa (iyice ovmak) gerekir. Mest, hacmi olmayan pislikden yıkamakla temizlenir.

Ayna, kılıç, bıçak ve bunların benzeri gibi cilâlı şeyler pislenmiş olsa, silmekle temiz olur. Cilâlı denmesinin sebebi; pislenmiş olan şey sâdece sert olursa veya nakışlanmış olursa silmekle temiz olmadığı içindir.

Yaygı, üzerine suyu akıtmakla temizlenir. Bu hususta «Bir gün bir gece su akıtılırsa temiz olur» diyen de vardır. Tatârhâniyye'de böyle zikredilmiştir. Bir kavle göre «Bir gün bir geceden fazla su akıtılır-sa, temiz olur.» El-Hucce'de böyle zikredilmiştir.

Bir kavle göre de; «Bir. gece su akıtılırsa temiz olur» El-Vikâye'de böyle zikredilmiştir.

Yaygının (veya döşemenin) etrafının bazı yeri pislenmiş olsa, o yaygı (veya döşeme) nin temiz olan tarafında mutlak surette namaz kılınır. O müsallî, o yaygı (veya döşeme) nin bir tarafını hareket ettirmekle diğer tarafı hareket etsin veya etmesin, temiz olan tarafında namaz kılar. Musannifin bu sözünde, şayet diğer tarafı hareket etmezse, ancak o zaman namaz kılınır, diyen kimsenin sözünü red vardır.

Pislik düşen yer kurumakla ve pisliğin eseri gitmekle namaz için temiz olur. Yoksa, teyemmüm için temiz olmaz. Çünkü teyemmüm, tertemiz bir yer gerektirir. Namazda ise temiz olması yeter.

Döşenmiş kiremit, kamıştan damlar üzerinde olan örtü, yeryüzü üzerinde bulunan ağaç ve otluk, bunlara düşen pislik, kurumakla ve eseri gitmekle temiz olur.

Kesilmiş olan ağaç ve otluk yıkanır.[3][151] Bu ikisinde, kurumak ve pisliğin eserinin gitmesi kâfi değildir. Bundan sonra musannif, pisliklerin temizlenmesi mevzuunu açıklamayı bitirip, pisliği: Galîza ve Hafîfeye taksime ve ikisinden her birinin mahzurlu görülmeyen miktarını açıklamaya başlayıp şöyle dedi: Kesif [4][152] olan pislikde galîz olanından bir dirhem [5][153] miktarı - ki o miskâldir [6][154] - mahzurlu görülmemiştir. Dirhem ile murâd büyük dirhemdir. Bu da miskâldir. Hidâye'de böyle zikredilmiştir. Yoksa, on dirhemi yedi miskâl olan dirhem değildir. Nitekim meşhur olan odur.

İnce pislikde el ayasının -iç tarafının genişliği miktarı mahzurlu görülmemiştir. Yâni parmakların eklemlerinin iç tarafının enliği miktarı mahzurlu görülmemiştir.

İmâm Muhammed' (Rh.A.) den rivayet edilmiştir ki: O bir defasında pisliğe, vezn [7][155] -ki büyük dirhemdir- yönüyle ve bir defasında da mesaha - ki o parmakların iç yüzünün genişliği miktarıdır - yönüyle itibâr etmiştir. Ebû Ca'fer el-Hinduvânî (Rh.A.), zikrettiğimiz kesif ve rakîkle [8][156] bu ikisi arasında uygunluk sağlamıştır.

Musannifin galîz (katı) olan pislik; «şayet küçük de olsan – eti yenmeyen hayvanın sidiği gibi - sözü, eti yenmeyen küçük hayvanın sidiğinin temiz olması zannını ortadan kaldırır.

Yine galiz olan pislik : İnsan pisliği, kan, şarap, tavuk dışkısı, at, katır ve eşek tersi, sığır dışkısı gibi. Bunların her birinden dirhem miktarı mahzurlu görülmemiştir.

Bir kavle göre; pislenmiş olan libâsın dörtte birinden eksiği mahzurlu görülmemiştir. Bununla murâd, kendisine namaz caiz olan libâsın dörtte birinden aşağısının mahzurlu görülmemesidir, denilmiştir. Gömlek ve etek gibi libâsların pislik isabet eden yerinin dörtte biri mahzurlu görülmedi de denilmiştir. [9][157] İmâm Ebû XûsuP (Rh.A.) a göre, libâsa isabet eden bu pislik boyu ve eni bir karış hacminde olan pisliktir.

Hafîf olan pislik : Atın sidiği, eti yenen hayvanın sidiği ve eti yenmeyen kuşun dışkısı gibidir.

Yine eti yenmeyen hayvanın iğne uçları gibi saçılıp isabet eden sidiği, galiz olandan dirhem miktarı ve hafîf olandan libâsa isabet eden hacmin dörtte birinden az olanı mahzurlu görülmemiştir.

Dirhem miktarından fazla galîz pislik ve libâsın dörtte birinden fazla hafîf pislik mahzurlu görülmemiştir.

Üzerine pislik gelen su, pis olduğu gibi, pisliğin üzerine gelen su dahî pisdir. Çünkü bunlar pis olmak sebebinde ortakdırlar. O da pisliğin su ile karışmış olmasıdır.

---

[1][149] haşefe: Erkek tenasül âletinin sünnet yerine kadar olan baş kısmı.

[2][150] Burada «zekerin başı» demeyip de «haşefenin başı» demesinin sebebi, diğer kilaplarda da olduğu gibi Haşefenin sünnet yerinin üst tarafı olmasındandır. Çünkü «zekerin başı» tabirinden ilk akla gelen haşefedir. Ancak haşefe temiz olduğundan tahareti şart değildir. Şart olan haşefenin başı bulunan ve bevlin çıkmış olduğu etrafın temizliğidir.

[3][151] Kesif: Yoğun,

[4][152] Rakik : İnce,

[5][153] Dirhem-i şer'i: 3.365 gr. (130 ntl)

[6][154] Miskâl: 4.80 gram,

[7][155] vezn: Ağırlık.

[8][156] mesaha : Herhangi bir şeyin yüzölçümü, miktarı. Büyük dirhem: Imiskal - 20 kırat - 4 gram 80 santigram.

[9][157] Bu rivayet Ebû Hantfe' (Rh.A.) ye äiddir ve sahîh bir rivayettir. Fetva da buna göredir. (Hakâyik)

Pisliğin külü ve tuzlada ölüp, tuz olan eşek, pis değildirler. Çünkü bu ikisinde, hakikat değişmiştir. Zira a'yân (özler - zâtlar) değişmekle temiz olur. Ölünen tuzlada tuz, pisliğin toprak ve şarabın sirke olduğu zaman temiz oldukları ve bunların benzerleri gibi. 1[158]

iç tarafında pislik olan mudarrabsiz (astarsız, dikişsiz) libâs üzerinde namaz kılınır. 2[159] Eğer libâs, mudarrabh (astarlı, dikişli) olursa, onunla namaz caiz olmaz. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, mutlaka caiz olmaz. Nitekim bir kimsenin giydiği libâsın içinde durulmuş pis libâsın yaşlığı, o libâsda zahir olmuş iken onunla namaz caiz olduğu gibi. Fakat o yaşlığın eseri olmamalıdır. Nitekim, şayet o libâs sıkılır, ondan bu yaşlık damlarsa, onunla namaz caiz olmaz.

Yine içinde pislenmiş yaş libâs durulmuş olan libâs üzerinde namaz caiz olur. Libâs yaş olduğu halde, hayvan tersiyle sıvanmış kuru duvar üzerine konulsa, onunla dahî namaz caiz olur.

Libâsın bir tarafı pislenip, yerini unütsa ve o libâsın diğer tarafı, araştırmaksızın yıkansa, onunla dahî namaz caiz olur. 3[160]

Nitekim eşekler buğday ve buğdaya benzer şeyin harmanını döğerken idrarını yapsa, o buğday taksim olunduğu (ayrıldığı) nda; veya bir kısmı yıkandığında - her ne kadar araştırma bulunmasa da - geri kalanın temiz olduğu gibi.

Libâsda görünen pislik, libâsdan gidinceye kadar teknede yıkanır. Veya görünmeyen pislik, üç kere üç teknede yıkanır veya bir teknede, tekne iki kere yıkandıktan sonra yıkanır ve sıkılır.

O libâs, istihsânen temiz olur. Her ne kadar kıyâsa göre, o, suyun pisliğe ilk bulaşmasıyle pislenip sonra tekne pislendiği için üzerine ancak su dökmekle veya akar su ile yıkamakla temiz olur ise de, (o libâs istihsânen temiz olur.)

Çamaşır suları, pisliğin suya geçmesinden dolayı pistir. Fakat azhar rivayette, o suların pis olmaları pislenmiş olan libâsla buluşmaları ve onunla birleşmeleri anında mahal gibidir. Yoksa libâsdan ayrılması anında mahal gibi değildir.

Musannifin, «azhar rivayette» demesi, bazısının kabul ettiği sözden ayırdetmek içindir. O da Tahâvî'nin, «Şüphesiz suyun pislenmesi, suyun mahalden ayrılması anında, mahallin pislenmesi gibidir.» diye rivayet ettiğidir. İmdi azhar rivayete binâen birinci pislik, üç kere yıkamakla temiz olur. Yâni suyun, o yıkamalarda libâsa veya uzva isabet ettiği suya geçen birinci pislik üç kere yıkamakla temiz olur. Orta pislik, iki kere yıkamakla temiz olur. Yâni suyun ikinci yıkamada libâsa veya uzva isabet ettiği vakitte suya geçen orta pislik iki kere yıkanmakla temiz olur. Diğer pislik bjr kere yıkamakla temiz olur. Yâni suyun, sonuncuda libâsa- veya uzva isabeti vaktinde suya geçen son pislik bir kere yıkamakla temiz olur. Nitekim suyun isabeti anında mahallin hükmü budur. Bunun gibi, evvelki tekne ancak üç kere yıkamakla temiz olur ve ikinci tekne iki kere yıkamakla temiz olur. Üçüncü tekne bir kere yıkamakla temiz olur. Azhar rivayetin gayrına göre, birinci su ile pislenmiş olan iki defa yıkamakla, ikinci suyla pislenen bir defa yıkamakla, üçüncü su ile pislenen mücerred (sadece, sırf) su sıkılmakla temiz olur. Yıkananın hükmü suyun ayrılması esnasında olmak üzere yine böylece birinci tekne iki kere yıkamakla, ikinci bir kere yıkamakla, üçüncü tekne suyu dökmek ile temiz olur. 4[161]

İstincâ Ve Istibrâ Hakkında Bîr Fasıl

Mücmerül-Lûgat'a göre, (necv), karından çıkan şeydir. İstincâ, o Çıkan şeyden ve onun eserinden su ile veya toprakla kurtulmak istemektir. Karından çıkan pislik; idrar, dışkı, menî, mezî ve iki yoldan çıkan kan gibi şeylerdir. Bunlardan istincâ yani temizlenmek sünnettir. Tatârhâniyye'de böyle zikredilmiştir.

Yelden istincâ sünnet değildir. Çünkü her ne kadar karından çıkarsa da pis değildir. İki yoldan başka yerden çıkan şeyin temizlenmesine ise istincâ adı verilmez.

Kerpiç, kuru ağaç ve toprak gibi taşa benzeyen şeylerle istincâ sünnettir 5[162]. Aded hususu sünnet değildir, mendûbdur.

Vikâye'de, (bilâ adedin) yâni «adedsiz» sözünden sonra, (Yüdberu bil hacer'il evveli) «İlk taşı arkaya doğru çeker.» denmiştir. Bunun üzerine şöyle suâl vâ-rid olur : Bu söz kendinden öncesine bağlı değildir. Çünkü aded eğer nefy olunursa ve her ne kadar murâd adedin sünnet olduğunu nefy ise de, ondan sonra <bit hacer'*l evveli) yâni, «birinci taş ile» sözüyle aded zikri münasip değildir. Bundan dolayı musannif burada, «aded sünnet değildir,» demiştir. Bundan sonra, «bilâkis müs-tehabdir» sözüyle o sözden dönmüştür. Müstehab (veya mendûb) demek doğru olurdu.

Bundan sonra musannif, «Birinci taş ile idbâr olunur ve ikinci taş ile ikbâl olunur.» demiştir.

Idbâr : Dübür, yâni arka tarafına gitmektir. İkbâl: Öne doğru gitmektir.

Üçüncü taş "ile yaz günlerinde idbâr olunur. 6[163] Birinci ve üçüncü ile ikbâl olunur. İkinci taş ile kış günlerinde idbâr olunur. Çünkü ikbâ-len ve idbâren silmekte temizlikde mübalağa (a'zamî riâyet) vardır.

Yaz günlerinde birinci taş ile idbâr olunur. Yâni taş arkaya doğru çekilir. Çünkü yaz gününde husyeler sarkar. Dışkı bulaşmasından sakınarak ikbâl olunmaz. Yâni öne doğru çekilmez. Ondan sonra ikbâl olunur. Ondan sonra temizlikde mübalağa için arkaya çekilir. Kış günlerinde böyle değildir. Yâni husye sarkmaz. Birinci taş ile Öne doğru çekilir (ikbâl olunur.) Çünkü birinci taş ile ikbâl, temizlemede eblağ.-dır (müessirdir). Ondan sonra arkaya doğru çekilir. Ondan sonra, iyice temizlenmesi için" tekrar öne doğru çekilir.

1[158] Zoylaî'de de hüküm böyledir.

2[159] Mudarrab: Nigendeli (legendeli) yâni kalın dikişli ve yorgan gibi arası pamuklu veya yünlü, (aslar).
Mudarrabe; içi pamuklu ve İegendeli (kaim dikişli) iki kaili kaftan.

3[160] Şeyh İmâm Hâher/âde (Rh.A.) demiştir ki: Araştırmaksızın elbisesinin bir yerini yıkadığı zaman temizlenmiş olur, muhtar olan budur. Tatarhâniyye'de de böyledir.

4[161] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 85-89.

5[162] Hanefî Mezhebine göre taşlarla istincâ sünnet-i müekkededir. Bir kimse istincâyı ter-kederek namaz kılmış olsa namazı caizdir. Şafiî Mezhebinde bir farizadır. Bir kimse taşlarla yah'ut onun yerine kâim şeylerle istincâyı terketse namazı caiz olmaz. Bu mesele aslında bir başka meselenin fer'idir.
Eğer necaset dirhem miktarı yahut daha az olursa namazın. cevazı için onun izâlesini gerekli (farz) kabul edecek miyiz, yoksa etmiyecek miyiz? Bizim mezhebimizde gerekli değildir. Şâfiî Mezhebine göre gereklidir. Nitekim, bu necaset başka bîr mahalde de olsa, aynı şekilde olduğu gibi. Ancak.bu mahalde taşla, kerpiçle temizlenir. sair mahallerde ise ancak su ile temizlenir. (Kifâye)

6[163] Üç ta? ile her balükârda istincânın sünnet olması Şafiî'ye göredir. Hanefî Mezhebine göre bir taş ile temizlenmek kâfidir ve sünnet yerine getirilmiş olur. (Mebsût)

Kadın, yaz ve kış, erkeğin yazın istincâsi (büyük pislikten taharet) gibi yapar. Yâni fercinin pisliğe bulaşmaması için, dâima birinci taş ile önden arkaya doğru çeker.

Eğer avret mahallini açmaksızın yıkamak mümkün ise, taş ile is-tincâdan sonra su ile yıkamak evlâdır. Önce (istincâ yapan), iki ellerini yıkar. Ondan sonra, eğer oruçlu değil ise, mahrecini (yâni pislik çıkan yeri) iyice açar (Zahîriyye'de de böyle geçer); eğer bir parmakla temizlemek mümkün ise, parmağının içi ile mahrecini yıkar. Veya çok muh-tâc ise, iki parmakla veya eğer yine ziyâde muhtâc ise üç parmakla yıkar.

Erkek, istincânın başlangfcında, orta parmağını diğer parmaklarından biraz yüksek tutar ve mahrecini yıkar. Ondan sonra, üç kere yıkadığı vakitte yüzük parmağını kaldırır. Ondan sonra serçe parmağım kaldırır. Ondan sonra şehâdet parmağını kaldırır, yâni yüksek tutar ve kalbine kanaat gelinceye kadar yıkar.

Kadın, yüzük parmağı ile orta parmağını beraberce kaldırır, ondan sonra erkeğin yaptığı gibi yapar. Çünkü kadın, erkek gibi bir parmağı ile başlasa, ihtimaldir ki, parmağı fercine gidip istemeden de olsa, iş-tahlanırsa üzerine gusl vâcib olur. Zahîriyye'de böyle zikredilmiştir.

Ellerini (istinca yapan), ikinci defa yıkar. Dirhemden fazla pislik mahreci etrafına taşarsa, mahrecini temizleyinceye kadar yıkaması vâ-cib olur. Yıkamak (su ile) üç kereden fazla da-olsa, muteber olan temiz yapmaktır, sayı değildir. Hattâ bir kerrede temiz olursa, yeter. Eğer temizlik üç kerrede olmazsa, ü'çden fazla yapılır.

İstincâ eden kimse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, Mahrecini (büyük pislik mahallini) önce yıkar. İmameyn'e göre, Mahrecini ikincide yıkar. Fetva, İmâm A'zam' (Rh.A.) m görüşüne göredir, Kemik île istincâ yapmak mekruhtur. 1[164] Çünkü bu cinlerin azığıdır. Nitekim bu husus hadîs-i şerîfde belirtilmiştir. İnsan için olan yiyecek ile de mekruhtur. Çünkü onda, şer'an hürmete lâyık olan malı tahkir vardır. Hayvan için olan yiyecek ile de mekruhtur. Meselâ ot gibi. Çünkü onda, zarûretsizce temiz bir yiyeceği pis etmek vardır. At, katır, eşek gibi hayvanların tersiyle istincâ da mekrûhdur. 2[165] Çünkü kendileri pistir, temizliğe aykırıdır. Sırça çanak, alçı, kiremit ve kömür ile de istincâ mekruhdur.' İnsanlar arasında değerli olan şeyle de istincâ mekrûhdur; İpekli kumaş parçası ve bunun benzeri gibi. Çünkü bu şeyler ile istîncâ yapmak haklarında yasak bulunmakla beraber ihtirama aykırıdır.

Hakkında yasak bulunduğu için sağ elle istincâ mekrûhdur. Ancak, sol elin kesilmiş olması veya sol elde yara olması gibi bir zaruretten dolayı mekruh değildir. Eğer zikredilen şeyler ile istincâ edilse, caiz olur. Çünkü istincâhın gayrında herhangi bir mânâdan dolayı yasak bulunması, bazıla'nnda meşrûiyyete aykırı olmaz.

Küçük abdest ve büyük aljdest bozarken kıbleye karşı durmak, kıbleye arkasını dönmek mekruhdur. Fakat her halükârda değil, ancak avret yerinin açılmasıyla olursa, mekruh olur. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) :

«Büyük abdest bozmaya hâzır olduğunuzda, Allah'ın kıblesine saygı gösterin, kıbleye önünüzü veya arkanızı dönmeyin. Ancak doğu veya batı taraflarına doğru durun.» 3[166] buyurmuştur.

Bununla, El-Encâs'da zikredilen şu şeye işaret vardır: Şayet istikbâl ve istidbâr (yâni önü veya arkayı kıbleye dönmek) hades için olmayıp ancak hadesin giderilmesi için olursa, mekruh değildir.

Avret yeri açık halde, kıbleye önünü veya arkasını dönerek abdest bozmak, bina içinde 4e olsa mekruh olur. 4[167] Çünkü delîl bina içinde olanı ayırmamıştır. 5[168]

Su üzerine veya insanların istirahat ettikleri gölgeliğe küçük abdest ve büyük abdest bozmak, mekruhdur. Yine yola ve meyve veren ağacın altına abdest bozmak da mekruhdur. Meyve vermeyen ağaç için mahzur yoktur. Çünkü hadîs-i şerif ile yukarıda geçenlerin hepsi yasak edilmiştir. Yasağın sırrı açıktır.

Yine küçük ve büyük abdest bozarken konuşmak mekruhdur. Özürsüz, ayakta durup küçük su dökmek de mekruhtur. 6[169] Tatârhânİyye'-de böyle zikredilmiştir.

Küçük abdest bozdukdan sonra, kalb, damlamanın kesilmesine dâir kanaat getirinceye kadar, yürümekle veya öksürmekle veya sol taraf üzere yatmakla istibrâ (idrarın- sonunu almak) vâcibdir. Zahîriyye'de böyle zikredilmiştir.

Bir kavle göre; «Zekeri üç kere silmek ve çekmekle yetinilir.» Şurası bir gerçektir ki; insanların tabiatları ve âdetleri çeşitlidir. İmdi bir kimsenin kalbi, kendinin temizlendiğine kanaat etse, o kimse için is-tincâ caiz olur. Çünkü herkes kendi hâlini daha iyi bilir, Tatârhâniyye'-de böyle zikredilmiştir.

Yıkanan şeyin temiz olmasıyle beraber eî de temiz olur. El-Mülte-kat'da böyle zikredilmiştir. 7[170]

1[164] Gaye kitabında şu on şeyle istincâ yapmanın mekruh okluğu anlatılır. O on şey de;
Kemik. Hayvan tersi, İnsan ve diğer yaratıkların necaseti (dışkı gibi). Yenecek maddeler, Et. Cam, Kâğıt, Kiremit (tuğla), Ağaç Yaprağı ve Bitki yaprağıdır.

2[165] Çünkü bunlar necîstir. necaseti gidermezler bilâkis nrttınılar. Hayvan tersi cinlerin hayvanlarının azığıdır. Hafız Ebû Nuâym (Rh.A.) «Deliiilü'n-Nübüvve» de şöyle der: «Cinler Peygamber Efendimi/ !en hediye talebettiler. Peygamberimiz de onlara kemik ve revs (hayvan (ersi) verdi. Kemik cinlerin gıdası, revs do onların hayvanlarının gıdasıdır. Buhâri Şerhinde Kirmanı (Rh.A) de böyle söylemiştir.»

3[166] Ebû Eyyûb el - Ensârî' (R.A.) den rivayetle. Bıhârî, Miislîm, Ebû Dâvûd, Tîrmi/i. Nesâî, İbn-İ Mâce.

4[167] Bu kavi Sahâbe-i Kîrâm'dan EbÜ Eyyûbel Ensârî (R.A.), Mücahid (R.A.), İbrahim en-Nehai (R.A.), Süfyân es-Sevrî (R.A.) ve Ahmed' (R.A.) e âiddir İNevevîde de böyle geçer.

5[168] Sirâciye'de şöyle denir. Helada (istincâda) ferci (avref mahallini) Kıbleye döndürmek: mekruhdur. Fakat elbisenin arka kısmını kaldırmamak şartıyla arka dönmekte bir beîs yoklur. Abdesti tamamlamak için avret mahallini açmak ve aynı şekilde avret mahalline bakmak da mekruhdur.

6[169] Kîmünî (Rh.A.) şöyle der: «Ulemâ demişlir kî; özürsüz olarak ayakta küçük mi dökmek tahrîmen değil tenzîhen mekruhdur.»

7[170] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 90-94

NAMAZ BÖLÜMÜ

Namazın Farzıyyeti Ve Hukmu:

Namazın bir kimseye farz olması için, İslâm, akıl ve bulûğ şart kılınmıştır. Nitekim Fıkıh Usûlünde, Dinin fürû' (amelî kısmı) ile teklifin medarının (sebebinin) bu üç şey olduğu anlatılmıştır.

Şayet yaşı on yıla vardıysa, çocuğun, namazı terkettiği için dövülmesi vâcib olur. [1] Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

«Siz, yedi yaşında olan çocuklarınıza namazla emredin ve on yaşında olan çocuklarınızı namazı Icrkettikleri için dövün.» [2] buyurmuştur.

Namazın farz olduğunu inkâr eden kimse kâfir olur. Çünkü namazın farzıyyeti, ihtimâle yer vermeyen kesin deliller ile sabittir. Şu halde, onu inkâr edenin hükmü, mürted' (dinden dönen) in hükmüdür.

Üşenerek, namazı kasden terk eden kimse fâsiktır. O kimse namazı kılıncaya kadar hapsedilir. Çünkü fâsık, kul hakkı için hapsedilir. Yüce Allah' (C.C.) m hakkı ise kul hakkından daha büyük haktır.

Bir kavle göre, «Cezada mübalağa (şiddet) için, o namazı terkeden kimseden kan akıncaya kadar dövülür.»

Namazı cemaatle kılan kimsenin Müslümanlığına hükmedilir. Yâni, şayet kâfir, cemaatle namaz kılsa, bize göre, Müslüman olduğuna hükmedilir. İmâm Şafiî (Rh.A.) bunun aksi görüştedir. Çünkü bize göre, cemaat bu Ümmet-i Muhâmmed'e mahsustur. Tek başına namaz ve diğer ibâdetler bunun hilâfınadır. Çünkü bunlar diğer ümmetlerde de vardır.

Resûlullah (S.A.V.) buyurmuştur ki:

«Bir kimse bizim namazımızı kılsa ve bizim kıblemize yönelse, o bizdendir.» [3]

Ulemâya göre; «Bizim namazımız» sözüyle murâd, hey'et-i mahsûsa üzere cemaatle kılınan namazdır. Cemaatsiz namaz ise, bizde mev-cûd olduğu gibi, kâfirlerde de vardır.»

Hacda caiz görüldüğü gibi, Namazda niyabet (vekillik), asla carî olmaz. Yâni kendi namazını başkasına kıldırmak caiz görülmez.

Yine, malla da caiz görülmez. Nitekim şeyh-i fânî [4] hakkında fidye ile oruçta caiz görüldüğü gibi. Çünkü niyabet ancak şeriatın izni ile caiz olur. Halbuki namazda niyabete (vekilliğe) şeriatın izni yoktur. [5]

Namaz Vakitleri:

Fıkıh usûlünde anlatılan sebeb mevcûd olduğundan, namaz özürlü olmayan kimse üzerine vaktin evvelinde vâcib olur. özürlünün üzerine vaktin sonunda vâcib olur : Baliğ olan çocuk, İslâm'a giren kâfir, deli ve bayılmaktan ayılan, hayz ve nifâsdan temizlenen kimseler gibi. Çünkü vaktin sonu özürlünün hakkında sebebdir.

Müsebbebin sebeb üzerine takaddümü olamıyacağmdan dolayı, vaktin sonundan önce caiz olmaz.

---

[1] İSLÂM ŞERİATINDA İLK ABDEST VE İLK NAMAZ:
İslâm Dininde ilk abdest ve namaz Peygamber Efendimizin (S.A.V.) risâlctiyle baş-lar.'Vahy Meleği Cebrail (A.S.), 610/611 Kenesinde bir Pazartesi gününün sonuna doğru (bîr rivayetle Salı günü) ris..letin tebliğini müteakip ilk önce abdest almayı ve sonra da namaz kılmayı Peygamber Efendimize (S.A.V.) tâlim buyurmuştur: Mekke'nin yukarı-sındaki vadinin bin tarafında Ökçesini yere vurarak su çıkartan Cebrail (A.S.) çıkan su Üe namaz için nasıl temizlenileceğim görmesi için Peygamberimizin (S.A.V.) gözü önünde abdest almıştır. Abdesti bitirince bir avuç su alarak edeb yerine serpmiş ve Peygamberimiz (S.A.V.) de orada Cebrail'*(A,S.) dan gördüğü şekilde abdest almıştır. Bundan sonra Cebrail '(A.S.) ile iki rekât namaz kılmışlardır.
Böylece abdest de vahy-i gayri metlûv İle meşru olmuştur. Bu mes'ele ileride vahy-i metlûv (Mâide Sûresi, âyet: 6) ile tekîd edilecektir.
Peygamber Efendimiz (S.A.V.) bu hadiseyi müteakip Hz. Hadîee' (R.Anhâ) nin yanma varıp, durumu O'ria anlatmış elinden tutarak suyun yanına götürmüş, namaz için nasıl abdest alınıp temizlenileceğim Cebrail' (A.S.) den gördüğü gibi göstermek üzere kendisi yeniden abdest almış ve Hz. Hadîee' (R. Anhâ) ye de öylece abdest aldırmıştır. Bundan sonra da Cebrail' (A.S.) m kıldırdığı gibi O'na iki rekât namaz kıldırmıştır. Böylece Peygamberimizin (S.A.V.) İmâm olup kıldırdığı bu İlk namazda kendisine ilk uyan Müslüman Hz. Hadîee (R. Anha) olmuştur.
Islâmm bu İlk günlerinde Akşam Namazından başka bütün namazlar ikişer rekât olarak farz kılınmıştı. Hicret'ten sonra bunlar dörder rekâta çıkarılmıştır. Fakat yolculuk hâlinde yine ikişer rekâtta bırakılmıştır,
Daha Önce iki rekat İkindi Namazı kılınırdı. Sonra Sabah ve İkindi Vakitlerimle ikişer rekât namaz kılınmaya başlanmıştır (Tâhâ Sûresi; âyet 130). Bundan sonra gece yansına veya gecenin üçte İkisine veya üçte birine kadar (Müzemmil Sûresi; âyet; 1 - 8) namaz kılınması emrolunmuŞtur. Gecenin geç saatlerine kadar İbâdet emri bir yıl sürmüştür. Sonra durum hafifletil mistir. (Müoeınntil Sûresi, âyet, 20). Daha sonra Sabah, Aksımı ve Gecenin bir kısmında (Yatsı Vaktinde) ibâdet edilmesi emri verilmiştir (Dehr Sûresi; âyet 25 - 26, Hûd Sûresi; âyet 115).
BEŞ VAKİT NAMAZ
Fukahadan Tahâvî (Rh,A.) ve İbn-i Âbidîn (Rh.A.) gibi zâtların da kabul ettikleri rivayete göre beş vakit namaz Resûlüllah' (S.A.V.) in Medine'ye Hicretlerinden (23 I--ylül 622 = 8 Rebîülevvel I. Hicrî) birbıı/uk sene veya onsekiz ay kadar evvel 27 lte-cvU f»2I Cuma Mî'râc gecesinde ve Peygamberliğinin onbirinci senesinde emrolunmuş-lur (Isra sûresi; âyet, 78).
Beş Vakit Namazdan sonra Teheceiid Namazı Peygamber Efendimiz (S.A.V.) hakkında far/, olmakda devam etmişse de Ümmeti hakkında'nafileye çevrilmiştir.
Beş Vakit Namazın vakitleri Kur'ân-ı Kerim'de âyetlerle sabit olduğu gibi Peygamber Efendimizin (S.A.V.) hadîsleriyle de adetleri ve nasıl kılınacağı belirtilmiştir.
Kıır'ân-n Kerîm'de Bakara Sûresinin 238. âyeti Nama/ın hem farz kılındığına ve hem de beş olduğuna delâlet ettiği gibi Hûd. Sûresinin H4.cü âyeti Namaz Vakitlerini tam bir şekilde göstermekte, İsrâ Sûresinin 78. âyeti de Beş Vakit Namazı açık olarak anlatmaktadır.
(SAHİH - Bıthârî, SAHİH - Müslim, SÜNEN - Tirmizî, MÜSNED - Ahmed bin Honhcl. MUVATTA' - Mâlik,
SÎRE - tbni İshâk, TABAKÂT - İbn-i Sa'd, ve diğer muteber kaynaklar.)

[2] Ahmed bin llanbel, Müsned - Ebû Dâvûd, Hâkim. İbn-i Ömer' (R.A..) den rivayetle.

[3] Burada «Bizim namazımızı kılsa ve bizim kıblemize yöndse...» diye zikredilmesi insanları ona teşvik içindir. Zîrâ muhtemeldir ki bu hadis Kible'nin Beyt'ül Makdis'den Kabe'ye çevrilmesi vaktinde sâdır olmuş ve onlanı nefislerinde bir iereddüd subût bulmuştur. Ya da temyiz bakımından o en maruf ve en meşhurdur. (Şerh'ül Meşânk)

[4] Buhârî, Müslim, Nesâî.

[5] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 95-97.

Sabah Namazının Vakti; subhu sânîden (ikinci sabah vaktinden) güneşin doğuşuna kadardır; Sabah namazının vakti, subhu sânî'nin tu-lûundan (doğuşundan) yâni ufukda yayılan beyaz ki subhu sâdık da denir, onun doğmasından- güneşin doğmasına kadardır.

Sabah namazının vaktini diğer vakitlerden önceye almaya sebeb, günün başlangıcı olduğu içindir. Öğle vaktini (zuhr'u) önce söyleyen, bu vakitte kılınan namazın, vâciblerin evveli olduğuna bakarak öne almıştır. Nitekim şöyle bir hadîs-i şerif rivayet edilmiştir :

«Cibril Aleyhisselâm, Resûlullah' (S.A.V.) e gelip Kâ'be'de, birinci günü fecrin tulûu vaktinde imâm oldu. İkinci günü, oldukça beyazlık görünüp güneş doğmaya yakın olduğu vakitte imâm oldu. Sonra Cibril Aleyhisselâm; bu iki vaktin arası senin için ve ümmetin için vakittir, dedi.» 1[6]

öğle Namazının Vakti; güneşin zevalinden gölgenin iki misline ulaştığı vakte kadardır. Öğle vaktinin evveline delîl Yüce Allah* (C.C.) in şu kavl-i şerifidir:

«Güneşin (zeval vaktinde) kayması ânından gecenin kararmasına kadar güzelce namaz kıl.» 2[7]

Âyetteki, «Dülûki'ş-Şems» ile murâd, güneşin zevalidir. Fukahânın çoğu bunu kabul" etmişlerdir.

Yine, Cibril Aleyhisselâm, birinci günü, zeval vaktinde imamet etmiştir. Bu husustaki ikinci vakit ise, Cibril Aleyhisselâm'ın ikinci gün o vakitte imameti sebebiyledir. '

İmâmeyn'e göre, Öğle Namazının sonu, fey'in zevalinden başka, her şeyin gölgesi kendisinin misli kadar olduğu vakittedir. Fey' lügat yönünden, geri dönmek (rücu') demektir. Örfen; gündüzün yan çizgisi üzerinde vâki olduğu vakitte batıdan doğuya rücû' eden (dönen) bir gölgedir.

Vaktin, zevale izafesi (isnadı), zeval sırasında hâsıl olduğundan ednâ mülâbeset içindir. Tesâmuh sayılmaz.

İkindi Namazının Vakti; gölgenin iki misline erişmesi vaktinden, güneşin batmasına kadardır. İkindi vaktinin evveli, İmâm A'zam' (Rh.A.) m burada zikredilen kavlidir. İmâmeyn'e göre, şayet gölge misli kadar olsa, İkindi Vakti girmiş olur. Bu, iki kavle göre de Öğle Vaktinin çıkmasıdır. İkindi Vaktinin sonuna delîl ise, Resûlullah' (S.A.V.) in şu kavlidir:

«Her kim güneş batmadan önce ikindiden bir rek'ate yetişirse, şüphesiz ikindiye yetişmiştir.»3[8]

Akşam Namazının .Vakti; güneşin batmasından şafağın kaybolmasına kadardır. Ebû Hanîfe' (Rh.A.) ye göre, şafak, kızıllığı takib eden beyazdır. İmâmeyn'e göre kızıllıktır ve bununla fetva verilir. Çünkü ehl-i lisânın (lûgatçıların) onun üzerinde ittifakları vardır. Hattâ, İmâm A'zam (Rh.A.) Âmme-i Sahabenin 4[9] şafağı kızıllığa hamlettiklerini bildiği için bu görüşe dönmüştür. Mebsût'da; İmâmeyn'in kavli daha geniş ve İmâm A'zam' (Rh.A.) ınki ihtiyatlı (yeğrek) dir, diye zikredilmiştir.

Yatsı ve Vitir Namazının Vakti; şafağın kaybolmasından sabaha kadardır. Başlangıcına gelince; şüphesiz fukahâ icmâ eylediler ki: Yatsı namazının vaktinin başlangıcı, ihtilaf etmelerine rağmen, şafağın peşisıradır. Sonuna gelince; selef âlimlerinin 5[10] icmâı sebebiyle, şüphesiz Yatsı Namazının vaktinin sonu, fecrin tulûuna kadar devam eder.

Malum değilmidir ki; hayızlı kadın, şayet fecrin tulûundan önce, gece temizlense, onun bil'ıcmâ Yatsı Namazını kaza etmesi gerekir. İmdi eğer vakit devam etmeseydi, onun üzerine Yatsı Namazının kazası nasıl gerekirdi? Bu kavi, İmâmı A'zam' (Rh.A.) a göredir.

İmâmeyn'e göre, Vitrin vakti, Yatsı Namazından sonradır. Sonunda ihtilâf yoktur. Bu ihtilâfa sebeb; Vitr Namazının İmâm A'zam'-(Rh.A.) a göre farz ve İmâmeyn'e göre, sünnet olmasıdır. 6[11] Nitekim yakında açıklaması gelecektir.

İhtilâfın faydası iki yerde görülür.

Birisi şudur : Eğer bir kimse yatsı namazından önce Vitri unutarak kılsa veya ikisini de kılsa, Yatsı Namazının fâsid olduğu, Vitr namazı fâsid 7[12] olmadığı anlaşılsa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, Vitr sahîh olup yalnız Yatsı Namazını iade eder. Çünkü tertib bu gibi özürle sakıt olur. İmâmeyn'e göre, Yatsı Namazı gibi Vitri de iade eder. Çünkü Vitr Yatsı Namazına tâbidir. Yatsı Namazından önce sahîh olmaz.

İkincisi şudur: İmâm' A'zam' (Rh.A.) a göre, tertîb 8[13], Vitr ile diğer farzlar arasında vâcibdir. Hattâ Vitr kılmmadıkca

---

1[6] Ebû Dâvûd, Tirmizî; İbn-İ Abbas' (R.A.) dan rivayetle.

2[7] İsrâ Sûresi (17); fiyct: 78

3[8] Buhârî, Müslîm, Tirmizî, Nesâî, Muvatta', Ahmed bin Hanbel.

4[9] ÂMME-t SAHABE (Ekseri Sahabe):
Sahabe, «Sahâbî» kelimesinin çoğuludur. Sâhib kelimesinin çoğulu olan «Sahb» «Ashâb» ve «Sıhâb» da aynı manâda kullanılırlar.
Sahabe; Resûlullah (S.A.V.) Efendimizi Müslüman olarak görüp kendisiyle sohbet etme şerefine eren ve fslâm olarak vefat eden zâtlara denir.

5[10] SELEF ALİMLERİ: Selef; önce geçmiş zâtlar, demektir. Selef-i Sâlihîn; Ashâb-ı Kiram ile Tâbün'e, denir. (Ayrıca, Dinin emir ve nehiylerine tam olarak uyan diğer geçmiş zâtlarada bu tâbir kullanılır.)
Fukahâca selef; Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den (Vefatı: H. 150, M. 767) Muhammed bin Hasan'.(Rh.A.) a (Vefatı: H. 189, M. 804) kadar geçen zâtlardır.
Halef; daha sonra gelen zât manasınadır. Fukahâca; Muhammed bin Hasan (Rh.A.) dan Şems'ül Eirarae Halrânî (Rh.A.) (Vefatı: H. 456) ye kadar geçen zâtlardır.

6[11] SÜNNET: Resûlüllah Efendimizin (SAV.) farz olmayarak yapmış oldukları şeydir. Söz, fiil ve takriri sühhet diye üç kısma ayrılır. Fıkıhta Sütınet-i Müekkede ve Sünnet-i Gayr-i Müekkede dîye iki kısma ayrılır. Sünnet'in çoğulu «sünen»dir.
Sünnet-i Müekkede; Sabah, Öğle ve Akşam Namazlarının sünnetleri gibi Resûlüllah Efendimizin (S.A.V.) devam edip çok az terk buyurdukları sünnettir. tslâm Dininde çok lüzumlu görülen Ezan. İkâmet ve Cemâate devam gibi sünnetlere de «Sünenr-İ Hüdâ» denir ki bunlar da birer Sünnet-i Müekkede'dir, Sütınet-i Gayr-t Müekkede ise Resûlüllah Efendimizin (S.A.V.) ibâdet maksadıyla. - Yatsı ve İkindi Namazlarının sünnetleri gibi - arasıra yaptıkları şeylerdir.
Yiyip içmeleri, giyinip kuşanmaları, oturup kalkmaları gibi Sîret-i Nebeviyyelerine âid şeylere de «Sünen4 Zevâid» adî verilir ki bunlar da birer Sünnet-i Gayr-i Müekkede sayılır.
Ayrıca Sahâbe-i Kiram'ın sîretlerine, tâkib ettikleri zühd ve takva yollarına da biz Hanefilerce yine sünnet denir.

7[12] FÂStD: Aslî bakımdan sahîh olup. vasıfça sahîh olmayan, yâni bizzat meşru iken meşru olmayan »bir şeye yakınlığı sebebiyle meşruluktan çıkan şeydir. Meşru olan bir ameli bozup iptal eden şeye de müfsid denir. Namaz içinde gülmek gibi ki aslında sahîh olan namazı ifsâd eder.
İbâdet hususunda fâsid ile bâtıl bîr hükümdedir. Bâtıl, rükünlerini veya şartlarım tamamen veya kısmen içine almayan herhangi bir ibâdet veya muameledir. Özürsüz olarak tahâretsiz kılınan namaz gibi.

8[13] Tertib: Namaz vakitleri arasında kaza (ve edâ) yönünden sıraya riâyettir. Üzerinden namaz geçmeden bulûğ çağından beri namaz kılıp en a2 altı vakit namazım kazaya bırakmamış kimseye tertîb sahibi (sâhib-i tertîb) denilir. Böyle bir zât bir vakit namazını kazaya bırakmış olsa bu namazını kaza

Sabah Namazı caiz olmaz. İmâmeyn'e göre, Sabah Namazı caizdir. Çünkü f-arzla sünnetler arasında tertib yoktur.
Bu Yatsı Namazı ile Vitr, Yatsının vaktini yitiren kimse için vâcita değildir. Yâni bir kimse, güneş battığı gibi veya şafak kaybolmadan önce fecr tulü' eden bir ülkede bulunmasıyla, Yatsı Namazı ile Vitrin vaktini bulamasa, sebeb olan vaktin yokluğundan dolayı, Yatsı Namazı ile vitrin edası onun üzerine vâcib olmaz.
Teravih Namazının Vakti, Yatsı Namazından sonra fecrin tulûuna kadardır. Yâni vitrden önce ve Yatsı Namazından sonradır. Çünkü Teravih Namazı nafilelerdendir! 1[14] Yatsı Namazından sonra olan bir sünnettir. Esah kavi budur.
Bir kavle göre; «Teravih Namazı, Yatsı Namazı ile Vitr arasında kılınır. Hatta Yatsı Namazından önce veya Vitrden sonra kılınırsa, vaktinde edâ edilmemiş olur.»
Bu hususta; «Gecenin hepsi Teravihin vaktidir. Yatsı Namazından önce ve sonra, Vitr'den Önce ve sonra olur. Çünkü o, kıyâm'uMeyldir (Gece Namazıdır)» de. denmiştir. 2[15]

Müstehab Vakitler :

Musannif, namaz vakitlerinin aslım açıklamayı bitirince, müste-hab vakitlerin izahına başlayıjrşöyle demiştir: Sabah Namazını, iki rek'atın her birinde yirmişer âyet okumakla, kırk âyetin okunması mümkün olacak tekran icab ederse bir o kadar âyet sığacak miktar ertelemek müstehabdır. Bu abdestinde bozulma görülürse olur. Çünkü ResûlüIIah (S.A.V.) :
«Siz Sabah Namazını, sabahın beyazlığı vaktinde edâ edin. Çünkü sevabı çok büyüktür.» 3[16] buyurmuştur.
Yaz günlerinin Öğle Namazını da, havanın serinlediği vakte ertelemek müstehabdır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :
«Sîz Öğle Namazım serinliğe bırakın. Çünkü sıcağın şiddeti Cehennemin kaynamasmdandır.» buyurmuştur. 4[17]
Yatsı Namazım gecenin ilk üçte birinin sonuna ertelemek nıüste-habdır. Başlangıcı ilk üçtebirin sonundan önce ve bitimi, üçtetairin sonunda olur. Velev ki tahminle olsun. Bu sözle Kudûrî'nin «Gecenin üç tehirinden önce» sözü ile, Kenz sahibinin «gecenin üçtebîrine kadarı» sözünün arası birleştirilmiş olur.
Vitr Namazını da, uykudan uyanmaya güveni olan kimse için Sabah Namazının vaktine* kadar ertelemek müstehabdır. Eğer uyanmaya güveni yok ise Vitr Namazını, uyumadan önce kılar. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :
«Bir kimse gecenin sonunda kalkamamaktan korkarsa, Vitri gecenin evvelinde kılsın ve eğer gecenin sonunda kâim olmaya ümit ederse, Vitri gecenin sonunda kılsın.» buyurmuştur.
Kış günlerinin Öğle Namazını da hemen kılmak müstehabdır. Çünkü Enes İbn Mâlik' (R.A.) dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:
«Resûlüllah (S.A.V.), kış günlerinde Öğle Namazını hemen kılarlardı. Biz, gündüzden geçen mi daha çok, yoksa geri kalan mı daha çok olduğunu anlayamıyorduk.» Bunu İmâm Ahmed (Rh.A.) rivayet etmiştir.
Akşam Namazının hemen kılınması da müstehabdır. Çünkü rivayet edilmiştir ki: Resûlüllah (S.A.V.), güneş batıp perdeye büründüğü zaman Akşam Namazını kılardı.» Bu hadîsi Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir. .
Havada bulut olduğu günde, İkindi ve Yatsı Namazı hemen kılınır. Çünkü İkindi Namazının ertelenmesinde, mekruh vakitte kılınması ihtimâli vardır. Yatsı' Namazının ertelenmesinde de yağmur ve çamur sebebiyle cemaatin azalması ihtimâli vardır. 5[18]
İkindi ve Yatsı Namazlarından başka; Sabah, Öğle ve Akşam Namazları da ertelenir. Çünkü Sabah ile Öğle Namazlarının ertelenmesinde kerahet yoktur ve Akşam Namazının güneş batmadan önce kılınmasından korkulur. 6[19]

Mekruh Vakitler :

Güneşin doğma, zeval ve batmasi_vakitlerinde; kâini! vakitte 7[20] kılınması lâzım gelen namaz, Tilâvet secdesi ve mezkûr vakitlerden önce hâzır olan Cenaze Namazı sahih olmaz.
Ancak musallînin, o günün İkindi Namazını güneşin batma vaktinde kılması sahih olur. «Güneşin doğma vakti» sözü, «sahîh olmaz» sözü için zarfdır. «Ancak musallînir, o günün ikindi namazını...» sözü de «namaz sahîh olmaz...» sözünden istisnadır. Zira İkindi Namazının güneşin batma vaktinde edâ edilmesi mekruh değildir. Çünkü musallî, o İkindi Namazını vâcib olduğu gibi <dâ eylemiştir. Zira vucûbun sebebi şudur: Eğer önce edâ etmemiş ise", vaktin sonudur. İmdi, şayet vâ-

---

etmedikçe bunu takib eden vakit namazın, edâ etmez. Bunlar arasında tertibe (sıraya) riâyet eder.

1[14] 1 :arzdan ve vâcibden fazla olarak kılınan namazlara Nafile Nama?: denir. Re-vâlib ve Regâib olmak üzere ikiye ayrılırlar. Beş Vaktin farzlarından evvel yahut sonra kılınmakla olan sünnetlere Revâtib denir. Bunlar da, Sabah Namazının farzından evvel iki, öğlenin farzından evvel dört ve farzından sonra iki; İkindinin farzından evvel dört. Akşamın farzından sonra iki; Yatsının farzından evvel dört ve farzından sonra iki rekat olmak, üzere günde yirmi rekattır. Ayrıca, Cuma Namazından evvel ve sonra kılınan dörder rekata da revâtib denilir.
Regâib ise, Kuşluk (Duhâ), Teheccüt ve benzeri diğer nafile ibâdetlerdir.

2[15] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 97-101.

3[16] Tirmizî, Ncsâl, İbn-İ Hibbân. Râfi' (R.A.) dan rivayetle.

4[17] Buhâri, İbn-i Mâce. Ebû Safa' (R.A.) den rivayetle: Bu hadîsi şerifteki «serinliğe bırakınız.» emri vücûb ifâde etmez. Manen müstehab olduğunu anlatır.
«Öğle Namazının serinliğe bırakılması biz Hanefiler ve Şâfiîlerce sünnettir. Cuma Namazının serinliğe bırakılması meselesi ise Cumhura göre meşru değildir. Her Coğrafi bölgede soğukluğa bırakmakda muteber olan, o bölgeye âîd sıcaklık şiddetinin sükûnudur ki o da bölgelere göre değişir.»
(Şerh-u Tûhfe)
Serinliğe bırakmak; herhangi bir duvar gölgesinin, üzerinde yürünebilecek duruma geldiği zaman, demektir. Kâfi'ye göre; herşeyin gölgesinin bir misli olduğu zamandır.

5[18] İmâm Hasan' (Rh.A.) in Ebû Hanife' (Rh.A.) den rivayetine göre; bulutlu günde namaz vakitlerinin hepsinin tehiri müstehabdır. Çünkü tehirde kaza ile edâ arasında tered-diid vardır. Tacilde ise sıhhat ile fesâd arasında
tereddiidvardır,hudurumda,tehirtacildendahauygunolur, (Zeylâî)

6[19] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 101-103.

7[20] Tam, geniş vakitte.

cib olduğu gibi edâ ederse, o vakitte o namazın fiili mekruh olmaz. Ancak o vakte kadar ertelemesi mekruh olur. Nitekim vaktin çıkmasından sonra kazanın fiili mekruh olmayıp ancak fevt olması haram olduğu gibi.

Fukahâ demişlerdir ki: Tilâvet secdesinden murâd, zikredilen vakitlerden önce okunan âyetin secdesidir. Çünkü o secde kâmil vakitte vâcibdir. Nakıs vakitte edâ edilmez. Fakat, eğer nakıs vakitte okunursa, kerâhetsiz o vakitte edası caizdir. Lâkin efdal olan müstehab vakitte edâ edilmesi için ertelenmesidir.

Yine böylece, Cenaze Namazı ile murâd, mezkûr vakitlerden önce hâzır olan cenazedir. Eğer cenaze o vakitte hâzır olursa, onun namazının edası kerâhetsiz, o vakitte caiz olur. Zira o, vâcib olduğu gibi edâ edilmiştir. Çünkü onun vücûbiyyeti hâzır olmasıyledir. O vakit edası ef-daldir ve ertelenmesi mekruhtur. Bu zikredilen şeylerin mezkûr vakitlerde çâiz olmadığı, hadîs-i şerîfde vârid olan nehy sebebiyledir. Çünkü güneşe tapanlar o mekruh vakitlerde ibâdet ederler.

Güneşin batma vaktinde, İkindi Namazı caiz olduğu gibi, yine böylece mezkûr vakitlerde başlanmış bir Nafile Namazı kılmak veya nâfi-lenia mezkûr vakitlerde edasına nezr etmek ve mezkûr vakitlerde başladığı ve bozduğu nafileyi o vakitlerde kaza etmek - bunların hepsi anlatılan şey sebebiyle - caizdir. Şüphesiz ki, nâkısan vâcib olan, nâkısan edâ edilir.

İlk iki meselede efdal olan, yâni mekruh vakitlerde nafile olarak başlanılan ile edası mezkûr vakitlerde nezr edilenden efdal olan, onu kesip kâmil vakitte kaza etmektir. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Fecrin tulûundan sonra ve İkindi Namazını edadan sonra, Akşam Namazının edasına kadar, nafile kılmak mekruhdur. Sabah Namazının sünneti müstesnadır. Çünkü Sabah Namazının sünnetini kılmak mekruh değildir.

Nezredilmiş namaz, iki rek'at Tavaf Namazı ve musallînin nezr ile başlayıp bozduğu namazın'iadesi mekruhdur. Zikredilen iki vakitte, fâite yâni vakti kaçan namaz mekruh değildir. Ancak ufukda olan kızıllık vaktinde fâite de mekruh olur. Çünkü kızıllık vaktinde kaza mekruhtur.

Zikredilen iki vakitte Cenaze Namazı ve Tilâvet secdesi mekruh değildir.

Vakti kaçan namaz müstesna, imâmın hutbe için minbere çıktığı vakitte, hattâ imâm namazı bitirinceye kadar, kılınan namaz mekruhdur. Musannifin, hutbeyi mutlak olarak zikrine sebeb, Cuma'nın, Bayramın ve Hac hutbelerinin ve bunlardan başka hutbelerin hepsini içine alması içindir. Zeylaî ve Hidâye sarihleri böyle zikretmişlerdir. Bunun mekruh olması yalnız hutbe için değildir. İnşaallâhu Teâlâ tahkiki yakında Cuma Namazı babında gelecektir. Mekruh olmasına sebeb hutbeyi dinlemekten alıkoyduğu içindir. Sadr'uş-Şerîa (Rh.A.) :

«Vakti geçen namazlar, Cenaze Namazı ve Tilâvet secdesi, imâm hutbeye çıktığı vakitte mekruh olur.» demiştir. Nihâye sahibi, fâite (yâni vakti geçen namaz) hutbe vaktinde kerâhetsiz caiz olur» demiştir. Daha tercih edilir olduğu için, burada Nihâye'nin sözü seçilmiştir.

Özür sebebiyle bir vakitte iki farz namaz cemedilmez. İmâm Şafiî (Rh.A.) bu görüşte değildir. Çünkü İmâm Şafiî (Rh.A.), Öğle Namazı ile İkindinin ve Akşam Namazı ile Yatsının bir arada kılınmasını, yağmur, hastalık ve sefer özrüyle caiz görür.

Ancak, Hacda olursa bir arada kılınır. Çünkü Hacceden kimse Öğle Namazı ile İkindiyi Öğle vaktinde Arafe'de; Akşam Namazı ile Yatsıyı Müzdelife'de birleştirir yâni ikisini bir vakitte kılar.

Bir kadın, İkindi vaktinde veya Yatsı vaktinde temizlense, ancak onları kaza eder. İmâm Şafiî' (Rh.A,) ye göre; Öğle Namazı ile İkindinin vakitlerinin bir vakit olması ve Akşam Namazı ile Yatsının vakitlerinin bir vakit olması dolayısıyla, İkindi Namazı ile Öğle Namazı, Yatsı Namazı ile Akşam Namazı beraber kaza edilir. Bundan dolayı Özürle birleştirilmelerini caiz görmüştür. Nitekim yukarıda geçti.

Namaza vaktin sonunda ehil olan kimse, o vakti kaza eder. O vaktin sonunda hâiz (hayız) ve lohusa olan kadın kaza etmez. Bize göre, sebebiyyette muteber olan vaktin sonudur. İmâm Şâfiî'-(Rh.A.) ye göre, muteber olan vaktin evvelidir. Hattâ vaktin sonunda bir kâfir İslâmla gelse veya bir çocuk baliğ olsa veya hayızlı kadın temizlenmiş olsa, bize göre, bunlara vaktin farzını edâ gerekir. Eğer kadın vaktin evvelinde hâiz olsa, bize göre, o vakti kaza etmez. İmâm Şafiî (Rh.A.), ayrı görüştedir. Bu-meselenin tahkiki usûlde anlatılmıştır. [1][21]

Ezan Babı

Ezan, lügat yönünden bildirmek (ilâm) demektir. Şer'an, vech-i mahsûs (özel bir şekil) ile namazın vaktini bildirmektir. Ezanda bulunan elfâz-ı mahsûsaya (muayyen lâfızlara) ezan adı verilir. [2][22]

---

[1][21] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 103-105.

[2][22] EZÂN-I MUHAMMEDÎ —

Hicretin 1. yılında (622/623) Ezân-ı Muhammedî Medine-i Münevverede meşru kılınmıştır. Vâcib derecesinde kuvvetli bir sünnettir.

Ezanın meşru oluşu yalnız rüya ile değil hem Peygamber Efendimizin (S.A.V.) sünneiiyîe ve hem de -ilâhî vahy ile sabittir.

Hicretin birinci yılında Medîne-i Münevverede Mescid-i Nebevi tamamlanınca cemaatle namaz kılınmaya başlanmıştır. Namaz vakitlerinde de Hz. BilâM Habeşî (R.A.) ResûlÜllahın (S.A.V.) emriyle «essalâh, essalâh» (Namaza-namaza) veya «essalâtü câmiâ-tün» (Namaz cemâate toplayıcıdır.) diye seslenirdi. Bu usûl

Müslümanları zamanında cemâate toplamaya ve onları cemâatten mahrum etmemeye elverişli olmamaktaydı. Bu sebeble Cuma'yi 've Beş Vakti zamanında bildirecek bir alâmete ihtiyaç duyulmuştu.

Bu iş için Peygamber Efendimizin (S.A.V.) başkanlığında bir Müşavere Hey'eti toplandı. Toplantıda hazır bulunan Ashâb tarafından çeşitli teklifler öne sürüldü. Bu teklifler; namaz nakitlerinin boru çalınarak, ateş yakılarak, çan çalınarak veya yüksekçe bir yere bayrak dikilerek haber verilmesi şeklindeydi. Fakat Peygamber Efendimiz (S.A.V.) bu tekliflerin herbirini, başka millet ve dinlere âîd olması sebebiyle münâsib görmemişti. Neticede, Müşavere Hey'etî bu hususu karara bağlayamadan dağılmasından sonra Ensârdan Zeydoğlu Abdullah' (R.A.) in rüyasında bugün okuduğumuz Ezanı te- allüm eylemesi ve bu rüyasını Peygamber Efendimize (S.A.V.) anlattığı zaman Resulü Ekrem* (S.A.V.) in;

«tnsâallah, bu hak rüyadır. Gördüğünü Bilâl'e Öğret Çünkü Bilâl'ın sesi senden güzeldir.» buyurması üzerine, Abdullah (R.A.) emri şerifi yerine getirdi. BilâM Habeşî (R.A.) Medine'nin, en yüksek yerine çıkarak, Zeyd oğlu Abdullah' (R.A.) dan öğrendiği ezanı yüksek ve çok tatlı bir sesle okudu. Ezân-ı Muhammedînİn Medîne semâlarına yayıldığı sırada, bu ilâhî daveti duyan Hz. Ömer (R.A.) da evinden çıkıp koşa koşa Re-sûlullah' (S.A.V.) a gelip;

«Yâ ResûleHah, aynı rüyayı ben de gördüm.» dedi. Ve o sırada ilâhî vahy de Pey-gamber Efendimize (S.A.V.) gelmiş bulunuyordu. (Cuma sûresi; âyet: 9) İşte, ilk Ezân-ı Muhammedi böylece icra edildikten sonra meşrûîyyet kazanmıştır. (Buharî, Sünen-İ Ebû Dâvüd, Nimet-i İslâm ve diğer muteber kaynaklar)

Ezan, farzlar için sünnet-i müekkededir, sünnet kılınmıştır. O farzlar; beş vakit namaz (revâtib), onların* kazası ve Cuma Namazıdır.

Vitr Namazı, iki Bayram Namazı, Küsûf Namazı, Husuf Namazı, Cenaze Namazı, İstiskâ Namazı, sünnetler ve nafilelerde ezan sünnet değildir.

Ezan beş farz namazın vakitlerinde sünnettir. Yâni vaktinden önce ve sonra caiz değildir. Ancak kaza için caizdir. Çünkü, eğer edâ vakti geçmiş ise, kazanın' ezanı kaza vakti içindir. Zira, Resûl-i Ekrem (S.A.V.) :

«Ulusa ili. vakti geçen namazı hatırladığı zaman kılsın.» 1[23] buyurmuştur. Çünkü vakti geçen namazın hatırlanması onun kazasının vaktidir.

İmdi, eğer vakit-girmezden önce ezan okunsa, o ezan iade edilir.

Ezanı, dört tekbir ile okumak sünnettir. Ezana; «Allâhu ekber, Al-. lâhu ekber, Allâhu ekber, Allâhu ekber» diyerek başlanır.

Teğannîsiz yâni değiştirmek ve bozmaksızın okunur. Tercî'de yapılmaz,

Tercî': Şehâdeteynde sesi alçaltıp sonra geri dönerek yine şehâde-teynle 2[24] sesi yükseltmektir.

Müezzin iki parmağını iki kulağına kor. İki elini koymak da caizdir. Nitekim Resûlüllah' (S.A.V.) in Hz. Bilâl' (R.A.) e şöyle dediği rivayet edilmiştir:

«Yâ Bilâl, sen iki parmağını iki kulağına koy. Çünkü sesin çok yüksek çıkar.» 3[25]

Eğer müezzin iki parmağını kulağına koymayı terk ederse, bir mahzur yoktur. Çünkü Sünnet-i Asliyye değildir.4[26]

Teressül eder. Yâni müezzin, ezanı çabuk değil, yavaş okur. Müezzin, eğer yerinde dururken ezanı işittirmesi mümkün ise, «Hay'aleteyn» de sağma ve soluna döner. Çünkü rivayet edilmiştir ki: «Hz. Bilâl (R.A.), Hayya ala's-salâh ve hayya ale'l-felâh'a geldiğinde, sağına ve soluna yüzünü çevirirdi ve dolaş m azdı.»

Bu ezânm keyfiyyeti; «Hayya ala's-salâh» in sağ taraf da ve «Hayya ale'l-felâh» m sol tarafda denmesidir. Bazı Âlimler, «Hayya ala's-salâh» sağda ve solda, «Hayya ale'I-felâh» yine böylece sağda ve solda söylenir, demişlerdir. Sahih olan söz, birincisidir. Zeylaî (Rh.A.) böyle zikretmiştir.

Aksi takdirde müezzin yerinde dolaşır. Yâni müezzin, iki ayağı üzerinde sabit durup yüzünü çevirdiği zaman ezanı duyurmak mümkün olmadığı takdirde şerefede dolaşır ve sağ pencereden 5[27] başını çıkarıp «Hayya ala's-salâh», der. Sonra gider sol pencereden başını çıkarır, «Hayya ale'l-felâh», der.

Sabah Namazının ezanının felahından sonra iki kere «es-Salâtü hayrun min-en 'nevin» der. Çünkü rivayet edilmiştir ki: «Hz. Bilâl (R.A.), Resûlullah' (S.A.V.) e gelip onu uyur bulduğunda, «es-salâtü hayrun min-en-nevm», yâni namaz uykudan daha hayırlıdır» demiştir. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (S.A.V.); «Bu ne güzel sözdür, sen bu sözü ezanında oku» 6[28] buyurmuş ve- Sabah Namazına tahsis eylemiştir. Çünkü Sabah Namazı vaktinde insan, uyku ve gaflet halindedir. İmdi Sabah- Namazına uzun okumayı tahsis ettiği gibi, Sabah Namazının vaktine de, duyurup bildirme (ilâm) fazlalığını tahsis etmiştir.

İkâmet de böyledir. Yâni kelimelerin sayısında, ikâmet de ezan gibidir. Lâkin ikisi arasında şu farklar vardır: İkâmet iki parmakları kulaklara koymaksızın olur. Ve çabukça okunur. Ezandaki teressül (yavaş yavaş okuma) bunda yoktur. Yine ikâmet, «hayya ale'l-felâh» dedikden sonra, iki kere«kâd kâmet'is-salâh» ziyadesiyle okunur.

Musannifin, hay'aleleynde sağa ve sola yüzünü çevirmemeyi söylememesinin sebebi şudur : Çünkü, eğer böyle deseydi, bunun asla caiz olmadığı anlaşılırdı.

İmâm Temurtâşî (Rh.A), ikâmette orada namazı bekleyen insanlara doğru dönülür» demiştir.

Ezan ve ikâmetin ikisinde de kıbleye yönelinir ve ikisinin de aralarında konuşmak caiz değildir.

Tesvîb olunur. Tesvîb : İ'lâmdan sonra i'lâma (bildirme ve duyurmaya) dönmektir. Her memleketin tesvîbi, o memleketin halkının bildiği gibidir.

Ezan ile ikâmetin-arasında oturulur. Ancak Akşam Namazının ezanından sonra tesvîb ve oturmak olmaz. «Ancak Akşam Namazında» sözünde «ancak - illâ» harfi, «tesvîb eder ve ikisi arasında oturur» sözünden müstesnadır.

Akşam Namazı vaktinde tesvîb olmaz. Çünkü tesvîb, cemaate bildirmek içindir. Cemaat ise Akşam Namazı vaktinde, vakit dar olduğu için hâzırdırlar. Oturmak olmamasının sebebi ise, Akşam Namazının te'-hîri mekruh olduğu' içindir. Bu durumda, kerahetten sakınarak, ikisi arasını bir miktar ayırmakla yetinilir.

Musallî, bir kaza Namazı (fâite) için ezan ve ikâmet getirir. Bir çok Kaza Namazı sahibi olan kimse de birinci Kaza Namazı için ezan ve ikâmet getirir. Geri kalan^Kazâ Namazları için ezanda muhayyer kılınmıştır. Bu sözde, ikâmette muhayyer olmayıp geri kalan Kaza Namazlarının hepsinde ikâmeti getirmeğe işaret vardır.

Abdestsiz kimsenin, erginliğe yaklaşmış çocuğun (mürâhıkın), köle, veled-i zina, a'mâ ve A'râhînin 7[29] ezanı caizdir.

Cünubun, aklı gelişmemiş çocuğun; kadın, deli, sarhoş ve fâsıkın ve oturduğu halde ezan okuyan kimsenin ezanı mekrûhdur. Ancak kendisi için olursa, ezanın, sünnet olmasına riâyet ve i'lâma hacet olmadığı için, otururken ezan mekruh olmaz.

İkâmet (Kamet) de rüyada Zeydoğlu Abdullah' (R.A.) a ezanın şekliyle birlikte bildirilmiştir. (Ebû Dâvûd - Sünen)
Haris' b. Ebû Usâme'nin Müsned'İnde: N;ımaz için ilk defa ezan okuyanın Cebrail (A.S.) olduğu; onu semanın birinci katında okuduğu ve Ömer (R.A.) ile Bilâl' (R.A.) m da bunu işittikleri, anlatılır. (Sahîh-i Müslim Tercüme ve şerhi A. Davudoğlu)

1[23] Buhâri, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâi. Enes' (R.A.) dan rivayetle.

2[24] ŞEHÂDETEYN, burada «Eşhedü en lâ ilahe illallah» ve «Eşhedü enne Muhammedcü Resûlüllâh» dır.
Ayrıca, «Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammedcn abduhû ve re-sûlüh» lâfzına da şehâdeteyn denir.

3[25] Taberânî, Mu'cem-i Kebîr.

4[26] Yâni Ezan hususumla asıl olan Abdullah bin ZeyeT (R.A.) in hadisinde zikredilmemişlir.

5[27] Minarenin kapısından başını, «Hayya ala's salâh» dediği zaman sağa, «Hayya ale'l-felâh» dediği zaman sola döndürür, ya da minarenin şerefesinin sağında, «Hayya ala's salâh»,
solunda «Hayya aJe'l felah» der.

6[28] Taberânî, Mu'cem-i Kebîr.

7[29] Veled-i zina: Gayrı meşrû cinsî münâsebetten doğan çocuk. A'râbî: Şehir dışında yaşıyan Arab halkı, Bedevi.

Fâsık ile oturarak ezan okuyandan başkasının ezanı iade edilir.

Zikredilen yedi çeşit kimsenin ezanları mekruh olduğu gibi, ikâmetleri de mekruhtur. Abdestsiz kimsenin ikâmeti de mekrûhdur. Fakat, ikâmeti tekrar etmenin şeriyyeti mevcûd olmadığı için ikâmetleri iade edilmez.

Yolcu, mescidde cemâatîe namaz kıan kimse ve şehirdeki evinde cemaatle namaz kılan kimse, ezan ve ikâmeti okur. Yolcunun (müsâfirin), ikâmeti terk etmesi mekrûhdur. Mescidde cemaatle namaz kılan kimsenin, ikâmeti terk etmesi mekruh olduğu gibi, ezanı terki de mekrûhdur. Musallînin, şehirdeki evinde ezan ve ikâmetin ikisini de terketmesi mekruh değildir.

Vikâye'de denmiştir ki: Yolcu (müsâfir) olan kimse ve mescidde cemaatle namaz kılan veya şehirdeki evinde cemaatle namaz kılan kimse, ezan ve ikâmeti okur. İlk iki evvelkiler için, ikisinin de terki mekrûhdur. Üçüncü için mekruh değildir.

Malumdur ki, bundan anlaşılan; yolcu ve mescidde cemaatle namaz kılan için, ezan ile ikâmetten her birinin terkinin mekruh olmasıdır. Fakat ikisinden birinin terki Vikâye'nin sözünden anlaşılmamıştır. Bu sebebîe onun ibaresini ben burada görüldüğü şekilde değiştirdim.

Kadınlar için, ezan ve ikâmet mekruhtur. Çünkü ezan ve ikâmet, cemaatin müstehab olan sünnetlerindendir.

Müezzinden başka bir kimsenin, müezzinin yokluğunda ikâmet etmesi mekruh değildir. Şayet, müezzinin huzurunda ikâmet etse, eğer o kimsenin ikâmetinden müezzin hoşnut olmazsa, mekruh olur.

Ezan ve ikâmeti dinleyen kimse, müezzinin söylediği şeyleri söyler. Sâdece, hay'aleteyn'i söylemez. Yâni sâdece «hayya ala's-salâh» ile «hay-ya ale'l-felâh» ı demez. Çünkü bunların mânâsı: «Siz namaza koşun» ve «onda olan kurtuluşa koşun» demektir. Eğer dinleyen kimse bunları söylese, onun bu tekrarlaması alaya benzer.

(Es salâtü hayrun minen nevm) sözü de zikredilen gibidir. Yâni dinleyen tekrarlarsa alay etmiş gibi olur.

Ancak bunları dinleyen kimse, birincide :

(Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh) veya (Mâşâallâhü kân) der. İkincide: (Sadakte ve berirte) der.

Müezzin, kâmetis - salâtü) dediğinde, (Ekâme'hellâhü ve edâmehallâhü ilâ yevmil kıyameti) der.

Yine, bir adam mescidde Kur'ân okurken ezanı işitse, okumayı bırakmaz. Çünkü hâzır olmak, icabettir. Eğer evinde Kur'ân okurken işitse, okumayı bırakıp icabet eder. Zahîriyye'de böyle zikredilmiştir. 1[30]

Namazın Şartları Babı

Şart, bir şeyin mevcudiyeti kendisine bağlı olan şeydir ve onun içinde değildir. Musannif, «Namazdan önce gelen» demedi. Çünkü onu söyleyen kimse, onu sıfat-ı kâşife (açıklayıcı sıfat) kılmış, mümeyyize (ayırdedici) kılmamıştır. Zira önde gelmeyen şey şartlardan olmadığından ondan sakındırma gerekmez. 2[31]

Necasetten Temizlenmek :

Namaz kılan kimse (musallî) nin, libâsının ve namaz yerinin ne-câset-i galîzadan temiz olması ve bedeninin necâset-i galîzadan ve ha-desden pâk olması, namazın şartlarından bazılarıdır. Bu ibare, Kenz'in ve Vikâye'nin ibaresinden daha güzeldir. Nitekim dirayet (ilim) ehline gizli değildir.

Giyeceği olmayan kimsenin namazı, ayakta olduğu halde, rükû ve sücûd ile sahih ölür. Çünkü oturmakda, avret-i galîzanın 3[32] örtülmesi vardır, erkânın (namazın rükünlerinin) edası yoktur. Kıyamda ise, avretin açılması vardır ve erkânın edası vardır. Musallî kuûd ve kıyamdan dilediğine meyleder. Bu ikisini, imâ edici olduğu halde oturarak eda etmesi mendûbdur. Çünkü avret mahallinin örtülmesi, namazın ve insanların hakkından dolayıdır. Rükû ve sücûd İse, sâdece namazın hakkı için vâcibtirler.

Oturmanın (kuûdun) şekli; avret mahallinin daha çok örtülmesi için, iki ayaklarını kıbleye doğru uzatarak oturmaktır.

Hepsi pis olan libâs veya dörtte birinden daha azı temiz libâs bulan kimsenin namazı, o libâs ile mendûbdur. Çünkü avreti Örtmenin farzı umûmîdir. Namaza has kılınmış değildir. Temizliğin farzı ise namaza mahsûstur.

Dörtte biri temiz libâs (giyecek) bulan kimsenin, namazı çıplak olarak kılması caiz değildir. 4[33] Çünkü bir şeyin dörtte biri, bütünü yerine geçer. Nitekim ihramda olduğu gibi. O halde zaruret durumlarında hepsi adetâ temiz gibi sayılır.

Namaz kılacak kimsenin iki libâsında namazdan menedici pislik olsa, meselâ libâsın birinde iki dirhem miktarı,ve Öbüründe üç dirhem miktarı pislik olsa, pislik hangisinde daha az ise, namaz için daha uygun olan odur.

Eğer pislik iki libâsdan birinin dörtte birine ulaşsa, namaz için diğeri ta'yin edilir. Çünkü dörtte bir için bütünün hükmü vardır. Nitekim daha önce geçti.

Eğer iki libâsın biri pislik dolu olup ve diğer libâsın dörtte biri temiz olsa, az önce geçen sebebden dolayı, diğer libâs namaz için ta'yin edilir.

Bir kadın çıplak olduğu halde, bedenini ve başının dörtte birini örtecek kadar libâs bulsa, ikisinin de örtülmesi vâcib. olur. Hattâ başını örtmeyi terk etse, onun namazı caiz olmaz. Nitekim dörtte bir için bütünün hükmü olduğu malûmdur. Şu halde başını örtmek imkânı bulunmakla beraber, başını örtmeyi terk etmiş olur.

1[30] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 106-111.

2[31] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 112.

3[32] Avret Mahalli: Namazda örtülmesi farz ve başkalarının bakmaları caiz olmayan uzuvlara avret mahalli, denir.
Avret-i galiza, örtülmesi şiddetle zarurî olan insanın ön (kubül = fere, zeker) ve arka (dübür) gibi mahallerdir.
Avret-i hafife, ön ve gerinin dışında kaup karın ve uyluk gibi yine avret sayılan mahallerdir.

4[33] Bahr'ul Muhît'de şöyle denir: Çıplak kimseler birbirlerinden uzak ve tekbaşına namaz kılarlar. Şayet cemaat hâlinde kılarlarsa İmâm onların ortalarında durur. Onlar da ayaklarını kıble tarafına uzatırlar, ellerini uyluklarına koyarlar, imâ ile kılarlar. Ayakta duran imS ile kusa, oturan rükû ve secdeyi yapsa caizdir.

Başın dörtte birinden daha azını örtmek vâcib değildir. Hat'tâ başının dörttebirinden daha azını örtmeyi terk etse, namazı caiz olur. Çünkü dörttebirden daha azda bütünün hükmü yoktur. Fakat açılmayı azaltmak için, örtmek evlâdır.

Pisliği giderici bir şey bulamayan musallî, gerek o pislik onun bedeninde olsun, gerekse libâsında olsun ve gerekse bulunduğu yerde olsun, pislik ile beraber namazı kılar ve o namazı iade etmez. Çünkü teklîf güce göredir. 1[34]

Avreti Örtmek:

Namazın şartlarından biri de avreti örtmektir. Erkeğin uzvu için avret, göbeği altından iki dizleri altına kadardır. Şu halde göbek avret değildir, dizler avrettir. 2[35]

Cariyenin uzvunda da avret meselesi erkeğinki gibidir. Yâni erkekte avret olan uzuv cariyede de avret olur. Cariyenin sırtı ve karnı da avrettir. Sırt ve karın erkekte avret değildir, cariyede avrettir.

Mü kât ebe, müdebbere ve ümmü veledin sırtı ile karnı avret olmakta câriye gibidir. Hür kadının bütün uzuvları avrettir. Sâdece yüzü, iki elinin ayaları ve iki ayakları avret değildir. Çünkü kadının eliyle eşyaya temas mecburiyeti onu örtmesini güçleştirir. İki elinin ayalarında da açık kalmak zarureti vardır. Yüzünü açmaya da ihtiyâç olup, özellikle şehâdette, muhakemede ve nikâhda yüzünü açmasından başka çâre yoktur.

Yollarda yürürken ayaklarını örtmek, bilhassa kadınların fakir olanlarına zor gelir. Bu, Yüce Allah' (C.C.) in;

«Ancak kendiliğinden görünen kısmı müstesna» 3[36] kavlinin mânâsıdır.

Yâni bu âyet «âdet ve yaratılışın, onun görünmesini gerektirdiği şey müstesnadır» diye tefsir edilmiştir.

Kadının ayağının da avret olduğu rivayet edilmiştir.

Ön (kubül) ve geri (dübür) gibi, avret-i galîza olan uzvun dörtte birinin açılması namazı bozar. Ya da ön ve geriden başka, karın ve uyluk gibi, hafife avret olan uzvun dörtte birinin açılması da namazı bozar. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, yarısının açılması bozar.

Bu iki avretin (galiz ve hakîkî olan) zikrine sebeb, hükümde ikisinin arasında müsavat olduğuna işarettir. Bundan dolayı, Hidâye sahibi, manî olan açılma hakkında hilafı zikrettikden sonra, «Avreti galîza bu hilafa göredir, mânı olan'açılma dörtte bir miktarıdır veya yarıdır.» demiştir.

Erkeklik organı ve husyelerden her biri _- bunların ayrı ayrı söylenmesinin sebebi, bâzı âlimlerin; erkeklik organı ile husyeler, bir t,ek uzuvdur, diye olan sözlerinden ayırdetmek içindir -ve kadının başından, başının saçından her biri mutlaka, yâni saç gerek aşağı sarksın, gerekse başka türlü olsun avrettir. Kulağı ve kabaran memelerinden her biri de avrettir. 4[37] Bu, kabarmayan memeden ayırdetmek içindir. Çünkü ka-barmayıp yerinde kalan memeler göğse tâbidir. Bunlardan her biri bir uzuvdur,

Namaz kılan kimsenin avreti açılsa veya namazın cevazına mâni pislikle dursa veya rhusallî, kadınların saffında namazın rükünlerinden bir rüknün edası mümkün olacak kadar zaman dursa, o musallînin namazı, İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, bozulur. Çünkü namazı bozan şey, o namazda bulunmuştur. İrıâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, bir rüknün edası mümkün olacak kadar durmakla namazı bozulmuş olmaz. Ancak bir rüknü edâ ederse bozulur. Çünkü namazı bozan şey, namazın rüknünden birini, o namazı bozan şey ile beraber edâ etmektir. Edâ ise yerine getirilmemiştir.5[38]

Musannifin, «bir rüknün edası mümkün olacak kadar» demesine sebeb şudur : Çünkü musallî, avreti açılmakla beraber bir rüknü edâ etse, ittifâken namazı bozulur. Eğer avretini örterek, beklemeksizin edâ ederse, namazı ittifakla caiz olur. 6[39]

Kıbleye Yönelmek:

Namazın şartlarından biri de, Mekkeli için Ka'be'nin kendisine yönelmektir. Bunda icmâ vardır. Hattâ Mekke halkı, kendi evinde namaz kılsa, onların, - şayet duvarlar kaldırılsa - yönleri Ka'be'nin kendisine doğru olacak şekilde kılmaları gereklidir. 7[40]

Mekke halkından başkası için Ka'be yönüne yönelmek yeter. Bunlar Âfâkî olanlardır. Çünkü, eğer engeller kaldırılsa,

---

1[34] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 112-113.

2[35] Bizim Hanefî Mezhebi Ashabı, açılmanın azının affa tâbi, çoğunun tâbi olmadığı hıivû-fıunda ittifak etmişlerdir. Ancak, bu İkisi arasındaki ayırıcı sınırda ihtilâfa dürmüşlerdir. Ebû Hanîfe (Rh.A.) ve İmâm Muhammed (Rh.A.); «Dörtte biri çoğa girer, bunun daha aşağısı aza girer» demişlerdir.
Ebû Yûsuf (Rh.A.); «Yarıdan aşağısı aza girer. Çünkü bir şey çokluk ile ancak karşısındaki daha az olduğu zaman vasıflanır,..» demiştir. (Ekmelii'd-dîn)

3[36] Bk. Nûr Sûresi (24); âyet: 31.

4[37] Zahîriyye'de; «Kadının memeleri büyük olduğu zaman her biri tek başına avret itibâr olunur.» denmiştir.

5[38] Hakâik'de şöyle denir: «Musâllî namazda açılan avretini beklemeksizin örtse namazı icmâen caizdir. Bir rüknü edâ ettikten sonra, o açılan yerini örtse başka bir şey edâ etmese de namazı icmâen fâsiddir. Çünkü o bir rükün edası kadar beklemiş ve sonra edâ etmiştir, imâm Mıhammed' (Rh.A.) in hilâfına namaz bozulmuş olur. Yine böylece insanlar tazyik etse de saffın ortasına düşse yahut necîs bir mahalle dursa veya elbisesine bir manî necaset isabet etmiş olsa, bu üç şekil de ihtilaflıdır.

6[39] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 114-115.

7[40] KIBLE:. Hicretin ikinci yılı olayları arasında iki mühim hâdise vardır. Bunlardan biri Müslümanlara nefislerini müdâfaa için savaşa izin veriLmesidir. (Hac Sûresi; âyet 29)
İkincisi de, Kıblenin Kudüs (Mescid-i Aksa) den Mekke' (Kabe) ye çevrilmesidir.
Kudüs'e doğru namaz kılmak Hicretten 3 yıl önce başlamış. Hicretten 16 ay ve birkaç gün sonrasına kadar devam etmiştir.
Mekke' (Kâb'e) nİn Müslümanlar için kıble olması Hicretin 2. yılı (624) Receb ayı ortalarında bir Pazartesi gününe raslar. O gün Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Selemeoğulları yurduna gitmiş oranın Mescidinde Öğle Namazını Kudüs'e doğru kıldırıyordu. Namaz içinde Kıblenin değiştirilmesi hakkında ilâh! vahy geldi. Namazın birinci rek'atı kılınmış, ikinci rek'atın sonuna gelinmişti. O sırada Kudüs'teki Mescİd-i Aksu'dan Mekke'deki Mescid-i Harama dönülmesi emrolundu. (Bakara sûresi; âyet 145). Resûl-i Ekrem (S.A.V.) derhal yüzünü Kudüs'ten Kabe'ye doğru çevirdi. Cemaat de saflarıyle beraber o tarafa döndürdüler. Erkekler kadınların yerlerine geçtiler, kadınlar da erkeklerin yerlerini aldılar. Böylece, yeni Kıble'ye yönelmiş olarak namazın üç ve dördüncü rek'at-larını Mescid-İ Harâm'a doğru kılarak tamamlamış oldular. Selemeoğulları Mescidine de bu vak'a üzerine Mescidül Kıbleteyn (İki Kıbteli Mescid) denildi.

Afakînin yönelmesi, Ka'be'nin kendisine doğru olması vâcib değildir. Ancak Ka'be yönüne doğru olmak, sahîh kavilde yeter. Çünkü teklif güce göredir.

Bir kavle göre; «Mekke halkı gibi, Afakînin de, Ka'be'nin kendisine yönelmiş olması gereklidir.» Fukahâ demişlerdir ki: İhtilâfın faydası, yönelmede Ka'be'nin bizzat kendisine niyetin şart olmasında görülür. Kavi sahibine göre şart ve diğer bazısına göre şart değildir,.Ka'be'nin yönü, musallînin alnından çıkan hattın iki dik köşe meydana gelecek şekilde Ka'be'ye doğru uzanan hatta ulaşmasıdır.

Veya Ka'be cihetine yönelmek için deriz ki: Ka'be öyle iki hattın arasında meydana gelmelidir ki; o iki hat musallînin zihninde birbirlerine kavuşup üçgen şeklinin iki kenarı gibi musallînin iki gözünden çıkmış olsun. Büyük Âlim Taftazânî (Rh.A.), Keşşâf Şerhinde böyle zikretmiştir. 1[41]

Bundan anlaşılır ki, musallî, Ka'be'nin kendisine yönelmekten kaymış olup, bu kayma (veya sapma) ile mukabele tamamıyle yok olmazsa, namaz caiz olur. Zahîriyye'de söylenen şu söz bunu teyîd eder: «Şayet musallî, soluna yönelmiş olsa veya sağma yönelmiş olsa, namaz caiz olur. Çünkü insanın yüzü kavislidir. Sağma ve soluna yöneldiğinde iki yanları Kıbleye doğru olur.»'

Bazı Arifler dediler ki; «İnsanlığın kıblesi Ka'be-i Mükerreme'dir. Gök ehlinin Kıblesi, Beyt-i Ma'mûr'dur. Melâike-i Kerrûbiyyûn'un (yâni Cebrail ve Mîkâil gibi Allah' (C.C.) a yakın meleklerin) Kıblesi Kür-sî'dir. Arşı taşıyanların kıblesi (Hamele'tül Arş), Arş-ı A'zam'dır ve hepsinin matlûbu (gayesi ve hedefi) Yüce Allah' (C.C.) in zâtıdır» Zahîriyye'de böyle zikredilmiştir. 2[42]

Kıbleye yönelmekten âciz olanların kıblesi, - yâni yönü bilmekle beraber, Ka'be cihetine yönelmekten, düşman veya yırtıcı hayvan korkusuyla ya da denizde bir ağaç üzerinde bulunduğu için âciz olanların Kıblesi, - gücü yettiği yönedir. Yâni hangi yöne kadir ise, namazı o kadir olduğu cihete yönelmekle kılar.

Musallî, yâni namaz kılacak olan kimse kıbleyi araştırır. Araştırmak, gayeye ulaşmak için gayret sarfetmek demektir. Musallî, iştibah-dan dolayı araştırır.

İştibah: Alâmetlerin görünmemesiyle veya karanlıkların yığılması yi e ya da bulutların toplanmasıyle musallîye Kıblenin şüpheli olmasıdır.

Kıbleden haber veren bir kimse de bulunmazsa, musallî yönü araştırır. Çünkü Ashâb Kıbleyi araştırıp namazlarını kılmışlardır. Resulü 1-Iah (S.A.V.) onları bundan menetmemiştir. İmdi, buradaki takriri sünnet cevazın delilidir.

Eğer namaz kılan kimse, Kıbleyi araştırdıktan sonra hatâ etse, namazı iade etmez. 3[43] Çünkü teklif güce göredir. Hakîkaten yöne isâbete güç ve imkân yoktur. Burada araştırılan cihet, Ka'be'den uzakta olan için Ka'be yönü gibidir. Bir kavle göre : Yüce Allah' (C.C.) m;

«Nereye döner, yönelirseniz Allah'ın vechi (kıblesi) oradadır.» 4[44] kavli, iştibâh (yâni yönde şüphe etme) hâlindeki namaz hakkında nâ-zü olmuştur. Bu kavle göre; «Vech'ullâh'dan murâd, KıbletuHah'dır.»

Eğer namaz kılacak olan kimse, kıbleyi araştırmaksızın namaza başlarsa, o namaz fâsid olur. Çünkü., onun Kıblesi araştırdığı yöndür. Araştırma ise olmamıştır. Araştırmaksızm başlayıp, şayet o namazda Kıbleye isabet ettiğini anlasa, yine namaz fâsid olur. Çünkü kuvvetliyi zayıf üzerine bina etmek fâsiddir. İsabetini bildikden sonra olan hâli, bilmezden Önce olan hâlinden daha kuvvetlidir.

Eğer kıbleye isabet ettiğini namazdan sonra anlarsa, gaye hâsıl olduğu için, namazı sahîh olur. Çünkü başkası için vâcib olan şeyin husulü muteber olmaz, bilâkis başkasının husulü muteber olur. Cumaya hemen gitmek (sa'y) gibi. Çünkü, şayet Cumanın edası mevcud olsaydı, gitmeye hacet kalmazdı.

Namaza araştırma ile başlandıkdan sonra, eğer namaz içinde, araştırmada hatâ ettiğini anlasa veya görüşü değişse, birincide doğru olan yöne ve ikincide görüşünü değiştirdiği yöne döner.

Namaz kılacak olan kimselerden her biri bir cihet araştırsalar, yâni bir adam veya bir topluluk, karanlık bir gecede Kıbleyi araştırdık-dan sonra, meselâ; bir adam bir ypne durup namazı kılsa, veya bir topluluk araştırıp her biri bir cihete durup namazı kılsalar - muktedî, eğer imamının cihetine muhalif olduğunu bilmezse ve muktedî hakîkaten imâmdan Önde de değilse - onlardan her birinin fiili caiz olur. Çünkü onların kıbleleri araştırdıkları cihetlerdir ve muhalefetleri, Ka'be'nin içinde bulunuyorlarmış gibi birbirlerine zarar vermez.

Aksi halde; eğer muktedî cihette imâma muhalefette olduğunu bilirse veya hakikatte imâmın önüne geçmiş ise, o muktedînin fiili caiz olmaz.

Birincinin sebebi: Muktedî imâmın hatâ ettiğine inandığı içindir. Ka'be'nin içi ise bunun hilâfınadır. Çünkü Ka'be'nin tamâmı Kıbledir.

İkincinin sebebi; Makam farzını terk ettiği içindir. Nitekim Ka'-be'nin içinde bulunduğu zamandaki gibi.

*Zâhir olan şudur ki: Vikaye sahibinin; «Onlar onun arkasındadır»

sözü, hakikatte imâmın arkasında olmalarını açıklamaktır. Yoksa onların imâmın arkasında olduklarını bilmelerini açıklamak değildir. Vi-kâye'nin sözü tesâhüle 5[45] yorumlanır. Nitekim Sadr'uş-Şerîa (Rh.A.) buna yorumlamıştır.

1[41] Ka'be'ye yönelmeyi gösterir sekil;

2[42] Nazm'da denir ki: Kâbe, Mescid-î Harâm'da olanın kıblesidir. MescM, Mekke'de olanın kiblesidir. Mekke, Ehl-i Harâm'ın kıblesidir. Haram, âlemin kıblesidir. Bu takribi olarak böyledir fakat, tahkike göre Kabe âlemin kıblesidir.
(Zâhidî (Rh.A.))

Bazıları da şöyle demiştir: Beyt, Mekke'de evinde yahut Sahrâ'da namaz kılanın kıblesidir. Mekke, Ehl-i Harâm'ın Kıblesidir. Harem, Âfâki'nin Kıblesidir.

Ebû Hanîfe' (Rh.A.) dan rivayete göre; Meşnk, Mâgrîb Ehlinin Kıblesidir. Mağrîb, Meşrık Ehlinin Kıblesidir. Güney, Kuzey Ehlinin Kıblesidir. Kuzey, Güney Ehlinin Kıblesidir... (Zeylâî)

3[43] Musallî araştırarak namaz kılıp da sonradan Kıble arkasında kaldığı meydana çıkarsa. İmâm Şafiî' (Rh.A.) e göre namaz caiz değildir. Hanefî Mezhebine göre caizdir.

Bundan başka yönler hususunda olursa icmâen caizdir. (Hakâyık)

4[44] Bk. Bakara Sûresi (2); âyet; 115

5[45] Tesâhül: İbarede lâfzın, ma'nâya açıkça delâlet etmiyecek şekilde getirilmesidir. Tesâhülde; lâFzın ma'nâsi düşünmek suretiyle bilinir.

Evet, yâni, «hâlini bilen kimse için olmaz.» sözünde, tesâhül vardır. Çünkü, o kimsenin hâlini bilmesi, cevazın yokluğunu ifâde etmez. Bilâkis imâma muhalefet ettiğini bilmesi gerekir. Bundan dolayı ben ibareyi senin gördüğün şekilde değiştirdim. 1[46]

Niyet Etmek:

Namazın şartlarından biri de niyet etmektir. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) :
«Ameller ancak niyetlere göredir.» buyurmuştur. 2[47]

Niyet; irâde, yâni dilemektir. Yoksa ilim, yâni bilmek değildir. İrâde, müsâvî olan iki şeyden birini diğerine tercih etmektir.

Mecmau'l-Fetâvâ'da denmiştir ki: Abdülvâhid (Rh.A.), Kitâb'us-Salât'da «Şayet musallî hangi namazı kıldığını bilirse, bu niyettir.» demiştir. Muhammed bin Seleme (Rh.A.) de : «Bu kadarı bilmek niyettir. Oruçda da böyledir.» demiştir.

Esah kavle göre, şüphesiz bu kadarı bilmek niyet değildir. Çünkü niyet, ilim (yâni bilmek) den başkadır. Malûm değilmi ki; bir kimse küfrü bilse, kâfir olmaz. Eğer küfre niyet ederse, kâfir olur. Müsâfir de ikâmeti bilmek ile mukîm olmaz. Eğer ikâmete niyet ederse, mukîm olur. 3[48]

Hidâye'de denilmiştir ki: Niyet, irâde, yâni dilemektir. Şartı, hangi namazı kıldığım kalbi ile bilmektir. Dil ile söylemeye ise itibâr edilmez. Azimetinin toplanması için söylenmesi iyi olur. Bu söze; bu, niyeti ilim (yâni bilmek) ile açıklamaya yönelmektir. Halbuki doğru değildir, diye itiraz edilmiştir.

Buna şöyle cevâb verilmiştir: Hidâye sahibinin maksadı; musallî-nin, girdiği namaza tahsis ederek (tâyin ederek) niyet etmesi ve eğer namaz nafile ise, o namazı gelişi güzel işlerden ayırmasıdır. Eğer namaz farz ise, namazın en husûsî vasıflarına - ki onlar farzıyyettir - ortak olan şeylerden onu ayırmaktır. Çünkü tahsis ve ayırma, ilimsiz tasavvur edilmez.

Ben derim ki: Bu cevâb itirazı teyîd eder, onu ortadan kaldırmaz. Çünkü niyet (cezm), özel bir ilimdir. Bilakis doğru olan cevâb : Şüphesiz, Hidâye'nin maksadı; îrâde demek olan niyette muteber sayılan, kalbin irâde için lâzım olan amelidir. Bu itibâr, musallînin, açıkça hangi namazı kıldığını bilmesidir. Eğer mu s ali î (ye hangi namazı kıldığı sorulacak olsa), cevâba kadir olmayıp ancak düşünmekle kadir olursa, namazı caiz olmaz ve dil ile söylemeye itibâr yoktur,» olmasıdır. İmdi, Hidâye'nin bu açıklamasına, itiraz ve cevabdan her biri, Hidâye'-nin «dil ile söylemeye itibâr edilmez» sözüne gafletten ileri gelir.

Niyeti dille söylemek (telaffuz) müstehabdır. Çünkü azimetin toplanması için, dille söylenen niyette kalbin hâzır olması vardır.

Yemek, içmek ve benzerleri gibi, namaz ile alâkası olmayan şeylerle niyet ve tahrîme (yâni ilk tekbir) arasını ayırmak caiz değildir. Fakat abdest almalç ve mescide yürümek gibi şeyle ayırmak zarar vermez.

Niyetin efdal olan vakti, tahrîmeye (ilk tekbire) bitişik olmakla, namaza başlamaya yakın olmasıdır. Bu zahir rivayettir.

Bir kavle göre; namaz kılan kimse, sena (yâni sübhâneke...) ya devam ettiği müddetçe niyeti sahih olur. Bir kavle göre; rükûdan önce sahîh olur ve bir kavle göre de musallî rükûdan başını kaldırmadan önce, niyet sahîh olur. Bu rivayetlerin faydası şudur : Şayet musallî niyeti unutmuş olsa, onun için niyeti telâfi etmek mümkün olur.'Çünkü niyeti telâfi etmek namazı bozmaktan daha iyidir.

Niyet, beş revâtib (yâni vakit namazları) ve Cuma gibi, farz kılan musallî için lâzımdır. Vitr Namazı, Bayram ve Cenaze Namazı ve bunların benzerleri gibi, vâcib kılan musallî için de niyet lâzımdır.

Niyette ta'yîn lâzımdır. Her birinin vasıflarının en husûsîsi olan farzıyyet veya vucûbda ortaklıkdan ayrılmak için ta'yin lâzımdır.

Namazın rek'atlerinin sayısını belirtmek gerekmez. Çünkü musallî, meselâ Öğle Namazına niyet eylediği zaman, rek'atların sayısında yanlışlık yapsa bu zarar vermez. Hatta, Sabah Namazına dört rek'at diye niyet etse, veya Öğle Namazına iki rek'at diye veya üç rek'at diye niyet etse, caiz olur ve belirttiği sayı geçersiz olur. Hâniye'de böyle zik-" redilmiştir.

Nafile Namaz kılan kimsenin niyeti, farz kılan gibi değildir. Zira nafilede mutlak niyet eder. Çünkü nafile, namaz çeşitlerinin en aşa-ğısıdır. Mutlak olan niyet nafileye yapılır.

Şayet bu nafile,.Teravih ve Sünnet-i Müekkede olursa, ekseri Ulemâya göre, diğer nafileler gibi, bunlarda da mutlak niyet yeter. Çünkü Teravih ve Sünnet-i Müekkedeler, aslında nafiledirler.

Namaz kılacak kimse, meselâ Öğle Namazının farzında, «Bu günün Öğle Namazına niyet ettim.» dese ve eğer bu vaktin Öğle Namazına, diye niyet etse ve vakit de devam etse, ta'yin bulunduğu için caiz olur. Şayet vakit çıkmış ve o da bilmiyorsa, caiz olmaz. Çünkü bu takdirde, vaktin far:zı öğleden başkadır. Eğer vaktin farzına niyet etse, caiz olur. Ancak Cuma'da olmaz. Çünkü, Cuma'da vaktin farzında ihtilâf vardır. Cuma'da «Cuma namazının farzına» diye niyet edilir.

Uygun olan, Cuma Namazından sonra ve Cumanın sünnetinden önce, Öğleyi (zuhru) kılmaktır. Musallî «Vaktine yetişip henüz kılmadığım son Öğle Namazını (zuhru âhiri) kılmaya niyet ettim.» diyerek niyet eder. Çünkü eğer kıldığı Cuma Namazı caiz olmazsa, Öğle Namazı musallî üzerine vâcib olur. Eğer Cuma Namazı caiz olursa, bu dört rek'at, musallînin kılmadığı (kazaya kalmış) Öğle Namazından sayılır. Ondan sonra Sünnet niyetiyle dört rek'at daha kılar. Çünkü, Sünnete niyet etmek, mutlak niyet etmekten daha iyidir.

Vitrde, musallî «Vitr Namazına» diye niyet eder. «Vâcib vitr» diye niyet etmez. Çünkü vâcib olmasında ihtilâf vardır.

Tesâmuhda; Musannif ve gayrının maksadı sözünden bilinir, fakat anlaşılması için başka bir lâfzın takdirine ihtiyaç hissedilir.
(Tü'rifât, Seyyid-i

1[46] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 115-119.

2[47] Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn-i Mâce. Ömer b. el-Hattâb' (R.A.) dan rivayetle.

3[48] Münferid namaz kılan bir kimse üç niyete muhtaçtır. Birincisi, namazın kendisine niyet; ikincisi namazı Allah (C.C.) için kılmasına niyet; üçüncüsü Kabe'ye (Kâbeye yöneldim diye) niyet etmektir. (O kimse Kabe'nin arsasına da niyet eder.)
Muktedî dört niyete muhtaçtır. Üçü yukarıda belirt tikleri mildir. Dördüncüsü «fa-lana iktidâ ediyorum.» demesidir. Efdâl olan «İmamıma» yahut «bu imâma» diye niyet etmesidir. Şayet iktidâ niyetini terk etmiş olsa caiz değildir.
(Zahîriyye)

Cenaze Namazında, «Allah için namaza ve şu meyyit için duaya» diye niyet eder. Eğer meyyit erkek midir, kadın mıdır, diye şüphe ederse, «Niyet ettim İmâmın, namazını kıldığı kimsenin, İmâmla beraber namazını kılmaya» der.1[49]

Musallî, başlayıp bozduğu Nafile Namazın kazasında, bozduğu Nâ-file Namazın kazasına niyet eder. Bayramda da, «Bayram Namazına» diye niyet eder.

İmâma uyan musallî, kendi namazına ve imâma uymaya niyet eder. Bazan muktedîye, uyduğu imâmı cihetinden iktidâmn fesadı lâzım gelir. Bu takdirde1 muktOdînin onu kabullenmesi gerekir. Eğer muk-tedî, imâm imamet yerine durduğu vakitte niyet ederse, ekseri Me-şâyih'e göre, caizdir.

Eğer imâma uymaya niyet edip Öğle Namazını belirtmezse veya imâmın kıldırdığı namaza başlamaya niyet ederse, esah olan kavle göre, başlamak caiz olur ve, başlamak (şürû') imâmın namazına dönüşür.

Muktedîye efdal olan, ((imâm olan kimseye» veya «şu imâma» uydum, demektir.

Zeylaî (Rh.A.) : «Musallînin muktedî olması için efdal olan, uymaya imâmın tekbirinden sonra niyet etmesidir.» demiştir.

Ben derim ki: Bu husus incelenmeye değer. Çünkü efdal olan, şayet uymaya imâmın tekbirinden sonra niyet etmek olsaydı, efdal olan muktedînin tekbirinin imâmın tekbirinden sonra olması lâzım gelirdi. Zira tekbir, ya niyete yakın olur, ya da niyetten sonra olur. Yakında açıklaması gelecektir ki: Şüphesiz efdal olan, cemaatin imâm ile beraber tekbir almasıdır.

İmâm erkeklere imâm olduğu zaman, ancak kendi namazına niyet eder, yoksa kendisine uyanlara imâm olduğuna niyet etmez.

Kadınlar, erkekler ile bir hizada durarak imâma uymadıklarında ise kadınlar hakkında ihtilâf edilmiştir. Şayet kadınlar, bir erkek ile aynı hizada uyduklarında, onların uyması sahîh olmaz. Ancak imâm, kadınlara imâm olmaya niyet etmiş ise, sahîh olur. Bunun daha çok tahkiki muhâzât meselesinde, inşâallah gelecektir. 2[50]

Namazın Sıfatı Babı

İlk Tekbir (Tahrîme) ;

Namazın bir takım farzları vardır. O farzlardan biri tahrîmedir. Tahrîm, bir şeyi muharrem yâni haram kılmaktır. Tahrîme lafzında olan «he» harfi isim oluşunu belirtmek içindir. 3[51]

Tahrîme ilk tekbîre tahsis edilmiştir. Çünkü ilk tekbîr, namaza başlamadan önce mubah olan şeyleri haram kılar. Diğer tekbirler böyle değildir.

Tahrîme, tekbirdir. Yâni «AHâhu ekber» demekle Cenabı Kibriyâyı tavsif etmektir. Hazifle okunur. Hazf, Musallînin «Allah» lafzının «hemzesinde» ve «ekber» lafzının «bâ» sında uzatma yapmamasıdır.

İki eller kaldırıldıktan sonra tekbir alınır. Esah olan budur. Çünkü iki eli kaldırma işinde, Yücq Allah' (C.C.) dan başkasından kibriyâyı «büyüklüğü» uzaklaştırma (nefy) vardır. Şu halde, uzaklaştırma (nefy) önce yapılır.

Eller iki kulakların hizasına kaldırılır. Yâni baş parmaklar kulakların iki memeleriyle beraber oluncaya kadar iki eller kaldırılır. Hidâye'de böyle zikredilmiştir.

Kâdîhân (Rh.A.); «Musallî iki baş parmaklarının uçlarını, iki kulaklarının memelerine dokundurur» demiştir.

Kadın iki ellerini iki omuzları hizasına kaldirdikdan sonra «AUahu ekber» der. Sahîh olan budur. Çünkü ellerini iki omuzları hizasına kaldırmakta, onlar için azamî nispette örtünmek vardır. Kunüt'un, Bayramların ve Cenaze Namazının tekbirleri de açıklandığı gibidir.

Elin diğer parmakları normal hâli üzere kalır. Yâni açılmaz ve birbirine de yapıştırılmaz. Hattâ yayılmış olur.

Tahrîme, ta'zîmi gösteren söz ile caizdir. Misâli: «AUahu Eceli», veya «Allahu A'zam» ya da «Er-Rahmânu Ekber», demek gibi.

Tesbîh ile de caizdir : «Sübhânallâh», demek gibi. Tehlîl ile de caizdir : «Lâ ilahe illallah» demek gibi.

Duaya delâlet eden söz ile caiz olmaz. Misâli: «Rabbiğfirlî» demek gibi. Sözün kısası : Tekbir yerine, sâdece ta'zîmi gösterip duâ ile karışık olmayan zikri söylemek caizdir.

İmâm, tekbîri açıkça söyler. İmâma uyan, imâm ile beraber tekbiri gizlice söyler. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, efdal olan uyanın imâm ile beraber tekbiri söylemesidir. Çünkü uyan (yâni muktedî), namazda imâmın ortağıdır ve ortaklığın hakikati beraberliktedir. İmâmeyn'e göre, efdal olan, muktedînin imâmdan sonra tekbir almasıdır. Çünkü muktedî, imâma tâbidir.

Teslim'de, İmâm A'zam' (Rh.A.) dan İki rivayet vardır. Kâfî'de böyle zikredilmiştir.

Eğer imâm, «Allahu Ekber» demezden önce, imâma uyan «AHâhu Ekber» dese, esah olan : Onlara göre, o kimse namaza başlamış olmaz. Fukahâ : İmâm, «Aliahu Ekber» sözünü bitirmeden önce, muktedî «Al-lâhu Ekber» sözünü bitirse, namaza başlamış olmayacağı hususunda birleşmişlerdir. Hânİye'de böyle zikredilmiştir.

Bize göre, tahrîme şarttır. Şafiî' (Rh.A.) ye göre, bir rükndür. Hilafın burada faydası, farzın tahrîmesi üzerine nafileyi bina etmenin cevazında görülür. Hattâ musallî Öğle Namazını kilsa, yeniden tekbir almadan nafileyi kılması sahih olur. Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, yeniden tekbir almadan sahîh olmaz.

Bina etmenin şekli şudur : Tahrîme şart olduğunda musallî nafileyi onunla edâ eder. O tahrîme ile farz edâ edilmiş olmak şartıyle bu caizdir. Nitekim, namaz kılacak olan kimsenin, farz için abdest alıp o abdesti ile nafileyi edâ etmesi caiz olduğu gibi. Şayet tahrîme bir rükn olsaydı, nafileyi, farzın rüknüyle edâ etmiş olurdu. Bundan dolayı caiz olmaz.Yukarıda anlatılanlar yâni; Tahrîme için iki elleri kaldırmak, parmakları yaymak ve imâmın tekbiri açıkdan söylemesi, sünnettir. 4[52]

1[49] Fetâvâ-jı Kâdîhân'da şöyle denir: «En güzel olan. böyle kimsenin: (Niy>et etlini İmâmın kıldığı namazı kılmaya) demesidir.»

2[50] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 119-122.

3[51] Yani lahrîmc lafzının sonunda duruldüğu zaman, (lıc) okunan yuvarlak (ic) harfi kastedilmektedir.

İlk tefibire; tahrîme, iftitâh, ihram tekbiri, açış tekbiri de denilir.

4[52] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 123-124.

Kıyam :

Namazın farzlarından biri de, farz namazda kıyam etmek yâni ayakta durmaktır. Şüphesiz kıyamın farz olması, farz olan namaza mahsûstur. Nafile olan namazda kıyam farz değildir. Hattâ nafile namazın edası kıyâmsız caizdir. Nitekim bunun yakında, kendi babında açıklaması gelecektir.

Kıyamda musallî, göbeğinin altında, sağ elini sol elinin üzerine koyar. Şafiî' (Rh.A.) ye göre, göğsüne koyar. Elleri tarif edildiği surette koymanın şekli, sağ elinin avuç içini sol elinin avucunun sırtı üzerine koyup küçük parmağı ve baş parmağı ile bileği üzerine halka etmektir.

İki ellerini, rukûdan kalkdığı zaman salıverir, Yine Bayram Namazının tekbirleri arasında, iki ellerini salıverir. 1[53] Sözün kısası, zikr mesnûn (Sünnet) olan her kıyamda iki ellerini bağlar. Böyle olmayan her kıyamda da ellerini salıverir.

Namaz kılan kimse, sena eder. Yâni: Sübhâneke.

«Sübhânekellahümme ve bi hamdık, ve tebârekesmük, ve teâlâ ceddük, velâ ilahe gayruk.»

duasını okur, Bu duanın mânâsı-: «Ey Allah'ım! Seni teşbih ve tenzih eder, San'a hamd-ü senada bulunurum. Senin mukaddes ismin mübarektir ve Senin, azamet ve celâlin pek yüksektir. Ve Senden başka Hak mâbûd yoktur.»

Sâdece (Ve Celle senâüke) farzlarda okunmaz. Çünkü meşhur hadîslerde zikredilmemiştir.

Namaz kılan kimse, «Sübhâneke" yi gizli okur. İster imâm olsun, isterse tek başına kılan olsun. Gerek gizli okuyana uysun ve gerekse açıkdan okuyana uysun. Hattâ, eğer imâma, açıkdan okumaya başladığı vakitte uysa, «Sübhâneke» duasını okumaz.

(İnnî veccehtü vechiyye lillezî.)2[54] âyet-i kerimesini «Sübhâneke» duasına eklemez. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) bu görüşte değildir. Çünkü O'na göre, musallî tekbiri söyledikden sonra » (İnnî veccehtü vechiyye lillezî.)

âyet-i kerîmesini sonuna kadar okur. İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, eğer tekbirden önce kalbin hâzır olmasj için okursa bu güzeldir.

Kıraat için gizlice, Eûzü billâhimineşşeytânirracim) der. Sena, yâni «Sübhâneke» için okumaz.

Cemaatle namazın evveline yetişemiyen kimse, geçen rek'atlerin kazasında (Eûzü...) çeker. İmâma uyan kimse ise (Eûzü...) okumaz. Çünkü mesbûk kıraat eder ve fakat Sübhâneke'yi okumaz. Zira, başlangıçta Sübhâneke'yi okumuştu. O halde (Eûzü...) okur.

İmâma uyan kimse (muktedî), Sübhâneke'yi okur, (Eûzü)yü okumaz ve kıraat da etmez.

İmâm (Eûzü...) okumayı Bayram Namazının tekbirlerinden sonraya bırakır. Çünkü Bayram Namazının tekbirleri, Sübhâneke'yi oku-dukdan sonradır. Şu halde uygun olan, (Eûzü...) nün «Sübhâneke...» ye değil, kıraate bitişik olmasıdır.

Bu anlatılanlar, yâni; Sağ eli sol el üzerine koymak, rükûdan kalktıkda ve Bayram tekbirleri arasında elleri salıvermek; Sübhâneke'yi okumak/ (Eûzü) yü okumak-? hepsi yukarıda anlatılanlar gibi Sünnetlerdir. 3[55]

Kıraat :

Namazın farzlarından biri de kıraattir. Yüce Allah' (C.C.) in;

«Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun.» 4[56] emri şerifine göre kirâatin farz olan miktarı, bir âyettir. Bir âyetten azı bi'l-icmâ kırâattan hâricdir.

îmâmeyn'e göre, üç kısa âyettir, veya uzun bir âyettir. 5[57] Bir âyet iie yetinen musallî, günahkar olur. Sebebi yakında gelecektir ki; Fatihayı okumak ve Fâtiha'ya bir sûre veya bir sûre miktarı âyet eklemek vâcibdir. Bir âyet ile yetinmekte vâcib terk edilmiş olur.

Namaz kılan kimse, Tekbir, Sübhâneke ve Eûzü'den sonra, ancak Fâtiha'da gizlice Besmele'yi okur. Yâni:

(Bismillâhirrahmanirrahim) der, ve Fâtiha'yı okur. «Fâtiha'dan sonra, sûrede Besmele'yi okumaz.» Fâtiha'dan sonra gizlice « âmin » der. Gerek imâm olsun, gerek imâma uyan kimse olsun ve gerekse tek başına kılan kimse olsun böyle yapar. Fâtiha'ya bir sûre veya üç âyet ekler. Hangi sûreden dilerse okur.

Fatiha ile Zamm-ı sûreden başkası sünnettir. Mi'râc'ud-Dirâye'de açıklanan şu şey bunu teyîd eder : İmâm A'zam' (Rh.A.) dan İmâm Hasan (Rh.A.) rivayet etmiştir ki: Musallî, namazın başında Besmeleyi okur. Bundan sonra Besmeleyi tekrar okumaz. Çünkü Besmeleyi okumak Eûzü ve Sübhâneke gibi, namazı açmak için meşrudur.

Fatiha ile Zamm-ı sûre, vâcibdir. Bize göre, Fâtiha'yı okumak bir riikn değildir. Keza, Fâtiha'ya sûre eklemek de rükn değildir. İmâm Şafiî (Rh.A.) Fatiha hususunda muhaliftir. 6[58] İmâm Mâlikl (Rh.A.) in Fâtiha'da ve Zamm-ı sûre'de ihtilâfı vardır.

İmâm Mâlik' (Rh.A.) in delili; Resûlüllah' (SAV.) in;

«Fâtihasız ve beraberinde süresiz namaz yoktur.» 7[59] kavli. İmâm Şafiî' (Rh.A.) nin delili; Resûlüllah' (SAV.) in

«Fâtihasız namaz yoktur.» kavli şerifidir. Hidâye'de böyle zikredilmiştir.

İmâm Serûcî (Rh.A.), Hidâye'nin; «İmâm Mâlik' (Rh.A.) in Fatiha ve Zamm-ı sûrede ihtilâf vardır.» sözüne itiraz edip hiç

1[53] tıpam Muhammed' (Rh.A.) in kavline göre Cenaze Namazında da böyledir. (Huküyılt)

2[54] ilk. [in'âm Sûresi (6); âyet : 79,

3[55] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi l, Eser Neşriyat: 125-126.

4[56] İlk. M ti/a.-m mil Sûresi (73); ûyel : 20

5[57] Uzun âyete misâl; Âyet'el Kürsî ve Sûre-i Bakara'nın sonundaki «Müdûyene» âyetidir. Tâc'üş-Şerîa'ya göre; uzun âyetten maksad üç kısa âyetten daha aşağı olmayandır.

6[58] İmâm Şâfû (Rh.A.) şöyle der: «Musallî namazda Fâtiha'yı bir rükn olarak tayin eder. Hıiiâ bir rek'atte ondan bir harf terk etse namazı caiz olma/.» (Kİfâye)

7[59] Taberânî. Hatîbü'l Rağdâdi (Tarihi). İbn-İ Aıliyy (Kâmil).

kimse, «Zamm-ı sûre rükündür,» dememiştir; «Hidâye sahibi hatâ etmiştir.» demiştir.

Bizim için delil, Yüce Allah' (C.C.) in;

«Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun.» 1[60] emri şerifidir.

Haber-i vâhid 2[61] ile bunun üzerine ziyâde caiz olmaz. Fakat ha-ber-i vâhid, ameli gerektirir. Biz, Fatiha ve zamm-ı sûrenin vâcib olduğunu söyledik. Fakat Fatiha daha çok vâcibdir. Hattâ musallî, Fâtiha'yi terk etse, iade ile emrolunur. Zamm-ı sûreyi terk etse, iade ile em-rolunmaz. Üç âyet, i'câz hususunda bir kısa sûre yerine geçer. Nitekim bir uzun âyet de üç kısa âyet yerine geçer.

Kıraatin sünneti: Yolculukda, acele hâlinde Fâtiha'yı ve dilediği sûreyi; emniyet hâlinde Fâtiha'dan sonra, «Burûc» ve «İnşikâk» gibi sûreleri; hazarda Sabah Namazı ile öğle Namazında uzun mufassal sûreler; İkindi Namazı ile Yatsı Namazında orta halli olan sûreler; Ak-, şam Namazında kısa olan sûreler; ve zaruret hâlinde duruma göre okumaktır.

«Hucurât» sûresinden «Burûc» sûresine kadar uzun sûredir. «Burûc» dan «Beyyine» sûresine kadar ortadır. «Beyyine» sûresinden Kur'-ân-ı Kerim in sonuna kadar olanlar kısa sûrelerdir. 3[62]

Rükû' :

Namazın farzlarından biri de, rükû'dur. Musallî başım eğerken, rüku' için tekbir alır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.), başını eğerken ve kaldırırken tekbir alırdı.

Namaz kılan kimse rükû'da, iki elleri ile iki dizleri üzerine dayanıp parmaklarını açar. Parmaklarını açmak, ancak bu halde mendûb-dur.

Musallî, sırtını düz tutarak rükû' eder. Hattâ rükû'da sırtına su dökülse, su sırtında durmalıdır. Musallî başını yukarı kaldırmayarak ve aşağı eğmeyerek rükû' eder. Rükû'da durur ve üç kere (Sübhâne Rabbiyel Azîm) (Pek büyük olan Rabbimi her türlü noksanlardan tenzih ederim.) diyerek teşbih eder. Üç kere teşbih, en aşağı-sıdır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :" «Her kim rükûsunda üç kere : «Sübhâne Rabbiye'l-Azîm», derse, rükûsu tamam olmuştur. Bu onun en azıdır. Her kim de, sücûdunda üç kere : «Sübhâne Rabbiye'l-A'lâ», derse secdesi tamam olmuştur. Bu da onun en azıdır.» 4[63] buyurmuştur.

Musallî teşbihleri üçden eksik yapsa, mekruh olur. Eğer imâma uyan, teşbihi üç kere tamam etmeden imâm başını kaldırsa, bir rivayette, muktedî üç tekbiri tamam eder. Sahîh olan kavle göre, muktedî imâma tâbi olur. Her ne kadar teşbih ziyâde de olsa, tek başına kılan için teşbihi tek olan sayıda bitirmek efdaldir. İmâm ise, cemaati usandıracak şekilde teşbihi arttırcnaz.

Sonra, namaz kılan kimse, başını rükûdan kaldırırken :

(Semiallâhu limen hamideh) (Allah kendisine hamdedenin ham-dini kabul buyurur.) der. İmâm olan bununla yetinir. 5[64] İmâma uyan İse, (Rabbena leke'l-hamd) (Ey Rabbimiz hamd de sana mahsustur.) sözü ile iktifa eder. 6[65] Çünkü ResûlüHah (S.A.V.) :

«İmâm: «Semi Allâhu limen hamideh» dediği zaman, siz; «Rabbe-nâ leke'l-hamd» deyiniz.» buyurmuştur!

Bu hadîsi şerîü Buharı ve Müslim rivayet etmişlerdir. ResûlüHah (S.A.V.); bu sözü imâm ile muktedî arasında taksim etmiştir. Taksim ise ortaklığa aykırıdır.

Muhît'de denilmiştir ki: Senanın çok olması için, imâma uyanın,

(Allâhümme Rabbena ve leke'I-hamd) (Ey Rabbimiz olan Allahu Azimüşşan, hamd sana mahsustur.) demesi efdaldir.

Denilmiştir ki: Tek başına namaz kılan kimse, imâma uyan gibidir.

1[60] Bk. Müzzemmil Sûresi (73); âyet: 20

2[61] Haber; herhangi bir zâttan nakledilen sözdür.

Hadîs ilminde haber, «sünnet ve hadîs» tâbirlerinin karşılığıdır. Buna «eser» de denilir.

Bazı zâtlara göre haber; Resûiiiilah' (S.A.V.) dan başka zâtlardan, meselâ Sahâbe-l Kirâm'dan rivayet edilen sözdür. Eser kelimesi de, Sahâbînin veya Selefin sözü makamında kullanılır.

Hadîsler (Haberler) kuvvet derecesi, nakil ve rivayet edenlerin sayısına göre kısımlara ayrılır. Haber-i Vâhid (Haber-i Ahad) bunlardan biridir.

a) Haber-i Vâhid (Haber-i Ahad), bir zâtın veya iki üç gibi mahdûd zâtların yine bir veya iki üç gibi mahdûd zâtlardan naklettiği haberdir. Böyle âhad yolla Resûlüilah' (S.A.V.) dan rivayet edilen habere de Hadîsi Âhâd denilir. Resûlüllah' (S.A.V.) den bir zâtın rivayet ettiği hadîsi şerifi, o 7-âttan bir cemâatin nakletmesi de Haberi Âhad ka-bîlindendir. Yine tevatür şartlarını ihtiva etmeyen bir habere Haber-İ Âhad denıiir. Bu itibarla Haber-4 Meşhur da esâ*sen Haberci Âhad kabîlindendİr.

Haber-İ Âhad'm râvilerİ çok mahdûd olduğundan onun kendisinden haber verilene ittisalinde hem sûreten hem de manen şüphe bulunur.

b) Haber-i Meşhur: Temizlik Bölümünde 12. dipnotta anlatıldığı gibi, evveli âhad olup, (yâni Önceleri mahdûd zâtlar tarafından nakledilmişken) sonraları ikinci ve üçüncü asırlarda şöhret bulmuş olan ve yalan üzerine ittifakları tasavvur olunmayan bir cemâat tarafından nakledilen haberdir ki buna «Haber-i Müstefiz» de denilir, tşte bu şekilde nakledilegelen hadîsi şerife de Hadîs-î Meşhur (Haber-İ Meşhur) denilir. Böyle hadîsin Resûlüllah' (S.A.V.) a ittisalinde ilk râvîlerin ınahdûdiyetinden dolayı şeklen bir şüphe var ise de sonraları jöhret bularak Ümmet tarafından kabule şayan olması sebebiyle onda manen şüphe yoktur ve tevatür derecesine ulaşmıştır.

c) Haber-i Miitevâtİr: Yalan söylemek üzere ittifakları kabul edilemeyen bir topluluğun verdiği haberdir ki böyle mütevâtir surette rivayet edilen bir hadîsi şerifin Râ-sûlullah' (S.A.V.) a ittisalinde yâni O'nun mübarek sözü olduğu hususunda ne şeklen ve ne ile manen hiç şüphe bulunmaz. Buna Hadfc-i Mütevâtir de denilir.

3[62] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 126-129.

4[63] Tirmizî, Ebû Dâvûd.

5[64] İmâmın «Semiallâhu limenhamideh» demesiyle de muktediden sakıt olur. Sadece tah-mîd gerekir. Şafiî' (Rh.A.) ye göre ise; muktediden sakıt olmaz, tesmi yâni «Semiallâhü limen hamideh» ile tahmîd yâni «Rabbena Ieke'l hamd» in arasını birleştirir.

6[65] Tahmîd hakkında aşağıdaki dört rivayet vardır:

a) Rabbena Ieke'l hamd.
b) Rabbena ve Ieke'l hamd.
c) AUâhümme rabbenâ Ieke'l hamd.
d) Allâhümme rabbenâ ve Ieke'l hamd.
(Bahru'l-Muhît)

Yâni (Rabbena leke'I hamd) ile yetinir. Zeylaî (Rh.A.); Ulemânın çoğu bunu kabul etmişlerdir, demiştir. Mebsût'da esah olan budur, denmiştir. Çünkü (tesmî') kendisi ile beraber olan kimseyi tahmîde teşvik etmektir. Tek başına kılanın ise, kendinden başkasını tahmîde yâni, (Rabbena leke'l hamd) demeye teşvik edecek kimse yoktur. .

Bir kavle göre; «Tek başına namaz kılan kimse tesmî' ve tahmîdin ikisini de Bir arada yapar» Bu, İmâm Hasan' (Rh.A.) m İmâm A'zam Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den rivayetidir. Hidâye sahibi, esah kavi budur, demiştir.

Musallî, başım rükû'dan kaldırdıkdan sonra düz olarak ayakda durur. İtmi'nândan başkası sünnettir.'

İtminan : Mafsalları yerine oturuncaya kadar a'zanm sükûnet bulmasıdır. Bundan başka olan rükû tekbiri, parmakların açılması, teşbih, tahmîd, tesmî ve düz olarak ayakda durmak, Sünnetlerdir.

Ta'dîli erkândan olan rükûdaki durma «Itmi'nân» vâcîbdir. Çünkü, o maksûd rüknün tamamlanması için meşru kılınmıştır. Rükûdan başını kaldırdıkdan sonra olan doğrulma ve iki secde arasında olan doğrulma bunun aksinedir. Bunlarda olan durma «itmi'nân» Sünnettir. Çünkü iki rek'atın arasım ayırmak için meşru olmuştur. Sözün kısası, farzı tamamlıyan Vâcibdir ve vacibi tamamlayan da Sünnettir. [1][66]

Secde :

Namazın farzlarından bîri de secde etmektir. Namaz kılan kimse, secde için tekbir alır. Çünkü Resûlullah (S.A.V.), her eğilmede ve başmı kaldırmada tekbir alırdı. Sâdece rükû'dan başını kaldırdığı vakitte tekbir almazdı. [2][67]

Musallî iki dizini yere kor. Musannif burada, rükûda olduğu gibi «Başını eğerken» dediği şekilde, «dizlerim koyarken» dememiştir. Çünkü tekbir, orada başı eğmeye yakın olur. Burada ise, koymaya yakın olmaz.

---

[1][66] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 129-131.

[2][67] Peygamberimiz Efendimizl (S.A.V.) in namaz kılışları'; Allahu Teâlâ (C.C.) şöyle buyuruyor:
«Şüphesiz namaz abdestli olarak kılınır» (Mâide Sûresi, âyet: 6). Peygamber Efendimiz (S.A.V.) de;
«Namazın anahtarı taharet yâni abdestli olmaktır.» (Tirmizî ve Dârîmî - Sünenler) Yine «Abdestsiz namaz olmaz ve kabul olunmaz» buyurmuşlardır. (Buhârî ve Müslim - Sahihler)
Peygamberimiz (S.A.V.) böyle abdest alıp, namaz kılacağı zaman Kıble'ye döner, ayakta ellerini kulaklarının yumuşağına kadar kaldırıp «AUahu Ekber» diyerek tekbir alırdı. Sağ elini sol elinin üzerine koyarak göbeğinin altına bağlardı. «Sübhânekellâ-hümme ve bi hamdık ve tebârekesmük ve teâlâ ceddük ve lâ ilahe gayrük» diyerek namaza başlardı.
Sonra «Besmele» çekerek «Fatiha» sûresini okur, «Fatiha» nin sonunda yavaşça «âmin» der - Müslümanlara siz de «âmin» deyiniz - derdi.
Kıldırdığı Sabah Namazı ise «Fâüha» sûresinden sonra «Tekvîn> sûresini, «Kâf» ve «Vakıa» sûrelerini - Ahmed bin Hanbel* (Rh.A.) in rivayetine göre bazan da «Yâsfn» sûresini - okurdu. Namazlarda 60 ilâ 100 âyet okurdu.
Cuma günü Sabah Namazında ise, «Secde» sûresiyle «Dehr» sûresini okurdu.
Sabah Namazının birinci rek'atında uzun ikincisinde İse kısa sûre okurdu.
Ümmü Seleme' (R.Anha) nin rivayetine göre; Peygamberimiz' (S.A.V.) İn Sabah Namazında «Tur» sûresini okuduğu da olurdu.
Yine Sabah Namazında Peygamberimiz' (S.A.V.) in «Bakara ve «ÂM İmrân» sûrelerinden âyetler okuduğu da rivayet edilir.
«Istiâb - lbnü Abdi'lber» de Abdullah bin Sâib (R.A.) der ki: «Resul üllâh'-(S.A.V.) m Sabah Namazını Mekke'de kıldırdıkları sırada ben de bulunmuştum. «Mü'-minûn» sûresine başladı. Mûsâ ve Harun'un zikrine (45. âyete) gelince kendisini öksürük tuttu ve rukûa gitti.»
Peygamberimiz (S.A.V.) zammı sûreyi okuduktan sonra «AUahu Ekber» diyerek tekbir alır, belini kamburlaştırmadan bükerek rükûa varır, elleriyle diz kapaklarını tutar, üç defa «Sübhâne Rabbiyel azîm», bir defa da «Semiallahü Hmen hamideh» diye-rek doğrulunca «Rabbena ve leke'1 hamd» der, «AUahu Ekber» diyerek secdeye giderdi. Secdeye gittiği zaman kollarını ne yere yayar ve ne de yanlarına yapıştırırdı.. Ayaklarının parmaklarını Kıble'ye karşı dikerdi. Alın ve burnu, elleri, dizleri ve ayak uçları yerde olmak üzere yedi âzası üzerinde secde ederdi. Secdede üç defa «Sübhâne Rabbiyet âlâ» derdi. Sonra «AUahu Ekber» diyerek secdeden başını kaldırır, tekrar «AUahu Ekber» diyerek ikinci secdeye gider, üç defa «Sübhâne Rabbiyel âlâ» dedikten sonra «AUahu Ekber» diyerek ikinci rek'ata kalkardı.'O rek'âtta da aynı şekilde «Besmele» çekerek «Fatiha» ve sûre okuduktan, rürkû ve secdelerini yaptıktan sonra sağ ayağını dikip sol ayağını bükerek üzerine oturur, ellerini dizleri üzerine koyar, «fettehiyyâtü...» okur, sonunda «Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedii enne Muhammeden abdühû ve Resûlüh» der - böyle demelerini Müslümanlara da emrederdi - Namazın sonunda Ettehiyyâtü...» den sonra «AUahümme salli...» ve «Allahümme bârik...» okur (Bunun arkasında da istedikleri duayı okumalarını Müslümanlara tavsiyede bulunur) du.
Peygamberimizin (S.A.V.)rükûu, secdeleri iki secde arasındaki oturuşu, rükûdan başını kaldırıp duruşu hemen hemen birbirine müsavi idi.
Peygamberimiz (S.A.V.) başını evvelâ sağ tarafına sonra da sol tarafına çevirerek «Esselâmü aleyküm ve rahmetüllâh» der ve selâm verirdi.
Selâm verdikten sonra «Allahümme entesselâmti ve minkesselâmii tebârekte yâ zel-celâ-H vel ikram. Lâ İlahe lllallâhii Vâhdehû Lâ şerike leh. Lehül mülkü ve lehiil ham-dü yuhyî ve yîimîtü ve hiive alâ küllî şey'in kadir. AUâhümme lâ mania I imâ â'tayte velâ mu'tiye limâ mena'te velâ yenfau zelceddi minkel ced.» dedikten sonra, 33 defa «Sübhâ-nellâh», 33 defa «Elhamdülillah», 33 defa da «Allahü Ekber», sonra da «Sübhâne Rab-bike Rabbil izzeti amma yasifûn ve selamün alel mürselin velhamdii lillâhi Rabbil âlemîyn» derdi.
Usdü'l Gâbe - İbni Esir (Rh.A.) - de bulunan bir rivayete göre; Peygamberimiz - S.A.V.) namaz sonunda 100 kere «Allahümmağfirli zenbî tnneke ente't Tevvâbül Ga-fûn> diye duada bulunurdu.
Peygamberimiz (S.A.V.) Öğle ve İkindi Namazlarının ilk rek'atlarında «Fatiha» ile birer sûre; ilk rek'atlarında uzun ikinci rek'atlannda uzun sûrelerden okurdu.
Öğle ve İkindi Namazlarında «Bürûc», «Asr», «Târik» gibi sûreler okurdu. Öğle Namazının birinci rek'atında 30, ikinci rek'atında da 15 kadar âyet okurdu. İkindi Namazında da Akşam Namazında olduğu kadar okurdu.
Öğle ve İkindi Namazlarında «Leyi» sûresini okuduğu da rivayet edilir. Peygamberimiz' (S.A.V.) in Akşam Namazında «Tûr» ve «Mürselât» sûrelerini oku duğu da olurdu. Hattâ kıldırdıkları son Akşam Namazında «Mürselât» sûresini okumuşlardır.
Rivayete göre Abdullah bin Abbas (R.A.) bir gün Akşam Namazında «Mürselât» sûresini okuyunca annesi Ümmü'I Fadl (R.Anhâ): «Yavrucuğum sen bu sûreyi okumakla vallahi benim derdimi aklıma getirip tazeledin; Zîra bu sûre Akçam Namazında Resû-lullahtan en son İşittiğim sûredir» demiştir. .
Peygamberimizin (S.A.V.) Akşam J-Janmının birinci rek'atında «Kâfirûn» ikinci rek'atında «İhlâs» sûresini okuduğu da olurdu.
Yine Peygamberimiz (S.A.V.) Yatsı Namazında «Duhâ», «Tiyn», «Münâfikûn» ve benzeri sûreleri okurdu. «Şems», «A'lâ», «Leyi», «Alâk» sûrelerini okuduğu da olurdu. Bir defasında Yatsı Namazında «İnşikak» sûresini okuyup secde âyetine gelince, secde etmişti.
Peygamberimiz (S.A.V.) Vitr Namazının birinci rek'atında «Alâ» ikinci rek'atında «Kâfirin» ve üçüncü rek'atında «İhlâs» sûresini okur, selâm verince de üç kere «Süb-hânel melİkil kutidûs» der ve üçüncüsünde sesini yükseltir ve uzatırdı.
Peygamber Efendimiz (S.A.V.), itinâsız kılınan namazı da namaz saymazdı.
Peygamberimizin (S.A.V.) Kur'ân-ı Kerim okuyuşu:
Peygamberimiz (S.A.V.) Kur'ân okurken çekilmesi gereken harfleri çekerdi Meselâ «BİsmUlâhi» yi, «Errahmâni» yi, «Errahîm» i, çekerdi. Yine Kur'ân-ı Kerîm'i âyet âyet okurdu. Meselâ, «Bismillahirrahmanirrahim» der keserdi, «Elhamdülillah! rabbil âlemin» der keser, «errahmânirrahim» der keser «mâlikiyevmiddin» der keserdi.
(Kütüb-i Sitte, İmâm A'zam Ebû Hanîfe (Rh.A.), Ahmed bin Manbel (Rh A) (MUSNEDLERİ), Nesâi (Rh.A.) (Sünen))

Musallî, sonra iki avucu üzerine dayanarak iki elini yer üzerine kor.

Çünkü Vâil bin Hucr (R.A.); iki avucu üzerine dayanıp secde etmiş ve iki uyluklarından yukarısının arasını kaldırmış, ondan sonra Resûlül-lah (S.A.V.) böyle secde ederdi, demiştir.

Musallî, sonra elleri iki kulaklarının hizasında olduğu halde yer üzerine yüzünü, iki avucu arasına koyar. Çünkü Vâil (R.A.) :

«Resûlüllah secde ettiği zaman, iki ellerini kulaklarının hizasına koyardı,» demiştir.

Haöîs-î şerîfde, Resûlüllah (S.A.V.) in secde ettiği zaman ellerini omuzları hizasına koyduğu rivayet edilmiştir. Bu, ihtiyarlık veya hastalık sebebiyle özür haline hamledilmiştir.

Musallî, parmaklarını birbirine bitiştirerek kor. Bu bitiştirme, ancak burada (yâni secdede) mendûb olur. Secdeyi pazu kısmını açarak ve karnını uyluklarından uzak tutarak yapar. Çünkü, Resûlüllah' (S.A.V.) in böyle yaptığı sabit olmuştur.

Bir kavle göre : Eğer musallî saıda ise, iki tarafında bulunan kimseleri rahatsız etmekden sakınmak için, pazularını fazla açmaz. İki ayaklarını yer üzerine koyup, parmaklarını Kıble yönüne yönelerek secde eder. Nitekim Resûlüllah (S.A.V.), şöyle buyurmuştur ;

«Kul secde ettiği zaman, onun her uzvu secde eder. O halde (musal-İi) gücü yettiği' kadar uzuvlarını Kıbleye yöneltsin.»

Kadın büzülür. Yâni ayağının parmaklarını dikmez, pazu kısmını açmaz ve kollarını yere döşpr. Karnını uyluklarına bitiştirir. Çünkü böyle yapmak, onları daha setredici olur. [1][68]

Namaz kılan kimse, burnu ve alnı üzerine secde eder. Çünkü Resû-lullah (S.A.V.) böyle devam etmiştir. Her ne kadar alın burundan daha kuvvetli ise de, burun alından önce secdeye konur. Çünkü secdede burun yere daha yakındır.-Önce burun sonra alın üzere secde eder.

Hacimli ve alnın istikrar bulacağı (yerleşeceği) şey üzerine secde edilir. Yerleşmenin haddi şudur: Secde eden kimse eğer secdesini mübalâğalı bir şekilde yapmış olsa, başı ondan aşağı inmemelidir.

Atılmış pamuk, saman, darı ve bunun gibi şeyler üzerine secde caiz değildir. Ancak, eğer namaz kılanın alnı yerin sertliğini bulduğu zaman caiz olur. Musallînin, sarığının kenarı üzerine, yen'i ve eteği gibi kendi libâsının fazlası üzerine - şayet yerin hacmi bulunursa - secde etmesi caizdir.

Yine musallînin, kıldığı namazı kılan kimsenin sırtı üzerine - meselâ ikisi de Öğle namazını kılsalar - secde etmesi caizdir. Hattâ eğer sırtına secde edilen kimse namaz kılmıyorsa veya sırtına secde edilen kimsenin kıldığı namaz musallînin kıldığı namaz değilse, o zaman da caiz olmaz. Sıkışıklıkta zaruretten dolayı caiz olur. Genişlikde caiz olmaz. Fakat, iki evvelkiler yâni sarığın kenarı üzerine ve libâsın fazlası üzerine secde etmek, secdede burunla yetinmek gibi kerîh görülmüştür. Çünkü, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, secdede burnuyla yetinmek kerahetle caizdir. Alın böyle değildir. Çünkü özürsüz, yalnız alın üzerine secde etmek, îmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, kerâhetsiz caizdir. Bedâyi'de ve Tuhfe'de de böyle zikredilmiştir. Kenz sahibinin, «ikisinden biriyle yetinmek mekruh olur» sözü tahkike cteğer, amaz kılan kimse, üç kere (Sübhâne Rabbiyel a'lâ)

(Pek yüce - kudret ve azametle muttasıf - olan Rabbimi bütün noksanlardan tenzih ederim) diyerek secdede sükûnet hâlinde olur.

Rivayet ettiğimiz hadîs-i şerîfden dolayı rükûda üç kere teşbih, en az miktardır. Rükû ve secdede tesbîhi üçden fazla yapmak men-dûbdur. Beş ve yedi gibi tek sayı ile bitirilir. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) tek sayı ile bitirirdi.

Eğer musallî, imâm olursa, cemaatin bıkacağı tarzda uzatmaz. Fu-kahâ; "İmâma uygun olan, cemaatin üç kere tekrarına imkân vermek için beş kere tekrar etmektir.» demişlerdir.

Mısallî secdeden başını tekbir alarak kaldırır. Nitekim Resûlullah' S.A.V.) in başını her indirmede ve aldırmada tekbir aldığı rivayet edilmiştir.

Başı secdeden kaldırmanın miktarı hakkında şöyle denilmiştir: Şüphesiz, başı kaldırmak, eğer secdeye yakın olursa caiz değildir. Çünkü o kaldırma, secdeden sayılır. Zira bir şey bir şeye yakın olduğunda, onun hükmünü alır. Eğer başı kaldırma oturmaya yakın olursa caiz olur. O kaldırma oturmaktan sayılır. Böylece, ikinci secde gerçekleşmiş olur.

Bir kavle göre; Şayet musallînin alnı, yer ile musallînin alnı arasından rüzgâr geçecek şekilde yerden ayrılsa, iki secde sayılıp caiz olur.

Musallî, mutmain (rahatça) olduğu halde bir teşbih okuyacak kadar oturur, tekbir alır ve mutmain olduğu halde secde eder.

Eğer, rükû ve sücûdun farziyyeti, Yüce Allah' (C.C.) in «Rükû edin, secdeye varın...» [2][69] emri şerîfiyle sabit olduğundan, emir tekrarı gerektirmez. Bundan dolayı, rükûda tekrarı vâcib değildir. Bu durumda, sücûdun tekrarının farziyyeti nasıl sabit olmuş ve ne sebeble tekrar edilmiştir? denilirse, cevaben deriz ki:

Şüphesiz namaz âyetinin mücmel olduğu sabittir. Mücmelin açıklanması ise, bazan Resûlüllah' (S.A.V.) in fiili ile olur, bazan da sözü (hadîsi) ile olur. Secdenin tekrarının farziyyeti Resûlüllah' (S.A.V.) dan tevatür yoluyla nakledilen fiil ile sabittir. Çünkü, Resûlüllah' (S.A.V.) dan nakleden herkes O'nun sücûdunu tekrar ettiğini bildirmişlerdir.

Tekrarın sebebine gelince; şüphesiz sücûdun tekrarı teabbüdîdir. (Kullukla ilgilidir.); Rek'atlerin sayıları gibi, onda ma'nâ aranmaz, denmiştir.

---

[1][68] Zc>laî (Rh.A.) şöyle demiştir:
Kiidm şu 10 hususta erkeklerden ayrılır:
a) Tekbir'dc iki elini omuzları hizasına kadar kaldırır,
b) Sağ elini sol eli üzerine, memeleri altına koyup, el bağlar.
c) Secdede karnını iki uyluğundan ayırmayarak yapıştırır.
d) Celsede ellerini iki uyluğu üzerine parmak uçları dizlerine varacak çekildc koyar.
e) Koltuğunu secdede açmaz,
f) Teşehhüd'de teverrük yapar, yâni sol yanı üstüne oturup iki ayaklarını sağ tarafından çıkarır.
g) Rükû'da parmaklarını açmaz, h) Erkeklere imâm olmaz,
0 Cemaat olmaları mekruhtur,
j) Cemaat olurlarsa, tmâm onların ortasına durur.

[2][69] Bk. Hacc Sûresi (22); âyet: 77

Bir kavle göre; Şeytân Aleyhilla'ne, Hz. Adem Aleyhisselâma secde ile emrolundu. O mel'ûn büytiklenip secde etmedi. Böylece biz Şey-tân'a hakaret olsun diye iki kere secde ederiz.

Bir kavle göre de; Birinci secde bizim yerden yaratıldığımıza, ikinci secde yere döneceğimize işarettir. Nitekim Yüce Allah (C.C.) :

«Sizi yerden yarattık, ve sizi oraya döndüreceğiz.» 1[70] buyurmuştur.

İki secdeden sonra musallî kıyam için tekbir alır. Sücûdun aksine, önce başını kaldırır, sonra ellerini, ondan sonra iki dizlerini kaldırır ve yere dayanmaksızın, düz olarak ayağa kalkar. Nitekim İmâm Şafiî (Rh.A.) de yere dayanmamayı kabul etmiştir.

Kıyamdan önce oturmaksızın ayağa kalkar. Kıyamdan önce oturmaya «İstirahat celsesi» derler. Nitekim İmâm Şafiî (Rh.A.) bunu kabul etmiştir.

İkinci rekat birinci rek'at gibidir. Fakat ikinci cek'atta Sübhâne-ke, Eûzü ve el kaldırmak yoktur. Yâni musallî, birinci rek'atta her ne yaparsa, ikinci rek'atta da onu yâpar. Fakat İftitâh tekbiri almaz ve (Eûzjti billâhimineşşeytânirracîm) demez. Bu İkisi ancak bir kere meşrudur. Birincide kaldırdığı gibi, ikincide ellerini de kaldırmaz. Zikredilen bu sözde, (Bismillâhirrahmanirrahim) diye Besmele çekileceğine işaret vardır.

Musallî, ikinci secdeyi sehven terk edip selâmdan önce veya selâmdan sonra dünyâ sözü konuşmadan hatırlasa, o secdeyi namaz içinde kaza eder. Yâni şayet namaz kılan kimse, bir secdeyi yapmasa, ondan sonra, selâmdan, önce veya selâmdan sonra ve dünyâ kelâmı konuşmadan önce hatırına gelse, secde eder.

Musallî, terk ettiği secdenin, ister birinci rek'atta olduğunu bilsin, isterse birinci rek'atın gayrında olduğunu bilsin, o secdeyi kaza eder. Çünkü o secde, aslî yerinden geçmiştir. Ve onun yerinden geçmesiyle tahrîmenin ifâsı için tamamen yer mevcûd olduğundan namaz bozulmamıştır. Şu halde, o secdenin kazası lâzımdır. Çünkü o secde rükündür. Öyle bir rükündür ki namazdan çıkıncaya kadar kaza etmezse, namaz bozulmuş olur. 2[71]

Ka'de Ve Teşehhüd :

Musallî, secdenin peşisıra teşehhüd eder. Çünkü aslî secdeye dönmek teşehhüdü kaldırır. Zira; Teşehhüdün, mahallinin gayrında meydana geldiği anlaşılmış olur. Bu durumda teşehhüd lâzım gelir. Eğer musallî, teşehhüdü terk etse, namazı caiz olmaz. Çünkü kal-dey-i ahîre farzdır. Musallî onda teşehhüd eder, selâm verir ve sehv için secde eder. 3[72] Sonra teşehhüd eder. Ondan sonra selâm verir. Bedâyi'de böyle zikredilmiştir.

Musallî, namazın iki secdesinden sonra sol ayağını yayar ve üzene oturur. Sağ ayağını ise diker ve yayılmış iki elini iki uylukları üzerine koyar. Diktiği ayağının parmaklarını kıbleye yöneltir. Çünkü Hz. Âişe (R.Anhâ), Rcsûlüllah' (S.A.V.) m iki ka'dede zikredildiği şekilde oturduğunu rivayet etmiştir.

Musallî, İbn Mes'ûd (R.A.) un teşehhüdü gibi teşehhüd eder. İbn Mes'ûd' (R.A.) un teşehhüdü şöyledir:

[Ettehiyyâtü li'llâhi ve's-salcvâtü ve't-tayyibâtü 4[73] Es-selâmü aleyke eyyühe'n nebiyyü ve rahmetu'llâhi ve bcıekâtüh. Es-selâmü aley-nâ ve alâ ibâdrilâhi's-sâlihîn. Eşhedii en lâ ilâhc illâ'llah ve eşhedü en-ne Muhammeden abdülıû ve Resûlühû]

Mânâsı:

«Dil ile, beden ve mal ile olan ibâdetlerin hepsi yalnız Yüce Allah'adır. Ondan başkasına ibâdet olmaz.

Ey mertebesi Yüce olan Nebî (Muhammed!) Allah'ın rahmeti ve bereketleri ile selâm ve selâmettik sana olsun!

Selâm ve selâmettik bizim üzerimize ve Allah'ın İyi kullarına olsun!

Şehâdet ederim ki : Allah'tan başka hakikî mâbud yoktur; yine şe-hâdet ederim ki; Muhammed O'nun kulu ve Peygamberidir.»

Tahiyyât; tahiyye'nîn çoğuludur. O da mülkdür. Bir kavle göre; «Tahiyyât dâim beka (sürekli kalmak) dır.» Bir diğerine göre; «Aza-metir» Yine bir kavle göre; «Selâmet, yâni âfetlerden ve eksikliğin her çeşidinden selâmettir»

İbn Kuteybe (Rh.A.) demiştir ki: Tahiyyâtı çoğul sîgası ile zikre sebeb şudur : Çünkü Arap Meliklerinden her birisi için tahiyye vardır ki, onunla tahiyye olunurlar (duâ edilip selâmlanırlar.) 5[74] İmdi bizim için, siz «(Ettehiyyâtü Hllâhi) deyiniz.» denilmiştir. Yâni, Allah için lâyık mülke delâlet eden lafızlarla duâ ediniz, demektir.

Salevât'a gelince; İbn'ül Münzir (Rh.A.) ve Şâfiîye'den bazıları demişlerdir ki: Salevât ile murâd, salevât-ı hams «beş vakit namazdır» Bir kavle göre; «Namazların hepsidir.» Diğer bir kavle göre; «Rahmettir» Yine bir kavle göre; «Dualardır» Zühri (Rh.A.), ibâdetlerdir, demiştir.

1[70] 4 Bk. Tâhâ Sûresi (20); âyet: 55.

2[71] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 131-137.

3[72] Çünkü o, rüknü mahallinden tehir etmiştir. Riâyeti vâcib olan Icrtibî lerk etmiştir.

4[73] Rcsûlüllah (S.A.V.) Mirâc gecesinde Cebrail' (A.S.) in «Rabbına senada bulun!» sözü üzerine Allstlnı Tcâlâ'ya zikredilen bu lâfızlarla senada bulununca, Allahıı Teâlâ da Resûlüllah' (S.A.V.) a; «et fahiyyâl» a karşı «es selâm», «es salât» a karşı «er rahmet», «et-tsyyibât» a karşı «el berekât» ile mukabelede bulunmuştur.

Ancak Peygamberimiz (S.A.V.) «selâm» dan Ümmetinin de nasîbdâr olmasını arzu ettiğinden «Es - selâmii aleynâ ve alâ îbâdi'llâhî's-sâlihîn» demiştir. lUıııun ü/erinc Cebrail (A.S.) ve bütün semavât ehli «Eşhedü en lâ ilâhc illa'llalı ve eşhedü enne Mu-lifinıniedcn abdühû ve Resûlühû» demişler ve böylece bu dua ubı'ıdiyyct olmakla devanı etmiştir.

5[74] Mülk, saltanat selâmı mânâsına gelen tahiyyât ile lslânidan önce Arablar arâsında ilk defa selâmlanan Ya'rub bin Kahtan (D: ?, Ö : ?) dır. Bu zâlı oğlu, «Übiyte'Ilâ'ne ve en'İm sabâ han (Sabah-ı şerifler hayır olsun. Lanet görmiyesin!)», demekle selâmlardı.

(Sebâikü'zzeheb fî maVİFeli kabâili'larab, Muhammet! Emin el Bağdadî es-Süveydi)

Ya'rub'un babası Kahtân, rivayetlere göre ilk câhiliyyct devrinde Arab kabilelerinin babacı ve orada hükümet kuranların ilkidir. Hz. Nuh (A.S.) un ahfadından olduğu Söylenir. Kendisinden sonra Ya'rub, sonra Abdüşşems ve bundan sonra da Hıınyer hüküm sürmüş, bundan sonra gelenlere de böylece Hımyorîler, denmiştir.

Ya'rub'un Arabçayı ilk konuşan olduğundan bu adı aldığı ve şiiri, vezni, vasfı, metfhiyeyi. kıssayı, teşbihi (mcdhe girişmeden önce yapılan afakî mukaddime) san'atıtn kullandığı rivayet edilir.

(El-A'lâm (Zirikli)* Kamiisul-a'lâm, Lisânü'I-arab, Oâirclii'l IVTrürifi! tslâmiyyc)

Tayyîbât ise; Ekseri âlimlere göre; Güzel sözler «kelimât-i tayyi-bât» dır. Bu da Yüce Allah* (C.C.) ı zikir ve onu takib eden şeydir, denmiştir. Bir kavle göre; «Salih âmellerdir.»

Burada, y^ni birinci oturuşda, teşehhüd ile iktifa edilir. Yâni salevât getirilmez. İlk iki rek'atten sonrakinde de Fatiha ile iktifa edilir. «Sonrakinde» yâni «fî mâ fo'ad» denmesinin sebebi, Akşam Namazını da içine alması içindir.

Namaz kılan kimse, eğer iki rek'attan sonraki rek'atlarda teşbih veya sükût ederse, caizdir. Fakat kasden sükût ederse, günahkâr olur; eğer sehven sükût ederse, İmâm A'zam' (Rh.A.) dan İmâm Hasan' (Rh.A.) m rivayetine göre,, musallîye sehiv secdesi vâcib olur. Her ne kadar, sahîh kavle göre, vâcib değilse de, daha ihtiyatlı olan Fâti-ha'yı terk etmemektir.

İki ayakları, secdede yer üzerine koyup parmakları kıbleye yöneltmek ve ilk iki rek'atı kıraat için tayin, sücûdda ve birinci ka'dede itminan yâni sakin olmak; iki ka'dede teşehhüdde bulunmak ve birinci ka'dede teşehhüd ile yetinip Nebi (S.A.V.) üzerine salâtı terkden geri kalanı Sünnetlerdir.

«Zikredilenlerden başkası, yâni geri kalanın demekten maksad :

Sücûd tekbiri, üç kere teşbih ve iki elleri iki dizleri üzerine koymak, sol ayağı yayıp sağ ayağını dikmek, kavme ve celse 1[75] demektir ki, bunlar Sünnetlerdir.

Birincisi, yâni secdede iki ayaklarını yer üzerine koymak, bir rivayette farzdır. Bu, Kudûrî' (Rh.A.) nin rivayetidir. Hattâ musallî, şayet secde ettiği zaman ayaklarının parmaklarını yerden kaldırsa, namazı caiz olmaz. Kerhî (Rh.A.) ve Cessâs (Rh.A.) da böyle zikretmiştir. Eğer ikisinden birini yere koysa, caiz olur. Kâdîhân (Rh.A.), bunun için mekruh olur, demiştir. İmâm Temurtâşî (Rh.A.) : «Şüphesiz iki eller ve iki ayaklar farz olmamakta müsavidir» diye zikretmiştir. Şeyh'-ül-islâm'ın 2[76] IVIebsûtaundaki sözü de, musallînin sücûdunun caiz olduğuna delâlet eden Doğru olan da budur. İnâye'de böyle zikredilmiştir.

Geri kalanlar vâcibdir. İlk iki rek'atm kıraat için tâyini gibi. Hattâ üçüncü rek'ate kalkmayı, bir rükn edâ edecek kadar, teşehhüd üzerine bir şey ilâve ederek geciktirse, bir kavle göre; «Kasden bir harf ziyâde ederse, günahkâr olur veya sehven ziyâde öderse, sehiv secdesi yapar.» 3[77]

Ka'de-İ Ahire:

Namazın farzlarından biri de ka'de-i ahîre, yâni son oturuştur; 4[78]

Onda «Abdühû ve Resûlühû» ya kadar teşehhüdü okuyacak miktar oturmaktır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.), İbni Mes'ûd' (R.A.) a teşehhü-dü öğrettiği zaman şöyle buyurmuştur.

«Şayet sen bunu söylersen (veya yaparsan), şüphesiz namazın tamâm olur.»

Musallî teşehhüdü okusun veya okumasın, namazın tamâm olmasını Resûlüllah (S.A.V.), fiile bağlamıştır. Zira bu sözün mânâsı: «Sen otururken teşehhüdü okusan» demektir. Çünkü teşehhüdü okumak, sâdece ka'dede meşrudur. Kesûlüllah* (S.A.V.) in, (Bunu söylersen yâni yaparsan) sözünün mânâsı, «Hiç bir şey okumadığın hâlde otursan» demektir. Burada «muhayyerlik» sözdedir, fiilde (kuûdda) değildir. Zira fiil, iki durumda sabittir. Nitekim biz onu açıkladık.

Şarta bağlı olan şey, şartın varlığından önce yok olmuştur. Zira namaz sona ermiştir. Sona erme ise ancak tamamlanmakla olur. Tamâm olmak da ancak itmam yâni tamamlamakla olur. Bundan dolayı; serî fiillerde itmam, şâriin açıklamasıyle bilinir. Halbuki sâri', 5[79] itmâmı da beyân etmiştir. Şu halde, Ka'de-i ahire farz olur.

Eğer, haber-î vâhid ile farziyyet sabit olmaz, denilirse, cevaben biz deriz ki: Evet farayyet ilkin haber-i vâhid ile sabit olmaz. Fakat, şayet mücmel 6[80], haber-i vâhid 7[81] ile açıklanırsa, kuûdun farzıyyeti sabit olur. Nitekim daha önce geçti.

Sonra .denilmiştir ki: Ka'deden farz kılman miktar, ka'dede şehâdeteyni okuyacak kadardır. Esah olan söz, Kâfide seçilendir. Burada zikredildiğine göre; Teşehhüd mutlak olarak zikredildiğinde ona râci olur.

Sol ayağı yayıp sağı dikme hususunda son oturuş, ilk oturuş yâni ka'de-i ûlâ gibidir. Fakat son oturuşda, Nebi (S.A.V.) üzerine sa-levât ziyâde edilir. Resûlüllah' (S.A.V.) a bu salevât, bize göre sünnettir. Şafiî' (Rh.A.) ye göre, farzdır.

Salevâtın söyleniş keyfiyeti şöyledir:

«Allahümme sallı alâ Muhammedin ve alâ Âii Muhammedin. Kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve alâ Âli İbrahim, inneke hamıîdün mecîd.»

«Allahümme bârik alâ Muhammedin ve alâ Âli Muhammed. Kemâ bârekte alâ İbrâhîme ve alâ Âli İbrahim, inneke hamîdün mecîd.» Mânâsı:

«Yâ ilâhi; Efendimiz, büyüğümüz, veliyyü nimetimiz Hz. Muham-med'e ve âline salât et. Onların şeref ve kadrini yükselt.

1[75] Kavmc'dcn maksad. rükû ile secde arasındaki ayakla duruştur.

Cdse'den maksâd, iki secde arasında oturuştur ki, bu ittifâken Sünnettir. Buharı Şerhinde böyle açıklanmıştır.

2[76] Şcyh'ıl-İslâm Muhammed bin Hüseyin el Buhâri ol Hanefî el Mâruf bi-Btkir Hâ-herzâde (Rh.A.) ıfir. Bu zâtın «Mcbsût» adil eseri 15 ciltten ibarettir. Hicri 483'de vefat etmiştir. Bir rivayete göre bu zâtın iki «Mebsût» u vardır.

3[77] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 137-140.

4[78] Ka'de-i Ahire'de teşehhüt! (tahiyyâl)ü okumak Şâfîî' (Rh.A.) ye göre Farzdır. Bize, yâni Hanefîlert; göre vâcibtir. Hattâ bir kimse teşehhüdü okumayı terketse bizce namazı caizdir, Şâfiîce caiz değildir. Fakat ka'de-i ûlâda okumak icmâen farz değildir.

(Mebsût)

5[79] Sâri', Şeriat vaz'edîcisidir. Bu lâfz seri' — şeriat kelimelerinden meydana gelmiştir.

Şeriat; insanı bir ırmağa, bir su kaynağına götüren yol, izhâr ve beyân, kanun vaz'-etmek mânâlarmadır.

Şeriat, dîn lisanında ise Cenâb-ı Hakk'ın kulları İçin vaz'etmiş olduğu dinî, dünyevî hükümlerin hey'eti mecmuasıdır ki buna göre şeriat din ile aynı mânâya olup hem ahkâm-ı asliyye denilen itikadiyyâü hem de ahkâm-ı fer'iyye-i aıneliyye denilen ibâdet, ahlâk ve muamelât'ı ihtiva eder. Daha umûmî manâsıyla, bir Peygamber (S.A.) tarafından tebliğ edilmiş olan ilâhi kanun demektir. Bu kanunun asıl vaz'edicisi olan Cenâb-ı Hakka Şâri'-i Mübîn denir. Bu kanunu insanlara tebliğ etmiş olan Peygambere (S.A.) de Sâri' adı verilir, işte Ahkâm-ı Şer'iyye de liâhî Kanunun hükümleri mânâsına gelir.

6[80] Mücmel, mânâsı anlatamayacak derecede kapalı olan bir lafızdır ki onun anlaşılması ancak söyleyen tarafından bir açıklamaya bağlı kalır. Bunlar kullanılması az olması sebebiyle garip sayılan lafızlar ve çeşitli mânâlara vaz'edilmiş olan kelimeler ve yine kendisiyle söyleyenin ne kasdettigi anlaşılamayan lâfızlardır.

Hırsı çok sabrı az kimse mânâsına olan Helû' lafzı ile ribâ lafzı bu cümledendir.

7[81] Haber-i Vâhid'le kasdedilen İbni Mesûd' (R.AJ un kavlidir.

Hz. İbrahim'e ve Hz. İbrahim'in âline salât ettiğin gibi. Ve Efendimiz Hz. Muhammed'i ve Efendimiz Muhammedin Âlini mübarek kıl. Onların feyiz ve bereketini daim arttır. Hz. İbrahim'i ve Hz. İbrahim'in Âlini mübarek kıldığın gibi. Şüphe yok ki Sen Hamîdsin, Mecîdsin. Bütün hamdü sena bütün azamet ve celâl sana mahsustur.»

Bazı âlimler bu salâtı:

(AHahümme'rham Muhammeden ve Âle Muhammedin kemâ rahimte ve terahhamte alâ İbrahime ve alâ Âli İbrahime inneke hamîdiin me-cîd) diye zikretmişlerdir^Fuk anadan bazıları buradaki:

(Allahümme'rham Muhammeden... ilâ âhır) «Allah'ım Muhammed'e rahmet eyle...» demeyi kerih görmüştür. Çünkü bu, Enbiyâ' (Â.S.) nın kusurlu oldukları vehmini verir. Zira, rahmet; kınanılan şeyin işlenmesi sebebiyle olur. Sahîh kavle göre ise, bunda kerahet yoktur. Nitekim Zeylai (Rh.A.) böyle demiştir.

Musallî, salavât duasından sonra kendisi için ve diğer mü'minler için duâ eder. Bu bizim : «Kendisi için ve diğer mü'minler için duâ eder.» sözümüz, bazı âlimlerin «Kendisi için duâ eder» sözünden daha münâsiptir. Çünkü kendisini duaya tahsis etmemek sünnettir.

Kur'an'dan olan bir şey ile duâ eder. Yâni lafzen ve ma'nen ona benzeyen şey ile meselâ:

(Allâhümşmağiirlî velivâlideyye) «Allah'ım, beni ve ana - babamı af veyle» veya (Allâhümmemağfir lîlebî)

«Allah'ım babamı afveyle» demek gibi.

Veya me'sûr yâni Resûlüllah' (S.A.V.) den rivayet edilen Kur'ân'a benzer sözlerle duâ eder. Meselâ :

«Allahümme innî zalemtü nefsi zulmen kesîran ve innehû lâ yağ-firuz zünûbe illâ ente. Fağfir H mağfireten min ındike inneke entel ga-fürür rahim» Mânâsı:

«Allah'ım, şüphesiz ben kendime çok zulmettim. Günâhları ise ancak Sen afvedersin. Beni, Sen'in katından bir mağfiretle afveyle. Şüphesiz Sen Gafur ve Rahîm'sin.» Bu, me'sûr dualardandır.

İnsanların sözüyle; yâni insanların sözüne benzer sözlerle dua edilmemelidir. Çünkü insanların sözü, namazı bozar. Bunda asıl olan şudur : Kullardan istenilmesi imkânsız olmayan (mümkün olan) her söz insanların sözüdür. Meselâ, «Benim borcumu Ödeyiver veya beni evlendir» demek gibi. Kullardan istenilmesi imkânsız olan her söz de insanların sözü değildir. «Allah'ım beni mağfiret et.» demek gibi.

Yine : Eğer musallî, namazın' sonunda teşehhüd miktarı oturmaz-sa, namazı ifsâd eder. Fakat şayet musallî, namazın sonunda teşehhüd miktarı oturursa, kendi sun'iyle (iradesiyle) çıkmak bulunduğu için namazı tamdır. Nitekim gelecektir.

Lâkin kadın, iki oturuş (ka'de) da da teverrük eder. Yâni kadın, iki ayaklarını sağ tarafından çıkarır ve sol uyluğu üzerine oturur. İki oturağım yere yerleştirir. Çünkü bu, kadın için daha iyi bir örtünmedir ve hâlinin setrine münâsiptir.

Son oturuşda salevât ve duâ sünnettir. Salevât İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre, farzdır. [1][82]

Namazda Tertib :

Namazın farzlarından biri de, tertib kasdıyle, kıyamı rükûdan Önce ve rükûyu sücûddan önce yapmaktır. Hattâ eğer musallî, kıyamdan önce rükû eylese veya rükûdan önce secde eylese, caiz olmaz. Çünkü namaz ancak bu tertîb ile kâimdir. Kâfi'de de böyle zikredilmiştir.

Bunun hakikati şudur: Şüphesiz namaz efâl-i şer'Iyyedendir. [2][83] İmdi o namaz için şer'an maddî cüzlerden meydâna gelmiş bir mahiyet vardır ki, o maddî cüzler (zahirî kısımlar - «eczâ-i maddiyye») : Kıyam, rükû ve sücûddur. Yine namazın sûrî cüzden (şekli kısımlar) meydana gelen heyeti vardır ki o da : Kıyamı rükûdan önce ve rükûu sücûdtlan önce yapmaktır.

Musannif, kıraati zikretmemiştir. Bununla beraber kıraat; kıyam, rükû ve sücûd gibi maddî cüzlerdendir. Çünkü sûrî cüzün meydana gelişinde kıraatin alâkası ve te'siri yoktur. Zira şeriat, diğer rükünler için ta'yin ettiği gibi, kıraat için farzıyyet yoluyla husûsî bir manâ! ta'yin etmemiştir.

Bilâkis kıraati, mutlak namaz için farz kılmıştır. Hattâ ilk iki rek'-atta kıraat terk edilip ikinci iki rek'atta bulunsa, namaz sahih olur. [3][84] Eğer kıraat tamamıyle terk edilse, o zaman namaz sahîh olmaz. İmdi bu ince sırdan (sebebten) dolayı, Fukahâ, kıraat ile rükû arasında tertibe riâyet etmeyi, farzlardan değil, vâciblerden saymışlardır.

Erkânda tertibe riâyet vâcib olması için, «Musallî şayet kıyamdan önce rükû eylese» diye misâl vermekle iktifa etmişlerdir. Kâfi sahibinin «Namazda vâki olan hades babı» nın sonlarında söylediği şey bunu teyid eder. Şöyle ki: .Şer'iyyeti müttehid (bir) olan şeyin suret ve ma'nâ yönünden varlığına yerinde riâyet edilir. Çünkü tertib, zikredildiği gibi meşru olmuştur. İmdi, şayet musallî onu değiştirse, şüphesiz meşru fiili ters-yüz etmiş olurdu. Halbuki meşrûyu ters-yüz etmek bâtıldır. Bundan, Hidâye sahibinin vâcibleri sayarken fiillerden mükerreren meşru olan şeyde tertibe riâyet edilmesi sözünün hakikâti ma'lûm olur ki, şüphesiz Hidâye sahibi o «mükerreren meşru olan şey» ile, secde gibi, bir rek'atta mükerreren meşru olan şeyi kasdetmektedir. İmdi musallî,, ikinci secdesini unutarak terk edip kalksa ve namazı tamam ettiğinde hatırına gelse, terk ettiği secdeyi eda etmesi vâcib olur. Sehv için dahî secde eder. Nitekim açıklaması daha önce geçti.

Hidâye sahibi bununla, rükû gibi, namazda mükerrer olmayan meşru bulunan şeyden sakınmıştır. Zira rükû, şayet secdeden sonra vâki olsa, o rek'at bil'icmâ sayılmış olmaz. [4][85] Bunu «Hidâye sarihlerin zikretmiştir. Hattâ Celâliyye'de zikredilmiştir ki: Her rek'atta şer'iyyeti müttehid (bir) olan şeyde, meselâ kıyam ve rükûda tertib farzdır. Her rek'atte şer'iyyeti müteaddid (birden fazla) olan şeyde sücûd gibi - tertîb farz değildir. Hattâ musallînin, birinci rek'atte secdeyi terk etmiş olduğu, ikinci rek'atın rükûunda hatırına gelse ve rükûundan inip secde etse, rükûu iade etmesi lâzım gelmez.

---

[1][82] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 141-144.

[2][83] Ef'âM şer'iyye: Varlıkları birer şer'i hükme bağlı bulunan ve şer'i şartlar dairesinde birer şer'i fiil olan şeylerdir. Misâl: Namaz, Oruç, Bey', İcâre, Hibe fiilleri gibi.

[3][84] Kıraat burada özel şeklî cüzle beraber olarak değil de sadece maddi cüz olur. (Vânî)

[4][85] Yâni, namazın aslı baki. kalmaz.

Eğer, ikinci secde birinci gibi farzdır ve maddî kısımlardandır. İkisi arasında tertibe riâyeti vâcib kılıb, farz kılmamakda sır nedir? denilirse, cevaben biz deriz ki: Şüphesiz secdenin aslı Yüce Allah' (C.C.) in (üscüdû) yâni «secde ediniz» kavli şerifi ile sabittir, tekrar edilmesi ise Resûlüllah' (S.A.V.) in fiili iledir. Nitekim yukarıda geçti. İmdi, birinci secde yerinde yapılınca, nassın (Kur'ân-ı Kerîm'-in) icabı olarak, farz olan tertib meydana gelmiş olur. Eğer iki secde arasında tertib farz kılmsaydı, fi'len 1[86] sabit olan ile nass ile sabit olanın eşit olması gerekirdi. Halbuki mertebe yönünden birinci, ikinciden daha yüksektir.

Yine, Zahîre'de söylenen şeyin hakikâtinin şu olduğu anlaşılmaktadır : Rüknün önceliği - meselâ kıraatten önce rükû etmek gibi -bizim üç müctehid imâmıza göre; tertibin gözetilmesi vâcib olduğu içindir. İmâm Züfer (Rh.A.) bunun ayrı görüştedir. Çünkü rüknün önceliğinin mânâsı; bu şekilde tertibe riâyet bilhassa, üç müctehid imâm nazarında vâcib, İmâm Züfer' (Rh.A.) e göre, farz demektir. Zira bu hususu İmâm Züfer (Rh.A.); kıyam, rükû ve sücûd gibi, tertib edilmiş rükünlere kıyâs eder. Üç müctehid İmâm (yâni: İmâm A'zam (Rh.A.), Ebû Yûsuf (Rh.A.) ve Muhammed (Rh.A.)) kıraat ile üç rüknün arasım söylediklerimizle ayırırlar.

Burada zikredilen şeylerin tamamından anlaşılır ki; Sadru'ş-Şerîa' (Rh.A.) nın sözü kusurludur. Şöyleki:

1- Kusurlu olması; SadruY-Şerîa' (Rh.A.) nın «tekerrür edende ifâdesi kayd değildir. İlâ âhır» Hidâye sarihlerinin açıkladıkları şeye aykırı olduğu içindir. Bir rek'atte mükerrer olmayıp meşru bulunan şeyden sakınmıştır. Meselâ; rükû gibi ki, rükû secdeden sonra vâki olsa, itibâr edilen husus meydana gelmiş olmaz.

2- Kusurlu olmasında ikinci husus : «Hidâye sarihleri)) nin, rüknün önceliğinin benzeri için, kıraatten önce rükûu delil olarak getirmelerinin, üzerinde konuştuğumuzla ilgisi yoktur. Nitekim malûmdur ki: kıraat; tertibde alâkası olan rükünlerden değildir.

3- Kusurlu olmasının üçüncü hususu : Ma'lûmdur ki. «Tertibe riâyet mutlaka vâcibdir» sözü hakikate uygun değildir. Çünkü husûsiyle bir şekilde tertibe riâyetin vâcib olmasından, o husûsdan hâlî olan diğer şekilde tertibe riâyetin vâcib olması lâzım gelmez.

4- Kusurlu ve bozuk' olmasında dördüncü husus : Sadru'ş-Şerîa' (Rh.A.) nın, «Benim hatırıma geliyor ki, tekerrürden maksad, farzıyyet yoluyla tekerrür edendir.» sözü,» hatıra gelmemesi icâb eden şeylerdendir. Çünkü buradaki söz, erkânda tertibe riâyet husûsundadır. Nitekim kendisi bizzat bunu itiraf etmiştir.

Açış tekbiri (tahrîme - iftitâh) - daha önce geçti - bir rükn değildir. Bilâkis şarttır. Son ka'de - ki yakında açıklaması gelecektir -açış tekbiri gibi rükn değildir. Teslim edilse bile; İki şeyin (rüknün) arasında tertibe riâyet ancak, imkân hâsıl olsun diye, o ikisi arasında olan tertibi bozmak mümkün olduğu zaman, farz olur. Son oturuş (ka'de-i ahîre) ise kendi nefsinde sondur. Açış tekbîri de kendi nefsinde açış tekbîridir. İkisi arasında tertibin bozulmasını kabul etmez, o halde Sadru'ş-Şerîa' (Rh.A.) nın anlattıklarını, Hidâye sahibinin sözleri-rini ve tahkikini 2[87] nasıl îzâh olabilir? Bu makamın sırlarını keşfe ve tahkike beni muvaffak kılan Yüce Allah' (C.C.) a ha m d olsun.

Burada bazı eski (selef) âlimler ile müeteh idi erin sözlerini tenkide hırslı olan kimseler öyle düşüklükler yapmışlardır ki hallerine bakan kendini şaşmaktan alamaz, şâir sözlerini de buradakine kıyâs eder. 3[88]

Namazdan Kendi Sunu (Fiili) İle Çıkmak :

Namazın farzlarından biri de, namaz kılan kimsenin, namazdan kendi sun'iyle çıkmasıdır. Yâni jıer ne şekilde olursa olsun, kendi fiiliyle çıkmasıdır. Çünkü kendi sun'iyle çıkmak, İmâm A'zam" (Rh.A.) a göre, farzdır. İmâmeyn'e göre, farz değildir.

İmâmeyn'in delili; bize rivayet edilen, İbn-i Mes'ûd' (R.A.) un hadîsidir. Bir de, namazdan çıkmak, namazı bozduğu için, namazdan değildir.

İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili ise; Şüphesiz namaz için tahrîm (haram kılan şeyler) ve tahlil (helâl kılan şeyler) vardır. - Hac gibi - mu-sallî o namazdan ancak sun'île çıkar. Çünkü, diğer namazın edası, ancak bu namazdan çıkmakla mümkün olur. Farza, ancak kendisiyle ulaşılan her şey, onun gibi farz olur. Zeylaî (Rh.A.) da böyle zikretmiştir.

Ben derim ki, musannifin; «Çünkü namazdan çıkmak, ilââhır» sözünde ihtilâf vardır. Zira bu söz; ancak rükniyyetin yokluğunu ifâde eder. Rükniyyetin yokluğu ise, tahrîme gibi olması caiz olduğu için, farzıyyete aykırı değildir. Nitekim İmâm A'zam' (Rh.A.) m «Şüphesiz namaz için tanrım ve tahlil vardır» sözüyle istidlali bunu bildirir.

Musannif, çıkma şeklini, «îmâm ile beraber selâm verir.» sözüyle açıklamıştır. Yâni musallînin selâmı; imâmın selâmıyla birlikte selâm vermesidir. Nitekim tahrîmede (iftitah tekbirinde) olduğu gibi. Bir rivayette, imâmdan sonra selâm verilir. Nitekim bu husus daha Önce geçti. İmâmeyn'e göre, ondan sonra selâm verir. Nitekim tahrîmeyi imâmdan sonra yaptığı gibi.

Musallî, sağına ve soluna selâm verir. Yâni iki yanına da;

(Es selâmü aleyküm verah- metüllah) «Selâm ve Allah'ın rahmeti üzerinize olsun.» diye selâm verir. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) : «Sağ yanağının beyazı görününceye kadar yüzünü çevirip sağ tarafına selâm verir ve sol yanağının beyazı görününceye kadar yüzünü çevirip sol tarafına selâm verirdi.»

Namazın sonunda selâm veren kimse, «Es selâmü aleyküm» hitâbıyle, cemâate ve Hafaza (Koruyucu) Meleklerine niyet eder. Yâni, birinci, selâm ile sağ tarafında olan (Müslüman) erkeklere, kadınlara ve Hafaza Melekleri'ne niyet eder. 4[89] Bir kavle göre : Bizim zamanımızda (selâm veren musallî) kadınlara niyet etmez. Zira onlar, çok kere mescidde bulunmazlar.

1[86] Yâni, Peygamber Efendimizin (S.A.V.) fiilîyle.

2[87] Tahkik; bir meselenin deliliyle ispatıdır. Tetkik ise; bir meseleyi görene, o meseleyi güzel görecek tarzda dakîk bir delille ispattır.

3[88] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 144-147.

4[89] Selâmın (elif) ve (lâm) İle olması, teşehhüdde de olduğu gibi muhlâr olan husustur.
İmâm Şafiî (Rh.A.) bunun aksi görüştedir. Selâmda sünnet olan ikincisinin birinciden daha hafif bir sesle olmasıdır. (Zahirîyye)

İkinci selâm ile sol tarafında olan erkeklere, kadınlara ve Hafaza Meleklerine niyet eder. Çünkü musallî, yüzüyle onlara döner ve diliyle onlara hitâb eder. Şu halde, onlar için kalbi ile niyet eder. Zira selâm, ibâdettir (kurbettir), ve bütün ameller ise niyet ile olur.

Namaz kılan kimse, eğer imâmın bir tarafında ise, imâmın bulunduğu tarafa niyet ederek selâm verir. Eğer imâmın hizasında ise, selâmın ikisinde de imamına niyet eder. Çünkü imâm, hâzır olanlardandır. Hâzırûn (orada bulunanlar) dan olan ise, selâma daha lâyıktır. Çünkü imâm, onların namazlarını, sıhhat ve fesadı yönünden üzerine almasıyla onlara iyilikte bulunmuştur. Eğer imâm, musallînin sağ tarafında ise, musallî, imâma, cemâate ve Hafaza'ya niyet eder. Eğer sol tarafında ise, yine böylece imâma, cemâate ve Hafaza'ya niyet eder.

Eğer imâmın hizasında ise, Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, ilk selâmla imâma niyet eder. Zira iki .taraf çelişmiş olduğundan, sağ taraf tercih edilmiştir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, -ki bu, İmâm Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den de rivayet edilmiştir - iki selâmda dahî imâma, cemâate ve Hafaza'ya niyet eder. Zira, çelişme zamanında birleştirme mümkündür. Tercihe hacet yoktur.

İmâm, selâmın ikisinde de cemâate ve Hafaza'ya niyet ederek selâm verir. Selâmından maksâd, cemâate ve Hafaza'ya hitâbdır.

Tek başına namaz kılan kimse, iki selâmda da sadece Hafaza'ya niyet ile selâm verir. Çünkü onunla beraber Hafaza'dan başka kimse yoktur ve gaibe hitâb ise doğru olmaz.

oSelâm» lafzı vâcibdir. Geri kalanlar sünnettir. Bu husus malûmdur. 1[90]

Namazın Diğer Vâcibleri :

Namazın daha başka vâcibleri de vardır. Meselâ bir rek'atta, secde gibi mükerrer olanlarda tertibe riâyet etmek, - bunun açıklaması daha önce geçti - ve rükûdaki gibi tekrarsız farz olanda, tekrarı terk etmek böyledir. Hattâ eğer kasden tekrar ederse, günahkâr olur. Veya unutarak tekrar ederse, sehv secdesi vâcib olur.

Yine Vitr Namazının kunût'u, Bayram Namazının tekbirleri; açık-dan okunacak yerde, namaz caiz olacak miktarı açıkça okumak ve gizli yerinde gizlice okumak gibi... Bunlar namazın vâciblerindendir. Bir kavilde de; açıkça ve gizlice okumak Sünnettir. Hattâ, bu ikisinin terk edilmesiyle sehv secdesi gerekmez, denmiştir. 2[91]

Namazın Edebleri :

Namazın edebleri de vardır. O edebler: Musallînin kıyam hâlinde secde yerine bakmasıdır. Rükûda, iki ayağının üst yüzüne bakmasıdır. Secde hâlinde burnunun iki yanlarına bakmasıdır. Kuûd'da kucağına bakmasıdır. Sağ tarafına selâmda, sağ om uzuna ve sol tarafına selâmda, sol omuzuna bakmasıdır. Çünkü bunlardan maksad huşû'dur ve güçlüğün terkidir. İmdi, eğer güçlüğü terk ederse, gerek kasden yapsın, gerek yapmasın, gözü zikredilen yerlere kayar. Zeylaî' (Rh.A.) de böyle demiştir.

Esnediği zaman ağzını örtmek de namazın edeblerindendir. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur :

«Namazda esnemek Şeytandandır. Eğer sizden birine namazda, esneme gelirse, gücü yettiği kadar menetsin. (nefesini tutsun)» 3[92]

Tekbir alırken iki elleri iki yen'den çıkarmak da namazın edeblerindendir. Çünkü bu,, tevazua daha yakındır ve zorbalara benzemekten daha uzaktır.

Gücü yettiği kadar öksürüğü önlemek de namazın edeblerinden-dir. Çünkü namazın fiillerinden olmamakla beraber, eğer öksürmek özürsüz olursa, namazı bozar. Şu halde, mümkün olduğu kadar Öksürüğü önlemek gerekir.

Müezzin, ilk «Hayya ala's-Salâh» i söylediği zaman, ayağa kalkmak da namazın edeblerindendir. Zira musallî, bununla emrolunmuştur. Çünkü bunun mânâsı, «Haberdâr ol ve namaza yönel» demektir. Öyleyse, o emri hemen yerine getirmek müstehabdır.

Yine müezzin, «Kad kâmeti's-âalâh» (Namaz başladı) 4[93] dediği zaman, namaza başlamak da namazın edeblerindendir. Zira müezzin emin kimsedir. Şüphesiz o, namaza kalkmayı haber vermiştir. Bundan dolayı, müezzinin sözünü yalan olmaktan korumak için, namaza hemen başlanır. 5[94]

İmamet Hakkında Bir Fasıl 6[95]

Namazda Gizli Veya Açıkdan Okumak :

İmâm, Sabah Namazında ve Akşam Namazıyle Yatsı Namazının ilk iki rek'atlarında, edâen ve kazaen açıkdan okur. Cuma Namazı, iki Bayram Namazı, Teravih Namazında ve Terâvihden sonra kılınan Vitr Namazında da açıkdan okur. Çünkü bunlarda açıkdan okumak (cehr), Nebî' (S.A.V.) in zamanından bizim zamanımıza gelinceye kadar, sağlam bir şekilde devam etmiştir. Ancak Terâvihden sonra kılınan Vitrin kunûtunda açıkdan okunmaz". Çünkü açıkça okumamak da zikredilen gibi, sağlam bir şekilde bize kadar gelmiştir.

1[90] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 147-149.

2[91] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 149.

3[92] Buharî; «Bed'ül halk», «Edeb». Müslim; «Zühd». Tirmizî; «Edeb, Salât».

4[93] Dürr-i Muhtâr'a göre musallî, «Kad kâmeti's-salâh» sözü tamam oluncaya kadar başlamayı tehir etse icmâen bir beis yoktur.

5[94] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 149-150.

6[95] Fasıl; Bir kitabda, hükümleri değişen Fıkhî meselelerin bir bölümünün anlatıldığı kısımdır, Bâb ise, kitabda anlatılan Fıkhî meselelerin şâmil olduğu kısımdır. (tnâye)

Tek başına namaz kılan, edâ ile olan cehri namazda muhayyerdir. Yâni tek başına namaz kılan kimse, edâen namaz kılmak istese, serbest bırakılmıştır. Dilerse, keiHÜsinin imâmı olduğu için açıkdan okur. Namazı edanın cemâat tarzında olması için açıkdan okumak (cehr) ef-daldir. Bir kimse namazı, zikredilen tarzda kılsa, namazında Melekler saflar bağlayıp onunla beraber namaz kılarlar, diye rivayet edilmiştir.

Musallî eğer dilerse, gizli okuyarak kılar. Çünkü arkasında dinleyecek insan yoktur. Musannifin, «cehriyye = açıktan» demesinin sebebi şudur: Musallî, cehriyyeden başkasında serbest bırakılmamıştır. Ancak başkasında vucûben gizli okur. Doğru olan görüş budur. Gecede Nafile kılan musallî gibi. Çünkü gecede Nafile kılan musallî, açıkdan okumakla gizli okumak arasında muhayyer (serbest) dir. Açıkdan okumak ise efdaldir.

Bazı âlimler demişlerdir ki: Tek başına kılan, eğer açıkdan okunan bir namazı (cehriyyeyi) kaza ediyorsa, gündüz Nafile kılan gibi, gizli okur.

Hidâye'de zikrolunmuştur ki: Bir kimse Yatsının vaktini geçirse, güneşin doğmasından sonra onu kaza ettiği takdirde, namazda imâm ise, açıkdan okur. Eğer yalnız kılarsa, vucûben gizli okur, muhayyer olmaz. Sahih kavi budur. Çünkü açıkdan okumanın hususiyeti vardır. Ya cemâatle vucûben olması veya yalnız kılan hakkında muhayyer olarak namazın vaktinde olması, gibi bu iki şeyden biri ile alâkalı değildir. Bir kavle göre; muhayyerdir.

Kâfî'de zikredilmiştir ki: Yatsı Namazını gündüz kaza eden kimse, eğer imâm olursa, açıkdan okur. Eğer yalnız kılarsa, musallî muhayyerdir. Kaza edaya uygun olsun diye açıkdan okumak efdaldir.

Nihâye [1][96] sahibi demiştir ki: Hidâye Sahibi' (Musannif) nin; «sa-hîh kavi budur» sözü, Şems'ul-Eimme es-Serahsî' (Rh.A.) nin, Fahru'l-İslâm' (Rh.A.) in, Kâdîhân (Rh.A.), İmâm Teraurtâşî' (Rh.A.) nin ve İmâm Mahbûbi (Rh.A.) nin Câmiu's-Sagîr şerhlerinde zikrettiklerine muhalif olur.

Hidâye Sahibi tarafından buna şöyle cevâb verilmiştir: Açıkdan okumanın iki sebebine dair musannifin zikrettiği şey - ki cemâat ile vakittir - icmâ ile sabittir. [2][97] Halbuki, burada ikisinden hiç birisi yoktur. Öyleyse hükm (cehr) de yoktur. Kazanın edaya uygun olmasına gelince; o uygunluğun sebebüliğine dair bir icmâ ve nass yoktur. Öyleyse, uygunluğun sebeb kılınması, ibtidâen kendi rey'i ile sebeb isbâtı olur. Bu ise bâtıldır. Her halde, Hidâyo Sahibini cehri olmamanın sıhhatinin hasrine (sıhhatJİliğine) sevkeden maksadı rivayet yönünden değil de dirayet (akl-ilm) yününden sıhhat olur.

Ben derim ki: Bu cevap tartışma götürür. Çünkü hükmün yok olması, zikredilenlerde (cemâat ve vakit) sebebiyyetin hasrına icmâ olduğu zamandır. Halbuki böyle değildir. Nasıl öyle olabilir ki? Eğer hasrına icmâ olsaydı, zikredilen büyük âlimler için bir çok gafletin meydana gelmemesi gerekirdi. Bilâkis İcmâ, cemâat ve vakitten her-birinin cehre sebeb olması husûsundadır.

Şüphesiz Fıkıh Usûlünde kaide hâline gelmiştir ki, icmâ ile sabit olan şeyin sebebinin (ta'lîli) gösterilmesi caizdir. Onda illet (sebeb) mev-cûd olduğu için, başkasının ona katılması da caiz olur. Açıkdan okumanın yalnız kılan hakkında, vakitte caiz olmasına, hattâ efdaliyyetine, mezkûr hadîsden anlaşılan şey illet (delil - sebeb) gösterilmiştir. Çünkü cemâat edada meşru olduğu gibi, kazada da öylece meşrudur. Öyleyse; yalnız kılanın açıkdan okunarak kılınan namazın kazasında, cemâatle olduğu gibi açıkdan okumasının hadîsin delâleti ile efdal olması gerektir. Bu hâlde, onun dirayetçe de sahîh olmadığı meydana çıkmıştır. Bundan dolayı Kâfî Sahibi onu tercih etmiştir.

Cehr (açıkdan okuma), musallînin başkasına işittirecek şekilde oku-masıdır. [3][98] Muhâfete (gizli okuma) ise, musallînin yalnız kendisinin işiteceği şekilde okumasıdır, [4][99] Hinduvânî' (Rh.A.) nin kabul ettiği görüş budur. [5][100]

İmâm Kerhî (Rh.A.) demiştir ki: Cehr, musallînin kendisinin işit-mesidir. Muhâfete ise, harfleri doğru çıkarmak (tashîh) dir. Çünkü kıraat dilin işidir, kulak deliğinin işi değildir.

Birinci söz daha doğrudur. Çünkü sadece, dilin sessiz hareketine kıraat denilmez. Konuşmayla ilgili olan her şey, bu ihtilâfa göre kıyas edilir. Hayvan keserken Besmele çekmek, tilâvette secde vâcib olması, talâk, ıtâk ve istisnada [6][101] olduğu gibi. (Meselâ, bir kimse zevcesini boşasa veya cariyesini azâd etse", veyahut «ona bin lira verin yüzü müstesna» dese, şayet bunlarda harfler düzgün, söylense bununla beraber kendisi işitmese, boşama ve azâd etme vâki olmaz ve istisna da sahîh olmaz.)

Musallî, Yatsı Namazının ilk iki rek'atında Fâtiha'yı okuyup zammı sûreyi terk etse, son iki rek'atta Fatiha ile beraber sûreyi açıkdan okur. Musallî, ilk iki rek'atte Fâtiha'yı terk etse, ikinci iki rek'-atte Fâtiha'yı kaza etmesi caiz olmaz. Çünkü musallî, ikinci iki rek'-ata âid Fatihaları okur. Şayet ilk iki rek'atın Fatihalarını da okumuş olsa bir rek'atta iki Fatihanın tekerrürü gerekirdi ki, bu meşru değildir, dir. [7][102]

---

[1][96] Hidayenm Şerhidir.

[2][97] Nitekim Nass ile de sabit okluğu gibi.

[3][98] Reddü'-l Muhtâr'a göre; yakınında olmayan kimseye işittirecek şekilde okumasıdır.

[4][99] Yine Reddü'-l Muhtâr'a göre yakınmdakin'e işittirecek şekilde okumasıdır.

[5][100] Hindimin, çok eski devirlerden beri mevcûd olup halen Afganistan hududlan dahilinde bulunan BELH'dc bir kalenin ismidir. Burada geçen Şeyh'iil Fakîh Ebû Cafer ve diğer bazı Ulemâ bu kalenin ismiyle (Hinduvânî) diye anılırlar. (Gâyetü'l-Bcyân)

[6][101] Talâk: Lügat mânâsı; boşanmak, hissi veya manevî bir kayıttan kurtulmaktır.
Fıkıh ıstılahındı; şer'i nikâh akdini özel bir lafiz İle o anda veya o mealde hükümsüz bırakma ve İzâle etmektir.
Ftâk; âzad cfmek, demektir. Yâni kölede (memlükte) şer'i bir kuvvet, bir ehliyet ve malikiyyet gücü ispat, etmektir. Bir başk'a ifâdeyle, köle üzerindeki mülkiyet hakkını kendine mahsûs şekilde iskat etmektir ki, köle böylelikle hürriyetine kavuşup, velayet ve şahadet gibi bütün tasarruflara ve kendi üzerine başkaları tarafından vuku bulacak tasarrufu def etmeye kudret bulmuş olur,
ıtâk aşağıdaki kısımlara ayrılır.
a) Itâk-ı sarih: Açık lâfızla yapılan azâd cimedir.
b) ltâk-ı' vâcib : Kefaret olarak yapılması icâbeden azâdelmedir.
c) ftük-ı mendûb: Allah (C.C.) rızâsı için yapılan azâdetmedir.
d) Itâk»ı mûbâh: Herhangi bir şeye niyet edilmeksizin yapılan azâdetmedir. c) ltâk-ı mahzur: Gayrimcşrû bir sebep için yapılan a/âddır.
f) Itâk-ı cebrî: Mâlikin rızâsı dışında olarak hakimin hükmüyle bir kölenin azadıdır.
İstisnâ; bir kısım şeylerin hükmüne girmekten bazı şeyleri «illâ» gibi bir edat ile ayn tutmaktır. Bu ayrı tutulan şeylere «müstesna», öteki kısım şeylere de «müstesnanı inh» denir, istisna da beyân-ı tağyir kabilitulendir ve istisnai muttasıl, istisnai münkati İMsımiarma avrılır. Bunlara âid geniş izahat ilerde kendi bölümünde gelecektir.

[7][102] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 151-154.

Namazlarda Kıraatin Miktarı

Musallî, ancak Sabah Namazının birinci rek'atinde kıraati, ikinciden uzun yapar. Diğer namazların birinci rek'atında uzun yapmaz. Çünkü insanlar cemâate ve Sabah Namazının sünnetine yetişsinler diye, Sabah Namazının birinci rek'atında okumayı uzun yapmak sünnettir. Çünkü gaflet vaktidir. Diğer namazlar Sabah Namazı gibi değildir. Eğer âyet, uzunluk ve kısalıkd'a birbirine yakın olursa, okumayı uzun yapmak, âyetler yönünden muteberdir. Eğer farklı ve çeşitli olursa, kelimeler ve harfler yönüyle itibâr olunur. Farkın, üçte bir ve üçte iki kadar ile olması halinde, üçte ikinin birinci rek'atte ve üçte birin ikinci rek'atta bulunması gerekir. Bu söylediğimiz, müstehab olanın açıklan-masıdır. Hükmün açıklanmasına gelince; eğer fark çok fazla olursa, vâ-rid olan habere (hadîs) binâen, bunda mahzur yoktur. İkinci rek'atta birinciden uzun: okunması ise, -icmâen kerih (mekruh) görülmüştür. Ke-rîh görülmesinin miktarı: Üç âyet kadar farklı olmaktır. Eğer bir âyet veya iki âyet fark ederse, mekruh olmaz. Çünkü Resulüllah (S.A.V.), Akşam Namazında Muavvizeteyn'i 1[103] okumuştur. Muavvizeteyn'in ikincisi, birincisinden bir âyet daha uzundur. Kâfi'de de böyle zikredilmiştir.

Namazın caiz olması için sûre ta'yin olunmamıştır. Yâni, «O sûre okunmadığı takdirde, namaz fâsid olur.» şeklinde sûre tayin etmek caiz değildir. Çünkü Yüce Allah' (C.C.) in :

«Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun.» 2[104] kavli mutlak olarak zikredilmiştir..

İmâm Şafiî (Rh.A.) : «Resûlullah (S.A.V.) ın «Fâtihasız namaz yoktur.» 3[105] sözü sebebiyle, namazın câi« olması için Fatiha sûresi ta'-yin edilmiştir.» der. Biz deriz ki; nass yâni yukarıda geçen âyet mutlaktır. 4[106] Haber-i vâhid, mutlakı, mukayyed kılmaz. Çünkü mutlakı takyîd, neshdir. 5[107] Namaz için sûre ta'yin etmek, mekrühdur. Meselâ; Secde Sûresini, İnsan Sûresini, Cuma gününün Sabah Namazında ve Cuma Namazında da Cuma Sûresi ve Münâfikûn Sûresini okumayı ta'yin mekruhtur, Mekruh olmasının sebebi, diğer sûrelerin okunmasının terk edilmesi' dir.

Fukahâ demişlerdir ki: Ta'yinin mekruh olması; o sûreden başkasını okumak caiz değildir veya başkasını okumak mekruh olur, diye, ta'yini gerekli .gördüğü zamandır. Fakat, eğer musallîye, o sûreyi okumak kolay geldiği için veya Resûlullah (S.A.V.), o sûreyi okuduğu için teberrüken okursa, onda kerahet yoktur. Lâkin câhil, «Başkasını okumak caiz olmaz» sanmasın üife, bazan başka sûreleri de okumak şarttır.

Fâtiha'dan başkasını ta'yin mekrühdur. Çünkü Fatiha her ne kadar, namazın caiz olması için ta'yin edilmemişse de, kerâhetsiz her namazda okunması için ta'yin edilmiştir. 6[108]

İmâma Uyan Kimsenin Kıraati :

İmâma uyan kimse, imâmın ardında okumaz. Her ne kadar imâm herhangi bir rahmet veya azâb âyetini okusa da, sadece o muktedî imâmı dinler ve susar. Çünkü Yüce Allah (C.C.) :

«Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun.» 7[109] buyurmuştur. Çünkü müfessirlerin çoğu, âyet-i kerîmenin tefsirinde, hitabın imâma uyanlar için olduğu kariaatindedirler. Müfessirlerin bazıları da, hutbe durumu için yorumlamıştır. Bu ikisi arasında çelişme yoktur. Hutbede dinlemek ve susmakla emrolunmağa sebeb, hutbede «Kur'ân okumak» bulunduğu içindir.

Hutbe de, imâma uyanın namazı gibidir. Yâni imâma uyan kimse hutbeyi dinler ve susar. Eğer hatîb, Resûlüllah' (S.A.V.) e tasliye 8[110]ederse, yine dinler ve sükût eder. Ancak, eğer hatîb :

yâni «Sallû aleyhi» «Resûlüllah'a salavât getirin» derse, dinleyen kimseler gizlice salavât söylerler. Yâni:

(Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ Âli Muhammedin) derler.

Kenz'de ve Vikaye'de şöyle denilmiştir : Bir kimsenin namaz için uyduğu imâm, tergîb (rahmet) veya terhîb (azâb) âyeti okusa da veya hitabet etse de veya Resûlüllâlı' (S.A.V.) e tasliye etse de, imâma uyan kimse okumaz, bilâkis dinler ve susar.

Zeylaî (Rh.A.) bu söze itiraz edip demiştir ki : (Kenz ve Vikâye'-nin) «Veya hitabet etse» sözünün zahirinin, kırâat'a atfedilmesi mânâca doğru olmaz. Çünkü o, susmanın, hutbeden ve Nebî' (S.A.V.) e tas-liyeden önce vâcib olmasını gerektirir. Murâd olan ise böyle değildir. Bu itirazın giderilmesi: Mü'temm, imama uymak durumunda olan kimse, mânâsına olması, «veya hitabet etse» sözünün de «imâma uyan okumaz» sözünden sonra mahzûf (kaldırılmış) olan «okudu» (karaa) ya bağlanmasıyla mümkün olur. Bu durumda mânâ : Her ne kadar imâm, rahmet veya azâb âyeti okusa da, imâmı okuduğu zaman, imâma uyan okumaz, bilâkis dinler ve susar. Veya imâm, hitabet veya Nebî (S.A.V.) üzerine salavât getirdiği zaman, imâma uyan okumaz, ancak dinler ve susar, demek olur. İşte böylece Zeylaî' (Rh.A.) nin itirazı giderilmiş olmaktadır. Ben başlangıçta artık soru sorulmasın, diye ibareyi değiştirip «hutbe de böyledir.» dedim. Hatîbden uzak olan mü'temm, dinleme ve susmada yakın olan gibidir. 9[111]

1[103] Muavvizeteyn; malûm okluğu üzere Kur'ân-ı Kerîm'in son iki sûresi olan «Kül cüzü bî rabbilfelâk» ve «Kul eüzü bî rabbînnâs» yâni FELÂK ve NÂS süreleridir. Felâk sûresi - Besmele sûreden bir âyet sayılmadığı takdirde - beş âyettir. Nâs sûresi - yine Besmele sûreden bir âyet sayılmadığı takdirde - altı âyettir.

2[104] Bk.. Müzzemmil sûresi (73); âyet: 20

3[105] Tirmizi; Mevâkît. Ibni Mâce; İkâme.

4[106] Mutlak: Şumûle, Shâtaya, ta'ym ve tahsise delâlet eden bir şeye yakın olmayarak yalnız kendi cinsindeki fertlere ve hallere gâmil olan lafızdır.

5[107] Takyîd; Kayıtlama, sınırlandırma; bir lafzı kendi cinsinde yaygın olmayan bir şekille yaygın hâle getirmekten hâriç bırakmaktır. Her hangi bir tasarrufu, bir hükmü, bir akdi her hangi bir hususta şartlandırmaktır. Böyle bir hükm ve tasarrufa da mukayyed denir.

Nesh: Şer'i hükmün ytne jer'i bir delille kaldırılmasıdır.

6[108] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 154-155.

7[109] Bk. A'râf Sûresi (7): âyet: 204

8[110] T:ikMto : Salevnt getirmektir.

9[111] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 156-157.

Cemaat:

Cemâat, erkekler için Sünnet-i Müekkededir. Bir kavle göre; «Farzdır.» Yakında açıklaması gelecektir. Şüphesiz kadınların cemâati mekruhtur.

Namaz kılacak cemâat, mahalle mescidinde ezan ve ikâmeti tekrar etmez. Yâni bir mescidin imâmı ve cemâati ma'lûm olsa, ö cemâatin bazısı ezan ve ikâmetle namazı kılsalar, geri kalanlar için ezan ve ikâmetle o namazın tekrarı mubah olmaz, 1[112]Lâkin, eğer mescid, yol mescidi olursa, o namazın ezan ve ikâmetle tekrarı ittifakla mubah olur. Eğer mescid ehli ezânsız, ikâmetsiz tekrar ederse, ittifakla caiz olur. Ancak eğer o mescidin ehlinden başkası ezan ve ikâmetle kılsalar, caiz olur. Çünkü mescid ehlinin hakları başkalarının fiili ile sakıt olmaz. Veya o mescidin ehli olanlar, ezan ve ikâmetle kılıp lâkin ezan ve ikâmeti gizlice okumakla kılsalar, diğerlerinin de kılması caiz olur. Çünkü onların ezanı gizliden okumaları diğerleri için özür olur. 2[113]

İmamet:

Hâzır olanlar arasında imamete en lâyık olanı, namaz caiz olacak kadar kıraati güzel oldukdan sonra, sıhhat ve fesâd yönünden namazın ahkâmını, onların en iyi bilenidir. Çünkü başka şeye nazaran ilme ihtiyâç daha çoktur.

İlimde eşit olurlarsa, imamete en lâyık olan, onlardan kıraat yönünden ve kıraati de, tecvîd yönünden daha fazla olandır. Çünkü Kur'ân okumak namazda rükündür.

Eğer kıraat ve tecvîdde de eşit olurlarsa, onlar arasında imamete en lâyık olanı, Yüce Allah' (C.C.) dan en çok korkan ve şüpheli şeylerden en çok sakınandır. Çünkü Resulullâh (S.A.V.) :

«Bir kimse takva sahibi olan bir âlimin ardında namaz kılarsa, sanki o bir Nebî'nin ardında namaz kılmış gibidir.» buyurmuştur.

Eğer; ilim, kıraat ve takvada da eşit olurlarsa, onlardan imamete en lâyık olanı, yaş bakımından onların en büyük olanıdır. Çünkü Resû-lüllah' (S.A.V.) in Ebû Müleyke' (B.A.) nin iki oğluna :

«Yaş bakımından en büyüğünüz size imâm olsun.» 3[114] dediği rivayet edilmiştir.

Eğer yaş bakımından da eşit olurlarsa, imamete onların en lâyık olanı insanlar ile iyi geçinip güzel ahlâk sahibi olandır.

Eğer güzel ahlâk yönünden de eşit olurlarsa, onlardan imamete en lâyık olanı, gecede, namazı çok kılandır. Çünkü Resûlullâh (S.A.V.) :

«Kim gecede namazı çok kılarsa, gündüzde yüzü güzel olur, (nurlanır).» 4[115] buyurmuştur.

Eğer bunda da eşit olurlarsa, onlardan imamete en lâyık olanı, ne-seb yönünden daha şerefli ve libâsı yönünden daha temiz olandır. Çünkü bu sıfatlarda cemâati çoğaltma vardır. Eğer bunda da eşit olurlarsa, kur'a çekilir 5[116] veya cemâat seçtikleri kimseyi imâm yaparlar. Mi'râc'ud-Dirâye'de böyle zikredilmiştir.

Kölenin imameti mekruhtur. Çünkü köle ilim öğrenmek için boş vakit bulamaz/ onun üzerine bilgisizlik gâüb olur.

A'râbînın imameti de mekruhtur. A'râbî 6[117], çölde yaşayan kimsedir. Çölde yaşayan o kimse, ister Arap olsun, ister A'cemî 7[118] olsun. Çünkü bunların üzerine bilgisizlik gâlib olur.

Fâsık'ın imameti de mekruhtur. Çünkü fâsık, dininin işine Önem vermez.

A'mânın da imameti mekruhtur. Çünkü a'mâ, pislikden korunamaz, kendi kendine Kıbleye yönelemez ve çok kere abdesti tam alamaz.

Mübtedî'nin imameti de mekruhtur. Mübtedî, hevâ sahibi kimsedir ki, o hevâ nedeniyle sahibi, tekfir olunmaz. Eğer o hevâ ile sahibi tekfir olunursa, asla imameti caiz olmaz.

Veled-i zinanın da imameti mekruhtur. Çünkü veled-i zinanın, onu terbiye edecek babası yoktur. Şu halde ona bilgisizlik gâlib olur.

Eğer bunlardan biri, yâni: Köle, A'râbî, Fâsık, A'mâ 8[119], Mübtedî ve Veled-i zina imamete geçseler, kerahetle beraber imametleri caiz olur. Çünkü Resûlullâh (S.A.V.) :

«Sizler her sâlih kimsenin ve fâsıkin ardında namaz kılınız.» 9[120] buyurmuştur.

İmâmın namazı uzatması mekruhtur. 10[121] Çünkü Resûlullâh(S.A.V.) :

«Bir kimse bir cemâate imâm olursa, o kimse, cemâate onlann en zayıfının (kılacağı şekilde) namazını kıldırıversin. Çünkü o cemâatin içinde, hasta, yaşlı ve hacet sahibi olanlar vardır.» 11[122] buyurmuştur. 12[123]

1[112] Mekruh olur.

2[113] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 157.

3[114] BuhSrî, Tirmizî, Nesâi, İbn-i Mâce, Ahmed b. Hanbel.

4[115] İbn-i Mâce; Câbİr' (R.A.) den rivayetle. (Zayıf senetle).

5[116] Çünkü kur'a meşru bir iştir ve Sünnet kılınmış bir yoldur. (Van!)

6[117] A'râb: Aslında Arap kelimesinin çoğuludur. Türk, Rum, Hind v.b. gibi yabancılıkla alâkası olmayan Arap ırkına mensûfr kimseler demektir. Çoğul hâlindeki bu kelime sonraları «Bedevi» çölde yaşayan Arap mânâsına olarak A'râbî şeklinde kullanılmaya başlanmıştır (Kaamûs Tere.)

7[118] A'cem (A'cemî): Acem, Arap olmayan insan sınıfına denir. Türk, Hint, İranlı, Pakistanlı, Rûm v.b. gibi.

8[119] Bedâyi'e göre; bulunduğu mescidde a'mâya faziletçe eşit başka kimse bulunmadığı takdirde, o a'mânın imameti daha uygundur. Muhit'te de bunun benzeri kavi vardır. Resûlüllah (S.A.V.) a'mâ olan İbn Ümmi Mektûm (Amr) (R.A.) ve Utbân bin Mâlik el Ensârî el Hazrecî' (R.A.) yi Medine'de yerine (İmâm olarak) bırakmıştı.(Zeylâî)

9[120] Burada istidlalin şekli şudur: Zikredilen sınıftan herbiri iyi (birr) de olsa kötü (fâcir) de olsa her halükârda arkalarında namaz kılmak caizdir. Bu hadîs-i şerîf; Dâre Kutnî'de mevcûddur.

10[121] Yâni, sünnet olan miktardan fazla uzatmaktır.

11[122] Câbir (R,A> dan rivayetle. Tirmizî hâriç beş Hadîs kitabı.

12[123] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 157-160.

Kadınların İmâmeti Ve Cemâati :

Kadınların yalnız başına cemâati mekruhtur. Çünkü onlar için iki mahzurdan biri gerekir : Biri, imâm olan kadının saffın ortasında durmasıdır ki bu mekruhtur. İkincisi, imâm olan kadının öne geçmesidir ki, bu da kadınlar hakkında mekruhtur. [1][124]

Eğer kadınlar cemâat yaparlarsa, imâm öne geçmez. Sadece kadınların ortasında durur. Çünkü şerrin bazısı, bazısından daha zararsızdır.

Meselâ : Urât gibi - ki urât âri'nin çoğuludur ve çıplak olanlar demektir - şüphesiz, çıplak erkekler cemâat ile namaz kıldıkları zaman oniwn imâmı ûa, öne geçmez.

Genç Kadınların bütün Beş Vakit Namaz ve Cuma Namazı cemâatlerinde bulunmaları (Tahrîmen) mekruhtur. Çünkü bunda fitne korkusu vardır. :

Yaşlı kadınların da Öğle, İkindi ve Cuma'da bulunmaları mekrûh-tür. Çünkü, fâsiklar bu Üç vakitte toplanırlar. Fâsıkiarın asın şehvetleri bazan onları yaşlı kadınlara arzuya sevk eder. Sabah ile Yatsıda fâ-sıklar uyurlar, Akşamda ise yemek ile meşgul olurlar.

Sahrada olan namazgâhda ise, genişlik bulunduğu için, yaşlı kadınların ayrı bir larafda olmaları mümkündür. Öyleyse, yaşlı kadınların, bu şekilde" cemâatte hâzır olmaları mekruh değildir. (Kâfi'de «Bugün fetvâ, fesâd zuhuru sebebiyle, namazların hepsinde kadınların cemâatte hâzır olmalarının kerahetine dâirdir.» denmiştir.) [2][125]

İktidâ Meselesi :

İmâma uyan tek kişi, imâmın sağında durur. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.), İbn Abbâs (R.A.) ile namaz kılmış ve İbn Abbâs' (R.A.) ı sağ tarafında durdurmuştur. Zahir rivayette, tek kişi imâmdan geride durmaz.

İmâm Muhammed' (Rh.A.) den rivayet edilmiştir ki, tek cemâat ayak parmaklarını imâmın topuğu yanına (hizasına) koyar. Eğer imâma uyan kimse, imâmdan uzun olur da, onun sücûdu imâmın önüne düşerse, bu takdirde imâma zarar vermez. Çünkü itibâr, durduğu yeredir. Sücûdun yerine değildi/. Eğer tek muktedî, imâmın sol tarafında veya arkasında kılsa, namazı caiz olur. Lâkin esah kavide, imâmın solunda veya ardında kılanlar, sünnete aykırı olduğundan, günahkâr olurlar.

İmâma uyan iki kişi olursa, imâmın ardında dururlar. Çünkü Rcsû-lullâh (S.A.V.) böyle yapmıştır.

Su ile abdest alan, toprak ile teyemmüm edene uyar. Çünkü teyemmüm, Hanefilerce, su ile abdest gibi, mutlak temizliktir. Bundan dolayı teyemmüm, ihtiyaç miktarına göre takdir edilmez.

Ayağını yıkayan, mesh edene iktidâ eder (uyar). Çünkü mestler ayağa hades geçmesine engel olur. Mestlere ulaşan hadesi de mesh giderir.

Ayakta kılan oturarak kılana uyar. Çünkü Besûlüllah (S.A.V.) namazının sonuncusunu arkasındaki cemâat ayakta oldukları halde, oturarak kıldırmışlardır.

İmâ ile namaz kılan kimse, imâ ile kılana, ikisi de aynı durumda oldukları için, uyar. Ancak oturarak imâ ile kılan, yatarak imâ ile kılan imâma uyamaz. [3][126]

Nafile namaz kılan kimse, farz kılana uyar. Çünkü nafile kılan hakkında hacet, namazın ashnadır. İmâm hakkında da o hacet mevcuttur. Şu halde, yerine getirme (ikâme) gerçekleşmiş olur.

Nafile kılan, nafile kılana, durumda ikisi de beraber oldukları için, uyar.

Yemin eden de, yemin edene uyar. Yâni iki adamdan her biri, ikişer rek'at namaz kılmaya yemin edip, onlardan biri diğerine uysa, nafile kılanın nafile kılana uyması gibi, sahîh olur.

Yemin eden de, adayana uyar. Yâni bir adara iki rek'at namaz kılmaya adayıp (nezredip) ve diğer adam da «Allah hakkı için iki rek'at namaz kılayım» diye yemin etse, yemin edenin adayana uyması caiz olur. Çünkü yemin edenin adayana uyması, nafile kılanın farz kılana uyması gibidir. Aksi caiz değildir. Yâni adayan, yemin edene uya-maz. Çünkü adayanın yemin edene uyması, farz kılanın, nafile kılana uyması gibidir.

Adayan kimse adayana uymaz. Yâni bir adam iki rek'at namaz kılmayı adaşa ve diğer bir adam da yine böyle iki rek'at namaza adak edip ikisinden biri diğerine uysa, caiz olmaz. Çünkü bu iki adayan kimseden her biri, bir farz kılanın başka bir farz kılana uyması gibidir. Ancak adayan kimse, o adanan namaza niyet ettiğinde iktidâ caiz olur. Meselâ, bir adam iki rek'at namaz kılmayı adayıp, diğer bir adam da «Allah için o adanan namazı kılmak benim üzerime adak olsun.» dese, sonra o iki adayan kimseden biri diğerine uysa, müştereklik bulunduğu için iktidâ caiz olur.

Erkek, namazda kadına veya çocuğa İktidâ etmez. Kadına uymamasının sebebi, Resûlüllah' (S.A.V.) in :

«Allah, kadınları geriye aldığı için, siz de onları (namazda) geriye alın. (Çünkü) kadınların (namazda) Öne geçirilmesi caiz değildir.»

kavli şerifidir. [4][127]

Çocuğa da iktidâ olunmaz. [5][128] Çünkü çocuğun namazı nafiledir. Öyleyse, farz kılanın, nafile kılana uyması caiz olmaz.

Yine temiz ve Özürlü olan musallî, özürlüye; okumuş olan, ümmîye; giyimli olan,,çıplağa ve imâsız kılan, imâ ile kılana ve yine farz kılan, nafile kılana uymaz. Çünkü bu uymalardan her birinde kuvvetliyi zayıf üzerine bina etmek vardır. Bu ise, caiz değildir.

---

[1][124] Böyle bir şeyi ne ResûliMah (S.A.V.) ve ne de Sahabe (R.A.) dan biri yapmıştır. (VÛnî)

[2][125] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 160-161.

[3][126] Zeylaî' (Rh.A.) nin sözünden anlaşıldığına göre; ayakta olan da böyledir.(Azmî/âde)

[4][127] Rezîu.

[5][128] Fakat çocuğun çocuğa iktidâsi caizdir. Çünkü namaz bir (müttehid) durumdadır.
(Vânî (Rh.A.)

Yine farz namaz kılan, başka farz kılan kimseye, müştereklik bulunmadığı için uyamaz. 1[129]

Müsafirin de, Öğle, İkindi ve Yatsı Namazı gibi yolculuk sebebiyle değişmiş olan namazında, vaktinden sonra mukîme uyması caiz olmaz.

2[130] Gerek o mukîmin tahrîmesi zikredilen gibi, vaktinden son: ra olsun, gerekse vakitte olup peşisıra vakit çıktıkdan sonra müsâfir uyar olsun, caiz olamaz. Şayet mukîm ve müsâfirin tahrîmesi vakitte olup, onlar namazda iken vakit çıkarsa, bu namaz onun aksinedir (müsâfirin mukîme uyması caizdir). Veya müsâfirin mukîme uyması, Sabah ve Akşam Namazı gibi, seferde sayısı değişmeyen namazda olsa, uyması sahîh olur.

Müsâfirin mukîme, sayısı değişen namazda uymasının sahîh olmamasına sebeb şudur: Çünkü müsâfir, yolculukda sayısı değişen namazda, hükmen farz olan namazı, farz olmayan namaz üzerine bina et-" mistir. Eğer, mukîme namazın birinci iki rek'atında uyarsa, o bina birinci ka'de (oturuş) hakkındadır. Çünkü birinci ka'de müsâfire farzdır, imâma farz değildir. Ya da, eğer müsâfir mukîme ikinci iki rek'at-ta uyarsa, bina, kıraat hakkındadır. Çünkü kıraat ikinci iki rek'atta imâma nafiledir, muktedîye farzdır.

Fakat müsâfir, vakitte uyabilir. Yâni farz ve nafilede müsâfir ile mukîmin durumları bir olduğu için, müsâfir mukîme, yolculuk ile değişen namazda vaktinde uyar. Çünkü müsâfir üzerine, mukîme uyma hâlinde dört rek'atlı. namazı tamamlamak vâcib (farz) olur. Zira bu uyma, müsâfirin ikâmete niyeti makamındadır. Çünkü müsâfir imâma uyarak bu dört irek'atlı namaz hakkında mukîm olmuştur. Öyleyse birinci ka'de hakkında ve son iki rek'attaki kıraat hakkında, farz kılanın farz kılmayana uyması gibi birxiurum meydana gelmiş olmaz. Çünkü kıraat, nafilenin her rek'atında farzdır. 3[131]

Bu konunun daha geniş tahkiki, Müsâfir Namazı babında gelecektir. İnşâallâhu Teâlâ.

Bir kimsenin uyduğu imâmın abdestsiz olduğu anlaşılsa, namazı iade eder. Yâni bir kimse imâma uyup ondan sonra imamının muh-dis olduğu meydana çıksa, o imâma uyan kimse namazı iade eder. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

«Bir adam bir cemâate imam olup namaz kılıverse, ondan sonra cünulf olduğunu hatırlasa, o cemâat ve adam namazı iade ederler.» buyurmuştur.

Bir ümmî ile bir okuyabilen kimse 4[132], bir ümmîye uyup veya son iki rek'atta İmâm olan ümmî bir ümmîyi istihlâf etse (yâni yerine imâm yapsa) 5[133], üçünün de namazı fâsid olur. Okuyabilenin (kârî'nin) namazının fâsid olmasının sebebi; okuyabilen kimsenin, kirâata kudreti olmakla beraber kıraati terk ettiği içindir. İki ümmînin namazının fâsid olmasına gelince; şüphesiz iki ümmî cemâate rağbet ettikleri zaman, okuyabilenin kıraati, ikisi için kıraat olduğundan onların okuyabilene uymaları vâcib olmuştur. İmdi okuyabilen kimsenin kıraate kudreti ile beraber^ o iki ümmî, kırâat-i takdîriyyeyi (takdir edilen kıraat) terk etmişlerdir. Eğer okuyabilen kimse, ümmiyi son iki rek'atte istihlâf 6[134] etse, hepsinin namazı fâsid olur. Çünkü kıraat her namazda tah-kîken (hakikaten) veya takdîren vâcibdir. Halbuki burada kıraat mevcut değildir. Son iki rek'atta kıraatin vâcib olmaması sebebiyle, son iki rek'atta, ümmînin istihlâf için uygun olduğu zannedilmesin diye, musannif son iki rek'atı ayrıca zikretmiştir.

Namazda erkekler, İmâmın ardında saf olurlar, Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

«Sizden ahlâm ve akıl sahihleri bana yakın dursunlar.» 7[135] Yâni âkil ve baliğ olanlar bana yaklaşsınlar, buyurmuştur.

Erkeklerin ardında çocuklar, onlann ardında hünsâlar saf oiuf.

8[136] Hanâsî, (hı) nm fethiyle hünsânm çoğuludur. Habâlâ, hublâ'-run 9[137] çoğulu olduğu gibi. Çocuklar, erkeklikde hâlis oldukları için, hünsâlardan öne alınmıştır. Hünsâlann ardında da kadınlar saf olurlar. 10[138]

Namazda Kadınların Erkekler İle Bir Hizada Bulunması :

Eğer kadınlar erkeklere bir rükn miktarı muhâzî (ayni hizada) olurlarsa, malûm olsun ki, namazı bozar. Bunun bir takım şartları vardır:

Birincisi: Kadının erkekle bîr hizada bulunduğu yerde bir rükn eda edecek kadar kalmasıdır. Ancak bir rüknden az durmak bozmaz.

İkincisi: Erkekle bir hizada bulunan kadının, vücudca iri ve cîmâa elverişli bir müştehât 11[139] olmasıdır. Sahih olan budur.

1[129] Çünkü iktidâ bir ortaklıktır, ittihadı gerektirir (Sadr'üs-Şeriâ (Rfi.A,))

2[130] Meselâ, bunlardan birinin öğleyi, diğerinin İkindiyi; yahut yine bunlardan birinin bir önceki günün Öğlesini, diğerinin de içinde bulundukları günün Öğlesini kılması gibi.(Ferişteh (Rh.A.)

3[131] Şayet, Müsafîr namazı tamamlarsa ikinci iki rek'at nafile olmuş olur.

4[132] Bu meselede Ebû Yûsuf (Rh.A.) ile İmâm Muhammed (Rh.A.) ayrı görüştedirler. Kâfi'de böyle geçer. (Azmîzâde)

5[133] Bu meselede Ebû Yûsuf (Rh.A,) ve tmâm Züfer (Rh.A.) ayrı görüşledirler. Kâfi'de böyle geçer. (Azmîzâde)

6[134] İstihlâf; Elbisesinden tutup mihraba çekmekdir. (Inâye)

7[135] Müslim. Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî. îbni Mace, Dâremî, Ahmed b. Hanbel.

8[136] Hünsâ : Lügat t a yumuşak, mülayim demektir.

Şeriatta; hepi erkeklik ve hem de dişilik tenasül uzuvları (veya kromozomları) taşıyan kimse veya herhangi bir canlı; çift cinsiyetli, ya da bu iki uzuvdan hiçbiri bulunmayan demektir.

Yeni dilde, bunlara erselik denir. Tıp dilinde de hermaphrodite diye geçer.

Hünsâ-i Müşkil: Her İki cinsiyet organını taşıyan, fakat bu organlardan biri fiil, hareket ve yapı bakımından diğerinden farklı olmayan hünsâdir.

Ancak, hünsâ-İ müşkilde hüküm idrarın cereyanı, iştah, olgunluk ve ihtîlâm bakımından üstün olan tarafa göre verilir.

Hünsâ-j Recûlî: Erkeklik kromozomları daha fazla olan himsâdrr.

Ilünsâ-i İNisâî: Kadınlık kromozomları daha fazla olan hünsâdır.

{Kamus Torcotnesi. Âsim Efendi, Ta'rifât. Seyyid-i Şerif Ciircâni, El Kâmusü'l Asri - Arabic - English - Elias A. Elias, Meydan Larousse, C. 6)

9[137] Hublâ : Hâmile, gebe.

10[138] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 161-165.

11[139] Müştehât: Erkeklik hissini tahrik edecek hale gelmiş kız.

Cimâa elverişli olmaktan murâd, fil cümle yani (halde veya mâzîde) 1[140] şehvet ehlinden olmasıdır. Yalnız o hizada duran, mecnûne veya iştah hâsıl olmayan küçük kız olursa, namazı bozmaz. Velev ki o muhâziye 2[141], «mahrem veya insanların tabiatlarının hoşlanmadığı» bir yaşlı kadın olsun, yine namazı bozar.

Üçüncüsü : Erkek ve kadının ikisinin de namazının rükû ve sücûdlu namaz olmasıdır. Eğer ikisi de imâ ile kılarlarsa; hattâ,.eğer kadın Cenaze Namazında erkekle bir hizada durursa, namazı bozmaz.

Dördüncüsü : İkisinin edâ edecekleri namazda, ikisinden birinin diğeri için imâm olması veya edâ edecekleri namazda ikisinin bir imâma uyması suretiyle o namazın ikisi arasında ortak olmasıdır. Şu halde, ortaklık imâm ile me'mûm (imâma uyan) arasına ve iki me'mum arasına şâmil oîur. Sonra muhâziye ile imâmın namazda ortaklığı, bazan hakikaten oîur. Nitekim rrfüdrikde 3[142] olduğu gibi. Bazan da hükmen olur. Nitekim lâhikde 4[143] olduğu gibi. Çünkü lâhik, kaza edeceği namazda, sanki o imâmın ardında gibidir. Nitekim izahı yakında gelecektir. Şüphesiz, zikrolunan şekilde ortaklık, Bayram Namazı, Teravih Namazı ve Ramazanda Vitr Namazı gibi Namazın edasına, kazasına; farzlara ve gayrına şâmildir. O halde muhâzât 5[144] zikredilenlerin hepsinde namazı bozucudur.

Beşincisi: Erkek ile bir hizada namaza duran kadının, hâilsiz 6[145] bir yerde olmasıdır. Çünkü hâil muhâzâtı kaldırır. Hâilin en azı, muah-hara-ı rahl 7[146] miktarıdır. Çünkü, Namaz ahvâlinin en aşağısı oturmaktır. Bu bakımdan, hâilin en azı muahhara-ı rahl ile takdir edilmiştir. Hâilin kalınlığı parmak kalınlığı gibidir. Ferece (ferace) de, hâil yerine geçer. Ferecenin en aşağısı, bir adam ayakta duracak kadar miktardır. Zeylaî' (Rh.A.) de böyle demiştir.

Altıncısı : Erkekle bir hizada duran kadının yönlerinin bir olmasıdır. Hattâ yön ayrı olsa, namazı bozmaz. Halbuki yönün ayrılığı ancak, Ka'be'nin içinde 8[147]veya karanlık bir gecede her biri araştırma ile namazlarım kılmaları hâlinde tasavvur edilir. İmâm Serûcî (Rh.A.), «Gaye» adlı kitabında, Ka'be'de Namaz Babında böyle zikretmiştir.

Yedincisi: İmâmın kadına veya kadınlara namaza başladıktan sonra de£i! de, başladığı vakitte 9[148] niyet etmesidir.

Sonra erkekle bir hizada namaza duran kadının bütün uzuvla-nyle muhâzî olması gerekmez. Hattâ bu muhâzât onun bazı uzuvlarıyle bile olsa yeterlidir.

Ebû Ali Nesefî (Rh.A.) demiştir ki: Muhâzâtm haddi, erkek ile bir hizada olan kadının uzvundan bir uzvunun erkeğin bir uzvuna muhâzî olmasıdır. Hattâ eğer kadın bir sofa (zulle) üzerinde, erkek de oradan aşağıda kadının hizasında olsa, eğer erkek kadının uzvundan birine muhâzî olursa, erkeğin namazı bozulur.

Zeylaî (Rh.A.) demiştir ki: Muhâzâtta mu'teber olan - sahîh kavle göre - kadının inciği ve topuğunun muhâzî olmasıdır. Bazısı, muhâzâtta mu'teber olan, kadının ayağıdır, demişlerdir.

Şayet sen (ey müslüman!) bu şartlan Öğrendinse, malûm olsun ki; musannifin «müştehât» sözü «şayet ona muhâzî olsa» sözünün failidir. Yâni müştehât kadın, erkeğe, namazın rükünlerinden bir rükn edâ edecek kadar muhâzî olsa; eğer o, erkeğin bir uzvuna muhâzî olursa erkeğin namazı bozulur. İmdi musannifin «bir rükn miktarı» sözü, birinci şarta işaret olur. Yine musannifin «müştehât, şayet ona mahrem de olsa» sözü, ikinci şarta işarettir. Bu mahrem olanlar erkeğin kızkardeşi, kızı veya bunlara benzeyenlerdir. Musannifin, «müştehât ile erkek, kâmil namazlarında bir hizada bulunsalar» sözü, üçüncü şartta işarettir. Musannifin «edâ etmek yönünden müşterek olan kâmil namaz» sözü, dördüncü şarta işarettir. Kaza Namazının karşılığı sanılmasın diye musannif «edâen» dememiştir. Yine musannifin «hâlisiz bir yerde» sözü «Hâzethü = ona muhâziye oldu» -sözüne mütealliktir ve beşinci şarta işarettir. Musannifin, «müştehât ile erkeğin yönleri bir olsa» sözü, altıncı şarta işarettir. Yine musannifin «namazı bozulur» sözü, «ona muhâziye olsa» sözü için ceza (cevap) dır. Musannifin, «eğer erkek kadına imamete niyet ederse, erkeğin namazı fâsid olur, ve eğer erkek ona imamete niyet etmezse müştehâtın namazı fâsid olur.» sözü yedinci şarta işarettir.

Bir cemâat bir mescidde olan gölgeliğin (sofanın) /Zulle/ 10[149] üzerinde namaz kılsalar ve o (erkeklerin bulunduğu) gölgeliğin altında, önlerinde kadınlar yahut yol olsa, o cemâatin namazları caiz olmaz. Çünkü yol ve kadınların saffı, iktidâya manîdir. Hâniye'de böyle zikredilmiştir.

Eğer o mescidin gölgeliği (zulle) üstünde namaz kılan erkeklerin altlarında, hizalarında kadınlar olsa, o yerin üstünde olan erkeklerin namazları caiz olur. Çünkü onların arası ile imâmın arasında kadınlar yoktur. İmdi o yerde hâil bulunduğundan muhâzât olmaz. Şu halde on-Lirin namazları fâsid olmaz. Meselâ : Bir erkek bir kadın ile beraber, aralarında duvar olduğu halde, bir namaz kılsalar, namazları fâsid olmaz. 11[150]

1[140] Halde tabiri: İştah sahibi küçük yaşdaki kıza; Mazide tabiri: Yaşlıya şâmildir.
(Abdülhalim)

2[141] Muhâziye: Namazda erkeklerle bir hizada bulunan kadın.

3[142] Müdrik : İmâma tamamen uyan, yâni namazın evvelinden sonuna kadar fasılasız olarak İmâma uyup bülün rek'atleri İmâra ile beraber kılan kimsedir.

4[143] Lâhik : Namaza imâm ile başladığı halde kendisine uyku, gaflet veya cemâatin çokluğundan dolayı bir zahmet ya da bir hades meydana gelip de namazın tamamım veya bir kısmım İhâm ile kılamayan kimsedir.

5[144] Muhâzât (Muhâzât-ı Nîsâ): Kadınların namazda erkeklerle bir hizada bulunması.

6[145] Hâil: İki şey arasında veya bir şey önünde perde olan, iki şey arasında bulunup birinden diğerinin görünmesine veya birleşmelerine manî olan, arayı kapayan engel.

7[146] Mıınlıharaı rahl: Deve semerinin arka ağacı. Deveye binen kimsenin semere oturduğu 7nman baş hizasına gelen enli bir tahta.

8[147] Veya avlusunda.

9[148] Erkeklere niyetle birlikte.

10[149] Zulle: Metinde geçen bu kelime lügat mânâsı itibariyle gölgelik, sofa, sundurma demektir.
Cami içindeki zulleden maksad ise şudur: Camilerde orta sahnın zemininden biraz yüksekte olan yan sahınlar; cümle kapısının iki yanında bulunan yüksek ve revaklarla Örtülü son cemâat yeri (sofa) dır.
Camiin son cemâat yerindeki revak kemerinin cümle kapısına rastlıyan orta kısmı daha geniş, üstündeki kemer de daha yüksek ve büyüktür. Buraya sertak (baş kemer) denir. Zikredilen revaklarm yâni üstü örtülü, önü açık ve zemini yüksek yerin arkasındaki duvarın üstünde dışarıya çıkma olarak yapılmış balkon gibi küçük kısma mü-kebbire de denir.
Müezzin buradan hem caminin içini hem de dışını rahatça görebilir. Cami içindeki tmâmm tekbirlerini aynen tekrar ederek dışaridakilerin de cami içindeki cemâatle birlikte namaz kılmalarını temin eder.

11[150] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 165-168.

İktidâyı Meneden Durumlar :

Bir mescidin mahfeli 1[151] üzerinde namaz kılan musallînin, eğer o mescidin sahnında (orta boşluğunda) boş yer bulunursa, namazı mekruh olur. Eğer sahnında boş yer bulunmazsa mekruh olmaz.

İmâm ile ona uyan kimse arasında olan geniş yol, imâma uymayı meneder. Geniş yol, içinden araba ve yüklerle dolu kafile geçen yoldur.

Yol ile büyük nehirden her biri, mescidde bulunduklarında iktidâyı menetmez. Büyük nehir, içinde küçük gemi yüzen nehirdir. Mescidde olan geniş boşluk da iktidâyı menetmez. Hâniye'de böyle zikredilmiştir. Bir kavle göre; «Geniş yol ve büyük nehir gibi geniş boşluk da meneder.»

Yine sahrada İmâm ile Muktedî arasında tek saffa sığmak mümkün olacak kadar bir aralık iktidâyı menetmez. Sahrada üç zira' miktarı aralık olması iktidâyı meneâer, diyen de vardır. Sahralarda musalla (cebbâne) 2[152] Bayram Namazında mescid gibidir.

Kâdîhân (Rh.A.) : Eğer imâm, insanlar ile beraber Bayram Namazını musallada kılsa, her ne kadar safların arasında açık yer veya genişçe yer olsa da, hepsinin namazları caiz olur, demiştir. Çünkü cebbâ-ne yâni musalla insanlar için, namazın edası hakkında mescid hükmündedir.

İmâm ile muktedî arasında hâil olur ve o hâil sebebiyle imâmın durumu bir bakıma şüpheli olursa, o hâil iktidâyı meneder. Eğer o hâil sebebiyle imâmın durumu şüpheli olmazsa, iktidâyı menetmez. Ancak yer, ayrı ayrı olursa (yâni saflar bitişik olmazsa), iktidâyı meneder.

Kâdîhân (Rh.A.) demiştir ki : Eğer muktedî kendi evi Üe mescid arasında olan duvar üzerinde olsa, muktedîye İmâmın hali şüpheli olmazsa, iktidâ sahih olur. Eğer muktedî, evinin damı üzerinde dursa ve muktedînin evi de o mescide bitişik olsa, her ne kadar imâmın durumu o muktedîye şüpheli olmasa da, o muktedînin mescidde olan imâma uyması sahîh değildir. Çünkü mescid ile muktedînin evinin damı arasında çok aralık vardır. Şu halde mekân ayrı ayrı olmuştur. Fakat mescid ile beraber olan evde ancak duvar araya girmiştir. Halbuki burada yer ayrı değildir. Yer birleşmiş olduğu vakitte iktidâ sahihdir. Ancak eğer imâmın durumu, o muktedîye şüpheli olursa, iktidâ sahîh değildir.

Yine Kâdîhan (Rh.A.) demiştir ki: İmâm namazı bitirdiği zaman, Kıblenin sağ tarafına dönmesi müstehabdır. Kıblenin sağı, Kıbleye yönelenin solunun hizasında olan taraftır. Kıblenin solu, Kıbleye yönelenin sağının hizasında olan tarafdır. 3[153]

İktidâ Konuları İçin Ek

Müdrik, ıstilahda imâm ile beraber rek'atlan kılan kimsedir.

Mesbûk, imâmın onu bütün rek'atlar ile geçtiği ve imâma, son rü-kûdan başını kaldırdıkdan sonra yetişen veya imâma teşehhüdde yetişen kimsedir. Veya imâm, o kimseyi bazı rek'atlar ile geçer. O kimse imâma iki rek'ath namazda birinci rek'attan sonra yetişir veya ikinci rek'attan sonra yetişir. Veya dörtlü olan namazda üçüncü rek'atta yetişir.

Lâhik ise, bütün rek'atlan kaçıran kimsedir. Veya imâma iktidâdan sonra rek'atlann bazısını kaçıran kimsedir. Şöyleki: O kimse birinci rek'atta imâma yetişir. Namazda iken abdesti bozulur. Gider abdest alır ve imâm namazdan çıktıkdan sonra gelir namaza başlar. Dört rek'atı ta-mâmıyle kılar. Ya da o lâhik bir rek'atı veya iki rek'atı veya üç rek'atı edâ ettikden sonra abdesti bozulursa, gidip abdest alıp gelir, kaçan rek'atlan kılar. Lâhıkın hükmünün açıklanması yakında gelecektir.

Mesbûk için kaza ettiği namazda, iki cihet vardır. Biri, hakikat bakımından tek kalma (infirâd) cihetidir. Şüphesiz mesbûkun kıldığ; namaz, imâm ile beraber iltizâm eylediği namazdan değildir. Diğeri de ik-tidâ cihetidir. İktidâ şekli cihetinden, mesbûkun tahrîmesini imâmın tahrîmesi üzerine bina eder. Bu durumda, birinci cihete bakılınca, mesbûk münferid gibidir.

Şayet mesbûk kaçan rek'atlan kaza etmeye kalkarsa, (Sübhâneke) yi okur. Eğer mesbûk imâma, açıkdan okumuş olduğu kıraatte yetişirse, (Eûzü) yü okur, (Fatiha) yi ve sûreyi kıraat eder.

Mesbûkun kıraati terkederek kaza eylediği namazı fâsid'olur. Mesbûkun namazı, kadınla bir hizada olmakla bozulmaz. Eğer mesbûk mü-sâfir olursa, ikâmete niyet ederek kaza eylediği namazı dört rek'ate dönüşür. Mesbûkun kaza ettiği namazda yanılmasıyle secde lâzım gelir. Bu zikredilen hükümlerin hepsi tek başına kılanın ahkâmındandır.

Mesbûk, ikinci cihete nazaran muktedî gibidir. O mesbûka iktidâ etmek caiz değildir. Çünkü mesbûk tahrîme hakkında bina edicidir. Münferid bunun aksinedir. Yâni Ona iktidâ caiz olur. Her ne kadar, imamına hâdes vâki olduğunda imamının mesbûku yerine geçirmesi uygun ise de hilâfsız olarak ona iktidâ caiz değildir.

İftitâh tekbiri mesbûkun tahrîmesini sona erdirir, 4[154] Yâni eğer mesbûk muktedî, namazı yeniden kılmaya niyet ederek tekbir alıp ve namazı kesse mesbûk muktedî yeniden başlayıcı ve kesici olur. Tek başına kılan bunun aksinedir.

İmâmın sehvi ile (mesbûkun) kendisine sehv secdesi lâzım gelir. Yâni geçen namazı kazaya kâim olduğunda imamına iki secde-i sehv lâzım gelse İmâmla secde-i sehve dönmesi lâzım gelir. Eğer dönmezse namazının sonunda sehv secdesi

---

1[151] Mahfe! (Mahfil - raf): Toplanılacak yer, toplantı yeri demektir.
Camilerde mahfe); etrafı parmaklıklarla çevrili, yerden yüksekçe olan kısımdır. Müezzin mahfili camilerde müezzinlere ayrılan yüksekçe yerdir. Camilerde bundan başka Mahfü-i hümâyûn (Hünkâr Mahfili) denen ve selâtin camilerinde bulunup Padişahların namaz kılmalarına ayrılmış olan yerler de vardır ki buralara umumiyetle bir kaç basamak merdivenle çıkılır. Bu Mahfil-i Hümâyûn'un cemâat tarafından görülmemesi için çevresi kafesle kapatılmıştır.

2[152] Musalla (Cebbâne): Açıkta namaz kılmaya mahsûs ve Kıble tarafında Mihrap yerine bir dikili taş ikâme edilen üstü acık mescîd.

3[153] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 168-169.

4[154] Tahrîme: İftitâh Tekbiri demektir ki, namazın dışında mubah olan şeylerin hürmetine çer'i sebcb olduğu için tahrîme denilmiştir.

etmesi lâzımdır. Tek başına kılan bunun aksinedir. Başkasının sehvi ile kendisine secde lâzım gelmez. Her ne kadar mesbûk namaza dahil olmazdan evvel İmâmın sehvinde hâzır değilse de ona secde-i sehv lâzım gelir.

Mesbûk muktedî, teşrik tekbirlerini okur. Tek başına kılan bunun aksinedir. Çünkü İmâni A'zam' (Rh.A.) a göre, münferide teşrik tekbiri vâcib değildir.

Lâhik için infirâd ve iktidâ ciheti yoktur. Bilâkis lâhik sanki imâmın ardında gibidir. Hattâ müsâfir olsa, ikâmete niyetle farzı değişmiş olmaz.

Lâhik, kaza ettiği namazda kıraat yapma2. Yine lâhik, şayet kaza ettiği namazda yanılsa, sehv secdesi yapmaz. İmâmın unutarak terk ettiği rüknü yerine getirmez. Lâhikın kadınla bir hizada kaza ettiği namazı fâsid olur. Yine lâhikın,^ imamından kıblenin hatâsını öğrenmesi ile namazı fâsid olur. Bu zikredilenlerin hepsi muktedî ahkâmındandir.

Mesbûk, kıraat hakkında namazının evvelini kaza eder ve teşehhüd hakkında sonunu kaza eder. Hattâ eğer mesbûk, imâm ile beraber Akşam Namazından bir rek'ata yetişse, imâm selâm verdikten sonra iki rek'atı kaza eder ve iki rek'atın arasını bir oturuşla ayırır. Çünkü mesbûk, bir rek'atı kaza etse, sanki o teşehhüde nazarla iki rek'atı kılmış gibi olur. ' ,

Mesbûk, o iki rek'attan her birinde (Fatiha) yi ve (sûre) yi okur. Çünkü o, mesbûkun kaza ettiği namazın evveli gibi olmuştur. Eğer mesbûk, iki rek'atın birinde kıraati terk etse namazı fâsid olur.

Eğer mesbûk dört rek'atlı namazdan bir rek'ata yetişse, diğer rek'-atı kılar, (Fatiha) yi ve (sûre) yi okur ve (teşehhüd) eder. Çünkü mesbûk sanki, (teşehhüde) nazarla iki rek'at kılmış gibidir. Ondan sonra mesbûk diğer rek'atı kılar, (Fatiha) yi ve (sûre) yi okur. Zira mesbûk, kıraate nazarla namazının evvelini kaza etmiştir. Üçüncü rek'atta (teşehhüd) yapmaz. Çünkü kaza ettiği, (teşehhüde) nazarla namazın sonudur. Mesbûk, üçüncü rek'atte okumak ile okumamak arasında muhayyer bırakılmıştır. Efdal olan üçüncüde de okumaktır. [1[155]]

Namazda Hades Babı

Bir imâmın namazında, bina için manî olmayan bir hades arız olsa, imâm yerine başkasını geçirir (istihlâf eder).

Zira her ne kadar, hadesin zuhur bulması, selâmdan önce ve te-şehhüdden sonra da olsa - Burada «Bina için manî olmayan» kaydı şarttır. Çünkü mutlak hades, çoğu nüshalarda olduğu gibi sahîh değildir. Nitekim bu husus yakında açıklanacaktır. - Bu takdirde, o imâmın namazı tamam olmaz. Ma'lûmdur ki: «Hurûc bisun'ihî» (namazdan kendi fiili ile çıkmak), İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre farzdır. Halbuki burada hurûc bi sun'ihî mevcut değildir. İmâm, yerine birini geçirir (istihlâf eder). O abdesti bozulan imâmın, yerine birini geçirmesi caizdir. Çünkü imâmın yeri imâmsız kalsa, muktedînin namazı fâsid olur. Hattâ eğer imâmın abdesti bozulup birini öne geçirmeden mescidden dışarı çıksa, cemâatin namazı fâsid olur. Kâfî'de böyle zikredilmiştir.

Yerine başkasını geçirmenin (istihlâfın) şekli şudur: İmâmın abdesti bozulunca, burnu kanadı sanılsın diye, elini burnu üzerine koyarak ve kamburlaşarak geri çekilir. Böylece imâmdan sûi zanlar kalkar.

İmâm, kendisini takib eden safdan işaretle bir kimseyi öne geçirir.

Eğer konuşursa, cemaatin namazı bozulur. Sahrada safları geçmediği müddetçe, imâm yerine başkasını geçirebilir. Şayet mescidde olursa, mescidden çıkmadığı müddetçe, yerine başkasını geçirebilir. Eğer imâmın abdesti bozulup yerine başkasını geçirmese, hattâ bu haddi geçse, cemâatin namazı bâtıl olur. İmâmın namazının bâtıl olmasında iki rivayet vardır.

Nitekim şayet imâm kırâattan hasr olsa, yâni, namaz caiz alacak kadar okumadan tutulsa, şüphesiz o, bu takdirde tmâm A'zam' (Rh.A.) a g-Öre - yerine başkasını geçirir, tmâmeyn bunun aksi görüştedir. Eğer imâm, namaz caiz olacak kadar okusa, hades vukuunda, yerine başkasını geçirmeye hacet olmadığı için, hilâfsız, istihlâf (yerine geçirme) caiz olmaz. (Yerine başkasını geçiren) imâm abdest alır ve geçen namaz üzerine geri kalanı bina eder. Namazını abdest aldığı yerde tamâm eder veya ilk yerine döner. Eğer yerine geçirdiği imâmı namazdan çıktıysa, münferid gibidir.

İmâm, söylendiği gibi, abdest aldığı yerde namazı tamamlamakla, ilk yerine geri dönmek arasında muhayyerdir. Muhayyerliğin sebebi şudur : Birincide yâni namazı abdest yerinde tamamlamakta az yürümek vardır. İkincide yâni ilk yerine dönmekde, bir tek yerde namazı edâ vardır.

Eğer imâmın, yerine geçirdiği imâmı namazdan çıkmamış ise, kesinlikle yerine döner. Nitekim, abdesti bozulduğu zaman muktedî de imâm gibidir. Efdal olan, hilaf şüphesinden kurtulmak ve halelsiz edâ gerçekleşmesi için münferidin ve imâmı namazdan çıkan muktedînin namazı yeniden kılmasıdır.

İmâm ile muktedî, cemâat fazileti kazanmak için bina ederler. Eğer abdesti bozulan imâm, bir mesbûku yerine geçirse, tahrîmede ortaklık bulunduğu için, caiz olur. İmâm için evlâ olan yerine müdriki geçirmektir. Çünkü müdrik imâmın namazını tamamlamaya daha kadirdir. Bu mesbûk için uygun olan, teslimden aczi sebebiyle öne geçmemesidir.

Eğer mesbûk öne geçerse - imâmın yerine kâim olduğu ve onun kendisine ulaşması için başlaması sebebiyle - önce o imâmın namazını tamamlar.

Mesbûk namazın sonunda selâma ulaşınca, cemâate selâm vermek için bir müdriki öne geçirir.

Mesbûk, teşehhüd miktarı oturmak suretiyle imâmın namazını tamamladığı zaman, kahkaha, dünyâ kelâmı ve bunlar gibi namaza aykırı şeyler o mesbûk un namazına zarar verir.

İlk imâmın namazına da zarar verir. Çünkü o aykırı şey, ilk imâm ile mesbûkun namazları esnasında meydana gelmiştir. Ancak, eğer namaza aykırı iş,- ilk imâmın abdest alıp yerine geçirdiği halifesine - onun abdestini bir şey bozmamış şekilde - yetişmekle namazı bitirmesi sırasında olsa, halîfesi ardında namazı tamâm etmekle, münâfî (namaza aykırı şey) cemâate zarar vermez. Çünkü onların namazı tamâm olmuştur.

Eğer birinci imâmın abdestini bir şey bozmazsa ve teşehhüd miktân [2[156]] oturup, kahkaha ile gülerse veya kasden abdestini

---

[1[155]] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi I, Eser Neşriyat: 170-172.

[2[156]] Teşehhüd miktarı: Namazda şehâdet miktarı oturmak ve «ettehıyyâtü» okumak.

bozarsa, namaz arasında münâfî bulunduğu için mesbükun namazı bozulur.

Eğer dünyâ kelâmı söylerse veya mescidden çıkarsa, mesbûkun namazı bozulmaz. Çünkü kahkaha, imâmın namazına tesadüf eden cüz'-ü (kısmı) bozar. Şu halde muktedînin namazında mislini ifsâd eder. Ancak, imâm bina etmeye muhtâc olmaz, ve mesbûk bina etmeye muh-tâc olur. Fâsid üzerine bina olunan ise fâsiddir. Fakat kelâm bunun hilafıdır. Zira kelâm, selâm manasınadır. Çünkü kelâm ondandır (mütemmimdir), münâfî değildir. Bundan dolayı bununla namazın şartı yok olmaz. O şart da temizliktir. Şayet kelâm (yâni konuşmak), namazdan bir cüz'e tesadüf ederse, o cüz'ü ifsâd etmez. Öyleyse kelâm, mesbûk hakkında tesir etmez. Fakat şart; namaz anında keser, zamanın gayrinde kesmez. Kelâm, selâm manasınadır. Şu bakımdan ki, şüphesiz kelâm, namazın şartını bâtıl etmez. O şart da temizliktir. Kahkaha ve kasden hades bunun hilafıdır. Mescidden çıkmak da kelâm gibidir. Çünkü mescidden çıkmak namazı kesicidir, bozucu değildir.

Binanın mânü; kasden hadesdir, delirmedir ve bayılmadır. Namazda abdesti bozmayan bir uyku ile uyuyup ihtilâm olmaktır. Veya hatıra getirme ve şehvetle dokunma gibi, ihtilâmın gayrı ile meni gel-mekdir. Zahîriyye'de böyle zikredilmiştir.

Yine, kahkaha ve dirhem miktarını geçen çok idrar, baş yarığından kanın akması ve istincâ yerinde avretin görünmesi, bunlar da bi-nâyı meneder. Ancak, eğer musallî -mecbur kalırsa, menetmez. İstincâda kadının avret yerinin görünmesi de, binayı meneder. Ancak eğer mecbur kalırsa, binayı menetmez.

Abdest almaya giderken ve gelirken okumak da binayı meneder. Bir kavle göre; «Giderken okursa namaz bozulur, gelirken bozulmaz» Diğer bir kavle göre; «Gelirken okursa bozulur, giderken okursa bozulmaz.» Sahih olan ikisinde de bozulmasıdır. Çünkü giderken (birincide) hades-le beraber bir rükn edâ etmiş ve gelirken (ikincide) de bir rükn edâ etmiştir. Esah kavide, teşbih ve tehlil 1[157] kıraatin aksidir. Zira teşbih ve tehlilde rüknü edâ yoktur. Bu, ammden (kasden) hades yahut kıraat üzerine matuftur.

İşâretle su istemek de binayı meneder. 2[158] Birbirine vermek (teati) ile suyu satın almak da binayı meneder. (Teâtî) sözcüğü ile musannifin kaydlamasına sebeb; suyu, açıkça icâb ve kabul 3[159] ile satın alsa, namazın bozulduğunun besbelli olmasıdır.

Hadesin vukuundan sonra, bir rükn edâ edecek kadar oyalanmak-da binayı meneder. Ancak, eğer hades ile beraber oyalanmak, uyurken olursa, binayı menetmez. Yâni hades, abdesti bozulanın uykusu hâlinde olursa menetmez. Çünkü uyku hâlinde olan hades ve oyalanma binayı menetmez.

Mescidden çıkmak ve mescidin gayrı, sahra gibi yerde, safları geçmek ve hades vâki oldu sanıp sonra temiz olduğu ortaya çıktıkdan sonra mescidden çıkmak da binayı meneder. Eğer teşehhüdden sonra kas-den namaza aykırı bir iş yaparsa, kendi sun'iyle çıkmak bulunduğu için, namaz tamâm olur.

Eğer namaza münafî (aykırı şey), teşehhüdden sonra, muhdisin irâdesi olmaksızın bulunca, münâfî, namaz tamâm olmazdan Önce bulunduğu için, namaz bâtıl olur. İmâmeyn, bunun aksi görüştedir.

Teyemmümdü olan kimsenin, namazda, suyu kullanmaya kudretinin olmasıyla namaz bâtıl olur. Teyemmümlüye iktidâ eden abdestlinin de, suyu görmesiyle namazı bozulur. Kenz Sahibi: Teyemmümlü suyu görse, namazı bâtıl olur, demiştir. Zeylaî (Rh.A.) demiştir ki : Görmek-den maksat, onu kullanmaya kadir olmaktır. Hattâ, eğer teyemmümlü suyu görüp, onu kullanmaya kadir olmazsa, namazı bâtıl olmaz; eğer suyu görmeden onu kullanmaya kadir olursa, teyemmümlünün namazı bozulur. Şu halde işin, esası, kudrete göre olup, başka şeye göre değildir. Kenz Sahibinin Namazın bozulmasını, teyemmümlünün suyu görmesine bağlamasının, bir fâidesi (mânâsı) yoktur.

Eğer bir abdestli, bir teyemmümlünün ardında namaz kılarken suyu görse, onun namazı bozulur. Çünkü bilir ki, imâma bunu haber vermesiyle, imâm suyu kullanmaya kadir olur. İmâmın ise, suya kudreti olmadığı için namazı tamdır. Bundan dolayı ben Kenz Sahibinin ibaresini görülen sekile çevirdim. 4[160]

Mestine mesh eden kimsenin mesti geniş olmak sebebiyle uğraş-maksızın kolaylıkla çıkarsa, namazı bâtıl olur. Eğer mestin çıkması güçlükle olursa, namazı tamâm olur. Kendi sun'iyle çıkmak bulunduğu için namazı bâtıl olmaz. Mestine mesh eden kimsenin, meshinin müddeti (te-şehhüdden sonra) geçmesiyle, eğer suyu bulursa, namazı bâtıl olur. Bir kavle göre; Meshin müddetinin geçmesi mutlaktır. Gerek suyu bulsun ve gerekse bulmasın namazı bâtıl olur.

Ümmînin namazda âyet Öğrenmesi 5[161] veya ümmî; 6[162] âyet öğrenmeğe uğraşmaksınız başkasından işittiği âyeti ezberlemesiyle namazı bâtıl olur. Eğer öğrenmeye çalışırsa, kendi sun'iyle çıkmak bulunduğu için, namazı bâtıl olmayıp tamâm olur. Meşhur metinlerde 7[163], âyet lafzı yerine sûre denilmiştir. Sûre lafzı ancak tmâmeyn'in sözüne göre doğru

---

1[157] Teşbih: «Sübhânallah» demektir. Allah' (C.C.) ı sânına lâyık İfâdelerle yâdetmektir.
Tehlil: «Lâ ilahe illallah» demek, Allah' (C.C.) tan başka İlâh olmadığını ifade etmektir.

2[158] Bina etmek; İkmâl etmek, tamamlamak, demektir.

3[159] İcâb vı? kabul: İcâb; gerekliîck, lüzum, bir anlaşmada ilk söylenen sözdür ki akd ve tasarruf onunla ispat olunur.
Kabul; sonsöZ, bu anlaşmada İcâba karşı söylenen müsbet sözdür ki akd onunla tamâm olur.

4[160] Kenz Sahibinin ibaresi şudur: Müteyemmim, suyu kullanmaya gücünün bulunduğunu anlamasıyla namazı bozulur.

5[161] Yâni, ümmînin Allah' (C.C.) in ilhamı sebebiyle bir âyeti tezekkürü.

6[162] Ümmî: Anasından doğduğu gibj kalıp bir tahsil görmemiş, mektep ve medresede okumamış ve okuyup yazmasını bilmeyen kimsedir. Bir diğer tarife göre; ümmî İlim, yazma ve okumadan mahrum kimsedir.
Kelimenin Ümmî' yâni anaya mensûb me'nâsı da bu hususları açıkça anlatır. Şerhü'I Makdtsiye göre; burada ümmîden maksâd; namazda kâfi derecede kıraat bilmeyen kimsedin

7[163] MEŞHUR METİNLER: Hanefi Fıkhının Zâhir-i rivâye, Nevâdir ve Vâkıât gibi kısımlara ayrılan sahalardaki meşhur Fıkıh Kitaplarıdır.
Zâhîr-i Rivâye Kitaptan:
İmâm Muhammed' (Rh.A.) in; Mebsût. Câmi-i Sagîr, Câiiii-i Kebîr, Siyer-İ Sagîr,
Sîyer-i Kebîr ve Ziyâdât adlı kitaplarıdır.
Nevâdir Kitapları:
Keysânİyyât, Harûnîyât, Cürcâniyyât ve Rakkiyyât gibi eserlerdir.
Vâkıât ve Nevazil Kitapları: -
Zâhir-i Rivâye ve Nevâdirde bulunmayan mes'eleler hakkında, sonra gelen Fuka-hâ'nın verdikleri hükümleri ihtiva eden kitaplardır.
Dört metin kitapları ise ki Hanefî Fıkhının meşhur ve muteber kitapları olarak adlandırılırlar Ken/üd Dekâyık, Muhtar, Vikaye ve Mecmâ'dır.
Bilahere bazı zâtlar Zahiri Mezhep ile Nevâdîr, Vâkıât mes'elelerini kendi kitaplarında karışık bir tarzda toplamışlardır. «Haniye» Fetvasıyla «Hülâsatü'l

olur.

Çıplak olan musallînin, namaz caiz olacak kadar bir libâs bul-masıyle namazı bâtıl olur.

Namazı imâ ile kılan kimsenin, namazın rükünlerini edaya kadir olmasıyle namazı bâtıt olur. Çünkü onun namazının sonu kuvvetlidir. Şu halde kuvvetliyi zayıf üzerine bina etmek caiz olmaz.

Tertib sahibi olan kimsenin, vaktini geçirdiği namazı hatırlamasıyle namazı bâtıl olur. Eğer vakti geçen namaz, imâm için olursa, muk-tedînin o namazı hatırlamasıyle yalnız muktedînin namazı bâtıl olur. Zeylaî (Rh.A.) böyle demiştir.

Okumaya kadir olan kimsenin, ümmîyi öne geçirmesiyle namazı bâtıl olur.

Sabah Namazında güneşin doğmasıyle, Cuma Namazında İkindi vaktinin girmesiyle, namaz içinde özürlünün özrünün yok olmasıyle, yaranın iyileşip sargısı düşmesiyle, pislikle namaz kılan kimsenin pisliği gideren şeyi teşehhüd miktarı oturduktan sonra bulmasıyle, kaza kılan kimsenin üzerine mekruh vaktin girmesiyle ve cariyenin örtüsüz namaz kılarken azâd edildiğinde avretini Örtmemesiyle, meydana gelen durumlar - İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre - Musallînin irâdesi olmaksızın namazı bozucudurlar. İmâmeyn ayrı görüştedir. Bu, kendi isteği ile çıkmak (hurûc bisun'ihî), İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, farz olup, İmâmeyn'e göre, farz değildir. Nitekim daha önce geçti.

Bir kimseye rükû da veya sücûdda hades vâki olsa veyahut sehv secdesini hatırlayıp secde etse, yeniden abdest aldığında, hadesin vâki olduğu rükû veya sücûdu kesinlikle iade etmesi gerekir. Çünkü rüknü tamamlamak ancak intikâl ile olur. İntikâl ise hadesle beraber gerçekleşmiş olmaz. Öyleyse iade lâzımdır. Eğer, rükûunda veya sücûdun-da abdesti bozulan kimse, imâm ise başkasını yerine geçirir. Öne geçirilen kimse; (O namazda) devamlı bulunmasıyle (namazı) tamamlama mümkün olduğu için, rükû veya sücûdda imâm olur. Eğer rükûunda veya sücûdunda, birinci rek'atta bir secde terkettiğini hatırlasa, o secdeyi kaza eder. Rükûyu veya sücûdu iade etmek onun üzerine vâcib olmaz. Fakat, imkân ölçüsünde namaz düzenli olsun diye iade ederse mendûbdur.

Bir kimse bîr kimseye namazda uysa, İmâmı olanın abdesti bozulduğunda, eğer uyan erkek ise, o niyetsiz imânıdır. Yâni o, birinci imâmın hilâfeti ile ta'yin edilmiştir. Her ne kadar, imâm o muktedîyi kendi yerine geçirmeye niyet etmedi ise de, burada namazı korumak olduğu için sahilidir. Nitekim babın başlangıcında geçmiş idi. İmâmın ta'yin edilmesi muktedi kalabalığında izdihamı önlemek içindir. Burada ise izdiham yoktur. Bu durumda ilk imâm, namazını ikinci imâma uyarak tamâm eder. Nitekim kesin olarak kendi yerine geçirdiği zamanda tamamladığı gibi.

Eğer o muktedî erkek değil de, çocuk Veya kadın ise veyahut hünsâ ise, bir rivayette; imamet için uygun olmayan kimseyi kendi yerine geçirdiği için, o birinci imâmın namazı fâsid olur. Bir kavle göre : «Bozulmaz.» Çünkü onda, kasdî olarak yerine geçirmek yoktur. Yine böylece, şayet o tek muktedî, ümmî olursa veya farz kılan ardında nafile kılan ise veyahut kaza namazında müsâiir ardında mukîm ise, hüküm zik-redildiği gibidir.

Namaz kılan kimsenin burnu kanasa, kan kesil inceye kadar bekleyip, ondan sonra abdest alıp devam eder. Ona namazı yeniden kılması gerekmjez. 1[164]

Namazı Bozan Ve Namazda Mekruh Olan Şeyler Babı

Namazı Bozan Şeyler :

Namaz içinde, kasden selâm vermek namazı bozar. Musannifin kas-den (amden) kaydına sebeb şudur: Zira yanlışlıkla selâm vermek bozucu değildir. Çünkü o ezkârdandır. (yâni namazın rükünlerinden değildir.) Şu halde (selâm) kasdî olandan başkasında zikr, ve kasdî olanda da (kelâm) konuşmak sayılır.

Selâma karşılık vermek de namazı bozar. Musannifin bunu kasd ile kayd etmemesine sebeb şudur : Çünkü selâma karşılık vermek rükünlerden değildir. Bilâkis karşılık vermek konuşmak ve hitâblaşmaktır.

Mutlaka konuşmak (kelâm) namazı bozar. Gerek bu kasden olsun ve gerek sehven olsun, gerek az^veya çok olsun müsavidir.

Namaz içinde, bizim sözümüze benzeyen dua da namazı bozar. Mesela: (AHahümme elbisnî sevbe keza) «Ey Allah'ım bana şöyle bir elbise giydir.» demek gibi. Yine meselâ: (Allahümme zevvicnî fülâneten) «Ey Allah'ım beni falan kadın ile evlendir.» demek gibi. t mâ m Şafiî' (Rh.A.) ye göre, bunlar bozmaz.

Namaz içinde ızdırapla inlemek «âh - vâh etmek» namazı bozar. Kâfi'de, Ebû Yûsuf (Rh.A.) dan naklen zikredilmiştir ki: «âh» demek namazı bozmaz. Gerek hastalıkdan olsun ve gerek Cennet ve Cehennemi düşünmekten olsun eşittir.

Yine, «oh» demek ağrıdan veya Cennet ve Cehennemi hatırlamaktan olursa, Kâfi'ye göre, ikisinde de namazı bozar.

Tatarhâniyye'de zikredilmiştir ki : Muhammed bin Seleme' (Rh.A.) ye bundan sorulmuş, ve o, namazı bozmaz, demiştir.

Gıyâsıyye'de zikredildiğine göre : Fukahâ demişler ki; meseleyi buna göre almak, fetva için daha güzeldir. Çünkü bu «oh», hastanın hastalığı şiddetli olduğunda mübtelâ olduğu şeydendir.

«Üf» demek de namazı bozar. Namaz içinde, hastahkdan dolayı veya musibetten dolayı ses ile ağlamak da namazı bozar. Namazda, Cennet ve Cehennemi hatırlamaktan dolayı ağlamak ise namazı bozmaz. Çünkü «âh ve enîn» ve bunun benzeri şey, şayet Cennet ve Cehennemi hatırlamaktan olursa, adetâ o :

(Allahümrne innî es'elükej cennete ve eûzü bike minennâri) «Ey Allah'ım! Ben Sen'den Cenriet'i isterim ve Cehennem'den Sana sığınırım.» demiş gibi olur. Böyle demiş olsa namazı bozmaz. Eğer ağrıdan ve musibetten olursa bir nevi o: (Ene musâbün feazzûnî) «Ben musibete mübtelâ oldum, bana teselli ver.» demek olur. Eğer bu şekilde söylerse, namazı bozar. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Fetva» bu kabildendir. Radıyüddin-i Serâhsî' (Rh.A.) un «Muhit» adındaki kitabı ise bu üç kısmın, mes'elelerini ayrı ayrı ihtiva eder.

1[164] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 173-179.

Yine namaz içinde, Özürsüz 'öksürmek, medfûan ileyh olmayarak yâni mecbur kalmayarak, hattâ sesi güzelleştirmek için, namazı bozar. Eğer öksürmekle (ağızdan) harf çıkarsa, meselâ elifin fethiyle «eh» gibi veya ötresiyle «ün» gibi, İmâm A'zam (Rh.A.) ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, namazı bozar. Eğer musallînin boğazına tükürük ve balgam toplandığı için mecbur kalırsa, aksırmak gibi, namazı bozmaz. Her ne kadar konuşmak meydana gelirse de, aksırmak namazı kesmez. Çünkü, tab'an mecburî olarak meydana gelir.

Geğirtiye gelince; eğer bununla harfler meydana gelirse - ki bu mecburen değildir - İmâmeyn'e göre, namazı keser. Eğer mecburen olursa kesmez. Kâfî'de böyle zikredilmiştir.

Namaz içinde, aksıran kimseye teşmît eylemek de namazı bozar. Teşmît: Sin ile ve şin ile okunur. Esah olan şin iledir. Teşmît ;

(Yerhamükellâh) «Allah sana rahmet eylesin» demektir. Namazı bozmasının sebebi şudur : Çünkü bu insan sö-zündendir. Zira, bununla insanlar arasında hitaplaşmak meydana gelir. Eğer bu aksıran kimse veya işiten kimse (Elhamdülillah) «Allah'a hamd olsun» dese, namazı bozmaz. Çünkü örfe göre cevâb değildir. Eğer aksıran kimse, kendisi için (Yerhamükellâh) «Allah sana rahmet eylesin» dese, namazı bozmaz. Çünkü (Yerhamunillâh) «Allah bana rahmet eylesin» menzilesi ndendir. Bu bakımdan namazı bozmaz. Zahfriyye'de böyle zikredilmiştir.Namaz içinde, kötü habere cevâb olarak : (İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râcifm) «Şüphesiz biz Allah'a aidiz ve şüphesiz biz O'na dönücüleriz.» demekle namaz bozulur.

Yine musallînin, sevindirici habere : Elhamdülillah) «Allah'a hamd olsun» demekle cevâb vermesi de namazı bozar. Tuhaf habere şaşarak (Sübhânellâh) «Allahı tesbîh ederim» demekle cevap vermek de namazı bozar.

Musallînin;: (Lâ ilahe illallah) «Allah'dan başka ilâh yoktur.» demekle cevâb vermesi de namazı bozar.

Musannif, burada «cevâb» kelimesini zikretmiştir. Çünkü musallî, eğer tahmîd ve benzeri ile cevâb murâd etmeyip kendisinin namazda olduğunu bildirmeyi murâd etse, ittifakla namazı caiz olur.

Cevâbı da tahmîd ve benzeri ile kayd etmiştir; zira, sena olmayan şeyle cevâb, ittifakla bozucudur.

Musallînin namaz içinde Mushaf-i Şerîfden okuması da namazı bozar. Çünkü Mushaf-ı şerîfden okuyan öğrenmek murâd eder. Şu halde bu başkasından Öğrenmeye benzer.

Namazı kılan kimsenin, imamından başkasına namazda feth eylemesi 1[165] de namazı bozar. Çünkü başkasına feth (telkin), öğretme ve öğrenmedir. Şu halde bu, insanların sözündendir. Musannifin, «imânımdan başkasına» sözü, muktedînin muktedî için fethine şâmil olur. Yine musallîden başkasına, yalnız musallîye ve imâmın yahut münferidin, hangi şahıs üzerine olursa olsun, fethine şâmil olur. Bunların hepsi bozucudur. Ancak, eğer musallî bununla feth kasd etmeyip, tilâvet kasd ederse, namazı bozucu olmaz.

Bunun benzeri misâl şudur : Şayet musallîye «malın nedir?» denildiğinde, «atlar, katırlar ve eşekler» dese, eğer bununla cevâb murâd ederse namazı bozulur. Cevâb murâd etmezse bozulmaz. Eğer musallî kendi imamına feth ederse, istihsânen namaz bozulmaz. Bu hususta : »Eğer namaz caiz olacak kadar okumakla feth ederse bozar» da denmiştir. Çünkü bu kadar okumaya zaruret yoktur. Bir kavle göre : «İmâm diğer âyete geçtiği zaman feth ederse, feth edenin namazı bozulur.» Keza imâm, feth edenin sözünü alırsa, imâmın namazı da bozulur. Çünkü bu; na hacet yoktur.

Kırâatta telkin eden (muktedî) e yaraşan, telkin (feth) etmekte acele etmemektir. Çünkü bazan âyet imâmın hatırına gelir. Bu durumda ihtiyâçsız telkin yapılmış olur. İmâma yaraşan feth edenin telkinini kabul etmeyip, farz miktarı okuduğunda, rükû etmektir. Eğer farz miktarı okumaz ise, diğer âyete geçmektir.

Namaz kılan kimsenin, namaz içinde yemesi ve içmesi namazı bozar. Çünkü yemek- ve içmek namaza aykırıdır. Zira kasd ile unutmak arasında fark yoktur. Namaz durumu, bir müzekkire (hatırlatıcı) dir.

Bu zikredilen yeme, musalHnin dişlerinin aralığında yenilir şey olmadiği surettedir. Fakat, eğer dişlerinin aralığında kalmış yenilir şey olur da namaz içinde onu yerse, namazı bozmaz. Nitekim yakında açıklaması gelecektir.

Namaz kılanın pislik üzerine secde etmesi namazı bozar. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) dan rivayet edildiğine göre; bu, secdeyi bozar, namazı bozmaz. Hattâ o secdeyi temiz bir yerde tekrar yapsa sahîholur. Çünkü o secdeyi pislik üzerine yapması, yok yerindedir. İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Muhammed' (Rh.A.) in bu hususta delili şudur : Şüphesiz namaz, bölünme kabul etmez. Eğer bazısı fâsid olursa, tamâmı fâsid olur.

Elleri ve dizleri pislik üzerine koymak secde gibi değildir. Zira bununla namaz caiz olur. Çünkü elleri ve dizleri pislik üzerine koymak, aslen koyulmasını terk etmek gibidir, bunları yere koymamak ancak namazın cevazını menetmez. Musallînin yüzü bunun aksinedir. Çünkü yüzü yere koymayı terk etmek namazın cevazını meneder.

Musallînin avret yerinin açılması veya pislikle beraber bir rükn edâ etmesi veyahut bir rüknün edası mümkün olacak kadar oyalanması da namazı bozar. Eğer musallînin namazda avret yeri açılmış olsa, musallî o açılan avreti, beklemeksizin örter ise, icmâen namazı caiz olur. Çünkü az bir zamanda çok açılma, çok zamanda az açılma gibidir. Bu, namaza mâni değildir. Bu da onun gibidir. Eğer açılmayla bir rüknü edâ etse veya rüknü edâ mümkün olacak kadar oyalansa namazı bozulur.

Yine eğer musallî, pis yer üzerinde ayakta dursa veya dirhemden fazla bir necaset elbisesine isabet etse ya da izdihamdan dolayı kadınlar safında bulunsa ve bir rüknü edâ^etse veya bir rüknü edâ edecek kadar oyalansa, İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, namazı bozulur. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, bozulmaz! Yâni avretin açılması ve pisliğin bulaşması, rüknü

1[165] Feth eylemek: Burada, okuyan kimseye unuttuğunu bildirmek maksadıyla telkindir. Feth-İ Kıraat; yâni Kıraati telkin edip söylemek, okuyun yanıldığında yahut tutulduğu esnada yapılır.
Namazda mahsur kalan, yâni tutukluk yapan imâma kırâalı feth O'na tâlim demek olduğundan namazı bozucu olması kıyas icâbı ise de muktedî kendi imamına feth ederse .namaz istihsâlleri fâsid olmaz. Nitekim, Resûliilluh Efendimi/, (S.A.V.) namazda «Mü'minûn» süresini okurlarken ,bir kelime geçmişler, namazdan sonra «İçinizde Ubey yok muydu?» dîye Ashâbın en iyi ve kuvvetli kıraate sahip olanı Hz. Uhey bin Kaab' (R.A.) i sormuşlar.
Hz. Kaab (R.A.) «Evet! (Buradayım) yâ RcMİlüllah» rliw orada olduğun» aticiliğinde: «Bana feth ermeli de«il miydin?» buyurmuşlardır. Hz. Ubey (R.A.) «Ben o kelimeyi mensûh olmuş sandım.» dediğinde Peygamber Efendimiz (S.A.V.) «Mensûh olsaydı size bildirirdim.» buyurmuşlardır.
Hz. Ali (R.A.) de «İmâm senin fethine muhtaç ise fethet»buyurmu$tur.
(Nİ'met-i İslâm)

edâ etmedikçe, namazı oyalanmakla bozmaz. Yâni rüknü edanın miktarına itibâr edilmez. Bilâkis edasının hakikatine itibâr edilir.

İmâmın, mescidin dışındaki bir muktedîyi yerine geçirmesi namazı bozar. Yâni şayet mescid cemâat ile dolup, saflar mescidin dışına tassa, imâma hades vâki olduğunda mescidden çıkıp mescidin dışından imâma uymuş olan bir adamı yerine geçirse, hepsinin namazı bozulur. Yukarıda geçen sebebden dolayı, imâmın yerinin imâmdan boş kalması namazı ifsâd eder. Lâkin, imâm mescidde oldukça o, yerini boş bırakmamış gibidir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, namaz bozulmaz. Çünkü safların yerleri için mescid hükmü vardır. Nitekim sahrada olduğu gibi. 1[166]

Yine imâmın ardında kadınlar varsa, kadını yerine geçirmekle namazı bozulur. Yâni imâmın ardında erkekler ve kadınlar olsa, imâma hades vâki olup yerine bir kadını geçirmekle imâmın ve cemâatin namazı bozulur. Çünkü imâm kendisine halîfe (vekil) olması uygun olmayan kimseyi yerine geçirmiştir. İmâmın namazının bozulması sebebiyle cemâatin de namazı bozulur.

Amel-i kesîrin 2[167] hepsi de namazı bozar. Amel-i kesîrin izahında ihtilâf edilmiştir. Ekseri Ulemâya göre, amel-i kesir : Birisi baktığında şüphesiz bu işi yapanı musallî değildir, sanır. Bir kavle göre; amel-i kesir : «Musallînin çok addettiği (veya çok gördüğü) ameldir.» İmâm Serahsî (Rh.A.) demiştir ki : Bu son görüş İmâm A'zam' (Rh.A.) in mezhebine daha yakındır. Çünkü onun görüşü, mübtelânın kendi görüşüne bırakmaktır. Diğer bir kavle göre; «Amel-i kesir; iki ele muh-tâc olan ameldir.»

Musailîniıı, yazılmış şeye bakması ve onu anlaması 3[168] amel-ı kesîr değildir. Gerek o yazılı şey, Kur'ân olsun ve gerekse Kur'ân'dan başka şey olsun, namaz kılan kimsenin ona bakması ve onun mânâsını anlaması, namazı bozmaz.

Namaz kılan kimsenin, dişlerinin aralığında kalan şeyi yemesi de namazı bozmaz. Çünkü o dişin aralığında olan yemek, tükürüğe tâbi olduğu için, oruç dahî onun yenmesi ile bozulmaz. Bir kavle göre; «Diş aralığında olan şey, eğer nohuddan, az bir şey olursa bozmaz, fazla olursa bozar.» Nihâyc'dc böyle zikredilmiştir.

Sahrada namaz kılan timsalimin secde yerinden bir kimsenin gelip geçmesi de mu şali inin namazını bozmaz. Fıkahâ bu mevzuda söz edip demişlerdir ki:

Oradan geçmek mekruh olur. Esah kavle göre muteber olan; mu-salimin sahrada namazının yeridir. Namas yeri, ayağından secde yerine varıncaya kadardır. Şu halde, oradan bir kimse geçse, her ne kadar geçen kimse günahkâr olursa da, musallinin namazı bozulmaz.

Eğer birinin geçeceğini zannederse, mu sal 1 i sahrada önüne bir süt-re diker. 4[169] Şayet sütre bulunmazsa, geçen kimseyi işaretle veya «Süb-hânallah» demekle defeder. 5[170] «Eğer sütre bulunmazsa» sözü, «defeder» sözüne bağlıdır. Fakat amel-i- kesirden sakınarak, işaret ve teşbihin ikisiyle defetmez. Veya sütre ile musallinin arasından geçse de, rnısaiîînin namazını bozmaz.

Cemâat için imâmın sütrcsî (diktiği) yeter. Küçük mescidde geçip giden kimse ile, önünden geçtiği musallî arasında sütre yoksa, o geçen kimse mutlaka günahkâr olur. Geçip giden kimse ile musallînin arası iki saf miktarı olsun veya dalia fazla olsun müsavidir. Büyük mes-cid, bir kavle göre; «Küçük mescid gibidir.» diğer bir kavle göre de; «Sahra gibidir.» 6[171]

Namazda Mekruh Olan Şeyler :

Musannif, namazı bozan ve bozmayan şeylerin açıklamasını bitirince, namazda mekruh olanı ve olmayanı açıklamaya başlayıp, musal-lînin namaz içinde esnemesi mekruhtur 7[172] demiştir. Çünkü esnemek, gevşeklik ve dolgunluk (mide) dan ileri gelen bir haldir. Şu halde, esnemek gâlib olursa, musallî gücü yettiği kadar ağzını yumsun. Eğer daha çok gâlib olursa, elini veya yen'ini ağzına koysun. 8[173]

1[166] Sahrada sütresiz namaz mekruhtur. Sahrada namaz kılan kimse önüne kalınlığı bir parmak ve uzunluğu bir arşın olan bir sütre (değnek v.s.) dikmelidir. Zira, Resûlüllah Efendimiz (S.A.V.) <£>izin biriniz (önüne) bir ok da olsa mutlaka siitrc diksin.» buyurmuşlardır. (Mültekâ)

2[167] Amel-i kesîr: Çok iş, «,-*>k hareket demektir. Aind-i kain: Az İş, az hareket, demektir.
Namazda, amel-İ -kesîr ifsâd edicidir. Amel-i kalîl ifsâd edici değildir. Ancak kötü bir harekettir.
istilanda: Amel-i kesîr, namaz kılanın, bazı hareketlerinden dolayı görene namazda olmadığı hususunda şüphe uyandırmadığı kimsedir.
Amel-i kalil ise, namaz kılanın, yıamazda olup olmadığı hususunda görene şüphe uyandırdığı kimsedir.
Amel-i kesîr namaz ve namazı ıslâhla ilgili bir hareket değildir. Zâid bir harekettir. Ancak, hâdes sebebiyle abdesti yenileme, imâmda istihlâf ve Korku Namazında saf fin tebdili amelleri müstesnadır.
Namazda düşen serpuşu (veya takkeyi) alıp başına koymak zâid bir amel değildir. Baş açık kilmatotansa onu başa almak daha faziletlidir.
Amel-i kesin biraz daha izah edersek şöyle dememiz gerekir: Bu amel musallînin namaza durduğunu bilmeyene göredir. Yoksa bir kimse birinin namaza durduğunu görüp de sonra O'ndan namaza aykırı bir hareket görse, meselâ eline tarak alıp saçını veya sakalını taraşa namazı fâsid olur. Bununla beraber, bu durumda O'nun namazda olmadığını bilmek yakînen şarttır.
AmeM kesîr ile amelfi kain daha değişik olarak şöyle de tarif edilmiştir:
Üç mütevâli hareket kesir ve onun aşağısı kailidir. Yahut iki eliyle yapılması â<lct olan şey bir eli ile de yapılsa kesîr, bunun aksi kalîldir. Yahut faile kasdedilen kesir, kasdedilmeyen kalîldir. Veya tecrübeye göre ehlinin kesîr dediği kesir, kalîl dediği kaindir. (Mültekâ, Nimct-i İslâm)

3[168] Yâni. dilini hareket ettirmeden. Azmizâde (Rh.A.)

4[169] Üç zira' kadar yakınına diker. Bunu terketmek «Münye» nin açıkladığına göre tchzîhen mekruhtur. (Reddü'l Muhtar)

5[170] Bu bir ruhsattır. Terk edip yapmamak efdâldir. , (Bcdâyî, Dürriil Muhtar)
Çünkü bu namaza âid amellerden değildir (zâiddir). İmâm Mâruridî CRh.A.) nin İmâm' (Rh.A.) dan rivayetine göre, bu namazda esvedeynin (yılanla akrebin) öldürülmesi gibidir. (Tahtâvî)

6[171] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 180-186.

7[172] Esnemesini gidermesi (tutması) mümkün okluğu halde, eli veya yen'i ağza koymak mekruhtur.
Ebû Hanîfe (Rh.A.) den böyle rivayet edil m M ir. <R<:ddü'l Muhtârl
Esnemek (tesâüb) şeytana âid bir haldir. Hz. Enbiya (A.S.) ise bundan korunmuşlardır. (Dürtül Muhtar)

8[173] Evlâ olan, kıyamda iken sağ eli ağza koymakdır. Bunun gayrımla ise «ol eli koymaktır.
(Rcddiil Muhtar)

Namaz kılan kimsenin gerinmesi de mekruhtur. Çünkü gerinmek tembelliktendir. Namaz kılanın, iki gözlerini yumması yasaklanmış şeylerden olduğu için, mekruhtur. 1[174]

Secde etmek istediği zaman önünden libâsını yukarı kaldırması da mekruhtur. 2[175] Çünkü bu zorbalık çeşididir. Musallînin libâsını sarkıtması da mekruhtur. 3[176] Bu sarkıtma, libâsını başı ve iki omuzu üzerine koyup uçlarım yanlarına salıvermektir. Çünkü bunda ehl-i kitaba benzemek vardır.

Musallînin libasıyle ve bedeniyle oynaması da mekruhtur. 4[177] Çünkü bunlar namazın dışındaki yasaklardandır. (Namaz içinde mekruh olması ise daha uygundur.)

Saçını toplayıp bağlamak yasaklardan olduğu için. mekruhtur. Bu saçı toplayıp Çağlama keyfiyeti; saçını başının ortasına bir ip ile veya zamk (biryantin) ile, birbirine yapışması ve toplanması için bağlamaktır.

Namaz kılanın parmaklarını çıtlatması da yasaklanan şeylerden olduğu için mekruhtur.

Hacet yok iken, boynunu Kıbleden kayacak kadar döndürmekle etrafına bakmak, yasaklardan olduğu için mekruhtur. Musallî gözünün ucu ile sağma ve soluna hacet için veya hacet olmaksızın, boynunu döndürmeden baksa, namazı mekruh olmaz. Eğer göğsünü kıbleden çevirirse, namazı bozulur.

Namaz kılanın gözünü semâya dikmesi de mekruhtur. Yüzünü çevirmek gibi yasaklardandır. Musallînin «ik'â» i yasaklardan olduğu için mekruhtur. 5[178]

İk'â : İki oturağı üzere oturup ve dizlerini dikip iki ellerini yer üzerine koymaktır. Çünkü bu ik'â, köpeğin oturmasına benzer.

JVIusallînin iki kolunu yere döşemesi mekruhtur. 6[179] Bu, ik'â gibi yasaklanmış şeylerdendir.

Musallînin Özürsüz, bağdaş kurup oturması da mekruhtur. 7[180]Çünkü özürsüz bağdaş kurup oturmakda, kuûd ve teşehhüdün sünnetlerini terk vardır. Eğer özürlü olursa mekruh olmaz.

Musallînin iki elini boş böğrü üzerine koyması da yasaklardan olduğu için mekruhtur. 8[181]

Sücûd mümkün olması için Musallînin önündeki çakıl taşlarını atması da mekruhtur. Ancak bir kere atması mekruh değildir. Tekrarının yasaklardan olması Resûlüllah' (S.A.V.) in şu kavli sebebiyledir; «Yâ Ebâ Zerrî Bir kere ya da terket..»

Yine musallînin, âyetleri ve teşbihi eliyle sayması da mekruhtur. Bu, çakıl taşlarını atmak gibi, yasaklardandır. Bunda İmâmeyn'in ayrı görüşü vardır ki kalble saymak ve namazın dışında elle saymak mekruh olmaz.

İmânını, mıhrâbda veya mihraptaki yüksekçe yerde veyahut yer üzerinde yalnız kâihı olması (kılması) mekruhtur. 9[182]

İmâmın yalnız kâim olmasının üç şekli vardır. Şöyle kî: İmâmın mıhrâbda yalnız kılması «kıyamı» mekruhtur. Çünkü bu ehl-i kitaba benzemek olur. Fakat mihrabın dışında kıyamı ve sücûdu, kerâhiyetin sebebi bulunmadığı için, mekruh değildir.

Yine mihraptaki yüksekçe yerde üzerinde imâmın yalnız kâim olup cemâatin yer üzerinde olması, bu yasak edildiği ve (ehl-i kitâb'a) benzeme bulunduğu için mekruhtur.

Yine esah kavle göre, Cemâat mihraptaki yüksekçe yerde olup İmâm yer üzerinde olmak da mekruhtur. Çünkü bu, iki ayrı yere benzer. İmdi bunda ehl-i kitaba benzeme ve imâmı küçültme vardır. Yükseklik boy yönünden takdir edilmiştir. Boydan alçak olursa, mahzur yoktur. Bunu Tahâvî (Rh.A.) zikretmiş ve bu Ebû Yûsuf (Rh.A.) dan da rivayet edilmiştir. Bir kavle göre; «Yükseklik zira' miktarıdır.» İtimâd bunun üzerinedir. (Mesned olarak bu kabul edilmiştir.) Eğer yerde, imâm ile beraber bir miktar cemâat olursa, sahih kavilde, keraheti gerektiren mânâ ortadan kalktığı için, mekruh olmaz. 10[183]

Arasında boşluk olan sattın arkasında kâim olmak da, nehyedildiği için mekruhtur. 11[184]

Musallînin, üzerinde resimler bulunan libâsı giymesi mekruhtur.
12[185]Çünkü o kimse put taşıyana benzer.

Musallînin önünde tandır veya ateş yanmış ocak olması, Mecûsî-lerin ibâdetine benzediği için mekruhtur. Çünkü onlar ateşe ibâdet ederler.

Ya da musallînin, başı ucunda, arkasında veya hizasında veyahut önünde resim (suret) olması, mekruhtur. 13[186] Çünkü Cebrail Aleyhis-selâm:

«Biz içinde köpek veya resim olan eve girmeyiz.» 14[187]buyurmuştur.

Kerahet yönünden en şiddetlisi, resmin musallînin Önünde olmasıdır. Ondan sonra başı ucunda (üstünde) olması, ondan sonra sağ tarafında, sonra sol tarafında, sonra arkasında olmasıdır. 15[188]

Gâye'de zikredilmiştir ki; eğer resim (timsâl) sırtın gerisinde olursa mekruh olmaz. Çünkü bu, ona ibâdete benzemez. Câmiu's-Sağîr'de, keraheti mutlak bir şekilde zikredilmiştir.

1[174] Tenzîhen mekruhtur. (Reddül Muhtiri
2[175] Tahrîmen mekruhtur. (Reddül Muhtar) OD Ve Yahudi fiilidir.
3[176] Tahrîmen mekruhtur. (Reddül Muhtar)
4[177] Tahrîmen mekruhtur. (Reddül Muhtar)
5[178] Tahrfmen mekruhtur. (Reridiil Muhtar)
6[179] Tahrimcn mekruhtur. (Reddül Muhtar)
7[180] Tenzîhen mekruhtur. (Reddül Muhtar)
8[181] Tahrfmen mekruhtur. (Reddül Muhtar)
9[182] Bu zikredilenleri» mekruh olması Özürsüz durumlardadır. Ama, mekân darlığı gibi özürlü durumlarda mekruh değildir, (Rerldü'J Mıhtflr)
10[183] Tahrîmçn mekruh olmaz.
11[184] Tahrîmen mekruhtur.
12[185] Resimlerden maksâd, canlı varlıkların resimleridir.
Namazın dışında da böyle elbiselerin giyilmesi mekruhtur.
13[186] Veya sağında, solunda ya da secde mahallinde olması da mekruhtur. (Dürrü'l Muhlâr) "
14[187] Buhârî.
15[188] Eğer resim, ayaklan altında yahut oturduğu yerde olursa ona hakaret olduğundan dolayı mekruh değildir.

Ancak, eğer resim (suret) küçük olursa veya başı kesilmiş olursa 1[189] veya ruh sahibi olmayanın resmi olursa? bu takdirde ona ibâdet edilmeyeceği için mekruh da olmaz.

Musallînin, başı açık olduğu halde kıldığı namazı, kayıtsızlık edip aldırış etmediği için, mekruhtur. Allahl (C.C.) a karşı alçalmak (tezel-îül) için olursa, mekruh olmaz.

Musallînin, idrarını ve büyük abdestini veya yelini sıkışıp tuttuğu halde kıldığı namaz mekruh olur. 2[190] (Musallînin, idrar, büyük abdest ve yeli sıkışıp tutmakla namazın mekruh olması mizacında illet olup zaruret hasebiyle olursacür. Yoksa eğer kasden olursa, açıklamaya gerek yoktur.)

Mu sallı" nin, eski libâs ile kıldığı namazı mekruhtur. 3[191]

Eski libâs (giyecek) : Evinde giyip onunla büyüklerin huzuruna gitmediği Ubâsdir.

Musallînin, alnını topraktan silmesi, yasaklandığı için mekruhtur. Namaz içinde, yılanı ve akrebi öldürmesi mekruh değildir. Çünkü Ebû Hüreyre (R.A.), ResûKillah' (S.A.V.) in, namazda esvedeyn'in (yâni yılan ve akrebin) öldürülmesini emrettiğini, rivayet etmiştir. Bundan sonra denilmiştir ki: Eğer onların öldürülmesi, vurmak gibi az bir fiil İle olursa, namaz mekruh olmaz. Fakat, eğer fazla uğraşmaya ve yürümeye ihtiyacı olursa, namaz bozulur. Mebsût'ta zikredilmiştir ki: Bunda tafsilât yoktur, çünkü bu, hadcsde yürümek ve kuyudan su çekmek gibi ruhsattır.

Musallînin, oturup konuşan k'imsenin sırtına karşı kıldığı namazı mekruh olmaz. 4[192] Bir kavle göre;. «mekruh olur.» Sahîh kavi, bizim zikrettiğimizdir. Çünkü rivayet edilmiştir ki: Resûlullah (S.A.V.), sahrada namaz kılmak istediği zaman, İkrime' (R.A.) ye önüne oturmasını emredip namazı kılardı.

Duvarda asılmış Mushaf'a ve kılıca karşı kılınan namaz mekruh olmaz. Çünkü onlara ibâdet edilmez. Kerahet ise, ibâdet itibariyledir. Velev ki bazıları «mekruh» demiş olsunlar.

Musallînin, lambaya karşı kıldığı namaz da mekruh olmaz. Çünkü Mecûsîler aleve ibâdet etmezler. Bilâkis yanmış köze ibâdet ederler.

Resimleri olan yaygı üzerinde kılınan namaz, eğer o resimler mu-salimin oturduğu ve ayak bastığı yerde olup üzerlerine secde edilmezse mekruh olmaz. Çünkü onun üzerinde namazı kılmak, surete ihanet ve tahkirdir. Ta'zîm değildir. Şüphesiz, o resimler üzerine secde etmek puta tapanlara benzemektir. Keza (yine) buradaki «keza» lafzı, Kenz'in ibaresinde olan «fasl» gibidir. İki sözün arasında faslın sebebi şudur : Şüphesiz ikinci söz namazla ilgili değildir. Ancak kerahet münâsebeti iledir.

Mescidin üzerinde; cima* etmek, küçük ve büyük abdest yapmak mekruhtur. Çünkü bu işler mescide saygıya aykırıdır. Zira mescidin üstü (sathı) mescid hükmündedir. Hattâ eğer bir kimse imâma uyarak mescidin sathı üzerinde dursa, onun iktidâsı sahih olur.

Mu'tekif 5[193], mescidin sathı üzerine çıksa, i'tikâfı bozulma;,.

Hayızlı ve cünubun, mescidin sathı üzerinde durmaları helâl olmaz.

Hayızh ve cünubun, içinde mescid olan evin üzerinde durmaları caizdir. Bununla murâd, namaz için ayrılmış ve mihrabı olduğu için mescid denen yerdir. Fakat o aslında mescid değildir. Hattâ satılması caizdir. Onun için mescid hürmeti - yoktur. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Mescidin kapısını kapamak mekruhtur. Çünkü mescid Müslümanların namaz yeridir. Onlardan menetmek doğru olmaz. Fukahâ demişlerdir ki: Bu mesele Selef / (Ashâb (R.A.) ve tabiîn (R.A.) / zamanındı idi. Bizim zamanımızda mescidin kapısını, vakitlerin dışında kapamanın mahzuru yoktur. Çünkü mescidin eşyası için emniyet yoktur.

Mescidi kireç veya sâc ile tezyin etmek mekruh değildir. Sâc 6[194], kıymetli bir ağaçtır. Hindistan'dan getirilir.

Mescidi yaptıran kimsenin, kendi malından altın ile mescidi süs iemesi mekruh olmaz. Yâni mescidi bina eden kimsenin malıyla mekruh olmaz. Fakat mütevelli, vakf malından mescidi altın ile süs-lerse, süslediği şeyin kıymetini öder.

Musallî, Fâtiha'dan sonra sûrenin ortasından okusa, mekruh olmaz. Bir kavle göre; «Mekruh olur.» Bir sûrenin sonunu iki rek'atta okumak mekrûhdur. Yine böylece bir sûrenin sonunu bir rek'atta veya iki sûrenin sonunu iki rek'atta okusa mekruh olur. «İkisinde de mekruh olmaz» diyenler de vardır. Bir rek'atta bir kaç sûreyi birden okumak mekruh değildir. Mamafih «mekruhtur» diyenler de vardır. Bir sûreyi iki rek'atta tekrar etmek mekruhtur. Ancak nafile namazda mekruh olmaz. Uygun olan iki rek'atın arasını, bir sûre ile veya iki sûre ile ayırmamaktır. Ancak bir kaç sûre ile ayırılır. El-Kunye'de böyle zikredilmiştir.

Birinci rek'atta Musallî Muavvizeteyn'i okumuş olsa, bazı âlimlere göre; İkirici rek'atta Fatiha ile Bakara sûresinden bir kaç âyet okur. Bazı âlimlere göre de; İkinci rek'atta (Kul eûzü bi rabbinnasî) okur. 7[195] Hâniye'de böyle zikredilmiştir. Birinci rek'atta (Kul eûzü bi rabbinnasi) okunsa, ikincide yine onun okunması gerekir.

Sürenin bir kısmım her rek'atta okusa, bir kavle göre; «Mekruh olur», diğer bir kavle göre de; «Mekruh olmaz.» Sahih kavi budur.

1[189] Yerde uUlı£:ıi halde azasının bütün kısımları belli olmayacak şekilde olursa...
(Dürriil Muhtar)

2[190] Tahrîmen mekruh olur.

3[191] Ten/îhen mekruhtur.

4[192] Bir insanın >ü?Üık> karşı nama/ kıldığı zaman, istikbâli gibi tahrîmen mekruhtur. TÇ-er istikbal nıusjllîden olursa kerahet onadır. Değilse u?ak da olsa ve hâil de bulunmasa istikbâl etkıiin üzerinedir.

5[193] Mu'tekif: İ'tikâfa girendir. Buna âkif de denir.
İlerde kendi babında geleceği üzere, i'tikâf; erkeğe göre ezan okunup İkâmet alınan yâni cemâatle beş vakit namaz kılınır durumda olan cami içinde; kadına göre. evinin mescidinde yâni namazgah edindiği odasında veya köşesinde. i'tİkâf Ctâat \c ibâdet) niyetiyle bekleyip kalmaktır.

6[194] Sâc: Asıl vatanı Hindistan olan ve sonraları Güney Asya ve Endonezya'ya da yayılan bir ağaçtır.
Abanoz Ağacına benzer, yapraklarının sıklığı sebebiyle altında çok sayıda insanın yağmurdan korunması mümkün oiur. Bu ağaca bazıları Hint Çınarı, bazıları da Hint Ağacı derler.
Orta Doğuda Zäe dendiği de olur. Araplar ise fmuarreb olarak) Se'sem de derler.

7[195] Eğer bir âyeti tek boşma nafile olarak kıldığı namazda tekrarlarsa mekruh değildir. Farzda Özür ve unutma halinde olmıyarak ihtiyarî şekilde tekrarlanırsa mekruh olur.
(Halebî-i Sâğîr)

Bir sûre okuyup ikinci rek'atta o sûrenin üstündeki sûreyi okusa, mekruh olur. [1][196] Âyet dahî sure gibidir. Mecma'ul-Fetâvâ'da böyle zikredilmiştir.

Musallînin namazda başından sarığı düşse, bir eliyle sarığını kaldırıp giymesi namazı baş açık kılmasından efdaldir. Fakat sarık, sarıldığı gibi düğümlü olduğu halde olup, yalnız bir eliyle kaldırıp giyilmesi mümkün ise, başını Örtmesi evlâdır. Eğer sarığın bağı çözülüp sarmaya muhtâc olursa, namazı baş açık kılması sarığı bağlamasından ve namazı kesmesinden evlâdır. Tatarhâniyye'de böyle zikredilmiştir.

Eğer musallî, namazı, yenleri dirseklerine kadar sıvanmış olduğu halde kılarsa, namazı mekruh olur. Eğer namazı don ve gömlek ile kılsa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre yine mekruh olur.

Eğer namaz kılan kimse, uzun bir kumaş parçası veya cübbe giyip ellerini yenlerine sokmadan namazı kılsa, müteahhirûn [2][197] âlimler bu hususun kerahetinde ihtilâf etmişlerdir. Muhtar olan, mekruh olmamasıdır. Hulâsa'da böyle zikredilmiştir. [3][198]

Vitr Ve Nafileler Babı

Vitr Namazı, farz-ı amelîdir, farz-ı iti kail İ değildir. İkisi arasındaki fark, daha önce geçmiş idi [4][199] ki; Vitr Namazı vâcibdir, diye rivayet
edilen şeyden maksâd, farz-ı amelîdir.

Zahîriyye'de; Vitr Namazı amel yönünden farizadır, ilim yönünden değildir, denmiştir. Ulemâ, «vâcibdir» diye zikretmişlerdir. [5][200] İmâ-meyn'e göre, sünnet-i müekkededir.

Binâenaleyh Vitr namazını inkâr eden kâfir addedilemez. Bu söz onun, farz-ı itikadının dışında oluşuna göre, çıkarılmış bir hükümdür (tefrî'dir).[6][201]

Vitr Namazı, farz olmak üzere kaza edilir. Bu, onun farz oluşuna istinaden çıkarılmış bir hükümdür. Çünkü, eğer sünnet olsaydı, kaza edilmezdi.

Salât-ı mektûbede (Farz namazda), Vitr Namazının hatırlanması, o farz namazı bozar. Eğer sünnet olsaydı, salât-ı mektûbeyi bozmazdı.

Yine ter'tjb sahibi olan kimsenin Vitr Namazında, vakti geçmiş namazı hatırlaması Vitr Namazını bozar. Eğer sünnet olsaydı, bozmazdı.

Yatsı Namazının iadesinde, Vitr Namazı iade edilmez. Eğer sünnet olsaydı, farza uymak suretiyle iade edilirdi.

Vitr Namazı bir selâmla üç rekattır. Çünkü rivayete göre, Resûlüllah (S.A.V.); Vitri üç rekat kılar, ikide selâm vermezdi. Ancak üç rek'atın sonunda selâm verirdi. Bu hadîs-i şerifi, Hz. Übey (R.A.) ve Sahâbe'den bir topluluk rivayet etmlşlerâlr.

Musallî, Vitr Namazının her rek'atında Fatiha ve bîr sûre okur. Çünkü Resûlullah' (S.A.V.) dan böyle rivayet edilmiştir. Yakında açıklaması gelecektir. Bir de; Vitr Namazının vâcib olması sünnet ile olduğu için, rek'atlarının hepsinde ihtiyaten kıraat vâcib olur,

Musallî, Vitr Namazının üçüncü rek'atında, rükûdan önce iki ellerini kaldırarak tekbir alır ve Kunut duasını rükûdan önce okur. Çünkü rivayet edilmiştir ki : Resûlüllah (S.A.V.), Vitr Namazını üç rek'at olarak kılıp, birinci rek'alta; «Sebbihi'sme Rabbike'l-a'lâ»; ikinci rekatta : «Kul! Yâ eyyühel kâfinin.» ve üçüncü rek'atta : «Kul hüvaHahu ahad» ı okur, rükûdan Önce de kunut duasını okurdu. İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre, Kunut duası rükûdan sonra okunur.

Musallî Kunut için şu duayı okur :

«Allâhümme innâ nesteîmıke ve nestağtiruke ve ne-stehdîke ve nu'-minu bike ve netûbü üeyke ve netevekkelü aleyke ve nüsnî aleyke'l-hayra küllehû neşkürüke velâ nekfürük ve nahle'u ve netrûkü men-yef-cürük.

Allâhümme iyyâke nâ'büdü ve leke nüsallî ve nescüdü ve ileyke nes'â ve nahfidu narcû rahmeteke ve nahşâ azâbek. İnne azâbeke bi'l-küffâri mülhık»

«Mülhık», hâ'nın kesre ve fethasıyla rivayet edilmiştir. Esah kavi, kesresiyledir. Cemâat de buraya gelince imâma tâbi olur. Yâni Ku-nutu imâm ile beraber gizliden okurlar.

Kunut duasının manâsı: İlâhî! Biz muhakkak Senden yardım diler, Sen'den mağfiret niyaz eder, Sen'den hidâyet isteriz. Seni tasdik eder, Sana tevbede bulunur, Sana itimâd ederiz. Seni bütün hayır ile sena da ve Sana zikirde bulunur, nimetlerini itiraf ile Sana şükür ederiz. Seni inkâr etmeyiz. Sana isyan edip duranları uzaklaştırır, terke-deriz. Kendilerinden alâkalarımızı keseriz. İlâhî! Biz ancak Sana ibâdet eder, Senin mânevi yakınlığına nâiliyet için çalışır, koşan/. Senin rahmetini umar, azabından da korkarız. Şüphe yok ki Senin azabın kâfirlere erişicidir.

---

[1][196] Şayet her rek'atta bir sûre okusa, iki sûre arasında bir sure terk çtse mekruhtur.
(Halebî-i Sâğîr)
Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) Câbir bin Semüre' (R.A.) in rivayetine göre; Cuma gecesi Akşam Namazında «Kul yâ eyyühel Kâfirûne ve kul hüvallahü ehad» okumuştur. Bu hadisi Ebû Dâvûd (Rh.A.) ve tbni Mâce (Rh.A.) rivayet etmiştir. (Hılyetü'n Naci)

[2][197] Müteahhirûn : Son zamanlarda gelmiş büyük tslâm Âlimleri. Fukahâca; müteahhirûn Şemsü'I Eimme Halvânî' (Rh.A.) den (456/1063) Hâfizuddîn Buhârî (Rh.A.) (693 H.) ye kadar olan Fukahâdır.
Mütekaddimûn: Eskiden, evvelce gelmiş büyük İslâm Âlimleri. Fukahâca; müte-kaddİmûn Şemsü'I Eimme Halvânî' (Rh.A.) (456/1063) den önceki âlimlerdir.

[3][198] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi I, Eser Neşriyat: 187-193.

[4][199] Kitûh-ül Tahâre'de anlatılmıştı.

[5][200] Deliller leâru/ edip de bir kısmı sünnetliği bir kısmı da farzlığı gerektirince biz ikisinin arasında bir derece lesbii ettik ve vticûb ile söyledik.(Camiü's Sağîr)

[6][201] Tefrî: Asıl mes'eleden türlü hükümler ve dallar çıkarma, dallandırıp budaklandırma. Yâni, hüküm çıkarma. Başka bir ifâdeyle; iltihâk, edenin geçene ihtiyacından dolayı bir şeyi diğer bir şeyin akabinde kılmaktır. (Ta'rifât-ı Seyd-i Şerif)

İmâm duaya başlayınca, Ebû Yûsuf (Rh.A<) a göre; cemâat imâma tâbi olup imâm ile beraber Kunutu okurlar. İmâm Mu ha mm e d (Rh.A.) a göre; cemâat imâma tâbi olmaz, yalnızca «âmîn» derler.

(Evlâ olan, Hasan bin Ali' (R.Anhümâ) nin duasını da Kunuta eklemektir.) Du& şudur:

«AUahümmehdinâ fî men hedeyte ve âfinâ, fî men âfeyte ve tevel-lenâ fî men tevelleyte ve bârik lenâ fî mâ a'teyte ve kına şerre mâ ka-dayte inneke takdî ve lâ yukdâ aleyk. İnnehû lâ yezillu men vâleyte ve lâ yaizzü men âdeyte tebârekte rabbenâ ve teâleyte fe leke'l-hamdu alâ mâ kadayte ve nestağfirukellahümme ve netûbu ileyk ve kur rab-biğfir ve'rham ve ente hayru'r-râhimîn»

Mânâsı: «İlâhî! Bizi, hidâyete sevkettiğin kimseler İle birlikte hidâyette bulundur. Afiyet verdiğin kimseler arasında afiyette kıl. Dostluğuna seçip yardım ettiğin kimseler arasına kat. Lütuf ve ihsanda bulunduğun kimselerle mübarek kıl. Aleyhlerine hükmettiğin kimselerin şerrinden koru. Hüküm sahibi Sensin. Sana hükmolunmaz. Dostluğuna seçip yardım ettiğin kimse zelil olmaz. Düşmanın olarak kabul ettiğin kimse de azîz olmaz.

Ey Rabbımız! Sen bütün noksanlardan münezzeh ve her şeyden yücesin. Hüküm ve takdir ettiğin şeylerden dolayı hamd, yalnız Sana'-dır. İlâhî! Senden mağfiret diler, Sana tevbe ederiz.

De ki (Resulüm) : Ey Rabbim, beni mağfiret buyur ve bana rahmette bulun. Sen rahmet edicilerin en Hayırlısısm.»

Musallî Kunut duasını dâima yâni yılın tamamında okur.

İmâm Şafiî '(Rh.A.) ise; kunut duası, Vitr Namazında, ancak Ramazanın son yarısında okunur, demiştir.

Vitr Namazından başkasında kunut duası okunmaz.

İmâm Şafiî (Rh.A.); Kunut, Vitr Namazında okunduğu gibi, Sabah Namazının ikinci rek'atında, rükûdan sonra da okunur. Zira, Hz. Enes' (R.A.) : «Şüphesiz Resûlüllah (S.A.V.) Sabah Namazında, dünyâdan ayrılıncaya kadar, Kunutu okurdu», diye rivayet etmiştir, der.

Bizim için delil, Hz. İbn Mes'ûd (R.A.) un rivayet ettiği şu hadîstir :

«Resûlullâh (S.A.V.), bir ay Sabah Namazında Kunut okuyup, Arap Kabilelerinden bir kabileye beddua etti. Sonra, Sabah Namazında Ku-nut'u terk etti.»

Terk etmesi neshin delilidir ve tercih râvînin 1[202] Kıkıh derecesine göredir. (Çünkü, Hz. îbn Mes'ûd (R.A.), Hz. Enes' (R.A.) den daha fakîhtir.) Veyahut tercih, me-rvî iledir. Çünkü, mervî manîdir (Gayrına engel teşkil eder.) Şu halde o (yâni İbni Mes'üd' (Rh.A.) un hadîsi) mübîhe, (yâni Hz. Encs' (R.A.) in hadîsine) tercih edilir.

Kımut'un okunmasında Hanefî, Kunut'u rükûdan sonra okuyan Şafiî'ye tâbi olur. Çünkü ihtilâfları Sabah Namazmdadır. Nitekim ya-kında açıklaması gelecektir.

Sabah Namazında Kunût mensûh 2[203] olmakla beraber vakî-nen sabit olduğundan, Vitrin Kunut'unda Şafiî'ye tâbi olmaya delildir. Bu aynen, Sena, Teşehhüd ve ondan sonra duâ, rükû ve sücûd teşbihleri gibidir.

Hanefî Mezhebinde olan kimse, - İmâm A'zam (Rh.A.) ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre - Sabah Namazında Kunut duasını okuyan Şafiî'ye, duada tâbi olmaz. Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre Hanefî, Şafiî'ye tâbi olur. Çünkü, muktedîdir. Kunut ise müctehedün fihdir. 3[204] Bu durumda İki Bayram tekbirleri ve rükûdan sonra Vitir de Kunut gibidir.

Bizim İçin delil şudur : Şüphesiz Sabah Namazında Kunut, rivayet edilen hadîs sebebiyle mensûhtur. Mensûhda tâbilik olmaz. Nitekim Şafiî'nin Cenaze Namazında beş tekbir aldığı halde, Hanefî'nin ona tâbi olmadığı gibi.

Ancak, Sabah Namazında Şafiî imâma uyan ii ini s t Kunut'ta, ayakta olduğu halde, tâbi olması vâcib olan şeyde ona tâbi olmak için sükût eder. Bir kavle göre; «Muhalefetlerini isbât için oturur.» Çünkü susan, duâ edenin ortağıdır ve Kunut'tan başkasında tâbiliği bulunduğu için, susmak en uygun olandır. Kunut'u ezberleyemcyen kimsenin, üç kere «Allahümıtfağfirlî» veya «Allahım beni mağfiret et.» demesi nıüsle-habdır. Bu İmâm Ebu'I-Le^s' (Rh.A.) in tercihidir.

Ya da muşa Ilı", Kunut'u güzel ezberliyemezse;

«AHahümme rabbenâ âtinâ fiddünyâ haseneten ve filâhireti hase-neten ve kına azâbennâr.» (Ey bizim Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ve güzellik, âhirette de iyilik, güzellik ver ve bizi, ateş azabından koru» duasını okur. Bu dua, diğer Meşâyihin kabul ettiğidir. Mi'râc'üd-Dirâ-ye'de de böyle zikredilmiştir.

Musallî, Kunut'u terk edip de rükûda hatırına gelse veya rükûdan sonra kıyamda hatırına gelse, rükûda Kunut'u okumaz. Çünkü rükû, Kuhut'un yeri değildir. Eğer musallî, rükûdan sonra kıyamda Kunut'u okusa, rükûu iade etmez. Çünkü rükû farzdır, Kunut vâcibdir. Vacibi yerine getirmek için farzı terk caiz olmaz. Çünkü rükû iade edilse, birinci rükû terk edilmiş olur. Kunut aslî yerinden ayrıldığından, sehv için secde eder.

Muktedî, Kunut duasını bitirmeden önce imâm rükû etse, muktedî de imâma tâbi olur. Yâni mtfktedî Kunut'u keser ve imâma tâbi olup rükû eder. Çünkü tâbiliği terk etmek namazı bozar. Kunut'u terk etmek bozmaz.

Teşehhüd, Kunut'un aksinedir. Yâni şayet muktedf, teşehhüdü tamamlamadan önce imâm selâm verse, muktedî teşehhüdü kesip selâmda imâma tâbi olmaz. Çünkü burada selâmı terketmekîe namazın bozulmuş olması gerekmez.

Musallî, imâma Ramazan Vitrinin üçüncü rek'atında rükûda ye-tişse, o muktedî Kunut'a yetişmiş olur. Çünkü onun rükûa

---

1[202] MeusuH: Neshedilmiş, hükmü kaldırılmış.

2[203] Hâvî; Bir hadîs-i şerifi (bir sözü veya hâdiseyi) senetlerini zikrederek nakleden zâttır.
Rivâyei edilen hadîs veya habere de mervî denir.
* Tercih: Vasıf itibariyle birbirine benzer olan iki delilden birinin diğerine üstünlük ve değerliliğini ispat etmektir.
Böyle birbirine benzer (eş) delillerden birini diğerine tercihe muktedir olan zâtlara da Ashâb-ı rtercîh denir.
* Mübîh : Mübâh kılan, demektir. Mübâh ise; yapılması veya yapılmaması dince serbest bırakılmış şeydir.

3[204] Müctchedun fîh: İctihad neticesi ortaya çıkarılmış şer'i bir hüküm.
îetihad eden zâta müetehid denir.
tetihad ise Fakîhin tafsili (husûsî ve muayyen) delillere dayanarak ameli hükümleri çıkarmak için bütün gücünü harcaması, ortaya bir hüküm koymasıdır. /».-.:..j™——«r.MAhoHım fîhMpn m»wârl Kunut'un ihtilaflı olmasıdır.)

yetişmesi, kıyama yetişmektir.

Musallî, birinci rek'at veya ikinci rek'atta sehven Kunut'u okusa, üçüncü rek'atta okumaz. Çünkü Kunut'un tekrarı meşru değildir. 1[205]

Nafile Namazlar :

Musannif, Vitr Namazının hususiyetlerini açıklamayı bitirince, nafilelerin hususiyetlerini1 beyâna başlayıp dedi ki: Sabah Namazından önce ve Öğle Namazından sonra, Akşam Namazından sonra ve Yatsı Namazından sonra iki rek'at namaz, sünnet-i müekkede olmuştur. Yine Öğle Namazının farzından Önce ve Cuma Namazının farzından önce ve sonra dört rek'at namaz kılmak, dört rek'atte bir selâmla sünnet olmuştur. Hattâ Musallî dört rek'atı iki selâmla edâ etse, makbul olmaz. Bundan dolayı, bir kimse bir selâmla dört rek'at namaz kılmayı adayıp iki selâmla edâ etse, adakdan kurtulmuş olmaz. İki selâmla dört rek'at kılmayı adaşa ve dört rek'atı bir selâmla edâ etse, adağı edâ etmiş olur, Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Bu zikredilen dört rek'at sünnet, Öğle Namazından önce, Cuma Namazından Önce ve Cuma'nın farzından sonra kılınan sünnetlerdir. Bunda asi olan, Resûlüllah' (S.A.V.) m şu kavlidir:

«Bir kimse bir gün bir gecede oniki rek'at namaza devam etse, Allah onun için Cennette bir ev bina eder.» 2[1] Bunu Resûlüllah (S.A.V.), yukarıda zikrettiğimiz şekilde tefsir etmiştir.

Salât-ı Evvâbin :

Dört rek'at namaz, İkindi Namazından önce; dört rek'at namaz, Yatsıdan önce ve sonra bir selâmla;" altı rek'at namaz 3[2] Akşam Namazından sonra bir selâmla mendûb olmuştur.

Gündüz kılınan nafilenin bir selâmla dört rek'attan fazlası ve gece kılınan nafilenin sekiz rek'attan fazlası mekruh olmuştur. Çünkü sünnet, gece namazında altı rek'atten sekize kadar, gündüz namazında ise dörde kadar vârid olmuştur. Öyleyse bunlardan fazlası bir selâmla mekruhtur. Çünkü delili olmayan şey sabit olmaz.

Gece ile gündüzde efdal olan dörder rek'at kılmaktır. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre; gündüz nafileleri dörder, gece nafileleri ikişer kılınır. îmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre; gece ve gündüz nafileleri ikişer rek'at kılınır.

öğle Namazının ve Cuma'nın farzından önce, ve Cuma'nın farzından sonra kılınan dört rek'at m birinci ka'desinde, salevât duası okunmaz.

Musa 11 î, birinci ka'deden üçüncü rek'ata kalkınca, Sübhâneke'yi okumaz. Çünkü bu Sünnet-i Müekkede olduğu için farzlara benzer. Bundan dolayı, teşehhüd üzerine salevât duasını ziyâde eden kimseye sehv secdesi vâcib olduğu hususunda ihtilâf vardır.

Zikredilen namazlardan başka, dört rek'atlı nafile namazda, mu-sallî birinci ka'dede salevât duasını okur ve Sübhâneke'yi de okur. Çünkü onlarda farzıyyete benzemek bulunmadığı için, onlardan her çift müstakil namaz sayılır.

Kıyamın uzunu, sücûdun çokluğundan evlâdır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

(^Namazın efdali, kıyamı (kunutu) uzun olandır.» 4[3] buyurmuştur, çünkü kıyamın uzununda kıraat çok olur, rükû ve sücûdun çokluğunda teşbih çok olur. Kıraat ise tesbihden efdaldir.

Tahiyyet'ül Mescid Namazı:

Tahiyyet'ül-Mescid namazı sünnettir. Bu namaz, mescîdde oturmadan Önce kılınan iki rek'at namazdır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.)

«Sizden biriniz mescide girdiği zaman, iki rek'at namaz kılmadan oturmasın.» 5[4] buyurmuştur. 6[5] Farzı edâ etmek onun yerine geçer. 7[6] Zeylaî (Rh.A.) böyle zikretmiştir.

Abdest aldıkdan sonra iki rek'at namaz kılmak mendûbdur. Çürkü Resûlüllah (S.A.V..) :

«Bir kimse abdest alır ve abdestini (şartlarıyle) güzel yapar ve iki rek'-at namaz kılıp, o iki rek'atta kalbiyle ve veçhiyle namaza yönelirse onun için Cennet vâcib olur.» 8[7] buyurmuştur.

Kuşluk Namazı :

Kuşluk vaktinde dört rekat, ya da daha çok namaz kılmak men-dûbdur. Çünkü Hz. Aişe (R.Anhâ); «Resûlüllah (S.A.V.) Kuşluk Namazını dört rek'at ve (daha fazla) dilediği kadar kılardı» diye rivayet etmiştir. 9[8]

Farzın iki rek'atında kıraat farz kılınmıştır. Yâni farzın iki rek'-atında, ta'yin edilmemiş olduğu halde kıraat farzdır. Hattâ

1[205] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 194-199.

2[1] Tirmizî, Nesâî, İbni Mâce.

3[2] Akşam Namazının iki rek'at Sünneti Mückkedesinden sonra kılınan bu altı rek'at namaza salât-ı Evvâbin denilir.
Bu hususta Peygamber Efendimiz (S.A.V.) şöyle buyurmuştur: «Akşamdan sonra konuşmadan altı rek'at namaz kılanın elli senelik günahı mağfiret olunur.»
Başka bir Hadîsde: «Kim Akşam Namazından sonra rek'atlar arasında hiçbir şey konuşmadan altı rek'at namaz kılarsa, O'nun için ohiki senelik ibâdete muâdil olur.» buyurulmujtur. Bu da delâlet etmektedir ki, Akşam Namazının iki rek'atı Sünnetten sayılmıştır. Lâkin Eşbâh'da, bu hususun hilâfına işaret edilmiştir.
(Mecmaul Enhur)

4[3] Ahraed bin Hanbel, (Müsned), Müslim, Tirmizî, İbn-i Mâce, Câbir (R.A.) den rivayetle.

5[4] Deyhâkî. (Sünen), thn-i Adiyy (Kâmil).

6[5] Her gün için bir kere kâfidir. Hanefî Mezhebine göre, olurmakla sakıt olmaz.
(Diirrii'l Muhtar)

7[6] Ni\ elsiz, olarak (Dürrül Muhtar). Veya başka bir Namaz da olabilir. Nehr'de şöyle denmiştir: «Girdiği zaman farz olsun sünnet olsun kıldığı her Namaz onun yerine geçer.»
(Reddül Muhtar)

8[7] Bcyhâkt (Şımbii'l İman) Ebû Hüreyre (R.A.) den rivayetle.

9[8] İmâm Nevevî (Rh.A.) şöyle demiştir: «Kuşluk Namazının en azı iki rek'attır, en mükemmeli sekiz rek'altır. ortası ise dört veva altı rek'attır.»

musallî farzın her rek'atında okumasa veya yalnız bir rek'atında okusa, namaz fâsid olur.

İlk iki rek'atta kıraat vâcibdir. Hattâ musallî ilk iki rek'atta okumayıp son iki rek'atta okusa, namazı caiz olur. Eğer sehven terk etti ise, ona sehv , secdesi vâcib oLur. Eğer kasden terk etti ise, günahkâr olur.

Nafilenin her rek'atında, Vitrde kıraat farz olmuştur. Nafilede farz olmasının sebebine gelince, nafileden her çift, ayrı (müstakil) tarzda namazdır. Ondan üçüncü rek'ata kalkmak, yeni tahrîme menzilesindedir. Bundan dolayı, bizim müctehidlerimizden meşhur olan rivayete göre birinci tahrîme (açış tekbîri) ile ancak iki rek'at vâcib olur. Vitrin her rek'atında kıraatin farz olması ise ihtiyat içindir. [1][9] Nitekim daha önce geçti.

Kasden başlanılan nafileyi tamamlamak gerekir. Kasden sözü, zan-nen başlanılanı ayırdetmek içindir. Nitekim, şayet Öğle Namazının farzını kılmadı zannedip farza başladığı zaman, kıldığı hatırına gelse, farz diye başladığı namaz, nafile olur. Tamamlanması vâcib olmaz. Hattâ o namazı bozsa, kazası vâcib olmaz. Eğer o namaz, güneşin doğma, batma ve zeval vaktinde olursa, bu takdirde ifsâd ettiğinden kaza vâcib olur. Nitekim bunun incelenmesi, «Namaz Bölümü» nün evvelinde geçmiş idi.

Dört rek'at nafileye niyet eden musallî, eğer ilk çifti veya ikinci çifti bozarsa, iki rek'atı kaza eder. Yâni şayet musallî, dört rek'at nafileye başlayıp ilk iki rek'atı bozarsa, ancak ilk çifti kaza eder. Çünkü ilk çifti bozmuş ve ikinci çifte başlamamıştır. Nafileden her çift, ayrı (müstakil) tarzda namazdır. Eğer ilk çifti bozmayıp ikinci rek'atte oturup üçüncü rek'ata kalktığında bozarsa, ancak ikinci çifti kaza eder. Çünkü ilk çift tamâm olmuştur. İkinci çifti ise bozulmuştur. Öyleyse, yalnız ikinci çiftin kazası gerekir.

Ya da musallî iki çiftte de okumadı ise, -çünkü İmâm A'zam (Rh.A.) a göre asi olan, eğer iki rek'atta okumayı terk etti ise - tahrîme bâtıl olur. Eğer iki rek'atın birinde terk etti ise, tahrîme bâtıl olmaz. Bilâkis edâ fâsid olur. Şu halde, ilk çiftte kıraat etmediyse, tahrîme bâtıl olur. Öyleyse, ilk çiftte başlama sahîh olup ikinci çiftte sahîh olmadığı için; yine, başlamanın fesadı ve tahrîmenin bâtıl olması sebebiyle, ilk çiftin kazası lâzım gelir.

Ya da ilk çiftte kıraat etmese, şüphesiz bu takdirde fâsid olur ve tahrîme bâtıl olur. Şu halde ilk çift fâsid olduğu için kazası lâzım gelir ve tahrîme bâtıl olduğu için ikinci çifte başlama sahîh olmaz.

Ya da ikinci çiftte kıraat etse, yine iki rek'atın kazası lâzım gelir. Çünkü ilk çift şüphesiz tamâmdır ve ikinci çift fâsid olmuştur. Öyleyse kazası lâzımdır.

Ya da ilk çiftten iki rek'atın birinde kıraat etmedi ise, İki rek'atın kazası lâzım gelir. Çünkü ilk çift fâsid olmuştur. Şu halde kazası gerekir. Tahrîme baki kaldığı için ikinci çift sahîh olmuştur.

Ya da ikinci çiftten iki rek'âtın birinde kıraat etmedi ise, yine iki rek'atı kaza eder. Çünkü ilk çift tamâmdır ve ikinci fâsid olmuştur. Öyleyse ikinci çiftin kazası gerekir.

Ya da ilk çiftte ve ikinci çiftin bir rek'atında kıraat etmese, yine iki rek'atı kaza eder. Çünkü ilk çift başladıkdan sonra bâtıl olmuştur. Öyleyse onun kazası gerekir. İkinci çifte başlamakla tahrîme bâtıl olduğu için sahîh olmaz.

Eğer her çiftin bir rek'atında kıraat etmedi ise, dört rek'atı kaza eder. Çünkü her çiftin birer rek'atında okumazsa, hepsinin edası, başlamanın sıhhatiyle beraber fâsid olur. Öyleyse rek'atların kazası gerekir.

Ya da kıraati ikinci çiftte terk etse ve birinci çiftin bir rek'atında okumasa, yine dört rek'atı kaza eder. Şayet birinci çiftin bir rek'atında okudu ise, edâ fâsid olup tahrîme bakî kalır ve ikinci çifte başlama sahîh olur. Şayet ikinci çiftte de okumasa, ayni şekilde bu da fâsid olur. Şu halde dört rek'atın kazası lâzım gelir. Eğer ikisi arasında oturmaz ise, kaza yoktur. Yâni, şayet nafileden dört rek'atı kılıp ve iki çiftin arasında oturmasa, uygun olan ilk çiftin fâsid ve kazasının da vâcib olmasıdır. Çünkü nafileden her çift, bir (müstakil) namazdır. Bununla beraber, farz üzerine kıyâs etmekle fâsid olmaz. Nitekim yakında Sücûd-ı sehv Babında incelenmesi gelecektir.

Ya da teşehhüdden sonra namazı bozsa, yâni musallî, nafileden dört rek'ata niyet edip, ikinci rek'atta teşehhüd miktarı oturduğunda, namazı bozsa [2][10], onun üzerine-kaza lâzım gelmez. Çünkü vâcib olanı edâ etmiş ve ikinci çifte başlamamıştır ki kaza vâcib olsun.

Musallî, kudreti var iken, başlangıçta nafileyi oturduğu yerde kılabilir. Eğer ayakda başlayıp, ayakta kılmaya kudreti var iken oturduğu yerde kılarsa, mekruh olur. Eğer ayakta kılmaya kudretle başladıkdan sonra, özür zuhurundan dolayı oturduğu yerde kılarsa, mekruh olmaz.

Musallî, nafileyi hayvana bindiği halde, şehrin dışında imâ ile kılabilir. Bu durumda secdesi, rükûundan daha alçak olur. Şehrin dışı; müsâfirin namazı kısaltması câiz olan her yerdir. Yakında açıklaması gelecektir. [3][11] Musannif, «şehrin dışında» diye kaydetmekle, seferin şart olmadığını ve şehir içinde râkiben (binici olarak) nafile kılmanın caiz olmadığını murâd etmektedir. Yâni müsâfir olmaksızın, nâfüeyi imâ ile râkib (hayvana binici) olduğu halde, ancak şehrin dışında kılar, şehrin içinde kılmaz.

Şayet hayvana binen o musallî, namazı, kıbleden başka yöne doğru olsa da, kılabilir. Çünkü nafile namazlar belli bir vakte tahsis edilmemiştir. Hayvandan inmeyi iltizâm eder de Kıble'ye dönerse kafileden ayrılmış olması lâzım gelirdi. Farzlar nafilenin aksinedir. Çünkü farzların belli vakti vardır. Hayvan üzerinde caiz olmaz, ancak zaruret hâlinde caiz olur. [4][12]

Vâcib olan Vitr Namazı, Adanmış Namaz, başlandikdan sonra bozulan namaz, Cenaze Namazı ve yer üzerinde okumakla vâcib olan secde, bunlar da farzlar gibidir. Hayvan üzerinde caiz olmaz, ancak zaruretten dolayı caiz olur.

Revâtib denen sünnetler ise, nafiledir. İmâm A'zam' (Rh.A.) dan şöyle rivayet edilmiştir: Musallî Sabah Namazının sünneti için hayvandan iner. Çünkü Sabah Namazının sünneti, diğer sünnetlerden daha kuvvetlidir. İnmek suretiyle (namazı) bina eder. Yâni: şayet musallî sünnete, hayvana binici olduğu halde iftitâh etse, ondan sonra hayvandan inse, iftitâhı üzere bina eder.

---

[1][9] Kifâye'de denmiştir ki: Vitrin sabit sünnet olmasındaki şüphe bu husustaki hadîs-i şeriflerin ihtilâfindan dolayıdır.
Peygamber Efendimiz' (S.A.V.) den şöyle rivayet edilmiştir:
«Üç şey Bana farz kılındığı halde sizin için sünnet olmuştur. Onlar da; Vitr, Kuşluk [Namazı ve Kurban kesmekdir» Sünnetin rek'atında kıraati terketmek onu ifsâd eder.

[2][10] Yâni, iki rek'atı tamamladıkta» sonra selâm verse.

[3][11] Hayvan üzerinde namaz babında açıklaması gelecektir.

[4][12] Eşkiyâ, yırtıcı hayvan korkusu ve yerin çamurlu olması gibi hallerde olduğu gibi..

Rükûbu üzere değil. Yâni: Binici değil iken iftitâh tekbiri alıp ondan sonra binip bina eylemez. JZirâ o musallî, başladığı namazı bozmuştur. Çünkü, birincide yâni binici iken iftitâh edip inmesinden sonra, binada musallî, üzerine vâcib olan şeyin en mükemmeli ile edâ eder. [1][13] İkincide, yâni binmeden önce iftitâhda tahrîme rükû ve sü-cûd için gerekli şekilde akdolunmuştur. İmâ ile edası caiz olmaz. Yakında, hayvan üzerinde nama/ babında bu husus geniş şekilde açıklanacaktır. İnşaallâhu Teâlâ. [2][14]

Teravih Namazı

Teravih; tervîha'nın çoğuludur. Tervîha, oturma «celse» mânâsında isimdir. Bu namazda her dört rek'attan sonra insanlar oturup dinlendikleri için, bu ad ile sıfatlandırılmıştır. Ayrıca, her dört rek'ata da, mecazen tervîha adı verilmiştir. Çünkü, sonunda istirahat yardır.

Teravih, Resûlullâh' (S.A.V.) in sünnetidir. [3][15] Çünkü Resûlullâh'-(S.A.V.) in, Ramazanın bazı gecelerinde teravihi kıldığı sahîhdir. Bu namaza devamı bırakmada beyân ettiği özür, teravihin bizim üzerimize farz olmasından korkmasıdır.

Bundan sonra, Teravihe, Hulefâ-i Râşidîn (Rıdvânullâhi Teâlâ aleyhim ecmaîn) devam ettiler. Resûlullâh (S.A.V.) : «SAze, benim sünnetime ve benden sonra râşid halîfelerin sünnetine sarılmanızı tavsiye ederim.» [4][16] buyurmuştur.

Teravih namazı, erkeklere ve kadınlara sünnettir. Râfizîlerden [5][17] bazıları; bu namaz yalnız erkeklere sünnettir, demişlerdir..

Terâvihde cemâatin, kâfi miktarda olması sünnettir. Hattâ ehl-i mescid, (cami cemâati) bu namazı terketse, günahkâr olurlar. Bazısı teravihi kılsa, kılmayıp geri kalanlar Teravihin faziletini terketmiş olurlar ve günahkâr olmazlar. Çünkü bazı Ashâb bu namazı zaman zaman terk etmiştir. -

İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) dan rivayet edilmiştir ki; bir kimse teravihi, imâmla kıldığı gibi, evinde cemâat ile kılmaya kadir olsa, evinde kıldığı namazı efdaldir.

Sahîh olan şudur ki: Şüphesiz evde olan cemâat için fazilet vardır. Mescidde kılan cemâat için de başka bir fazilet vardır. Öyleyse, Te-râvîhi cemâat ile evinde kılan musallî, iki faziletin birini alıp fazla olanını terketmiş olur. Kâfî'de böyle zikredilmiştir.

Bir kimse gerek cemâatle ve gerekse münferiden Teravihi kaçırsa vakti geçeni asla kaza etmez. Çünkü kaza; farzın ve farza tâbi olan mü-ekkedlerin özelliklerindendir. [6][18]

Teravihi, gecenin üçte birinin sonuna kadar te'hir etmek müste-habdir.

Teravih Namazı, beş tervîha'dir. Her tervîha için iki selâm vardır. Böylece selâmlar on adet olur. İmâm ve cemâat her iftitâh tekbirinde «Sübhânekeyi» okur. İki tervîha'nın arasında bir tervîha kadar otururlar. Yine böylece; beşinci tervîha ile Vitr Namazı arasında da bir ter-, viha kadar oturulur. Çünkü (o ikisi arasında bir tervîha kadar oturmak) Ashâb (R.Anhüm) zamanından bizim zamanımıza gelinceye kadar, bu şekilde devam edegelmiştir.

İmâm, teşehhüd (ettehıyyâtü lillâhi...) den sonra salevât dualarını okur. Ancak, îmâm cemâate bıkkınlık verirse, bu takdirde, salevât dualarını terkedebilir.

Terâvihde, (Ramazan boyunca) bir kere hatm-i şerif sünnettir [7][19] ve yirmiyedinci gecede hatmi tamamlamak efdaldir. [8][20]

---

[1][13] Onun üzerine vâcib olan imâdır. (Aımizfide)

[2][14] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 200-205.

[3][15] TERAVİH NAMAZI:

Teravih, müellifin .beyânlarından anlaşıldığı üzere 20 rek'at olarak erkek ve kadın üzerine Sünnot-i Müekkede bir namazdır. Cemâatle kılınması Sünnet-i Kifâyedir.

Peygamberimiz (S.A.V.) Teravihi diğer nafileler gibi tutmayıp cemâat olarak Vitr ile beraber onbir, rek'at kılmıştır. Butum ve Müslim'de H/~ Âişe (R.Anhâ) nin rivayetlerine göre; Ramazânın 23, 25 ve 27 inci geceleri Mescid-i Şerife gelerek Sahâbeleriyle birlikte Teravih Namazını onbir rek'at olarak kıldıktan sonra geri kalanını yalnız başına evlerinde kılmışlardır. Ancak, ümmetine farz olur endişesiyle cemâatle kılmayı terk etmişlerdir. Fakat Teravihi 20 rek'at olarak kılmışlardır.

Terâvih'in 20 rek'at olması Peygamberimizin (S.A.V.), Sahabe-İ Kiram'ın devamla-rıyla sabittir. Bu hususta Uz. Ömer* (R.A.) in de bir rivayeti mevcuttur.

Keşf'ül f.umme'de; Ebû Zerr-i Gifârî' (R.A.) den rivayetle Teravih Namazına Bayram'a yedi gün kala yâni Ramazan'ın 23.cü gecesi başlandığı yazılıdır.

İslâmda ilk defa Hicrî 14 senesi Ramazan ayında Übey bin Ka'b (R.A.) ı erkeklere, tbn-İ Ebi Hayseme (R.A.) yi kadınlara cemâatle Teravih kıldırmak üzere tâyin eden Hz. Ömer' (R.A.) dır. Fakat, kadınlarla ilgili cemâati sonradan kaldırmıştır.

(Nimet'i İstâın - Mehmet! Zihni Efendi, Et - Terâtîbül idâriyye - Şeyh Abdülhay el Keitânî, İslâm Dini - Ahmet Hamdi Akseki, Büyük İslâm İlmihâli - Ömer Nasûhî Bilmen)

[4][16] Ebû Dâvûd (Sünen), İbn-i Mâce (Sünen), Dâremî (Sünen), Ahmed bin Hatıbel fMüsned).

[5][17] RÂFİZÎ: Râfizâ fırkasından olan kimsedir.

Râfizâ : Hak Mezhepten ayrılmış, namaz kılmayan kimsedir.

H7. Ebû Bekir (R.A.), Hz. Ömer' (R.A.) ve Hz. Osman (R.A.) İn halifeliklerini kabul etmeyen, onlara karşı çıkan, Hz.. Âişe (R. Anhâ) ya tanda bulunan; >!/. Ali' (R.A.) ye ve evlâdına aşın sevgi besleyen kimseler güruhudur.

Bir inanç kolu olan bu taife Şiilerin bir koludur. Râsûlullah' (S.A.V.) in vefatından sonra. İmamlık (Halifelik.) hakkının Hz. Ali' (R.A.) ye âid okluğunu iddia eder.

Bunların bir kısmı Hz. Ali' (R.A.) nin Tanrı olduğuna. Ölmediğine, tekrar dünyaya gelerek insanları kurtaracağına ve yeryüzüne adalet dağıtacağına inanırlar.

Rafızîlik; 7. inci asır ortalarında Yahudi asıllı ibn-i Sebe tarafından kurulmuştur. Ve Sünni Mezhebinin bütün görüşlerine karşı çıkan bir inançtır.

[6][18] Vitir gibi amelî de olsa.

[7][19] Eğer, İmâm Hafız ise.

[8][20] Zahîriyye'de söyle denir: Terâvih'de bir kere hatmetmek sünnettir, tki kere hatmetmek fazilet'tir. Her onda birde olmak üfere üç kere hatmetmek efdaldir, Uir kere hatmetmek her rek'atta on âyet okumakla olur. İki kere hatmetmek her rek'atta yirmi âyet okumakla olur. Üç kere hatmetmek her rek'atta otuz âyet okumakla olur.

Kâdi İmâm Ebû Ali en Nesefî (Rh.A.) der ki: İmâm cemâatin Terâvihde bıkkınlık hissetmelerinden dolayı Kur'ân'ın bazısını okumasında (yâni her rek'atta on âyetten az okumasında) bir beîs yoktur. Onlar için namaz sevabı hâsıl olur, Hatim sevabı hâsıl olmaz.

Çünkü Ramazanın yirmiyedinci gecesinin Kadir Gecesi olduğuna dâir pek çok haberler vardır. Hafız olan imânı, cemâatin tenbelliğinden dolayı bu namazda yapacağı hatm-i şerifi terketmez.

«El-İhtiyâr» sahibi demiştir ki; «Bizim zamanımızda efdal olan, cemâate ağır gelmiyecek kadar okumaktır.»

Bîr kimsenin, Yatsı Namazını yalnız edâ edip Teravihi imâm ile kılması caizdir. Eğer bir kimse farzda cemâati terk ederek kumaşa, Te-râvîhi cemâat ile kılması caiz olmaz. Eğer cemâat Teravihi imâmla kıl-masa bile, Vitr Namazını imâmla kılabilirler.

Ramazanın dışında, Vitr Namazı cemâat ile kılınmaz. BU'icmâ caiz değildir. [1][21] Ramazanda kılınan Terâvîhden başka, cemâat ile tatav-vu' (nafile) da kılınmaz [2][22] Şemsü'l-Eimme el Kerderî (Rh.A.) den rivayet edilmiştir ki, cemâat ile tatavvu' namazı, şayet cemâat birbirlerini da'vet ederlerse mekruhtur. [3][23] Fakat bir kimse bir kimseye iktidâ eder veya iki kimse bir kimseye uyarsa, mekruh olmaz. Eğer bir kimseye üç kişi uyarsa, onda ihtilâf vardır. Eğer dört kişi bir kimseye uyarsa, ittifakla mekruh olur. Kâfide böyle zikredilmiştir. [4][24]

Farz Namaza Yetişme (İdrâk) Babı

Ma'lûm olsun ki, ibâdeti özürsüz bozmak haramdır. Çünkü Yüce Allah (C.C.) : «Amellerinizi bozmayınız.» [5][25] buyurmuştur. Şüphesiz, tamamlamak için bozmak ma'-nen ikmâldir. Böyle olunca caiz olur. Mescidi [6][26] tamir etmek için bozmak ve Cuma Namazı için Öğle Namazını bozmak gibi.

Cemâat ile edâ edilen namazın, tek başına edâ edilen namaza üstünlüğü vardır. Şu halde yâlnız kılınan namazın bozulması cemâatin faziletini kazanmak için caiz olur. Bu söylenen söz anlaşıldıysa, bilinsin ki; bir kimse yalnız namaza başladığı zaman, şayet o farizayı kılmaya imâm başlamış ise [7][27], yalnız kılan kimse, o farizayı (farz namazı) keser. Eğer birinci rek'at için secdeye varmış ise, imâma uyar. Musallî'nin bu durumda namazını terk ederek imâma uyması tamamlamak için yapılan bozmadır. Eğer birinci rek'at için secde ettiyse namazı kesmez. Çünkü birinci rek'at için secde, tamamlamak için olan bozmaya manîdir. Namaza başlayan, birinci rek'at için olan secdeyi, dört rek'atlı namazın gayrında yapsa, başladığı namazı keser; eğer kes-meyip diğer rek'atı da kılsa, iki rek'atlı namazını tamâmlar. Ekser (çok) üçlüde bulunur ve ekser için kül hükmü vardır. Şu halde ekserin üçlüde bulunmasında, bitirme şüphesi vardır. Bitirmenin hakikati ise, bozmaya ihtimâl vermez. Keza bitirmenin şüphesi de bozmaya ihtimâl vermez.

Ya da namaza başlayan kimse, dörtlü namazda, birinci rek'atta secdeyi yapsa, yine kesebilir. Lâkin o başlayan, iki rek'at nafile olsun diye diğer bir rek'at daha ekler. Ondan sonra keser. Kesmesiyle cemâatin faziletini kazanır.

Eğer namaza başlayan kimse, dörtlüden üç rek'atı kılmış olsa, onu tamamlar. Yâni o üç rek'ata diğer bir rek'at katıp tamâm eder. Çünkü başladığı namazın çoğunu edâ etmiştir. Çoğunluk için tüm hükmü vardır. Şu halde, bozmaya ihtimâl yoktur. Nitekim daha önce geçti. Bundan sonra, nafile kılıcı olduğu halde imâma uyar. Ancak İkindi Namazında uymaz. Çünkü İkindiden sonra nafile mekruhtur.

Nafile namaza başlayan musallî, namazını kesmez. Çünkü bu sû rette kesmek, ikmâl için değildir.

İmâm, Öğle Namazını kılmaya kalktığı zaman, öğle Namazının sünnetlerine başlayan musallînin, sünneti kesmesinde ihtilâf edilmiştir. Hatib hutbeye başladığı zaman Curna'nın sünnetinde de ihtilâf edilmiştir. Bir kavle göre; «İki rek'atın başında keser.» Çünkü başlayan kimsenin başladığı Öğle Namazının ve Cuma'nın sünnetleri, sünnet olmak bakımından nafilelerdir. Bu söz, Ebû Yûsuf dan rivayet edilmiştir. Bir kavle göre; «Başlayan, o başladığı sünneti dörde tamâm eder. Çünkü o sünnetler bir tek namaz hükmündedir. Burada kesmek, tamamlamak için değildir. Öğle Namazı bunun hilafıdır. Çünkü namaza başlayan kimse Öğle Namazına başlamış olsa, onun kesilmesi ikmâl için olur.»

Ezan okunan bir mescidde bulunan kimsenin, orada namaz kılmadıkça çıkması caiz değildir. Ancak bir başka cemâatin işini düzenleyen kimse - ki o cemâatin müezzini veya imamıdır - veya ayrı kalan ya da az kalan bir cemâatin işi ile görevli

---

Ebû Hanife' (Rh.A.) den rivayet edildiğine göre; kendisi Ramazan ayında 61 hatim yapardı, bunun 30'u gecede, 30'u gündüzde,- biri de Teravihte idi.

Yine rivayete göre Ebû Hanife (Rh.A.); 30 sene Sabah Namazını Yatsı abdesti ile kılmıştır.

[1][21] İcmâ bulunmaması sebebiyle caiz değildir. Şayet, cemâat birbirlerini çağırmadan ezânsız ve ikâmetsiz Mescidin nahiyesinde kılsalar mekruh değildir. (Hızanctü'l Fetâvâ)

[2][22] Sadrü'ş Şehîd (Rh.A.) der ki: Şayet İmâm ezandan ve İkâmetten önce Mescidin nahiyesinde cemâatle nafile kilsa mekruh değildir. (Câmiul FetfvA)

[3][23] Birbirlerini davetten maksad, çokluktur. (VânI)

[4][24] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 206-208.

[5][25] Bk. Muhammed sûresi (47); âyet: 33

[6][26] ELÂMtYETTE İLK MESCİD.

Islâmiyette umûmî mânâda ve Resûlüllah1 (S.A.V.) in Ashabı ile bir araya gelip ilk defa apaçık namaz kıldıkları Mescid Kubâ Mescİdi'dîr,

Peygamber Efendimiz (S.A.V.) Mekke'den Medine'ye hicretleri sırasında, Medine'ye bir saat mesafede bulunan Kubâ Köyüne 8 inci günün Kuşluk vaktinde (12 Rebîulevvel 1. H / 23 Eylül 622: M.) vardılar.

Peygamber Efendimiz (S.A.V.) Kubâ Köyüne varınca Ensârdan Külsüm bin HldW (R.A.) in Mirbed'i (hurma kurutma yeri) nî satın almış ve bu yere kendisinin de bizzat çalıştığı KUBÂ MESCIDİ'dİ 14 gün zarfında inşâ ettirmiştir. (26 Rebîulevvel 1. H / 7 Ekim 622 M.)

Kubâ Mescidinin kuruluşunu bizzat görenlerden Şemus bint-i Nûman (R.Anhâ); mescid inşâ edilirken Peygamber Efendimizin (S.A.V.) güçlükle kaldirabildiği ağır bir taşı veya kayayı kucağına aldığını, Ashâbdan birisinin varıp; «Yâ Rasûiellah! Babam, ananı Sana feda olsun! Elindekînî bana ver!» dediğini ve Peygamber Efendimizin (S.A.V.); «Hayırl Sen de başkasını al!» buyurarak Mescid yapılıp bitinceye kadar çalışmaktan geri kalmadığını rivayet eder.

Kur'ân-ı Kerîm'deki Allah' (C.C.) in Tevbe sûresi; âyet 108 «(Medine'ye Hicretin) ilk gününden, takva temeli üzerine kurulan (Kubâ'daki) mescidde namaza durmak daha doğrudur. 'Orada temizliği seven adamlar vardır. Allab/da temiz olanları sever.» kavli bu Mescidi şerife İşaret etmektedir.

Bu Mescidin İmâmı Hanzala bin Ebî Hanzala (R.Â.), Müezzini de Sa'dül Kuraz (R.A.) idi.

(Üsdü'l Gâbe - İbn-i Esîr, El Kâmil fit Târih - İbn-i Esîr, Vefa Semhûdî, El Me-vâhib - ül - Ledünnlyye - İmâm Kastalâni, Peygamberimiz, İslâm Dîni ve Aşere-l Mü-beşşere Zekâi Konrapa)

[7][27] Burada anlaşılan şudur ki; namaza başlansa. imâm da namaza girmemi? ise, o namazı kılan diğer rek'atı - her ne kadar secde ile kayıtlamadı ise de - icmâen ona ekler. Bunu Hulvânl (Rh.A.) zikretmiştir.

bulunan kimse olursa o kimsenin ezan okunan mescidde namazını kılmadan çıkması caiz olur.

Nihâye'de zikredilmiştir ki: Eğer o ezan okunan mescidden çıkan kimse, namazı kabilesi mescidinde cemâat ile kılmak için çıkarsa, ister diğer cemâate müezzin veya imâm olsun ve isterse olmasın, mutlaka (katiyyetle) onun çıkmasında mahzur yoktur. Bir defa Öğle ve İkindi Namazlarını, yâni vaktin farzmı kılan kimsenin ezan okunduktan sonra mescidden çıkmasında da beis yoktur. Çünkü Allah' (C.C.) in da'vetçisine (müezzine) bir defa icabet etmiştir. İkinci defasında icabeti terketmesi zarar vermez.

Yine namaza ikâmet esnasında mescidden bir kimsenin çıkması caiz olmaz. Çünkü çıkarsa, cemâate açık muhalefet ile, itham olunur.^ O kimse hakkında ehl-i sünnet arkasında namazı caiz görmediği sa-nılabilir. Ancak, diğer bir cemâatin mukîmi olan görevli kimsenin çıkmasında mahzur yoktur.

Sabah, İkindi ve Akşam namazını bir kere vaktinde kılan kimsenin ikâmetten sonra, çıkmasında da, mukîm gibi mahzur yoktur. Çünkü Sabah Namazından sonra, gün doğuncaya kadar ve İkindiden sonra güneşin batma vaktine kadar, nafile kılmak mekruhtur. Akşam Namazından sonra üç rek'at nafile meşru değildir.

İkâmetten önce, öğle Namazını ve Yatsı Namazını yalnız kılan kimsenin, ikâmet olunan mescidden çıkması caiz olmaz. Çünkü Öğle ile Yatsıdan sonra nafile namaz kılınabilir!

Sabah Namazında cemâatin fevt olmasından korkan kimse, sünnetini terkedip imâma uyar. Çünkü cemâatin sevabı daha büyüktür. Ve terkinde vaîd (tehdid) elzemdir. Şu halde, cemâatin faziletini kazanmak evlâdır.

Sabah Namazından bir rek'ata yetişebilen kimse, sünneti kılar. Yânî Sabah Namazının farzından bir rek'atın idrâkine hâzır olan kimse, her ne kadar ondan birinci rek'at geçip gitse de, sünnetini kılar. Sabah Namazının sünnetini kaza etmez. Sünnetini farz ile beraber geçirdiği vakitte ancak farza tebaan kaza eder. O Sabah Namazının sünnetini cemâat ile beraber, veya tek başına kaza eder. Kaza vacibe mahsûs olduğu için, sünnette kıyâs olan kaza edilmemektir. Lâkin zevalden önce farz ile beraber kazasına dâir hadîs vardır. O rivayet edilen hadîs şudur:

«Resûlüllah (S.A.V.), ta'rîs gecesinin [28] sabahı, sünneti farz ile beraber güneş yükseldikten sonra kaza etti. Gerisi aslı üzere bakî kaldı.»

Zevalden sonra kazasında, ulemanın ihtilâfi vardır. Fakat, şayet sünnet, farzsız fevt olsa, İmâm A'zam (Rh.A.) ile tmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, kazası lâzım gelmez. İmâm Muhammed (Rh.A.); Zevale kadar kaza edilmesi daha'iyidir» demiştir. Sabahdan sonra nafile mekruh olduğu için, güneşin doğmasından önce bil'icmâ kaza edilmez.

Kazaya kalan Öğle Namazının sünneti, mutlaka terk edilir. Musallî gerek Öğle Namazından bir rek'ate yetişsin, gerekse yetişmesin müsavidir. Çünkü Öğle Namazının sünnetinin fazileti, Sabah Namazının sünneti gibi değildir. Hattâ Fukahâ : Eğer bir âlim o hususta fetva mercii olsaydı, diğer sünnetleri terk eder, sâdece Sabah Namazının sünnetini terk etmezdi.» demişlerdir. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

öğle Namazının ilk sünnetim terk eden musallî, onu farzından sonra gelen iki rek'at sünnetinden Önce kaza eder. Bu, İmâm Ebû Yûsuf {Rh.A.) a göredir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, farzdan sonraki iki rek'atten sonra kaza eder. Sadru'ş-Şehîd (Rh.A.) bu ihtilâfı aksine nakle t m iştir.

Sünnetlerden, Sabah ile Öğlenin sünnetlerinden başkası kaza edilmez. Çünkü diğer sünnetler vakitten sonra - yalnız sünnet - icmâen kaza edilmez.

Farza tebaiyetle diğer sünnetlerin kaza edilmesinde ihtilâf edilmiştir. E sah kavle göre, onlar kaza. edilmez.

Hulâsa'da denilmiştir ki: Bir kimse Sabah Namazının sünnetini veya Öğleden önce dört rek'at sünneti kılsa, ondan sonra alış-verişle veya yemek ile meşgul olsa, o kimse sünneti iade eder. Fakat bir lokma yemekle veya içmekle sünnet bâtıl olmaz. Bir kavle göre; «Zahir olan şudur ki, Musallî o sünnetleri iade etmez.»

Beş Vakit Namazın sünnetlerini bir kimse terk eder de eğer hak görmezse kâfir olur. Eğer hak görürse, terkinden dolayı günahkâr olur. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Öğle, İkindi ve Yatsı Namazı gibi, dört rek'at olan namazların bir ıek'atma yetişen kimse, cemâatin faziletine yetişmiştir. Fakat o kimse, o namazı cemâat ile kılmış sayılmaz. Üç rek'ata yetişen kimse ile lâhık-da ihtilâf edilmiştir. Yâni bir kimse, o dört rek'atlı olan namazlardan bir rek'atma yetişse (o namaza) onlar ile beraber iştirak etmiş olduğundan cemâatin faziletine yetişmiş olur, fakat o kimse o namazı cemâat ile kılmış olmaz. Çünkü rek'atinin çoğunu kaçırmıştır. Bundan dolayı, eğer o musallî : Ben Öğle Namazını imâm ile beraber kılmam, diye yemin etse, eğer üç rek'ate yetişmemiş ise, yemininde hânis 1[29] olmaz. Çünkü yemininde hânis olmasının şartı, tmâm ile beraber Öğle Namazını kılmasıdır. Halbuki üç rek'atı imâmdan ayn kılmıştır. Eğer üç rek'-ata yetişip bir rek'atı kaçırsa, cevâbın zahirine göre, o kimse yemininde hânis olmazdı. Çünkü yemin eden kimse, üzerinde yemin edilen şeyin bir kısmiyle yeminini bozmuş olmaz. Lâhık bunun aksinedir. Çünkü lâ-hık olan kimse, hükmen imâmın ardındadır. Bundan dolayı, kaçırdığı rek'atlan kılarken okumaz.

---

[28] Ta'ris Gecesi (Leyle-i Ta'rîs):
Ta'rîs; yolcunun gecenin sonunda uyumak ve istirahat etmek için konması, ko-naklam asıdır.
Ta'rîs gecesi; Peygamber Efendimizin (S.A.V.) uyuyup kalmaları ile Sabah Namazını geçirdikleri gecedir ki bu bir gazada meydana gelmiştir.
Sözü edilen bu gaza Haybertn Fethi ile neticelenen gazadır, 7 Muharrem 7. II / Ağustos 628 M.)
Rivayet edilen hadîsde cereyan eden vak'a şöyle olmuştu:
Peygamberimiz (S.A.V.) ve Ashabı Hayber'İn Fethini müteakip dönerlerken yollarının bir bölümünde ve gecenin son kısmında İstirahat etmeyi buyurdular. Bunun üzerine;
«Gece uyuyup kalmamız ihtimâli karşısında fecri bizim için kim gözetleyecek?» buyurdular.
Hz, Bilâl (R.A.); «Ben size fecri gözetlerim!» cevabını verdi.
Bundan sonra Peygamberimiz (S.A.V.) ve Ashabı orada konaklayıp, uykuya daldılar.
Hz. Bilâl (R.A.); bu arada bir hayli namaz kıldı. En sonunda devesine yaslanıp fecrin doğuşunu beklemeye başladı. Bir süre sonra gözleri kapanıp uyuya kaldı.
Peygamberimiz (S.A.V.) ve Ashabını güneşin ilk ışıkları uyandırdı. Ve ilk uyanan da Fahr-i Âlem Efendimiz (S.A.V.) oldu.
«Namaz benim gözbebeğimdir, göz,nünündür» buyurup, bütün gecelerini mübarek ayakları şişinceye kadar ibâdet ve namazla ihya eden Kâinatın Efendisi Peygamberimiz (S.A.V.) güneşin doğuşunu ve Sabah Namazı vaktinin geçtiğini görünce, hüzünle «Ne ettin bize, yâ Bilâl!» buyurdular. Bunun üzerine Hz. Bilâl (R.A.); «Sizin üzerinize arız olan (uyku) bana da arız oldu. (Veya : Nefsimi Senin nefsini kabzeden kabzetti!) dedi.
Peygamberimiz (S.A.V.); «Doğru, haklısın!» buyurdular. Sonra develerini bir müddet sürüp çökerttiler: Ashabı ile abdest alıp Hz. Bilâl' (R.A,) e ikâmet etmesini emrettiler. Sonra Ashabına namaz kıldırdılar. Selâmdan sonra, onlara doğru dönüp; «Namazınızı unutup da hatırladığınız zaman onu kılınızı. Çünkü Allah tebâreke ve teâlii (...Yalnız bana kulluk et ve beni anmak için namaz kıl) / Tahâ Sûresi; âyet. 14 / buyurmaktadır.» diye buyurdular.
Kurtubî'de de şöyle geçer: Dâre Kutnî (Rh.A.), İmrân b. Husayn' (R.A.) den rivayet edip demiştir ki: Resûlüllah (S.A.V.) ile beraber bir gazaya - yahut bir seriyye'ye -çıktık. Seher vakti olunca istirahat için konakladık (tarîs). Uyanmamız güneşin harareti ile oldu. Her ferdimiz sıçrayarak uyandı. Resûlüllah (S.A.V.) uyanınca emir buyurup göçtük. Güneş yükselinceye kadar yürüdük. Sonra durduk, topluluk ihtiyâcını yerine getirdi. Bundan sonra Resûlüllah (S.A.V.) Bilâl' (R.A.) e ezan okumasını emretti. Bilâl (R.A.) ezan okudu. İki rek'at namaz kıldık. Yine Bilâl' (R.A.) e İkâmeti emretti. Bilâl (R.A.) ikâmet etti. Sabah Namazını kıldık...»
(Kâmûs-u Okyanus, Mütercim Âsim Efendi, Muhammed Resûlülkılı, Muhammed Rıza, Beyrut 1975, Müslim, Ahmetl b. Hanbel, ibnİ Mâce. Muratta.)
Bu rivayetin benzeri «Tefsîr-i Kebîr» de Ebû Kalüde (R.A.) den de nakledilmektedir.

Şems'üf Eimme (Rh.A.) demiştir ki: Şüphesiz lâhık, üç rek'ate yetişen gibi, yemininde hânis olur. Çünkü ekseriyet için kül hükmü vardır, tmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) dan rivayet edilmiştir ki: Lâhık da hâ-ıiis olmaz. Ancak eğer imânım namazıyle kılarsam derse, hânis olur. Kıyâs da budur. Fukahâ bu şekilde açıklamışlardır. Halbuki, iki rek'-ata yetişen hakkında söz etmemişlerdir.

Ben derim ki: İki rek'ata yetişen hakkında söz etmemelerinin sebebi şudur: Onun hükmü iki tarafın hükmünden anlaşılır. 2[30] Çünkü bir rek'ate yetişen kimse, şayet cemâatin faziletine yetişse, iki rek'ate yetişen kimsenin, cemâatin faziletine yetişmesi evlâ yoluyla 3[31] olur. Şayet üç rek'ate yetişen kimsenin cemâat ile namaz kılmasında ihtilâf edilse, İki rek'ate yetişen kimsenin cemâat ile kılmaması evlâ yoluyla olur. İmdi ötesini sen düşün!

Bir kimse vaktin çıkmasından emin olsa, farzdan önce tatavvu talar. İmdi, bir kimse cemâati kaçırıp tek başına farzı kılmak istediğinde; önce sünneti mi Jsılar? diye sorusuna, Meşâyihimizin bazısı; «Sünneti kılmaz, çünkü sünnet, farzı cemâat ile edâ ederse kılınır.» demiştir. Lâkin esah kavle göre, her ne kadar cemâati kaçırdı ise de, sünneti kılar. Ancak, eğer vakti dar olursa, bu takdirde sünneti kılmaz.

Bir kimse rükûda imâma uyup, imâm rükudan başını kal dirin caya kadar dursa, yâni imâm rükûda iken uymaya niyet ederek tekbir alıp İmâm rükûdan başını kaldırıncaya kadar ayakta dursa, o rek'atın rü* kûunda ortaklık bulunmadığı için, o kimse imâmın rek'atına yetişmemiş sayılır. İmâmı kendisine lâhık olan rükû edici, bu muktedînin aksidir. Yâni imâma uyan kimse, imamından önce rükû edip, imâm kendisine kavuşuncaya kadar dursa, bir cüz'de ortaklık bulunduğu için caiz olur. İmâm Züfer (Rh.A.) bunun aksi görüştedir. 4[32]

Vakti Gecen Namazların Kazası Babı

Beş vaktin farzları ile Vitrin arasında, edâen ve kazaen tertib farz-ı amelîdir. Yâni onun fevtiyle (geçmesiyle) cevaz fevt olur. Nitekim daha önce tekrar tekrar geçmişti. Yâni beş farz namazın (ve Vitrin), hepsinin vakti geçse, beş farz arasında tertibe riâyet gerekir. Yine böylece beş farz namaz ile Vitr .arasında da tertibe riâyet gerekir. Keza, bazısının vakti geçmiş olup bazısı vaktinde olursa, tertibi gözetmek gerekir. Şu halde, vakti geçmiş namaz, vaktiyyeden 5[33] önce kaza edilir.

îmâmeyn'e göre, farzlar ile Vitr arasında tertib yoktur. Çünkü Vitr namazı, İmâmeyn'e göre, sünnettir ve farzlar ile sünnet arasında tertîb yoktur. Farzlar arasında tertibin lâzım olmasında asıl olan Resûlüllah (S.A.V.) 'in şu kavli şerifidir.

«Bir kimse namazdan gafil olup uyuşa veya onu unutsa, hatırına ancak imâm ile namaz kılarken gelse, evvelâ, içinde bulunduğu namazı kılıp ondan sonra hatırına gelen namazı kaza etsin. Sonra imâm ile kıldığı namazı iade etsin.»

Hidâyc sarihleri: «Bu hadîs-î şerif, haber-i meşhurdur.» demişlerdir. Âlimler bu hadîs-i şerifi* kabul edip almışlardır. Farz-ı amelî bununla sabit olmuştur. Nitekim muhâzâtda vârid olan hadîs-i şerif gibi.

Tertib sahibi olan kimse, farzlardan beş farz namazı - bu, yukarıda geçen «farzlar arasında tertib farzdır» sözüne istinaden çıkarılmış bir hükümdür - vakti geçen bir farz namazı hatırlayarak kılsa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, o kıldığı beş farz, mevkûfen 6[34] fâsid olur.

îmâmeyn'e göre, tevakkufsuz 7[35] fâsid olur. Lâkin İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, farziyyetin vasfı fâsid olur. 8[36]

İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, namazın aslı fâsid olur.

Eğer altıncı farzı edâ ederse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, farziyyetin vasfiyle beraber, altısı (hepsi) da sahîh olur. Eğer o vakti geçen namazı, altıncı farzdan önce kaza ederse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, beşinin de farzıyyeti bâtıl olup, nafile olur. Nitekim Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, altıncının kazasından önce nafile olduğu gibi. İmâmeyn'e göre sebeb şudur : Şüphesiz beş namaz, azı ile beraber tertîbsiz edâ edilmekle fâsid olur. Bu durumda, sahihe dönüşmez. Altıncı ile hâsıl olan çokluk ise, altıncıda tesir eder ve altıncıdan sonrasında ancak ikisi ittifâken sahîh olurlar. Yoksa geçen beşde sahîh olmazlar. Nitekim, öğretilmiş (muallem) köpek üç kere, avı yemeyi terk etse, üçden sonra olan avın helâl olması sabit olur. Üçde sabit olmaz.

Beş namazın fâsid olduğunu söyleyen İmâm A'zam' (Rh.A.) m gösterdiği sebeb; altıdan aşağısında tertibin vâcıb olması düşüncesidir. Tevakkufu 9[37] kabul etmesindeki sebeb; şüphesiz tertibin vâcib olması çokta (altıda) değil, azda (altıdan aşağıda) olmasından dolayıdır. Altıncı farzı edâ etmek muhtemel olunca, vakti geçen namaz (fâite) çokluğa ulaşır ve tertîb gözetilmez. Bu surette beş namaz sahîh olur. Altıncı farzdan önce vakti geçeni kaza etmekle azı baki kalır. Bu takdirde

---

1[29] Hânis: Ettiği yemini yerine getirmeyen, yeminini bozan.

2[30] İki taraftan maksâd; bir rek'ate yetişenle, üç rek'ate yetişendir.

3[31] Evlfi: Daha (veya en) iyi, daha (veya en) uygun, daha (veya en) üstün.

4[32] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 209-214.

5[33] Vaktiyye: Vaktin namazı, vaktinde kılınan namazdır. Buna Salât-ı hazıra da denir. Vakti geçmiş, vaktinde kılınmamı? olan namaza da fâite (çoğulu fevâit) denir.

6[34] Mevkûfen fâsid olmak; Sabit olup kalmak ile yok olmak arasında ntüteretklid olup sü-bûîu namazların adedinin azlık derecesinde kalmasına, yok olması çokluk derecesine vanî.ısma bağlı olmak, demektir.

7[35] Tevakkufsuz, kat'î olarak, demektir.

8[36] Nama/ıı aslı fâsid olmaz.

9[37] Tevakkuf: Şüpheli, kat'î olmayan,

tertibe riâyet edilir. İmdi, kesinlikle fâsid olmak ihtimalinden dolayı fesâd ile cezm (kesinlik) sahîh olmaz.

Bununla beraber tertibin düşmesi için gerekli olan çokluk diğer müstenidler gibi evveline istinâd ettiği halde altı vaktin yekûnu ile kâimdir. Ve o kimse adetâ, tertibin düşmesi halinde beş vakit farz namazı kılmış gibidir. Bu durumda, o beş vakit namaz sahih olur.

İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, asıl bâtıl olmaz. Çünkü asla mahsûs olan vasfın bâtıl olması, asim bâtıl olmasını gerektirmez. Nitekim fakîr olan kimsenin oruç keffâreti, o kimse zenginleştiğinde keffâretin vâki olmayıp, bilâkis nafile olması gibi.

Vitr Namazını kılmadığım hatırlayan musallînin Sabah Namazını kılması caiz değildir. Bu musannifin (farzlarla Vitr arası) sözüne göre çıkarılmış bir hükümdür. İmâmeyn buna muhalif görüştedirler. Zira; İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, Vitr vâcibdir. İmâmeyn'e göre ise, sünnettir.

Tertîb, altı farzın vaktinin geçmesiyle (fevtiyle) düşer. Çünkü bu takdirde, çokluk haddine ulaşmış olur. Altıncı farzın vaktinin çıkmasıy-le düşer. Hattâ farzlardan biri tekrarlanmış olur, farzların kendi aralarında ve kendileriyle diğer vaktiyyât arasında tertib, vâcib olan tertibin düşmesiyle, tahfif için sebeb olmaya elverişli olur. Bu tahfif sebebinde asıl olan bayılmak suretiyle olan kazadır. Şüphesiz, Hz. Ali (R.A.), bir gün bir geceden daha az baygın kalmış, ayılmca, namazları kaza ettiği sabit olmuştur. Ammar bin Yâsir (R.A.) de bir gün bir gece baygın kalmış. O da namazları kaza etmiştir. Yine Abdullah bin Abbâs (R.A.) bir gün bir geceden daha fazla baygın dalmış, fakat O onları kaza etmemiştir. Bu, şüphesiz tekrarın tahfifde muteber olduğuna delâlet eder.

Tertîb, vaktin dar olmasıyle düşer. 1[38] Eğer o dar vakitte, vakti geçenlerden bazısı için, vaktiyye ile beraber kılınacak kadar genişlik varsa, genişlik miktârınca vakti geçenler vaktiyye ile beraber kılınır. Nitekim Yatsı ve Vitr Namazının vakti geçse de fecr vaktinden güneşin doğmasına kadar ancak beş rek'at namaz kılınacak kadar vakit kalsa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, Vitr Namazı kaza edilir ve Sabah Namazı edâ edilir. Yine, eğer Öğle ve İkindi Namazının vakti geçse, Akşam Namazı vaktinden ancak yedi rek'at namaz kılınacak kadar vakit kalsa, Öğle Namazı ile Akşam Namazı kılınır.

Tertîb unutmakla da düşer. Musallî Yatsı Namazı ile sünneti iade eder, Vitri iade etmez. Yatsı Namazını abdestsiz, Sünnetle Vitri abdest ile kıldığını anlıyan kimse, yâni vakit içinde Yatsı Namazını abdestsiz ve sünneti ile beraber Vitri abdest ile kıldığını hatırlayan kimse, Yatsı Namazı ile Sünneti iade eder. Çünkü Farzdan önce Sünnetin kazası, abdest ile edâ edilmiş olmasına rağmen, sahih olmaz. Çünkü, Sünnet Farza tâbidir. Vitr Namazı ise, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, müstakil namazdır. Öyleyse, edası sahîh olur. Çünkü Vitr Namazı ile Yatsı Namazı arasında tertîb farzdır. Lâkin musallî, Vitri ve Yatsıyı abdest ile kıldı zannıyle eda etmiştir» Yatsı Namazının üzerinde olduğunu unutmuştur. Şu halde tertîb düşmüştür. İmâmeyn'e göre musallî Vitri de Yatsı gibi kaza eder. Çünkü, İmâmeyn'e göre, Vitr Sünnettir.

Yine tertîb, mu'teber 2[39] zan ile de düşer. Zira musallî Sabah Namazını terk ettiğini hatırlayarak, Öğle Namazını kılsa, Öğle Namazı fâ-sid olur. Şayet Sabah Namazını kaza edip 3[40] Öğle Namazını hatırlayarak İkindi Namazını kılsa, İkindi Namazı caiz olur.

Bu, «mu'teber zan ile» sözüne dayanılarak çıkarılmış bir hükümdür. Zira, musallî Sabah Namazım terk ettiğini hatırladığı halde Öğle Namazını kılsa, Öğle Namazı fâsid olur. Bu durumda Sabah Namazını kaza edip Öğle Namazını hatırladığı halde İkindi' Namazım kılsa, İkindi Namazı caiz olur. Çünkü musallînin İkindi Namazını edası hâlinde, zannına göre, üzerinde vakti geçmiş namaz yoktur. Bu ise mu'teber zandır. Çünkü onda ictihâd edilmiştir. 4[41] Zeylaî (Rh.A.) böyle zikretmiştir.

Sonradan hâsıl olan fâite ve eskiden kalan fâite, bir kimsede top-lansa, yeni vakti geçen namaz onun hatırına gelmesiyle, vaktiyyenin edası caiz olur. Ve çokluğun azlık üzerine dönmesiyle tertîb geri dönmez. Meselâ, bir ayın namazını terk eden kimsenin vaktinde kıldığı farz namazı, tertîb düşünce sahîh olur. Bu, «Sonradan hâsıl olan fâite ve eskiden kalan fâite, bir kimsede toplansa» sözüne dayanılarak çıkarılmış bir hükümdür.

Yine o kimse vaktiyye olanların edasına başlayıp bir farzı terk etse, bir ayın vakti geçen namazları eski olur, eski namazlar tertibi düşürür.

O kimse bir farzı terk etse, onu hatırlar hatırlamaz bir vaktiyyeyi edâ etmek caiz olur.

Bir ayın namazını kaza eden kimsenin, farz-ı vaktîsi sahîh olur. Ancak o, bir ayın namazının birini veya ikisini kaza etmezse, tertîb geri dönmez. Bu, «bir ayın namazım terk» sözüne matuftur ve «tertîb avdet etmez.» sözüne dayanılarak çıkarılmış bir hükümdür (tefridir). Öyleyse, vaktiyyenin edası sahîh olur. Bazı Meşâyihden rivayet edilmiştir ki, eğer azlık, çokluktan sonra olursa, namaza önem verilmediğinden onu zorlamak için tertîb jgeri döner.

Birinci kavi, Şems'ül-Eimme' (Rh.A.) nin ve Fahr'ul-İslâm' (Rh.A.) ro kabul ettikleridir. Ebû Hafs el-Kebir (Rh.A.); fetva bunun üzerinedir, demiştir.

Şayet vakti geçen namazlar çok olursa, kazâsıyle meşgul olduğu zaman Öğlenin ve İkindinin 5[42] ve bu ikisine benzeyenin ta'yinine ihtiyâcı olur. Falan günün Öğle Namazı diye niyet eder. Çünkü zimmetinde olan iki Öğle Namazının toplanmasında, ikisinden biri teayyün etmez. Vaktin ihtilâfı, sebebin ihtilâfı gibidir. Öyleyse, bir kimse, kendisine işin kolay olmasını isterse, üzerinde olan Öğle Namazının ilkine 6[43] niyet eder veya üzerinde olan Öğle Namazının sonuncusuna niyet eder. Şayet ilk Öğle Namazına niyet edip onu takibeden Öğle Namazını kılsa ilk olur. Yine Şöylece üzerinde olan son Öğle Namazına niyet edip ondan önce olanı kılsa sonuncu olur. Böylece ta'yin hâsıl olur.

Ramazan orucu da böyledir. Yâni, namazda ta'yine muhtaç olduğu gibi, Ramazan'dan terk eylediği oruçta da ta'yine muhtâc olur. Eğer bir kimsenin üzerinde olan kaza, iki Ramazan'a âid olsa, o kimse birinci Ramazan'dan veya ikinci Ramazan'dan üzerinde olan orucun birincisine niyet eder veya birinci Ramazan'dan yada ikinci Ramazan'dan üzerinde olan

---

1[38] Ruradaki vaktin dar olması; kaz:î ve edâ için olan v;ıkit darlığıdır.

2[39] Burada «mu'teber zan» dan maksad; geçmiş namaz olmama, harınıdır.

3[40] Öğle Namazından sonra.

4[41] ictihâd edilmiş bir hükümdür. Hakkında bir ihtilâf vardır. Çünkü Şafiî tertîb görmez.(Vâtıl)

5[42] Akşam ve Yata gibi.

6[43] Namazın şartları babında, zuhr-ı âhir'e niyette geçtiği gibi, (Vânî) orucun sonuncusuna niyet eder. Eğer iki Ramazan'dan olmazsa, ta'yine hacet olmaz. Hattâ bir kimsenin üzerinde, bir Ramazan'dan iki gün oruç kazası olsa, bir gününü kaza edip ta'yin etmese, caiz olur. Çünkü oruçta sebeb birdir. O da Ramazan ayıdır. Ve oruç tutanın üzerine vâcib olan, sayıyı tamamlamaktır.

Namazda sebeb niuhtelifdir. O da vakittir. Sebebin ihtilâfiyle vâcib de muhtelif olur. Öyleyse, ta'yin lâzımdır. Hulâsa'da böyle zikredilmiştir.

Nisâb'da ve Mecma'ul-Fetâvâ'da denmişdir ki: Şayet bir kimse vakti geçen namazı kaza etse, uygun olan o vakti geçen namazı, insanların bilmemeleri için mescidde değil.evinde kaza etmesidir. Çünkü namazı vaktinden sonraya bırakmak ma'siyyettir. Şu halde, kendinden başkasının o suçu öğrenmesi doğru değildir.

Hulâsa'da zikredilmiştir ki: Bir adam sıhhatli iken pek çok namazın vaktini geçirip sonra bir hastalığa yakalansa; abdest o hastalığa zarar verdiği için teyemmüm etse; rükû ile sücûda kadir olmadığından imâ ile kılsa, vakti geçen namazlarını da hastalığı hâlinde bu şekilde edâ etse, caiz olur. Eğer sıhhat bulup kazaya kadir olursa, kaza düşer. 1[44]

Hastanın Namazı Babı

Şayet musallîye, namaza başlamadan önce veya namaz içinde kıyam zor gelse veya hastalığın artmasında korksa veya kıyam sebebiyle hastalığın iyileşmesinin gecikmesinden ya da başdönmesinden korksa veya kıyamda şiddetli ağrı bulsa, o namaz kılan kimse, bağdaş kurup 2[45] veya başka şekilde 3[46] dilediği gibi oturur. Rükû ve sücûd ile, oturarak, namazı kılar.

Eğer ayakta durduğu halde tekbîre veya kıraatin bir kısmına kadir olursa, şüphesiz kıyâml ile emrolunur. Şems'ül-Eimme (Rh.A.); «Sahîh görüş budur.» demiştir. Eğer kıyamı özürsüz terk ederse, namazının caiz olmamasından korkulur.

Eğer hastaya rükû ile sücûd zor gelip kıyam zor gelmezse, oturduğu halde imâ eder. Oturduğu halde olan imâ, ayakta durduğu halde olan imâdan efdaldir. Lâkin sücûdunun imâsını rükûunun imâsından daha alçak yapar. Çünkü imâ, rükû ile sücûdun yerine geçer. Bu durumda imâ onların hükmünü alır.

Üzerine secde etmek için yüzüne bir şey yükseltmek, başını alçalt-madıkca caiz olmaz. Çünkü Resûlullâh (S.A.V.) ziyaret için bir hastanın yanına girdiğinde ona:

«Eğer sen yer üzerine secdeye kadir isen secde et ve eğer değil isen imâ et.» 4[47] buyurmuştur.

Eğer secde etmek için bir şey yükseltip başını o yüksek olan şeyin üzerine eğip secde ederse veya hacmi bulunmayan ve alnı onda karar kılmayan bir şey üzerine secde ederse, imâ bulunduğu için caiz olur.

Eğer o şeyin hacmi olup alnı ona dayanırsa, îma bulunmadığı için, caiz olmaz.

Eğer hastaya oturmak da zor gelirse, sırtı üzerine yattığı halde imâ eder. İki ayaklarını kıble tarafına yöneltir. 5[48] ÇünkÛ Resûlullâh (S.A.V.) şöyle buyurmuştur.

«Hasta olan kimse gücü yeterse, namazı ayakta kılar ve eğer gücü yetmezse, oturur halde kılar. Eğer oturmaya da kadir değil ise, başıyla imâ ederek kılar. Eğer buna da kadir değilse, Yüce Allah (C.C.) o kimsenin Özrünü kabule ehaktır.» 6[49]

Uygun olanı, oturmaya benzer durup ve imâ mümkün olması için başının altına yastık gibi bir şey konulmasıdır. Çünkü sırtüstü yatmanın gerçek durumu sıhhatli olan kimseden imâyı meneder. Şu halde zikrettiğimiz husus hasta için nasıl mümkün olur? 7[50] Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Eğer hastaya imâ da zor gelirse, namazı sonraya bırakır. 8[51] Bu sözde, namazın düşmemiş olduğuna işaret vardır. 9[52]

Hastanın, ikî gözleri, iki kaşları ve kalbi ile imâ etmesi caiz değildir. Bu da, bizim rivayet ettiğimiz, hakkında nass bulunan imânın baş üe olduğu; iki göz, iki kaş ve kalb ile olmadığı sebepledir. Bu hususta îmâm Züfer (Rh.A.) muhaliftir.

Namaz içinde hastalığa yakalanan musallî, gücü yettiğiyle tamâm eder. Yâni, sağlıklı olan musallî namazın bazısını kılıp, ondan sonra hastalık görürse, oturduğu halde rükû ve sücûd ile veya imâ ile tamamlar. Eğer rükû ve sücûda kadir olmazsa, sırtı üzerine yatıp imâ ile tamâm eder. Çünkü bu, alçağı yüksek üzerine bina etmektir. Namazı imâ ile kılanın, sağlama uyabilmesi gibi. Kıyamdan âciz olan kimse, oturduğu halde, namazı rükû ve sücûd üe kılarken o namazda sıhhatine kavuşsa, ayakta olduğu halde bina eder. Çünkü bina iktidâ gibidir. Ayakta durabilenin oturana iktidâsı- caizdir. Yine böylece, yalnız kılan kimsenin, namazının- sonunu evveline bina etmesi caiz. olur.

Namazı imâ ile kılan hasta, namazında sıhhatine kavuşsa, bina etmez. Bilâkis yeniden başlar. Çünkü rükû eden ile secde edenin imâ ile kılana iktidâsı caiz değildir. Yine, tek başına imâ ile kılan kimse, namazında sıhhatine kavuşursa, imâ âle

---

1[44] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 215-219.

2[45] Ebû Hanife' (Rh.A.) ye gÖrc; o kimse İstediğini seçer, yâni İsterse bağdaş kurar.
İmâm Muhammet!' (Rh.A.) e göre; o bağdaş kurar. İmâm Ziifer' (Rh.A.) e göre, teşehhüdde olduğu gibi oturur.
Fakîh Ebûl - Leys (Rh.A.); bu meselede fetvanın İmâm Züfer' (Rh.A.) in görüşüne göre olduğunu, çünkü bunun tevazu' ve huılûa daba yakın olduğunu söyler.
(Zahîriyye)

3[46] İhtİbâ* (Dizlerini dikip iki elini kavuşturarak) ve iftirâş (yayılarak oturmak) suretiyle de oturabilir.

4[47] Bezzâr (Müsned), Beyhiikî (Ma'rifet)

5[48] Ancak şu kadar var ki; ayaklan Kıbleye doğru uzatmak tenzîhen mekruh olduğu için dizlerini diker. (Dürriil Muhtar)

6[49] Hasan bin Hasan el Aranî'den zayıf bir senetle. Nesâî'de bir ziyade ile Imrân bin Husavn'den.

7[50] Yâni bastadan namaz asla sakıt olmaz. (Azmizâde)

8[51] Şayet, bir kimsenin lisânı bir gündüz ve bir gece tutulup da, dilsiz namazı gibi namazını kıldıktan sonra lisânı açılsa iade lâzım gelmez. (Tahtâvî)

9[52] Bahr'de Sirâc'a göre bu mesele dört şekildedir;
a) Eğer hastanın hâli İmâdan âciz olarak altı namaz devam eder ve hasta da kendini bilmez bir halde bulunursa
kaza ondan icmâen sakıt olur.
b) Eğer âciz hasta ondan (beş vakitten) az devam eder ve hastanın aklı bajında bulunursa o namazları sonra icmâen kaza eder.
c) Âciz allı namaz devam edip aklı başında ise,
d) Veyahut âciz altı namazdan az ve fakat kendinde değil ise, bu iki surette Meşâyıh ihtilâf ederek bir kısmı: «Kaza etmek lâzım gelir» bir kısmı da «lâzım gelmez» demişlerdir.

binası caiz olmaz.

Namazı, tatavvuan (nafile olarak) kılan kimsenin sopa veya duvar gibi bir şeye dayanması caizdir. [1][53] Ya da namazda yorulmaktan dolayı oturup kılması caiz olur. Çünkü yorulmak özürdür. Burada iki mesele meydana gelir : Biri dayanmak meselesi, diğeri oturmak meselesidir.

Her biri iki çeşittir : Özürlü ve özürsüz. Fakat dayanmak özür ile olursa, icmâen mekruh olmaz. Özürsüz olursa, İmâm A'zara' (Rh.A.) a göre, yine caizdir. [2][54] îmâmcyn'e gÎ>re, mekruh olur.

Yorulmaktan dolayı oturmak ise, eğer özürle olursa mekruh olmaz ve özürsüz olursa caizdir. Halbuki İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, mek-rûhdur ve İmâmeyn'e göre, caiz değildir.

Bir kimse bir gün bir gece deli olsa veya bayılsa beş vaktin namazını kaza eder.

Eğer beş vaktin üzerine bir vakit namaz daha ziyâde olsa, kaza etmez. Esah olan budur.

Bunun sebebi Vakti geçen namazların (kazası babında) zikrettiğimiz; Hz. Ali' (R.A,) in bir gün bir geceden az baygın kalıp beşini de kaza etmesi, Ammâr bin Yâsir' (R.A.) in bir gün bir gece baygın kalıp, .beşini de kaza etmesi, Abdullah bin Abbâs' (R.A.) in bir gün bir geceden çok baygın kalıp, O'nun da kaza etmemiş olmasıdır. Bunlar gösteriyor ki, vaktin tekrarı ile çokluk lâzım gelmediği için, tahfifde tekrar muteberdir. Delilik de - Ebû Süleyman' (Rh.A.) m [3][55] rivayetine görebayılma gibidir. Sahih kavi budur. Yoksa İmâmı Ebû Yûsuf (Rh.A.) dan, muteber olan ziyâde, saatler yönünden yâni zamanlar yönünden ziyâdedir. Ehl-i nücûmun [4][56],bildiği ziyâde değildir, dîye nakledilen söz, sahih bir söz değildir.

Bir kimsenin, banotu [5][57] yemekle veya içki içmekle aklı gitse, her ne kadar aklın zail olması uzasa da, o kimseye kaza lâzım gelir. Çünkü kazanın düşmesi, eser (hadîs) ile bilinir. Şayet semavî bir âfetle meydana gelmiş olsa, kendi fiiliyle meydana gelen, semavî âfet ile olanın üzerine kıyâs edilmez.

---

[1][53] Pezdevî demiştir ki: Ebû Hanîfc' (Rh.A.) ye göre; özürsüz olarak oturmak mekruh değildir. Yaslanmak mekruhtur. Çünkü, başlangıçta özürsüz olarak oturmak meşrudur. Yaslanmak ise başlangıçta meşru değildir. Bundan dolayı, latavvua (nafileye) yaslanarak başlamak mekruhtur, oturarak başlamak mekruh değildir. (Zeylail

[2][54] Yâni, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre; bu halde de mekruh değildir. Çünkü Özürsüz olarak oturmak O'nun nazarında kerahetle beraber caizdir. Dayanmak ise kerâhetsiz olarak caizdir. Çünkü bu onun fevkındadir.

Bir kavle göre ise; İmâm A'zam (Rh.A.; ..«..utrııda özürsüz olarak dayanmak mekruhtur. Çünkü, böyle durumda sû-i edcb.fkötü davranış) mevcûddur. Ancak bu kavi Hidâye'dc zikirce ön sıraya alınmıştır.

[3][55] Burada zikredilen Ebû Süleyman (Rh.A.); Muhammed bin Hasan' (Rh.A.) in talebesi olan bir fakîhtir.

Bu zât bazı «Dürer» (hattâ matbu olan) nüshalarında el Cürcânî diye geçmektedir.

Molla Hüsrev (Rh.A.) in kendi elyazması nüshasında sâdece Ebû Süleyman (Rh.A.) olarak zikredilmektedir.

Bİr çok elyazma «Dürcr» nüshalarında yaptığımız teshillere göre; adı geçen zât: Ebû Süleyman el Cürcânî (Rh.A.) değil, Muhammed bîn Hasan' (Rh.A.) m talebesi olan Mûsâ bin Süleyman Ebû Süleyman el Ciizcâni' (Rh.A.) dîr.

Cüreânî lâkablı Ebû Süleyman İsimli bir zât kaynaklarda tesbil edilememiştir. Çeşitli nüshalarda görülen bu yanılma belki de Ebû Abdullah (Yûsuf) el Cürcânî (Rh.A.) (398/1007) / HÎzânctu'l Ekmel Sahibi / ile Ebû Süleyman el CÜzcânî (Rh.A.) isimlerinin ilk bakışta birbirine benzer gibi görünmesinden ileri gelmiştir.

Bu görüşümüzü Ömer Rızâ Kehhâle'nîn «Mu'cemul Mii'ellifîn» ve Hayreddin Zirik-li'nin «El A'lam (Kâmûs-u Terâcümi...))» mdaki eserlerinde görülen şu malûmat da teyîd eder:

Mûsâ bin Süleyman Ebû Süleyman el Cüzcânî (Rh.A.); Hicrî 200/Milâdî 816 Bağdadî, Hanefî. Aslı Horasanın Belh yöresin dendir. Fıkıh öğrenip şöhret bulmuştur.

Muhammed bin Hasan' (Rh.A.) m sohbetinde bulunan bir fakîhtir. Fıkhı ondan almıştır. Abbasi Halifesi Me'mun kendisine kadılık teklif ettiği halde, özür bildirip ka-bûl etmemiştir. Hicrî 200'de vefat etmiştir.

Eserleri: Es Siyerü's Sagîr, Es salât, Er-Rehn ve Nevâdirü'l Fetâvâ'dir.

[4][56] Ehl-i nücûm : llm-i Nücûm sahihleri (âlimleri) tlîr.

İlm-i Nücûm (Yıldızlar İlmi): a) Yıldızların hâl ve hareketlerinden bahseden İlim (Astronomi), b) Yıldızların mevki ve hareketlerinden insanlarla ilgili hükümler çıkar-mak ilmi (Astroloji, Müneccimlik. Yıldız falcılığı)

Metinde geçen cümlede, «ehl-i nücûmun bildiği ziyâde değildir» söVünden raaksâd; Haşiyetii'd-Dürer müelliflerinden Abdülhalîm'e göre; «gece ve gündüze âid 24 saat (zaman parçası) dır.»

[5][57] BANOTU (BANGOTU) Hekimlikte kullanılan bir bilki türüdür. Baltalık ormanlarda ve harabelerde yetişir.

Esrar, konca, ğubâr, haşhaş, hayal yaprağı, tılây-i kalenderiyye ve müdâme-i hay-deriyye gibi isimleri vardır.

Üç çeşidi vardır.

Siyah olanın çiçekleri ergıvâni, kirmizt olanın çiçekleri sarı ve beyaz olanın çiçekleri beyazdır. Bunların içinde en kötüsü siyah olanıdır. Bunu hiçbir şekilde kullanmak doğru değildir.

Yaprakları yumuşak ve tüylüdür. Meyvesi kapaklı kapsül biçimindedir. Yaprak ve tohumları İçin yetiştirilir. Bol güneş gören serin ve derin toprakları sever.

İsâbe adlı kitapta; Bi'rastan adlı bir Hintlinin Kİsrâ zamanında Hindistan'da bu bitkiyi keşfettiği, sonra İslâm memleketlerine gelip, oralarda bilhassa Yemen'de şöhret bulduğu yazılıdır.

Kânûn-u Edeb müellifine göre; 550, tarihlerinde Arabistan'da Şeyh Haydar İsimli bir zâtın bu bitkiyi yaygınlaştırdığını Makrîzi'nin anlattığı belirtilmiştir.

Hekimlikte; Hyoscyamus niger diye bilinir. Müsckkin olarak bugünkü tababetle kullanılır.

Bu bitkinin öğütülerek toz hâline getirilen tohumlarından hiyosİyamin, yapraklarından haricen kullanılmak üzere çeşitli merhem, toz, yağ, şurup v.b. şeklinde ilâçlar yapılır.

Eski tabîblere göre bu bitkinin hâssaları:

Usaresi kulak yaralarına sürülürse yaraları tedavi eder.

Sirke, yağ ve gülsuyu ile karıştırılarak elde edilen mayi diş etlerine sürülecek olursa, ağrıları keser.

Kadınların memeleri etrafında meydana gelen yaralara sürülecek olursa, tedavi eder. Ayrıca nıfâs hâlindeki kadınların şişen memelerine sürülecek olursa; ağrı ve şişi indirir.

Yine, ateşli yaralardan meydana gelen sızıları teskin eder.

GÖzbebeğini açma hâssasına da sahiptir.

Kavudile karıştırılıp ilâç yapıldığı zaman çok şiddetli ağrı kesici olur.

Ağrıyan dişe, tohumu İmbik içinde ısıtılıp tütsü yapılırsa, diş ağrısını keser.

Beyaz tohumu, şişmanlatmak, semizletmek İçin kullanılır. Kanı tesbit eder ve dondurur.

Uykuyu kaçırır. Bu bitkinin siyah olanının 2 dirhemi (7 gram) derhal öldürür.

Uyuşturucu (dondurucu) maddelerin adetâ üçüncü derecede olanıdır.

Öğütülerek toz hâline getirilen tohumları alkolle karıştırılıp ilâç yapılırsa, el ve ayak parmaklarına arız olan jiş (Nİkrİs) ve şişkin husyelere faydalıdır.

Hâsılı, kullanılması çok dikkat isteyen bu bitki yalnız başına kullanılacak olursa; uykuyu kaçırır, aklı ifsâd eder, zihni karıştırır, dilde yaralar, gözlerde kızarma meydana getirir. Nefes darlığı meydana getirdiği gibi ağzın köpürmesine de sebep olur. Hattâ, kullanan kimseyi delirtir.

(El Mu'temet fil edviyetİl Müfrede, Kâmûs-u Okyanus (Muhit) Meydan Larousse.)

Bir kimsenin iki elleri dirseklerinden ve iki ayakları topuklarından kesilse, o kimsenin namaz kılması gerekmez. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Bir kavle göre 1[58] : Eğer o kimse, kendisine abdest aldırmak için birini bulup kendi emri ile yüzünü ve kesilen yerlerini yıkar, başına mesh ediverirse, o kimse oturduğu halde rükû ve sücûd ile namazı kılar. Eğer abdestine yardım eden bir kimse bulamazsa yüzünü ve başını suya sokar veya yüzünü ve kesilen yerlerini duvara sürer (sanki teyemmüm ediyormuş gibi yapar) ve namazı kılar, Tatârhâniyye'de böyle zikredilmiştir. 2[59]

Hayvan Üzerinde Namaz Babı

Müsâfir (seferi) için namazın kasrı (kısaltılması) caiz olan her yer - o yer müsâfirin ma'mûr olan ikametgâhının hâricidir - gerek mü-sâfirin oturduğu o yer şehir 3[60] olsun ve gerekse köy olsun, orada müsâfir için ve müsâfirden başkası için hayvan üzerinde tatavvu' namazı imâ ile caiz olur. Hayvan, hangi yöne yönelirse, yâni hayvan gerek Kıbleye yönelsin gerekse yönelmesin 4[61]; her ne kadar özürsüz olsa da yâni özür olmadığı takdirde de nafile caiz olur. 5[62]

Farzlar da özüre mebnî (hayvan üzerinde) caiz olur. Kâdîhân (Rh.A.) demiştir ki: «Şayet bir kimse hayvan üzerinde özür ile namazı kılsa, eğer o hayvanı durdurmaya kadir olamazsa, o hayvan üzerinde namazı imâ ile kılmak, hayvan yürüse de, caiz olur. Eğer musallî hayvanı durdurmaya kadir olursa, yürümesiyle yer değiştiği için, caiz olmaz.»

Künyede denilmiştir ki: «Eğer hayvan üzerinde iken hayvanı yü-rütse, o kimse için farz ve nafile caiz değildir.»

Özür; (musallînin) hayvanından indiği zaman, kendisine veya hayvanına yırtıcı hayvanlardan veya yol kesicilerden zarar gelmesinden korkması dır. Veya yere indiğinde, çamurdan, kuru bir yer bulamama-sıdır veya ihtivarhkdan veya mizacının za"tından veya bunların benzeri bir engelden dolayı âciz olmasıdır. Yine hayvan serkeş olduğu için, indiğinde, yardımcısız binmeye gücü yetmemesi de özürdür. Ya da sahrada yüklü deve üzerinde olup, kafile de yürümekde ise, o binen kimse inmekle kendi şahsından ve libâsından korkarsa, bu da Özürdür. Zahî-riyye'de böyle zikredilmiştir.

İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, Vitr namazı için (musallî) hayvandan iner. İmâmeyn'e göre, diğer sünnetler gibidir, inmez. 6[63]

Gemide Namaz Babı

Gemide kılınan namazda asıl olan, Resûlullâh (S.A.V.) den rivayet edilen hadîs-i şerif dir. Şöyleki:

Resûlullâh (S.A.V.), Ca'fer bin Ebî TâUV (R.A.) i Habeşistan'a gönderdiği zaman, gemide namazı ayakta kılmayı, ancak boğulmak korkusu olursa, oturarak kılmayı emretmişlerdir.

Suveyd bin Gafele' (R.A.) den, şöyle dediği rivayet edilmiştir :

«Ben, Hz. Ebû Bekr (R.A.) ve Hz. Ömer' (R.A.) e, gemide namazdan sordum. Bana : (Eğer gemi yürürse, namazı otururken kıl ve eğer gemi durursa, ayakta iken kıl) dediler.»

Gemi, hangi tarafa dönerse dönsün, musallî gemide Kıbleye 7[64] yönelir. İftitâh tekbiri sırasında ve namazda Kıbleye yönelir. Zîrâ orada musallî için güçlük olmadan Kıbleye yönelmek mümkündür. Hayvan üzerinde olan namaz böyle değildir, çünkü hayvan yürürken kıbleye yönelmek mümkün değildir.

Gemide ayakta durmaya ve gemiden çıkmaya kadir olan kimse, gemide namazı otururken kılsa, o otururken kıldığı namaz caizdir. Yâni kaza lâzım gelmez. Çünkü gemide gâlib olan aczdir ve göz kararması-dır. Gâlib ise, hemen olmuş gibidir.

Fakat musallî ayakta kılmamakla efdali terk etmiş olur. Efdal olan, birincide gemide ayakta durmak ve ikincide çıkmaktır.

Irmak (deniz) kenarında bağlı olan gemide, oturarak namaz, bil'-icmâ caiz değildir. Ancak musallînin başı dönerse, oturarak kılmak caiz olur.

Bir gemi halkının, diğer gemide olan imâma uyması, yer ayrı olduğu için, caiz değildir. Ancak, eğer iki gemi birbirlerine yakın (yaklaşık) olurlarsa, bu takdirde, .hükmen mekânın birleşmesi sebebiyle caiz olur. İki ayrı hayvan üzerinde olan iki kimse için durum böyle değildir. Yâni o ikisinden birinin diğerine uyması caiz değildir.

1[58] Bunu Kadlhân Ebû Muhammcd' (Rh.A.) dan rivayet etmiştir.

2[59] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 220-225.

3[60] ŞEHİR (Mısr): İçinde Emîri (Valisi), Müftüsü ve Kadısı (Hâkimleri) mevcûd olan yerdir.

Ayrıca, en büyük mescidine Cuma ile mükellef bulunan ahalisi sığmayan yerdir, diye tarif olunabilirse de, bu tarifin içine köy (Karye) ler de girmektedir. Bu sebeble muteber olan tarif birincisidir.

Beled, belde: Gerek mâmur olsun ve gerekse olmasın, muayyen bir takım hududları olan ve içinde yaşıyanların eseri bulunan her toprak parçasıdır. Yerin geniş mekânı olarak adlandırılır. Bunun Kur'ân-ı Kerim'de misâli ise; «Güzel olan memleketin bitkisi Rabbının izniyle çıkar.» (A'raf sûresi; âyet: 7) dir. Şehir mânâsına da gelir. Hadîs-i Şeriflerde Mekke Şehri mânâsındadır ve Belediil Emin, Belediil Haram, Beldetüllah şeklinde geçer.

4[61] Yâni, başlangıçta Kıble'ye yönelmek şart değildir. Zira Kible'nin gayrı cihete dönerek namaz kılmak caiz olunca onun gayrı cihete karşı iftitâh da caiz olur. Şafiî bunun aksi görüştedir. (Reddü'l Muhtar)

5[62] Zahîriyye'de denmiştir ki: Hayvan üzerinde şehirde kılınan nafile namaz Ebû Hanîfe (Rh.A.) ye göre caiz değildir. Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre; bir beîs yoktur.

Ebû Muhammed* (Rh.A.) e göre; caiz ve mekruhtur.

6[63] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 226-227.

7[64] Ariflere göre Kıble beştir. Birincisi: Mihrabdır. İkincisi: Kâbedir. Üçüncüsü: Bey-tü'l-mamÛrdur. Dördüncüsü : Arşdir. Beşincisi: Kürsîdir. Mihrâb, nefsin kıblesidir. Kabe, niyyetin kıblesidir. Beytü'l-mnmûr, fohmin kıble-sidir. Arş, kalbin kıblesidir. Kürsî, akim kıblesidir.

Muktedî, ırmak (deniz) kenarında ve imâm gemide olsa veya muk-tedî gemide ve imâm ırmak (deniz) kenarında olsa, eğer muktedî ile imâm arasında yol gibi veya nehirden bîr kısım gibi iktidâya bir engel var ise, namaz caiz olmaz. Eğer engel yoksa, caiz olur. 1[65]

Müsâfirin Namazı Babı

Müsâfir (yolcu), ikâmet ettiği yerin evlerim geçip giden kimsedir. Yâni ikâmet ettiği yerden çıkıp gidendir. Bu söz, beldeyi (şehri) ve köyü içine alır. Çünkü yolculuk için köyünden çıkan, şehirden çıkan kimse gibi, mü safirdir. Şu halde, bu ibare «beldenin evleri» sözünden daha güzeldir. Büyût'u (yâni evleri) t çoğul sîğasıyle söylemenin sebebi, şayet onun önünde geçmediği bir ev kalsa, müsâfir olamıyacağı içindir. Müsâfir orta bir yürüyüş ile gidilen bir mesafeye gitmeyi kasdedi-ci olduğu halde çıkıp gidendir. Şu halde, bir kimse oturduğu yerin evlerinden ileri geçip yol almayı kasdetmese veya yol almayı kasdedip evleri geçmese müsâfir (seferi) olmaz.

Orta bir yürüyüş (seyr-i vasat) a gelince : Karada olan seyr-i vasat, devenin ve yaya yürüyen kimsenin yürümesiyle; denizde olan seyr-i vasat, rüzgârın itidali ile; dağda olan seyr-i vasat, o dağa uygun olan yürüyüş ile itibâr olunur.

(Bu seyr-i vasat ile sefer) istirahatlar ile beraber üç gündür. Bizim âlimlerimizin, sefer müddetinin en aşağısı üç gün ve üç günün gecelerinin mesiresi (mesafesi) dir, sözlerinin mânâsı; üç gün üç gece esnasındaki istirahat ile beraber olan yürüyüştür. Çünkü yolcu için dâima yürümek mümkün değildir. Zira, bazı vakitlerde yürür ve bazısında' istirahat eder. Bazısında da yemek yer ve su içer. Muhît'-de böyle zikredilmiştir. Geceler dinlenme vakitleri olduğu için Fıkıh Kitaplarının bazılarında terk edilmiş ve bazılarında zikredilmiştir.

Âsî (isyankâr) de olsa, mü safi re yolculuğunda ruhsat verilmiştir.

Bu yol kesen kimsenin, ana - babasına âsî olanın, Hacca mahremsiz giden kadının ve efendisinden kaçan kölenin yolculukları gibidir. İmâm Şâfiı' (Rh.A.) ye göre, zikredilen kimselerin yolculuğuna ruhsat fayda vermez.

Dörtlü olan farzın kasrına ruhsat 2[66] verilmiştir. Farz ile kayda sebeb, Sünnetlerde kasr (kısaltma) olmadığındandır. Dörtlü (rubâî) kaydına sebeb, Sabah Namazı ile Akşam Namazı hâriç kılınması içindir. Çünkü Hz. Âişe' (R.Anhâ) dan şöyle rivayet edilmiştir :

«Namaz aslında iki rek'at olarak farz kılındı. Nebi (S.A.V.) Medine'ye geldiği zaman, Akşam Namazından başka her namaza misli kadar ekledi. Çünkü Akşam Namazı gündüzün Vitridir. 3[67] Bundan sonra hazarda ziyâde edildi ve seferde ash üzere kaldı.» 4[68]

Mü safir ikâmet ettiği yere girinceye kadar dörtlü olan farz namaz-lan kasreder. Ya da müsâfir bir şehirde veya bir köyde yarım ay 5[69] kadar veya yarım aydan daha çok ikâmete niyet edinceye kadar, namazı kasreder (kısaltır).

Musannifin, şehir (beled) ve köy (karye) ile kaydı, sahrada ikâmete niyet sahîh olmadığını bildirmek içindir. Nitekim Hidâye sahibi Hi-dâye'de zikretmiştir.

Lâkin Kâfi sahibi şöyle demiştir: Fukahâ dediler ki: Sahrada ikâmete niyetin sahîh olmaması, müsâfir üç gün gidip sonra ondan başka ikâmete niyet ettiği vakittedir. Eğer üç gün gitmedi ise, ondan başka (köy ve belde gibi) yerde ikâmete niyeti, sahrada da olsa sahih olur.

Müsâfir, namazı kasreder. Yâni eğer ikâmet müddeti yarım ay île takdir edilmiş olursa, yarım aydan daha az zamanda ikâmete niyet sahîh olmaz. Bu durumda, müsâfir namazı yine kasr eder.

Eğer müsâfir yarım aydan daha az zamanda veya yarım ayda ikâmete niyet ederse, ancak Mekke ile Mina gibi, 6[70] iki ayrı yerde niyet ederse^bu takdirde şüphesiz müsâfir namazı kasreder. Çünkü o, mukîm olmaz. Fakat, şehre yakın olup sakinleri üzerine Cum'a vacip (farz) olan köy ve o şehirden biri diğerine tâbi olsa, bu takdirde ikâmete niyet ile (müsâfir) ikisinde de mukîm olur ve ikisinden birine girmekle namazı tamam kılar. Çünkü ikisi de bir tek yer gibidir. Tuh-fe'de böyle zikredilmiştir.

Ya da müsâfir bir şehre girip ikâmete de niyet etmese, hatta ertesi günü veya ertesi günden sonra çıkma azminde olsa ve bu azimde 7[71] bir kaç yıl o şehirde kalsa, zikredilen bu müsâfir namazı kasr eder.

Dâr-i harbe 8[72] giren bir asker, dâr-ı harbde yarım ay miktarı veya daha çok ikâmete niyet etse, dâr-ı harbden bir kaleyi kuşatmış da olsalar, namazı kasr eder. Çünkü dâr-ı harb ikâmet yeri değildir. Zira küf-fâr kalmak (karâr) ile kaçmak (firar) arasındadır. Fakat bir kimse dâr-ı harbe emân 9[73] ile girse ve bir yerde ikâmete niyet etse, ikâmeti sahih olur. Hâniye'de

---

1[65] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 228-229.

2[66] Ruhsat: Kulların Özürleri sebebiyle kendilerine bir kolaylık ve müsaade olmak üzere ikinci derecede meşru kılınan şeydir. Sefer hâlinde Ramazan orucunun tutulmaması gihİ.

3[67] Gündüzün Vitri diye isimlendirilmesinin sebebi; Gündüzün akabinde vuku bulup ona yakın olduğu İçindir. Yoksa o, geceye âiddir.. (Reddü'I Muhtar)

4[68] Buhârî, Müslim, Ebû Dâvüd, Nesâî, Muvatta', Ahmed bin Hanbel.

5[69] Başka bir mahalle doğru çıkma azmi olmadığı zaman tevali şart değildir.

6[70] Hacı şayet Mekke'ye «Eyyâm-i Aşr» tle girse, niyeti sahîh değildir. Çünkü o Mina ve Arefeye çıkar, mahallinin gayrında ikâmete niyet gibi olur. Mina'dan dönüşünden sonra sahîh olur. Nitekim bu ikisinden birinde gecelemeye niyet tetse sahîh olduğu gibi.
(Dürriil Muhtar)
Şayet, önce kendisinde gündüz, kalmaya niyet ettiği mahalle girerse mukîm olmaz ve Önce kendisinde gecelemeye niyet ettiği mahalle girerse mukîm olur. Sonra başka bir yere çıkmaya niyet ederse müsâfir sayılmaz. Çünkü o adamın ikâmet mahalli, onun gecelemesi İtibariyledir. <Reddü1 Muhtar)

7[71] Azimet: Kulların Özürleri sebebiyle olmaksızın bidayette meşru kılınan şeydir. Sefer hâlinde Ramazan-ı Şerîf orucunun tutulmaması gibi.
Bir hâdisede azimet ile ruhsat birleşince azimet yolunu tutmak, bir takva nişanesi sayılır.

8[72] Dâr-ı harb: Ehli İslâm ile aralarında mütâreke ve anlaşma bulunmayan gayrimüslimlerin ülkesidir, (Harp yurdu).

9[73] Emân : Korkudan ve endişeden uzak olmak, emniyet manasınadır. Böyle korkudan ve endişeden uzak, hayatı korunmuş kimseye de emîn, âmin denilir.

böyle zikredilmiştir.

Ya da o askerler bizim yurdumuzda (dâr-ı İslâm) ikâmet yerinden başkasında ikâmete niyet etseler ve bâğîler bu askerleri kuşatsalar, şüphesiz zikredilen gibi, namazı kasr ederler ve ikâmetleri caiz olmaz.

Ehl-i ahbiye, (Çadır halkı) bir yerde onbeş gün ikâmete niyet etseler, esah kavide müsâfir olmazlar,

Ahbiye, « hıbâ » kelimesinin çoğuludur. Hıbâ, deve ve koyun tüyünden olan eve (çadıra) derler. Araplar ve Türkler gibi ehl-i ahbiye-deh göçebe olanlar namazı kasr etmezler.

Musannifin: «esah» sözü, onlar bir yerde onbeş gün ikâmete niyet etseler, ikâmetleri caiz olmaz, bilâkis namazı kasr ederler. Çünkü ikâmet ancak şehirlerde ve köylerde sahîh olur, denileni ayırt etmek içindir. Müftâ bih [1][74] olan esah kavil İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) dan rivayet edilen şu sözdür: «Şüphesiz çobanlar, şayet sahrada göç hâlinde olsalar, müsâfir olurlar. Ancak eğer bir otlağa konup da orada onbeş gün ikâmete azmetseler, onların mukîmlerden sayılmalarını müstahsen [2][75] görürüm.»

Eğer müsâfir namazı kasretmeyip dört rek'ati tamam eder, birinci ka'dede de teşehhüd miktarı oturur ise, farzı tamâm olur. Çünkü onun farzı iki rek'attır. Birinci ka'de ona farzdır. Bu durumda, birinci ka'-de bulunduğu zaman onun farzı tamâm olur ve geri kalan iki rek'-at nafile olur. Fakat o müsâfir selâmı geciktirdiği için, nafilede vâcib olan iftitâh tekbirini terk etmesi ve yine Allah' (C.C.) in sadakasını kabul etmemek şüphesi sebebiyle isâet (edepsizlik) etmiş olur. Çünkü bize göre kasr, iskât için ruhsattır. Onun hükmü; âmilin o ruhsatı kabul etmeyip azimet etmesiyle günahkâr olmasıdır.

Farz tamâm oldukdan sonra, üzerine eklenen o iki rek'at nafiledir.

Eğer musallî birinci ka'dede teşehhüd miktarı oturmamış ise, farzı bâtıl olur ve hepsi nafileye dönüşür. Çünkü malûmdur ki, o müsâfir farzı yâni birinci ka'deyi terketmiştir.

Hasan bin Hayy' (Rh.A.) dan rivayet edilmiştir ki: «Bir müsâfir dört rek'ata niyetle iftitâh tekbiri alsa, iade eder. Hattâ son iki rek'at için iftitâh tekbiri alır.»

İmâm Eâzî (Rh.A.) demiştir ,kî: «Bu bizim kanaatimizdir. Çünkü o müsâfir şayet dört rek'ata niyet etse, şüphesiz farza muhalefet etmiş olur. Bu aynen Sabah Namazına dört rek'at niyet etmiş gibidir. Eğer namaza iki rek'at niyet edip iftitâhdan sonra dört yapsa, o namaz geçersiz olmuş olur. Öğle Namazına iftitâh edip ondan sonra İkindiye niyet eden kimse gibi olur. Zahidi şeyhinde de böyle zikredilmiştir.»

Sünnetlerde ihtilâf edilmiştir. Bir kavle göre; «Müsâfire efdal olan sünnetleri ruhsat cihetiyle terk etmesidir.» Diğer bir kavle göre : «Allah' (C.C.) a yaklaşmak ve sevâb için sünnetleri kılmasıdır.» Hinduvâ-nî (Rh.A.) demiştir ki: «Konaklama hâlinde kılıp yolculuk (yürüyüş) hâlinde terk etmelidir.» Yine bîr kavle, göre : «Yalnız Sabah Namazının sünnetini kılar.» Bir kavle göre de : «Akşam Namazının sünnetini de Sabah Namazınınki gibi kılar.» Muhît'de böyle zikredilmiştir.

Bir müsâfir, bir mukîme iktidâ etse, vakit içinde iktidâsi sahih olur ve o, başladığı namazı o iktidâ da tamâm eder. [3][76] Çünkü müsâ-firin mukîme iktidâ kasdı, tekmilin vâcib olması hakkında ikâmete niyet menzilesinde olur.

Müsâfir mukîme, vakitten sonra sefer ile değişmiş olan farzda iktidâ etmez. Çünkü o, dörtlü olan farzdır. Musannif, dörtlü (rübâî) kay-dıyle Sabah ve Akşam Namazını ayırdetmiştir. Çünkü müsâfirin, o namazın ikisinde de mukîme iktidâsı vakit içinde ve vakitten sonra sahih olur. Vakitten sonra sefer ile değişmiş olanda iktidâsının sahîh olmamasına sebeb, farzı farz olmayan üzerine hükmen bina lâzım geldiği içindir. Farzı, farz olmayan üzerine bina, eğer müsâfir, mukîme birinci çiftte iktidâ etmiş ise ya ka'de hakkındadır - çünkü ka'de ona farzdır, İmâma farz değildir - veya eğer ikinci çiftte iktidâ etmiş ise, kıraat hakkındadır. Çünkü ikinci çiftte kıraat imâma nafile, muktediye farzdır. Bu meselenin tahkikinin tamâmı Câmiu'l-Kebîr'in Telhis şer-hindedir.

Bunun aksi sahîhdir. Yâni mukîmin, müsâfire iktidâsı vakitte ve vakitten sonra sahîhdir. Çünkü mukîmin hâli, vakitte olan iktidâdan değişmiş olmaz. Zira mukîm, rriüsâfire vakitte iktidâ ederse, bu ka'de hakkında, nafile, kılanın farz kılana iktidâsı gibi olur. Şayet vakitten sonra iktidâ ederse, yine böyledir. Bundan sonra, müsâfire iktidâ eden mukîm, şayet tamamlamaya kadir olursa, esah kavide kıraat etmez. Çünkü o muktedî, namazının evveline imâm ile beraber yetişmesi bakımlından lâhık gibidir ve farzın kıraati imâmın kırâatiyle edâ edilmiş olur. İlk çift ile mesbûk bunun hilafıdır. İmâm ikinci çiftte kıraat etmiş olsa da, mesbûk onda kıraat eder. Çünkü o, nafile kırâata yetişmiştir.

Müsâfire iktidâ eden mukîm, namazı tamâm eder. Çünkü Resûlul-İah (SAV.), yolculuğunda insanlar ile namazı kılıp selâm verdiği vakitte : «Namazınızı tamamlayın, ey Mekkeliler. (Çünkü) Biz müsâfir bir topluluğuz.» [4][77]buyurmuştur.

İmâm olan müsâfirin, kendisine uyanlara : «Siz namazınızı tamamlayın, çünkü ben müsâfirim,» demesi mendûbdur. Nitekim Resûlüllah (S.A.V.) böyle buyurmuştur.

Gerek sefer ve gerek hazar, vakti kaçırılmış namazları değiştirmez.

Yâni musallî, seferde vakti kaçmış olan namazı kaza etse, kasr eder ve hazarda vakti kaçmış olan namazı seferde kaza etse, tamâm kılar.

---

[1][74] Müftâ bîh: Bu kelime, fetva mevzuu ile ilgili bir ıstılahtır. Bunu ve bununla ilgili bazı ıstılahları açıklamak icâbetmektedir.
Fetva: Lûgatte, sorulan bir müşkîl hakkında verilen cevab, hail ve beyândır.
Böyle bir suâle cevap vermeye iftâ denir.
Bir müşkîl şeyin hail ve izah edilmesini dilemek ise istif tâ dır.
istilanda Fetva; sorulan dinî bir meseleye dâir Fakîh bir zâtın verdiği bir cevaptan, açıkladığı hükümden ibarettir. Çoğulu fetâvâ'dir.
Kendisiyle fetva verilen kavle de muftâ bih denir.
Yine bir meseleyi öğrenmek için ehlinden soran kimseye s:'»il, müstefit denildiği gibi. o meseleyi bildiren ehliyetli zâta da miicîb, müfti denilir.

[2][75] Müstahsen: Dince güzel görülen, makbul ve muteber olan .şey, demektir. Bir başka ifâdeyle; Dince iyi ve faydalı olarak kabul edilen şeydir ki Fıkıh'da fer'İ delillerdendir.

[3][76] Yâni hu namaz hakkında, İmâma tâbi ve onun velayetine dâhil olduğundan dolayı mukîm olur. Aslın ikâmeti tabiin ikâmetini icâbettirir. Haklarındaki - tebâiyyetitı sübûtundan dolayı. Mevlâ (Efendi) ve Emîr niyetiyle mukîm oJan köle ve asker gibi..
Tâbi olanda hüküm; aslın şartıyle sabit olur. Hattâ Mevlâ ikâmete niyet etse ve köle bilmeyİp bir kaç gün nanıa/ı kasretse, sonra da durumu bilse, o namazı kaza eder.
(Kifâve)

[4][77] rbii Dflvûd, Ttrmizî, _İi|-mııvatla', Alımcd b, llanbcl.

Farzın değişmesinde mu'teber olan vaktin sonudur. Eğer musallî vaktin sonunda müsâfir olursa, onun üzerine iki rek'at vâcib olur. Eğer vaktin sonunda mukîm olursa, onun üzerine dört rek'at vâcib olur. Çünkü, sebebiyyette mu'teber olan, edâ olmadığı vakitte edanın öncesindeki şeydir. Nitekim bu, Usûl-ü Fıkhda sabit olan bir kaidedir.

Vatan-ı aslî, ancak misliyle bâtıl olur. Vatan-ı ikâmet de misli ile, sefer ile ve vatan-ı aslî ile bâtıl olur. Vatan-ı aslî meskendir ve vatan-ı ikâmet, müsâfirin mesken edinmeksizin onbeş gün veya daha çok oturmaya niyet ettiği yerdir. Şayet bir şahsın vatan-ı aslîsi olup bir diğer vatan-ı aslî daha edinse, gerek iki vatan arasında sefer müddeti olsun, gerekse olmasın, birinci vatan-ı aslî bâtıl olur. Hattâ müsâfirliği hâlinde oraya girse, ancak niyetle mukîm olur. Vatan-ı aslî, sefer ile bâtıl olmaz. Hattâ müsâfirliği hâlinde oraya girse, sâdece girmek ile mukîm olur. Vatan-ı ikâmet ise, misli ile bâtıl olur. Hattâ müsâfir birinci vatan-ı ikâmetinden sonra edindiği vatan-ı ikâmete girmiş olsa ve vatan-ı ikâmetle birinci vatan arasında sefer müddeti olmasa, ancak niyetle mukîm olur. Yine böylece, şayet o vatan-ı ikâmetten sefer etse veya vatan-ı asliyyesine geçse, ancak niyetle mukîm olur./

İtibâr aslın niyetinedir, yoksa asla tâbi olanın niyetine değildir. Yânii şayet asıl, sefere veya ikâmete niyet etse, asla tâbi olan da asıl gibi olur. Ve böylece, tâbi, bağımsızlık cihetiyle niyete muhtâc olmaz.

Bu aynen, kocası ile beraber yolcu olan kadın gibidir. Çünkü o kadın, mehrini tamâmiyle almış olduğu zaman, kocasına tâbidir. Onun niyetine itibâr edilmez. Muhît'de böyle zikredilmiştir.

Yine, efendisi ile yolculuk eden köle gibi. Yine, komutanın (emîrin) idaresinde ve rızkı da komutandan olup onun ile, beraber yolculuk eden asker gibi. Padişah ile beraber yolculuk eden emir de asker gibidir.

Yine, ücretli tutulan kimse gibi. Ücretli tutulan kimse, kendisini ücretle tutan kimse ile beraber yolculuk edip rızkı da ondan olursa, onun niyetine itibâr edilmez. Askerin komutanına tâbi olduğu gibi, o da ücretle tutana tâbidir.

Padişah, şayet yolculuk etse, namazı kasr eder. 1[78] Ancak, eğer sefer müddetinde ulaşacak yere gitmeyi kasd etmeksizin vilâyetini dolaşırsa, bu takdirde padişah müsâfir olmaz. Veya Padişah bir düşmanı aramak için çıkıp ona nerede yetişeceğini bilmezse, bu takdirde de müsâfir olmaz. Kâdîhân (Rh.A.) böyle zikretmiştir. Eğer kendisi ile menzili arasında sefer müddeti kadar yol olursa, Sultan menziline dönüşünde namazı kasr eder.

Bir kâfir ile-çocuğu beraberce üç gün veya üç günden çok yol gitmek kasdıyle çıksalar, kâfir İslama gelip çocuk da baliğ olsa ve bunların ikisi ile menzilleri, yâni gitmeye kasd ettikleri yer arası sefer müddetinden daha az olsa, Âmme-i Meşâyih (Ekseri Fukâha) demişlerdir kî: «Müslüman olan, seferden arta kalan yerlerde namazı kasre-der ve çocuk namazı tamâm kılar. Çünkü kâfirin niyeti muteberdir. Böylece, kâfir önceden müsâfir olmuştur. Çocuk onun aksinedir. Çünkü o, bu vakitten (bulûğdan) itibaren müsâfir olur. Geri kalan yol ise, sefer müddetine dâhil değildir.» Bu hususta, Ulemâ arasında; «Kâfir iken niyetine itibâr edilmemesi sebebiyle ikisi de yâni Müslüman olan da, bâ-liğ olan da namazı tamâm kılarlar» diyenler de vardır. Yine bir kavle göre; «Çocuğun müsâfir olan babasına tâbi olması sebebiyle ikisi de (Müslim ve sabî) de namazı kasr ederler.» 2[79]

Cuma Namazı Babı

Cuma namazı farzdır. 3[80] Çünkü Yüce Allah (C.C.) «Allah'ı anmaya hemen gidiniz.» 1[81] buyurmuştur. Bir şeye hemen gitmek (sa'y) ile emrolunmak, sârifden (manîden) hâlî olarak, ancak vü-cûb için olur. 2[82]

1[78] İLK KASREDİLEN NAMAZ:

Diirrül Muhtar Hâşiyesindeki bir rivayete göre; Asr-t Scâdetteki İlk kasrolunan (kısaltılan) namaz İkindi Namazıdır ki Peygamberimiz (S.A.V.) Hudeybiye Gazası (Mü-sâlahası) nda Mekke'ye iki merhale mesafedeki Usfân mevkiinde (I Zilka'tlc 6 H. / 13 Mart 628 M.) kasretmİşlerdtr.

2[79] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 230-236.

3[80] İLK CUMA NAMAZI i

Peygamberimiz (S.A.V.) Mekke'den Medine'ye Hicretleri sırasında Küba'ya Kuşluk vakti geldiklerinde Amnıâr bin Yâsir (R.A.) «Resülüllah için, istediği zaman gölgesinde yatıp dinleneceği, gölgeleneceği ve içinde namaz kılacağı bir yer yapsak olmaz mı?» demişti. Bunun üzerine daha önce anlattığımız şekilde Kubâ Mescidini inşâ etmişlerdi. (M. 622)

Peygamberimiz (S.A.V.) Küba'da 14 gün Amr bin AvfoğuMarında ikâmet eylediler. Bu ikâmetleri sırasında Pazartesi. Salı, Çarşamba ve Perşembe günleri Kubâ Mescidinde namaz kıldılar.

Bu 14 günlük -ikâmetten sonra bir Cuma günü Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) devesine bindi, arkasına da Ebû Bekir' (R.A.) i aldı. Karşılamaya gelen Muhacirlerden ve Ensâr-dan silâhlı 100 kişilik bir toplulukla Allah' (C.C.) in büyük iütfuna şükrederek Kubâ köyünden hareket edip Medine'ye doğru yola çıktı.

Yolda Avfoğlu Sâlimoğullanna äid «Ranûnâ» vadisine varıldı. Öğle Namazı vakti gelmişti. Devesinden indi ilk olarak orada- arka arkaya ikt hutbe okudu. Cemâatle Cuma Namazını kıldırdı. Râsûl-i Ekrem'in Medîne'de kıldırdığı ilk Cuma Namazı işte bu oldu. (Hicrî I. sene Rebi'ülevvel'in ilk Cuma gönü.)

Peygamber Efendimizin (S.A.V.) irâd buyurduktan Uk Cuma Hutbesinin özeti ise şudur:

Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Allah' (C.C.) a hamdü senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu : «Ey insanlar! Sağlığınızda Ahiretinlz için hazırlık görünüz, şüphesiz bilirsiniz ki kıyamet gününde herkes sorguya «ekilecek ve çobansız bıraktığı koyunundan (mes'ul olduğu kimselerden) sorulacak. Sonra Cenâb-ı Hak Ona tercümansız ve vasıtasız olarak bizzat: (Sana benim Peygamberim gelip de bildirmedi mi? Ben sana mal verdim, sana ihsan ve iyilikte bulundum. Sen kendin için ne hazırlık yaptın) diyecek ve o kimse de sağma soluna bakacak, bir şey göremiyecek. önüne bakacak Cehennemden başka bir şey göre* miyecek. öyleyse kim kendisini yarım bir hurma ile de olsa ateşten kurtarabilecekse, hemen o iyiliği yapsın. Onu da bulamazsa «Lâ ilahe illallah Muhammedün Resûlüllâlı» kelime-i tayyibesî ile kendisini kurtarsın. Zira, onunla bir hayra on mislinden yedîyüz misline kadar sevâb verilir. Allah'ın selâm, rahmet ve bereketi sizlere olsun.»

Peygamber Efendimiz (S.A.V.) birinci hutbeyi böylece ikmâl ettikten sonra ikinci hutbeye kalkıp şöyle buyurdu:

«Allah'a hamd ve sena eder, Ondan yardım dilerim. Nefislerimizin şerlerinden ve kötü amellerimizden Allah'a sığınırız. Allah'ın doğruluğa (hidâyete) sevkettiğİni kimse saptıramaz. Allah'ın saptırdığını da kimse doğruluğa (hidâyete) sevkedemez. Allah' (C.C.) dan başka İlâh olmadığına, birliğine ve O'nun ortağı bulunmadığına şahitlik ederim. Sözlerin en güzeli AUah' (C.C.) in kitabıdır. Cenâb-ı Hakkın kalbinde Kur'ân'ı süslediği, kâfir iken Müslüman olmayı nasib ettiği ve kendisinin de Kur'ân'ı bütün sözlere tercih ettiği kimse kurtulmuştur. Doğrusu Allah' (C.C.) m kitabı sözlerin en güzeli ve en üstünüdür. Allah' (C.C.) in sevdiğini seviniz. O'nu (Allah' (C.C.) ı) candan ve gönülden seviniz. Allah' (C.C.) m kelâmından ve zikrinden usanmayınız ve Onun kelâmından kalbinize kasavet gelmesin. Çünkü Allah' (C.C.) m kelâmı herşejin en iyisini ayırıp, seçer. İşlerin iyisini, seçkin kullar olan Peygamberleri ve en iyi kıssaları anlatır. O helâl ve haramı bildirir.

Artık Allah' (C.C.) a kulluk ediniz ve O'na bir şey ortak etmeyiniz. O'ndan hakkıyla sakınınız. Allah* (C.C.) a yönelen güzel sözünüzle ve aranızda Allah' (C.C.) in kelâmiyla sevişiniz. Şüphesiz biliniz ki, AllahÜ Teâlâ ahdini bozanlara gazâb eder. Selâm sîzlerin üzerine olsun.»

Cuma Namazının Sıhhatinin Şartları :

1- Cuma Namazının -sıhhatinin şartı, şehirdir. Köyler (karyeler) de (Cum'a) caiz değildir. İmâm Şafiî (Rh.A.) ayrı görüştedir.

Şehir (mısr); mescidlerinin en büyüğüne - mutlaka orada oturanlar değil - üzerine Cuma vâcib olan 3[83] halkı sığmayan beldedir veya Müftüsü olan beldedir. Bunu Kâdîhân (Rh.A.) zikretmiştir.

Yine şehir; emîri, ve ahkâmı infaz edip cezaları uygulayan Kadısı olan beldedir. Bu iki ma'nâ, İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) dan nakle (inmiştir. Birinci ma'nâ Kerhî' (Rh.A.) nin kabul ettiğidir. İkinci ma'-nâ, Selcî' (Rh.A.) nin kabul ettiğidir.

Veya Cuma Namazının sıhhatinin şartı, finây-ı mısr'dır. O finâ 4[84], şehrin işleri için hazırlanmış olmak bakımından şehre bitişik bir yerdir. Bu, at koşturmak, asker toplamak, ok atmaya çıkmak, ölüleri gömmek ve cenaze namazı kılmak ve bunlara benzer işler için hazırlanmış yerdir.

2- Yine Cuma'mn sıhhatinin bir şartı da Sultân'dır. Veya Cuma Namazını kıldırmak için Sultân'ın emrettiği kimsedir.

Şehrin Valisi vefat etse, onlara ölünün halîfesi Cuma Namazı kıldırır. Veya «Sâhib-i Sarat» kıldırır. Sarat; alâmet mânâsındadır. Ona Şıh-ne 5[85] (yâni Emniyet Âmiri) denir. Sarat adı verilmesinin sebebi şudur: Zira, onlar kendilerine, bilinip tanınmaları için alâmet koyarlar.

Veya Cuma'yi Kadı kıldırır. Çünkü halkın işi onlara verilmiştir. Kâdîhân (Rh.A.) böyle zikretmiştir.

Cuma'mn kılınması için, halkın bir kimseyi nasb (tâyin) etmelerine itibâr edilmez Ancak, eğer ölünün halîfesi, sahibi sarat ve kadî bulunmazsa, o zaman halkın bir kimseyi tâyinine itibâr edilir.

Hicretin 1. ci senesi Rebi'ülevvel ayının İlk Cuma günü Medine'de kılınmaya başlanılan Cuma Namazı daha sonra diğer Müslüman Devletlerinde de kılınmaya başlanmıştır.

İstanbul'da ise, fethi müteakib yâni 29 Mayıs 1453 Salı (27 Cumâdel ulâ 857) gününden sonra kılınmaya başlanmıştır.

Cuma Namazının farzıyyelinden evvel de Cuma Namazı kılınmıştı.

Medînelilerden bir' kısım halk Müslüman olunca, Peygamber (S.A.V.) Efendimizden bir muallim İstemişler, Resûl-i Ekrem (S.A.V.) de Mus'ab bin Umeyr' (R.A.) ı göndermişti. Mus'ab (R.A), Ebû Umâme Es'ad bin Zürâre3 (R.A.) in nezdİnde müsâfir olmuş ve O'nun yardımıyla mevcudu 40'a varan ^Ehl-i îmâna Cuma günleri Medine hâricinde Neki'ÜI Hadamât (yahut Neki'ül Hudmân) denilen mevkide namaz kıldirmistı.

MESCİDÎ NEBEVİ VE İLK MİNBER.

Resûl-i Ekrem (SAV.) Efendimiz Kubâ Mescidini inşâ ettirdikten sonra bir Cuma günü Medîne-İ MÜnevvere'ye teşrif etmişler ve Ebû Eyyûb'ÜI Ensârî (R.A.) nin evine teşrif buyurmuşlardı. (622 M.)

Peygamber Efendimizin (S.A.V.) hicrette bindiği devenin, Medine'de oturduğu yerin yanında bir mirbed (hurma kurutmaya mahsûs yer) vardı. Burası Fhl-i İslama ma'bed olabilecek bir bina inşasına müsâid idi. Bu arazi Râfi' bin Amr' (R.A.) ,n oğulları Sehl ve Süheyl isminde iki yetimin mülküydü.

Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz yetimlerin velîlerini celbetlirdi, mülklerini 10 altın bedel ile salın aldırıp zeminini tesviye ettirdi. Sonra da taş getirmelerini ve kerpiç kesmelerini Ashabına buyurdu.

1[81] Bk. Cum'a sûresi (62); âyet: 9 Kerpiçlerin çamurunun Baki'ul Garkadır) sol tarafında ve Ebû Eyyûb' (R.A.) un kuyusu yanındaki Baki'i Habhabede yoğurulduğu ve Hadramutlu bir zâtın nezâreti altında imâl olunduğu Eyyub Sabrı Paşa'nın «Mir'at-i Medine» isimli kitabında anlatılır.

Kerpiçlerin imâline nezâret eden zâtın da Talk bin Ali (veya Talk bin Sümâme) olduğu, İbn-i Hâcer-i Askalânî'nİn «Kitab'iil tsâbe fi Esam'is Sahabe» isimli kitabında zikredilir.

Mescid-i Seâdet'in arsasının eni ve boyu başlangıçta 70'er zira' (47.60 m.) idi, Kıble değiştikten sonra Ölçüler 100'er zira' (68 m.) ya çıkarıldı. 3 arşın (2.04 m.) derinliğinde açılan temeller tahkim edildi, zeminden 7 zira' (4.76 m) yüksek olan duvarlar da kerpiçle Örüldü. Hurma ağacından yontulmuş direklere dayanan çatı, hurma dallarıyla örtülüp üstüne de toprak atıldı.

Şimdiki HiicnM Seâdetin Bâb'üt tevessül denilen kapısı yerine bir Mİhrâb ve biri şimdiki Mihrâb'iin Nebi mevkiinde olmak üzere üç tane kapı yapıldı.

Başlangıçda Mescidin zemini topraktı. Bir gece yağmur yağınca zemin çamur olmuş* tu. Bunun üzerine Ömer (R.A.) ridâsına'hasba denilen küçük çakıl (aşlarından doldurup onları secde edeceği yere yaydı. Bir süre sonra da mescidin tamâmına hasba yayıldı.

Keşf'iH Gumme'de, Mescide ilk defâ hasır yaydıran zâtın Ömer (R.A.) olduğu yazılıdır.

Mescid, ilk zamanlar hurma yapraklan ve budakları yakılmak suretiyle aydınlatılıyordu, Hicrî 9 senesinde Medine'ye gelip Müslüman olan Temim I>arî Şam'dan getirdiği kandilleri Mescide asınca da daimî surette tenvir edilmeye başlandı.

Mescİd-i Nebevî'nin elektrik ile aydınlatılması ise; 25 Şaban 326'da Sultan İkinci Abdüihamid' (Rh.A.) in tren yolunu Medine'ye kadar uzattırmasından sonra gerçekleştirilmiştir.

İslâm Tarihinde ilk minber de Mescid-i Nebevî içindeki minberdir.

Buhârî'nin Aynî Şerhinde; minberi Ensârdan Ulâse (R.Anha) ismindeki bir kadının Câbe Ağaçlığında yetişen Esi' (Ilgın Ağacı) den dülger olan kölesi Meymûn'a yaptırdığı ve Mescid-i Nebeviye gönderdiği yanlıdır. (2 H. / 623 M / Nübüvvetin 14.CÜ senesi)

Minber-i, Seâdetin kapısına İlk defa olarak perde astıran zâtın Osman bin Affan (R.A.) olduğu mervidir.

Mescid-i Nebevî'de hâlen mevcûd olan mermer minberi ise Sultan Murad İTL imâl ve irsal ettirmiştir.

(Hak Dîni - Kur'ân Dili, Elmalılı Hamdi Yazır, C. 4 - Müsned, Ahmed bin Hanbel -Sahih, Buhârî - Sünen, Ebû Dâvûd - Kısâs-ı Enbiyâ, Cevdet Paşa - Nurii'i Yakîn, Mu-hammeıl el Hudarî - Müslümanlıkta İbâdet Tarihi, Tâhir'ül Mevlevi)

2[82] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 237-238.

3[83] Cum'ü vâcib olan» kaydıyla kadınlar, çocuklar ve cariyeler hüküm dışı kalmakladır.

4[84] Eski İstanbul'da Kâğıthane, Davutpaşa ve Okmeydanı gibi semtler buna benzer mahallerdir.

5[85] Osmanlı Devletinde şehirlerde Subaşı denilen zabıtadır ki; Sultan tarafından tâyin edilir ve şehrin asayişini temin ederdi. Bugünkü «Emniyet (Zabıta) Amiri» ne tekabül eder.

Subaşının mânâsı, imlâ tarzı ve vazifesi muhtelif eserlerde başka şekillerde gösterilmiştir.

«Mecelle-i Pmûr-u Belediye'» nin verdiği malûmata göre; Subaşı, Zabıta, daha ziyâde Belediye memurlarının gördükleri işleri gören ve kaza itibar olunan kasabaların başında bulunan memurun unvanıdır.

Selçuklularda Subaşı, kumandap, serasker mânâsına olarak Zabıta işlerinde kullanılır idi.

Selçuklularda bir de fazla olarak Şahne vardı. Şahne, Kâmus'a göre (şm) in kes-resiyle (şıhne); Şehirlerde Subaşv tâbir olunan zabite denir ki Sultan tarafından tâyin edilip Şehrin inzibatı hususuna kefil olur. Hâlâ avam lisanında (şm) in fethasıyle Sahn« olarak dolaşır.

Selçuklularda Subaşılık Miri re Timur olmak üzere İki kısma ayrılırdı:

Mîri Subaşılar; şehirlerde ihtisab (Polis ve Belediye işlerini yürütme) vazifesiyle mükellef olan subaşılardır.

Bunların vazifesi; gündüzleri kol gezerek çarşı, pazar ve mahalle aralarının temizliğini temin etmek, kaldırımları tamir ettirmek, yıkılmak tehlikesine uğrayan evlerin yaptırılması için Mimarbaşıya haber vermektir. Geceleri Asesbaşı (Polis Müdürü) ile kol gezerek ahlâk dışı yaşıyan zümreyi teftiş ve kontrol İle meşgul olmak gibi ZfiMa ve Belediyeye âid olan işlerdi.

Hulâsa; Subayları Kâdl'nın emri altında bulunurlar, hem Belediye ve hem de Zabıta işlerine bakarlardı.

Cuma'yi Hac mevsiminde Mina'da ancak Halîfenin veya Mekke'de olan Hicaz Emîrinin 1[86] kıldırması caizdir. Yâni Hac mevsiminin dışında Arafat'ta ve Mina'da; mevsimde Mina'da, Mevsim Emîrinin - ki ona Hac Emîri denir - Cuma'yı kıldırması caiz değildir. Ancak Halîfenin ve Hicaz Sultanının kıldırması caizdir.

3- Yine, Cuma Namazının sıhhatinin şartı, Öğle Namazının vaktidir. Öğle vaktinin çıkmasıyle Cuma bâtıl olur. Bu durumda, Öğle Namazı kaza edilir, Cuma yerine geçmez.

4- Cuma Namazının sıhhatinin bîr şartı da, tesbîha (Cenâb-ı Hakk'kı teşbihler) miktarı hutbedir, tmâmeyn'e göre, hutbe denilebilecek uzun bir zikr lâzımdır, İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre, iki hutbe lâzımdır, ki iki hutbeden her biri tahmîd (hamd-ü sena) ve salevât (sa-lât-ü selâm) ve takva ile tavsiyeyi ihtiva etmelidir. Birinci hutbe kıraate dâir ve ikinci hutbe mü'minler için dua hakkındadır.

Hutbe, Cuma Namazından önce, Cuma'mn vaktinde okunur. Eğer Cuma'yı hutbesiz kılsalar veya hatib hutbeyi Cuma Namazından sonra okusa veya vaktinden önce okusa, Cuma bâtıl olur. Ve bu durumda, vaktinde iade edilir.

5- Cuma Namazının sıhhatinin bir şartı da cemâattir. Cemâatin en azı, imâmdan başka, erkeklerden üç kişidir. Eğer cemâat, imâm secde etmeden önce dağılmış olsalar, şartı mevcûd olmadığı için bâtıl olur, ve Öğle Namazım kılmaya başlamak gerekir. Eğer cemâat üç erkek kalırsa veya imâmın sücûdundan sonra ayrılırlarsa, Cuma Namazını tamâm ederler. Çünkü cemâat Cuma'mn kurulmasının (in'ikâdının) şartıdır. Cemâat ise kurulmuştur. Devamı şart değildir.

6- Cuma Namazının sıhhatinin bir şartı da izn-i âmmdır. Yâni Emîrin, insanlar içjn umûmî müsâde vermesidir. Hattâ emîr, köşkünün kapısını kapayıp maiyyetiyle Cuma Namazını kılsa, caiz olmaz. Çünkü Cuma Namazı, İslâm'ın şiarından ve Dînin husûsiyetlerindendir. Bu bakımdan, kılınması, duyurulmak* ve yayılmak yoluyla vâcibdir. Eğer Emîr köşkünün kapısını açıp maiyyetiyle birlikte Cuma'yı kılar ve insanların girmesine izin verirse Cuma caiz olur. Fakat mekruh olur. Çünkü Emîr cemeden (toplayan) mescidin hakkını yerine getirmemiştir. 2[87]

Cumanın Vücûbunun Şartları:

1- Cuma Namazının musallî üzerine vâcib olmasının şartı, şehirde ikâmet etmesidir.

2 - Yine timsalimin sağlıklı, hür, erkek, âkil ve baliğ olması, iki gözü ve ayağı sağlam olmasıdır.

Zikredilen bu şartlan ve benzerini yitirene Cuma vâcib değildir.

Meselâ, zâiim sultandan gizlenen kimse veya zindanda mahbûs olan kimse gibi. Eğer bunlar Cuma Namazım kılsalar, vaktin farzı düşer. Çünkü Cuma'nın şartlarım "yitiren kimseden düşmesi hafifletmek içindir. Bu bakımdan, şayet (şartlan) yitiren kimse o düşeni (farzı) yük-lense, vaktin farzı yerine caiz olur. Müsâfirin (yolcunun) oruç tutması gibi.

Cuma Namazı, şehrin bir kaç yerinde caiz olur. Bu cevaz, İmâm A'zam' (Rh.A.) in ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) in sözüdür. Esah kavi
budur. Çünkü büyük bir şehirde bir tek yerde insanların toplanmasında güçlük vardır. Güçlük ise kaldırılmıştır. Cuma Namazından başka namazda imamete uygun olan kimse, Cuma Namazında da uygundur.

Cuma Namazı müsâfir, köle ve hasta için caizdir. İmâm Züfer (Rh.A.), caiz olmaz, demiştir. Çünkü Cuma Namazı, çocuk ile kadına vâcib olmadığı gibi, onlara da vâcib değildir. Bizim kanaatimiz şudur ki: Şüphesiz onlar imamete ehildir. Onlardan vucûbun düşmesi ruhsatı tahfif içindir. Bu durumda, onlar şayet Cuma Namazında hâzır olsalar, vaktin farzı

1[86] Hicaz Emîri: Peygamberimizin neseb-i şeriflerinden seçilip, Mekke'de oturan ve salahiyetli bulunduğu islerle meşgul olan zâta verilen unvandır. Bu emir; Mekke, Medine ve sonraları Cidde'yi de içine alan bölgenin, salahiyetli bulunduğu işlerine bakardı.
Emiriil Hac (Hac Emîri, Mevsim Emîri): Hac için Mekke'ye giden kafilelerin reisi hakkında kullanılan bir tâbirdir.
İslâmiyette bu işe ilk memur edilen Hz. Ebû Bekir' (R.A.) dır. (H. 9 / M. 630) Emîrü'l Hac olanların; kervanları Hacca emniyet altında getirip götürmelerinden ve; Hac müddetince inzibatı Mekke'de temin etmelerinden başka Mekke'de Arafat'ta ve diğer mübarek makamlarda yapılacak menâsİki idare etmek gibi vazifeleri de vardı.
Mısır'ın Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı ülkesine ilhakına kadar Nfısır Memlukleriyle OsmanJı Padişahları ayrı ayrı Emîrü'l Hac nasbederlerdi.
Mısır Emîrü'l Haccı Kahire hacılarını, Osmanls Emîrü'l Haccı da İstanbul hacılarını Şam yoluyla Mekke'ye götürürlerdi.
Osmanlı hilâfetinde bu memuriyet sonraları Siirrc Emînliğine tahvil edilmiştir.
EMİR : Bir kavmin, bir yerin reisi mânâsına kullanılan bir tâbirdir.
Kâmûs'da: Kebîr vezninde bir kavme fermanreva olan âdeme denir ki ıstılahımızda Bey tâbir olunur.
MüsUkİmzâde merhumun beyânına göre; Bey lafzı Türkîde zengin âdeme denir.
Emîr, eski İslâm Devletlerinde kumandan yerine de kullanılmıştır. Emîrü'l Ceyş o kabildendir.
Daha sonraları; Emîr-i Mekke, Emîr-i Ahur, Emîrül Hac, Emîrü'l Ümerâ gibi tâbirler de kullanılmıştır.
Osmanlı Devletinin kurucusu Osman Bey'den Yıldırım Bayezit'e kadar ve hattâ sonrakilere kadar Padişaha «Emîr» denildiği gibi «Bey» de denirdi.
HALİFE: İlâhî hükümlerin icrasında Peygamber Efendimize (S.A.V.) vekil olan zât. Emîrü'l Müminin yerinde kullanılan bir tâbirdir. Çoğulu, Hulefâ'dır.
Bu tâbir müfred ve cem'i olarak Kur'ân-ı Kerîm'de de geçer.
Hilâfete, tmâmet de denildiği için Halife'ye aynı zamanda tmâm da söylenir. Yalnız, cemâate İmâm olandan ayırdetmek için buna Imâmet-i Kübrâ denir.
İslâm Ulemâsı, Hilâfet makamını işgal edecek zâtlarda; İlim, Adalet, Kifayet, Âza ve havasta selâmet gibi dört şartın tahakkukunu ararlardı.
EMİRÜX MÜMİNİN: Padişahlar hakkında kullanılan bir tâbirdir.
Müminlerin Bey'i. İslamların Padişahı mânâsına gelen bu tâbir aynı zamanda Peygamberimizin (S.A.V.) Halifesi demektir.
Islâmiyette bu unvan ilk defa Hz. Ömer' (R.A.) e verilmiş, sonraları Emevî, Abbasî, Fatımî ve Osmanlı halifeleri de bu tâbiri kullanmışlardır.
SULTAN: İbni Haldun'a göre; Osmanlı Padişahları hakkında, diğer İslâm hükümdarları gibi unvan olarak kullanılmış bir tâbirdir.
Bu unvanı ilk kullanan Abbasî Vezirlerinden Cağfer bin Yahya'dır.
Bir zamanlar Bağdat ve Şam valilerine de Sultan denilmiştir.
Bazan de Sultan kelimesiyle bizzat Halife kasdedilmiştİr.
Islâmiyette İlk defa, resmen Sultan unvanını kullanan Mahmud Gaznevîdir. Bu unvanı sonraları Selçukîler, Eyyubîler, Kölemenler ve Osmanlılar kullanmıştır.
Bu unvanı ilk defa kullanan Osmanlı Padişahı Çelebi Sultan Mehmeddir.

2[87] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi I, Eser Neşriyat: 239-242.

yerine geçer. Müsâfirin oruç tutması gibi. Çocuk bunun hilafıdır. Çünkü çocuk imamete ehil değildir. Kadın da, müsâfir, köle ve hastanın aksidir. Çünkü kadın, ehil değildir. Yâni erkeklere imâm olmaya uygun değildir.

Cuma Namazı, müsâfir, köle ve hastanın hâzır olmasıyle de yerine getirilir. Hattâ bunlardan başka kimse hâzır olmasa, Cuma caiz olur.

Cuma gününde şehirde; özürlü, tutuklu ve müsâfir olan ve şehir halkından Cuma Namazını kaçırmış olanların Öğle Namazını cemâat ile kılmaları mekruhtur. Şehir (mısr) kaydı, sevâd (şehrin kenarındaki köy) ı ayırdetmek içindir. Mekruh olmasının sebebi, onda Cuma Namazını ihlâl bulunduğu içindir. Çünkü Cuma Namazı pek çok cemâatleri biraraya toplayıcıdır. Köy halkı bunun aksinedir. Çünkü onlara Cuma vâcib olmaz. Eğer Cuma'yı kaçıran özürlü, tutuklu ve müsâfir, Öğle Namazını cemâat ile kılsalar, Öğle Namazının şartları toplandığı için namazları caiz olur. Özürlü olanın hükmünden, özürlü olmayanın Öğle Namazının mekruh olması daha iyi anlaşılır.

Özürlü, tutuklu ve müsâfirden başkasının Öğle Namazını, Cuma Namazından önce kılması, yukarıda geçen sebebden dolayı, Cuma Namazına halel verdiği için, mekruhtur. Eğer o Cuma'dan önce Öğle Namazını kılan kimse pişman olup, imâm Cuma Namazında iken Cu-ma'ya gitse, O'nun Cuma'dan önce kıldığı Öğle Namazı, sâdece o Cu-ma'ya gitmekle bâtıl olur. Gerek o kimse Cuma Namazına yetişsin (başlasın), gerekse yetişmesin (başlamasın) müsavidir.

İmâmeyn demişlerdir ki : Onun Öğle Namazı, hattâ imâm ile beraber Cuma'ya.dâhil olsa da, bâtıl olmaz. Çünkü Cuma'ya sa'y (yâni hemen gitmek) öğle Namazının aşağısıdır. Öyleyse Öğle Namazının tamâm olmasından sonra sa'y (yâni hemen gitmek) Öğle Namazını, bozmaz. Halbuki Cuma, Öğle Namazının üstüdür. Şu hâlde Cuma, Öğle Namazını bozar. Bu durumda o kimse, imâmın ayrılmasından sonra Cuma'ya yönelmiş gibi olmuştur.

İmâm A'zam (Rh.A.) için delîl şudur: Şüphesiz Cuma'ya hemen gitmek (sa'y) Cuma'nın husûsiyetlerindendir. Bu durumda, o sa'y ihtiyaten Öğle Namazının bozulması hakkında Cuma menzilesine indirilir. İmâmın Cuma'dan ayrılmasından sonra olan sa'y bunun hilâfınadır. Çünkü ayrılmasından sonra olan sa'y (hemen gitme), Cuma'ya sa'y değildir. Sa'y anlamına da değildir.

Cuma Namazına teşehhüdde veya sehv secdesinde yetişen kimse, o Cuma Namazını tamamlar. Çünkü Cuma gününde imâma yetişen kimse, yetiştiği namazı imâm ile beraber kılar, ve Cuma'yı onun üzerine biriâ eder (tamamlar). Bu İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Ebû Yûsuf-(Rh.A.) e göredir. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) : i-

«Sizler namazdan yetiştiğinizi kılın ve kaçırdığınızı da kaza edin.»

buyurmuştur.

İmâm Muhammed (Rh.A.) demiştir ki: «Eğer musallî, Cuma Namazında imâm ile beraber ikinci rekatın çoğuna, meselâ, imâm rükûda iken yetişse, Cuma'yı onun üzerine bina eder. Eğer ikinci rek'atın daha azma, meselâ, imâm rükûdan başını kaldırdıkdan sonra yetişse, Öğle Namazını onun üzerine bina eder.» 1[88]

Hutbenin Hükümleri :

İmâm, hutbe için aslen ve Cuma Namazı için ibtidâen yerine başkasını geçirmez. Yâni hutbe için istihlâf aslen caiz olmaz ve namaz için de ibtidâen (başta) caiz olmaz. Ancak imâma hades vâki oldukdan sonra namaz için başkasını yerine geçirmesi caiz olur. Bu, Hidâye'-nin «Edeb'ül-Kâdî» bölümünde zikredilenlerden anlaşılandır.

Cuma Namazını kıldırmaya memur olan kimse bunun hilâfmadır ki o (yâni görevlendirilmiş memur) yerine başkasını bırakır. Çünkü Cu-ma'yı kılmak muvakkat olduğu için, vakti geçmeye yakındır. Şu halde (Cuma'nın edası için) ona emir, vakit sebebiyle istihlâfa izin olmuştur.

Hidâye sarihleri demişlerdir ki : Me'mûrun, yerine başkasını bırakması caizdir. Zira Cuma'nın edası vakti geçmeye yakındır. Çünkü belli bir,, vakitle sınırlı olduğundan, o vaktin geçmesiyle Cuma'nın edası da geçer. Böylece, edâ emri, o vakit sebebiyle halîfeden delâlet yönünden başkasını yerine bırakmaya izin olur. Lâkin istihlâf,. bu başka kişi hutbeyi dinlediği vakitte caiz olur. Çünkü hutbe, Cuma'mn iftitâhının şartlarındandır. Bu istihlâfın caiz olmasının sebebi; şüphesiz hutbe ve hutbeden sonra imametin, kaza (Kâdî tayini) gibi Sultanın işlerinden olmasıdır. Öyleyse hutbe ve imamet başkası için caiz değildir. Ancak Sultanın izni ile caizdir. Şu halde, şayet izin bulunmazsa caiz değildir. Bunun tahkiki, Şeyh Ebû'l-Muîn (Rh.A.) in, El-Câmî'ul-Kebîr şerhinde-ki şu sözüdür: «Kâdî'nîn, yerine başkasını geçirmesi, ancak Sultân istih-lâfı Kâdî'ya bıraktığı zaman caiz olur. Çünkü Kâdî, kazayı (Muhakeme etme işini -Kadılığı-) izin ile elde eder. Şu halde izin verilmeyen Kâdî hakkında kaza, izinden Önce olan duruma göre bakî kalır. Kâdî'nin, yerine başkasını geçirmesi, Sultan kâdîye istihlâfı bıraktıkdan sonra caiz olur. Çünkü Kâdî, Sultânın izni ile istihlâfa mâlik olmuştur. Nitekim insanlar arasında kâdînin, kendi hakkında kazaya (hüküm vermeye) mâlik olması gibi. Kâdî'nin bu istihlâfı meselâ, satışa vekîl kılınan kimse, şayet başkasını vekîl etse, izinsiz caiz olmayacağı meselesi ile itibâr olunur. Ödünç alan kimse (müsteîr) bunun aksinedir. Ödünç alan kimsenin ödünç vermesi caizdir. Çünkü menfaatler ödünç alanın mülkü üzerinde meydana gelir. Bu durumda, müsteîr, o menfaatleri başkasına temlike mâlik olur. Böylece müsteîr, mülk hükmüyle tasarruf da bulunur.»

Bizim üzerinde konuştuğumuz, bunun aksidir. Çünkü kâdî, izin hükmüyle mutasarrıftır. Ve izin verildiği şey kadarıyle mâlik olur.

Bundan sonra Şeyh Ebû'l-Muîn (Rh.A.) demiştir ki: Bu meseleyi bizim Ulemâmız açıklayıp dediler ki: Bir kimse başkasının makamına başkası (üçüncü şahıs) adına geçse, O kimse için kendi makamına başkasını geçirmesi caiz değildir. (İstihlâf meselesi gibi). 2[89] Fakat bir kimse başkasının makamına kendisi için geçse, kendi makamına başkasını geçirmesi caizdir. (İstiare meselesi gibi).3[90]

Fıkıh ise, bizim açıkladığımız şekildedir.

1[88] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi I, Eser Neşriyat: 242-244.

2[89] Hutbe için istihlâf (yerine birini geçirmek) şeklinde olduğu gibi. (Azmizâde)

3[90] Bey' (Alım-satım) için tevkil (vekil tâyini) meselesinde olduğu gibi. (Azmizâde)

Eğer denilirse ki; Sultân tarafından istihlâfa me'zûn olmayan asî-lin hazar olduğu sırada, naibin hitabeti caiz olur mu? Nitekim istihlâfa me'zûn olmayan kâdî hâzır olduğu zaman, naibin hükmü; ve izni olmayan müvekkilin hâzır olması sırasında vekilin tasarrufu caiz olduğu gibi caiz olur mu? diye sorulursa, cevâbında biz, «Olmaz» deriz. Çünkü onların (yâni hüküm ve tasarrufun) medarı (sebebi), reylerinin mevcudiyetidir. Bu durumda, şayet rey bulunursa, caiz olur. Cuma bunun gibi değildir. Çünkü Cuma'yı kılmada, reye lüzum yoktur. Kâdî ve hatibin, yerine başkasını geçirmesi (istihlâf), ancak Sultân tarafından onlara (namaz ve hutbeye) istihlâf için izin verildiği zaman caiz olur. y\ncak bu takdirde istihlâf caiz olur. Bu ehemmiyetle bilinmesi gereken meseledir. İnsanlar bundan gafildirler.

Birinci ezan 1[91] ile Cuma'ya sa'y (hemen gitmek) vâcibdir 2[92] ve alım - satım mekrûhdur. Çünkü Yüce Allah (C.C.) «Cuma günü namaz için ezan okunduğu zaman Allah'ı anmaya hemen gidin, alım - satımı bırakın.» 3[93] buyurmuştur.

Sa'y (yâni hemen gitmek), ikinci ezanda vâcib olur, diyenler de vardır. Çünkü birinci ezan (minarede okunan) Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) in zamanında yoktu. Esah olan birinci sözdür. Çünkü eğer musallî, ikinci ezan vaktinde yönelse, Cuma Namazımdan önce sünneti kılmaya ve hutbeyi dinlemeye imkân bulamaz. Hattâ onun Cuma'yı kaçırmasından korkulur.

Her ne kadar Hidâye sahibi Hidâye'de; «Sa'yın vâcib ve alım satımın haram» olduğunu söylemiş ise de, musannif «alım satım haramdır.» dememiştir. Zira ezan vaktinde alım - satım caizdir. Fakat mekruhtur. Nitekim bu hususlar fürû ve usûl kitaplarında yazılmıştır. Bundan dolayı bazı Hidâye sarihleri, kerahet lafzı harama delâlet eder, demişlerdir.

İmâıım minbere çıkmasryle, 4[94] Cuma Namazının tamamlanmasına kadar namaz kılmak ve konuşmak haramdır. Musannif, burada, Hidâye sahibinin Hidâyede dediği gibi «hutbe tamamlanıncaya kadar» dememiştir.

Nitekim Muhît'de ve Gayet'ul-Beyân'da açıklanmıştır kî : Şüphesiz namaz ve konuşmak, imâmın minbere çıkışı vaktinden Cuma Namazından ayrılıncaya kadar mekfûhtur. Bir kimse, imâm minbere çıktığı zaman, namazda olsa, Cuma'nm sünneti de olsa, iki rek'atm başında namazı keser. Eğer o kimse bir rek'atı kılsa, onun üzerine diğer bir rek'-atı ekleyip selâm verir. Eğer üçüncü rek'atta olsa, dördü tamâm eder.

İmâm minber üzerine oturduğu zaman, müezzin imâmın Önünde ezan okur. 5[95] Hatibin iki hutbe ile hitabet etmesi ve iki hutbe arasında oturması sünnettir. Ayakta durarak temiz olduğu halde 6[96] okuması sünnettir. Çünkü Selefden mütevâtiren rivayet edilen budur.

Hutbenin tamâm olmasından sonra ikâmet yapmak sünnettir. Hatibden başkasının Cuma Namazını kıldırması doğru değildir. Çünkü Cuma, hutbe ile beraber bir tek şey gibidir. Şu halde, o Cuma'yı iki kimsenin kıldırması doğru değildir. Eğer kıldırırsa, caiz olur.

Bir çocuk Sultânın izni ile hutbe okuyup Cuma'yı da bir baliğ kimse kıldırsa, caizdir. Hülâsa'da böyle zikredilmiştir.

Cuma gününde yolculuğa çıkmakta - eğer o yolculuğa çıkan kimse Öğle vaktinin çıkmasından önce şehrin evlerinden çıkarsa - mahzur yoktur. Çünkü Cuma öğle vaktinin sonunda vâcib olur. Halbuki o kimse, o vakitte müsâfirdir. Köylü olan kimse, şayet Cuma gününde şehre girer ve o gün o şehirde kalmaya niyet ederse, o kimseye Cuma Namazı vâcib olur. Eğer o köylü Cuma gününde vakitten önce veya vakitten sonra çıkmaya niyet ederse, ona Cuma Namazı yoktur. Çünkü o köylü kalmaya niyet ettiği günde, şehir halkından biri gibi olmuştur. Şehirden çıkmaya niyet ettiği günde ise, şehir halkının biri gibi olmamıştır. Şayet bir müsâfir Cuma gününde şehre gelse, onbeş gün o şehirde ikâmete niyet etmedikçe ona Cuma lâzım gelmez. Kâdîhân (Rh.A.) böyle söylemiştir.

Kılıç zoruyla fethedilen her şehirde, hatîb minber üzerinde kılıç ile hitabet edip onlara o beldenin kılıç ile fethedildiğini, şayet onlar İslâm'dan dönecek olurlarsa, o şehrin ebedî Müslümanların elinde kalacağını ve İslâm'a geri dönünceye kadar onlar ile savaşacaklarını gösterir. Halkı sulhen İslâm'a giren her şehirde ise, hatîb minberde kı-lıçsız hitabet eder. Resûlüllah' (S.A.V.) in Medîne-i flüunevvere'si kılıç-sız fethedilmiştir. Öyleyse hatif; orada kılıçsız hitabet eder. Mekke-i Mü-kerreme kılıç ile fethedilmiştir, orada hatîb kılıç ile hitabet eder. Ta-târhâniyye'de böyle zikredilmiştir. 7[97]

1[91] ISLÂMDA İLK MİNARE:

Ezan ilk meşru olduğu sıralarda minare olmadığından Hz. Bİlâl (R.A.) Mescid-i Nebevî'nin yanında bulunan evlerin en yükseği olan Benî Neccârdan bir kadının evi üzerine çıkıp ezan okumuştu. Sonra Mescid-i Şerifin üstünde kendisi için bir yer yapıldı.

Minareyi Mesddlerde ilk defa Amr Camiinde ihdas eden Ashâb'dan Müselleme bin Muhlif (R.A.) dır ki Hz. Muaviye zamanında Mısır Emîri idi.

İbni Âbidin bu hususta şöyle der: Ezan okumak için Mısır minaresine ilk çıkan Şurahbil bin Amir'dir. Çift ezanı ihdas eden Benî Ümeyye'dir. Ezandan sonra minarede Peygamber Efendimize (S.A.V.) salâvat-ı şerife okunması 791 senesinde Mısır'da ihdas edilmiş olup bir bid'at-ı hâsenedir.

Gecenin sonundaki sala (tesbîh ve temcit) da böyledir. Bu Sultan Nasrüddin'in emriyle başlamıştır.

Yine öürrü'l Muhtâr'da; ezandan sonra teslîm'in 781 senesi Rabi'ul-âhir'inde Önce Pazartesi gecesi, sonra Yatsı Namazında, sonra Cuma gününde başlanıp İ0 sene sonra Ak^am ezanından başka hepsinde okunmaya başlandığı anlatılır,

Vefâ'da Semûdî'nin anlattığına göre; Ömer bin Abdülaziz ilk defa olarak Mescidin dört köşesine birer minare yaptırmıştı. Bunlardan birisinin boyu 60 zira' (40,8 m) ikisinin boyu 50'şer zira' (40'ar metre), birininki de 53. zira' (36.04 m.) idi.

2[92] CUMA'NIN MÂNÂSI:

Cuma gününün Arapça eski ismi ARÛBE dir ki açık ve güzel konuşmak mânâsına olan İrâbdan gelmektedir. İnsanlar o günde süslenip bezendikleri için böyle denilmiştir.

Ona Cuma ismini İlk veren Kâab bin Lüey'dir. Bu husustaki Hadis-i şerife göre; Cuma günlerin en şereflisi olup, Biirûc süresindeki «Yevm-i mev'üd» (kıyamet günü), «Yevm-İ meşbûd» (Arefe günü) ve «Yevm-İ Şâh1d» (Cuma günü) diye tefsir olunmuştur.

Cuma günü müminlerin Bayramı ve biçârelerin Hacadır,

3[93] Bk. Cuma Sûresi (62), fiyet: 9

4[94] «İmâmın minbere çıkması» ibaresi Arap âdetine göredir. Çünkü, onlar imâmın sânını tazim ve Onun istediği zaman çıkması gayesiyle, boş bir yer yaparlardı.

(Mefâtîhiil Cinân)

5[95] Yâni, minberin önünde okur.

Evvelce Cuma gününde Öğle Vakti için iç ezanından başka ezan okunmaz idi. Birinci ezanı Hz. Osman (R.A.) ihdas etti. O günün ikâmeti de hesaba katılarak Hz. Osman (R.A.) bir üçüncü nida ziyâde etmiş, denilmiştir. (Nimet-i tslâm)

6[96] «Temiz olduğu halde» sözünden maksâd abdesl ve gusüldür, Bu bakımdan hatîbin hutbeyi abdestsiz ve çünüp okuması mekruhtur.

7[97] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 244-248.

Bayram Namazları Babı 1[98]

İki Bayram Namazı 2[99], şartlanyle üzerine Cuma vâcib olan kimsenin üzerine vâcib olur 3[100]. Bayram Namazının vâcib olduğu, tmâm Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den rivayet edilmiştir. Esah olan kavi budur.

İmâm Muhammed' (Rh.A.) in : Bîr günde iki Bayram biraraya gelse, birincisi sünnet± ikincisiJarzdır 4[101], dediği nakledilmiştir. Bu, Bayram Namazının vücûbu Sünnet ile sabit olduğunu kasdetmiş olmasıy-le te'vil edilmiştir.

Bayram Namazının hutbesi vâcib değildir. Şu halde, hutbe Bayram Namazının şartlarından değil, sünnettir. Bayramın hutbesinin, Cumanın hutbesine muhalif olması, Cuma Namazının hutbesiz sahih olmadığından dolayıdır. Bayram Namazı ise böyle değildir. Yine ikisi arasındaki fark : Cuma'da hutbe namazdan Öncedir. Bayram hutbesi ise, namazdan sonradır.

Eğer hatîb hutbeyi Bayram'da, Cuma'd ak i gibi önce okursa, caiz olur. Namazdan sonra hutbeyi tekrar okumaz. İnâye'de böyle zikredilmiştir.

Şayet Bayram Namazı ile Cenaze Namazı bir araya gelse, Bayram Namazı - her ne kadar kıyâs aksine ise de - Cenaze Namazından önce kılınır ve Cenaze Namazı da hutbeden önce kılınır, 5[102] Kunye'de böyle zikredilmiştir. 6[103]

Ramazan Bayramı Namazı:

Ramazan Bayramı günü, namazdan önce bir şey yemek mendûb-dur. Yine Ramazan Bayramı günü misvak kullanmak, gusl etmek, güzel kokular sürünmek ve en iyi elbiseyi giymek mendûbdur. Çünkü ResûlüUah (S.A.V.) böyle yapardı. Kurban Bayramı günü (yevm-i nahr) ise, namazdan dönünceye^kadar bir şey yememek, namazdan dönünce kurbanının (udhiyye'nin) etinden yemek mendûbdur.

Sadaka-ı fıtrayı edâ ettikden sonra musallaya çıkmak mendûbdur. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

«Siz, bu gibi günlerde fakirleri dilenmeye muhtaç etmeyin.» buyurmuştur.

Sadaka-ı fıtrayı acele vermekde fakirlerin kalbini namaza yöneltmek vardır.

Her ne kadar mescidleri geniş olsa da, musallaya (namazgaha) çıkmak sünnettir. Bizim zamanımızda musallaya 7[104] minber çıkarmakta mahzur yoktur. El-İhtiyâr'da böyle zikredilmiştir.

. Ramazan (Fıtr) Bayramında musallanın yolunda açıkdan tekbir okunmaz. İmâmeyn bunu kabul etmemişlerdir.

Zeylaî (Rh.A.), Ebû Ca'fer' (Rh.A.) den şöyle nakletmiştir: Ebû Ca\
fer (Rh.A.) : «Halkın hayrlara rağbetleri az olduğu için onları, musallaya minber çıkarmakdan menetmek doğru değildir,» demiştir.

Bayram Namazından önce nafile namaz kılınmaz. Çünkü Resûlul-lah (S.A.V.), namaza karşı olan şiddetli isteklerine rağmen bunu yapmamışlardır. Eğer caiz olaydı, cevazı öğretmek için yaparlardı.

Bayram Namazının vakti, güneşin yükselmesinden zevale kadardır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.); güneş bir mızrak veya iki mızrak boyu yükselmiş iken Bayram Namazını kılarlardı. Rivayete göre : ResûlüHah (S.A.V.) zamanında bir topluluk zevalden sonra hilâli gördüklerine şe-hâdet etmişler, Resûlüllah (S.A.V.) de : Ertesi gün musallaya çıkılmasını emretmiştir. Eğer zevalden sonra edâ caiz olaydı, namazı te'hîr etmezdi.

Zevâid tekbirlerinden önce, imâm insanlar île beraber tekbir alıp sena ederek yâni (Sübhânekeyi okuyarak) iki rek'at namaz kılmaya başlar. O zevâid tekbirleri her rek'atta üçer tekbirdir.

İmâm iki kıraatin arasım ayırır. Yâni imâm önce iftitâh için tekbir alır. Ondan sonra Sübhânekeyi okur, sonra üç kere tekbir alır. Ondan sonra sûre ile beraber Fâtiha'yı okur. Ondan sonra rükû için tekbir alır. İmâm ikinci rek'ata kalktığı zaman önce sûre ile beraber Fâtiha'yı okur. Ondan sonra üç kere tekbir alır. Sonra rükû için tekbir alır.

1[98] Bayram Namazının meşrûiyyeti Peygamber Efendimizin (S.A.V.) Mekke'den Medine'ye Hicret ettikleri birinci senede (bir kavle göre İkinci senede) vâki olmuştur.

Uyûnül Eser sahibine göre; ilk Bayram Namazı Peygamber Efendimizin (S.A.V.) Hicretlerinden 18 ay sonra Şaban ayının başında Kıblenin Kabe'ye çevrilmesini müteakip Ramazan ayının farziyyeti İle (yâni o seneki Ramazan ayında gelen Ramazan Bayramı ile) meşru kılınmıştır. Bundan sonra Peygamber Efendimiz (S.A.V.) 10 sene Bayram Namazı kılmıştır.

Bir kavle göre; Hicri 2. ci senenin Ramazan ayı sonunda, yâni Bayrama 2 gün kala Resûl-i Ekrem (S.A.V.); erkek, kadın, büyük, küçük, hür, köle, bütün Müslümanların fitr sadakası vermelerinin vâcib olduğunu, buyurdu. Şevval ayının 1. ci gününü de Bayram olarak İttihâz etti.

Bayram günü de meydanlık bir mevki de (Dâr-ı Şifâ yakınında) Bayram Namazını kıldırdı. (1 Şevval 2. H.)

Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz İkinci Bayram Namazını Devs mahallesinde, üçüncü Bayram Namazını da Bayram Musallası denilen nurlu mevkide kıldırmıştir. Daha sonra, yâni üçüncü Bayram Namazından sonra bütün Bayram Namazlarını Bayram Musallası (Musallây-ı î'd) denilen bu Namazgahta kıldırmalardır.

Peygamher (S.A.V.) Efendimiz böyle mescid. Namazgahlarda namaz kıldırdıkları vakit Kıble tarafina bir mızrak diktirir ve onu sütre edinirdi.

(Mir'ât-ı Medine, Eyyûb Sabri Paşa - Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri, Tâhİ-rü'I Mevlevi)

2[99] Musannifin iki Bayram Namazı ile Cuma Namazını birarada zikretmesinin sebebi şudur: Çünkü bunların her İkisi de büyük bir cemâat hâlinde gündüzün ve cehren kıraat edilen namazlardır.

Bunların birindeki şart, diğerinde de şarttır. Ancak, hutbe hâriçtir. Çünkü Cuma Namazının hutbesi sıhhatinin şartıdır ve namazdan Öncedir. Bayram Namazında ise şart değil sünnettir ve Namazdan sonradır.

3[100] Bizim ileri gelen Fakîhlerimize göre; İki Bayram Namazında ve Cum'ada cemâatin fitneye düşmemeleri için tmâm sehv secdesi yapmaz. (Kâdîhan)

4[101] İki Bayram 'Namazının biraraya gelmesinden maksad; Ramazan veya Kurban Bayramı 'ile Cuma'nın bir güne tesadüf etmeleridir. (Dürer Haşiyesi, Abdülhalîm)

Peygamber Efendimiz (S.A.V.) zamanında İki Bayram yâni Ramazan Bayramı ile Cuma (yeya Kurban Bayramı ile Cuma) nın bir güne tesadüf ettiği bazı Sahabeden (R.A.) rivayet edilmiştir. (El Musannef, Hafiz Ebû Bekir Abdürrezzak bin Hemmân es San'ânî, /Doğumu: 126, Vefatı: 211/)

5[102] Burada Bayram Namazının Cenaze Namazından Önce kılınmasına sebeb; Bayram Namazının vâcib, Cenaze Namazının ise kifâye olmasıdır. (Kerderf)

6[103] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 249-250.

7[104] Buradaki Musalla daha önce de zikrettiğimiz gibi, açıkta namaz kılmaya mahsûs ve Kıble tarafında Mihrap yerine bir dikilitaş İkâme edilen üstü açık namazgahtır. (Bir nevi mescid)

Zevâid tekbirlerde eller kaldırılır. Çünkü Resul üll ah (S.A.V.)

«Eller ancak yedi yerde kaldırılır.» buyurmuştur. 1[105]

Bu İki Bayramın tekbirleri onlardan zikredilmiştir. Bayram Namazları, büyük bir kalabalık ile kılındığı için, her iki tekbir arasında üçer kere teşbih edecek kadar sükût edilir ve tekbirler peşisıra, uzak olan kimselere aktarmayla ulaştırılır.

Bayram Namazından sonra, iki hutbe okunur. Çünkü Resûlullâh (S.A.V.) böyle yapmıştır. Cuma bunun aksinedir. Şüphesiz hutbe, Cu-ma'da namazdan öncedir. Çünkü hutbe Cuma'nın şartındandır. Şart ise önce gelir.

Hatip insanlara hutbede sadaka-ı fıtrin hükümlerini öğretir. Çünkü hutbe, fıtranın hükümlerini öğretmek için meşru olmuştur. Eğer; yukarıda geçen, «musallaya çıkmadan önce sadaka-ı fıtr vermek men-dûbdur» hükümlerini bilmezden önce fıtrayı edâ muhaldir. Halbuki hutbe ancak musallaya çıktıkdan sonradır. Öyleyse iki söz arasında çelişme vardır, denilirse, cevâbında deriz ki: «Çelişme yoktur. Çünkü sadaka-ı fıtri musallaya çıkmadan önce vermenin mendûbiyeti, çıkdıkdan sonra vermek için ertelenmesinin cevazına aykırı değildir. Musallaya çıkanların bazısının, fıtranın nasıl verileceğini bilmemesi caizdir. Şu halde onlar dikkate alınarak öğretmek faydalıdır.»

İmâm, Bayram Namazını cemâat ile beraber kılsa ve bazı insanlar namazı kaçırsa, o namaz, ne vaktinde ve ne de vaktinden sonra, kaza edilmez. Çünkü bu namaz, Bayram Namazı olması sıfatıyle, Onun bir kurbiyyet ve rahmet olduğu ancak şartlarla bilinir. Zira Bayram Namazı şartları yalnız kılanda tamam değildir.

Ramazan Bayramı Namazı, özür ile ertesi güne tehir edilir. Yâni, şayet bir özür, namazı kılmakdan alıkoyarsa, Ramazan Bayramı Namazı ertesi güne bırakılır. Meselâ, insanlara hilâlin bulutlu olması ve imâmın yanında zevalden sonra veya zevalden önce hilâli gördüklerine şehâdet edecek kişiler bulunması fakat zevalden Önce insanların toplanmasının mümkün olmaması ya da bulutlu günde insanların Bayram Namazını kılması ve o namazın zevalden sonra kılındığının anlaşılması suretlerinde, Ramazan Bayramı Namazı tehir edilir.

Ramazan Bayramı Namazı, ancak ertesi güne tehir edilir. Çünkü bu Bayram Namazında asi olan, Cuma gibi kaza edilmemektir. Ancak şu kadar var ki, biz onu, Kesûlüllah' (S.A.V.) in ertesi güne tehirine dâir rivayet ettiğimiz hadîsinin mefhûmu ile terk ettik. Resûlüllah'-(S.A.V.) m ertesi günden sonraya tehîr ettiği ise rivayet edilmemiştir. Öyleyse asi üzere bakî kalmıştır. 2[106]

Kurban Bayramı Namazı :

Musannif, Ramazan (Fıtr) Bayramının hükümlerinden sonra Kurban Bayramının hükümlerine başlayıp demiştir ki: Ramazan Bayramında zikredilen hükümler Kurban Bayramında da vardır. Lâkin Kurban Bayramında (îd-i edhâ'da) namazı özürsüz, nahr günlerinin 3[107] üçüncü gününe kadar tehîr etmek kerahetle caizdir. Namazı nahr günlerinin üçüncü gününe özür ile tehîr etmek ise, kerâhetsiz caizdir. Şu halde Kurban Bayramı Namazının vakti, udhiyyenin vakti ile belirlenmiştir. Udhiyyenin vakti devam ettiği müddetçe, namaz caiz olur. Udhiyyenin vakti çıktikdan sonra caiz değildir. Çünkü bu namaz, kaza edilmez. Burada özür ise, keraheti kaldırmak ve Fıtr Namazında cevaz içindir. Hattâ eğer insanlar o namazı, özürsüz ertesi güne bıraksalar caiz olmaz.

Lâkin Kurban Bayramında, yemeği namazdan sonraya bırakmak mendûfotur. Fıtr Bayramı bunun aksinedir. Kurban Bayramında (îd-i edhâ'da), yolda açıkdan tekbir okunur. Fıtr Bayramı bunun aksinedir. 4[108] Kurban Bayramında imâm, hutbede teşrik tekbirini ve udhiy-ye'yi (kurbânı) insanlara öğretir. IJıtr Bayramında bu yoktur.

TA'RÎF ; Arafâtta vakfeye duranlara benzemek için, insanların Arefe günü bir yerde toplanmalarıdır. Bu, bîr şey değildir. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) ile İmâm Muhammed' (Rh.A.) den Usûlün rivayetinin gayrinde, ta'rîfin mekruh olmadığı rivayet edilmiştir. Sahih olan birinci sözdür. 5[109]

Teşrik Tekbîri :

Teşrik tekbiri vâcibdir. Çünkü Yüce Allah (C.C.)

«Allah'ı sayılı günlerde (teşrik günlerinde) zikredin (tekbîr alın)» 6[110] buyurmuştur.

Teşrik, lügat yönünden, eti kurutmaya derler. Halil bin Ahmed' (Rh.A.) den rivayet edilmiştir ki; teşrik, tekbirdir. İzafet, beyân içindir. 7[111] Bir kavle göre; «Teşrik tekbiri» diye adlandırma, İmâmeyn'in sözüne göre vâkî olmuştur. Çünkü İmâm A'zam*. (Rh.A.) a göre, tekbîrden bir şey, teşrik günlerinde vâki olmaz. Nitekim yakında açıklaması gelecektir.

Kurb «yaklaşma» itibariyle teşrik günleri «eyyâmu't-Teşrik» adını almıştır, demek de caizdir. Teşrik günleri, Nahr gününden sonra üç gündür. Nahr günleri Bayram günüdür ve Bayramdan sonra iki gündür.

Şu halde, o dört günden birinci gün Teşrîksız Nahrdır ve dördüncü gün Nahrsız Teşriktir. İki gün nahrdır ve teşriktir.

Tekbîr :

1[105] Ellerin kaldırılacağı yerler şunlardır:
a) Namaza iftitâhda, b) Vitrin Kunûl'unda, c) İki Bayram tekbirlerinde, <j) Hâ-ecr-i Esved'i istilâmda, el Safâ'da ve Merve'de, 0 *ki Vakfede, g) İki Cemre'de.

2[106] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 250-253.

3[107] Nahr Günleri üç gündür. Teşrik günleri de üç gündür. Bu altı gün dört günde geçer. Zilhicce'nin 10 uncu günü hassaten Nahr'dır, 13 üncü günü hassaten Teşrik'dİr. İki gün de Nahr ve Teşrik'dİr. (Kâfi)

4[108] Fakîh Ebû Ca'fer (Rh.A.) der ki; Meşayihimtzîn bunu bid'at olarak kabul ettiklerini işittim. Nevâzil'de ise Ebû Bekir: «Ibn-i Ömer Eyyâm-ı Aşr'da Medine sokağına girer, tekbir getirir ve insanlara da tekbir getirmelerini hatırlatırdı» demiştir.

5[109] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 253.

6[110] Bk. Bakara Sûresi (2); âyet: 203

7[111] İzüfet-İ beyâniyye: İzâfet-i Mânevîyyenin kisımlarındandır. Bu izafette; Muzâf İle Mu-, zâfmileyh arasında bir bakımdan umûm ve husus bulunmak suretiyle muzâfinileyh mu-
zâfa ve muzâfın gayrına şâmil olan bir cins olur. Buna izâfet-i biraânâ «min» de denilir.

(Allâhû - Ekber, Allâhu - Ekber, La ilahe fflâ'll&hu Vallâhu Ekber, AUâ-hu Ekber ve li'llâhi'l-Hamd) demektir.

Bu tekbîrin aslı, Hz. İbrahim' (A.S.) den rivayet edilen şu olaydır: Şüphesiz, Cebrail (A.S.) kurbân ile İbrahim' (A.S.) e geldiği zaman, İbrahim' (A.S.) in İsmail' (A.S.) i kesmeye acele etme endişesi karşısında, Cebrail (A.S.) (Allâhu Ekber, Allâhu Ekber) dedi. İbrahim (A.S.) da onu görünce : (Lâ ilahe illâ'llâhü Va'llâhu Ekber) diye karşılık verdi. İsmail (A.S.) da fidâyı (yâni bedel olan kurbanı) öğrenince : (AHâhu - Ekber ve U'llâhi'l-Hamd) dedi.*

Sonda gelenler için vâcib olduğu halde, bizim naklettiğimiz şeyi, başından sonuna kadar bir kere söylemek bakî kalmıştır.

Teşrik tekbiri bir kere vâcibdir; Bir kere yâni (merreten) sözü, İmâm Şafiî' (Rh.A.) nin sözünden ihtirazdır. Çünkü İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre, tekbir, üç kere «Allâhû Ekber, Allâhû Ekber, Allâhû Ekber» demektir. Bu üçüncü üzerine ziyâde eylemez. Yine İmâm Şafiî (Hh.A.) için, tekbirden sonra tehlîlde iki kavi vardır.

Üzerinde Sahabenin (R.Anhûm.) büyükleri birleştikleri için, bu hu-sûsda bizim âlimlerimiz arasında bir anlaşmazlık yoktur. Arefe gününün Sabah (fecr) Namazı vaktinden Bayramın birinci gününün ikindi vaktine kadar, her farzın ardında bir kere teşrîk tekbiri vâcibdir.

Tekbir, sekiz namaz üzerine fasılasız binayı meneder. Musannifin «farz» kaydı ile Nafileler ve Bayram Namazı hâriç kalmıştır. Yine, Musannifin «edâ edilen» sözüyle de kaza hâriç kalmıştır. Çünkü kazada tekbir yoktur.

Musannifin; «Müstehab olan cemâat ile edâ edilen farz akabinde vâcibdir.» sözü ile, şayet kadınlar ile beraber bir erkek bulunmazsa, ka-dıılar cemâati hâriç kalır. Çünkü kadınlar cemâatinde de tekbir yoktur.

Tekbir, şehirde ikâmet eden imâma vâcibtir. Münferid üzerine vâcib değildir. Müsâfir olan imâma veya kadına veya köylerin ve çöllerin halkına da vâcib değildir.

Tekbir, Müsâfir olan muktedîye veya köylü olan muktedîye veya kadın olan muktedîye vâcibtir.

İmâ m ey n, «Mutlaka her farzın peş i sıra teşrik tekbiri vâcibdir.» demişlerdir. Yâni gerek namaz cemâat ile edâ edilsin, gerekse edilmesin müsavidir. Gerek o mûsallî erkek olsun, gerekse kadın olsun; gerek müsâfir olsun, gerekse şehirde veya köyde ikâmet etsin tekbir vâcibdir.

Yine İmâmeyn; «Arafe gününden beşinci günün İkindi vaktine kadar tekbir vâcibtir.» demişlerdir O beşinci gün Zi'I-hiccenin onüçüncü

günüdür. O gün teşıîkdir, Nahr değildir. Bu vakte gelinceye kadar ve Bayram gününün İkindisine hasretmeden tekbir ile ibâdet babında ihtiyaten hâlen amel edilir.

İmâm tekbiri terk etse dahi, imâma uyan kimseler onu terk etmezler. Çünkü tekbir namaz içinde değil, namazdan sonra eda edilir. Bu durumda tekbirde imâma tâbi olmak vucûben değildir. Tilâvet secdesinde olduğu gibi. Sehv secdesi ise bunun aksinedir/Çünkü sehv secdesi namaz içinde edâ edilir.

Mesbûk da tekbîr getirir. Çünkü mesbûk tahrîme'ye muktedîdir. Lâkin meşbûk imâm ile beraber tekbir getirmez. Ancak, kazanın peşisıra getirir. Yâni geçeni kaza ettikden sonra tekbir getirir. Bundan lâhı-kın hâli de malûm olur. Çünkü lâhık tamâmıyle imâmın ardında olur. [1][112]

Küsûf Namazı Babı [2][113]

Cuma imâmı veya bu namazı kıldırmakla Sultânın emrettiği kimse, insanlar ile beraber, güneş tutulduğu zaman nafile tarzında iki rek'at namaz kılar. [3][114] Bu namaz, ezânsız, ikâmetsiz, cehrsiz ve hutbesiz olarak her rek'atta bir rükû ile kılınır. İmâm Şâfiî (Rh.A.) ye göre, her rek'atta iki rükû ile kılınır.

İmâm, iki rek'atta da kıraati uzatır. İki rek'attan sonra, güneş par-laymcaya kadar, duâ ederler. Eğer Cuma imâmı ve Sultânın memur ettiği kimse bulunmazlarsa, insanların her biri ayrı ayn kılarlar.

Nitekim; Husuf (Ay tutulması) namazı da[4][115], şiddetli rüzgârda, müthiş karanlıkta ve düşman korkusu gâlib olduğu zamanda kılınan namazlar da böyledir. [5][116]

---

[1][112] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 254-256.

[2][113] Küsûf Namazının Bayram Namazı ile beraber zikredilmesinin sebebi; ikisinin de ezânsız ve ikâmetsiz cemâatle eda olunmalanndandır.

Küsûf Namazının Bayram Namazından sonraya alınması da esah kavide, daha önce yazıldığı gibi vâcib olduğu içindir. (El Ekmel)

[3][114] Küsûf (Güneş tutulması) Namazı: Peygamber Efendimizin (S.A.V.) Mâriye-i Kibtiyye (R.Anhâ) den doğan (H. 8) ve küçük çocuğu olan Hz. İbrahim'in vefatları (H. 10) (bazı râvîlere göre 22 aylık iken, Hz. Âişe' (R.Anhâ) nin rivayetlerine göre 17-18 aylık iken) sırasında güneşin, tutulması üzerine bazı kimselerin güneşin tutulmasın: bu hâdiseye yormaları ile Resûlullah' (S.A.V.) in güneş ve ayın tutulmasının bir İnsanın ölümüyle alâkası olmadığını söyliyerck kıldıkları namaz ve yaptıkları duadır.

[4][115] Küsûf ve Hiisûf Namazları sünnet ve icmâ üe meşrudur.

Bu namazların Peygamber Efendimizin (S.A.V.) bir sünneti olduğuna işaret eden hadîs-i şeriflerden bir tanesi Hz. Âişe' (R.Anhâ) nin, diğeri de Hz. Ebû Bekir' (R.A.) İn rivayet ettiği, Buhârî'nin naklettiği aşağıdaki hadîs-i şeriflerdir.

Peygamber Efendimiz (S.A.V.), oğlu Hz. İbrahim'in vefatı esnasında, güneşin tutulmuş olması sebebiyle kıldırdığı namazdan sonra şöyle buyurmuştur:

Âişe' (R.Anhâ) den:

«Güneş ile Ay şüphe yok ki, bir kimsenin ne ölmesinden ne de hayat bulmasından dolayı tutulmaz. Bunların tutulduğunu gördüğünüz zaman namaz kılınız ve Allahü Azîmüşşan'a duâ ediniz.»

Ebû Bekr' (R.A.) den: «Bunlar Allahü Teâlâ'nın âyetlerinden iki âyettir, (yâni kudret ve hikmetine âid iki alâmettir.)»

[5][116] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 257-258.

İstiskâ Babı

tstiskâ Namazında, cemâat ve hutbe yoktur. 1[117] İstiskâ, bir duâ ve istiğfardır. Çünkü Yüce Allah (C.C,) ; «Rabbinizden bağışlanma dileyin! Çünkü O doğrusu, çok bağışlayandır, size gökten bol bol yağmur indirsin.» 2[118] buyurmuştur.

Yüce Allah (C.C.) tstiskâ Namazını yağmur göndermek için sebeb kıldığından bir duâ ve istiğfardır. Bu bakımdan, eğer insanlar onu ayrı ayrı kılsalar caiz olur.

tstiskâ Namazında ridâyı (palto veya abayı) çevirmek yoktur.

İmâm Muhammed (Rh.A.); «İstîskâda imâm ridâsını çevirir, cemâat çevirmez» demiştir.

İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) dan (bu hususta) iki rivayet vardır :

Ridâyı çevirmenin hakikati'şudur ki; eğer o ridâ dört köşeli olursa, üstü altına ve altı üstüne getirilerek döndürülür. Eğer ridâ yuvarlak yâni cübbe olursa, sağ tarafı sol ve sol tarafı sağ yapılarak çevirilir.

İstiskâ Namazında ve duasında Zimmî 3[119] hâzır olmaz. Çünkü bu istiskâ, rahmet (yağmur) indirilmesini istemek içindir. Zimmîlerin üzerine ise, azâb ve la'net iner.

İnsanlar, peşipeşine üç gün İstiskâ Namazına çıkarlar. Çünkü üç gün, özürleri çıkarmak için getirilen bir müddettir.

Yine insanlar istiskaya yaya oldukları halde, yıkanmış eski veya yamalı elbiseleriyle mütezellil, alçakgönüllü; Yüce Allah (C.C.) için hu-şûdan başlarını aşağı eğerek ve korku içinde çıkarlar. Her gün, çıkmadan önce sadaka verirler.

Bir kavle göre : «Bu istiskâda namaz yoktur» Tuhie'de; istiskâda zahir rivayete göre namaz yoktur, denmiştir. 4[120]

Korku Namazı Babı

Korku Namazım İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.), ResûlüUah' (S.A.V.) den sonra caiz görmemiştir. Çünkü Korku Namazı ancak, Sahâbe-i Kiram' (R.A.) in, ResûlüUah' (S.A.V.) in ardında 5[121] onun faziletini kazanmaları için, kıyâsın hilâfına olarak meşru olmuştur. Bu ma'nâ, Resul-i Ekrem Hazretlerinden sonra yok olmuştur.

Korku namazını, İmânı A'zam (Rh.A.) ije İmâm Mıhammed (Rh.A.) caiz görmüşlerdir. Çünkü Sahâbe-i Kiram (R.A.), Resûlullâh' (S.A.V.) dan sonra onu kılmışlardır ve sebebi de korkudur. Korku ise Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) den sonra da meydana gelir.

Şayet hâzır olan düşmandan veya yırtıcı canavardan korkulursabu kayıd, düşman gerçekten onlara yakın bir yerde ve onların karşılarında ise, sözüne işarettir - dediğimiz şekilde Korku Namazı caiz olur.

Fakat şayet düşman onlardan uzak bir yerde ise veya karanlık ya da toz görmeleri sebebiyle düşman sanıp Korku Namazını kılarsalar ve gördükleri de düşman olmazsa, onların namazları caiz olmaz.

İmâm, cemâati iki bölük yaparak bir bölüğünü korkulan düşmana karşı koyar, diğer bölük ile eğer müsâfir ise veya Sabah vaktinde veya Cuma gününde ya da iki Bayramda İseler bir rek'at kılar. Eğer imâm mukîm olursa ve iki rek'ath namazdan başkasında olursa, iki rek'at kılar. Musannif bunu, Akşam Namazını da içine alsın diye böyle söylemiştir. Şüphesiz Akşam Namazının hükmü dörtlü namazın hükmü gibidir.

Namazı kılan bölük korkulan yere gider, diğer bölük gelir. Birinci bölük ile, dörtlü olan namazdan geri kalan iki rek'atı, üçlüde geri kalan bir rek'atı kılarlar ve imâm yalnız başına selâm verir.

O bölük, korkulan düşmana karşı gider. Birinci bölük gelir ve namazlarını kırâatsiz tamâm ederler ve selâm verirler. Çünkü onlar lâ-hikdırlar. Ve âdeta imâmın arkasında gibidirler.

Ondan sonra diğer bölük gelir ve namazlarını kıraat ile kılıp tamâm ederler. Çünkü onlar mesbûkdürlar. Eğer onların

---

1[117] İSTİSKÂ : Sünnet-i Müekkededir, Bunda tam bir ittifak vardır. Yine ilk günkü Istiskâdan sonra yağmur yağmazsa İkinci ve üçüncü günlerde yağmur duasına çıkılacağında; yağmurun çokluğundan dolayı zarar hâsıl olduğunda giderilmesini Hak'dan niyaz etmenin sünnet 'olduğunda da ittifak vardır. Ancak, duadan başka namaz, hutbe ve elbiseyi çevirme meselelerinde Mezhep İmamları arasında ihtilaf vardır.
Sünen-İ Ebû Dâvûd ile Sahîh-1 İbn-i Hibbân'da; Hz. Âise (R.Anhâ) den rivayet edilen bir hadîste, Peygamber Efendimiz Hicrî 6. ci yılda minberini musallaya çıkartıp orada yağmur duasında bulunmuşlardır.
Peygamber Efendimiz (S.A.V.) istiskâda aynca, İki rek'at namaz da kılmışlardır.
Yine, Peygamber Efendimiz (S.A.V.) Mekke devrinde de Medine devrinde de bu duayı (istiskâ) icra buyurmuşlardır.
îmâmeyn, İmâm Mâlik (Rh.A.), İmâm Şafiî (Rh.A.) ve İmâm Alımed hin Hanbel (Rh.A.) gibi büyük Mezhep İmamları istiskânın Bayram Namazı gibi iki rekV cemâatle kılınmasının sünnet olduğuna kail olmuşlardır.
Hanefilere göre tstiskâ Kitab (Hûd Sûresi; âyet: 52) ve Sünnet ile sabittir, tstiskâ da yalnız bir hadîsde zikredilmiştir o da şazdır.
(Buhârî - Tecrid-i Sarih, Müslim - Tercüme ve şerhi)

2[118] Bk. Nûh Sûresi (71); âyet: 10 - 11

3[119] Ziramî: İslâm zimmetini, ahîd ve emânını hâiz bulunan gayri müslimlerdir. Bunların kadınlarına da Zimmiye denir.
Harbī bulunan bir şahsın veya bir cemâatin İslâm ahit! ve emânıiı yâni tâbiiyeiini kabul etmesine ise akd-i zimmet tâbir edilir.

4[120] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 259-260.

5[121] KORKU NAMAZI: Peygamber Efendimiz (S.A.V.) ve Ashabı tarafından ilk defa, Hu-deybiye Umresi (yolculuğu) esnasmd^ (1 Zilka'de 6. H. / 13 Mart 628. M.) Usfân mev-kjindc kılınmıştır. Korku Namazı hakkındaki âyet de burada nazil olmuştur. (Nisa Sûresi; âyet: 101 - 102)
Son Korku Namazının da Batn-ı Nahle'de vâki olduğu rivayet edilir.
(lk Korku Namazının Zâtü'rrika' Gazasında vâki olduğu da rivayet edilmiştir. Ancak; Zâtü'rrika', Muharib-İ Hafsa, Necîd, Sa'lebe, Katafân diye geçen gazaların hepsi işaret edüen vakanın geçtiği bir gazaya âid isimlerdir. Hattâ Ashâb arasında buna Gazvetül Acîb de denir. Bu gazve Bedr, Uhud, Hendek, Kureyzâ, MürcysF ve Hayber-den sonra meydana gelmiştir.
Zâtü'rrika' Namazı ile de bu Namaz kaydedilmektedir.
Bir rivayete göre; Usfânda iken nazil olan âyet-i kerime Namazı kısaltmaya (kasr) da âiddir.
Korku Namazının cemâatle edası keyfiyeti sünnet ile sabittir. Kitabullahdan delili ise biraz evvel işaret ettiğimiz Sûre-i Nisâ'dakî 101 - 102 ci ve sûre-i Bakara'daki 239. uncu âyeti kerîmedir.
(Buhâri - Tecrîd, Ebû Dâvûd, Nurii'l Yakîn» Asr-ı Seâdet, Sahîh-i Müslim - A. Da-vudoğhı)

korkuları şiddetli olursa, kadir oldukları yöne imâ ile ayrı ayrı, hayvana binici olarak da kılabilirler.
Eğer kıbleye yönelmeye kadir olurlarsa, kıbleye yönelirler. Eğer kıbleye yönelmeye kadir olamazlarda, kadir olabildikleri tarafa doğru kılarlar. Savaşmakla, yürümekle ve hayvana binmekle onların namazları bozulur. Çünkü bunların her biri amel-i kesirdir. [1][122]

Ka'be'de Namaz Babı

Ka'be'de nafile namaz ittifakla sahihtir. Farz olan namaz da sahihtir. İmâm Şafiî (Rh.A.) bunun aksi görüştedir.
Münferid oldukları halde ve cemâat ile namaz kılmaları sahîhdir.
Yüzleri çeşitli yönde olsa da yine, sahîh olur. Ancak kafası imâmın yüzüne gelen kimsenin namazı sahîh olmaz. Çünkü o kimse imâmın önüne geçtiği için namazı caiz olmaz. İmâm ile beraber olan kimse imâmın önüne geçmiş olmaz ve kıbleye yönelir.
Yine, eğer Ka'be'de halka olsalar, namazları sahîh olur. Şayet bazıları imâmın önünde, imâmın yüzü de Ka'be'ye yönelmiş olduğu halde olursa, yine sahîh olur.
Cemâat, Ka'be'nin dört tarafından imâma uysa, bazıları Ka'be' ye imâmdan daha yakın bile olsa,, iktidâ caiz olur. Ancak imâmın tarafındaki kimsenin, imâmın önüne geçtiğinden dolayı caiz olmaz. Diğer tarafında olan kimse, böyle değildir. Çünkü o kimse hükmen imâmın ar-dındadır. Böylece, Ka'be'ye yakınlığı zarar yermez.
Cemâat Ka'be'nin dışından, Ka'be'nin içinde olan imâma uysa, kapı da açık olsa, o cemâatin imâma uyması caizdir. Çünkü Ka'be'nin kapısı açık iken, imâmın Ka'be içinde durması, diğer mescidlerde imâmın mihrabda durması gibidir. Ka'be'nin üstünde namaz kılmak, her ne kadar caiz ise de mekruhtur. Çünkü Ka'be'ye ta'zîme aykırıdır. [2][123]

Şek Ve Sehv Secdesi Babı Sehv Secdesi:

İki tarafa selâmdan sonra Sehv secdesi vâcibtir. Bir kavle göre; «Sünnettin). Sahîh olan birinrsidir. [3][124] Bunu, Hidâye sahibi, Şems'ül-Eimme (Rh.A.) ve tmîm Ebul-Yüsr (Rh.A.) ve İmâm Zahîr'ud-Dîn el-Mergînânî (Rh.A.) kabul etmişlerdir.
Veya bir tarafına selâmdan sonra sevh secdesi vâcibtir. Bunu Kâfi sahibi, Fahr'ul-İslâm (Rh.A.), Şeyh'ul-İslâm Hâherzâde (Rh.A.) ve El-îzâh sahibi kabul etmişlerdir.
Hidâye şerhinde Tâc'uş-Şeria (Rh.A.) demiştir ki: Şems'ül-Eimme (Rh.A.), şüphesiz sehv secdesi iki selâmdan sonra yapılır, demiş. Esah olan kavi budur. Çünkü bu kavi, Ömer (R.A.), AH (R.A.) ve İbn-i Mesûd (R.A.) vel Cumhuru Ulemâ gibi, sahabenin büyüklerinin sözüdür. Kesûlüllah' (S.A.V.) a yakın olan sahabeyi kirâm'ın rivayetini almak ise daha doğrudur.
Diğer rivayet, Aişe (R.Anhâ) ile Sehl Bin Sa'd' (R.A.) dandır. Âişe (R.Anhâ) kadınlar safındadır. Sehl bin Sa'd (R.A.) ise çocuklardandır. Şüphesiz ikisi de, ikinci selâmı işitmemiş olabilirler. Çünkü Resû-lüilah (S.A.V.), ikinci selâmı birinciden alçak sesle verirlerdi. Meşhur kitaplarda yazılı olan bunlardır. İki fırkanın sözünün şevki, şüphesiz iki sözün îmâm A'zam' (Rh.A.) a âit olduğuna delâlet eder. Mecma'da ikinci söz İmâm Mu ha mm e d (Rh.A.) a nisbet edilmiştir Birinci söz de İmâm A'zam (Rh-A.) ile Ebû Yûsuf (Rh.A.) a nisbet edilmiştir. îmâm'ın Ki-tâb'ında ben ancak, Mi'râc'ud-Dirâye sahibinin «kıl = dendi» ile nakletttiği şeyi buldum. Bundan dolayı iki sözün İmâm A'zam' (Rh.A.) in sözü olmasına şu söylenen söz uygun düşer : Muhtar olan, münferid için sehv secde, iki yanına selâmdan sonradır. İmâm için bir yanına selâmdan sonradır. Çünkü imâm, şayet iki yanma selâm verse, çok kere cemâatten bazısı imâm selâm verdikden sonra namaza aykırı şey yapar.
İki secde, teşehhüd, sağa ve sola selâm, sehven bir vacibi terk ile vâ-cib olur. Çünkü musallî kasdde günahkâr olur ve secde vâcib olmaz. Vacibi terke misâl; kıraatten önce rükû yapmak gibi fiillerdir. Şüphesiz kıraati rükûdan önce yapmak vâcibdir, farz değildir. İmâm Züfer (Rh.A.) bunun aksi görüştedir. Fakat kıyamı rükûdan önce ve rükûyu secdeden önce yapmak farzdır. Nitekim bunun incelenmesi, namazın sıfatı babında ayrıntılanyle geçmiştir.
Yine vacibi terke misâl, mu salim in üçüncü rek'ata kalkması, teşehhüde bir şey eklemekle geciktirmesi gibi fiillerdir. Bununla sehv secdesi vâcib olur.
Bir kavle göre; «Bir harf eklemekle sehv secdesi vâcib olur.» Sahih olan, o ziyâdenin bir rükn eda edilecek kadarıyle vâcib olmasıdır.
Yine musallî, iki rükû yapmakla sehv secdesi vâcib olur. Şüphesiz bir rükû ile yetinmek vâcibdir. Rükû üzerine- bir rükû daha eklemek ise, vacibi terkdir.
Gizli okunacak namazda açık'dan okumak ve açıkdan okunacak namazda gizli okumak da vacibi terkdir. Bu okuma miktarında ihtilâf edilmiştir. Esah. olan, iki fasılda da o kıraat ile namaz caiz olacak miktardır.
Yine vacibi terke misâl, birinci ka'deyi terk etmektir. Namazın sıfatı babında zikredilen diğer vâcibleri terk gibi. Bunlar ile sehv secdesi vâcib olur.
Vacibi terk tekerrür etse de, sehv secdesi bir kere vâcib olur.
Sehv secdesi münferide vâcib olur. Eğer imâmı yanılarak sehv secdesi ederse, muktedîye de sehv secdesi vâcib olur. Eğer imâm secde etmezse, imâma uyan da secde etmez. Teşrik tekbiri bunun gibi değildir. Nitekim kendi babında zikredilmiştir.

---

[1][122] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 261-262.
[2][123] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 263.
[3][124] Bu kavle Şeyh Hasen el Kerhî (Rh.A.) de İmâm Muhammed1 (Rh.A.) in: «İmâm yanıldığı zaman secde etmesi vâcibtir...» sözü ile istidlalde bulunmuştur.
(Zahfriyye)

İmâma uyan kimseye kendi yanılmasıyle sehv secdesi vâcib olmaz. Çünkü eğer imâma uyan kimse yalnız kendi secde etmeye kalksa, imamına muhalif olur. Eğer imâm kendisine uyan kimse ile beraber secde etse, imamet iktidâya dönüşür.

Sehv secdesi yapması gereken kimse, sehv secdesinin teşehhüdünde Nebî (S.A.V.) e tasliye eder, yâni ikinci teşehhüdde salevât duasını okur. İhtiyata uygun olan, iki teşehhüdde de salevât duasını okumaktır, Zahîriyye'de böyle zikredilmiştir.

Her ne kadar imâmın sehvi, mesbûkun kendisiyle beraber kılmadığı kısımda olsa da, mesbûk onunla beraber sehv secdesi eder. Bundan sonra mesbûk geçenleri kaza eder. Uygun olan, imâmın sücûdun-dan önce mesbûkun ayağa kalkmamasıdır. Şayet mesbûk, imâmın sü-cûdundan önce ayağa kalkar da,o rek'atı secde ile kaydlamazsa imâm ile beraber secde etmek için geri döner. Eğer o rek'atı secde ile kaydlarsa dönmez.

Eğer mesbûk kaza ettiği rek'atte yanılırsa, o yanılma için ikinci defa sehv secdesi eder. Aynen lâhik de böyledir. Yâni imâmın yanılma^ siyle lahika sehv secdesi vâcib olur. İmâmın muktedînin uyuması hâlinde yanılması veya muktedînin abdeste gittiği zaman yanılmasıyla da vâcib olur. Çünkü o lâhik imâmın ardında namaz kılan menzilesinde-dir.

İmâm, dört rek'atlı olan farz namazda veya üç rek'atlı olan farz namazda birinci oturuşu unutsa - Burada musannif farz lâfzıyle nafileyi ayırdetmiştir. Çünkü nafilenin birinci oturuşu, farzın ikinci oturuşu gibidir - her ne kadar kıyama kalksa da, ikinci oturuşa (ka'deye) mutlaka döner. İmâm, yerden dizlerini kaldırmayıp da oturuşa daha yakın iken, birinci ka'deyi hatırlarsa, birinci ka'deye döner ve kendisine sehv secde lâzım gelmez. Eğer oturuşa'yakın hatırlamazsa, ayağa kalkar ve sehv için secde eder. Bir kavle göre; «Kıyama doğrulmadıkca oturuşa döner.» Esah olan kavi budur. Zeylaî (Rh.A.) böyle demiştir.

Eğer imâm, son oturuşu (ka'deyi) unutsa, hattâ dört rek'at olan namazda beşinciye, üç rek'at olanda dördüncüye ve iki rek'atta üçüncüye kalksa, secde etmedikçe son oturuşa döner. Zira bu dönüşde namazı ıslâh vardır ve ıslâhın imkânı dönmekledir. Çünkü rek'atın gerisinde olan, farzı terk yeri değildir. Yanıldığı için de sehv secdesi yapar. Zira bu yanılan, farzı geciktirmiştir.

Eğer namaz kılan kimse, beşinci rek'at için secde ederse, onun farzı nafile olur.- Beş olan dörtlü namazda, eğer dilerse altıncı bir rek'at daha ekler. Musannifin «eğer dilerse» demesine sebeb şudur : Çünkü bu nafiledir. Ona kasden başlanılmamıştır; şu halde, bunun tamamlanması vâcib değildir, dilerse ilâve eder. Yine üçlü olup dörde geçen namazda bir rek'at daha eklemeye hacet yoktur. Çünkü üç rek'at olan namaza dördüncüyü eklemekle onu nafileye çevirir. Böylece, onunla tam namaz hâsıl olur.

İkili olup üçe geçilen namazda - ki o Sabah Namazıdır - hepsinin nafile olması için dördüncü bir rek'at daha eklemez. Çünkü, fecrin tu-lûundan sonra, Sabah Namazının sünnetinden daha fazla nafile namaz kılmak mekruhtur.

Eğer imâm son ka'dede oturur, ondan sonra selâm vermeyip unutarak ayağa kalkarsa, oturuşa döner ve selâm verir. Ancak dörtlü olan namazda beşinci için ve üçlü namazda dördüncü için secde ederse, son oturuş bulunduğu için farzını tamâmlar. Dörtlü namazda altıncı rek'atı ekler. Musannif burada, ilk surette dediği gibi, «dilerse» dememiştir. Eğer imâm altıncı rek'atı keserse, iki surette de kaza yoktur. Çünkü burada altıncıyı eklemek, birinci yerde eklemekten sağlamdır. Zira, imâmın farzı burada şüphesiz tamâmdır. Fakat selâmı geciktirmekle sehv secdesi vâcib olur. Eğer o iki rek'ati sehv için secde etmemekle keserse, vacibi terk lâzım gelir. Eğer kıyamdan dönüp oturursa ve sehv için secde ederse, sünnet olan şekilde sevh secdesi edâ edilmez. Bu durumda altıncı rek'atı eklemek gerekir. İki rek'at üzere oturur ve sehv için secde eder. Birinci mesele -bunun aksinedir. Şüphesiz f arzıyyet bundan sonra, kendi noksanını tedârike muhtâc olması için bakî kalmaz.

«Her ne kadar o namaz İkindi de olsa.» Musannifin bu sözü, «İkindiden sonra nafilenin keraheti sebebiyle İkindide eklenmez.» denilen sözün zayıflığına işarettir. Bir kavle göre; «Eklenir.» Çünkü bu ekleme m aksu d (kasıdlı) değildir. İkindiden sonra nafile namaz kılmaktan nehy ise maksûdu kapsar. Bu durumda, ekleme kasıdsız mekruh olmaz. Esah olan kavi budur. Zeylaî (Rh.A.) böyle demiştir.

Yine imâm, üçlü olan namazda iki surette de, o iki rekatın nafile olması için, beşinci rek'atı ekler. Her ne kadar bu iki fazla rek'at Öğle, Yatsı ve Akşamın sünnetleri yerine geçmezlerse de, o beşinci rek'atı ekler. Çünkü Nebr; (S.A.V.) in bu'iki rek'at nafile üzerine devamı başlangıç tahrîmesi ile olmuştur.

Selâmı geciktirdiğinden dolayı imâm, sehv secdesi eder. İki surette, iki fazla rek'atta imâma uyan kimse, iki fazla rek'atı imâma tâbi olarak kılar. O muktedî eğer ifsâd ederse, o iki rek'atı kaza eder. Çünkü muktedî ona kasden başlamıştır.

Yine Sabah Namazında üçüncü rek'ata geçen kimse, dördüncüsünü eklemez. Çünkü Sabah Namazından sonra nafile mekruhtur. Nitekim Sabah Namazından önce nafile mutlaka mekruh olduğu gibi. İkindiden sonra dahî nafile, eğer kasden başlanırsa, mekruh olur, İkindi Namazından önce nafile mutlaka mekruh olmaz.

Musannif, oturuşda sehv açısından farzın hâlini açıklamayı bitirince, sehv secdesinin kısımlarını tamamlamak için oturuşda nafilenin hâ-': imi açıklamak isteyip demiştir ki: Musallî, sehven nafile namazda birinci oturuşu terk etse, sehv secdesi eder ve namazı bozulmamış olur. Kıyâs olan, bozulmuş olmaktı.. Bu,' İmâm Züfer' (Rh.A.) in sözüdür ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) den rivayet edilmiştir.

İstihsân cihetiyle ise fâsid olmaz. Musallîye, unutarak birinci oturuşu terkden dolayı iki sehv secdesi vâcib olur. Çünkü tetavvu', iki rek'at meşru olunduğu gibi, dört rek'at da meşru olunmuştur. Şu halde, şayet musallî birinci oturuşu terk etse ve ikinci çifte kalksa, onun hepsini bir tek namaz yapmamız bize mümkün olur.

Dört rek'atlı namazlardan birinde ancak son oturuş (ka'de-i ahire) farzdır. O oturuş, bitirme ve ayrılma oturuşudur. Nitekim Öğle Namazında olduğu gibi, Sabah Namazı bunun aksinedir. Çünkü Sabah Namazı sadece iki rek'at olarak meşru kılınmıştır. İkinci çifti eklemekle onun hepsi bir namaz olmaz. Bu zikredilen, son oturuşun erkândan olmadığına dâir olan bir kıyamdır (Fıkıhdır). Ancak, son oturuş bitirmek için farz kılınmıştır. Çünkü farz kılınmış olanı bitirmek farzdır. Bu takdirde birinci oturuş farz değildir. Şu halde, şayet musallî birinci oturuş yerinde üçüncü rek'ata kalksa, o namaz dört rek'atlı olur. İmdi, birinci oturuş bitirmek için değildir. Farzda bakî kaldığı gibi farzıyyet yönünden bakî değildir. Mi'râc'ud-Dirâye'de böyle zikredilmiştir.

Musallî, iki rek'at nafile namaz kıldığında ilk çiftte yanılıp sehvine secde etse onu bina etmez. Yâni o musallî başlama tahrîmesini yenüe-meksizin, o namazı kılmaz. Çünkü sehv secdesi namazın arasında vâ-' ki olmuştur. Eğer musallî o namazı tainâ etse (tamamlasa) tahrîmenin bekası sebebiyle sahîh olur. Fakat sehv secdesini tekrar yapar. Çünkü musallînin yanılma (sehv) sebebiyle yaptığı secde, namazın arasında vâkî olmuştur. BU durumda, o secde sayılmaz.

Üzerine sehv secdesi lâzım olan musallînin selâmı kendisini namazdan mevkûfen 1[125] çıkarır, kat'î olarak çıkarmaz. Hattâ o musallîye uymak sahîh olur. Namaz içinde kahkaha ile gülse onun abdesti bâtıl olur ve müsâfir ise ikâmete niyet ile farzı dört rek'at olur. Eğer o musallî sehv için secde ederse sahîh olur.

Eğer o musallî secde etmezse, üzerine mezkûr hükümler terettüb etmez. Yâni ona uymak sahîh olmaz, kahkaha ile abdesti bozulmaz, ikâmete niyetle farzı dört rek'at olmaz.

Üzerine sehv secdesi lâzım gelen musallînin namazı kesmek niyetiyle selâmı o namazı kesmez. Çünkü onun niyeti meşrûyu değiştirmek için olduğundan o niyeti geçersiz olur. Nitekim, eğer Öğle Namazına altı rek'at olarak niyet etse 2[126] geçersiz olacağı gibi. Hatta onun, tahrîme bulunduğu için sehvinden dolayı secde etmesi gerekir. Ancak, şu namaz bunun hilâfinadır : Şayet musallî, namazın rüknü olan secdeyi (secde-i sulbiyye) 3[127] terkettiğini hatırlayarak naitfazi kesmek niyetiyle selâm verse, o zaman namazı fâsid olur. Aralarındaki fark şudur : Şüphesiz sehv secdesi, namazın ihtiramında sehv sebebiyle yapılır. Ve o ihtiram da bakîdir. Sulbiyye olan secde ise, namaz sebebiyle namazın hakikatm-da yapılır ve şüphesiz kasden selâm ile namaz bâtıl olur.

Musallî Kıble'den dönmedikçe veya bir söz konuşmadıkça namazı kesilmiş olmaz. Şu halde, Kıble'den dönme ve konuşma tahrîmeyi iptal eder. Bir kavle göre; «Bir söz konuşmadıkça veya mescidden dışarı çıkmadıkça, kıbleden dönme (tahavvül) ile kesilmez.»

Bu mes'elede asıl olan; O mu sallın in, her ne kadar yürümüş ve KıJb-le'den dönmüş de olsa, konuşmazdan önce veya mescîdden çıkmazdan önce secde etmesidir. Bunu bazı Meşâyih söylemiştir. Nihâye'de de böyle zikredilmiştir.

Öğle Namazını kılan musallî, namazı tamamladım zanniyle iki rek'attan sonra selâm verse, yâni o musallî Öğle Namazını tamâm ettim sansa, o Öğle Namazını dört rekata tamamlar ve sehv için secde eder. Çünkü Resûlüllah' (S.A.V.) in böyle yaptığı rivayet edilmiştir.

Eğer musallî, müsâfir olduğunu zannederek veya o namazın Cuma olduğunu sanarak selâm verse, bu yukarıdakinin aksinedir. Ya da o musallî yakın zamanda İslâm ile şereflendiğinden, Öğlenin farzı iki rek'-attır, sansa veya o musallî Yatsı Namazında iken o Yatsı Namazını terâvihdir, sansa, o vakit o musallînin namazı bunların hepsinde bâtıl olur. Çünkü o niusallî kasden selâm vermiştir.

imâm Cuma Namazında ve İki Bayram Namazında sehv için secde etmez. 4[128]

Namazda Şüphenin Hükümleri :

Âdeti şek olmayan kimse, namazında şüphe etse, — Bu husus, Fu-kahânın ibaresinde «ilk defa şüphe etse» olarak geçmiştir. Kâfî sahibi Kâfî'de demiştir ki: Bu «ilk defa şüphe etse» ibâresindeki kimse, şüphe kendisi için âdet olmayan bir kimse, demektir. Yoksa geçmiş zamanda ömründe yanılmayan ve unutmayan kimse demek, değildir. O kimse kaç rek'at namaz kıldığında şüphe etse, — o namazı yeniden kılar. Eğer musallînin şüphesi çok olursa, zannın gâlibiyle amel eder. Eğer zannı gâlib olmazsa, en az olanı alır. O musallî zannettiği şeyin hepsinde, namazın sonunda oturur.

Musallî, namazda şüphe edip kendisine kesin bilgi gelinceye kadar düşünse ve eğer o musallînin düşünmesi namazın rükünlerinden birinin edası mümkün olacak kadar uzasa, üzerine sehv secdesi vâcib olur. Eğer o musallînin düşünmesi namazın bir rüknünün edası mümkün olacak kadar uzun olmayıp, ondan az olsa, sehv secdesi vâcib olmaz. Çünkü uzun düşünme namazın rükünlerini yerlerinden geciktiren şeydendir. Az düşünmek ise, kendisinden sakınma mümkün olmayan şeydendir. Bu durumda musallî, o düşünmeyi sanki yapmamış gibi olur. Tuhfet'ul-Fukahâ'da böyle zikredilmiştir. 5[129]

Tilâvet Secdesi Babı

Tilâvet secdesi, İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre ve İmâm A'zam' (Rh.A.) la ilgili bir rivayete göre, vüs'at 6[130] yönünden vâcibdir. 7[131] İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre ve yine İmâm A'zam' (Rh.A.) a ait bir rivayete göre fevren 8[132] vâcibdir. İnâye'de böyle zikredilmiştir. 9[133]

1[125] Mevkûfen: Duraklamaya mahkûm bırakılmış, tutuklanmış olarak.

2[126] Yahut müsâfir Öğleye dört rek'at olarak niyet etse. (Zeylaî (Rh.A.)

3[127] Secde-i sulbiyye: Namazın kendi secdesi.

4[128] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi I, Eser Neşriyat: 264-269.

5[129] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi I, Eser Neşriyat: 269-270.

6[130] Vüs'at: Geniş zamanda, mühlet ile.

7[131] Hanefilerden başka bütün Ulemâ'ya göre, Secde-i Tilâvet sünnettir.

Hanefilere ve ŞâfiDere göre secde için âyetin kasden dinlenmesi cart değildir. Rast-gele işitenlerin de secde etmeleri gerekir. Yalnız Şâfiilere göre, rastgele işiten bir kimseye, secde etmek kasden dinleyene olduğu kadar kuvvetle sünnet değil, müstehâbdır.

Tilâvet secdesinin vücûbiyetî Kitap (Necm sûresi; âyet: 62, Alâk sûresi; âyet: 19, Inşikâk sûresi; âyet: 21) ve Sünnef ile sabittir. Hanefiler bu yukarıdaki üç âyet-i kerîme ile istidlal ederler.

Secde âyeti okununca hemen secde edilmesi, mümkün olmadığı takdirde okuyan veya dinleyenlerin «Semi'nâ ve eta'nâ ğufrâneke Rabbena ve ileykelmasîyr» demeleri müstehâbây.

Secdeye, Secde-İ tilâvet niyetiyle eller kaldınlmaksızın (AUahu Ekber) denilerek varılır, secdede üç kere, «Sübhânc Rabbiyel alâ» veya bir kere «Sübhâne Rabbinâ in kâ-oe vâdu Rabbinâ lemef'ûlâ» denilir. Sonra «AHahu Ekben> denilerek secdeden kalkılır.

Tüâvet secdesine ayaktan inilmesi; bu secdeden kalkarken ayağa kadar kalkılmasi ve böyle ayağa kalkarken de «Ğufrâneke Rabbena ve îleykel masîyr» denilmesi müste-hâbtır.

8[132] Fevren: Acele olarak, mühletsiz, hemen ve zamanında.

9[133] Zâhiriyye'de denmiştir ki; Ulemâ, Tilâvet secdesinin; vücûbiyyete sebeb olduğu hususunda ittifak halindedirler. Dinleme hususunda ihtifâdadırlar.

Bu tilâvet secdesinde namazın şartlarıyle beraber secdelerin teşbihini okumak vardır. Yâni; (Sübhâne rabbiye'l alâ) demek vardır. Onların şartları ise yukarıda geçmişti: ' Tekbir alırken niyet etmek ve Kıble'ye yönelmek, avreti örtmek ve iki çeşit temizlik gibi.

Elleri kaldırmak sızın secde, iki tekbîrin arasında vâcibtir. Yâni tilâvet secdesi yapmak isteyen kimse, önce ellerini kaldırmaksızın tekbir alır ve secde eder. Ondan sonra yine tekbir alır ve başını secdeden kaldırır. Bu secde, namaz secdesi-gibi yapılır. Bu söz, İbni Mes'ûd' (R.A.) dari mervîdir.

Yine tilâvet secdesi, teşehhüd etmeksizin ve selâm vermeksizin iki tekbîr arasında vâcibdir. Çünkü teşehhüd ve selâm tehallül 1[134] içindir. Tehallül de, tahrîmenin daha önce geçmiş olmasını gerektirir. Burada tahrîme bulunmadığından teşehhüd ve selâm da yok olmuştur.

Tilâvet secdesi bilinen ondört âyetten birinin okunmasiyle vâ-cib olur. O bilinen âyetler : A'râf sûresinin sonunda; Ra'd, Nahl, Benî İsrail ve Meryem sûrelerinde; Hac sûresinin ilk yarısında; Furkân, Nemi, Secde, Sâd, Hâ mim (es-Secde), Necin, İnşikâk ve Ikra' sûrelerin-dedir. 2[135]

Şayet, üzerine eda ve kaza i'tibâriyle namaz lâzım gelen bir kimse secde âyetini okusa, ona secde vâcib olur. Bu duruma göre tilâvet secdesi, secde âyeti okuyan sağıra vâcib olur. Çünkü sağır edâ ve kaza ehlindendir.

Yine tilâvet secdesi; secde âyetini, okuyan cünub, abdestsiz ve sarhoşa da vâcib olur. Çünkü onlar kaza ehlindendir.

Tilâvet secdesi; kâfir, mecnûn 3[136], çocuk, hayızh ve lohusaya vâcib değildir. Çünkü onlar edâ ve kaza için ehil değillerdir.

Ondört âyetten bir âyeti işiten kimseye, dinlemeyi kasd etmese de 4[137], tilâvet secdesi vâcibtir. İster o kimse secdeyi anlasın ve isterse anlamasın, şayet ona secde âyeli okunduğu haber verilirse, secde vâcib olur. Kâdîhân (Rh.A.) böyle zikretmiştir.

Yukarıda zikredilen sağır, cünub, abdestsiz ve sarhoşdan secde âyetini işitmekle de secde vâcib olur. Yine tilâvet secdesini, uyuyan kimseden işitmekle secde vâcib olur.

Kâdîhân (Rh.A.) demiştir ki: «Bir kimsenin, tilâvet secdesini, uyuyan kimseden işitmesi meselesinde ihtilâl edilmiştir. Sahih olan, secdenin vâcib olmasıdır.»

Secde âyetini, kuştan 5[138], daimî deliden (mecnûn-ı mutbık), sadâ-dan (yankı) ve imâma uyan kimseden işiten kimse üzerine tilavet secdesi, bunlar kırâata ehliyetleri olmadıkları için vâcib değildir. Bunlar tarafından yapılan okuma, okuma olmamış gibidir. İşitilen de dinlenmemiş gibidir. İlk üçün, yâni kuş, daimî deli ve sadânuı, ehil olmadıkları açıktır. Dördüncüsü, yâni imâma uyanın ehil olmamasının sebebi ise şudur : Çünkü imâma uyan kimse, imâmın tasarrufu kendisine ulaştığı için, kıraatten menedilmiştir. Menedilmiş (Mahcur) in tasarrufu için ise hüküm yoktur. Cünub, hayızlı ve bunlara benzeyenler bunun aksinedir. Çünkü onlar kıraat tan nehyedilmişlerdir. Nehy ise, hıcr (menetme) den başkadır.

Câmi'ul-Kebîr'in telhisinde denmiştir ki: «İmâma uyan kimseden secde âyetim işitmek, deliden, kuştan ve sadâdan işitmek gibidir. Bir şey icâb etmez»

Yine Kâdîhân demiştir ki: «Tilâvet secdesi, üzerine namaz vâcib olan kimseye, secde âyetini okuduğunda vâcib olur. Ya da secde âyetini, üzerine namaz'vâcib olan kimseden işittiğinde vâcib olur. Ya da hayz veya nifâs sebebiyle; cünûn sebebiyle; küfür sebebiyle veya küçüklük sebebiyle üzerine namaz vâcib olmayan kimseden işittiğinde, secde vâcib olur.» Bu ikisi arasında ise mecnûn hakkında açık bir muhalefet vardır.

Ben derim ki; bunda uzlaştırma yolu şudur : Şüphesiz Kâdîhân' (Rh.A.) in mecnûn'dan maksadı, daimî olmayan «ayık olan» delidir. Telhis sahibinin maksadı ise, daimî delidir.

Nevâdİr'den Zahidi' (Rh.A.) nin naklettiği şu şey bunu te'yîd eder :

«Delilik (cünûn), kısa olurda, bir gün bir gece veya bir gün bir geceden daha az olursa, o mecnûna, secde âyetini okumak veya işitmek ile secde lâzım gelir,» demiştir.

Bunun tahkik ve tedkiki şudur : Şüphesiz delilik üç mertebedir :

Birinci mertebe kısa delilikdir. Nitekim yukarıda anlatıldı. İkinci mertebe daimî olmayan kâmil delilikdir. Bu delilik kısadan daha çok olur. (Üç gün üç geceden daha kısa.) Lâkin bu delilik bazan gider. Üçüncü mertebe daimî olan kâmil (tam) deliliktir. Bu delilik asla gitmez.

Şahıslar da, delilik gibi tilâvet secdesine nazarla üç mertebedirler.

O mertebelerin ilki, secde âyetini okumasıyle kendi üzerine ve kendinden secde âyetini işiten başka kimsenin üzerine secde lâzım gelendir. «Kısa (Geçici) deli» bu kabildendir ki o Nevâdir'de zikredilendir.

ikinci mertebe, secde âyetini okumasıyle üzerine secde lâzım gelmeyendir. Lâkin ondan secde âyetini işiten başkası üzerine secde lâzım gelir. Dâimi olmayan kâmil deli bu kabildendir. Bu, Kâdîhân' (Rh.A.) m zikrettiği deliliktir.

Bazıları: Dinlemek 'ıır sebebdir. Sarih olan sebebin tilâvet olduğudur, demişlerdir.

1[134] Tehallül: Nama/ı bitirip çıkmak.

2[135] Tilâvet Secdesi:
A'râf (7); âyet: 206. Nemi (27); âyet: 26.
Ra'd (13); âyet: 15 Secde (32); âyet: 15.
Nahl (16); âyet: 49. Sâd (38); âyet: 24.
İsra' (17); ayet: 109. Fussılet (41); âyet: 38.
Meryem (19); âyet : 58. Necm (53); âyet: 38.
Hac (22); âyet : 18 ve 77. inşikâk (84); âyet: 21.
Furkân (25); âyet: 60. Ikra' (Alâk) (96); âyet: 19. olmak üzere, Hanefilere ve diğer bazı âlimlere göre 14 yerdedir.

3[136] Buradaki mecnûndan maksad; kendini kaybetmiş, baygın vaziyette olmayan mecnûndur. Bu şekilde olmayan bir mecnûn Tilâvet secdesini işittiği zaman, secde elmesi lâzım gelir. Fakat muttuk yâni,baygın haldeki mecnûn bunun aksinedir..

4[137] «Her ne kadar kasd etmese de» sözünün sebebi şudur: Çünkü Peygamberimiz (S.A.V.); «Secde «mu işitene ve okuyana teretltib eder.» (l)uhârî) buyurmuştur. Hu lâfı/ vücûb ifâde eıliT. k biletmekle sınırlı değildir. (Hİdâyo)

5[138] Zeylâî demiştir ki: Tulî kuşu (İşittiği sesi taklid eden, bazı sözleri ezberleyip tekrarlayan papağan cinsinden bir kuş) bir secde âyetini tekrarladığı zaman, onu işiten kimseye secde sahih olarak gerekmez. Bir kavle göre; «Gerekir.» (Vâcibdir) (Keza Zahîriyye)
Radyo v.b. cihazlardan işitilen secde âyeti için de ihtiyaten secde edilir.
(Ö. N. Bilmen)

Üçüncü mertebe secde âyetini okumasıyle kendi üzerine ve kendisinden işitmekle başkası üzerine bir şey lâzım gelmeyendir. Bu, Telhis sahibinin zikrettiği deliliktir.

Bu araştırma, Melik'ul-Allâm olan Yüce Allah' (C.C.) m yardımıy-le benim için burada kolaylıkla tamâm oldu. Doğruyu ilham eden Allah' (C.C.) a hamd olsun, dönülecek ye sığınılacak olan O'dur.

Namaz içinde olan tilâvet için, tilâvet secdesi, namazıı rükûu ve sücûdundan başjsa, bir rükû ve sücûd ile edâ edilir. Şayet rükû, secde âyetinin peşisıra yapılırsa - eğer musallî, rükûun tilâvet secdesi ile olmasına niyet ederse - tilâvet secdesi namazın rükûu ile edâ edilir.

Yine, tilâvet secdesi, namazın rükûu ile edâ edildiği gibi, kıraatin peşisıra, - her ne kadar musallî tilâvet secdesi olmasını niyet etmese de - namazın secdesiyle de edâ edilir. Yâni şayet musallî, namazı içinde secde âyetini okursa, eğer dilerse tilâvet için rükû eder, dilerse tilâvet için secde eder, ondan sonra doğrulup okur. Çünkü secdeden maksûd, Ma'bûd (C.C.) için huşunun gösterilmesidir. O huşu, secde ile hâsıl olduğu gibi, rükû ile de hâsıl olur.

Tilâvet secdesi, namaz secdesi ile de edâ edilir. Çünkü namaz secdesi, her bakımdan tilâvet secdesine uygun olur. Muhît'de böyle zikredilmiştir.

Hulâsa'da denmiştir ki; Ulemâ, şüphesiz tilâvet secdesi, tilâvet için niyet edilmese de, namaz secdesi ile edâ edilir, diye icmâ etmişlerdir. Fakat, rükûda ihtilâf etmişlerdir.

Hâherzâde (Rh.A.) adiyle lanınan Şcyh'ul İslam; nRükûun tilâvet secdesi yerine geçmesi için, rükûda l.ilâvet secdesi için niyet, lâzımdır» demiştir.

İmâm Muhammed (Rh.A.) bunu böyle lâyiıı ve tahdîd etmiştir.

Her ne kadar imâma uyan kimse âyeti işi t meşe de, imâma uyması gerektiği ivin, imâma uyan, imâmın secde âyetini ukımıasıyle secde eder.

Eğer secde âyetini imâma uyan kimse (mü'tem) okursa, imâm da nıü'tem de asla secde etmez. Çünkü malûmdur ki, imâma uyan kimse mahcurdur. (Yâni okumaktan menedilmiştir) ve mahcurun i'iili için asla hüküm yoktur. Yâni ne namaz içinde, ne de namazdan sonra, imâm ve imâma uyan secde etmezler. Namazın dışında bulunan kimse bunun aksinedir. Eğer o namazın dışında olan kimse -secde âyetini, imâma uyandan işitse, bu takdirde onun üzerine secde vâcibdir. Çünkü hıcr (menetme), namaz Kılanlar'hakkında sabit olmuştur. Böylece, o namazın dışında olan kimse, namaz kılanlardan sayılmaz.

Musalıî secde âyetini namaz kılmayandan işitse, namaz içinde secde etmez. Zira o âyet namaza âid değildir. Çünkü namaz kılanların bu secdeyi işitmeleri namazın nülerinden değildir. O secdenin sebebi gerçekleştiği için, bii'akis o musallî namazdan sonra secde eder.

Eğer musallî namaz içinde secde etse caiz değildir. Çünkü musallî, namazın rükünlerinden olmayan şeyi'namaza sokmaktan nehy olunmuştur. Ancak secde, namazın dışında bir sebeb ile kâmil şekilde vâcib-dir. Şu halde, eğer musallî namaz içinde eda etse, nakıs şekilde vâki olur. Bu durumda, o noksan sebebiyle uhdeden çıkmaz. Bilâkis musallî, secdeyi îâde eder. Namazı iade etmez. Çünkü sâ,dece secde etmek, namazın hürmetine aykırı olmaz.

İmâm ile beraber namazda olmayan bir adam, secde âyetini imâmdan işitse ve hiç imâma uymasa veya imâma bir diğer ıek'atta uysa, sebebin varlığından ve edanın yokluğundan dolayı o adam namazın dışında secde eder.

Eğer o adam, secdeyi işittiği ıek'atta, imâm secde etmezden önce imâma uysa, imâm ile beraber secde eder. Çünkü o adam, şayet secde âyetini işitmese bile, imâm ile beraber secde eder. Nitekim daha önce anlatıldı. Şu halde burada secde etmesi daha uygundur.

Eğer o adam secde âyetini işittiği rekatta, imâm secdeyi yantıkdan sonra imâma uysa, mutlaka secde etmez. Yâni gerek namazda ve gerekse namazın dışında secde etmez. Çünkü adam o rek'ate yetişmekle o secde için müdrik olmuştur.

Yeri namaz içinde olan bir tilâvet secdesi, namazın dışında kaza edilmez. Çünkü o secde namaza âiddir. Ve o secdeye namazın meziyye-ti (üstünlüğü, tamlığı) vardır. O hâlde nakıs ile edâ etmek lâzım gelmez.

Musannif, namaz içinde vâcib olan ile edasının yeri namaz dışında olan tilâvet secdesini birbirinden ayırmak için, «namaz içinde vâcib olan bir secde» dememiştir. Nitekim musallî secdeyi kendisiyle beraber olmayan kimseden veya imamından işitse ve o imâma bir başka rek'atta uysa, tilâvet secdesi vâcib olduğu gibi.

Bir kimse namazın dışında secde âyetini okuyup peşisıra secde etse ve namaza başladığında, namaz içinde secde âyetini tekrar okusa, tekrar secde eder. Çünkü o kimse, şayet namazdan önce secde etse, namaz içinde vâcib olan secde meydana gelmiş olmaz.

Eğer o kimse namaza başlamadan önce secde etmezse, namaz içinde bir secde yeter. Çünkü her ne kadar meclis (yer) bir değil ise de, namaz içinde olan secde, namazın gayri olan secdeyi tabî kılmıştır. Nitekim bir kimse secde âyetini bir mecliste tekrar etse, bu takdirde bir secde yettiği gibi. Gerek o musallî secde âyetini bir meclisde iki kere okusun, ondan sonra secde etsin veya bir kere okuyup secde etsin, ondan sonra o meclisde secde âyetini yine okusun müsavidir. İki meclisde okusa, bir secde yetmez. Şu halde eğer o kimse secde âyetini iki meclisde tekrar etse, iki. secde vâcib olur. Eğer o kimse secde âyetini bir meclisde tebdil etse, yâni bir meclisde birinci âyetin yerine başka bir secde âyeti okusa, bir secde yetmez. Bilâkis, iki secde icâbeder. Asıl olan şudur ki : Şüphesiz secdenin mebnâsı (esâsı), güçlüğü savmak için tedahül 1[139] üzerinedir. 2[140] O secde sebebde tedahül etmiştir, hükümde tedahül etmemiştir. O sebeb 3[141], ihtiyat için ibâdetlere daha uygundur. Hükümde tedahül 4[142], şeriat sahibinin keremini göstermek için ukûbâta (cezalara) daha uygundur.

1[139] Tedahül.: liir şeyin diğer bir şeye hacım ve miktarı ziyâde olmaksızın girmesinden ibarettir. (Ta'rilat, Seyyid-i ŞlıîO

2[140] Yâni hepsinin bîr lilâvel gibi kılınıp, bir ianesinin sebeb olması, kalanının ila ona tâbi olmasıdır. Hu da ibâdete daha lâyıkdtr. Çünkü onun sebebîyyetinin vücıibiyeıine rağmen terkctlilmesi kötü bir fül (günâh) dir. (Hâilimi)

3[141] Sebeb? Hükme ulaşmaya yol açan ve hükme lesirî olmayan şeydir.

İllet; Kemlisine hükmün vücûbu izafe edilen şeydir.

4[142] Yine bir çok tilâvetin bir tilâvet gibi kılınıp birinin onların evveline ve sonrasına sebeb ve nâib kılınmasıdır.

Hükümde tedahülde sebeb, ancak evveline nâib olur. Şöyfeki; bir kimse bir kaç kere hattâ bir kaç yerde ve muhtelif zamanlarda zina etse tek hadd'e (cezaya) müste-hâk olur. Şayet, o kimse zina edip bir hadd görse, eğer sonra yine zina etse - bir mekânda da olsa - ikinci defa hadd gerekir.

Tedahülün mümkün oluşu, ayrı olanları ihtiva ettiğinden dolayı meclisin bir olduğu zamandadır. Şu halde şayet meclis ayrı ayrı olsa, hüküm asl'a döner.

Hakikat yönünden ayrılık bulunduğu ve fakat hüküm yönünden cemeden bulunmadığı için, bez çözülmesi ve bir daldan diğer bir dala geçilmesi (bir yerden bir yere geçilmesi)" tebdili mekândır. 1[143]

Mescidin ve evin köşeleri bunun aksinedir. Şüphesiz köşeler imâma uymanın sıhhatinin delili ile bir tek yer hükmündedir.

Az bir iş mekânı (meclisi) değiştirmek değildir. Oturtırken kalkmak gibi. Bu takdirde, bir secde yeter. Gerek o secde az fiilden sonra vâkî olsun - meselâ bir kimse secde âyetini okuyup peşisıra ayağa kalkıp ondan sonra secde âyetini tekrar okuyup peşisıra secde etse - veya gerekse o secde az fiilden önce olsun - meselâ secde âyetini okuyup peşisıra secde edip ondan sonra ayağa kalkıp peşisıra secde âyetini tekrar okusa - bir tek secde yeter.

Yine bir adım veya iki adım yürümek, bir lokma şey yemek, bir yudum şerbet içmek, az bir söz konuşmak ve meclisi değiştirmeyen şeylerden bunlara benzeyen; oturmak, bir şeye dayanmak, hayvana binmek ve inmek gibi şeyler meclisi değiştirmez.

Şu secde bunun aksinedir: Şayet bir kimse bir başka secde âyeti okusa veya bir kaç adım yürümek gibi çok bir işden sonra, secde âyetini tekrar etse 2[144], şüphesiz bir secde yetmez.

Bir kimse musallî olmayıp hayvan üzerinde binici olduğu halde secde âyetini tekrar etse, secdeyi de tekrar eder. Çünkü hayvanın yürümesi, hayvana binmiş olana izafe edilir. Hattâ o binicinin, hayvanın zarar verdiği şeyi ödemesi gerekir. Bu durumda, binicinin yeri, arza itibâr edilir. Yoksa hayvanın sırtına değil.

Musannifin; «musalH olmayıp», demesine sebeb şudur : Çünkü namaza hürmet, mekânları bir tek mekân gibi yapar. Eğer tek mekân olmamış olsa, o binicinin namazı sahih olmaz. Çünkü mekânın ihtilâfı namazın sıhhatini meneder.

Bir kimse secde âyetini gemide iken tekrar etse - her ne kadar o kimse gemide namazda olmasa da - secdeyi tekrar etmez. Zira gemi ev gibidir. Geminin yüzmesi, o kimseye izâle edilmez. Yüce Allah (C.C.)

Kur'ân-ı Hakim'de : «(Gemiler) onları götürdüler.» 3[145]buyurmuştur.

Eğer musallj secde âyetini bir rek'at namazda tekrar etse, meclis bir olduğu için, kıyâsen 4[146] ve istihsânen bir secde yeter.

Eğer iki rek'-atta tekrar etse, İmâm Ebû Yûsufl (Rh.A.) a göre, yine bir secde yeter.

Secde âyetini işiten kimsenin meclisinin değişmesi, üzerine diğer secdeyi gerektirir. Fakat okuyanın üzerine diğer secdeyi gerektirmez. Aksi olmaz. Yâni okuyan kimsenin yerinin değişmesi, işiten üzerine diğer secdeyi gerektirmez.

Secde âyetini işiten kimse, secdeden hasını, okuyan kimseden önce kaldırmaz. Âyeti okuyan kimse işitene âdeta imâm gibidir.

İmâmın gizli okuyuş ile kıldığı namazda secde âyetini açık dan okuması mekruhtur, Çünkü açıkdan okumak cemâati okunan şeyin sıhhatinde şüpheye sevkeder. Ancak hemen peşisira rükûa niyet ederse, mekruh olmaz.

Yine imâmın secde âyetini terk edip, geri kalanını okuması da mekruhtur. Çünkü imâmın o sec"de âyetini terketmesi, secdeden çekinmesi ve üzerine secdenin lüzumundan kaçması kuruntusunu verir.

Yine secde âyetine bir âyet veya bir kaç âyet eklemek, üstünlük kuruntusunu savmak için mendûbdur. İşitene şefkat için secde âyetini okuyan kimsenin gizlice okuması da mendûbdur.

Ayağa kalkıp ondan sonra secde etmek de mendûbdur. Bu, Âişe'
(R.Anhâ) den rivayet edilmiştir. Çünkü tilâvet secdesine kıyamdan inmek daha kolay ve daha tamdır. 5[147]

Cenazeler Babı

Cenâiz, cenazenin çoğuludur. Cenaze, cîm'in îethiyle ölü (meyyit) demektir, ve cîm'in kesriyle tâbût'dur.

Ölüme hâzır olan kimseyi kabre konulduğu şekilde, sağ tarafı üzere Kıbleye yöneltmek sünnettir. Zira Kıbleye yöneltmek ölü için şereftir. Sırtı üzere yatırıp iki ayaklarını Kıbleye yöneltmek de caizdir. Çünkü ruhun çıkması kolay olur. Birincisi sünnettir. Yüzünün Kıbleye doğru olması, semâya doğru olmaması için başı bîr miktar kaldırılır.

O ölüme hâzır olan kimsenin yanında Şehâdeteyni zikrederek yâni :

(Eşhedü enlâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve rasûlüh) diyerek telkin yapılır.6[148] Çünkü birinci

---

Kazif (ehlî namus bir kadına iftira ile zina islinâd etmek) bunun hilâfınadır. Bir kimseye, bir kere o suçtan ceza tatbik «aliise sonra bir kaç defa ka/îf suçu işlese ona ceza. tatbik edilmez. Çünkü ondaki âr yalanının ortaya tıkmamdan dolayı birinci ile yok olmuştur. (Abdiilhalîm)

Hadd (çoğulu Hudûd): Lûgalla menetmek mânÜMiiadır. Kulanda ise /inâ, içki \c hırsızlık gibi fiillerin sebeblerini meneden manîlerdir ki bunların bazısı dayak, bazımı el kesmek, kelle kesmek gibi şeylerdir.

1[143] Bu hususu biraz daha açıklayalım:

Mekân değiştirilen yerlerin her birinde secde âyeti okur^a bir tilâvet secdesi kâfi gelmez. Meselâ;' bir çözgücü (arışcı) çivinin birinin başında okuduğu secde âyclini diğer çivinin başında da okusa, tilâvet secdesi yapması gerekir. Çözgücü, yani ar işçi dokumacılıkta atkıların geçirildiği uzunlamasına iplerin bulunduğu âletin ba.şında iş yapan kişi, demektir.

Yine bir ağacın dalında bulunan kimse secde âyeiinü tilâvet else, aynı âyeti ağacın diğer dalına geçip okusa, her dalında okuduğu secde âyetinden tilâvet secdesi sapması gerekir. Çünkü her dal ayrı bir mekândır.

2[144] Câmi'ul Kebîrin Telhisinde de böyledir.

3[145] Bk. Yûnus sûresi (10); â\cl : 22.

4[146] Kı>âs: Dir sevin hükmünü diğer bir şeyin hükmüne ben/etmek ve bıbıı/e>eııe de n hükmü i^pat etmektir. Meselâ, şarap içmek sarhoşluk verdiği, içîn Vuranıdır. Kakı ila sarhoş eder. O halde Rakı içmek de hanımdır,

gibi. I:ger hükmim haram olmalına sebeb o!;ıu illet gâyel açık ise o kıyâsa kıyâs-) celi denir. Kıyâs denilince hu anlaşılır, lllel birden anlaşılmaz da çok dikkat ve inceleme ile anlaşılırsa ona kiyâs-ı hafi yahut istihsâli denir. Hununla beraber kıyâs-ı celî'ye mukabil olan delile ile istihsâli denilir. Bu delil >â bir âyet veya bir hadis, yâ İcınâ ve\a /arurei olabilir.

Hüküm : Mükellef olan kulların fiillerine teaîlûk eden İlâhi hitabın sebebidir. Meselâ, «Namaz kıl» hitabının eseri, nama/ın far/ ulusudur. Mahkûmunbih : Mükellefin fiilidir. Mahkûm un aleyh : Mükellef olan insandır,

5[147] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 271-279.

6[148] Ölmek Üzere olan kimseye nıuhiezar, Muhtezarın yanında şehâdeteyıti zikretmeye ve kabrinde yapılacak muayyen hitabeye telkin, meyyitin şehâdet ikinci şehâ-detsiz kabul edilmez. Ona bu iki şehâdeti söyle, diye emredilmez. Çünkü cam sıkılıp reddetmesinden korkulur. 1[149]

Ölmesinden sonra çenesi bağlanır ve iki gözleri yumdurulur. Durum bize böylece intikal etmiştir. Burada onun suretini güzelleştirme vardır. Böylece, istihsân olarak kabul edilir.

Bir kimsenin vefatını insanlara i'lân etmekte mahzur yoktur. Teçhizinde acele edilir. Kefeni buhurlandığı gibi, tek sayı olarak üç kere veya yedi kere buhurlanmış serîr (teneşir, sedir) üzerine konulur. Çünkü güzel koku ile bühurlanmakta ölüye ta'zîm vardır. Tek sayının seçilmesi Resûlüllah' (SAV.) in şu kavlinden dolayıdır. Kesûl-i Ekrem (S.A.V.) buyurmuştur ki :

«Şüphesiz Allah tck'dir, tek'i sever.» (Buhârî, Sünen-i Ebû Dâvûd Sünen-i Nesâî, Sünen-i Dâremî, Ahmed bin Hanbel, Tayâlisî.)

Meyyitin giyecekleri çıkartılır ve galîza olan avreti örtülür. Bir kavle göre; «Gerek galîza ve gerekse hafife olan avreti örtülür.» Suyun çıkarılması güç olduğu için, mazmaza ve istinşaksız abdest verilir. İyice temiz olsun diye üzerine sidr 2[150] ve çöven 3[151] ile kaynamış su dökülür.

Eğer sidr ve çöven bulunmazsa, maksadın aslı hâsıl olsun diye hâlis su dökülür.

Meyyitin başı ve sakalı hatmi 4[152] ile yıkanır. Çünkü kirin çıkarılmasında hatmi en uygundur. Eğer hatmi bulunmazsa, sabun ile ve sabuna benzer şey île yıkanır.

Bundan sonra, yıkanmasında önce sağından başlanması için, meyyit sol tarafına döndürülür. Hattâ meyyit, teneşir tahtasına yaklaşan yerine su ulaşıncaya kadar su ve si dr ile yıkanır. Ondan sonra sağ tarafına döndürülür, aynı şekilde, tahtaya yaklaşan yerine su ulaşıncaya kadar yıkanır. Bundan sonra, yıkayan kimse (gassal), meyyiti kendine dayayarak oturtur.

Kefene pislik bulaşmasın diye meyyitin karnı hafifçe mesh edilir.

Dışarı çıkan yıkanır, meyyit tekrar yıkanmaz. Abdesti de tekrarlanmaz. Çünkü yıkama nass ile malûmdur. Şüphesiz nass da bir defa hâsıl olmuştur.

Sonra, kefenleri ıslanmasın diye bir bez ile meyyitin yaşlığı kurulanır. Meyyitin tırnağı kesilmez ve saçı taranmaz. Çünkü tırnak kesmek ve saç taramak süslenmek içindir. Meyyitin ise buna ihtiyâcı yoktur.

Başı ve sakaiı üzerine buhur 5[153] konulur. Çünkü güzel koku sünnettir. Secde yerlerine, yâni alnına, burnuna, dizlerine ve ayaklarına da kâfur 6[154] konulur. Çünkü meyyit, sağlığında secde ederken bunlar üzerine secde ederdi. Öyleyse onlara saygı için ve çabuk bozulmasından korumak için (meyyite bundan) îazlasıyle tahsis edilir.

---

yıkanılmasın;! gaslimeyyîl, meyyitin yıkanılmazından kabrine defnedilmesine kadar lâzım gelen şeylere ve bu şeyleri tedârik etmeye techîz, meyyiti kefenlemeye de tekfin denilir.

1[149] Veya kelimc-i tevhîd «Lâ ilahe illallah» yüksek sesle telkin edilir.

Vefat eden kimsenin gözleri açıksa, yumulur ve kısaca; «lîİMnillûhi ve ala milleti Re*ü-lillah...» denilir. Bu mesnündur. Rcsûliillalı' (S.A.V.) ın bunu Ebû Seleme' (R.A.) in gözlerini yumduğu zaman buyurduğu rivayet edilir.

2[150] Sidr (Nabk): Yakındoğu'da yetişen bir çeşit hünnap (eigde) ılır. Arabistan Kirazı da denir. İlmi adı, z£%yphus statüsüne İki çeşidi vardır, Dikenli ve zararsız olanına Ubri, dikenli olanına da Dal denir. Meyvesine Nabk denir. Huş kokuludur.

Ubri olanı nehirlerde, Dal olanı karada yetişir. Boyları 2 - S metre arasında değişir.

Meyvelerinin şekli zeytini andırır; önce yeşil, olgunhışınea kırmızı olur; eli beyaz, tatlı ve glütenlidir. Taze ve kuru olarak yenir, reçeli yapılır.

Meyyitin talinde sidr kullanmak müstchâbdır. Ane.ık sidr >aprağını suja atmak gereksizdir. Müstehâb olan sidr i ilk yıkayışta kullanmaktır. Ba/j «ilimler; her yıkayışta sidr kullanılması gerektiğini söylemişlerdir.

Ubri olanı yâni suda yetişeni yıkanmak, gusletmek için kullanılır.

Kuru olanı yemekten önce yenecek olursa iştahı acar. Yine kuru olanı mide ve bağırsakta bulunan fazla suları giderir.

Üçte bir şeker karıştırılarak yapılan reçeli yenilecek ulursa harareti giderir. Yaprakları kurutularak dövülür ve yıkanılırken sabun yerine kullanılacak olursa deriyi temizler, cildi güzelleşlirir.

Yapraklarının suyu ile saçlar yıkanacak olursa, rengini kırmızıya döndürür, sacdaki yağları alır,, dökülmeyi

önler. Ayrıca başla bulunan yaralara da iyi gelir.

F.czacılıkta, hafif nıüshil ve göğüs yumuşatıcı İlâçlarla ba^ı merhemlerin bileşiminde bulunur, (Lisâtıii'I Arab, İbn Manzûr, L-bu'l Fadl Cemalüddîu - IMtıccm u'i Buldan, Şahabeddiıi Hamevî - Mutemet)

3[151] ÇÖVEN: (llurd - Üşnân): Kökü. dalları, sabun katılmış gibi suyu köpürtme özelliği olan bir bitkidir. Kumlu topraklarda yetişir. Kendisi ve külü elbise v.s, yıkamakla sabun gibi kullanılır. Buna sabunoiu diyenler de vardır, İlmî adı Salsola kalidir. Çiçekleri kırmızı, sarı veya pembe olur. Boyu 2 santimetre kadardır. Bilhassa, köksapı kaynatılacak olursa sabun gibi köpürür. Ayrıca helvacılıkta da kullanılır.

4[152] HATMİ (Hıtmİ) : İlmî adı AUhaea cıfficinaHsdir.

KÖkü çok sene] un m iş. pembe beyaz çiçekli, uzun boylu, yumuşak ot gibi bir nebattır. Sulak yerlerde yetiştiği gibi özel olarak da yetiştirilir. Çiçeği güle benzer.

Eczacılıkta ve hekimlikte yumuşatıcı olarak kullanılır.

Çiçeği kaynatılır, ağman yerlere sürülürse. ağrıları giderir.

Hatmî suyu" apseli yaraya tatbik edilecek olursa, apseyi dağılır, cerahati söker.

Dalları taze olduğu müddetçe kökü de yapraklarının hassasına sahiptir.

Halini tohumu kaynatılıp, suyu içilecek olursa böbrek taşlarını döker.

Kaynatılmış halmi suyu bağırsak iltihaplarına şifadır. Midedeki gaz ağrılarını giderir. Kan deveranını normal hâle döndürür.

Göz kapaklarındaki şişlere hatmî suyu ile baiıjo japılacak olursa, şişlikleri giderir. Hatmi yaprağf suyu ciğer ve yan ağrılarına faydalıdır. Hatmî su>u kadınların terleme ve titremelerine de iyi gelir.

Hatmi suyundan bir miskal (4,807 gram) içilecek olursa, kulunç ağrılarına iyi gelir. Merhem yapılıp, sürülecek olursa sinirden mütevellit adale ağrılarını keser,

5[153] BUIIÛH (Bahr): Bir çeşit tütsüdür.

Hindistan'da ve daha çok Afrika'da yetişen bir çeşit ağacın kabuklarının çizmekle elde edilen Zamk - reçine, günlük. Yakıldığı zaman güzel kokar, fena kokuları defeder.

6[154] Kâfur (Kâfûrî) Kâfur ağacından vınlan bir maddedir.

Hindistan'da yetişen defneye benzer bir küçük ağacın /anıkından ibaret olan çok beyaz ve güzel, ve .seri kokusu olan bir tıbbi maddedir.

Bir çok çeşitleri vardır. Hı iyileri kaysuri ve rİ>âlıi olanlardır. İlmî adı canıphanıdır.

Mikrop öldürücü hassası okluğu gibi, akciğer ilıilıabı, kalb ve Miiir ilâçlarının terkibinde de bulunur. Ayrıca kan durdurmakla kullandır.

Kâfür'u ilk kullanan Rabâh isimli bir Melektir. I l/.. Âdem" (A.S.) i gaslettiklerinde sıcak su ile bundan kullanmışlardır.

Meyyit için kâfur kullanılmasının hiiUmii şudur: Kâfur ci-mi kaüUıştırır, kokucundan da sinekler, böcekler

kaçar. Ayrıca, onu kullanmak Meluike-i Kirama bir ikram sayılır. Ekseri ulemâ, misk kullanmayı da eâi/ görmüşlerdir.

Şayet meyyitin üzerine su aksa veya yağmur yağsa meyyit yıkanmış olmaz. Suda boğulan meyyit de yıkanır. Kâdîhân (Rh.A.) böyle demi.1; tir. 1[155]

Meyyiti Kefenlemek :

Erkek için kefenin sünnet olanı: İzâr, kamîs ve lifâledîr. İzâr ile 1İ-t'âfeden her biri başdan ayağa varıncaya kadardır. Kamîs ise meyyitin iki omuzlarından iki ayaklarına varıncaya kadardır. Yakasız, cebsiz, kolsuz olur ve etrafı meyyitin üzerine dürülınez. 2[156] Sarık dolamak müstahsendir. 3[157] Yâni başına sarık mesabesinde bir bez dolamayı sonraki âlimler caiz görmüşlerdir.

Kadın için sünnet olan kefen : (Dır') (gömlek üzerine giydiği libâs), izâr ve hımâr (başörtüsü), lîlâfe ve göğüslerini bağlamak için hırka (bez parçası) dır.

Erkeğin kefeninde kifayet miktarı olanı, izâr ve Jifâfedir. Kadın için kifayet miktarı, yine izâr ve lifâfedir, bir de hımârdır.

Erkek ve kadın için kefenin zarurî olanı, elbiselerinden mevcûd olandır. Meyyit kefenlenmek istendiği zaman : Lifâfe yayılır ve izâr li-fâfenin üzerine serilir. Meyyit gömlcklenîr ve izâr üzerine konur. Hayatında olduğu gibi, önce izârın sol tarafı, sonra da sağ tarafı meyyitin üzerine dürülür.

Ondan sonra lifûfe de izâr gibi, önce sol tarafı sonra sağ tarafı dürülür. Kadının üzerine, (dır) yâni gömlek giydirilir ve saçı iki bölük yapılıp (dır') in üstüne, göğsünün üzerine konulur. Ilıman da (dır1) in üzerine Iifâfenin altına konur. Eğer kefenin çözülmesinden korkulur ise iki tarafından bağlanır. Kefenin yıkanmışı ile yenisi müsavidir. Yâni yeni olan için üstünlük yoktur. Meyyiti kumaş ve keten ile ke-fenlemekde mahzur yoktur. Kadınları ipekli kumaş ile, za'ferân 4[158] ve usfür 5[159] ile boyanmış bez ile kefeni emek de mahzur yoktur. 6[160]

Malı olmayan meyyitin keleni, hayalında nafakası üzerine vâcib olan kimsenin üzerine vâcibtir.

Meyyitcniıı <vefat etmiş kadının) kocası hakkında ihtilâf edilmiştir. Fukahâ arasında bazısı : «Keleni, kocası üzerine

---

1[155] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 280-283.

2[156] Müslim'de, Câbİr (R.A.) Peygamber Efendimi/.' (S.A.V.1) den 5u h;ıdî\-i şerifi rivayet eder: Bir. gün Peygamber (Sr.A.V.) hutbe okudu ve hutbe esnasında Ashabından bir /âtın vefat ederek kifayetsiz bir kefene sarıldığını, geceleyin defnedildiğini söyledi. Müteakiben namazı kılınmamızın geceleyin Cenaze defnedilmesini menedip, ancak İnsanın buna mecbur kalmasını müstesna saydı ve ayrıca «Kiriniz din kardeşini kefenlediği vakit unun kefenini güzel yapsın, buyurdular.»

* Cenazelerin gündü/ün defni m iisleh âlıdır. Ceceleyin definleri de mekruh değildir. Nitekim Rcsûlüllah1 (S.A-V.) m geceleyin kabr-İ şerifle t in e tevdi edildiği İkrinı*" (it. A. den mervîdir. Yine Hz. Fatma' (R.Aııhâ) in da geceleyin kabirlerine tevdi edildiği rivâ yet edilir.

* Bir meyyit yıkanmadan veya unutarak yalnız bîr uzvu yıkanmadan kelene sarılacak olsa kefen açılır, yıkanma» tamamlanılır. Üzerine nama/ kılınmış ise. i .ide edilir. K.ıhıc ko nulup da üzerine henüz toprak atılmamış olduğu takdirde de hükim böyledir. Ancık toprak atılmış bulunursa, artık kabirden çıkarılması haramdır. Yıkanılma*,! sakıt olur sadece kabri üzerinde tekrar namaz kılınır. Azhâr olan budur. Kefensiz oiarak kabri konulmuş olduğu halde de artık kabri açılmaz.

3[157] Bazı Âlimlere göre; meyyit tanınmış bir âlim veya eşraftan bir kimse İse sarık dolanır. Şayet, meyyit sıfatsız bir kimse ise sarık dolanmaz.

* «Meyyitin alnına veya sargısına veya kefenine alulnâme yani kemlisinin îmân üzere, ahd-i ezeli üzere sabit ;bulunnuş olduğuna ılâİr bazı riıukadties kelimeler yazılması takdirinde Allahu Teâlâ'ıın mağfiretine nail olacağı umulur,» denilmiştir, Ancak bu kelimelerin meselâ Kelime-i Tevhid'in kabir içinde kalıp, bilâheıc çiğnenmesi veya meyyitten akacak mayiler içinde kalması muhtemel olduğundan mahzurlu olduğu meydandadır. Fakat, meyyitin gaslinden .sonra, tekfininden evvel alnına mürekkeple değil yalnız şeha-det parmağı ile Bismitlahirrahnmıirralıim, gögsu üzerine de La ilahe illallah yazılması uygun görülmüştür.

4[158] ZA'FERÂN (Safran): Soğanlı ve güzel çiçekli bir bitkidir. İlmî adı Crucıısdur.

Çayır safranı, Hint safranı ve Kır safranı gibi çeşitleri vardır.

Safran bitkisinin tepeciklerinden yapılmış toz, suda kaynatıldığı zaman rengi çok güzel sarı bir sıvı elde edilir. Katıldığı şeylere Özel bir tad ve güzel bir koku verir.

Bİr çok ilâcın' içinde boya maddesi olarak kullanılır. Ayrıca, uyarıcı, idrar ve âdet kanı söktürücüdür.

5[159] USFÛR {.ASPUR): Yalancı safran veya Papağan yemi alarak da bilinir, ilmi adı Carthamus'dur.

Akdeniz Bölgesinde yabani olarak yelidir. Mavi, turuncu veva san çiçe-kleri vardır.

Çiçeklerinden boya elde edilir. Bilhassa ipekli elbiseleri boyamakta çok iyi netice verir. Ayrıca, tohumlarından yağ da çıkarılır.

Usfür tohumu ezilir ve balla karıştırılıp kullanılırsa bilhassa çocukların ağzımla, dilinde veya boğazında görülen iltihaplara, pamukçuk hastalığına iyi gelir.

6[160] Cenaze yıkama Hanelilere göre Sünnet ve İcmâ İle vâcibtir.

Sünneiten delilleri; Peygamber Efendim i/in (S.A.V.) «MiisUinıamn Müslüman üzerinde altı hakkı vardır...» buyurması ve öldükten sonra yıkamasını da bu haklardan saymasıdır.

Bü hususta tcmâ-İ Ümmet de vardır.

Cenaze yıkamanın Farz-ı Kifâye olduğuna İcınâ-i Ümmet'in bulunduğunu İmâm Nevevî (Rh.A.) naklctmistir.

Cenaze yıkamak Hz. Âdem' (A.S.) den kalmıştır.

Yeryüzünde ilk cenaze namazı Hz. Âdem (A.S.) için kılınmıştır,

Übey bin Kâ'b (R.A.) dan rivayet edildiğine göre; Hz. Âdem (A.S.) vefat edeceği sırada Melâike-i Kiram yanlarında kefen ve koku ite kazma, kürek ve zenbit olduğu halde Ha. Âdem' (A.S.) in yanına geldiler Hz. Âdem' (A.S.) in ruhunu kabzettikten sonra O'nu yıkadılar, kefenlediler, kokuladılar, kabrini kazdılar, Meleklerden biri öne geçti, Öteki Melekler onun arkasına durdular. Hz: Âdem' (A.S.) in oğulları da onların arkasında saff oldular. Cenaze Namazını kıldılar. Melekler kabrin içine girip, Hz. Âdem' (A'.S.) i kabrine koydular. Üzerini 'kerpiçle kapattılar ve kabrin içinden çıktılar. Üzerine toprak çektiler. Sonra da; «Ey Âdem oğulları, işte ölüleriniz hakkında tutacağınız yol bu» dediler.

Abdullah bin Ahmed' (Rh.A.) in Müsned'inde de aynı mealde Hadîs-i şerif mev-euddur.

Peygamber Efendimiz (S.A.V.) tarafından ilk defa kabrin üzerinde Cenaze Namazı kılman Ensâr nakîblerinden ilk Çefât eden Berâ' bin Ma'rûr (R.A.) dur.

Berâ' bin Ma'-rûr (R.A.) Ensârın Reislerinden ve oniki nakîbinden biridir.

Berâ' bin Mâ'rûr (Rh.A.) Safer ayında Peygamber Efendimiz (S.A.V.) Medîneye gelmeden bir ay önce vefat etmiştir. (622 M.) Resûl-ü Ekrem (S.A.V.) Medine'ye gelince Ashabı ile birlikte Berâ' bin Ma'rûr' (R.A.) un kabrine gitti. Kabrinin üzerinde saff bağlayıp Cenaze Namazını kıldılar. «A!lalımı, O'nu mağfiret et, Ona rahmet lütfet ve O'ndan hoşnud ol» diye duâ buyurdular.

ibn-i Hişâm' (Rh.A.) m ibn-i İshâk' (Rh.A.) dan nakline göre: Mescid-i Nebevi inşâ edilirken Ashâbdan Ebû Umâme Es'ad bin Zürâre (R.A.) vefat etti. Peygamber (S.A.V.) Efendimiz tarafından kılman ilk Cenaze Namazı zikrettiğimiz iki zâttan birinin ya na'şına yahud kabrine olmuştur.

(İbni Hişâm (Rh.A.), İbni İshâk (Rh.A,), İbni Sa'd (Rh.A.))

Müslim'de geçen bir hadîs-i şerife göre; gıyâbta kendisine Peygamberimiz (S.A.V.) ve Ashabının Cenaze Namazını kıldığı zât Habeş İmparatoru Adhama'dır. (Taberî'ye göre Hicretin 9. cu yılında Mekke'nin fethinden önce diyenler de vardır.) Ancak Ulemâ arasında gaibe namaz kılınması hususunda ihtilâf vardır. Hanefilere göre, gaibe namaz memnudur.

vâcibdîr.» Bazısı da, «Vâcib değildir,» demiştir.
Halbuki esah kavi, kadının keteninin kocası üzerine vâcib olmasıdır. Zahîriyye'de böyle zikredilmiştir.
Eğer meyyitin, nafakası üzerine vacib olan kimsesi bulunmasa, o meyyitin kefeni Beyl'ul-mâl (Devlet Hazinesi) üzerine vâcib olur.
Meyyitin Namazı (Cenaze Namazı), farz-ı kifâyedir. Yâni bir kısım
müslümaniar edâ ederse, bütün cemâatten düşer. Eğer hiç kimse edâ etmezse, cemâatin hepsi günahkâr olur. 1[161]

Cenaze Namazi Kılınmayan Kimseler ;

Vei'ât eden her Müslüman üzerine namaz kılınır. Ancak Müslüman olan bâğiler 2[162] ve yol kesiciler, eğer çarpışmada öldürülürler-se, onların namazı kılınmaz.
Musannifin bu kaydı, Kâdîhân' (Rh.A.) in zikrettiği şu şeye işârettir : «Şüphesiz, zulüm ve isyan ehli, silâhlarını bıraktıkclan sonra öl-dürülseler, onların Cenaze namazı kılınır. Yine böylece, yol kesicileri İmâm (Emîr) yakalayıp ondan sonra öldürse, namazları kılınır» Yine, gece şehr içinde silâhla başkaldıran kimse o vaziyette öldürülse, yıkanırsa da, namazı kılınmaz.
Kendisini öldüren kimse yıkanır ve namazı kılınır.
Babasını veya anasını öldüren kimsenin namazı, ona ceza olarak kılınmaz. 3[163]

Cenaze Namazının Kılınışı Ve Duaları :

Meyyitin namazı dört tekbîr ile kılınır. 4[164] İki eller yalnız ilk tekbirde kaldırılır. Şafiî' (Rh.A.) ye göre, iki eller hepsinde kaldırılır. İlk tekbirden sonra, diğer namazlar gibi şu duâ okunur :
«Sübhânekellahünune ve bihaindîk ve tebâieke'smük ve teâlâ ceddük ve celle senâüke ve lâ ilahe gayrük.»
Mânâsı : «Ey, Allahım! Seni teşbih ve tenzih eder, Sana hamd-ü senada bulunurum. Senin mukaddes ismin mübarektir ve Senin azamet ve celâlin pek yüksektir; Sen'den başka hak ma'bûtl yoktur.»
İkinci içkimden sonra, Nebî (S.A.V.) üzerine, diğer namazlarda te-şclıhiiddm sonra okunan salavât okunur. («Allahümme salli» ve «Alla-hümme bârik» duaları)
Üçüncü tekbirden sonra, baliğ olan meyyitler için şu duâ okunur :
AUâhümma'gfir li-hayyinâ ve meyyitinâ ve şâhidinâ ve ğâibinâ ve kebîrinâ ve sağîrînâ ye zekerinâ ve ünsânâ.
AUâhümme men ahyeytehû minnâ fe-ahyihi ale'l-İslâmi. Ve men teveffeytehû minnâ feteveffehû ale'I-îmâni. Ve hussa hâze'l-meyyite bi'r-ravhi ve'r-râhati ve'r-rahmeti ve'I-mağfireti ve'r-rıdvân.
AUâhümme in kâne muhsinen fi'zid fi ihsan i hi. Ve in kâne müsîen fetecâ vez anini. Velakkıhî'1-emne ve'1-büşrâ ve'I-kerâmete ve'z-züUâ bi-rahmetike yâ Erhame'r-Râhimîn.»
Ma'nâsı: «Allah'ım! Bizim dirilerimizi, ölülerimizi, hâzır ve gâib olanlarımızı, küçük ve büyüklerimizi, erkeklerimizi ve kadınlarımızı, afv-ü mağfiret buyur.
Yâ İlâhî! Bizden yaşattıklarını İslâm üzere yaşat, bizden Öldürdüklerini imân üzere öldür. Bilhassa bu ölüyü rahmet ve mağfiretine erdir.
Yâ Rabbi! Eğer bu Ölü, muhsin ise ihsanını artır ve eğer yaramaz bulunmuş ise afvet, kendisine emniyet, bişâret, keramet

---

1[161] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 283-286.
2[162] BÂĞÎ; Çoğulu lîugâldır. Meride kemli bölümünde de anlatılacağı gibi; İslâm Memleketinde âdil Devlet Başkanına (İmânı) karsı haksız direnişe geverek O'na itaatten çıkmış bir takını Müslüman topluluğa verilen isimdir- Fakat bu topluluk direnişleri sırasında Müslüman kanı dökülmesini ıııübâh I görmezler. Bugâl'ın idaresi altında bulunan yerlere Dâr-i Iîiiği (Âsîler Yurdu) denir.
(Zeylaî, Şürünbilâlî,, Hukuku Islâmiyye Kamusu)
* İrfidâd etmiş olarak öldürülen bir şahsın (mürted'in) namazı kılmnuyacağı gibi cesedi de ne İslâm Kabristanına ne de döndüğü Millet ınakberesine defnedilir. Sadece, boş bir yerde kazılacak bir çukura gömülür.
Mürted; irtidâd etim", demektir. Irtidâd; İslâm Dînini kabul etlikten sonra dönmektir. Yani, esasen Müslüman olan veya sonradan İslâm Dînini kabul elmiş bulunan bir şahsın sonradan dönüp bı;şka bir dîne intisâb etmesi ya da hiç bir Dine intisâb etmeyip sırf İnkârda kalmasıdır. Buna riddet de denir. İrtİdâdın sıhhatinin şartı; küfür ve inkârı aklı başında ve zorlanmayarak söylemiş ulmakdır.
* Müslümanlar ile Gayr-i Müsliıuferlıı cenazeleri birbirine karışık bir hâlde bulunursa, dununa bakılır : Eğer Müslümanlara âid bir alâmet var ise, ona göre hareket edilir. Bîr alâmet bulunmadığı taktirde hepsi yıkanır ve Müslümanlara niyyet edilerek, hepsi üzerine namaz kılınır. 'Faka!, Gayr-i Müslimler çok bulunursa, yalnız vıkanırlar, hiç birinin üzerine namaz kılınmaz. Çünkü, ekser için kül hükmü vardır. Müsavi, gördükleri takdirde ise, bir kavle göre üzerlerine namaz kılınır, bir kavle göre ise, kılınmaz. Bunların defnedilmeleri m ese leşinde, de ihtilâf vardır. Bir rivayete göre, bunlar ayrıca bir mak-bereye defnedilirler. Kabirleri yükseltilmez, düzeltilir.
İntihar eden bir kimse hatâ neticesinde ve>a şiddetli bir ağrı sebebi ile intihar etlî ise namazı ittifakla kılınır. Böyle bir sebebe dayanmaksızın intihar eden kimse; İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) un kavline göre yıkanır ve namazı da kılınır.
3[163] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 286-287.
4[164] Kâdi Bedreddin' (Rh.A.) e: «Ccnû/e Namazının fiir/iyyetîni inkâr etkn k-kfîr ulunur
mu?» diye sorulduğundu :
Evet, olunur. Çünkü, O uınâi inkâr el m iştir.» dımıjlir.' "" Cenaze Namazının farzİyyetİ icmâ ile sabittir. Bu itinânın senedi do «Tc^bc-Sûresi:
âyet 103» deki «...ve sallı aleyhim...» «Onlara duâ et..» ilâhi kavli İle Resülüllah' (S.AV,)
m fiilidir.
* Cenaze Namazım Kabristanda kılmak doğru değildir. Yine Cenâ/e. N.uıuı/mı caddelerde ve halkın mülkü olan arazi dahilinde kılmak mekruhtur. Caddelerde umûmim hakkını, mülk olan arazide de mülk sahibinin hakkını meşgul etmek vardır.
* Gâib bir meyyit üzerine namaz kılmak caiz değildir. Çünkü Kıble cihetinden inhiraf meydana gelir. Meselâ, meyyit doğu tarafında olsa nama/da Kıble>c dönülünce, meyyit arka tarafda kalır. Meyyit tarafına dönülecek olursa, Kıble arka tarafda kalmış olur.
* Cenazeyi teşyi' edenlerin, namazını kılmadan dönmemeleri gerekir. Cenaze namazını kılmalarına manî olan bîr halleri varsa, cenaze sahibinden i/İn almaları evlâdır.
* Bir kısım Müslümanlar Cenaze Namazı kılarken, diğerlerinin nama/a iştirak etmemeleri düşünülecek, açınılacak bir durumdur.

ve yakınlık nasîb eyle. Rahmetinle ey erhamerrâhimîn!» 1[165]

Dördüncü tekbirden sonra musallî iki tarafa selâm verir. İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre, bir tarafa selâm verir, sağından başlıyarak solunda bitirir.

Cenaze Namazında kıraat yoktur. İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre; Fatiha okunur. Teşehhüd de yoktur.

Eğer İmâm, beşinci bir tekbir daha alırsa, ona uyulmaz. Çünkü mensûhtur. 2[166]

Musallî, üçüncü tekbirde, erkek ve kız çocuk ile mecnûn için mağfiret dilemez. Çünkü onların günahları yoktur. Ancak şöyle duâ eder:

ccAllâhümmec'alhü lenâ feratan, vec'alhü lenâ ecren ve zuhrân. Al-lâhümmcc'alhü lenâ şâfian ve müşeffean.»

Mânâsı : «İlâhî! onu bize takdim edilmiş bir ecr kıl. Yâ Rabbi!

Onu bize bir sevab ve sürekli hayr kıl, onu bizlere şefaatçi ve şefaati kabul edilmiş kıl.»

İmâm, mutlaka meyyitin. göğsü hizasında ayakta durur. 3[167] Gerek o meyyit erkek olsun, gerekse kadın olsun. Çünkü göğüs, kalbin yeridir, ve îmân nuru ondadır. Onun hizasında durmak, o meyyitin îmânı için şefaate bir işaret olur.

Bir kaç cenaze toplansa, her biri için ayrı ayrı namaz kılmak evlâdır. Sonra evlâ olan, o meyyitlerden en faziletli olanının namazını önce kılmaktır.

İmâm, o meyyitlerin hepsi üzerine bir kere namaz kılmakla yetinmek istese, cenazeleri, hepsinin göğüsleri imâmın kendi önüne gelecek şekilde, ard arda Kıbleye doğru uzanan bir saff yapar.

İmâm bunda tertibe riâyet eder. Yâni, kendini takib eden tarafa önüne erkekleri, onların arkasına erkek çocukları, onların arkasına hün-sâları, onların arkasına kadınları ve onların arkasına kız çocukları koyar. Hür olan çocuk kölenin önüne konur.

Âlimler, mekân yönünden sıraya koymanın keyfiyeti konusunda çeşitli görüşler İleri sürmüşlerdir.

İbn Ebî Leylâ (Rh.A.) demiştir ki: Erkek diğer erkeğin arkasına konulur. Diğer erkeğin başı birincinin başından daha aşağı olduğu halde bu şekilde derecelenerek konulurlar. İmâm Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den, İbn Ebî Leylâ' (Rh.A.) nın bu sözünün güzel olduğunu söylediği rivayet edilmiştir. Çünkü Nebiyyi Ekrem (S.A.V.) iki arkadaşı Hz. Ebû Bekir (R.A.) ve Hz. Ömer (R.A.) / ile zikredilen vaziyette defnedildiler. 4[168] Eğer hepsinin başı arkadaşının başı hizasında konulursa, bu da güzeldir. Çünkü maksâd hâsıl olmaktadır. O maksad da üzerlerine namaz kılmaktır.

İmâma uyan kimse, imânıdan sâdır olan bir veya iki tekbiri kaçır-sa, imâmın son tekbirini gözetir, imânı selâm verdiği zaman, tekbirden üzerinde kalanı, cenaze kaldırılmamdan önce kaza eder. Çünkü Cenaze Namazı, o tekbirler olmadan tasavvur edilemez.

Musallî, cenazede hâzır olup imâm ile beraber tekbir almasa, ikinci tekbiri beklemez. Çünkü bu surette musallî müdrik gibidir.

Eğer musallî, imâm dördüncü tekbiri aldikdan sonra gelse, İmâm A'zam (Rh.A.) ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, Cenaze Namazını kaçırmış olur. İmâm Ebû Yûsuf {Rh.A.) a göre, sonra gelen o musallî bir tekbir alır ve imâm selâm verdikden sonra üç tekbiri kaza eder. Nitekim, şayet o musallî imâmın arkasında hâzır olup imâm dördüncü tekbiri alıncaya kadar hiç tekbir almasa, tekbirleri kaza etmesi gerektiği gibi.

Sahîh kavi, İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Muhammed' (Rh.A.) in sözüdür. Zira yalnız bir tekbir almakda sebeb yoktur. Çünkü Cenaze Namazından bir tekbir, diğer namazdan bir rek'at gibidir. Halbuki imâm dörtten sonra tekbir almaz ki ona tâbi olsun. İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, bu mevzuda asıl olan şudur: Muk-tedî, imâmın tekbirinde namaza dâhil olur. İmâm dördüncü tekbiri bitirince, muktedirin girmesi imkânsız olur. Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, tahrîme bakî kalırsa, muktedî dâhil olur. Bedâyi'de böyle zikredilmiştir.

Cenaze Namazında imamete evlâ olan Sultandır veya Naibidir. Yâni beldenin Emîridir. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.), «Meyyitin velîsi evlâdır» demiştir. Birinci sözün sebebi şudur : Hz. Ali' (R.A.) nin oğlu Hz. Hüseyin (R.A.), Hz. Hasan (R.A.^ vefat ettiği zaman Saîd bin As* (R.A.) ı, Hz. Hasan' (R.Â.) in cenaze namazında öne geçirdi ve : «Eğer sünnet olmasaydı, ben seni öne geçirmezdim,» dedi. O günde Saîd bin Âs (R.A.) Medine valisi idi.

Sultan veya Beldenin Em iri bulunmazsa, evlâ olan kâdîdir. Kâ-dî 5[169] de bulunmazsa, evlâ olan kabile imamıdır. Kabile imâmı 6[170] da bulunmazsa, meyyitin velîsidir. Evlâ olan kimsenin Cenaze Namazında velîden başkası için izin vermesinde mahzur yoktur. Çünkü tekad-düm 7[171], evlâ olan kimsenin hakkıdır. Başkasını takdim ile iptaline de mâlik olur.

Musannifin «evlâ olanın izniyle» deyip «velînin izniyle» dememesine sebeb, evleviyette Sultan ve Sultandan başkası da

---

1[165] Duayı bilmeyenler:
«AUâhümma'ğfir H velehü ve Ul mü'minînc ve'Unü'minât» (Allah'ım! Beni ve onu, erkek ve kadın bütün imân edenleri mağfiret et.) duasını okurlar.
Bazı Âlimler duâ yerinde :
«Rabbena âtinâ fi'd-dünyâ haseneten ve fi'l-âhiretİ haseneten ve kına azâbe'n-nâr^ duasını veya «Rabbena lâ tüziğ Lulûbenâ ba'de iz hedeytenâ ve heblenfl mınledünLe rah' meten, inneke entelvehhâb.» okunmasını güzel görmüşlerdir.
Bıntan da bilmeyen bir kimse, kendine kolay gelen bir duayı okur.
Meyyit, müennes (dişi) ise zamirler müennes (hâ - veya gözlü tâ) ile okunur.

2[166] Klfâje'de göyie denmiştir: Dörtten ziyâde olan tekbirde, tekbir İmâmdan işitildiği zaman ona tâbi olunmaz. Fakat Bayram Tekbirlerinde olduğu gibi münâdîden işitilirse tâbi olunur.
Mebsut'da da böyle geçer.

3[167] Cenaze Namazında. Üç saf olmak efdaldır. Hatla, cemâat yedi kişi bile olsa, biri imâm olup, geri kalan altının, üçü bir saf, ikisi bir saf, biri do bir saf olarak, dururlar. Hadîs-i Şerifte: «Kİmİn üzerine müminlerden Üç saf olursa, o mağfur olur» buyurulmuştur.

4[168] El Menhel, Şerhu Sünen-i Ebû Dâvûd'da; Peygamber (S.A.V.) Efendimiz ile iki arkadaşının defin şekilleri aşağıdaki şekilde gösterilmiştir:
Peygamber (S.A.V.) Efendimiz
Hz. Ebû Bekir (R.A.)
Ha. Ömer (R.A.)
Şekilde görüldüğü gibi: Resûl-ü Ekrem (S.A.V.) Efendimiz önde; Hz. Ebû Bekir (R.A.) O'nun iki omuzu hizasında; Hz. Ömer (R.A.) de başı hizasına gelecek şekilde Hiicre-İ Seâdet'de medfûndurlar.

5[169] Devrimizde Müftü.

6[170] Devrimizde Mahalle İmâmı.

7[171] Tekaddüm: Öncelik sırası.

dâhil olsun, diyedir.

Eğer evlâ olan kimsenin izni olmadan başkası Cenaze Namazını kılsa, kendi hakkında başkasının tasarrufu olduğu için, evlâ isterse o namazı iade eder ve dilerse iade etmez.

Eğer Cenaze Namazını evlâ olan kimse kılsa, ondan sonra başkasının kılması caiz olmaz. Çünkü maksad evlâ ile hâsıl olur. Bir daha nafile kılmak meşru değildir.

Meyyit namazı kılınmadan gömülse, cesedi bozulduğu zannedilmedi kce, kabri üzere namazı kılınır. Bunda mu'teber olan - sahih kavle göre - re'yin gâlib olmasıdır. Çünkü meyyit, zamanın, mekânın ve kişilerin çeşitli olmasıyle muhtelif olur. Bir kavle göre; «Üç güne kadar kılınır.»

Meyyitin namazını hayvan üzerinde kılmak, istihsânen caiz değildir. Yâni bir kimsenin bindiği hayvandan inmeye kudreti var iken Cenaze namazını hayvan üzerinde kılması caiz olmaz. Cenaze Namazını, cemâatin ayakta kılmaya kudretleri var iken oturdukları halde kılmaları da caiz değildir. Kıyâs olan, caiz olmasıdır. Çünkü o, duâdir.

Mescid İçinde olan meyyitin namazını mescidde kılmak mekruhtur. Bir rivayete göre bu tahrîmen mekruhtur. Diğer bir rivayete göre tenzîhen mekruhtur. Fakat Cenaze Namazı için bina edilmiş yerde kılmak mekruh değildir. Mescidden dışarıda olan meyyitin namazında Fu-kahâmn ayrı görüşte olmaları sebebiyle, ihtilâf edilmiştir. Çünkü kerahet; ya pislik bulunduğu veya, mescidin, farz namazların kılınması için yapılmış olup, :cenâze namazı için bina edilmemiş olduğu içindir.

Bir çocuk doğduğu vakitte vefat etse, eğer o çocuk ağlamış durumda ise, (istihlâl etmiş ise) ona isim konur, yıkanır ve Cenaze Namazı kılınır.

İstihlâl; o çocukdan hayâta delâlet eden ağlama veya uzvunun hareketinden bir şey olmasıdır. Eğer hayâta delâlet eden bir şey olmazsa, - Zahir rivayete göre - yıkanır ve bir bez parçasına sarılıp gömülür. Namazı kılınmaz.

Babası veya anası ile esîr olan çocuk da böyledir. Ancak, eğer babasından ve anasından biri olmaz ya da ikisinden biri ile esîr olursa ve o ebeveynden biri yahut çocuk İslâm'a gelirse 1[172], o çocuk üzerine cenaze namazı kılınır. Çünkü o çocuk hükmen Müslümandır.

Bir kâfir 2[173] ölse, gerek köle olsun ve gerek hür olsun, onun mev-lâsından veya akrabasından olan Müslüman velîsi onu yıkar. Fakat Müslüman gibi değil, yâni Müslüman cenazenin yıkandığı şekilde yıkanmaz. O ölen kâfiri, Müslüman velîsi bir beze sarar ve bir küçük çukura gömer.

Cenazeyi götürmelide sünnet olan; önce baş tarafından sonra ayağı tarafından sağ omuz üzerine koymak suretiyle yüklenmek (taşımak); önce baş tarafından, sonra ayağı tarafından sol omuz üzerine yüklenmektir. Cenaze ile, koşmaksızın, hızlıca yürünür. 3[174]

Cenaze götürenler, cenazeyi omuzlarından indirmezden önce diğerlerinin oturması mekruhtur. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) : «Cenazeye tâbi olan kimse, cenaze yere konuncaya kadar oturmasın.» (Buharı, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbni Mâce, Ahmed bin Hanbel, Tâyalisî) buyurmuştur. 4[175]

Cenaze ile giden kimselerin, cenazenin ardınca yürümesi mendûbdur. Çünkü Resûlüllah (SAV.) : «Cenazenin ardınca gidilir.» buyurmuştur.

Yine cenazenin ardınca yürümek, taşımakdan efdaldir. Çünkü o çe-nâze arkasından bakdıkca kendisiyle irşâd olunmaya,

---

1[172] Kâidiyye'de şöyle denmiştir: Çocuğun Müslüman olması beş şekilde olur.
a) Aklı erdiği hâlde (yâni yedi yaşlarında) İslâm ile mutiâsıf olur.
b) İslâm Memleketine (Dâr-ı tslâma) gider, oraya tâbi olarak Müslüman olur.
c) Babası Müslüman olur, O'na uyarak, O da Müslüman olur.
d) Annesi Müslüman olur, O'na uyarak, o da Müslüman olur.
e) Ona bir Müslüman mâlik olur, mâlik olan o Müslüman vasıtasıyla O da Müslüman olur.

2[173] Kâfir: Küfür sahibi kimsedir. Küfür; nimet verenin nimetini, inkâr suretiyle veya amel yolu ile ona muhalefet hâlinde örtmektir.
Küfür; İmânın zıddı olduğu gibi kâfir de Mü'minîn zıddıdır.
Bir Müslumandan hâmile kalan Zimmî bir kadın öldüğü zaman (çocuk karnında olarak) nereye gömülür?
Bunun hakkında en doğru cevâb şudur: Müslüman ve kâfir mezarlığı arasına, ayrı bir yere defnedilir. Ancak - çocuk anadaki henüz bir cü2 bulunduğu için - onun dindaşları (milleti) arasına defnedilip, kadının sırtının Kıbleye doğru olması - zira çocuğun yüzü annesinin sırtına dönüktür - görüşünde olan da vardır.
Diğer bir kavle göre; çocuğa tâbi olarak tslâm Kabristanına defnedilir. Ancak, kadının namazı kılınmaz.
Bir Müslümânın hâmile olmayan zimmî (Hıristiyan veya Yahûdi gibi gayr-i müs-lim olan) karısı öldüğünde kâfir mezarlığına gömülür.
(El yazma bir Dürer Haşiyesi, Tarif âl, Mühekâ)

3[174] Ancak, tâbut içinde, meyyiti sarsılacağı derecede sür'atlo götürmek, mekruhtur.
* Cenaze için sadece ayağa kalkmak mekrûhdur, memnudur. Eğer bir mâni yok ise ayağa kalkıp cenazeyi takİb etmek evlâdır,
* Cenazeyi teşyi' etmek sünnettir. Bunda büyük sevablar vardır.
* Kadınların cenazeleri teşyi' etmeleri tahrîmen mekrûhdur.
* Cenazeyi taşımakta sünnet olan, dört kişinin dört tarafından taşımasıdır. Her tarafından on adım miktarı taşımak müstehâbdır. Toplam olarak kırk adım taşımak lâyıktır.
* Cenazeyi teşyi' ederken, arkasından yürümek efdaldir. Fakal, önünden yürümek de mekruh değildir.
* Cenazeyi iakibedenlerîn hayatın akıbetini düşünmeleri ve huşu ile hareket etmeleri mü-nâsibdir.
* Cenazeleri buhurlar, gürültüler ile teşyi' etmek mekrûhdur. Cenaze için ağlamakda ve kalben mahzun olmakda bir beis yoktur. Ancak, lüzumsuz şeyler söylemekten sakınmak gerekir. Cenazenin ardından saç yolmak, üst bas yırtmak haramdır, takdir-i ilâhî'ye karşı bir İsyandır.

4[175] Bir Müslüman kabrine defnedildikten sonra kabri başında bir deve boğazlayıp paylaşılabileceği kadar oturarak Kur'ân-ı Kerîm okumak müstahsendir. Çok kere; Sûre-i Mülk, Sûre-i Vakıa, Sûre-i İhlâs ile Muavvizeleyn sûreleri, sonra Fâtiha-i Şerife ile Bakara Süresinin evveli okunur, sevabı cenazenin ve şâir Ehl-i İslâm'ın ruhlarına bağışlanır, cenazenin mağfiret-i İlâhiyyeye mazhariyyeti İçin dua edilir,
* Cemâatin, meyyiti defnettikten sonra hemen dağılmaları muvafık değildir. Çünkü, Re-sûl-i Ekrem (Ş.A.V.) Efendimiz, bir cenazenin defnini müteâkib hemen dönmez, bîr müddet kabir yanında durur ve cemâate : «Kardeşiniz için Allah Teâlâ'dan mağfiret isteyiniz ve kendisine temkin ihsan bu vurulmasını, dileyiniz, o şimdi suâl görecektir.» diye buyururlardı. ^
* Kabre defnedilen ve teklif çağına yetişmiş olan bir İslâm meyyiti hakkında telkin verilmesi meşru görülmüştür. Hanefi Fukahasından bir kavle göre de; definden sonra telkîn yapılması ne emrolunur ne de nehy olunur.
* Meyyitin velîsinin, definden sonra birinci günden yedinci güne kadar kolayına gelen Şeyi fakirlere vererek sevabını meyyite bağışlaması sünnettir. Buna kadir olamayan cenaze sahibi iki rek'at namaz kılarak sevabını bağışlamalıdır. Zivâfeı vermek mekrûhdur.
* Cenaze sahihlerinin, ta'ziyelleri kabul itin üç gün kadar evlerinde oturmaları caizdir. Fakat, oturulmaması evlâdır.

nasihat almaya daha uygundur. Yine eğer ihtiyâç olursa, taşınmasına yardım etmek için de daha uygundur.

Kabr, lâhd olunur, şakk olunmaz yâni yarılmaz. 1[176] Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

«Lâhd bizim içindir, ve şakk bizden başkası içindir.» buyurmuştur.

Ancak, eğer yer gevşek olup lâhd (mezar) mümkün olmazsa, yarmakta ve taşdan veya demirden tabut edinip kullanmakda mahzur yoktur. Onun içine toprak döşenir ve meyyit kabre kıble tarafından sokulur.

Meyyiti kabre koyan kimse şunu söyler-:

(Bismillah! ve ala milleti Rasûlillâhi)

Yâni : «Allah Teâlânın ismiyle ve Resûlüllahın milleti üzerine sem defnediyoruz, (teslim ediyoruz)

Meyyitin yüzü kıbleye yöneltilir. Çünkü Rcsûlullah (S.A.V.) böyle emretmiştir.

Kefenin dağılmasından korkulduğu için bağlanan düğüm çözülür. Kabir, kerpiç ve kamış ile tesviye edilir. Ağaçla, kiremitle ve alçı ile yapılmaz. Eğer yer gevşek olursa, kiremit ve alçı ile tesviye etmek caizdir. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Kadınların kabrinin içi tesciye edilir (örtü çekilir) 2[177]. Erkeğin kabrine çekilmez. Çünkü kadınların hâline uyan örtünmektir. Erkek-lerinki böyle değildir.

Kabrin üzerine toprak yığılır. Çünkü âdet böyledir. Kabir deve hör-gücü gibi yapılır. Dört köşeli yapılmaz, ve kireç ile düzeltilmez. Çünkü bu ikisi hakkında nehy vardır.

Meyyit kabirden çıkarılmaz. Ancak, eğer yer gasbedilmiş. veya şüf a ile alınmış olursa, bu takdirde, mâlikin isteği ile çıkarılır.

Gemide bir kimse vefat etse, yıkanır, kefenlenir ve üzerine namaz kılınıp kefeniyle denize atılır. Zahîriyye'de böyle zikredilmiştir.

Bir hâmile kadın vefat edip karnındaki çocuğu diri olsa, o hâmile kadının karnı sol tarafından yarılıp çocuğu çıkarılır. Hâniye'de böyle zikredilmiştir.

Yine Hâniyyc'de zikredilmiştir ki: Öldürülmüş veya vefat etmiş kimsenin defninde müstehab olan, bulunduğu yerde, Müslümanların mezarına gömülmesidir. Eğer gömülmezden önce, bir mil veya iki mîl kadar bir yere nakledilse, mahzur yoktur. Vine böylece, meyyit, memleketinden başka yerde vefat etmiş olsa, orada bırakılması müstehab olur. Eğer başka şehre nakledilirse, bunda mahzur yoktur. 3[178]

Yahudilerin ve benzerlerinin kemikleri kabirlerinde bulunsa, kırılmaz. Kabirlerin üzerine oturmak ve kabirlerin üzerinde sabit olan ağaçları kesmek, otları sökmek mekruhtur. Eğer kuru ise, mahzur yoktur. 4[179]

Şehid Bâbı

(Burada meyyitin) şehîd diye adlandırılmasının sebebi: Onun için nass-i kerîmde (âyet-i kerimede) 5[180] Cennet ile şehâdet edilmesinden veya Meleklerin onun ölümüne ikrâmen hâzır bulunduklarından veya Vücc Allah (C.C.) katında hâzır bir şekilde diri olduğundan dolayıdır.

Malûmdur ki: Bu bâbda asıl olan Uhud Gazasının 6[181] şehitleridir ki şüphesiz onlar kefenlendiler, üzerlerine namaz kılındı

1[176] Lâhd; bir çukurdur ki. Kabrin Kıble larafından açılıp (ortasından yana doğru) içine meyyit konulduktan sonra, ağzı kerpiç ile kapatılır. Şakk; bir çukurdur ki, kabrin derinliği istikâmetinde açılır ve içine mevyit yerleştirildikten sonra, üzerine tahta veya kamış örtülür, sonra da toprak atılır.

Kabrin bir boy miktarı derin ve yarım buy miktarı enli olması güzeldir, fakat yarım boy miktarı derin olması da kifayet eder. Kabirde efclal olan lâhddır. Fakat kabir yeri yumuşak veya rutubetli olup da lâhd kazılması mümkün olmazsa, o zaman dere gibi bir çukur kazılır ki buna şakk denir. Bu durumda eğer lüzûf\ görülürse kerpiç. tuğla gibi bir şey ile örülür, meyyit bunların arasına konulur, üzerine de, meyyite dokunmayacak bîr şekildi: kerpiç veya tahtalar ile tavana benzer bir şey yapılır, sonra üzerine toprak atılır.

* Bir kimsenin kendisi için kabir hazırlatması bir kavle göre mekruh d ur. Çünkü, hiç kimse nerede ve ne zaman öleceğini bilemez. Fakat, kefen hazırlamakda kerahet yoktur.

* Kabir ve Kabristanları iyi bir şekilde muhafaza etmek, hayatta olanlar için vazifedir.

* Kabirleri çiğneyip üzerinden geçmek mekruhtur.

* Kabirlerin yanında uyumak, çevresini kirletmek, yaş allanın koparmak mekruhtur.

* Kabirlerin haftada bir gün bilhassa Cuma ve Cumartesi günleri ziyaret edilmesi erkekler için mondübdur. Yaşlı kadınların da kabir ziyaretleri hakkında fime korkusu bulunmadığı müddetçe, bir beis yoktur.

* Kur'an okumak kasdıyla kabir kenarına oturulmasında muhlür olan kavle göre, kerahat yoktur. Kabir kenarında oturup <*Yusın-i Şerif» okumak pek sevabtır.

* Kabirlerin ü/f r in e kubbe gîbî şeylerin yapılması ve yazı yazılması İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre* mekruhtur. Ancak, Ulemâdan, Sülehâdan, Sâdaddan olun /âlların kabirlerine;, kay bul mamaları için, yanlarına taş konulmasında, isimlerinin yazılmasında bir beis yoktur. Kabirlerin dikdörtgen şeklinde yapılması da doğru değildir.

* Meyyiti, vefat ettiği ev içinde gömmek mekruhtur.

* Bir zaruret bulunmadıkça iki üç cenazeyi bir kabirc koymak caiz değildir. Zaruret hâlinde ise defnetmek caizdir.

* Meyyitin cesedi tamamen toprak kesilip, kemikleri de kalmamış olmadıkça, yerine başkasını defnetmek eâiz değildir. Zaruret hâlinde ise, evvelki meyyitin kemikleri toplanır, kendisi ile diğer meyyit arasına bir mânîa olmak üzere toprak veya kerpiç doldurulur.

(FVimet-i İslâm, Büyük İslâm İlmihâli, Dû'rer Haşiyesi: Hadimi, Lisân ül-Arab)

2[177] Metinde geçen «jüseccâ» kelimesinin masdarı olan «tesciye», «tediye» vezninde olup, meyyitin üzerini (seccade ve bez gibi şeylerle) Örtüp bürümek manasınadır.

(Kamus Tercümesi)

3[178] Hz. Yâkub1 (A.S.) un. Mısır'dan Şam'a nakledildiği rivayet edilmiştir.

4[179] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 287-296.

5[180] Bakara Sûresi; âyet: 154. «Allah yolunda öldürülmüş olanlar için ölüler demeyin, hakî-katta onlar diridirler. Fakat siz an)ayıp bilemezsiniz.»

6[181] Uhud Gazası; tslâmın Bedirden sonra yapılan ikinci büyük savaşıdır. Hicretin 3. üncü senesinde Şevval ayının İl. inci Cumartesi günü Medine civarında bulunan Uhud dağı eteğinde vuku bulmuştur. (27 Mart 625)

700'ü zırhlı, 200'ü süvari ve 3000'i de develi olan Mekkcli Müşriklerin ordusuna Ebû Süfyân kumanda ediyordu. Buna karşılık İslâm ordusu 100'ü zırhlı ve 2'si atlı (Atlının biri Resûlüllah (S.A.V.) diğeri Ebû Bürde İdi) olmak üzere 700 kişi itli. Resûl-i Ekrem (S.A.V.> ordunun ortasında bulunuyordu.

ve fakat yıkanmadılar. Çünkü Resûlullah (SAV.) onların hakkında :

«Siz onları yaralarıyla, kanlarıyla tekfin edin ve onlan yıkamayın.» 1[182] buyurmuştur.

Bunların mânâsında (hakikî şehitlik mânâsında) olan herkes, yi-kannıamakda onlara katılır. Bunların mânâsında olmayan fakat, zul-men Öldürülmüş veya yanarak veya suda boğularak veya tâûn 2[183] hastalığına tutularak ölmüş olanlar için şehîd sevabı vardır. Bununla beraber yıkanırlar ve Resûlullah' (S.A.V.) in hadis-i şeriflerine göre şe-hîddirler. Malûm ki, Hz. Ömer <R.A.) ve Hz. Ali' (R.A.) yaralandıktan sonra evlerine götürüldüler ve yıkandılar. Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) in kavl-i şerifi ile ikisi de şehîd oldular. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Burada maksad, yıkanmamak hususunda Uhud şehidleri mânâsında olan şehidi ta'rîfdir. (Allah onların hepsinden razı olsun.)

Şehîd : Müslüman, temiz ve baliğ olup zulmen öldürülen; katlin kendisiyle mal vâcib olmayan ve mürtes olmayandır. 3[184]

Burada, Müslüman ve temiz ifadesiyle; cünub, hayızlı ve lohusa gibi, üzerine gusl vâcib olanlar ayıdedilmiştir.

Baliğ ifadesiyle; çocuk ile baliğ ayırdedilmiştir.

Zuîmen öldürülen ifadesiyle; had ve kısas ile öldürülenler ayırde-dümişür.

Katlin kendisiyle mal vâcib olmayan ifadesiyle; katlin kendisiyle mal vâcib olanlar ayırdedilmiştir. Katlin kendisiyle denilmesine sebeb şudur: Şayet bir baba oğlunu zulmen öldürse, o şehîd olur. Çünkü mal burada vâcib ise de katlin kendisiyle vâcib değildir. Ancak babalık şüphesinden dolayı kısasın düşmesiyle vâcib olur. (Lem yürtes) sözü mef'ûl için bina kılınmıştır. (Ürtüssel cerîhû) denir. Yâni : «Harbde yaralanıp henüz canlı iken emin bir yere kaldırıldı.» demektir. Böyle olursa, şehîd denilmez.

Şeriatta irtisâs, onun hayâtın tealhıkatından (veya faydalarından) biriyle faydalanmasıdır. Ya da onun için hayâtın ahkâmından bir hükmün sabit olmasıdır. Bunun açıklaması yakında gelecektir.

Gerek o öldürülen kimseyi âsî öldürsün ve gerekse yol kesici öldürsün veya harbî öldürsün veya yaralayıcı âletten başkasıyla öldürülsün şehîddir. Çünkü şehîdde asi olan Uhud şehidleridir. Nitekim malûmdur ki; onların hepsi kılıçla ve silâhla öldürülmemiştir. Onların içinde başı taşla yarılmış olanlar ve sopa ile öldürülmüş olanlar vardı. Resûlül-lah (S.A.V.) bu şehîdlerin hepsinin yıkanmamasını emretmişti.

Ya da zikredilen katillerden başka kimse, yara açan âlet ile (âlet-i câriha ile) öldürülmüş olsun, şehîddir. Çünkü âsî ve yol kesici olmayan bir Müslüman, bir Mü si umanı ve bir Zîmmî bir Müslümanı zulmen Öldürse, öldürülen o kimse şehîd olur. Ya da âsî ve âsîye benzeyenlere karşı yapılan savaşta yaralı halde ölü bulunan, yine şehîddir. Yaralanmanın şart kılınması, eceli ile ölmüş olmayıp, öldürülmüş olduğunun bilinmesi içindir. O öldürülmüş kimseden kefene elverişli olmayan giyecekler çıkarılır. Kürk, kaftan, tâc, silâh ve mest gibi şeyler üstünden alınır ve kefenin tamâm olması için, eğer kefen eksik olursa eklenir, fazla olursa eksiltilir. Nelıyedildiği için yıkanmaz. Nitekim daha önce anlatılmıştı.

Ona ta'zîmen ve ikrâmen üzerine Cenaze Namazı kılınır ve kanı ile defnedilir. Çünkü bu Öldürülen Müslüman, Uhud şehidleri manasınadır. Resûlüllah' (S.A.V.) m bunun gibileri yıkamaktan nehyettiği daha önce anlatılmıştı.

Şafiî (Hh.A.), namaz hususunda bize muhalefet eder.

Şehir içinde öldürülmüş bulunan kimse, şayet şehir içinde kasâme vâcib olan yerde bulunursa ve katili de bilinmezse, yıkanır.

«Kasâme : öldüreni (katili) bilinmeyen kimsenin, bulunduğu yer halkından elli kişiye yemîn ettirmektir.» Bu öldürülmüş kimse (maktul) yıkanır demekle camide- ve caddede bulunan ölü ayırdedilir.

Hidâye'de denmiştir ki: Bir kimse şehir içinde öldürülmüş bulunsa, yıkanır. Çünkü onda vâcib olan kasâme ve diyettir. Ancak, o maktulün zulmen keskin şeyle öldürülmüş olduğu bilinse, zulm eseri hafif olur. Çünkü onda vâcib olan kısâsdır.

Sadr'uş-Şerîa (Rh.A.) şöyle demiştir : Ben derim ki, bu rivayet Za-hîre'de olan rivayete muhâlifdir. Zira Hidâye'nin rivayeti, onun katili ma'lûm olmadığı zamandadır. Çünkü kasâmenin vâcib olmasıyla illet-lendirmiştir. Halbuki kasâme

---

Ordunun sağ kolunda Ukkâşe (R.A.), aol koluna da Ebû Mesleme (R.A.) memur edilmişti.

Savaş sonunda İslâm ordusu 70 şehit vermiş, Kureyşten ise 20 kişi ölmüştü.

Rivayete göre; Âl-İ tmrân Sûresinuı yandan fazlası (120 âyet kadarı) Uhud Harbini tasvir etmektedir. '

Peygamberimiz (S.A.V.) Uhud dağı hakkında : «O bir dağdır, o bizi sever, biz de onu severiz.» buyurmuştur.

lbni tshâk' (Rh.A.) a göre; Âli İmrân süresinin 60 âyeti Uhud Harbî hakkında inzal olmuştur.

Bu harb hakkında Peygamber (S.A.V.) Efendimiz şöyle bir rüya görmüştü: Rüya-smda kılıcında bir gedik açılmış, yanında bir sığır boğazlanmış, mübarek elini zırhının içiue koyup muhafaza etmişti. Bu rüyâsındaki kılıç gediğini Ehl-İ Bey t'inden birisinin / Hz. Hamza (R.A.) / şehîd olmasıyla, sığır boğazlanmasını Ashabından bir kısmının şehâdetîyle, zırhı da Medine ile tâbir etmişti.

Uhud şehidleri hakkında da Âli İmrân Sûresinin İ69 uncu âyetinin nazil olduğu rivayet edilmiştir. Âyetin meali şöyledir. «Sakın Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanma, doğrusu onlar Rableri katında diridirler, Cennet meyvalalından nzıklanirlar.»

(Buhârî, Tecrîd-i Sarih - Peygamberimiz, İslâm Dini ve Aşere-i Mübeşşere, Zekâi Konrapa - Uyûnü'l Eser)

1[182] Nesâî, Ahmed bin Hanbel,

2[183] Tâûn = Veba

3[184] Şchidler üç kısma ayrılır:

a) Şelıid-i Kâmil: Bunlar hem dünya hem de âhîrtt itibariyle şehiddirler. Bunlardan herbirinc şohİd-î- hükmi ilenir. Hu kısım şehidîcrin hükmü; yıkanılmadan yalnız namazları kılınıp libâslariyle defnedilmektir.

b) Dünya Ah'kâmı itibariyle şehid: Kalbinde nifak bulunduğu halde zahiren Müslüman görünüp harplerde Müslümanların saflarında bulunduğu halde düşman tarafından Öldürülen her hangi bir şahıstır.

Bu kısım şehİdlerin hükmü; yıkanılmadan yalnız namazları kılınıp libâslanyla defnedilmektir.

c) Yalnız Âhiret Ahkâmı itibariyle'Şehîd: Şehîd-i Kâmilde aranılan şartlardan bazılarını cami' olmayıp vefatı yalnız âhiret ahkâmı itibariyle şehâdet savılan her hangi bir Müslümandır.

- Bu kısım şehidler yıkanır, kefene sarılır ve namazları kılındıktan sonra defnedilirler.

Mâmda ilk şehid Hz. Ömer' (R.A.) in azadlısı Mihca' (İt.A.) dır.

Büyük Bedir Gazvesinde, 17 Ramazan 2. H/13 Mart 624 M. Cuma günü, Batıı-ı Nahle'de öten Amr'ın kardeşi Âmir, Ebû Cehl'in teşvikiyle, attığı bir okla Mihca' (R.A.) yi şehid etmiştir.

MÜRTES, Gayr-i Müslimler veya yol kesicilerle harb ederken yaralanıp harb bittikten sonra bir tarafa çekilerek biraz yiyip içlikten veya konuştuktan ve\a ilâç kullandıktan veya aklı başında olarak üzerinden bir namaz vakti geçtikten sonra vefat eden Müslümana denir.

Mürtesler âhiret ahkâmı itibariyle şehiddirler. Yıkanır, kefene konulur ve namazı kılındıktan sonra defnedilirler, ancak katili bilinmediği zaman olur. Öyleyse katili bilinmediği surette, şayet maktulün bir keskin şeyle Öldürüldüğü bilinse, Hidâye'nin rivayetine göre, yıkanmaz. Çünkü bu katlin kendisi kısası gerektirir. Fakat diyet ve kasâmenin vâcib olması, kısas yapmaktan acz arız olduğu içindir. Öyleyse o maktulü bu arız, şehîd olmaktan çıkaramaz. Fakat Zahîre'nin rivayetine göre, o maktul yıkanır. Zahire nin ibaresi şudur: Eğer öldürme bir keskin şey ile hâsıl olmuş ise ve eğer onun katili de bilinmezse mahalle halkı üzerine diyet ve kasâme vâcib olur. Öyleyse maktul yıkanır. Eğer katili bilinirse, bize göre yıkanmaz.

Zahire'de katlin kendisine itibâr olunmamıştır, diyetin vücûbu, her ne kadar arızla oldu ise de maktulü çehâdetten çıkarmıştır. Sadr'uş-Şerîa (Rh.A.) metinde bu rivayeti almıştır.

Ben derim ki: Sadr'uş-Şerîa ^(Rh.A.), Hidâye'nin ibaresini düşünmemiş ve şerhlerine dahî bakmamıştır. Çünkü Hidâye sarihleri açıklamışlardır ki Hidâye'nin, «Ancak, maktulün bir keskin şey ile zulmen öldürüldüğü bilinse», dediği sözü «Şayet onda öldürme açıkça bilinse» demeye hamledilmiştir. Kitabın lafzı da ona işaret eder. Çünkü o, onda vâcib olan kısâsdır, kısas da ancak bilinen katil üzerine vâcib olur, demiştir.

Sadr'uş:Şerîa' (Rh.A.) nın ceddi Tâe'uş-Şerîa (Rh.A), «zulmen» sözünün şerhinde «yâni katili bilinen» demiştir. Kitâb'da ona işaret vardır. Çünkü, şayet katil bilinirse, öldürme zulmen olur. Eğer katili bilinmezse, o maktulün mu'tedî (mütecaviz) olup öldürülmesinin zulmen olmadığı caiz olur.

Fakat Hidâye sahibinin önce, «bir kimse şehirde öldürülmüş bulunsa» sözünün mânâsı - Sadr'uş-Şerîa' (Rh.A.) nın itiraf ettiği gibi • «bir kimse şehirde öldürülmüş bulunup onun katili bilinmese» demektir. Buna da delil onda vâcib olan kasâme ve diyettir, sözüdür. Tuhaftır ki, Sadr'uş-Şerîa (Rh.A.), birincide, delilden anlaşılan kayda itibâr etmiştir. İkincide, zikredilen gibi, delilden anlaşılan kayda itibâr etmemiştir. Şu halde ina'lûm olmuştur ki, şüphesiz Hidâye'nin ve Zahîre'-nin sözü meal itibariyle birdir. Buradaki herhangi bir rivayette ihtilâf yoktur. Muhalefet ve ihtilâfın kaynağı Hidâye'de «illâ = ancak» dan önce zikredilen ile «illâ» dan sonra zikredileni ayıramamaktır. Artık, ötesini sen düşün. Doğru yola sevkeden Allah' (C.C.) dır. O bana kâfidir ve ne güzel vekildir.

Had vurmakla veya kısas ile öldürülmüş olan maktul yıkanır. Çünkü bu öldürme zulmen öldürme değildir. Ya da bir yaradan ölmüş olup üzerine hayât hükümlerinden; yemek, içmek, uyumak ve tedavi gibi, bir hükm sabit olmuş olsa veya bir çadıra inmekle ya da bir namazın vaktinin geçtiğini anlayıp edasına kadir olmak suretiyle - ki hattâ terk edilmesiyle üzerine kaza vâcib olarak bu şekilde dünya ahkâmından olur - veya savaş alanından nakledilmek suretiyle mürtes olsa, bu suretlerde yıkanır.

Ancak eğer atların çiğnemesinden korkulduğu için nakledilirse, bu takdirde şehitliğe aykırı olmaz. Bu istisnayı Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Ya da o yaralı «dünyâ işlerini veya âhiret işlerini vasiyet etmekle mürtes olur.» Bu söz, İmâm Ebij Yûsuf (Rh.A.) undur. İmâm Muham-med (Rh.A.) bu görüşe karşıdır. Bir kavle göre : «İkisi arasında ihtilâf, dünya işleriyle vasıyyettedir. Âhiret işleri ile vasıyyette o yaralı bil'lcmâ mürtes olmaz.'

Ya da o yaralı bir şey satmakla veya bir şey satın almakla veya çok söz söylemekle mürtes olur. Tiir kavle göre : «Bir kelime söylemekle mürtes olur» Bunların hepsi şehitliğin mânâsını bozar. Bu durumda öl-dükden sonra yıkanır. Çünkü o kimse bu zikredilen şeyler ile şehâdetin hükmünde ahdi bozmuştur. Hayatın teallukatından (veya faydalarından) bir şeye nail olur. Öyleyse Uhud şehidleri mânâsında değildir. Çünkü üzerlerinde su kâsesi dolaştığı halde, Uhud Şehitleri şehâdetlerinin noksan olacağı korkusuyla, susuz oldukları halde şehâdet şerbetini içmişlerdi. [1][185]

İrtisâsda zikredilen şeyin yıkamayı icâbtlürmesi, o §ey harbin bitmesinden sonra olduğu zamandır. Eğer /ikrolunan şey hai'bde bulunursa, maktul o şeylerden bir şey ile nniıtes olmaz. Zeylaî' (Rh.A.) de böyle demiştir. Bunlar yıkanacakları gibi üzerlerine de Cenaze Namazı kılınır. [2][186]

---

[1][185] Uhud Gazasında (11 Şevval 3. H / 27 Mart 625 M. Cumartesi) harb başlayınca, günün ilk yarısında galebe İslâm ordusunda devam etmiş ve düşmana yirmiden fazla telefat verdirilmişti. Bu arada düşman alemdarlarından Talha bin Ebî TaJha, Ali (R.A.) tarafından; Talha'nın kardeşi Osman da Hamza (R.A.) tarafından öldürülmüşlerdi.

Hamza (R.A.), Ali (R.A.) ve Sa'd Ibn-i Ebî Vakkâs (R.A.) gibi harb erlerinin mü-teaddid hamleleri düşmanı bozguna uğratmış, Kureyş askerlerini teşci' İçin gelen miiş- rik kadınlar da dağa kaçmışlardı. Bu durum karşısında İslâm Ordusundan bazıları ga-nîmet elde elmeye yöneldiler. Kumandanları Abdullah İbn-i Ciiboyr (R.A.),. Resûlüllah' (S.A.V.) in emir ve tenbîhini hatırlattıysa ıhı dinlememişler Peygamber Efendimiz* (S.A.V.) in tâyin edip muhafazasını şiddetle tenbîh buyurduğu Ayneyn Boğazım terket-mişlerdi. Abdullah (bn-i Cübeyr' (R.A.) in yanında sekiz kişi kalmıştı. Bu durumu gören Hâlîd İbn-i Velîd'in süvari fırkası bu mühim noktayı işgal etmiş, buradaki okçuları şehîd ettikten sonra da İslâm Pİyâtic kuvvetlerinin arkasını çevirmişti. İslâm ordusu bir taraftan Halid'İn süvarileri, diğer taraftan Ebû Süfyân'ın piyadeleri arasında sıkışıp kalmıştı. O sırada Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) in amcası İfanıza (R.A.) harb meydanında mu> rikleri dağılmaya çalışıyor, elinde kılıç her tarafa ölümler saçıyordu. Kureyş'in ileri gelenlerinden sekizini yere sermişti. Bu esnada ifanıza' (R.A.) da olanca gücüyle Önüne gelen KureyşlIleri deviriyordu. Tanı o sırada, Vahşî'nin önüne gelmiş, Abdül'uzzâ oğlu Sibâh'j bir kılıçla yere sermişti. Hu durumu fırsat hilen Vahşî (Vahşî bin Harb el Habeşî, Ebû Deşme) de harbesini, gizlendiği yerden atıp, ilanıza' (R.A.) yi iki ujluğu üstünden vurarak şehîd etmişti. Hamza' (R.A.) yi şehîd eden Vahşî, Mekke'nin Kahinde Müslüman olmuştur.

Hamza' (R.A.) in şehadeti İslâm ordusunun dağılmasına sebeb olmuş, kargaşalık gittikçe artmıştı.

Kureyş'in azılıları I yani İbn-i Şİhâb, Ut be, İbn-i Kamie ve Übeyy İbn-i Halef, her ne pahasına olursa olsun Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) i Öldürmeye karar vermişlerdi. Bunun için Müslümanların dağıldığı ve KesûlüHah' (S.A.V.) m yalnız kaldığı bir sırada, yanına kadar sokulmuşlardı, l'lbey. Kesûiülldh' (S.A.V.) i öldürmeye teşebbüs edince, Peygamber Efendimiz (S.A.V.) davranıp, onu okuyla yaralamış ve Übey de aldığı bu yaranın tesiriyle ölmüştü. O sırada, Utbe de Peygamber Efendimiz' (S.A.V.) e bir taş almış, Resûl-İ Ekrem' (S.A.V.) in ait dudağı yarılıp, bîr dişi kırılmış, İbn-İ Hişâm'ın altığı bir okla da alnından yaralanmıştı.

Harbin en şiddetli bîr zamanında İbn-İ Kamİe, İslâm alemdarı Mus'ab' (R.A.) ι Re-sülüllah (S.A.V.) zannıyla şehîd etmiş, bunun üzerine de Peygamber Efendimiz' (S.A.V.) in şehîd edildiği şayiası çıkmıştı.

Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) in şehîd olduğu şayiası Medine'ye kadar yayılınca kızı Fâ-tıoıa (R.Anhâ) yanma ondeİrt Müslüman kadın almış. Uhud'a kadar gelmij ve Aise' (R.Anlıâ) nin yardımıyla Peygamber Efendimiz (S.A.V.) i bulup, yaralarım sarmışd.

Müslüman kadınların harblerde yaralıları icdâvi etmeleri, jehidleri savaş meydanı dışına çıkarmaları ve gazilere su taşımaları gibi ordunun geri hizmetlerinde bulunmaları Uhud Gazasında başlamış ve bu gazadan sonra da devam etmiştir.

Bir çok İslâm kadını Uhud Gazasına iştirak etmişlerdi. Bunlardan Âişe (R.Anhâ) Enes' (R.A.) in anne» Ümm-İ Siileynı (R.Anhâ) gazilere kırbalarla su taşımışlardı.

[2][186] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi I, Eser Neşriyat: 297-302.

ZEKAT BÖLÜMÜ

Musannif, Yüce Allah' (C.C.) in

«Namazı kılın, zekâtı verin» 1[187] emr-i şerifine ve yine «Onlar namazı kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de (Allah yolunda) harcarlar.» 2[188] kavl-i şerifine uyarak «Zekât Bölümü» nü «Namaz Bolümü» nün peşisıra zikretmiştir.

Zekât; şâri'in ta'yin etmiş oiduğu malın bazısını kesinlikle temlik, etmek (mülk edindirmek) tir. 3[189] Kenz'de : «Zekât, malı Hâşimî olmayan Müslüman fakire temlik etmektir.» denilmiştir.

Ben derim ki: Bu ta'rif mutlak sadakayı içine alır, ta'rîfin zekâta tahsisi yoktur. Burada kabul edilen ta'rîf ona karşıdır. Çünkü «şâri'in ta'yin etmiş olduğu» sözü tahsis 4[190] ifâde eder. Çünkü sadakada ta'yin yoktur.

Zeylaî (Rh.A.) demiştir ki : Şayet bir kimse kelfâret temlik etse, Kenz'in ta'rîfine göre bunun için suâl vârid olur. Çünkü mezkûr vasıf ile temlik, keifârette mevcûddur. Eğer Kens sahibi : «Mal için lâzım olan bir şekilde temlik etmektir.» demiş olsaydı, keffârel o ta'rîfden ayrılmış olurdu. Çünkü zekâtta malı temlik vâcibdir,

«Cezmen = kesinlikle» demem; kelfâret için soru sorulmasın, di-yedir. Çünkü «cezmen» lafzının mânâsı: «Kendinde temlikin gayrına ihtimalsiz olarak ibâhat gibidir» demektir. Çünkü keffâret kendinde (nefsinde) temlik gerektirmez. Zekât onun gibi değildir. Çünkü zekâtın meşrûiyyeti, Yüce Allah' (C.C.) in «Zekâtı verin» emri şerifidir. İtâ-ı zekât. «zekâtı vermek» ise - müfessirlerin açıkladıkları gibi - temlik gerektirir.

İbâhat ile zekâtın hükmü hâsıl olmaz. Hattâ bir kimse bir yetime kefil olsa, ve o yetime zekât niyetiyle infâk etse caiz görülmez. Keffâret bunun aksinedir. Eğer o yetimi zekât niyetiyle giydirse, temlik mev-cûd olduğu için caizdir.

Zekâtı, Hâşimi olmayan ve Hâşimî'nin azadlı kölesi olmayan Müslüman fakire temlik etmek gerekir. 5[191] Musannif bu sözde fakire, laf-zryle fakiri zenginden ayırdetmiştir. Müslüman demekle de kâfiri ayır-detmiştir. Hâşimî olmayan ve Hâşimî'nin azadlı kölesi olmayan ile Hâşimî ve Hâşimî'nin azadlı kölesi olanları ayırdetmiştir. Onların Hâşimî olduğunu bilerek zekât vermek caiz değildir. Yakında bunun açıklaması gelecektir.

Zekât, her bakımdan maldan mâlikin menfaatinin kesilmesiyle beraber Müslüman fakır için temliktir. Bu söz ile kendi mâlikin fürûuna - fürûu ne kadar aşağı giderse gitsin - vermesini ayırdetmiştir. Usüiüne yâni baba ve dedelerine (ecdadına) - ne kadar yukarı giderse gitsin -vermesini de ayırdetmiştir. Yine kocanın karışma ve karının kocasına vermesini ayırdetmiştir. Nitekim açıklaması ileride gelecektir.

Zekâtı, Yüce Allah' (C.C.) in emrine ilâat ve onun rızâsı için vermek gerekir. Zira zekât vermek ibâdettir. Bu durumda, onda Yüce Allah (C.C.) için ihlâs lâzımdır. Çünkü Yüce Allah (C.C.) :

«Halbuki onlar, ancak Allah'a, O'nun dîninde ihlâs (ve samîmiy-yet) erbabı olarak ibâdet etmelerinden... başkasıyle emrolunmamışlar-dı.» 6[192] buyurmuştur.

Zekâtın vâcib olmasının (farz-iyyetinin) şartı, âkil ve baliğ olmaktır. Çünkü bu ikisi, olmayınca teklif yoktur. Yine Müslüman olmaktır. Çünkü İslâm, bütün ibâdetlerin sıhhati için şarttır. Yine zekâtın vâcib olmasının şartı, temlikin gerçekleşmesi için hür olmaktır. Çünkü köle temlike mâlik olamaz.

Zekâtın vâcib olmasının (farziyyetinin) sebebi - Mükâtebin malında olduğu gibi, yalnız mâlikiyyet yönüyle olmayarak - boredan ayrı, nisâb 7[193] için tâm mülktür. Çünkü mükâtebin 8[194] malı, gerçekde efendisinin mülküdür. Her ne kadar bu Kenz'de zekâtın vucûbunun şartlarından sayılmış ise de, şüphesiz usûl kitablarındaT zekâtın sebeb-i vucûbunun mezkûr mülk olduğu yazılıdır.

(Burada) nisâb itibâr olunmuştur. Çünkü Kesûlüllah (SAV.) zekâtın sebebini nisâb ile takdir etmiştir. Zekât, borçtan hâlî olacaktır, Iîorc (deyn) ile murâd : Kullar tarafından istenilen boredur. Hattâ borç, nezr ve keüâreti mcnetmez. Nisabın

---

1[187] Bk. Bakara Sûresi; âyet: 4.1

2[188] Bk. Bakara Sûresi; âyet : 3

3[189] Zekât; Hicretin ikinci yılında (M. 624) Ramazan aynı dan evvel (Şaban aynını sonlarına doğru) farz kılınmıştır.

Bu yılın Ramazan ayında. Ramazan orucu, ardından da sadaka-i fitr meşru olmuştur.

Zekât, kitab, sünnet ve İcmâi ümmet ile sabittir. Bu bakımdan inkârı küfürdür..

4[190] Tahsis: Ânım bir sözün delâlet ettiği mânâlardan bazılarını hükümden çıkarmaktır. Çıkarmaya yarayan delile mulıassıs denir.

Âtnm: Delâlet etliği bütün fertleri sınırsız olarak içine alan' lât>a denir. Âmm'm hükmü hâss gibi katiyyet ifâde etmektir.

Hâss bir tek mânâya vaz'edilen sözdür. Hâss'ın hükmü delâlet ettiği mânâyı kat'i, yâni yüzde yüz ifâde etmektir ki, bu katiyyete şeriat dilinde vücûb, denilir.

Hâss ile Âmm. kuvvet itibariyle birbirlerine denk oldukları için tarihleri bilinirse şöyle hükmolunur: İkisi beraber vârid olmuşsa hâss, âmm'ı tahsis eder. Amm önce hâss sonra gelmişse hâss âmm'ı nesheder, yâni hükmünü kaldırır. Hâss önce âmm sonra ise, âmm hâss'ı nesheder.

5[191] Zekât, Öşür, nezr ve keffâret gibi vâcib olan sadakalar, Âl-i Muhammed' (S.A.V.) c, Hâşimîlere verilmez. Ama nafile kabilinden olan sadakaları vermekte bir beis yoktur.

Hâşimî Kabilesinin zekât ve sadaka alamayacaklarına dâir Peygamber' (S.A.V,) in hadîs-i şerifleri vardır.

Müslim'de zikredilen bir hadîs-i şerifte: Hasan (R-A.) sadaka hurmalarından bir tanesini ağzına attığında O'nu gören Peygamberimizin (S.A.V.); «Kötü, kötü! At onul Bizim sadakadan bir şey yemediğimizi bilmiyor musun?» buyurduğu nakledilir. Bu hadîs-i şerife göre Hâşimî'nin Haşimî'ye zekât vermesi caizdir. Peygamberimizin (S.A.V.) Al-i Hâşimîlerin zekât, sadaka gibi şeyleri alamayacakları hususunda haram, mekruh ve cevaz yönünden bazı görüş farkları vardır.

Benî Hâşim Kabilesinden maksâd; Ali (R.A.), Abbas (R.A.), Cafer (R.A.) Akîl (R.A.), Abdülmuttalib oğlu Haris' (R,A.) in aileleri ve âzadlılaridır. Bu zâtların ihtiyâçlarına göre Beytü'l-mâl'e âid ganimetler kısmından hisseleri vardır.

(Kûdûri, Müslim Tercümesi)

6[192] Bk. üeyyinc Sûresi (8); âyet : 5

7[193] Nisâb : Şeriatın bir şey hakkındaki mi'yar ve alâmet lâv in etmiş olduğu miktar, ölçüdür.

8[194] Mükâteb: Belli bir para ödedikten sonra hür olmak üzere sahibi ile anlaşan köledir.

bekası hâlinde borç zekâtı meneder. Keza, nisabın istihlâkından sonra da zekâtı meneder. Çünkü imâm (İslâm devlet başkanı), zekâtı emvâl-i zahire 1[195] (görünen mallar) den ister. Vekilleri ise emvâl-i bâtına «gizli mallar» dan ister. O vekiller iş erbabıdır. Çünkü Hz. Osman (R.A.) zamanına kadar emvâl-i batmadan zekâtı imâm (Halîfe) alıyordu. Hz. Osman (R.A.), emvâl-i batmada zulüm yapılmasını gidermek için, onun zekâtını vermeyi sâ-hiblerine bırakmıştır. O vazife Hz. Osman (R.A.) zamanından itibaren malların sâhiblerine bırakılmıştır.

Borcun asalet yoluyla veya kefalet yoluyla olmasında fark yoktur. Bunu Zeylaî (Rh.A.) ve daha başkaları da zikretmiştir.

Sadr'uş-Şerîa (Rh.A.) zekâtı, nezr ve kefffârete eklemiştir. Bu ekleme Hidâye'ye ve ondan başkasına da muhaliftir. Belki bu, kitabın kopyasını çıkaran ilk kâtibin hatasıdır.

Zekat, kişinin hâcet-i asliyyesinden 2[196] hâriç (fazla) nisâb için tâm mülk olmasıdır. Oturulan evler ve benzerleri gibi. Bunun yakında açıklaması gelecektir.

O (zekât), takdiren bile olsa, neması hâsıl olan nisâbdır. Nema: Ya hakîkidir -ki bu doğma, türeme ve ticâret ile olur- veya takdiridir. Nemanın meydana gelmesi, kendi elinde veya naibi elinde olmakla mümkün olur. Şu halde, şayet o nema kaybolsa, zekât vâcib olmaz. Bu, tam mülk sözüne dayanılarak çıkarılmış bir hükümdür.

Miikâteb'e zekât vâcib olmaz. Çünkü mükâteb, mala asla mâlik değildir. Ancak yed'en mâliktir. Bu söz, borçtan ayrı sözüne göre çıkarılmış bir hükümdür.

(Zekât), Allah' (C.C.) m kullarından borçlu olana da, borcu kadarı ile vâcib olmaz. Çünkü borçlu kimsenin, dörtyüz dirhem 3[197] borcu olsa ve onun malı da dörtyüz dirhem olsa, ona zekât vâcib olmaz. Eğer borcu ikiyüz dirhem olursa, ikiyüz dirhemin fazlasının zekâtı vâcib olur. Bu, hâcet-i asliyye sözüne dayanılarak çıkarılmış bir hükümdür.

(Bir kimsenin) oturduğu evleri hâcet-i asliyyeden olduğu İçin onda zekât vâcib olmaz. Yine; beden elbisesi, ev eşyası, binecek hayvan, hizmet gören köle, ehli olanın kitabları ve zanaat ehlinin sanat âletleri gibi şeylere de zekât vâcib olmaz.

Dımâr malından vâsıl olana da zekât vâcib olmaz. Dımâr : Mülkün mevcûd olmasıyle beraber, kendisine kavuşmak güç olan maldır. Bunlar : Kaçan köle, kaybolan mal, üzerine delîl (beyyîne) bulunmayan gasbedilmiş mal, denize düşen mal, sahrada gömülüp yeri unutulan mal, müsadere yoluyla Padişahın aldığı mal ve emânet edilip verildiği kimsenin unutulduğu mal gibidir ki, burada emânet edilen kimse tanınan kimselerden değil de yabancılardan biri olur. Yine üzerine delili olmayan inkâr edilmiş bir alacak gibi ki bilâhare, birkaç yıl sonra o borçlu, insanların yanında borcunu ikrar ederek beyyine hâsıl olursa ve o mala bir kaç yıldan sonra kavuşursa, o malın zekâtı vâcib olmaz. Zikredilen mal, isterse takdiri olsun, artışı olmadığından, geçmiş yılları için zekât vâcib olmaz. Borcunu ikrar (kabul) eden borçlu üzerinde olan borç, inkâr (red) edilmişin aksinedir. İsterse o mukir (kabul eden) fakır olsun. Çünkü o borcu inkâr eden zengin ise, ona ibtidâen kavuşma mümkün olur. Veya fakîr ise tahsîl vasıtasıyle kavuşmak mümkün olur.

Ya da borçlunun iflâsına hâkim hükmetse veya borçlunun inkârına karşı delil (beyyîne) olsa veya onu Kâdî bilse, bu zikredilen mallar mâtikine ulaşırsa geçmiş yılların zekâtı vâcib olur.

Oturmak (mesken) için olmayan evlerde zekât yoktur. Bu «tak-diren de olsa neması hâsıl olan» sözüne dayanılarak çıkarılmış bir hükümdür. Yine bu zikredilenlerin benzerleri olan :

Giyilmeyen elbiseler, kullanılmayan ev eşyası, binilmeyen hayvan, hizmette kullanılmayan köle ve ehlinden başkasında olan kitab v.s. gibilerde ticârete niyeti yoksa, takdirî nema bulunmadığı için, zekât vâcib olmaz.

Hidâye'de denmiştir ki: «Ehli olan için ilim kitabları da bunun gibidir. Nihâye'de denmiştir ki: Burada «ehl» demek bir mânâ ifâde etmez. Çünkü -o kimse o kitabların ehlinden olmasa ve o kitablar da ticâret için olmasa, isterse çok olsun, nema olmadığı için ona zekât vâcib olmaz. «Ehl» ifâdesi ancak zekâtı sarf eden kimse hakkında bir mânâ ifâde eder. O kitab sahibinin, şayet ikiyüz dirheme müsâvî kitabları olsa, tedris ve tedrîsden başka şey için onlara muhtâc olsa, ona zekât vermek caiz olur. Fakat, o kitablara muhtâc olmasa ve o kitablar da ikiyüz dirheme müsâvî olsa, ona zekât vermek caiz olmaz. Zanaat ehlinin âletleri de böyledir.

Zekâtın edasının vâcib olmasının sebebi İlâhî hitabın yönelmesidir. Yâni Yüce Allah (C.C.) in «zekâtı verin» kavlidir. Zekâtın vucûbu fevridir, diyen kimseye göre, o,'bir yılın geçmesi sonunda (akabinde) dır. Zekât, önırîdir, diyen kimseye göre, ömrün sonundadır. Yakında açıklaması gelecektir. 4[198]

Zekatın Edasının Vâcib (Farz) Olmasının Şartı :

Zekâtın edasının vâcib olmasının (farziyyetinin) şartı, dirhemler ve dinarlar gibi, malın değeriyle beraber bir yıl geçmesidir. Veya hayvanların sahrada otlayarak üzerinden bir yıl geçmesi (havelân-ı havi) dir. 5[1]

Ya da zekâtın şartı, zikredilenlerden başkasında ticârete niyet etmektir. Şayet bu şeyler bulunmazsa, İlâhî hitâb yönelmez. İlâhî hitâb yönelmeyeni de terk etse, günahkâr olmaz.

Zekâtın edasının şartı niyettir. Çünkü zekât ibâdettir, niyetsiz sa-hîh olmaz. Hattâ bir kimsenin hizmetini görmeyen bir kölesi olsa veya kendi oturduğundan başka bir evi olsa ve ticârete niyet etmese, her ne kadar onların üzerinden bir yıl geçse

---

1[195] Mallar, emvâl-i zahire ve emvâl-i bâtına olmak üzere İki kısma ayrılır.
Nakit paralarla evlerde, mağazalarda bulunan ticâret mallan emvâl-i bâtınadır.
Sâime denilen hayvanlar ile bir kısım arazi mahsulâtı; madenlerle yer altındaki hazîneler ve gümrüklerden gecen ticâret malları ile nakidler de emvâl-i zahiredendir. Bunların hepsi birer muayyen nisbetlerde zekâta tabidirler.

2[196] Hâcet-i Asliyye; Mesken ile haneye lüzumlu eşyadan, kışlık yazlık elbiseyle lüzumlu sılandan, âletten, kitabdan ve binek hayvanları İle hizmetçi, köle ve cariyeden ve bir aylık - sahih olan diğer bir görüşe göre bîr senelik - naFakaya mahsûs erzâkdan ibarettir.

3[197] Dirhem: Şeriatta 14 kır'attan ibarettir. Bir kır'at da 5 aded orta boy arpa ağırlığından İbaret olup 0,2 gramdır. O halde, bir dirhem, 3,207 gramdır.

4[198] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 303-308.

5[1] Havelân-ı havi: Mal üzerindi: Kamerî bir senenin dolmuş olması (yıllanması) Uir Kamerî sene de I Mu har re m'den diğer 1 Muharrem'e kadar geçen müddettir ki -154 gün, 8 saat, 53 dakikadan ibarettir.

de, onlarda zekât vâcib (farz) olmaz.

Zekâta edaya nıukârin (birlikte) olduğu halde veya vâcib olan zekâtı ayırmaya nıukârin olduğu halde niyet etmektir. 1[2]

ÇünkiLo kimse zekâta niyet 'ederek nisâbdan vâcib miktarı ayırsa ve bir fakire ni^ yetsiz tasadduk etse, onun zekâtı düşer.

Vine zekâtın edasının şarjı, nisabın hepsini tasadduk etmektir. Çünkü o kimse nisabın hepsini tasadduk etse, vâcib olan cüz ona dâhil olur. İstihsânen, bunda ta'yîne hacet yoktur. Eğer nisabın bir kısmını tasadduk etse, İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, zekâtı düşer. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre düşmez.

Fakat «Zekâtın vâcib olması önırîdir,» diyenler de vardır. Yâni gecikmek suretiyle (hemen değil zamanla) vâcibdir. Çünkü ömrün tamâmı eda vaktidir. Bundan dolayı o-, çok ertelenmesinden sonra nisabın yok olmasıyle onu ödemez. Bir kavle göre : «(Zekâtın vâcib olması fevridir.» Yâni, alel-fevr (hemen) vâcibdir.'Çünkü mutlak emrin gereği böyledir. Bu söz İmânı Rerhî' {F^h.A.j ıin sözüdür. Yine O, «Muktedir ol-dukdan sonra zekâtı geciktiren nisâb sahibi günahkâr olur,» demiştir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) den de : «Bir kimse zekâtı özürsüz gecik-tirirse, onun şehâdeti makbul olmaz,» dediği rivayet edilmiştir.

Bir kimsenin, ticâret için satın aldığı köleyi, kendi hizmetinde kullanmaya niyet etmesi doğru değildir. Sonra, eğer ona ticâret için niyet ederse, onu satmadığı müddetçe ticâret için olmuş olmaz. Meselâ ticâret için bir câriye satın alıp, sonra ona hizmet için niyet etse, niyet hizmet için tutmaya bağlandığı için zekât bâtıl olur. Eğer ondan sonra ticârete niyet etse, o cariyeyi satıncaya kadar, ticâret için olmuş olmaz. O cariyenin değerinde (semeninde), eğer dirhemler veya dinarlar varsa, - üzerinden de bir yıl geçmişse, - zekât vâcib olur. Niyet amele bitişik olmadığından ticâret için olmaz. Çünkü ticâret yapılmadığından ticâret için niyete itibâr edilmez. Bundan dolayı, müsâfir sadece niyet ile mukîm olmaz ve mukîm de niyet ile müsâfir olmaz, ancak yolculuk (sefer) ile olur.

Kişinin vâris olduğu (irsen mâlik olduğu) şey, sadece niyetle ticâret için olmaz. Çünkü niyet amele bitişik değildir. Zira rhevrûs (mîras) mal, vârisin sun'u (iradesi) yok iken ona cebren mülk olur. Bundan dolayı cenîn (ana karnındaki yavru), her ne kadar onda amel dü-şünülmezse de, vâris olur. Hattâ vâris, niyetin amele yakın olmasından dolayı, vâris olduğu şeyde tasarruf eder, ancak altın ve gümüşde edemez. Gâyet'luVBeyân'da böyle zikredilmiştir.

Hibe ile veya vasıyyet ile veya nikâh ile veya hur 2[3] ile veya diyetten sulh ile mâlik olduğu maj, niyetle ticâret için olur. Çünkü niyet amelle beraberdir. O da akdin kabulüdür. Bu, İmânı Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göredir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, ticâret için olmaz. Çünkü ticârete niyet amelle beraber değildir. İmâmeyn arasındaki ihtilâf aksinedir de denilmiştir. İncilerde, la'l (kırmızı sustası), yakut, zümrüt ve bunların benzerleri gibi mücevherlerde zekât yoktur. Kâlî'de böyle zikredilmiştir. Ancak, eğer o inciler ve mücevherler ticâret için olursa, zekât vardır. Ta-tarhâniyye'de böyle zikredilmiştir. 3[4]

Saimelerin Zekatı Babı

Sevâim, sâime'nin çoğuludur. Sevâim, yılm çoğunda güdülmek ile yetinilen hayvandır. Hattâ yılın yarısı miktarında yem «alef» verilip güdülse sâime olmaz, ve onda zekât vâcib olmaz. 4[5]

Devenin Nisabı :

Devenin nisabı beştir. Yirmibeşe kadar her beşde bîr buht'tur. Buht, «Buhtiyy» nin çoğuludur. O da Arabî ile Acemî'den doğmuş olan iki hörgüçlü devedir. Buhtunasr'a 5[6] mensûbtur.

Veya ırâbdir. Irâb, (Arabi) nin çoğuludur. Veya yirmibeşe kadar her beş Arabî develerde zekât bir koyundur. Eserler bunun üzerinde birleşmiştir.Resûlüllah' (S.A.V.) in hükmü bunun üzerine meşhur olmuştur. İki nisabın arasındaki afvedilmiştir.

1[2] Yâni, zekât verecek kimsenin zekâtı verirken zekât niyyeti ile vermesidir. Yâhuf malın zekâtını daha evvel ayırıp, zekât olarak verileceğini kararlaştırarak ya kendisi ve>a vekili Olan kimsenin vermesidir. Bu bakımdan ne verirken ne de daha evvel zekâttık olarak ayrılma hâlinde niyyet olmadığı takdirde zekât verilmiş olmaz. Niyyet mutlaka jarttır.

2[3] HUL' (Mühâlca): Nikâh mülkiyetini zevcenin kabulüne talik ederek, özel lafızlardan biriyle gidermektir.

3[4] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 308-309.

4[5] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 310.

5[6] Buhtu'nasr (Nabuchodoııosor); Milâdda.ı Önce yaşamışı bir Hükümdarın kullandığı bir deve cinsidir.

Nabufhodonosorı ismiyle Aşarilerde iki hükümdar gelmiş olup, birincisi M.Ö. 667 -647 seneleri arasında ISİnova'da hüküm sürmüş; Midyâ (yâni A'cem İrak'ı ve Azerbey-can) Hükümdarı (Er Falışâd) ı mağlûb edip, kendi eliyle Öldürmüştür. Suriye ve Filistin'in zabtına (Hclefren) isminde bir ve/irini memur etmiş ise de, bu adam (Betolye) şehrinin muhasarasında (Yodîs) isminde bir Yahudi kızı tarafından öldürülünce bunun öldürülmesinden sonra Buhtu'nasr .bütün fetihlerini kaybederek rivayete göre kendisi de (Kîahşâr) ve (Napopolasar) a karşı Ninova'yı müdafa etmekte iken Öldürülmüştür.

İkiiicjsİ «Büyük lakabıyla da bilinen meşhur (Buhtu'nasr) dır ki, Asûriyye ile Ba-biistan'm birleştirilmesinden sonra bu iki memleketin hükümdarı olup M.Ö. 606 tarihinde Filistin'in üzerine asker sevketmiş ise de Benî İsrail hükümdarı olan (YuhûyâkîyirO karşı durmayarak itaati altına girince iktidar makamında bırakılmıştı. Üç sene sotıra Yahûyâkîym itaatten dönünce Buhtu'nasr asker göndererek kendisini yakalatmış; Yahûyâkîym yolda korkusundan vcfâl edince Buhtu'nasr onun oğlu (Yah-niyû)yi Benî İsrail'e hâkim tâyin etmiş ise de yüz gün sonra bu zâtı bir çok Benî İsrail âlimleri, Hz. Oaniyal ve Hazkal ile beraber esaret altında Babil'e nakledip Benî İsrail'e bunun amcası (Satkîyâ)yı hâkim tâyin etmişti. Hz. Ermiyâ bunun zamanında ortaya çıkıp Benî İsrail'i Hak'ka davet eder ve Buhtu'nasr ile tehdid ederdi. Dokuz sene sonra (Satkiyâ) da Buhtu'nasr'ıı itaatinden çıkınca hal tercümesi sahibi ikin ci defa olarak Filistin üzerine asker sevkedip bir sene, bir rivayette de ikibuyuk senelik muhasaradan sonra Kudüs'ü zabtederek Beyl-i Makdîs'j tahrib edip Benî İsrail'i esaret altında Babil'e sevketmiştir. Sonra (Sûr) şehrini muhasara ve zabtedip Mısır'a da asker sevkederek Aşağı Mısır'ı istilâ etmiş; zabtetliği yerlerden pek yok ganimet alıp, naklettiği bir çok sanat eserleri ile Babil'i bir kat daha genişletip tezyin etmiştir. Hu fetihlerin üzerine ulûhiyyet davasına kalkışınca Allah (C.C.) tarafından bir ce?â olmak üzere aklını yitirince kendini öküz zannederek yedi sene ormanlarda gezmiş; bu müddet içinde zevcesi mülkü idare etmiştir. Sonra aklı başına gelip ulûhiyyet davasından da vazgeçince tahtına dönerek bir sene daha hükümrân olmuş; M.Ö. 562 tarihinde vefât etmiştir.

Mes'udî'ye göre; Buhtu'nasr onsekizbin (bir rivayete göre de yelmişbin) Yahudi katletmiştir.

(Kâmûs'ul A'lâm. Şemseddin Sami - Kâmûs Tercümesi, Asım Efendi)

İleride gelecek diğer nisâblarda da hüküm böyledir.
Yirmibeşde zekât, bîr «bint-i mahâd» dır. Bint-i Mahâd : İkinci yıla girmiş olan dişi deve yavrusudur. Bu, anası '(mahâd» yâni çok kere bir diğerine hâmile olduğu için bu isimle adlandırılmıştır.
Deve otuzaltiya ulaşınca, zekâtı bir «bint-i lcbûn»dur. Bint-i le-bûn : (İki yaşını tamamlayıp) üçüncü yaşma basan dişi deve yavrusudur. Bu isimle adlandırılmasının sebebi; anasının bir diğerini doğurup çok kere memesinin sütlü olmasıdır.
Develer kırkaltıya varınca zekât bir hıkka'dır. Hikka : Dört yaşına girmiş olan dişi devedir. Hıkka denmesinin sebebi; yük götürmeye, binilmeye ve çiftleşmeye elverişli olmasıdır.
Develer altmışbir olunca, zekâtı bir cezaa'dır. Yâni beşinci yılma girmiş olan devedir. Deveciler onu dişlerinden tanıdıkları için cezaa demişlerdir.
Develer yetmişaltiya varınca zekâtı iki bint-i lebûndur. Develer doksanbir olduğunda, yüzyîrmiye kadar, zekâtı iki hıkkadır. Bundan sonra farizaya yeniden başlanır. '
Şayet develer yüzyirmi üzerine beş ziyâde olursa, her beşde iki hıkka ile bir koyundur. Develer yüzkırkbeş olunca, bir bint-i mahâd ve iki hıkka'dır. Develer yüzelli olunca, zekâtı üç hıkka'dır. Bundan sonra farizaya yeniden başlanır. Devpler beş fazla oldukça her beşde, bir koyun üç hıkkadır.
Yüzelliden sonra yirmibeşde (üç hıkka île) bir bint-i mahâd'dır. Yüzelliden sonra otuzaltıda (üç hıkka ile) bir bint-i lebûn'dur. Yüzdok-sanaltı olduğunda, ikiyüze kadar, zekâtı dört hikkadır. Bundan sonra farizaya dâima yeniden başlanır ki, yüzelliden sonra olan ellide olduğu gibi, her ellide bir hıkka vâcib olur.
Musannifin bu kaydına sebeb; birinci isti'nâfdan 1[7], yâni yüz-yirmiden sonra olan isti'nâfdan ayirdetmek içindir. Çünkü onda bint-i lebûn vâcib olmaz. Yine bu ikisinin nisâbları olmadığı için dört hıkka-da vâcib olmaz. Çünkü o isti'nâfca : yüzyirminin üzerine yirmibeş eklenince, nisabın hepsi yüzkırkbeş olur. O da iki hıkka ile bir bint-i ma-hâd'm nisabıdır. Onun üzerine beş daha eklenip yüzelli olunca, üç hıkka vâcib olur. 2[8]

Sığır İle Câmûsun Nisabı

Sığır ile cânuısun nisabı otuzdur. Musannifin, sığır ile câmûsun ikisini bir araya toplamasının sebebi, ikisinin arasında fark olmadığı içindir. Hattâ Fukahâ, sığır (bakar) lafzı ikisini de içine alır, demişlerdir. Otuzdan aşağı olanda sadaka 3[9] yoktur.
Sığırın zekâtı : Otuzda, bir tebî'dir. Tebî' : Üzerine bir yıl tamâm olan tosundur. Veya bir tebîa'dır, yâni bir yıllık bir dişi danadır. Sığır ve câmûs, kırka tamâm olduğu zaman zekâtı bir müsinn'dir. Müsinn : Üzerinden iki yıl geçen sığırdır. Veya bir müsinne'dîr. Müsinne : İki yaşında düğe'dir. Bu iki nisabın arasında olanlar afvedilmiştir. Kırktan fazla olan afveöilmez. Bilâkis altmışa kadar vâcib zekât hesablanır. Kırk üzerine bir ziyâde olduğu zaman müsinne'nin değerinin kırkta biridir (rub'u uşr* 4[10] dur). Kırk üzerine ziyâdede, müsinnenin değerinin yirmide biridir. 5[11] Bu, İmâm A'zam' (Rh.A.) dan asıl rivayettir. Çünkü afv, kıyâsın hilâfına nassla sabit olmuştur. Afvın olmadığına nass yoktur.
Aitmışda, otuzda olan zekâtın bir katı vardır. Yâni iki tebî' (tosun) vardır. Ondan sonra her otuzda bir tosun zekât vardır. 6[12] Her kırkda, bir müsinne zekât vardır. Yetmişde bir tosun ve bir müsinne vardır. Seksende iki müsinne vardır. Doksanda üç dişi dana (tebîa) vardır. Ondan sonra yüzde, iki tebîa ile bir müsinne vardır. Yüzonda bir tebî ile iki müsinne vardır. Yüzyirmide dört tebîa veya üç müsinne vardır. Bundan sonrası bu usûle göredir. 7[13]

Davarın Nisabı

Davarın nisabı, gerek koyun olsun ve gerekse keçi olsun kırktır. Kırk koyunda zekât bir koyundur. Koyun ve keçi yüzyirmibir olduğu zaman zekâtı iki koyundur. İkiyüzbir olduğunda, zekâtı üç koyundur. ResûİüHah (S.A.V.) 'in hükmünde 8[14] ve Ebû Bekir (R.A.) 'in hükmünde böylece vârid olmuştur. Ümmetin icmâı da bunun üzerine mün'akid olmuştur. Dörtyüz tamâm olduğu zaman dört koyundur.. Bundan sonra her yüz koyunda zekât bir koyundur. O vakit

---

[1][7] İsti'nâf: Üç türlüdür.
Birincisi, mutlak olarak hükmün sebebinden sorulur ve akabinde cevah verilir.
İkincisi, bu hükmün özel sebebinden sorulur ve cevabı verilir.
Üçüncüsü, ya da bunun dışında bir şey sorulur ve cevabı verilir.
Bir görüşe göre isti'nâf, mukadder bir suale verilen cevabdır.
Diğer bir görüşe göre isti'nâf, sözü sual elrafında dolaşan sözden kesmektir.
Yine bir görüşe göre İsti'nâf, yeniden söze başlamaktır.
(Ta'rifât-i Sevyid-i Şerîf)

[2][8] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 310-312.

[3][9] Burada sadaka, zekât mânâsına kullanılmıştır. Nitekim, Buhârî'de geçen Encs (R.A.) in rivayet ettiği bir badîsde; Peygamber Efendimiz (S.A.V.) tarafından Zekât, sadaka olarak ifâde buyurulmuştur.

[4][10] Rub'u uşr: Onda birin dörtte bfirİ demektir. O da kırkda bir eder. 111
Yâni v- x ----- = ------
10 : 4 40

[5][11] Nısf'u uşr : Onda birin yansı demektir. O da yirmide bir eder.
Yâni ---- x---- = - ---
10 2 20

[6][12] Bu husûsda Hidâye'de zikredilen dalıa başka rivayet de vardır.

[7][13] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 312-313.

[8][14] Buradaki hükümle Resûlüllah (S.A.V.) ve Ebû Bekir' (R.A.) in zekâlın farayyetine dâir olan yazılan (nüshaları) kasd edilmekledir. Buhârî'deki bîr hadîs-İ şerifte. Enerden rivayet olunduğuna göre, Ebû Bekr-i Sıddîk (R.A.) kendisine (Bahreyn Valisi bulunduğu sırada) şunu yazdırmıştır:
«Bu, Resûlüllah sallellahü aleyhi ve sellenıin Müslümanlara farz kıldığı, Allah'ın da Resulüne emir buyurduğu zekât farizası (nüshası) dır.
Deveden her yirmidört başta ve daha azında zekât koyundur...» buyurulmaktadır.

zekâtta alman, bir yaşında koyundur. Ceza' 1[15] alınmaz. Yâni o, üzerine yılın çoğu geçmiş olandır. Çünkü vâcib olan vasattır. Ceza' ise küçüklerdendir. 2[16]

At'ın Nisabı

At'ın (hayj'in) nisabı beştir. «Üçtür» diyenler de vardır. Mecma'ul-Fetâvâ sahibi, «Hizânet'ul-Fetâvâ» da ve ayrıca Ebû Cafer et-Tahâvt (Rh.A.); «Atın nisbâbı beştir, eğer beşden daha az olursa zekât vâcib olmaz» demişlerdir. Ebû Ahmed el-Iyâdî (Rh.A.); «Atın nisabı üçtür, eğer üçten daha az olursa, zekât vâcib olmaz» demiştir. Erkekleriyle karışık olan dişi Arab atlarının her birinde zekât bir dinardır. Veya değerinin kirkda biri (rub'u uşr) dir.

Mecma' sahibi, şerhinde demiştir ki: Bu tahyîr (muhayyerlik) yâni dinar veya değerinin kırkda biri olması, Arabi olan atlara mahsustur ki o, her atın (feresin) değerinin dörtyüz dirhem, dinarın değerinin de on dirhem olduğu vakittedir. Bu durumda, her ikiyüz dirhemden beş dirhem olur. Fakat değerleri farklı olan atlara değer biçilir.

Atın erkeklerinde, yalnız oldukları halde, zekât yoktur. Çünkü dişisi olmayan erkek atlar üremezler. Hattâ, bir rivayette dişilerinde de yoktur. Çünkü onlarda da, yalnız iken üreme olmaz. Diğer bir rivayette dişilerinde zekât vâcib olur. Çünkü onlar ariyet (emânet) erkek ile ürerler. Erkekler bunun aksinedir.

Yük getirmek için hazırlanan atlarda, arazî sürmek gibi iş için hazırlanan atlarda zekât olmaz. Çünlcü onlar bu durumda, aslî ihtiyaçlardandır.

Alûfe : Yem verilip güdülmeyen attır. Bunda da zekât yoktur. Ticâret için olmayanl katırda ve eşekte de zekât yoktur. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

«O ikisi (yâni katır ile eşek) hakkında bana bir şey nazil olmadı.» buyurmuştur. Miktarlar (ölçüler), Resûlüllah' (S.A.V.) dan işiterek (kıyâs yoluyla değil) sabit olur. Ticâret için olan bunun aksinedir. Çünkü bu takdirde zekât, diğer ticâret mallan gibi, maliyete müteallik olur. Yine bir yaşına girmeyen kuzuda, deve yavrusunda ve buzağıda zekât yoktur. Ancak tebaiyyet yönüyle vardır. Meselenin suretinde bir nev'i işkâl 3[17] vardır. Çünkü zekât bir yıl geçmedikçe sabit olmaz ve bir yıl geçtikten sonra kuzu, deve yavrusu (fasıl) ve buzağı ismi artık kalkar.

Denilmiştir ki: Bu meselenin sureti şöyledir : Bir adam deve yavrularından yirmibeşini ve buzağılardan otuzunu satın alsa veya kuzulardan kırkını satın alsa ya da o adama bunlar hibe edilse, üzerine sene (havi) bağlanmış olur mu, olmaz mı? İmâm A'zam (Rh.A.) ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) in kavline göre, sene bağlanmış (mün'akid) olmaz. Bu ikisinden başkasına göre, sene bağlanmış olur. Hattâ mâlik olduğu vakitte bir sene geçse, zekât icâb eder.

Denilmiştir ki: Şayet bir adam için bir sâime nisabı olup da onların üzerine altı ay geçse, sonra onlar, sayısı kadar doğurup kendileri ölerek yavruları kalsa, asıl olanların senesi yavruları üzerine bakî kalır mı, yoksa kalmaz mı? İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Muhammed (Rh.A.) e göre bakî kalmaz. Diğer imamlara göre, bakî kalır. Yine Tağlebi Kabilesinden 4[18] olan çocuğun malında zekât olmaz. Tağlebî kadınına ise erkeklerine olan zekât vardır.

Çünkü sulh, Müslümanlardan alınan zekâtın dı'fı (katı) üzere cârî olmuştur. Müslümanların kadınlarından zekât alınır, çocuklarından ise alınmaz.

Zekâtta, âzâddan başka keffârette, uşrda ve nezirde kıymetlerini vermek caizdir. Yâni zikredilen suretlerde mansûs'un-aleyh'in 5[19] yerine kıymetini edâ etmek caizdir. Yoksa kıymet, vâcibden bedel olmak üzere caiz değildir. Çünkü bedele izin (ruhsat), asıl bulunmadığında caiz olur; mansûs'un-aleyh'in mülkünde varlığı ile beraber kıymetin edası da caizdir. İmdi bize göre, vâcib olan ikisinden biridir : Ya mansûs'un-aleyh'in aynıdır <veya kıymetidir. Bu konunun tahkiki usûl kitaplarında zikredilmiştir. İki tarafa riâyet için, cebretmeksizin ancak vasatı (ortası) alınır. Yâni üzerine zekât vâcib olan kimse zekâtın, edasından kaçınsa zor ile alınmaz. Çünkü zek*ât ibâdettir. Ancak kendi isteği ile edâ edilir. İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre, zekât zor ile alınır. Çünkü zekât fakirin hakkıdır. Bu durumda kul için kul üzerine borç gibidir.

Terekesinden alınmaz. Yâni üzerinde zekât borcu olan kimse ölse, terekesinden (bıraktığı maldan) zekât alınmaz. Ancak, eğer vasiyet etmiş ise bu takdirde, üçtebirinden (sülüsden) itibâr olunup alınır. İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre, terekesinden alınmaz.

Vâcib olan yaş sahibi bulunmazsa, meselâ zekâtın farzıyyeti için vâcib olan bint-i lebûn bulunmazsa, mâlik, ondan aşağısını bir deve yavrusu ile beraber verir. Ya da bint-i lebûndan yukarısını (büyüğünü) verip, zekâtı alan kimse de ziyâdesini (deve yavrusunu) mâlike verir. Veya mâlik o yaş sahibinin (zât-u sinn'in) değerini verir. Hidâye'de, «Zekâtı alan kimse, o yaş sahibinden yukarısını alıp, ziyadesini (deve yavrusunu) verir. Veya o yaş sahibinin aşağısını alıp, ziyâdesini (deve yavrusunu) de alır.» denmiştir. Nihâye'de denmiştir ki : Kitâbda zikredilenin zahiri, muhayyerliğin, zekâtı alan kimse için olduğuna delâlet eder. Lâkin doğru olan şudur : Şüphesiz muhayyerlik zekât vâcib olan kimseye yumuşaklıkla meşru olmuştur. Yumuşaklık (rıfk) ise, onu muhayyer kılmakla gerçekleşir. Nihâye sahibi adetâ bu sözüyle; «Üzerine zekât vâcib olan kimsenin nefsi buna müsaade ettiği zamandır» demek istemiştir. Çünkü Müslümanm hâlinin zahirî fakirin haline göre

---

1[15] Ceza': Deveden 4 yaşım tamamlayarak 5 \ .ışına basmış olandır. Al ve sığırdan 2 yaşım tamamlayıp 3 yaşına basmış olandır. Kovundan 8 yahut 9 aylık olandır.

2[16] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 313.

3[17] İşkâl (Müşkil): Bir lafzın kentlisinden ne murâıl edildiği teemmülü üz bilinemeyecek derecede mânâca kapalı olmasıdır. Bu kapalılık onun ya mânâsmdaki incelikten, derinlik-ten veya kendisindeki bir İstiârel bediiyeden İleri gelir. Böyle lâfızlara da müşkil denir. Meselâ; gusülde tatahhur (temizlenme) ile memuruz. Bu temizlenme ağızm içine de şamil midir? Teemmül neticesi anlaşılıyor ki bunda işkâl mevcuttur.

4[18] TAĞLEBt KAVMİ; Hıristiyan Arab Kavimlerinden biridir. Ömer (R.A,) zamanında cizye vermek istememişler, daha sonra sulhen «Biz cizyeyi Müslümanların zekâtıma katıyla veririz» demirlerdir. Ömer (R.A.) de; «İşte sizin cizyeniz, bunu istediğiniz şekilde isimlendirin.» buyurmuştur.
Müslümanların zekâtının katı olarak sulh cereyan edince, onların çocuklarından bu durumda cizye alınmamaktadır. Bunların kadınlarından ise Müslüman kadınları gibi alınmakladır. Ancak Müslüman kadınları için cizye söz konusu değildir.
(Hadimi, Dürer Hafiyesi)

5[19] Mansûs'un-aleyh: Açıklanıp tâyin edilen.

en yumuşak olanım tercih eder. Kâfi'nin sözü de buna uygundur. İşte bundan dolayı ben almak yerine, vermek (def) dedim.

Nisâb cinsinden, sene esnasında istifâde edilen şey nisaba eklenir.

Yâni bir kimse için nisâb olsa ve sene esnasında o nisâb cinsinden fay-dalansa, o faydayı nisaba ekler, onunla beraber zekâtı edâ eder. Şu halde, bir kimse senenin başında ikiyüz dirheme mâlik olup senenin ortasında yüz dirhemde fayda hâsıl olsa, o yüz dirhemi ikiyüze katıp hepsinin zekâtını verir.

Zekât nisâbdadır, yoksa afvda değildir. İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre; bir kimse yüz koyuna mâlik olsa, onun üzerine vâcib olan,- kırkda bir koyundur. Bütününde değildir. Hattâ bir seneden sonra altmışı ölse, vâ*cib, hâli üzere kırkdadır. İmâm Mu-hammed (Rh.A.) ile İmâm Züfer' (Rh.A.) e göre, Ölen kadar sakıt olur (zekâttan düşer). Seneden sonra nisabın yok olması vacibi ve nisâbdan bazısının yok olması hissesini düşürür. Yok (helak) olan evvelâ afva sarf edilir (Sayılır, hesab edilir). Eğer helak afvı tecâvüz etmezse, vâcib hâli üzeredir. Nitekim seneden sonra altmış koyundan yirmibeşi helak olsa veya altı deveden biri helak olsa, o zaman koyunun vucûbu bakî kalır. Ondan sonra helak afvı ta'kıb eden nisaba, yâni afvdan sonra olan nisaba sarf edilir. ŞÖyleki : Eğer helak afvı tecâvüz ederse, yâni afvdan fazla olursa, helak afvı tâkib eden nisaba sarf edilir. Nitekim, şayet kırk deveden onbeş deve helak olsa, onbeşin dördü afva sarf edilir. Ondan sonra, onbiri afvı tâkib eden nisaba sarf edilir. O, yirmibeş ile otuzaltı ara-sındakidir. Hattâ bint-i mahâd vâcib olur. Biz, helak nisaba ve afva sarf edilir, demiyoruz. Hattâ kırkda bint-i lebûn vâcib olur, demek lâzım gelir. Halbuki kırkdan onbeş helak olup, yirmibeşi kalmıştır. Şüphesiz bint-i lebûndan yarım ve sümn (sekizdebir) vâcib olur. 1[20]

Biz, afvı tecâvüz eden helak, nisâblarm mecmûuna (afvdan kat-ı nazar ederek) sarf edilir, demiyoruz.

Helakin dördü afva sarf edilir. Ondan sonra onbiri otuzaltımn mecmûuna sarf edilir. Yâni, otuzaltıda vâcib olan bint-i lebûndur, demek lâzım gelir. Halbuki otuzaltımn onbiri (afvdan kat-ı nazarla) helak olup yirmibeşi kalır. Şu halde vâcib olan bint-i lebûn'un üçte ikisi ve dokuzun dörtte biridir. Nihayete kadar bu minval üzeredir. Nitekim, eğer kırk deveden yirmisi helak olsa, yirmisinden dördü afva; onbiri afvı ta'kib eden nisaba ve beşi bu nisabı ta'kîb eden nisaba sarf edilir. Hattâ dört koyun geri kalır. Şayet yirmibeşi yahut otuzu, veya otuz-beşi helak olsa, buna göre kıyâs et.

Sâîmelerin zekâtını, öşr'ü ve arazî haracını bugât alsa, eğer onları, yerinde sarf etmemiş ise harâcdan başkası iade edilir. Çünkü haracın alınmasının velayeti İmâma (Sultana) âiddir. Yine, emvâl-i zahirede zekâtın alınması da - ki o, öşr-i hâriç (hâricde yetişenlerin öşrü), dir -böyledir. Sâîmelerin zekâtı ve ticâret mallarının zekâtı âşirin himâyesi altında iken bugât veya zamanın Sultanları haracı alsa, mâlikin iade etmesi gerekmez. Çünkü haracın harcandığı yer savaştır. Bugât ise, sava.'j ehlindendir. Zira bugât kâfirler ile savaşırlar. Şu halde onlar mezkûr ze-.kâtı alsa, eğer zikri geçen masraflarına harcadılar ise, mâlikin tekrar veımesi gerekmez. Eğer masraflarına harcamadılar ise, mâlikin, müste-hakkına tekrar veımesi gerekir. Bu, onlar ile Allah (C.C.) arasındadır. Yâni onları İmâm, tekrar vermeye zorlamaz.

Sultân bir kimsenin malını gasben alıp kendi malına katsa, o mal Sultanın mülkü olur. Hattâ Sultan üzerine o malın zekâtı vâcib olur ve o mal vârise geçer. Kâfide böyle zikredilmiştir.

Tek nisâb sahibi olan kimse, bir kaç sene için veya bir kaç nisâb için acele edip zekâtı verse caiz olur. Şüphesiz malûmdur ki: Zekâtın vâcib olmasının sebebi, artması (neması) olan maldır, ve sene geçmesi edasının vâcib olması için şarttır. Usûlde sabit olmuştur ki, se-beb mevcûd olduğu zaman - her ne kadar edâ vâcib olmamış ise de -edâ sahih olur. Şayet nisâb sene dolmadan önce mevcûd ve nisâb sahibi için de bir nisâb olursa - meselâ ikiyüz dirhem, gibi - o kimse bû kaç senelik zekâtı edâ etse caiz olur. Hattâ o senelerin her birinde bir nisaba mâlik olsa, önceden edâ ettiği kâfidir. Yine, şayet o kimse için bir nisâb olsa da bir kaç nisâb için eda etse caizdir. Hattâ sene içinde bir kaç nisaba mâlik olsa, sene tamâm oldukdan sonra, önceden edâ ettiği ona kâfidir.

İtîâf sahibi olmayan kimse, zekât vermekde kusur etmekle Ödeyici olmaz. Yâni üzerinde zekât olan kimse, edada kusur etmekle nisâb yok olsa, ondan zekât düşer ve zekât miktarını Ödemez. İmâm Şafiî (Rh.A.), «Düşmez ve öder» demiştir. Eğer o kendi irâde ve isteği ile yok etti ise, öder. Çünkü nisâb, vâcib (zekât) hakkında hak sahibi için hak olur. Bu durumda, yok eden hakka tecâvüz etmiş olur. O halde öder. 2[21]

Malın Zekâtı Babı

Mal ile murâd sâimelerdcn başka olan maldır. (Elmâ-lü) lafzındaki (Lâm), Resûlüllah'(S.A.V.) m :

«Mallarınızın rub'u öşr'ünü (kırkta birini) getiriniz.» kavlinde zikredilen mala işarettir. Şüphesiz bununla murâd, sâimeden başkasıdır. Çünkü sâimenin zekâtı «rub'u uşr» ile takdir edilmiş değildir. 3[22]

Altın Ve Gümüşün Zekâtı

Altının nisabı, yirmi miskâldir. Gümüşün nisabı, yedi vezin olarak ikiyüz dirhemdir. Yâni o ikiyüz dirhemden her on dirhem yedi miskâl olur. Miskâl yirmi kırattır ve dirhem ondört kırattır. Kırat, beş şaîr (arpa) ağırlığıdır. 4[23]

Ma'lûm olsun ki: Dirhemler, Hz. Ömer (R.A.) zamanına gelinceye kadar çeşitli idi. Onlardan bazısının on dirhemi on miskâl vezninde idi. Bazısının, on dirhemi altı miskâl idi. Bazısının, on dirhemi beş miskâl idi. Hz. Ömer (R.A.) her neviden üçte bir aldı. Bunu da, alıp-vermede bir husûmet meydana gelmesin diye, yapmıştır.

1[20] Çünkü yirmi, kırkın yarısıdır. Beş de onun sekizde biridir.

2[21] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat:314-318.

3[22] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 319.

4[23] Vezn : Ağırlık, miktar, Ölçü. Miskâl: 4,807 gram. (*) Dirhem: 3,27 gram
Kırat: Şer'i ölçüsü 0,2 gram, Örfi ölçüsü 0,20208 gram.
Nisâb: Şer'î şerifin bir şey hakkındaki miyar, alâmet tâyin etmiş olduğu miktardır.

On miskâlin üçtebiri, üç miskâl ve üçtebir miskâldir. Altı miskâlin üçtebiri, iki miskâldir. Beş miskâlin üçtebiri, bir miskâl ve üçteiki miskâldir. Toplamı yedi miskâldir. Dilersen yekûnu topla yirraibir olur. Yirmibirin üçtebiri yedi miskâldir. Bundan dolayı dirheme vezn-i seb'a (yedi vezn) adı verilmiştir.

Altın ve gümüşün madrubunda 1[24] ve ma'mûlunda, gerek zînet olsun - ki o altın ve gümüşden süs edinilen şeydir gerekse kullanılması mubah olandan olsun, gerekse olmasın, zekât vâcibdir. İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre, kadınların zînetinde ve erkeklerin gümüş yüzüğünde zekât vâcib değildir. Çünkü kullanılması mubahtır. Günlük elbiseye benzer.

Bizim delilimiz, Besûlüllah (S.A.V.) 'den rivayet edilen şu hadîs-i şerîfdir :

Resûlullah (S.A.V.), kollarında altından bilezikleri olan iki kadına sordu : «O bileziğin zekâtını veriyor musunuz?» O iki kadın da : «Vermiyoruz,» diye cevap verdiler. Bunun üzerine Besûlüllah (S.A.V.) : «İkiniz de o bileziklerin zekâtını verin,» buyurdular.

Külçe altın, gümüş ve kıymeti altın ve gümüşden birinin nisabı miktarı olan ticâret malında (arz'mda) zekât, fakire en yararlı olan değer biçilerek rub'u öşrdür, yâni kırkdabirdir. «Kıymeti» lafzı «nisâb» lafzı ile «arz» lafzının sıfatıdır.

Arz Bâ'nın sükûnu ile meta' yâni (mal) demektir ki, ölçeğe ve tartıya girmez, hayvan ve akar da olmaz. Sıhâh'da böyle zikredilmiştir. Fakat, araz, râ'nın fethiyle, dünyâ malıdır ve bütün malları içine alır. Burada râ'nın fethiyle olan arazı, musannifin al-tın ve gümüşe mukabil kılmasına hacet yoktur.

Zeylaî (Rh.A.) demiştir.ki:

«Ticâret mallarında» sözü mutlak olarak carî değildir. Çünkü uruz 2[25] sahibi, bir harâc yeri satın alsa ve ticârete niyet etse, ticâret olmaz. Çünkü onda harâc vâcibdir. Yine, öşr yeri satın alsa ve zirâat yapsa veya ticâret için tohum alıp ekse, şüphesiz onda öşr vâcib olur. Zekât vâcib olmaz. Çünkü öşr ile zekât, bir araya gelmezler.

Ben derim ki: Zeylaî' (Rh.A.) nîn bu sözü, son derece ihtimal dışıdır (isabetsizdir). Evvelâ; malûmdur ki, yeryüzü (arz)t araz'dan başkadır. Çünkü arz, akardır 3[26]. Araz ise, akara mukabil olur. Sonra; tohumda zekâtın vâcib olmaması ancak zirâattan sonra meydana gelir. Bu ise zarar vermez. Çünkü yalnız hizmete niyet, ticâret için satın alınan kölede zekâtın vucûbunu düşürürse - nitekim daha Önce geçti - zirâatta niyetten daha kuvvetli olan tasarrufun düşürmesi daha uygun olur.

Rub'u öşr (yâni kırktabir), altında yarım miskâl ve gümüşde beş dirhemdir. Yâni, eğer dirhem ile değer biçmek fakire daha faydalı ise, ticâret malı dirhemler ile değerlendirilir. Eğer dinarlar ile değer biçilmek daha faydalı ise dinarlar ile değerlendirilir.

Bundan sonra, nisaba göre ziyâde olan her beşde zekât kırkdabir (rub'u öşr) hesabı iledir. Çünkü bize göre, küsurda zekât vâcib değildir.

Ancak beş, nisaba baliğ olduğu zaman vâcib olur. Şayet ikiyüz dirhemden kırk dirhem fazla olsa, zekâtta bir dirhem fazla olur. Fazlalık seksen dirhem olsa, zekât iki dirhem fazla olur. Kırkdan daha az fazlalıkta bir şey yoktur.

Hâlisi gâlib (çok) olan altın ve gümüş, hâlis hükmündedir. Karışığı daha çok olan altın ve gümüşe değer biçilir. Yâni kıymet takdir edilir. Çünkü karışık olan, mal hükmündedir.

Hâlis ile karışığı eşit olan altın ve gümüşde ihtilâf edilmiştir. Yâni karışan madde ile gümüş eşit olursa, Ebu'n-Nasr (Rh.A.) : «Onda ihtiyaten zekât vâcib olur» demiştir. Bir kavle göre; «Olmaz.» Diğer bir kavle göre; «İkibuçuk dirhem vâcib olur.»

Nisabın sene içinde eksilmesi hükümsüzdür. Çünkü sene, ancak ni-sâb üzerine bağlanır ve zekât ancak nisâbda vâcib olur. Şu halde, nisabın senenin başında ve sonunda bulunması gerekir. İkisi arasındakine itibâr edilmez. Zira malın bir "sene hâli üzere kalması nâdirdir. Lâkin nisâbdan bir şeyin kalması gerekir ki elde edilen fayda ona eklensin. Çünkü nisabın hepsinin yok olması, senenin bağlanmasını ortadan kal^ dırır. Zira, malsız bir sene geçmesine itibâr edilmez.

Malların kıymeti,.iki değere eklenir. Yâni şayet bir kimse, yüz dirheme veya on miskâl altın (dinar) a mâlik olsa; yine kıymeti yüz dirhem veya on miskâl (dinar) eden mala da mâlik olsa, o kimseye zekât vâcib olur. Çünkü her ne kadar sayıları yönüyle çeşitli ise de, hepsi ticâret içindir. Zira iki değer vaz'an ve mallar ca'len 4[27] ticaret içindir.

Altın, gümüşe kıymet yönüyle eklenir, cüzler yönüyle eklenmez. İmâmeyn'e göre, cüzler yönüyle eklenir. Hattâ bir kimse yüz dirheme ve kıymeti yüz dirhem olan beş dinara mâlik olsa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, zekât vâcib olur. tmâmeyn'e göre, vâcib olmaz. Eğer bir kimse yüz dirheme ve on dinara mâlik olsa veya yüzelli dirheme ve beş dinara mâlik olsa veya onbeş dinara ve elli dirheme mâlik olsa icmâen eklenir. Cüzlerin tekâmülü sırasında ihtilâf meydana gelmez. Çünkü ikisinden birinin kıymeti ne zaman eksilirse, diğerinin kıymeti artar. Bu durumda, kıymeti eksileni artandan tamamlamak mümkün olur. Böylece, zekât ihtilafsız vâcibdir. İhtilâf ise ancak cüzlerin eksilmesi halindedir. 5[28]

1[24] Madrûb: Darbolunmuş; darbolunmuş gümüş akçe. Yâni vaktiyle mütedâvil bulunm.;ş bir küçük gümüş sikke.

İlk islâm sikkesi H, 75 senesinde Abdülmelik İbni Mervan (Rh.A.) zamanında ba-silmiştir.

tslâm parası evvelce hurma çekirdeği şeklinde idi. Ömer (R.A.) zamanında yuvarlak şekle konuldu ve üzerine de «Lâ ilahe illallah Muhammediin resûlullah» yazıldı.

Abdiilmelik (Rh.A.) zamanındaki sikke ise; devrin meşhur Ulemâsı ile görüşülerek ve bilhassa Muhammed İbni Bakır (Rh.A.) ın rey'i alınarak darbedilmiş İslâm Devletinin İlk sikkeyidir. Bu sikkenin darbından sonra diğer paralar tamamen tedavülden kaldırılarak, bunları kullananlara ağır cezalar tâyin ve tamim edilmiştir.

İstanbul Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan bu paranın bir tarafında «Lâ ilahe illalla-hû vahdehû lâ şerikeleh» cümle-i şerifesi, öbür tarafında da «thlâs-ı şerif» sûresi yazılıdır. Bu yüzünün kenarında da Şam'da darbedildiği ve darp tarihi olan 79 senesine işaret edilmiştir. O halde, bu paraların basımına daha sonra da devam edilmiş olduğu ortaya çıkar.

Vaktiyle kullanılan paralardan Dinar, altın sikke; Dirhem İse gümüş sikkedir.

2[25] Uruz: Araz ve arzın çoğuludur. Burada dinarlar ve dirhemlerin gayrı mallar manasınadır.

3[26] Akar: Fıkıhda, gayrimenkul demektir. İnsanlar arasında İse, kiraya verilip irâd getiren şeylere denir.

4[27] Vaz'an: Allahu Teâlâ'nın vaz'ı itibariyle. Ca'len: İnsanların işlemesi itibariyle.

5[28] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 319-322.

Aşir Babı

Âşir; tacirlerin hırsızlardan emîn olmaları için, onlardan ticâret sadakasını (zekâtını) almak maksadıyle İmâmın (Sultanın) yol üzerinde görevlendirdiği kimsedir. 1[29] O âşir, ticâret sadakasını görünen inallardan (emvâl-i zahireden) aldığı gibi, tacirlerin yanında olan gizli mallardan (emvâl-i batmadan) da alır. Yakında bunun açıklaması gelecektir.

Sene tamâm olmadı diyen kimsenin (tacirin) yemininin doğrulanması gerekir. Yâni bu durumda, senenin tamâm olduğunu inkâr edip, yemin eden taciri âşir tasdik eder.

Ya da (Tacir) «Benim borcum vardır» dese, veya «Ben zekâtı foaşka âşire verdim», dese, eğer o senede başka âşir var ise yeminiyle tas-dik. edilir. Çünkü O, emâneti yerine koyduğunu iddia etmiştir. Eğer o senede başka âşir yoksa, yalanı kesinlikle anlaşıldığı için tasdik edilmez.

Yine (Tacir) «Ben fakire verdim» dese, yemini ile tasdik edilir. Ancak sâimelerin zekâtında tasdik edilmez. Çünkü sâimelerin zekâtını almak hakkı Sultânındır. Nasıl ki, üzerinde cizye veya harâc borcu olup savaşçı askerlere bizzat harcayanın hükmü de böyle olduğu gibi; malının üçtebirini fakirler için vasiyet edip, bir adama da o üçtebiri fakirlere harca diye vasiyyette bulunan kimsenin vârisinin o üçtebiri kendisinin vermesi de caiz değildir. Tâc'uş-Şerîa1 (Rh.A.) nın Hidâye şerhinde böyle zikredilmiştir.

Emval i bâtına, çıkarıldıkdatı sonra emval-i zahire gibidir. Hattâ mal sahibi, «Ben malı şehirden çıkardıkdan sonra zekâtını verdim» dese, tasdik edilmez. Çünkü o emvâl-i bâtına çıkarılma sebebiyle emvâl-i zahireye katılmıştır, Ondan zekât almak İmâma (Sultana) âiddir.

IUüslumanın tasdik edildiği şeyde Zimmî de tasdik edilir. Çünkü Zimmîden alınan, bizden alman şeyin katıdır. Hak olan şudur ki: Tad'-îf 2[30] vâcib olduğu zaman, tad'îfin ötesinde ondan bir şey değiştirilmez. Nitekim Benî Tağleb kabilesinin tad'îfinde olduğu gibi.

Ancak, «Ben fakire verdim», diyen kimse tasdik edilmez. Çünkü Zimmîden alınan şey cizyedir. Şayet, «Ben verdim» dese, Zimmî cizyede tasdik edilmez. Çünkü Ehl-i Zimmetin fakirleri bu hakkın harcanma yeri değillerdir, ve Zimmî için onu müstehıkkına harcama izni yoktur. O, Müslümanların işlerine harcanır. Zeylaî (Rh.A.) de böyle demiştir. Bu zikredilen istisna mutlaka lâzımdır. 3[31] Kitap metinlerinde bu yoktur.

Harbî, 4[32] zikredilen şeylerin hiç birinde tasdik edilmez. Ancak harbînin ümmü veledinde tasdik edilir. Yâni harbî, bir cariyeye 5[33] «Bu benim ümmü veledimdir (yâni çocuğumun anasıdır)» dese, o harbî tas-dîk edilir. Çünkü onun harbî olması, çocuk meydana getirmeye manî değildir ve onun elinde olan nesebini ikrarı şahindir. Yine, çocuğun anası olduğunu (yâni analığını) ikrarı da böyledir.

Bizden öşr'ün dörttebiri (yâni kırkdabir) alınır. Zîmmîden öşrün yarısı ve harbîden öşr alınır. Hz. Ömer (R.A.), vergi tahsildarlarına böyle emretmiştir.

Eğer harbînin malı nisaba ulaşıp ve (Ehl-i harbin) bizden aldıklarının miktarı bilinmezse harbîden öşr alınır. Eğer bizden aldıklarının miktarı bilinirse, (Harbîden) bizden alınanın misli alınır. Eğer Ehl-i harbin bizden aldıkları bir miktar (ba'z) olup, onun (Harbînin) malı da nisaba erişmemiş ise, her ne kadar nisabın geri kalanını evinde ikrar etse de, ondan bir şey alınmaz. Çünkü vâcib olan elinde bulunan şey husûsundadır.

Eğer Ehl-i harb bizden bir şey almamışlar ise, almamalarına devam etmeleri için ve yine cömertliğe biz onlardan daha lâyık olduğumuz için, harbîden bir şey alınmaz. Tâcü'l Mesâdir'de harbîden öşr alınır, denmiştir.

Sonra harbî, yıl tamamlanmadan önce bir daha (kendi memleketine girmeyip) İslâm memleketine geçse, öşr alınmaz. Çünkü her geçiş-de almak, malın kökünü kesmektir. Halbuki almanın hakkı malın korunması içindir.

Eğer harbî, dâr-ı harbe (kendi memleketine) varıp tekrar bizim memleketimize gelse, Öşr alınır. Çünkü o yeni emân ile dönmüştür. Ülkesine varıp geldikden sonra almak ise malın kökünü kesmeye varmaz. Şayet Zimmî, içki (hamr) ve domuz ile geçse, içkisinin değerinden öşr alınır, domuzundan alınmaz. Çünkü kıymet sahibi olan şeyde kıymet için ayn'ın hükmü vardır. .Domuz ise kıymet sâhiplerindendir (zevât'ül-kıyem). Emsal sahihleri (Zevât'ul-emsâl) bunun aksidir. îçki (hamr) ise emsal sâhiblerindendir.

Bidâadan da öşr alınmaz. Bidâa, tacirin beraberinde olup kazancı başkasının olan maldır. Öşr alınmamasına sebeb, zekâtı

1[29] ÂŞİR: Bîr zamanlar; tacirleri hırsızlardan, yol kesicilerden, eşkıyadan ve sâireden korumak ve bu hizmetin karşılığında bir kısım zekâtlarını almak için münâsip mahallerde â$ir nâmtyle Sultan tarafından tâyin edilmiş bir takım memurlar bulunuyordu.
Bu memurların toplayacakları vergi 'umumiyetle öşr, nısfı öşr, rub'u öşr nisbetin-de olduğundan âşir denilmiştir. Çoğulu uçşar dır.
Bu memurlar, yoldan geçen tüccardan'yanındaki malın miktarını sorarlar, nisâb miktarı ise ve o mal yanında bir sene kalmış ise, aynı zamanda ticâret malı ise, her çeşit maldan, Müdümandan kırkta birini, Zîmtnfden yirmide birini, Harbîden ondabîri-ni alırlardı.
Bu malların sahihleri, bunların zekâtlarını yola çıkmadan önce bulundukları memlekette vermiş olduklarını veya bunların mukabilinde borçlu olduklarını veya bu malların ticâret malı olmadığını veya zekâtlarının başka bir âşir tarafından alınmış olduğunu iddia ederlerse, bu iddianın hilafı anlaşılmadıkça zekâtları alınmazdı.
Bu memurlar, tacirlerin yanında bulunup çabucak bozulacak sebze, yaş hurma ve yaş üzüm gibi şeylerden, kıymetleri nisâb miktarından fazla olmadıkça, zekât almazlardı.
Zamanımızda tacirler İslâm Gümrüklerinde, ticâret malları için verdikleri gümrük rüsumunu, bu malların zekâtına mahsûb edebilirler.
(Büyük İslam İlmihali, Hukuk-u Islamiyye Kâmûsu. Ömer Nasûhî Bilmen.)

2[30] Tad'îf: İki kat etme, bir o kadar daha arttırma.

3[31] Bu zikredilen İstisna, yukarıda «ancak» ile başlayan cümlede belirtilen husûsdur.

4[32] Harbî: Ehl-i İslâm ile aralarında mütâreke ve sulh bulunmayan gayrimüslimlere âid memleket ahâlisinden her biri.

5[33] Câriye: Bir kimsenin tasarrufu altında bulunan genç veya ihtiyar kadındır. Çoğulu cevâridir.
Câriye, esasen denizde cereyanı itibariyle gemi manasınadır. Cariyeler de Efendilerinin emir ve hizmetleri dâiresinde hareket edecekleri sebebiyle bu adı almışlardır. Bununla beraber hür kadınlara da câriye dendiği vâkîdir. Vakıflar gibi umûmî menfaat hakkında devamlı sadakaya da sadakati câriye denilir.

vermede mâlik veya vekili olmamasıdır.

Şayet mudârib mudârebe maliyle geçse, mudâribin malından da öşr alınmaz. Çünkü mudârib (yâni ortak) mâlik değildir. Mâlikin ve-kîli de değildir. Mudârebe : Bir tarafın sermâye, öteki tarafın emek koy-masıyle meydana gelen ortaklıktır.

Borçlu olan izinli köleden de öşr alınmaz. Veya Efendisi beraberinde olmayan izinliden de öşr alınmaz. Yâni eğer me'zûn (izinli) köle geçse, eğer borçlu ise bir şey alınmaz. Borçlu değilse onun kazancı Efendisi içindir. Şayet Efendisi onun ile beraber ise öşr alınır. Efendisi beraber değilse alınmaz.

Şayet tacir buğât'ın (âsîlerin) âşirine uğrayıp onlar öşrü alsalar, ondan sonra âdilin (Sultanın) âşirine uğradığında ikinci defa öşr alınır. Çünkü o, onlara uğramakla kusurludur. Eğer âsîler Müslüman memleketine gâlib olup tacirin zekâtını ve zekâttan başka malı alsalar, o tacirden ikinci defa öşr alınmaz. Çünkü bu takdirde kusur İmâm (Sultan) dandır. 1[34]

Maden Ve Hazînelerin Zekâtı Babı

(Rikâz)

Rikâz; İster tabiî olsun ve isterse insanlar tarafından gömülmüş olsun mutlaka yer altında olan maldır. Maden, Allah' (C.C.) in yarattığıdır. Kenz ise, gömülmüş şey (define) dir. Altın ve gümüş madeni tah-mîs edilir. Yâni beşdebiri alınır. Yine demir madeni ve bunun benzeri olan tunç ve bakır gibilerinde de beştebir alınır. Bu madenler harâc veya öşr arazisinde bulunursa, anlatıldığı gibi beştebir alınır. Harâc ve öşr arazîsinin açıklaması yakında gelecektir.

Beşdebirden geri kalan maden - eğer o yer kendisine temlik edilip mâlik olduysa - o yerin mâlikinindir. Eğer o yer kimseye temlik edilmemiş ise, beşdebirden geri kalan (madeni) bulan kimsenindir. Eğer madeni bulan kimse, onu kendi evinde bulmuş ise, ondan İm.şey alınmaz. Arazisinde bulmuş ise, bu husûsda iki rivayet vardır : [«El-Asl'ın» rivayetinde bulan kimseden evinde olduğu gibi, bir şey alınmaz. Câmiu's-Sağîr'in rivayetinde, beştebir almak vâcibtir. Geri kalanı bulanındır. Bu rivayet İmâmeyn'in sözüdür. Musannifin, «arazîsinde» sözünden maksadı; mubah arzda beştebir almanın ittifâken vâcib olmasıdır.

Dağda bulunan yâkût, zümüd ve fîrûzec 2[35] madenlerinden de bir şey alınmaz. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) : «Taşda beştebir yoktur.» 3[36] buyurmuştur. Bundan dolayı bütün cevherlerde ve taşdan (hacerden) olan yüzük taşlarından beştebir vâcib değildir. Ancak, eğer câhiliyet zamanından kalma define olul-sa, ondan teeştebir alınır. Çünkü kenzde ganimet olduğu için ancak, maliyet şart kılınmıştır. Zeylaî (Rh.A.) de böyle zikretmiştir, ıncı ve anberde 4[37] de beştebir alınmaz. Yine denizden çıkarılan bütün eşyadan, hattâ denizin dibinde kenz olan altın ve gümüşden de beştebir alınmaz.

Üzerinde kelime-i şehâdet yazısı gibi, İslâm alâmeti olan bir kenz, bulunan eşya (lukata) gibidir. Yakında yerinde hükmü açıklanacaktır. Üzerine sanem (put) nakşı gibi, küfr alâmeti bulunan kenzde, beştebir alınır ve geri kalanım, eğer diri ise o fethin evvelinde mâlik olan kimse alır. Diri değil ise vârisi alır. Eğer vârisi de yok ise Beyt'ul-Mâla kalır. Eğer o yer mâlike temlik olunmuş ise, hüküm böyledir. Eğer temlik olunmamış ise, yâni o kenz, bulan kimseye temlik olunmayıp sahra ve

---

1[34] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat:323-326.

2[35] Fîrûzec (Feyrûzec): Bu kıymetli taş halk arasında fîrûzc olarak bilinir. Fîrûzec kelimesi Farscadir.
Rengi, gök mavisi veya yeşili andırır. Görünüşü güzeldir. Tabiatta, büyük kütleler içinde dağılmış ince damarlar hâlinde veya serbest olarak küçük yumrular hâlinde bulunur. Hamlaç (teknol-şalumo) alevinde erimez. Asit içine atılacak olursa, köpürmeden ve tortu bırakmadan, bakır rengini andıran eriyikler vererek çözülür,
Firuze taşları, doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılır. Doğu firûze [aşları İran, Hindistan ve Türkiye'de çıkar. En kıymetli olanları gök mavisi olanlardır. Ayrıca ye şile,\ sarıya çalan mavi renklileri de vardır. Bazılarının rengi, parlak maviden donuk yeşile \ayar ki; onlara «Ölü» veya «sönük» taşlar denir.
GÖz hastalıkları ile ilgili ilâçların terkibinde bulunur. Terkibinde firuze bulunan göz ilâçları; gözbebeğinin kusurlarını izâle eder. Göz perdesinde meydana gelen arızaları da giderir. <El Mutemed)

3[36] tbn-i Adiyy, (Kâmil)

4[37] Anber (Amber): Anber Balığının bağırsaklarından çıkarılan veya dışkısı ile denize dökülen, küt renkli güzel kokulu bir maddedir.
Japon ve Hind denizleri gibi Tropik denizlerde yaşayan ve boyları 20 metreyi bulan, 100 ton ağırlığındaki Anber Balığı; siyah bir mayi çıkaran Mürekkep Balığını yer, bu siyah' mayi, Anber Balığının bağırsağında gri anber denilen katı bir madde hâlini alır. Bu madde balığın dışkısıyla dışarı atılır ve deniz üstüne birikir. Bu biriken madde katı ve mumlu olup kurşun rengindedir. Kokusu miske benzediği için güzel koku imâlinde kullanılır.
Bir rivayete göre; Peygamber Efendimiz (S.A.V.) Seyf Nahiyesine bir Seriyye gönderdiğinde, orada bir Anber Balığı elde etmişler ve bir ay boyunca yemişler. Bu balıktan Peygamber (S.A.V.) Efendimizin de yedikleri rivayet edilir.
Bir kavle «Öre; anber denizde bulunan bir pınardan zift gibi kaynayarak deniz üstüne çıkan bir maddedir. Suyun üstüne çıktığında katı bir madde hâline gelip, daiga-ların çarpmasıyle sahile dökülür.
Anber hakkında eski âlimlerle sonra -gelen âlimler arasında görüş ayrılığı doğmuştur. Eski âlimlere göre; deniz içindeki bir pınardan kaynayarak su yüzüne çıkan mezkûr maddeyi balıklar yutar; kendilerine zararlı gelerek helak olurlar, dalgaların vurması İle sahilde bulunduktan sonra karınları yarılıp çıkarılır. Son devir âlimlerine go-re; bu madde Hindistan'ın bazı dağlarında olan bal arılarının hoş kokulu nebatlardan yemek suretiyle meydana getirdikleri bir baldır ki, şiddetli yağmurlar sebebiyle arıların kovanlarınr sel suları denize götürdüğünden, ballı kısımları mahvolup; mumlu kısımları bakî kalır, dalga onu sahile atarak orada bulunmuş olur, Bu kavi tabiata daha uygundur. Çünkü bazı anberlerde arı kanadı,- ayağı ve kuyruğu müşahede edilmektedir. Aflberin en iyisi eşbeh olan nev'idir ki, akı karasından fazladır. İbn-i Abbas (R.A.) in rivayet ettiği bir hadisde; anberin denizin attığı bir şey olduğu anlatılır.
Eski Hekimlikte İse, aşağıdaki dertlere deva olarak kullanılırdı.
Bir miktar Anb«r; su ile karıştırılıp İçilecek olursa; üşütmekten mütevellid mide ağrılarını, bağırsak tıkanıklığını ve yine bağırsaklarda hâsıl olan gazları İzâle eder. Bel ve karın bölgesindeki ağrılara dıştan sürülecek olursa, buralardaki ağrıları da giderir.
Buhur yapıldığında veya merhem gibi sürüldüğünde başağrılarını keser, ayrıca başka azalara da sürülecek olursa, o azaları kuvvetlendirir.
Buhur ile koklanmasında bir çok faydalar vardır. Bu şekilde tatbik edilecek olursa nezle, soğuk algınlığı ve dimağ yorgunluğunu izâle eder.
Anber ile yağlanılacak olursa, damar, sırt ve kaburga ağrıları için devadır.
2,40 gram anber sulandırılıp ağrıyan mide üzerine veya bir başka azaya sürülecek olursa ağrıları giderir, azayı kuvvetlendirir.
<E1 Mutemed, Kâmûs Tercümesi, Lisanül Arab)

dağlar gibi ise, beştebir alınır. Geri kalan - gerek hür olsun, gerek Müslüman köle olsun, gerek Zimmî olsun; gerek küçük olsun, gerek büyük olsun; gerek zengin olsun ve gerekse fakır olsun - bulan kimsenindir. Çünkü bunlar, müste'min harbîden başka olan ganimet ehlin-dendirler.

Kenzi bulan, müste'min harbî 1[38] olursa, onun aldırı şey, yerin mâlikine geri verilir. Ancak eğer o bulan kimse, sahrada İmâmdan (Sultandan) izin alarak bir şarta göre iş yaptı ise, şart koşulan (meşrut) İmâma (Sultana) âiddir. Geri kalan bulanındır.

Eğer kenzde hiç bir alâmet bulunmazsa, bir kavle göre; O kenz câ-hiliyyete âiddir. 2[39] beştebiri alınır. Çünkü kenz, çok kere kâfirlerden kalır. Diğer bir kavle göre de; «Bulunan şey, lukata gibidir.» Çünkü İs-lâmın devri uzamıştır.

Bir adam, dâr-ı harbe girip, dâr-ı harbin sahrasında bir rikâz yâni bir define veya altın ve gümüş madeni gibi bir maden bulsa, o define veya o maden, bulan adamındır. O adam dâr-ı harbe gerek emân ile girsin ve gerek emânsız girsin, ondan beştebir (hums) alınmaz. O malın onun olmasına sebeb : Elinin mubah mala geçmiş olmasındandır. Beştebir (hums) vâcib olmamasının' sebebi, o adamın o malı sessizce, hırsızlık ile almış olmasıdır.

Şayet kuvvet ve üstünlüğü olan bir topluluk, asker olarak dâr-ı harbe girip, kâfirlerin kerizlerini ele geçirseler, beştebiri alınır. Eğer emân verilmiş Müslüman, defineyi veya madeni, ehl-i harbin mülklerinde yâni mülkleri olan arazîde bulsa, o malı, düşmanın hıyanetinden sakınarak yerin mâliki olan ehl-i harbe geri verir. Eğer o emân verilen kimse, malı yerin mâlikine geri vermeyip İslâm ülkesine çıkarırsa, o mala mâlik olur. Ancak o, fâsid satın alma ile mülk edinilmiş, hoş olmayan (kötü) bir mala mâlik olmuş olur. Ya da dâr-ı harbden mülk edinilmiş bir arazîde defineyi veya madeni müste'men olmayan başka bir kimse bulsa, mâlikine bir şey vermez ve ondan beştebir de alınmaz. Çünkü O, onu hırsızlık ile almıştır. Gâyet'ul-Beyân'da böyle zikredilmiştir.

Ehl-i harb, mallarını bizim memlûk olmayan arazîmizde bulsa, beş-tebirî alınır, geri kalanı bulanındır. Vikâye'de : «Eğer ehl-i harb, mallarının definesini mülkleri olmayan bir arazîde bulsa, beştebiri alınır, geri kalanı bulanın olum denilmiştir.

Burada zahir olan şudur ; Vikaye sahibinin muradı, Hidâye'de babın sonunda zikredilen : «Rikâz olarak bulunan bir mal, onu bulan kimsenindir. Ondan beştebiri alınır,» mes'elesinin naklidir. Ancak, Vikâye'nin ibaresi o ma'nâya müsâade etmez. Çünkü zahir olan şudur ki: Buldu (vecede) lafzı, fail için mebnî olan sîgaya göredir. Ve (vecede) nin altında olan zamîr, siyak ve sibak 3[40] delili itibariyle müs-te'mene râcidir. (Minhâ) zamiri ise dâr-ı harbe râcidir. Bu duruma göre manâ : «Eğer müste'men ehl-i harbin mallarının definesini dâr-ı harbden memlûk olmayan bir arazîde bulsa, beşte biri alınıp, geri kalanı bulanındır,» demek olur. Bu söz Hidâye'nin ibaresine uygun olmamakla beraber aslında da doğru değildir;

Birincisi, yâ,ni Hidâye'nin ibaresine uygun olmaması açıktır. İkincisi, yâni aslında doğru olmadığı ise, Hidâye sarihleri ve daha başkalarına göre : Şüphesiz beştebir (hums), ganimet mânâsında olan şeyde olur. Bu ise dârrı harb ehlinin'elinde olup da at ve deve koşturmakla Müslümanların ellerine düşen şeydedir. Vikâye'de zikredilen ise böyle değildir. Çünkü müste'men hırsızlık eden kimse gibidir. Arazî ise, dâr-ı harbdendir ve Müslümanların ellerine de düşmemiştir. Şu halde doğru olan (Vecede) lafzını kendinden öncekinden kesip mef'ûl 4[41] için bina olarak (meçhul) okumak ve (ıninhâ) lafzım terkedip arz kelimesini Müslimîn kelimesine muzâf 5[42] kılmaktır. Bundan dolayı ben ibareyi gördüğün gibi değiştirdim. 6[43]

Öşr Babı

Öşr; Öşriyye olan arazînin balında veya dağın az da olsa balında; dağın meyvesinde vâcibdir. Öşriyye arazîsinin açıklaması yakında «Ci-hâd Bölüm» ünde gelecektir.

Temurtâşî (Rh.A.) : Eğer İmâm (Sultan) onu korumamış ise; dağlarda, kırlarda ve mâliki olmayan yerlerde bulunan bal ve yaş meyve av gibidir. Eğer Sultan korumuş ise onda öşr vardır. Çünkü o, maksûd (kasdedilen) maldır.» demiştir.

İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) dan; onda Öşr yoktur, diye rivayet edilmiştir. Zira o ibâha olarak bakîdir.' Yağmur suyu ve derelerin suyu ile sulanan şeylerde, nisâb şartı olmaksızın öşr vâcib olur. Nisâb beş veskdır. Vesk altmış sâ'dir. Sâ' sekiz ntldır. Rıtl oniki Okıyye (Vâkıy-ye) dir. Okıyye kırk dirhemdir. 7[44] Bunlarda bir sene kalması şart olmadan öşr vâcib olur.

1[38] Müste'min: Gerek Müslim gerek Zimmî ve gerekse Harbî olsun bir milletin ülkesine eman ile, müsaade ile dâhil olan kimse demektir.
Böyle bîr müsaade ve izin ile başkasının yurduna giden bir yabancı canı, malı ve namusu hakkında emin, korkudan uzak bir halde bulunacağı cihetle kendisine müste'min denilmektedir. Buna müste'tnen de denilir. Buna göre «kendisine eman verilmiş kimse» mânâsını ifâde eder.

2[39] Yâni, kenzin bulunduğu memlekete İslâm'iyyetin gelmesinden önceki küffâra âiddir.

3[40] Siyak: Söz gelişi, ifâde tarzı, uslûb, tarz.
Stbâk: Bir şeyin öncelik hâli, bir çeyin geçmişi, bafc, bağlantı. Siyak ve sibak: Sözün evveli ve sonrasıyla uygunluğu.

4[41] Mef'û!: Tümleç; bir failin fiilinin tesir ettiği şey.

5[42] Muzaf: Tamlanan (belirtilen) demektir. Nfuzâfunileyh: Belirten, tamlayan demektir.
Mustâf: îzâfet-i mâneviyyede kendisine muzâfunileyh ilâve olunmaktan dolayı ma-rifelik ve husûsiyyet kazanan, mutlaka isim ve lafziyyede hafiflik elde eden ism-i fail. ism-i mef'ût ve sıfat-i müşebbehedir.
Muzâfunileyh; lafzan yahut takdîren bir harf-i cerr vâsıtası ile iki şey birleştirildiğinde muzâfın, kendisinden zikredilen halleri kazandığı isimdir.

6[43] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 327-331.

7[44] Vesk (vesak): 60 sâ\ yâni 62400 dirhem miktarıdır.
Bir deve, bir katır veya bir merkeb yüküne de vesk denilir.
Bir vesk, 204,2742 kilogramdır.
Sâ',: 1040 dirhem buğday veya arpa alır bir ölçektir ki, sekiz Ritl-ı Bağdadî'yc eşittir. Buna «Sâ'i Irakî» de denilir. Hanefî Mezhebine göre muteber olan da budur.
Şer'i dirheme göre bir sâ' 2,917 kilogramdır. Örfî dirheme göre 3,333 kilogramdır.
Rıtl: 130 dirhemlik bîr ölçektir ve bir sâ'nın sekizde birine eşittir. Bir ntl 437,45 gramdır.
Okıyye (Vakiyye, Okka)': 400 dirhemlik bir ölçek olup 1,30945 kilogramdır.

Hattâ sebzelerde [1][45] de öşr vâcibdir. İmâmeyn, sebzelerde (yeşilliklerde) öşr vâcib değildir, ancak eğer onun devamlı meyvesi [2][46] olup beş vesk'a varırsa vâcib olur, demişlerdir. Fakat, eğer kuru ot ve kamış gibi, odun benzeri olursa, öşrün yarısı vâcib olur ve fasıla da caiz olur. Yâni öşrün yarısı vâcib olur.

Büyük kırbalar (kovalar) veya hayvanın döndüğü dolap kovaları ile sulanan şeylerde gerekli masraflarını çıkarmaksızın vâcib olur. Yâni birincide, yağmur suyu ve derelerin suyu ile sulananda tam öşr; ikincide, yâni büyük kovalarla veya dolap kovaları ile sulananda öşrün yarısı (yirmidebir) vâcib olur. Hizmetkârın ücretini, sığırın nafakasını, su yataklarının inşâ ve ıslâh masraflarını, bekçinin ücretini ve yine bunların benzeri masraflarını kaldırmaksızın ve tohumunu çıkarmaksızın öşr vâcib olur. Çünkü Hidâye sarihleri ve başkaları, hâriçte yetişenin (arzın çıkardığının) hepsinde öşrün vâcib olduğunu açıklamışlardır.

Tağleb kabilesinin öşriyye olan arazîsinde öşr'ün katı (dı'fı) vâcib-dir. Gerek o Tağlebî, çocuk olsun, gerekse kadın olsun, gerek İslâm'a gelmiş olsun veya bir Müslüman onun arazîsini satın alsın, gerekse Zimmî [3][47] satın alsın, o arazîden öşr'ün dı'fı (katı) alınır.

Bizim çocuklarımızın arazîsinden Öşr alınır. Tağlebî çocuklarının arazîsinden onun katı alınır. Tağlebînin, İslâm Dînine girmesiyle üzerinden katlanmış öşür düşmez.

Müslümanın öşriyye olan arazîsini Zimmî [4][48] satın alıp teslim alsa, harâc vâcib olur. Vikaye ve Kenz'de teslim alma (kabz) zikredilmemiş ise de Hidâye, kabzı şart kılmıştır. Çünkü harâc ancak zirâatın mümkün olmasıyle vâcib olur. Bu ise kabz ile meydana gelir.

Müslümanın, şuf a [5][49] yoluyla Zimmîdeh aldığı arazîde kendisine öşr vâcib olur. Ya da o arazînin satışı fâsid [6][50] olduğu için kendisine geri verilse veya şart, görmek, ayb (kusur) muhayyerliğine binâen kâ-dînin hükmü ile geri verilse, öşr vâcib olur. (Kâdînın, hükmü ile : «Bi kâdâin» lafzında olan harf-i cer (yâni bi) geri verilse (ruddet) sözüne âiddir.) Yâni bir Zimmî bir Müslümandan öşriyye arazî satın alsa, ondan sonra onu bir Müslüman ş.uf a yolu ile alsa veya Müslümana, satışın fâsidliğinden dolayı veya herhangi bir muhayyerlik ile geri verilse, daha önce olduğu gibi, öşriyye olur.

Evini bostan yapan Zimmî için harâc vardır. Yine Müslüman, arazîsini harâcî olan arazînin suyu ile sulasa, o Müslüman için de harâc vardır. Eğer öşriyye olan arazînin suyu ile sulamışsa, o arazîde öşr vardır. Suların açıklaması yakında, «Cihâd Bölümü» nde gelecektir.

Zift ve petrol kaynağında mutlaka, yâni gerek o zift ve petrol kaynağının yeri, öşriyye arazide olsun ve gerekse harâciyyede olsun, bîrşey gerekmez. O zift ve petrol kaynağının zirâata elverişli olan harîmin-de (içinde) eğer harâcî (harâc arazîsi) mevcûd ise, harâc vardır.

Öşr'ün alınmasının vakti, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre; meyvenin belirdiği zamandır. [7][51] İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre; kemâle geldiği zamandır. İmâm Muhammedl (Rh.A.) e göre, anbara girdiği zamandır. Hilafın faydası, mahsûl yok edildiğinde tazminatın lâzım olması hususunda görülür. Zeylaî (Rh.A.) de böyle demiştir. [8][52]

Zekât Verilecek Kimseler Babı

Zekât verilecek kimseler şunlardır:

1- Fakirler: Malı nisâbdan eksik olan kimselerdir.

2- Miskinler: Hiç bir şeyi olmayan kimselerdir.

3- Âmil: Zekât tahsildarıdır. Ona işi değerince verilir. Bu da kendisine ve yardımcılarına, sekizdebir (sümn) ile takdir edilmiş kifayet edecek miktardır. Eğer verilecek miktar, zekât miktarını aşarsa, (tahsil ettiği malın) yarısından fazlası verilmez. [9][53] Zeylaî (Hh.A.) de böyle demiştir.

4- Mükâteb : Kölelikten kurtulması için borçlu durumunda olandır. [10][54]

5- Borçlu (Gârim) : Borcu olup borcundan fazla nisaba mâlik olmayan veya insanlarda malı olup da alması mümkün olmayan kimsedir.

6- Allah yolunda (fî sebîli'ilâh) olan kimseler : İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre bunlar İslâm gazilerinin, fakirlikleri dolayısı ile harbe katılamayanlarıdır. İmâm Muhammed' (Rh.A.) c göre, Hac yolunda
(malını, parasını ve vasıtasını kaybetmiş) fakîr kimselerdir. Musannifin; Allah (C.C.) yolunda olanları, fakîr ve miskine dâhil iken, ayrıca zikretmesinin sebebi; bunların, inkıta' (yâni işden ve kazançdan kesilme) sebebiyle ihtiyâçları fazla

---

[1][45] Sebze diye ifâde ettiğimiz hadrâvât; elma, armut gibi meyveler ve pırasa, patlıcan, karpuz, acur, hıyar gibi sebzelerdir.

[2][46] Yeşillikler de meyveleri dâimi (bakî) olmadığından öşr vâcib olmamaktadır. Burada bâkt yâni devamlı olmaktan maksad bir sene devam etmesidir. Bir kavle göre; İlgilenmeden meyvesi devam edendir.

[3][47] Tağiebî olmayan.

[4][48] Tağlebî olmayan.

[5][49] ŞUF"A: Satılan veya ivaz şartıyla hîbe edilen bir akan ya da o hükümde olan bir malı müşteriye veya mevhûbünleh'e (kendisine mal hediye edilene) her kaça mâl olmuş ise o miktar ile müşteriden veya bayiinden veya mevhûbünlehden cebren alıp temellük etmektir.

[6][50] Bey'i fâsid: Esasen sahih olup vasfı itibariyle sahih olmayan, yâni zât itibariyle akdedilmiş olup da ban haricî vasıfları bakımından meşru olmayan satıştır.

[7][51] İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre: meyvenin yetişmesi; İmâm Muhammed1 (Rh.A.) e göre toplanacak olgunluğa gelmesi vaktidir.

[8][52] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 332-334.

[9][53] Zengin de olsa o âmilin kendisine ve yardımcılarına kifayet miktarı ve tahsil ettiği malın yarısını tecâvüz etmeyecek derecede zekât mal verilir. Böyle bir kimsenin zenginliği onu almasına manî değildir. Hizmeti müddet ince kendisine kifayet miktarı verilir. Çünkü o, kendisini bu işe adamıştır.

Yiyecek, içecek ve giyecek hususlarında zevklerine tabî olmak ona caiz olmaz. Sırf israf olduğundan o haramdır. Emîr (Sultan) e lâzım olan, vasata razı olanı bu İşe memur etmektir.

[10][54] Mükâteb; bir köledir (veya câriyedir) ki, Efendisi ona: Şu kadar para veya eşya getirdiğin veya şu işi yaptığın takdirde hürsün, der de köle de bu şartı yerine getirirse hür olur. Bir başka ifâdeyle, mükâteb; efendisiyle kitabet akdinde bulunmuş olan köle veya câriyedir. Müennesi, mükâtebe'dir.

olduğu içindir.

7- İbn-i Sebîl: Malından ayrı düşen yolcudur. İbn-i sebîl diye adlandırılmasının sebebi, yol (sebîl) ona gerekli olduğu içindir. Her ne kadar memleketinde malı varsa da, o durumda ona ulaşmaya kadir olmadığından, yolda kalmış (ibn-i sebîl) in ihtiyâcı kadar zekât alması caizdir. İbn-i sebîl'in ihtiyâcından fazla zekât alması helâl olmaz. Her malından ayrı düşen kimse, her ne kadar kendi memleketinde olsa da, ibn-i sebîle katılır, dâhil olur.

Zekât, zikredilen yedi sınıfın hepsine ve bazısına temlik [1][55] yoluyla harcanır (verilir). Yoksa ibâhât [2][56] yoluyla harcanmaz. İmâm Şafiî (Rh.A.) «Ancak her sınıfdan üç kişiye verilmesi caiz olur» demiştir. [3][57]

Zekât Vermek Caiz Olmayan Yerler

Zekât, mescidin binasına harcanmaz. Yâni zekât malı ile mescid inşâ etmek caiz değildir. Çünkü zekâtta temlik şarttır. Mescid binası ise temlik olunmaz. Nitekim köprüler inşâ etmek, yolları ıslâh etmek ve su yatakları kazdırmak; hac, cihâd ve kendisinde temlik olmayan her şeye zekât malı caiz değildir.

Zekât malı ile ölünün kefenini almak ve borcunu ödemjek de caiz değildir. Eğer zekât malı ile sağ olan bir fakirin borcu, o fakirin emri olmaksızın ödenirse, o ödenen borç teberru' olur. Ödeyen kimsenin malının zekâtından verilmesi caiz olmaz. Eğer o, borçlu fakirin emri ile Ödenirse caiz olur. Adetâ o, borçlu fakire tasadduk "olunup, teslim alan kimse de, sadakayı almakda vekîl gibi olur.

Yine zekât malı ile köle satın alıp azâd edilse, caiz olmaz. Çünkü onda temlik yoktur.

Aralarında doğumdan mütevellit bağ olan kimselere, yâni ne kadar yukarı çıkılırsa çıkılsın asl'a, ne kadar aşağı inilirse inilsin fer'e, veya ikisi arasında evlilik olan kimseye, yâni kocanın karısına ve karının kocasına zekât vermesi, âdcten menfaatlerde ortak oldukları için caiz değildir.

Yine zekât verecek kimsenin, mülkü olan kölesine, yâni müdebber'i-ne [4][58], mükâteb'ine, ve ümm-ü veled'ine [5][59]zekât vermesi caiz değildir.

Zekât verecek olan kimsenin, bazı {a'zâ) sını âzâd ettiği kölesine zekât vermesi caiz değildir. Çünkü o köle mükâteb hükmündedir.

Bir kimsenin, fakır olan ortağının kendi hissesini, âzâd ettiği köleye de zekât olarak vermesi caiz değildir. Yâni bir köle iki kişi arasında ortak olup da ikisinden biri fakır olduğu halde payını azâd etse, diğer ortağın o köleye zekâtını vermesi caiz olmaz. Çünkü köle, o ortak için çalışmaktadır. Bu durumda mükâtebi gibi olur. İmâmeyn, caiz olur, demişlerdir. Onlara göre, o köle borçlu hürdür.

Hidâyetle denmiştir ki: İmânı A'zam' (Rh.A.) a göre, bazı (a'zâ) sı azâd olunan köleye zekât vermek caiz değildir. Çünkü o köle, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, mükâteb hükmündedir. İmâmeyn, «Zekât o kö-, leye verilir, çünkü o köle borçlu hürdür», demişlerdir. Hidâye sarihleri, şüphesiz Hidâye'nin bazı (a'zâ) sini azâd ettiği» sözünün fâüe mebnî olması ve (a'teka) nın zamirinin zekât veren (müzekkî) e râci olmasının caiz olmaması hususunda ittifak etmişlerdir. Zira «İmâmeyn, zekât o köleye verilir, çünkü O köle, borçlu hürdür, demişlerdir» sözüne uygun değildir. Çünkü, şayet kölenin tamâmı zekât verene âid olup da bazı (a'zâ) sini azâd etse, o kölenin tamâmı borçsuz hür olur. Hattâ, (a'teka) sözünün, mef ûle bina olması vâcib olur ve mesele, iki kişi arasında ortaklaşa olup fakır olanın kendi payını azâd ettiği kölede tasvir olunur. Bu ta'lîl [6][60] in hâsıl olması için. Her ne kadar ta'lîl sahîh değilse de (a'teka) nın lâile mebnî, yâni ((ma'lûm» okunması kendinde sahih olunca mezkûr şekilde (yâni köle ikisi arasında ortaklaşa olup onlardan biri payını azâd ettiği şekilde), (Kad a'teka ba'zahû) sözünün delâleti son derece gizli olduğu için - nitekim gizli kalmaz, açıktır - birinci meseleyi metinde zikredip delillerini, Hidâ-ye'de zikredilenden, başka olarak şerhde zikrettim. İkinci meseleyi yâni (a'teka) nın meçhul sîgasında olmasını, zahiren zikredilen şekle delâlet eden bir ibare ile zikrettim. Onun delilleri Hidâye'de zikre-dildiği gibidir.

Zekâtın zengine verilmesi caiz değildir. [Çünkü Resûlüllah (S.A.V.):

«Zengin için sadaka (zekât) helâl olmaz.» buyurmuştur.] Zenginin kölesine de caiz değildir. Çünkü mülk o kölenin efendisinindir.

Zenginin çocuğuna da zekât caiz değildir. Çünkü çocuk babasının malı ile zengin sayılır. Her ne kadar nafakası babası üzerine ise de, büyük çocuk bunun aksinedir. Zenginin karısı da böyledir. Çünkü eğer zenginin karısı fakır ise, kocasının zengin olmasıyle zengin sayılmaz. Takdir edilmiş nafaka ile de zengin sayılmaz.

Hâşimoğullarına da zekât caiz değildir. Onlar: Ali (R.A.), Abbâs (R.A.), Ca'fer (R.A.), Akîl (R.A.) ve Haris bin Abd'il-Muttalib (R.A.) sülâlesidir. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

«Ey Hâşimoğulları! Şüphesiz Yüce Allah, insanların mallarının kirini ve onlann pisliklerini size haram kıldı.» buyurmuştur.

Hâşimoğullannın azâdlılarına da zekât vermek caiz değildir. Nitekim, kavmin azâdlılarının da onlardan olduğu sabit bir husûsdur. Fakat sadakaların nafileleri ve vakıflar, onlar (yâni Hâşimoğulları ve azâdlıları) için caizdir. Çünkü zekâtta zikredilen illet, nafileler ve ev-kâfda yoktur.

Zekâtın Zimmiye verilmesi de caiz değildir. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.); Muâz (R.A.)' a şöyle buyurmuştur:

«Ey Muâz, sen zekâtı onların zenginlerinden alıp (Müslümanların) fakirlerine ver.»

---

[1][55] Temlik: Mülk edindirmek suretiyle.

[2][56] İbâhât: Mubah kılmak.

[3][57] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 335-336.

[4][58] Müdebber köle: Sahibinin ölümünden sonra serbest bırakılma şartına bağlı olan kölelik çeşididir.' Meselâ, Efendisi kendisine: «Ben ölünce sen serbestsin» derse, bu kölenin hürriyete kavuşması sahibinin Ölümüne bağlıdır.

[5][59] Ümmü veled: Efendisinden çocuğu olan cariyeye denir. Bu köle satılamaz ve hibe edilemez. Sahibi hayatta iken onu serbest bırakırsa hür olur. Şayet hayatta iken onu serbest bırakmazsa, öldüğü zaman kendiliğinden serbest ve hür olur.

[6][60] Talfl: Bir şeyin illetini, sebebini bulup çıkarmakdır.

Fakat Zimmîye, zekâttan başka sadaka caizdir. Ayni şekilde onlara öşr ve harâc da caiz değildir.

Zekât veren, zekâtını bir kimseye araştırma sonucu, ona verilir zannıyle verse, sonra o zekât verdiği kimsenin, kendinin kölesi veya mükâtebi olduğu anlaşılsa, o zekâtı tekrar verir. Çünkü o malı kendi kölesine veya mükâtebine vermekle mülkünden çıkarmış olmaz. Temlik ise rükündür. O zekât veren kimsenin, mükâtebinin kazancında hakkı vardır. Bu durumda, temlik tamâm olmaz.

Şayet zekât verdiği kimsenin, zengin olduğu veya kâfir olduğu ya da o kimse onun babası, oğlu veya Hâşimî olduğu anlaşılsa, o zekâtı iade etmez (yâni tekrar vermez). Çünkü bu zikredilen şeylere vukuf ictihâd iledir, kesinlikle değildir. Bu durumda bu iş, onun yaptığı şekilde bina kılınır. Nitekim o kimseye kıble yönü şüpheli olduğunda kıldığı namazı iade ile emrolunsa, zikredilen gibi, vukuf müctehedün fihdir. Bunda ise fayda yoktur.

Musannifin, «araştırma sonucu» sözünde; Zekât veren kimsenin araştırma yapmadan-hatâ ederse zekât vermesinin caiz görülmediği hususuna işaret vardır.

Zekât verilen kimseyi zengin etmek mekruhtur. Meselâ, ikiyüz dirhem veya daha fazla vermek mekruh olmakla beraber caizdir. Zira eda, fakirlikle karşılaşır. Çünkü zekât ancak temlik ile tamâm olur. Zekât verilen kimse temlik hâlinde fakirdir. Ancak temlikin tamâm olmasından sonra zenginleşir. Bu durumda zenginlik bizzarû-re temlîkden geri kalır. Lâkin o, zenginlik kendisine yakın olduğu için, yakınında pislik var iken namaz kılan kimse gibi mekruh olur.

Zekât veren kimsenin zekâtım, yakını olmayan veya muhtâc olmayan için başka bir memlekete götürmesi mekrûhdur. Çünkü o götürmede çevresinin hakkını yok etmek vardır. Yâni şayet zekât veren kimse, zekâtı yakınına ve kendi memleketi halkından daha muhtâc olan bir topluluğa götürse, o götürmede sıla-ı rahm 1[61] veya onda ihtiyâcı gidermek daha çok olduğu için, mekruh olmaz. Eğer onlardan başkasına götürürse, mekruh olmasına rağmen caizdir. Çünkü zekât verilen kimseler mutlak fukaradır.

(Fakire) bir gün için onu dilenmekten kurtaracak kadar tasadduk
mendûbdur. İçinde bulunduğu gün için yiyeceği olan kimsenin dilenmesi de helâl değildir. 2[62]

Fıtra Babı

Sadaka-ı fıtr, isterse malının nisabı artmasın, hâcet-i asliyyesinden fazla zekât nisabı malı olan, küçük de olsa, her hür Müslüman için vâcibdir. 3[63] Daha Önce açıklandığı gibi; bu nisâb ile, sadaka-ı fıtrin alınması haramdır,

Sadaka-ı fıtr, hür Müslümanın kendisi için vâcibdir. Fakir olan küçük çocuğu için de vâcibdir. Büyük çocuğu ve zengin olan çocuğu için vâcib değildir. Ancak o zengin çocuğun kendi malından vâcib olur. Hizmetinde olan memlûk köle ve cariyesi için de vâcibdir.

«Hizmetinde olan» sözü, ticâret için olan köle ve cariyelerden ayır-detmek içindir. Çünkü onlar için mâlike sadaka-ı fıtr vâcib değildir. O hizmetinde kullandığı köle ve câriye müdebber olsun, ümm-ü veled olsun veya kâfir olsun vâcibdir.

(Erkeğin) karısı için sadaka-ı fıtr vermesi vâcib değildir. Kaçak kölesi için de vâcib olmaz. Ancak dönüşünde vâcib olur. Yâni kaçak köle fıtr vaktinde kaçmış olsa, kaçak olduğu müddetçe onun için mâlikine sadaka-ı fiîr vâcib olmaz. Dönüp geldiği zaman geçmiş olan şey edâ edilir. Velayeti olmadığından dolayı mükâtebi için de vâcib değildir. Mükâtebin kendisine de, fakir olduğundan dolayı fıtra vâcib değildir. Çünkü onun elinde olan mal efendisinindir.

İki kişi arasında ortak olan memlûk için, her birinin hakkında velâyet ve rızkın eksik olmasından dolayı, ikisinden birinin üzerine sada-ka-ı fıtr vâcib değildir. Yine ikisi arasında ortak olan bir kaç köle için, İmâm A'zam' (Rh.A.) a gpre sadaka-ı fıtr vâcib değildir. Eğer iki kişi arasında ortak olan memlûk, ikisinden birinin muhayyerliği ile satılsa, yâni; şayet fıtr günü geçip muhayyerlik bakî kalırsa, fıtra, mülk kendisine âid olan kimseye vâcib olur. Çünkü mülk mevkûfdur. Alıcı olan kimse, memlûku geri verirse, satıcının eski mülküne geri döner. Eğer alıcı caiz görürse, mülk alıcı için akd vaktinden itibaren sabit olur. Bu durumda üzerine bina edilen şeye (fıtraya) tevakkuf olunur. 4[64]

Fıtra Verilen Maddeler :

Sadaka-ı fıtr; buğdaydan, buğdayın unundan, kavrulmuşundan veya kurumuş üzümden vâcibdir. Zikredilen şeylerden fıtra bir « s â '» in yansıdır.

Sadaka-ı fıtr, hurmadan veya arpadan bir sâ'dır. Arpanın unu da arpa gibidir. Binkirk dirhem sığan (ihtiva eden) sâ' ile bir sâ'dır. 5[65] Muteber olan sâ' budur.

1[61] Sıla-ı rahm: Ana, baba ve akrabayı ziyaret etme vazifesidir ki, bu bir sünnet-i şerifdir ve İslâm'ın kârındandır.

2[62] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 336-340.

3[63] Sadaka-ı Fıtr; zekât ve oruç gibi Hicret-İ Senİyyenin 2. senesinde, orucdan evvel vâcib olmuştur.
Buna yalnız Fıtra da denir ki; fıtrat sadakası, yâni; sevab İçin verilen yaradılış atiyyesi demektir. Resûlûllah (S.A.V.) tarafından emir buyurulmuştur.
Fıtra, bir yardımdır, orucun kabulüne ve kabir azabından kurtuluşa bir vesiledir. Diğer tarafdan; fakirlerin ihtiyaçlarını gidermeye ve Bayram gününün neşesinden onların da faydalanmasına bir yardımdır. Bu cihetle de sadaka-ı fıtr, insanî bir hayr, bir vazifedir.

4[64] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 341-342.

5[65] Sâ'; 1040 dirhem buğday veya arpa alan ölçekdir.
Bir sâ'i Iraki 1040 dirhem-i şer'î olarak itibar olunur ki, 910 dirhem-i örfiye eşinir. O halde 520 dirhem-i şer'i de 455 dirhem-i örfiye eşil olur.
Küsurlar dikkate alınmazsa; 1040 dirhem-i şer'î 2.917 kilogram; 1040 dirhem-i örfi de 3.333 kilogram eder. O halde, 520 dirhem-i şer'î 1.458 kilogram, 520 dirhem-i örfi de 1.667 kilograma eşittir.
Bir kilogram 357 dirhem-i ser'î ve 312 dirhem-i örfiye eşittir.
Sadaka-ı fıtr; metinde zikredilen dört cins şeyden muayyen miktarda verilir. Bunların yerine kıymetlerinin verilmesi de caizdir, hattâ efdâldir. O halde, meselâ bir kilogram buğdayın fiatı 350 kuruş olsa, dirhem-i Örfiye göre, bir kilogram miktarının fiatını Şu şekilde hesaplarız:
350 kuruş x 1.667 kilogram — 583.45 kuruş (yâni 5 lira 83 kuruş, 45 santim)

Mâş 1[66] veya mercimekten yarım sâ'dır. Sâ'm mâş ve mercimek ile takdir ve tâyin edilmesinin sebebi; ikisinin de dânelerinin büyüklük ve küçüklük, toplanma, katılma cihetinden de farklarının az olmasıdır. Diğer hububat bunların aksinedir. Çünkü diğerlerinde fark çok fazladır.

Sadaka-ı fıtr, fıtr gününün (yâni Ramazan Bayramının birinci gününün), fecrinin tulûunda (tan yerinin ağarmasıyla) vâcib olur. Bir kimse fıtr gününün fecrinin tulûundan önce vefat etse veya bir çocuk fecrin tulûundan sonra doğsa veya bir kâfir fecrin tulûundan sonra Müslüman olsa, bunların üzerlerine fıtra vâcib değildir. Çünkü her birine göre sebeb yok olmuştur.

Eğer bir kimse vucûbun vaktinden önce fıtrasim edâ etse (yâni Bayramın birinci günü fecr tulü* etmeden önce fıtrayı yerse),-fUranın edası sahîh olur. Çünkü o, onu sebebin kesinleşmesinden sonra edâ etmiştir. O sebeb, geçimini (kifayet derecesindeki geçim masrafları) üzerine aldığı şahısdır. Bu durumda o, tam 2[67] nisâbdan sonra zekâtta ta'-cîl hususuna benzemiştir. Ve müddetle müddet (her hangi bir müddet) arasında da fark yoktur.

Bir kimse fıtra vermeyi vaktinden sonraya bıraksa sahîh olar ve üzeiinden fıtra düşmez. Onun üzerine o fıtrayı çıkarmak vâcib olur. Çünkü onda ibâdetin şekli ma'kûldür 3[68] (aklî delille teyîd ed>Imişt:.r.) O da muhtacın ihtiyâcını gidermektir.

Fıtrayı edada vakit mukadder (muayyen) değildir. Udhiyye (kurban) bunun aksinedir. Çünkü udhiyyede kurbetin 4[69] (yâni Allah' (C.C.) a yaklaşmanın) şekli kan akıtmaktır. Bunda ise, yakınlık düşü-nülmeyip nassın esasına göre iktifa edilmiştir.

Fıtrayı hemen vermek (ta'cîl) mendûbtur. Hemen vermek (ta'cît) den maksâd (Bayram Namazı için) namazgaha çıkmadan önce edâ edilmesidir. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

«Böyle güade sîz fakirleri dilenmekten müstağni kılın, (yâni dilenmeye muhtaç etmeyin)» buyurmuştur.

Resûlüllah (S.A.V.), bu hadîs-i şerif ile; fakirlerin dilenmeye ihtiyâçlarının kalmaması ve ailelerinin nafakasını düşünmeden Bayram Namazında bulunmalarını temîn etmek için, Namazgaha çıkmazdan önce fıtra verilmesinin evlâ olduğuna işaret buyurmaktadır.

Her şahsın fıtrasını bir fakire vermesi vâcibdir. Bir fıtrayı ayırıp iki fakire verse, caiz değildir. Çünkü nass ile belirtilen, fakiri müstağni kılmaktır. Nitekim yukarıda geçen hadîs-i şerifte : «Onları müstağni kılın» buyurulmuştur. Halbuki bir fıtranın aşağısı (azı) ile müstağnî kılınmaz. İmâm Kerhî (Rh.A.) «Bir fıtrayı iki fakire vermek caizdir. Lâkin evlâ olan b;r fakire vermektir.» demiştir. Zeylaî (Rh.A.) ise; «Bir cemâatin, üzerlerine vâcib olan fitralarını bir fakire vermeleri caiz olur.» demiştir. 5[70]

1[66] Mâş: Fasulyenin börülceyi andıran iki çeşidine verilen isimdir. Bitkileri inceleyen ilim dalında; Phaseolus aureus; PhaseOlus mungo diye bilinirler.

2[67] Sadaka-ı fitPın vücûbumın sebebi: Mükellefin kendi nefsi (şalisi), tam ve mutlak bir velayetle idare ve velayeti altında bulunan müdebber veya ünun-t veledi olsa da köle ve cariyeleri ile fakir olan küçük çocuklarıdır. (Nûr-ül îzâh)

3[68] Sadaka-ı fitr, ma'kûl mali bir ibâdettir. Vücîib vaklinden sonra sakıt olmaz. Zekât gibi ancak edâ etmek suretiyle sakıt olur. Yoksa vaktinin geçmesiyle edası da geçmiş olmaz. Meselâ, kurban bunun aksidir. Çünkü kan akıtma gayr-ı ma'kûldür yâni kurbîy-yet olması ancak o kurbanın vaktinde olur. Vakti geçince de aynı şekilde sakıt olmaz.
(Zeylaî)

4[69] Kurb (Kurbiyyet): Allah' (C,C.) a yaklaşmak, ibâdet demektir.

5[70] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 342-344.

ORUÇ BÖLÜMÜ

Musannif, Resûlüllah' (S.A.V.) in :

«İslâm dini beş şey üzerine kurulmuştur: Allah'dan başka ilâh olmadığına ve Muhanimed'in Onun Resulü olduğuna şehâdet etmek, Namaz kılmak, Zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve Hac etmektir.» hadîs-i şerifine uyarak orucu 1[71] zekâtın peşisıra zikretmiştir.

Savın : Lügat yönünden imsak (tutmak) dır. Şer'an : Yemeyi, İçmeyi ve cinsî münâsebeti (cimâı) sabahtan akşama kadar terk etmektir. Musannif, burada bazı fukahâmn dediği gibi, gündüzün (nehâran) dememiştir. Çünkü (nehâr), bazan güneşin doğmasından batmasına kadar olan vakte denir. Nitekim Resûlüllah (S.A.V.) :

«Gündüzün nama» sessizdir» buyurmuştur.

(Oruç) Niyet sahibinin, oruca niyetle yemeyi, içmeyi ve cinsî münâsebeti terk etmesidir. Çünkü ameller niyetlere göredir.

«Niyet sahibi» kaydı, hayızlı, lohusa ve kâfiri bundan ayırdetmek içindir.

Oruç, ya farzdır ya da vâcibdir. Biri Ramazan orucunun edâ ve kazası gibi muayyen farzdır. Bunun farzıyyeti Kitâb, Sünnet ve Ümmetin icmâı ile sabittir.

Bir çeşidi de; yemin keffâreti, zıhâr keffâreti, kati keffâreti, ihramda av cezası ve eza fidyesi misâli keffâret 2[72] orucu gibi muayyen olmayandır, tnşâallâhu Teâlâ yakında açıklaması gelecektir.

Vâcib olan : Muayyen nezr ve mutlak nezr gibi oruçlardır. Veya oruç bu zikredilenlerden başkaları gibi nafiledir.

Hidâye'de : «Şüphesiz Ramazan orucu farzdır. Çünkü Yüce Allah (C.C.) :

«Oruç size farz kılındı.» 3[73] buyurdu, denmiştir.

Orucun farziyyetine dâir İcmâ vardır. Bundan dolayı inkâr eden kâfir olur. Terk eden de fâsik olur.

Nezredilmiş oruç vâcibdir. Çünkü Yüce Allah (C.C.) :

«Nezirlerini yerine getirsinler» 4[74] ve yine :

«And verdiğiniz zaman, Allah'ın andını yerine getirin.» 5[75] buyurmuştur.

Eğer Ramazan orucu gibi, nezredilmiş olan oruç da Kitâb ile sabit olduğu için farzdır, denilirse, cevaben şöyle denir: Kitâb, âmml (umûmî) dır. Kendi cinsinden vâcib olmayan şey, ondan tahsîs edilmiştir. (Yâni çıkarılmıştır.) Misâl olarak, hastayı ziyaret etmek, her namaz vaktinde abdesti yenilemek ve bunların benzerleri zikredilebilir.

Sadru'ş-Şerîa (Rh.A.) buna itiraz edip : «Nezredilmiş olan şey; namaz, oruç ve hac ve bunların benzerleri gibi, maksûd ibâdetlerden olduğu zaman, onun lüzumu icmâ ile sabittir. Bu durumda, her ne kadar icmânın senedi zannî olsa da, sübûtu kat'î olur. O da, mahsûs olan âmmdır. Öyleyse lâyık olan farz olmaktır,» demiştir.

Ben derim ki; onun cevâbı şudur : Burada farzdan maksad, inkâr edeni kâfir olan itikadı farzdır. Nitekim Hidâye'nin ibaresi buna delâlet eder. Bu mânâya göre farzıyyet mutlak icmâ ile sabit olmaz. Bilâkis tevatür ile nakledilmiş olan farzıyyet, Ramazan orucunda olduğu gibi icmâ ile sabit olur.

Nezredilmişde,' farzıyyeti ile ilgili icmânın nakli tevâtüren sabit olmayınca, vücûb mertebesinde bakî kalmıştır. Çünkü şöhret veya âhâd yolu ile nakledilmiş olan icmâ, bu mânâ ile usûl kitaplarında açıklanan hadîs-i şerîfde olduğu gibi vücûb ifâde eder, farzıyyet ifâde etmez. 6[76]

Oruca Niyet

Ramazan orucu, muayyen nezr ve nafile orucu, geceden kuşluk vaktine kadar niyet ile sahih olur. Kuşluk vaktinde sahih olmaz. Çünkü şer'i gündüz, sabahdan güneş batıncaya kadar geçen zamandır. Kuşluk vakti ise gündüzün yarısıdır. Şu halde niyetin, gündüzün çoğunda mevcûd olup gündüzün tamamında hükmen bulunması için kuşluk vaktinden önce mevcûd olması vâcibdir. Esah olan kavi budur. Yoksa geceden zevale varıncaya kadar sahîh olur, diyenin sözü doğru değildir. Çünkü zeval, güneşin doğmasından batmasına kadar olan gündüzün yarısıdır.

Yine Ramazanın edasında oruç, mutlak niyet ile, nafileye niyet ile ve vasıfda hatâ etmekle sahîh olur. Nitekim usûl

---

1[71] ORUCUN FARZIYYETİ.

Onıc; Ümmet-i Muhammed'e Hicrî 2. ci senenin Şaban ayı içinde, Bedir Gazasından (17 Ramazan Cuma 2. H. / İ3 Mart 624 M.) bir ay ve bir kaç gün önce farz olmuştur.

Ramazan orucu üe mükellef olan Müslümanlar başlangıçta; oruç tutmak veya oruç tutulmayan gün için bedel fidye vermekte muhtar bırakılmışlardı. Ayrıca, hasta ve yolcuların, sıhhate kavuştuktan sonra ve yolculuk bittikten sonra, gününe gün oruç tutmaları hususunda müsaade olunmuştu. Fakat, daha sonra gücü yetenlerin ve ikâmet edenlerin fidye vermeleri nesh edilerek mutlak oruç tutmaları farz kılınmıştır.

Müslümanlıktan Önce Kureşllerde Onıc:

Âije (R.Anhâ) dan rivayete göre; Muharrem ay'ının 10. cu günü oruç tutmak Ku-reşîlerce mu'tad idi. Bundan başka, (Recebül esam) ve (Şehr-i Mudar) dedikleri ve bu aylar içinde putların ziyaretine gidip «Atîre kurbanı» kesdikleri Receb ay'inda da oruç tutarlardı.

Yine, Aişe (R.Anhâ) dan rivayete göre; Peygamber (S.A.V.) Efendimiz; nübüvvet gelmeden ve hicretten Önce Âşûrâ orucuna devam etmiş olduğu gibi, Hicret'in 2. ci senesi Muharrem ay'min 10 uncu günü de, çocuklara varıncaya kadar bütün Müslümanlara oruç tutturmuş fakat, Ramazan orucunun farzıyyetinden sonra; «Âşûrâ günü oruç tutmak isteyen tutsun, terketmek dileyen de terk etsin.» buyurmuştur.

Mu'âz bin Cebel (R.A.) dan rivayete göre: Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Medine'de her ay 3 gün oruç tutar ve Ashabına da tavsiye ederdi.

(Tefsîr-i Hâzin, Câmi'üs Saglr, Sahîh-i Müslim)

2[72] Keffâret: Lûgatta mahv ve izâle manasınadır. Allahu Teâlâ' (C.C.) nın bazı kusurları, günâhları bir takım vesilelerle afv edip örttüğünden dolayı bu vesilelerin her birine «keffâret» denilmiştir. Nitekim günâhları afv etmeye de «tekfir-i zünûb» denilir.

3[73] Bk. Bakara sûresi (2), âyet: 183.

4[74] Bk. Hacc sûresi (22), âyet: 29.

5[75] Bk. Nahl sûresi (14), âyet: 91.

6[76] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 345-347.

kitâblarında sabittir, ki, Ramazan orucunun edası için vakit muayyendir, ta'yin edilmiş olanda ıtlak (mutlâkiyet), teayyündür; hatâ ise, vasıfdadır. Hattâ bâtıl olduğu zaman niyetin aslı bakî kalıp mutlak hükmünde olur. Bunun benzeri, ev içinde yalnız bulunan bir kimse gibidir ki, şayet ona «Ey adam!» diye seslenilse veya adından başka bir ad ile çağrılsa, o ad ile o kimse kasd olunur. Vaktinde 'ta'yin bulunmadığı için Ramazanın kazası bunun aksinedir. Ancak, eğer oruca niyet, hastadan veya müsâfirden olursa, bu durumda o niyetin vakti ta'yine muhtaç olur. Ramazandan sayılmaz.

Hasta ve müsâfire göre vakitte ta'yin bulunmadığı için, bilâkis o, onun niyet ettiği şeye âid olur.

Muayyen nezr, mutlaka niyet ettiği vacibe âid olur. Yâni, şayet bir kimse muayyen bir günün orucuna nezr edip bu muayyen günde mutlak olarak diğer bir vacibe niyet etse, o kimse gerek müsâfir olsun, gerek mukîm olsun, gerek sağlıklı ve gerekse hasta olsun, oruç o diğer vacibe âid olmuş, olur.

Geri kalan diğer oruçlarda geceden niyet (tebyît) şart kılınmıştır. O oruçlar Ramazanın kazası, mutlak nezir ve kef tarettir. Tebyît, bey-tûtet'dendir. Beytûtet'den maksâd, geceden niyet etmektir. Bu oruçlarda ta'yin de şart kılınmıştır. Çünkü onlar için muayyen vakit yoktur. Bu durumda, başlangıçda ta'yin etmek gerekir.

Şekk gününde oruç tutulmaz. Ancak tatavvuan (nafile niyetiyle) olur. Şekk günü [1][77], Şaban ayının son günüdür ki Ramazanın birinci günü olması ihtimâli vardır. Tatavvu'dan başkasının mekruh olmasına sebeb : Sünen sahihlerinin İbn Abbâs[2][78] (R.A.) dan rivayet ettiği ha-dîs-i şerîfdir. Resûlüllah (S.A.V.) :

«Ramazan ayını öncesinden bir gün veya iki gün oruç tutarak karşılamayınız. Ancak sizden birinin başka bir maksadla oruç tutmuş olması müstesna» buyurmuştur. [3][79]

Zeylaî (Rh.A.) : Hîdâye sahibinin, Resûlüllah' (SAV.) in kavli şerifi olarak rivayet ettiği:

«Her kim şekk gününde oruç tutarsa şüphesiz, Kâsmı'ın [4][80] babasına asî olmuş olun) (Buharı, Ammâr b. Yâsir1 (R.A.) den.) ile «Ramazandan (olup olmadığında) şüphe edilen günde tatavvu'dan başka oruç tutulmaz.» kavillerinin aslı yoktur, demiştir.

Bizim rivayet ettiğimiz hadîse göre, şekk gününde vâcib niyetiyle oruç tutmak mekruh dur. Esah kavle göre o, vâcibden sayılmış olur. Bu hususta; «O tatavvu olarak meydana gelir. Çünkü tatavvu'dan başkası yasaklanmıştır. Vâcib niyeti ile vâcib edâ edilmiş olmaz» diyen de vardır.

Bu duruma göre, şayet şekk gününde bir kimse tatavvu' olarak veya vâcîb olarak oruç tutup şekk gününün Ramazan gününden olduğu iki niyette de belli olsa, gerek tatavvu'a niyet etsin ve gerekse vacibe niyet etsin o, Ramazandan sayılır. Ancak, eğer onun Ramazandan olduğu ortaya çıkmazsa, tatavvu' ve vâcibden hangisine niyet etmiş ise ondan sayılır.

Eğer şekk günü, oruçlunun mu'tâdına (âdetine) uygun düşerse, şekk gününde nafile oruç mendûb olur. Yâni oruçlunun âdet olarak tuttuğu Cuma, Perşembe veya Pazartesi günü orucu şekk gününe rastlarsa; yine böylece Şaban'ın tamâmını veya son yarısını ya da sonundan on günü veya üç günü oruçlu olursa, şekk gününde nafile oruç mendûb olur.

Şekk gününde, havas oruçlu olur. Yâni: Müftî ve kâdî gibi ileri gelenler ihtiyat yolunu tutarak şekk gününde oruçlu olurlar. Yasağı işlemiş olmak suçundan uzak olması için, havâsdan olmayanlar da zevalden sonra iftar ederler.

«Eğer yarınki gün Ramazan ise ben oruçluyum, Ramazan değil ise oruçlu değilim.» diye niyet eden kimsenin orucu, oruç olmaz. Çünkü, azimde kesinlik bulunmadığı için niyet de bulunmamış olur. Yine, «Eğer yiyecek bulamazsam oruçlu olurum, bulursam iftar ederim,» diye niyet ederse oruç olmaz.

Şekk gününde, «Eğer yarınki gün Ramazan'dan ise ben oruçluyum, e&er Ramazan'dan değil ise başka vâcib olsun» diye niyyet ederse bu. farz niyeti ile başka vâcib niyeti gibi, iki mekruh iş arasında tereddüd olduğu için, mekrûhdur.

Ya da, «Yarınki gün Ramazan ise ben oruçluyum, eğer değil ise nafile olsun», derse mekruh olur. Mekruh olmasının sebebi; bunu diyenin bir bakıma' farza niyet etmiş durumda olmasıdır. Eğer o günün Ramazan olduğu belli olursa, mutlak niyet bulunduğu için, Ramazandan sayılır. Eğer Ramazan olduğu belli olmazsa, vâcib ve nafilede, yine nafileden sayılmış olur. Fakat birinci meselede o, diğer vâcibde mütereddid olduğu için, ondan (diğer vâcibden) sayılmaz. Mutlak niyet kalır, nafileden sayılır.

---

[1][77] ŞEKK GÜNÜ (Yevm-i şekk): Şüpheli gün demektir.

Hanefi'lere göre; şekk günü Şaban ayının son günü olup, havanın bulutlu olması sebebiyle, Şabaıı'm son günü mü, yoksa Ramazan'ın ilk günü mü olduğu kestirilemiyen gündür.

Eimrae-i selâse'ye göre; şekk günü Şaban ayının otuzuncu günüdür ve hilâlin görülmemesi sebebiyle Şaban ayından mı, yoksa Ramazan ayından mı olduğu bilinemeyen gündür.

Şâfiîlere göre; şekle gününde oruç lutmak; bazan mekruh, baza ti mendub, bazan da bâtıl olur. Meselâ, o gün Ramazan ayındandir diye oruç tutulursa, kerâhet-i tahrîmi-ye ile mekrûhdur. Farzla vâcib arasında tereddüd ederek niyetlenilir ve oruç tutulursa, kerâhet-i tenzıhiyye ile mekrûhdur. Şekk günü, oruç tutmak, âdet edinilen günlere rastlarsa mendubdur. Oruç tutmakla tutmamak arasında mütereddid olunduğu halde tutulursa, bâtıldır.

Yine Şâfiîlere göre; şayet şekk gününden önceki gece halk arasında hilâlin görüldüğü haberi yayılmış fakat isbât edilememişse, o gün oruç tutmak haramdır. Hilâlin görüldüğü haberi halk arasında yayılmamışla, o gün kafi olarak Şaban ayındandır. Ancak, âdil bir kişinin, o günün Ramazandan olduğuna dair şehâdeti, onu kat'i şekilde Ramazandan kılar.

Mâlikîlere göre; şekk günümle nafile olarak oruç tutulur veya o gün, oruç tutmak âdet edinilen günlere rastlarsa oruçlu olmak mendub olur. Şekk gününün Ramazandan olduğu anlatamazsa, niyet edilen pruc sahih olur. O günün Ramazandan olduğu anlaşılırsa, tutulan oruç kaza edilir. O gün için oruca ihtiyaten niyet edilirse, mekruh olur.

Hanbelîlere göre; şekk gününde nafile oruca niyet etmek mekrûhdur. Ancak o gün, oruç tutulan günlere rastlar veya ondan önce bir iki gün oruç tutulmuş ise mekruh değildir. Sonradan, şekk gününün Ramazan ayından olduğu anlaşılırsa, tutulan oruç Ramazan orucu yerine geçmez. Bir gün kaza etmek icâbeder.

Şekk günü hakkında Ashâb-i Kiram da ihtilâf etmişlerdir. Bir kısmı, o gün oruç tutmanın caiz; olduğunu kabul etmişler, bir kısmı da o gün oruç tutmayı Peygamber (S.A.V.) Efendimize isyan etmek saymışlardır.

[2][78] Bir yazma nüshada: Ebû Hüreyre (R.A.).

[3][79] «Ramazandan bir veya iki gün önce oruç tutmayınız. Ancak bir kimse (âdet edindiği) bir orucu tutuyorsa, onu tutsun.» (Revâhü'l hamse, Ebû Hüreyre' (R.A.) den, TÂC)

[4][80] Hz, KASIM, Peygamber (S.A.V.) Efendimizin ilk çocuğudur.

Resûl-İ Ekrem (S.A.V.) Efendimizin Nübüvvetinden onbir sene önce doğmuş olduğu rivayet edilir. (S99.: M.)

Annesi Hz, Hadîce' (R.Anhâ) dır. tbni Sa'd (Rh.A.); Hz. Kâsmı'ın iki sene yaşamış olduğunu rivayet eder. Peygamber (S.A.V.) Efendimizin vefat eden ilk evlâdıdır. Umû-miyyetle, kabul olunduğuna göre; Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimizin Nübüvvetinden önce vefât etmiştir.

Peygamber (S.A.V.) Efendimiz, bu oğlunun adına izafeten Ebû'l Kasım künyesi ile anılmıştır. Resûl-i Ekrem (S.A.V.) de bu künye ile çağırılmaktan hoşlanır, Ashâb'da Peygamber Efendimizi (S.A.V,) bu künye İle çağırırlardı.

PEYGAMBER (S.A.V.) EFENDİMİZİN ÇOCUKLARI: Resûl-i Ekrem (SAV.) Efendimizin üçü erkek (Kasım, Abdullah, İbrahim), dördü kız olmak üzere yedi çocuğu doğmuştur. Bunlar doğuş sırasıyla (Kasım, Zeynel), Rukayye, Ümm-û Külsûm, Fatma, Abdullah, İbrahim) isimlerini taşımışlardı.

Bu yedi çocuğun altısı Hz. Hadîce' (R.Anhâ) den, yedincisi yâni Hz. İbrahim Mısırlı Hz. Mârİyye' (R.Anhâ) den idi.

İbni İsnat, Peygamber (S.A.V.) Efendimizin (Tâbir) ile (Tayyib) adında iki evlÂdı daha olduğunu söylemektedir.

İkinci meselede ise, zikredilen gibi, mutlak niyetin bulunmasından ve kaza ile mazmun (borçlu, hükümlü) olmadığı halde nafileye kasden başlamak olmayıp bilâkis zimmetinden vacibi düşürmek maksadıyla başlamak olduğundan o, nafileden sayılır.

Niyyete «İnşâ Ailâh-u Teâlâ» yi eklemek, niyeti ibtâl etmez. Yâni, şayet niyyet eden, «Yarınki gün oruç tutmaya niyyet ettim, İnşâ Al-lâh-u Teâlâ,» dese, Şems'ül-Eimme el-Hulvânî' (Rh.A.) nin rivayetine göre: Bu oruç caiz olur. Hulâsada böyle zikredilmiştir.

Bir kimse Ramazan hilâlini veya Kıtı hilâlini yalnız başına görse ve tek başına olduğu için hâkim onun sözünü kabul etmese, o başında ve sonunda yâni Ramazan hilâlinde ve Fıtr., hilâlinde oruçlu olur. Birincide oruçlu olması Resûlüllah', (S.A.V.) in;

«Hilâli görmek suretiyle oruç tutun ve (yine) onu görmek suretiyle iftar edin (Bayram edin).» [1][81] kavl-i şerifinden dolayıdır,

Fıtr hilâlinde bir kimsenin oruçlu olmasında ise; ihtiyat olan, o gün oruçlu olup, iftarı insanlar ile beraber yapmasıdır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

«Sizin orucunuz (vakti), insanların oruç tuttukları gündedir ve iftarınız da insanların iftar ettikleri gündedir.» buyurmuştur. [2][82]

Eğer o hilâli gören kimse, mezkûr iki vakitte iftar ederse, keffâret-siz onu kaza eder. Çünkü kâdî, onun şehâdetini şer'î delîl ile reddetmiştir. O red yanılmadan doğan töhmet olup, (meseleyi) şüpheli bırakmıştır. Bu durumda, bu keffâret şüpheler ile giderilir. [3][83] Eğer O, kâdî şehâdetim^ reddetmemden önce iftar ederse, bunda ihtilâf edilmiştir : Bu hususta Sahih olan, keffâretin olmamasıdır. Eğer Ramazan hilâlini gören kimse, otuz günü tamam; ederse, orucunu ancak kâdî ile beraber bozar. Eğer iftar ederse, (orucunu bozarsa) üzerine keffâret lâzım gelmez. [4][84]

Şayet gökte bulut ve toz gibi şey olursa, da vasız ve Eşhedü (Şehâ-det ederim) süz haberi adi (adaletli kimsenin haberi) kabul edilir. İsterse o adaletli kimse köle, kadın veya hadd-i kazf vurulmuş tövbekar biri olsun, haberi kabul edilir. Çünkü bu dinî bir mesele olduğundan haberlerin rivayetine benzer. Bundan dolayı o, şehâdet lafzına mahsûs değildir. Adalet şart kılınmıştır. Çünkü fâsıkın sözü dînî meselelerde kabul edilmez.

İftar etme hilâli için gökte illet (bulut) olduğu zaman, şehâdet nisabı şart kılınmıştır. Şehâdette lûsah (esâs ölçü) iki erkektir. Ya da bir erkek ve iki kadındır. Eşhedii (şehâdet ederim) lafzı da şart kılınmıştır. Çünkü fıtr (iftar) konusu kulun diğer haklarına benzediği için, kulun menfaati ile ilgilidir.

(Fıtr hilâli için) da'vâ şart kılınmamıştır. Çünkü bu, câriye azâd etmek ve hür kadını boşamak gibidir.

Fıtr hilâlinde, hadd-i kazif ile cezalandırılmış olan kimsenin şehâ-deti, şehâdet olması sebebiyle tövbekar da olsa, kabul edilmez.

Gökde bulut bulunmadığı zaman, oruçta ve fıtrda cem'-i azîm şart kılınmıştır. Cem'-i azîm : Haberleri ile ilim hâsıl olup, yalan hususunda anlaşmalarının mümkün olmadığına aklın hükmettiği bîı- topluluktur.

Otuz gün orucdan sonra, iki âdil kişinin sözüyle, şehâdet nisabı bulunduğu için, fıtr (oruca son vermek) helâl olur. Bir âdil kişinin sözüyle helâl olmaz. Çünkü fıtr hilâli, bir kişinin sözüyle sabit olmaz. Bu hususta İmâm Muhammed (Rh.A.) ayrı görüştedir. Kurban Bayramı hilâli, zikredilen hükümlerde fıtr hilâli gibidir,

Doğuş yerlerinin çeşitli olması hususunda «ihtüâf-ı mctâli'de» fa-kihler arasında ihtilâf vardır. Bazı meşâyih bu mevzuda, metâli'a (ayın muhtelif doğuş noktaları) itibâr etmiştir. Bazıları itibâr etmemiştir. Bunun ma'nâsı şudur : Şayet hilâli bir beldenin halkı görse, diğer beldenin halkı görmese, görmeyenlerin, o diğerlerinin görmeleriyle, nasıl olursa olsun (mutlaka) oruçlu olmaları vâcib olur. Bu, metâli'a itibâr etmeyenlerin sözüne göredir. Metâli'a itibâr edenlerin sözüne göre, bakılır : Eğer hilâl görülen belde ile görülmeyen belde arasında, metali' çeşitli olmayacak kadar yakınlık var ise, oruçlu olmak vâcib olur. Eğer metali' çeşitli olacak kadar uzaklık var ise vâcib olmaz. Ulemânın çoğu metâli'a itibâr etmemiştir.

Zeylaî (Rh.A.) : Eşbeh (en uygun) olan itibâr olunmasıdır. Çünkü her topluluk, kendileri nezdinde olan şeyle muhâtabdır. Hilâlin güneş ışığından ayrılması, çeşitli bölgelere göre, değişir. Nitekim vaktin girmesi ve çıkması da bölgelerin değişik olmasıyle değişir, demiştir.

Ben derim ki: Namaz bölümünün başında geçen şu şey bunu te-yid eder: «Yatsı ve Vitr namazlarının vakitlerini yitiren kimseye bu namazlar vâcib olmaz.» [5][85]

Orucu Bozan Şeyler Babı

Bu bâb, yemek, içmek ve bunların benzeri gibi orucu bozan sebeb-leri açıklar. Yine bu bâb, ahkâma dâir olan, kaza, keffâret veya yalnız kaza gibi, ifsadın neticesinde ortaya çıkan durumu açıklar. Bil ki; bu bâb ile ilgili olan şeyde oruçludan meydana gelen tüller üç kısımdır.

Birincisi : Mü I si d (bozucu) olmadığı halde müfsid sanılan şeydir.

---

[1][81] Sahîh-i Müslim, Kitâbü's siyam.
[2][82] Ebû Dâvûd, Tirmizî, Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ (Ebû Hüreyre I (R.A.) den rivayetle).
[3][83] Sakıt olur. Usûlde ise; hudûd şüphelerle sakıt olur.
[4][84] Yâni kaza vâcib olmaz.
[5][85] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 348-353.

İkincisi : Orucu bozup keffâret gerektirmeyendir.
Üçüncüsü : Orucu bozup keffâret gerektirendir.

Musannif, bu üç kısmı sırayla açıklayıp birincisini şu sözlerle zikretmiştir : «Eğer oruçlu unutup bir şey yese veya içse veya cimâda bulunsa.» Buradaki «unutmak» lafzı zikredilen üç şeyin hepsine şâmildir.

Ya da ihtilâm olsa veya bakmak ile inzal olsa veya yağlansa veya sürme çekinse veya hacâmet ettirse veya bir kimsenin gıybetini etse veya boğazına toz veya duman veya sinek girse - gerekse o oruçlu kimse orucunu hatırlar olsun - veya oruçlu cünup olduğu halde sabahlasa veya zekerinin deliğine yağ veya su dökse - bunu Zeylaî zikretmiştir -veya kulağına su girse - su kaydı yağdan ayırdetmek içindir. Çünkü kulağına yağ dökse orucu bozar. Bunu Zeylaî «Hızânetül-ekmel» den nakletmiştir - veya kasden de olsa burnuna inen sümüğü içine çekip de boğazına götürse - Hulâsa'da böyle zikredilmiştir. - bunlar ile o kimsenin orucu bozulmaz, «...orucu bozulmaz.») cümlesi «...yese veya içse...» cümlesinin cezası (cevâbı) olur.

Musannif ikincisini şu sözleriyle zikretmiştir : Şayet hatâen iftar etse - yâni, oruçlu kimse orucu hatırlar olduğu halde kasıtsız, hatâen iftar etse - Nitekim oruçlunun mazmaza ettiği zaman boğazına su ka-çıvermesi böyledir - Veya zorlanarak iftar etse ya da oruçlu orucunu unutup yediğinde, unutarak yemiek orucu bozar sanıp kasden yese veya oruçlu ihtıkân 1[86] yaptırsa veya burnuna ilâç döküp ilâç burnunun kemiğine ulaşsa veya kulağına yağ damlatsa veya içe ulaşmış yaraya ilâç sürse veya beyne kadar varan haşin yarığına ilaç sürüp de ilâç oruçlunun içine veya beynine ulaşsa; veya çakıl taşı yutsa, veya bütün Bamazan'da, ne oruçlu olmaya ve ne de iftar etmeye niyet etmese veya oruç için niyet etmeden sabahlayıp yese; veya boğazına yağmur suyu ya da kar girse, veya ölü bir kadınla cinsî temâsda bulunsa veya dört ayaklı bir hayvan ile fiilî temasta bulunsa veya uyluğuna meni akıtsa, veya oruçlu kimse öpmek ya da okşamak İle inzal olsa - Burada Musannif «...veya ölü bir kadınla cinsî temâsda bulunsa...» sözleriyle zikredilen bu suretlerde inzal olmadığı takdirde kaza lâzım gelmeyeceğini kayıdlamıştır - Veya Ramazan orucunun edasından başka orucu ifsâd etse - Ramazanın kaza orucunu veya Ramazandan başka eda orucunu bozsa, keffâret gerekmez. Zira keffâret Ramazan'ın hürmetini terk hususunda gelmiştir. Çünkü Ramazanı oruçtan hâli kılmak caiz değildir. Ramazan'dan başka zaman, Ramazanın hılâfınadır. - Veya deli bir kadına cima olunsa (yâni gece oruca niyet edip de gündüz oruçlu olduğu halde deliren bir kadına bir erkek cima etse), burada ma'nâ böyle1 olması lâzımdır. Yoksa; ibareye böyle bir ma'nâ verilmemiş olsa delirmiş bir kadının oruçlu olması nasıl mümkün olur? Veya uyurken bir kadına cima yapılsa veya gündüzü gece sanıp sahur yemeği yese veya gündüzün sonunda iftar etse, yâni vakti gece sanıp bu iki işi işlese, ve birincide fecr tulü' etmiş, ikincide de güneş batmamış olsa, yukarıda sayılanlar için yalnız kaza eder. Bu ifâde (yâni kaza eder, sözü), hatâen iftar etse sözünün cezası (cevâbı) dır.

Son ikisi, yâni gece sanıp sahur ve iftar eden kimseler, günlerinin geri kalanını oruçlu geçirirler, yâni imsak ederler. Nitekim, Ramazanı Şerîfde ikâmete, niyet eden müsâfir; (yolcu, seferi) temizlenen hayizlı ve lohusa; ifâkat bulan deli ve sıhhat bulan hasta; baliğ olan çocuk ve Müslüman olan kâfir de geri kalan günlerini oruçlu geçirirler.

Zikredilen kimselerin hepsi, o geçen günleri kaza ederler. Ancak baliğ olan çocuk ve Müslüman olan kâfir kaza etmez.

Asıl şudur ki, gündüzün sonundaki durumda olan kimse, gündüzün evvelinde olsa, vaktin hakkı için, kaza yönünden oruçlu olanlara benzeyerek ona imsak lâzım gelir. Nitekim günün bazısında hilâli gördüklerine şâhidler şehâdet ettiklerinde imsak lâzım geldiği gibi. Gâ-yet'ul-Beyânda böyle zikredilmiştir.

İki sonuncular ki, onlar baliğ olan çocuk ve Müslüman olan kâfirdir, iftar da etseler kaza lâzım gelmeyeceğine sebeb; orucda sebebin günden ilk cüz olmasıdır. Fakat, o ilk cüz sırasında onların ehliyetleri yoktur. Namaz bunun tersinedir. Çünkü namazda sebeb, edaya mukârin olan cüzdür. Veya bir cüzdür ki o cüzden sonra taharet ve tahrîme caiz olur.

Musannif, üçüncü kısmı, «şayet Ramazan orucunu edâ ederken cima etse» sözü ile zikretmiştir. «Edâ» kaydı, Ramazanın kazasından ayırdetmek içindir. Ya da iki yoldan birine cima edilse veya oruçlu, bir şey yese ya da bir ilâç içse - yiyecek ve ilâç kaydı, toprak ve taşdan ayırdetmek içindir - bunları oruçlu kasden yapsa, veya hacâmet ettirip orucu bozuldu zannı ile iftar etse, kaza ve keffâret eder.

(Boynuz yapıştırarak) kan aldırma (ihticâm) suretinde keffâre-tin .vâcib olmasına sebeb; Orucun bozulmasının oruçlunun içine bir şeyin ulaşmasıyla olmasındandır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) : «Fıtr yâni orucun bozulması, giren şeyden olur.» 2[87] buyurmuştur. Bu meselede giren bir şey de mevcûd değildir., Ancak, eğer bir müfti onun orucunun bozulduğuna dâir fetva verirse, bu takdirde onun üzerine keffâret lâzım gelmez. Çünkü, avamdan olan kimseye gerekli olan müftînin fetvası ile amel etmesidir. Bu durumda her ne kadar şüphe, bizatihi hatâ ise de, onun hakkında fetva şüphe olur. Eğer hadîs-i şerifi işitmiş ise ki o da Kesûlüllah' (S.A.V.) in : «Hacim ve mahcûm iftar etmiştir.» 3[88] kavlidir. Ve o onun zahirine itimâd ettiyse de İmâm Muhammed (Rh.A.) «Keffâret vâcib olmaz» demiştir. Çünkü Resûlüllah' (S.A.V.) in sözü müftînin sözünden daha aşağı derecede olmaz. Şayet müftînin sözü bir özre uygun olursa, Resûlüllah' (S.A.V.) in sözü evlâdır.

Fakat bazıları hadîs-i şerifi şu şekilde te'vîl edip : Resûlüllah (S.A.V.), hacim ile mahcûm'a (yâni kan alan ile kan aldıran kimselere) uğradı. Hacim ile mahcûm bir başka kimseyi gıybet ediyorlardı. Bunun üzerine Resûlüllah (S.A.V.) : «Hacim ile mahcûm iftar etmiştir.» buyurmuştur. Yâni «Bunların ikisinin de oruçlarının sevabının gıybet ile gitmiş olduğunu buyurmuşlardır.» demişlerdir. Bazıları; «Hadîs gıybet hakkındadır. Nitekim buna Resûlüllah' (S.A.V.) in, hacim ile mahcûmu eşit tutması delildir. Zira kan almakla hâcimin, yâni kan alanın orucu bozulmadığında hüaf yoktur.» demişlerdir.

Mezkûr keffâret sahibine misâl : Zıhâr keffâreti lâzım gelen kimse gibi. Zıhârın keffâreti, köle azâd etmektir. Eğer kadir değil ise, iki ay peşipeşine yâni araya fâşıla girmeksizin oruç tutmaktır. Eğer ondan da âciz ise altmış fakiri doyurmaktır. [Çünkü Yüce Allah (C.C.) Kur'-ârw Kerîm'de;

«Kanlanın annelerinin yerine koyup haram sayarak onları boşamak isteyip, sonra söylerinden dönenlerin, ailesiyle temas etmeden bir köle azâd etmeleri gerekir... Azâd edecek köle bulamayanın, ailesiyle temâsdan önce iki ay birbiri peşinden

---

1[86] İhtikân : Kabızlık ve idrar zorluğu İçin aşağıdan şırınga ile yapılan tedavi; veya şırınga kullanma.

2[87] Ebû Ya'lel-Müsılî (Müsned), Hz. Âişe (R.Anhâ) dan rivayetle.

3[88] Ahmed (Müsned), ibn-i Hıbbân (Sahih), Beyhakî, Üsâme' (R.A.) den. Dârekutnî. Ta-berânî (Evsat), Enes' (R.A.) den.

oruç tutması gerekir. Buna gücü yetipeyen, altmış düşkünü doyurur.» 1[89]buyurmuştur.]

Eğer oruçluya yemek, su, veya safra kusmak galebe ederek kusarsa, o yemek, < su veya safra oruçlunun ağzının dolusu olsun, olmasın, önce orucu bozucu değildir. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

«Kime kusmak galebe ederse, ona kaza yoktur. Her kim de kasden kusarsa, kaza etsin.» 2[90] buyurmuştur.

Bu hususta, ağız dolusu olup olmamak müsavidir.

Eğer ağzı dolup, orucu hatırında iken kusmuğu geri giderse, sahih kavle göre, o kusmak orucu bozmaz. Bu, İmâm Muhammed' (Rh.A.) in sözüdür. Nihâye'de böyle zikredilmiştir. Çünkü burada iftarın ki o yutmaktır, sureti yoktur. Ma'nâsı da yoktur. Çünkü âdet olarak, o kusmuk ile gıdalanılmaz.

Ya da oruçlu kimse, ağzı dolusu olan kusmuğu kendi geri çevirse yâni yutsa, çıktıkdan sonra içeri sokmak bulunduğu için bil'icmâ İftar etmiş olur. Bu durumda, iftar etme şekli gerçekleşmiş olur.

Eğer o kusmuk oruçlunun ağzını doldurmazsa, bizim rivayet ettiğimiz hadîsden dolayı, iftar etmiş olmaz. Her ne kadar oruçlunun kendi geri yutsa da, sahîh kavilde orucu bozulmaz. Çünkü o oruçlu kimse, eğer az bir kusmuğu geri çevirmiş ise - İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre - kendi fiili bulunduğu için, orucu bozulmuştur. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, dışarı çıkma bulunmadığı için oruç bozulmamış tır. Sahîh kavi de budur. Zeylaî (Rh.A.) böyle zikretmiştir.

Eğer oruçlu kendi fiili ile ağız dolusu kussa, bizim rivayet ettiğimiz hadîs-î şerîfden dolayı, bü'icmâ iftar etmiş olur. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) : «Her kim kusarsa kaza etsin.» buyurmuştur. Onda dönme ve geri döndürme (çevirme) hükmü tasavvur olunmaz. Çünkü oruçlu kusmuk ile iftar etmiş, yâni orucunu bozmuştur.

Eğer ağız dolusundan az kussa, İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, bizim rivayet ettiğimiz hadîs mutlak olduğu için, iftar etmiş olur. Zikredilen dönme ve döndürme hükmü İmâm Muhammed' (Rh.A.) in kavline göre meydana gelmez. Sahîh kavle göre, iftar etmiş olmaz. Bu söz, İrrfâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) un sözüdür. Dışarı çıkma (hurûc). bulunmadığı için oruç bozulmaz. ^Ebû Yûsuf (Rh.A.) un kavline göre dönme ve döndürme hükmü meydana gelir. Bundan dolayı musannif, «eğer kusmuk kendiliğinden geri gider (döner) se» demiştir. Bizim zikrettiğimiz şeyden dolayı iftar etmiş nlmaz. Yâni orucu bozulmaz. Eğer oruçlunun kendi geri çevirirse, onda iki rivayet vardır ; Bir rivayette, dışarı çıkma <hurûc) bulunmadığı için, iftar etmiş olmaz. Diğer rivayette, kendisinin fiili çok olmasından dolayı, iftar etmiş olur. (Bu zikredilen yemek, su veya safra olduğu zamandır.) Fakat kusmuk balgam olursa, İmâm A'zam (Rh.A.) ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, iftar etmiş olmaz. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, eğer ağzı dolu olursa, temizliğin bozulmasındaki ihtilâfa binâen, iftar etmiş olur.

Eğer oruçlu, dişleri aralığında kalan nohut mikdârı eti yese, o orucu kaza eder. Keffâret lâzım gelmez. Nohut miktarından daha azmi yese, o orucu kaza etmez. Keffâret de lâzım gelmez. Ancak eğer o nohud miktarından daha az olan eti ağzından çıkarıp yese, kaza lâzım gelir. Susam ve susamın benzeri bir dâneyi yese, iftar etmiş olur. Ancak eğer o susam veya dâneyi çiğnerse, çiğnemekle onu yok ettiğinden iftar etmiş olmaz.

Özürsüz, bir şey tatmak ve çiğnemek mekruhtur. Tatmanın keraheti ise orucun bozulmasına yol açtığı içindir. Fukahâdan bazısı demiştir ki : Kadının kocası kötü huylu ise o kadının yemeği dili ile tatmasında mahzur yoktur. Fukahâ demişlerdir ki : Bu, farz olan oruçtadır. Nafile olan oruçta ise mekruh olmaz. Çiğnemenin keraheti ise tatmanın keraheti gibi, kendisinde orucu bozmaya mâruz bırakmak olduğu içindir. Eğer kadının, çocuğuna yiyeceği, çiğneyip verecek oruçlu olmayan kimsesi yoksa; pişmiş aşı ve sağılmış sütü bulunmamakla da özürlü ise, çocuğuna yiyeceği çiğnemesinde mahzur yoktur.

Eğer oruçlunun çiğnediği sakız olursa yine mekruhtur. Çünkü onda - yemeyi tatmakda olduğu gibi - orucu bozmaya mâruz bırakmak vardır. Bir de sakız, çiğneyen kimse oruç tutmuyor sanılacağı için mekruhtur. Çünkü bir kimse onu uzakdan görse, bir şey yiyor sanır. Hu hususta denmiştir ki: Bu zikredilen hüküm, çiğnenen şeyden bir şey ayrılmadığı surettedir. Eğer çiğnenilen şey ayrılırsa, orucu bozar. Çünkü çiğnenmeyen parça dağılıp da oruçlunun karnına ondan bir şey gidebilir.

Eğer oruçlu nefsinden emîn değil ise, başkasını öpmesi mekruhtur. Oruçlunun bıyığını yağlaması ve misvak kullanması, misvakı zevalden sonra kullansa da, mekruh değildir. İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre, zevalden sonra misvak kullanmak mekruhtur. Çünkü misvak ağızda olan kokuyu giderir. 3[91]

Oruçla İlgili Çeşitli Meseleler

Kendinden veya çocuğundan korkan gebe veya emzikli kadının, hastalığının artmasından korkan hastanın ve yolcu olan kimsenin (mü-safirin) oruç tutmaması caizdir. Cevazın sebebi; Özür bulunduğu içindir. Zikredilen kimselerin, geçen günlerin orucunu, özrün ortadan kalktığı günlerden yetiştikleri miktarı kaza etmeleri gerekir. Kaza lâzım gelmesinin faydası, kazanın kaybedilmesi zamanında yemek yedirmek (ifâm) ile vasıyyetin vâcib olmasıdır.

Özür ile iftar edildiği için, yâni oruç tutulmadığı için, keffâretsiz ve fidyesiz kaza lâzım gelir. Çünkü fidye, kıyâsa aykırı olarak şeyh-i fânî hakkında vârid olmuştur. Fidyeden başkası fidyeye kıyâs edilmez. Fidye, buğdaydan yarım sâ'dır. Hurmadan veya arpadan bir sâ'-dır.

Müsâfirin ona zarar vermezse, oruç tutması mendûbdur. Çünkü Yüce Allah (C.C.) Kur'ân-i Kerîm'de :

«Oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.» 4[92] buyurmuştur. Resûlüllâh (S.A.V.) in:

«Yolculukda oruç tutmak, birr (itaat ve iyilik) değildir.» 1[93] sözü ise güçlük durumuna hamledilmiştir.

1[89] Mücâdele sûresi (58), âyet: 3 - 4.

2[90] Hâkim, Müstedrek.

3[91] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 354-359.

4[92] Bk. Bakara sûresi (2), âyet: 184.

Eğer o özürlü olanlar özürlü oldukları esnada öl sele r. fidye île vasıyyet vâcib olmaz. Eğer özür ortadan kalktıkdan sonra ölseler, ölünün velisi ölü adına, ölünün sağlığında kazasına kadir olduğu hâlde geçip giden günler kadar fidye verir. Çünkü ölenden geçip giden günler, şayet on gün olup da Ramazan'dan sonra da beş gün yaşayıp ondan sonra ölürse, eğer o kimse ikâmet günlerinde sıhhatli ise, onun üzerine Ramazan'dan sonra sıhhatli bulunduğu beş günün fidyesi lâzım gelir, diğerlerinde lâzım gelmez.

Eğer ölen kimse vasıyyet etti ise, velîsi ölünün malının üçtebirin-den fidye verir. Eğer velîsi, ölü için fidye verdiği şeyi teberru ederse caizdir. Eğer velî, ölü için oruç tutup namaz kılarsa, caiz değildir. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

«Bir kimse (başka) bir kimsenin yerine oruç tutmaz. Yine bir kimse (başka) bir kimsenin yerine namaz kılmaz. Lâkin onun için yemek yedirebilir.» 2[94] buyurmuştur.

Keza, köle azadından başkasıyle, yemin keffâreti ve kati keffâre-tinde de teberru' zikredilen ^gibidir. Yâni şayet (velîsi) yemin ve kati keffâretinde yemek yedirmek ve giydirmek ile teberru'da bulunsa, caizdir,

KÖle azâd etmek suretiyle teberru' caiz değildir. Çünkü onda ölünün rızâsı olmaksızın ona velâ (mütevelli tâyini) ilzam etmek vardır.

Ayırmak (fasl) ile de olsa, Ramazan kaza edilir. Yâni ayrı ayrı (yâni aralıklı) veya ardarda tutmak caizdir. Vacibi uhdesinden sür'atle düşürmek için, müstehab olan ardarda tutmak (vasi) dır.

Eğer özürlü kaza tutarken diğer Ramazan gelse, o gelen Ramazanın orucunu tutar. Çünkü o gün, o gelen Ramazarim edasının vaktidir. Diğer Ramazan edâ edildikden sonra, Önceki Ramazan'dan kalanları kaza eder. Çünkü o, kazanın vaktidir.

(O, önceden kalan kazaları) fidyesiz kaza eder. Çünkü kazanın vâcib olması terâhî (mühlet) üzeredir. Hattâ onun için, kaza etmezden önce tatavvuan oruç tutmak caizdir. İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre, özürsüz geciktirirse fidye vâcib olur.

Vitre varıncaya kadar her vakti geçen namazın fidyesi bir günün orucunun fidyesi gibidir. Sahih kavi budur. Bu hususta; «Bir günün namazının fidyesi bir günün orucunun fidyesi gibidir» diyenler de vardır.

Oruç tutmaya gücü yetmeyen pîr-i fâni iftar eder ve fidye verir.

Yâni her gün için keffâretlerde doyurduğu gibi, bir yoksulu doyurur. Eğer oruç tutmaya gücü yeterse, kaza eder. Zira fidyenin hükmü iptal olur. Çünkü yerine geçme şartı, aczin devamlı olmasıdır.

Edâen ve kazaen, kasden başlanılan nafile orucun tamamlanması vâcibdir. Nafile Namazı bölümünde bunun tahkiki geçmiştir. Eğer başlayan kinifse o nafile orucu bozarsa, onun üzerine kaza lâzım gelir. Ancak, eğer yasaklanmış günlerde başlarsa tamamlamak vâcib değildir.

Çünkü o günlerde başlamak gerekmez.

Oruç tutulması yasaklanmış günler; fıtr yâni Hamazan Bayramının birinci günü ile edhâ yâni Kurbân Bayramının dört günüdür.

Nafile oruca başlayan kimsenin, bir rivayette, özürsüz iftar etmesi yâni orucunu bozması caiz değildir. Çünkü bu, amelin ihlâlidir. Yüce Allah (C.C.) :

«Amellerinizi ibtâl etmeyiniz.» 3[95]buyurmuştur. Diğer bir rivayette iftar caizdir. Çünkü kaza onun halefidir. Bu durumda ibtâl edilmiş olmaz. Ziyafet bir özürdür. Yâni azhar rivayete göre, böyledir. İmâm Hasan' (Rh.A.) in, Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den rivayetine göre, ziyafet özür değildir. Bu hüküm, ziyafetin sahibine ve ziyafete gidene şâmil olur.

Müsâfir iftara niyet edip mukîm olsa ve niyetin vaktinde - ki o vakit dahve-i kübrâya (kuşluk vaktine) varıncaya kadardır, zevalden Öncesi değildir 4[96] - oruca niyet etse sahîh olur. Orucdan murâd, farz ve nafileye şâmil olandır. Bundan dolayı musannif «sahih olur» demiştir. Çünkü farz ve nafile sıhhatte muhtelif değillerdir. Ancak vu-cûbda ve vucûbun yokluğunda muhtelif olurlar. Bu durumda ma'nâ : «O oruca n nisa fi r ve mukîmin niyycti sahih olur,» demektir.

Zikredilen niyet, şayet Ramazanda olsa, oruç vâcibdir. Çünkü yolculuk; mukîm olan bir kimsenin üzerine Ramazanda müsâfir olduğu günün orucunu tamamlamak vâcib olduğu gibi, ovucun vâcib olmasını ortadan kaldırmaz.

Müsâfirin ikâmetinde ve mukîmin yolculuğunda iftar etmelerinden dolayı keffârel yoktur, çünkü başında ve sonunda şüphe vardır.

O da seferdir. Nitekim fâsid nikâhda şüpheden dolayı had (ceza) düştüğü gibi.

Baygınlık günleri, bir ay bile olsa, hepsi kaza edilix\ Çünkü o bir çeşit hastalıkdır ki, güçleri zayıflatır, aklı yok etmez. Vücûbu ve edayı ortadan kaldırmaz. Ancak, o bayılan kimse bayılmanın meydana geldiği günde veya gecesinde oruçlu bulunduğu için, o günü kaza etmez. Çünkü zahir olan şudur ki: Müslümamn faydası bakımından uygun olan, geceden niyet etmesidir. Hattâ Ramazanın hepsim yemek mutadı olduğu için fâsık olsa, niyet bulunmayıp, sebeb mevcûd olduğundan Ramazanın hepsini kaza eder.

Ramazanda delilikten i fakat bulan kimse, geçen delilik günlerini

kaza eder. Çünkü sebeb, Ramazan ayı'dır, o da vardır. Vucûbun bizzat ehliyyeti ise zimmetledir. Bu da mânîsiz gerçekleşmiştir. Şu halde, şayet vucûb mânîsiz gerçekleşse, kaza belirlenmiş olur.

Tamâmı delirme (cünûn) ile geçirilmiş olan Ramazan ayının tamâmı kaza edilmez. Çünkü bu, Sıkıntı ve güçlüğe sebeb olur. Bayılma bunun hilafıdır. Çünkü bayılma, âdeten-ay'ı tamamen kaplamaz. Delirme ise çok kere ay'ı tamamen kaplar.

Mutlaka, yâni gerek o kimse deli olduğu halde âkil baliğ olsun, gerekse âkil baliğ olup sonradan deli olsun, deliliği Ramazan ayını tamamen kaplarsa kaza "etmez.

Bir kimse yasaklanmış olan günlerde veya yılın bütün günlerinde oruç tutmaya nezr etse (adaşa), o nezr sahih olur. Çünkü o kimse meşru bir oruca nezr etmiştir. Yasak, bundan başkası içindir. O da, Yüce Allah' (C.C.) in da'vetine icabeti terk etmektir. Onun nezri sahih olur.

1[93] Ahmed bin Hanbel. Müttefekun aleyh (Buhârî, Müslim), Ebû Dâvûd, Nesâî.

2[94] Nesâi (Sünen), İbjıi Abbas' (R.Anhümâ) dan rivayetle.

3[95] Bk. Muhammed sûresi (47), âyet :.13

4[96] Hidâye'de de böyle geçer.

Lâkin o kimse o nezr ettiği günlerde ma'siyete yakınlıkdan sakınarak iftar eder ve o nezredilmiş günlerin orucunu, vacibi düşürmek için kaza eder. Eğer o yasaklanmış günlerde oruç tutarsa, caiz görülür ve uhdesinden çıkar. Çünkü o kimse orucu üzerine aldığı gibi edâ etmiştir.

Eğer bir şeye niyet etmeyip «Allah için şu günlerin veya yılın orucu benim üzerime olsun» dese, bu mesele altı şekilde mütâlea edilir:

Ya bir şeye niyet etmemektir veya yalnız nezre niyet edip yemine niyet etmemektir. Veya yalnız nezre niyet edip, yemin olmamaya niyet etmektir. Zikredilen üç şekil bil'icmâ nezr olur. Çünkü bu söz, sîgasıy-le nezrdir. Gerçekliği nezredenin azîmetiyle sabit olmuştur.

Eğer yemine niyet edip nezr olmamasını dilerse, sözü yemîn olur. Çünkü yemin O'nun sözünün ihtimal mahallidir. Ayrıca yeminini ta'yin edip ondan gayrisini uzaklaştırmıştır. Bu surette iftar ederse, üzerine keffâret lâzım gelir. Nitekim yeminin hükmü de budur. Eğer ikisine veya nezri ta'yin etmeksizin yemine niyet ederse, yemîn ile beraber nezr olur. Hattâ iftar etse nezr için kaza eder ve yemîn için keffâret vâcib olur. Çünkü söyleyenin nezri sîğasıyle nezrdir ve sebebiyle yemindir. Burada, Fıkıh kitaplarında zikredilmiş olan işkâl-i 1[97] meşhur vardır. Burada anlatılmasına ihtiyâç yoktur.

Şevvâl'den altı günün orucunu aralıklı tutmak mendûbdur. Yâni altı günlerin orucunu iftardan sonra ardı ardına oldukları halde tutmamalıdır. Fukahâdan bazısı, ard arda tutulmasını kerih görmüştür. Kerih gören îmâmı Mâlik' (Rh.A.) tir. Bazısı da kerih görmemiştir. Eğer bir kimse altı gün orucun aralarını Şevval ayı içinde ayırırsa, o ayırma kerahetten ve Nasârâ'yâ benzemekten uzak olur. Hâniyye'de böyle zikredilmiştir.

Eğer bir kimse belirli olmayan bir ayın ardı ardına orucuna nezr edip başladıkdan sonra, bir günü iftar etse, yeniden başlar. Çünkü o nezir vasıfla muhteliftir. Belirji bir aya nezr etse, yeniden başlamaz.

Yâni eğer ayniyle bir ayın orucuna nezr etse, bir gün iftar etmekle yeniden başlamaz. Hattâ orucun hepsi vaktin gayrında vâki olmasın diye, o iftar ettiği günü kaza eder. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Bağlı (muallâk) olmayan nezr, zamana ve mekâna, dirheme ve fakire mahsûs olmaz. Zamana mahsûs olmayana gelince : Nezreden kimse : «Allah için Receb ayını oruç tutmak benim üzerime nezr olsun» der, veya «Receb'i itikâf etmek nezrim olsun»* der, Receb'den önce bir ayı oruç tutar veya itikâf eder, ya da zikredilen şekilde, namazı söylerse, nezri caiz olur. İmâm Muhammed (Rh.A.) ve İmâm Züfer (Rh.A.) «caiz olmaz» demişlerdir.

Yine «Allah için yarın şu kadar para tasadduk etmek benim üzerime nezrim olsun» dese de onu içinde bulunduğu gün tasadduk ediverse, bize göre «caiz olur.», İmâm Züfer' (Rh.A.) e göre olmaz.

Mekâna gelince : O nezreden kimse Mekke* (Kâ'be) de namaz kılmaya, i'tikâf etmeye, oruçlu olmaya veya tasadduk etmeye nezr etse, ve bu zikredilenleri Mekke'den başka yerde yapsa, bize göre caiz olur. İmâm Züfer (Rh.A.), bunun ayrı görüştedir.

Dirheme ve fakire mahsûs olmayan ise şudur: Onun «Allah (C.C.) için bu dirhemleri tasadduk etmek benim üzerime nezr olsun» veya «Bu fakire tasadduk benim üzerime nezr olsunu demesidir. İmtdi o kimse o dirhemlerden başka dirhem tasadduk etse veya nezr ettiği fakirden başkasına tasadduk etse, bize göre caiz olur. İmâm Züfer (Rh.A.) ayrı görüştedir.

Bağlı (muallâk) nezr, bağlı olmayan nezrin aksidir. Nezreden kimse, «Eğer filân kimse gelirse, Allah (C.C.) için tasadduk etmek veya oruç tutmak veya namaz kılmak ya da i'tikâf etmek benim üzerime olsun» dese, onun o kimse gelmezden önce nezr ettiği işi yapması caiz olmaz. Fark şudur : Şüphesiz nezr, halde sebebdir; ve nezrin altında dâhil olan, kurbet (yakınlık) olan şeydir. O ta'yinin değil, tasaddukun aslıdır. Bu durumda ta'yin bâtıl olur, ona kurbet lâzım gelir. Bağlı (muallâk) olan nezr bunun aksinedir. Çünkü taiik nezrin sebeb olmasını meneder. O halde ta'likden önce ta'cîl caiz olmaz.

Bir kimse Receb ayı orucunu nezr etse de Receb ayı girdiği zaman hasta olup gücü yetmföse, ancak dha hastalığına zarar vermek suretiyle gücü yetse, o kimse iftar edip Ramazan orucu gibi kaza eder. Yâni dilerse o kazayı Recebe bitiştirir (vasi eder), dilerse ayırır (fasl eder). 2[98]

İtikâf Babı

İtikat, lügat yönünden durmak ve bir şeye devam etmektir. 3[99]

1[97] İşkâl: Bilinen bir lafzı kapalı kılma; bir lafzın ma'nâsımn anlaşılamayacak derecede kapalı olmasıdır.
Zahirî işkâl; hakikat ile mecazın bir ifâdede birleştirilmesi lüzumudur.
Müşkil: Ma'nâsı kendisinden ne kasdedildiği, teemmüisüz bilinemiyecek derecede kapalı olan bir lafızdır ki, bu kapalı ofmak, ya ma'nâsındaki incelikten, derinlikten veya kendisindeki bir isliârei bedîiyeden ileri gelir.

2[98] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 360-365.

3[99] Diğer bir ifâdeyle İ'tikâf; bir yerde mutlak bir şekilde durmak demektir.
Şer'î ıstilahda; bir kimsenin özel bir sıfat ile mescîılde durması demektir ki, bu Özel sıfat da ibâdettir. Bu şekilde i'tİkâfda bulunan bir kimseye ise mu'tekif yahut âkif denir.
Erkekler hakkında i'ıikâfın kuvvetle müstahab olduğu hususunda ulemâ ittifak etmişlerdir. Ancak bu hususta, kadınla* hakkında ihtilâf vardır. Hanefî Mezhebine göre; kadının İ'tikâfi ancak evinin mescidinde sahîh olur. Evinin mescidînden maksad namaz kılmaya tahsis ettiği yerdir.
Erkek ise, evinin mescidinde i'tikâfa giremez.
İ'tikâf, tmâm A'zam' (Rh.A.) a göre namaz kılınan bütün mescidlerde yapılabilir.
Oruç, vâcib i'tikâfın şarilanndandır. EbüT berekât Hanbelî İbni Teymiyye'ye göre, oruç şartı Dört İmâm ile Tâbi'Ierinîn mezhebidir. Ali, İbni Ömer, İbni Abbas, Âişe, Şa'bî, Nehâî, Mücâhid, Kasım, İbni Muhammed, Nâfi\ İbni Müseyyeb, Evzâî, Zührî, Sevrî, Hasen İbni Hay'den rivayet olunan da böyledir. Abdullah ibni Mes'ud, Tavus, Ömer ibni Abdü'aziz, Ebû Sevr, Dâvûd, İshâk, bir rivayetle Ahmed ibni HanbePe göre i'tikâfta, nafile olsun, vâcib olsun oruç şart değildir.
İ'tikâfa nİyyet: «Allah rızâsı İçin şu mescidde şu kadar gün i'tikâf ve İkâmete nîyyet ettim» demek, yahut kalben tasdik etmek veya her ikisini birlikte yapmaktır.
İ'tikâf, yalnız İslâm ümmetine mahsûs değildir. İbrahim (A.S.) ve İsmail (A.S.) zamanlarında teşri1 buyurularak devam edegelmiş bir sünneti kadîmedir. Nebîyyİ Zişân Efendimizin i'tikâflarına âid hadîsi şerifler mevcûddur. Bu cümleden olarak,
Hz. Âişe (R.Anhâ) dan rivayete göre; Resülülhıh (S.A.V.) Efendimiz Ramazan ayının son on gününde î'tîkâfa girerdi.
(Sahîh-i Buhârî Muhtasarı, Tecrîd-i Sarih Tercümesi, Kâmil Miras. Sahîh-İ Müslim Tercüme ve Şerhi, A. Davudoğiu.)

Şer'an : Bir adamın bir cemaatin mescidinde durup kalmasıdır. Ya da bir kadının kendi evinde i'tikâf niyetiyle durup kalmasıdır.

î'tikâf, nezredilmiş olanda vâcibdir. Ramazandın son on gününde Sünnet-î Müekkede'dir. Son on günden gayrısmda müstehabdır. Vâ-cîl> olan i'tikâfın sıhhati için oruç şarttır.

Müstehab olan i'tikâfın en azı, orucun şart kılınmaması üzere -ki o İ mâ ut A'zam' (Rh.A.) dan zahir rivayettir ve İmâmeyn (Rh.Aley-hîma) in seçtiklerindendir - bir saattir. Müstehab olan i'tikâf için belli bir sınır yoktur. Hattâ eğer bir kimse mescide girdiği zaman, mescid-den çıkışma kadar i'tikâfa niyet etse, i'tikâf sahih olur. Çünkü nafilenin temeli kolaylık üzeredir. Hattâ nafile namazda,_ kıyama gücü var iken oturarak kılmak caiz olur. Vâcib böyle değildir. İmâm Hasan' (Rh.A.) in İmâm A'zam' (Rh.A.) dan rivayetine göre; «Müstehab olan i'tikâfda da oruç şarttır.»

Vâcib i'tikâfın en az süresi bir gündür. Şu halde i'tikâfa giren kimse o günde i'tikâfı kesse, o günün i'tikâfını kaza eder. Çünkü o kimse i'tikâfa kasden başlayıp iptal etmiştir.

Mu'tekif, mescidden ancak büyük ve küçük abdest gibi, insanın ihtiyâcı olan şeyler için çıkar. Çünkü zarurî olarak sabit olan, miktâ-rınca takdir olunur. Yahut Cuma Namazı için çıkar ki; o da onun en önemli ihtiyâcıdır. Bu durumda namaz için çıkması zarûreten mubah olur.

Mu'tekif Cuma Namazında, güneşin zevalini beklediği takdirde, i'tikâfda bulunduğu mescid camiye yakın olursa, hutbe kaçmıyacak şekilde, güneşin zevali vaktinde çıkar.

Eğer i'tikâfa girdiği yer camiye uzak ise, Cumaya yetişecek kadar vakitte çıkar. Güneşin zevalini beklemez. Ancak, camiye ulaşıp iki rek'-at tahiyyet'ül-mescid ve dört rek'at sünnet kılmak mümkün olacak vakitte çıkar. Cuma Namazından sonra hilaf üzere olan sünnetleri kılacak kadar kalır. Yâni o sünnetler, İmânı A'zam' (Rh.A.) a göre, dört rek'at ve İmâmeyn' (Rh.Aleyhima) e göre, altı rek'attır. Bundan fazla kalmaz. Zira hacet için çıkmak sünnet hakkında bakîdir. Çünkü sünnet farza tâbidir. Onları bitirdikten sonra kalmaya ihtiyâç yoktur.

Zikredilenden çok kalmak, isterse bir gün bir gece olsun, i'tikâfı bozmaz. Çünkü i'tikâfı bozan, mescidden çıkmaktır, camide kalmak değildir. Lâkin camide kalmak müstehab olmaz. Zira mu'tekif i'tikâfı bir mescidde yapmayı kararlaştırmıştır, iki mescidde tamamlamak uygun değildir. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Eğer mu'tekif mescidden özürsüz, bir saat çıksa i'tikâfı bozulur. Çünkü çıkmak kalmaya aykırıdır. Bir şeye aykırı olan şeyde, oruçta yemek, temizlikde hades gibi az ve çok eşittir. İmâmeyn (Rh.Aleyhima); «Mu'tekif yarım günden çok çıkmadıkça bozulmaz» demişlerdir.

î'tikâfda yemek, içmek, uyumak, satmak ve satın almak caizdir.

Yâni i'tikâfda olan kimse, mescidde bu işleri yapabilir. Yâni yer, içer, alır ve satar, bunu mescidden başka yerde yapamaz. Lâkin alıp sattığı şeyi mescidde bulundurması mekruhtur. Çünkü bunda zaruret yoktur.

Susmak (samt) orucu da mekruhtur. Çünkü Resûlüliah (S.A.V.), susanın orucundan nehyetmiştir. Ebû Hamle' (Rh.A.) ye susmak orucuna dâir sorulduğunda; «Oruçlu olup hiç kimse ile konuşmamaktır» diye cevab vermiştir. İmânı Hamîdüddîn' (Rh.A.) de : «Susmanın mekruh olması; mu'tekifin, susmanın Allah' (C.C.) a yaklaşma olduğuna inandığı vakittedir. Aksi halde mekruh olmaz. Çünkü Rcsûlüllah (S.A.V.) : «K»" susarsa kurtulur.» buyurmuştur. Bu hadîsi Abdullah İbn Ömer (RAnhümâ) rivayet etmiştir.» demiştir.

Konuşmak da mekruhtur. Ancak hayr ile konuşmak mekruh değildir. Çünkü Yüce Allah' (C.C.)

«Habîbim, kullarıma söyle, sözün en iyisini konuşsunlar.» 1[100] kavli şerifi, ma'nâsındaki umumîliğinden dolayı, mescidin dışında, mu'tekif olmayanın ancak hayr ile konuşmasını gerektirir. (Ey Müslüman) sen mu'tekifi ne sanırsın ki, mescidde hayırdan başkasını konuşması caiz olsun?

Gerek mescidde ve gerekse mescidin dışında, her ne kadar geceleyin de olsa, cima, f'tikâfı ibtâl e^der. Çünkü gece, i'tikâf mahallidir. Oruç böyle değildir: Veya mu'tekif, i'tikâfı unutup eşi ile cimâda bulunsa, i'tikâfı bozulur. Zira i'tikâf, mu'tekif olanların hâlini hatırla-tıcıdır. Unutmakla özürlü sayılmazlar.

Eğer inzal olursa, fercden 2[101] başkasında bile temas, i'tikâfı ibtâl eder. Çünkü inzal, cima ma'nâsınadır. Onunla oruç da bozulur. Eğer inzal olmazsa orucu bozmadığı gibi, i'tikâfı da bozmaz. Yine i'tikâf öpmek ve dokunmakla bâtıl olmaz. Yâni i'tikâfda iken öpmek ve dokunmakla inzal olursa, mutekifin i'tikâfı bâtıl olur. Çünkü bu ikisi de cima ma'nâsınadır. Eğer inzal olmazsa i'tikâf bâtıl olmaz. Cima, öpmek ve dokunmanın hepsi cinsî münâsebette bulunmanın sebeblerin-den oldukları için, inzal oimasa dahi mu'tekife haramdır.

Bİr kimse, bir kaç günün i'tikâfına nezr etse, geceleriyle beraber i'tikâf etmesi gerekir. Çünkü günlerin toplu bir şekilde söylenmesi geçelerini de içine alır. Araplar arasında «Ben bir kaç gündür seni görmedim» dendiğinde gece ile gündüz birlikte kasdedilir. Her ne kadar ardı ardına yapmak şart kılınmadı ise de, bu i'tikâfı ardı ardına yapmak gerekir. İki günün i'tikâfına nezrde ikisinde de geceleriyle i'tikâf lâzım gelir. Çünkü ikişerde (tesniyede) çoğul ma'nâsı vardır. İbâdette o, ihtiyaten çoğula dâhil edilir. İki şekilde de gündüzlerin i'tikâfına hassaten niyet etmek sahihtir. Çünkü o gerçekten niyet etmiştir. Eğer bir kimse Ramazan-ı şerifin i'tikâfına nezr edip o Ramazânı i'tikâfsız oruç tutsa, o nezr ettiği i'tikâfın kazası maksûd (kasdedilen - kasdî) oruç ile vâcib olur. Hatta p, nezr edilmiş olan i'tikâfı oruç ile beraber terk etse, ayın orucuna bitişmek (ittisal) hükmen bakî olduğu için, bu orucun kazasında i'tikâf ile so~ rumlulukdan çıkar. «Câmlu'l-Kebir» de ve Şems'ül-Eimme'nin Usulünde böyle açıklanmıştır. İ'tikâfın kazasının maksûd oruç ile vâcib olmasına sebeb : Resûlüllah (S.A.V.) in :

«İ'tikâf ancak oruç ile beraber vardır.» 3[102] kavliyle, i'tikâfın şartı olan oruç, aslî kemâle geri döndüğü içindir. O aslî kemâl, i'tikâfı gerektiren nezr ile kasdedilen orucun müstekıllen vâcib olmasıdır. 4[103]

---

[1][100] Bk. Isra sûresi (17); âyet: 53.

[2][101] Bcrcendî' (Rh.A.) ye göre; insanın fercinden maksad; ön ve arka avret uzvudur. (Abdülhalim, Dürer Haşiyesi)

[3][102] Hâkim (Müstedrek), Beyhakî (Sünen); Âige' (R.Anhâ) den rivayetle.

[4][103] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 366-369.

HAC BÖLÜMÜ

Musannifin, Hacc bölümünü «Kitâb'ul-Haccı» ertelemesine sebeb; haccın, ibâdetlerin dördüncüsü olup, mâlî ibâdet ile bedenî ibâdeti bir araya getirmiş olmasındandır.

Hacc, lügat yönünden bir şeye kasd etmektir. Şer'an : Belli bir yeri (mekân-i mahsûsu), belli zamanda (zamân-ı mahsûsda), i ili mahsûs ile ziyaret etmektir. İnşâ Allah-u Teâlâ yakında açıklaması gelecektir.

Hacc, bir kere farz kılınmıştır. Çünkü Yüce Allah' (C.C.)

«Ona bir yol bulabilenlerin (gücü yetenlerin) Beyt'i hacc ve ziyaret etmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.» [1][104] âyeti nazil olduğu zaman, Resûlüllah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur :

«Ey-insanlar haccediniz!» orada bulunanlar: Biz her yıl mı, yoksa bir kere mi haccedeceğiz? diye sorduklarında Kesûlüllah (S.A.V.); «Hayır, (ömürde) bir kere (haccedeceksiniz)» buyurmuşlardır. [2][105]

Haccm vücûbunun (farzıyyetinin) sebebi, Beyt'uHâh'dır. Nitekim usûlde şöyle anlatılmıştır : Hacc için teaddüd (birden çok olma) yoktur.

İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, Hacc fevrî (hemen/imkân bulur bulmaz) farzdır. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre ise ömrî (ömür boyunca) dir. [3][106] Usûliyyûn'un ıstılahında Hacc vakti, müşkil (şüpheli, muğlâk, zor) diye adlandırılır. Çünkü onda mi'yârlık [4][107] ve zarflık yönü vardır.

«Hacc fevrî'dir», diyen kimse; «Haccı geciktiren kimsenin fi'li kaza olur,» demez. «Terâhî iledir», diyen kimse de; «Haccı, farz olduğu ilk yıldan erteleyen kimse asla günahkâr olmaz», demez. Aynen, bir kimsenin, namazı ilk vaktinden geciktirmesi gibi.

Belki mi'yârlık yönü, fevrî olduğunu kabul eden kimseye göre üstündür. Hattâ bir kimse Haccı geciktirse, fâsıktır, denilir ve şehâde reddedilir. Lâkin sonradan haccetse, Hacei edâ etmiş olur, kaza c maz. Zarflık yönü, bunun aksini kaimi edene göre üstündür. Hatt farz olduğu ilk yıldan' sonra haccı edâ etse, geciktirmek ve ertelemek] günahkâr olmaz. Lâkin eğer hacc etmeden ölürse, o zaman günahkâ olur. [5][108]

Haccın Farz Olmasının Şartları :

Hacc; hür, Müslüman, mükellef ve sıhhatli kimse üzerine farzdu Onun için lâzım olan eşyası yâni: Oturduğu ev, hizmetçi, e eşyası, elbise ve bunların benzerlerinden ve dönünceye kadar âilesinii nafakasından fazla, yol güvenliği ile beraber azık ve zahiresi, binecel ve yükünü yükletecek hayvanı veya devesi olmasıdır. Kadın için, bi sefer mesafesinde (18 saatlik mesafede) mahremi veya kocası bulun maşıdır. Mahrem : Kadının karabet veya süt emmek veya müsâhere (yâni evlenme ile olan akrabalık) bakımından kendisiyle evlenmesi ke sinlikle helâl olmayan kimsedir.

Bir çocuk ihrama girdiği zaman baliğ olsa veya bir köle ihrama girdiği zaman azâd olunsa ve haccın vakti böylece haccin ef'âli ile geçse, ikisinin de farzları sakıt olmaz. Çünkü bunların ihramları nafile hacc yapmak için akdolmuştur, nafileyi edâ, farzı edaya dönüşmez.

Baliğ olan çocuğun, vakfe yapmazdan Önce ihramını farz için yenilemesi, üzerine vâcib olan haccı düşürür. Azâd edilen köleninki böyle değildir. Çünkü onun ihramı yenilemesi, üzerine vâcib olan haccı düşürmez. 'Zira çocuğun ihramı, ehliyeti olmadığı için lâzım değildir. Kölenin ihramı lâzımdır. Kölenin, o ihramdan başkasını giyip hacca bağlamakla o birinci ihramdan çıkması mümkün olmaz. [6][109]

---

[1][104] Bk. Al-i tmrân BÛresi (3); âyet: 97

[2][105] Bu hadisi; Müslim ve Nesâî lafızlarında biraz farklı rivayet etmişlerdir.

En meşhur rivayetlere ve Kurtûbî'ye göre Hacc 9. H.'de Âl-i İmrân sûresinin 97. âyetinin nüzulü ile farz olmuştur. Farzın hükmü; işleyene sevab, terkedene ceza, İnkâr edene küfür terettüb etmesidir. Farz olmasına sebeb: Kâ'be-î Muazzama'dır.

Bakara sûresinde Ka'be'nin İbrahim (A.S.) ve İsmail (A.S.) tarafından İnşâ edildiğine dâir ihbar vardır.

Peygamberimiz' (S.A.V.) in risâletten sonra ve hicretten önce 10 defa haccettiği Ahmed Zeynî Dahlân'ın «Es-Sîr-etü'n Nebevîyye» sinde yazılıdır.

Resûli Ekrem (S.A.V.) hicretten sonra Umre İçin üç, Hacc ve Umre için de bir defa sefere çıkmışlardır. Bu seferleri;

Umretü'l Hudeybiye (zilka'de 6 H.), Umretü'l Kaza (Zilka'de 7 H.), Umretü'l Ci-nâne (Zilka'de 8 H.) ve Hıccetü'l Veda' (Veya Haccetü'I-Vedâ') (Zilhicce 10 H.) dır.

Hacc yoluna Peygamber (S.A.V.) Efendimize uyarak Perşembe günü çıkmalıdır. Bu mümkün değilse, ayın İlk Pazartesi günü çıkmalıdır.

(Müslümanlıkta İbâdet Tarihi, Tâhirü'l Mevlevi (olgun); Bülüğ'ül-Merâm Tercümesi ve Şerhi, Ahmed Davudoğlu; Sahîh-i Müslim Tercüme ve şerhi, A. Davudoğlu.)

[3][106] İslâm Fıkhında bir İbâdetin farz olur olmaz hemen ilk vaktinde yapılma mecburiyetine «fevri» denmektedir. O ibâdetin istenildiği, zaman yapılabilme serbestliğine de «terâhî» veya ömrün her hangi bir zamanında yapılabilmesi anlamında «ömrî» adı verilir.

[4][107] Usul-ü Fıkıh'da ibâdetlere nazaran vakit; «müvessel», «mudayyak», «meşkûk» olmak üzere üç kısma ayrılır.

a) Müvesse': Genişletilmiş demek olup, içinde yapılacak ibâdete vakit yeter de artar. Buna, «zarf» da derler. Namaza nisbetle vakit böyledir. Bu gibi ibâdetlerde niyeti tâyin etmek behemahal lâzımdır.

b) Mudayyak: Daraltılmış demek olup zaman ancak içinde yapılan ibâdete yetecek kadardır. Eksiği ziyâdesi yoktur. Bu, adetâ ibâdetin bir Ölçeği mesabesinde olduğun-dan buna, mi'yâr da denir. Oruca nisbetle vakit böyledir. Bir güne ancak bir oruç sığdığından, Ramazanda niyyetin tâyini şart değildir. Mutlak şekilde oruca niyyet kâfidir.

c) Meşkûk: Şüpheli demektir. Yâni vaktin ibâdete yetip artması veya sımsıkı gelmesi şüphelidir. Hacc; bir senede yalnız bir kere yapılabildiği dikkate alınırsa, mi'yâra benzer. Fakat hacc; fiillerinin bütün hacc zamanını doldurmasına bakılırsa, zarfa benzemektedir.

[5][108] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 370-372.

[6][109] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 372.

Haccin Farzları :

İhram giymek, Arafat'ta vukuf (yâni durmak) ve ziyaret tavafıdır. Şayet bunlardan biri yok olsa, hacc bâtıl olur ve gelecek yılda kaza vâcib olur. Birincisi, yâni ihram namazda olan tahrîme (açış tekbiri) gibi şarttır. Geri kalan ikisi, yâni vukuf ve tavaf, haccin rükünleridir. İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre, ihram dahî onlar gibi rükündür. Hilafın faydası, hacc aylarından önce ihrama girmenin bize göre caiz, İmâm Şafiî* (Rh.A.) ye göre, caiz olmadığında görülür. 1[110]

Haccın Vâcibleri :

Haccın vacibi, Müzdelife'de vukuf dur. Müzdeüfe'ye «cem'» adı da verilir. 2[111] Bu ikisiyle adlandırılmasının sebebi; Âdem Aleyhissa-lât-u ve's-selâm'ın, Hz. Havva ile orada bir araya gelip Havva'ya yakın olmasıdır.

Yine, sa'y etmek, taş atmak ve âfâkî yâni Mekke halkından olmayanlar için tavaf-ı sader 3[112] ve tıraş olmak vâcibdir. Şayet bunlardan birini bir kimse terk ederse, haccı caiz olur fakat ona kurban kesmek lâzım gelir.

Zikredilen farzlardan ve vâciblerden gayrisi, sünnetler ve edebler-dir. İnşâAllâhu Teâlâ, hepsinin açıklaması yakında yerlerinde gelecektir.

Hac ayları; Şevval, Zilka'de ve Zilhicce'nin ilk on günüdür. Hac ayları bunlar olduğundan, bunlardan önce hacc için ihram giymek mekruhtur. 4[113]

Umre Ve Hükümleri :

Umre sünnettir. O, Ka'be'yi tavaf ve Safa ile Merve arasında sa'y etmektir. Umre yılın tamamında caizdir. Umre, Arafe gününde ve Ara-feden sonra gelen dört günde ise mekruhtur. Çünkü o günler haccın ve ona bağlı olan şeylerin vakitleridir. 5[114]

İhramın Mîkatları 6[115]

İhramın inikatları; insanın ancak ihramlı olarak geçtiği yerlerdir. Mîkâtlar şunlardır :

Zü'MIuleyfe 7[116] : Medînelilerin mîkatıdır.

Zât-ı Irk 8[117] : Iraklıların mîkatıdır.

Cuhfe 9[118] : Şam, Mısır ve Mağriblilerin raikatıdır.

Kara 10[119] : Muğrib'ül-Lüga'da râ'nın süküniyle ve Sıhâh-ı Cev-herî'de râ'nm fethiyledir. Burası, Necidli 11[120] lerin mîkatıdır,

Yelenılem 12[121]: Yemenliler ve bu yerlerin halkından olanlar için mîkattır.

Bu yerler, buraların halkından başka, bu yerlere uğrayanlar için de inikatlardır.

İhramı, zikredilen inikatlara gelmeden önce giymek caizdir. Yoksa Mekke'ye girmek isteyen kimse için, gerek Hacc ve Umre ve gerekse başka ihtiyâç için olsun, o mî katlarda ihramı tehir etmek caiz değildir.

Girmek istemek (kasd) ile kaydın sebebi şudur : Mekke'ye girmeyi kasdetmeyenin ihrâmh olması gerekmez. Nihâye'de böyle zikredilmiştir.

Ma'lûm olsun ki: Beyt'ullâh muazzam (ta'zîm, azamet sahibi) ve müşerref (teşrif, şeref sahibi) olunca kendisine Mekke bir kale, harem 13[122] bir hisar, harem'e de mîkatlar avlu (harem) olarak kılınmıştır. O mîkatlara ulaşan kimse için, oraları

1[110] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 372.

2[111] Cem': Müzdelİfe'dir. Kelimenin asıl ma'nâsı bir yere toplamaktır. «Nİhâye» adlı eserde bildirildiğine göre :* Hz. Âdem (A.S.) ^le Hz. Havva cennetten çıktıktan sonra burada buluştuklarından Müzdelife'ye bu şekilde «Cem» denilmiştir.

Bİr rivayete göre Arafat'a arafât denmesinin sebebi bir süre ayrılıktan sonra, birbirlerini tanımaz halde İken Hz. Âdem İle Havranın orada bir araya gelip görüşüp tanışmalarıdır. Bu süre bir rivayete göre allı saat, bir rivayete göre altı gün, bir rivayete göre altı ay, bir rivayete göre attı senedir.

3[112] Tavâf-ı sader: Mekke-i Mükerreme ile civan sakinlerinden olmayıp, taşradan .hacca gelerek âfâkî nâmını alan hacılara mahsûstur ki, bir dönüş, veda tavafından ibarettir.

4[113] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 372-373.

5[114] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 373.

6[115] Mîkât: İbâdet için tahdid olunan zaman ve mekân demektir. Hacca niyyet edilmek için durulan yer ma'nâsına gelir. Burada mekân için istiare olunmuştur. (Vânî)

7[116] Zü'l-Hukyfe: Bu yer Mekke ile Medine arasında olup Medine'ye 4 mil (7.580 km.), Mekke'ye ise 200 mile (379 km.) yakın mesafededir. Mekke'ye en uzak olan mîkâttır.

Fahr-i Kâinat (S.A.V.) Efendimi/, burada ihrama girmişlerdir.

Vaktiyle burada bir ağaç olduğu, Peygamber (S.A.V.) Efendimizin oraya iki mescid inşa ettirdiği rivayet edilir. Bi'ri Ali diye bilinen kuyu oradadır.

Bu mrîkat; Medînelilerin mîkatı olduğu gibi, ba;;ka memleketlerden olup da oradan geçen Hacı adaylarının da mîkatıdır.

8[117] Zât-ı Irk: Mekke'ye 2 merhale (90,480.m.) uzaklıkta bulunan bir yerdir.

9[118] Cuhfe: Mekke-i Mükerreme'ye 3 konak (136.440 m), Medîne-i Münevvere'ye 8 konak (363.840 m), denize ise 6 mil (11.370 km) uzaklıkla olan bir köydür.

Cuhfe'nin eski adı Mehya'dır.

10[119] Kam: (Karn'ül-Menâzil): Mekke'ye 2 konak (90.960 m) mesafededir.

11[120] Necid: İç Arap Yarımadasının Kuzey ve Batı taraflarım içine alan, üç tarafi çötle Çevrili, diğer taraftan Hicaz ve Yemen'e açık olan bölgedir.

12[121] Yelemlem: Mekke'ye 2 konak (90.960 m) mesafede olan bir dağın ismidir. Bu dağ Tihâme dağlarına dâhildir.

13[122] Harem: Mekke-i Mükerreme ve etrafının bitkilerinin kesilmemesi, hayvanlarının avlanmaması İçin etrafından sınır tâyin edilmiş ve işaretlenmiş mahallin adıdır.

Harem-i Mekke: Medîne-i Münevvere (Taybe) tarafından 3; Irak, Tâif ve Yemen taraflarından 7; Cidde tarafından 10; Tâİf yolunun üzerinde olup ancak ihrâmlı geçmek caizdir.

Ancak, eğer Mekke'ye girmek isteyen kimse mîkatten içeride olursa, onun mîkâti jhıll'dır. Yâni şayet mîkattan içeride ve Mekke'den dışarıda olursa onun için mîkat denen yerdir ki o da mîkatlar ile harem arasındadır.

Mekke halkından olan kimseye Hacc için mSkat, haremdir. Umre İçin mll'dır. Çünkü Hacc Arafâttadır. Arafat ise hıll'dadir. Bu durumda o kimsenin ihramı haremdendir. Umre ise haremdedir. Bu şekilde onun ihramı hıll'dandır. Bu da o kimse için bir çeşit yolculuk meydana gelmesi içindir.

İhrama girmek isteyen bîr kimse, abdest alır. Gusl etmesi daha iyidir (müstehabdır). Temiz izâr [1][123] ve ridâ [2][124] giyer, güzel koku sürünür, ve iki rek'at namaz kılar.

Yalnız Hacca niyet eden kimse şöyle der:

«AUâhümme innî üridüi hacce feyessirhü lî vetekabbelhü minni»

«Yârabbi, ben Haccetmek istiyorum. Bunu bana kolay kıl ve benden kabul buyur.» Bundan sonra Telbiye okur ve Hacca telbiye ile niyet eder. Telbiye «lebbeyk» demektir. Lebbeyk «Tesniye — ikil» laf-zıyle gelmiştir. Bundan maksâd birbiri ardına icabeti çoğaltmaktır. Ma'-nâsı: «Ben, ikâmetten sonra ikâmet etmek suretiyle tâatında mukîm olurum» demektir. Bu «Elebbe bil mekânı ve lebbe bihî» den gelir. Bir kimse bir yerde durup ayrılmaz şekilde ona bağlandığı zaman, böyle denir.

Telbiyeden murâd şu duayı okumaktır:

«Lebbeyk AUâhümme lebbeyk; lebbeyke lâ şerîkeîeke lebbeyk, in-nelhamde venni'mete leke vel'mülke lâ şerîkeîeke.»

«Allah'ım, ben Sen'in emrine her zaman itaat ederim. Sen'in için ortak yoktur. Da'vetine dâima saf kalblilikle ve doğrulukla uyarım. Şüphe yok ki hamd de, nimet de, mülk de; San'a mahsûstur, Sen'in ortağın yoktur, Allah'ım.» demektir. Hacca niyet bununla başlar.

Bu duadan bir şey eksiltmek caiz değildir. Eğer bundan fazla olursa caizdir.

Hz. Ömer' (R.A.) den rivayet .edilen telbiye şudur ;

«Lebbeyk zenna'mâi velfadli'l haseni, Iebbcyk mağruben ve mer-hûben üeyke.»

Ma'nâsı: (Tekrar tekrar icabet Sana... Ey nimet ve güzel fazilet sahibi. Senden korkarak ve Sana can atarak tekrar tekrar icabet Sana.)

Şayet muhrint olan kimse Hacc veya Umre için niyet edici olduğu halde telbiye etse veya nafile bir bedene taktîd etse, O kimse telbiyede muhrim olduğu gibi, bununla da ihrama girmiş olur. Taklîd : Bedenenin boğazına kilâde bağlamaktır. Bedene, Mekke'de kurbân edilen de-* veye veya sığıra derler. Ya da nezr ettiği bir bedeneye veya bir avın cezası olan bir bedeneye kurbanlık nişanı taksa veya av cezasına benzer yâni geçmiş yılda cinayet sebebiyle vâcib olmuş kurbân gibi bir bedeneye gerdanlık (kılâde) taksa ve o bedene ile beraber Haccı murâd ederek yoneîse veya o bedeneyi ileri göndererek sonra yönelip bedeneye yetişse veya o bedeneyi mut'a yâni Umre ile Haccı beraber yapmak için gönderip ihram niyetiyle yönelse, her ne kadar o mut'aya yetiş-mese de o kimse şüphesiz ihrama ^girmiş (muhrim) olur. Burada, «...İhrâm'a girmiş olur.» cümlesi, «...Niyyet edici olduğu halde telbiye etse...» cümlesinin cevâbı (cezası) dır.

Bunun aslı şudur : Hacca başlamak sadece niyet ile hâsıl olmaz. Çünkü niyet ancak fiil ile beraber olursa sahîh olur. Bu durumda, eğer niyet telbiyeye bitişik (beraber) olursa, o kimsenin niyeti sahîh olup, muhrim olur. Eğer hayvana nışân koyma, Hacca yönelmek ile beraber bitişik olursa, onun niyeti fiile bitişik olduğundan başlamış olur. Fiilin niyete bitişik olması, ihramın Özelliklerindendir. Çünkü nişan koyma (taklîd), şevkle beraber Haccın fiülerindendir. Vikaye sahibinin : «Veya nafile bir bedene taklîd etse (nişan koysa)» sözünü babın sonunda îrâd etmesinin yeri uygun değildir. Nitekim bu husus aşikârdır.

Eğer bedenenin hörgücünü, kurban olduğu bilinmesi için yararsa veya sırtına bir çul atarsa ya da bedeneyi Hacc mut'asından gayrisi için gönderip kendisi ona yetişmezse veya bir koyuna nışân korsa, o kimse muhrim olmaz. [3][125]

İhrâmlıya Yasak Olan Şeyler Ve İşler :

Muhrim ihramdan sonra refes'den sakınır. Refes cimâ'dır. Çünkü, Yüce Allah (C.C.) :

«Oruç tuttuğunuz günlerin gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız size helâl kılındı.» [4][126] buyurmuştur.

Bazıları : «Refesden maksâd, çirkin sözdür. Çünkü çirkin söz, ci-mâın sebeblerindendir. Cima' gibi o da haram olur,» demişlerdir. İh-râmlı yasaklardan ve suç sayılan şeylerden sakınır. Yasaklar (menâhî) mutlak olarak haramdır. Ancak ihramda haram olması namazda ipekli libâs giymek ve Kur'ân kıraati ile coşmak (çığlık atmak) gibi daha şiddetlidir. Hacda cidalden de sakınmak gerekir. Cidal: Arkadaştan, hizmetkârları ve kiracıları ile çekişmektir.

İhrâmlı kimse deniz avı değil, kara avı öldürmekten sakınır. Çünkü Yüce Allah (C.C.) :

«İhramda bulunduğunuz müddetçe size kara avı haram kılındı.» [5][127] buyurmuştur.

O ava eli ile işaretten ve avcıya delil olmaktan da sakınır. İşaret, huzurda olan av için; delâlet hâzırda bulunmayan için gerekir.

Muhrim ihramdan sonra güzel koku sürünmekten, tırnaklarını kesmekten, yüzünü ve başını örtmekten, başını ve sakalını hatmi çiçeği ile yıkamakdan sakınır. Hatmi nebatı yâni « h 11 m î » ile kay'dolmasının sebebi: O çiçeğin güzel kokusunun olmasıdır. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, o, güzel koku hükmüne girer. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, başda olan zararlı böcekleri öldürür. Bu durumda ondan kaçınılır. Hilafın fâidesi (semeresi), dem (kan akıtmak, kurban) vâcib olmakda

---

Mekke-i Mükerreme'ye 6 fersah (34.110 m.) mesafede bulunan Ci'râne tarafından 9 mil mesafedir. Bu hududun dışında ve mîkat yerlerinin İçinde kalan yere Hill denir. "

[1][123] izâr; peştemal şeklinde olup aşağıya doğru sarkıtılan ihram parçasıdır.

[2][124] Ridâ; Omuzdan örtülen ihram parçasıdır.

[3][125] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 373-377.

[4][126] Bk. Bakara sûresi (2), âyet :" 187.

[5][127] Bk. Mârde sûresi (5), âyet: 96.

ortaya çıkar. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, kurban vâcib olur. İmâ-meyn' (Rh.AIeyhimâ) e göre sadaka vâcib olur.

Yine muhrim, sakalını Jkırkmaktan; başını tiraşdan; bedeninin kılını tıraşdan; gömlek, don, dikilmiş katlan, sank ve mestlerini giymek-den sakınır. Ancak, eğer pabuç bulamayıp mestlerin topuğundan aşağısını keserse olur. Güzel kokulu şey ile boyanmış olan Hbâsdan da sakınır. Ancak güzel kokulu boya ondan gittikden sonra giyebilir. Hamama girmekden, Beyt'in gölgesinde oturmakdan ve mahmude gölgelen-mekden sakınmaz.

Mahmil: Birinci mîm'in üstünüyle ve ikinci nrîm'in esiresiyledir. Birinci mîm'in esiresiyle ve ikincinin üstünüyle olursa, büyük hevdec'e 1[128] derler, büyük mahfedir.

Beline kemer bağlamakta, yâni muhlimin dikilmiş olsa da onu böğrüne bağlamasında mahzur yoktur.

Namaz kıldıkdan sonra yüksek sesle telbiyeyi çokça söyler. Ya da yüksek bir yere çıkarken veya bir dereye inerken veya râkiblere (binek-lilere) rasladığında veya seher vaktinde yüksek sesle çokça telbiye eder.

Mekke'ye girdiği zaman, Mescid-i Haram ile başlar. Beyt-i Şerifi (Ka'be'yi) gördüğü vakitte tekbîr ve tehlîl eder. Ondan sonra, tekbir ve tehlîl edici olduğu halde ve namazdaki gibi iki ellerini kaldırarak Ha-cer-i Esvede yönelir (istikbâl eder) ve onu istilâm eder. Yâni iki elleri ile Hacer-i Esved'e yapışır ve öper. İstilâm : Fukahâya göre, iki avuç içini taşın üzerine koyup ağzı ile öpmeğe derler. Eğer öpemez ise, iki avuç içi ile mesh eder.

Eğer Müslümanlara ezâ etmeksizin istilâma kadir olursa yapar» eğer kadir olmazsa eli ile mesh edip elini öper. Eğer bu ikisini de yapamazsa, tekbir, tehlîl; Yüce Allah' (C.C.) a hamd ve Nebî-i Ekrem' (S.A.V.) e salevât okuyarak Hacer-i Esvede yönelir. Muztabi' olduğu halde, yâni ridâsını sağ koltuğu altına alıp ucunu sol omuzu üzerine atmış şekilde, kudüm tavafını yapar. Hatîm'in arkasından tavaf eder. Hatim, altın oluk tarafında duvardan bir parçadır. Hatîm, «kırmak» ma'nâsına gelen «hatm» dendir. Hatîm denmesinin sebebi, Beyt'den kırılmış bir parça olduğu içindir. Çünkü başlangıçta ö, Beyt; yâni (Ka1-be) 'den idi. Böyle olduğu için arkasından tavaf edilir.

Hattâ, bir kimse tavâfda hatîm ile Beyt-i şerîf aralığına girse, ihtiyâten caiz olmaz. Lâkin, eğer bir musallî yalnız hatime yönelse yine caiz değildir. Çünkü Ka'be'ye yönelmenin farzıyyeti Kitâb'ın (Kur'ân'-ın) nassı ile sabit olmuştur. Bu durumda ihtiyaten, haber-i vâhid ile sabit olanlarla edâ edilmez.

Ka'be'nin kapısını takib eden yönü tutarak yâni tavaf eden kimsenin sağ tarafını takîb eden yönü alarak - ki Hacer-i Esved'e yöneldiğinde tavaf edenin sağı kapı yönüne oîur, - Hacer-i Esved'den başlar. Bu yöne giderek, Hacer-i Esved'den Ka'be'nin kapısına kadar olan aradaki şeye mültezemı denir. 2[129]

(Hacı) yedi kere tavaf eder. 3[130] Ancak Ük üç tavâfda Hacer-i Esved'den Hacer-i Esved'e kadar remel eder. Remel; iki saf fin arasında salına salına yürüyen bahâdır (yiğit) gibi, yürürken İki omuzu silkmektir. Bu üç tavaf, ıztıbâ 4[131] ile olur. Bu silkinme, Müşrikler; Yes-rib (Medine) humması, Müslümanların bedenlerini zayıflatmış, dedikleri vakitte, müşriklere, yiğitlik göstermek sebebiyle yapılmıştı. Bilâhare, sebebin ortadan kalkmasından sonra, Resûlüllah* (S.A.V.) in zamanında ve ondan sonra hükmü bakî kalmıştır. Tavafın geri kalan dördünde, tavaf eden kimse kendi yürüyüş biçimi üzere yürür.

Tavaf eden, Hacer-i Esved'e her uğrayışında, yukarıda anlatılan istilâmı yapar. Rükıı-ü yemânî'yi istilâm mendûbdur. İmânı Muham-med' (Rh.A.) den, rükn-ü yemânî'nin istilâmı sünnettir, diye rivayet edilmiştir. Bu ikisinden başkası istilâm olunmaz. Tavafı bitirmek, Hacer-i Esved'in istilâmı İle olur. Bundan sonra Makâm-ı İbrahim yanında veya Mescid-i Harâmfın bir başka yerinde her yedi şavttan sonra iki rek'at namaz kılmak vâcib olur. Bu tavafa, tavaf-ı kudüm ve tavâf-ı tahiyye adı, verilir. Âfâkî olanlar (yâni Mekke halkından olmayıp dışarıdan gelenler) için sünnettir.

Tavaf eden, namazdan sonra dönüp Hacer-i Esved'i selâmlar. Mes-cid'den çıkıp Safâ'ya'gider. Beytullâh'a yönelerek tekbîr, tehlîl; salâtü selâmda bulunur ve iki ellerini kaldırıp dilediği duayı eder. Ondan sonra Merve tarafına doğru yürür ve iki yeşil milin (işaretin) 5[132] arasında sa'y eder, Merve üzerine çıkar ve Safa üzerinde yaptığı işi Merve üzerinde de yapar. Zikredildiği üzere bunu yedi kere yapar. Safâ'-dan başlayıp Merve'de bitirir. Yâni Safa'dan Merve'ye 6[133] kadar bir şavttır. Sonra Merve'den Safâ'ya kadar diğer bir şavttır. Sa'yın başlanılması Safa'dan ve bitirilmesi - ki o yedinci sa'ydîr - Merve üzerinde olur. Sahih olan kavi budur.

Diğer bir rivayette : Safa'dan Merve'ye ve Merve'den Safâ'ya bir şavt' (bir tur) dır. Bu takdirde bitirme Safa üzerinde olur. Ondan sonra (hacı) Mekke'de ihramU olarak oturur. Beyt'ullâh'ı dilediği kadar nafile tavaf eder. İmâm yâni halîfe veya naibi, Zi'1-hiccenin yedinci günü zevalden ve Öğle Namazından sonra hitabet eder.

Malûm olsunki : Hacda üç hutbe vardır. 7[134] Birisi, terviye gününden bir gün öncedir. Bu yukarıda zikredilendir. İmânı bu

---

1[128] Hevdec: Deve üstünde kadınların binmesi ivin üslü kubbeli küçük mahfil. Bu mihaf-feden ayrıdır.

2[129] Musannif; .tavaf edenin sağına* gelen taraftan bağlıyacağını söylüyorsa da, bu hesap Hacer-i Esved'in karşısına dikildiğine göredir. O anda hacmin yüzü Ka'he'ye gelir, sağ omuzun un baktığı taraf tavafa başlıyacağı yerdir. Tavafa başlayınca Ka'be dâima hacının sol tarafında kalır.

3[130] Gayetülbeyân'da da böyle geçer.

4[131] Iztıbâ; ihramı sağ koltuk altına alıp ucunu sol omuz ü/erine atmaktır.
Hacer-i Esved: Ka'be-İ Muazzamanm doğusunda ve kapısının yanındaki köşededir.
Ka'bti-i Muazzama'nin dört rüknü vardır. Hâcer-t Esved'in bulunduğu köşeye riikn-ü esved,; ondan sonrakine rükn-ü yemânî denir. Bu iki rükne vemâniyvAn d;ı denir. Diğer iki rükne ise, şâmiyyân denir.
Rükn-ü esved'de; hâcer-i esved'in bu rükünde bulunması \e Hz. İbrahim1 (A.SJ in attığı temeller üzerine, kurulmuş bulunması sebebiyle iki fazilet vardır.
Rükn-ü Yemânî'de ise; Hz. İbrahim1 (A.S.) m attığı [emeller üzerine kurulmuş olması fazileti vardır. Şâmî rükünlerde ise bu faziletler yoktur. Bundan dolayı, rükn-ü esved öpmek, e! veya sopa ile istilâm olunmak suretiyle iki sünnetle husûsiyyet kazanmıştır. Rükn-ü Yemânî İse; fazileti bir olduğu için. yalnız el ile istilâm edilir, öpülmez.

5[132] İki mil: Bunlar Bain-r Vâdîde hervele mahalli için alâmet kılınmak maksadıyla biri diğerinden uzakta; biri ye^il diğeri kırmızı olmak üzere, mil şeklinde ma'ruf iki işarettir. (Nihâye)

6[133] Safa ile Merve: Ka'be, civarında bulunan iki küçük dağdır. Sa'y denilen Hacc ibâdeti bunların arasında yapılır. Safa'dan başlıyarak Merve'ye gitmek bir sayılmak şartıyla bu iki dağın arasında yedi defa gidip gelmeye sa'y derler.
Nemire; Arafat civarında bir yerdir. Ajafâttan sayılmaz.
Cemrtri Kübrâ: Şeytan taşlanan üç yerden birinin ismidir. Vaktiyle burada bir ağaç bulunduğu rivayet edilir.
Meş'ari-Harâm : Müzdelife denilen yerde bulunan bir dağdır. Ulemâdan bazılarına, göre Müzdeiife'nin her yeri Meş'ari Harâm'dır. Câhilİyyet devrinde Araplar Hacc esnasında Müzdelİfe'ye iner, orada vakfe yaparlardı.
Ci'rânc: Mekke ile Tâif arasında bir yerdir. Mekke'ye daha yakındır.

7[134] Arefe günü İmâmın hacılara hutbe okuması eumhûr-u ulemânın ittifakı ile sünnettir. Bu hususta mu hâl ek't edenler yalnız Mal ikilerdir.

hutbede insanlara haccın menâsikini, Mina'ya çıkmayı, Arafât'da kılınan namazı ve Arafât'dan geri dönmeyi öğretir. Zi'I-hicce ayının sekizinci günü Sabah Namazını Mekke'de kılınca, Mina'ya çıkılır. Sekizinci günün fecri, terviye gününün tan vaktidir. Terviye diye adlandırılmasına se-beb, Hacılar o günde develeri suya kandırdıkları yâni suladıkları içindir.

Arafe gününün Sabah Namazı vaktine kadar Mina'da kalınır. Ondan sonra Arafat dağına gidilir. Arafat dağının tamâmı mevkıf (durulacak yer) dır. Ancak, hadîsde rivayet edilen şeyden dolayı Batn-ı Ura-ne 1[135] durak (vakf) yeri değildir.

Zevalden sonra, Öğle Namazından önce imâm (Halîfe) iki hutbe okur. Bu hutbe Haccıtı ikinci hutbesidir. Cuma Namazının hutbesi gibi okur. Yâni iki hutbe arasında imâm oturur. İmâm bu hutbede Arafât'-da ve Müzdelife'de vukufu, cemre atmayı, kurbân kesmeyi, tıraş olmayı ve ziyaret tavafını öğretir. İmâm Öğle Namazı vaktinde bir ezan ve iki ikâmetle, Öğle Namazını ve İkindi Namazını kılar. Zeylaî (Rh.A.) böyle zikretmiştir.

Şayet bir kimse Öğle Namazını yalnız veya imâm veya naibinden başka bir cemaat ile kılsa - bu tefrî (hüküm) Vikaye sahibinin tefrî'in-den daha güzeldir. Nitekim bu husus dirayet (ilim) ehline gizli değildir - ondan sonra o Öğle Namazını kılan kimse Hacc için muhrjm olsa, Öğle ile İkindinin arasını bir vakitte birleştirmesi caiz olmaz. Ancak İkindi Namazını vaktinde kılmak caiz olur.

Ondan sonra imâm, sünnet olan bir gusl ile vakfeye gider. İmâm, devesinin üzerinde, Cebel-i Rahmet'in 2[136] yakınında Ka'be'ye yönelerek vakfeye 3[137] durur. Cehd ile duâ eder ve Haccın menâsikini insanlara öğretir. İnsanlar da imâmın ardında, yakınında Ka'be'ye yö-nelip imâmın sözüne kulak verip dinleyerek vakfeye dururlar. Güneş battıkdan sonra Müzdelife'ye 4[138] gelirler. Müzdelife'nin hepsi durak yeridir. Ancak Muhassir 5[139] deresi, durak yeri (mevkıf) değildir. İmâm, Cebel-j Kuzah yanına iner. Akşam Namazı ile Yatsı Namazını ezan ve ikâmetle kılar. Burada Akşam ile Yatsı Namazı, Yatsı vaktinde bir arada kılınır. Akşam Namazı yolda veya Arafat'ta eda edilirse, fecr tülül etmediği müddetçe iade edilir. Eğer Akşam Namazı, Yatsı Namazı vaktinden önce kılınırsa, İmâm A'zam (Rh.A.) ve İmâm Mu-hammed' (Rh.A.) e göre caiz değildir. Fecrin tulûundan önce iadesi vâ-cibdir. Çünkü cevazın yokluğuna dair hükm, Yatsı ile bir arada kılmanın faziletine yetişmek içindir.' Bundan dolayı onun vakti, fecrin tulûuna varıncaya kadardır. Şayet onu Yatsı Namazı ile beraber bir arada kılmanın imkânı yok olursa kaza düşer. Çünkü kaza vâcib olsa, ya bir arada kılmanın (cem'in) faziletinin kazası vâcib olur - bu ise muhaldir, çünkü bunun benzeri yoktur. - veya namazın kendisinin kazası vâcib olur. Namazın kendisi ise vaktinde eda edilmiştir. Onu kaza etmenin de bir sebebi yoktur. Sabah Namazını gales'de yâni gecenin sonundaki alaca karanlıkta kılar. Ondan sonra vakfe yapıp tekbir, tehlîl, telbiye ve tasliye edip duâ yapar. Müzdelifc'de bu vakfe vâcibdir. Hattâ özürsüz terk etmekte dem (kan akıtmak, kurban) vâcib olur. Sabah ortalık ağardığı vakit Mina'ya gelinir. Batn-ı Vâdî'den 6[140] yedi aded ufak taş cemret'ul-akabeye atar. Yâni hazfen yedi çakıl taşı atılır. Hazf; parmaklar ile çakıl taşı atmaya derler. Muğrib'ul-Lüga'da : Atarken baş parmağı şehâdet parmağının ucuna koymaktır, denmiştir.

Her bir çakıl taşını atmada tekbir alınır ve şu duâ okunur :

Bismîllâhi Allâhu Ekberu rağmenliş'şeytani vehizbihî AUâhüm-mec'al haccî mebrûren ve sa'yı meşkûren ve zenbî mağfûren.»

Ma'nâsı : «Büyük olan Allah'ın adıyla başlayarak şeytanı kahır ve Allah'ın rızasını murâd ederek bu taşı atarım. Yâ Kabbi! Haccımı makbul, sa'yımı meşkûr ve günâhımı mağfur (bağışlanmış) kıl.» demektir.

Hacc-ı ifrâdı yapan kimse telbiyesini, cemre-i akabenin 7[141] taşlarından ilk taş ile keser, ondan sonra, dilerse kurban keser. «Dilerse» denmesine sebeb; hacc-ı ifrâd yapan kimsenin kurbânının tatavvu' olmasındandır. Söz ise hacc-ı ifrâd yapan hakkındadır. Ondan sonra başının kılını parmak ucu miktarı kırkar. Tıraş olması efdaldir. Kadınlardan gayrisi Hac'da yasaklananlar helâl olur.

İmâm, Zi'1-hiccenin yedinci gününde yaptığı gibi, hutbe okur. Bu, üçüncü hutbedir. Bu hutbede, Mina'dan çıkışı ve sader tavafını öğretir. Ondan sonra ziyaret için tavâî eder. Ziyaret tavafının farz olduğu daha önce geçmişti. Eğer o Nahr günlerinin birinde remel ve sa'yi evvelki tavâfda yaptı ise, remelsiz ve sa'ysiz, yedi şavt ile tavaf eder. Eğer evvelki tavâfda remel ve sa'yi yapmadı ise, ziyaret tavafını, zikredil-diği üzere, remel ve sa'y ile beraber yapar. Eğer ziyaret tavafını nahr günlerinden sonraya bırakırsa, dem vâcib olur. İnşâAllâhu Teâlâ, bunu yakında, cinayetler babında açıklıyacağız. Ziyaret tavafının ilk vakti nahr gününün fecrinin tulûundan sonradır. O nahr gününde tavaf, diğer nahr günlerinden efdaldir. Bu ziyaret tavafını yapmakla nikâhlı kadınları ona helâl olur. Ondan sonra yine Mina'ya gelir ve nahr günlerinin ikinci gününün zevalinden sonra üçüncü cemreyi taşlar. Hayf mescidini takib eden cemreden başlanır. Ondan sonra Akabe'yi takib eden cemre taşlanır. Yedişer yedişer çakıl taşları atılır. Her taş atışta tekbir alınır. Durur, Yüce Allah' (C.C) a hanjd ve sena, tehlîl, tekbîr ve Nebi (S.A.V.) Hazretlerine salavât okur. Bu duruş öyle bir taşlamadan sonra olur ki, ondan sonra

---

İmâm Şafiî' (fth.A.) ye göre; hacc esnasında dört yerde hutbe okumak mesnûn olmuştur. Bu dört yer şunlardır:

a) Zi'1-hicce'nin yedinci günü 'Beyt-i şerîf'de Öğle Namazı kılındıktan sonra,

b) Arafât'da Batn-ı Urane denilen yerde, e) Bayram günü,

d) Teşrik günlerinin ikincisinde, okunur.

Hanefilere göre; haceda üç yerde hutbe meşru olmuştur. Bunlar; Zi'1-hicce'nin yedisinde, Arafe günü Arafât'da, Zi'1-hicce'nin onbirinci günü Mina'da okunur.

1[135] Urane: Ayn'ın Ötüresi ve râ'nın üstünüyle Arafat'ın hizasında bir vadinin adıdır. Ne-bîyyi Ekrem (S.A.V.), şeytanı orada görmüştü. Bundan sakınarak., o yerde hiç kimsenin vakfeye durmamasını emretmiştir.

2[136] Cebel-i Rehmet; Arafat in ortasında bulunan bir dağdır. Vakfeyi burada yapmak müstehâbdir.

3[137] Vakf e:, İbâdet yapmak için durmaktır.

4[138] Müzdelife; Arafâltan dönen hacıların geceleyip vakfe yaptıkları yerdir.

5[139] Batn-ı Muhassir (Muhasser): Vaktiyle Ebabil kuşlarının Allah (C.C.) emriyle üzerlerine taş atmaları sebebiyle Ebrehe ordusunun fillerinin geçmekten âciz kalarak hezimete uğradığı vâdîdir. Böyle isimlendirilmesi, orasının bir tehassur ve nedamet mahalli olmasındandır.

Ya da «Orada durmadan koşularak yomlunduğundandır.» Kuhist^nî Muhassire'ye, vââi'cf-nâr da derler.

6[140] Batn-ı Vâdî: Urâne (Arene) vâdîsidir. Buna Kuzah da denilir. Bu yer Arafat'tan de-ğildİr. Ulemâdan yaîmz İmâm Mâlik (Rh.A.) onu Arafâitan saymıştır.

7[141] Cemre: Ufak taşların toplandığı yerdir.

Cemre-i akabe'den maksâd; Büyük Cemre'dİr. Bu yer Mİna'nın Mekke tarafındaki hududunda olup ResûlüÜah' (S.A.V.) in Hicret için Ensârla bey'at akdettiği yerdir.

yalnız bir taşlama kalır. Yâni birinci taşlamadan ve ikinci taşlamadan sonra durur. Üçüncü taşlamadan sonra durmaz. Nahr gününün taşlamasından sonra da durmaz. (Hacı), ellerini kaldırarak haceti için dua eder. Ondan sonra ertesi günü, yine böyle ertesinin ertesi günü, eğer eğlenirse zikredildiği şekilde amel eder. Bu eğlenme müstehabdır.

Eğer dördüncü günde, zevalden önce taşları atsa caiz olur. O kimsenin dördüncü günün fecrinin- tulûundan önce Mina'dan Mekke'ye çıkması caizdir. Fecrinin tulûundan sonra çıkmak caiz değildir. Eğer fecrinin tulûuna kadar durursa, ona cemreleri taşlamak vâcib olur.

Binici olduğu halde taş atmak caizdir. İki evvelki cemrelerde yâni hayf mescidini takib edende ve sonra onu izleyende yaya olarak taş atmak efdaldir. Cemre-i akabede ise yaya olarak taş atmak efdal değildir.

Taş atma gecelerinde Mina'da yatmamak mekruhtur. Çünkü Re-sûlüllah (S.A.V.) taşlama gecelerinde Mina'da yatmıştır. Hz. Ömer (R.A.), taşlama gecelerinde orada kalmayı terk edeni cezalandırırdı.

Yine.malını ve ihtiyâçlarını kendinden önce Mekke'ye gönderip kendisinin Mina'da taş atmak için kalması da mekruhtur. Çünkü bu durum kalbinin malı ile meşgul olmasına yol açar.

Mekke'ye döneceği zaman muhassaba iner. Muhassab 1[142] bir yerin adıdır. Ona Ebtah'da derler. Resûlüllah (S.A.V.) oraya inmişti. Ondan sonra sader için yedi şavt üzere, remelsiz ve sa'ysiz tavaf eder. Bu vâcibdir. Yalnız Mekke'lilere'vâcib değildir" Sonra zemzemden 2[143] içer ve Ka'be'nin eşiğini öper. Göğsünü ve yüzünü mültezem üzerine koyar. Mültezem, Hacer-i Esved ile Beyt'ullâh'ın arasıdır. Ka'be'nin örtüsüne yapışıp bir müddet ihtimamla duâ edip Ka'be'den ayrılacağı için ağlar. Mescidden çıkıncaya kadar geri geri yürüyüp döner.

1[142] Muhassab: Ebtah'a bitişik bir yerdir. Resûlüllah (S.A.V.) ikinci gün öğleden sonra tuşlarını atmış ve öğle namazını muhassab'a varıncaya kadar geciktirmişti.

Ulemâ, tahsîbin >ânİ muhassabda konaklamanın sünnet olup olmadığında ihtilâf etmişlerdir. Mancfiler'le diğer btuı ulemâya göre sünnettir. Bazılarına göre sünnet değildir.

2[143] ZEMZEM : Hz. İbrahim (AS), oğlu Hz. Ismûil (AS.) doğduktan iki sene kadar sonra, Hz, İsmail' (A.S.) İ kucağına ve Hz. Hâcer'i de. terkisine alıp Cebrail' (A.S.) in delaletiyle Mekke'deki Mescid-i Rarâm'm bugün bulunduğu yerin ve Mescid'İn yüksekçe bir yerinde ve Zemzem kuyusunun yukarısında bulunan büyük bir ağacın yan mu bırakmıştı. O tarihlerde Mekke'de hiç bir kimse bulunmadığı gibi, İçecek su da yoklu. Yanlarında içi hurma dolu meşin bir dağarcıkla içi su dolu bir kırba vardı.

Hz. İbrahim (A.S.), dönerken Hz. Hâcer arkasından koşmuş ve «Ey İbrahim! Bizi bu vâdide bırakıp da nereye gidiyorsun? Burada ne görüşecek bir kimse var, ne de hayat eseri!» demişti. Il?,. İbrahim bu sözlere aldırış etmeyip, yoluna devam etmek isteyince, Hz. Hâcer, «Bizi burada bırakmayı sana Allah mı emretti?» diye sordu. Hz. İbrahim (A.S.) de «Evet, Allah emretti.» diye cevab verdi. Bunun üzerine de Hz. Hâcer, «Öyle ise, Allah, bize yeter, O, bizi korur!» dedi.

Daha sonra da Hz. Hâcer, Ka'be'nin bugün bulunduğu yere döndü.

Hz. İbrahim (A.S.) de oradan ayrılıp Seniyye mevkiinde görülmeyecek bir yer kadar ilerleyip, yüzünü Ka'be'nin bulunduğu yere döndürdü ve ellerini semâya doğru kaldırarak, tbijâhim sûresi'nin 27. inci âyetinde nâzü olan duayı etti.

Diğer taraftan Hz. Hâcer ve çocuğu kırbadaki su ile bir süre idare ettiler, ama su tükenince çaresizlik içinde kaldılar. Hz. İsmail susuzluktan kıvranmaya başladı. Annesi Hz. Hâcer'de son derece üzülerek Ka'be'nin yerine en yakın mesafedeki Safa tepesine çıktı. Bir kimseler görebilirim düşüncesiyle etrafına bakınmaya başladı. Fakat, hiç kimseler görünmüyordu. Bunun üzerine Safa'dan inip Merve tepesine kadar hızla gitti. Oradan da etrafa bakındı. Hiç kimseleri göremedi. Bu iki tepe arasında yedi kere gitti geldi. Son defasında Merve'de iken, kulağına ard arda bir ses geldi. Hz. Hâcer, «Ey seslenen kişi! Sesini bize duyurdun; eğer bize yardım edebilirsen, yardım et.» dedi. O sırada Zemzem kuyusunun bulunduğu yerde Cebrail (A.S.) göründü. Ve iki ayağının ökçesi İle veya kanadı ile yeri kazdı; en sonunda su çıktı. Hz. Hâcer'de avuç avuç kırbasını doldurdu, diğer taraftan da su boş yere akmasın diye bir gölcük yaptı. Fakat, su alındıkça yerinden kaynıyordu. Kaıdi hâline bırakılsa bir nehir olacaktı. Sonra, Hz. Hâcer bu sudan hem kendi içti ve hem de oğlu Hz. İsmail' (A.S.) e içirdi. Cebrail (A.S.): «Sakın helak oluruz diye korkmayın! İşte, şurası Beytûllâh'm yeridir. O Beyt'i şu çocukla babası yapacaktır. Muhakkak ki Allah, bu İşi yapacak olanları zayi etmez.» dedi, (Hz. Muhammed (A.S.) ve İslâmiyet, M. Âsim Koksal)

Ka'be'ye otuzsekiz arşın (215.84 m.) kadar mesafede bulunan Zemzem kuyusuna bu ismin bazılarına göre suyunun çokluğundan dolayı, bazılarına göre de Hacıların kalabalık oluşları sebebiyle verildiği rivayet edilir. Diğer bir rivayete göre de; Hz. İsmail'-(A.S.) in annesi Hz. Hâcer'İn suyun yerden fışkırması sırasında, üzerini örtmesi, etrâ-fini çevirmesi sebebiyle bu ismi almıştır. Bu soo görüş, İbn-i Abbâs (R.A.) indir ki, hu hususta fföyle söylemiştir: «Eğer o zaman zemzembı etrafı çevrilip, ürtülınesevdi, yeryüzüne taşar, herşeyi doldururdu.»

Zemzem'e; Zemmem, Zümmiznı, Zümâzîm, Rakdaîu Cebrail, Hamıetül Melek (Meleğin (Cebrail'in) yere vurarak çıkarttığı su) de denilir.

Cenâb-ı Hak bu mübarek Miyu (zemzemi) Hz. İsmail (A.S.) e içirtmek ve O'ıîu suya kandırmak için halketmişti.

Zemzem'in çok meziyetleri (üstünlükleri) vardır. Bu mevzuda bazı rivayetleri naklediyoruz :

Cafer-i Sâdık (R.A.) der kî:

«Zemzem, suların »n tatlısı, en hoşu, eıı lezzetlisi, en soğuğu idi. Diğer suları istilâ etti; Allah (C.C.) orada safî bir pınar halketti, u, diğer suyu ifsâd eni.»

İba-İ Abbas (R.A.) der ki:

«Zemzemden kana kana içmek., nifaktan kurtuluş vesilesidir.»

Mücâhİd (R.A.) der ki:

«Zemzemi şifâ için içersen Allah Teâlâ şifâ verir. Susuzluktan kurtulmak için içersen susuzluğunu giderir. Açlıktan kurtulmak için içersen açlıktan kurtarır. (Ne iyin İçersen yerine gelir.)»

Muhammed b. Ahmed el-Hemezânî der ki:

«Zemzem (kuyusu) yukarıdan aşağıya altmış zira idi. Dibinde üç göz (kaynak) vardı: Gözün biri : Rüknü Esved'in hizasında, ikincisi : Ebû Kubeys ve Şafii'nin hizasında, üçüncüsü: Merve hizasında idi. Sonra suyu azalıp toplandı. (H. 223 / veya 224) Bu arada, Ömer b. Ferec er-Ruhhaci'nin Mekke'deki işlerle ilgili Halifesi (vekiii) Muhammed b. Dahhâk, onu dokuz zira kazdırdı. (H. 225). Yağmur ve sel sularının da katılmasıyla Zemzem'in suyu oldukça çoğaldı...»

Haber (Hadîs) de şöyle geçer:

Hz. İbrahim (A.S.), İsmail' (A.S.) ı Ka'be mahalline koyup da geri dönmek istediğinde Hz. Hâcer: «Bizi kime bırakıyorsun?» dedi. Hz. İbrahim (A.S.) da «Allah'a» diye cevab verdi. Bunun üzerine Hz- Hâcer: «Hasbünâllah!» diyerek dönüp çocuğu (îs-mail) nun yanına geldi. Bir müddet sonra suyu tükendi, sütü kesildi. Hz. Hâcer'İ üzüntü bastı. Çocuğu için tasalanmaya başladı. Çocuğu (Hz. Ismaîli) orada bırakıp Safa'ya çıktı. Bir su kaynağı veya şahıs görebilmek İçin bakındı durdu. Hiç bir Şey göremeyince Rabbına dua etti ve Rabbı O'nu suladi. Nitekim Hz. Hâcer Merve'ye gelince aynı şeyi tekrarladı. Bu arada yırtıcı hayvanların sesine benzer bir ses duydu. Oğlu İsmail (A.S.) için korkup yanına gittiğinde O'nu bir göz (kaynak) den su çıkarır vaziyeti* buldu ki, o su yanağının yanından fışkırmaktaydı. Bir rivayete göre, topuklarının altından fışkırmaktaydı. Hz. Hâcer bunu görünce hemen taşıp dağılmaması için etrafını toprakla çevirdi... Eğer böyle yapmasaydı, <ıkıp giden bir kaynak olurdu...»

(Mu'cemü'l-Buldan, Yâkûtel-Hamevi)

Zemzem kuyusu elan, Mescid-i Haram içinde, Hâv:er-: Esved kösesi karşısında ve köşeden sekiz metre uzakta bir odada olup 1.8 m. yüksek olan bir taş bileziği vardır. Bu odayı istanbul'da Beylerbeyi Camü'ni yaptırmış olan Birinci Sultan Abdülhamîd Hân yaptırmış olup, zemini mermer döşeli ve duvarlara doğru meyillidir. Duvar diplerinde olukları vardır. Kuyuya su sızmayacak şekilde ustalıkla yapılmıştır. Kuyu ağzı, bu hi-. zâdan birbuçuk metre kadar yüksektir.

(Seâdet-İ Ebediyye, H. Hilmi IStk)

Mekke'ye 1[144] girmezden önce Arafat'ta vakfe eden kimse için kudûm tavafını terk etmek caizdir. Terk etmekle üzerine bir şey lâzım gelmez. Çünkü kudüm tavafı sünnettir.

Bir kimse Arafe gününün zevalinden sonra Nahr gününün sabahına kadar olan zaman içinde bir müddet vakfeye dursa veya gece uyku ile veya gece bayılma ile geçse ya da bulunduğu yerin Arafat olduğunu bilmese vakfesi sahih olur. Çünkü Haccın rüknü olan vukuf mevcuttur.

Hacc-ı ifrâd yapan kimsenin arkadaşı, onun için tehlîl ederse sahih olur. Çünkü o arkadaş, arkadaşlık yapmaya aralarında anlaşmış-larsa, her birinin diğerinden bizzat yapmaktan âciz oldukları şeyde yardım isteyebilir. İhram bu seferde maksûd. (kasdedilmiş) dur. Onunla izin delâlet yönünden sabit olur. Çünkü şayet bir insan dostu için ihrama girmeye izinli kılınıp da sonra o dostu bayılsa veya uyuşa onun için ihrama girdiğinde ittifakla sahih olur. Bu da onun gibidir: Şayet o bayılmış olan kimse ayılsa veya uykudan uyansa ve Haccın fiillerini yerine getirse câîz olur. O arkadaş bü'asâle (asaleten) kendisi için ve binniyâbe (vekâleten) diğeri için muhrîm olur. Bir kimse Arafat'ta vakfe yapmasa, onun Harcının vakti geçer. Gelecek yıl tavaf eder, sa'y eder ve tehallül edip (İhramdan çıkıp) kaza eder.

Kadın da, zikredilen hallerin hepsinde erkek gibidir. Lâkin kadın yüzünü açar, başını açmaz. Açıkdan telbiye etmez, remel etmez ve iki mil (işaret) arasında sa'y etmez. Başını da tıraş etmez. Ancak saçının ucundan keser. Dikilmiş libâs giyer. Kalabalıkta Hacer-i Esved'e yaklaşmaz.

Kadının ha'yzı 2[145], tavâfdan başka menâsiki menetmez. Çünkü tavaf mescidde olur. Hayızlı için mescide girmek caiz değildir. Hayz, Haccın iki rüknünden sonra, yjini Arafat'ta vuku! ve ziyaret tavafından sonra sader tavafını yâni veda tavafını düşürür.

Büdn : (bâ) nın ötmesi ve (dâl) in sükûnu ile bedene'nin çoğuludur. Şeriata göre, deve ve sığırdan olur. Hedy ise; deveden, sığırdan, ve davardan olur. Nitekim, inşâallâhu Teâlâ, yakında açıklaması gelecektir. 3[146]

Kıran Ve Temettü' Babı

Kıran, lügat yönünden iki şeyin mutlak bir şekilde bir araya gelmesidir. Fukahâ'nın örfünde ihlâl demektir. İlüâl : Hac ile umreyi beraber yapmak için tekbir ile sesi yükseltmektir. Kenz'de, ihlâl : Umre ve Hac ile mikâttan ihlâldir, 4[147] denmiştir. Zeylaî (Rh.A.) : «İhlâlin şart kılınması rastgele vâki olmuştur. Hattâ bir kimse ehlinin dâiresinden veya memleketinden çıktıkdan sonra mîkâta varmadan önce Hac ve Umre için ihrama girse caizdir. O kimse kırana niyet etmiş olur,» demiştir. Bundan dolayı ben burada; «Hac aylarında veya Hac aylarından önce, mîkâttan veya mîkâttan önce, Hac ve Umre için tekbir ile sesi yükseltmektir.» dedim. Kâfî'de de böyledir.

İhramla girmek isteyen kimse, kıldığı iki rek'at namazdan sonra şöyle der :

«Allahümme inni ürîdül hacce vel umrete feyessirhümâ lî ve ta-kabbelhümâ minnî.»

«Ey Rabbîm! Ben Hac ve Umre yapmak istiyorum. Bu ikisini bana müyesser kıl ve bu ikisini benden kabul eyle.»

Umre için yedi şavt ile tavaf eder. İlk üç şavtta remel yapar. (Yâni omuzlarını silkerek çalımlı yürür.) ve tıraş olmaksızın,

---

1[144] MEKKE : Hz. HAcer ile oğlu, zemzem kuyusu babında yaşarlarken gunim birinde oraya Yemenli Cürhümîlerden bir topluluk geldi ve Mekke'nin alt tarafına yerleştiler. Onların da suya ihtiyacı vardı. Zemzem kuyusunun bulunduğu^ yere bir kuşun gelip gittiğini görünce, durumu tahkik için iki kişi gönderdiler. Bunlar da orada suyun bulunduğunu topluluklarına haber verdiler. Bunun üzerine, Mekke'ye geldiler. Hz. Ha-cer'i Zemzem kuyusunun başında görünce : «Çevrene inmemize müsâde eder misin?» dîye sordular. Hz. Hâcer : «Bu suda bir hak İddia etmemek şartıyla inebilirsiniz» diye cevap verdi. Bunun üzerine Cürhümîler buraya yerleştiler. Hz. Häeer'de böylece ıssızlıktan kurtulmuş oldu. Cürhümîler orada ev bark yaptılar ve böylelikle de Mekke bir şehir haline gelmeye başladı.

Hz, İsmail (A.S.) büyüyünce, Cürhümîlerden Arabca da öğrenmiş ve onlardan bir kızla da evlendiriliriişti. Bîr süre sunra 90 yasına varan .Hz. Häırer vefat etti ve Ka'be'nin yanındaki «Hıcr-ı İsmail» denilen yere gömüldü.

Bir zaman sonra Hz. İbrahim (A.S.) Mekke'ye geldi. O sırada Hz. İsmail, Zemzem Kuyusunun yakınında büyük bir ağacın allında okunu yontuyordu. O sırada babasını görünce ayağa kalkıp karşıladı. Birbirlerine sarıldılar, Öpüştüler. O zamanlar Hz. İsmail otuz yaşında idi.

Hz. İbrahim, oğluna: «Yüce Allah, burada bîr Beyt yapmamı emretti!» diyerek, bugün Ka'be'nin bulunduğu yeri işaret etli.

KA'BE :

Hz. İsmail (A.S.), on dağdan taş taşıdı, Hz. İbrahim (A.S.) de Ka'be'nin duvarlarını Ördü. Duvarlar epeyce yükselince Hz. İsmail (A.S.) bugün de ziyaret edilen ve Hz, İbrahim' (A.S.) in, oğlunu ve ailesini görmeğe geldikçe, hayvanına inip binerken üzerine bastığı taşı (Makam-ı İbrahim) getirdi. Hz. İbrahim (A.S.) bu tası ayağının yanına iskele olarak koydu. Ve böylece inşâata devam etti. İnşâat bİtinee baba oğul Yüce Allah' (C.C.) a dua ettiler.

O zaman Ka'be'nin uzunluğu 30 zirâ, eni 22 zira, yüksekliği 7 zira idi; üzeri de tavan sızdı.

Ka'be-d Muazzama, bugün Mescid-i Haram ortasında olup 17 m. yüksektir. Kuzey duvarı 8.8, güney duvarı 7, doğu duvarı 11.9, batı duvarı 12.8 metredir. Kapısı yerden 1.7 m. yüksekte olup genişliği 1.7 m., yüksekliği ise 2.7 metredir. Duvarlarının iç yüzü ve zemini renkli mermerlerle kaplıdır.

Daha sonra Hz. İbrâhfm (A.S.) insanları Hacca davet emrini aldı. (Hac sûresi, âyet: 27). Bunun üzerine Hz. İbrahim (A.S.) Makâm-ı İbrahim'deki taşın üzerine (başka bir rivayette Ebû Kubeys dağma) çıktı, ^hadet parmaklarını kulaklarına tıkadı ve dört tarafa yönelerek : «Ey insanlar! Beytullâh'ı Tavaf ve ziyaret etmenizi Rabbiniz size farz kıldı! Rabbinizİn dâvetine icabet'ediniz!», diye seslendi. Hz. ibrahim' (A.S) in sesini dünyanın dört bucağında olup da Hac etmesi mukadder olan kimselerden ana karnında, baba sulbünde İşitmeyen ve «lebbeyk Allahümme lebbeyk = Buyur Allah'ım buyur! Emrine a'mâdeyim) nidalarıyla icabet etmeyen kalmadı.

Ka'be'nin inşâsı hakkındaki diğer rivayetler de şöyledir :

Bir rivayete göre Ka'be ilk önce Melekler veya Hz. Âdem (A.S.) tarafından, ikinci defa da Hz. İbrahim (A.S.) ve Hz. İsmail (A.S.) tarafından yapılmış. Amâlika. Cür-hüm. Kureyş, Abdullah b. Zübeyr ve Haccac b. Yûsuf Sakafî tarafından, temellerinden itibaren yenilenmiş, Osmanlı Padişahları tarafından da hizmet muhtelif tarihlerde tekrarlanmıştır. (Hz. Muhammed (A.S.) ve İslâmiyet, M. Âsim Koksal)

2[145] Bir keresinde Hz. Âişe (R.Anhâ) Mekke'ye 8-10 mil mesafede bulunan Şerif denilen yere geldiklerinde hayz görmüş ve Haccdan mahrum kalıyorum (.'[Klişesiyle ağlamıştır. Bu durumu gören Peygamber (S.A.V.) Efendimiz yanma giderek, teselli it,"iu : Bu, Allah'ın Âdem kızlarına takdir ettiği bir şeydir» buyurmuştur.

Buharı bu hadisle istidlal ederek hay/tn Âdem' (A.S.) in kızlarına şâmil oiduğunu söylemiş; Onu ilk defa Benî İsrail kadınlarının gördüğünü iddia edenlere red cevâbı vermiştir.

Aslında Hakemin sahîh bir isnâdla Hz. İbn-i Abbâs' (R.Anhünıâ) dan rivayet ettiği bir hadisde:

«Hayz Hz. Havva cennetten çıkarıldıktan sonra onunla başlamıştır» denilmiştir. (Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi. Ahmed Davudoğlu)

3[146] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 377-388.

4[147] İhlâl: Lebbeyk, diyerek sesi yükseltmektir.

sa'y eder. (Hedy sevk etmemiş olan) Mutemetti' bunun aksinedir. Bundan sonra Haccın işlerine başlar. Kudüm tavafını yapar ve ifrâd Haccmda açıklandığı üzere sa'y eder. Yedisi Umre için, yedisi haccın kudüm tavafı için olmak üzere ondört şavt edip ondan sonra o ikisi için sa'y etmek suretiyle Hac ve Umre için iki tavaf ve iki sa'y yapmak mekruhtur. Bunun mekruh olması, Umrenin sa'yini geri bıraktığı ve kudüm tavafını öne geçirdiği içindir.

(Hacı) Nahr gününün remyinden (yâni taş attıkdan) sonra kıran için kurban keser. Eğer kurbandan âciz olursa, üç gün oruç tutar ki o üç günün sonu Arafe günüdür. Yedi gün de teşrik günlerinden sonra, ne vakit dilerse oruç tutar. Bu orucu gerek Mekke'de tutsun ve gerekse Mekke'den başka yerde tutsun müsavidir (fark etmez). Eğer o üç gün geçip gider de oruç tutmazsa dem (kurban) gerekir.

Umreden önce vukuf ile Umre bâtıl olur ve o kaza edilir. Umrenin terkinden dolayı dem vâcib olur ve kıranın demi düşer.

Temettü' : Hac aylan içinde bir yılda, bir kimsenin ailesi ve kendisi arasında sahih ilmâm [1][148] ile ilmâmsız Hac ve Umrenin arasım bir-leştirmesidir.

Hidâye'de, temettü': Bir seferde ailesi ile ikisi arasında sahih ilmâm olmaksızın iki nüskün edasını terfiktir. Yâni iki ibâdeti birbirine arkadaş (beraber) etmektir, denmiştir.

Gâyet'ül-Beyân'da denmiştir ki : Hidâye sahibinin dediği sözle te-mettu'un mânâsı tamam olmaz. Çünkü iki ibâdetin edasının terfiki (beraberliği); şayet ailesi ve kendi arasında sahih ilmâm ile ilmâmsız hâsıl olsa, ve o iki ibâdetin biri Hac aylarından başkasında ve diğeri Hac aylarında olsa ona temettü1 adı verilmez.

Yine, şayet iki ibâdet Hac aylarında olup, biri o yıhn Hac aylarında, diğeri başka yılın Hac aylarında olsa; ehli ve kendi arasında da sahih ilmâm ile ilmâmda bulunsa, yme temettü' adı verilmez. Bu İmâm Ebû Bekr er-Râzî' (Rh.A.) nin sözü ile te'yid edilmiştir. Bundan sonra; bu takdirde temettü', ailesi ile sahih ilmâm bulunmaksızın bir yılda, Hac aylarında, Hac ile Umreyi bir araya getirmektir, demekle kayd etmek gerekir, denmiştir.

İnâye sahibi, ona cevap verip : «Gâyet'ül-Beyân sahibinin bu sözü, Hidâye sahibinin zikrettiği ve onun tefsiridir. Terfikin Hac aylarında, bir yılda olması ise şarttır. Biz onu yakında zikredeceğiz» demiştir.

Ben «Bu husus tartışmalıdır,» derim. Çünkü lafzın ıstılah! ma'nâsına göre açıklaması, ancak ismi ta'rif olur. Bu durumda onun (efradım) cami ve (ağyarını) mâni olması vâcib olur. Nitekim bu, yerinde anlatılmıştır.

Şayet sınırlandırılmışın efradından olmayan ta'rîfe dâhil olursa, mâni* olmaz ve o ta'rif sahih olmaz. Bundan dolayı burada, zikredilen ibareyi seçtim.

Bu durumda, Hac ile Umreyi bir araya getiren mutemetti' Hac aylarında Umre niyeti ile mîkattan ihrama girip Umre için ilk tavafında telbiyeyi keserek tavaf eder ve sa'y yapar. Tıraş olur veya saçını kırkar. Umrenin işlerini bitirdikten sonra haremden ihrama girer. İhramın mescidde olması şart değildir.

Terviye gününde Hac niyetiyle ihrama girer. Onun terviye gününden önce ihramlı olması efdaldir. İfrâd Haccı yapan gibi Hacceder. Lâkin o kimse ziyaret tavafında remel yapıp tavâfdan sonra sa'y eder. Zira bu tavaf Hac için ilk tavaf olur. İfrâd Haccı yapan bunun gibi değildir. Çünkü ifrâd Haccı yapan, bir kere sa'y eder ve ayrıca; kurbân keser; o kurbân da temettü' kurbânıdır. Udhiyye kurbânı, temettü' kurbânı yerine geçmez. Eğer temettü' için kurbandan âciz olursa, Kıranda olduğu gibi, üç gün Hacda ve yedi gün döndüğü vakitte oruç tutar.

Umrenin ihramından sonra üç gün oruç tutmak caizdir. İhramdan önce caiz değildir. Orucun Arafeye kadar ertelenmesi mendûbtur. Çünkü Hac ayları, üç gün oruç için vakittir. Lâkin sebeb tahakkuk et-tikden sonradır. O da ihramdır. Yine, Kıranda da hal böyledir. Lâkin ertelemek efdaldir. O üç gün ardı ardına yâni aralıksız oruç tutmaktır ki sonu Arafe günüdür. Çünkü oruç, kurbânın bedelidir. Bu durumda, kurbân için takdir olunînası dileği ile vaktinin sonuna kadar orucu^ertelemek müstehab olur. Eğer mutemetti' hedyini (kurbanlığını) sevk etmek isterse ihrama girip de sevk eder. Sevk etmek yâni önünce göndermek, yedmekten efdaldir.

Ancak hedyi sevk mümkün olmadığı takdirde onu yeder (tutup götürür).

Bedene'nin boynuna kılâde (alâmet, gerdanlık) bağlar. Kılâde, bedenenin üzerine çul örtmekten evlâdır. Çünkü kılâdenin Kur'ân'da zikri geçmektedir. Yüce Allah (C.C.) :

yâni «Haram olan ayları (Hac aylarını) da gerdanlıksız ve gerdanhklı kurbanlıkları da...» [2][149] diye buyurmuştur.

Bedenenin hörgücünü sol tarafından yarmak mekruhtur. Bu doğruya en yakın (uygun) olandır. Çünkü Nebi (SAV) : Sol tarafından onu kasden yaralamış, sağ tarafından ise tesadüfen yaralamıştır, Ebû Hanîle' (Rh.A.) nin bu yapılan şeyi kerih görmesine sebeb : Bedenenin hörgücünü yarmak, işkence olduğu içindir. Nebîyyi Ekrem' (S.A.V.) in bu işi yapmasına sebeb şudur: Müşrikler o bedeneye taarruzdan kaçınmazlar, ancak bedenenin hÖrgücü yarılmışsa çekinirlerdi.

Denmiştir ki: İmâm A'zam (Rh.A.), ancak kendi zamanının insanlarının işaretlemelerini kerîh görmüştür. Çünkü işaretlemede ileri gittikleri için, yarmaktan dolayı hayvanın ölmesinden korkulurdu.» Bîr kavle göre de : İmâm A'zam' (Rh.A.) in kerîh görmesi, gerdanlık takmayı tercih etmesindendir.»

Mutemetti', Umreye âit işleri yapar. Şayet o bedeneyi sevk etmişse, Umreden çıkmaz. Fakat, eğer bedeneyi sevk edici değilse Umreden çıkar. Nitekim bu husus daha önce geçmiştir.

Bundan sonra, Temettü' Haccı yapan kimse, tervîye gününde ihrama girer. Onun, Terviye gününden önce ihrama girmesi etdâldir Nitekim bu, daha önce geçmiştir. O, Nahr gününde tıraş olmakla iki ihramından da çıkar. Çünkü Onun Hacda tıraş olması, namazdaki selâm gibi, onu ihramdan çıkarır.

Mekke halkı ancak İfrâd Haccı yapar. Yâni onlar için Temettü' ve Kıran yoktur. Çünkü Temettü' ve Kıranın meşrûiyyetleri, iki yolculuğun birini düşürmek suretiyle rahatlık içindir. Bu ise âfâkî hakkındadır. Bir kimse hedy sevk etmeksizin, Umrenin işlerini eda ettikden sonra memleketine dönerse, ehli ve kendi arasında sahih ilmâm ile ümâm bulunduğundan temettü'u bâtıl olur. Bu ifâde (elemme..), melzûmun zikredilip lâzımın kasdedilmesi kabîlindendir. Çünkü sen temettu'-un ma'nâsını biliyorsun : Hedy sevk etmeksizin umrenin işlerini edâ eden kimse, memleketine döndüğü zaman ilmâmı sahih olup temettü'u bâtıl olur. Hedyi sevk ile beraber mutemetti' olur. Çünkü o kimse hedyini sevk etse, ehli ile ilmâmı sahîh olmaz, Bu durumda onun temettu'dan çıkması caiz olmaz. Böylece, Mekke'ye dönmesi vâcib olur. Şayet dönüp Hac için ihrama girse mutemetti' olur,

---

[1][148] Umara: Nüzul (inmek, gelmek, ziyaret) dir.
Sahih Umâm: Bir kimsenin ihram sıfatı taşımaksızın bir müddet İçin vatanını (ailesini) ziyaretten ibarettir,
(Nihâye; Dürer Haşiyesi, Hâdİraî)

[2][149] Bk. Mâide sûresi (5), âyet: 97.

Eğer o kimse Umre için, Hac aylarından önce dört şavttan az tavaf edip Hac aylarında o tavafı tamamlayarak Haccetse, mutemetti' olur. Çünkü bize göre, ihram şarttır. Onun Hac aylarından önce olması sahîh olur. Onda muteber olan fiillerin edâsıdır. Burada fiillerin edasının çoğu da mevcuttur. Bir şeyin çoğu için bütün hükmü vardır. Eğer Hac aylarından Önce dört şavt tavaf etse, mutemetti' olmaz. Çünkü o fiilin çoğunu Hac aylarından önce edâ etmiştir.

Bir Kûieli, Hac aylarında Umre işlerinden çıkarak Mekke'de veya Basra'da oturup o Umrenin yapıldığı yılda Hacc etse, o kimse müte-melü'dir. Çünkü birinci yolculuk, Basra'ya dönmekle son bulmamıştır, sanki o mikâttan çıkmamış gibidir. Eğer Umreye niyet edip Umre işleri bitmeden cima' ile Umreyi ii'sâd etse, Basra'dan ela Mekke'ye dönüp Umresini kaza ederek Haccetse, mutemetti' olmaz. Çünkü ilk yolculuğun hükmü, Basra'dan dönmekle bakî kalmış olduğundan, o Mekke'den çıkmamış, gibidir. Mekke'de oturan kimse için temettü' yoktur. Eğer ehli ve kendi arasında sahîh ilmâmla, ilmâmdan sonra dönüp Hac ve Umrenin ikisini de edâ etmiş ise mutemetti' olur. Çünkü o kimsenin, ilmâm edip ondan sonra Mekke'ye dönerek Hac ve Umrenin ikisini de edâ etmesi, yolculuk esnasında olmuştur. Zira, ilk yolculuk ilmâmla son bulmuştur. Bu durumda, bir yolculukda iki ibâdet (misk) bir araya geldiğinden o kimse mutemetti' olur. Ve o bunlardan hangisini ifsâd ederse, demsiz (kurbânsız) onu tamâm eder. Yâni bir kîmbe Hac aylarında Umreye niyet edip o Umrenin yapıldığı yılda Haccettiğinde o yılda geçen Umre ve Hacdan hangisini ifsâd ederse, kurbânsız tamâm eder. Zira ihramın sorumluluğundan çıkmak onun için ancak fiillerle mümkün olur. Ve müteıııetti'in demi de düşer. Çünkü bir seferde iki sahîh ibâdetin edası bir arada olmamıştır.

Kıran Haccı, Temettü' Haccıııdan cidaldir. Temettü' Haccı da if-râd Haccından efdaldir. Şu halde Kıran Haccı ikisinden de etdaldir.

1[150]Kıran Haccının efdal olmasına gelince; şüphesiz, Kıranda iki ibâdetin bir arada yapılması vardır. O, oruç ile itikâfı, Allah (C.C.) yo-, lunda bekçiliği ve gece namazını bir arada yapmaya çok benzer. İkincinin efdal olmasına gelince : Temettu'da bîr defada iki ibâdetin kısmen bir arada yapılması vardır. Böylece o Kırân'a benzemiş durumdadır. 2[151]

Cinâyetler Babı

Musannif, ihram giyenlerin hükümlerini açıklamayı bitirince, onlara aid arızaları (arız olan şeyleri) açıklamaya br.şladı. O arızalar (bozukluklar) : Cinayetler, ihsâr ve fevât (Haccın geçirilmesi) dır.

Cinâyât, cinâyet'in çoğuludur. Bu cinayet ile kasdedilen : İhrâmlı-nın yapamayacağı bir iştir. Sonra bu cinayet sebebiyle vâcib olan : Bazaıı bir kurbân, bazan iki kurbân ve bazan da sadaka olur. Baza ti sadaka veya dem (kurbân) olur, bazan ise bunlardan başka bir şoy olur. Musannif bunları açıklamayı dileyip demiştir ki: Baliğ olan bir îhramlı, eğer bir tam uzvuna ve daha fazlasına güzel koku sürerse, bir dem vâcib olur.

Tam uzuv : Baş, incik, uyluk ve bunların benzeri olan uzuvlardır.

İhrâmlı, başına kına yaksa - çünkü kına güzel kokulu şeylerdendir - veya bir uzvuna, zeytin ya da susanı yağı kullansa - eğer bunlar hâlis olursa - dem (kurbân) vâcib olur. Şüphesiz menekşe yağı gibi güzel kokulu ve bunun benzeri olan yağlarda ittifakla dem vâcib olur. Fakat, hâlis yağ, İmâm A'zamf (Rh.A.) a göre, dem gerektirir. İmâ-meyn' (Rh.AIeyhimâ) e göre sadaka gerektirir.

Ya da dikilmiş libâs giyse veya başını tam bir gün örtse, o kimse üzerine dem vâcib olur.

İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) dan : Şayet bir kimse yarım günden fazla başını örtse ona dem vâcib olur, diye rivayet edilmiştir.

Ya da ihrâmlı, başının dörttebirini tıraş etse veya hacâmet yerini veya iki koltuğunun birini veya kasığını veya boynunu tıraş etse ya da iki elinin ve ayağının tırnaklarını bir meclisde (aynı yerde) veya bir elinin ve bir ayağının tırnaklarını bir meclisde kesse, o ihrâmlıya dem vâcib olur. Çünkü elinin biri ve ayağının biri, iki eli ile iki ayağının dörttebiri olur. Bu durumda o bütün yerine geçer. Zikredilenlerin hepsi bir meclisde (aynı yerde) olursa bir dem vâcib olur. Bir demden fazla olmaz. Çünkü cinayet bir çeşittendir. Eğer iki eli ile iki ayağının tırnaklarını bir kaç meclisde (mahalde) keserse ve eğer her bir meclisde bir elini veya bir ayağını keserse, onun üzerine dört dem vâcib olur. Çünkü onda gâlib olan ibâdet ma'nâsıdır. Meclisin bir olması sebebiyle o ibâdetin ma'nâsı tedahül 3[152] ile kayıtlanır. Nitekim secde âyetinde olduğu gibi.

Eğer bir elin veya bir ayağın tırnaklarını bir meclisde kesse, üzerine bir dem vâcib olur. Çünkü tıraşda olduğu gibi, dörttebiri bütün yerine geçer. Eğer beş parmaktan daha azını keserse sadaka vâcib olur. Yakında bunun açıklaması gelecektir.

Ya da cünub olduğu halde kudüm tavafını veya sader tavafını yapsa veya abdestsiz olduğu halde farz için tavaf etse, - eğer farz ta-vâfda cünub olsa, bedene vâcib olur. Yâni farzda cünub olarak tavaf etse vâcib olan, bedenedir. Çünkü cenabet hadesden daha büyük pisliktir. İkisi arasında fark olsun diye cebr-i noksanı (noksan kıymetinin tamamlanması) bedene ile vâcib olur. Veya tavafın çoğunu cünûb olarak yapsa, yine bedene vâcib olur. Çünkü bir şeyin çoğu için bütün hükmü vardır - veya Arafat'tan, imâmdan önce çıksa veya farz olan yedi tavafın azım terk etse, yâni ziyaret tavafından üç şavtı veya iiçden azını terk etse, dem vâcib olur. Üç şavttan fazlasını terk ettiğinde, yâni dört şavtını veya dörtten fazlasını terk .ettiğinde o kimse ihrâmlı olduğu halde, tavaf edinceye kadar kalır.

1[150] Sadr'tiş-Şeriâ' (Rh.A.) ya göre de; Kıran, Temettü ve İfrfulcian daha faziletlidir.

2[151] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 389-393.

3[152] Tedahül; daha önceki bölümlerde de izah edildiği gibi : Bir şeyin, diğer bir şey'e, hacim ve miktarı fazla olmaksızın, girmesine (giriftliğine) denir. Yani muhrim haremin avını öldürdüğü zaman ona bir kıymet kâfidir. Eğer cinayet harem ve ihrama beraberce olursa o cinayetin esası o şekildedir.

Ya da sader tavafını terk etse, veya sader tavafından dört şavtı terk etse veya Safa iie Merve arasında sa'yi terk etse, veya Müzdelife'-de vakfeyi terk etse veya remyin tamâmını veya bir gününü veya birinci remyi (taşlamayı) veya birinci remyin çoğunu terk etse, yâni nahr gününde cemre-i akabenin taşlanmasını veya çoğunu terk etse veya şehvet ile zevcesine dokunsa veya şehvet İle öpse veya tıraş olmayı ya da farz tavafı nahr günlerinden sonraya bıraksa veya bir ibâdeti diğer ibâdetten önce yapsa, - remyden Önce tıraş olmak gibi ve kırana niyet eden kimsenin remyden önce nahrı ve zebhden önce tıraş olması gibi - Ya da nahr günlerinde Ilaccedici olduğu halde veya Umre yapıcı olduğu halde tıraş olsa dem vâcîb olur. Fakat nahr günlerinde haremden çıkıp haremden başka yerde tıraş olsa, İntanı A'zam' (Rh.A.) a göre, onun üzerine iki dem vâcib olur. Zeylaî (Rh.A.) böyle zikretmiştir.

Ya da süreyi'bitirmeden önce Haccedici olduğu halde haremden çıksa, ondan soma dönse, dem vâcib olur. Umre yapan, Haccedenîn aksinedir ki, haremden cıktıkdan sonra dönüp saçını kırksa, o zaman dem lâzım gelmez.

Vikâye'de : «HnTde Hac ve Umre için tıraş olsa, dem vâcib olur. HılJ'den dönüp ondan sonra saçım kırkan veya zevcesini öpen veya ona dokunan mu'temire dem vâcib olmaz» denmiştir. Ben derim ki : Bunda birkaç sebebden lekellüf (zorlanarak cevap vermeye çalışma) vardır.

Birinci sebeb şudur : Onun (»Hac veya Umre ile» sözünden kasdı, Haccm veya Umrenin ihramından çıkmak dolayısıyladır. Lafzın onun üzerine delâleti de tekellüften hâlî değildir. Bundan dolayı Fukahâdan bazısı demiştir ki: Her ne kadar vâki olana uygun değilse de «veya tıraş olsa» sözü babın başındaki «şayet ihramlı güzel koku sürünse» sözüne bağlıdır.

İkinci sebeb şudur : «Mu'temire dem vâcib olmaz» sözü için mal-tûfun aleyh [153] zâhirdeğildir. Velev ki onun kasdettiği ma'nâ açık olsun. Çünkü, «Mu'temir haremden çıkıp ondan sonra hareme dönüp saçını kırksa ona dem lâzım gelmez.o ma'nâsınadır. Gerçek ibare : "Veya Hacceden, süreyi bitirip çıkmadan önce haremden çıksa, ondan sonra hareme dönse, dem vâcib olur. Süreyi bitirmeden önce haremden çıkıp ondan sonra hareme dönen mu'temir saçını kırksa veya zevcesini Öp-se veya ona dokunsa, onun üzerine dem vâcib olmaz,» şeklinde olacakdı.

Üçüncü sebeb şudur : «Veya zevcesini Öpse» sözünün zahiri «saçını kırksa» sözünün -üzerine atf (râcî) edildiği zannını veriyor. Halbuki, «veya tıraş olsa» sözü üzerine ma'tûidur (râcidir). Bundan dolayı, burada ben ibareyi gördüğün şekie çevirdim.

Kurban kesmeden tıraş olaa Kıran sahibine iki kurban vâcib olur.

Bu söz babın başında «bir dem vâcib olur» sözündeki «dem» sözüne atf-dır. Zebhden (kesmek) önce tıraş olan kârin (Kıran sahibi) üzerine demin birisinin gerekmesi, kıran vaktinden önce tıraş olduğu içindir. Çünkü kıranın vakti zebhden sonradır. Birisi de zebhi tıraşdan sonraya bıraktığı içindir.

Rükn tavafını ciinûb olarak yapan kimse üzerine veya teşrik günlerinin sonunda temiz olarak sader için tavaf eden kimse üzerine - velev ki rükn için tavâfda hadesli olsun - bir dem vâcib olur. Yâni eğer-o, ziyaret tavafını cünûb olarak yapsa ve teşrik günlerinin sonunda sader tavafını temiz olarak yapsa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, iki dem vâcib olur. İmâmeyn (Rh.AJeyhimâ) bir dem vâcib olur, demişlerdir.

Eğer ziyaret tavafını abdestsiz olarak yapsa ve sader tavafını teş-rîk günlerinin sonunda temiz olarak yapsa itLifâkan bîr dem vâcib olur.

Aradaki fark şudur: İkinci sebebte sader tavafı ziyaret tavafına intikal etmez. Çünkü sader tavafı vâcibdir. Ve hades ile olan ziyaret tavafının iadesi müstehabdır. Vacibe intikâl etmez. Birinci se-bebde, sader tavafının ziyarete nakli vâcib olmuştur. Çünkü iade vâcibdir. Bu sader tavafının ziyaret tavafı yerine geçmesinde, kendisinden bedenenin düşmek faydası vardır. Halbuki ihramın başlangıcında meşru olan tertîb üzere fiiller için azimet mevcuttur. Öyleyse onun meşru tertibin hilâfına olarak niyeti bâtıl olur. Şu halde tavafı meşru tertîb üzere sarf etmek vâcib olur. Üzerinde aslî secde olan kimse şayet sehv için secde etse, o aslî secdeye sarf olunup (sayılıp) sehve sarf olunmadığı gibi. Ve âdeta o kimse, teşrik günlerinin sonunda ziyaret tavafını yapmış ve sader tavafı için tavaf etmemiş gibidir. İmdi İmâm A'zaın' (Rh.A.) a göre, sader tavafını terk ettiği için ona bir dem vâcib olur. Bir dem de ziyaret tavafını nahr günlerinden sonraya bıraktığı için vâcib olur. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ), «sader tavafının terki için bir dem vâcîb olur, ziyaret tavafı için ise bir şey yoktur,» demişlerdir.

Eğer bîr uzuvdan daha azına güze! koku sürerse, buğdaydan yarım sâ' tasadduk ona vâcib olur. Ya.da bir günden daha az vakitte başını örter veya dikilmiş libâs giyerse veya başının dbrttebirinden daha azını tıraş ederse veya beşden daha az tırnağını keserse veya ayrı ayrı oldukları hatde beş parmağının tırnaklarını keserse, yine buğdaydan yarım sâ' tasadduk ona vâcib oiur.

Ya da o kimse, kudüm tarafım ve sader tavafını abdestsiz olduğn halde yapsa veya sader tavafının yedi çav tının üçünü terk etse veya üç cemrenin bîrini terk etse veya diğer ihramlımn başını tıraş etse, buğdaydan yanın sâl sadaka vermek ona vâcib olduğu gibi zebh de vâcib olur. Ya da altı yoksula zebh'in etinden veya üç sâ' buğdaydan yiyecek sadaka vermek vâcib olur, veya üç gün qruc tutmak vâcib olur. (Yâni bu üç şeyin arasında muhayyerdir.)

Eğer ihrâmlı olan kimse özürlü olduğu için güzel koku kullanırsa veya tıraş olursa da böyle yapar.

İhrâmlının cimri] - unutmakla da olsa - farza vukuf dan önce Hac-cını ifsâd eder. Haccı tamamlaması ve bir kurbân vâcib olur. Onun, gelecek yılda Haccı kaza etmesi gerekir. O kimsenin ifsâd ettiği şeyi kaza vaktinde, karısından ayrılması vâcib değildir.

Farza vukûfdan sonra vat'ı (karısı ile cimada bulunma) Ham it-sâd etmez. Bir bedene kurbân etmek vâcib olur. Tıraşdan sonra vat' ederse, bir koyun kurbân etmek vâcib olur.

Umresinde, dört tavâfdan önce vat' etse Umresini ifsâd eder. O, bozulan Umresini tamamlar, kurbân keser ve Umresini kaza eder.

Umresinin dört şavtını tavaf ettikden sonra cimâda (cinsî münâsebette) bulunsa bir kurbân keser. (Cima) Umresini bozmaz.

Ya da ihrâmlı olan kimse bir av öldürse veya ihrâmlı, avı öldürene yol gösterse, gerek o gösterme ilk defa olsun, gerekse olmasın ve gerek unutarak olsun ve gerekse kasden olsun eşittir. O ihrâmlı üzerine avın cezası lâzım gelir.

---

[153] Ma'tûfuJi aleyh; Bağlat,"; bir rabl edatı ile kendisine bağlı olan kelime, metbû.

Şayet av, saldırıcı olmayan yırtıcı bir hayvan olursa, ceza vâcib olur. Saldırıcı ve yırtıcı hayvanı avlamjakda bir şey yoktur. Yâni ceza vâcib olmaz. Yahut av insana alışmış hayvan olursa veya paçalı (mü-servel) güvercin olursa, avın cezası vâcib olur. Müservel; bir güvercindir ki iki ayağında pantolon gibi tüy vardır. İmâm Mâlik (Rh.A.), «Paçalı güvercin insana alışmış kuşdur, kaz gibidir,» demiştir. Biz deriz ki: O, yaradılışının aslında avdır. Ancak ağırlığından dolayı uçmaz.

Yahut ihrâmlı, açhkdan veya bir başka zaruret Üe avı yemeye mecbur kalırsa yine avın cezası vâcib olur. O ceza ise, avın öldürüldüğü yerde veya öldürüldüğü yere yakın yerde iki âdil kimsenin takdir ettiği şeydir. Her ne kadar yırtıcı av hayvanı koyundan daha büyük olsa da, cezası koyundan fazla olmaz.

Sonra ihrâmlı o av için bir hedy satın alıp Mekke'de o hedyi keser. Veya o ihrâmlı yiyecek satın alıp her fakîre buğdaydan yarım sâ' veya hurmadan veya arpadan bir sâ"sadaka verir. Bir fakire bundan daha az tasadduk olmaz. Veya her fakirin yiyeceği için bir gün oruç tutar.

Eğer fakirin yiyeceğinden fazla geriye kalırsa, fakirin yiyeceği yarım sâ'dır. Fazla kalan ondan daha azdır. O fazlayı da tasadduk eder. Veya o fazla yerine bir gün oruç tutar.

O ihrâmlı avcıya avı yaralamasıyla veya onun tüyünü yolmasıyle veya uzvunu kesmesiyle (kıymetinden) eksilen şey vâcib olur. Yâni ihrâmlı kimse bir avı yaralasa veya tüyünü yolsa veya avın bir uzvunu kesse, ba'z (cüz) e kül ile itibâr olunması yönünden (kıymetinden) eksilen o şeyi Öder. Nitekim kulların haklarında bu böyledir.

Hayvanın kanadını yolmakla ve ayaklarını kesmekle o, korunma durumundan çıkmış olur. Çünkü avcı o avdan korunma âletini kaybettirmesiyle hayvanın güvenliğini yok etmiştir. Bu durumda onun cezasını öder.

Avın yumurtasını kırmasıyle, ihrâmlı üzerine yumurtanın kıymeti vâcib olur. Çünkü yumurta avın aslıdır. O yumurtanın av olma imkânı vardır. O yumurta bozulmuş olmadığı müddetçe ihtiyaten av sayılır.

Eğer o kırılan yumurta bozulmuş ise, kıran kimse üzerine bir şey lâzım gelmez. Avın yumurtası kırılmakla ve içinden ölü yavrusu çıkmakla o yavrunun diri olduğu haldeki kıymeti vâcib olur. Bu mesele şu üç durumdan hâlî değildir : Ya o yavrunun diri olup yumurta kırıldığı için öldüğü bilinir. Ya da o yavrunun yumurta kırılmazdan önce ölmüş olduğu bilinir. Veya o yavrunun ölümü yumurtanın kırılmasıyla mıdır, yoksa kırılmakla değil midir, bilinmez. O yavrunun diri olup yumurta kırılmakla öldüğü bilinirse, yumurtanın kıymetini kıran öder. Eğer kırılmazdan önce yavrunun ölü olduğu bilinirse, yumurtayı kırana bir şey lâzım gelmez. Eğer yavrunun ölümü yumurtanın kırılmasıyle olduğu bilinmezse, kıyâsa göre, o, yumurtadan başkasını ödemez. Çünkü yavrunun yaşadığı bilinmiyor. İstihsânen, o yumurtayı kıran kimseye yavrunun diri olduğu haldeki kıymeti vâcib olur. Çünkü yumurta yavru diri çıkmak için hazırlanmıştır ve vaktinden önce kırmak Ölümüne sebeb olmuştur. Bu sebeple onun cezası, ihtiyaten o yavrunun diri olduğu haldeki kıymetine nakledilir.

Yine - İnâyede de geçtiği gibi - Hacdan çıkmış bir kimsenin haremin avını kesmesi ile de ihrâmlıya avın kıymeti vâcib olur. Ve o kıymeti tasadduk eder. ,Helâl ile kaydın faydası yakında açıklanacaktır. Yine haremin avının sütünü sağan kimse üzerine sütün kıymeti vâcib olur. Çünkü süt avın cijzlerindendir. Böylece o, avın bütününe benzer.

Haremin kuru otluğunu ve kendi biten - insanların yetiştirdiği ve bitirdiği cinsden olmayan - ağacını kesmek de ceza gerektirir. İsterse o ağaç bir kimsenin mülkü olsun.

Musannifin bu sözü, Vikâye'de ve Vikâye'den başkasında bulunan c.mülk edinilmemiş ═ gayri memlûk» sözlerine işarettir. O söz faydalı değildir. Çünkü Hidâye sarihleri ve daha başkaları demişlerdir ki: Şüphesiz Harem'in kuru otluğu ve ağacı iki çeşittir: Bir çeşidi insanların yetiştirmesiyle meydana gelen ağaçtır. Bir çeşidi de kendi biten ağaçtır. Bu ikisinden her biri de iki çeşittir: Ya insanların yetiştirdiği şeyin cinsindendir, ya da değildir.

Birinci çeşit için; insanın yetiştirdiği iki nevi sebebiyle ceza icabetmez, İnsanın yetiştirdiği cinsten olmayan birinci nevî için de ceza icâ-betmez. Ceza ancak ikinci çeşidin ikinci sınıfıncladır. O da kendi bitip ve insanların yetiştirdiği cinsden olmayandır. Onda, insanın kendi mülkünden yetiştirdiği memlûk olması ile mülkünde kendiliğinden biten memlûk olması hükmü müsavidir ve kıymeti lâzımdır. Hattâ Fukahâ : «Bir adam mülkünde ümmüğaylân (müğaylân) 1[154] ağacı yetiştirse bir insan da onu kesse, o insanın o ağacın kıymetini mâlikine ödemesi gerekir. Şeriat hakkı için de bir kıymet ödemesi gerekir. Ancak eğer o ağaç kurumuş olursa, o vakit tazminsiz kesilmesi caiz olur.» 2[155] demişlerdir.

Şu dört şeyde oruç olmaz : Harem in helâl olan avının boğazlanmasında, sütünü sağmakda, kuru otunu ve ağacını kesmekde; bunlarda kıymetin yerine oruç tutmak lâzım gelmez. Çünkü burada vâcib olan, kıymeti tazmin (bedelini ödemek) dir. Keffâret değildir. Malların borcuna benzer. Öyleyse bu, oruç ile edâ edilmez.

Musannifin, «Haccdan çıkanın kesmesi» demesine sebeb; «Boğazlayan kimse eğer ihrâmlı olursa, kefaretinin oruç ile edâ edilir» olmasıdır. Nihâye'de böyle zikredilmiştir.

Harem'in kuru otları otlatılmaz ve kesilmez. Ancak ayrığı kesilir ve otlatılır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

«Harem'in otluğu biçilmez ve dikeni kesilmez.» 3[156] buyurmuştur. Ayrığını ise Resûlüllah (S.A.V.) istisna kılmıştır. Onun kesilmesi ve otlatılması caizdir. Mantarın da kesilmesi caizdir. Çünkü mantar bitkiden değildir.

Bitin ve çekirgenin öldürülmesiyle ihraırılı için az da olsa sadaka vâcib olur.

Karganın, dölengeç (çaylak) kuşunun, akrebin, yılanın, iarenin ve kuduz köpeğin öldürülmesiyle ihramhya bir şey lâzım gelmez. 4[157] Bazı rivayetlerde kurt da bunlar arasında zikredilmiştir. «Kuduz köpek ile murâd kurttur,» diyen de vardır.

Sivrisineğin, pire, kene ve kaplumbağanın Öldürülmesi ile de bir şey lâzım gelmez.

1[154] Mıyayiân: Çölde yetişen bir çeşit dikenli çalı, devedikeni (Carduus).

2[155] Harem ağact dört nevidir. Onlardan üçünün kesilmesi ve faydalanılması cezasız halâl-dır. Birinin kesilmesi ve onunla faydalanılması cezasız halâl değildir. Yani kesilmesine ceza gerekmez. Bunlardan üç evvelkiler: İnsanların yetiştirir oldukları cinsden olan ve onların yetiştirdikleri bulunan her ağaç; insanların yetiştirdikleri cinsten değil ise de onların yetiştirmiş oldukları her ağaç; insanların yetiştirdikleri cinsden olduğu halde kendiliğinden biten her ağaçtır. Halâl olmayan ağaç: İnsanların yetiştirdikleri cinsten olmayan ve hüdây-ı nâbit olandır. (Hindiyye)

3[156] üuhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî* Dâremî, Ahmed b. Hanbel.

4[157] Hz. Âişe' (R.Anhâ) den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resûlüllah (S.A.V.) bu raev-2Ûda şöyle buyururlar:
«Hayvandan beş nevî vardır. Bunların hepsi fâsıklardır. HılE'de de haremde de öldürülürler. Akrep, çaylak, karga, fare ve kuduz köpek.» (Müttefekunaleyh/

İhrâmUmn, sığırı, koyunu, deveyi, tavuğu ve ev kazını boğazlaması caizdir.

Yine helâlin yâni ihrâmlı olmayan kimsenin, bir ihramimin ona avı göstermeksizin ve kesilmesi için ona emretmeksizin avladığı ve boğazladığı avın ihrâmlı tarafından yenmesi caiz olur.

İhrânılı olmayan bir kimse elinde av ile Harem'e girse, o avı salıvermesi gerekir. Hidâye'de denilmiştir ki: Bir kimse Harem'e av ile girse, eğer o av, o kimsenin elinde ise, o kimseye o avı salıvermesi lâzım gelir. İmâm Şafiî (Rh.A.) bu görüşte değildir.

Nihâye sahibi: «Şafiî'nin hilafının zahir olması için, o hareme av ile giren kimse ihrâmlı olmayan kimsedir. Çünkü ihrâmlı olan kimseye o avın salıverilmesi, yalnız ihramla bü'ittifâk vâcib olur» demiştir. Bundan dolayı Ben; «İhrâmlı olmayan bir kimse (elinde av iie) Harem'e girse» dedim. «Elinde» sözünden murâd; onun yaralayıcı olan hakîkî elidir. Hattâ o kimse, av ,ile Harem'e girdiği zaman, av onun yükünde veya kafesinde olsa, o avı salıvermesi vâcib olmaz. Bunu Tâc'-uş-Şerîa (Rh.A.) zikretmiştir.[1][158]

İhrâmlı veya ihrâmlı olmayan kimse getirdiği av ile beraber Harem'e girdikden sonra, eğer satılan av, alıcı elinde mevcûd ise, o avın satılması reddedilir. Çünkü satış fâsiddir veya bâtıldır. Eğer av, alıcı elinde durmuyor ise, satıcı alıcıdan aldığı kıymeti verir. Yâni ihrâm-lının sattığı av, eğer duruyor ise geri verilir. Eğer zayi oldu ise, kıymeti vâcib olur. Gerek ihramlıya satsın ve gerekse ihrâmlı olmayana satsın müsavidir.

İhrâmlı olan kimsenip evinde veya beraberinde olan kafesindeki avı ihrâmlı olduğu için salıvermesi gerekmez. Çünkü ihram, avın mâlikiyetine ve muhafazasına karşı (muhalif) değildir. Birinci mesele bunun aksinedir.

Şöyle ki: Gerek ihrâmlı ve gerekse ihrâmlı olmayan kimsenin av ije beraber Harem'e girdikten sonra o avı salıvermesi gerekir. Çünkü o av Harem'in avı olmuştur. Eğer ihrâmlı olmayan bir kimse, ihrâmlının elinde olan avı alıp salıverse, o avın kıymetini öder. Eğer alıp salıveren kimse ihrâmlı olursa, ödemesi gerekmez. Bir ihrâmlı kimse, kendisi gibi bir ihrâmlının avını öldürse, o avın cezası ikisine de lâzım gelir. Yâni her birine avın bütün kıymeti lâzım gelir. Çünkü avı almış olan ihrâmlı kimse, avın güvenliğini yok etmeye kalkışmıştır. Öldüren kimse o güvenliğin yok olmasını sabit kılmıştır. Sabit kılmak ise ödemek hakkında başlamak gibidir. Duhûlden önce talâk şâhidlerinin şehâdet-ten dönmelerinde olduğu gibi. Bu durumda o avı tutan, öldürene tazmin ettirir. Çünkü öldüren kimse öldürmek sebebiyle almak işini sebeb kılmıştır. Bu durumda o, illetin illetine mübaşereti (vukuu, cereyanı) ma'nâsına olmuştur. Böylece, o ödemek ona havale edilir.

İfrâd Haccı yapan kimseye bir dem gerekmesine sebeb olan şey, kârin yâni Haccı Kıran yapan kimse üzerine iki dem lâzım gelmesine sebeb olur: Biri Hac için ve biri de Umre için. Ancak eğer o, ihrâmlı olmadığı halde mîkâtı geçerse, kârin için bir dem vâcib olur. Çünkü kârin üzerine mîkâtta vâcib olan bir tek ihramdır.

Zeylaî (Rh.A.), Şeyh'ul-İslâm'dan şöyle nakletmiştir: Kârin üzerine iki demin vâcib olması, Arafede vukûfdan önce vâki olduğu vakittedir. Arafe'de vukûfdan sonra ise, cima' hususunda kârin üzerine iki dem vâcib olur ve mahzûrât (Hac esnasında yasaklanmış diğer şeylerde) dan [2][159] bir dem vâcib olur.

İhrâmlı iki kimsenin öldürdüğü bir avın cezası, İki olur. Çünkü bu ceza fiilin cezasıdır. Fiil birden çok olunca, ceza dahî birden çok olur.

Eğer Harem'in bir avını ihrâmlı olmayan ifai kimse öldürseler, ceza birleşmiş olur. Çünkü Harem'in avının cezası, yerin cezasıdır. Yer İse birdir. Ceza da bir olur.

İhrâmlının avı satması, satın alması bâtıldır ve boğazlanması haramdır. O, yediğinin kıymetini öder. Boğazlamayan başka ihrâmlı yese kıymetini ödemez.

Bir geyik Harem'de doğursa, bir kimse o geyiği yavrusuyla beraber Harem'den çıkardığı zaman ikisi de Ölse, çıkaran kimse onları öder. Yâni geyiğin ve yavrusunun kıymetini öder. Çünkü av Harem'den çıktıkdan sonra, şer'an emin olmaya müstehıktır. Bundan dolayı o geyiği yerine bırakmak gerekir. Bu bırakma, bir şer'i sıfattır ki yavrulara da sirayet eder. Nitekim hür olmakda, köle olmakda, kitabette ve bunların benzerinde olanda sirayet ettiği gibi.

Eğer geyiğin cezası edâ edildikden sonra doğursa, o kimseye yavrunun cezası lâzım gelmez. Çünkü anasının cezası ödendikden sonra güvenlik bakî kalmaz. Zira halefin ulaşması aslın ulaşması gibidir.

Âfâkî olan kimse, Hac ve Umre yapmak istese, — Hac ve Umrenin irâde edilmelerinin sebebi şudur; çünkü bu ikisinden birini murâd etmese mîkâtın geçilmesiyle onun üzerine bir şey vâcib olmaz. — Hac ve Umreyi yapmak isteyen o âfâkî mî kâtı geçtiğinde ona bir dem lâzım gelir. O mîkâtı geçen âfâkî, mîkâta geri dönse veya yolda ihrama girdiği halde geri dönse, menâsikden bir nüske [3][160] başlamadan ilk defa olduğu halde telbiye de etse, ona lâzım gelen dem düşer. Musannifin, «tel-biye de etse» sözü, İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) in sözünden ayırdetmek-tir ki, İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, İhı ânı 11 olduğu halde bir kimsenin mîkâta geri dönmesi, demin düşmesine yeter. İmâm 'A'zam* (Rh.A.) a göre, İhrâmlı ve telbiye edici olduğu halde geri dönmesi gerekir. Eğer mîkâta geri dönmezse veya menâsikden bir nüske başladık-dan sonra geri dönse, tavaf veya Hacer-i Esved'i istilâm (selâmlamak; ona elini ve yüzünü sürmek) [4][161] başlayıp ondan sonra geri dönse, dem düşmez. Bu aynen Hac yapmak isteyen Mekkî ve Umresini bitirip çıkan mutemetti' gibidir ki bunlar Harem'den çıkıp ihrama girseler dem lâzım olmakda birinci meseleye benzerler. Çünkü Mekke'linin ihramı Harem'dendir. Umre ile mutemetti' olan da Mekke'ye girip Umre yaptığı zaman Mekkî olur; ihramı Harem'den olur. Bu durumda, bunların üzerine mikâtı ihrâmsız geçtikleri için dem vâcib olur.

Bir Kûfeli, bir ihtiyâç için bahçeye girse, onun için ihrâmsız Mekke'ye girmek caizdir. Onun mîkâtı, bahçıvan gibi, bahçedir. Benî Âmir Büstânı (Bahçesi) inikattan içeride ve Mekke'nin dışındadır. Kûfeli olan kimse ihtiyâcı için oraya girse, ona ihram vâcib olmaz. Çünkü bahçe, tazimi vâcib olan bir yer değildir. Şu halde Kûfeli ona girse, o bahçe halkına katılmış olur. Bahçe halkı için ise ihrâmsız Mekke'ye girmek caiz olur. Lâkin eğer Haccetmek isterse, onun mîkâtı bahçedir. Yâni bahçe ile Harem arasında olan Hıll'ın [1][162] hepsi bahçe gibidir. Bahçıvan ile oraya giren kimselere, eğer Hıll'dan ihrama girip Arafât'da vakfe yaparlarsa, bir şey lâzım gelmez. Çünkü onlar inikatlarından ihrama girmişlerdir. Bu durumda, eğer o ihrâmsız Mekke'ye girse, ona Hac ve Umre lâzım gelir. Mekke'ye ihrâmsız girmesi sebebiyle lâzım gelen şey ondan sahîh olur. Eğer o Mekke'ye girdiği yılda mîkâta çıkıp ihrama girer ve o yılda üzerine lâzım gelen Haccı yaparsa, sahîh olur. O yıldan sonra sahîh olmaz. İmâm Züfer (Rh.A.), «Sahîh olmaz, kıyâs da budur. Nezr sebebiyle ona lâzım gelen şeyden dolayı o, yıl değiştiği vakitte yapmış gibi olur.» demiştir.

---

[1][158] Hidâye şerhinde.

[2][159] El, ayak tırnaklarını kesmek gibi.

[3][160] Nüsk (men&rtk): Erkân ve usûl, ibâdet.

[4][161] İstilâm: Selâmlamaktır ki, gerek tavafa başlarken, gerekse tavaf esnasında Hâcer-İ Esved önüne gelindikçe ona yüzünü döndürerek namaza durur gibi el kaldırıp, tekbîr ve tehlü ile el (avuç içi) sürmek, (sonra iki avuç içini) öpmek, bu mümkün olmadığı takdirde maktan el sürme (koyma) işareti yapmaktır. Tavaf namazından sonra da Hâcer-i Esved istilam olunur.

Bizim için sahîh olmasına sefteb şudur : Şüphesiz o kimse terket-tiği şeyi vaktinde elde etmiştir. Çünkü onun üzerine vâcib olan, Mekke'ye girişi vaktinde, bu mahalle saygı göstererek ihrâmlı olmaktır. Yoksa onun ihramı ta'yin edilerek Mekke'ye girmek için olmak değildir. Yıl değiştikden sonra olan bunun aksinedir. Çünkü zimmetinde borç olmuştur. O ancak ihram ile, maksûd olduğu halde edâ edilir. Nitekim nezr edilmiş i'tikâfda olduğu gibi. Çünkü i'tikâf ayni yılın Ra-mazan'mda oruç ile edâ edilir. İkinci yılda olmaz. Nitekim bu daha önce geçmişti.

Bir kimse mîkâtını ihrâmsız geçse, Umre için ihrama girip Umresini ifsâd etse, Umre vakti geçtikden sonra kaza eder. Mîkâtı terk ettiği için ona dem yoktur. Çünkü o kimse kazasında, mîkâtm hakkını ihram sebebiyle mîkâttan kaza edici olmuştur.

Bir Mekkeli kimse, Umre için bîr şavt tavaf ettiği zaman Hac için ihrama girse, Haccı terk eder. Yâni o kimsenin Haccı terk etmesi gerekir. Çünkü İmâm A'zam' (Rh.A.} a göre, Mekkelinin iki ihramı bir araya getirmesi yasaklanmıştır. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre o, Umreyi terk eder. O kimseye dem lâzım gelir. Hac ve Umrenin kazası da lâzım gelir. Çünkü o kimse, başladıkdan sonra Hacda devam etmekten âciz olduğu için, Haccı kaçırmış gibidir. Bu durumda, Haccı kaçıran kimseye Hac ve Umrenin kazası lâzım gelir. Eğer o, Hac ve Umreden birini terk etmeyip ikisini de tamâm ederse sahîh olur. Çünkü o kimse, o ikisini gereken şekilde edâ etmiştir. Lâkin o ikisini birleştirmek yasaklanmıştır. Şer'î fiillerden nehy, meşrûiyyeti gerçekleştirir. Fakat, amelinde yasaklanmış şeyi işlemekle eksiğinden dolayı dem lâzım gelir. Bu dem Mekkeli için cebr (tamamlama) demidir. Âfâkî için şükür demidir. Bir kimse Hac için ihrama girse, ondan sonra Nahr Gününde diğer bir Hac için ihrama girse, eğer o birinci Hac için tıraş olmuş ise, diğer Hac ona lâzım gelir. Hatta o, gelecek yılda demsiz kaza eder. Eğer birinci Hac için tıraş olmamış ise, diğer Hac ona dem île lâzım gelir. İkinci ihramdan sonra saçını, gerek kırksın, gerekse kırkmasın.

Bunun aslı şudur: Şüphesiz Hac ile Umrenin iki ihramını birleştirmek bid'attır. Eğer o kimse birinci ihramda tıraş olmuşsa, iki Haccı bir araya getirmemiştir. Onun için, bir araya getirmekten (cem) dolayı dem vâcib olmaz. Eğer birinci ihramda tıraş olmamış ise, Hac ve Umrenin ihramlarını bir araya getirmiş olur. Bundan sonra eğer tıraş olmasa, birinci ihramdan çıkar ve ikinci üzerine cinayet işler. Çünkü o, vakitlerinin dışında ihrâmlı olmuştur. Böylece, ona icmâen dem lâzım gelir. Eğer ikinci yılda Haccedince tıraş olmamış ise, İmâm A'zam (Rh.A.) a göre, tıraşı birinci ihramdan geciktirdiği için o kimseye, icmâen dem lâzım gelir.

Bir kimse Umrenin işlerini tamâmpyle yerine getirip, sâdece tıraş geri kaldığı zaman, diğer Hac için ihrama girse, o kimseye dem lâzım gelir. Çünkü o kimse Hac ve Umrenin iki ihramını bir araya getirmiştir. Bu ise mekruhtur. Bu durumda, ona dem lâzım gelir. Afakî olan bir kimse Hac için ihrama girip ondan sonra Umre için de ihrama girse, ikisi de lâzım gelir. Çünkü âfâkî için Hac ile Umreyi bir araya getirmek, - kıran gibi - meşrudur. Umrenin işlerini yerine getirmeden önce Arafat'ta vakfe yapmakla Umre bâtıl olur. Ancak yönelmekle bâtıl olmaz. Eğer Hac için kudüm tavafını edâ etse, ondan sonra Umre için ihrama girse ve Umrenin fiillerini hac fiillerinden öne alsa onun üzerine dem lâzım gelir. Çünkü'o kimse Umrenin işlerim, Haccın işleri üzerine bina edici olmuştur. Bu durumda, Umreyi terk mendûb olmuştur. Çünkü ihram, Hac işlerinden bir şeyle sağlamlaştırılmıştır. Hac için tavaf etmeyen kimse bunun aksinedir. Eğer Umreyi terk ederse Umreye başlamanın sıhhati için kaza eder ve Umreyi terk ettiği için kurbân keser. Bir kimse Haccedip Nahr Gününde veya Nahr Gününü takib eden üç günde Umrede yüksek sesle telbiye etse, o kimse için Umre lâzım gelir. Çünkü Hac ile Umrenin ihramlarını birleştirmek sahîh-dir. -

Umreyi terk etmek de lâzım gelir. Çünkü o kimse Haccın rüknünü - ki o vukûfdur - edâ etmiştir. Bu durumda, Umrenin işlerini Haccın işleri üzerine her bakımdan bina etmiş olur. Halbuki bu günler içinde Umre mekrûhdur. Terk ettiği Umreyi dem ile beraber kaza eder. Eğer Umreyi terk etmeyip Umreye devam ederse sahîh olur. Mekruh işlediği için dem vâcib olur. Haccı geçiren kimse şayet Hac veya Umre için ihrama girse, ihramı terk etmek vâcib olur ve o, Umrenin fiilleriyle ihramdan çıkmış olur. Çünkü Haccı kaçıran kimsenin böyle yapması vâcibdir. Ondan sonra Hac ve Umreden hangisi ile ihrama girmiş ise, onu kaza eder ve kurbân keser. Haccın ihramını terke sebeb şudur : Çünkü o kimse Hac ve Umrenin ihramlarını bir araya getirmiştir. Bu durumda o, Umreyi terk eder. Umrenin ihramını terke sebeb şudur : Çünkü o kimse Haccı kaçırdığından onun üzerine Umre vâcib olmuştur. Şu halde o, ihram ile iki Umreyi bir araya getirmiş olur. Bu durumda, ikinci Umreyi terk eder. O kimseye dem vâcib olmasına sebeb; odasından önce terk etmek suretiyle ondan çıktığı içindir. [2][163]

İhsâr Olunan İhrâmlı Babı

İhsâr lügatta mutlak olarak « m e n'» demektir. Bu ma'nâda : (Hasarahül adüvvü) «Onu düşman menetti (kuşattı)» ve (Ahsarahul maradu) «Onu hastalık menetti (alıkoydu)» denilir. Şer'an : thrâmlı olan kimseyi, Hacc veya Umresinin tamâmına erişmesinden, düşman veya bir hastalık korkusunun menetmesine, derler.

Eğer ihrâmlı, düşman veya hastalık korkusuyla muhasara olunsa, onun ihramdan çıkması caizdir. Bu durumda, ihsâr olunan kimse, îf-râd Haccı yapıyorsa bir koyun veya bir koyunun kıymetini; Kıran Hac-cı yapıyorsa, iki koyun veya iki'koyunun kıymetini gönderir ve o koyunun Harem'de boğazlanacağı günü ta'yin eder. Hıll'de ta'yin etmez. Yâni koyun gönderdiği kimse Harem'de boğazlamaya ayniyle bir gün ta'yin eder. Kıran Haccı yapanın iki koyun göndermesinin sebebi, iki ihramdan çıkmaya muhtâc olduğu içindir. Ta'yin ettiği o boğazlama günü, nahr gününden önce 'olsa da olur. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre o, Umre ile muhsâr (ihsârlı) olmuş ise, zikredilen gibidir. Eğer Hac ile muhsâr olursa, onun için, boğazlama ancak nahr gününde caiz olur. Muhsâr olan kimse, o koyunun boğazlanmasıyle, tıraş olmaksızın ve saçını kırkıp kısaltmak sızın ihramdan çıkmış olur. Bu söz Vikaye'-nin «saçım tıraş ve kısaltmazdan önce» sözünden daha muvafıktır. Eğer o kimse Hacdan muhalin (ihramdan çıkmış) ise, ona Hac ve Umre lâzım gelir. Başlama sebebiyle Hac lâzım gelir ve ihramdan çıkıştan dolayı Umre gerekir. Çünkü o ihramdan çıkış Haccı kaçıran ma'nâsmadır. Eğer Umre ihramından çıkmış ise Umre lâzım olur. Bu, Umrenin kazasıdır. Eğer muhsâr Kıran Haccmdan ise, bir Hac ile iki Umre lâzım gelir. Hac ile Umrenin birine sebeb, îfrâd Haccı yapanda olduğu gibi, Haccı kaçıran ma'nâsında olduğundandır. Umrenin ikincisine sebeb ise, başlamanın sıhhatinden sonra ondan çıktığı içindir. Eğer kârin olan ihrâmhmn ihsan zâü olup onun, Hedy'e ve Hacca yetişmesi mümkün ols«, ona Haccı edâ etmek için teveccüh (yönelmek) lâzım gelir. Onun İçin ihramdan çıkmak caiz değildir. Çünkü onun hedy (kurbân) göndermesi, hedye yetişmesinden aczinden dolayıdır. Bu durumda o, yetişmekten bedel hükmünde olmuştur ve şüphesiz bedel ile maksûdun meydana gelmesinden önce asla kudret hâsıl olmuştur. İmdi böylece bedel itibârdan düşmüştür. Bu, azâd etmekten âciz- olduğu için oruç ile keffâret eden kimse gibidir ki, şayet o, orucdan fariğ olmazdan önce bir köleyi azâd etmeye kadir olsa, onun üzerine köleyi azâd etmek vâcib olur. Bu da aynen öyledir. O, hedy için dilediğini yapar. Çünkü o hedy onun mülküdür ve onu bir cihete ta'yin etmiştir. Bu durumda o, ondan müstağni olur. O muhsâr ihrâmhmn, ihsan yok olduğu zaman, Hac ile hedyin ikisinden birine yetişmekle veya ikisine de yetişememekle onun için ihramdan çıkmak caizdir. Şu halde eğer hedye yetişip Hacca yetişmez ise, ihramdan çıkar. Çünkü o asıldan âciz olmuştur. Yine Hacca yetişip hedye yetişmezse, istihsânen ihramdan çıkar. Çünkü o, ihramdan çıkmasa malı meccânen zayi' olur. Malın hürmeti ise nefsin hürmeti gibidir. Öyleyse o, ihramdan çıkar. Nitekim nefsi için de korksa onun ihramdan çıkması caizdir. Yine, ikisinden birine yetişmek mümkün olmayıp maksûd fevt olduğundan dolayı ihramdan çıkmak caizdir.

---

[1][162] Hıfi: Harem'İn dışında kalan bölgeye verilen isimdir.

[2][163] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi l, Eser Neşriyat: 394-406.

İhrâmlının, Mekke'de Haccı n iki rüknünden m en edilmesi, yâni tavaf dan ve vukûfdan menedilmesi onun için ihsârdır. Eğer onun efâle (hac fiillerine) erişmesi güç olursa, muhsâr olur. Nitekim Hıll'de erişmek güç olduğu gibi Haccın iki rüknünün birinden men ile o, muhsâr olmaz. Yâni eğer o, tavaf ile vukûfdan birinin ef'âline erişmeye kadir olursa, muhsâr olmaz. Fakat, tavafa kadir olursa/" muhsâr olduğu Haccı geçirmiş olması sebebiyle ihramdan çıkar. Hac demi de ihramdan çıkmaya bedel olur. Ama vukufa kadir olursa, muhsâr olduğu fevâtten (haccın kaçırılmasından) emniyetin vukuundan dolayı muhsâr olmaz. 1[164]

Kendi Yerine Başkasını Hacca Göndermek:

Bir kimse kendisi Hacdan âciz olup, başkasına kendisi 2[165] için Hac yapmayı emretse (istese), o başkasının yaptığı Hac, eğer o âciz kimse aczinde devam ettiği halde ölürse ve o Hacca memur olan kimse de onun için niyet ederse, o âciz kimse için sahih olur. Bu iki şart bulunursa, ihcâc yâni kendi yerine başkasını Hacca göndermek sahih olur. Eğer bu iki şart bulunmazsa sahih olmaz. 3[166]

1[164] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi I, Eser Neşriyat: 407-408.

2[165] Hacc'a bedel çıkarmaya (ihcâc) denir. Hacc anil-gayr: Başkası tarafından hacc etmektir ki, hac ibâdetinde niyabet etmek demektir. Niyabet edene nâib yahud fail yahud me'mur; Niyabet edilene: menûb, yâhud mahcûcûn anlı yâhud âmir, denir.

3[166] Hacc'da niyabete dâir Lübâbülmenâsik'de yirmi; Hindiyye'de İse altı kadar şart zikredilmiştir.
Altı şarün da içinde mevcüd olduğu Lübâbülmenâsİkin zikrettiği yirmi şart şunlardır :
1 — Haccın niyabet edilene vâcib (farz) olmasıdır.
2 — Niyabet edilenin mal sahibi olduğu halde bizzat haccı edadan âciz olması ve aczinin başkasına haccettirmektei ölümüne kadar devam etmesidir.
3 — Haccettirmezden önce özrün mevcûd olmasıdır.
4 — Haccettirenin, haccı naibe emretmiş olmasıdır.
5 — Ücretin şart kılınmamasıdir.
6 — Naibin, haccettirenin parasıyla haccetmesidir.
7 — Mal üçte bir müsâid olduğu halde binici olarak haccetmesidir.
8 —Üçde bir mal müsâid olduğu halde meyyitin vatanından haccetmesidir.
9 — İhram anında yahut - hacc fiillerine başlamazdan önce olmak üzere - ihramdan sonra kendisine haccedileni niyet edip lisanla da «lebbeyke bihaccetin an fülânin» demesidir. Kalben de olsa olabilir.
10 — Naibin, emredenin mîkâtından ihram etmesidir.
11 — Memur oian kimsenin bizzat haccetmesidir.
12 — Haccını ifsâd etmemesidir.
13 — Âmire (emredene) muhalefet etmemesidir.
14 — Bir hac için ihram etmesidir.
15 — Telbiyeyi yalnız bir kişi için yapmasıdır.
16 — Âmir ve memurun Müslüman olmalarıdır.
17 — İkisinin âkil olmalarıdır.
18 — Memurun hacca âİd işleri anlar ve bilir olmasıdır.
19 — Memurun haccı geçirmemelidir.
20 — Haccedilen kimsenin «Benim tarafımdan sadece falan kimse haccetsin» diye tayin ettiği kimsenin haccetmesidir.
Hiç haöca gitmemiş ve bizzat hacc yapmamış kimse ile kadını hacca bedel olarak ■ göndermekten, hacca gitmiş olanı ve kadından başkasını göndermek efdaldir. Zira hiç haccetmemi? kimse Ka'be'yi görünce onun kendisine de hacc farz olur.
Bu bakımdan, onun o yaptığı haccın hangisinden sayılacağında ihtilâf edilmiş; fakat bedel giden kimse gelecek seneye kadar orada (Mekke'de) durup gelecek sene kendisi için hacc yapar veya memleketine dönünce gelecek sene fakir dahî olsa gitmesi lâzımdır, denilmiş ve insanlar bundan gafillerdir, diyerek dikkat çekilmiştir.
(Dâmad ve îbni Âfaidin)

Kâdîhân (Rh.A.) demiştir ki: Bu zikredilen şey, emreden âciz kimse aczinin ortadan kalkacağım umarsadır. Bunlar hastalık, hapis ve benzeri şeylerdir. Eğer aczin ortadan kalkmasını ummazsa, - kötürüm olmak ve a'mâlık gibi - yerine Haccetmesi için başkasına emretmesi caiz olur.

Ölmüş bir kimse için, onun emri ile Hac edilse, o Haccın sevabı ölü için - sahîh kavle göre - vâki' olur. Bazısı, «Ölü için Hac yerine geçmez, onun için sevâb olur,» demiştir. Sahih olan kavi birincisidir. Çünkü eserler (hadîsler) ona delâlet etmektedir. Bundan dolayı, Haccın âmiri olan kimse için niyet edilmesi ve Haccı eda eden kimsenin telbiyede onu zikretmesi şart kılınmıştır. O kimse :

«Allahümme innî ündül hacce fcyesslrhü lî vetekabbelhü minnî ve min fülânin» «Yâ Rabbi, ben Haccetmek istiyorum. Bunu bana kolay kıl ve bunu benden ve fülândan kabul et.» der.

Şayet Hac ile me'mûr olan kimse, yolda hasta olsa, o memurun, ölünün yerine Hac edivermesi için malı başkasına vermesi caiz değildir.

Ancak eğer mal o memura verildiği zaman dilediğin gibi yap denilirse, - o memur gerek hasta olsun ve gerekse olmasın - o zaman caiz olur. Çünkü o memur mutlak şekilde vekîl olmuştur.

Bir kimse Hac için çıkıp yolda ölse ve o mekândan Hac ile vasiyet

etse, eğer bir şey açıklamış ise, iş onun açıkladığı şekildedir. Eğer bir şey açıklamamış ise, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, malının üçtebiri o Hacca yettiğinde o Ölü için memleketinden Hac edilir. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, onun öldüğü yerden Hac edilir. Bu meseleler, Fe-tâvâyı Kâdihân'dandır.

Bir kimse Hac ile vasiyet edip onun için bir adam tetavvuan Hac etse, onun Haccı o vasiyet eden kimse için caiz görülmez. Tecrîd'-de de böyle zikredilmiştir.

Bir kimseye iki adam, bizim için Hac ediver, diye emretseler, o kimse de onlar için Hac ediverse, o Hac onlar adına meydana gelmiş olmaz. Bilâkis o Hac memur için meydana gelmiş olur. Memur eğer o maldan nafakalanmış ise, o iki âmirin mallarını öder. Çünkü o memur başkasının nafakasını kendisi için Hacda harcatmıştır. O memur o Haccı, âmirin ikisinden birisi için yapmaya da kadir olmaz. Lâkin o Haccı ana-babasmdan birisi için yapması caiz olur. Çünkü o memur ana - babası için Hac etse, hangisi için isterse, o memur için caiz olur. Çünkü o teberru edicidir. Amelinin sevabını biri veya ikisi için yapabilir. Evvelki meselede âmirin hükmiyle (kararıyla) iş görür. Bu durumda, âmire muhalefet etmekle Hac onun kendisi için olmuştur.

Mu Jısârin edâ ettiği dem (kurbân) âmire a iddir. Âmir Ölü olursa o, âmirin malındandır. Çünkü âmir, memuru bu çıkmaza sokan kimseair. Şu halde çıkmazdan kurtarmak âmire vâcibdir. Kıran ve cinayet demi Hacceden memura âiddir. Kıran deminin memur üzerine olmasının sebebi, şükren vâcib olduğu ve Yüce Allah (C.C.), iki nüsku (ibadeti) bir arada yapmaya muvaffak kıldığı içindir. Bu nimet ise memura mahsûsdur. Çünkü fiilin hakikati memurdandır. Bu mesele, âmir kırana izin verdiği vakittedir. Eğer izin verilmemiş ise, memur muhalefet etmiş olur. Nafakayı öder. Cinayet deminin memur üzerine lâzım gelmesi ise, memurun cinayeti işleyici olmasındandır. Şu halde cinayetin keffâreti de ona âiddir. Başkası için Hac eden kimse 1[167] eğer vukuf dan önce cima* ederse, nafakayı Öder ve gelecek yılda kendi malı ile Hac etmesi gerekir.

Eğer, başkasının yerine Hac eden kimse yolda ölürse veya nafakası çalınırsa, âmirin geri kalan malının üçtebiri ile âmirin bulunduğu yerden 2[168] Hac ettirir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, memura Hac için ayrılıp verilen inalın - eğer bir şey kalmış ise - geri kalanı ile Hac edilir. Eğer geriye bir şey kalmamış ise vasiyet edene (mûsîye) vasiyet edilenin (vasinin) kısmeti itibariyle vasiyet bâtıl olur. Çünkü vasiyet eden, eğer hayâtında bir miktar mal ta'yin edip kendisine Hac edivermesi için bir adama verse, vasiyet eden ölüp de malı o naibi elinde helak olsa, vasiyet edenin malından o helak olan maldan başkası alınmaz. Yine, vasî (yâni vasiyeti yerine getiren kimse), ölünün malından ayırıp verse, yine hüküm zikredilen gibidir. Çünkü vasî, mûsînin (vasiyet edenin) yerine geçer. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, ilk üçte-birden geri kalan mal ile Hac edilir. Çünkü vasiyetin geçerli olmasının yeri üçtebir (sülüs) dir. Ondan geriye ne kadar kalırsa yerine getirilir. İmâm A'zam (Rh.A.) için buna sebeb şudur: Şüphesiz vasinin taksimi ve malı ayırması sahih olmaz. Ancak vasiyet edenin ta'yin ettiği şekle göre teslim etmek suretiyle sa"hîh olur. Halbuki o, burada o şekilde teslîm de etmemiştir. Çünkü o mal zayi' olmuştur. Bu durumda, ölünün vasiyeti, geri kalanın üçtebirinden yerine getirilir.

Hac, memurun öldüğü yerden değil, âmirin bulunduğu yerden yapılır, fmanjeyn' (Rh.Aleyhimâ) in sözü ise, memurun öldüğü yerdendir. İ mâ mey n' (Rh.Aleyhimâ) in sözünün sebebi istihsândır. Şüphesiz o memurun yolculuğu, Yüce Allah* (C.C.) in :

«Evinden, Allah'a ve Peygamberine hicret ederek çıkan kimse...» 3[169] kavli şerifinden dolayı bâtıl olmamıştır.

Resûlüllah (S.A.V.) :

«Her kim Hac yolunda ölürse, onun için her yıl makbul bir Hac yazılır.» buyurmuştur.

İmâm A zam' (Rh.A.) m sözünün şekli kıyâstır. Şüphesiz yolculuk-dan mevcûd olan miktar dünya ahkâmı hakkında bâtıl olmuştur. Zira, Resûlüllah (S.A.V.) :

«Âdemoğlu öldüğü zaman ameli kesilir.» 4[170] buyurmuştur.

Vasiyeti yerine getirmek dünyâ ahkâmmdandır. Şu halde, vasiyet mûsînin vatanından bakî kalmıştır. O vasiyet de sanki vatanından çıkmaktır. Halbuki vatanından çıkış mevcûd değildir.

1[167] Bu mevzuda Şeyhul tmâm Ebû Beler b. el-Fazl' (Rh.A.) a sorulduğunda: «Bu mes'ele Allah' (C.C.) m dilemesine bağlıdır, demiştir. Nitekim, İmâm Muhammed (Rh.A.) başkası yerine hacca gidecek olan kimsenin bir kere hacc etmiş kimse olması ge.ekir» demiştir. Fetâvây-ı Kadîhân'da da böyle geçer.

Bu husüsda, hacc edecek kimsenin Önceden bir kere hacc etmesi gereğine dâir Mesâbihın «Menâsiki hacc» bölümünde ve sair hadis kitaplarında hadîs-i hasen mevcuttur.

Hacc vasiyyetleriyle ilgili geniş malûmat tnşâ Allah bu kitabın (Vasiyyetler kitabı) bölümünde gelecektir.

2[168] Hacca bedel gönderilecek kimse, gönderenin kendi beldesinden hareket edecektir. Onun kendi beldesinin adamlarından olması şart değildir. Başka beldeden olan kimse de bedel tutulup vasiyyet edenin kendi beldesinden gönderilebilir. Vasiyyei etmeden ölen kimse için vereseleri mümkün olan yerden Hacca bedel tutsalar ve hacc ettirseler caizdir. Ancak, az bir para vasiyyet ederse, yeteceği yerden bedel gönderilir. (Behce)

3[169] Bk. Nisa sûresi (4), âyet: 100.

4[170] Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî.

Hedy, Harem'e hediye edilen şeydir ki, o, Hareni'de Allah' (C.C.) a yaklaşma (tekarrüb) hâsıl etmek için, deveden, sığırdan ve davardan olur. Bu hedyin Arafat'a gitmesi vâcib değildir. Bir kavle göre :. «Mak-sâd, Kılâde takmak gibi ilâmdır.»

Hedyde ancak, udhiyyede câîz olan caizdir. Udhiyyenin açıklaması yakında gelecektir. Koyun her şeyde caizdir. Ancak farz olan tavafı, cünub olduğu halde tavaf ederse ve yine vukûfdan sonra cima' ederse, bû ikisi için koyun caiz olmaz, bedene caiz olur.

Hedyden yemek caizdir. Hattâ müstehabdır. Ancak tetavvu', mut'-a ve kıran için olan hedyden caizdir. Çünkü o nüsk demidir. Şu halde, udhiyye yerinde oldukları için bunlardan yemek caiz olur. Diğer hedy-ler bunların aksinedir. Çünkü diğer hedyler keffâret demleridir. Cinayet için ceza olarak meşrudurlar. Yenirse, onlardan faydalanmanın me-nedilmesi ile alâkalı olur. Şiddetle menedildiği için yenmez. Şüphesiz Nebî-i Ekrem'den (S.A.V.), onların yenmesini nehyettiğine dâir sahîh haber (hadîs) vârid olmuştur.

Diğer ikisinin yani mut'a ile kıranın hedyi nahr gününde boğazlanır. Yani boğazlayıcılarına nahr günü teayyün eder. Mut'a ve kırandan başka hedyler onun dilediği vakitte boğazlanır. Hedylerin hepsi için Harem-i Şerifi ta'yin gerekir. Harem'in fakirine sadaka edilmesi için ta'yin gerekmez.

Vikâye'de : «Nahr gününün ta'yini son ikisinin boğazlanması içindir. İkisinden başkası o ne vakit dilerse boğazlanır. Çünkü Harem hepsi için ta'yin edilmiştir. Harem'in fakirine sadaka için değildir.» denilmiştir.

Ben derim ki: «İkisinden başkası ne vakit dilerse boğazlanır.» sözünün kendinden öncesine bağlanması tekellüfe ve i'tisâfa yâni yoldan çıkmaya muhtaçtır. Nitekim bu husus ehl-i ma'rifet ve-ehl-i insafa gizli değildir. Burada seçilmiş olan ibare daha özlüdür ye maksûdu ondan daha iyi gösterir.

Hedy, çulu ve yuları ile tasadduk edilir. Kasabın ücreti hedyin etinden verilmez; zaruret olmadıkça hedyin üzerine binilmez ve sütü de sağılmaz. Soğuk su serperek- memelerinin sütünün kesilmesine çalışılır.

Yolda Ölen, ya da ayağı sakat veya a'mâ olmak gibi büyük bir kusur (ayb) ile kusurlanan hedyin vâcib olanında, ölen başkası ile değiştirilir. Büyük kusur (ayb) ile kusurlanmış olanı o, dilediği gibi yapar. Hedyin nafile olanında, ölmüş olsun, kusurlanmış olsun, sahibine bir şey gerekmez. Nafile olan bedene yolda ölmeye yakın olursa kurbân edilir ve küâdesi kanı ile boyanır.

Yine, ancak fakir yesin dîye hörgücünün bir yüzüne kam sürülür. Bunun faydası, hedy olduğu bilinip fakirlerin yemesi içindir. Bir grub bîr günde vakfe yapsa diğer grub da, onlar vakfeye vukuf gününden sonra durdular, yâni vukuf gününde durmadılar, diye şehâ-det etse, onların şehâdetleri kabul edilmez. Eğer vakfeye vaktinden önce durdular, diye şehâdet ederlerse, şayet tedârik mümkün olursa, şe-hâdetleri kabul edilir. Yâni Hacılar bir günde vakfeye dursa, bir topluluk da onların vakfe gününden sonra durduklarına şehâdet etse, şe-hâdetleri makbul olmaz ve Hacıların Hacları istihsânen caiz görülür. Kıyâs ise caiz görmemeyi gerektirir. Çünkü Hac zaman ve mekâna mahsûs bir ibâdet olarak bilinmiştir. Bu durumda, zamansız ve mekansız ibâdet olmaz. Nitekim onlar vakfeye terviye gününde durmuş gibi veya Arafât'dan başka yerde durmuş gibi olmuşlardır.

İstihsâlim sebebi şudur: Şüphesiz bu topluluğun şehâdetleri olumsuzdur. Çünkü onların maksatları Hacıların Haclarının olmadığını söylemektir. Yine hatâdan sakınmak mümkün olmayıp tedârik zor olduğu ve iade ile enirde güçlük görüldüğü için onların şehâdetleri makbul olmaz. Bu durumda, şüphe zamanında şehâdetlerinin olumsuz (nefy) olmasıyla yetinilmesi vâcib olmuştur.

Terviye gününde onların vukuflarına şehâdetleri zikredilenin aksinedir.

Nahr günlerinin ikinci gününde cemre-i vustâ (orta cemre) ve cemre-i sâlise (üçüncü cemre) yi atsa ve cemre-i ulâ (birinci cemre) yi terk etse.bu durumda eğer tamamlamayı kasd edip ancak birinciyi taşlasa, tertipsiz de olsa, bütün hâsıl olması için caiz olmuştur. Çünkü tertib şart değildir. O, sünnet olan tertibi gözeterek hepsini sıra ile atarsa, güzeldir.

Bir kimse, farz tavafı edâ edinceye kadar yaya Hac etmeyi adaşa, yâni kendi üzerine yaya Hac etmeyi vâcib kılsa, yaya Hac eder ve ziyaret tavafını edâ edinceye kadar binici olmaz.

Hacılardan biri bir câriye satın alsa, o câriye efendisinin izni ile ihrama girer. Hattâ efendisinden izinsiz ihrama girse, ihrama girmiş olmaz. Satın alan kimsenin, saç kesmek veya tırnak kesmekle cariyeyi ihramından çıkartıp onunla cima' etmesi caizdir. Böyle yapmak, Hac işine saygı için cima yapıp da ihramdan çıkartmakdan daha uygundur. [171]

---

[171] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi I, Eser Neşriyat: 408-414.

UDH İYYE BÖLÜMÜ

(Kurbân Bahsi)

Bu bölümün «Kitâb'ul-Hacc» ile ilgisi, Udhiyyenin Hac günlerinde vâki olmasındandır.

Udhiyye, kuşluk vaktinde kesilen hayvanın ismidir. « E f â î l» vezninde « E d â h î » şeklinde çoğullanır. Kelime, (Adhâ yudhî) dendir. Bir kimse kuşluk vaktine girdiği zaman böyle denir. Nahr günlerinde boğazlanan şey «udhiyye» diye adlandırılır. Çünkü nahr günlerinde boğazlanan şey, kuşluk vaktinde boğazlanır. Bundan dolayı vaktin adı ile adlandırılmıştır.

Şeriatta, udhiyye; belli yaş ile, belli günde, tekarrüb (ibâdet) niyetiyle, şartları ve sebebleri bulunursa vaktinde boğazlanan (kesilen) hayvandır.

Şartları: İslâm, ikâmet ve sadaka-ı fıtranın vucûbunun tealluk ettiği zenginliktir. Sebebi, vakittir. O da Nahr günleridir.

Rüknü; boğazlanması caiz olan şeyi boğazlamaktır.

Udhiyye; bir ferdden bir koyundur. Bir kişi için bir koyundan daha azı caiz olmaz. Yine bir kişiden yedi kişiye kadar bir deve veya bir sığırdır. Nitekim bu husus daha önce geçmiştir.

Kıyâs, bedenenin hepsinin ancak bir kişiden caiz olması hususun-dadır. Çünkü kan akıtmak bir tek kurbet (ibâdet) tir. Bir tek kurbet İse bölünme kabul etmez. Ancak biz, kıyâsı eser (yâni Sahabenin sözü) ile terk ettik, Bu eser, Hz. Câbir' (R.A.) den mervîdir ki; Hz. Câbir (R.A.); «Resülüllah (S.A.V.) İle Beraber Bir Sığırı Yedi Kişi, Bir Deveyi De Yedi Kişi İçin Boğazladık.» 1[172] Demiştir.

Koyun Hakkında Nass Bulunmadığı İçin Kıyâsın Aslı Üzere Kalmıştır.

Sığır Veya Deve, Altı Veya Beş Veya Üç Kişiden Caiz Olur. Bunu İmâm Muhammet! (Rh.A.) «Asi» 2[173] Adlı Kitâbda Zikretmiştir.

- Yedi Kişiden Olması, O Yedi Kişinin Birisi İçin Yedide Birden Daha Az Olma/Sadır. Hattâ Bir Adam Ölüp Bir Oğlu, Bir Karı Ve Bir De Sığır Bıraksa, Oğlu İle Karısı O Sığırı Udhiyye (Kurbân) Etseler, Kurbet Vasfı Bazısında Yok Olduğu Ve Bu Fiilin Kurbet Olmasında Bölünme Bulunduğu İçin, Oğlunun Payında Caiz Olmaz. 3[174] Kâfi De De Böyle Zikredilmiştir. Bir Kimsenin Udhiyye (Yani Kurbân) İçin Satın Aldığı Bedenede Altı Kişiyi Kendisine Ortak Etmesi İstihsânen Sahilidir. Kıyâs Bakımından İse Caiz Değildir. Bu İmâm Züfer' (Rh.A.) İn Sözüdür. Çünkü Ona Göre, Bedene'yi Satın Alan Kimse Onu Kurbet İçin Hazırlamıştır. Bu Durumda Onun Satılması Caiz Değildir.

İstihsânın Sebebi İse Şudur : Şüphesiz O Kimse Bir Semiz Sığır Bulmuş, Satın Alırken Ortak Bulamamıştır. Şu Halde Hacet, Ortaklığa Mecbur Etmiştir.

Rücû Suretinden Ve Hılâfdan Daha Uzak Olması İçin Kurbette Ortaklığın Satın Almadan Önce Olması Mendûbdur.

Ortaklaşa Olan Udhiyyenin Eti, Ölçü İle Taksim Edilir. Tartısız Ve Ölçüsüz, Yalnız Tahminle Taksim Edilmez. Ancak Eğer Taksim Edilen Parça İle Beraber, Paçalarından Veya Derisinden Eklenir; Yâni Bir Tarafda Etinden Ve Paçalarından Bulunur Ve Diğer Tarafda Etinden Ve Derisinden Bulunursa, Bu Takdirde Cinsi Cinsin Hilâfına Şekilde Sarf Etmek (Saymak) Caiz Olur.

Udhiyye Vâcibdir. Cevâmi'de Ebû Yûsuf (Rh.A.) Dan : «Udhiyye Sünnettir» Diye Rivayet Edilmiştir^Bu Şafiî' (Rh.A.) Nin De Sözüdür. Ta-Hâvî (Rh.A.) Zikretmiştir Ki: «Udhiyye; İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) Ve İmâm Muhamined' (Rh.A.) İn Kavline Göre, Sünnet-İ Müekkededijr. Vâ-Cib Olmasının Delili; Resûlüllah' (S.A.V.) İn

«Bir Kimsenin Hâli Vakti Yerinde Olurda Kurbân Kesmezse Sakın Bizim Namazgahımıza Yaklaşmasın.» 4[175] Kavli Şerifidir. Bu Hadisi, İmâm Ah-Med (Rh.A.) İle İbn Mâce (Rh.A.) Rivayet Etmişlerdir. Bunun Gibi Vai-De (Tehdid) Ancak Vacibi Terk Eden Lâyık Olur..

Udhiyye : Hür Kimse Üzerine Vâcibdir. Çünkü Udhiyye Mâlî Bir Kur-Bettir (İbâdettir). Mâlî İbâdet İse, Ancak Mülk İle Hâsıl Olur. Mâlik De Hür Olandır.

Hür Müslümana Vâcibdir. Çünkü Kurbet Ancak Müslümanda Tasavvur Edilir.

Mukîm Olan Hür Müslümana Vâcibdir. Çünkü Udhiyyenin Edası Mü-Sâfir (Seferi) E Meşakkat Sayılan Sebeblere Mahsustur. O Sebebler Vaktin Geçmesi İle Yok Olur. Bu Durumda, Müsâfir Üzerinden Güçlüğü Kaldırmak İçin O, Cuma Namazı Gibi, Vâcib Değildir.

Fıtra Zenginliği (Maddi İmkânı) Kadar Zenginliği Bulunan Hür Ve Mukîm Müslüman Üzerine Vâcibdir. Çünkü İbâdet Ancak Gücü Yetene Vâcib Olur. Gücü Yeten İse Zengin Kimsedir. Zenginliğin Miktarı, Üzerine Sadaka-I Fıtra Vâcib Olacak Kadardır.

Müslümamn Kendi Şahsı İçin Vâcibdir. Çocuğu İçin Vâcib Değildir. Yâni Küçük Çocukları İçin Kendi Üzerine Udhiyye Vâcib Olmaz. Çünkü Udhiyye Sırf İbâdettir. İbâdetlerde Asi Olan Bir Kimse Üzerine Başkası Sebebiyle Vâcib Olmamaktır. Sadaka7ı Fıtra Bunun Aksinedir. Çünkü Onda Meûnet 5[176] Ma'nâsı Vardır. Onda Sebeb, Bir Baştır Ki O Başın Meû-Netini Görüp Üzerine Velî Olmaktır. Bu Ma'nâ İse, Çocuk Hakkında Gerçekleşmiş Olur: İmâm A'zam' (Rh.A.)

1[172] Müslim, Kitabülhacc

2[173] Kitabın İsmi «El Aşl Fil Fürû» Dur.

3[174] Nitekim, Kadın Da Böyledir. Onun Da Nasibi Sekizde Bir Olup Yedide Birden Az Olduğu İçin, Onun Nasibinde De Caiz Değildir.

4[175] İbn-İ Mâce, Ahmed B. Hanbel, Hâkim (Sahih Addeîmistir).

5[176] Meûnet: Bir İnsan İçin Ölmeyecek Kadar Olan Azık (Rızk).

Dan İmâm Hasan (Rh.A.) Rivayet Ederki; Udhiyye, Baba Üzerine Küçük Çocuğu İçin Vâcibdir. Çünkü O Küçük Çocuk Bir Bakıma Âdeta Kendi Nefsidir. (Yâni, Bizzat Kendi Ma'nâsında Mevcûddur.) Ancak, Eğer O Çocuğun Malı Varsa, Onun Malından Kendisi İçin Babası Udhiyye (Kurbânı) Kesiverir. Veya O Çocuğun, Babasından Sonra Onun Vasisi Kurbânını Kesiverir. O Kurbândan Çocuk Da Yer. Yedikden Sonra Geri Kalanını, Babası Ev Âleti Ve Benzeri Şeylerden Aynen Faydalanılacak Şeylerle Değiştirir. Hidâye'de Denilmiştir Ki: «Babası, Çocuğun Malından Kurbân Keser. Mümkün Olduğu Ka-Dannı Yeyip, ‚Geri Kalanını Ayniyle Faydalanacağı Şey İçin Satar.»

Kâfi'de Şöyle Denmiştir : Esah Olan Kavi Şudur Ki: O Çocuk İçin UdHiyye Vâcib Değildir. Babasının Da, Çocuğun Malından Udhiyye Kesiver-Mesi Gerekmez.

Udhiyye, Şehirde Bayram Namazından Önce Boğazlanmaz. Şehirden Başka Yerde, Nahr Günü Fecrinin Tulûundan Üçüncü Gününün Gurubuna Kadar Boğazlanır. Çünkü Udhiyyenin Başlangıç Vakti, Şehirli Hakkında Bayram Namazından Sonra Ve Şehirliden Başkası Hakkında Fecrin Tulûundan Sonradır. Son Vaktin Nahr Günlerinin Üçüncü Gününün Güneş Batışından Önceki Vakte Varıncaya Kadardır. Fakirlik Ve Zenginlik İçin, Doğum Ve Ölüm İçin Vaktin Sonuna İtibâr Edilir. Çünkü Nahrin Başında Zengin Olup Sonunda Fakirlik İsabet Ederse, O Kimsenin Üzerine Udhiyye Vâcib Olmaz. Aksi Durumda Olan İçin Vâcib Olur. Eğer Çocuk Son Günde Doğarsa, Udhiyye Vâcib Olur. Yâni Babası, Udhiyye (Kurbânı) Kesiverir. Eğer Son Günde Ölse, Vâcib Olmaz.

Udhiyyeyi Geceleyin Boğazlamak Mekruhtur. Her Ne Kadar Caiz İse De, Gecenin Karanlığında Yanlışlık Vukuu İhtimâli Olduğu İçin Mekruh Olmuştur.

Bir Kimse Udhiyyeyi Terk Edip Günlerini De Geçirirse - Ma'lumdur Ki Nahr Günleri Üç Gündür, Teşrik Günleri De Böylece Üç Gündür. Hepsi Dört Günde Geçer. Başlangıcı Nahr Günüdür, Sonu Da Teşrikdir. Ortada Kalan İki Gün Nahr Ve Teşriktir. Bu Günlerde Udhiyyesini Edâ Etmek, Udhiyyenin Parasını Tasadduk Etmekten Efdaldir. Çünkü Udhiyye Vâcib Veya Sünnet Olur. Tasadduk İse Sâdece Tatavvu'dur. - Bu Durumda O Udhiyyenin Kendisini Diri Olarak Tasadduk Eder.

Muayyen Nezr Yapan Kimse De Nahr Günleri Geçtikden Sonra Nezr Edilmiş Olan Şeyin Kendisini Tasadduk Eder. Yâni Bir Kimsenin Mülkünde Mevcûd Bir Koyunu Olup Da Allah (C.C.) İçin Bu Koyunu Udhiyye (Kurbânı) Edeyim Diye Nezr Etse, Nahr Günleri Geçip Gittikden Sonra Artık O Koyunu Diri Olduğu Halde Tasadduk Eder.

Yine Birinci Mesele Gibi.Bir Fakır Udhiyye İçin Bir Koyun Satın Alsa, Kurbân Kesme Günleri Geçtikden Sonra O, Satın Aldığı O Udhiyyenin Kendisini Diri Olduğu Halde Tasadduk Eder. Çünkü Bizim Mezhebimizde Fa-Kîrin Kurbân Kesmek Niyeti İle Satın Aldığı Udhiyyenin Edası Vâcibdir. Zengin Olan Kimse, Gerek Satın Alsın Ve Gerekse Kendi Mülkünde Mevcûd Olsun, Vakti Geçmiş Udhiyyenin Kıymetini Tasadduk Eder. Yâni Eğer Zengin İse, Gerek Satın Alsın Ve Gerek Satın Almasın, Udhiyyenin Kıymetini Tasadduk Eder. Çünkü Udhiyye Zengin İçin Vâcibdir. Şu Halde, Şayet Kurbân Kesme Zamanı Geçse, Uhdesinden Çıkarmak İçin Onun Üzerine Tasadduk Vâcib Olur. Cuma Namazı Gibi Ki, Onun Vaktinin Geçmesinden Sonra Öğle Namazı Kaza Edilir. Ya Da Oruç Gibi Ki Aczden Sonra Fidye Vâcib Olur.

Kurbân, Altı Aylık Kuyruklu Koyundan Sahih Olur. Kuyruğu Olan Koyuna (Da'n) Derler. Altı Aylık Koyuna İse (Ceza) Derler.

Deveden, Sığırdan Ve Koyundan Da Seniyy Ve Seniyy'den Ziyâde Olan Sahih Olur. Seniyy, Deveden Beş Yaşında Olandır. Sığırdan İki Yaşında Olandır. Koyundan İse Bir Yaşında Olandır. Sö2Ün Kısası, Seniyy Ve Seniyy'den Ziyâde Olanların Hepsinden Udhiyye (Kurbânı) Caizdir. Ancak, Da'n Yâni Tokludan (Gösterişli Olup) Altı Aylık Olanı Kurbân Etmek, Resûl-İ Ekrem' (S.A.V.) İn Şu Kavli Şerifinden Dolayı Kifayet Eder :

«Siz Senâyâ İle Kurbân Kesin, Ancak Sizden Biriniz Fakir Olursa, Tokludan Altı Aylığını Boğazlasın.» [1][177]

Kurbâna Mâni Olan Veya Olmayan Haller :

Boynuzu Olmayan Hayvandan, Hadım (İğdiş) Olandan, Dişisi Deli Olandan, Kurbân Sahih Olur. Kör Ve Bir Gözlü Olandan Sahih Olmaz. Zayıf Olup Kemiğinde İliği Olmayandan Da Sahih Olmaz. Topal Olup Kesileceği Yere Kadar Yürüyemiyenden. De Kurbân Sahîh Olmaz. Ön Veya Arka Ayağı Kesilmiş Olan; Kulağından Veya Kuyruğundan; Gözünden Veya Kuyruğunun Yağının Üçtebirinden Çoğu Gitmiş Olursa Da Sahîh Olmaz. Bu Hususta, «Üçtebir», «Dörttebir» Diyenler De Vardır. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) E Göre, Yansından Çoğu Kalırsa Caizdir. [2][1]

Kurbâna Ortak Olanlar Hakkında Meseleler :

Udhiyye (Kurbânı) İçin Bir Sığır Satın Alan Yedi Kişiden Biri Ölse, O Ölenin Vârisleri Geri Kalan Altı Kişiye, Onun Ve Sizin İçin Boğazlayın Deseler, Udhiyye Sahîh Olur. Kıyâsa Göre İse, Sahîh Olmaması Gerekirdi. Çünkü O, İtlaf Ederek Teberru'dur, Başkasından Caiz Olmaz. Bu, Aynen Ölüden İ'tâk (Azâd Etme) İn Caiz Olmaması Gibidir, Tstihsânm Sebebi İse Şudur: Şüphesiz Kurbet Tasadduk Gibi Bazan Ölüden Vâki Olur. İ'tâk Bunun Aksinedir. Çünkü Onda Ölü Üzerine Velayeti İlzam Vardır. Bu Şekilde, Söylendiği Gibi Yedi Kişiden, Hepsinin Gayesi Kurbân Olmak Şartı İle, Yönleri Çeşitli Olsa Da Caiz Olur. Bir Sığırın Udhiyyeden, M Ut'atlan Ve Kırandan Caiz Olduğu Gibi Onların Yönleri Aynı İken Gaye Ki Kurbândır - Bir Olduğundan Bize Göre Caiz Olur.

Eğer Yedi Kişinin Biri Kâfir Olursa Veya O Ete Ortak Olursa Sahih Olmaz. Çünkü Kâfir Kurbâna Ehil Değildir. Ve Böylece Ete Ortak Olma (Kasdj Da Kurbete Aykırıdır.

Udhiyye (Kurbânı) Nın Etinden, Kurbân Kesen Kimsenin Yemesi Ve Kendinden Başka Zengin Ve Fakir Kimselere

---

[1][177] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 415-419.

[2][1] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 419.

Yedirmesi Caizdir. Dilediği Kimselere Hibe Eder. Yasaklandığı İçin Kasabın Ücretini Kurbândan Vermez. Kurbânın Üçtebiri Miktarını Tasadduk Etmek Mendûbdur. Çünkü Bu Hususta Üç Yön Vardır : Yemek, Zahire (Yâni Depo Etmek) Ve Yedirmektir. Çoluk Çocuğu Çok Olan Kimsenin Ailesi İçin Genişlik Olması Kas-Diyle Tasadduku Terk Etmesi Mendûbdur.

Eğer Bir Kimse Hayvanı Güzel Şekilde Boğazlamaya Kadir İse Onu Kendi Eli İle Boğazlaması Daha İyidir. Eğer Güzel Boğazlamaya Kadir Değil İse Başkasına Emreder (Kestirir).

Kitabî Olan Kâfirin Boğazlaması Mekruhtur. Çünkü Udhiyye Kur-Bet (İbâdet) Tir. Kitabî İse Kurbetin Ehli Değildir. Eğer Kitabîye Emredip De Kitabî Onun Emri İle Boğazlarsa Caizdir. Çünkü Kitabî Boğazlama Ehlindendir. Kurbet Onun İnâbetiyle (Yâni Kendi Yerine Geçirmesiyle) Ve Niyetiyle Hâsıl Olur. Fakat Mecûsî, Kitabînin Aksinedir. Çünkü Me-Cûsî Boğazlama Ehli Değildir.

Kurbânın Derisi De Tasadduk Edilir. Ya Da Etmezse Derisini Dağarcık Ve Mest Gibi Âlet Yapar. Veya Kendisi İle Faydalanıp Devamlı Kalacak Bir Şey İle Değiştirebilir. Yiyecek Gibi, Tükenen Şey İle Değiştiremez. Zira, Tükenecek Şey Kurbete Uymaz. Şu Halde Eti Ve Deriyi Tükenecek, Kendisi İle Faydalanılacak Şey İle Satarsa, O Şeyin Parasını Tasadduk Eder.

İki Kişiden Biri Yanlışlık İle Diğerinin Koyununu Boğazla Sal Ar. İstihsâli En, Boğazlamaları Cezasız (Tazminsiz) Sahih Olur. Kıyâs İse Sahih Olmamayı Ve Birbirlerine Değerini Ödemeyi Gerektirir. Çünkü Her Biri Emirsiz (Müsadesiz) Başkasının Koyununu Boğazlamıştır. İstihsânın Sebebi Şudur ; Şüphesiz O Koyun Boğazlanmak İçin Ta'yın Edilmiştir. Hattâ O Koyun Udhiyye İçin Ta'yîn Edildiğinden O Kimselerin Üzerine Nahr Günlerinde Ayniyle Onu Kurbân Etmeleri Vâcibdir. Böylece, Mâlik Boğazlamak İçin.Her Ehl Olandan Yardım İsteyerek, Delâleten Ona İzin Vermiş Sayılır. Çünkü Udhiyye (Kurbânı) Nın Vakti Bu Günlerin Geçmesiyle Çıkar. Bir Engelden Dolayı Yerine Getirmekten Âciz Olması Da Muhtemeldir. Öyleyse, Şayet İki Kişi Yanlışlık Etseler Her Biri, Kesilip Yüzül Müş Udhiy Yelerini Alırlar Ve Onlardan Biri Diğerine Bir Şey Ödemez. Çünkü Her Biri Yaptığı İşte Arkadaşının Delâleten Vekilidir.

Eğer O İki Kişi Hatâlarını, Kurbândan Yedikden Sonra Anlasalar, Her Biri Arkadaşına Hakkını Helâl Eder. Eğer Birbirlerine Razı Olmazlar İse, Her Biri Arkadaşına Koyunun Etinin Kıymetini Ödeyip O Kıymeti Tasad-Duk Ederler. Çünkü Bu Tasadduk Etin Bedelidir.

Udhiyye (Kurbânı) Gasb Edilen Koyundan Da Sahîh Olur. Emânet Bırakılan Koyun İle Sahîh Olmaz. Gâsıb, Gasbettiği Koyunu Öder. Gasb-Edilende Sahîh Olmanın Ve Emânet Edilende Sahîh Olmamasının Sebebi Şudur : Şüphesiz Gasbda Mülk, Gasb Vaktinden İtibaren Sabit Olur. Emânette İse, O, Başkasının Mülkünde Boğazladığından Gâsıb Olur. Hidâye, Kâfî Ve Diğer Muteber Kitaplarda Böyle Zikredilmiştir.

Sadr'uş-Şerîa (Rh.A.) : O, Yatırmak Ve Ayağını Bağlamak Gibi Boğazlamanın Mukaddemâtı (Öncesi Yapılan Fiiller) İle Gâsıb Olur. Bu Durumda O, Boğazlamadan Önce Gâsıb Olur» Demiştir.

Ben Derim Ki: Gasbın Hakikati - Nitekim Yerinde Anlatılmıştır -Haklı Olan Elin (Mâlikiyetin) Yok Edilmesi Ve Haksız Olan Elin İsbâtı (Varlığı) Dır. Yatırıp Ayaklarını Bağlamanın Gayesi Haksız Elin (Mâlikiyetin) İsbâtıdır. Halbuki Bununla Haklı Olan Elin İzâlesi Sabit Olmaz. Haklı Elin İzâlesi (Yok Edilmesi) Ancak Boğazlamak İle Hâsıl Olur. Nitekim Cumhûr-U Fukahâ Bunu Kabul Etmişlerdir. [1][2]

---

[1][2] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 419-421.

BOĞAZLANAN HAYVANLAR BÖLÜMÜ

Zebâih, Zebîha'nın Çoğuludur. Zebîha, Boğazlanmaya Elverişli Olan Hayvandır. Bu Durumda, Balık Ve Çekirge Bundan Hâriçtir. Çünkü Onlar Boğazlanmaya Elverişli Değildir. Öyleyse, İkisi De Boğazlanmaksızın Helâl Olur. Buna Mütereddiye Ve Natiha Yâni Yüksek Yerden Düşen, Diğer Hayvanın Fiili İle Ölmüş Olan Ve Bunların Benzeri Dâhildir. Şu Halde, Boğazlama Bulunmadığı İçin Bunlar Helâl Olmaz.

Boğazlamak, Yenmeye Elverişli Olan Hayvanı Helâl Kılar. Çünkü Yüce Allah (C.C.); «Ancak Boğazladıklarınız Müstesna» 1[3] Buyurmuştur. Çünkü Boğazlamak, Temiz Olan Eti Pis Olan Kandan Ayırdığı İçin Helâl Olur. Yine Boğazlamak, Aynı (Zâtı) Pis Olmayanı Da Temiz Kılar. Şu Halde, Boğazlamak Helâl Olmayı İfâde Ettiği Gibi, Yenmesi Caiz Olanın Ve Caiz Olmayanın Temizlenmesini De İfâde Eder. Çünkü O, Pis Kanı Temiz Etten Ayırmayı İfâde Eder.

Boğazlamak Da İki Çeşittir. Birisi Zarurîdir. Diğeri İhtiyaridir. Boğazlamanın Zarurî Olanı, Bir Uzvu Yaralamaktır. Yakında Bunun Açıklaması Gelecektir.

İhtiyarî Olan Boğazlama, Boğazdan Kesmedir. Bu Boğaz, Gerdan İle Çene Arasındadır. Gerdan (Lebbe), Göğüsde Gerdanlık Yeridir. Lıhyeyn İse Çenedir.

Şayet Boğazlama, Boğazın Yukarısında Olan Düğümden Yukarıda Olursa Da Olur. «Düğümün Üstünde Yâni Yukarısında Boğazlama Olmaz» Diyen De Vardır. Câmiu's-Sağîr'de, «Boğazdan Kesmekde Mahzur Yoktur.

«Allah'ın Size Öğrettiği, Av Edeblerinden Öğreterek Yetiştirdiğiniz Avcı Hayvanların Sizin İçin Tutuverdiklerinden De Yiyin...» 2[4]

Zira Resûlüllah (S.A.V.)De Sa'lebe' (R.A.) Ye Şöyle Buyurmuştur:

«Üzerine Allah İsmini Zikrederek Tâlim Görmüş Köpeğinle Avladığın Avın Etini Ye! Tâlim Görmemiş Köpeğinle Avladığın Avı (Diri İken) Yetişip Besmele İle Boğazlarsan Onu Da Ye!» 3[5]

Bu Hadîs-İ Şerifi Buhârî Ve Müslim Rivayet Etmişlerdir.

Bu Hususlardan İkincisi: Diş Veya Tırnak Sahibi Bîr Hayvanın Avın Bir Yerini Yaralamasidır. Bu Zahir Rivayettir. Hattâ Köpek Avı Boğup Yaralamazsa O Av Yenmez. İmâm A'zam' (Rh.A.) Dan Ve Ebû Yûsuf (Rh.A.) Dan; Yaralamanın Şart Olduğu Rivayet Edilmiştir.

Üçüncüsü : Diş Veya Tırnak Sahibi Hayvanı Bir Müslümanın Ya Da Kitabînin Göndermesidir. Yâni Milleti (Dini), Da'vâ Ve İtikâd Yönünden Tevhîd Olan Müslüman Gibi Biri Veya Da'vâ Yönünden Tevhîd Olup İtikâd Yönünden Olmayan Kitabî Gibileri. Yakında Bunun «Boğazlanan Hayvanlar Bölümü» Nde Açıklaması Gelecektir. Bu Durumda, Eğer Doğan Veya Köpek Avın Ardından, Avcı Onu Göndermeden, Gidip Avı Yaka-Hyarak Öldürse Helâl Olmaz.

Dördüncüsü: Besmeleyi Söylemektir. Musannif Buna «Müsemmi-Yen» Sözü İle İşaret Etmiştir. Yâni Kasden Besmeleyi Terk Edenden Başkası Olduğu Halde Demektir. Bunda Asıl, Resûlüllah* (S.A.V.) İn Adiyy Biri Hatim' (R.A.) E Söylediği Şu Sözdür:

«Sen Tâlim Görmüş Olan Köpeğini Gönderdiğin Ve Üzerine Allah'ın Adını Andığın Zaman O Avı Ye. Eğer Köpek O Avdan (Az Bir Şey) Yerse Sen Onu Yemeyesin.»

Beşincisi: Avın Kaçınıcı Ve Ürküp Korkan Olmasıdır. Musannif Buna, «Eti Yenilen Vahşî Mümteni' (Kaçınan) (Hayvan Üzerine Göndermek» Sözü İle İşaret Etmiştir.

Altıncısı : Tâlim Edilmiş Köpeğin Avladığının, Helâl Olmayan Köpek İle Müşterek Olmamasıdır. Meselâ : Muallem Olmayan Köpek Gibi, Veya Mecûsînin Köpeği Gibi, Veya Ava Gönderilmeyen Köpek Gibi, Veya Kasden Besmele Okunmadan Gönderilen Köpek Gibi.

Yedincisi: Köpeğin Gönderilmesinden Sonra Durmasının Uzamamağıdır. Çünkü Onun O Durması, Gönderilmesinden Sonra Uzarsa, Avlamak Göndermeye İzafe Edilmiş Olmaz. Ancak Eğer Gönderilmiş Olan Bir Pars Gizlenmiş Olursa Olur. Çünkü Avlanmakta Gizlenmek Parsın Hilesidir. Bu Takdirde Durup Beklemesi Göndermeye Muzâf Olur.

İmâm Şemsü'l-Eimme Es-Serahsî (Rh.A.), Şeyhi Şemsü'l-Eimme El-Hulvâiıî' (Rh.A.) Den Nakledip Demiştir Ki: Parsın Birtakım Güzel Huyları (Hasletleri) Vardır. Her Akıllının Parsa Ait O Güzel Huyları Almaları Gerekir. Biri Şudur: Pars, Avlanırken Avı Elde Edinceye Kadar Gizlenir. Bu Gizlenmek Onun Hîlesidir. Şu Halde Akıllıya Yaraşan, Düşmandan Gizlenip Fırsat Kollamaktır. Tâki, Kendisini Yormadan Gaye Elde Edilsin.

O Huyun İkincisi Şudur: Pars Dövmek Ve Vurmakla Ta'lim (Terbiye) Kabul Etmez. Ancak Onun Yanında, Köpek Avdan Yeyip De Dövüldüğü Zaman O İşi Öğrenir. Bunun Gibi, Akıllıya Yaraşan, Başkasından İbret Alıp Uyanmaktır. Nitekim, «Mes'ud Kimse, Başkasından İbret Alan Kimsedir.» Denilmiştir.

Üçüncüsü Şudur : Pars Pis Yiyeceği Almaz, Sahibinden İyi Et İster. Onun Gibi, Akıllıya Yaraşan Da Pis Ve Kötüyü Almayıp İyiyi Almaktır.

Dördüncüsü Şudur: Avına Üç Veya Beş Kere Hamle Edip Atılır. Eğer Avı Elde Ederse Eder, Edemezse Bırakır Ve Âdeta Başkasının İşi İçin Ben Kendimi Ölüme Atmam, Deı>. Her Akıllı Kişiye Yaraşan Bu Huylar İle Âmil Olmaktır.

Ta'lîm Edilmiş Köpek Üç Defa Avın Etini Yemeyi Terk Etmesiyle, Doğan Da Çağrıldığı Zaman Geri Dönmesiyle Bilinir. Bu, İbni Abbâs' (R.A.) Dan Rivayet Edilmiştir. Bir De, Köpeğin Bedeni Dövmeye Tahammül Eder; Bu Durumda, Avı Yemeyi Terk Edinceye Kadar Onu Dövmek Mümkün' Olur. Doğanın Bedeni Dövmeye Tahammül Etmez; Bu Durumda,

---

1[3] BL. Mâide Sûresi (5); Âyet: 3.

2[4] Mâide Sûresi (5), Âyet: 4.

3[5] Buhârî, Müslim, İbn-İ Mâce, Ahmed B. Hanbel, Ebû Dâvûd, Nesâî.

Ta'lime Delâlet Eden Başka Bir Şey İle Yetinilir. Çünkü Doğanın Yaradılışında Bırakıp Kaçmak Vardır. Bunun Giderilmiş Olması, Çağrıldığında Geri Dönmesi İle Bilinir. Pars Ve Benzeri Hayvanın Ta'lîmi, Avı Yemeyi Terk Etmesi Ve Geri Dönmesi İle Bilinir. Yâni Pars Ve Benzeri Hayvan, Dövmeye Tahammül Edici Olup Âdetleri Avlamak Ve Kaçmaktır. Bu Bakımdan, Parsda Yemeyi Terk Edip Da'vete İcabet Şart Kılınmıştır. El-İhtiyâr Adlı Kitâbda Böyle Zikredilmiştir.

Parsın Veya Köpeğin Yediği Avdan Yenmez. Zira Malûmdur Ki, Onun Öğrenmesi Avı Yemeyi Terk Etmek İledir. Nitekim, Yakında Şöyle Bir İzah Gelecektir : Pars Şayet Avdan Yerse Bilinir Ki, O Terbiye Edilmemiştir. Böylece Onun Avı Haram Olur. Doğan Bunun Aksinedir. Zira Şu Bilinen Bir Husustur Ki, Şüphesiz Doğanın Öğrenmesi Avı Yemeyi Terk Etmek İle Değildir. Böyle Olduğu İçin De Aksi Cehline Delil Olmaz.

Zikredildiği Gibi, Köpek Ve Parsın Üç Kereden Sonra Yediği Avdan Ve Yine Üç Kere Yemeyi Terk Edip De Yediğinden Sonra Avladığı Avdan, O Köpek Üç Kere Avı Yemeyi Terki Öğreninceye Kadar Yenilmez. Yine Terk-Den Sonra Yediği Avdan Önce Olan Avdan, Eğer Avcının Mülkünde Bulunuyorsa, Yenilmez. Çünkü Kalmayıp Tükettiği Şeyde, Mahalliyet Yok Olduğu İçin Hürmet Zahir Olmaz. Yine, Sahrada Olup Da Elde Edilmiş Olmayan Avda Hürmet (Harâmlık) İttifâkan Sabittir. Avcının Evinde Elde Edilen (Bulunan), İmânı A'zâm' (Rh.A.) A Göre Haram Olur. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ) Ayrı Görüştedir.

Sadru'şrŞerîa (Rh.A.) Demiştir Ki: Köpek Avı Yese Malûmdur Ki, O Köpek Terbiye Edilmiş Köpek Değildir. Bu Durumda Zikredilen Yemeden Önce Onun Avladığı Şey Câhil Köpeğin Avı Gibidir. Öyleyse, Avcının Mülkünde Bulunuyorsa Haram Olur.

Silâh Atmak Suretiyle Avlamanın Helâl Olması İçin Besmele Okumak Ve Besmeleyi Kasden Terk Etmemek Şart Kılınmıştır. Ayrıca, Yaralamak Da Şart Kılınmıştır. Çünkü, Resûlüllah (S.A.V.) Adiyy Bin Hatim' (R.A.) E Hitaben :

«Sen Okunu Attığın Zaman Onun Üzerine Allah'ın Adını An. Eğer Avı Ölmüş Bulursan O Avı Ye. Ancak Eğer Onu Su İçine Düşmüş Bulurda, Onu Su Mu, Yoksa Senin Okun Mu Öldürdüğünü, Ayıramazsan Yeme.):

1[6] Buyurmuştur.

Eğer Av, Oku Yüklenip Kaybolursa, Avı Aramayı Bırakıp Oturmamak Şart Kılınmıştır. Yâni Bir Avcı Ava Okunu (Mermisini - Fişeğini) Attığı Zaman Onun Okunu (Mermisini - Fişeğini) Yüklenip Avcının Gözünden Kaybolsa, Eğer Avcı O Ava Ölü Olduğu Halde Yetişmiş Ve Okunu Attıkdan Sonra O Avı Aramayı Bırakıp Oturmamış İse, Çaba Harcadığı İçin O Avın Yenmesi Helâl Olur. Şayet Avı Aramak Gücünde Var İken, Oturup Ondan Sonra Aramış İse, Haram Olur. Zira, Resulüllah (S.A.V.) :

«Belki O Avı Yeryüzünün (Arzın) Hevâmmı 2[7] Öldürmüştür.» Buyurmuştur.

Eğer, Avı Almak İçin Gönderilen Kimse Veya Oku (Mermiyi) Atanın Kendisi O Ava, Henüz Boğazlanmış Hayvanın Canlılığından Daha Kuvvetli Bir Canlılıkda İken Yetişmiş İse, Boğazlamak Suretiyle Helâl Olur. Eğer Avın Canlılığı Boğazlanmışın Canlılığı (Hayâtı) Gibi İse, Boğazlanması Vâcib Olmaz. Hatta, Boğazlamaksızın Caiz Olur. Böyle Canlılığa İtibâr Yoktur. Fakat Yüksek Yerden Düşen Av Veya Bir Ağaç İle Vurulan Veya Boğulan Veya Bir Diğer Hayvanın Boynuzu İle Vurulan Veya Kurt Karnını Yarmış Olup Da Onda Hayat Eseri Olan Ve Hastalanmış Bulunan Koyun - Ki Fetva, Onda Hayât, Az Da Olsa, Muteberliği Hususundadır - Az Bir Canlılık (Hayât) Var İken Boğazlansalar Hepsi Helâl Olurlar. Çünkü Yüce Allah (C.C.) «...Ancak Boğazladıklarınız Müstesna...» 3[8] Buyurmuştur.

Avcının Boğazlamaya Gücü Var İken, Boğazlamayı Kasden Terk Edip Av Ölmüş İse Haram Olur. Çünkü Avın, Boğazlanmış Hayvanın Canlılığından Daha Kuvvetli Canlılığa Sahib Olduğu Zaman Boğazlanması Vâcib-Dir. Şayet Avcı Onu Boğazlamayıp Bırakırsa Haram Olur. Eğer Avcı Boğaz-Lamakdan Âciz Olursa, Zahir Rivayette Yine Haram Olur. Çünkü Acz Bu Gibi Şeyde, Haramı Helâl Kılmaz. Ancak, «Helâl Olur,» Diyen De Vardır.

Bu, İmâm A'zam' (Rh.A.) Dan Ve Ebû. Yûsuf (Rh.A.) Dan Rivayet Edilmiştir Ve Aynı Zamanda İmâm Şafiî' (Rh.A.) Nin De Sözüdür.

Ya Da Bir Mecûsî Köpeğini-Ava Gönderip Bir Müslüman Da O Köpeği Teşvik Ettiğinde Köpek İtaat Ederse, Yâni Müslüman, Köpeğe Seslenmek Suretiyle Tahrik Ve Teşvik Edip Köpek Hızlansa, O Av Haram Olur.

Ya Da Mi'râz, Eni İle Vurup Öldürürse, O Av Haram Olur. Mi'râz : Bir Yeleksiz (Tüysüz) Oktur. Bunun Mi'râz Diye Adlandırılmasının Sebebi, Atıldığında Ava Eni İle İsabet Etmesidir. Eğer Onun Ucunda Keskinlik Olup Da Onunla İsabet Ederse, Helâl Olur.

Ya Da Avı, Taşdan, Topraktan Veya Başka Şeyden Yapılmış Keskinliği Olan Ağır Bunduka (Saçma Veya Mermi) Öldürürse, O Av Haram Olur.

Bunun Haram Olması, Ağırlığı İle Öldürmesi İhtimâlinden Dolayıdır. Hattâ Bunduka Hafif Olup Onda Keskinlik Olursa, Avın Ölmesinin Yaralamakla Olduğu Kesin Olduğu İçin Helâl Olur.

Ya Da Avcı Ava Ok Atıp Av Suya Düşerse, Avı Su Öldürmüş Olmak İhtimâli Olduğu İçin Haram Olur. Nitekim Bu, Hadîs-İ Şerîfde Zikredilmiştir. Veya Av Duvar Üzerine Düşüp Veya Dağ Üzerine Düşüp Oradan Yer Üzerine Düşerse Haram Olur. Çünkü Bu Durumda O, Düşüp Yuvarlanarak Ölmüş Bir Avdır. Eğer Av Önce Yer Üzerine Düşerse, Bunu Önlemek İmkânsız Olduğu İçin Yenir. Yine, Şayet Duvar Üzerine Veya Dağ Üzerine Ya Da Bir Kaya Üzerine Düşüp Yuvarlanmazsa Yâni Düştüğü Yerde Kalırsa O Av Yenir. Yine, Bir Müslüman, Köpeğini Ava Gönderdiğinde Bir Mecûsî O Köpeğe Seslenerek Tahrik Ve Teşvik Eder, O Müslüman Da O Avı Alırsa Yenir.

Ya Da Köpeği Kimse Gönderin Ey İp Köpek Kendi Giderken Bir Müslüman O Köpeğe Seslenmekle Tahrik Ve Teşvik Eder, Müslüman Da Avı Alırsa, Yenmesi Helâl Olur.

Sözün Kısası Şudur Ki: Şayet Göndermek İle Tâhrîk Bir Avda Toplanırsa, İtibâr Göndermeyedir. Eğer Gönderme

---

1[6] Müttefekun Aleyh.

2[7] Ibn-İ Ebî Şeybe, Taberânî (Mu'cem).

Hadîsi Şerifde Geçen Hevâmm Kelimesi Hâmme'nin Çoğuludur. Hâmme; Yılan Gibi Zehirli Olan Hayvan Demektir. Sinek Ve. Böcek Gibi Şeylere De Hâmme Denilir. (Haşerai)

3[8] Bb. Mâide Sûresi (5); Âyet: 3.

Mecûsîden Ve Tahrik Müs-Lümandan Olursa, Göndermek Mecûsîden Olduğu İçin, Av Haram Olur. Eğer Gönderme Müslümandan Ve Tahrik Mecûsîden Olursa Helâl Olur. Şayet Gönderme Bulunmayıp Tahrik Bulunursa; Bu Durumda Tahrik Müslümandari İse Helâl Olur, Mecûsîden İse Haram Olur.

Ya Da Köpek, Avcının Üzerine Gönderdiği Avı Almayıp Başka Avı Alırsa, Köpeğe, Avcının Ta'ym Ettiğini Almayı Öğretmek İmkânsız Olduğu İçin, O Av Yenir.

Eğer Avcının Köpeği Bir Ava Gönderildiği Zaman, O Avı Öldürdük-Den Sonra Bir Başka Avı Da Öldürürse, Avın İkisi De Yenir. Nitekim Avcı Bir Ava Bir Ok Atıp Ona İsabet Ettikden Sonra Bir Başka Ava Da İsabet Etse, İkisi De Yendiği Gibi. Yine Böylece, Eğer Köpeği Bir Çok Ava Gönderip Bir Kere Besmele Çekse, Ne Kadar Av Yakalansa Hepsi Yenir. İki Koyunun Boğazlanması Bunun Aksinedir. Yâni Her Biri İçin Ayrı Ayn Besmele Çekilir.

Yine, Ok Atılıp Bir Uzvu Koparılan Avın Kendisi Yenir, Koparılan Uzuv Yenmez. Çünkü Resûlüııah (S.A.V.) : (İcanlıdan Koparılan Uzuv Ölüdür.» Buyurmuştur.

Yine Üçtebir Veya Üçtebirden Daha Çoğu Kuyruğu İle Beraber Kesilen Av Yenilir. Yâni Avın; Başından Tarafı Üçtebir Ve Kuyruğundan Tarafı Üçteiki Olursa Veya Avın Başının Yarısı Ya Da Yarısından Daha Çoğu Koparsa Veya İki Parça Olursa, Bu Şekilde Olanların Hepsi Yenir. Çünkü Bu Surette Boğazlanmış Olanın Hayâtının (Canlılığının) Üstünde Bir Hayât Da Yoktur. Resûlüııahl (S.A.V.) İn, «Canlıdan Koparılan Uzuv Ölüdür.» Kavli Şerifi Bunu İçine Almaz. Fakat Üçte İkisi Avın Başı Tarafında Ve Üçtebiri Kuyruğu Tarafında Olur İse Böyle Olmak, Üçteikisinde Boğazlanmış Olanın Hayâtı Üstünde Hayâtın İmkânından Dolayı, Zikredilenin Aksinedir. Avın Başının Yarısından Daha Azı Kesilse, Mezkûr İmkândan Dolayı Bu, Zikredilenin Aksidir.

Bir Kimse Bir Ava Ok (Veya Mermi Ya Da Saçma) Attığı Zaman Bir Başka Kimse De O Avı Öldürürse, Eğer Birinci Atıcı Avı Hayyiz-İ İmtina'-

Dan (Kendisini Av Olmaktan Meneder Şekilde Saklandığı Yerden) 1[9] Çıkarmış İse, O Av O İlk Atan Kimsenindir Ve İkinci Atıcının Öldürmesi Sebebiyle Haram Olur. İkinci Atıcı, Birincinin Atmasiyle Yaralanmış Olması Hâlinde, O Avın Kıymetini Öder. Eğer Birinci Atıcı Hayyız-İ İmtinadan Çıkarmamışsa Av İkinci Atıcınındır. Çünkü Onu İkincisi Avlamıştır. O Av Helâl Olur. Zira O Avın Boğazlanması Mecburîdir. Nitekim Bu Husus İleride Gelecektir.

Eti Yenen Ve Yenmeyen Hayvanın Avlanması Caizdir. Çünkü Eti Yenmeyen, Domuz Ve Kurt Gibi Hayvanların Avlanması, Derisi Veya Kılı Veya Yeleği (Yelesi) İçin Faydalanma Sebebidir; Veya Onun Şerrini Defetmeye Sebebtir. Bunların Hepsi Meşrudur. (Ancak Domuz Ve Kurt Bizatihi Pis Hayvanlardandır.) Avlamada Bizatihi Pis Olmayan Hayvanın Eti Temiz Olur. Çünkü Avlamak Hükmen Boğazlamaktır. Hattâ Onu Taşıyanın Namazı Caiz Olur. Her Ne Kadar (Bizatihi Pis Olmayanların) Eti Yenilmez-Se De, O Av Temiz Olduğundan Ona Pis Denilmez. Eti Gibi Derisi De Avlanmakla Temiz Olur. Hattâ O'derinin Üzerinde Ve İçinde Namaz Kılmak Bile Caiz Olur. 2[10]

1[9] Hayyiz-İ İmin.. ' V,M Çıkarmak, Onu Ayaklarıyla Kaçıp Yahut Kanatlarıyla Uçup Savuşmaktan Alıkoymaktır.

2[10] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi1, Eser Neşriyat: 422-429.

AV BÖLÜMÜ

Musannifin, Av Bölümünü Buraya Getirmesine Sebeb, Onu Hacc Bölümünde Zikrettiği İçindir.

S A Y D, Lûğat Yönünden Avlamak Ma'nâsındadır. Avlanan Şey (Ma-Sîd) İn, Av (Sayd) Diye Adlandırılmasına Sebeb, Mef'ûlü Masdar İle İsimlendirmek İçindir. Arablar Arasında (Üarbül Emîri) Yâni «Emfirin Dövdüğü Kimse» Dendiği Gibi.

Yırtıcı Hayvandan Diş (Zînâb), Kuşlardan Mıhleb (Tırnak) Sahibi Olanların Hepsiyle Sayd (Avlanmak) Helâldir. Mıhleb, Kuşun Tırnağıdır.

Mebsût'ta Şöyle Zikredilmiştir: «Zînâb» Ve «Zînııhleb» Den Maksad, Diş Ve Tırnak İle Avlanandır. Yoksa, Zînâb Ve Zîmıhleb'in Hepsi Değildir. Çünkü Güvercinin Tırnağı Ve Devenin De Dişi Vardır. Birincisi, Yâni Diş Sahibi Olan? Köpek Ve Pars*Gibi; İkincisi, Yâni Tırnak Sahibi Olan, Doğan Ve Yırtıcı Kuşlardan Bunların Benzeri Gibilerdir.

Eti Yenen Av Hayvanlarının Yenmesinin Caiz Olması İçin Bir Takım Hususlar (Umur) Şart Kılınmıştır. Eti Yenmeyen Av Hayvanları Bunun Aksinedir Ki, Onlardan Olan Avın Caiz Olmasında Bîr Şey Şart Değildir.

Yakında Bunun Açıklaması Gelecektir.

Bu Hususlardan Biri, O Dişi Ve Tırnağı Olan Hayvanın Avlamak Şeklini Bilmesi Di R. Çünkü Yüce Allah (C.C.) Şöyle Buyurmuştur.

Hepsi Yâni, Ortası, Yukarısı Ve Aşağısı Birdir,» Denmiştir. Bunda Asıl Olan Resûlüllah' (S.A.V.) İn :

«Boğazlama Gerdan İle Çene Arasındadır.» Diye Buyurduğu Kavli Şerifidir. Bu Hadîsi Şerif, Düğümden Önce, Boğazın Yukarısından Kesmenin Caiz Olmasını Gerektirir. Çünkü Düğümün Yukarısı, Her Ne Kadar Düğümden Önce İse De Gerdan İle Çenenin Arasındadır. Şayet Boğazın Düğümü, Göğsü Tâkib Eden Tarafda Kalırsa, Bu Boğazlama Helâldir, Diyen Kimse İçin Bu Açık Delildir. Mebsût'un Rivayeti De Ona Müsâade Eder. Fakat «El-Zahîre» Adlı Kitabın «Zebâih» Bölümünde; «Boğazlama Boğazın Üst Tarafından Olursa Helâl Olmaz»- Diye Açıklanmıştır. Yine Semerkand Bilginlerinin Fetvalarında Da «Helâl Olmaz; Çünkü Bu Boğazlama, Boğazlama Yerinden Başka Yerden Boğazlamadır» Denmiştir. Halbuki Bu, Hadîs-İ Şerifin Zahirine Muhaliftir. Nitekim Bu, Geçen Hadîsde Görülmektedir. Bir De; Gerdan İle Çenenin Arası Damarların Toplanıp Aktığı Yerdir. Bundan Dolayı, U Arada Kanın Akması En Güzel Şekilde Hâsıl Olur. Bu Durumda, Küllün Hükmü Müsâvî Olmuştur. Gırtlak' (Düğüm) A İtibâr Yoktur. El-İnâye'de Böyle Zikredilmiştir.

Hayvanın Damarları; Hulkûm, Merî' Ve Vedecân'dır. Muğribu'l-Lû-Ğa'ya Göre Hulkûm; Nefesin Geçtiği Yerdir (Yâni Nefes Borusudur). Meri; Yemeğin Geçtiği Borudur. El-Hidâye'de Hüküm Bunun Aksinedir. Şöyle Ki: Hayvanın Boğazlanması, Hulkûmun Yâni Nefes Borusunun Ve Me-Rî'in Yâni Yem Borusunun Damarlarını Ve İki Şah Damarını Kesmektir.

Boğazlama Bu Dört Damardan Üç Damarı Kesmekle Helâl Olur. Hangi Üç Olursa Olsun Çoğu, Tamâmı Yerine Geçirmek Bakımından Helâl Olur.

Evdâc 1[11] Denilen Damarları Kesip Kan Akıtan Her Âlet İle - Ki Gerek Kamış Kabuğu Olsun Ve Gerekse Keskin Taş Olsun - Kesmek Helâl Olur. Ancak Diş Ve Tırnak İle, Bunlar Yerlerinde Kâim İken Boğazlanırsa, Helâl Olmaz. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

(Ma Hadehale'z-Zufri Ves'sinni) «Tırnak İle Dişden Başka» Buyurmuştur. Çünkü Bu İkisi İle Boğazlamak Câhiliyyet Devrinde Câri Ve Habeş Kavminin Âdetleri İdi.

Yerlerinden Çıkarılmış Diş İle Veya Tırnakla Boğazlamak Mekruh-Dur. İmâm Şafiî' (Rh.A.) Ye Göre, Bizim Rivayet Ettiğimiz Hadîs-İ Şerif -Den Dolayı Haram Olur. Biz Onu, Onların Yerlerinde Kâim Olmalarına Hamlederiz. Çünkü Habeş Kavminden Sâdır Olan Budur.

Hayvanı Yatırmazdan (İnce Bıçağı Keskinletmek Mendûbdur. Bıçağı, Hayvanı Yatırdıktan Sonra Bilemek Mekruhtur. Çünkü Bu Hususta Sahâbe-İ Kîrâm'ın Kavli Vardır. Bu, Boğazlanan Hayvana Yumuşak Davranmak İçindir.

Hayvanı Ayağından, Kesileceği Yere Çekip Sürümek Mekruhtur. Hayvanı Ensesinden Kesmek De Mekruhtur. Eğer Boğazladıkdan Sonra Diri Kalırsa Damarları Kesilir. Tekrar Boğazlanmakla Ölmüş Olması Sebebiyle Helâl Ve Mekruh Olur. Çünkü Bu Surette Gereksiz Şekilde Hayvana Çok Acı Vermek Vardır. Zira, O, Yaralanıp Sonra Damarları Kesilmiş Gibi Olmuştur. Eğer Damarlarını Kesmezden Önce Canlı Değilse, O Boğazlanmış Hayvan Haram Olur. Çünkü O Hayvan Boğazlanmadan Önce Ölmüştür.

Nah'da Mekruhtur. Yâni Onu Murdar İliğe Varıncaya Kadar Şiddetle Kesmektir. Buna Farsçada «Harâm-I Nıagz» Denir.

Hayvanın Acısı Dinmezden Önce Derisini Yüzmek Mekruhtur. Boğazlayan Kimsenin Kıbleye Doğru Yönelmeyi Terk Etmesi De Mekruhtur. Fakat Boğazlanan Hayvan Helâl Olur.

Boğazlanmış Hayvanın Helâl Olması Hususunda, Boğazlayanın Müslüman Olması Ve Eğer Boğazlanan Hayvan Av İse, Harem'in Dışında Olması Şart Kılınmıştır. Veya Boğazlayan Kimsenin Kitabi Olması Şart Ki-Hnmiştır. Çünkü Kitabî 2[12] Tevhîd İddia Eder. Bunda Asi Olan, Yüce Allah1 (C.C.) İn, : «Ancak Boğazladıklarınız Müstesna» Kavli Şerifidir.

Ve Yine «...Kendilerine Kitap Verilmiş Olanların Yiyeceği Sizin İçin Helâldir...» 3[13] Âyet-İ Kerîmesidir. Bununla Kasdedilen, Onlar Tarafından Boğazlanıp Yenen Yiyecektir. Çünkü Yüce Allah (C.C.) Ehm Kitabı Anmak SûRetiyle

---

1[11] Vedee: Boyunda Şah Damarının İki Tarafında Olan Damardır. Tesniyesine (İkisine) Vede-Cân Denilir. Bunların Çoğulu Evdâc'dır.

2[12] Kitabî: Tevhîd İnancını Muhafaza Ettiği Takdirde Semavî Kitaplardan Birine İnanan 2üm-Redir Ki, Bugün Bunlar Hıristiyan Ve Yahu Dilerdir. Ehm Kitâb Tabiriyle Bunlar Kasdedilir.

Eğer Bunlar Allah' (C.C.). Dan Başka; Bir Şeyin Veya Varlığın İsmini Zikredexlerse Kestikleri Hayvan Yenmez. Meselâ, Hıristiyanlar Hayvanı Boğazlama Esnasında «Bismil-Lâhi» Yahut «Allahû Ekber» Demeyip «Bismi Rabbinel Mesih» (Mesîh Rabbımızın Adiyle) Deyip De Keserlerse, Kestikleri Bu Hayvan Yenmez. (Nbnet-İ İslâm, (Kilâb-Üz Zebâih), Mehmed Zihnî)

3[13] Bk. Mâide Sûresi (5); Âyet: 5.

Ayırmıştır. Balık Ve Diğerleri Gibi, Boğazlanmayan Yiyeceklerde Kitabî Ve Mecûsî Eşittir.

Boğazlayıcı Veya Avcı, Gerek Zîmmî Olsun, Gerek Harbî Olsun; Gerek Kitabîden Ve Kitabîden Başkasından Doğmuş Olsun, Onun Avladığı Ve Boğazladığı Helâl Olur. Çünkü Çocuk, Ana - Babanın Din Yönünden Hayırlı Olanına Tâbidir. Kâfi'de De Böyle Zikredilmiştir.

Boğazlayıcı; Zebîhanın (Boğazlanan Hayvanın) Helâl Olması İçin, Onun Üzerine Allah' (C.C.) İn Adını Anmak Gerektiğini, Boğazlamayı Yâni Damarların Kesilmesini Ve Bunun Benzeri Şartlan Bilmeli Ve Damar* Lan Kesmeye Kadir Olup Boğazlamayı Güzel Yapmalıdır. O Boğazlayıcı Gerek Mecnûn Olsun Ve Gerekse Çocuk Olsun, Caizdir. Çünkü Mecnûn Veya Çocuk Şayet Besmele Çekmeyi Ve Boğazlamayı Bilirlerse Ve Kesmeye Kadir Olurlarsa, Âkil Ve Bâliğ Gibi Olurlar. Yine Boğazlayıcı Gerek Kadın Olsun, Gerek Sünnetsiz Olsun Ve Gerekse Dilsiz Olsun, Caizdir.

Putperestin, Meclisinin Ve Mürtedin Boğazladığı Hayvan Haram Olur. Çünkü Mürtedin Dini Yoktur. Zira O Üzerinde Bulunduğu Dini Terk Etmiştir; Geçtiği Dinde İse Bırakılamaz. Kitabî Bunun Aksinedir. Dîninden Başkasına Geçmiş Olsa, Bizim Nazarımızda O, Geçtiği O Dinin Sâ-Liki Kabul Edilir. Boğazlama Sırasında Onun Tâbi Olduğu Dine İtibâr Edilir. Hattâ Bir Yahûdî Ve Bir Nasrânî Mecûsî Olsalar, Onların Avladığı Ve Boğazladığı Helâl Olmaz. Çünkü Bu Temelden Mecûsî Gibidir. Eğer Mecûsî, Yahûdî Veya Nasrânî Olsa, Onun Boğazladığı Ve Avladığı Yenir. Temelden, O Yahûdî Veya Nasrânî Gibidir. Kâfide Böyle Zikredilmiştir.

Besmeleyi Kasden Terk Eden Kimsenin Boğazladığı Hayvan Haram Olur. Eğer Unutup Terk Ederse, Boğazladığı Helâl Olur. İmâm Şafiî (Rh.A.), İki Şekilde De Helâl Olur, Demiştir. İmâm Mâlik (Rh.A.) İse, İki Şekilde De Haram Olur, Demiştir.

Eğer Boğazlayan Kimse Allah' (C.C.) İn Adını, Başkasını Atf Ederek Zikrederse, Haram Olur.

(Bismillâhi Ve İsmi İülânin Ev Fülânin Yâni «Allah'ın Adıyla Ve Fülânın Adıyla Veya Fülân İle Başlarım» Demek Gibi. Çünkü O, Boğazlanan Hayvanı Allah' (C.C.) Dan Başkasının Adıyla Kesmiştir. Binâenaleyh, Burada Tecrid 1[14] Mevcûd Değildir, Tecrîd İse Şarttır.

Boğazlayan Kimse Başkasını Besmeleye Atıfsız Vasi Ederse, Mekruh Olur, Haram Olmaz. (Bismillah! Muhammedün Resûlüllahi) Demek Gibi. Çünkü Burada Atf Olmadığı İçin Ortaklık Mevcûd Değildir. Bu Durumda, O Boğazlanan Hayvan Mu-Hammed (S.A.V.) İçin Olmamıştır. Fakat Sûreten Yakınlık Bulunduğu İçin Mekruh Olup Haram Suretinde Tasavvur Edilir. Bu Zikredilen, Boğazlayan Kimse Şayet Muhammed (S.A.V.) Lâfzını «Ötüre» Okursadir. Eğer «Esire» Veya «Üstün» İle Okursa Bu Takdirde Haram Olur. Gâyet'ul-Be-Yân'da Böyle Zikredilmiştir.

Şayet Hayvanı Boğazlayan Kimse, Besmeleyi Çekmeden Ve Hayvanı Yatırmadan Önce, Manen Ve Sûreten Başkasını Allah' (C.C.) İn Adından Ayırırsa, Meselâ Dua Etmek Gibi, Bunda Mahzur Yoktur. Çünkü Rivayete Göre, Resûlüllah (S.A.V.), Birini Kendisi İçin, Diğerini Ümmeti İçin Olmak Üzere İki Güzel Koç Boğazlamış Ve İkisini De Keseceği Zaman Kıbleye Doğru Yöneltip Şöyle Buyurmuştur :

(Veccehtü Vechiye Lillezî F A Taraş 'Semâ Vâ Ti Val Arda Hanîfen Vemâ Ene Minel Müşrikine, İnne Salâtî Ve Nüsükî Ve Mahyâye Ve Memâtî Lil-Lâhî Rab Bil Âlemine, Lâ Şerikelehu Ve. Bizâlike Ümirtü Ve Ene Evvelül Müs-Limîn)

«Ben Yüzümü, Gökleri, Yeri Yaratan (Allah) 'A, Doğruya (Hak Dine) Yönelerek Çevirdim. Ben Müşriklerden (Puta Tapanlardan) Değilim. 2[15] Namazım, İbâdetlerim (Kurbânım), Hayâtım Ve Ölümüm, Âlemlerin Rabbi Allah İçindir. O'nun Hiç Bir Ortağı Yoktur. Bana Böyle Erar-Olundu Ve Ben Müslümanların İlkiyim 3[16]

Ondan Sonra Boğazlayıp Ve Boğazlarken De, ((Bismillâhi Vallâhu Ekber) Demiştir.

Yine Boğazladıktan Sonra (Allahümme Takabbel Min Fülânin) «Ey Allah'ım Bunu Fülândan Kabul Eyle» Demekde De Mahzur Yoktur. Çünkü Nebi* (S.A.V.) İn Boğazladık-Dan Sonra :

(Allâhümme Tekabbel Hâzihî An Ümmeti Mu Ha Mm Edin Mtmmen Şehide Leke Bil Vahdâniyyeti Veliye Bil Belâği)

«Ey Allah'ım Bunu, Sen'in Vahdâniyyetini (Birliğini) Ve Benim Tebliğimi (Risâletimi) Kabul Eden Ümmet-İ Muhammed'den Kabul Eyle.»

Dediği Rivayet Edilmiştir.

Tesmiyede (Allah Adını Söylemekde) Şart Olan, Duâ Ve Başka Şey Karıştırılmamış Hâlis Zikirdir.

Boğazlayan Kimsenin (Allahümmağiirlî)

«Ey Allah'ım Beni Mağfiret Et.» Diyerek Boğazladığı Hayvan Helâl Olmaz. Çünkü Bu, Hâlis Duadır. Tesmiye Kasdi İle «El-Hamdü Lillâh Ve Sübhâne'llâh» Demek, «Allahümmağfirlî» Demek Gibi Değildir. Çünkü -Bu Hâlis Zikirdir.

Şayet Hayvanı Boğazlayan Kimse, Boğazlarken Aksırıp «El-Hamdü Lillâh» Dese, Tesmiye Kasdı Olmgdığı İçin Helâl Olmaz. Meşhur Olan, YâNi Dillerde Kullanılan (Bismillâhi VallâHu Ekber) Demekdir. Bu, İbni Abbâs' (Rh.Anhümâ) Dan Nakledilmiştir. Devenin Nahrı Mendûb, Zebhi İse Mekruhtur. Sığır İle Koyunun Nahrı Mekruh, Zebhi Mendûbdur. 4[17] Geçen İki Surette Mendûb Olması Tevarüsen (Nakledilegelen) Sünnete Muvafık Bulunması Ve Nahr Yerinde Damarların Toplanmış Olmasından Dolayıdır. Sığır İle Davarda İse Damarların Toplanması Zebh Yerinde Olduğu İçindir. Kerahet De Sünnete Muhalefeti Sebebiyledir. Bu Kerahet, Bulunan Bir Ma'nâdan Dolayıdır. Binâenaleyh Cevazı Ve Helâl Olmayı Menetmez.Evcilleşmiş Olan Av Boğazlanır. Deve, Sığır Ve Koyun Gibi Dört Ayaklı Olup Vahşet Hâsıl Eden Veya Bir Kuyuya Düşüp Boğazlanması Mümkün Olmayan Hayvanı Yaralamak Kifayet Eder. Çünkü Acz Ânında İhtiyarî Boğazlamadan Iztırârî (Mecburi) Boğazlamaya Geçilir. Nitekim Bu Husus Daha Önce Geçti. Acz İse İkincide Mevcûddur, Birincide Mev-Cud Değildir.

Bir Koyun Şehrin Dışına Kaçtığında Yaralamak Onu Helâl Kılar; Şehir İçine Kaçtığında, Yaralamakla Ölürse Helâl Olmaz. Çünkü O Nefsini Müdafaa Edemez. Âdeten Şehir İçine Kaçanın İse Yakalanması Mümkün Olur. İhtiyarî

1[14] Tecrid: Ayırmak, Hâlis Kılmak; Allah' (C.C.) Dan Başkasını Çıkarmak, Kabul Etmemek (Sadece Allah (C.C.) Adını Zikretmek) Tir.

2[15] Bk. En'âm Sûresi (6); Âyet: 79

3[16] Bk. En'am Sûresi (6); Âyet: 162 - 163.

4[17] Nahr: Bir Hayvanın Göğsü Üstünden Bıçak Vurup Boğaz Damarlarını Kesmektir. Zebh: Boğazlamak; Hayvanın Boğazına Bıçak Vurup Damarlarını Kesmektir.

Boğazlamakdan Acz De Gerçekleşmiş Olmaz. Şehrin Taşrasına Kaçan Bunun Aksinedir. Şehrin İçi, Sığır Ve Deve Hakkında Şehrin Dışı Gibidir. Çünkü Bunlar Kendilerini Müdafaa Ederler. Bu Durumda Onların Yakalanmalarına Güç Yetmez. Eğer Onlar Şehir İçine Kaçarlarsa, İhtiyarî Boğazlamaktan Acz Gerçekleşmiş Olur.

Hayvanın İnsana Saldırması, Kaçmak Gibidir. Eğer Bir Kimse Hayvanı Yakalamaya Kadir Olmaz Ve Üzerine Saldırıp Onu, Boğazlamayı Mu-Râd Ederek Öldürürse, O Hayvanın Yenmesi Helâl Olur.

Anası Boğazlanmakla Karnından Çıkan Yavru Boğazlanmış Olmaz.

Hattâ Bir Deve Veya Bir Sığır Veya Bir Koyun Boğazlandığı Zaman Karnından Bir Ölü Yavru Çıksa Yenmez.

Parçalayıcı Dişi Olan Yırtıcı Hayvanın Ve Tırnaklı Olan Kuşların Yenmesi Helâl Olmaz. Bu İki Cins Hayvandan Maksad : Dişi İle Avlanan Hayvan İle Tırnağı İle Avlanan Hayvandır.

.Haşerât Da Yenmez. Haşerât: Yeryüzü Hayvanlarının Küçükleridir.

Ehlî Olan Eşeklerin De Etinin Yenmesi Helâl Olmaz. Yaban Eşeğinin Yenmesi İse Helâldir. Katırın Ve Atın Yenmesi De Helâl Olmaz. İmânı Ebû Yûsuf (Rh.A.) İle İmâm Muhammed' (Rh.A.) E Göre, Atın Yenmesi Helâl Olur. Bir Kavle Göre; İmâm A'zâm' (Rh.A.) Nazarında Atın Keraheti, Kerâhet-İ Tenzîhiyyedir. Çünkü Bunun Ma'nâ Yönünden Keraheti, Değerli Olduğu İçindir. Yenmesinin Mubah Olmaması, Cihâd Aracı Azalmasın Diyedîr. Bundan Dolayı Onun Artığı Temizdir. Bu Zahir Rivayettir Ve Sahih Kavil De Budur. Fahru'l-İslâm (Rh.A.) Ve Ebû'l-Muîn (Rh.A.), «Cami'» 1 Erinde Böyle Zikretmişlerdir. «Atın Yenmesinin Keraheti, Tahrîmiyyedir» Diyenler De Vardır. Ab-D Ur Rahim El-Kirmanı' (Rh.A.) Den (Allah Ona Rahmet Eylesin) Şöyle Dediği Hikâye Edilmiştir : «Ben Bu Mes'elede Tereddüd Ediyordum. Bü'yâda İmâm A'zam (Rh.A.) Hazretlerini (Yüce Allah Ona Rahmet Eylesin) Gördüm. Bana, Yâ Abderrahîm, Onun Keraheti, Kerâhet-İ Tahrîmiyyedir» Dedi. Hidâye Sahibi De Bunu Kabul Etmiştir, Tmâm Hasan (Rh.A.), İmâm A'zam' (Rh.A.) Dan Atın Artığının Kerahetini Rivayet Etmiştir. Nitekim Atın Sütünün Durumu Da Böyledir. Bir Kavle Göre; «Sütünde Mahzur Yoktur» Denmiştir. Çünkü Atın Sütünü İçmekte Cihâd Aracım Azaltmak Yoktur. Kâfide Ve Hidâye'de' De Böyle Zikredilmiştir.

Sırtlan, Tilki Ve Kelerin De Yenilmesi Helâl Olmaz. Bunda İmâm Şafiî (Rh.A.) Ayrı Görüştedir. Eşek Arısı, Kaplumbağa Ve Leş Yiyen Beyazlı - Siyahlı Karga Ve Siyah Kuzgun Kargasının Da Yenilmesi Helâl Olmaz. Filin, Köstebeğin Ve Gelinciğin De Yenilmesi Helâl Olmaz. Doğması Ve Yaşaması Suda Olan (Mâî) Hayvanın Da Yenilmesi Helâl Olmaz. Ancak Semek-İ Tâf Î Olmayan, Yani: Suda Ölmeyip Su Yüzüne Çıkmayan Balüç Helâldir. Şemek-İ Tâfî: Sebebsiz, Eceli İle Su İçinde Ölüp Sonra Su Üzerinde Görünen Balıktır. 1[18] Bizim Ashabımız (Müctehidlerimiz), Mutlak Hayvan-I Mâîyi (Su Hayvanı) Kerih Görmüşlerdir. Ancak «Su İçinde Sebebsiz Ölmeyen Balık Helâldir» Demişlerdir, Tbn Ebî Leylâ (Rh.A.), İmâm Mâlik (Rh.A.) Ve İmânı Şafiî (Rh.A.) Hayvân-I Mâî'yi Mubah Görmüşlerdir. Mâlikiyye'den Bazıları «Su Samurunu, Yunus Balığım Ve Su İnsanını İstisna Edip Helâl Olmaz» Demişlerdir. 2[19] Burada İhtilâf Satmakta Ve Yemekde Birdir. Bize Göre, Bahkda Asi Olan Şudur: Bir Sebeble Ölen Balık Helâldir Ve O, Yakalanmış Gibidir. Sebebsiz Ölen Balık İse, Semek-İ Tâfî Gibi, Helâl Olmaz.

Eğer Btr Balığa Vurulup Onun Bir Parçası Kopsa, Ondan Kopmuş Olan Ve Geri Kalan Yenir. Çünkü Onun Ölümü Sebeble Olmuştur. Diriden Kopartılan, Her Ne Kadar Ölü İse De, ,Onun Ölüsü Helâldir. Çünkü Hakkında Hadîs-İ Şerif Vardır.

Balığın Karnında Bir Diğer Balık Bulunursa, O Da Helâldir. Çünkü Yerin Darlığı Onun Ölümüne Sebebdir. Yine Su Kuşlarından Biri Balığı Öldürse Veya Bir Su Küpünün İçinde Ölse Veya Suyun İçinde Bir Daracık Yerde Toplanıp Yerden Çıkmaya Kadir Olmasalar, - Halbuki Onlar Avlanmadan Yakalanabilir Durumdadırlar - Ve Orda Ölseler, Yenilir. Çünkü Mekânın Darlığı Onların Ölümüne Sebebdir. Şayet Balıklar, Ağdan Kurtulmaya Kadir Olmadıkları Halde, Ağda Ölseler Yenir. Ya Da Balıklar Yesin Diye Suya Bir Şey Atılıp O Sebeple Balık Ölse Veya Balık Suya Bağlanıp O Sebebic Ölse Ya Da Su Donup Balık Buzun Aralığında Ölse, Yine Yenir. Eğer Balık Suyun Sıcaklığı Veya Soğukluğu İle Ölse, Bir Rivayette Yenir. Çünkü Ölümüne Sebeb Vardır. Bir Rivayette De Yenmez. Çünkü Su Sıcak Ve Soğuk Olmakla Balığı Öldürmez. Kâfi Ve.Nihâye'de Böyle Zikredilmiştir.

Kalkan Ve Yılan Balığı, Yenilen Balıklardandır. Musannifin, Bunun İkisini Ayrıca Zikretmesinin Sebebi, İmâm Muhammed' (Rh.A.) Den Muğrib'de Nakledilen Şeyin Zayıflığına İşarettir Ki, Ondan, Kalkan Balığı İle Yılan Balığından Başka Bütün Balıklar Helâldir, Diye Nakledilmiştir. Gâyetu'l-Beyân'da Da Denmiştir Ki: Râfizîlerden Bâzısı Ve Ehl-İ Ki-Tâb, Kalkan Balığını Yemeyi Kerih Görürler Ve Derler Ki: Şüphesiz Kalkan Balığı Deyyus İdi, İnsanları Dişisine Da'vet Ederdi. Bu Sebebden O, Kalkan Balığına Çevrildi. Çekirge Ve Balığın Çeşitleri, Boğazlamaksızın Helâldir. Fakat İkisi Arasında Fark Vardır: Çekirge Eceli İle Ölürse Yenir. Balık Bunun Aksinedir. Nitekim Daha Önce Anlatıldı. Bir Adam, Yerde Dirisi De Ölüsü De Olduğu Halde Yerden Bir Çekirge Alıp, O Hususta Hz. Ali' (R.A.) Ye Sorduğunda Hz. AH (R.A.) : «Onun Ijepsmi De Ye» Dedi. Bu Söz Onun Fesahat Ve Belagatından Sayılmıştır. (3[20] Ekin Kargası, Tavşan Ve Saksağan Boğazlamakla Helâl Olur. Yaşadığı Bilinmeyen Bir Koyun, Boğazlanır Da Hareket Ederse Veya Kan Çıkarsa Helâl Olur. Eğer Yaşadığı Bilinmeyen Bir Koyun Boğazlanıp Hareket Etmezse Veya Kan Çıkmazsa, Yenilmesi Helâl Olmaz. Eğer Koyunun Diri Olduğu Bilinirse Helâl Olur. İsterse Hareket Etmesin Ve Kan Da Çıkmasın. Çünkü Bu İkisinden Maksad Onun Yaşadığını Anlamakdır. Canlı Olduğu Bilinince İkisine De İhtiyâç Kalmamış Olur. 4[21]

1[18] Suyun Yüzüne Sırt Üstü Gelen Balık Yenmez. Eğer Sırtı Yukarı İse Yenir. (Diirr-Ül Muhtar)

2[19] Mâlikiyye'den Bâzılarının Sözünü Ettikleri; Kelbül-Ma' (Su Köpeği), Hıuzîr'tıl Mâ' (Su Domuzu) Ve İnsân'iil Mâ' (Su İnsanı) Fıkıh Kitablannda Benat'ül Mâ' (Su Kızları - Dişileri) Tabiriyle Anlatılmıştır. Bu Hayvanlar Memeli Oldukları İçin Diğer Deniz Hayvanlarının (Balıklar V.B.) Aksine Doğurarak Çoğalırlar. Bunlar Habis Olduklarından Etleri Yenmeyen Su Hayvanları Sınıfına Girerler.
Ancak, Yukarıda Zikrettiğimiz Bu Hayvanların Arabcadaki İsimlerinin Tam Karşılığı Olan Türkçe İsimler Hususunda Lügat Ve Diğer Kaynak Kitablarda Farklılıklar Görülmektedir. Bu Cümleden Olarak; Kelb'ul Mâ' (Su Samuru Veya Kunduz), Hınzir'ul Mâ' (Yunus Balığı Veya Domuz Balığı) Dır.
İnsân'iil Mâ' (Su İnsanı) Denilen Hayvanın Hangi Deniz Hayvanı Olduğu Hususunda Kat'i Bir Tesbite Rastiayamadık. Kanaatimize Göre; İnsân'iil Mâ' Denilen Hayvanın, Yukarıda Saydığımız Memeli Deniz Hayvanlarının Dışında Kalan Deniz Güzeli Veya Fok Balığı Olması Muhtemeldir.
Ayrıca; Balina, Mors Ve Otari De Bu Sınıfa Giren Memeli Deniz Hayvaiuanndandır,

3[20] «Hepsini <3# Ye» Cümlesindeki «Hepsi» İle «Ye» Arabca Aynı Şekilde Jazılır. Fakat Ma'-Nâları Ayrılır, İşte, Hz. Ali' (R.A.) Nin Sorulan Soruya Cevâbı Böyle Lâfızlarla İfâde Etmesi, Arabca Fesahat Ve Belagat San'atına Güzel Bir Örnek Teşkil Etmiştir.

4[21] Molla Husrev, Büyük İslam Ansiklopedisi 1, Eser Neşriyat: 430-438.

CİHAD BÖLÜMÜ

Musannif, sonuncusu Hacc olan dört ibâdet ile Hacca uygun olan udhiyye (kurbân), av ve boğazlanan hayvanları anlattıkdan sonra, şimdi ibâdetlerin beşincisi olan cihâda âid hükümleri açıklamaya başlamıştır.

Cihâd 1[1] önce başlamak suretiyle farz-ı kifâyedir. Yâni kâfirler bizim ile savaşmasalar bile, kâfirlerin savaş açıp harbe başlamamız üzerimize vâcib (farz) dir.

Zîrâ Resulü İlah (S.A.V.), başlangıçta afv ile ve müşriklerden yüz

Müşriklerle savaşa; haram aylarda olmamak kaydıyle 12 Safer 2 H/623 M gecesi nazil olan Hacc sûresi'nin 39 ve 40. âyet-i kerîmeleriyle ruhsat verilmiştir. Daha sonra Tevbe sûresinin 36. âyet-i kerîmesiyle bu kayd kaldırılıp, cihâd emri mutlak olarak kalmıgtır. çevirmekle emrolunmuştur. Nitekim bu hususta Allah Teâlâ (C.C.)

«Müşriklere karşı yumuşak ve iyi davran» 2[2]

«Allah'a ortak koşanlardan yüz çevir» 3[3], buyurmuştur.

Bundan sonra Resûlüllah (S.A.V.) kâfirleri her çeşit güzel yolla dîne da'vet etmekle eni rol un m ustu. Meselâ : Allah Teâlâ (C.C.) bununla ilgili olarak:

«Ey Muhammed Rabbinin yoluna (İslâm'a), hikmet (Kur'ân) le, güzel öğütle çağır, onlarla en güzel şekilde tartış (mücâdele et).» 4[4] buyurmuştur. Sonra eğer başlamak onlardan olursa, Allah Teâlâ' (C.C.) in :

«Haksızlığa uğratılarak kendilerine savaş açılan kimselere karşı koymaya izin verilmiştir.» 5[5] kavliyle savaş emrolunmuştur. Yâni savunma hususunda onlara izin verilmi§tir. Bundan sonra Allah Teâlâl (C.C.) in:

«Haram aylar çılanca, Allah'a ortak koşanları (puta tapanları) bulduğunuz yerde öldürün.» 6[6] kavliyle bazı zamanlarda ibtidâen savaş emrolunmuştur. Ondan sonra mutlak olarak, zamanların ve mekânların hepsinde (her zaman ve her yerde) savaş ile emrolunmuştur. Bu hususta Allah Teâlâ (C.C.) şöyle buyurmuştur:

«Fitne kalmaymcaya kadar onlarla savaşın.» 7[7]

«Toplu olarak Allah'a ortak koşanlarla (putperestlerle) savaşın.» 8[8]

«Allah'a ve âhiret gününe inanmayanlarla' savaşın»9[9]. Bunlardan daha başka âyetlerle de aynı şey emrolunmuştur.

Cihâdın farz-ı kifâye olmasının vechi şudur: Cihâd farz-ı ayn olarak meşru olmamıştır. Çünkü cihâd aslında öldürme ve ifsâddır. Bîlâ-İtiş «i'lâyı kelimetullâh» yâni Allah Teâlâ' (C.C.) m adını yüceltmek ve O'nun dinini kuvvetlendirmek, kullardan feşâdı defetmek için^neş-rû olmuştur. Bu durumda, eğer insanlardan bir kısmı her zaman cihâd yaparsa, hepsinden sakıt olur. Zira bir kısmının yapmasiyle mak-sad hâsıl olmuş, demektir: Cenaze Namazı, cenazeyi defn ve selâma karşılık vermek gibi. Çünkü bunlardan birini cemâatin bazısı yaptığmda, diğerlerinden farz düşer. Eğer bazısı cihâda çıkmayıp dâr-ı İslâm'da, cihâda çıkılmamış zaman bulunursa, üzerlerine lâzım gelen farzı terk ettikleri için, Müslümanların hepsi günahkâr olurlar. Nitekim, şayet cemâatin hepsi Cenaze Namazını veya defnini veya selâma karşılık vermeyi terk etmiş olsalar günahkâr olacakları gibi.

Cihâd ancak, çocuk 10[10], köle, kadın 11[11], a'mâ, kötürüm ve eli kesik kimselere vâcib olmaz. Çünkü bunlar âcizdirler. Teklif ise kudretledir.

Eğet- kâfirler İslâm'ın sınır bölgelerinden birine hücum ederlerse, o bölgeye yakın olup da cihâda kadir olanlar üzerine cihâd farz-ı ayın olur.

Nihâye sahibi Zahîre'deh şöyle nakleder:, Nefîr-i âm 12[12] (Halîfe -Sultan tarafından savaş için umûmî seferberlik emri)

1[1] Cîbâd: Kâfir veya âsîlerle çarpışmak için gücünü kuvvetini sarfetmeye geriatte cihâd denir. Cihâd; fazileti pek' büyük olan hâlis bir ibâdettir.
Cihâd farz-ı kifâyedir; ancak umûmî seferberlikte eli silâh tutan herkese farz-ı «yn olur.
Müslim' (Rh.A.) in; Ebû Hüreyre' (Rh.A.) den rivayet ettiği hadîs-i jerifte Resû-liiUah (S.A.V.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
«Her kim harb etmeden veya harbetmeyi gönlünden geçirmeden ölürse nifakın bir şubesi üzerine Ölür.
Ahmed (Rh.A.) ve Nesâî' (Rh.A.) nin Enes' (R.A.) den rivayet ettikleri bir hadls-i şerifte Peygamber (S.A.V.) Efendimiz:
«Müdriklerle mallarınız, canlarınız ve dillerinizle mücâdele edin» buyurmuştur.
Bu hadîs-i şerifteki ma'nâ Tevbe sûresinin 89. âyet-i kerimesinde de mevcuttur.

2[2] Bk. Hicr sûresi (15); âyet: 85

3[3] Bk. En'âm sûresi (6); âyet: 106

4[4] Bk. Nahl sûresi (16); âyet: 125

5[5] Bk. Hacc sûresi (22); âyet: 39

6[6] Bk. Tevbe sûresi (9); âyet: 5

7[7] Blc. Enfâl sûresi (8); âyet: 39

8[8] Bk. Tevbo sûresi (9); âyet: 36

9[9] Bk. Tevbe sûresi (9); âyet: 29

10[10] Cumhûr-u ulemâ'ya göre; ebeveyn veya onlardan birisi evlâdını harbe gitmekten me-nederse, evlâdın harbe gitmesi haram olur. Ancak, ebeveynin Müslüman olmaları (arttır.
Çünkü Müslüman olan ana - babaya itaat umûmî olarak farz-ı ayn, cihâd ise farz-ı kıfâyedir. Fakat, cihâd farz-ı ayn, yâni umûmî seferberlik mâ'nasında olursa, evlâdın ebeveyni bırakıp cihâda koşması gerekir. Çünkü, bu durumda cihâdın te'min ettiği faydalar umûmîdir. Âmmeyi alâkadar eden maslahatlar ise dâima tercih olunurlar. (Selâmet.Yolları, Ahmed Davudoğlu, C. IV.)

11[11] İmâm Nesâî? (Rh.A.) in Ebû Hüreyre' (R.A.) den tahrîç ettiği hadîs-i şerifte Resuldü Ekrem (S.A.V.) Efendimiz:
«Büyüğün yâni âcizin ve kadınla zailin cihâdı hacedir.» buyurmuştur.
Hadîs-i şerifler; kadına cihâdın vâcib olmadığına, Hacc veya Umre yapmaları kendilerine cihâd sevabı kazandıracağına delildir. Bununla beraber, hâdis-i şeriflerde kadınlara cihâd caiz olmadığına delâlet yoktur.
Buhâri'nin «Kadınların harbe çıkmaları ve harbetmeleri babında» İmâm Müslİm'-(Rh.A.) in Eries' (R.A.) den rivayet ettiği hadîsten; kadınların harbe katılabilecekleri ama yalnız müdâfaa harbi yapabilecekleri anlaşılabilfıektedir.
Buhâri'de; kadınların harbe gittikleri takdirde yapacakları cihâdın askere su ve erzak taşımak, yaralılara bakmak gibi şeylerden ibaret olacağını bildiren rivayetler vardır. (Selâmet Yollan. C. 3, Ahmed Davudoğlu)

12[12] N e H r: Lûgatta topluluk ma'nâsmadır. Istılahda, canlarına, mallarına çoluk ve çocuklarına saldırmak üzere düşmanın gelmekde olduğundan bir beldede bulunan halkın geldiğinde, cihâd ancak düşmana yakın olanlar üzerine farz-ı ayn olur. O yakın olanların arkasında olup da düşmandan uzak olanlar üzerine ise farz-ı kifâyedir. Hattâ, eğer onlara ihtiyâç yoksa, onlar için cihâdı terke vüs'at (müsaade) vardır. Eğer düşmana yakın olanların cihâda kudretleri olmakla beraber kâfirlere mukavemetten âciz oldukları için uzak olan Müslümanlara ihtiyâç varsa veya yakın olanlar mukavemetten âciz olmayıp da üşenip savaşmazlarsa, bu takdirde onlardan sonra gelen (ya-km) kimselerin üzerine cihâd farz-ı aynla farz olur. Oruç ve Namaz gibi onlar üzerine cihâdı terke izin verilmez. Doğudan batıya bütün Müslümanlar üzerine bu şekilde (tedricen) farz kılınır. Bunun benzeri, ölü üzerine kılınan cenaze namazıdır ki, şayet bir kimse şehrin bir tarafında ölse, o ölünün techîz işlerini yapmak onun komşuları ve mahalle halkı üzerine farz olur. Ölüden uzak olan kimselerin o techîz işletini yapmaları gerekmez. Eğer ölüden uzak olan kimseler;, mahalle halkının Ölünün hakların! yerine getiremeyeceklerini veya. techîz işlerini yerine getirmekten âciz olacaklarını bilirlerse, bu işleri yapmak o uzak olan (sonra gelen) kimselere düşer. Cihâd da böyledir. Bu durumda, kadın kocasından ve köle efendisinden izinsiz olarak umûmî seferberliğe çıkar. Çünkü maksad ancak hepsinin çıkmasiyle hâsıl olur. Bu durumda, cihâd onlar üzerine de vâcib olur. Koca ve efendinin hakkı farz-ı ayında zahir olmaz; Oruç ve Namaz gibi. Fakat umûmî seferberlikten önce *olan cihâd böyle değildir. Zira onda kadın ve köleden başkası ile yetinilir. Koca ve efendinin haklarını iptale zaruret yoktur.

Cu'l mekruhtur. Cu'l: İşçiye işi için verilen ücrettir. Bununla mu-râd, îmâm (Sultan) in mal sahiplerine kendi rızâları olmaksızın, ga-zîleri takviye için koyduğu vergidir. Bu cul [1][13] (yâni harb edene verilen ücret), Beyt'ul-Mâl'de bir şey (fey; mal) varfeen mekruhtur. Bey-tu'1-Mâi'de mal (fey*) bulunmadığı zaman cu'l mekruh olmaz.

Kâfirleri muhasara ettiğimiz zaman onları İslâm'a da'vet ederiz. [2][14] Eğer İslâm'ı kabul etmezlerse, onları cizyeye da'vet ederiz. Eğer cizyeyi kabul ederlerse bizim için olan can ve malların korunma hakla onlar için de olur. Onların canlarına ve mallarına da taarruz edilmez; korunurlar. Bu hüküm umûmî değildir. Çünkü bu, ibâdetler hakkında sahîh olmaz. Bundan murâd şudur: Onlar cizyeyi kabul etmezden önce biz onların kanlarına ve mallarına taarruz ederdik; yine, cizyeyi kabul ettikden sonra ise onlara taarruz edersek veya onlar bize taarruz ederseler, onlar için bize ve bizim için onlara vâcib olan şey taarruz zamanında birbirimize vâcib olan şeydir. Bunu ulemânın Hz. A1F-(R.A.) nin şu sözü ile istidlalleri teyîd eder: Hz. Ali (R.A.) demiştir ki :

«Kâfirlerin cizyeyi vermeleri ancak kanlan bizim kanımız gibi ve malları bizim malımız gibi olması içindir.» ,

Kendilerine İslâm'a da'vet ulaşmamış olan kâfirlere savaş açmayız.

Bir kimse, İslâm da'veti kendilerine ulaşmazdan önce kâfirlerle savaşırsa, bundan nehyedildiği için günahkâr olur. Lâkin o savaş ile günahkâr olan kimse, onların kanlarını ve mallarını ödemez. Çünkü onlar ma'sûm değillerdir.

İslâm da'veti kendilerine ulaşan kâfirler için İslâm da'vetini yenilemek mendûbdur. Eğer kabulden yüz çevirirlerse, onlarla (mancınıkla) taş atmak, ateşle yakmak, suyla boğmak ve ok atmak suretiyle muharebe ederiz. Velev ki beraberlerinde Müslüman bulunsun yahut Müs-lümanı kendilerine kalkan etsinler. Günahkâr olmak gerekmesin diye oku, Müslümanın niyetiyle değil, onların niyetiyle atarız. Eğer oklar Müslümana İsabet ederse, diyet ve keffâret gerekmez.

Ağaçlarını kesmek ve ekinlerini ifsâd etmekle muharebe ederiz.

(Bunu ahdi bozmaksızın ve hıyanet etmeksizin yaparız.) Çünkü, Resûlüllah (S.A.V.), gadr ve gulûldan menetmiştir. Bunun ikisi de hıyanettir. Lâkin gulûl özellikle ganimette kullanılır. Gadr ise umûmî olarak sözünde durmamaya şâmil olur.

Mesule; cezalandırmak ve başkasına ibret kılmak, demektir. Uzuvları kesmek, yüzüne kara sürmek gibi. Buhârî'nûı şerhinde: «Onları yendikden sonra mesule (işkence) yasaklanmıştır, zaferden önce me-sülede mahzur yoktun Zira kâfirleri zelil etmek için daha uygundur» denmiştir.Zeylaî' (Rh.A.) de, «Bu daha iyidir» demiştir. Bunun benzeri ateşde yakmaktır.

Kâfirlerin mükellef olmayanlarını: Çocukları, mecnûnları, pîr-i fâni, a'mâ, kötürüm olanları ve kadınları öldürmeksizin savaşırız. Çünkü hadîs-i şerif de bunları öldürmek yasaklanmıştır. Ancak, eğer bunlardan biri savaşırsa, o savaşan öldürülür. Ya da mal sahibi olup kâfirleri mal ile savaşa teşvik ederse veya harb. hususunda görüş sahibi ise veya hükümdar ise bu takdirde yine öldürülür.

---

haberdâr edilmesidir ki, bu halde o belde ahâlîsinden gücü yeten. Müslümanlar üzerine Cihâd farz olur. Çoğulu: Enfârdır.

Gazaya çıkılmasını ilân ve taleb eden kimseye (müstenfir) denir. Savaşa sürükleoib götürülenlere de (nefr) adı verilir.

Nefir-i âmm: Savaş bölgesinde bulunan bütün efrâdm savaş için seferber hâline gelmesi demektir ki buna, düşmanın bir İslâm beldesine ansızın saldırdığı ve düşmanı bir kısım islâm kuvvetlerinin defedemjyeceği takdirde müracaat olunur ve bunun dâiresi ihtiyâca göre genişler, İslâm âleminin imkân ölçüsünde doğusuna ve batısına kadar yayılır. Bu, genel bir seferberlik, demektir.

Nefîr-i hâss: Savaş. için yalnız bir kısım fertlerin seferber hâline gelmesi demektir. Bu kısmen seferberlik hâlidir. Bu, fazla kuvvet toplamaya lüzum görülmediği takdirde iltizâm edilir. Meselâ, sınırlardan birinde zuhur eden bir haıb olayını savmak için o bölgede bulunan İslâm kuvveti yettiği takdirde diğer efradın silâh altına celbine lüsura görülmez.

[1][13] Cal alel'cihâd: Gazada bulunmak üzere alınıp verilen ücrettir. Cihâdına yardım olmak üzere mücâhidlere verilen atiyyeye cul denilmiştir,

[2][14] Fahr-İ Kâinat' (S-A.V.) in küffârdan istenmesini tavsiye buyurduğu üç şey: İSLAMA DA'VET, VERGİ ve
HARP'tir.

Süleyman b. Büreyde'den o da babasından (Rh.Anhümâ) işitmiş olarak rivayet olun-mufftur.

Baban demlgtlr ki:

Resûlüllah (S.A.V.) bîr orduya veya müfrezeye kumandan ta'yin ettiği zaman, ona yakınları hakkında Allah'tan korkmasını tavsiye eder; yanında bulunan Müslümanlara da hayn tavsiyede bulunur; sonra:

«Allah'ın adile Allah yolunda gaiâ edin; Allah'a küfredenlerle çarpışın. Gaza edin,

fakat «anime* hususunda hıyanette bulunmayın; hem gadîretmeyin, kimsenin bir yerini kesmeyin; hiçbir çocuğu Öldürmeyin. (Kumandan!) Müşriklerden dan düşmanınla kar-SÜagUğm zaman onları üç haslete da'vet et. Bunların hangisi hususunda sana icabet ederlerse hemen kabul eyle; ve kendilerini serbest bırak. Onları İslama da'vet et; eğer sana İcabet ederlerse derhal kabul et. Sonra onları kendi yurtlarından muhacirler di~ yârma göçmeye da'vet eyle. Eğer kabul etmezlerse kendilerine haber ver ki, Müslümanların yerlileri gibi olacaklar; onlara ganimet ve yağmadan bir şey verilmeyecektir. Ancak Müslümanlarla birlikte mücâhede ederlerse o başka. Eğer İslâmiyet! kabul etmezlerse o halde kendilerinden cizye iste. Sana icabet ederlerse bunu onlardan kabul et Kabul etmezlerse artık Allah'tan yardım dileyerek kendUeriie harbet. Bir kal'a ahâlisini muhasara altına alır da sana Allah ve Resulüne ahd-ü peymân vermeni teklif ederlerse bunu yapma; lâkin onlara kendi zimmetinde ahd-ü peymân ver. Çünkü sii kendi ahd-ü peymânınızg bozarsanız bu Allah'a verilen ahdi bozmanızdan ehvendir.

Şayet senden kendilerini Allah'ın hükmüne havale etmeni İsterlerse bunu da yapma. Bilâkis kendi hükmüne bırak. Zira sen onlar hakkında Allah'ın hükmüne İsabet edip edemeyeceğini bilmezsin»» buyururdu.

(Selâmet Yollan, Ahmed Davudoğlu, C. 4)

Oğul, kâfir olan babasını öldürmez. Yâni oğulun, kâfir olan babasını öldürmeye önce başlaması caiz olmaz. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :
«Ana - baba ile dünyada iyi geçin.» 1[15] buyurmuştur. Öldürmek için başlamak ma'rûf (iyi geçinmek) değildir. Bir der Baba oğlunun hayâtına sfebeb olmuştur. Şu halde oğulun, babasının yok edilmesine sebeb olması caiz olmaz. Musannifin «önce başlamak» sözüne sebeb şudur: Zira, baba oğlunu öldürmeye kasd eder de bunun defi babanın öldürülmesinden başka yolla mümkün olmazsa, babasını Öldürmek caiz olur. Çünkü bu öldürme, kendisini korumaktır. Şayet oğulun Müslüman olan babası onu (oğlunu) öldürmeye kasdederse, ©ğulun babasını öldürmesi caiz olur. Bu durumda, kâfir olan babası kasdederse, onu öldürmek daha lâyıktır.

O kâfir olan babayı oğlundan başka kimse öldürür ve oğlu da onu menetmez.

Mushâf-ı Şerifi ve karısını, bunlar hakkında düşmandan korkulur-sa savaşan askeri birliklere çıkarmaz. Çünkü bunları çıkarmakda; Mus-hâfia alay edilmesinden ve kadının yitirilmesinden, iffet ve namusuna dokunulmasından korkulur.

Eğer barış Müslümanlar için hayr ise İmâm (İslâm devlet başkam) ehl-i harb ile banş yapar. Eğer barış Müslümanlar için hayr değil ise barış caiz olmaz. Çünkü banş sûreten ve ma'nen cihâdı terktir. Velev ki banş, Müslümanlar onlardan mal almak üzere yapılmış olsun. Zira barış malsız câız olunca, mal ile olmak haydi haydi caizdir. Eğer o mala ihtiyâcımız var ise caiz olur. Eğer ihtiyâcımız yok ise barış caiz olmaz. Çünkü bu, sûreten ve ma'nen cihâdı terktir.

Alınan mal, cizyenin harcandığı yerlere harcanır. Çünkü o, cizye gibi Müslümanların, kuvvetiyle alınmıştır. Ancak eğer Müslümanlar savaş için küffârın ülkelerine iner (gider) lerse, bu takdirde, zorla alındığı için, o mal ganimet olur. Bunun hükmü ma'lûmdur.

Eğer kâfirler Müslümanları kuşatırlar da Müslümanlardan mal alarak barış yapmak isteseler, İmâm o barışa razı olmaz. Çünkü bunda Müslümanları hor ve itibarsız kılmak vardır. Hadîs-i şerifde şöyle vârid olmuştur:
«Ölmek korkusu olmadıkça, mü'min için kendisini zelîl etmek yoktur. Çünkü ölmeyi defetmek hangi yolla mümkün olursa vâcibdir.»

Eğer barışı bozmak hayırlı ise banş (sulh) bozulur. Yâni eğer imâm kâfirler ile barış, yaptıkdan sonra barışı bozmayı daha uygun görürse, kâfirlere bozma haberi gönderir ve savaşır. Eğer kâfirler hıyanetle başlarlarsa, onlara barışı bozma haberi göndermezden Önce savaş yapılır.

' Âsîler ve mürtedler ile de banş yapılıp onlann davran ıslan beklenir. Yâni onlara tutumlannı değiştirip önceki hallerine" dönmeleri için mühlet verilir. Zira bu, bir maslahattan dolayı savaşı terk etmektir. Nitekim bu ehl-i harb hakkında da caizdir.

Bunlar ile malsız banş yapılır. Çünkü bunlardan mal almak, onların âsîlîk ve mürtedliklerini kabul etmektir. Bu ise caiz değildir. Eğer onlardan mal almış isek, o malın geri verilmesi de caiz olmaz. Zira malı onlara geri vermekde, onlara savaş için yardım etmek vardır.

Sulhdan sonra da olsa, onlara silâh, at ve demir satılmaz. Çünkü bu eşyayı onlara satmakda savaş için yardım etmek vardır.

Müslümanlardan hür bir erkek ve kadının emânı 2[16] sahih olur. Yâni bir kâfirin veya kâfirlerin veya bir kale halkının veya bir şehir halkının korkusunu gidermek sahîh olur. Hattâ bir Müslümanm onları öldürmesi caiz olmaz. Eğer banş (sulh) şer ise imânı onu bozar ve emânı veren kimseyi, -eğer o kimse onlara emân vermenin şer'an yasak olduğunu bilirse,- cezalandırır. Eğer yasak olduğunu bilmezse cezalandırmaz; ancak tenbîh eder.

Zimmînln emânı sahîh olmaz. Çünkü zimmi onlar ile beraber itham altındadır. Keza zimmînin Müslümanlar üzerine velayeti yani onlann işini üzerine alması sahîh olmaz. Ancak eğer askerin emîri kâfirlere emân vermek için zimmîye emir verirse bu takdirde caiz olur. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Kâfirlerin İçinde olan bir Müslüman tutuklunun emânı sahih olmaz. Kâfirlerle besaber bulunan bir Müslüman tacirin de emânı sahîh olmaz. Çünkü onlann ikisi de kâfirlerin elleri altında tutukludur. Onlardan kâfirler korkmazlar. Emân ise korku mahalline hastır.

Dâr-ı harbde Müslüman olup bizim ülkemize göç etmeyen kimsenin emânı da sahîh olmaz. Nitekim bunun sebebini zikrettik.

Savaştan men edilen çocuğun, kölenin ve mecnûnun emânı da sahih olmaz. Çocuk eğer emânı bilmezse mecnûn gibidir, emânı geçersizdir. Eğer bilir ve anlar (âkil) ise -halbuki o savaştan alıkonmustur-İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre hüküm yine aynıdır. Yani sahîh olmaz. İmâm Muhammed (Rh.A.) bunun aksi görüştedir.

Eğer âkil çocuğa savaş için izin verilmiş ise, esah olan kavle göre, onun emânı ittifakla sahîh olur. Fakat köle, şayet savaştan menedi-lirse, İmâm Â'zam' (Rh.A.) a göre, onun emânı sahîh olmaz. İmâm Muhammed (Rh.A.) ise aksi görüştedir. Eğer ona savaş için izin verilirse emânı sahîh olur. 3[17]

1[15] Bk. Lokman Sûresi (31); âyet: 15

2[16] Emân: Korkusuzluk, rahatlık, endişeden beri olmak ma'nâsınadır. Karşıtı: korku (havf) dır. Emen, emene, imn kelimeleri de emân ile eşanlamlıdır. Korkusuz, endişeden bert, hayâtı mahfuz kimseye de («mln), (âmin) denilir.
Savaş terimi olarak emân: Emniyete ve güvenliğe kavuşması hakkında düşmana verilen söz veya yapılan işâretden ibarettir, îsti'mân da emân İstemek ve emâna nail olmak "demektir. Emâtım bir çok çeşitleri vardır. Meselâ Emân-i sarih: Bir kimseye karşı; Sana emân verdim, siz eminsiniz, size bir zarar yoktur gibi bir tabir ile verilen
emândır.
Emân bUTdtâbe: Ehl-i harbe emannârae gönderilmek suretiyle verilen emândır. Şu kadar var ki, bu emannâmeyi gönderen zâtın emin, müslüman, diğer şartları hâiz bir kimse olduğu malûm olmalıdır. Bu, açık delil ile bilinmedikçe emân tahakkuk etmez.

3[17] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 3-11.

Ganimet Ve Paylaştırılması Babı

İmâm (İslâm devlet başkanı, halîfe) bir ülkeyi barış (sulh) yolu İle feth ettiğinde, o barısın gereğini yapar. O barışı imâm ve imânf-dan sonra gelen emirler de değiştirmezler. O ülkenin arazîsi ülke halkının mülkleri olarak kalır.

Eğer imâm o ülkeyi zorla feth etmiş ise, o arazî hakkında muhayyerdir. Dilerse tahmis eder (beşe böler), sonra onu bizim aramızda taksim eder. Yani ehl-i ganimet arasında paylaştırır. O arazî bizim mülkümü/ olur. Nitekim Resûlüllah (S.A.V.) m Hayber arazîsini (ganimet çilere) taksim edip üzerlerine öşr koyduğu gibi. Zira, Müslüman üzerine ibtidâen harâc koymak caiz olmaz. Yakında bunun açıklaması gelecektir.

Ya da imâm o beldenin halkını cizye [1][18] İle o belde üzerinde bırakır. Yani dilerse o beldenin halkına lütuf da bulunup Müslümanlara zımmi (tâbi olarak) olmak üzere kendilerini hür ve arazîlerini mülk bırakır. Canlan için cizye ve arazîleri için harâc koyar. Nitekim Hz. Ömer (R.A.) Irak'ın köy ve kasabalarını feth ettiği zaman halkına iyilik edip evlerini ve arazîlerini ellerinde bırakmış, başlan için cizye, bağları ve arazîleri için harâc koymuş, onları ganîmetciler arasında taksim etmemiştir.

Fukahâ demişlerdir ki: Ganîmetcilerin ihtiyaçları varsa, birinci şekil evlâdır. Ganîmetcilerin ihtiyaçları olmadığı zaman İkincisi evladır. Ta ki; o mallar başka zamanda zahîre olsun.

Ya da imâm o beldenin halkını o beldeden sürüp çıkarır ve yerlerine başka bir kavmi yerleştirir. Eğer kâfir iseler, o yerleştirdiği kavm üzerine harâc koyar. Tuhfe'de de böyle zikredilmiştir. Yani üzerlerine arazî haracı ve canları için de cizye koyar. Musannifin «eğer kâfir iseler» sözü, yerleştirilen diğer kavm Müslüman İse, onlar üzerine ancak öşr konur, demeye işarettir. Zira öşr, ibtidâen Müslümanlar üzerine konur.

İmâm fethedilen yerin halkı hakkında da muhayyerdir. Eğer dilerse esirleri öldürür. Zira Resûlüllah (S.A.V.) esirleri katletmiştir. Çün-kü bu öldürmede şirk maddesinin kesilmesi vardır. Ya da Müslümanlara fayda sağlamak için onları köle yapar veya Müslümanlar için zim-mi (tabî) olmak üzere onları hür olarak bırakır. Ancak Arap müşrikleri ve Mürtedler bırakılmaz. Onla/, ya Müslüman olurlar veya Öldürülürler.

Esirlerini mermi haramdır. Men [2][19]: Kâfir olan esiri ondan bir şey almaksızın bırakmaktır.. Fidâ'lan da haramdır. Fidâ : Esîr olan kâfirden mal veya Müslüman esîr alıp onun karşılığında kendilerini salıvermektir. Menn'de İmâm Şafiî (Rh.A.) ayn görüştedir. Fakat savaş bitmezden önce malla fidâ caizdir, Müslüman esîre karşılık caiz değildir. Savaştan sonra malla fidâ bizim bilginlerimize göre caiz olmaz. İmâm A'zam' (Rh.A.) e göre nefisle fidâ caiz olmaz, İmâm Muham-med' (Rh.A.) e göre caiz olur. Ebû Yûsuf (Rh.A.) dan iki rivayet vardır. İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre mutlak caiz olur.

Esirleri kendi yurtlarına geri göndermek de haramdır. Çünkü bunda Müslümanlara karşı onları güçlendirme vardır.

İslâm ülkelerine nakl edilmesi güç olan hayvanları sekr (yaralamak) haramdır. Yani şayet imâm, İslâm ülkesine dönmek istediği zaman, yanlarında hayvanlar olup dâr-ı İslâm'a nakl edilmesine güç yetiremese,o hayvanlar yaralanmaz. İmâm Mâlik (Rh.A.) bu konuda ayn görüştedir. O hayvanlar dâr-ı harbde terk de edilmez. İmâm Şafiî (Rh.A.) ayn görüştedir.

O hayvanlar boğazlanır ve yakılır. Boğazlamak, bu bir maslahâttan dolayı caizdir ve kâfirleri kızdırmak maslahatların en kuvvetli-lerindendir. Yakmak ise, kâfirler ondan faydalanmasın, diyedir. Bu, binalarını yakmak ve ağaçlarını kesmek gibidir. Hayvan boğazlamadan Önce~yakılmaz. Çünkü ateş ile azabı ancak Rabbisi yapar. Boğazlandık-dan sonra hayvanların yakılması gibi, silâhları da yakılır. Demir gibi yakılamıyan eşya da gömülür.

Ganimeti dâr-ı harbde, İslâm ülkesine götürmeden önce taksim etmek haramdır. İmâm Şafiî (Rh.A.), «Kâfirlerin yenilgisi kesin I eştik den sonra caiz olur.» demiştir. Bu bize göre haramdır. Bu bizce; İslâm ülkesine nakliden önce mülk sabit olmadığı esâsına göredir. İmâm Şâfiî'-(Rh.A.) ye göre sabit olur. Bu asıl üzerine bir çok meseleler bina edilir. Ancak emânet vermek suretiyle olur ve orada vererek taksim eder.

- Bu şöyle olur: Beytü'l-mâlde ganimetleri yükletecek yük hayvanı yok İse ganîmetciler arasında ganimeti, dâr-ı İslâm'a yüklenip götürmek için, emânet yoluyla taksim eder. Ondan sonra onlardan geri alıp paylaştırır. Eğer taşımaktan kaçınırlarsa misl-İ ecr ile taşınması için onları zorlar. Es-Siyer'ul-Kebîr'in rivayetinde böyledir. Çünkü bunda zarar-ı hâssın tahmili ile zarar-ı ânımın defi vardır. Nitekim bir kimse bir aylığına bir binek hayvanı kiralayıp sahrada bir aylık müddet geçse veya bir gemi kiralayıp denizin ortasında müddet geçse, onun üzerine misl-i ecir ile diğer bir ücret akdeder. Es-Siyeru's-Sağîr'in rivayetine göre, ganîmetcilere zor kullanmaz. Zirâ- ibtidâen kiralama akdi üzere zorlayamaz. Nitekim bir kimsenin binek hayvanı sahrada Ölse, yanında olan arkadaşının binek hayvanını kiralamak için zorlamaz. İstişhâd olunan emânet mes'elesi bunun aksinedir. Çünkü o kiralama binadır, ibtidâ değildir. Bina ise ondan daha kolaydır.

Taksimden önce, ganimet alınan şeylerin satılması da haramdır. Zira hadîs-i şerîfde bu yasaklanmıştır. Çünkü dâr-ı İslâm'a getirip sağlama bağlamadan (ihrazdan) [3][20] önce mülk olmaz, Nitekim daha önce geçti.

Dâr-ı İslâm'a getirip sağlama bağladıkdan (İhrazdan) sonra da satılması haramdır, Çünkü satıcının ganimet egyuamclan naaîbl kasln-likle bilinmez. Şu halde taksimden önce satılması mümkün değildir.

Savaşçılara hizmette yardımcı olan ve dâr-ı harbde ganîmetcilere katılmış olan yardımcı kimse, ganimeti hak etmede savaşçı gibidir. Savaşmayıp çarşı pazarla uğraşanlar savaşçı gibi değildir. Dâr-ı harbde ölen kimse dahî, temlik bulunmadığı için, savaşçı gibi değildir.

---

[1][18] HanefOere göre cizye; Arap olsun, Acem olsun, ehl-i kitap denilen Hiristİyanlarİa, Yahudilerden ve Mecûsîlerle Acem putperestlerinden alınır. Arap putperestlerde Mürted-lerden alınmaz. Bunlar ya Müslüman olur yâhud kılıçtan geçirilirler. Kadın, jjpcuk ve sakatlara da cizye yoktur.
Cizye Hicret'in 9. yılında (M. 630) meşru' olmuştur. «S. yılda meşru' olmuştur.» diyenler de vardır.
(Selâmet Yollan. Abmed Davudoğİu. C. 4)

[2][19] Men: Esirleri bir lütuf olarak meccânen salıvermek, düşmanın dâr-ı harbe dönüp gitmesine bedelsiz müsaade etmektir. Bu kelime esasen lütf ve ihsân ve minnet ma'nâlarına da gelir.

[3][20] t h r â z (muhrez): İhraz, bir malı harz denilen mahfuz bir yere koymak, ma'nâsın«fir. Düşmandan alınan bir mal, alanların mahfuz olan ülkesine sokulmakla İhraz edilmif <muhrez) olur.
İhraz lafzı, maddî veya manevî bir şeyi kazanıp elde etmek ma'nâsında da kullanılır. Ganimetlerin ihrazı, zafer ihrazı gibi.

Dâr-ı İslâm'da ölen savaşçının payı, -her ne kadar onun payı ortak (müşâO [1][21] bulunuyorsa da,- mülk hâsıl olduğu için miras kılınır.

Dâr-ı harbde yiyecek, yem, odun, yağ ve silâha ihtiyâç olduğu zaman taksim edilmeden helâl olur. Nitekim İbn Ömer'den (Allah ikisinden de razı olsun) şöyle dediği rivayet edilmiştir;

«Biz savaşlarımızda bala ve üzüme rast gelir onu yerdik, onu vermezdik.» Bunu Buharı rivayet etmiştir. Bu söz, onların muhtâc oldukları şeyden faydalanmak âdetleri olduğuna delildir. Helâl kılan şey ortadan kalktığı için dâr-ı harbden çıktıkdan sonra.helâl olmaz. Helâl kılan şey.zarurettir. Çünkü onların hakkı sağlamlaşmıştır. Hattâ payı miras kılınır. Şu halde onların rızâsı olmaksızın faydalanmak caiz olmaz.

Ganimetin, yiyecek ile ve yiyecek benzeri şeyle satılması helâl olmaz. Temevvülü de yani altın ve gümüş ile satılması da helâl olmaz.

Çünkü ganimete onu almakla mâlik olunmaz. Tenâvülün mubah olması ancak zaruret içindir. Şu halde eğer ganîmetcilerin biri ganimeti satsa parasını ganimet malına geri verir.

Dâr-ı harbde faydalanmak için aldığı şeyden arta kalanı, İslâm ülkesine çıktıkdan sonra ganimet malına geri verilir. Çünkü hacet ortadan kalkmıştır. Bu, taksimden öncedir. O kimse zengin ise, taksimden sonra elinde kalan malın eğer aynısı duruyorsa, aynını tasadduk eder, eğer yitirilip yok olmuşsa, değerini tasadduk eder. Fakîr ayniyle faydalanır. Eğer yitirilip yok olursa, fakire bir şey gerekmez.

Ehl-i harbden bir kimse dâr-ı harbde Müslüman olsa, kendisi ve çocuğu ma'sûm olur. Çünkü çocuğu babasına uyarak Müslüman olmuştur. Şu halde kendisinin ve çocuklarının öldürülmeleri ve köle yapılmaları caiz olmaz.

Yine o Müslüman kimsenin taşınır cinsden olan malı ma'sum (dokunulmaz) olur. Veya bir dokunulmaz kimseye emânet koyduğu malı da dokunulmaz olur. Gerek o emânet koyduğu kimse Müslüman olsun ve gerekse zimmî olsun müsavidir. Çünkü o mal hükmen onun elindedir. Müslüman olmayan büyük çocuğu, karısı ve karısının hamli (karnındaki çocuğu) dokunulmaz, olur. Zira hami ananın cüz'üdür. Akan (ev ve tarla gibi mülkü) de ma'sîûm olmaz. Çünkü dâr-ı harb cümlesindendir. O ehl-i darın elindedir. Savaşan kölesi ve harbî ile beraber olan malı, gasb yoluyla olsun veya emânet olsun bunlara da dokunulmaz.

Atlının veya yayanın payı için istihkâkda, geçiş vaktine itibâr edilir. Yani dâr-ı harbe girilen yerin geçilmesi vaktine itibâr edilir.

Bir kimse kâfirlerin yurduna atlı olduğu halde girse ve atı ölüp olayda yaya olduğu halde hâzır olsa, o kimse için iki hisse vardır. Atlı olan savaşçı hissesi ki biri atı için, diğeri de kendisi içindir.

Bir kimse dâr-ı harbe yaya girse ve girdikden sonra bir at satın alıp olayda atlı olduğu halde hâzır olsa, o kimse için yaya hissesi vardır. Bir attan başka at için hisse olmaz. Yani iki at için hisse verilmez. Yükünü çeken at için ve katırı için hisse verilmez. Köle, çocuk» kadın ve zimmî için de hisse verilmez. Onlar için bahşiş (radh) verilir. Radh: Az bir şey vermeye derler. Burada radh ile murâd, imâmın uygun gördüğü miktardır. Onları savaşa teşvik etmek için verilir. Onlara radh, savaşa başlandığı zaman verilir. Kadına, yaralı olanları te-dâvî edip onların işlerini gördüğü vakitte verilir. Kadının durumuna uygun olan şey cihâd olur. Zimmîye, dâr-ı harbde yol gösterdiği zaman verilir. Çünkü onun yol göstermesi Müslümanlar için menfaattir. Radh, hisse miktarına erişmez. Çünkü o radha lâyık olanlar, cihâd işinde askere eşit olmazlar. Ancak zimmînin yol göstermesinde şayet delâletinde büyük menfaat olursa radh, hisse (sehm) den fazla olur. Çünkü yol gösterme cihâd işinden değildir. Onu cihâdda müsâvî tutmak gerekmez. Zira onun yol göstermeye karşılık aldığı şey, ücret menzile-sindedir. Bundan dolayı kazandığı verilir.

Humus (beşte bir); yetîm, miskin ve ibn-i sebîl (yolda kalan)" İçindir. Zevi'l-kurbâ (akfaba) nın fakirleri onlar üzerine takdim olunur. Zevİ'l-kurbâ'nın zengini onlar üzerine takdim edilmez. Allah Teâlâ (C.C.) in : "§üPhesiz onuu içindir.» kavündeki Allah Teâlâ' (C.C.) in adim zikr, teberrük içindir. Yani sözü açmak için teberrüken Allah Teâlâ' (C.C.) in adı anılmıştır. Yoksa bütün âlem O'nundur ve O bir şeye muhtâc değildir. Uz. Peygamber* (S.A.V.) in hissesi vefatından sonra düşmüştür. Çünkü Nebt-i Ekrem (S.A.V.) o hisseye risâlet ile müstehakdı. Hz. Muhammed'-(S.A.V.) den sonra ise artık resul yoktur. Nitekim safi'riin düştüğü gibi. «Safi» Resûlüllah' (S.A.V.) in kendisi için ganimetten ayırıp, onunla Müslümanların işlerini gördüğü maldır.

Bir kimse dâr-ı harbe girip kâfirlerin malım yağma edip alsa, o malın beştebiri (humusu) alınır. Ancak eğer o kimsenin askeri ve imâmdan izni olmazsa alınmaz. Çünkü humus ancak ganimet malından alınır. Ganimet malı ise kâfirlerden zorla alınan maldır. .Zorla alınan mal, ya asker'ile alınır, veya imâmın izni ile alınır. İzin ile alman asker ile alman hükmündedir. Çünkü izin vermekle ona yardımı iltizâm etmiştir.

İmâmın tenfîl hakkı vardır. Tenfîl; savaş vaktinde askeri harbe teşvik için ganimet hissesinden daha fazla şey vermektir. Meselâ imâm; bir kimse bir kâfir Öldürürse selebi (soyulup alman eşyası) öldürenindir, der. Selebin anlamı yakında gelecektir. Bu teşvik, imâm için men-dûbdur. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

«Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et.» [2][22] buyurmuştur.

Ya da imâm, her kim ne alırsa o şey alanındır, der. İmâm şayet bir kâfir öldürse; «bir kimse bir kâfir öldürürse selebi öldürenindir.» sözündeki nefele [3][23] istihsânen müstehak olur. Çünkü nefel kaza babından değildir. Bu ancak ganimete müstehak olmak bâbındandır. Bundan dolayı sehmen veya radhan ganimete müstehak olan herkes ona dâhil olur. Bundan dolayı imâm nefel ile suçlanmaz. İmâm şayet: Ben kâfir Öldürürsem onun selebi benim içindir, derse, imâm nefele müstehak olmaz. Çünkü kendisine tahsis etmiştir. Şu halde imâm bu surette suçlanır. Yine imâm şayet: Sizden biriniz bir kâfir öldürürse onun selebi benimdir, dese; nefele müstehak olmaz. Çünkü kendisini onlardan ayırmıştır.

---

[1][21] M ü s û': Şayi hisseleri ihtiva eden ortaklasa şeydir. Meselâ:. İki kimse arasında yarı yarıya ortak olan bir mal müşâ'dır. Başka bir ta'rîf ile: Ortaklaşa olan bir maldaki yarım, dörtte bir, üçte bir gibi, şayi' hisselerden her hangi biridir. Hisselerden her biri bil malın cüz'üne yayılıp şâmil bulunmuştur.

[2][22] Bk. Enfâl sûresi (8); âyet: 65

[3][23] Nefel: Gaza eden askere ganimet hissesinden fazla olarak verilen mükâfattır.

Selebe müstehak olmak ancak öldürülen kimse, Öldürülmesi mubah olan biri olduğu zamandır. Hattâ kâfirlerden kadınları, çocukları ve delileri öldüren nefele müstehak olmaz. Çünkü tenfîl savaşa teşvîktir. Bu ise savaş yerlerinde gerçekleşir. Hattâ bir çocuk savaş yapsa, bir Müslüman da onu öldürse, savaş sebebiyle kanı mubah olduğu için, onun selebini hak eder. Müslüman, kâfirlerden bir hastayı ve ücretle tutulan kâfiri ve askerleri içindeki taciri ve andlaşmayı bozup onlara giden zimmîyi öldürse, o Müslüman onun selebini hak eder. Çünkü onların bünyeleri savaşa elverişlidir. Veya onlar kendi arzuları ile savaşmışlardır. Ya da imâm, bütün asker için değil de, seriyye [1][24] için: «Ben tamâmını veya tamâmından şu kadarım size hediye ettim» der.

Nihâye'de, es-Siyer'ul-Kebîr'den nakledilmiştirki: İmâm, şayet ordunun hepsine, «Elde ettiğiniz şey humusdan sonra nefelen eşit şekilde sizin olsun dese» bu caiz'olmaz. Yine, «Elde ettiğiniz şey sizin olsun» deyip, humus (beştebir) den sonrası» demese, eğer bu sözü seriyye için söylerse caiz olur. Bunun açıklaması şudur: Tenfilden maksûd, Müslümanları savaşa teşvîkdir. Bu ise ancak bazısına husûsî bir şey vermekle hâsıl olur. Umûmîleştirmekte ise, atlı olanım yayan olan üzere tafdî-lin iptali vardır. Veya istisna etmediği zaman humusu da iptal vardır. Ganimetini dâr-ı İslâm'a çıkardıkdan (ihrazdan) sonca kâfirler savaş için dâr-ı İslâm'a girseler tenfil caiz olmaz. Ancak humus (beştebir) den caiz olur. Çünkü ganîmeteilerin hakkı, onda dâr-ı İslâm'a İhraz etmekle sağlamlaşmlştır. Bundan dolayı ganîmetcilerden ölenin payı vârisine geçer. Şu halde onların hakkını yok etmek caiz olmaz!

Öldürülen kâfirin selebi: Yanında bulunan giysisi, silâhı ve ke merinde olan malıdır. Hattâ bineği ve bineği üzerindeki eyer ve âle ve heybesinde bulunan şeyler selebidir.

Bu zikredilen selebi, eğer imâm tenfîl etmedi ise, askerin hepsim verilebilir. Öldüren kimse ve başkaları onda eşit hakka sâhibdir[2][25]

Kâfirlerin İstilâsı Babı

Şayet düşman savaşçıları (ehl-i harb), ehl-î zimmeti bizim yurdumuzdan dâr-ı harbe sürseler, ehl-i harb o ehl-i zimmete mâlik olmazlar. Çünkü onlar hürdürler. Vakıâtu's-Sadn'ş-Şehîd'de böyle zikredilmiştir.

Şayet düşman savaşçılarının (yani ehl-i harbin) bazısı bazısını esîr etse ve mallarını alsalar veya bizden dâr-ı harbe bir deve kaçıp onu alsalar veya ehl-i harb bizim malımız üzerine gâlib olup o malı ihraz edip yurtlarına soksalar, her ne kadar bizim o malımız mü'min bir köle veya câriye de olsa, ehl-i harb o mala mâlik olurlar. Kâfî'de ve başkasında, aşağıda gelen mes'elenin şerhinde bunu zikretmişlerdir.

Mes'ele şudur: «Şayet bir müste'men yani emân ile bizim yurdumuzda oturan kâfir, mü'min bir köle satın alıp yurtlarına soksa,,denilen meseledir... ilâh.» Musannifin «onu yurtlarına soksalar (ihraz etseler) a demesine sebeb şudur : Çünkü ehl-i harb o aldıkları eşyayı yurtlarına sokup ihraz etmezden önce eşyadan bir şeye mâlik olmazlar. Hattâ bir tacir ehl-i harbin aldığı eşyadan yurtlarına sokup kazanmadan önce bir şey satın alsa, sahibi de o şeyi satın alanın, elinde bulsa, bir şey vermeden alır.

Bizim hâlis hürrümüze, müdebberimize, ümmü veledimize ve mü' kâtebemize mâlik olamazlar. Hattâ ehl-i harb (yâni düşman askerleri) zikredilenleri bizim yurdumuzdan alıp yurtlarına sokup ihraz etseler, sonra biz ehl-i harbe üstün geldikde; onlar taksimden önce ve taksimden sonra bir şeysiz mâliklerinin olurlar.

Bunun açıklaması şöyledir: İstilâ mülkün sebebi olmaz. Ancak mülk için mahalle mülâki olursa olur. O mubah maldır. Hür ise mülk için mahal değildir. Yine hürden başka, müdebber, ümmü veled ve mü-kâtebde de, bir bakımdan hürriyetleri olduğu için hüküm böyledir.

Bizim yurdumuzdan bir kaçak köle, gerek o köle Müslümanın olsun ve gerekse zimmînin olsun onların yurtlarına girse - «Onların yurtlarına girse» kaydı, İslâm ülkesinde dolaşan kaçak köleden ihtirazdır böyle bir köleyi ele geçirirlerse ona mâlik olurlar - Kâfirler, şayet onu tutsalar ve ele geçirseler, o kaçak köleye mâlik olamazlar. Bunu Hidâye sarihleri söylemişlerdir.

Musannifin «şayet onu ele geçirseler» sözüne sebeb, İmâmeyn' (Rh. Aleyhımâ) in hilâfına işaret içindir. Çünkü kâfirler o köleyi ele geçirseler ve ayağına bukağı taksalar, İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, ona mâlik olurlar. İmâm A'zam (Rh.A.), İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) den ayrı görüştedir.

İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) in delili şudur : Korumak (ismet) mâlikin hakkı içindir. Çünkü, mal elindedir. Halbuki burada ismet ortadan kalkmıştır. Bundan dolayı, eğer kâfirler o köleyi İslâm ülkesinden ele geçirseler, ona mâlik olurlar. Nitekim dafra önce geçti.

İmâm A'zam' (Rh.A.) m delili şudur: O kölenin, naâlikiyyeti (yedi) bizim ülkemizden çıkmasiyle kendi nefsi aleyhine aâhir olmuştur. Çünkü itibârının düşmesi, onun üzerinde efendisinin zilyedliği tahakkuk etsin, diyedir. Bu ona istifâde için verilen bir imkândır. Halbuki bu ortadan kalkmıştır. Şu halde kölenin mâlikiyeti nefsi aleyhine biz-, zat dokunulmaz olarak zahir olmuştur. Öyleyse mülke mahal kalmamıştır. Gidip gelen köle bunun aksinedir. Çünkü dâr-ı İslâm ehlinin köle üzerinde mâlikiyeti kâim olduğu için efendinin yed'i köle üzerinde hükmen bakîdir. Şu halde kâfirlerin köleyi temellükleri efendinin mâlikiyetinin zuhurunu menetmiştir. Bundan dolayı o gidip gelen köleyi küçük oğluna hibe etse, küçük oğlan o köleye mâlik olur. Eğer dâr-ı harbe girdikten sonra hibe etse, o küçük oğlan o köleye mâlik olamaz.

---

[1][24] Seriyye: Ordudan çıkıp yine orduya dönen 500 kişi kadar asker kit'asıdır. Geceleyin vazifeye çıkanlarına seriyye; gündüz çıkanlara sâriye denir. Kamus Tercümesine göre; Seriyye düşman üzerine sevkedijen en az 5 en çoğu 300 veya 400 kişilik asker topluluğuna seriyye denir. Gece vakti yol aldıkları için bu isim verilmiştir. Dilimize Çete olarak girmiştir.
(Selâmet Yolları. Ahmed Davudoglu. C. 4)
Hadîscilerle Sîyerciler Peygamber (S.A.V.) Efendimizin bizzat kumanda ettikleri harblere Gazve; Ashâbdan birisinin kumandasında sevk ettiği kuvvetlere de seriyye derler. İslâm Tarihinde 27 Gazve vardır. Seriyyelerin en meşhuru 47 tanedir.
Gazvelerin ilki; «Ebvâ» gazvesi diye de anılan «Veâdan» gazvesidir. Hicret'in II. ayının başlarında Sefer ayında vuku' bulmuştur.
Ebvâ; Furu' Üe Cuhfe arasında; Medine'ye 23 mil (43585 m.) mesâfe'de bir karyedir.
İlk Seriyye ise; Hicretten 7. ay sonra Raraazan'da Cühenîlerin arazîsinde bulunan Sîf-Ül-Bahr mevkiinde vuku' bulmuştur. Hı. Hanım (R.A.) kumandasındaki 30 kişilik lalam seriyyesi; 300 kişilik Kureyş süvârisiyle karşılaşmış, fakat iki tarafın da dostu ve müttefiki olan Mecdî b. Amr b. Ciihenî'nin arabuluculuk etmesi sonucu, kan dökülmeden, sulh yapılmıştır.
(İslâm Tarihi. CİM. Âsun Koksal)

[2][25] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 12-19.

Biz kâfirlere galip gelmekle onların hür olanlarına, müdebberleri-ne, ümmü veledlerine, mükâteblerine ve mülklerine mâlik oluruz. Zira şeriat onların ismetlerini, suçları üzere ceza için düşürmüştür. Çünkü onlar Allah Teâlâ' (C.C.) in birliğini inkâr edince ve Allah Teâlâ' (C.C.) a ibâdetten ayrılınca,» Allah-u Teâlâ onları, o İnkârları sebebiyle kullarının kulları yapmakla cezalandırmış ve malları rakabelerine tâbi olmuştur.

Bundan sonra kâfirler bizim üzerimize gâlib olup mallarımızı al-dikdan sonra şayet biz de onların üzerlerine galip olsak ve ehl-i ganimet onların bizden aldıkları şeyi alsa, bizden birimiz malını ganîmet-ciierin elinde» ganimeti taksimimizden önce bulursa, karşılıksız (meccânen) alır. Taksimden sonra bulursa, değeriyle (kıymetiyle) alır. Çünkü tbn Abbâs' (R.A.) dan rivayet edilmiştir ki: Müşrikler, Müslümanlardan Öte adamın devesini yurtlarına alıp götürdüler Sonra o deve ganimete düştü- Sski sahibi o deveyi almak istedi.

Bunun üzerine Resûlüllah (S.A.V.) : «Sen o deveyi ganimetin taksiminden Önce bulursan bir şey vermeden alırsın, eğer taksimden sonra bulursan dilersen kıymetiyle alırsın» buyurmuştur.

Bu İki durumun arasını ayırmanın sebebi şudur: Zira devenin eski sahibi rızâsı yokken mülkünün kendisinden gitmesiyle zarar görür, ehl-i ganimetten devenin ayn'ı nasibine düşen kimse de elinden bedava alınmakla zarar görür. Çünkü o kimse o devenin ayn'ına ganimetten, payına karşılık olmak üzere müstehak olmuştur.

Biz deriz ki; iki zararın hayırlısı olmak bakanından, mümkün olan miktarı alma hakkı kıymetlidir. Taksimden önce devede mülk, âmmeye âiddir. Ve âmmeden her ferde, onun yok olmasıyle kayrılmak miktarı hisse isabet etmez. Şu halde zarar tahakkuk etmiş olmaz. oTak-Bİmimizden önce» dememizin sebebi, el-Mecma'da ve musannifinin el-Mecma' şerhinde vâki olan şeyi red içindir. Onda denilmiştir ki: Biz şayet kâfirler üzerine taksimden Önce gâlib olsaydık, bizden aldıkları eşya sâhibleri için helâl olur. Ya da kâfirler bizden aldıkları eşyayı taksimlerden sonra gâlib olsaydık, o eşyayı sâhibleri, eğer dilerse kıymetiyle alırlar. Şerh'de şöyle denilmiştir: Şayet Müslümanlar kâfirler üzerine gâlib Olsalar ve mallarını kâfirlerin elinde taksimlerinden önce bulsalar, o mal bir şey vermeksizin sahiplerinin olur. Eğer taksîm etmelerinden sonra bulsalar, dilerlerse kıymetiyle alırlar. Çünkü taksimi kâfirlerin taksimi üzere hami etmek bütün kitaplara muhaliftir. Nitekim basiret sahibi olanlara gizli, değildir,

Eğer bir tacir o malı dâr-i harbde onlardan satın alıp bizim ülkemize çıkardı ise, mal sahibi malmi Semeni 1[26] ile alır. Çünkü eski mâlik malını eğer özel mülkde buldu ise, imdi eğer zülyed (mâlikiyet. sahibi) ona sahih muâveze ile mâlik olduysa, o malı, eğer misliyyâttan ise, ivazın 2[27] misli ile ahr. Eğer kıymetleri olan şeylerden ise kıymetiyle alır. Çünkü mâlikiyet sahibinden bedava almakla zülyede zarar dokunur. Çünkü mâlikiyet sahibi bedeli (ivazı) o malın karşılığında vermiştir.

Eğer mâlikiyet sahibi o mala fâsid akd ile veya kâfirler o malı bir Müslümana hibe etmekle bedelsiz (ivazsız) mâlik oldu ise, eski mâlik o malt - eğer o mal kıymeti olan şeylerden ise, - kıymeti ile ahr. Eğer mis-liyyâttan ise almaz. Çünkü o malı misli ile alsa, bu takdirde fayda vermez.

Şayet kâfirler bir köleyi esîr etseler, onu bir Müslüman satın alıp bizim ülkemize çıkardıkdan sonra o kölenin gözü çıkarılsa ve o Müslüman, o kölenin gözünü çıkarandan gözünün diyetini (ersini) alsa, eski mâlik o köleyi, o Müslümanın düşmandan aldığı semeniySe ahr. Diyetini almaz. Çünkü eski efendinin hakkı, üzerine müstevli olduğu gözdedir. İstilâ o diyet üzerine vârid olmaz ve o hakkı gözden meydana gelmez.

Kâfirler bir köleyi esir edip bir adam o köleyi bin dirheme aldık-dan sonra kâfirler o köleyi ikinci kez esîr edip dâr-ı harbe sokdukda bir başka adam da o köleyi bin dirheme alıp bizini ülkemize getirmekle esirliği ve satın alınması tekerrür etmiş olsa, eski mâlikin o Köleyi ikinci müşteriden alması doğru olmaz. Çünkü esirlik eski mâlikin mülkü üzere vârid olmamıştır. Belki, mülkü üzere esirliğin gelmesinden dolayı, birinci müşteri, ikinci müşteriden semeniyle ahr. Ondan sonra eski mâlik ilk müşteriden iki semeni ile dilerse alır. Çünkü birinci müşteri üzerine iki semen kâim olmuştur. Onun hakkını korumak için bir şey indirilmez. Eski efendi o köleyi birinci müşteri ikinci müşteriden almazdan önce almaz. Yani birinci müşteri gâib olsa yine birinci müşteri hâzır olduğu halde alamadığına itibâr ile ikinci müşteriden eski mâlik alamaz. Şu halde eğer birinci müşteri razı olmasa eski mâlik ikinci müşteriden almaz. Çünkü iki semen ile almanın hakkı ancak birinci müşterinin mülkünün geri dönmesi zımnında eski mâlik için sabit olur. Şayet mütezammın sabit olmassa zımnında olan şey sabit olmaz.

Bîr köle mal ile kaçıp kâfirler onu ve malı ellerine geçirseler, sonra bir adam malı ve köleyi kâfirlerden satın alsa, kölenin mâliki o köleyi meccânen alır. Çünkü kâfirler o köleye mâlik olmazlar. Malı ise seme-ni ile ahr. Çünkü kâfirler o mala mâlik olurlar.

Emân verilmiş bir kâfir, Müslüman bir köleyi satın alıp dâr-i harbe götürse, bunda beş mesele vardır ve hepsinde de köle, jâxâd edilmeden âzâd olur.

Bu beş meselenin biri şudur: Şüphesiz o köle, iki ülkenin zat olmasını âzâd yerine geçirmek bakımından, sâdece dâr-ı harbe girmekle âsâd olur.

mesele ki musannif onu şu sözüyle zikretmiştir: Ya da kafirler o köleyi ele geçirip-ve onu dâr-ı harbe götürdükden sonra o köle yine onlardan kaçıp îsiâm ülkesine girse, yine âzâd olur.

Üçüncü meseleyi musannif şu sözü ile zikretmiştir: Ya da o köle dâr-ı harbde Müslüman olup bize çıkıp gelse yine âzâd olur. Dördüncü meseleyi §u sözü ile zikretmiştir : Ya da biz kâfirler üzerine gâlib olsaydık o köle yine âzâd olur.

Beşinci meseleyi şu sözü ile zikretmiştir: Ya da o köle Müslümanların askerine Müslüman olduğu halde çıkıp gelse, bu beş

1[26] Semen: Satılan şeyin bahâsıdır.

2[27] İvaz: Bir şeye karşılık olarak verilen veya alınan şeydir.

şeklin hepsinde de o köle âzâd olur. Hiç kimse İçin mâlik olma hakkı sabit olmaz. Çünkü ba âzâdlar hükmî âzâddır. Gâyetu'l-Beyân sahibi bunu, Tahâvî şerhinden naklen zikretmiştir. 1[28]

Müste'men Babı

Müste'men 2[29], gerek Müslüman, gerek harbi olsun kendi ülkesinden başkasına emân ile giren kimseye denir.

Bizim tacirimiz kâfirlerin ülkesinde onların kanlarına ve mallarına taarruz etmez. Çünkü Müslümanlar verdikleri şartlara göre davranırlar. Emân istemekle onlara taarruz olunmamak şart kılınmıştır. Bundan sonra taarruz, gadr (yâni hıyanet) olur. Tacir, taarruz yoluyla çıkardığı mala haram olarak mâlik olur.

Mülk olmasına sebeb, mubah malı istilâ içindir. Haram olması ise, haram olan gadr sebebiyle hâsıl olduğu içindir. Şu halde zimmetini o haramdan ayırmak için, o aldığı malı tasadduk eder.

Ancak, eğer onların hükümdarları o tacirin malını alırsa veya kral o taciri hapsederse veya kraldan başkası onun bilmesiyle tacirin malını alıp veya hapsedip kral o başkasını menetmezse, o tacirin taarruzu caiz olur. Çünkü ahdi bozmaya onlar başladılar. İltizâm bu şarta bağlı olur.

Esir olan Müslüman, tacirin hilâfına dır. Onun için dilediği vakitte taarruz mubahtır. Her ne kadar Müslüman esîri isteyerek de salıver-seler, gadr sayılmaz. Çünkü esir müste'men değildir ve onda iltizâm yoktur.

Onların tereleri de mubah görülmez. Çünkü fere ancak mülk ile helâl olur ve İslâm ülkesine sokmazdan önce ise mülk olmaz. Nitekim daha önce geçti.

Ancak, esir olan karısını veya ümmü veledini veya müdebberesini orada bulursa, helâl olur. Çünkü kâfirler, onlara malili; olmazlar. Ancak onları harbî cima etmemiş olmalıdır. Çünkü kâfirler onları cima eylemiş olsa ve mâlik de cima eylese, nesebde şüphe ve karışıklık meydana gelir.

Esir olan cariyesini bulsa, her ne kadar harbî onu cima eyle meşe de, onu mutlak surette cima caiz olmaz. Çünkü kâfirler ona mâlik oldular.

Harbî, müste'meni bir çeşit tasarruf ile borçlu kîlsa veya müste'men harbiyi borçlu etse veya ikisinden biri diğerinin malını gasb etse ve ikisi de bizim ülkemize gelip harbî de müste'men olsa, borç ve gasb-dan ikisinden birine bir şey hükm olunmaz. Borç (deyn) ile hükm olunmamasının sebebi hükm velayete dayandığı içindir. Borç (alma veya verme) vaktinde ise asla velayet yoktur. Müste'men üzerine hükm vaktinde de yoktur. Çünkü müste'men geçen fiillerinde İslâmın bük müne uymamıştır: Ancak gelecekte uymuştur. Gasb olduğuna hüküm verilmemesine gelince; o gasb olunan şey, ma'sûm olmayan maîa müsadif olduğu için ma'sûm malı ele geçiren gâsıbın mülkü olduğundandır. Nitekim daha önce geçti.

Keza borç ile gasbı iki harbî işleyip ikisi de müste'men oldukları halde bizim ülkemize gelseler, yine böyledir.

Eğer ikisi de Müslüman oldukları halde gelseler, ikisi arasında borç ile hükm olunur, gasb ile hükm olunmaz. Borç ile hükm, kendi nzâlarıyla olduğu için sahîhdir. Hükm hâlinde yeîâyet sabittir. Çün kü ikisi de İslâm'a girmekle ahkâmı iltizâm eylemişlerdir. Gasba gelince; istilânın mubah mal üzere vürûdu (gelmesi) sebebiyle gâsıb ona mâlik olduğu içindir. Harbînin mülkünde murdarlık yoktur ki geri vermekle emrolunsun.

Müste'men olan bir Müslüman dâr-ı -harbde mislini yâni bizim müste'menimizi, isteyerek veya hatâen Öldürse, kasıdda ve hatâda malından diyetini verir.

Hatâ için keffâret verir. Keffâretin delili AUah Teâlâ' (C.C.) in :

«Bir mu'mini yanlışlıkla Öldürenin, bir mü'min köleyi âzâd etme si gerekir.» 3[30] kavli şerifidir. Bunu dâr-ı İslâm ve dâr-ı harb ile kayd-lamamıştır. Keffâreti hatâya tahsisin vechi ise, bize göre kasden öldürmekte keffâret olmadığı içindir. Diyet ise, bizim ülkemize taşınmakla sabit olan dokunmazlık, müste'menliğin ânz olmasıyla bâtıl olmadığı iğindir. Kasden öldürmede kısas olmamasına sebeb; - ki bu zahir rivayettir. - Çünkü kısasın istifası ancak kendini müdafaa etmişse me nea 4[31] mümkün olur. Tek kişi (vâhid), çok kere tek kişiye karşı koyar. Karşı koyma gücü (menea) asker veya kuvvet de ancak İmâmda ve Müslümanlarda vardır. Bunların ikisi de dâr-ı harbde yoktur. Şu halde vucûbda fayda yoktur. Öyleyse hadd gibi vâcib olmaz.

Kasden öldürmede diyetin malından vâcîb olması âkıleler kasden Öldürmekde diyet vermedikleri içindir. Nitekim yerinde anlatılmıştır. Hatâda ise âküelerin, iki ülke biribirine zıt olduğu için sıyânete (korumaya) güçleri olmadığı içindir. Onların

---

1[28] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 20-24.

2[29] (I) Müste'men (Müste'min): İsti mân, emân istemek, emâna nail olmak ma'nâsına
gelir. Bİr şahsın yabancı bir milletin ülkesine girmek İçin o milletin hükümetinden müsaade istemesi, ma'nâsmda kullanılır. Bu halde başka, bir milletin, ülkesine emân ile, müsaade ile giren kimseye de «müzemin» denir. çerek müsiim,» gerek zimmî veya harbi olsun.
Böyle bir müsaade ve kin ile başkanının yurduna giden bir yabancı; canı, malı ve namusu hakkında emin, korkudan âzâde bir halde olduğu için kendisine «müste'min» denilir. Buna «Müste'men» de denilir. Bu takdirde «kendisine emân verilmiş olan kimse» ma'nâsıııi ifâde eder.-
Müste'minler dört kısma ayrılır:
1- Dâr-î harbe (bir yabancı memleketine) emâ ile. yâni, Özel bir müsaade ile gitmiş olan Müslumanlardır.
2- Dâr-ı harbe emân ile gitmiş olan Zimmîler.
3- Dâr-ı İslâm'a emân ile gelmiş olan Harbîler.
4-- Bir dâr-ı harbden diğer bir dâr-ı harbe, yâni bir gayri mıı-djm eatebî memleketinden diğer gayri müslim bir ecnebi memleketine müsaade ile gitmiş olan gayri
müslimler,
(Hukûk-î islâmiyye ve IsOlahât-ı rıkhiyye Kamusu, C. 3 Ömer Nasûhi bilmen)

3[30] Bk. Nisa sûresi (4); âyet: 92

4[31] Menea: Kuvvet, cemâat. Bu kelime, hem isim, Kem mascİar, hem de mâm'ıı çoğulu olabilir. Çoğul olduğuna göre : «Bir şahsın hâmisi ve aşireti olan kimseler» demek olur ki, o şahsa başkalarının tecâvüz etmelerine mâni olurlar. Kuvvet ve cemaata sâhib olduğu için asker veya, orduya da menea denebilir.
En az on ve bir kavle göre dört kişiden müteşekkil bir kuvvete mâlik olan kimseye «zî menea», (sahibi menea) denir.

üzerine diyetin vucûbu ise sı-yânete terk etmeleri itibariyledir.

İki esirde, şayet ikisinden birisi diğerim öldürse yalnız hatâda keffâret verir. Yâni İmâm A'aam' (Rh.A.) a göre, hatâda diyet yoktur ve kasıtta asla bir şey yoktur. Yine Müslüman tacir, kâfir bir esiri dâr-ı harbde öldürse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre o Müslüman üzerine bir şey yoktur, ancak hatâda keffâret vardır. İmâmeyn (Eh.Aleyhimâ) «İki esîrde, hatâda ve kasıtta katil üzerine diyet vardır. Çünkü ismet (dokunulmazlık) esirlik arıziyle bâtıl olmaz, istîmân (müste'menlik) arıziyle bâtıl olmadığı gibi» demişlerdir. Kısasın mümteni' olması (imkansızlığı) müdafaa kuvveti bulunmadığı içindir. Diyet ise geçen se-bebden dolayı malından vâcib olur.

İmâıtı A'zam' (Rh.A.J m delili şudur: O kimse esir olmakla kâfirlerin ellerine düştüğü için onlara tâbi olmuştur. Bundan dolayı onların ikâmeti ile mukîm olur ve seferleri ile müsâfir olur. Bu sebeble ihraz aslen bâtıl ve bize göç etmeyen Müslüman gibi olur. Yukarıda geçen sebebden dolayı, keffâret hatâya tahsis edilmiştir. Dâr-ı harbde İslâm'a gelen Müslümanı bir Müslümânın öldürmesi gibi ki, onun öldürülmesi ile, hatâda ancak keffâret vâcib olur.

Müste'men olduğu halde gelip bizim ülkemize giren harbîye, bir yıl oturmaya izin verilmez. O harbîye, eğer bizim ülkemizde bir yıl veya bir ay ikâmet edersen, üzerine cizye bağlarız, denilir. Eğer o takdir olunan yıl ve aydan, önce ülkesine dönerse ne a'lâ, dönmezse, o harbî zimmî olur.

Bil m elisin ki, harbîye bizim ülkemizde sürekli oturmaya izin ve rilmez. Ancak köle olmakla veya cizye ile izin verilir. Tâkî kâfirler için casusluk edip bizim zararımıza çalışmasın! Ancak az bir ikâmete izin verilir. Çünkü az bir ikâmetin menedilmesinde ihtiyâç maddelerinin gelmesini kesmek ve ticâretin kapısını kapamak vardır.

Çok ikâmet ile az ikâmetin arası bir yıl ile ayrünuştir. Çünkü yıl içerisinde cizye vâcib olan bir müddettir.

Binâenaleyh, ikâmet cizye maslahatı için olur. Eğer İmâmın (Devlet Reisi) sözünden sonra yıl tamâm olmadan önce vatanına dönerse, ona bir şey yoktur. Eğer imâmın sözünden sonra bir yıl tamamen kalırsa, o kimse zi mm id ir, cizyeyi iltizâm etmiş olur. İmâm bir ay veya iki ay gibi, bir yıldan az olan müddeti ta'yîn edebilir. Şayet harbî, imâmın sözünden sonra o ta'yin edi-Ien müddet kadar ikâmet ederse zimmî olur. Nitekim sebebi zikredildi.

Zimmînin dâr-ı harbe dönmesine izin verilmez. Zira zimmet akdi bozulmaz. Çünkü zimmet akdi İslâm'dan haleftir. İslâm ise bozulmaz. Keza halefi de bozulmaz. Keza harbî imâmın müddet takdirinden önce bizim ülkemizde bir yıl otursa, zimmî olur, dâr-ı harbe (iönmesine izin verilmez. Zira imâm müddet takdîr etmeyince, mu'teber olan bir yıldır. Çünkü takdir, özrü denemek içindir. Bir yıl ise özrü denemeye uygundur. Nitekim cinsî münâsebetten âciz olan kimsenin te'cîlinde bir yıl takdîr edildiği gibi. Nihâye'de, Mebsût'tan naklen böyle zikredilmiştir.

Lâkin cizye iki surette, yâni takdirden sonra ve takdirden önce, yıl tamâm oldukdan sonra konulur. Ancak cizyenin yıl tamâm oldukdan sonra alınması, birinci surette yâni takdirden sonra olduğu surette şart kılınırsa ve yıldan veya aydan sonra alırız, denirse, bu takdirde cizye ondan birinci yıl tamâm olunca alınır.

Keza, harbi arazî satın alıp o harbî üzerine, satın aldığı arazînin haracı konulsa zimmî olur. Bunda şuna işaret vardır ki harâc arazîsi satın almakla, o harbî üzerine harâc konuluncaya kadar, harbî zimmî olmaz. Şayet üzerine harâc konulan müşteri zimmî olduysa, koyma vaktinden itibaren onun üzerine bir yılın cizyesi lâzım gelir. Bu durumda sene gelecek yıl olur.

Ya da harbiyye olan kadını bizim ülkemizde bir zimmî nikâh etse, o harbiyye zimmiyye olur. Çünkü kadın kocasına tâbidir. Bir zimmiy-yeyi bir harbî erkek nikâh etmekle harbî zimmî olmaz. Çünkü kadını boşayıp vatanına dönmesi mümkündür.

Bir müste'meb yani bizim ülkemize emânla gelen harbî, dâr-ı harbe dönse, kanı helâl olur. Çünkü emâmnı, iptal eylemiştir. Onun dâr-ı İslâm'da olan malı tehlikededir

Eğer dâr-ı harbe dönen müste'men esîr olsa veya ehl-i harb üzerine thl-i İslâm gâlib olsa da o müste'men öldürülse, onun ma'sûm olan Müslüman veya ziniraîdeki alacağı düşer. Çünkü onun üzerine hak is-bâtı, mütâlebe vâsıtasıyledir. Bu da düşmüştür ve borçlunun hakkı ise âmmenin hakkından önce gelir. Bu suretle borç o kimseye muh-tas olarak sakıt olur.

O öldürülen müste'menin bizim ülkemizde bir ma'sûmun yanında olan emâneti ganimet olur. Çünkü takdîren kendi elindedir. Çünkü emânet konulan kimsenin eli (yed'i) onun kendi eli gibidir. Şu halde o emânet konulan şey o müste'mene tebâiyet ile ganimet olur. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) dan rivayete göre : Emânet, 'emanetçinin mülkü olur. Çünkü emânet onun eline en önce geçmiştir. Şu halde ona emanetçi herkesten ziyâde hak sahibidir. Ebû Yûsufl (Rh.A.) a göre; o müste'menin -koyduğu rehini alan kimse, rehini borç karşılığında alıkor. İmâm Mu-hammed' (Rh.A.) e göre, o rehin satılır, parası ile borç ödenir, borcdan fazla kalırsa Beytü'l-Mâlindir. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Eğer o dâr-ı harbe giden müste'men eceliyle ölürse veya ehl-i İslâm kâfirlere gâlib olmaksızın Öldürülürce verdiği borç ve emâneti vârislerinin olur. Çünkü emânın hükmü bâtıl olmadığı için bakîdir. Vârisleri onun yerine kâim oldukları için vârislerine verilir.

Bir harbî bizim ülkemizde olsa, dâr-ı harb d e karısı ve çocukları olup bir ma'sûm veya zimmî yanında emânet bırakıp kendisi burada Müslüman olsa, ehl-i İslâm kâfirler üzerine gâlib olduğu zaman onun karısı ve çocukları hepsi ganimettir. Karısının ve büyük çocuklarının ve karısının karnında olanın ve akarının ganimet olmasına sebeb, aGa-nîmet Babında» zikredilen .sebebdir. Küçük çocuklarının ganimet olmasının sebebine gelince: Küçük çocuklar babasına tâbi olup babasının İslâmıyle Müslüman olması, ancak babasının elinde ve velayeti altında olduğu vakittedir. Dâr-ı İslâm ile dâr-ı harb zıt ve ayrı olduğu için dâr-ı harbdeki küçük çocuklar babasına tâbi olmuş olmaz ve baba kendisini dâr-ı İslâm'a getirmekle dâr-ı harbde olan mallarını da kazanmış olmaz. Şu halde hepsi ganimet olmak üzere baki kalır. Bu meselede, eğer küçük çocuk esir olup dâr-ı İslâm'a gelse, ikisi bir ülkede bulunduğu için, babasına tebâiyetle Müslüman olur. Fakat o çocuk dar-ı İslâm'a getirilmezden önce ganimet olması, iki ülke ayrı olduğu için bunun hilafıdır - nitekim sebebi zikredildi - ve dâr-ı harbde hâli üzere ganimettir. Müslüman olması - yerinde öğrendiğin sebeb-den dolayı - köleliğe aykırı değildir. Bunu Zeylâi (Rh.A.) zikretmiştir.

Eğer harbî, dâr-ı harbde Müslüman olup bizim ülkemize gelse ve ehl-i İslâm kâfirler üzerine gâlib olsa, onun küçük çocuğu hür Müslü-mandır. Çünkü o dâr-ı harbde Müslüman olunca iki ülkenin birleşmesinden dolayı küçük çocuğu ona tâbi olur. Onun ma'sûm olan Müslü-manda veya zimmîde olan emâneti de ona âiddir. Çünkü o emânet sahîh ve muhterem olarak elindedir. Sanki o kendi elinde gibidir. Ondan başkası, yâni büyük çocukları, karısı, akan ve harbî elinde olan emâneti ganimettir.

Bir harbî dâr-ı harbde Müslüman olsa ve onun dâr-ı harbde Müslüman vârisleri bulunsa ve bir Müslüman onu öldürse o katil üzerine bir şey lâzım gelmez. Ancak hatâda kef taret lâzım getir. Kasıtta bir şey lâzım gelmez. Bunu vechi daha önce öğrenilmiştir.

İmâm (Devlet Başkam) velîsi olmayan Müslümanın diyetini alır. Dâr-ı İslâm'da 3M(üslüman olan müste'menin de diyetini alır. Hatâen Öldürmede, öldüren kimsenin âkılesindçn alır. Çünkü o kimse ma'sûm bir nefsi öldürmüştür. İmdi hatâen öldürme hakkında vârid olan nassr lar onu kapsar.

«İmâm diyetini ahr» sözünün ma'nâsı: Beytü'l-Mâle koymak içindir. Çünkü imâm Müslümanlar için nazır nasb olunmuştur. Bu da menfaatini gözetmektendir.

Şayet öldürmek kasden (âmden) olsa, imâm kısas yapmak ve sulh yoluyla diyet almak arasında muhayyerdir. Çünkü kasden Öldürmenin gereği kısâsdır ve imâmın velayeti nazarîdir. Ona bakar, hangisini daha uygun görürse onu yapar. Zahir olan şudurki, bu surette diyet kı-sâsdan daha faydalıdır. Onun için afvetmez. Çünkü hak, âmmenindir. Bedelsiz âmmenin hakkını düşürmek menfaat kollamaktan değildir. 1[32]

Dâr-I İslâm Ve Dâr-I Harb İle İlgili Bir Tamamlama

Burada dâr-ı harbin dâr-ı İslâm olması ve aksi açıklanacaktır. İçinde İslâm'ın hükümleri uygulanmakla dâr-ı harb, dâr-ı İslâm olur. Cuma ve Bayram namazları kılınması gibi. 2[33] Her ne kadar o dâr-ı harbde aslî kâfir bakî kalıp dâr-ı İslama bitişik olmasa da, yâni dâr-ı harble dâr-ı İslâm arasında ehl-i harbe âid diğer bir şehir, bulunmakla bitişik olmasa da dâr-ı İslâm olur.

Şu uç şeyle de dâr-ı İslam, dâr-ı harb olur;

Musannif birincisini «Orada şirk ahkâmı uygulanması...» sözüyle zikretmiştir.

İkincisini «DâVı İslâm'ın dâr-ı harbe, ilcisi arasında Müslümanlar için bir şehir bulunmamak suretiyle bitişik olması» sözüyle zikretmiştir.

Üçüncüsünü «O şehirde nefsi üzere emân-ı evvel ile emi» olucu bir Müslüman veya bir zimmî kalmamakla olur.» sözüyle zikretmiştir. Sî-yer-i Kebîrde böyle zikredilmiştir. Bu, Ebû-Hanîfe' (Rh.A.) ye göredir.

îmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, şayet o dâr-ı İslâm'da ahkâm-ı şirk uygulansa, o ülke dâr-ı harb olur. Gerek dâr-ı harbe bitişik olsun ve gerekse ayrı olsun. Gerek orada Müslüman veya emân-ı evvel ile emîn olan zımmî bulunsun ve gerekse bulunmasın müsâvîdir. 3[34]

Vazifeler Babı

VezâU, vazifenin çoğuludur. Vazife, insan için her gün yemekten veya nzıktan mukadder olan şeydir. Burada murâd, öşr

---

1[32] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 25-30.

2[33] Müslümanların eli altında hâkimiyetleri dâiresinde bulunan yerler birer dâr-ı Islâra1-* dır ki, Müslümanlar oralarda güvenlik içinde yaşayarak dinî görevlerini yapmaya muktedir olurlar,
Müslümanlar ile aralarında barış ve andlaşma bulunmayan gayr-İ müslimlerin hâkimiyetleri altında bulunan yerler de birer dâr-ı harbdir. Bunların gayri müslim ahâlisinden her birine «harbî» denir.
Bîr dâm harbin dâr-ı İslâm hâline gelebilmesi için yalnız bir şart vardır ki, o da, o darda İslâm ahkâmının uygulanmaya başlanmasından ibarettir. O ülkenin içinde eski gayr-i müslim ahâlisinden bazıları mukîm bulunsa da ve o ülke dâr-ı islâma bitişik olmasa da dâr-ı İslâm sayılır.
Bundan dolayı İslâm mücâhitleri gayr-i müslimlere âid bir ülkenin her hangi bii beldesini feth ederek İçinde Cuma, Bayram vesaire gibi İslâm ahkâmını uygulamaya başlasalar, o belde bir dâr-ı İslama dönüşmüş olur. Bu husûsda bütün hanefî müetehid-leri müttefiktir.
Bîr dâr-ı İdamın - Allah korusun - bir dâr-ı harbe dönüşmek, İmâm A'uun' (Rh.A.) a güre gu üç şartın tahakkuk etmesiyle olur;
t —Dâr-ı harbe bitişik olmalıdır.
2 — İçerisinde $kk ahkamı uygulanmalıdır.
3 — teinde evvelki emân ile emin bir Müslüman veya zîmmî kalmamış olmalıdır,
Evvelki (ilk) emândan maksad, Müslüman İçin İslâmiyet i bakımından, zimmî için . de zimmet akdi sebebiyle İslâm hükümetinin kuvvetine dayanarak sabit bulunan emniyet ve selâmettir.
Bu aç şart tahakkuk etmedikçe bir belde veya bir ülke dâr-ı harb sayılmaz.
Bu kavle göre, bir' İslâm ülkesi sadece ehî-İ harbden birinin galebe ve istüâsıyle veya ahâlîsinin İslâm dîninden çıkarak ahkâmı küfrü uygulamasıyle^veya içindeki ehl-i zimmetin ahdi bozarak tegallübde bulunmasıyle dâr-ı harbe dönüşmüş olmaz. Meğerki mezkûr üç sattın üçü de tahakkuk etsin.
Zikrettiğimiz üc şartsa tahakkuku ile dâr-ı harbe dönüşen bir İslâm beldesi tekrar İslâm mücâhitleri tarafından feth edilip geri alınınca önceki hükmüne rücû eder. Yâni: Arazîsi öşriyye İse yine öşriyye, harâciyye ise yine harâciyye olur. Kadîm ahâlîsi, taksimden Önce geri dönünce mallarını meccânen alırlar, taksimden sonra gelince de yalnız kıymetleriyle alabilirler.
hnâmeyn1 (Rh. Aleyhimâ) e göre, herhangi bir İslâm beldesinde ahkâmı küfr İcra edilmeğe bağlandığı, yâni; Harbi olan, hükmü geçerli bir hükümdarın istilâsına uğradığı takdirde dâr-ı fearb h&line gehniş olur. Çünkü bir ülkenin dâr-ı harb olması, gayr-ı müslimlerin kuvvet ve üstünlüğü ve ordusu itibarîyledir. Bunları da hükmü geçerli olan hükümdarları ve hükümetleri temsil eder.
Bundan dolayı, dâr-ı İslama bitişik de olsa, hükümdarları harbî olan her hangi bir ülke, bir dâr-ı harb bulunmuş olur. Müftâ bih olan da budur. Şafiî fukahâ&ımn beyânına göre, dâr-ı İslâm şöylece üç kısmıdır;
1 — Müslümanların ikâmet etlikleri beldeler.
2 — Müslümanların feth edip eski ahâlîsini içerisinde bir cizye karşılığında iskân eyledikleri beldeler. Bunların arazîsi, gerek kendilerine temlîk edilsin ve gerekse edilmesin. İslâm hükümetinin istilâsı altında bulunması yeter.
3 — Evvelce Müslümanların ikâmet edip sonraları gayri müslİmkrîn zaM ettikleri beldelerdir. Müslümanların bu beldelere olan kadîm istilâsı, bunlarda dâr-ı İslâm olmak hükmünün istimrarı için yeter.
Demek oluyor ki: Bir belde bir kerre dâr-ı İslâm oldu mu, artık ondan sonra mutlaka, yâni: Gerek sonraları orayı gayr-i müslimler ele geçirsinler ve gerekse ele geçirmesinler ve orada Müslümanların İkâmetine gerek müsâde etsinler ve gerekse etmesinler, orası dâr-ı küfr ve dâr-ı harb hükmünde olamaz.

3[34] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 31-32.

ve harâcdır. Vazife adı verilmesi mecazdır. Varacağı netice itibariyle bir şeyin adlandırılması kabîlindendir. ;

öşriyye olan arazî, Arabın arzıdır. Boyca o, Uzeyb'den Yemen'deki en son taş ile Mihre adındaki köy arasıdır Genişliği ise,' Yebrîn ve Re-rael-i âlic arası ile Şam sınırına kadardır.

Halkı gönüllü (tav'an) İslâm'ı kabul eden arazî de öşriyyedir. Zira Müslümanı zilletten korumak için harâc ile başlanmaz. Çünkü onda cizye ma'nâaı vardır, öşrde ise ibâdet ma'n&sı vardır.

Veya zada feth olunup arazîsi gaziler arasında taksim edilen yerler öşriyyedîr. Şayet Devlet Reisi gaziler arasında taksim edip üzerine haf&c koysa, eğer harâc suyu ile «ulanıyorsa câia olur, Attâbî' (Rh.A.) nin el-Câmiu's-Sağîr'mde böyle zikredilmiştir.

Basra arazîsi de öşriyyedir. Zira Sahabe* (R.Anhüm) nin Öşriyye olduğuna İcmâı vardır. Kıyâs ise harâciyye olmasıdır. Çünkü kahren feth olunup arazîsi halkına bırakılmıştır. Basra, Irak'ın arazîsi cüm-lesindendir. Lâkin bu onların icmâı ile terkedilmiştir,

Mfislümanm bostanı veya duvarı olan bağı da Öşrivyedir. Zira Müs-lümanın üzerine tavzifin başlangıcında Öşr daha uygundur. Çünkü öşrde ibâdet ma'nâsı vardır. Bir de, o daha hafîfdir, zira öşr hâricin nefsine (yâni çıkan ürünün kendisine) tealluk eder:

HarÂcf olan araz!, Irak'ın çevresidir. Bu Irak çevresi (yâni Arab Irâlcı) genişliğine, Uzeyb ile Halvân akabesine kadar olan aradır. Boyca, Sa'lebiyye'den - bazısı, Ales'den demiştir - Abâdân'a kadar olan aradır.

Zorla feth edilip halkı, üzerinde bırakılan arazî veya halkı ile imâmın (Devlet Reisi) uzlaştıkları arazî harâciyyedir. Zira tavzif ile başlayıp kâfire harâc koymak ihtiyâca daha uygundur.

Ya da imâm kâfirleri sürgün edip, onların yerlerine başka kâfirleri nakletse arzları harâciyyedir. Nitekim bilirsin ki, harâc, ancak nakledilen kavm kâfir olurlarsa, konur. Şayet kavm Müslüman olurlarsa, onların üzerine öşr konur.

İmâmın (Devlet Reisi) izniyle zimmînin ıhyâ ettiği ölü arâzt de haracıdır. Çünkü o ilkin kâfire verilmiştir. Veya zimmî Müslümanlar ile beraber ehl-i harbe karşı savaştığı için imâmın zîmmîye ganimetten bahşiş (radh) olmak üzere verdiği arz da haracıdır.

Müslümamn ıhyâ ettiği arz yakınlık ile itibâr olunur. Eğer o Müslüman ın ıhyâ ettiği arz harâcî arazîye yakın ise harâcîdir. Öşriyye olan arza yakın ise o da öşriyyedir.

Öşriyye ve harâcî yy e olan arazîden her biri, eğer Öşr suyu ile sulanıyorsa öşr alınır. Ancak öşr suyu ile sulanan kâfirin arzından Öşr alınmaz. Bu takdirde ondan harâc alınır. Eğer harâc suyu ile sulanırsa harâc alınır. .

El-Câmiu's-Sağîr'de deniliyor ki: Öşr ve harâc ikisi de nâmiye arza bağlıdır. Nâmiye arzın neması o arzın suyuyladır. Şu halde sulama öşr suyu ile yahut harâc suyu ile itibâr olunur, ,

Zeylaî (Rh.A,) demiştir ki,: Musannifin bu ayırımından muradı Müslüman hakkındadır. Kâfir hakkında ise hangi su ile sularsa sula-sıri onun üzerine harâc vâcib olur. Zira kâfire ibtidâen öşr konmaz. îb-tidâ hâlindeki tafsilât burada bil icmâ mümkün değildir. Kâfirde hı-lâf ancak beka hâlinde olurki: Kâfir öşriyye arzına mâlik olduğu vakitte onun üzerine harâc mı vâcib olur, yoksa öşr mü? mes'elesinde ortaya çıkar.

Bundan sonra musannif suyu zikredince, suyu açıklamayı nıurâd edip şöyle demiştir: Öşriyye arzında olan yağmur suyu, kuyu suyu ve pınar suyu öşrîdir. Acemin kazdığı nehirlerin suyu jöşrîdir. Harâciyye arzındaki kuyu ve pınar suyu da harâcîdir. Muhît'te böyle zikredilmiştir. Şayet Müslüman veya zimmî arzı bir defasında öşr suyu ile ve diğer bir defasında harâc suyu ile sulasa, Müslüman öşre ve kafir de haraca lâyık olur. MFrâc'ud-Dirâye'de böyle zikredilmiştir.

Hacend ilinin nehri Seyhun, haracıdır. Tirmiz ilinin nehri Ceyhun, Bağdâd ilinin nehri Dicle, Küfe ilinin nehri Fırat İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, harâcîdir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre öşrîdir.

Harâc iki çeşittir: Bunlardan biri harâc-i mukâseme'dir. Bunda vâcib olan; yerden çıkanın beşte biri ve benzeri cüzleridir. İkincisi ha-râc-ı vazifedir. Bunda vâcib olan yerden istifâde imkânına bağlı zimmette bir §eydir. Nitekim Hz. Ömer (R.A.) suyun ulaştığı her bir cerib (dönüm) için bunu koymuştur. Cerîb : Kirbâs zirâi ile altmış kere altmış zirâ'dir. Kirbâs (bez) zirâi yedi kabzadır. Mesaha zirâi yedi kabza ve dikine bir parmak uzunudur. Hesabcılara göre, yirmi dört parmaktır. Bir parmak ölçüsü, karınları birbirine eklenmiş olduğu halde altı arpadır.

Bazıları demişlerdir ki: Bu zikredilen, Irak'ın çevresinin cerîhidir. Irak'ın çevre yerlerinden başkasında cerib, onların katında mu'tâd olandır.

Buğdaydan veya arpadan, her bîr cerib için bir sâ' ve bir dirhem harâc konur. Yaş mahsûlün her bir cerîbi için beş dirhem harâc konur. Bağın ve hurmanın birbirine bitişik olduğu halde, bir cerîbi İçin beş dirhemin katı konur (ki on dirhem oiur).

Za'ferân ve bostana — Bostan, bir arzdır ki onu duvar çevrelemiştir, içinde çeşitli hurmalar, ağaçlar, üzümler vardır ve ağaçların arasında zirâat mümkündür. Eğer ağaçlar birikirine sarılmış olup orada zirâat mümkün olmasa, o yer bağdır. — taşıyacağı kadar vergi konur. Çünkü onda Hz. Ömer* (R.A.) in tavzîfi (koyduğu vergi miktarı) yoktur. Hz. Ömer (R.A.) bu hususta tâkata itibâr etmiştir. Şu halde biz de tavzif olmayan arzda tâkata îtibâr ederiz. Fakîhİer, tavzif olmayan arzda, arzdan çıkan mahsûlün yarısı, takatin sonudur, bundan fazla olmaz, demişlerdir. Çünkü tansîf insafın sonudur. Eğer o arz vazifeyi taşımazsa bil icma eksiltilir. İmânı Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, taşırsa artırılraaz. Bu İmâm A'zam* (Rh.A.) dan da rivayet edilmiştir. İmâm Muhaznmed' (Rh.A.) e göre, noksana itibârla artırılır.

Ebû Yûsuf (Rh.A.) un delili şudur: Harâc-ı Tavzif (vergi haracı) şer'an mukadderdir ve bu hususta Sahabeye (Allah onların hepsinden râ-zi olsun) tabî olmak vâcibdir. Çünkü miktarlar ancak tevkîfî (delile bağlı) olarak bilinir, takdir ziyâdeyi meneder. Çünkü noksan icmâen caizdir. Binâenaleyh takdir faydadan hâlî olmasın diye ziyâde aletta l -yin men edilir.

Harâc konan arzın suyu kesilse veya su arza gâlib olsa yâni arzı su kaplasa harâc yoktur. Çünkü harâcda mu'teber olan takdirî nemadır - ki zirâatten temekkündür - o da yok olmuştur.

Ya da ekilen şeye bir âfet isabet etse yine harâc olmaz. Zira asıl helak olunca, asla bağlı olan şey de bâtıl olur.

Fukahâ: «Harâc seneden ancak arazîyi ikinci defa ekmek mümkün olacak kadar zaman kalmazsa bâtıl olur. Eğer ikinci defa ekmek mümkün olacak kadar zaman kalırsa harâc düşmez.» demişlerdir.

Arzın mâliki arzı boş bıraktı ise harâc vâcib olur. Çünkü ziraata imkân vardı. Mâlik onu elden kaçırdı. Eğer arzın mâliki Müslüman olsa harâc bakî kalır. Çünkü onda meûnet (rizık) ma'nâsı vardır. Meûnet beka hâlinde İtibâr olunur. Şu halde meûnetin Müslüjnan üzerine bırakılması mümkün olur.

Ya da arzı, ehl-i harâcdan Müslüman satın aha, zikrettiğimiz se-bebden dolayı, harâc bakî kalır. Sahabenin (Allah Teâlâ (C.C.) onların hepsinden razı olsun), harâc arazîsi satın alıp haracım ödedikleri sahîh olmuştur:

Harâcî arzının mahsûlünde öşr yoktur. Çünkü ResûlüUah (S.A.V.):

«Öşr ve harâc bir Müslümanın aranda bir araya gelmez.» buyurmuştur.

Bir de; âdil ve zâlim hiçbir* hükümdardan Öşr ve haracı bir araya getirmemiştir. Onların icmâ'ı hüccet bakımından yeter.

Öşr, çıkan mahsûlün tekerrîîrüyle tekrarlanır: Çünkü öşr her çıkan mahsûlde vâcib olmakla tahakkuk eder. Muvazzaf har&cda değil. Zira muvazzaf harâc çıkan mahsûlün bir yılda tekerrürüyle tekrarlanmaz. Çünkü Hz. Ömer (R.A.) onu mükerreren muvazzaf kılmamıştır.

Musannifin haracı, muvazzaf ile kaydına sebeb : Mukâseme haracı çıkan mahsûlün tekerrürü ile tekrarlandığı içindir.

Vakf arazîsinde, çocukların» delilerin, mükâteb, me'zun ve borçlu-lann arazîsinde, eğer o arazî öşriyye. ise öşr, harâciyye ise harâc vâcib olur. Zira öşrün sebebi, çıkan mahsûlün hakîkatıyle üreyen yerdir. Haracın sebebi ise, temekkün (yâni mümkün olmak suretiyle) üreyen yerdir. Sahibine itibâr yoktur. 1[35]

Cizye Hakkında Bir Fasıl

Cizye 2[36] iki çeşittir. Birincisi sulh ve rızâ ile konulan cizyedir. Bu cizye, üzerinde ittifak vâki olan şeye göre takdir edilir. İkinci çeşit ise, imâm (Devlet Reisi) kâfirlere gâlib geldiği zaman koyduğu cizyedir.

Sulh ile konulan cizye takdir edilmez. Yani onun için şâri'den bir takdir (miktar tâyini) yoktur. Belki sulh her ne şeyin üzerine vâki oldu ise ta'yîn olunur. Fazla ve eksik ile değiştirilmez.

Mağlûb olmalarından veya mülkleri üzerine bırakılmalarından sonra konulan cizye, Kitabî, Mecûsî ve Acem! putperestler üzerine - ki zenginliği, onbin dirhem ve daha fazlaya mâlik olmakla zahir olur - her yü İçin kirksekiz dirhem takdir edilir. Ondan her bir ayda yedi vezin dört dirhem alınır. «Yedi vezin (vezni seb'a) on dirhemi yedi miskâl olandır ve her miskâli yirmi dört kırattır. Şu halde bir dirhem ondört kırat olur.»

Zikredilen kâfirlerin ikîyüz dirhemden onbin dirheme kadara mâlik olan mutavassıtlarına yani orta karar zenginlerine kırksekiz dirhemin yarısı yâni 24 dirhem takdir edilir ki, her ayda iki dirhem alınmış olur.

İkiyüz dirheme mâlik olmayıp, lâkin kazanmaya kadir olan fakirleri üzerine, kırksekiz dirhemin dorttebirî takdir edilir. Yani onlki dirhem alınıp her ayda bir dirhem olur.

Putperest Arap üzerine cizye takdir edilmez. Eğer eh M İslâm onların üzerine gâlib olsa, onların kanlan ve çocukları ganimettir. Mürtede de cizye takdir edilmez. Putperest ile mürtedden ancak tslâm kabul edilir. İslâm'a gelmezlerse öldürülür. Çünkü bu ikisinin küfürleri çok çirkindir.

Anıttın putperestliğinin çok çirkin olmasına seheh; çünkü Resûlül-Inh (S. A. V.) onların arasında yetişti, ve Kur'ân-ı Kerîm onların MıgM-lan ü/ere nazil oldu ve onların üzerine nnı'cize daha çok /ahir oldu. Buna rağmen imâna gelmedikleri için küfürleri çok çirkindir. Mürlediu küfrünün çok çirkin olmasına gelince; çünkü o İslâm'a hidâyet olundukları sonra ve İslâm'ın gü/.elliklerini öğrendikten soma Rahhisini (veya sâdece İslâm dinini) inkâr ettiği için küfrü çok çirkin olmuştur.

İnsanlar arasına karışmayan ve çalışıp kazanmayan râhlb (keşiş) üzerine de cizye konulmaz. İmâm Muhammed (Rh.A.), İmâm A'zam'-(Rh.A.) dan rivayet edip : Râhib eğer işe kadir olursa, onun üzerine cizye konulur, demiştir. İmam Ehû Yûsuf (Rh.A.) un sözü budur.

Çocuk, kadın, köle, a'mâ, kötürüm ve işi ve kazancı olmayan fakir üzerine de cizye konulmaz.

Cizye, ölmekle ve İslâm'a girmekle düşer. Çünkü cezanın dünyâda şer'î olması şerri defetmek içindir. Şüphesiz ölüm ve İslâm ile şer savul-mu§ olur.

Cizye tekrar ile mütedâhil olur. Yani şayet /.immîden iki yıl geçinceye kadar alınmasa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre düşer, İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre düşmez. Bu Şafiî* (Rh.A.) nin de sözüdür.

Dâr-ı İslâm'da bîa ve keti ise (içilişe ve havra) ve bey t-i nâr (ateş-gede) yeniden- yapılmaz. Onların ibâdet ettikleri yerlere, kenîsetu'l-ye-hûd ve kenisetu'n-nasârâ denir. Her ne kadar kenîse (havra) deyimi kullanılması Yahudilerin ibâdet ettikleri yer için ve bia (kilise) deyimi kullanılması "Hıristiyanların ibâdet ettikleri yer için gâlib ise de, aslında mutlak olarak «bia» denir. Savmea (manastır), içinde yalnız kalmak içindir ki bîa yerindedir, Evde olan namaz yeri bunun aksinedir. Çünkü o meskene tâbidir.

Zimmînin, yıkılmış olan kenîselerini yeniden yapması caizdir. Yani onlar yıkılmış olan kenîsenin yerine Önceki bina kadar kenîse binâ edebilirler. Bu kadan ondan menedilmez. Belki başka bir yere nakilden menedilir. Çünkü nakil yeniden yapmaktır.

Şayet bir zimmî şehir içinde bir ev satın almak istese, o evi ona satmak uygun değildir. Eğer satın almış olsa, Müslümana satması için o zimmî zorlanır. Bazısı demişlerdir, ki: «Zimmînin şehir içinde ev satın alması caizdir ve satması için zor kullanılmaz, Ancak, eğer çok olursa zor kullanılır.» Bunu Kâdîhân (Rh.A.) zikretmiştir.

Zimmî kıyafetinde, bineğinde ve silâhında ehl-i İslâm'dan ayırd edilir. Ata binmesi ve silâh kullanması caiz değildir. Kestîc izhâr eder. Kestic : Parmak kalınlığında yünden veya kıldan bir kaba iptir ki zimmî onu beline bağlar. Bu zünnârdan

---

1[35] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 33-36.

2[36] Müslümanlar düşman memleketine girip de bir cehri veya kal'ayt muhasara ederlerse; ordu komutanının yapacağı Ük is, o yer halicini İslâm Dinine da'vettir. Bunu kabul ederlerse maksad hâsıl olduğundan muharebeden vazgeçilir.

Eğer tsiâm Dinine dVvetl kabul etmezlerse ötejc ödemeye da'ı-et edilirler. Çünkü Peygamber (S.A.V.) Efendimiz ordu komutanlarına bunu emretmiştir. Bunu da kabul etmezlerse; Allan1 (CC) tan yardım dileyerek harbolunur. Harbte Müslümanlar muzaffer olurlarsa komutan İki şey arasında muhayyer olur:

a) İsterse alınan esirleri öldürür veya köle yapar yahud Müslümanlara zimmî olarak bırakır.

b) Dilerse mallarını gâzîler arasında taksîm eder; yahud mallarını mülklerini kendilerine bırakarak arazilerinden harâc, kendilerinden de cizye alır.

CiKye Hicretin 9. yılında (M. 630) meşru' olmuştur. «H, 8 yılda meşru1 olmuştur.» diyenler de vardır.

başkadır. Çünkü zünnâr ibrişimdendir.

Zimmî, palan gibi bir eyer üzerine biner. Zimmilerin karıları da, Müslümanların hanımlarından yolda ve hamamda ayırd edilir. Zimmî-lerin evleri üzerine alâmet konur ki onlar için istiğfar edilmesin.

Eğer bize karşı harlı etmek için bir yere gâlîh olurlarsa veya dâr-i harbe dâhil olurlarsa zimminin ahdi bozulur, hattâ öldürülmeye müs-tehak olur. Çünkü zimmî kavmi, bize karşı harbî olmuşlardır. Şu halde harbînin şerrini defetmek için olan zimmet akdi faydadan ârî olur.

Zimmî dâr-ı harbe kavuşması sebebiyle, ölümüne hükmedilmekde mürted hükmündedir. Lâkin eğer esîr olursa köle edinilir. Daha önce geçen sebebden dolayı mürted öldürülür. Yakında açıklaması gelecektir. Ancak geri dönüp Müslüman olursa öldürülmez.

Eğer zimmî cizyeden kaçınırsa veya bir Müslüman kadın ile zina ederse veya Müslümanı Öldürürse, veya Nebî' (S.A.V.) e söverse ahdi bozulmaz, îmânı Şâfiî (Rh.A.), «Peygamberimize söverse ahd bozulur. Çünkü zimmet ahdi emân ifâde etmekle îmândan haleftir. En kuvvetli aslı bozan şey, daha aşağı olan halefi haydi haydi bozar» demiştir.

Bizim delilimiz şudur ki: Öldürmenin kendisiyle nihayet bulduğu şey, cizyenin iltizâmı ve kabulüdür, edası değildir ve iltizâm bakîdir. Şu halde kıtal düşmüştür. Hidâye'de ve Kâfî'de böyle zikredilmiştir.

Beri derim kî: Bunda işkâl vardır. Çünkü cizyeden kaçınmanın ma'nâsı cizyeyi edâ etmemeyi açıklamaktır. Sanki o, bu günden sonra ben cizye vermem, demiş olur. Zahir olan şudur ki: Şüphesiz bu ma'-nâ, iltizâmın bekasına aykırıdır yani uymaz. Meğer ki, imtina ile cizyenin te'hîr ve edasında taallül (kaçınma) istenmiş ola. Bunun ihtimâlden uzaklığı ise gizli değildir. Nebi' (S.A.V.) e sövmek küfürdür. Mukârln küfür zimmet akdini menetmez. Şu halde küfr-i arız nasıl meneder? Bununla beraber defetmek ref'etmekten daha kolaydır. Nitekim bir Yahûdî, BesûlüUah*- (S.A.V.) a «Ölüm üzerine olsun» dedi. Bunun üzerine Ashâb-ı Kiram «Biz bu Yahûdîyi öldürürüz)) dediler. Bunun üzerine ResûKUlah (S.A.V.) «Hayır!» dedi. Bu hadisi şerifi İmâm Btt-hâri (Rh.A.) ve İmâm Ahmed (Rh.A.) rivayet etmişlerdir.

Bu hüküm, Hz. Muhammed/ (S.A.V.) e kâfir sövdüğü zamandır. Fakat Eesûl-i Ekrem' (S.A.V.) e veya Peygamberler (salavâtullâhi aleyhim eemain) den birine bir Müslüman sövse, o kimse hadden (ceza olmak üzere) öldürülür ve onun tövbesi asla kabul edilmez. Gerek tövbesi, ele geçtikten ve şehâdetten sonra olsun ve gerek kendiliğinden tövbe ederek geldikten sonra olsun müsavidir. Zındık gibi öldürülür. Çünkü bu öldürme hadden vâcibdir. Tövbe ile düşmez ve aksi de tasavvur olunmaz. Çünkü bu ceza kul hakkı ile ilgili bir cezadır. Diğer kul haklan gibi tövbe ile düşmez, Kazf haddi tövbe ile düşmediği gibi.

Allah Teâlâ' (C,C.) ya sövse, sonra tövbe etse bunun aksidir. Çünkü o, Allah Teâlâ' (C.C) ura hakkıdır. Bir de; Nebî-i Ekrem (S.A.V.) beşerdir. Beşer bir cinsdir, ona âr ulaşıp dokunur. Ancak Allah Teâlâ'-(C.C.) nın ikramda bulunduğu kimse müstesna. Bârı Teâlâ İse bütün ayıplardan arı durudur.

İrtidâd da bunun aksinedir. Çünkü mürted olmak bir ma'nâdır ki, mürted onunla ayrılır. Bir de: Bankasının hakkı olduğu içindir. Biz deriz ki: Şayet sarhoş olduğu halde ona sövse, afvedilmez. Zikredilen gibi hadden öldürülür. Bu söz'Ebû Bekr Sıddîk' (R.A.) m mezhebidir ve İmâm A'zam (Rh.A.), Sevri (Rh.A.), ehli Küfe ve İmâm Mâlik (Rh.-A.) ve Ashabının meşhur olan mezhebidir. Hattâbî (Rh.A.) : «Ben, Peygambere söven kimse Müslüman olursa öldürülmesinin vâcib olmasında İhtilâf eden, Müslümanlardan bir kimse bilmiyorum» demiştir.

İbn Suhnûıı ei-Mâlikî (Rh.A,) de demiş ki: Mâliki âlimleri icmâ eylediler ki: Şüphesiz Nebi' (S.A.V.) e söven kimse kâfirdir ve hükmü onu öldürmektir Bir kimse onun azabında ve küfründe şüphe etse kâfir olur. Fetâvâ-i Bezzâziyye'de böyle zikredilmiştir. Bu konuda yazılmış olan, «Es Seyf el Meslul» adlı Uitapda bu mesele tamâmıyle anlatılmıştır.

Tağleb kabilesinin baliğ ve bâliğâ olanından bizim zekatımızın kati alınır. Çünkü Hz. Ömer (R.A.) Sahabenin huzurunda onlar ile mezkûr vech üzere anlaşma yapmıştır. Fakat çocuklarından alınmaz. Çünkü sulh kat kat sadaka üzeredir. Sadaka ise çocuklara vâcib olmaz. Kadın, çocuklar gibi değildir.- Çünkü o ehl-İ vucûbdur.

Tağlebinin kölesinden, kendisi için cizye ve arazîsi için harâc alınır. Kureyş kabilesinin köleleri menzilesindedir. Çünkü onlardan cizye ve haraç alınır.

Resûlüllah. (S.A.V.) şöyle buyurmuştur:

«Bir kavmin kölesi onlardandır.» Bu hadîs ile sadaka hakkında amel edilir.

Bu hükümde Hâşinn'nin kölesi Hâşimî gibidir. Çünkü, muharremât şüpheli şeyleri ile sabit olur. Cizye ve harâc, Tağlebînin malı ve ehl-i harbin hediyesi ve harbsiz onlardan alınan şey, bizim masraflarımıza harcanır: Hududlan tahkim ve taş köprü bina etmek gibi. Yine köprü yapmak gibi ki bu, hudud tahkimi ve taş köprünün hilafıdır, gemileri birbirine bağlamak gibi. Alimlerin, kadıların, valilerin ihtiyaçlan gibi ve savaşçıların ve çocuklarının rızkı gibi masraflara harcanır.

Bir kimse yılın yansında ölse, atadan mahrum olur. Bizim zamanımızda ehl-i atâ; kâdî, müftî ve müderrisdir. Ata onlar İçin dîvânda yazılan şeydir. Bunlardan birisi yılın yansında ölse onun için atadan bir şey yoktur. Çünkü atâ bağıştır, almadan önce mâlik olmaz.

El-Umdc'de zikredilmiştir ki: Mescidin imâmı şayet gelirini alıp yil tamâm olmazdan önce gitse, yılın bir kısmının geliri ondan geri alınmaz. İtibâr hasâd vaktinedif. İmâm hasad vaktinde mescidde cemâate imamlık yaptıysa gelire (ücrete) müstehak olur. Şu halde ücret, cizye gibi ve kâdînin yılın içinde ölmesi gibi olur.

Sadru'l-İslâm Tâhİr b. Mahmûd' (Rh.A.) un « Fevâid » inde zikredilmiştir ki: Bir kasabada mescidin imamına vakfedilmiş bir arazî olup mahsul kemâle erdiği vakit o arazînin geliri imâma harcansın. diye şart olundu İse, imâm geliri mahsul kemâle erdiğinde alıp o kasabadan gitse, yıldan geri kalanın hissesi imâmdan geri alınmaz. Bu mesele rızkı alıp ölen kâdînin benzeridir. Eğer imâm fakîr ise, imâmın yıldan geri kalan şeyi yemesi helâl olur. Medreselerde ilim öğrenen öğrenciler hakkında da hüküm böyledir.

Muhit sahibinin « Fevâid » inde zikredilmiştir ki: İmâm ile müezzinin ikisi için vakf olsa ve alacaklarını almayıp ölseler, onlann o vakfdan paylan düşer. Çünkü bağış anlamındadır. Kâdî de böyledir. Bazısı: «Düşmez, çünkü ücret gibidir» demiştir. 1[37]

1[37] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat:37-42.

Mürted Bâbı

(İslâm Dînînden Dönen Kimse)

Allah korusun, bir kimse mürted olsa (yani İslâm dîninden çıksa) ona tslâm sunulur ve şüphesi giderilir. Eğer mühlet isterse üç gün hapsedilir. «Mutlaka, yani mühlet istemese de hapsedilir,» diyen de vardır.

Eğer İslâm'dan başka her dinden yüz çevirmekle veya girdiği dîni bırakmakla tövbe ederse ne alâ. Eğer tövbe etmezse öldürülür. Çünkü Resûiüllah (S.A.V.):

«Bir kimse dinini değiştirirse, siz onu öldürünüz.» buyurmuştur. Bu hadîsi tmâm Ahmed (Rh.A.) ve Buhârî (Rh.A.) ve başkaları rivayet etmişlerdir,

tslâm arz olunmazdan önce öldürülmesi mekruhtur. Burada kerahetin ma'nâsı mendûbu terktir.. Öldüren kimseye bir şey gerekmez. Çünkü küfür Öldürmeyi mubah kılar. Da'vet ulaştıkdan sonra tslâmı arzetmek lâzım değildir. Her ne kadar dâr-ı harbe girse de mürted, köle edinilmez. Çünkü mürted de ancak tslâm veya kılıç meşrudur. Çünkü Allah Tealâ (C.C.) :

«Onlarla Müslüman oluneaya kadar savaşırsınız.» [1[38]] buyurmuştur. Nitekim Sahabe (Allah onlardan razı olsun) Hz. Ebû Bekr (R.A.) zamanında bunun üzerinde icmâ etmişlerdir. Bir de; köle edinmek İslâm'a bir vâsıta ile yaklaşmak içindir. Mürtedi köle yapmak ise yaklaşma vâsıtası olmaz. Nitekim sebebi daha önce geçti.

İslâm'dan çıkan kadın (mürtedde), mürted erkeğin aksidir. Şayet mürted kadın dâr-ı harbe girse, o mürted kadın köle yapılır. Çünkü mürted d en in öldürülmesi meşru değildir. Kâfirin küfrü üzere bırakılması ancak cizye ile veya köle yapmakla caizdir. Kadınların üzerine ise cizye olmaz. Şu halde mürteddenin küfrü üzere kölelikle bırakılması, bir şeysiz bırakılmasından Müslümanlar için daha faydalıdır.

Küfür bir millettir. Şafiî (Rh.A.) buna muhaliftir. Yahudi Hıristiyan olsa veya Hıristiyan Yahudi olsa hâli üzere bırakılır. Eski dînine dönmesi için zorlanmaz.

Karı - kocadan birinin mürted olması, İmâm A'zani (Rh.A.) ve Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, nikâh için fesindir, talâk değildir. İmâm Muham-med' (Rh.A.) e göre, kocanın mürted olması, yüz çevirmesine kıyâsen talâktır.

Mürtedin malından mülkü mevkii £ en zail olur. Eğer o mürted İslâm'a gelirse, o mal kendisine geri döner.

O mürted irtidâdi hâlinde ölür. veya Öldürülürse veya dâr-ı harbe varırsa ve kâdî dâr-ı harbe ulaştığına hükmederse, o mürtedin müdeb; beri ve ümmü veledi azâd olur ve üzerinde olan borç (deyn) hâil olur. Çünkü dâr-ı harbe ulaşmakla ölü' hükmündedir. Müeccel borç ise borçlunun ölmesiyle hâil olur. Müslüman iken kazandığı Müslüman vâri-sinindir.

Eğer; «Kâfir Müslümana vâris olmaz, Müslüman kâfire nasıl vâris olur?» denilirse, cevâbında biz deriz ki: Mürtedin, dîninden dön-dükden sonra olan kazancında'mülkü bakîdir. Nitekim bilirsin ki, mürtedin malı mevkûfdur. Şu halde onun Müslüman iken kazandığı vârisine geçer. Çünkü o mal onun dîninden dönmesinden önce mevcûd olduğu için istinadı mümkündür. Dîninden dönmesi hâlindeki kazancında istyıâd mümkün olmaz.'Çünkü dîninden dönmesinden önce kesb yoktur. Kazancın İslâm'dan dönmekten önce mevcûd olması istinadın şartındandır. Öyleyse Müslüman Müslümandan vâris olmuş olur.

İslâm'dan dönmesi hâlinde olan kazancı ganimettir. İslâm hâli ile İslâm'dan dönme (riddet) hâlinden her bir hâlin borcu o hâlin kazancından ödenir. Yani îslâmî hâlinde olanı İslâmî hâlindeki kazancından ve riddeti hâlinde olan borcu da riddeti hâlinde olan kazancından ödenir.

Mürtedin talâkı sahih olur. Çünkü nikâh, İslâm'dan dönmekle fesh olunca kadın mu'tedde olur. Eğer o mu'tedde kadını boşarsa talâk vâki olur.

Keza. koca ile kan beraber mürted olsalar da koca karısını boşasa, sonra ikisi de beraber İslâm'a girse nikâh fesh olmaz ve talâk vâki olur.

Mürtedin çocuk hâsıl etmesi yani cariyesini gebe bırakması da sahih olur. Çünkü mürtedin cariyesi şayet çocuk doğursa ve o da çocu-ğumdur, diye iddia etse, o çocuğun nesebi sabit olur ve vârisleriyle beraber vâris olur. Câriye de ümmü veledi olur.

Mürtedin hayvan boğazlaması caiz olmaz. Çünkü mürtedin dîni yoktur.

Mürtedin malda ortaklığı da mevkuf kılınır. Çünkü ortaklık dinde eşitlik gerektirir. Mürtedin ise dinî yoktur. Şu halde mevkuf olur. Lâkin mürtedin geri dönme ihtimali vardır.

Mürtedin sattığı, satın aldığı, bağışladığı, kiraya verdiği, müdeb-ber eylediği kölesi» kitabete kestiği kölesi ve vasiyeti mevkuf olur.

Çünkü bunlar mukarrer mülk iktiza" eder.

Eğer mürted, Müslüman olursa kurtulur ve tasarrufları sahîh olur. Eğer öldürülür veya ölürse veya dâr-ı harbe girdiğine ve ulaştığına kâdî hükmederse bu hükümlerden her biri bâtıl olur. Eğer dâr-ı harbe ulaştığına hükmedilmeden önce gelirse, sanki o mürted olmamış gibidir. Hattâ müdebberi ve ümmü veledi azâd olmaz, ve vârisi harcadığı ve yok ettiği malı öder. Çünkü kâdînin hükmü bu ahkâmın bâtıl olması için şarttır. Zira mürtedin dâr-ı harbe ulaşması ile ölü hükmünde olması ictihâd götürür (müetehedun fihtir). Çünkü Şafiî (Rh.A.) muhaliftir. Şu halde o içtihadın sağlamlaşması için kâdînin hükmü lâzımdır. Eğer mürted kâdînin hükmünden sonra ve malı vârisinin elinde iken Müslüman olup gelirse o malı alır. Çünkü vârisin o malda ona halef olması mürtedin dâr-ı harbe ulaşmasıyle Ölü hükmünde olmasından dolayı o maldan müstağni olduğu içindir. Şayet Müslüman olup dönse o mala muhtâc olur. Eğer vâris o malı mülkünden yok ettiyse Müslüman olup gelen mürted o yok olan malın kıymetini alamaz. Çünkü mubah mal yok edilmesiyle ödenmesi gerekmez.

Müslüman olan mürted, mürtedliği hâlinde terkettiği İslâm'daki ibâdetlerini kaza eder. Şemsu'l-Eimme el-Hulvânî (Rh.A.)

[1[38]] Bk. Feth sûresi (48): âyet: 16

demiştir ki:

Müslüman olan mürtedin, İslâm'da terk ettiği ibâdetleri kaza etmesi gerekir. Çünkü namaz ve orucu terk etmek ma'siyettir ve ma'siyet rid-detten sonra bakî kalır. Bunu Kâdîhân (Rh.A.) zikretmiştir.

İbâdetlerden İslâm'da edâ ettiği bâtıl olur ve kaza edilmez. Ancak hacci kaza edilir.-Çünkü mürteci İslâm'dan dönmekle sanki kâfir olarak devam etmiş de zengin iken Müslüman olmuş gibidir. Binâenaleyh zengin ise ona hacc farzdır. Diğer ibâdetleri kaza etmesi gerekmez. Hulâ-sa'da böyle zikredilmiştir.

Üzerine kısas, hadd veya diyet vâcib olan bir Müslümana mal veya bir şey isabet etse, ondan sonra o Müslüman Allah korusun - mürted olsa, veya mal ona dâr-ı İslâm'da mürted olduğu halde isabet etse, ondan sonra dâr-ı harbe ulaşsa ve bir zaman Müslümanlara karşı savaşsa, ondan sonra Müslüman olup dâr-ı İslâm'a gelse, elde ettiği malın bütünü alınır. Eğer o malı, mürted olduğu halde dâr-ı harbe ulaştık-dan sonra elde etse, Müslüman olduğunda o maldan bir şey alınmaz. Belki o malın bütünü ondan sâkıtdır. Çünkü o mal dâr-ı harb'da harbî iken isabet etmiştir. Harbî ise, Müslümanlara muhârib olduğu halde elde ettiği şeyle, Müslüman oldukdan sonra muaheze olunmaz. Bunu Kâdîhân (Rh.A.) zikretmiştir.

Bir kadına kocasının mürted olduğu haber verilse, o kadının iddet-ten sonra başkası île evlenmesi caiz olur. Nitekim kocasının Ölümü veya boşadığı haber verildiği zaman caiz olduğu gibi.

İslâm dîninden çıkan kadın (mürtedde) Öldürülmez. İmâm Şâfiî (Rh.A.) ajyı görüştedir. Eğer bir kimse o mürteddeyi öldürse, gerek o mürtedde hürre olsun ve gerekse câriye olsun bir şey ödemez. Niiıâye _ sahibi Mebsût'da da böyle demiştir.

O mürtedde İslâm'a gelinceye kadar hapsedilir. Çünkü Allah Teâlâ' (C.C.) in hakkını ikrardan sonra yerine getirmekten kaçınmıştır. Şu halde hapis ile onu ifâya zorlanır. Nitekim kulların haklarında hapisle zorlandığı gibi. Gerek o mürtedde hürre olsun ve gerek câriye olsun. Cariyeyi efendisi zorlar. İslâm üzere teşvîkde mübalağa için her gün dövülür diye rivayet edilmiştir..

İslâm'dan dönen kadının tasarrufu ve iki haldeki kazana vârisleri için geçerlidir. Yani İslâmî hâlinde ve riddetinde olan kazancı vârisleri için geçerlidir.

Bir mürtedin cariyesi çocuk doğursa, gerek o câriye Müslüman olsun ve gerekse Hıristiyan olsun, eğer mürted o çocuğu iddia etse, yani çocuk benimdir diye ikrar etse, o çocuk Müslüman kadından doğdu ise, babası öldüğü veya dâr-ı harbe gittiği takdirde mutlak surette hür ve ona vâris olur. Yani gerek irtidâd ile doğum arasında altı aydan daha az olsun ve gerek daha çok olsun müsavidir. Çünkü çocuk ana - .babaniH din yönünden hayırlısına tâbi olur. Şu halde Müslüman olan anasına tâbi olup Müslüman olur. Müslüman ise mürtede vâris olur.

Keza mürtedin Hıristiyan olan cariyesi çocuk doğursa ve d mürted de bu çocuk bendendir dese, çocuk hür olduğu halde mürtedin oğludur, ona vâris olur. Ancak Hıristiyan câriye o çocuğu mürtedin mürted olduğu günden itibaren altı ayda veya altı aydan daha fazlasında doğursa i§ değişir. Çünkü, altı aydan daha azında doğurursa, ulûk (döllenme) İslâm hâlinde olur. O çocuk mürtede vâris olur. Eğer altı aydan daha çokda doğurursa ulûk mürtedin tohumundan olur. Yine mürtede tâbi olur. Çünkü mürted İslâm'a çocuğun anasından daha yakındır. Zira mürted İslâm dînine girmeye zorlanır. Onun hâlinden zahir olan Müslüman olmasıdır. Şayet mürted olursa vâris olmaz. Çünkü mürted mürtede vâris olamaz.

Mürted malı ile beraber dâr-ı harbe ulaşsa ve Müslümanlar dâr-> harbde ona gâlib gelse, o mürtedin malı ganimettir. Kendisi ganimet olmaz. Çünkü mürted köle yapılmaz. Ya İslâm-ı kabul eder veya öldürülür. Malının ganîmet olması caiz olur. Kendisi ganimet olmaz. Ara-bın müşrik olanları gibi Müslüman olmazsa öldürülür.

Mürted malsız dâr-ı harbe ulaşsa ve Kâdî dâr-ı harbe ulaştığına hükmetse ve dâr-ı İslâm'a geri döndükden sonra ikinci defa dâr-ı harbe malı ile kaçsa, ehl-i İslâm onun üzerine gâlib olduğu zaman malı, ga-nîmetciler arasında taksim edilmezden önce vârisinindir. Çünkü birinci ulaşmada vâris olmak caiz değildir. İkincide kâdînin dâr-ı harbe kaçtığına hükmetmekle vârislerine geçmiştir. Şu halde vâris eskiden mâlik olur. Şayet mürted dâr-ı harbe ulaştıkda mürtedin kölesi o mürtedin oğlunun mülkü olduğuna hükmedilse, mürtedin oğlu da o köleyi mükâteb yapsa, mürted de Müslüman olup gelse, o kitabetin bedeli ve velayet hakkı babasınındır. Çünkü kitabetin bâtıl olmasına sebeb yoktur. Zira o kitabet geçerli bir delîl ile nafiz olmuştur. Binaenaleyh, halefi olan vâris tarafından vekü gibidir ve onda akd olan hukuk müvekkile râcî olur. Velâ hakkı da kendisinden âzâd vâki olan kimse içindir.

Bir mürted bir adamı hatâen öldürüp dâr-ı harbe kaçsa veya katil olan mürted dâr-ı harbe kaçmadan önce öldürülse, mürtedin öldürdüğü adamın diyeti mürtedin İslâm î hâlindeki kazandığı malından verilir. Zira âkıleleri mürted için bir şey vermezler. Çünkü onlara yardım borç değildir. Diyet Müslüman iken kazandığı malından verilir. Çünkü onda tasarrufu geçerlidir. Riddette kazandığı malından verilmez. Çünkü onda tasarrufu mevkuftur.

Bir Müslümanın eli kasden kesilse, eli kesilen Müslüman - Allah korusun - mürted olup bu durumda o kesikden dolayı Ölse, veya ölmeyip dâr-ı harbe kaçsa ve kaçtığına da hükmedilse, sonra dâr-ı harbden Müslüman olduğu halde gelip o kesikten dolayı ölse, kesen kimse diyetin yarısını Öder. Kesen kimse kendi malından eli kesilenin vârisine öder. Çünkü kesmek, ma'sûm bir mahalde vâki olmuş, sirayet ise gayri ma'sûm mahalle hulul etmiştir. İmdi kesmeye itibâr olunup sirayete itibâr olunmamıştır. Şu, halde diyetin yarısı kesen kimsenin kendi malından vâcib olur. Çünkü kesen kimsenin âkıleleri, kasden öldürmekte diyeti yüklenmezler. Nitekim daha Önce geçti. İrtidâd şüphesinden dolayı kısas da vâcib olmaz.

Eğer eli kesilen Müslüman mürted oldukda, dâr-ı harbe kaçmayıp dâr-ı İslâm'da Müslüman olup ölse, eli kesen kimse diyetin tamâmını öder. Çünkü ölen kimse kesme ve sirayet vaktinde ma'sûmdur. İmâmı Muhammed (Rh.A.) ile İmâmı Züfer' (Rh.A.) e göre diyetin yine yarısı vâcib olur.

Bir mükâteb mürted olup dâr-ı harbe kaçsa ve biraz mal kazanıp malı İle beraber yakalandıkda İslâmı kabulden yüz çeviise ve öldürül-se, onun kitabetinin bedeli efendisinin ve geri kalanı vârisinin olur.

Çünkü mükâteb kazandığı şeye kitabetle mâlik olur. Mürted olmak kitabette te'sîr etmez. Keza kazandığı şey de te'sîr etmez.

Kan ve koca ikisi de mürted olup dâr-ı harbe kaçsalar ve kadın dâr-ı harbde hâmile olsa ye bir çocuk doğursa, ondan sonra o çocuk-dan da bir çocuk hâsıl olsa ve Müslümanlar dâr-ı harbe galib olup karı İle kocayı ve çocuğu ve çocuğun hepsini elde etseler, iki çocuk yani kan kocanın çocuğu ve onların çocukları ganimettir. Yani bu iki çocuk köle olurlar. Çünkü İslâm dîninden dönen kadın köle yapılır. Çocuk ise anaya tabidir. Yine çocuğun çocuğu da ona tâbi olur.

Birinci çocuk İslâm dînine girmeye zorlanır. Çocuğun çocuğuna zor kullanılmaz. Çünkü çocuklar dînde babalarına tabidirler. Şu halde babası İslâmı kabule zorlandığı gibi çocuk da zorlanır.

Bazdan demiştir ki: İkisi de İslâm dînini kabule zorlanırlar. Yani çocuğu ve çocuğun çocuğu ikisi de İslâm'ı kabule zorlanırlar. Bu, İmâm Hasan* (RhJV.) m İmâm A'zam' (Rh.A.) dan rivayetidir. Çocuğun çocuğu dedesine tebâiyetle İslâmı kabule zorlanır.

İslâm'ın kurtuluş yolu olduğuna akıl erdiren çocuğun mürted olması şahindir. İslâmı da sahilidir. Kâfir olanı anasına ve babasına vâris olmaz. O çocuk İslâm dinine girmeye zorlanır. Eğer kabulden kaçınırsa öldürülmez. Bu, İmam A'zam (Rh.A.) ve İmam Muhammed'-(Rh.A.) e göredir. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.); «Çocuğun mürted olması mu'teber değildir, İslâm'ı muteberdir,» demiştir. İmâm Züfer (Rh.A.) ve İmâm Şafiî (Rh.A.) «Mürted olması da, İslama girmesi de mu'teber değildir» demişlerdir.

Biz deriz ki: Hz. Ali (R.A.) çocukluğunda Müslüman oldu. Nebî-ı Ekrem (S.A.V.) onun Müslüman olmasını sahîh gördü ve Hz. Ali (R.A.) bununla övünürdü. Hattâ şöyle derdi:

«Bıyığı henüz terlememiş, erginlik çağına ermemiş bir çocuk iken İslâm'a girmekte sîzi geçtim.» 1[39]

Âsiler Babı

Bâğîler İmâma (Devlet Reisi) itâattan çıkan Müslüman bir topluluktur. 2[40] Devlet Reisi bunları itâata dönmeleri için da'vet eder ve şüphelerini giderir.

Eğer bunlar bir yer edinip o yere topl antlı la rsa, Önce bizim onlara savaş açmamız helâl olur. İmâm ŞaÜî (Rh.A.) bunu kabul etmemiştir. Çünkü Müslümamn öldürülmesi ibtidâen caiz değildir.

Bizim delilimiz şudur: Hüküm delile dayanır ve o delil onların askerlenip toplanmalarıdır. Eğer İmâm (Devlet Reisi) onların başlamasını, sabredip beklerse, çok defa onların kötülüklerini savmak mümkün olmaz. Yaralanmış olanları Öldürülür. İmâm Şafiî (Rh.A.) bunu da kabul etmemiştir. Eğer onların kalabalık toplulukları varsa kaçanlarını tâkib eder. İmâm Şafiî (Rh.A.) bunu da benimsememiştir. Eğer toplulukları yoksa, zikrettiğimiz şeyleri yapmaz. Çünkü öldürmenin caiz olması onlardan korkulduğu içindir. Bu takdirde, kalabalık olmadığı için korku olmaz. Şu halde .âsiyi - Müslüman olduğu için - korku olmayınca öldürmek de caiz olmaz. Zürriyetleri de esîr edilmez. Tövbe edinceye kadar malları hapsedilir. Çünkü İslâm nefsi ve malı ma'sûm kılar. Haps ise onların kötülüğünü savmak içindir. İmâm (Devlet Reisi) onların silâhlarını ve binek hayvanlarını ihtiyâç duyulunca kullanır. Çünkü İmâmın (Devlet Reisi) ihtiyâç duyulunca âdilin malını kullanması caizdir. Âsînin malını kullanması ise daha evlâdır.

Âsî kendisi gibi bîr âsîyi öldürmekle, üzerlerine gâlib gelindikde bir şey lâzım gelmez. Çünkü imâmın velayeti onlardan kesilmiştir.

Âsîler bir şehre gâlib gelip zaptetseler, o şehir halkından bir kimse kendi gibi şehir halkından bir kimseyi kasden Öldürse, ehl-i adi o şehre gâlib olduklarında, âsîler o gâlib oldukları şehirde hükümlerini İcra edemedikleri zaman, katil kendi gibisini öldürmek sebebiyle öldürülür.

Çünkü bu takdirde imâmın (Devlet Reisinin) velayeti o şehirden kesilmiş değildir. Şu halde ahkâmını icra edip o katili kısâsen öldürür. Fakat âsîler o şehirde hükümlerini uygularlarsa öldürülmez.

Bir âdil bir âsîyi veya bir âsî bir âdili Öldürse o âdil veya âsî öldürmenin haklılığını iddia ederek yâni katil: «Ben maktulü hak üzere öldürdüm ve ben şimdi haklıyım».diye iddia etse, katil gerek âdil olsun ve gerek âsî olsun hakkıyyet iddiâsıyle maktule vâris olur.

Birincisine gelince, yani âdil âsîyi öldürüp ve malını telef etse, âdil o İtlaf ile günahkâr olmaz ve ödemez. Çünkü muharebe, ismeti (dokunulmazlığı) ortadan kaldırır.

Biz âsîler ile savaşa Allah Teâlâ' (C.C.) nın ; «Âsî olanla savaşın...» 3[41] âyet-i kerîmesi İle emrolunduk. Şu halde onların öldürülmesi, ehl-i harbin öldürülmesi gibi bihakkındır. Öyleyse mirâsdan mahrum olmak gerekmez. Nitekim bir kimse, murisi üzerine kısas lâzım gelmekle onu öldür-dük4e taahrûm olmadığı gibi. Çünkü mirâsdan mahrum olmak yasaklanmış

1[39] Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) e nübüvvet geldiği zaman ona ilk İmân eden Hz. Hadice (R.An-hâ) dır. Bir gün sonra da Hz. Ali (R.A.), erginlik çağına yakın olduğu halde Müslüman olmuştur. Bundan dolayı Hz. Alî (R.A.) mü'rain olduğu halde bulûğ yaşına ulaşarak asl| putlara tapmamıştır. Yukarıda geçen şiirinin devamı, Firuzâbâdî'nİn Kamusunun Âsun Efendi tarafından yapılan tercemesinde, « s ı h r » kelimesinin açıklamasında (Kamus Tercemesî, C: I) şöyle, geçmektedir:

«Bıyığı henüz terlememiş, erginlik çağına uîagnuunif bir çocuk İken İslâm'a (girmekle) sizi geçtim.

Allah Tealâ' (C.C.) nın Peygamberi olan Hz. Muhammed (S.A.V.) benim kardeftm tc kayınpederlmdir.

Sehtdlerin efendisi olan Hz. Jtsamza (R.A.) benim amcamdır.

Sabah, akçam meleklerle beraber ucan Hz. Ca'fer (R.A.) benim anamın oğludur.

Hz. Muhammed' (S.A.V.) in kızı olan Hz. Fâtıme (R.A.) benim can yoldaşım reercemdir. Onun eti, beolm kanun ve etimle kanpnıştır.

Ahmed'in (yâni Hz. Muhammed' (S.A.V.) in) iki torunu (Hz. Hasan (R.A.) ile Hz. Hüseyin (R.A.)) Hz. Faüme' (R.A.) den doğmu; benîm İki cocuğumdur. Bundan dolayı o benim hissem gibi hisse iddi* ederj»

Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 43-49.

2[40] Bâğî (Bağy): Zulüm, isyan, cinayet, fesat ve doğru yoldan sapmak gibi ma'nâlara gelir. Istılahta ise: Hükümete isyan eden kimselere bâğî, denir.

Bâğîler, kendilerini koruyacak ordu ve silâhları olan bir taifedir. Bunlar kendilerini haklı görerek te'vil yolu ile Müslümanlara karşı harbederler.

Âsî tc bâğilerle muharebe etmek caizdir. İcmâ' da budur. Allah Teâlâ (C.C.) Haz-reüeri de Hucurât süresinin 9. âyet-i kerîmesinde; «Siz bâğîlik eden taife Ele çarpıcın...» buyurmuştur.

Ulemâ'dan bir cemâate göre; «Asîlerle çarpışmak kâfirlerle muharebe etmekten efdâidir,» Fakat, onlarla çarpışmaya başlamadan önce kendilerini bu isyandan vaz geçmeğe da'vet îcâbettiğini unutmamak gerekir. Nitekim, Uz. Ali (R.A.) Haricîlere karşı böyle hareket etmiştir.

3[41] Bk. Hucurât sûtesi (49); âyet: 9

katlin cezasıdır. Mubah olan öldürmek ile mirâsdan uzak olmaz.

İkincisine, yani âsînin âdili öldürmesinde vâris olmasına gelince âsi âdili öldürse bize göre günahkâr olur ve bir şey Ödemez. Ehl-1 harbin te'vîli gibi kuvvet (asker) eklendiği vakit, tâsid te'vÜ ödemenin defi hakkında sahih menzilesine indirilir. Fâsid te'vil ile Ödemek (kefalet) vâcib olmayınca, mirâsdan mahrum olmak da vâcib olmaz ve miras karabet ile hak edilir.

Âsi» öldürmenin bâtıl olduğunu ikrar ederek âdili öldürse, vâris olamaz. Çünkü âsî, öldürmenin haksız olduğunu İkrar edince, diyeti ödemesi vâcib olur ve mirâsdan mahrum olması da gerekir.

Ehli fitneye silâh satmak mekruhtur. Çünkü ma'siyete yardım etmektir. Eğer silâhı alanın onlardan olduğunu bilmezse mekruh değildir. Çünkü asıl olan» silâhın satılmasında kerahet olmamasıdır. Bu hükmü değiştirecek bir §ey de yoktur.

Mecmau'i-Fetâvâ'da denmiştir ki: Ebû Hanîfe' (Rh.A.) ye göre:

Şayet insanlar Müslümanlardan bir imâmın (Devlet Reisinin) emrinde toplansalar; hem kendileri ve hem yollar emîn olsa; diğer bazı Müslümanlar o cemaatin imamına isyan etseler, Müslümanlar için uygun olan, yardıma güçleri yettiği takdirde imâma yardım etmeleridir. Eğer yardım edemezlerse, bu durumda her Müslümanın üzerine vâcib olan, fitneden uzak durup kendi evinde oturmaşıdır. 1[42]

BOŞ VE SAHİPSİZ ARAZİNİN İHYASI BÖLÜMÜ

Musannif, bazı bâblarında, boş ve sahipsiz arazînin ihyâsı zikredilen Cihâd Bölümünü açıklamasını bitirince, arkasından boş ve sahipsiz arazînin ihyâsı bölümünü getirmiştir.

Mevât, lügat yönünden «ölmüş hayvana» derler. Burada müsteâf-dır (mecazdır). Mecaz alınıp kullanılan ma'nâsi: Dâr-ı İslâm'da mülk edinilmemiş arazidir. Ya da maliki bilinmeyen arazidir veya suyu kesilmekle zirâati zor olan arazidir. Ya da üzerine su galebe etmesiyle zî-râati güç olan arzdır. Veya zikredilenlerin benzeri olan arzdır. Nitekim suyu çekilip çorak olsa arz-ı mevâttır. Yâni o boş arazî, ma'mûr (bayındır) arazîden uzaktır, öyleki, onun en uzak yerinden ses işitilmez.

Ebû HanüV (Rh.A.) ye göre, İmâmın (Devlet Reisinin) izni ile o arazîyi shyâ eden kimse o araziye mâlik olur. İmâraeyn' (Rh.Aleyhiraâ) e göre, İmâmın İzni olmadan da mâlik olur. Velev ki; o boş araziyi ıfayâ eden zimm! olsun.

Arazîyi tahcîr eden (yâni taştan işaret koyan) mâlik olmaz. Tah-clr, cîm'İn fethiyle hacer veya cimin sükûniyle hacıdandır. Bununla adlandırılmasına sebeb şudur: Çünkü bu işi yapanlar o boş arazinin çevresine taşlar koymakla işaretlerlerdi. Ya da o arazinin ihyasından, başkasını menetmek için taşlan işaretlerlerdi. O işaret konulan arz evvelce olduğu gibi kimsenin mülkü olmaksızın kalır. Sahih olan da budur. Sonra işaret koymak bazan taşdan başka şeyle de olur. Meselâ, kuru otu, dikeni ve çalı çırpıyı biçim boş arazînin çevresine dizmek ve üzerine toprak koymak gibi.

«Su bentleri tamâm olmaksızın.» Bu söz tehaccürün mülk İfâde etmediğini belirtmektedir. Yani, şayet o tahcîr. ettiği (tag ile işaretlediği) boş arazîye mâlik olmayıp taş ile işaretlemiş olsa ve işâretledikden sonra o arazîyi üç yıl terk etse, İmâm (Devlet Reisi) o arazîyi başka birine verebilir. Çünkü Hz. Ömer (R.A.) :

«Muhaccir için üç yıldan sonra hak yoktur.» demiştir.

Fakîhler demişlerdir ki: Bu zikredilen şey diyanet yönündendir. Amma muhaccirden başka bir kimse, o tahrîr olunan arâ2îyi üç yıl geçmeden ıhyâ etse ihyayı gerçekleştirdiği için arazîye mâlik olur. Tah-cîr eden yani işaretleyen kimse mâlik olmaz.

Bîr yerden su çekilip yeri açılmış olsa ve suyun o yere geri dönmesi de imkânsız olsa, o açılmış olan arz, eğer bîr nıa'mûr arazînin hârîmi değilse, boş ve sâhibsizdir. Eğer suyun o açılmış olan yere geri dönmesi mümkün olursa onun ihyâsı caiz değildir. Çünkü onda Müslümanların hakkı vardır.

Bir kimse bir miktar boş ve sâhibsiz arazî ıhyâ etse, ondan sonra onun dört tarafını aynı şekilde birbirinin ardınca ıhyâ ederek kuş a t salar, evvelâ ıhyâ eden kimsenin yolu - İmâm Muhammed' (Rh.A.) den rivayet edildiği üzere - kuşatanların dördüncüsünün arandadır. Çünkü ıhyâ eden kimse, kuşatanlardan birincisine, ikincisine ve üçüncüsüne ses çıkarmasa, geri kalan onun için yol olur. O geri kalanı dördüncüsü ıhyâ etse, birinci ıhyâ edenin yolunu ma'nâ itibariyle ıhyâ eder. Bu durumda birinci ıhyâ edenin orada yolu olur.

Bir kimse arz-ı mevâtta, İmâmın (Devlet Reisi) izni ile bir kuyu kazsa. o kimse için o kuyunun etrafı hayvan istirahatı için mülk olur. Bu kuyuya (atan) 2[43] denir ki çevresinde deve çöker ve su içer.

Nâdih kuyusu ise, deve ve benzerlerinin yürümesiyle suyu çıkarılandır.

Esah olan kavle göre, her tarafdan kırk zira' (20 metre) hurimi (çevresi) vardır. Musannifin, «esah olan kavle göre» deniesi, bazılarının; «Dört tarafının toplamı kırk zira-'dır.» dediği sözden sakınmak içindir.

Pınarın harîmi her tarafdan beşyüz zira* (250 m.) dır. Çünkü Re-sûiûllah (S.A.V.) :

«Pınarın harîmi beşyüz zirâ'dir» buyurmuştur.

Bir de; zirâat için çıkarılan pınarın suyunun akması için, içinde suyun toplandığı bir havuz ve içinden suyun tarlaya aktığı bir yer lâzımdır. Bundan dolayı pınarın etrafı fazlaca takdir olunmuştur. Beşyüz zira1 ile takdir tevkif iledir ve esah olan pınar etrafı her ta raf d an beşyüz zirâ'dir.

O harîmde başkasının pınar kuyusu kazması menedihniştir. Çünkü o harûn zaruretten dolayı sahibinin mülkü olmuştur. Ondan istifâde etmek mecburiyetindedir. Binâenaleyh o kuyu sahibinden başkası, kuyu sahibinin harîminde tasarrufda bulunmakla başkasının mülküne tecâvüz etmiş olur. Eğer bir başkası kuyu sahibinin harîmini kaz-sa, birinci kuyu sahibi İçin o kuyuyu kapattırmak hakkı vardır. Fakat eksileni ödettirmek yoktur. Lâkin kazdığın m süpürüntüsünü kaldırmak için

---

1[42] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 50-52.

2[43] Atoı: Su başlarında hayvanların yatıp istirahat ettiği yer.

eksileni alır. Çünkü o başka kimsenin kazmakla işlediği suçun izâlesi onunla olur. Nitekim bir kimse başkasının, evine süpürüntü attıkda süpürüntünün kaldırılması için alındığı gibi. Bazıları, «Eksiğini ödettikden sonra kendisi süpürüntüyü kaldırır,» demiştir. Nitekim bir kimse başkasının duvarını yıktıkda ödettiği gibi. Sahîh olan da bu sözdür.

Eğer ikincisi (yâni kuyuyu birinciden sonra kazan) İmâmın (Devlet Reisi) emri ile birincinin harîmlnden başka fakat ona yakın bir yerde kuyu kazsa da birinci kuyunun suyu kaybolsa ve suyun kaybolması ikinci kuyunun kazılmasından dolayı olduğu bilinse ikinciye bir şey lâzım gelmez. Çünkü yaptığı işte bîff hakka tecâvüz etmiş değildir. Yerin altında olan su bir kimsenin mülkü değildir. Şu halde ilk kazanın kuyusunun suyunun ikinci kuyuya geçmesi hususunda ikinci ile çekişip ona düşmanlık etmesi doğru olmaz. Nitekim bir tacirin bir dükkânı olsa ve bir başka kimse de onun yanında onun ticâreti gibi ticâret için bir dükkân açsa, birinci tacirin alışverişi, ikinci tacirin ticâreti sebebiyle azalsa, birinci tacirin ikinci tacire muhâsama etmesi caiz olmadığı gibi. KâfS'de böyle zikredilmiştir.

O birinci kuyunun harîmine bitişik harîmin arkasında kuyu kazan kimsenin, birinci kuyu tarafından, birinci daha önce mülk edindiği için - birinci kuyunun harîm inden başka üç tarafdan harîmi vardır.

Eğer ikinci kazan kimse kuyusunun elört tarafını genişletmek isterse, birinci kuyunun harîminden uzak kazar.

Kanal (su kanalı) için harim, kanala elverişli olduğu miktardır. Kanal, yerin altında suyun aktığı yerdir (mecrayıdır). Mecranın harî-mi, zabtı mümkün olan bir şeyle takdir edilmemiştir. İmâm Muham-med* (Rh.A.) den rivayet edilmiştir ki; «Suyun mecrası, harîme müs-tehak olmakda kuyu menzilesindedir.» Bazdan demişlerdir ki: «Bu zikredilen, İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göredir. İmâm A'zam' (Rh.A.)a göre, yerin yüzünde görülmedikçe yerin altında su için harim yoktur.»

Nehir için harim ancak hüccetle vardır. Yani bir kimsenin başkasının arazîsinde nehiri olsa - İmâm A'zam* (Rh,A.) a göre - o nehir için harîm yoktur. Ancak harîm olmak üzere beyyine ikâme ederse vardır. tmâmeyn (Rh.Aleyhimâ) demişlerdir ki: Şayet o nehirin ancak hüccetle harîmi varsa, nehir sahibinin üzerinde yürüdüğü ve üzerine çamur koyduğu nehir barajı (müsennât) onundur.

Bir adamın nehri İle diğer bir adamın arazisi arasında olan ve bir kimsenin mülkiyetinde bulunmayan baraj (müsennât), yani ikisinden biri İçin, üzerinde diktiği ağaç ve koyduğu çamur bulunmayan bu baraj, arazi sahibine âiddir. Fakat ikisinden birinin onun üzerinde dikili ağacı veya emeği varsa, bu takdirde orayı işgal eden evlâdır. Çünkü o kimse mülkiyet sahibidir. [1][44]

Sular Hakkında Bir Fasıl

Ma'lûm olsunki su iki çeşittir. Biri şirb diğeri şnf a suyudur. İkisinin arasındaki fark kitaplarda, karıştırılmıştır. Burada musannif ikisinin arasını ayırıp önce şirbi ve ahkâmını, ondan sonra şurayı ve ahkâmını açıklamıştır. [2][45]

Şirb Suyu:

Şlrbİn ma*nâsı, su hîssesidir. Mülk edinilmemiş olan derelerin suyunda herkes ortaktır. Meselâ Dicle nehrinin suyu ve benzeri gibi. Menfaatlerinin genel olması; kanal açmak ve değirmen bina etmek gibidir. Şayet o kanal açmak kendi toprağında olursa caizdir. Eğer bendinden başkasının toprağında olursa caiz değildir. Ammeye zarar vermeden kazar. Çünkü su aslında mubahtır. Lâkin âmmeye zarar verirse, o kimse için kanal açmak ve değirmen bina etmek câlz olmaz. Çünkü âmmeden zararın savulması vâcibdir. Zarara misâl: Nehrin bir tarafı yarılmış olsa, suyu halk tarafına meyletmekle köyleri ve araziyi su basmasıdır.

Bit kimsenin arazîsi yok iken, yalnız şirbe ortaklık da'vâsı istihsâ-nen sahih olur. Çünkü müddeî bazan şirbe, arâzîsiz miras yoluyla mâlik olur. Bazan da araz! satılır, §irb onun için bakî kalur. Bu makbul bir şeydir.

Halkın birbirleriyle husûmet eyledikleri şirbde, şirb halkın arzları mikdâriyle taksim edilir. Yani kavmin aralarında bir nehir olup ve şirbde birbirleriyle anlaşamasalar ve şirbin aslının keyfiyeti de aralarında bilinmemiş olsa, o şirb kavmin aralarında yerlerinin mlkdârına göre taksim edilir. Çünkü maksûd olan arzın sulanmasıyle intifâidır. Şu halde intifa* kadânyle taksim edülr. Fakat yol taksimi bunun afcsilir. Çünkü maksûd yoldan geçmektir. Ve yoldan geçmek hususunda, geniş olan evin yolu ile dar olan evin yolu bir şekildedir.

Nehrin yukarısında olan kimse, kavmin rızâları olmaksızın nehre set çekmekten menedîlir. Her ne kadar set çekmedikçe nehirden nasib almak mümkün olmasa da. Yâni onlardan yukarıda olan kimse nehre set çekmedikçe sudan nasîb almak mümkün olmasa da onlardan izinsiz nehre set çekmesi caiz değildir. Çünkü nehre set çekmekde diğerlerinin haklarını iptal yardır. Eğer kamv-, yukarıdaki payım alıncaya kadar set çekmeğe razı olsa veya her adam nöbetinde set çekmek üzere sözleşse, set çekmek caizdir. Çünkü hak onlara âiddir. Nehrin aslından kol çıkarıp kanal aç m ak d an kavimden her biri menediHr, ve ortağından izinsiz o nehir üzerine değirmen veya su dolabı veya ağaç köprü kuramaz. Çünkü bunda nehrin kenarını yarmak ve müşterek olan yeri bina ile işgal vardır. Ancak nehre ve suya zarar vermeksizin kendi mülkünde değirmen kurarsa menedilmez. Çünkü o değirmeni kuran kimse kendi mülkünde tasarruf etmiştir. Kendinden başkasının hakkına zarar vermemiştir.

Bir kimse kendi arzında olan nehrin ağzım genişletemez. Çünkü nehrin temel tarafım yarar ve hakkı olan mikdardan fazla su almış olur.

Su günler ile de taksim edilmez. Taksim kivâ ile caiz olur. Kivâ; kâfin kesriyle ve fethiyle kevvenin çoğuludur. Bazan tekilinde kâf Ötü-re olur ve urvenîn çoğulu urâ gibi küvâ şeklinde gelir. Bu kevve, evin rûzinesi ma'nâsındadır. Burada, tarlalara ve arklara su akması için ağaçta delinen delik için istiare olunmuştur. Menedilmesinin sebebi şudur : Kadîm kıdemi üzere terk edilir.

---

[1][44] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 53-56.

[2][45] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 57.

Şirb sahibi, nehirden nasibi, olmayan diğer arzına şirbi sevk et-mekden menediimiştir. Çünkü ahdin tekâdümü ile o diğer arzın hakkı olmak üzere delildir. Yani o diğer arzın sahibi ihtimaldir ki ahdin tekâdümü ile diğer arz için şirbde hakkı olduğunu iddia etsin.

Şirb hakkı mîrâs olur ve faydalanılması vasiyet edilir. Suyun kendisi vasiyet edilmez, satılmaz, kiralanmaz, hibe edilmez, tasadduk edilmez ve mehir kılınmaz, hur bedeli, sulh bedeli de yapılmaz. Fark şudur : Vârisler ölünün yerine geçen kimselerdir. Ölünün hukukunda ve emlâkinde onun yerine geçerler. Yine temliki caiz olmayan muâvezât (değiş - tokuş) ve teberruât (bağışlar) gibi şeyde ölünün yerine kâim olmaları da caizdir. Diyet ve kısas gibi. Çünkü bunlar mîras ile temellük olunurlar. Keza şirb ve vasiyet mirasın kardeşidir, miras ile temellük olunurlar. Satmak, kiraya vermek, hibe, sadaka ve suyun kendisini vasiyet ve bunlara benzeyenler buna muhaliftir. ŞÖyleki: Garar (meçhul alışveriş) olduğu, veya bilinmediği ve onda şimdi mülk bulunmadığı veya şirb karar bulmuş bir mal olmadığı için caiz olmaz.

Eğer bir kimse arazî olmadan, şirb üzere bir kadın ile evlense o nikâh caizdir. Fakat o kadına şirb hakkı yoktur. Çünkü o şirbin, arâ-zîsiz muâveze akdi ile temliki muhtemel olmaz ve o kadın için mehr-i misil vâcib olur. Çünkü mehr aşın şekilde bilinmemektedir. Şu halde tesmiyesi sahih değildir.

Arzını nehrin suyu ile doldurduğu için komşusunun arzı su çekse veya arzını su bassa zararı ödemez. Çünkü o am dolduran kimse, kuyu kazan ve taş koyan kimse gibi hakka tecâvüz etmemiş sadece sebeb olmuştur. Çünkü onun bu işi kendi arzında yapması mubahtır. Zararı ödemez.

Fakîhler demişlerdir ki: Zararı ödememek, âdeten yeri taşıyacağı su ile suladığı zamandır. Eğer âdeten yerini, taşıyamayacağı muhtemel olmayan su ile sulasa zararı öder. Çünkü o kimse suyu tak d î ren komşusunun yerine akıtmıştır. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Keza bir rivayette, başkasının şirbinden yerini sulayan kimse de zararı ödemez. Bu «Asi'» in rivayetidir. Diğer bir rivayette zararı ödeç. Bu, Fahru'l-İslâm' (Rh.A.) in tercih ettiğidir. Bunu Kâfi de zikretmiştir.

Mülk olmayan bir nehrin kazılması Beytül-mâlden olur. Çünkü Beytü'l-mâl kamunun ihtiyacını karşılar. Eğer Beytül-mâlde bir şey bulunmazsa nehri kazmak halka düşer. İmâm (Devlet Reisi) nehri kazmaya halkı zorlayabilir. Çünkü İmâm nazır ta'yin edilmiştir o nehrin kazılmasını terkde genel zarar vardır.

Memlûk olan nehrin kazılıp yarılması sahiplerine düşer. Suyu taksim altına giren memlûk nehir, ya umûmîdir veya özeldir. İkisi arasındaki fark şudur : Sahibi kazıp yarmakla şu fa ya müstehak olan nehir -nitekim yakında babında açıklaması gelecektir - özeldir. Sahibi kazıp yarmakla şuf'aya müstehak olmayan nehir de umumîdir. Bu ikisinin kazılıp yarılması sahibine âiddir. Beytü'l-mâle âid değildir. Çünkü menfaat hassaten onlara âiddir. Şu halde nehri kazıp yarmanın masrafı da öyledir.. Çünkü masraf istifadeye göredir. [1][46]

Şuf'a Suyu:

Musannif şirb ve ahkâmım açıklamayı bitirince, şuf'a suyu ve ahkâmını açıklamaya başlayıp şöyle dedi: Şuf'a insanoğlunun ve hayvanların hissesidir. İnsanoğlu ve hayvanlardan her biri için şuf'a hakkı vardır. Kap ve mahfaza ile ele geçirilip ayrılmış olmayan suyun hepsinde insanlar yalnız, yâni şirbde ortaklıkları olmaksızın, şuî'ada ortak-dırlar. Çünkü onda asıl olan Resûlüllah' (S.A.V.) İn :

«İnsanlar şu üç şeyde ortaktırlar: Suda, otta ve ateşte» kavli şerifidir.

Bu hadîs-i şerif, şirbi ve şuf'ayı içine alır. Ondan sonra icmâ-ı ümmet ile suyun, su taksim edilen yerlere (savaklara) girmesinden sonra şirb tahsîs olunup şuf a suyu bakî kalmıştır. Bir de; kuyu ve kuyu benzeri olanlar İhraz için konulmamıştır. Mubah olan ise ihrâzsız temellük olunmaz. Meselâ geyik denilen hayvanın bir kimsenin arazîsinde yerleşmesi gibi. O kap içinde elde edilmemiş su ki onda insanlar yalnız şuf'ada ortaktırlar, o mülk olmuş nehirlerde, kuyuda, havuzda ve kanaldadır.

Şuf a hayvanların içtiği suya da şâmil olunca ve ortaklığı kabul, zikredilen sulardan hayvanların sulanması cevazını gerektirince musannif : «Lâkin,. eğer hayvanların çokluğundan dolayı nehrin tahribinden korkulursa, hayvanların sahibi hayvanlarını başkasının nehrinden sulayamaz.» sözüyle istidrâk eylemiştir.

Başkasının nehrinden arazîsini ve ağacını sulamak da caiz olmaz. Başkasının kanalından ve kuyusundan sulamak da caiz olmaz. Ancak sahibinin izni ile caiz olur. Esah olan kavilde, evinin avlusunda olan ağacını ve sebzesini, testileri (kova) ile taşıyarak sular. Belh İmamlarının bazıları: «Bu sulama ancak nehir sahibinin izni İle caiz olur,» demişlerdir.

Şuf ayı isteyen, eğer suyu bulamayıp ancak bir şahsın mülkünde bulursa o şahıs suyu tahliye eder, yani o talibe onu alması için izin verir veya o talibe suyu çıkarır. Yani kuyu veya pınar veya havuz veya nehir bir adamın mülkünde olduğu zaman, şayet bu suyun yakınında başka bir su bulursa şuf'ayı isteyen kimseyi mülküne girmekten menedebilir.

Eğer yakınında başka su yoksa, nehir sahibine: «Ya guf'ayı İsteyen kimseye verirsin yahut bırakırsın, kendi alır» denir.

Musannifin, «bir şahsın mülkünde» demesinin sebebi şudur: Çfin-fü kuyu sahibi kuyuyu boş ve sâhibsiz arazide (arz-i mevâtta) kazsa, o kimse suyu alanı menedemez. Çünkü arz-ı raevât müşterektir. Kazmak, müşterek hakkı ıhyâ içindir. Şu halde şuf'ada ortaklığı kesmez.

Eğer suyun sahibi suyu bırakmaktan ve onu çıkarmaktan kaçınırsa ve suyu isteyen kimse de, kendisinin ve hayvanının ölmesinden kor-karsa su sahibi ile silâhla çarpışır. Çünkü su sahibi, şuf ayı isteyenin hakkını menetmekle - ki o şut'adır - talibi telef etmeyi kasdetmiştir. Halbuki kuyudaki su mülk edinilmiş, olmayıp mubahtır.

Kap içinde veya kap benzeri olan eşyada elde edilip ayrılmış olan sudan menederse silâhsız kavga eder. Belki değnek ve değnek gibi eşya İle dövüşür. Çünkü su sahibi suç işlemiştir. Şu halde o dövüşmek su sahibi için cezalandırma (ta'zîr) yerine geçmiştir. Açlık sırasında yiyecek isteyen kimse gibi. Çünkü açlığım gidermek için yiyecek isteyen kimse silâhsız didişir. [2][47]

---

[1][46] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 57-59.

[2][47] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 59-61.

KERAHİYYET VE İSTİHSAN BÖLÜMÜ

Musannif, beş ibâdeti ve onlarla ilgili olan şeyleri açıklamayı bitirince, onları bu bölüm ile ta'kîb etti.,Çünkü bu bölümün meselelerinin bazısı beş ibâdete tezâd ile ve bazısı da aynı cinsden olma suretiyle tenâsüb göstermiştir.
Kerâhet-i tahrîmiyye ile mekruh olan şey, İmâmı Muhammed'-(Rh.A.) e göre, haramdır. Kesin nass bulunmadığı için haram lafzı kullanılmamıştır. İmâm Muhammedi (Rh.A.), kitaplarında «kerahet» i kullandığı zaman bununla haramı murâd eder. İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, kerâhet-i tahrîmiyye harama daha yakındır. Kerâhet-i tahrîmiyye ile mekruh olan şeyin harama nisbeti, vacibin farza nisbeti gibidir. Kerâhet-i tenzîhiyye ile mekruh olan ise helâle daha yakındır. 1[48]

Yemek, İçmek, Altın Ve Gümüş Kap Ve Eşya Kullanmak Ve Bazı Mahzurlu Şeyler Hakkında Bir Fasıl

Ölmeyi defedecek kadar yemek farz kılınmıştır. 2[49] Namazı ayakta edaya kadir olacak kadar ve orucu edâ edecek kadar yemek müste-habdır. Kuvveti artması için doyuncaya kadar yemek mubahtır. Doymanın üzerinde yemek haramdır. Ancak eğer yarınki orucuna kuvvet kazanmak kasdı için doydukdan sonra yerse veya konuğunun utanmasını savmak için doyumluktan fazla, yerse haram değildir.
Etâmn eti ve sütü mekruhtur. Etân, ehli eşeğin dişisidir. Süt etten çıkar. Şu halde onun gibidir. Yaban eşeği bunun aksinedir. Çünkü yaban eşeğinin eti ve sütü helâldir.
Musannif, ehlî eşek için haramdır, dememiştir. Çünkü ehlî eşekde İmâm Mâlik' (Rh.A.) in hilafı vardır.
Keza İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, atın da eti ve sütü mekruhtur.
Bazıları: «Kerâhet-i tahrîmiyye ile mekruhtur.» Bazıları da; «Kerâ-het-i tenzîhiyye ile mekruhtur» demişlerdir. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ) bu meselede ayrı görüştedir.
Devenin sidiği haramdır.
Erkek ve kadın için, altın ve'gümüş çanaktan yemek, içmek, yağlanmak ve buhurlahmak haramdır. Bazıları demiştir ki: Haram olan yağlanmak şekli, altın ve gümüş çanağı alıp ve yağı onunla başı üzerine dökmektir. Eğer o altın ve gümüş çanağın içine elini sokup ve yağı alıp ondan sonra başı üzerine elinden dökse bu surette kerahet-i tahrîmiyye ile mekruh olmaz. I^ihâye'de Zahîre'den nakl İle böyle zik-redilmiştir. Buna şöyle itiraz edilmiştir: Şüphesiz bu delîl ile altın ve gümüş sahandan yemeği kaşık ile alıp ondan sonra yese mekruh olmamak gerekir ve yine böylece eliyle alıp eliyle yese, uygun olan mekruh olmamaktır. Ondan sonra denilmiştir ki: Lâkin uygun olan; altın ve gümüş sahanı kullanma kapısı açılmasın diye bu rivayetle fetva vermektir.
Ben derim ki: Bu ihtilâfın kaynağı Meşayıhın ibaresinin ma'nâ-sından gaflettir ve onların ne demek istediklerini anlamamaktır. Birincisi, yani Meşâyihin ibaresinin ma'nâsmdan gaflet şudur ki: Meşâylhin; «altın kaptan» sözündeki (Min) lafzı İbtİdfiİyyedir. İkincisi, yani onlann ne demek İstediklerini anlamamak şudur ki: Meşayihin demek istediği; haram olan eşyadan yapılan kapların kullanılması ancak, eğer İnsanlar arasında bilindiği üzere kullanmak için yapılan kaplarda kullanırsa haram olur. Çünkü altından ve gümüşten, yemek yemek için yapılmış büyük kapların kullanılması haram değildir. Ancak ondan eliyle veya kaşıkla yerse, onun kullanılması haram olur. Çünkü o büyük kaplar insanların örfünde, yemenin başlangıcı ondan eliyle veya kaşıkla olmak için konulmuştur. Eğer adam o altın ve gümüşden yapılan büyük kaplardan yemeği alsa ve mubah bir yere koyup oradan yese kullanmanın başlangıcı o altın ve gümüş kaplardan olmadığı için haram değildir.
Keza yağlanmak için altın ve gümüşten yapılan küçük kaplar ve bunun benzerinin kullanılması, ancak adam kabı alıp ve yağı başı üzere ondan döktüğü zaman haram olur. Çünkü o kaplar ancak ondan o şekilde yağlanmak İçin yapılmıştır. Şayet adam elini o küçük kaba sokup ve yağı alıp başı üzere dökse, kullanma ilkin o kaplardan olmadığı için haram olmaz. Şu halde zahir oldu ki: Meşayihin muradı, müteâref (âdet) olan kullanmanın başlangıcının o haram olan şeyden olmasıdır. Yakında gelecek gümüşlenmiş çanak ve gümüşlenmiş serîr (karyola, divân) jneselesi Meşâyihin«Gümüş konulan yerinden sakınarak» sözlerinin mülâhazasiyle beraber bizim zikrettiğimiz şeyi te'yîd eder. İmdi gerisini sen düşün!
Keza altından ve gümüşten kaşıklar ile yemek ve onlardan yapılan miller ile sürme çekmek ve bunlara benzer olan âdetler haramdır.
Kurşundan, sırçadan, billurdan ve akik (siyah taş) den yapılan kaplardan yemek helâldir. Gümüşlenmiş kapdan yemek de helâldir.
Erkeğin gümüşlenmiş serîr (yani karyola veya divân) üzerine oturması, eğer gümüş konulan yerinden sakınarak oturursa helâl olar. Zira
gümüş kapdan yemek ve içmek, gümüşlü serîr üzerine, gümüşlü eyer üzerine oturmak ve bunun benzeri şeyler kullanmak;

1[48] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat:62.

2[49] Yemeğe ballarken «Beâncle» çekmek müstehâbtır. Su içerken de buna kiyâsen mtiste-hâb olur.
Besmeîe'yi sebebli veya sebebsiz olarak yemeğin başında çekmeyen, yemek esnasında çekmeli ve; «Bacında da sonunda da Allah Teâlâ' (C.C.) m adı ile...» demelidir.
Hadîs-i şerifte buyurulduğuna güre: «Yemeği sağ el ile yemek gerekir.» tbni Ömer* (R.Anhümâ) dan rivayet olunduğuna göre Resûliillah (S.A.V.): «Biriniz yediği zaman sağ elile yesin; içtiği zaman -da sağ elile İçsin; zira şeytan sol elile yer İçer.» buyurmuşlardır.
Araf sûresinin 30. âyet-i kerîmesinde Allah Teâlâ (C.C.) Hazretleri: «Yeyin, İçin fakat İsraf etmeyin.» buyurmuştur.

ancak yerken ve içerken gümüş, ağız yerine gelmezse ye elin tuttuğu yerde gümüş olmazsa ve serîr üzerine oturacak yerde gümüş olmazsa, yani gümüş yerinden sakınırsa helâl olur. Bu takdirde o adam bu kaplan mezkûr şekil üzere kullanmış olmaz. Fakat elin, ağızın ve oturağın yeri altın ve gümüşten hâlî olmasa, bu takdirde helâl olmaz.

Yine, altın ile veya gümüş İle yaldızlanan sandalyenin kullanılma-sı helâl olmaz. Bunîann hepsi İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir. Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre hepsi mekruhtur, tmâm Muhammed' (Rh.A.) İn sözü İmâm A'zam (Rh.A,) ile beraber rivayet edilir. Ebû Yûsuf (Rh.A.) ile de rivayet edilir. Bu ihtilâf hâlis olan altın ve gümüştedir. Fakat kanşık olursa onun kullanılmasında bilittifak mahzur yoktur.

Rivayet edilmiştir ki: Bu mesele yani yaldızlanmış kap, serîr ve eyer, tmâm Ebû Ca'fer ed-Devânikî' (RüJL; nin meclisinde olmuş, tmâm A'zam (Rh.A.) ve o asrın imamları o meclisde bulunuyorlannış. îmâmlar mekruh olur, demişler. İmâm A'zam (Rh,A.) susuyormuş. İmâm A'zam (Rh.A.) hazretlerine siz ne buyurursunuz, diye sormuşlar. O da «Eğer ağzım gümüşlü yere korsa mekruh olur; koymazsa -mekruh olmaz,» diye cevap vermiş. İmâm A'zam' (Rh.A.) a senin delilin nedir? diye sorulmuş. İmâm A'zam (Rh.A.) : Söyle bana, adamın parmağında gümüş yüzük olsa da, o adam avucundan su içse mekruh olur m|i? demiş. İmamların hepsi duraklamışlar. Ebû Ca'fer (Rh.A.), İmâm A'zam' (Rh.A.) m cevâbına hayret etmiş. Bu cevâb da zikrettiğimiz şeyi te'yîd eder.

Kâfirin - isterse Mecûsi olsun - ben bu eti Müslümandan veya Kitâ-bîo^u satın aldım demesi kabul edilip o etin yenmesi helâl olur. Ama Mecftsîden satın aldım demesi kabul edilmeyip o etin yenmesi haram olur,

Kenz sahibi kitabında; «Helâl ve haramda kâfirin sözü makbul olur» demiştir. Zeylai (Rh.A.); «Bu yanlıştır. Çünkü helâl ve haram diyanettendir. Kâfirin sözü ise diyanette kabul edilmez. Ancak zaruret İçin, özellikle muamelâtta kabul edilir,» demiştir.

Ben derim ki: Kenz sahibi yanılmış değildir. Çünkü helâl ye haram üe muradı, muamelât konusunda hâsıl olan şeydir. Zeylaf (Rh.A.> nin sandığı gibi mutlak helâl ye haram değildir. Detfl şudur; Kenz sâ-hİbl, Kâft'de, kâfirin helâl ve haramda sözü makbul olur deyip hattâ eğer o adamın bir Mecûsi işçisi veya bir Mecûsi hizmetçisi olsa, o kâttr^ hizmetçiyi et satın almak için gönderse, o Mecûsi hizmetçi de ben bu" eti bir Yahüdîden veya Hıristiyandan veya Müslümandan satın aldım dese, o adam için etin yenmesi caiz olur. Eğer satın alma zikredilenlerden başkasından olursa, o etin yenmesi caiz olmaz.

Ondan sonra demiştir ki: Bunun aslı şudur; Şüphesiz kâfirin haberi muamelâtta bi'l-icmâ makbuldür. Çünkü akıldan ve'yalana mâni dinden sâdır olmuştur. O kâfirin haberini kabul etmek zarureti, muamelâtın çokluğundan dolayı ve kâfir genellikle ehl-İ şehâdetten olduğu içindir. İmdi, Zeylaî' (Rh.A.) nin muradının bizim zikrettiğimiz şey olduğu anlaşılmıştır.

Tuhaftır ki; Zeylaî (Rh.A.), Kenz sahibine bu nuaz. ra Kâfi'nin sözünün hulâsasını nafcletmisiiv. İmdi " ZeylaT (RhA.) ye itiraz yerine, helâl ve hatâmla muamelât zımnında hâsıl olan şeyi mu-râd etti demesi ve Kâti'nin sözünü onun üzerine karine kılması lâzım gelirdi İmdi gerisini sen düşün!

Bir tek kimsenin sözü - gerekse o kimse kâfir olsun veya kadın olsun veya fasık olsun veya köle olsun - muamelâtta kabul edilir. Çünkü bu zikredilen kimseler insanların cinsleri arasında çoktur. Şu halde eğer.zâid olan şart, şart kılınsa güçlüğe yol açardı. Güçlüğü savmak için mutlaka q f erdin sözü kabul edilir.

Bu zikredilen kimselerin her birinin sözü tevkil (vekil etme) de de kabul edilir. -«Ben şu şeyin satışında falan kimsenin vekiliyim» diye haber vermek gibi. Öyleki, o tevkili haber, veren kimseden satın almak caiz olur,

Kölenin ve çocuğun hediyede ve' İzinde sözü kabul edilir. Nitekim çocuk hediye ile gelse ve «şu hediyeyi sana falan kimse gönderdi.» dese, o hediyyenin ondan kabulü helal olur. Veya köle i<\ten ticârete me'zû-num» dese, sözü kabul edilir.

Bir tek kimsenin haber vermesinde, diyânât-ı mahzada adalet şart kılınmıştır. Suyun pis olmasından haber vermek gibi. Eğer salih bir HÜMüman - gerekse köle olsun - suyun pis olduğunu haber verse, sözü kabul edilir, ve suyu soruşturan kimse teyemmüm eder. Ve suyun pia olduğunu haber veren kimse fâsik veya mestur (hâli -bilinmeyen) bir kimse olsa, suyu soruşturan kimse arattırır ve kendisinin zann-ı galibi üe amel eder. Evjâ olan o suyu dökmektir. Teyemmüm, haber veren kimsenin 'doğru olması ihtimâli gâlib olduğu zamandır. Abdest almak ve hem de teyemmüm etmek ise haber veren kimsenin yalancı olması ihtimâli gâlib olduğu zamandır.

Bir adam içinde münker bulunan bir düğün yemeği (velîme) ne da'vet edilse ve o adam orada münker işlendiğini bilse, o da'vete gitmez. 1[50] Eğer o adam velîmede münker olduğunu bilmese veya adam oraya vardıktan sonra ortaya çıksa, şayet o adam insanların uyduğu kimse olup bu takdirde o münkerin menfine kadir olsa, menetmesi gerekir. Eğer men'ine kadir olmazsa o velîmeden mutlaka çıkar. Eğer o adam insanların uyduğu (muktedâyı nâs) bir kimse değil ise, oturup düğün yemeğinden yese caiz olur. Çünkü onun da'vete İcabeti sünnettir. KesûlüSIah (S.A.V.) :

«Her khn da'vete icabet etmezse, Ebıs'l-Kâsim'a (Yâni Resûlüllah'a) âsî olmuştun; buyurmuştur Kendinden başkasında olan bid'atm kendisine yakın olmasından dolayı da'vet terkedüraea. Yüksek sesle başkasının ağlamasından dolayı Cenaze Namazı terk edilmediği gibi. 2[51]

1[50] İmâm Ahmed' (Rh.A.) e güre; velîme' denilen düğün ziyafeti sünnet; Cumhürtı gfcc famendûbtur.

Ulemâ; veUme'nin vakti hususunda da ihtilâf. etmişlerdir. Bilhassa, bunun zifaf zamanında mt yoksa zifaftan sonra'mı olacağı hususu ihtilaflıdır. fi>afg>Sübkl be «Peygamberl (S.A.V.) in nakledilen fiili zifaftan sonra olduğunu gösterir» diyerek Eesûltü* lah' (S.A.V.) İn Zcyneb bb^ti Cafaj fle evlenmesine işaret etmiştir.

İbnt Abdilberr, Kâdi lyaz ve NevetÎ düğün da'vetine icftbetin vâcib olduğuna mâ'ın ittifakı bulunduğunu^ nakletmişlerdir. Ancak Hanef&ere sflre; v&cîb değil, kuvvetinde bir sünnettir. Fakat ona münkerât (şer'an caiz olmayan şeyler) tan bir şey bulunursa mâni' ile muktezi tearuz etro^ oîur. Bu takdirde hüküm mâni'a göre verflir.

Düğün davetlerinde yenilmesi icâbeden en az miktar bir lokmadır. Fazlast vftcib değildir.

Ekseri Ulema'nm Mezhebine göre; düğünde İki gün ziyafet vermek mezrudur. Delili; tbni Mes'ud' (R.A) den rivayet edilen hadis-i jeriftir. Düğün ziyafetinde; ilk gün hak (yâni vâcib yahud mendûb), ikinci gün sünnet (yâni devamlı âdet); üçüncü gün/ riya ve gösteriştir. Jtmâm Bufaârî (Rh.A.); yedi gün bile devam etse, düğün da'vetiode hiç bir beîs olmadığına meyletmiştir.

2[51] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 63-67.

İpek Elbise Giymek, Altın Ve Gümüş İle Süslenmek Ve Yüzük Takmak Hakkında Bir Fasıl

Erkeğin ipek elbise giymesi caiz değildir. 1[52] Ancak dört parmak miktarı genİşUğtade giymesi caiz olur. Fakat İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, harb vaktinde ipek elbise giymek helâl olur.

Erkek İpekten yastık ve döşek kullanır. Erkeğin, dlrazîsi (uzunluğu veya boyu) ipek ve argacı ipekden başka şey olan libâsı giymesi caizdir. Çünkü Sahâbe-i güzîn (Rıdvânu'llâhi aleyhim ecmaîn) hazz giyerlerdi - ki o ipek (ve yün) ile dokunmuş bir kumaştır. Çünkü libâs ancak dokunmak ile libâs olur. - Nitekim malûmdur ki, ibret, illetin iki cüz'tinün son cüz'ündedir. Dokunmak ise argaç ile olur. Şu halde muteber olan argaçtır, dirâzî değildir. Erkek, arğâcı İpek olup dirâzîsi başka şey olan libâsı ancak zaruretten dolayı harbde giyer. Harbden başka yerde giymek zaruret olmadığı İçin mekruhtur.

Erkek altın veya gümüş İle süslenmez. Ancak gümüşten yüzük 2[53]

gümüşten kuşak, ve gümüşten kümem ztneti ile süslenir. Altın ile süslenmez.

Yüzük kaşının deliğine sokulmuş altın çivi ile süslenebilir, çünkü

o çivi tâbidir. Erkek onu takmış olmaz. ,

Kadın için, zikredilenlerin hepsi helâldir. Çünkü Sahabeyi güzin-den nice kimse ~ ki Hz. Ali (R.A.) onlardan biridir - rivayet etmişlerdir ki: Nebiyyi Muhterem (S.A.V.), mübarek iki elinin biri ile ipek ve diğeri ile altın alıp:

Bu iki şey benim ümmetimin erkekleri için haramdır ve kadınları için helâldir.» buyurmuştur.

Erkeğin demirden veya tunçdan yüzük takınması caiz olmaz. Demirin caiz olmamasının sebebi şudur: Çünkü Besûlüllah (S.A.V.) bir adamda demir bir yüzük görüp;

«Bana ne olduki ehl-i nârın, süsünü senin üzerinde görüyorum.»

buyurdu, ve o adama o demir yüzüğü çıkarmasını emretti. O adam da parmağından o demir yüzüğü çıkarıp attı. Tunç yüzüğün caiz olmadığına gelince; çünkü Resutüllah (S.A.V.) bir adamda tunç yüzük gördü ve:

«Bana ne oldu ki, sende putların kokusunu buluyorum.» buyurdu ve o adama o tunç yüzüğü çıkarmasını emretti. O adam da o yüzüğü çıkarıp attı.

Hacer (taş) ve yeşb (yağmur taşı) de ihtilâf edilmiştir. El-Câmiu's-Sagîr sahibi kitabında «Yüzük takınmak ancak gümüş ile caizdir.» demiştir.

Hidâye sahibi: «EMJâmiuVSagîr sahibinin bu sözü hacer, demir ve tunçtan yüzük tatananm haram olduğuna nasstır. Kâfi sahibi ona muvafakat etmiş ve bu söz üzerine:

«İnsanlardan balcısı yeşb ta'bîr edilen taşı ıtlak eder.» sözünü eklemiştir. Şemsu'l-Eimme es-SerahsS' (Rh.A.) de Kâft sahibine meyletmiştir. Çünkü o şöyle demiştir:

«Esah olan kavi şudur ki; yeşb, akîk (yüzük taşı) gibidir. Çünkü Resû-lüllah aldkden yüzük takındılar ve buyurdular ki:

«SÎz akîkden yüzük takının. Çünkü akik mübarek bir taştır.»

Ben derim ki: Hidâye sahibi ve Kâfi sahibi üzerine şu suâl vârid olur: Biz «yüzük takınmak ancak gümüş ile caizdir.» ibaresinin onların zikrettiği §ey üzerine nass olmasını kabul etmiyoruz. Nasıl kabul edelim M; Kadîhân (Rh.A.), eî-Câmiu's-Sağîr şerhinde şöyle demiştir: Kitabın lafzının zahiri yeşb denilen taşdan yüzük takmanın kerahetini gerektirir. Esah olan kavi şudur ki: O yeşb denen taşdan yüzük takmakta mahzur yoktur. Çünkü yeşb; altın, demir ve tunç değildir. Nebt-i Ekrem' (S.A.V.) den, akîkden yüzük taktığı rivayet edilmiştir. Kâdîhân (Rü.A.) Fetâvâ'sında demiştir ki: Lâfzın zahiri yeşb denilen taşdan yüzük takmanın kerahetini iktizâ eder. Sahih olan kavi, yeşbden. yüzük takmakta mahzur olmamasıdır. Çünkü taş, altından, demirden ve tunçtan değildir. Belki o yeşb bir taştır. BesûlüUah' (S.A.V.) m akik taşlı yüzük taktığı rivayet edilmiştir» Lafzın zahirinin nass olması kabul* edilse, lâkin mezkûr lafız - ki «yüzük takınmak ancak gümüş ile caizdir.» sözüdür, - te'vîl ile tahsisin ihtimâline aykırı olmaz. Nitekim Usûl-u Fıkhda takrîr olunmuştur. Binaenaleyh «Yüzük takınmak ancak gümüş ile caizdir.» sözündeki kasr ile altına izafetle kasr murâd etmek muhtemel olur. İmdi bu ihtimâl o sözün zikri sırasında akla ge-lendirki hattâ iki taş (hacerân) altın ve gümüş murâd olunmaz. Kabul edelim ki, mezkûr söz, taş (hacer) m nefyi hakkında açıktır. Lâkin Re-sûlüilah' (S.A.V.) m, taş olan akikten yüzük taktıkları ve : «Siz akikten yüzük takın, zira mübarek bir taştır.» buyurdukları sabit olunca, taştan yüzük yapmak Resûlüllah' (S.A.V.) in kavli ve fiili ile caiz olmuş olur.

Şu halde el-Câmiu's-Sağir'in; «Yüzük takınmak ancak gümüş ile caizdir.» ibaresi buna nasıl karşı olabilir?

Sözün kısası, erkeklerin gümüş yüzük takınmaları hadis-i şerif İle helâldi];. Altın, demir ve tunç yüzük taşımaları yine hadis-i şerif ile haramdır. Taştan yüzük takmalar* Şemsu'l-Eİmmç es-Seralısî' (Rh.A.) cin ihtiyarı üzere helâldir.

İmâm Kadîhân (Rh.A.), Besûltillah' (S.A.V.) in kavlinden ve fiilinden bu ma'nâyı çıkarmıştı*. Çünkü akik taşının helâl olması bu iki ha-dîs-i şerîfile sabit olunca, diğer taşların helâl olması da bu İki hadîs-i şerîf ile sabit olmuştur. Zira taş ile taş arasında fark yoktur.

1[52] Elbisenin kol, etek, cep, paça, yaka gibi yerlerine; dört parmak enine kadar geniş ipek şerit dikmek caizdir.
İpek takke giymek ve boyuna İpek kaşkol koymak mekrûhdur. İpek seccadede namaz kılmak caizdir. İpek yorganla örtünmek caiz değildir.
Saat, anahtar, teşbih ipleri ve cebe konan kese, çantalar, raushaf kesesi ve bohçanın İpekten olması caizdir.
Duvarlara İpek halı asmak, kibir ve zinet için olmazsa caizdir. Jpek yemek peşkiri ve içdonu mekrûhdur. Abdest avlusu ise caizdir.

2[53] ErkeJdcrin altın yüzük takmaları, Dört Mezhebte de caiz değildir.
Resûlüllah (S.A.V.) Efendimiz akik taşlı gümüş yüzük takardı.
«HatUka» da denmiştir ki: Peygamber (S.A.V.) Efendimizin yüzük tasının; birinci Satırında «Muhammed», ikincisinde «Resul», üçüncüsünde «Allah» yazılı idi.»
TinnizTnüı «Şemaili Şerife» sinde Ali' (R.A.) den rivayete göre:
«ResûlüUah (S.A.V.) yüzüğünü sağ eline takardı» Ancak, sol eline taktığı da görülmüştür. Binâenaleyh, yüzüğü sağ ele de sol ele de takmak caizdir.
Yüzük küçük parmağa veya yanındaki parmağa takılır. Üzerinde yazı bulunan yüzüğü, hetâya girerken, sol elden sağ ele geçirmek müstehâbdır.
Gösteri? ve övünmek İçin yüzük takmak haramdır.
Ni^an yüzüğü takmak emr olunmamıştır. Adete uyarak takılmaktadır.

Hidâye sahibi ve Kâfi sahibinin ihtiyarları üzere taştan yüzük takınmak haramdır. Bunu, el-Câmiu's-Sağîr'in, altına izafetle kasr mu-râd olunmak ihtimâli olan ibaresinin zahirinden almışlardır. Bu İM kaynağın arasında olan fark gizli değildir.

Kadı (hâkim) den başkasının yüzüğü terk etmesi evlâdır. Çünkü kâdî, yüzüğe ihtiyâcı olduğu İçin yüzük takınır. Kâdîden başkası ona muhtâc olmaz.

Erkek oynayan dişini ancak gümüş ile bağlar. 1[54] Yani bir kimsenin dişi oynamış olsa, o dişi gümüş ile bağlayabilir. İmâm Muham-med' (Rh.A.) e göre, altın ile bağlamamda da mahzur yoktur.

Küçük oğlana altın ve ipek giydirmek mekruhtur. Çünkü ipek libas giymenin erkekler hakkında haram olması sabit olunca, giydirmek de haram olmuştur- Şarab gibi, ki içmesi haram olduğu gibi içirmesi de haramdır.

Erkeğin abdest ve sümkürmek ve bunların benzeri ihtiyaçlar için bez parçass ktsllanmas* caizdir. Çünkü Müslümanlar bütün şehirlerde abdest için mendiller, sümkürmek ve ter silmek İçin bez parçaları kullanırlar. Müslümanların "güzel gördükleri şey Allah Teâlâ (C.C.) katında da güzeldir. Eğer erkek zikredilen mendilleri ve bezleri ihtiyâcı olmadan taşısa, ba'ğdaş.kurup oturmak ve dayanarak oturmak gibi mekruh olur. Bağdaş kurup oturmak ve dayanarak oturmak, ihtiyâç duyulduğunda mekruh değillerdir. Hâcetsiz yani Özürsüz mekruhtur.

Retm de caizdir. Retm : Hatırlamak için parmağa bağlanan bir iptir. Yani bir şeyi hatırına getirmek için bağlanır. Retrri hakkında şair göyle demiştir:

«Bizim İsteklerimiz onların kalbi e rinde olmayınca Retm bağlamanın sana bir faydası yoktur.» 2[55]

Kadın Ve Erkekde Bakılması, Dokunulması Caiz Olan Ve Olmayan Yerler Ve Azl Hakkında Bir Fasıl

Erkek erkeğe bakabilir. Ancak avretine bakamaz. Erkeğin avreti göbeğinin altından dizinin altına kadavdır. Diz avrettir, göbek avret

değildir. Sonra dizde avretin hükmü uylukda avretin hükmünden daha hafifdir. Uylukda avretin hükmü ise sev'ette yâni göbek ile uyluk arasında olan avretin hükmünden daha hafifdir. Hattâ dizin açılmasında erkek hoş karşılanmaz. Uyluğun açılmasında erkek azarlanır. Sev'-etin (yani ayıp yerin) açılmasında, eğer erkek isrâr ederse dövülür.

Kadının kadına ve erkeğe bakması, erkeğin erkeğe bakması gibidir. Hattâ kadın için, erkek ve kadından, erkeğin erkeğe bakması caiz olan yerine bakması, eğer kadın şehvetten emîn olursa caiz olur. Çünkü avret olmayan şeyde kadınlar ve erkekler muhtelif değildir.

Erkek, zevcesinin ve haram olmayan cariyesinin fercine bakabilir. 3[56] Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) : «Cariyenden ve zevcenden başkasına gözünü yum (bakma).» buyurmuştur.

Musannifin, cariyeyi helâl iie kaydmn sebeb şudur i Çünkü câriye o erkeğe, Mecûsiyye ve Müşrike câriye gibi haranı olsa, veya bakılan kadın, bakanın anası veya süt kız kardeşi veya kendi kızı olsa, onların fercine bakmak helâl olmaz.

Erkek, zevcesinin ve cariyesinin fercine mutlak surette yani şehvetle ve şehvetsiz bakabilir.

Erkek, mahreminin yüzüne, başına, göğsüne, inciğine ve pazusuna bakabilir. Çünkü izin istemeden birbirilerinin yanına girebilirler. Kadın âdeten evinde eski ve iş elbisesi içindedir. Eğer zikredilen yerlere bakmak haram olsa, güçlüğe yol açardı. ;

Eğer bakan şehvetinden emin olursa başkasının cariyesine de bakabilir. Çünkü başkasının cariyesinin hükmü mahreminin hükmü gibidir. Çünkij onları iş elbisesi içinde görme.zarureti vardır. Bu söz başkasının müdebberesi, iimmü veledi ve mükâtebesi olan cariyeleri de kapsar.

Şayet erkek şehvetinden emîn değilse, başkasının cariyesi gibi, mahreminin sırtına, karnına ve uyluğuna bakamaz. Çünkü arka ve karın uyluğun açılmasında zaruret yoktur. Yukarıda zikredilen yüz, baş, göğüs ve incik ve pazunun açılmasında zaruret bulunduğu için bunun aksinedir.

Yolculuk ve görüşmede tutma ve dokunmaya ihtiyâç olduğu için, mahreminin ve başkasının cariyesinin bakmak helâl olası yerine dokunmak da helâldir.

Cariyenin bakılması caiz olan uzvuna erkeğin dokunması, eğer o cariyeyi satın almak isterse, her ne kadar kendi şehvetinden korksa da zaruret için caiz olur.

Kendisine iştihâ (istek) duyulan yani misli mîicâmaat olunan câriye bir tek izâr ile satışa arz olunma?. Bir tek izâr ile murâd, göbek ile diz aralığını örten giysidir. Çünkü o cariyenin1 sırtı ve karnı avrettir. Bundan bâliğarun hâli ma'lûm olur.

1[54] İmâm Mabamnıed' (Rh,A.) in «Siyeri Kebîr» adlı eseri; 30 ciltlik Mehsfit sahibi Şera-süT-Eünme İmâm SerahsS (Rh.A.) tarafından şerhedilmiştîr. Bu şerhin 1. didinin 132. sayfasındaki 127 numarada diş yaptırma ve kaplatmaya dair açık hüküm vardır.
Sözünü ettiğimiz numarada zikredilen «Altından Burun Edinme Bölümü» nde ifade edildiğine göre:
Takma veya kaplama < yaptırmakta herhangi bir mahzur yoktur. Gümüş, plastik re bunlara benzer m&äddenien yapılmasında ûa ihtilâf yoktur. Ancak, <Hg yapımında altın kullaiuimasmı yaîmz îm&m-ı A'zam (Rh.A.) mekruh saymıştır. Diğer İmamların hükmü 0e amel ederek «liglerde altın kutlanmak, dînin hükümlerine rîâyefcsfeük olmaz. Şu kadar rar ki, gö^eri^ ve süs igm SiS kapiatma.mahâır. Zk&t bu maksatlarla dîj yaptırmak c&fst değildir.
Çıkarılıp takılabilen di* ve protezlerin gusûl esnasında, ağzı yıkarken çıkanlnus oî-
(/'c,.V!unali - MuİmtiäÜı İslim IknÎhalI, A. Ffkri Varuz)

2[55] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat:68-72.

3[56] Ebû Hüreyre' (R.A.) nin rivayet etliği bir hadis-ı şerifle Resûlüllah (S.A.V.) göyle buyurmuştur :
«.Eğer bir kimse izinsiz senin gizli bir mahalline bakar da ona bir taş atarak gözünü çıkarırsan sana bir günah olmaz.»
Hadîs miittefckun aleyhtir, tbni Hibban'ul sahîhledigi; Ahmed ile Nesâî'nİn tah-rîc ettikleri bir rivayette: «Ona diyet de yoktur, kısas da.» buyurmuştur.
Hadîs-i şerif, izni olmadan başkasının gizli bir mahallini görmeğe çalışmanın haram olduğuna ve görmeğe çalışanın taşla gözü çıkarılabileceğine delildir.
Fakat izni olursa bakabilir. Ekserî Mezheb tmâmlan ile diğer Ulemâ'nın fe'yi budur. Burada yalnız Mâlîkiler muhalefet etmişlerdir.
Hâsılı: Başkasının avlusu veya evinin içi gibi gizli yerlerine bakmak haramdır. Fukâhâ, böyle mahrem yerlere bakan ibadethanelerle evlerin yıktırılmasına kail olmuşlardır. Hz. Ömer1 (R,A.) in re'yi de budur. Hattâ Mısır fethedildiği zaman orada yüksek bir ev yapan Hârice b. Hüzâfe'nin bu işini Jjiaber alınca derhal Mısır valisi Amr b. As'a bir mektup yazdırarak'o binayı yıktırdığı meşhurdur.
(Bülûğ'ül-Merâm Tercümesi ve Şerhi»-ti 3. Ahmed Davudoğlu.)

Erkek yabancı kadının ancak yüzüne ve avuçlarına bakabilir. Çünkü yüz ve avuca bakmada erkekler ile muameleye o kadının almak ve vermek bakımından ve bunların benzeri haceti için zaruret vardır.

Keza seyyide (Hanımefendi) kadın da zikredilen yabancı kadın gibidir. Yani seyyidenin erkek kölesi, Hanımefendinin ancak yüzüne ye ellerine bakabilir, ayaklarına bakamaz.

Eğer erkek yabancı kadına ve köle Hanımı efendisine bakmada şehvetten korkarsa, kadının yüzüne bakmaz, ancak hacet için bakar. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

«Bir kimse bir yabancı kadının güzelliklerine şehvetle bakarsa, kıyamet gününde onun gözlerine kurşun dökülür.» buyurmuştur.

Şayet bir kimse şehvetten korkarsa, haramdan sakınmak için, ihtiyâç olmadan yabancı kadının yüzüne bakması caiz olmaz. İhtiyâca misâl : Kâdînin o kadın üzere hükmü ve şahidin şehâdeti gibi. Kâdi ve şâhid yabancı kadının yüzüne baksa, bu takdirde caiz olur. Her ne kadar şehvetten korksa da kaza ve şehâdeti edâ ile insanların haklarını ihyaya ihtiyâç olduğu için, caiz olur. Lâkin uygun olan, bakmakla o kadına hüküm veya şehâdeti edâ kasd etmektir. Yoksa şehveti kaza etmeyi kasdetmek değUdir.

Bir kimse bir kadım nikahlamak istese, her ne kadar o zaman şehvet duymaktan korksa <la, o kadına bakması caiz olur, çüiikü ResûlüUah' (S.A.V.) in Muğtre* (R.A.) ye şöyle dediği rivayet edilmiştir :

«Sen bir kadınla evlenmek istediğin zaman o kadını gör. Çünkü görmek ikinizin kaynaşmanıza daha uygundur.»

Bir erkek bir kadını tedavi etse, zaruret miktarı o kadının hastalık yerine bakabilir. Uygun olan, erkek tabibin, tedavi etmeyi bir başka kadına öğretmesidir. Çünkü cinsin cinse bakması daha hafîfdir.

Görülmezini ki, Öldükden sonra kadın kadını yıkar, erkek yıkamaz.

Erkeklik uzvu kesik (mecbûb), yumurtaları çıkarılmış (hadım) ve muhannes (kadımınsı erkek), yabancı kadına bakmakta erkek gibidir.

Hasiyy (yani yumurtaları çıkarılıp hadım olan) ise Hz. Âişe' (R.An-hâ) nin şu sözünden dolayıdır :

«Hasıyy olan erkek gibidir. Hasıyy olmazdan önce haram olan şey helâl olmaz.»

Bazıları demiştir ki: Hasıyy: Cima' yönünden insanların en şid-detlisidir. Çünkü onun âletine inzal İle gevşeklik gelmez. Mecbûb (yani erkeklik uzvu kesik olan) ise sürtüştürüp inzal olur. Eğer suyu kurumuş mecbûb olursa, bizim Şeyhlerimiz onun hakkında, kadınlar aracına karışıp görüşmesine izin vermişlerdir. Esah olan kavle göre, mec-bûbun kadınlar arasına karışıp, görüşmesi helâl olmaz.

Erkek, cariyesinin izni olmadan menisini azleder. A z I: Kadını cima* edip inzal yakın olduğu zaman çıkarıp dışarı akıtmaktır. [1][57] Çünkü Resûlüllah (S.A.V.), cariyenin efendisi için : .

«Eğer dilersen ondan azledebilirsin» buyurmuştur.

Karısından ancak onun izni ile azledebilir. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) hür kadından azli, onun izni olmadıkça, yasak etmiştir. [2][58]

Çeşitli Konular Hakkında Bir Fasıl

Erkek, bir cariyeye satın almak ile veya hibe, vasiyet, miras, hulT ve sulh bedeli gibi satın almanın benzeri bir şey ile mâlik olsa, gerekse o câriye bakire olsun veya bir kadından satın alınsın veya köleden satın alınsın yahut kadının mahreminden veya çocuğun malından satın alınmış olsun alan kimsenin cima etmesi ve dokunmak, Öpmek, iercine bakmak gibi cimâın mukaddimeleri haram olur. Cariyenin satıcısı olan köle başkasının kölesi ise hüküm zahirdir. Eğer satın alan kimse cariyeyi kendi kölesinden satın alsa, yine hüküm zikredilen gibidir. Şu şartla ki; O köle İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre borca batmış olduğu halde onun izin verdiği kölesi olmalıdır.

İmâmeyn* (Rh.Aleyhimâ) e göre izin vermesi icâbetmez. Çünkü Ebû Hanîfe' (Rh.A.) nin kaidesindendir ki, şayet köle borca batmışsa, efendisi onun kazandığı şeye mâlik olmaz. İmâmeyıı' (Rh.Aleyhimâ) e göre mâlik olur. Eğer mükâtebinden satıh alsa, hüküm yine böyledir. Çünkü mükâtebin efendisi onun kazandıklarına mâlik olmaz. Çocuğun maundan satm alması, çocuğun babası veya vasisinin satmasıyla olur.

Şayet o kimse, o cariyeyi küçük çocuğunun malından satın alsa hüküm yine böyledir. Bunu Gâyetu*l-Beyân sahibi zikretmiştir. Bazıları, «cimâın mukaddimeleri haram olmaz.» demişlerdir. Çünkü cimâ'nın haram olması ancak iki meninin karışmaması ve nesebin şüpheli olmaması içindir. Devâî (cimâın mukaddimeleri) de bu yoktur. Bu söz reddedilmiş ve denmiştir ki: Cima başkasının mülkünde vâki olması ihtimâlinden dolayı da haramdır. Meselâ, satış sırasında câriye hâmile olup ve satıcı çocuğu da'vâ edip geri alsa, alıcının cimâı başkasının mülküne müsadif olduğu zahir olur. Bu ma'nâ ise devâîde (cimâın mukaddimelerinde) mevcûddur. Şu halde devâî haramdır.

Hattâ mâlik istibrâ etmedikçe, yani o cariyenin rahminin başkasının menisinden temiz olduğunu bilmedikçe, cimâı haramdır. İstibrâ hayz gören cariyede bir hayzla ve zıddında yani küçük kızda ve âyisede ve hayzı kesilmişde bir ay beklemekle olur.

Çünkü ay (şehr), iddette hayz yerine geçer. Keza istibrâ d a dahî böyledir. Şayet ay esnasında hayızlı olursa, eyyamla olan istibrâ bâtıl olur. Çünkü maksûdun bedel ile husulünden önce asıl üzere kadir olmak, bedeli bâtıl kılar. Aylarla iddet bekleyen kadının hayz görmesi gibi. Şayet câriye hayz görenlerden olur da, temizlik müddeti uzamakla bayzı ortadan kalkarsa o cariyeyi, hâmile olmadığı belli oluncaya kadar terk eder. Ondan sonra o cariyeyi mâlik cima edebilir. Zahir rivayete göre burada, müddet takdiri yoktur. Lâkin İmâm Muhammed (Rh.A.) sahibi o cariyeden iki ay beş gün uzak durur» demiştir. Fetva da İmâm Muhammed' (Rh.A.) in sözü üzeredir. Çünkü bu müddet cariyelerde, nikâhla tevehhüm olunan gebeliği bilmeye yarayınca; ni-kâhdan daha aşağı olan milk-i yemîn (satın almak) ile tevehhüm edi-len gebeliği bilmeye haydi haydi yarar. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

---

[1][57] Azl (Azil): Cinsi münâsebet esnasında erkeğin menisini fercin dışına akıtmaktır.

İki sebeble yapıl'r: Ya câriye gebe kalmasın diye yapılır. Çünkü hâmile câriye satılmaz. Yâhud, hür olan karısı gebe kalmasın veya memedeki çocuğa zarar vermesin diye yapılır.

Cumhûr-u Ulemâ'ya göre: hür olan karısının İzni ile, cariyesinin ise izni olmaksızın dahî azil yapmak caizdir:

Hâsılı azil; ancak fakirlik, hastalık, doğacak çocuğu Müslüman olarak yetiştirememek korkusu gibi bazı ahvâl ve şartlarda caizdir. (Selâmet Yollan C. 3, Ahmed Da-vudoğlu)

El ite istimna (masturbation): Azildeki şartlarla câUdir. Zevk için olursa haramdır. Sükûnet bulmak için caiz, zina tehlikesi olursa vâcib olur.

Zinaya zorlayan bir sebeb olmadıkça istimna bil-yed haramdır. (E!-lcâbet'ül-muhtasarat'üş-Şeria fi mesâjl'İş şeriâ. Çüz, 1, s. 34)

[2][58] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat:73-76.

Hâmile olan câriye çocuğu doğurmakla berî olur. Bu bâbda asıl olan Resûlüllah' (S.A.V.) in, Evtâs denen yerin esirlerinde, yani gaza sırasında esir olan cariyeler hakkındaki şu kavl-i şerifidir:

«Ey Ashâb, siz biliniz ki: Hâmile olan esir alınmış cariyeler çocuklarını doğuruncaya kadar cima olunmaz. Hamli bilinmeyen esir cariyeler de bir hayz ile istibrâ oluncaya kadar cima olunmaz.»

Hadîs-i şerif, esir olan câriye hakkında vârid olmuştur. Lâkin istib-rânın sebebi mülkün ve mâlikiyetin (yedin) hudûsüdür. Çünkü o hu-dûs mansûsun aleyhde mevcuttur. İstibrâ, mâlikin menisi başkasının-kine karışmasın diye, rahmin temizliğinin bilinmesi içindir. Çünkü cariyenin rahminin berâeti bilinmezden önce mâlik cariyeyi cima etse, cariyenin doğurduğu çocuk mâlikden midir, yoksa başkasından mıdır bilinmez. Şu halde menileri karışmaktan ve nesebleri şüpheli olmaktan ve çocukları helâkdan korumak için rahmin temiz olmasının bilinmesi vâcib olmuştur. Çünkü şüpheli olursa çocuk iddia edilmez, o çocuğun terbiyesini veren kimse de bulunmadığı için çocuk helak olur. Bu, çuğlun (gebelik) hakikati veya tevehhümü katındadır. Lâkin tevehhüm gizli bir İştir. Hüküm zahire göre verilmiştir. O da mülkün yenft lenmesidir. Eğer efendinin cima etmediği ma'lûm olursa - nitekim sayılan islerde olduğu gibi •< hükmün hikmeti cinsinde gözetilir. Yoksa ferd ferd her birinde gözetilmez.

Eğer efendinin cima etmediği bilinse, rahmin şuğlü, meninin karışması ve nesebin şüpheli olması lâzım gelmesin diye nasıl tevehhüm olunur? diye sorulursa biz cevâbında deriz ki: Gebeliğin câriye sahibinden olması lâzım değildir, başkasından olması da caizdir.. Keza teveh-hüm bekârda dahî sabittir. Çünkü gebelik kızlık bozulmadan da tasavvur edilebilir. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Ben derim ki: Bu cevâba dahî suâl vârid olur. ŞÖyleki: Şuğl, şayet efendiden başkasından olsa, zinadan olur. Takarrür etmiştir ki, zina eden kadının nikâhı ve cimâı, îmânı A'zam (Rh.A.) ve İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre istibrâsız caizdir. Şu halde zinadan şuglün tevenhü-mü nasü İstibrâ icâb eder? Bu sorunun defi şöyle mümkün olur: Şugl efendiden başkasından olursa, zinadan olması icâb etmez. Çünkü efendinin o cariyeyi başkası ile evlendirmesi caizdir. Nitekim yakında açıklaması gelecektir.

Sadr'üş-Şerîa (Rh.A.) Fukahâ'nın; «Hükmün hikmeti cinsinde gözetilir, ferd ferd hepsinde gözetilmez,» dedikleri söze; «Hükmün hikmeti ferd ferd hepsinde gözetilmez. Lâkin belli türlerde gözetilir,» demekle itirâ2 etmiştir.

Şayet câriye bekâr olsa veya çocuğunun nesebi kendisinden sabit olmayacak kimseden satın alınsa meselâ çocuğun nesebi başkasından sabit olsa şöyle ki; efendi cariyesini bir erkek ile evlendirip câriye o erkekden hâmile olup ondan sonra adam cariyeyi boşayıp ve iddeti bit-tikden sonra o cariyeyi bir başka" adama satsa, bu durumda uygun olan, alıcıya istibrânın vâcib olmaması gerekirdi. Çünkü hami (cenîn) in, nesebi sabittir. Binâenaleyh menilerin karışması ve neseblerin şüpheli olması lâzım gelmez.

Bu itiraza şöyle cevâb verilmiştir : İstibrâ - bilindiği gibi - Evtâs'ın esirlerinde ancak hadis-i şerif ile sabit olmuştur. Aşikârdır ki; Evlâs'-m esirleri bekârdan» esîr kadından, hür kadından ve benzerlerinden hâli değildir. Bununla beraber Resûlüllah (S.A.V.), genel bir hüküm veç-miştir. Sadece hikmete mahsûs değildir. Nitekim Allah Teâlâ (C.C.) şarabın haram oluşunda hikmeti şu âyetiyle açıklamış ve:

«Şüphesiz şeytan (içki ve kumar yüzünden) aranıza düşmanlık sokmak istiyor...» 1[59] buyurmuştur. İmdi bir kimsenin : «Ben şarabı öyle İçerim ki düşmanlık vâki olmaz ve beni namazdan alıkoymaz» demesi mümkün değildir. Maslahat şarabın haram kılınmasında gâlib olunca, bu takdirde şeriat onu umûm üzere haram kılmıştır. Çünkü tah-sîsde olan şey, hikmet ortadan kalkması bakımından, yanılmaktan ve insanların baş kaldırmasından gizli kalmayan şeydir. İmdi hüküm esîr-de umûm üzere sabit olunca, keza kıyâsen, mülkün diğer sebeblerinde de sabit olmuştur. Çünkü bu takdirde sebeb (illet). malûmdur. Ondan sonra hüküm icmâ' ile te'yîd edilmiştir. Cariyenin satıldığı vakitte olan hayzı, yetmemiştir. Çünkü o cariyeye vâcib olan bir hayzdır. Hayz, kâmil olan hayzm adıdır. Eksik olanın değil. Mülkden sonra ve teslim almazdan önce vâki olan hayz yetmez. Çünkü o hayz illetinden önce bulunmuş olur. O da mülk ve sâhiii olmanın her ikisidir. Şu halde ikisinden biri mu'teber, olmaz.

Ya da fuzûlînin satışında, satıştan sonra ve icazetten önce vâki olsa, her ne kadar o câriye müşterinin elinde ise de, bir hayz yetmez. Veya fâsid satın almada, teslim aldıkdan sonra sahi han satın almazdan önce vâki olan hayz da yetmez. Zikredilen hayzlar yetmediği gibi, keza doğurmak dahî yetmez, yani doğurmak mülkün sebebinden son-. ra ve teslim almakdan önce hâsıl olmuştur. Çünkü illet yoktur. Nitekim daha önce geçti.

Teslim aldıkdan sonra bir hayz yeter. O hayızlı kimse, Mecûsî kadın veya Mükâtebe olsa, ondan sonra o Mecûsî kadın Müslüman olup ve Mükâtebe Kitabetten âciz olsa, yani bir adam bir Mecûsî câriye satın alsa veya bir Müslüman câriye satın alıp istibrâdan önce o cariyeyi mükâtebe etse, ondan sonra Mükâtebe kitabeti hâlinde hayızlı olsa veya Mecûsî câriye Mecûsî iken hayızlı olsa, ondan sonra Mükâtebe Kitabetten âciz olsa ve Mecûsî kadın İslâmı kabul etse, zikredilen o bir defa hayz, istibrâ nâmına kâfidir. Çünkü o hayz, sebebinden sonra bulunmuştur. Cimâın haram olması bir manîden dolayıdır, nitekim hayz halinde böyledir.

Bir adam kendi me'zûn kölesinden onun yanında hayz görmüş bir câriye satın alırsa yanında eğer o köleyi deyni istiğrak etmedi ise, o hayz istibrâ İçin yeter. Çünkü o câriye efendinin mülküne ve sâhibliği-ne satın alma vaktinden itibaren girmiştir. Eğer o köleyi borç (deyn) istiğrak etti ise, İmâm A'zanı* (Rh.A.) a göre, o hayz yetmez. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ) bunda ayrı görüştedir.

Ortak olan cariyeden ortağının payını satın almakla istibrâ vâcib olur. Çünkü sebeb o vakitte tamâm olmuştur. Hüküm ise

---

1[59] Bk. Mâide sûresi (5); âyet: 91.

illetin tamâmına muzâf olur.

Kaçak cariyenin geri dönmesinde ve gasb olunan cariyenin ve hizmet için kiralanan cariyenin geri verilmesinde ve rehin konulan cariyenin serbest bırakılmasında, mülkün yenilenmesi bulunmadığı için, istibrâ vâcib olmaz.

Bu istibrânın düşürülmesi için hileye, İmâm Ebu Yûsuf (Rh.A.) a göre, ruhsat verilmiştir, İmâm Muhammed (Rh.A.) ayrı görüştedir. Eğer o tuhr içinde satıcının cariyeyi cima etmediği ma'lûm olursa, fetva Ebû Yûsuf (Rh.A.) un sözü ile verilir. Eğer satıcının cariyeyi cima ettiği bilinirse, fetva İmâm Muhammed' (Rh.A.) in sözü ile verilir.

İstibrâyı düşürmenin hilesi, eğer müşterinin nikâhı altında hür kadın yoksa, o cariyeyi satın almazdan Önce tezevvüc etmektir. Nikâhı altında hür kadın var ise cariyeyi nikâh etmek caiz olmaz. Nitekim yakında Nikâh Bölümünde gelecektir.

O cariyeyi tezevvüc ettikden sonra satın almaktır. Çünkü nikâhla istibrâ vâcib olmaz. Ondan sonra zevcesini satın alsa nikâh bâtıl olur. Cima helâl olur ve istibrâ düşer.

Fetâvâyı Suğvâ'da beyan edildiğine göre : Zahîrüd'dın (Rh.A.) demiştir ki: Bazı Meşâyihin istibrâ kitabında gördüm ki, onlar cariyenin cimâ'ını müşteri için helâl kılmamıştır, ancak şu suretle ki, eğer cariyeyi tezevvüc etse ve cima etse, ondan sonra satın.alsa helâl saydı. Çünkü bu takdirde cariyeye kendinden olan iddeti beklerken mâlik, olmuştur. Ama müşteri cariyeyi cima etmezden önce satın alsa, hemen nikâh bâtıl olur. Mülk sabit olunca nikâh yoktur. Binâenaleyh sebebi tahakkuk ettiği için istibrâ vâcib olur. O da mülk-i yemin ile .cimâın helâl olmasını yeni olarak meydana çıkarmaktır.

Fetâvâ sahibi demiştir ki: Bu söylenen şey Kitâbda zikredilmemiştir. Bu dakik (ince, nâzik) ve güzel bir mes'eledir. Fetâvây-ı Suğra'mn sö-. zü burada sona erer.

Eğer müşterinin nikâhı altında hür kadın var ise bu takdirde hile, satıcı cariyesini satmazdan önce evlendirmektir. Veya müşteri cariyeyi teslim almazdan önce, kendisine itimâd edilir bir kimse ile evlendirmektir. Yani cariyeyi boşayacağına güvenilir bir kimse ile evlendirmektir. Ondan sonra müşterinin o cariyeyi satıcıdan satın alması ve sahih olmasıdır. Ondan sonra birinci kocanın o cariyeyi boşamasıdır,

İstibrâ vâcib olmaz. Çünkü müşteri başkasının nikâhlısını satın almıştır. Cinsî münâsebet de helâl olmaz. Şu halde istibrâ yoktur. Şayet koca o cariyeyi duhûlden önce boşasa müşteriye helâl olurdu. Bu takdirde mülkün yenilenmesi bulunmamıştır; Şu halde istibrâ da yoktur. . >

Veya müşterinin, o cariyeyi teslim almazdan önce güvendiği bir kimse ile evlendirmesidir, ve teslim alıp kocanın o cariyeyi boşamasıdır. Çünkü bu takdirde istibrâ kabzdan sonra vâcib olur ve cinsî münâsebet helâl olmaz. Kocanın boşamasından sonra helâl olduğu zaman, mülkün yenilenmesi yoktur. Binâenaleyh «Kocası boşar» sözü de yukarıya bağlıdır.

Bir adam şehvetle, cinsî münâsebet mukaddimelerinden birini, nî-kâhen bir araya gelmeleri caiz olmayan iki câriyesiyle yapsa - gerek o cariyeler iki kardeş olsunlar ve gerekse nikâhen bir araya gelmeleri caiz olmayan iki kadın olsunlar - o adama ikisinden biri ile cinsî münâsebet haram olmuştur ve ikisinden birini kendisine haram kılıncaya kadar cima mukaddimeleri (yani öpmek, okşamak gibi cinsî ilişkiye çağıran şeyler) de haram olur. Yani iki cariyesi olan kimse, meselâ ikisinden birini şehvetle öpse, o adamdan başka" bir kimse diğer cariyenin fercine mülk-i yemin ile veya nikâh ile mâlik oluncaya veya o adam diğerini azâd edinceye kadar, şüphesiz o adam o cariyelerin ikisinden biri ile cima edemez, ikisinden birini şehvetle öpemez ve şehvetle yapı-şamaz. Bunda asıl, Allah Teâlâ' (C.C.) nın:

«Size analarınız ve kızlarınız... h«râm kılındı.» [1][60] âyetinde olan, üzerine «iki kız kardeşi bir arada almanız.» kavlî şerifidir. Ondan sonra onların tahrîmlerinden murâd bi'1-icmâ şehveti kaza ve şehveti kazanın se-bebleri hakkında tahrîmleridir.

Erkeğin erkeği bir tek i zât ile öpmesi ve kucaklaması mekruhtur. Eğer erkeğin üzerinde gömlek veya cübbe olursa, onun öpmesi ve kucaklaması mekruh olmaz. Atâ'dan nakledildiğine göre :

İbn Abbâs' (Rh.A.) a kucaklaşmak (muânaka) dan soruldu. İbn Abbâs (R.A.) dedi ki: Muânaka edenlerin ilki Hz. İbrahim halîlu'r-Eah-mân'dır. O kucaklaşma Mekke'de vâki olmuştur. Mekke'ye Zü'1-Kameyn geldi. Ebtah denen yere ulaştığı zaman, Zü'I-Karneyn'e, bu beldede Hz. İbrahim halil ur-Rahmâu vardır, dediler. Bunun üzerine Zü'1-Karneyn; benim, içinde İbrahim halîlu'r-Kahmân olan bir beldede hayvana binmem uygun değildir, dedi. Zü'1-Karneyn atından indi ve İbrahim Aley-his-salâtu ve's-selâma yaya gitti. Hz. İbrahim Zü'1-Karneyn'e selâm verdi ve onu kucakladı ve muânaka eden kimselerin ilki oldu.

Muânakadan nehiyde ve caiz görülmesinde bir çok hadîs-i şerîf vâ-rid olmuştur. Şeyh Ebû Mansûr el-Mâturîdî (Rh.A.), ikisi arasını bulup demiştir ki: Mekruh olan rnuânaka şehvet veçhiyle olan muânakadır. İkram ve ağırlamak veçhiyle olan muânaka ise caizdir.

Şeyh İmâm Şemsü'd-Dîn es-Serahsî (Rh.A.) ve Müteahhirînden bazısı teberrük için âlimin veya ehl-i takvanın elini Öpmeye izin vermişlerdir. [2][61]

Eğer erkeğin üzerinde gömlek veya cübbe olursa, onun Öpmesi ve kucaklaması, takolaşmasi (musâfanası) gibidir. Çünkü tokalaşmak mekruh değildir. Zira Enes İbra Mâlik' (R.A.) dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Biz ResûlüUah' (S.A.V.) e,'«Bizim bazılarımızın bazılarımız için eğilmesi caiz midir?» dedik, ResûlüUah, «Hayır!» buyurdu. «Bazımızın bazımızi kucaklaması caiz midir?» dedik. Resûlüllah, «Hayır!» buyurdu. Yine; «Bazımızın bazımızla tokalaşması caiz midir?» dedik ResûlüUah, «Evet!» buyurdu.

Hâlis azirenin satılması mekruhtur. Azire, insan tersidir. Sahih kavilde toprak ile veya azireye gâlib kül ile karıştırılmış olduğu halde, hayvan tersinin satılması gibi, satılması sahîh olur. Nitekim sahih kavle göre, hayvan tersinin satılması sahilidir. Azirenin karıştırılmış ola-myle faydalanmak sahîh kavilde caizdir. Hidâye'de âahî böyledir. Zey-laî (Rh.A.) demiştir ki: «Sahîh olan, İmâm A'zanV (Rh.A.) a göre, hâlis insan tersi ile faydalanmak caizdir.»

---

[1][60] Bk. Nisa sûresi (4); âyet: 23

[2][61] Mübarek bir zatın elini öpmeğe «tebiyye Öpmesi» denilir.(Büyük İslâm İlmihali, Ömer Nasûhî Bilmen)
Mü'minler birbirleriyle karşılaşınca selâmlaşınlar ve musahafa ederler. Bu sünnettir. Gayri" müslimlere selâm vermek mekruhtur. Onlar selâm verirlerse «ve aleyküm» denilir. (İslâm ilmihali. A. Fikri Yavuz)

Alacaklı olan Müslümanın borçlu olan kâfirin şarap parasından borcu alması caizdir. Müslüman bunun aksinedir. Yani bir Müslüma-nın bir kâfirden alacağı olsa, borçlu olan kâfirin şarabı satması ve alacaklı Müslümanın o parayı borcu için alması caizdir. Eğer şarabı satan borçlu, Müslüman olsa, o şarap parasının borç için alınması caiz olmaz. Çünkü şarabın satışı bâtıldır. Parası Müslifmana haramdır:

Mushaf-ı şerifin süslenmesi caizdir. [1][62] Çünkü bunda Mushafa ta'zîm vardır. Aşrlenmesi ve noktalanması da caizdir. Çünkü kırâetler ve âyetler tevkifidir. Onda reye yol yoktur. Şu halde aşrlenmesi ile âyet hıfz olunur ve nokta ile i'râb.hıfz olunur. Çünkü Kür'ân'ı ezberlenmemiş olan Acemî onu ancak nokta ile okuyabilir. İbn Mes'ud' (R.A.) dan, Resûlüllah (S.A.V.) in «Kur'ân'ı tecrîd ediniz.» dediği rivayet edilmiştir. Bu onların zamân-ı şeriflerinde idi. Çünkü onlar Resûlüllah' (S.A.V.) dan, ona indirildiği biçimde naklederlerdi. Okumak onlara kolay idi. Onlar noktalan i'râb hıfzına ve_ ta'şîri âyetlerin ezberlenmesini bozacağını sanırlardı. Bizim zamanımızda olan Acemî (yani Arab olmayan kimse) ise onlar gibi değildir. Şu halde noktalamak ve aşirlemek güzel bulunup beğenilir. Bun-clan dolayı sûre adlarını ve âyetlerin sayısını yazmakta mahzur yoktur. Her ne kadar sonradan ortaya çıkmış ise de güzel bulunup beğenilmiştir ve nice şey vardır ki zaman ve mekânın değişmesiyle değişir. Nitekim İmâm Temurtâşî (Rh.A.) de böyle demiştir.

Zimmînin mescide girmesi caizdir. [2][63] Mekruh değildir. İmâm Mâlik (Rh.A.) ve İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre, mekruhtur. Hasta olan zimmînin ziyaretine gitmek de caizdir.

Hayvanların hayalarını çıkarmak, eşeği kısrağa çekmek ve hastaya şırınga (hukne) yapmak, câriye, ümmü veled ve mükâtebem'n mah-remsiz yolculuk yapması caizdir. Çünkü bunları bineğe bindirirken uzuvlarını tutmak, mahremi tutmak ve dokunmak gibidir. Kâfi'de denmiştir ki: Bu mesele Sahabe zamanında ehl-i salâh çok olduğu için caiz olmuştu.. Bizim zamanımızâa ise ehl-i fesâd çok olduğu için caiz değildir. Nih.âye'de de Şeyhu'l-İslâm' (Rh.A.) a nisbetle böyle zikredilmiştir.

Amcanın, kardeşin, ananın ve sokakta bulunan ma'sûmun mü-rebbîsinin, himayelerinde olan çocuk için, o çocuğa lâzım olan şeyi satın ahvermesi caizdir. Bunun aslı şudur: Küçük çocuk için olan tasarruflar üç çeşittir.

Birinci çeşit, sırf faydadır. Elinde küçük çocuk olan kimse, o küçüğü o hâlis faydaya mâlik kılar. Gerekse o kimse, küçüğün velîsi olsun, gerekse olmasın. Meselâ hibe ve sadakanın kabulü gibi. Eğer küçük çocuk mümeyyiz olursa bizzat kendisi mâlik olur.

İkinci çeşit, sırf zarardır. I'tâk ve talâk gibi. Küçük çocuk ve onun elinde olduğu kimse o talâk ve itâka mâlik olmaz.

Üçüncü çeşit, fayda île zarar arasında mütereddiddir. Tefecilik (is-tirbâh) için satmak ve kira gibi ki buna ancak küçük çocuğun babası ve dedesi mâlik olur ve onların vasileri mâlik olur. Her ne kadar o küçük çocuk babasının ve dedesinin ellerinde değil ise de. Çünkü o çocuğa velî olmaları, hükmüyle mutasarrıftırlar. Küçük çocuğun kendi ellerinde olması şart kılınmamıştır. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Küçük çocuk için süt ana kiralamak birinci çeşittendir. Bunda dördüncü bir çeşit daha vardır ki nikâh etmektir. Nikâh etmek asabe-nin hepsinden ve asabe olmadığı vakitte zevü-erhâmdan caiz olur. Nikâh bölümünde inşâallâh açıklaması gelecektir,

O küçük çocuğu yalnız anasının, başkasına kiralaması caizdir. Zikredilen kimseler bu kiralamaya mâlik olamazlar. Çünkü ana onu istihdam etmekle karşılıksız (bedelsiz) onun menfaatlerini yok etmeye mâlik olur. Bu mesele el-Câmiu's-Sağîr'in rivayetidir. Tahâvî şerhinde denmiştir ki: Küçük çocuğun malında velilik babanındır ve babanın vasisinindir. Ondan sonra vasînjft vasisinindir. İmdi eğer baba vefat etse ve bir kimseyi vasî eylemese velayet dedesintndir. Ondan sonra o vasinin vasisinindir. Eğer bunlardan biri yoksa velayet kâdînindir ve kâdînin ta'yîn ettiği kimsenindir. Bu zikredilen velîlerin hepsi için küçük oğlan ve kızın malında ma'rûf ile ticâret velayetleri vardır. Onların, nefs ve malın hepsinde kiraya vermek velayeti vardır. Onların menkûlât ve akârattaki satışları ve kiraya vermeleri kıymetinin misli ile olursa veya insanların aldana geldikleri miktarın benzerî kıymetinden daha az olursa caiz olur. Eğer çok aldanma ile olursa caiz olmaz ve küçük çocuğun idrâkinden sonra icazet üzere tevakkuf olunmaz. Çünkü bu bir akddir ki onun için icazet veren yoktur. Zikredilen kimselerin ' küçük çocuk için kiralamaları ve satın almaları da böyledir. Eğer ma'-rûf miktar üzere olursa velîler için geçerli olur. Küçük oğlan ve kıza olmaz. Eğer küçük oğlan ve kız kira müddetinde, müddet bitmezden önce idrâk ederse hüküm böyledir. Eğer kiraya vermek nefs üzere olursa o küçük çocuk için muhayyerlik vardır. Dilerse icâreyi iptal eder, dilerse hoş görür ve eğer icâre, emlâki üzere olursa o küçük çocuk için muhayyerlik yoktur.

Muhit sahibi Fevâid'inde : Şayet baba veya dede veya kâdî küçük çocuğu işlerden bir işde icar eyleseler, bu icar ancak ecr-i misi ile olursa caiz olur, denilmiştir. Hattâ onlardan biri o küçük çocuğu ecr-i mislinden daha az ile kiraya verse caiz olmaz. Sahih olan kavi şudur ki daha az ücret ile de olsa icâre caiz olur.

Şemsu'l-Eimme (Rh.A.), «Vekâlet Bölümü» nde şöyle demiştir: Baba küçük çocuğunu ödünç verebilir. Küçük çocuğun malını ödünç veremez. Yine demiştir ki: Bunun yorumu; şayet bu ödünç verme zanaat öğrenmek için olursa, onu ustaya verir ve o küçük çocuk ustasına hizmet eder. Fakat bunun aksi olursa caiz olmaz, El-Fusûl el-İmâdiyye'-de böyle zikredilmiştir.

---

[1][62] Mushaf-i şerifi ta'zîm için öpmek de caizdir. Buna «Diyanet Öpmesi» denir.

Bîr Kur'ân-ı Kerîm, okunamayacak bir hâle gelince temiz bir bez içine konup ayak basılmayacak bir mahalle defnedİlm'elidir. Bu Kur'ân-ı Kerîm'e ihanet değil, bir İkramdır. Malıaza tam üzerine toprak atılmaması için orada bir lâhd veya tahtalardan bir tavan yapılmalıdır. Bu gibi mushafları yakmak caiz değildir.

Okunamayacak. bir hâle gelmiş şâir dîni kitaplar ise defnedilebüir, akar suya bırakılabilir ve hem de içindeki mukaddes isimler silindikten sonra yakılabilir. Bu gibi kİ-tap kâğıtlarına bir şey sarmak, dîne, ilime karşı hıyaneti dolayısıyla anlatmak olacağından caiz değildir.

(Büyük İslâm İlmihali. Ö. Nasûhî Bilmen)

[2][63] Mabetlere karşı hürmette bulunmak da bir vecibedir. Bir camii şerife, bir mescide hürmetle girilir; içinde tâzîmkârane bir vaziyette oturulur, laubali hareketlerden, lüzumsuz sözlerden kaçınılır.

Mesddlere abdestli olarak girilir. Bir mescide girerken evvelâ sağ ayağı atarak . girmeli ve derhal Resûl-ü Ekrem (S.A.V.) Efendimize salât-ü selâmda bulunmalı; «Allahümmeftah aleyna ebvabe rahmetike» diye duâ etmeli; dışarı çıkarken de önce sol ayağı dışarı atmalı, «AUahümmef'tah aleyna ebvabe fadlike.» diye duada bulunmalıdır.

Mescidleri pis, kötü kokulu şeylerden korumak da bir vecîbedir. Hâsılı; mescidlere gerekli hürmeti göstermek vâcib, aksi' ise İslâm âdabına muhaliftir,

(Büyük İslâm ilmihali. Ö. Nasûhî Bilmen)

Sıkılmış üzüm şırasını, şarab yapan kimseye satmak caizdir. Çünkü ma'siyet ayniyle kâim olmaz. Belki değişmesinden sonra olur. Ehl-i fitneye silâh satmak bunun aksinedir. Nitekim daha önce geçti.

Zimmînin şarabını ücretle götürmek caiz ölür. İmâmeyn (Rh.Aley-himâ) aksi görüştedir.

Kentlerde ve köylerimizde Meçûsîye, Beyt-i nâr (ateş-gede); Yahû-dî ve Nasârâya Havra ve Kilise edinmeleri için ev kiraya vermek câîz değildir.

Musannif «köylerimizde» demiştir, çünkü İmâm A'zam' (Rh.A.) in, zikredilen şeyi çevre yerlerde (sevâdda) caiz gördüğü nakledilmiştir. Fukahâ demişlerdir ki: İmâm A'zam' (Rh.A.) m sevâd ile muradı Küfe çevresi (sevâdı) dir. Çünkü halkının çoğu ehl-i zimmettir. Fakat bizim ülkemizin çevresinde İslâm alâmetleri zahirdir. Şehir gibi orada da oturamazlar. Sahîh olan söz de budur. Kâfî'de böyle zikredilmiştir.

Mekke-i Mükerreme'nin evlerinin binasını satmak bi'l-icmâ caizdir.

Çünkü Mekke'nin evleri bina edenin mülküdür. Görülmezini ki, bir kimse vakî arazîsi üzerine bina yapsa satılması caiz olur. İmdi Mekke-i Mükerreme'nin evleri de böyledir.

Mekke'nin arazîsinin satılmasında ihtilâf edilmiştir. Ebû Yûsuf ve Muhammed (Rh.Âleyhimâ), arazînin satılmasına cevaz vermişlerdir. Bu söz İmâm A'zam' (Rh.A.) dan iki rivayetin biridir.

Kölenin kaçmaması ve karşı gelmemesi için ayağına bukağı takmak caizdir. Boğazına halka ve zincir takmak caiz değildir. Çünkü bu zâlimlerin âdetidir.

Künye adlı kitabda denmiştir ki: Boğazına bukağı koymak yani kölenin boğazına demir halka takmakda - zamanımızda çok kere kaçtıkları için - özellikle Hintlilerde mahzur yoktur.

Kölenin tacir olduğu halde hedîyyesini kabul ve da'vetine icabet ve hayvanını ödünç almak caiz olmuştur. Kıyâsen hepsi caiz olmamak idi. Çüntfü hediyye teberrudur. Köle ise teberru ehli değildir. Lâkin is-tihsânen, zaruret için az bir şeyde cevaz verilmiştir. Çünkü o köle o az bir teberrudan. kurtulamaz. Meselâ ziyafet gibi ki, ona yol hazırlığı yapan kimseler gelip toplanırlar ve nice âmillerin kalblerini çeker. İmdi bunlar ticâretin zarûretlerindendir. Bir kimse bir şeye mâlik olsa, ~ o şeyin zarûrâtından olana da mâlik olur.

Köleye elbise giydirmek, altın ve gümüş hedîyye etmek, zaruret bulunmadığı için mekruh olmuştur.

Hadım kullanmak da mekruhtur. Zira onda insanları hadım istihdamına teşvik vardır. Çünkü hadımın kadınlar arasına karışması uygun görülmez.

Bakkaldan dilediği şeyi almak için bakkala borç para vermek mekruhtur. Çünkü bu borç (ödünç) menfaat çeken borçtur. Halbuki bu yasak edilmiştir. Uygun olan şudur ki-: Bakkala bir miktar para emânet koyup dilediği şeyi parça parça bakkaldan almaktır. Çünkü bu borç değildir. Hattâ kaybedilse veya yitirilse, bakkaldan bir şey alamaz.

Satranç ve tavla île oynamak ve her oyun, yani nefsin arzu ettiği oyunlar mekruhtur. Çünkü îtesûiüllah (S.A.V.) :

«Âdem oğlunun her oyunu haramdır. Ancak üç oyun haranı değildir : Karısı üe oynaşmak, atını ta'lîm etmek ve yayı Âle ok atışmak.»

buyurmuştur.

İmâm Şafiî (Rh.A.), kumarsız ve vâcib olan şeylerin korunup gözetilmesini bozmaksızın, satranç İle oynamayı mubah görmüştür Çünkü satrançta aklı keskinleştirmek vardır. Bunun üzerine hüccet bizim rivayet ettiğimiz hadîs-i şeriftir.

Ok atyp yarışmakda, at ve deve yarışı yapmakda mahzur yoktur.

Eğer ikisinden biri diğerine,* sen beni geçersen sana şu kadar şey veririm ve eğer ben seni geçersem benim için bir şey lâzım değildir, demekle bir taraftan mal şart kılındı ise mahzur yoktur. Çünkü Resûlül-lah (S.A.V.) :

«Yarışma ancak devede olur veya ok atmada olur veya atta olur.»

buyurmuştur.

İkisinden biri diğerine; «Eğer senin atın geçerse ben sana şu kadar vereyim ve eğer benimki geçerse sen bana bu kadar şey ver» demekle yarışma haramdır.

Ancak o ikiye üçüncü bir kimse katılıp bu ikisi ona; «Eğer sen bizim ikimizi geçersen malın ikisi de senin olsun ve eğer biz seni geçersek senin bize bir şey vermen gerekmez.» demekle haram olmaz. Lâkin o ikisinden hangisini geçerse şart kılınan malı o alır. Keza Fıkıh okumak için bahse girişmek de böyledir. Hangisi doğruyu bilirse malın ona verileceği şart kılınırsa sahilidir. Eğer malı ikisinden her biri için şart kılarlarsa, yarışmada caiz olmadığı gibi, burada da caiz olmaz.

Dua eden kimsenin:

«Senden arşının şeref kürsîsi hakkına istiyorum.»

demesi mekruhtur. (Ma'kad) lâfzı iki ibare ile rivayet edilir: Birinci rivayet (Akd) dan (ma'kad) şeklinde ve ikinci rivayet (Kuûd) dandır. Ma'nâsı, Allah Teâlâ (C.C.) üzerine muhal olduğu için, ikinci rivayetin kerahetinde şüphe yoktur. Yine böylece birinci rivayet de mekruhtur. Çünkü o Allah Teâlâ' (C.C.) nın izzetinin arşa müteallik olduğu vehmini verir. Halbuki arş hadîstir. (Sonradan meydana gelmedir.) Buna göre arşa müteallik olan da bizzarûre hadîs olur. Allah Teâlâ' (C.C.) nın izzeti ise kadîmdir. Ondan ezelen ve ebeden ayrılmaz. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) : «Bu duada mahzur yoktur.» demiştir. Fakîh Ebu'l-Leys (Rh.A.) de: Mahzur Qlmamayı tercih etmiştir. Çünkü rivayet edilmiştir ki:

«Allahım ben Senden arşının şeref noktası, kitabının rahmetinin sonu, yüce kudretin ve tam kelimelerin hakkı için istiyorum.» duası, Resûlüllah' (S.A.V.) in duasından idi. Belki bu iki duanın caiz olmasındaki sır, izzeti arşı sıfat kılmak caiz olmasıdır. Çünkü arş, Kur'ân'da mecd ile ve kerem ile mevsûftur. Keza izzet Ue de mevsûftur. Bir kimseye gizli değildir ki şüphesiz, her ne kadar Allah Teâlâ (C.C.) arşdan müstağni ise de, o heybet ve keraâl-i kudret yeridir.

Yine duâ eden kimsenin «Fülânm hakkı için» demesi mekruhtur.

Keza, Peygamberlerin hakkı için veya Velîlerin veya Resullerin hakkı için veya Beyt'in ve Meş'ar-ı Haram hakkı için demesi mek-rûhtur.Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) üzerinde halk için hak yoktur. Allah Teâlâ (C.C.) dilediği kimseyi, üzerine vâcib olmaksızın rahmetine muh-tas kılar.

Eğer bir adam başkasına «Allah hakkı için veya Allah için şöyle yapasın» dese, her ne kadar o şeyi yapmak evlâ ise de, o şeyi yapmak şer'an onun üzerine vâcib olmaz.

Bir şehirde olan insanın ve hayvanın azığını alıp o şehrin halkına zarar yerecek kadar habsetmek mekrûtftur. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.):

«Alıp getiren (câlib) merzûktur ve muhtekir (karaborsacı) mel'" undur.» buyurmuştur. Çünkü o azıkda kamunun hakkı vardır ve o azığı satmakdan kaçınmakda da o belde halkının haklarını ibtâl olduğu için ihtikâr mekruh olmuştur. Şu halde kâdînin, o muhtekirin kendisinin ve .ehlinin azığından fazlasını satması için emir vermesi vâcib olur. Eğer satmazsa kâdî o muhtekiri cezalandırır. Sahih kavi şudur ki, eğer satmakdan kaçınırsa, kâdî onu - İmamların ittifakı üzere - satar.

O azığı hapsetmenin müddeti kırk gündür. Bazısı «Bir aydır» demistir. Bu müddet muhtekirin dünyâda cezalandırılmış olması hakkındadır. Lâkin müddet her ne kadar az olsa da günahkâr olur.

Kendi arazîsinin ürününü ve başka kentten kendisinin getirdiği ürünü satması ihtikâr değildir. Çünkü bu kendisinin hâlis hakkıdır.

Ona kamu hakkı tealluk etmez.

Kâdî fiat koyma/, ancak eğer satıcılar maiın kıymetinden çok fazla aşırı fiatla satarlarsa, ehl-i reye (Bilirkişi) danışarak fiat koyar.

Güvercin kuşlarını tutup alıkoymak, eğer insanlara zarar verirse mekruhtur. Bunu Kâdîhân (Rh.A.) zikretmiştir. El-Künye'de zikredilmiştir ki: Bir kimsenin mülkünde güvercinleri olup dam üzerine çıkar, Müslümanların gizli hallerine muttali' olduğu halde o güvercinleri uçursa ve bu güvercinleri uçurmakla insanların camlarını kırarsa, o kimse cezalanır ve şiddetle menedilir. Eğer bu işi bırakmazsa, o güvercinleri muhtesib (kolcu) keser.

Müslüman olan kimseye, tırnaklarını Cuma günü kesmek müste-habdir. Kâdîhân (Rh.A.) der ki: Bir adam tırnaklarını kesmek ve başının tıraşı için Cum'a gününü vakit ta'yîn etse, Fukahâ demişlerdir ki; O kimse tırnaklarını kesmeyi ve traş olmayı Cuma'dan başka günde caiz görüp, o güne aşırı bir geciktirme ile ertelese mekruh olur. Çünkü tırnakları uzun olan kimsenin rızkı dar olur. Eğer haddi tecâvüz etmeyip Cumayx seçmekle teberrüken ertelerse müstehab olur. Çünkü Hz. Âise (R.Anhâ) Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) in şöyle dediğini rivayet etmiştir :

«Bir kimse tırnaklarını Cuma günü keserse, Allah Teâlâ o kim-şeyi diğer Cumaya kadar ve Cumadan da üç gün fazla belâdan emîn kılar.»

Bir Müslüman, her haftada bir kere etek traşi olup ve bedenini yıkanmakla temizlenmesi müstehabdır. El-Kunye'de denmiştir ki: Ef-dal olan, her haftada tırnaklanın'kesip ve bıyığım kırkıp ve bedenini yıkamakla temizlenmektir. Eğer her haftada yapamazsa on beş günde bir kere yapmak gerekir. Kırk günden sonra terkinde özr olmaz. Şu halde efdal olan, her haftada ve ortası onbeş gündedir. En, uzağı kırk gündedir. Kırk günden fazlasında özür olmaz. Vaîde (azab tehdidine) müstehak olur. [64]

Muhît'de zikredilmiştir ki : -Ömer 1). el-Hattâb (R.A.) hazretleri:

Eğer düşman arazîsinde tırnaklarınızı uzatırsanız, şüphesiz uzun tırnaklar silâhtır, diye yazmış. Her ne kadar tırnakları kesmek temizlik-den ise de, mücâhidin dâr-ı harbde tırnak uzatması mendûbdur. Çünkü eğer mücâhidin elinden silâh düşerse ve ona düşman yakın olursa, bazan mücâhid tırnakları ile düşmanı savmaya kadir olur. Tırnakları dâr-ı harbde uzatmak, bıyığı kırkmamanın benzeridir, ki sünnettir ve gâzî hakkında dâr-ı harbde uzatması, düşmanın gözüne çok heybetli görünmek için mendûbdur.

Bîr adam namaz ilmini veya ibâdetlerle ilgili olan şeyleri insanlara öğretmek için öğrense ve diğer bir adam da onlar ile amel etmek için Öğrense, birinci adam ikinciden efdaldir. Çünkü halka öğretmenin faydası daha çoktur. Haberlerde vârid olmuştur: Bir saat ilim müzâkeresi bir geceyi (nafile ibâdetle) ıhyâ etmekten efdaldir. Fetâvây* Kâdîhân'-da böyle zikredilmiştir. Yine adı geçen Fetâvâ'da denmiştir ki: Bîr adam ana - babasının izni olmadan ilim öğrenmeye çıksa bunda mahzur yoktur. O kimse ana - babasına âsî olmuş olmaz. Bazıları demiştir ki: Ana - babasının izni olmadan ilim Öğrenmeye çıkması sakallı adam olursadır. Eğer tüysüz genç olursa, çıkmaktan menedilmesi gerekir. Kâdıhân* (Rh.A.) in ilim ile muradı şer'î ilimdir ve şeriatta kendisiyle faydalanılan ilimdir. İlm-i kelâm ve ,onun benzeri değildir. Nitekim İmâm Şafiî (Rh.A.) : «Allah Teâlâ' (C.C.) nın bir kulunu kebâirin en büyüğüne atması, ilm-i kelâma atmasından hayırlıdır» demiştir. On-larım zamanında kullanılan ilm~i kelâmın hâli böyle olduysa, felâsife-nin hezeyanları ile karışık, yaldızlı, boş ve faydasız şeylerin arasında viran olan kelâmı ne sanırsın!

Yine Kâdîhân (Rh.A.) demiştir, kî: Bir adam, fülân kimsenin kötülük (münker) işlediğini bilse, bu hâli onun babasına yazıp bildirse caiz midir? Fukahâ demişlerdir ki: Eğer babasına yazılsa, babası o kimseyi o münkerden menedeceği ve men'ine kadir olacağı bilinirse, onun için babasına yazılsa helâl olur. Eğer babasının menetmeye kadir olduğu bilinmezse, ikisi arasında düşmanlık vâki olmasın diye, yazmak caiz değildir. Yine iki adam arasında ve sultân ile tabası ve hizmetçileri arasında da böyledir. Emr bi'l-ma'rûf ancak, eğer onların ada-ını dinleyecekleri bilinirse vâcib olur.

Şayet bir adam oruç tutar, namaz kılar da eliyle ve diliyle de halka zarar verirse, onun kötülüğünü söylemek gıybet olmaz. Eğer onun azarlanması ve menedilmesi için Sultâna ihbar edilse, ihbar eden günahkâr olmaz. Bir adam bir Müslüman kardeşinin kötülüklerini, Önem vererek ansa bu gıybet olmaz. Ancak öfke ile anıp sövmeyi murâd ederse gıybet olur.

Hafiz'EbüTLeys' (Rh.A.) den şöyle dediği hikâye edilmiştir: Ben uç şeyin hakkında fetva verir idim, onlardan döndüm. Birincisi şudur: «Muallimin Kur'ân öğretmek üzere ücret alması helâl olmaz.» İkincisi; «Âlim olan kimsenin sultânın yanına girmesi uygun olmaz.» Üçüncüsü de, «Köy halkı ona bir şeyler toplamaya kalkıştıkları için, âlim olan kimsenin köylere çıkıp gezmesi ve onlara hatırlatması uygun değildir» diye fetva verir idim. Bu üç fetvanın hepsinden döndüm, demiştir. Akrabayı ziyaret (sıla-ı rahm), gerekse bir selâmla ve tahiyyâtla ve hediyye ile de olsa, vâcibdir. Bir kimsenin

---

[64] Kol altındaki ve kasıklardaki tüyleri yolmak veya tıraş etmek müstehabtır. Bunları kırk gün kadar hâli üzere bırakmak tahrîmen mekrûhdur.

Erkeklerin veya kadınların temizlenmek için kendilerine mahsûs hamamlara gitmelerinde bir beis yoktur. Elverir ki avret mahallerini örtsünler.

Erkeklerin ve kadınların kendi aralarında peştemal' tutmiyarak açık bîr hâlde yıkanmaları haramdır. Hattâ, bir kimse yalnız başına yıkanırken bile peştemal tutmalıdır. Edebe muvafık olan da budur. Tenhâ bir mahalde peştemalı sıkmak veya temizlik yapmak için az bir müddet peştemalsız durmak caiz olabilir.

Hamamda vücûdun baştan göbeğe ve dizlerden topuklara kadar olan kısmını del-lake oğdurmakta bir beîs yoktur. Fakat bazı zevale göre; bir zaruret bulunmadıkça mekruhtur. Göbek İle dizler arasındaki kısmı oğdurmak. ise caiz görülmez. (Büyük İslâm İlmihali. Ö. Nasûhî Bilmen)

akrabasına yakınlık göstermedi onlara ihsan edip lütufla muamele etmesi ve onlar ile oturup konuşması ve yakınlarını, günden güne ziyaret etmesi vâcibdir. Çünkü baları ziyaret, ülfet ve sevgiyi artırır. Belki akrabasını her Cuma veya ayda bir ziyaret eder. Her kabile ve aşiret kendilerinden başka kimse üzerine hak izhâr etmekte, yardımlaşıp ve azıklaşmada bîr tek el gibi olur ve bazısı bazısının hacetini reddetmez. Çünkü reddetmek insanlar arasında ilgi ve ilişkiyi keser.
Hadîs-i şerîde vârıd olmuştur ki: «Akrabayı ziyaret (sıla-ı rahm) ömrü uzatır.» Diğer bir hadîsde, «Akraba ile ilgiyi kesen kavm üzerine melâike inmez.» Bazı hadîslerde de vârid olmuştur ki: «Şüphesiz Allah Teâlâ (C.C.) hazretleri rahmini sıla eden kimseye sıla eder ve rahmini (yani akraba ile ilgisini) kesen kimseden de ilgisini keser.» AUahu a'lem. 1[65]

Küfür Sayılan Ve Sayılmayan Şeyler Hakkında Bir Fasıl

Zahire'de şöyle denmiştir : îmânın 2[66] sıfatını insanlara öğretmek, ehl-i sünnet ve cemâatin özelliklerini açıklamak en önemli işlerdendir. Eski bilginlerin (Allah onlara rahmet eylesin) bu konuda tasnifleri vardır. İmânın sıfatının özeti: Allah Teâlâ' (C.C.) nın bana emrettiği şeyi ben kabul ettim, bana yasak ettiği şeyden de kaçındım demektir. Şayet bir kimse bu söze kalbiyle inanıp Ve dili ile de ikrar ederse onun îmânı sahih olur ve mü'm in olur. Hepsine inanmış olur.
Yine Zahîre'de denmiştir ki: Şayet bir adanı: «Benim îmânım sa~ hîh midir, yoksa değil midir bilmiyorum?» dese, hatâ etmiş olur. Ancak, eğer o şüpheyi gidermeyi murâd ederse hatâ etmez, «İyi ve güzel bir şey için, ben bilmem bu şeye bir kimse rağbet eder mi, yoksa etmez mi?» diyen kimse gibi.
Bir kimse îmânından şüphe etse ve «Ben mü'minim inşâallâhu Teâlâ» dese, kâfirdir. Ancak, eğer te'vîL edip; «Dünyâdan mü'min olduğum halde çıkarmıyım, bilmiyorum?» dese bu takdirde küfür olmaz.
Muhilde denmiştir ki: Bir kimse, küfür olduğunu bilmekle beraber, küfür olan lafzı söylese, eğer inanaraktan telaffuz etti ise, kâfir olur. Eğer inanmadan veya o lafzın küfür olduğunu bümeyip söyledi ise ve fakat lafzı kendi isteği ile söyledi ise, Âmme-i Ulemâya göre, kâfir olur. Bilgisizlik (cehl) ile özürlü olmaz. Eğer o lafzı telaffuzu kasd etmeyip bir başka lafız söylemek isterken dilinden küfür olan lafız çıktıysa, meselâ eğer, «Hak şudur ki, Sen Allah'sın ve biz Sen'in kullarınız» demek isterken dilinden bu sözün aksi çıksa, kâfir olmaz.
el-Ecnâs'da, İmâm Muhammed' (Rh.A.) den nassan şöyle rivayet edilmiştir: Bir kimse «Yedim» demek isteyip «Küfrettim» dese, o kimse kâfir olmaz. Fukahâ demişlerdir ki:-Bu söz onunla Allah Teâlâ (C.C.) arasındaki niyyet üzere mahmuldür. Fakat kâdî onu tasdîk etmez.
Bîr kimse küfrü içinde gizler yahut da kâfir olmak isterse o kimse kâfirdir. Bir kimse kendi isteyerek diliyle küfür etse, halbuki kalbi îmân ile mutmain olsa kâfir olur. Kalbindeki ona fayda vermez. Çünkü kâfir, sözüyle bilinir. Şayet kâfir olduğunu söylerse, bizim nezdi-mizde de Allah Teâlâ (C.C.) nezdinde de kâfir olur. Muhît'te böyle zikredilmiştir.
Siyeru'l-Ecnâs'da şöyle denmiştir : Bir kimse başkasına küfr ile emretmek için azmetse, azmetmesiyle kâfir olur. Bir kimse kelime-i küfrü söylese ve bir başka kimse de ona gülse, gülen kimse kâfir olur. Ancak, eğer o başkasının gülmesi güldürücü söz olmakla zarurî olursa, bu takdirde gülen kâfir olmaz. Şayet bir kimse kelime-i küfrü ko-nuşsa ve bir topluluk da o konuşanın sözünü kabul etse, o topluluğun hepsi kâfir olur.
Kendi nefsinin küfrüne rızâ ittifakla küfürdür. Fakat başkasının küfrüne rızâda ihtilâf edilmiştir. Şeyhu'l-İslâm IJâher-zâde (Rh.A.) Siyer şerhinde zikretmiştir ki: Başkasının küfrüne rızâ - ancak küfre icazet verir veya onu beğenirse - küfür olur. Amma böyle değil de ve tabi-atiyle şerir ve eziyet veren kimsenin küfr üzere ölmesini veya öldürülmesini, hatta Allah Teâlâ (C.C.) ondan intikam alsın diye severse, bu takdirde küfür olmaz .
Bir kimse Allah Teâlâ' (C.C.) nın :
«Rabbimiz! Mallarını yok et, kalblerini sık; çünkü onlar inanmazlar..» 3[67] kavli şerifini iyice düşünse, bizim iddia ettiğimiz şeyin doğruluğunu anlar. Bu kıyâs üzere, şayet bir kimse bir zâlime beddua edip : «Allah Teâlâ seni küfür üzere öldürsün ve Allah senden îmânı alsın» dese ve bunun benzeri söz ile beddua etse; o kimse o zâlimin zulmü ve halka ezası Ü2ere Allah Teâlâ* (C.C.) nıı ona intikamını murâd eylese, bu beddua onu yapan kimseye zarar vermez.
Zahire sahibi demiştir ki: İmâm Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den edilen rivayetten Öğrendik ki; başkasının küfrüne rızâ küfürdür.
Yine bir kimsenin hatırına küfür icâb eden şeyler gelse, eğer bun-iarı kötü görerek söylerse, bunlar ona zarar vermez. Bu hâlis îmândır.
Bh kimse helâlin haram olduğuna veya haramın helâl olduğuna inansa kâfir olur. Eğer helâl olduğuna inandığı şey haram liaynihî (kendiliğinden) ise kâfir olur. Eğer haram ligayrihî (hafâmhğı başkasından) ise, her ne kadar helâl olduğuna inansa da kâfir olmaz. Ancak o şeyin harâmlığı kesin delîl ile sabit olursa kâfir olur. Eğer o şeyin harâmlığı bir kimsenin ihtiyariyle olursa kâfir olmaz. Şüphesiz bu konuda söz «Fetâvâ» da yeteri kadar söylenmiştir. Talibe gereken ona müracaat etmektir.
Müslümana yaraşan, sabahta ve akşamda şu duaya sarılmaktır. Çünkü bu duâ küfürden korunmaya sebebdir. Bu dua Peygamberimiz' (S.A.V.) in duâsıdır:
«Allahümme innî eûzü bike min en üşrike bike şey'en ve ene a'le-mü vestağfiruke limâ lâ a'lemü inneke ente allâmü'l

---

1[65] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 77-92.
2[66] îmân, lûgatta; bir şeye inanmak, bir şeyi tasdik etmek «bu şey böyledir, şöyledir» diye hüküm vermektir.
istilanda: Allah Teâlâ' (C.C.) nin dînîni kalb ile kabul etmek, yâni; Resûlüllah (S.A.V.) m bildirdiği şeyleri kat'î surette kalben tasdik eylemek» dir. îmân, asıl bu tasdikten ibarettir: Fakat, böyle inanılıp kalb ile samimî surette tasdik edilen şeyleri, bir manî yok ise dil ile ikrar etmek, bunlar hakkında şahadette bulunmak da lâzımdır.3
İslâm dîninde; «Allah Teâlâ' (C.C.) ya, Meleklere» Kitaplara, Peygamberlere, âhiret gününe, kaza ve kadere» îmân etmek birer esastır. Bunları bilip tasdik etmek îmânın başlıca şartlandır. Bu cihetledir ki; «îmânm şartları altıdır» denir. Bunlar tasdik edilmedikçe îmân tahakkuk etmez. Böyle zarûriyyâtı dîniyye'den olan herhangi bîr şeyi inkâr etmek ise - Allah korusun - insanı derhal dinden mahrum bırakır. Biz bu husustaki İmânımızı «Amentü billahi...» kavli şerifini okumakla daima izhar ve isbat etmiş oluyoruz.
(Büyük islâm İlmihali. Ö. Nasûhî Bilmen)
3[67] Bfc. Yûnus Sûresi (10), âyet:

guyûb.» «Allah'ım, şüphesiz ben, bildiğim halde, Sana bir şeyi ortak koş-makdan Sana sığınır ve bilmediğim şey için Sen'den afv dilerim. Şüphesiz Sen gaybları hakkıyle bilensin.»

Sonra bir meselede küfrü gerektiren sebebler olsa ve onu meneden tek bir sebeb bulunsa, âlim o meneden sebebe meyi eder. O sebebleri tek sebebe tercih etmez. Çünkü tercih delillerin çokluğu ile olmaz. Bir de şu ihtimâl için ki, konuşan kimse küfrü gerektirmeyen .sebeb murâd eylemiş olabilir. Sonra Kâdîhân'ın Fetâvâ'sında yazılmış olan meselelerdendir ki; Ye's hâlinde tövbesi makbuldür. Yâni ümidini kesmiş kimsenin Ye's îmânı makbul değildir. Çünkü kâfir yabancı (ecnebi) dir. İptidâen Allah Teâlâ' (C.C.) yi bilen ve tanıyan değildir. îmân ve irfan yönünden mübtedîdir. Fâsık ise bilendir ve hâli beka hâlidir. Beka ise ibtidâdan daha kolaydır. Fâsıkın tövbesinin kabulüne mutlak delîl Allah Teâlâ (C.C.) nın : «Kullarının tevbesini kabul eden O'dur.» 1[68] kavl-i şerifinin ıtlâ-kıdır. 2[69]

Yahudi, Hıristiyan Ve Putperestin Müslüman Olmasi Hakkinda Bir Fasıl

Fetâvâ'da zikredilmiştir ki; bir kimse tevhidi ikrar edip risâleti inkâr etse ve o kimse «Lâilâhe illallah» dese, Müslüman olmaz. Şayet «Lâüâhe illallah» ile beraber «Muhammed'un-Resûlüllah» deseydi, Müslüman olurdu. Yine önce «Muhammed'un ResûlüHah» Veya «Ben İslâm'a girdim» dese yine Müslüman olur.

Yahûdî ve Nasârâya gelince; Şayet bunlar bugün; «Lâ ilahe illallah Muhammed'un Resûlüllah» deseler, Müslüman olduklarına hükmedilmez. Çünkü onlar derler, şayet ondan bunun açıklanmasını istersen, «Hz. Muhammed Allah'ın size resulüdür» derler. Şu halde bulunduğu dinden beri olduğunu kelime-i şehâdete eklemedikee bu onun îmânına delâlet etmez. 3[70]

Şayet Nasrânî «Ben Allah'dan başka ilâh olmadığına şehâdet ederim, Hıristiyanlıktan da beri olduğumu açıklarım» deyip Hıristiyanlıkdan da teberri etse, bu sözle Yahudiliğe girmesi caiz olduğu için tslâmına hükmedilmez. Çünkü bunu Yahûdî dahî söyler. Eğer İslâm dînine girdim sözünü eklerse, ihtimâl ortadan kalkıp Müslüman olduğuna hükmedilir. Yine şayet, ben Müslümanım dese Müslüman olınaz. Çünkü bunun ma'nâsı «Ben hakka inkıyâd ederim (teslimim)» demektir ve her dinin sahibi inancına göre kendisini öyle kıyâs eder. İmâm A'zam' (Rh.A.) dan şöyle rivayet edilmiştir: Eğer bir Nasrânî veya Yahudi: «Ben Müslümanım» dese veya «Müslüman oldum» dese, ne demek istediği sorulur. Eğer, ben bu söz üe Hıristiyan dinini ve Yahûdî dinini terk edip İslâm dinine girmeyi murâd ederim derse, o kimse Müslümandır. Eğer, ben hak dinde Müslümanım, derse, böyle demekle Müslüman olmaz. Eğer sorulmadan cemâatle namaz kılarsa Müslüman olur. Eğer sorulmazdan önce veya cemâatle namaz kılmazdan önce ölürse Müslüman olmaz., Eğer 'putperest: derse Müslüman olur. Çünkü putperest bu iki şeyi birden inkâr eder. Binâenaleyh, hangisine şehâdet ederse İslâm'a girer.

Bir Müslüman ve bir Nasrânl, bir şeyi satın almada çekişse de, o şey Müslümana satılır, Nasrânjye, satılmaz, denilse, Nasrânî «ben Müslümanım» dese, böyle demekle Müslüman olmaz. Ancak eğer Nasrânî «ben de senin gibi Müslümanım» derse, Müslüman olur.

Fukahâ demişlerdir ki: Uygun olan onun Müslüman olmasıdır. Çünkü sözü, başkasının sözüne cevâb olarak çıkarmıştır.

İmâm A'zam' (Rh.A.) dan bir rivayete göre : Nasrânî «Ben Müslümanım» demekle Müslüman olur.

İki Nasrânî bir Nasrânî için, «Bu Nasrânî Müslüman oldu» diye şehâdet etseler v« Nasrânî Müslüman olduğunu inkâr etse, o iki Nas-rânînın şehâdetieri makbul olmaz. Yine Müslümanlardan bir erkek ve iki kadın şehâdet etseler, şehâdetieri makbul olmaz. O Nasrânî dini üzere bırakılır. Bütün ehl-i küfür bunda müsavidir. Eğer iki Nasrânî bir Hıristiyan kadın için «Bu kadın Müslüman oldu» diye şehâdet etseler caiz olur. O Nasrânî kadın Müslüman olmaya mecbur edilir. Bunların hepsi İmâm A'zam' (Rh.A.) in sözüne göredir.

Nevâdir adlı kitâbda şöyle denmiştir: «Bir erkek ile iki kadının İslâm üzere şehâdetleri kabul edilir. İki Nasrânînin de bir Nasrânî için, «Şüphesiz bu Nasrânî Müslüman oldu.» diye şehâdetleri kabul edilir.» 4[71]

1[68] Bk. Şûra sûresi (42); âyet: 25

2[69] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 93-96.

3[70] İslâm dînine girmek İsteyen bir İnsana ne yapmalıdır?

Müslüman soyundan gelmemiş olan bir adam Müslüman olmak arzu ederse: «Allah'ın birliğine, O'ndan b&gka tapılacak olmadığına ve Hz. Muhammed' (S.A.V.) İn Peygamber olduğuna îmân etmesi, b(inu kabul ve tasdik eylemesi» îcâb eder. Müslümanlık dâiresine girmesi için bu kadarı kâfidir. Ona başka bir merasim de Uzun değildir. Bu iki esâsı kabul eden bir insan mü'mindir.

Ancak bu îmân ve tasdikim şöylece açıklarsa daha İyidir: «Ben İslâm Dîninden başka her dinden uzaklaştım. Ben Allah'ın Birliğine, Meleklerine, Kitaplarına, Peygamberlerine, Hı. Muhammeâ (Aleyhi's-selâm) Allah'ın kulu ye Peygamberi olup, O'nun Peygamberliğinin umûmî olduğuna ve Hz. tsâ' (A.S.) nuı da diğer Peygamberler gibi sadec* Allah Tealâ' (C.C.) nuı kulu ve Peygamberi olduğuna, Âhlret Gününe, KazA ve Kadere, Hayr ve Şer her şey Allah Teâlâ' (C.C.) nuı yaratmasile vukua geldiğine İnandım ve îmân ettim.»

Bundan sonra tepeden tırnağa kadar bedenini yıkamak suretiyle bir temizlik yapması ve İslâm'ın diğer hükümlerini de yavaş yavaş öğrenmesi tavsiye olunur.

(İslâm Dîni. A. Hamdi Akseki)

4[71] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat:97-99.

NİKAH BÖLÜMÜ

Musannif, kerahet ve İstihsâmn açıklamasını bitirince, nikâhın hükümlerini' açıklamaya başladı. Çünkü nikâh bazı kere güzel bulunup beğenilir, bazı kere de kerih görülür. 1[72]

Lügat yönünden nikâhın ma'nâsında ihtilâf edilmiştir. Muhit sahibi ve ona tâbi olan Kâfi sahibi ve diğer muhakkikin nikâhın lûğavî ma'nâsını, zam ve cem (eklemek ve toplamak) olmak üzere ihtiyar eylemişlerdir. Şair demiştir ki:

«Şüphesiz İd kabirler, bekârları, kadınları, dul karılan ve yetimleri toplar.»

Yani kadını kendi nefsine zam ve cem eder ma'nâsınadır. Nikâha, nikâh denmesinin sebebi; onda şer'an iki zevcin, yani koca ile kannın biri diğerini kendisine, ya cinsî münâsebet yönünden veya akd yönünden katıp eklediği için bir kapının iki kanadı ve ve bir çift mest gibi olduğundandır.

Şer'an nikâhın ma'nâsi: Mut'a mülkü için konulmuş akddir. Yani erkeğin kadından faydalanmasının helâl olmasıdır. Bu muta mülkü, satmak (beyl) den ihtirazdır. Çünkü her ne kadar bazı suretlerde mülk-ü yemin, mülk-ü mut'aya tâbi olduysa da, satma (beyl) mülkü yemîn için konulmuş akiddir.

Binâenaleyh bizim sözümüzde «fî mahallihâ» yani «yerinde» lafzının eklenmesine hacet yoktur. Nitekim Nihâye'de köle ve hayvan satmaktan (bey'den) ihtirâzen ziyâde edilmiştir. Çünkü köleler ve hayvanların temliki mülkü mut'aya - ki cinsî münâsebettir - sebeb değildir.

Akd île murâd, masdar ile hâsıl olan akddir. Yoksa konuşanın fiili ile olan masdarî ma'nâ değildir. Bu akd, şer'î tasarrufun icrası olan İcâb ve kabulün irtibatıdır. Belki akd bağlanmış cüzlerdir. Yani icâb ve kabuldür. Meselâ; «Tezvîc ettimn, «Tezevvüc ettim» gibi. «Sattım ve satın aldım» sözleri de böyledir. Zira Sâri' bazı mürekkebât-ı ihbâriyye-yi 2[73] inşâ kılmıştır. ŞÖyleki: Şayet inşâ bulunsa üzerine şer'î hüküm terettüb eder ve şer'î ma'nâ onunla beraber bulunur. Meselâ «Evlendirdim ve evlendim» denilse, şer'î bir ma'nâ bulunmuş olur, o da nikâhtır. Onun üzerine şer'î bir hüküm terettüb eder, O şer'î hüküm mut'a mülküdür. Keza «Sattım ve satın aldım» denilse, şer'î bir'ma'nâ bulunur. O da alış veriştir. Üzerine şer'î bir hüküm olan mülkü yemîn terettüb eder. înşâî lafiz ile ma'nâsı arasında alâka kuvvetli olduğu için ma'nâ o inşâî lafızdan ayrılmaz. Çünkü inşâ bir ma'nânın lâfızla icadıdır ki o ma'nâ vücûdda lafzla beraberdir. İnşâî lafızlar ma'nâlannın isimleriyle-adlandırılmıştır. Şöyleki: Bey' ve nikâh zikredilmiş ve bu ikisi ile icâb ve kabul murâd edilmiştir. Bundan dolayı burada akde, nikâh ıtlak olmuştur. Halbuki akd şer'an nikâh için konulmuştur. Sanki nikâh bir ma'nâ için konulmuş bir akddir ki, o ma'nâ üzere mut'a mülkü terettüb eder. Şüphesiz burada dört illet vardır

a) Fâiliyet: Akdi yapanlar, b) Maddiyet: îcâb ve kabul, c) Sûri' yet: İrtibat, d) Gâiyyet: İstifâde.

İmdi, bu sözler, Sadru/ŞvŞerîa' (Rh.A.) nın söylediklerinin tahkikidir. Her ne kadar ibaresi ifâdeden noksan ise de Ü2erine vârid olan şey bu tahkikle savulmuş olur. Sadru'ş-Şerîa (Rh.A.) önce nikâhı, «mut'a mülkü için konulmuş bir akddir» sözüyle tefsir etmiştir. İkinci olarak: Nikâhın zikredilen irtibatla beraber icâb ve kabul olduğunu açıklamıştır. Bundan lâzım geldiki icâb ve kabul irtibatla beraber nikâhın ma'hâsı ola. Sonra,

«Şüphesiz şeriat, hükmî bağ ile bağlı, hissen mevcûd olan îcâb ve kabul ile hükmedip ondan şer'î bir ma'nâ hâsıl olur ki müşterinin mülkü onun eseri olur. İşte bu ma'nâ satışdır.» sözünden, îcâb ve kabulün ma'nâsı heyetiyle beraber nikâh olması- anlaşılır. Halbuki ikisi arasında zıddiyet vardır,

«İşte bu ma'nâ bey'dir. Bu ma'nâ ile murâd, bu şer'î bağ ile beraber icâb ve kabulden meydana gelmiş toplam (mecmu') dır.» sözünün mefhûmu, bey' ve nikâhın ikisi birleşmiş olmalarıdır. Yoksa ikisinden birinin diğerinin ma'nâsında olmak değildir. Bu da birbirine zıt olan iki şeye zıddır. Zıddiyeti ortadan kaldırmanın vechi, bizim takrir ettiğimiz sözden zahirdir. Sen gerisini etraflıca düşün!

Nikâh yani evlenmek, i'tidâl hâlinde sünnettir. Yani cimâa kuvvetli istek İle cimâ'dan gevşeklik arasında sünnettir. Kuvvetli istek hâlinde vâcib olur. Haksızlık korkusundan dolayı mekruh olur. Yani karı -kocalık haklarını gözetmeme korkusu bulunursa mekruh olur.

Nikâh, îcâb ve kabul ile meydana gelir. Yani gerçekleşmiş olur. îcâb ile murâd, iki âkidden ilk konuşanın sözüdür. Buna îcâb denmesinin sebebi; buna kabul bitiştiği zaman- akdi icâbettiği yahut karşı tarafa ka-bûl muhayyerliği isbât ettiği içindir.

Scâb ve kabul, lügatin aslında mazi için konulmuşlardır. Yâni geçmiş zamanda meydana gelen şeyden haber vermek için konulmuş sözlerdir. Bunun şart kılınmasına sebeb : Çünkü alış - veriş şer'î bir tasarruf yapmaktır. Nikâh da böyledir. Şer'î tasarruf ise ancak şeriatla bilinir. Şeriat, lûgaten maziden haber vermek için konulan lafızları tahakkuk ve sübûta delâlet etsin diye inşâda kullanmıştır. Bu takdirde ihtiyâcı görmeye daha elverişli olur. Hâzırda yazışmakla nikâh mün'akid

---

1[72] Nikâhın «eri dûi ve sebebleri: Kitap, Sünnet ve temfi-i Ümmet'tir.

Nikâh; ahlâkı düzenlemek, soydaşlarla geçinmeğe tahammül göstermek suretiyle iç âlemini olgunlaştırmak, çocuk terbiyesi ye kendi işlerini görmekten âciz Müslümania-I nn işini görmek, yakınlarına, bî-çâreler'e nafaka vermek, kendisinin ve ailesinin namusunu korumak, fitneleri defetmek, nefsini terbiye ederek kulluğa yaraşır bir hale getirmek ve şâire gibi bir çok vazâif'e şâmil bulunmaktadır.

Nİkfifa İbâdet olduğu içindir ki, câmİ İçinde kıyılması ve Cuma gününe rastlanması müstehabdır.

(Selâmet Yolları, C. 3,, Ahmed Davudoğlu)

İtidal hâlinde (normal bir durumda) evlenmek, müekked bfr sünnettir.

Şiddet ve şehevî bir taşkınlık hâlinde vâcibdir.

Harama düşme korkusu hâlinde evlenmek (gücü yeten için) farzdır.

Eziyet ve zulüm etmek korkusu (kadın haklarını gözetememek) hâlinde ise, evlenmek mekrûhdur.

(islâm İlmihali, A. Fikri Yavuz)

2[73] Mürekkebât-ı thbâriyye; İhbar cümleleri demektir. Geldim, gittim gibi geçmişten haber veren cümlelere ihbar cümlesi derler. Edebiyat dilinde bunlar şöyle ta'rff edilir:

Sözü söyleyen kimse için «Yalancıdır» veya «Doğrucudur» denilebilirce böyle cümlelere; ih&ftrî cümle, denİtmezse îngâi cümle derler. «Yap!.» veya «Yapma!» gibi emir ve nehy cümleleri inşâ! cümlelerdendir.

olmadığına bunda işaret vardır. Çünkü bir kimse bir şey üzerine bir kadına «Kendini bana tezvîç eyle.» diye yazsa ve kadın da o şey üzerine erkeğin yazdığı sözün ardına «Kendimi sana tezvîc ettim.» diye yazsa nikâh münâkid olmaz. Mi'râcu'd-Dirâye'de böyle zikredilmiştir,

Meselâ «Tezvîc ettim» lafzı gibi. Yani eğer bu lafız kadından sâdır olursa, «kendimi tezvîc ettim» ma'nâsmadır. Veya «Kızımı tezvîc ettim» ma'nâsmadır. Veya «Müvekkilimi evlendirdim (tezvîc ettim)» mâ'-nâsınadır. Ve bunun benzerleri gibi.

Erk ek don sâdır olursa «Tezevvüc (aidim) ettim.» lafzı gibi. Biri mâ-zî için ve diğeri istikbâl için konulmuş olan iki lafız ile dâhi nikâh mün'akid olur. Yani emir sığası için koaulan lafız istikbâl ile konulmuştur. İstikbâle misâl «Beni tezvîc eyle» gibi. Mâzîye misâl: «Tezvîc eyledim» lafzı gibi. «Konulmuş olan iki lafız ile» sözü, îcâb ve kabul üzere att' olmasında istikbâl için konulan îcâb ve kabulden olmadığına işaret içindir. Çünkü Hidâye sahibi demiştir ki: Nikâh îcâb ve kabul ile mün'akid olur. İki lafızlaki, o iki lafız ile mâzî anlatılır. Yine : Nikâh iki lafız ile mün'akid olur kî, ikisinin biriyle mâzî anlatılır ve diğeri ile gelecek anlatılır. Biri mazi ve diğeri müstakbel olan, iki lafız icâb kabul olmadığına tenbîh için «İki lafız ile mün'akid olur.» kelimelerini tekrarlamıştır.

Belki «Beni tezvîc eyle» sözü tevkildir ve «Tezvîc eyledim» sözü hükmen icâb ve kabuldür. Çünkü bir kişi nikâhda iki tarafa velî olur. Satış (bey1) bunun aksinedir. Nitekim yakında yerinde gelecektir.

Vikaye sahibi ile Kenz sahibi zannetmişlerdir ki: Hidâye'nin, saniyen «iki lafız ile mün'akid olur» sözü gereksizdir. Şuna binâen ki; mâzî ve müstakbel için konulan lafız îcâb ve kabuldür, İradi ikisi de ihtisar kasdetmişlerdir. Vikaye sahibi: «Nikâh, ikisinin de lafızları mâzî olan îcâb ve kabul ile yapılır.» demiştir.

«Tezvîc eyledim ve tezevvüc eyledim» gibi. Veya o lafzın biri mâzî ve biri müstakbel (gelecek zaman) dır. Meselâ : «Beni tezvîc eyle ve tezvîc eyledim» demesi gibi.

Kenz sahibi: «Nifcâh, ikisi de mâzî için konulan veya ikisinden biri mâzî için, diğeri istikbâl için konulan lafızlar ile yapılır. İmdi gelecek zaman için konulan lafzı, îcâb ve kabulden saymışlardır. Bu ise kitaplara aykırıdır.»

Tuhaftır ki, Zeylaî (Rh.A.) bundan sonra şöyle demiştir: Bu mal-nâ, ikisinden biri mâzî olup diğeri gelecek zaman olduğu vakitte dahî mevcuttur. Meselâ, ikisinden biri : «Beni tezvîc eyle» deyip, diğeri de «Seni tezvîc eyledim» demek gibi. Çünkü «beni tezvîc eyle» sözü, vekîl etmek (tevkil) dir ve başkasının yerine geçirmek (inâbet) tir. «Seni tezvîc eyledim» sözü, onun emrini yerine getirmektir. İmdi bununla nikâh kıyılmış olur. Çünkü musannif, «beni tezvîc eyle» lafzını akdin yarısî. kabul etmiş ve şârih de bu hususta ona uymuştur. Ondan sonra, «beni tezvîc eyle» lafzını tevkil ve inâbet yapmıştır.

Bundan daha tuhaftır ki, Hidâye sahibi, bu ince fikir üzere uyarmış İken, bu faziletli zevat bunu nasıl anlamadılar.

«Doğruyu ilham eden Allah'a hamd olsun. Dönülecek ve geri gidilecek olan O'dur.»

İstikbâlden, müzârîye delâlet eden sözler de kasd edilebilir. Nitekim Mi'râcu'd-Dirâye'de, Şeyh Hamîdü'd-Din' (Rh.A.) den şöyle dediği nakledilmiştir: Müstakbel ve mâzî ile nikâhın kıyılmasının benzeri, erkeğin «Ben seni tezevvüc ederim» yani seninle evlenirim, demesi, kadının da, «Ben kendimi sana tezvîc eyledim» demesidir. Bununla nikâh sahîh olur. Her ne kadar iki âkidin her biri zikredilen lafızların ma'nâ-sını bilmeseler de nikâh sahîh olur.

Fetâvâyı Zahiri yy e'de denmiştir ki: Bir erkek bir kadını Arabi lafız ile veya ma'uâsını bilmediği bir lafızla tezevvüc etse, veya kadın o lafızla kendisini tezvîc etse, eğer ikisi de bu lafızla nikâhın kıyıldığını bilirlerse, her ne kadar o lafzın anlamını bilmeseler de, bütün ulemâya göre nikâh sahîh olur. Eğer ikisi de bu lafızla nikâhın kıyıldığını bilmezler ise, uygun olan nikâhın kıyılmış olmasıdır. İmdi bu bilmemek meselesi; talâk, ıtâk, nikâh, tedbîr, hul' ve hukûkdan ibra, bey' ve temlik meselelerinin hepsinde carîdir. İmdi talâk, ıtâk ve tedbîr hükümde vâkidir. İmâm Muhammed (Rh.A.) onu «Asi»m ıtâk bahsinde zikretmiştir. Talâk ve ıtâkda cevâb bilinince, uygun olanı nikâhın dahî onun gibi olmasıdır. Çünkü lafzın kavramını bilmek ancak kasd için itibâr edilir. Ciddîsi ve şakası müsâvî olan şeyde bilmek şart kılınmamıştır. Satış (bey1) ve satışa benzeyen bunun aksidir.

Nikâh, iki âkidin Fârisî dili ile «Verdin mi ve aldın mı?» sözlerinden sonra «mîm» siz, «verdi ve aldı» sözleriyle kıyılmış olur. Yani, kadına : «Kendini fülân kimseye karılığa ^zevceliğe) verdin mi?» denilse, kadın da (mîm) siz «verdi» dese, ondan sonra erkeğe «Kabul eder misin?» denilse, erkek de «mîm» siz, «Kabul etti» dese, nikâh sahîh olur. Böyle demekle örf câri olduğu için nikâh kıyılmış olur. el-Mudmarât adlı eserde zikredilmiştir ki: İhtiyaten «mîm» ile «verdim» ve «kabul ettim» demek gerekir.

Necmüddîn Nesefî' (Rh.A.) den rivayet edilmiştir ki: Nesefî (Rh.-A.) uygun olan kadını isteyenin, «Kendini zevceliğe verir misin?» demesi ve kadının da «Kendimi zevceliğe verdim.» demesi gerekir, dermiş. Çünkü nikâhın, «zevceliğe» lafzını zikretmeden kıyılmış olmasında Ulemânın ihtilâfı vardır. Şu halde, meselede oy birliği olsun diye «zevceliğe veya karılığa» lafzını zikretmeli; gerekir. Zahire'de böyle zikredilmiştir.

Satmak ve satın almak gibi. Yâni satıcıya «Satar mısın?» denilse, satıcı da «sattı» dese, ondan sonra, alıcıya «satın alır mısın?» denilse, alıcı da «satın aldı» dese, her ne kadar (mîm) ile «Sattım ve satın aldım» demediler ise Üe Örf carî olduğu için bey' (satış) sahîh olur.

Şahitlerin huzurunda «Biz karı kocayız» demeleriyle nikâh kıyılmış (mün'akid) olmaz. Keza şâhidler huzurunda bir adam bir kadın için «bu kadın benim karım (zevcem) dır», dese ve kadın da «bu benim kocam (zevcim) dır» dese, nikâh olmaz. İmâm Kâdîhân (Rh.A.) demiştir ki: Uygun olan cevâbın tafsil üzere olmasıdır. Eğer erkek geçmiş bir akdi ikrar etse, halbuki ikisi arasında akd olmasa, bu nikâh olmaz. Eğer kadın, erkeğin kocası olduğunu ikrar etse ve erkek de o kadının karısı olduğunu ikrar etse, bu nikâh olur. İkisinin bu sözleri ile ikrarları ikisi arasında yeni nikâhın inşâsı olur. Aslı olmayan akdi ikrar etmeleri bunun aksinedir. Çünkü o hâlis yalandır.

Teâtî üe de nikâh mün'akid olmaz. Teâtî: İki taraf îcâb ve kabulden bir şey zikretmeyip belki mehrden bir miktar üzere anlaşsalar, koca veya vekîli o miktarı gönderip kadın veya vekili de o miktân alıp kendini teslim etse, nikâh kayılmış olmaz.

Bununla nikâhın kıyılmış olmamasına sebeb, tereleri hiçe saymaktan korumak hususunda titizlik içindir. Ferçlerin sânına ihtiram için teâtî ile nikâh caiz değildir.

Bu teâtî ile, satış mün'akid olur.'Çünkü satışda bu ma'nâ yoktur. Bundan dolayı bazıları demiştir ki: Âdi ve değersiz satışda mün'akid olur, değerli satışda mün'akid olmaz. Yani teati ile alış - veriş ufak tefek işlerde caiz olur. Kıymetli mallarda olmaz. Nikâh ancak, nikâh lafzı ile ve, tezvîc ile ve temlîk-i ayn için konulan lafiz ile sahîh olur. Hibe, temlik, sadaka, satmak ve satın almak gibi. Şu halde nikâh, icâre (kiraya verme) lafzı ile ve iare (ödünç verme) lafzı ile sahîh olmaz. Çünkü bu ikisi, halde menfaati temlik için-. dir. İstikbalde değil. Vasiyet lafzı ile de sahîh olmaz. Çünkü vasiyet ölümden sonra malın temliki içindir.

Gâyetu'İ-Beyân'da şöyle denmiştir : Bunun sahih olmaması, vasiyet ölümden sonra diye kayd olunduğu vakittedir. Amma : «Ben kızım fülâneyi senin için şimdi şâhidler huzurunda vasiyet eyledim» dese ve kızı alacak erkek de^ «kabul ettim» dese, nikâh olur.

Tatârhâniyye'de denmiştir ki: Eğer mehr zikrederse temlik için konulan lafzın hepsiyle nikâh kıyılmış olur. Yani eğer vasiyet eden kimse, mehr zikretti ise, mehr-i müsemmâ yâcib olur. Eğer mehr zikretmezse niyet ile mün'akid olur. Yani eğer mehr zikretmediyse mehr-i misi niyet ile vâcib.olur.

İki âkidin her birinin diğerinin sözünü işitmesi şarttır. Çünkü birbirlerinin sözünü işitmezlerse iki tarafın rızâları anlaşılmaz. Bu takdirde nikâh kıyılmış olmaz. Daha önce bildirmiştir ki; nikâh hâzırda yazı ile kıyılmış olmaz. Şu halde birbirlerinin sözlerini işitmeleri gerekir.

Hür mükellef iki erkeğin, yani âkil, baliğ iki hürrün veya bir hür mükellef erkek ile iki hür mükellef kadının, beraberce iki âkidin sözlerini işittikleri halde hâzır olmaları şarttır.

Bazıları demiştir ki: İki şahidin hâzır olması şarttır. İki âkidin sözlerini işitmeleri şart değildir. Sahîh olan kavi, işitmeleridir. Şu halde nikâh iki sağırın huzurunda kıyılmış olmaz. İki âkidin sözlerini anlamayan, meselâ iki Hindlinin hâzır olmasıyla de nikâh kıyılmış olmaz. İki sarhoşun huzuru ile, söylenenleri anlarsa nikâh kıyılmış olur. Velev ki ayıldıktan sonra hatırlamasınlar.

İki şahidin biri işitse ve diğerine söz tekrariandıkda diğeri işitip, önceki şâhid tekrarlanan sözü işitmese nikâh sahîh olmaz. Ancak îmanı Ebû Yûsuf (Rh.A.) dan bir rivayette, meclis bîr olursa İstihsânen sahih olur.

Eğer iki şahidin biri sağır olsa, sağır olmayan şâhid ona işidincc-ye kadar tekrar etse caiz olmaz.

Şayet iki şahidin biri kocanın sözünü işitse ve diğer şâhid karının sözünü işitse, ondan sonra tekrariandıkda kocamn sözünü işiten şâhid karnım sözünü ve karının sözünü işiten şâhid de kocamn sözünü îşit-se. âlimlerin çoğuna göre, caiz ol/naz. Ebü Suhey! (Rh.A), meclis bir olursa caiz görmüştür.

Musannifin, «iki âkidin sözü» demesi, Vikâye'nin «zevceynin lafzı» demesinden evlâdır. Çünkü Vikâye'nin sözü karı - kocanın (zevceynin) vekillerini kapsamaz. O iki şahidin şâhidlikleri, gerek kâfirin nikâhı için olsun ve gerek Müslümanın nikâhı için olsun müsavidir,

İki şahidin, Müslüman kadının nikâhı için Müslüman olmaları şarttır. Çünkü kâfirin Müslüman için şahitlik etmesi caiz değildir. Gerekse o şâhidler fâsık olslın veya hadd-i kazf cezası yemiş olsunlar veya a'mâ veya karı -kocanın oğullan veya karı - kocadan birinin iki oğlu olsunlar, caizdir. Çünkü bunların her biri ehl-i velayettir. Şu halde tahammül yönünden ehl-i şehâdet olurlar. [1] Ancak şehâdetin edâsının semeresi elden gider, o semerenin kaçmasına da önem verilmez.

Amma, da'vâcı onların yakını olursa, yâni kan - kocanın oğullariy-le veya ikisinden birinin iki oğlu ile, nikâh sabit olmaz. Çünkü yakının (akrabanın) yakma şâhidliği caiz değildir. Aleyhine şâhidlik ederse caiz olur.

Şayet karı - koca (zevceyn), kocanın iki oğullan huzurunda nikâh-Iansalar, eğer adam da'vâ ederse onların şâhidlikleri kabul edilmez. Eğer karı da'vâ ederse şâhidlikleri kabul edilir. Eğer karının iki oğullarının yanında nikâhlansalar, da'vâcı kadın olursa oğullarının şâhidlikleri kabul edilmez. Eğer koca dava ederse, şahitlikleri kabul edilir.

Nitekim Müslümamn, Zimmiyye kadını iki Zimmî huzurunda - her ne kadar Müslüman inkâr ettikde o Zimmîlerin şahitlikleri makbul olmazsa da - nikâhı sahîhdir. Çünkü kâfirin Müslüman aleyhine şâhidliği kabul edilmez. Da'vâcı Müslüman olursa kabul edilir.

Küçük bir kızın babası, bir başka kişiye, küçük kızını nikâh etmek için emretse, o kişi de onu bir erkek veya iki kadın huzurunda nikâh etse, eğer küçük kızın babası o meclisde hâzır bulunursa nikâh sahih olur. Bulunmazsa sahîh olmaz. Çünkü baba orada hâzır bulununca, ve-kîlin sözü ona intikâl eder. ve hükmen baba âkid olur. Vekil o erkek ile beraber veya iki kadın ile beraber iki şâhid olmuş olur. Meselâ baba gibi ki, bâliğa olan kızını bir erkeğin huzurunda evlendirse, eğer o meclisde o bâliğa hâzır ise nikâh sahîh olur ve eğer hâzır olmazsa nikâh sahîh olmaz. İmdi bâliğa sanki âkid ve baba ve o hâzır olan erkek iki şâhid olurlar.

Erkeğin aslını - ne kadar yukarı giderse gitsin - tezevvüc etmesi haramdır. Ve ne kadar aşağı giderse gitsin fer'ini de tezevvüc etmesi haramdır.

Yine erkeğe, kız kardeşini ye kız kardeşinin kızını, ne kadar aşağı giderse gitsin tezevvüc etmesi haramdır.

Teyzesini ve halasını ve erkek kardeşinin kızını, ne kadar aşağı giderse gitsin, hangi yönden olursa olsun tezevvüc etmek haramdır. Fakat amcanın ve halanın, dayının ve teyzenin kızlarını, tezevvüc yani almak helâldir. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

«Bunlardan başkası size. helâl kılındı.» [2] buyurmuştur. Bunlar muharremâtta (haramlar arasında) zikredilmiş değillerdir. Cinsî münâsebette bulunduğu karısının kızı ve cinsî münâsebette bulunmasa bile, karısının anası ile evlenmek haramdır. Çünkü, tekar-rur etmiş bir kaidedir ki, annelerle cima etmek kızlarını haram kılar. Kızları nikâh etmek, anneleri haram kılar.

Aslının ne kadar yukarı giderse gitsin, ve fer'inin ne kadar aşağı giderse gitsin karısını almak haramdır. Yukarıda zikredilenler ndâ (süt emme) yönünden de haramdır. Yani asıldan ve fer'den ve başkalarından zikredilen haramlar, ndâ yönünden olsa da evlenmek haramdır.

Bu bir kaç kısma şâmil olur. Meselâ : Kızkardeşinin kızı gibi ki ne-seben kız kardeşinin süt kızına ve süt kız kardeşinin neseben kızına ve üüt kız kardeşinin süt kızına şâmildir.

---

[1] [74] Tiihammül'den maksad; işi üzerine almaktır,,

[2] [75] Bk. Nisa sûresi (4); âyet: 24

Zina ettiği kadının aslını da, ne kadar yukarı giderse gitsin, tezev-vüc edemez, yani evlenmesi haramdır. Yine erkeğin şehvet ile hailsiz dokunduğu kadinm aslı da haramdır. Erkeğe şehvetle dokunan kadının aslı ve erkeğin zekerine (erkeklik organına) bakan kadının aslı da haramdır.

Erkeğin şehvetle, tercinin dâhiline baktığı kadının aslı da haramdır. Gerekse o erkeğin bakması camdan olsun ve gerekse kadının içinde bulunduğu sudan olsun aslı haram olur.

Keza zikredilen kadınların fürûlan da haramdır. Çünkü bize göre, hürmet-i müsâhere zina ile sabit olur. İmâm Şafiî (Rh.A.) ayrı görüştedir. Fakat kadının ferci dâhiline bakmak aynadan veya kadının içinde olmadığı sudan yansıma ile olursa o kadının usûlü ve fürûu haram olmaz. Yâni, erkek kadının ferci dâhiline camdan veya kadının içinde olduğu sudan bakarsa o kadının aslı ve fer'i bakana haram olur. Fakat bakan kimse, kadının ferci dâhiline aynadan veya sudan yansıması ile bakarsa o kadının aslı ve fer'i bakan kimseye haram olmaz. Kâdinân' (Rh.A.) in «Fetâvâ» sın da ve «Hulâsa» da böyle zikredilmiştir.

Erkek, karısının anasını Öpse, şehvet ile öpmediği zahir olmadıkça,' karısı o adama haram olur. Erkek karısının anasına dokunsa, şehvet ile dokunduğu bilinmedikçe haram olmaz. Çünkü kadınları öpmek çok kere şehvet ile olur. Sarılmak da öpmek menzilesindedir. Kâdîhân'- (Rh.A.) in «Fetâvâ»sında böyle zikredilmiştir.

Dokuz yaşından eksik olan kız müştehât değildir. Zira dokuz yaşında olan kız bazan müştehât olur ve bazan müştehât olmaz. Çünkü dokuz yaşında olan kız bedenin büyüklüğü ve küçüklüğü ile çeşitli olur. Fakat dokuz yaşına varmadan Önce müştehât 1[76] olmaz. Fetva bu-nunladır.

Erkeğin zina ettiği kadının aslı ve benzerleri ile evlenmesi haram olduğu gibi, nikâhda ve iddette iki kadının cem'i, gerekse o iddet bâ-yin talâkdan olsun haramdır. Bunda İmâm Şafiî (Rh.A.) ayrı görüştedir.

Yine cima yönünden mülkü yemin ile iki kadının - ki her hangisi erkek olarak düşünülse diğeri .o erkeğe helâl olmaz - arasım cem'etmek yani nikâhı altında bulundurmak haramdır. Diğer bir ifâde ile o iki kadını bir akd ile veya her birini bir akd ile nikâhı altında toplamak veya birini diğerinin iddetinde cem' etmek haramdır. Gerek o iddet, bâ-yiu talâkdan olsun ve gerek ricl talâkdan olsun müsavidir. Yine iki memlûke câriye ki ikisinden biri erkek farz edilince, diğeri ona haram olsa, onların ikisi arasını cima yoluyla cem' haramdır. Çünkü bu şekilde cem etmek, rahim ile ilgiyi (akrabalık bağını) kesmeye götürür. Çünkü kumalar atasında düşmanlık âdettir.

Bir kadın ile o kadının Önceki kocasının kızını nikâhı altında toplaması caizdir. Yani kadının Önceki kocasının başka - karısından hâsıl olan kızı ile bir arada nikâhına almak caiz olur. Zira kadın ile o kızın arasında neseben ve rtdâen yakınlık yoktur. Çünkü kocanın kızı erkek farz edilse kocanın oğlu olur. Bu ise haramdır. Fakat diğer kadın, erkek farz edilse o kadına haram olmaz.

Eğer erkek, cima ettiği cariyenin kızkardeşini ni katılasa, nikâh sahih olur. Çünkü nikâh ehlinden sâdır olmuş mahalline izafe edilmiştir. Lâkin nikâh edilenle cima edilenden birini, kendisine haram kılmadıkça, hiçbiri ile cinsî münâsebette bulunamaz. Çünkü menkûha (nikahlı) yi cima etse, ikisinin arasını .hakîkaten cima yönünden cem' etmiş olur. Eğer memlûke (câriye) yi cima ederse hükmen cima etmek suretiyle ikisinin arasını cemetmiş olur. Çünkü nikâhlı olan hükmen cima edilmiştir. Şayet memlûke olan câriye, satış ve teslim ile hibe gibi ve i'tâk ve kitabet gibi sebeblerden bir sebeb- ile erkeğin kendisine haram olsa menkûhamn cimâı helâl olur. Şayet menkûhayı yânf nikâhlı karısını cimâ'dan önce boşasa memlûkenin yâni câviyenin ci-mâ'ı helâl olur. Eğer memlûke yâni câriye cima edilmiş değil ise, ne hakîkaten ve ne hükmen çimâ yönünden cem' olmadığı için menkûhayı yani nikâhlı kadını cima eder. Eğer erkek iki kız kardeşi iki akd ile tezevvüc etse.- musannifin iki akd diye kaydına sebeb ; ikisini bir akd ile tezevvüc edip, iki kız kardeşin arasını c^metmesidir - nikâh bâ^ tıl olur. İkisi de mehrden bir şeye müstehık olmazlar.

Birinciyi unutsa. Bu kayda sebeb şudur ki, birinciyi bilirken akd yapsa ikinci nikâh bâtıl olur. O erkek ile o iki kız kardeşlerin araları ayırılır. Çünkü ikisinden birinin nikâhı yakînen bâtıl olur ve evleviyet bulunmadığı için bâtıl olan hangisi olduğunu ta'yine imkân yoktur. Tercih edilecek bir şey bulunmadıkça tercih bâtıldır. Fayda olmadığı için cehaletle tenfîze de imkân yoktur. Çünkü, kazayı hacetten başka, ikisinden biriyle faydalanmak mümkün olmaz. Kocanın, karıya nafaka ve giyim sağlamakda zararı olduğu için ve kadının muallâka gibi olmasından dolayı terelerde araştırma caiz olmaz.

Muallaka: Kocası kendisinden yüz çevirmiş olan kadındır. Şu halde ayırmak gerektiği belli olmuştur:

Eğer bu ayırüan iki kadın mehr isteyip, «Biz önceliği (evveliyye-ti) bilmeyiz.» deseler, onlara mehrden bir şey verilmez. Ancak iki kadın anlaşırlarsa verilir. Çünkü hak meçhule (bilinmeyen) içindir.' Şu halde öncelik da'vâsı lâzımdır. Veya kâdînin onlar hakkında hüküm vermesi için anlaşırlar. Anlaşmanın şekli şöyledir: tki kadın kâdî huzurunda, «Bizim kocamızda bir mehr hakkımız vardır. Bu hak bizden öteye geçmez. Yarım mehr almaya ikimiz razı olduk» derler. Bu takdirde kâdî hüküm verir.

Şayet iki kadının her biri beyyinesiz öncelik da'vâ ederse, ve koca duhûldan sonra aynldıysa, ikisi için iki mehrin tamâmı vardır. Çünkü mehr duhûl ile- müstekar (yerleşmiş) olmuştur. O mehrden bir şey düşmez.

Eğer koca duhûldan önce ayrıldı ise, mehr-i m üsı:m mâlarının eşitliği katında iki kadın için mehrin yarısı gerekir. Çünkü sonuncu nikâh bâtıldır, mehri gerektirmez.

Birinci nikâh şahindir. Birinci kadın, cinsî münâsebetten önce ayrılmıştır. Şu halde mehrin yarısı vâcib olur. Hangisi için olduğu ma'-lûm değildir. Şu halde mehrin yarısı ikisi arasında yarı yarıya bölüştürülür.

Eğer o iki kadın mehr-i müsemmâlarmda anlaşamazlarsa, şayet ikisinin de mehr-i müsemmâlanmn mikdârı bilinirse, ikisinden her biri için mehr-i müsemmâsuun dörttebirî gerekir. Eğer mehr-i müsem-mâları bilinmezse her biri için iki müsemmânın az olanının yarısı verilir. Çünkü bu yüzde yüz malûmdur. Eğer o iki kadının mehrleri tesmiye olunmazsa, ikisi için mut'a-ı vahide (bir mut'a) vardır. Bu, yarım mehrin yerini tutar. Yine ikisinin bir arada nikâh edilmesi haram olanlardan diğer muharremler de dahî hüküm zikredilen gibidir;

Bir hak Peygamberi, kabul edip kitâbiyye olan kadının nikâhı sa-hîh olur. Sâbienin zikrine hacet yoktur. Çünkü sâbie, eğer kitabiye ise Peygamberi ikrar eder. Bunu söylemek boşuna olur. Eğer sâbie, kitabiye değil ise yakında onun açıklaması

1[76] Miijtehât; erkeklerde şehveti çeken kadındır.

gelecektir.

Hac veya umre için ihrama girmiş olan kadının nikâh», gerekse o nikâh bir ihrâmlı erkek için olsun, şahindir. Çünkü ihram nikâhın sıhhatini menetmez.

Bir cariyeyi nikâh etmek, gerek câriye kitâbiyye gerekse o erkek Küı- kadın nikâh etmeye kudretli olsun, şahindir. İmâm Şafiî (Rh.A.) ikisinde de ayrı görüştedir. Çünkü İmâm Şafiî (Rh.A.), hür Müslüman için, kitâbiyye olan cariyeyi tezevvüc etmeyi caiz görmez. Câriye Müslüman olursa, hür kadın ile evlenmeye gücü olmamak şartı ile cevaz verir.

Hür kadına gücü yetmek demek, mehrini ve nafakasını vermeye gücü yetmekle hür kadının nikâhına kadir olmaktır.

Câriye üzerine hür kadının nikâhı şahindir. Fakat hür kadın üzerine cariyenin nikâhı, her ne kadar cariyenin nikâhı hür kadının idde-tinde olsa da, akde mâni olan nikâhın eseri bakî kaldığı için, sahih değildir.

Hür erkek için, hür kadınlardan ve cariyelerden ancak dört kadının nikâhı şahindir. Yani hür erkeğin dörtten fazla kadını nikâhında bulundurması caiz olmaz. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

«Hoşunuza giden kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz.» [1][77] âyet-i kerîmesinde açıklamıştır. Şu hâlde aded üzerine tah-sîs, o adam için daha fazlayı meneder.. İmâm Şâfiı' (Rh.A.) ye göre, o kimse ancak bir câriye daha teeevvüc edebilir.

Köle için hür kadınlardan ve cariyelerden dördün yarısı caizdir. Zinadan hâmile olan kadının, nikâhı caizdir. Yani onunla evlenmek caizdir. Çünkü Allah Teâlâ' (C.C.) nın:

{(Bunlardan başkası size helâl kılındı.» [2][78] kavl-i şerifi altına girer. Lâkin o kadının çocuğunu doğurmazdan Önce cima olunması caiz değildir. Çünkü bu, o kadını cima eden kimsenin menisi ile başkasının ekimi sulanmasın diyedir. Yoksa zânînin menisine saygı için değildir. Bu hüküm, kadını tezevvüc eden kimse zânîden başkası olduğu vakittedir. Eğer o kadını tezevvüc ecien kimse zânînin kendisi olsa, hepsine göre, nikâh sahih olur. Hepsine göre, o kadın nafakaya müstehak olur. Bütün Fukahâya göre, o kadınla cinsî münâsebette bulunmak o erkeğe helâl olur. Nihâye'de böyle zikredilmiştir.

Mülkü yemin ile cima olunmuş cariyenin efendisi onu cima etmekle nikâhı caiz olur. Musannifin, «mülkü yemîn ile cima olunmuş cariyenin nikâhı» sözüne ümmü veled de dâhil olur. Ümmü veledin hamli belli olmadıkça nikâh caiz olur. Çünkü cariyenin döşeği zayıftır. Bunun için cariyenin çocuğu efendisinin sâdece inkârı ile reddedilmiş olur. Efendinin kendi suyunu (menisini) koruması için o cariyeyi istibrâ etmesi (temize çıkarması) müstehabdır. Zina ile cima edilmiş olan kadının nikâhı caizdir. Hattâ bir erkek bir kadını zina eder görse de onu kendisi tezevvüc etse caiz olur. İmdi o erkeğin o kadını cima etmesi caizdir. İmâm Muhammed (Rh.A.) ayrı görüştedir. «Yâni o adamın o kadını cima etmesi caiz değildir.»

Nikâhı haram kılınmış olan kadına (muharreme) eklenmiş kadının nikâhı da caiz olur. Bir erkek şayet, kendisi için haram kılınmış olmakla veya koca sahibi veya putperest olmakla ikisinden birinin nikâhı helâl olmayan iki kadın ile evlense, o erkek için diğer kadının nikâhı helâl olur. Helâl olan kadının nikâhı sahîh olur ve diğerinin nikâhı bâtıl olur. Çünkü iptal eden şey ikisinden birindedir. Şu halde diğer kadın kalır.

Satış (bey') bunun aksinedir. Çünkü satılmış olan şeyden başkası şayet satılmış olan şeye (mebî'a) eklense, satılmış olandan başkasının kabulü satılmış olanın kabulü^, için şart olur. Şu halde şart fâsiddir. Halbuki fâsîd şart ile satış fâsid olur. Nikâh bunun aksidir.

Mehrden tesmiye olunan şeyin hepsi o eklenen kadın içindir. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ), «İkisinin mehr-î misli üzere taksim edilir,» demişlerdir. Şu halde katılana isabet edeni ona vermek gerekir, diğerine isabet edeni vermek gerekmez.

Efendinin cariyesini ve kölenin hanımefendisini nikâh etmesi caiz olmaz. Yani efendinin kendi -cariyesini nikâh etmesi sahîh olmaz. Gerek o câriye müdebbere, ümmü veled, mükâtebe veya ortak olsun sahîh olmaz. Kölenin de hanımefendisini nikâh etmesi, ikisinin butlanı üzere icmâ' bulunduğu için sahîh olmaz.

Mecûsiyyenin ve putperestin nikâhı da sahîh olmaz. Çünkü mecûsiyye veya putperest kadın müşriklerdendir. Şüphesiz ki Allah Teâlâ (C.C.) :«İnanmalarına kadar, Allah'a eş koşan kadınlarla evlenmeyin.» [3][79] buyurmuştur.

Kitabı olmayan ve yıldıza ibâdet eden sâbieyi de nikâh etmek sa-hîh olmaz. Sâbie'nin açıklamasında meşâyih ihtilâf etmişlerdir. İmâ-meyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, sâbîe puta tapanlardır. Onlar yıldızlara ibâdet ederler. İmâm Ebû'Hanîfe' (Rh.A,) ye göre, onlar putlara tapıcı değillerdir. Çünkü onların yıldızlara ta'zîm etmeleri ancak Müslüma-îım Ka'be'ye ta'zîmi gibidir. Eğer Sâbie İmâm A'zam' (Rh.A.) m teisîr ettiği gibi ise, bi'l-icmâ nikâhı sahîh olur. Çünkü İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, Sâbie ehl-i kitâbdir. Bu takdirde yukarıda geçen şeye dâhil olur. Eğer İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) in teisîr ettiği gibi ise, bi'l-İcmâ nikahları sahîh olmaz. Çünkü İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, onlar müşriklerdir. Bundan dolayı zikredilen şey burada kayd olunmuştur. Keza zikredilen mecûsiyye, ve seniyye (putperest) ve sâbie'nin mülkü ye-mîn ile cimâları da caiz olmaz. Çünkü nikâh onların elmaları üzere mahmuldür. Veya biz deriz ki, nikâh nefy yerinde yâkîdir. Şu halde ci-mâa şâmil olur. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Hür erkek için dördüncü kadının iddeti içinde beşinci kadını ve köle olan erkek için ikinci kadının iddeti içinde üçüncü kadım nikâh etmek caiz olmaz. Yani eğer hür erkek, nikâhında olan dört kadının birini bâyin talâk ile boşasa, o boyadığı kadının iddeti bitinceye kadar, diğer dördüncü kadım tezevvüc* etmek o hür erkek için caiz olmaz. Bunda İmâm Şafiî (Rh.A.) ayrı göçüştedir. Bunun benzeri, bir kız karr deşin iddeti içinde diğer kız kardeşin nikâhının cevazıdır.

Karnındaki çocuğun nesebi zevcinden sabit olan bir hâmile har-biyye kadının nikâhı caiz olmaz. Dâr-ı harbde hâmile iken esir edilen harbiyye gibi. Yani kocasından dâr-ı harbde hamlinin nesebi sabit olan bir hâmile harbiyye kadın esîr edilse, esîr eden kimsenin o harbiyyeyi, çocuğu doğurmadıkca tezevvüc etmesi caiz olmaz. İmdi o harbiyyenin hamlinin nesebi dâr-ı harbde sabit olmuştur. Nitekim bizim ülkemizde şâbit olduğu gibi. Şu halde bu ibare kailin «esîr eden kimsenin hâmili gibi» sözünden daha güzeldir. Çünkü bu ibareden akla gelen, esîr edildikden sonra hamilin husulüdür. Bu ise bâtıldır. Çünkü bu takdirde neseb sabit olmaz. Veya hamlinin nesebi efendisinden sabit olan bir hâmile cariyenin nikâhı, o efendi bu cariyenin hamli bendedir diye, iddia etmekle caiz olmaz. Veya hamlinin nesebi efendisinin tezvîc eylediği başka kimseden sabit olan bir hâmile cariyenin nikâhı da caiz olmaz. Şüphesiz bu hamlin efendide olduğu gibi nesebi sabittir. Mut'a nikâhı da caiz değildir. [1][80] Mut'a nikâhı: Bîr erkeğin bir kadın için, maldan şu kadar şeyle şu kadar müddette ben senden faydalanayım, demesidîr.

---

[1][77] Bk. Nisa sûresi (4); âyet: 3

[2][78] Bk. Nisa sûresi; âyet: 24

[3][79] Bk. Bakara sûresi (2); âyet: 221

Muvakkat nikâh da caiz olmaz. Yani bu muvakkat nikâh, bir erkeğin bir kadım iki şahidin şehâdetiyle o güne dek tezevvüc eylemesi gibidir. [2][81]

Bir kadın bir erkeğin kendisini tezevvüc ettiğim iddia edip ve iki şâhiu de o erkeğin o kadını tezevvüc ettiğine şâhidlik edip ve karısı olduğuna hükmedilse, halbuki o erkek o kadım tezevvüc etmemiş olsa, o erkeğin o kadını cima etmesi helâl olur. O kadın için bu meselenin aksinde nefsini temkîn dahî vardır. İmdi bu «aksinde» sözü İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir. İmâm EM Yûsuf (Rh.A.) un ilk sözü de budur. Ebû Yûsuf (Rh.A.) un ikinci kavline göre ki, İmânı Muhammed* (Rh.A.) in kavli de budur, o erkek için cimâa cevaz yoktur Bu söz İmâm Şafiî' (Rh.A.) nin de sözüdür. Çünkü kâdî hüccette yanılmıştır. Zira şâhidler yalancıdır. Nitekim şâhidlerin köle veya kâfir olduğu belli olsa, hüküm budur.

İmâm Ebû Hanîfe' (Rh.A.) nin delüi şu rivayettir : Bir adam bir kadın üzerine delil getirip Hz. Ali' (R.A.) nin (Allah Teâlâ (C.C.) onun yüzünü ağartsın) huzurunda, bu kadın o adamın karışıdır, diye iki kişi şâhidlik ettiler. Hz. Ali (R.A.) de şâhidlerin şahâdetiyle hüküm verdi. O kadın Hz. Ali' (R.A.) ye; «Eğer bu adamdan benim için kurtuluş yok ise, beni ona tezvîc edin (evlendirin),» dedi. Hz. Ali (R.A.) de «Senin iki şahidin seni evlendirdiler (tezvîc ettiler).» dedi. Eğer nikâh kıyılmış olmasaydı, o kadının istediği şeyi Hz. Ali (R.A.) yapardı.

Şart ile nikâhın bağlanması sahih olmaz. Yani bir adam kızı için : «Eğer sen şu eve girersen, ben seni fülân kimseye tezvîc ettim (evlendirdim).)) deyip ve fülân da, «Ben de o kızı tezevvüc ettim» demesi gibi. Çünkü, her ne kadar nikâh sahîh olursa da, ta'lîk sahîh olmaz. Nitekim tekarrur etti ki, şart ile bağlamak (ta'lîk) sırf ıskatlara mah-sûsdur, talâk ve ıtâk gibi bunlarla yemin edilir. Iskatlar bunlardan öteye geçmez. Nikâh bunlardan değildir.

Nikâhı gelecekte bir emre izafe etmek sahîh olmaz. Meselâ bir adamın Muharrem ayında; ben onu Saferde fülâna tezvîc ettim, deyip ve fülân da ben onu kabul ettim, demesi gibi ki, nikâh sahîh" olmaz. Yani şart bâtıl olur, nikâh bâtıl olmaz. Ancak o şart mevcutsa bâtıl olmaz.

Mecmûu'n-Nevâzil adlı kitâbdan İmâdiyye'de nakledilmiş ki: Şimdi ma'lûmı olan bir şart ile nikâhı bağlamak caiz olur, ve bu ta'lik değil, hakîki nikâh olur. O bağlama, *bir kimsenin diğer bir kimseye, sen kızını bana tezvîc eyle demesiyle olur. Diğeri de, ben o kızı fülân kimseye bundan önce tezvîc ettim, der, kızı isteyen de o sözü tasdik etmezse, imdi kızın babası, eğer ben bu kızı bundan önce fülân kimseye tezvîc etmedim ise ben bu kızı sana tezvîc ettim, demesi ve o kimsenin de kabul ettim, demesiyle olur. Halbuki o babanın bundan önce o kızı tezvîc etmediği anlaşılsa, bu nikâh kıyılmış olur. Çünkü mevcut şarta nikâhı bağlamak, gerçekleştirmektir. O nikâh tamamlanmış olur. Bunun tahkiki «Büyü' Bölümü» nün sonunda gelecektir. [3][82]

Velî Ve Küfüv Babı

Velî'ntn Hükümleri :

Velî lügat yönünden sâhib ma'nâsıuacUr. Örten velî yani velayet; küçük çocukda, delide ve kölede nikâhın sıhhatinin şartıdır. Çünkü bunların velîye ihtiyâcının sebebi aczdir. Küçük çocuk, deli (mecnûn) ve kölede ise acz mevcûddur. Velînin, küçük çocukda ve benzerinde nikâhın sıhhatinin şartı olması ve bunların zıtlarının nikâhının mün'akid olmasının sıhhatinde velînin şart kılınmaması bilinince, musannif bunun, üzerine; âkile ve bâliğa olan «mükellef hür kadının nikâhı velîsiz mün'akid olur.» sözüyle açıklama yaptı. Gerek o bâliğa, bakire veya dul olsun, velîsîss nikâhı kıyılır. Mükellef olan hür kadın kendisini velînin izni olmadan tezvîc etse, İmâm Ebû Hamle (Rh.A.) ve Ebû Yûsuf (Rh. A.) a göre, geçerli olur. Yine Ebû Yûsuf (Rh.A.) dajx bir rivayette geçerli olmaz. Ancak velînin izni ile geçerli olur. İmâm Muhammed'-(Rh.A.) e göre, "velînin icazetine bağlı olarak geçerli olur. İmâm Mâlik (Rh.A.) ve İmâm Şafiî* (Rh.A.) ye göre, asla geçerli olmaz. Yani velî için küfü'ün gayrinde (kıza denk olmayan erkek hakkında) itiraz hakkı vardır. Eğer velî dilerse fesheder ve dilerse icazet verir. O mükellef olan hür kadın küfü'ü (dengi) olmayan kocadan çocuk doğurmadıkca velî için itiraz hakkı vardır. Fakat o mükellef olan hür kadın o kocadan çocuk doğurursa, çocuk zayi olmasın diye velîler için fesh hakkı yoktur. Çünkü o çocuğun mürebbisi olmamakla zayi' olur. Haniye ve Hulâsa'da böyle zikredilmiştir. Fakat Şeyhu'l-İslâm'ın

---

[1][80] Mut'a nikâhjjıın ebediyyea neshedildiğine icmâ-ı sahabe vardır.

Mul'a nikâhına altı yerde ruhsat verilmiş; sonra tekrar neahed il mistir. Bu yerler: Hayher Vak'asi, Umra-1 Kaza, Mekke'nin Fethi, Evtâs Gazası, Tebük Gazası, Hacca-lü'l-Vedâ'dır. Yalnız bunların bazısının sübütu ihtilaflıdır.

CÂHİLİYYE DEVRİ NİKÂHLARI:

Câhiliyye Devrinde 4 çeşit nikâh vardı.

a) Bir erkeğin bir kadım veya kızı veli veya babasından istemesi; onun da bunu kabul edip, nikâhlamasıyla yapılırdı.

b) Koca olacak adam; karısının aybaşL hâli kesildikten sonra, asil bir adamın dö-liinü almak gayesiyle, karısına; «Filâna git, onunla yat!» der ve ondan ayrı durur, karısının hâmile olduğu belli oluncaya kadar onunla cinsî temâsda bulunmazdı. Bu nikâha İstibda Nikâhı denirdi.

c) 10'dan az erkek, bir kadınla düşer, kalkar ve bu cinsî münâsebetler sonucunda, katlın hâmile kalıp, doğurduğunda, münâsebette bulunduğu erkekler arasından ho-çutta gidene «Bu senin çocuğundur,» der, adam da o çocuğu alırdı.

d) Fahişe, evinin kapısına bir bayrak asardı. Sayısız erkeklerle cinsî münâsebette bulunur; çocuk doğurduğu zaman da bir Kaif (iz, şekil ve .kıyafetten anlayan adam) çağırır, çocuğun tipinden kimin dölü olduğunu ta'yin ettirir, çocuk da benzediği adama mâl edilirdi.

tınâm Buharî (Sahîh), Ebû Dâviıd (Sünen)

[2][81] Mul'a nikâhı ile muvakkat nikâh arasında fark lâfzı gibi görünüyor. Bununla beraber muvakkat nikâhda şâhid bulundurmak ve müddetin muayyen olması şarttır. MutVda bunlar şart değildir.

Mut'a ile muvakkat nikâhın ikisi de bâtıldır. (Selâmet Yolları, Ahmed Davudoğlu C. 3)

[3][82] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 100-115.

Mebsût'unda denilmiştir ki: Mükellef olan hür bâliğa kadın kendisini dengi olmayana tezvîc etse, velî nikâhı bilip ö kadın bir kaç çocuk doğuruncaya kadar sükût etse, ondan sonra.o velî, o koca için da'va açsa, velînin o koca ile karının arasını ayırmak hakkı vardır. Çünkü sükût nikâh hakkında rızâ sayılmaz. Ancak nassan bakire hakkında mâ sayılır. Kıyâs böyle değildir. Nihâye'de böyle zikredilmiştir.

Mükellef olan hür ve bâliğa kadının, velînin izni olmadan kendisini denginden başkasına tezvîcde velî İçin itirazın caiz olmadığı da rivayet edilmiştir. Bunu İmâm A'zam'dan, İmâm Hasan (Rh.Aleyhimâ) rivayet etmiştir. Zira -çok şey vardır ki, vukuundan sonra onun kaldırılması mümkün olmaz. İmdi bunda da velî için itiraz caiz değildir. Zamanın fesadından dolayı fetva da bununladır.

Velîlerin bazısının rızâsı, tamamının rızâsı gibidir. Şayet velîlerden biri akd yapsa - eğer o velîler derecede eşit olurlarsa - geri kalanlar akdi bozamazlar. Eğer velîlerden bazısı âkidden daha yakın olsa, daha yakın olan için akdi bozma hakkı vardır.

Velînin mehri ve mehrîn benzeri eşyayı alması - ki kızın teçhizi ve velîme (düğün) hazırlıklarına başlaması gibi şeyler bunlardandır - rızâdır. Çünkü almak, akdin hükmünü kabullenmektir. Eğer velî mehr ve nafakada koca ile çekişse, kıyâsa göre rızâ ojmaz, istihsânda rızâ olur. Bunu Kâdîhân zikretmiştir.

Velînin sükûtu rızâ değildir. Çünkü velînin mütâlebeden (da'vâ.ve iddiadan), sükûtu muhtemeldir. İmdi sükût ancak özel yerlerde rızâ sayılmıştır ki bu, o özel yerlerden değildir.

Bâliğa olan bakire, nikâh için zorlanmaz. Yani bâliğa olan bakire kadın rızâsız nikâh edilmez. Yalnız küçük kız, dul da olsa, bize göre, zorlanır. İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre, bakire kadın, bâliğa da olsa zorlanır. Şu halde bakire olan küçük kız ittifakla zorlanır. Bâliğa olan dul kadın ittifakla zorlanmaz. Bundan sonra, bize göre, her velî için zorlama (cebr) hakkı vardır. İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre zorlama yoktur. Ancak baba ve babanın babası yâni dede için zorlama hakkı vardır.

Eğer velî kendisi, o bâliğadan nikâha izin istese veya velînin vekili veya velînin elçisi veya velî kendisi tezvîc etse, imdi o bâliğa kendisine tezvîc haberinin ulaştığını bilip de sussa veya müstehzi olmamak şartıyla gülse - zira o bâliğa alaylı gülerse rızâ olmaz - şayet gülümsese, gülümsemek rızâdır. Sahîh kavi budur, Nihâye'de böyle zikredilmiştir. -Veya sessiz ağlasa, kocasının kim olduğunu bilmek şartiyle bunların hepsi izin olur. Yani o bâliğanın sükûtu ve sükût üzerine atf olan şeyler, izin olur, ancak eğer o bâliğa kocası kim olduğunu bilirse izin olur. Tâ ki o bâliğa kadının kocayı istediği veya istemediği ortaya çıksın. Hattâ velî bâliğaya; «Ben seni bir erkekle evlendirmek isterim» deyip de o bâliğa sussa, rızâ olmaz. Çünkü o evleneceği erkeğin kim olduğunu bilmiyor. Eğer velî bâliğaya; «Ben seni fülân yahut fülân kimse ile evlendireyim» deyip bir cemâat zikretse de bâliğa sussa bu rızâdır. Velî her hangisini dilerse onunla evlendirir. Zeyîaî (Rh.A.) böyle zikretmiştir.

O bâliğanın mehrini bilmesi şart değildir. Çünkü mehrsiz nikâh şahindir. Eğer tebliğ eden kimse fuzûlî (kendiliğinden giderse) aded veya adalet, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, şart kılınmıştır. İma mey n (Rh. Aleyhimâ) ayrı görüştedir. Keza bunda da şüphesiz bâliğa olan bakire kadının sükûtu, zikredildiği gibi, izindir.

Şayet bâliğa olan bakire kadını velî onun yatımda evlendirip o bâ-liğâ sussa, esah kavide izin sayılır. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Eğer velî yakın akrabadan başkası, yani yabancı veya uzakdan velî olup o bâliğadan izin istese, onun İzai sükût ile olmaz, belki söz ile olur.

çünkü bu susmak, yabancının sözüne iltifat az olduğu içindir. Şu halde rızâ üzerine delâlet etmez. Fakat elçi bunun aksidir. Çünkü elçi velî yerine geçer. Nitekim dul kadının rızâsı da söz île olur. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.): »Dul kadına danışılır.» buyurmuştur. Çünkü dul kadının konuşması ayıp sayılmaz.

Zira alışıklıkla haya azalır. Şu halde dul kadının konuşmasına engel yoktur, demektir.

Kâfi'de zikredilmiştir ki, eğer rızâya delâlet eden fiil bulunursa, o İiil söz gibidir. Meselâ nefsini teslim veya mehrini ve nafakasını istemek gibi. Çünkü delâlet, sarahatin gördüğü işi görür.

Muhît'te de zikredilmiştir ki: Eğer o bâliğa kadın kocanın hediyesini kabul etse veya kocaya hizmet etse veya yemeğinden yese rızâ olmaz.

Yakın olan velîden başkasının izin istemesinde mehri ve kocayı bildirmek şart kılınmıştır. Denilmiştir ki: Babanın ve dedenin ve bu ikisinden başka kimsenin nikâha izin istemekte mutlaka mehri söylemesi gerekir. Çünkü bâliğanın rağbeti mehrin azlığına ve çokluğuna göre değişir. Sahîh olan şudur ki, eğer evlendiren kimse, baba veya dede olur da, yalnız kocayı zikrederse yeter. Çünkü baba mehrden, ancak daha çoğunu elde etmek için eksiltir.

Eğer evlendiren kimse, baba île dededen başkası olsa, kadına mutlaka evleneceği kocayı ve mehri belirtmesi gerekir. Nitekim Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Bâliğa kadının bekâreti, sıçramakla veya hayzı fazla olmakla veya bir yara ile veya ta'nîs ile yok olsa - ta'nîs bâliğanın ailesi yanında bâliğa oldukdan sonra, bakire sayılmaktan (yani bakireler sırasından) çıkıncaya kadar uzun müddet kalmasıdır – veya zina ile yok olsa, o bâliğa kadın hükmen bakiredir. Yani susmasının rızâ sayılmasında bakire hükmüne tâbidir. Eğer koca ile bâliğa olan bakire kadın, susmada an-laşamaaalar, söz bâliğa olan bakire kadına âiddir. Kadının sözü kabul edilir. Yani koca bakire bâliğaya; «Sana nikâhı (evlenmeyi) tebliğ ettim, sen sustun» dese ve o da; «Ben reddettim,» dese, bu takdirde söz bâliğanındır. Çünkü koca akdin lüzumunu ve bu'zın (cima hakkının) temellükünü iddia ediyor, kadınsa bunu reddediyor.

Kadının sustuğuna dâir kocanın delîl göstermesi kabul edilir. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, delîl bulunmadığında kadına yemîn ettirilmez. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, nikâhda yemîn ettirme bulunmadığı için yemin ettirilmez. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ) bunda aya görüşledir.

Velî için, küçük oğlanı ve küçük kızı, gerekse o küçük kız dul olsun, evlendirmek hakkı vardır. İmâm Şâtiî (Rh.A.), bunda ayrı görüş< tedir. Nitekim daha önce geçti.

Gabn-ı fahiş ile nikâh etmesi caizdir. Gabn-ı. fahiş : İnsanların al-danmadiğı şeydir. Bu, babanın küçük kızını evlendirmekle ve mehrin-den aşın şekilde eksiltmekle olur.

Veya dengînden (küfü'den) başkasına nikâh etmesi caizdir. Bu, babanın küçük kızını köle ile veya küçük oğlunu bir câriye ile evlendirmeyidir. Eğer velî, baba veya dede, yani babanın babası olursa bu caizdir. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ) bunda ayrı görüştedir.

Fukahâ demişlerdir ki: Hılâf, baba ayık olduğu vakittedir. Eğer baba sarhoş olursa, nikahlama ittifakla sahih olmaz. Keza, eğer baba veya dedenin, açgözlülüğünden veya sefih olduğundan dolayı kötü bir seçme yaptığı bilinse, nikahlama ittifakla sahih olmaz. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) in delili şudur : Şüphesiz onların velayetleri nazarîdir. (Fayda gözetmeye mebnîdir) Eğer zararı kapsarsa caiz oîmaz. İmâm A'zam' (Rh.A.) m delili ise şudur: Şüphesiz baba ile dedenin şefkatleri çoktur. Şu halde bu zarar başka faydalar karşılığında yok olur. Meselâ, kocanın güzel huy sahibi olmasından, ülfet sahibi olmasından, nafakası geniş olmasından ve iffetli olmasından dolayı yok olur. İmdi zahir olan; baba ve dede, o kızı evlendirmekle bunları kasd etmişlerdir. Binâenaleyh zarar yoktur.

Eğer velî, baba veya dede olmazsa, gabn-ı fahişle nikâh etmek veya elenginden başkasına nikâh etmek ittifakla sahih olmaz. Çünkü baba ile dededen başkasında illet-i velayette sıhhat yoktur.

Velilerden baba ve dedenin akdinde, yani baba ve dede şayet küçük oğlanı ve kızı evleridirse, eğer mebr-i misli ile veya dengi ile evlendirse o akd yürürlükte olur. Şu halde bulûğdan sonra ikisinden biri için muhayyerlik yoktur.

Velîlerden baba ve dededen başkasının akdinde, bulûğ ile veya bulûğdan sonra nikâhı bilmekle feshetme muhayyerliği vardır. Yani, eğer küçük oğlan ve küçük kız bulûğdan önce akdi bilse, ikisinden her biri için bulûğa eriştiğinde feshetme muhayyerliği vardır. Eğer dilerlerse nikâh üzere kâim olurlar ve dilerlerse nikâhı bozarlar. Bu İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Muhaimned' (Rh.Âleyhimâ) e göredir. Eğer ikisi de bulûğdan önce akdi bilmezlerse, her biri bulûğdan sonra akdi öğrenince, feshetme muhayyerliğine mâliktir.

Musannifin, «baba ve dededen başkası» demesi, kâdîye ve anaya şâmil olur. Hattâ kâdî ile anadan biri küçük kını evlendirse, muhayyerlik sabit olur. Sahih olan budur. Fetva da bunun üzerinedir. Kâtf'de de böyle zikredilmiştir.

Bu feshetme muhayyerliği kâdînin kazası şartıyledir. Yani küçük, oğlan veya kız bulûğdan sonra ayrılmayı seçseler, ikisi arasında olan nikâhı kâdî feshetmedikce ayrılma sabit olmaz. Itk (âzâd olma) muhayyerliği bunun aksinedir. Çünkü ıtk muhayyerliğinde hüküme muh-tâc olmaz. Muhayyer olan kadının serbestliği de bunun aksinedir. Çünkü muhayyer kadın şayet kendini seçse hükümsüz ayrılma vâki olur.

Küçük oğlan ve küçük kız kâdînin hükmünden önce ölse, biri diğerine vâris olur. Yani ayrılma hükme şart kılındığı surette, hükümden önce küçük oğlan ve kızın biri ölse, gerek o küçük oğlan ve kız baliğ olsun, gerekse olmasın diğerine vâris olur. Çünkü hükümden önce nikâh bakîdir.

Bakirenin burada susması rızâdır. Yani bakirenin bulûğu sırasında veya bulûğdan sonra nikâhı bildiği vakitte susması rızâdır. Bakirenin muhayyerliği her ne kadar muhayyerliği bilmese de meclisin (bulunduğu vaziyetin) sonuna uzamaz. Çünkü bakire şayet kendisi için muhayyerlik olduğunu bilmediğine binâen burada sussa muhayyerliği bâtıl olur. Bakirenin muhayyerliğini bilmemesi Özür sayılmaz. İmdi uygun olan kendi nefsini, bulûğa ermekle o meclisde ihtiyar (seçmek) etmesidir. Eğer bakire kanı gecede görse, diliyle nefsini ihtiyar eder, ve «ben nikâhımı feshettim», deyip ve sabah oldukda şâhid getirir, ve ben şimdi kam gördüm, der. Eğer o bakire hayz gördüğü anda «Elhamdülillah, ben nefsimi ihtiyar ettim.» dese, muhayyerliği üzeredir. Eğer hayz görr düğü anda hizmetçisini gönderip şâhidleri çağırsa, o.da şâhicüeri bula-masa, halbuki o bakire ayrı bir yerde olsa, ona nikâh lâzım gelir. Bu özür olmaz. Eğer bulûğu sırasında kocasının adını veya tesmiye olunan mehrini sorsa veya şâhidlere selâm yerse, o bakirenin muhayyerliği bâtıl olur. Eğer bulûğu sırasında nefsini seçip şâhid de gösterse, iki aya kadar kâdîye gitmese muhayyerliği üzeredir. Ayb muhayyerliği gibi. Zeylaı (Rh.A.) böyle zikretmiştir. Mu'takka, (Âzâd edilmiş kadın) bunun aksinedir. Yani bir câriye âzâd olur da kocası bulunursa, her ne kadar o câriye kendisi için muhayyerlik olduğunu bilmese de onun için ıtk (âzâd olma) muhayyerliği sabit olur. Bilmemesi Özürdür. Çünkü efendisine hizmeti, öğrenmeye engel olur. Hürler bunun aksinedir. Çünkü ilim öğrenmek erkek ve kadın her Müslümana farzdır. Küçük oğlan ve kıza gelince; Şayet ikisi de mürâhik (bulûğa yaklaşmış) olsalar, îmânı ve îmânın ahkâmını öğrenmek ikisine de vâcib olur. Veya o mürâhik ve mürâhikanın velîleri üzerine öğretmek vâcib olur. Mürâhik ile mürâhikayi kendi keyiflerine bırakmak doğru değildir. Çünkü Resû-lüllah (S.A.V.) :

«Çocuklarınız yedi yaşına vardığı zaman onlara namazı emredin, on yaşına vardıkları zaman (kılmazlarsa) onları dövün.» buyurmuştur.

Küçük oğlan ve dul kadın için meclisin muhayyerliği, onlar bulûğa erince sarahaten veya delâleten rızâ bulunmaksızın bâtıl olmaz. Sarahaten rızâ «razı oldum veya kabul ettim» demekle olur. Delâleten ise; öpmek, dokunmak, oğlanın mehri vermesi, dul kadının mehri kaimi etmesi gibi razı olduğunu gösteren bir şey yapmakla olur. Yine küçük oğlanın ve dul kadının meclîsden kalkması ile de muhayyerliği bâtıl olmaz. Çünkü bulûğun muhayyerliği rızânın yokluğu ile sabit olur. Rızânın yokluğu ile sabit olan şey rızâ ile bâtıl olur. Ancak bakirenin susması rızâdır. Binâenaleyh, fazlası şöyle dursun meclisin sonuna kadar bile devam etmez. Oğlan çocuğun susması ise rızâ değildir. Şu halde susmayı gerektiren ayağa kalkma (kıyam) ile oğlanın muhayyerliği bâtıl olmaz. Dul kadının meclisden kalkmasıyla muhayyerliğinin bâtıl olmamasına gelince; Çünkü dul kadmm bulûğunun muhayyerliği kocanın isbâtı ile sabit olmamıştır. Bu zahirdir. Onun ispatiyle sabit olmayan şey, meclise münhasır değildir. Üzerine inhisar edilecek şey tef-vîz (boşanmayı karısına havale) dir. Nitekim y&kmda yerinde açıklaması gelecektir. İnşaallâhu Teâlâ.

Nikâhda velî, küçük oğlanın malında tasarruf etmekde değildir. Zira küçük oğlanın malında tasarruf, önce babaya âiddir. Bundan sonra onun babasına sonra her ikisinin vasilerine âiddir. Bu, böy-iece devam eder. Binefsihi asabe olanındır. Binefsihî asabe, araya kadın girmeksizin ölüye bitişen erkekdir. Musannif «binefsihî asabe» sözü ile asabe bi'l-gayrdan ihtiraz eylemiştir. Kız evlâd gibi ki, şayet kız evtâd oğul ile asabe olsa, asabe bi'l-gayr olur. Kıza deli olan annesi velî olamaz. Yine musannif, bu sözle kızla beraber kız kardeş gibi gayr ile beraber olan asabe olan kimseden ihtiraz eylemiştir. Çünkü kız için deli olan kızkardeşine velî olma hakkı yoktur.

Velî, miras tertibi üzere asabe olandır. Yani nikahda velî olan erkek evlâd, ne kadar aşağıda olsa da'takdim edilir. Ondan sonra asıl takdim edilir. O da babadır ve dede - ki babanın babasıdır - ne kadar yukarı çıksa da dede takdim edilir. Ondan sonra ana - baba bir erkek kardeş, bundan sonra baba bir erkek kardeş, bundan sonra baba bir ana bir erkek kardeş oğlu, bundan sonra baba bir erkek kardeş oğlu, bundan sonra ana - baba bir amca, bundan sonra baba bir amca, bundan sonra baba bir ana bir amca o£lu, bundan sonra baba bir amca oğlu, bandan sonra mu'tak (azâd-edilmiş olan) takdim edilir. Artık bunda erkek - kadın müsavi olur. Ondan sonra mevlânm asabesd, ondan sonra mecnûnenin velîsi, babanın btılunmas-yle beraber erkek ev-lâddır.

Velî, haeb (yâni hakkım menetmek) tertibi üzere de olur. Yani nikahda uzak olan velî, hür olmak ve mükellef olmak şartıyle, yakın velî ile mahcûbdur.

Kölenin, küçük oğlanın ve mecnûnun kendilerinden başkası üzerine velayetleri yoktur. Çünkü başkası üzerine velayet kendi nefsi üzerine velayetin fer'idir. İmdi kendileri üzerine velayetleri olmayan köle, küçük oğlan ve mecnûnun başkaları üzerine de velayetleri yoktur.

Evlenmek isteyen Müslüman kadın hakkında velînin Müslüman olması şarttır. Müslüman çocuğu hakkında da velînin Müslüman olması şarttır. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

«Allah kâfirlere, mü'minler üzerine asla fırsat vermeyecektir.» buyurmuştur. 1[1] Keza Müslüman için kâfir kadın üzerine velayet yoktur. Musannif a uygun olan; «meğer ki o Müslüman velî bir kâfir cariyenin efendisi veya sultânı ola» demek idi. Bunu Zeylaî zikretmiştir.

Nikâhda velî, asabe binefsihîden sonra anadır. Ondan sonra ana -baba bir kız kardeştir. Ondan sonra baba bir kız kardeştir. Ondan sonra ana bir kız kardeştir. Ondan sonra mahrem olan zî-rahmdir. Dâima en yakın olan tercih edilir. Ondan sonra mevlel muvâlâttır. Mevlel muvâlât : Vârisi olmayan kimsedir ki başkasıyla ben bir cinayet işlersem, diyeti sen ödeyeceksin, ölürsem mîrâsım senin olacak diye, velî tutunur.

Bundan sonra nikâhda velî Sultândır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

«Sultân, velîsi olmayan kimsenin vdîsicUi'.» buyurmuştur.

Bundan sonra nikâhda velî kâdıdir. Öyle kâdî ki Sultân tarafından verilen fermanında, velîsi olmayan kimseyi evlendir, diye yazılmıştır.

Uzak olan velînin, küçük kızı, gaybet-i münkatıa ile gâib olan yakın velînin bulunmamasryle evlendirmek yetkisi vardır. Fukanadan bazıları; «Gaybet-i munkatıayı: Yakın velînin, ancak yılda bir kere kafile ulaşan bir beldede bulunmasıdır.» diye tefsir etmişlerdir. Bu tefsir Ku-dûrî'nin seçtiğidir. Bazıları da; «Yakın velî, sefer müddetinin en yakınında, yani kasr mesafesinde olursa uzak velînin evlendirmesi caizdir» demiştir. Çünkü sefer müddetinin uzağı için sınır yoktur. Böyle olunca yakın itibâra alınmıştır. Bu, Kâdî Ebû Ali en-Nesefî ile Sa'd b. Muâz el-Mervezî, Sadru'l-İslâm el-Pezdevî ve Saâru'ş-Şehûf (Rh.Aley-him) in de ihtiyarlarıdır. Fetva da bunun üzerinedir. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Bazıları demiştir ki: Yakın velî kızı isteyen küfü' (denk), ondan haber bekleyemeyecek kadar uzakta ise, uzak velînin evlendirmesi caiz olur. Bunu İmâm Şemsü'l-Eimme es-Serahsî (Rl: A.) ihtiyar eylemiştir. Nitekim o şöyle demiştir: İşin doğrusu, o yakın velî öyle bir yerde olmalı ki, onun gelmesi beklense veya reyi öğrenilmek istense hâzır olan kızın dengi tâlib kaçırılmış olur, işte bu gaybet-i munkatıadır. Aksi takdirde bu gaybet-i münkatıa değildir. Çünkü yakın velînin velayeti nazarîdir (faydaya dayanır). Bu takdirde onun velayetinin ibkâsında (kalmasında) fayda yoktur.

Uzak velî için velayet sabit oldukdan sonra, şayet o uzak velî o kızı evlendirse, ondan sonra yakın velî gelse, o yakın velînin nikâhı feshetme yetkisi yoktur. Yani fesh caiz olmaz. Çünkü akd, velâyet-i tamme ile akd olunmuştur. Halbuki halef ile maksûd hâsıl oldukdan sonra asi üzere kudret hâsıl olmuştur.

Bir küçük oğlanın velîsi veya bir küçük kızın velîsi veya bir adamın vekili veya bir kadının vekili veya bir kölenin efendisi, her biri nikâhı ikrar etse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, bunlardan hiç birinin ikrarı tasdik edilmez. Başkası üzerine ikrar olduğu için tasdik edilmez. Ancak şâhidler nikâh üzerine şehâdet ederler; veya küçük oğlan ve kız âkil baliğ olup da tasdik ederlerse, veya müvekkil yahut köle tasdik ederlerse, kabul edilirler. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, şehâdetsiz ve tasdiksiz velî tasdik edilir. Bunun şekli şöyledir : Bir adam kâdî huzurunda bir küçük kızın babası üzerine iddia edip bu adam küçük kızı bana verdi, dese, baba da o nikâhı kâdî yanında ikrar etse, kâdî zevcin iddia ettiği nikâh üzerine beyyine getirmedikçe nikâh ile hüküm veremez. Kâdî de küçük kız tarafından bir kimseyi vasî ta'yin edip hattâ o vasî nikâhı inkâr eder ve o adam o vasî üzerine delîl getirirse veya küçük kız nikâhı âkü baliğ adamı ve babasını tasdik ederse bu takdirde kâdî o adama nikâh ile hükmeder. Câriye bunun hılâfınadır. Çünkü Üç îmâm icmâ eylemişlerdir ki; şayet bir adam bir cariyenin efendisinden o cariyenin nikâhım iddia ettikden sonra o efendi cariyenin nikâhını ikrar etse, delilsiz ve tasdiksiz cariyenin nikâhıyle hüküm'verilir. Çünkü efendi kendi aleyhinde ikrarda bulunmuştur. Zira efendi o cariyenin kendine ve fercine (bud'una) mâlik olur. Köle bunun hılâfınadır. Çünkü Efendi kölenin ancak nefsine mâlik olur. 2[2]

Küfüv'ün Hükümleri:

Musannif, velînin hükümlerini açıklamayı bitirince, küfüv (denk) ile ilgili olan hükümleri açıklamaya başlayıp demiştir ki: Kefâet, îûgat yönünden bir şeyin diğerine benzer olmasıdır. Kefâet nikâhın lüzumu için erkekler ile kadınlar arasında nikâhda itibâr olunur. îmâm Mâlik (Rh.A.) bunda ayn görüştedir.

Arabda neseb yönünden itibâr olunur. Çünkü Arap olmayanlar ne-seblerini yitirmişlerdir. Kureyş kabilesi birbiri için küfüv olur. Ku-reyş'in gayri olan Arablar da, birbirlerine kabile kabileye küfüv'dürler. in gayri olan Arablarda, birbirilerine kabile kabileye küfüv'dürler. Ama, Kureyş'e küfüv (denk) değillerdir.

Mevâlî, yâni Arab olmayanlar — bunlara mevâlî denilmesi; ehl-i harb ile savaşda Araba yardım ettikleri içindir. Yardım ediciye de mevlâ adı verilir. Allah Teâlâ (C.C.) :

«Kâfirlerin mevlâsı (yardımcısı) yoktur.» 3[3] buyurmuştur. — birbirlerine küfü' (denk) dürler.

Acemler birbirilerine küiü'dürler. Yani, onların nesebi itibâra alınmaz. Onlar Araba denk (küfüv) olmazlar.

1[1] \İX Nısâ sûresi (4); jiyel : 141.

2[2] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 116-124.

3[3] Bk. Muhammed sûresi (47); âyet: 11

Kefâet[1][4] neseb yönünden itibâr olunduğu gibi, İslâm yönünden de itibâr olunur.

Kendisi binefsihî Müslüman olan kimse, İslâm'da bir tek baba sahibi olan kimseye denk olmaz. İslâm'da iki baba sahibi olan kimse Müslüman babaları olan kimse gibidir. Yani İslâm'da ebevân sahibi olan kimse, yani baba ve dedesi Müslüman olan kimse İslâm'da baba ve dedelere sâhib olan kimseye denk olur. Çünkü ta'rîf ebeveyn lafzı ile vâ~ kî olur. Fazlası itibâra alınmaz.

Kefâet neseb ve İslâm yönünden itibâr olunduğu gibi, hürriyet yönünden de itibâr olunur. Şu halde bir köle veya azâd edilmiş köle, aslı hür olan kadın için küfüv olmaz. Babası azadlı olan kimse de hür ebeveyn sahibi olan kimse için denk olmaz.

Kefâet, hürriyet yönünden itibâr olunduğu gibi, diyanet yönünden de itibâr olunur. Şu halde fâsık erkek sâliha kadın için ve sâlih adamın kızı için denk olmaz.

Kefâet, mal yönünden de itibâr olunur. Mal yönünden itibâr, erkeğin mehre ve nafakaya mâlik'olmasıyle olur. Zahir rivayette mu'te-ber olan budur.

Mehr-i muaccelden ve nafakadan âciz olan kimse, fakir kadın için denk olmaz, Mehr-i muaccelden âciz oldukda denk olmamasına gelince; çünkü mehr kadından cima istifâdesine karşılık kılınmıştır. Şu halde mehr-î muacceli teslim etmek gerekir. Çünkü mehr ile murâd ta'-cili âdet olan miktardır. Zira bundan ötesi örf yönünden mehr-i müecceldir.

Nal akadan âciz olmakla küi'iiv yâni denk olmaması ise, evliliğin kıvamı ve devamı nafaka ile olduğu içindir.

Esah kavilde, zenginlik yönünden denk olmaya (kelâete) itibâr olunmaz. Şemsu'l-Eimme es-Serahsî (Rh.A.) ve Zahire sahibi demiştir ki : Esah olan şudur ki, zenginlik yönünden kefâet itibâra alınmaz. Çünkü malın çokluğu esah kavle göre makbul değildir. Resûlüilah (S-A.V.) :

«Malı çok olanlar helak oldu. Ancak malı için şu mal şuna, şu da yuna diyen, yani o malı tasadduk eden helak olmadı.» buyurmuştur.

Şu halde mehr ile nafakaya kadir olan kimse, çok mal sahibi olan kimse için küt'üv olur. Çünkü zenginlik itibâra alınmam.

Kefâet, ma! yönünden olduğu gibi sanat yönünden de itibâra alınır. Çünkü insanlar san'at ile övünürler. Meselâ dokumacı attâra (güzel kokular satan kimse) küfüv değildir. Demirci, ayakkabıcı da öyledir. Bezzaz (manifaturacı) attâra küfüv'dür.

Âlim olan Acemî (yâni Arap-dan başka millet) câhil olan Arabi için denk olur. Çünkü ilim şerefi neseb şerefine karşılık olur.

Fakir âlim de, yani zengin ^olmayan âlim de, - çünkü mehr-i muaccel ve nafaka üzerine kadir olmak vâcibdir - ve Hz. Ali (R.A) soyundan olana; câhil olan zengine denk olur. Zira bilirsin ki, zenginlik mu'teber değildir. Ve ilim şerefi, zenginlik şerefini karşılar.

Köylü, şehirli için denk yâni küfüv olur.

Bir kadın kendisini bir adama mehr-i mislinden eksiği ile tezvîc etse, velî için mehr-i mislini tamamlatmak veya ikisi arasını ayırmak hakkı vardır. Çünkü kadının eksik mehr ile evlenmesi ar (utanç) vericidir. Zira velîler mehr-i misi ile övünürler ve eksik ile utanç duyarlar. Şu halde velîler için itiraz hakkı vardır.

Bir adam bir şahsa bir kadın tezvîc etmeyi emretse, o şahıs da bir câriye tezvîc etse, caiz olur. Çünkü bu söz mutlak sâdır olmuştur. Töhmet yerinden başkasında ıtlâkı üzere carî olur. Nitekim o şahıs kendi cariyesini tezvîc ederse töhmet olur (yâni caiz olmaz).

Bir engel olmamalıdır. Nitekim o adamın nikâhı altında hür bir kadın olsa engel olur. Şayet emredilen şahıs bir akd ile iki kadını tezvîc etse câi2 olmaz. Çünkü iki kadını birden iltizâmına vech yoktur. Zira âmirin emrine aykırıdır. Öncelik bulunmadığı için o iki kadının ikisinden birine ta'yîni iltizâma da vech yoktur. O iki kadından birine ta'-yinsiz iltizâma da vech yoktur. Çünkü o şahıs nikâhdan maksûd olan şeyi kesin bildirdiği için nikâhın meçhul kadına izafeti muhtemel olmaz. O,maksûd olan şey cimâdır. Çünkü belli kadından başkasını cima imkânsızdır.

Bir kadın kendisini bir gâib erkek için şâhidlerin huzurunda; «Siz şâlnd olun ki ben kendimi lülân kimseye tezvîc ettim.» demekle tezvîc etse, o gâib kişi de kendisine nikâhın haberi erişmekle tezvîce «Oluru dese, eğer o meclisde gâib kimse tarafından kabul eder bir kimse olsa, gerek o kimse fuzûlî olsun veya vekîl olsun, nikâh caizdir. Eğer o meclisde gâib tarafından kabul eder bir kimse olmazsa, nikâh caiz olmaz. Çünkü kadından sâdır olan şey akdin yarısıdır. Yarısı ise gâib olan nikâh sahibinin kabulüne bağlı değildir. .Bilâkis o meclisde kabule bağlıdır. Gerekse o kimse fuzûlîden olsun. Çünkü fuzûlîde akdin sureti tahakkuk eder. Bu akdin tamâmı gâib olan nâkih (nikâh sahibi) in iznine bağlı olur. Bir adam, bir taraftan fuzûlî olmamak şartıyla nikâhın iki tarafına, yâni îcâb ve kabule velî olur. îcâb ve kabulü söylemesi şart değildir. Belki bir adam iki tarafın vekili olunca, o kızı o oğlana tezvîc ettim, derse kâfi gelir.

Nikâha velî olan kimse için bir kaç kısım vardır: Ya asil ve velîdir.

Nitekim amca oğlu amcasının kjüçük kızım kendisine nikahlaması gibi. Veyaasıl ve vekildir. Nitekim bir kadın bir erkeği kendisine tezvîce vekîl etmek gibi.

Veya iki tarafdan velîdir veya iki taraftan vekildir veya bir taraf-dan velî ve diğer tarafdan vekildir. Fuzûlî olmak caiz olmaz. Nitekim fuzûlî ile beraber asil olmak caiz olmadığı gibi. Veya bir tarafdan veli ve diğer tarafdan fuzûli veya bir tarafdan vekîl ve diğer tarafdan fuzûlî veya iki tarafdan fuzûlî olmak caiz olmadığı gibi.

Bir kadın bir erkek için kendisini tezevvüc etmeye izin verip o erkek o kadını kendisi için iki şâhid yanında tezvîc etse, nikâh caiz olur.

Çünkü o kimse o surette iki tarafı, bir yönden fuzûlînin gayri olduğu için tevellî edince «Tezvîc ettim» sözü iki tarafı kapsar ve kabule hacet kalmaz. -Keza amca oğlu amcasının kızını kendisine nikâh etse, bu nikâh da sahih olur. Çünkü bir taraftan fuzûlî velî değildir. Eğer bir kadın bir erkeği kendisim tezvîce vekîl etse, o erkek o kadını kendi: sine nikâh etse, caiz olmaz, çünkü kadın o erkeği müzevvic (evlendiri-ci) ta'yîn etmiş, mütezevvic (evleniri) ta'yîn etmemiştir. 1[5]

---

[1][4] Kefâet: Müsavat ve denklik, demektir. Dînde kefâet mu'teberdir. Binâenaleyh Müslüman bir kadının bir kâfirle evlenmesi ictnâ'en haramdır. Müslüman kadınların kâfirlere haram kılınması 6. Hicrî yılında (M. 627) Hudeybiye'de vuku' bulmuştur.

Kefâet mes'elesinde neye i'tibâr edileceği Ulemâ arasında çok ihtilaflıdır, Maamâ-fih, kefâet mu'teberdir, ve bazı ictihâd farkları ile; Dînde, takvada, sao'atta, hürriyette, malda ve sâirede aranır. Bu hak kadınındır. Binâenaleyh aranacak şeyler erkekte aranacak; bu suretle onun kadına denk olup olmadığı anlaşılacaktır.

(Selâmet Yollan, Ahmed Davudoğlu, C. 3)

Mehr Babı

Mehıı 2[6] belirtmeksizin ve mehri kaldırmak şartıyle nikâh sahîh-ttir. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :
«Bunlardan başkasını mallarınızla istemeniz size helâl kılındı.» 3[7]buyurmuştur.

Şüphesiz de olan (Bâ) özel bir lafızdır. Ma'nâsı, ilsâk (bitiştirmek) dır. Şu halde; istemenin maldan ayrılmasının imkânsız olduğuna kesinlikle delâlet eder. İstemek de sahih akiddir.

Eğer denilirse ki: Allah Teâlâ' (C.C.) in;
«Hoşunuza giden kadınlarla evlenin» 4[8] kavli şerifinde, istemek (ibtiğâ) mal ile ilsâkdan mutlak olarak vârid olmuştur. Mutlak bize göre, mukayyed üzere hami olunmaz ve bir de istidlalin hulâsası şudur : Şüphesiz Allah Teâlâ (C.C.) sahih ibtigâyı yani istemeyi mala bitişik olarak helâl kılmıştır. Bunun gereği, maldan ayrılmış olan istemenin sa-hîh olmamasıdır. Yoksa sahih ve neiyedilen yâhûd susulan mehrîn sabit olmasını gerektirmek değildir.

Biz birinciye cevâb olmak üzere deriz ki; (yani istemek mal ile bir-likde olduğu halde birleştirmek «ilsâk» den mutlak vârid oldu, sözünden murâd); şayet hâdise ile beraber hüküm birleşmiş olsa ve mukay-yed ile mutlak müsbet hüküm üzerine dâhil olsa, şüphesiz mutlak, bize göre de, mukayyed üzerine hami olunur. Nitekim usûlde takrir olunduğu gibi. Burada da böyledir.

İkinciye cevâb olmak üzere deriz ki; (yani istemek «ibtiğâ» mal ile sahîh olur, sözünden murâd); şüphesiz Allah Teâlâ' (C.C.) nın :
»Kadınlara el sürmeden ve mehrlcrini biçmeden onları boşarsanız size sorumluluk yoktur.» 5[9] kavli şerifi önceden mehr konmaksızın talâkın gerçekleşmesi üzerine delâlet eder. Halbuki boşamak (talâk) ancak şer'î nikâh üzerine terettüb eder.

Mehr konulmaksızın nikâh >ahih olunca, bizim hamlettiğimiz şey üzerine mezkûr âyetin ha mi edilmesi vâcib olur.

Mehrin en azı, her on dirhem yedi m işkâl olmak üzere, gümüş olarak on dirhem miktarıdır. 6[10] Gerek on dirhem basılmış gümüş olsun veya basılmamış gümüş olsun ve gerekse basılmış olan on dirhem külçenin değeri az olsun, müsavidir. Şerikat (hırsızlık) nisabı bunun hı-lâfınadır. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Şayet nikâhdâ on dirhemden az mehr konsa, kadına on dirhem ınchr, vacib olur. Eğer on dirhemden fazla konulsa, konulan fazlalık kadına cinsî münâsebet sırasında yahut sahih halvet (yalnız başlarına bir arada bulunmak) de vâcib olur. Sahîh halvetin açıklaması yakında gelecektir.

Veya mehr ikisinden birinin ölmesiyle vâcib olur. Şüphesizki ölüm, boşamak gibi mehri sağlamlaştırıcıdır.

Cimâ'dan ve sahîh halvetten önce boşamakla mehı-i müsemmâmn (kararlaştırılmış mehr) yarısı vâcib olur. Cimâ'dan, sahîh halvetten ve Ölümden biriyle mehr-i misi! 7[11] vâcib olur.

Şiğâr (değiş - tokuş) da' mehr-i misil vâcibdir. Şiğâr : İki adamdan her biri kızını veya kız kardeşini diğeriyle evlendirip ve diğeri de kızını Veya kızkardeşini ona tezvîc ederek her iki kadının cima istifâdesini öteki kadımnki kadar yapmakla olur. Şiğâr, bize göre sahîhdir ve kadınlardan her biri için mehr-i misil vardır. Şiğâr diye adlandırılmasının sebebi şudur : Çünkü şuğur lügat bakımından kaldırmak ve hâlî (boş) bırakmaktır. Sanki tarafeyn, bu şartla mehri kaldırmak ve cima istifâdesini ondan hâlî bırakmışlardır.

Şiğârda mehr-i misi vâcib olduğu gibi, şayet koca ile karı belli bir şey üzerine rızâlaşmasa, mehr tesmiye olunmayan veya mehr kaldırılan nikâhda yine mehr-i misi vâcib olur. Şayet belli bir şey üzerine rızâlaşsalar o şey vâcib olur.

Nikâhda şarâb veya domuz tesmiye olunsa veya şu sirke diye tesmiye olunup şarab çıksa veya şu köle diye tesmiye olunup, hür olsa veya cinsleri açıklanmayan giysi veya hayvan tesmiye olunsa veya Kur'-ân öğretmek üzere tesmiye olunsa veya hür olan kocanın kadına bir yıl hizmet etmesi tesmiye olunsa, bunlarda mehr-i misi vâcib olur. Çünkü meşru olan, mâl-i mütekavvimi (kıymeti olan mal) istemektir. Halbuki ta'lîm (öğretmek) kıymeti olmak şöyle dursun mal bile değildir. Keza menfaatler de bizim kaidemize göre böyledir. Eğer kadını bir başka hür erkeğin hizmet etmesi şartıyla alsa bazıları «Hizmete müstehak olmazı» demişlerdir. Sahîh olan kavle göre, kadın hizmete müstehak olur, hizmetin kıymetini kocadan alır. Eğer kadını davar gütmeye veya ekin ekmeye karşılık nikâh etse, «Asi» m rivayetine göre caiz olmaz. Doğrusu: Kadın için bunun biHttifâfe caiz olmasıdır. Delili: Hz.-Mûsâ, (A.S.) ve Hz. Şuayb' (A.S.) in kıssalarıdır. Çünkü bizden Öncekilerin şeriatını Allah Teâiâ (C.C.) ve Onun Resulü (S.A.V.) inkâr etmeksizin anlattıysa, bizim için de şeriattır. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Eğer koca köle olsa vâcib olan hi/mettir. Kölenin hizmeti, o köle rakabesinin teslimini kapsadığı için mal ile taleb sayılır. Hür böyle değildir.

1[5] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 124-128.

2[6] MEHİR: Nikâhın (hükümlerindendir; ve kadının şerefini meydana çıkarmak için megrû' olmuştur.
Mehrin; sadak, nihle, atiyye, ukr, ecir ve ferîza gibi bir çok İsimleri vardır.

3[7] Bk.' Nisa sûresi (4); âyet: 24

4[8] Bk. Nisa sûresi (4); âyet: 3

5[9] Bk. Bakara sûresi (2): ayet : 236.

6[10] 10 dirhem gümüş 28,05 gramdır. Değeri; gümüşü» râyİc fiyatı ile çarpılarak bulunur. Meselâ gümüşün gramı 100.-TL. ise; mehir miktarı 100 x 28.05 ~ 2805.-TL. dır.
Akid esnasında mehri zikretmek îcâbeder. Çünkü mehri zikretmek niza'a meydan bırakmaz. Muamâfîh mehir zikredilmeden nikâh kıyılsa akid yine sahilidir, zifaftan sunra kadına mehr-i misil verilir.

7[11] Mehr-i misil: Kadının misli olan diğer bir kadının meselâ ablasının veya kızkardeşinin mehridir. Onun mehri ne ise, bunun da o olur. Nikâhtan önce verilen yüzük, küpe ve şâire gibi şeyler de mehirden sayılırlar. Mehrin peşin verilen kısmına «Mehr-İ muaccel» veresiye kalım kısmına da «Mehr-i müeccel» derler. Mehrin hepsinin peşin verilmesi müstehâbdır.

Mehr-i misi vâcib olduğu gibi, müfevviza kadın için mutada vâcib olur. Müievviza, «vâv» m kesriyle, kendisini mehr zikretmeksizin veya kendisi için mehr olmamak üzere tezvîc eden kadındır. Öyle müfevviza kadın ki, cimâ'dan önce boşanılsa mut'a vâcib olur. Mut'a, bir gömlek, bir başörtüsü ve bir de çarşaftır. Koca zengin, de olsa, mehr-i mislin yarısından fazla olmaz. Koca fakir de olsa beş dirhemden eksik olmaz.

Mut'a kocanın durumuna göre olur, karının durumuna göre olmaz. Hidâye sahibi, nass-ı kerîm ile amel ederek salıîh olan budur demiştir. Nass-ı kerîm, Allah Teâlâ' (C.C.) nın şu kavli şerifidir;

«Zengin olanınız kudretincc, darda bulununum da hâlince (verir).» 1[12]

Bazısı; Mu t'ada kan ile kocanın hâline itibâr edilir» demiştir. Bunu el-B eda i sahibi hikâye etmiştir. Âyet-i kerîmede buna işaret vardır.

O da Allah Teâlâ' (C.C.) nın i «Uygun bir şekilde» kavl-i şerifidir. Şu halde bu söz Fıkha daha uygundur (eşbehdir). Nitekim nafaka konusunda söylediğimiz gibi. Çünkü nafaka yalnız kocanın durumu ile itibâr edilse idi, bir mut'ada yüksek tabaka ile alçak tabakadaki kadını eşit tutmamız gerekirdi. Halbuki bu insanlar arasında ma'rûf değildir. Belki bu beğenilmez (münkerdir). Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Müfevviza kadından başkası cimâ'dan önce boşanılsa, mut'a müs-tehab olur. Ancak mehr tesmiye olunup cimâ'dan Önce boşanılsa, o kadın için mut'a müstehab olmaz. İstisnadan sonra geri kalan . Cima olunmuş fakat mehri tesmiye edilmemiş boşanan kadın ile, cima olunmuş mehri de konmuş boşanan kadındır. Şu halde anlaşılıyor ki, mutal-lakât (boşanmış kadınlar) dört çeşittir.

Birincisi: Boşanmış olup cima edilmeyen ve mehri de konmayan kadındır. Onun için mut'a vâcib olur.

İkincisi: Boşanmış bir kadın cima olunmayıp onun için mehri konmuş olsa onun için mut'a müştehab olmaz.

Üçüncüsü : Boşanmış, cima olunmuş, ve fakat mehri konmamış olandır.

Dördüncüsü : Boşanmış cima olunmuş, mehri de konulmuş olandır. Bu son ikisine mut'a müstehabdır. İmdi 'hâsıl olan şudur ki; koca şayet kadını cima etse, o kadın için mut'a müstehab olur. Gerek o ka-dın için mehr konulsun, gerekse donulmasın müsavidir. Çünkü koca, üzerine akd yapılmış şeyi - ki o feredir - kendisine teslim ettikden sonra, talâk (boşama) ile o kadım yalnız bırakmıştır.. Şu halde kocaya müstehab olan, o kadına vâcib olandan fazla bir şey vermektir. O vâcib mehr konulduğu surette mehr-i müsemmâdır. Konulmadığı surette o kadın cima edilse bile, mehr-i misidir. Şu halde mehr konulduğu surette ferci teslîm etmeksizin müsemmâmn yarısını alır. Kadın için bir şey müstehab olmaz. Kadına mehr konulmadığı surette de mut'a vermek vâcib olur. Çünkü kadın bir şey almamıştır, ve fercin taleb edilmesi maldan ayrılmaz.

Akdden sonra konulan veya ziyâde edilen şey yarıya bölünmez. Yani bir adam evlense de kadına mehr koymasa veya mehr olmayacak dese, bundan sonra koca ile karı mehr koymak için rızâlaşsalar ve akd-eten sonra kadına mehr koysa yahut kadını mehr-i müsemmâ üzere alsa ondan sonra müsemmâ üzerine ziyâde etse, ondan sonra, duhûlden önce koca o kadım boşasa, akdden sonra müsemmâ yarıya bölünmez. Akdden sonra müsemmâ üzerine ziyâde edilen de yarıya bölünmez. Belki birincide mut'a vâcib olur. İkincide, akd sırasında olan müsemmâmn yarısı vâcib olur.

Cimâdan önce boşamakla ziyâde düşer. Ziyâdenin yarıya bölünmemesine sebeb şudur: Çünkü ziyâde, akd ile vâcib için ta'yîndir ve o vâcib mehr-i misidir.. İmdi bu vâcib yarıya bölünmez. Onun yerini tutan da bölünmez. Ziyâdenin düşmesine sebeb, boşama duhûlden önce olduğu içindir. Zira akd ile beraber konulmayan mehrin hepsi duhûlden önce boşamakla bâtıl olur. Hattâ boşama duhûlden sonra olsa, müsemmâ ile beraber ziyâde vâcib olur.

Kadimn, kocanın zimmetinde olan mehr-i misden indirim yapması sahîhdir. çünkü mehr, sonuç itibariyle (bakâen) mel ir kadının hakkının hakkıdır, tndirim, sonuç hâline rastlamaktadır.

Halvet, koca ile karının, bir araya gelmeleridir. Şöyle ki: Koca ile karının izni olmadan hiç kimse onların durumlarını bilemiyeceği bir yerde onlar ile beraber bir âkilin bulunmaması veya karanlıkdân dolayı koca ile karının hallerine bir kimsenin muttali olmamasıdır. Kocanın da, o kadının zevcesi olduğunu bilmesidir.

Öyle halvet ki, hissen veya tab'an veya şer'an cimâa bir engel bulunmamalıdır. Birincisi, yani hissen engel olan, meselâ koca ile karıdan birinin cimâını meneden hastalık gibi bir engel bulunmamalıdır. İkincisi, yani tab'an engel olan, meselâ cimâı meneden hayız ve nifâs gibi bir engel bulunmamalıdır. Bu hayz ve nifâs tab'an olduğu gibi, şer'an da engel olmaya aykırı değildir. Üçüncüsü, yani şer'an engel olan meselâ, cimâı meneden, farz veya nafile için ihrâmlı olmak gibi, engel olmamalıdır. Ve farz olan oruç - ki o Ramazan orucudur - gibi bir engel bulunmamalıdır. Sahîh halvet, mehr için müekked olmada cima gibidir. Her ne kadar koca mecbûb (erkeklik organı kesik) veya hasıy (husyeleri çıkarılıp erkekliği giderilmiş) veya innîn (cinsî münâsebetten âciz) olsa da veya koca esah kavide farz orucun kazasını tutsa da veya koca bir rivayette adak orucu tutsa da halvet, cima gibidir.

Namaz, farz ve nafile yönünden oruç gibidir. Yani halvet farz oruçla sahîh olmadığı gibi, farz namazla da beraber sahîh olmaz. Halvet nafile oruçta sahîh olduğu gibi, nafile namaz ile beraber sahîh olur.

Sahîh halvetin hepsinde, kadına iddet vâcib olur. Yani halvetin zikredilen kısımlarından hepsinde, gerek sahîh halvet, gerekse fâsid olsun, kadının rahmi mecbûnun suyu ile meşgul olur kuşkusundan dolayı ihtiyaten kadına iddet vâcib olur.

Bir kadın bin akça mehrini alıp, o bin akçayı kocasına hibe etse ve koca o kadını cimâ'dan önce boşasa, koca o bin akçanın yarısını kadına geri verir. Yani bir kimse bin akça üzerine bir kadın ile evlenip o kadın bin akçayı alsa ve o bin akçayı kadın kocasına hibe etse, ondan sonra koca duhûlden önce o kadını boşasa, koca kadına binin yarısı olan beşyüzü geri verir. Çünkü kocaya, duhûlden önce boşamakla icâb eden şeyin ayn'ı ulaşmaz. Zira koca o şey sebebiyle mehrin yarısına müstehak olur. Halbuki alınmış olan mehr değildir. Belki ondan bedeldir. Çünkü mehr zimmette borçtur. Halbuki alınmış olan ayn'dır. Şu halde alınmış olanın hibesi, başka bir malın hibesi gibidir. Kocanın hakkı ise mehrin yarısının teslîmindedir. Halbuki teslim yoktur. Şu halde erkek mehrin yarısını geri verir.

Keza konulan mehr ölçülmüş veya tartılmış zimmette diğer bir şey olsa, koca kadına mehrin yarısını geri verir. Çünkü bu, ölçülmüş ve tartılmış mehr gibi, ayn'ın gayrı deyn'dir.

Eğer kadın mehrini alıp veya mehrin yarısını alıp, hepsini veya al-' (lığından geri kalanı kocasına hibe etse veya mehr

---

1[12] Bk. Bakara sûresi (2), âyet : 236

malını almazdan Önce ve aldıkdan sonra kocasına hibe etse, bu takdirde kocanın geri vermesi gerekmez. Yani kadın mehrden bir şey almazdan önce hepsini kocasına hibe edip ondan sonra koca karıyı duhûlden önce boşasa koca kadına mehrden bir şey geri vermez. Çünkü zevç için, duhûlden önce boşamakla müstehak olduğu şeyin aynı salim olmuştur. Kadına başka bir şey gerekmez. Bunun gayesi şudur ki: Bu selâmet, boşamadan başka bir sebeble hâsıl olmuştur. Maksad hâsıl olunca sebeblerin muhtelif olmasına önem verilmez. Keza, eğer kadın mehrin yarısı olan beş yüzü alsa, ondan sonra alınan ve alınmayan binin hepsini hibe etse veya kadın kocanın zimmetinde olan geri kalanı hibe etse, ondan sonra koca duhûlden önce kadını boşasa koca, geçen gibi, kadına mehrden bir şey geri vermez. Çünkü kocaya müstehak olduğu şeyin ayn'ı ulaşmıştır. Nitekim daha önce geçti. Eğer kadın bin akça mehrinin yarısından çoğunu — meselâ altıyüzünü — alsa ve kocanın zimmetinde kalanı kadın hibe etse, ondan sonra koca duhûlden önce o kadını boşasa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, koca yüzü kadına geri verir. İmâmcyn' (Rh.Aley-himâ) e göre, üçyüzü geri verir. Eğer kadın mehrin yarısından daha azını alsa - meselâ ikiyüz gibi - İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, koca kadına bir şey geri vermez, tmâmeyn' (Rh. Aleyhi mâ) e göre, yüzü geri verir. Keza, eğer koca kadım ta'yîn ile belli olan bir şey üzerine tezevvüc etse - meselâ kumaş gibi - kadın o kumaşın yarısını veya hepsini hibe etse, gerek o kumaşı kadın alsın, gerekse almasın, ondan sonra koca o kadını duhûlden önce boşasa, koca kadına bir şey vermez. Zira kocanın hakkı duhûlden önce boşamakla kadın yönünden bedelsiz alınmış olanın yarısının selâmetidir. Halbuki koca ona ulaşmıştır. Çünkü kumaş belli olan şeydendir. Verilmiş olan mehrin ayn'ıdır. Her hal ile kocanın maksadı olmuştur. Şu halde koca bir şeyle geri dönmez.

Bir kimse bir kadım kendi oturduğu yerden çıkarmamak üzere bin akça ile veya o kadın üzerine evlenmemek şaıüyle nikâh etse veya koca o kadın üe beraber ikâmet ederse bin akça üzerine ve eğer oturduğu yerden çıkarırsa ikibin akça üzerine nikâh etse, eğer koca bu şarta uyarsa, yâni oturduğu yerden çıkarmamak veya üzerine başka kadın tezevvüc etmemek üzere nikâh ettiği kadında vefa etse, eğeı- koea kadın ile ikâmet ederse, bin akçaya ve eğer çıkarırsa ikibin akçaya nikâh ettiği kadın ile ikâmet ederse, o kadının o bin akçayı alma hakkı vardır.

Eğer koca şarta vefa etmeyip ve kadın ile ikâmet etmezse, o kadın için mehr-i misi vardır. Vefa suretinde bin akça ve vefasızlık suretinde mehr-i misi olmasının sebebine gelince; Çünkü müsemmâ mehr için sâ-1 ihtir, halbuki vefa sebebiyle kadının rızası tamâm olmuştur. Vefâsız-lıkda mehr-i misi olmasının sebebi ise şudur : Zira koca kadına fayda bulunan şeyle mehr tesmiye eylemiştir. O şeyin yok olmasıyle kadının bin akçaya rızası yok olmuştur. Binâenaleyh kadının mehr-i misli tamamlanır. Bu İmâm Ebû Hanîfe' (Rh.A.) ye güredir. Ebû Hanîle' , (Rh. A.) ye göre, birinci şart sahîhdir, ikinci şart değildir. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, şartın ikisi de sahîhdir. İmâm Züfer' (Rh.A.) e göre, şartın ikisi de fâsiddir. Fakat sonuncu mes'elede mehr-i müsemmâdan fâzla olmaz. O sonuncu mesele, musannifin «eğer ikâmet ederse bin vardır.» sözüdür. Şayet koca, kadını oturduğu yerden çıkarsa, rnehr-i misi vâcib olur. Lâkin o mehr-i misi, şayet ikibinden daha çok olsa, fazlası vâcib 'olmaz. Eğer mehr-i misi bin akçadan daha az olsa, bin akça vâcib olur. İkisi ittifak ettiği için o binden bir şey noksan olmaz. Çünkü mehr iki binden fazla olmaz.

Bir adam bir kadını, şu köle ile veya şu köle ile diye nikâh etse, halbuki o iki kölenin birisi eksik olsa, yani birisi kıymet bakımından diğer köleden daha az olsa, mehr-i misi hakem yapılır. Eğer mehr-i misi, o iki kölenin kıymeti eksik olanından daha az olsa,. o kadın için kıymeti eksik olan köle gerekir. Eğer mehr-i misi o iki kölenin kıymeti yüksek olanından daha çok olsa, o kadın için, kıymeti yüksek olan köle gerekir. Eğer mehr-i misi değeri az olan köle ile değeri yüksek olan köle arasında olsa, o kadın için mehr-i misi vardır. Bu İmâm Ebû Hanîfe' (Rh.A.) ye göredir. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, o kadın için o mes'elelerin hepsinde değeri az plan gerekir. Şayet o adam kadını cimâ-dan önce boşasa, değeri daha az olanın yarısı lâzım gelir. Yani o kadın için biPicmâ bu mes'elelerin hepsinde değeri daha az olan kölenin yarısı lâzım gelir. Bir kimse bir kadını nikâh edip ve o kadına iki köleyi mehr kılsa, halbuki iki kölenin birisi hür olsa, eğer kölenin değeri on dirheme eşit olursa, kadının mehrî köledir. Eğer kölenin değeri on dirheme eşit olmazsa o kadın için on dirhem tamamlanır. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.-

Bir kimse bir kadın nikâh edip bekâreti şart kılsa, halbuki o kimse o kadım dul bulsa, mehrin hepsini vermek gerekir ve şarta itibâr yoktur.

At cinsini ve herevî cinsinden olan giysiyi mehr kılmak, her ne kadar niteliği bildirilmese de sahih olur. Cinsi açıklanıp niteliği açıklanmayan, Ölçülen ve tartılan şeyi mehr kılmak sahih olur. Ölçülen ve tartılan şeyin orta olanı (vasatı) lâzım gelir yeyâ vasatın değeri lâzım gciir. Eğer cinsi açıklandığı gibi, niteliği açıklan&a, niteliği anıklanan lâzım gelir.

Kadına fâsid nikâlıda cima ile mchr-i misi vâcib olur. Sahih halvet ile mehr-i misi vâcib olmaz. Yani fâsid nikâhda mehr-i misi ancak cima ile vâcib olur. Çünkü mehr ancak cimâ'da îercin menfaatlerini tamamiyle almakla vâcib olur. Yalnız akd ile vâcib olma2. Sıhhatine engel bulunduğu için halvet ile de vâcib olmaz. O engel de hürmettir. Zira, halvet, cima yerine geçmez. Ancak cimâ*y& imkân verdiği için onun yerine tutulur. Halbuki hürmet ile beraber temekkün olmaz. Bundan dolayı halvet ile musâhera hürmeti vâcib olmaz. İddet de vâcib olmaz. Koca ile karıdan her biri için, birisi hâzır olmaksızın fâsid nikâhı fesh etmek hakkı vardır. Bazıları; «Koca ile karıdan birisi için duhûlden sonra fesh yoktur. Ancak o birisinin hâzır olmasında vardır.» demişlerdir. Nitekim, teslim aldıkdan sonra fâsid satışda olduğu gibi ki, teslim aldıkdan sonra iki âkidden biri diğeri hâzır olmadıkça akdi bozamaz.

Mehr-i müsemmâ üzere ziyâde olmaz. Yani fâsid nikâhda eğer kadının mehr-i misli müsemmâdan çok olsa, kadın o ziyâdenin aşağısına' razı olduğu için, müsemmâ üzere olan ziyâdeye itibâr edilmez. Şayet' mehr-i misi müsemmâdan daha az olsa, tesmiyenin sjhhati bulunmadığı için, mehr-i misi vâcib olur. Satış (bey') bunun aksinedir. Çünkü satış kendi kendine mâl-i mütekavvimdir. O satışın bedeli kıymetiyle takdir edilir. Eğer tâsid nikâhda mehr tesmiye olunmazsa veya mechû-len tesmiye olunsa, «bâliğan mâ beleğâ» (ne kadara varırsa varsın) ittifakla mehr-i misi vâcib olur. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Pâsid nikâhda iddet, ihtiyat yerinde akd şüphesinden dolayı hakîkaten ilhak yönünden vâcib olur. Neseb şüphesinden sakınarak da vâcib olur. O iddetin başlangıcı, tetrîk vaktindendir. Cimâ'ların sonundan değildir. Sahih kavi budur. Çünkü iddet nikâhın şüphesi itibariyle vâcib olur ve o şüphenin kaldırılması ayırma İledir.

Fâsid nikâhda neseb sabit olur. Çünkü neseb çocuğu ıhyâ bakımından isbâtta ihtiyat olunan şeydir. Nesebin sübûtu, bir vechden sabit olan üzerine terettüb eder.

Nesebin müddeti, cima vaktinden itibâr olunur. Eğer cima vaktinden doğurma vaktine kadar altı ay olsa, neseb sabit olur. Şayet altı aydan az olsa neseb sabit olmaz. Bu söz İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göredir. Fetva bununla verilir. İmâm Ebû Hanîfe (Rh.A.) ile İmâm Ebû Yûsuf (Rh.Aleyhimâ) a göre, neseb nikâh vaktinden itibâr olunur. Nitekim.sahîh nikâhda olduğu gibi, Fukahânıı ıstılahında kadının mehr-i misli, babasının kavminden o kadına benzeyen bir kadının mehridir. Çünkü insan babasının kavmi cinsindendir. Bir şeyin değeri de ancak cinsinin değerine bakmakla bilinir. Kadının anası ile itibâr edilmez. Ancak o kadının anası babasının kavminden olup amcasının kızı olmakla itibâr edilir.

Musannif, bunda olan benzediği şu sözü ile açıklamıştır : O kadın, yaş, güzellik, mal, akıl, diyanet yönünden ve koca ile karının ikisi bir beldeden olmakla belde yönünden benzer olmaktır. Asr (zaman) yönünden, bekâret, dulluk ve iffet yönünden de benzer olmaktır. Bu dört ibare Hidâye'de zikredilmiştir. İlim, edeb ve güzel ahlâk yönünden de benzer olmaktır. Bu üç ibareyi Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

El-Müutekâ'da zikredilmiştir ki: Mehr-i misli ihbar edenlerin iki erkek veya bir erkek ile iki kadın olması şart kılınmıştır. Şehâdet lafzı da şarttır. Eğer şâhidler bulunmazsa söz yemîn ile kocanındır. Eğer babasının kabilesinden o kadına benzer olan kimse bulunmazsa, yabancılardan o kadının babasının kabilesinin benzeri olan bir kabiledeki kadının mehr-i misliyle itibâr edilir. Kadının mehrine velînin kefîl olması şahindir. Çünkü velî ehl-i iltizâmdandır, yani kabul edicidir. Şayet kefaleti kabul ettiği şeye izafe etse sahîh olur. Her ne kadar nikâh olunan kadın küçük kız olsa da sahîhdir. Çünkü velî kendisini kefîl kılmıştır. Kefîl ise ödeyicidir. Musannifin «Her ne kadar küçük kız olsa da» demesine sebeb, aklın tevehhümünü savmak içindir ki kadın şayet küçük kız olsa, mehrin mütâlibi olmaz, ancak küçük kızın velîsi olur. Bir kişinin hem mütâlib (taleb eden) ve hem mütâleb (taleb edilen) olması lâzım gelir. Lâkin bu vehme itibâr olunmaz. Çünkü akdin hukuku burada asîle, yani kadına râcidir. Velî elçidir. Satış bunun aksinedir. Baba şayet küçük çocuğun malını satsa, değerini ödemesi caiz olmaz. Çünkü hukuk âkide râcidir. Diğer kefaletlerde olduğu gibi, kadın mehrini kocasından ve velîden her hangisinden dilerse ister. Şayet velî mehri ödese, eğer koca velîye mehri ödemeyi emretti ise o velî mehri kocadan alır. Nitekim, kefaletlerde de âdet budur.

Koca o kadını rızâsı ile cima edip veya kadın ile halvette bulunduk -dan sonra, kadının kocasını, cimâ'dan ve kendisi ile beraber seferden menetmesi caiz olur. Bu söz şu soruyu savmak içindir : Kadın şayet cimâ'a veya halvete razı olsa, o kadın için menetme hakkı bakî kalmaz.

Çünkü ma'kûdün aleyh (üzerine akid yapılan şey) olan ferci teslim etmiştir. Onun için geri alma hakkı olmaz. Savmanın vechi şudur: Her bir cima ma'kûdün aleyhdir. Onu teslim etmekle geri kalanını teslim vâcib olmaz. Mehrden kısmen veya tamamen ta'cîli beyân olunan şeyi almak için kadının kocasını cimâ'dan. ve kendisi ile beraber seferden menetmesi caiz olur. Veya o kadının misli için, dörtte bir ile veya beşte bir ile mukadder olmayan mehr-i mislinden örfen takdir edilen miktarı almak için kocasını cima'dan ve kendisiyle yolculuk etmekten menetmesi, eğer mehrin hepsi müeccel kılınmadı ise caiz olur. Eğer mehrin hepsi müeccel veya muaccel kılındı ise bu surette mehr şart. olunduğu vech üzere olur. Hattâ mehrin hepsi muaccel kılındı ise, kadının mehrin hepsim alıncaya kadar nefsini habs etme hakkı vardır. Lâkin mehrin hepsi müeccel kılındığı surette kadın nefsini habs edemez. Çünkü tasrih delâletten daha kuvvetlidir.

Kadın mehrini almadıkça, kocasını, cima ve seferden menetmesi caiz olur. Menettikten sonra nafakasını alması ve kocasının evinden çıkıp ihtiyâç için yolculuk etmesi ve kocasınıu izni olmadan kendi ailesini ziyaret etmesi caiz olur. Çünkü habsetme hakkı hakedilen şeyin alınması içindir. Halbuki ifâdan önce koca için istilâ hakkı yoktur.

Koca mehri ödedikden sonra kadının rızâsı olmadan onunla beraber yolculuk edebilir. Yani ta'cîli belirtilen mehrin veya mislinin peşin miktarını ödedikden sonra kadın ile yolculuk yapması caiz olur. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) : «Onları (kadınlarınızı) kendi oturduğunuz yerde oturtun.» [13] buyurmuştur.

Bazıları demiştir ki; koca, kadını memleketinden başka bir memlekete götüremez. Çünkü garîb, yolculuk ile incinip sıkılır. Fetva buna göredir. Fakîh Ebû'Î-Leys (Rh.A.), bununla fetva vermiştir. Ebû'l-Kâsım gaffar (Rh.A.) da bunu seçmiş ve ondan sonra gelen fukahâ da bunu kabul etmişlerdir.

Kocanın kadını sefer müddetinden azına nakletmesi ittifakla caiz olur. Çünkü şehire yakın köylerde yabancılık meydana gelmez.

Bilinmelidir ki, burada zikredilen mehr, ta'cüi âdet olan mehrdir. Hattâ zenginlik vaktine veya ölüme veya boşamaya (talâka) kadar ertelenmesi âdet olan menide kadın nefsini bahsedemez. Çünkü âdet olan, şart kılınmış olan gibidir. Bu âdet (teârüf), memleketlere, zamanlara ve şahıslara göre değişir. Bu, ta'cîl ve te'cîl üzere ta'yin olunmayan menidedir. Şayet mehrin hepsinin ta'cîli veya te'cîli ta'yin edilirse bu surette şart kıldıkları şekilde olur. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Kan - koca mehrde ihtilâf ederlerse, aslında ihtilâf ettikleri zaman ınehr-i misi vâcib olur. Yâni, kan - kocadan biri, mehr konmadı, der ve diğeri de, kondu, diye iddia' ederse, beyyîne (delil) getirdiği takdirde kabul edilir. Eğer delil gösteremezse, inkâr edene yemin ettirilir ve eğer yeminden çekinirse tesmiye da'vâsı sabit olur. Eğer inkâr eden yemin ederse, mehr-i misi vâcib olur.

Sadru'ş-Şerîa (Rh.A.) demiştir ki: Ebû Hanîfe' (Rh.A.) ye göre, uygun olan yemin ettirilmemesidir. Çünkü, o nikâhda yemin ettirmez. Şu halde mehr-i misi vâcib olur.

Ben derim ki: Bu mes'ele söz götürür. Çünkü bu mes'ele nikâh mes'elesi değildir. Belki mehr mes'eleşidir ve bi'l -icmâ bu mes'elede yemin vardır. Tuhaftır ki, musannif «Da'vâ Bölümü» nün başlarında, «şayet kadın mehrini iddia ederse nikâhda böyledir.» demiştS . Şârih orada : «Yani kadın nikâh iddia edip mehr ve nafaka gibi mal istese ve koca inkâr etse, yemîn ettirilir. Eğer çekinirse mal lâzım gelir.» deİL Eğer o söz sahîh ise, burada zikredilen sahih olmaz.

Şayet kaçı - kocanın ihtilâfı mehrin miktarında olursa, yani koca bin akça mehr ile tezevvüc iddia etse ve kadın ikibin akça mehr iddia etse, bu takdirde mehr-i misi hakem ta'yin edilir. O zaman nikâh varsa söz, yeminiyle beraber mehr-i mislin şâhîd olduğu tarafındır. Yani mehr-i misi kocanın iddia ettiği miktara eşit olursa veya mehr-i misi iddiasından daha az olursa söz yeminiyle kocanındır. Eğer mehr-i misi kadının iddia ettiği miktara eşit veya iddiasından daha çok olursa, söz yeminiyle kadınındır. Mehr-i misi gerek kocanın iddiasına uygun olsun, gerekse kadının iddiasına uygun olsun müsavidir.

---

[13] Bk. Iilâk sûresi (65), âyel: 6

Her hangisi delîl getirirse kabul edilir. İsteç mehr-i mis! kadına şâhid olsun ister erkeğe; çünkü kadın fazla olduğunu iddia ediyor,. Delil getirirse kabul edilir, eğer delili koca gösterirse, yine kabul edilir. Çünkü delil yemî-ni red için kabul edilir. Nitekim emânet bırakılan kimse emâneti mâlikine geri verdim, diye delil gösterse kabul edildiği gibi. Şayet kan -kocanın ikisi de delîl gösterirlerse, mehr-i misi hangisine şâhid olmazsa onun delili kabul edilir. Yâni mehr-i misi kadının iddiasına uygun o-lursa, kocanın delili makbul olur. Mehr-i rnisî erkeğe şâhid olursa kadının delili makbul olur. Çünkü deliller (beyyineler) zahirin hilafını isbât için meşru olmuştur. Yemîn ise aslın ibkâsı içindir. Nikâhda asıl olan ise mehr-i misidir. Binâenaleyh mehr-i mislin aksini iddia'edenin delili evlâ olur. Eğer mehr-î misi ikisinin iddia ettikleri miktarın arasında olursa, her biri diğerinin iddiası üzerine yemîn verir. Eğer ikisi de yemîn ederler veya delîl getirirlerse, mehr-i misi ile hükm olunur. Eğer ikisinden biri delil getirirse kabul edilir. Eğer koca kadını cima'dan Önce boşasa, benzerinin mut'ası hakem kılınır. Yani benzerinin müt'-ası erkeğin iddia ettiği mehrin yansına eşit olursa veya ondan daha az olursa, söz erkeğindir. Eğer kadınm iddia ettiği mehrin yansına eşit veya daha çok olursa, söz kadınındır. Her hangisi delil gösterirse kabul edilir. Eğer ikisi de delîl getirirlerse, mehr kocanın iddiasına uygun olursa kadının delili; kadının iddiasına uygun olursa, kocanın delili kabul edilir.

Eğer mut'a-ı misi ikisinin iddiasının atasında olursa, birbirlerine yemin verirler. Karşılıklı yemin ettikden sonra mut'a-ı misi vâcib olur. İkisinden birinin Ölümü hükmen hayâtı gibidir. Yani ölümde cevâb; nikâhın kıyamı hâlinde asılda ve iddette, hayâtı hâlindeki cevâb gi-hıdir. Çünkü mehr-i misi itibârı ikisinden birinin ölmesiyle düşmez. Görülmezini kit müfevviza için ikisinden biri öldükde mehr-i raisi vardır. İkisinden birinin ölmesinden sonra, mikdarda ihtilaf edilirse, İmâm A'zam' (Rh.A,) a göre, söz erkeğin vârislerini ndir ve mchr-i misi tahkim olunmaz. Çünkü mehr-i mislin itibârı düşer. Bu söz, ikisinin Ölümünden sonradır. İhtilâl' aslında olursa İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, söz mehr konduğunu inkâr edenindir. Mehr-i müsemmâ üzerine delü getirilmedikçe bir şeyle hüküm verilmez. Çünkü İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, ikisinin ölümünden sonra mehr-i misi için hüküm yoktur. Nitekim daha önce geçti. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, hâl-i hayâtında olduğu gibi, mehr-i misi ile hükmolunur. Fetva da bunuuladir.

Bizim Meşâyihimiz demişlerdir ki: Bütün bunlar, kadın nefsini teslim etmediğine göredir. Eğer kadın nefsini teslim edip ondan sonra hayâtında veya hayâtından sonra ihtilâf vâki olursa, mehr-i misi tahkim olunmaz. Belki kadına : «Ya aldığın şeyi ikrar edersin, ya da aksi halde aleyhine muaccelde âdete *göre hükmederiz» denir. Ondan sonra geri kalanda bizim zikrettiğimiz gibi amel edilir. Çünkü kadın nefsini ancak âdeten mehrden bir şey aldıkdan sonra teslim eder. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Erkek, kadına bir şey gönderse, bundan sonra ihtilâf etiîp, kadm «hediyyedir» koca «mehrdir» dese, eğer kadının delili yoksa, söz yemin ile beraber kocanındır. Çünkü koca mülkü edindirendir. Ne suretle mülk edindirdiğim o daha iyi bilir. Nitekim aslen temliki inkâr etse ve keza bu şeyi, «Ben sana emânet verdim»; kadın da, «Hayır bana hibe ettin» dese söz erkeğindir. Bir de zahir (görünür hâl) erkeğe şâ-hiddir. Çünkü mehrin edası vâcibdir. Hediye etmek ise ıteberrudur. Hâlin zahiri delâlet eder ki koca gönderdiği şeyi, zimmetinden vacibi düşürmek için göndermiştir. Ancak, o gönderilen şey yemek için hazırlanmış olursa mehrden sayılmaz. Çünkü pişirilmiş yemek ve kızartılmış et gibi yemek için hazırlanmış olan şeyler haliyle mehr olmaz. Çünkü hâlin zahiri kocayı yalanlar. Bunda söz kadınındır. Fakat diğer mallar bazan mehrden olur ve bazan da hediyye olur. Binâenaleyh açıklamak kocaya düşer.

Bir kimse bir adamın kızını isteyip kıza bir miktar şey gönderse ve kızın babası onu o talibe tezvîc etmese, mehr için gönderdiği o şeyin ayn'ı elde bulunuyorsa, her ne kadar o şey kullanmakla değişse de geri alınır. Çünkü o şeye mâlik tarafından musallat edilmiştir. Binâenaleyh kullanmakla ondan eksilen karşılığında bir şey lâzım gelmez. Veya o şey yitirilmişse kıymeti geri verilir. Çünkü o şey karşılıklı alış veriştir. Ama tamam olmamıştır. Şu halde geri almak caiz olur. Keza gönderilen her hediyyenin ayn'ı durursa geri alınır. Fakat yok olan veya tüketilen hedîyye geri alınmaz. Çünkü onda hibe ma'nâsı vardır.

Bir adam kızını bir kimseye tezvîc edip ve kızına cehiz teslim etse, kız Ölse. Kızın babası kızı için verdiği cehizin emânet olduğunu söylese ve kızına hibe etmeyip, ancak iğreti verdiğini iddia etse; söz kocanındır. Delil getirmek kızın babasına düşer. Çünkü hâlin zahiri koca için şâhiddir. Çünkü zahire göre; Baba kızını evlendirdiği zaman ona cehizi temlik yoluyla verir. Bunda sahih delîl şudur ; Kızına cehizi teslimi vaktinde, ben bu cehizi kızıma iğreti verdim, diye şâhid gösterir. Yahut ma'lûm bir nüsha yazar. Kızı ikrarı .için iki şâhid çağırır. «Bu nüsha içinde olan eşyanın hepsi babamın mülkü olup benim elimde iğretidir» der. Lâkin bu söz hükme uygun olur, fakat ihtiyata uygun olmaz. Caiz kî, kızın babası o eşyayı kızının küçüklüğünde satın almış ola. Bu ikrarla o eşya, baba ile Hazret-i Allah (C.C.) arasında babanın olmaz. İhtiyat şudur; Baba bu nüsha için4e olan eşyayı belli bir bedel ile satın alıp sonra kız da bedelinden babasının zimmetini ibra eder. îmâdiyye de böyle zikredilmiştir.

Bir zimmî erkek bir zimmî kadını veya bir harbî bir Uarbiyyeyi dâr-ı harbde bir meyte, dem veya bunların benzeri bir şeyle veya mehr-siz nikâh etse - bu mehrsiz olmak mehri nefye de muhtemel olur, mehr den sükûta da muhtemel olur - her birinde onların itikâdlarma rücû edilir. Bu suretlerde onlara göre nikâh caiz ise : O zimmî erkek zimmî kadını veya harbî erkek harbi kadını cima ettiği veya cimâdan önce boşadığı veya koca öldüğü takdirde; kadına mehr yoktur. Yani nikâh sahîh olur, mehr vâcib olmaz. Bu söz İmâm A'zanı' (Rh.A.) a göredir. İki harbî hakkında İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) in kavli de budur. Fakat iki zimmîde kadın cima edilmiş veya kocası ölmüşse kendisine mehr-i misi vardır. Cimâdan önce boşamışsa mut'a vermesi icâbeder, İmâm Şâfiî' (Rh.A.) nin kavli de böyledir. İmâm Züfer (Rh'.A.) demiştir ki: İki harbîde dahî zimmiyyede olduğu gibi, kadına mehr-i misi vâcib olur. Çünkü hitâb umûmîdir, nikâh malsız meşru olmamıştır» İmâmeyn (Rh.-Aleyhimâ) in delili şudur : Ehl-i harb, İslâm'ın hükümleri ile bağlı değillerdir ve iki ülke zıt ve ayrı olduğu için velâyet-i ilzam kesilmiştir. (Onları mecbur edemeyiz) Ehl-i zimmet onların hilafı üzeredir ki İslâm'ın hükümleri onlara .uygulanır. İmâm A'zam' (Rh.A.) m delili şudur: Şüphesiz mehr hakk'ullâh'dır. Kâfir bununla muhâtab değildir. Diğer hükümler bunun aksinedir. Şu halde nikâh sahîh olur. Çünkü biz onları dinleriyle terk etmekle emrolunduk. Bizim zikrettiğimiz şeyden dolayı mehr vâcib değildir.

Eğer zîmmi zimmiyyeyi, muayyen domuz veya garâb ile nikâh etse ve ikisi de İslâm'a girse veya ikisinden biri İslâm'a girse, zimmî kadın için o muayyen olan şey vardır. Muayyen olmayanda, şarâbda şarâbın kıymeti vardır. Yani mehr-i müsemmâ şarab olursa şarabın kıymeti lâzım gelir. Domuzda zimmî kadın için mehr-i misi vardır. Çünkü şarâb onlara göre mislidir. Bize göre sirke mislî olduğu gibi. Şarabın alınması helâl olmaz. Kıymetin vâcib olması şarâbdan yüz çevirmek içindir. Fakat domuz onlara göre kıymeti olan şeylerdendir. Bize göre koyunun zevât-ı kıymetten olduğu gibi. Binaenaleyh kıymetin vâcib olması ondan yüz çevirmek için olmaz. Şu halde domuzdan yüz çevirmek için mehr-i misi vâcib olur. 1[14]

Kölenin Ve Kâfirin Nikâhı Babı

Kınn'ın 2[15] nikâhı mevkuf dur. (Yâni, sahibinin iznine bağlıdır) Kınn; rakîk 3[16] demektir. Rakîk, tamâmı veya bir kısmı memlûk olan köledir. Kınn ise tamâmı memlûk olandır. 4[17]

Kölenin Nikâhı:

Mükâtebin, müdebberin, cariyenin ve ümmü veledin nikâhları efendisinin iznine bağlıdır. Bu ibare «Kenz» in ibaresinden daha güzeldir. Kenz kölenin nikâhını caiz görmemiştir. Kölenin nikâhı caizdir. Lâkin mevkûfdur. Eğer velî izin verirse, nikâh geçerli olur. Eğer velî reddederse, o mevkuf 5[18] nikâh bâtıl olur.

Eğer bu zikredilenler velînin izni ile nikâh edilirlerse, mehr ve nafakayı kınn ve diğerleri vermesi gerekir. Onların Ölümleri ile alınacak yer yok olduğu için mehr ve'nafaka düşer.

Eğer nikâh velîden izinsiz oldu ise metni, kınımı âzâd edildikden sonra vermesi gerekir. Eğer kınn'm nikâhı velînin izni ile oldu ise, nikâh edilen kadının zararını gidermek için mehr kınnın ı ak abesine yüklenir. Çünkü kınnın zimmeti zayıftır. Eğer kınnm rakabesine yük-lenmese nikâh edilen kadın zarar görür. Şu şey bunun aksinedir : Şayet kınn efendisinden izinsiz' evlenip ve kadına cima yapsa, o vakit kınn bu sebeble satılmaz, belki kadının mehri âzâd edildikden sonra istenir. Nitekim ikrarı ile borç yaptıkda âzâd edildikden sonra istendiği gibi.

Velîsinin izni ile evlenen kınn'dan karısı mehrini istedikde, o kınn bir kere satılır. Eğer kıymeti borcuna yetmedi ise, ikinci kez satılmaz. Belki âzâd edildikden sonra istenir. Çünkü bu satış o mehrin hepsi içindir. Nafakada defalarca satılır. Çünkü nafaka saat be saat vâcib olur. Satış nafakanın hepsi için vâki olmaz. Bu söz, köle yabancı kadınla evlendiği vakittedir.

Eğer efendi kölesini cariyesi ile evlendirse, bunda Meşâyih ihtilâf etmişlerdir. Bazıları: «Mehr vâcib olur, sonra düşer. Çünkü mehrin vâcib olması şeriatın hakkıdır.» Bazıları da: «Efendi için, köle üzere mehrin vâcib olması imkânsızdır, köleye mehr vâcib olmaz. Çünkü efendi İçin hem lehinde hem aleyhinde vücûb iktizâ eder.» demişlerdir.

Ben derim ki: İkinci söz te'yîd eder ki: Mehrin vücûb unu ifâde eden âyet köleyi kapsamaz. O âyet Allah Teâlâ' (C.C.) nın şu kavli şerifidir.

«Bunlardan başkasını mallarınızla istemeniz size helâl kılındı.» 6[19] Bu âyet-i kerîme, mal sahiplerine hitâbdır. Köîe ise mala mâlik değildir. Şu halde mehr vâcib olmaz.

MükiUeb ile müdebber mehr ve nafakayı çalışıp kazanırlar. Çünkü bunlar kitabet ve tedbîrin kalmasıyle beraber bir mülkden bir mülke nakle muhtemel olmazlar. Kazancı ticâret borcundan fazla kaldıkdan sonra. Çünkü ticâret borcu, mehr efendinin ikrâriyle sabit olursa, mehr borcundan önce gelir. Eğer mehr delil ile sabit olursa, o' vakit kadın borçlularla mehrinde eşit olur. Tuhfe'de böyle zikredilmiştir. •

Efendi, izni olmadan evlenen kölesine, karını talâk-ı ric'î ile boşa diye emretse, nikâha izindir. Çünkü ric'î talâk ancak sahîh nikâhda olur. Şu halde bu, izin olur.

Efendinin, izinsiz evlenen kölesine, karını boşa veya ayni demesi izin olmaz. Çünkü efendinin bu sözünde red ihtimâli vardır. Zira bu akdin reddi ve terk edilmesi, boşama ve ayrılma diye adlandırılır. Bu, âsî kölenin hâline daha uygundur, veya daha aşağıdır. Şu halde daha aşağı olanına hamletmek evlâdır.

Köle için, evlenmeye izin sahihi kapsadığı gibi, fâsid nikâhı da kapsar. Bu söz, İmâm A'zaml (Rh.A.) in sözüdür. İmâmeyn (Rh.Aleyhi-mâ); fâsid nikâhı kapsamaz, demişlerdir. Hilafın semeresi iki durumda görülür.

Musannif birinci durumu şu sözüyle zikretmiştir: Şayet köle bir kadınla iâsid nikâh ile evi ense ve kadını cima etse, İmânı A'zam' (Rh.A.) a göre, fi'l-hâl (derhal) akd lâzım gelir, ve köle kadının mehri için satılır. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ) e göre, köleden mehr istenmez. Ancak âzâd edildikden sonra istenir.

Musannif ikinci durumu şu sözüyle zikretmiştir: Şayet köle fâsid nikâh ile bir kadınla evlense ve kadınla cima etse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, izin bitmiş olur. Hattâ o köle kadını ikinci kez nikâh etse veya o birinci kadından sonra, diğer bir kadın nikâh etse, İmâmeyn* (Rh.Aleyhimâ) e göre sahîh olur. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre sahîh olmaz. Belki izne bağlı

1[14] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 129-143.

2[15] Kınn: Bir çeşit köledir, islâm şeriatında terim olarak ma'nâsı, mükâteb ve, müdebber olmayan köledir. Fukahâ; erkek köle için kınn, kadın köle için kınna kelimesini kullanmışlardır. (Keşşaf, C. 2)

3[16] Rakîk: Rıkk, şeriatta, bir şahıs İçin sürekli olan hükmi acz, demektir. Başlangıçta aslı kâfir olan köle, ceza olarak'nkk olur ve mülk sayılır. Böyle köleye rakîk denir. Rıkk, köleliğin en ağır şeklidir. Çünkü abd denen Müslüman köle bazan hür insandan daha güçlü olur.
Sözün kısası, nkk hükmî bir'aczdır. Şu ma'nâda ki; Sâri', rakîk denen kuleyi şe-hâdet, kaza ve velayet (yani nefs, mal, evlâd, evlenmek ve evlendirmek üzere velayet) gibi hür insanın mâlik olduğu şeylerden bir çoğu için ehil kılınmamıştır.
Rıkk, yani kâfir olan bir insanın köle yapılması, ilkin Allah Teâlâ' (C.C.) nın hakkıdır. Çünkü nkk küfrün cezası olarak vâki olmuştur. Zira kâfirler Allah Teâlâ' (C.C.) a kutluk etmekden ar duyup kaçınmışlardır. Allah' (C.C.) m birliğini kabul etmediler. Âyetleri hakkında düşünmediler. Böyle yapmakla kendilerini hayvanlar mertebesine düşürdüler. Bundan dolayı Allah (C.C.) da onları kullarının kulları yapmakla cezalandırdı. Buna binâen nkk, Müslüman için ibtidâen sabit değildir. R k. kâfir olan köle için sürekli olarak kalır. Hatta sonradan Müslüman olsa da yine rakîk olarak kalır. (Keşşâf-u Istılâhât'il-Fünûn, C: 1)

4[17] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 144.

5[18] Mevkuf: Bir hüküm ifâde etmesi, bankasının izni ve icazetine muhtâc ulan bir fiil veya akiddir.

6[19] Bk. Nisa sûresi (4), âyet: 24

olur.

Bir kimse ticârete izin verdiği izinli borçlu kölesini bir kadınla evlendirse, nikâh sahih olur vç kadın mehr-i mislinde kölenin alacaklıları He beraber olur. Nikâhın sahîh olmasının sebebi ise nikâhın kölenin mülkü üzere kurulmuş olmasıdır.

Köleyi zinadan korumak için nikâh caizdir. Kadının mehr-i mislde alacaklılar ile eşit olması ise, rriehrin bir sebeble hükmen lâzım gelmesi içindir ki, o sebeb reddedilmez. O sebeb nikâhın sıhhatidir. Çünkü bu gibi surette nikâh rnehrsiz meşru değildir.

Eğer kölenin efendisi mehr-i mislden daha çoğu üzere onu evlendirse mehr-i mislden fazlası hastalık borcu ile beraber sıhhat borcu gibi alacaklıların alacağını almalarından sonra istenir.

Bir kimse cariyesini başkasıyla evlendirse, o kimsenin, cariyesi ile kocası arasından çekilip hizmette kullanmaması gerekmez. Yâni efendinin o cariyeyi kocasının evinde oturtması ve ikisi arasım tahliye etmesi gerekmez. Şayet efendi o koca için ev hazırlamamış da olsa, cariyeye sâhib olduğu için tebvie [20] efendiye isnâd edilir.

Efendinin cariyeye ev hazırlayıp oturtması gerekmez. Şu halde câriye efendisine hizmet eder. Tebvienin vâcib olmamasının sebebi, efendinin hakkı kocanın hakkından daha kuvvetli olduğu içindir. Çünkü efendi cariyenin hem zâtına ve hem menfaatlerine mâliktir. Koca efendinin aksinedir. Eğer tebvie efendiye vâcib olsa, efendinin hizmette kullanmada hakkı bâtıl olurdu. Kocanın hakkı da cariyenin efendisine hizmeti ile bâtıl olmaz.- Çünkü koca cariyeyi elde ettikde cima eder. Lâkin tebvie ile nafaka ve mesken kocaya vâcib olur. Çünkü nafaka ve mesken intihasın (kendisini kocası için habsetmesi) karşılığıdır.

Efendinin tebvieden sonra geri dönmesi sahilidir. Yani efendi o cariyenin istihdamını dilese tebvieden dönmesi sahîh olur. Çünkü efendinin hakkı tebvie ile düşmüş olmaz. Nitekim nikâh ile sakıt olmadığı gibi.

Nafaka tebvieden dönmekle sakıt olur. Nitekim sebebi yukarıda geçmişti ki o, ihtibâsın karşılığıdır. Efendi tebvieden döndüğü zaman nafaka kocadan sakıt olur. Eğer câriye tebvieden ,sonra efendisinin istihdamı olmaksızın efendisine hizmet- etse, kocadan nafaka düşmez.

Efendinin, kölesini ve cariyesini evlenmeye zorlaması caizdir. Burada zorlamanın ma'nâsı, köle ve cariyenin rızâları olmaksızın efendinin nikâhının geçerli olmasıdır. İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre, kölede zorlama yoktur. Bu İmâm A'zam ve Ebû Yûsuf (Rh. Aleyhimâ) dan da bir rivayettir. Cevaza sebeb şudur ki: Köle efendinin rakabe yönünden ve mâlikiyet yönünden memlûküdür. Şu halde mülkünü ko^ rumak bakımından onda külli tasarruf ile köleye mâlik olur.

Efendinin, başkası ile evlendirdiği cariyesini kocası ile cinsî ilişkide bulunmazdan önce öldürmesiyle mehr düşer. Bu söz İmâm A'zam' (Rh. A.) in sözüdür. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ) eceli ile Ölümüne itibâr ederek, mehr düşmez demişlerdir. Çünkü maktul eceli ile ölmüştür. İmâm A'zam' (Rh.A.) m delili şudur: Efendi, üzerine akd yapılmış şeye koca kavuşmak suretiyle tekarrür etmezden önce o şeyi itlaf etmiştir. Binâenaleyh kocaya, efendinin alması için bir şey vâcib olmaz. Nitekim efendi cariyesini satsa ve alıcı câriye ile beraber şehirden gitse veya cinsî ilişkide bulunmazdan önce âzâd etse, o câriye ayrılığı seçse veya efendi o cariyeyi kocasının ona kavuşması mümkün olmayan bir yere gizlese, kocaya efendi için bir şey lâzım gelmediği gibi. Öldürmek dünyâ ahkâmı hakkında itlaf (yok etme) sayılmıştır. Hattâ kısas, diyet ve mirâsdan mahrum etmek vâcib olmuştur. Hidâye'de, Kâfi'de ve başkasında böyie zikredilmiştir.

Sadru'ş-Şerîa (Rh.A.) demiştir ki: Efendi Öldürmekle mehri almaya acele etmiştir. Böyle olunca mahrumiyet ile cezalandırılır. Ben derim ki: Bu itiraz götürür. Çünkü mehrin düşmesinin sebebi; eğer efendi katil olmakla mirâsdan mahrum olmuş kalmaksa, duhûlden sonra cariyeyi öldürmesinde de mehri almaması gerekir. Halbuki Sadru'ş-Şerîa (Rh.A.) şöyle demiştir: Musannifin cima'dan önce demesi şundandır: Çünkü cima'dan sonra iki surette de vâcibdir. Cima'dan önce hür kadın kendisini öldürse mehr düşmez. İmâm Züfer (Rh.A.) buna muhaliftir; şöyle demiştir: O hürre, mübdeli teslim etmezden önce yok etmiştir. İmdi bedel de yok olur, mehr düşer. Efendinin cariyesini öldürmesi gibi olur.

Bizim delilimiz şudur : Kişinin kendisine cinayeti dünyâ ahkâmın* da asla muteber değildir. Bundan dolayı bir kimse kendisini öldürse, yıkanır ve üzerine namaz kılınır.

Efendinin kocaya azl için izin vermek hakkı vardır. Cariyeye izin vermeye hakkı yoktur. Çünkü azl çocuk meydana gelmesinden menetmek içindir. Bu ise efendinin hakkıdır,

Âzâd olunan câriye ve mükâtebe, nikâhı bozmada muhayyer kılınmıştır. Keza müdebbere ve ümmü veled de âzâd edildiklerinde muhayyer kılınmışlardır. Gerek bu zikredilen kadınlar hür erkeğin nikâhı altında olsunlar, gerekse nütâh rızâları ile olsun, gerekse olmasın müsavidir. Eğer onlardan her biri kölenin nikâhı altında olurlarsa ân defetmek için ittifakla nikâhı bozmakda muhayyer kılınmışlardır. Ardan murâd hür kadının köleye hanım olmasıdır. Eğer hür erkeğin nikâhı altında olursa, bunda İmâm Şafiî (Rh.A.) ayrı görüştedir.

Bir köle efendisinden izinsiz bir kadın nikâh etse, efendi onu âzâd ettikde, o nikâh geçerli olur. Keza o köleyi efendisi sattıkda alıcı ona izin verse, o nikâh geçerli olur, Nihâye'de böyle zikredilmiştir.

Keza bir câriye efendisinden izinsiz kendisini bir kimseye nikâh-lasa ve efendisi onu âzâd etse, nikâh geçerli olur. Çünkü câriye ehl-i ibareden (söz sahibi) dir. Nikâhın geçerli olmayışı ise efendinin hakkıdır. Halbuki o ortadan kalkmıştır. O. câriye için muhayyerlik de yoktur. Çünkü nikâh âzâddan sonra geçerli olmuştur. Nikâhın geçerli olmasından sonra câriye üzere mülk ziyâde olmamıştır. Binâenaleyh, muhayyerlik sebebi bulunmamıştır. Şu halde feshetme muhayyerliği de bulunmaz. Nitekim âzâddan sonra evlendikte olduğu gibi:

Eğer koca cariyeyi azadından önce cima etti ise, her ne kadar o müsemmâ mehr-i mislden çok olsa da, efendi için mehrden müsemmâ lâzım gelir. Eğer koca cariyeyi âzâd edildikden sonra cima etse mehr-i müsemmâ câriye için lâzım gelir. Yani bir câriye efendisinden izinsiz bin akça mehr ile bir kimseye kendisini nikâhlasa ve onun mehr-i misli yüz akça olsa, koca cariyeye dâhil oldukdan sonra efendisi onu âzâd etse, o bin akça mehr-i müsemmâ efendinin olur. Çünkü koca, efendinin olan mülk edinilmiş menfaati almıştır. Şu halde bedeli efendi alır. Eğer koca o câriye ile âzâd edilinceye kadar cinsî ilişkide bulunmadı ise mehr cariyenin olur. Çünkü koca câriye için memlûke olan menfaati almıştır, bu durumda bedel câriye için vâcib olur.

---

[20] Tebvie: Cariyenin efendisi veya efendisinin ehl ve lyâli tarafından İstihdam edilmeyip kocası hâilesine teslim edilmesi, demektir.

Ma'Iûm ola ki, kölenin azadına mâlik olmayan kimse onu evlendirmeye de mâlik olmaz. Fakat câriye bunun 1 ula futadır. Baba, dede, velî, vasi, kâdî, ınükâteb ve işini teslim ettiği ortağı, cariyeyi evlendire-bilirler, köleyi evlendiremezler. İzin verilmiş köle, izin verilmiş küçük çocuk ve şirket-i inan ile ortak olan kimse, zikredilenler gibi cariyeyi evlendiremezler.

Bir kimse oğlunun cariyesi ile cima yapsa ve câriye ondan bir çocuk doğurdukda o kimse çocuk bendendir diye iddia etse, çocuğun nesebi sabit olur ve câriye o kimsenin ümmü veledi olur. Cariyenin kıymetini vermesi gerekir. Mehrini vermesi gerekmez. Yani ukr (cima edilen kadına verilen mehr) lâzım gelmez. Çocuğun kıymeti de lâzım gelmez. Gerek baba şüphe iddia etsin, gerekse etmesin. Oğlu da bunda babasını gerek tasdik etsin, gerekse etmesin. Nesebde ancak câriye ulûk vaktinden da'vâ vaktine varıncaya kadar oğulun mülkünde olursa sabit olıar. Çünkü mülk ulûk vaktine istinâd yoluyla sabit olur. Binâenaleyh temellük velayetinin ulûkf vaktinden da'vâ vaktine varıncaya kadar mevcûd olmasını gerektirir. Bunun açıklaması şöyledir: Çünkü baba için kendisim korumaya ihtiyâç olduğunda oğulun malını temellük velayeti vardır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

«Sen ve senin malın baban içindir* buyurmuştur.

Babanın menisi oğulun cüz'üdür. Şu halde oğulun maliyle o çüz'ün zayi' ol ir-ak dan korunması gerekir. Doğurtma işi sahih olsun diye bu, oğulun cariyesini temellük ile olur. Bir de; Mülkden hâli kalsa neseb ortadan kalkar. Baba cariyeyi temellük etse oğula cariyenin kıymetini öder. -Çünkü babanın ihtiyâcı tam değildir. Çünkü o ihtiyâç beka zaruretlerinden değildir. Bundan dolayı oğul, babasına çocuk doğurtmak için câriye vermekle zorlanmaz. İhtiyâç bulunduğu için babaya temellükü ve zaruret bulunmadığı için oğulun malını korumak cariyenin kıymetini vâcib kıldık. Ukr vâcib olmadı. Çünkü cima babanın mülkünde vâki olmuştur. Çocuğun kıymetini de ödemez. Çünjtüt çocuk, doğurtmanın öncesine dayanmakla müteallik hür oldu. Keza zikredilen ahkâmda babanın ölümünden sonra dede baba gibidir.

Eğer oğul cariyesini babasıyle evlendirse ve o câriye oğulun babasından bir çocuk doğursa, babanın ümmü veledi olmaz. Çünkü o cariyenin babanın mülküne geçmesi, babanın menisini korumak için idi. Halbuki babanın menisi onsuz korunmuş olup ona hacet yoktur. Babaya mehr, nikâh ile iltizâm ettiği için vâcib olur. Cariyenin kıymetini ödemesi gerekmez. Çünkü rakabesine mâlik değildir. Cariyenin çocuğu hürdür. Çünkü o çocuğa kardeşi mâlik olmuştur. Onun nâmına âzâd olur,

Hür bir kadın kocasının sahibine; kocam olan köleni benim nâmıma bin akça ile âzâd eyle dedikde, o da âzâd etse, nikâh fâsid olur. Keza bir adam nikâhı altında olan câriye için, cariyenin efendisine, benden bin akça ile benim nikâhlım olan cariyeni âzâd eyle dedikde, o da âzâd etse, câriye âzâd olur, nikâh da fâsid olur. Birinci meselede, kadının kölesi üzerine mehrin vücûdu muhal olduğu için mehr düşer. İkinci meselede mehr düşmez. İmâm Züfer' (Rh.A.) e göre, mülk yok olduğu için nikâh fâsid olmaz. Bu hilafın tahkiki şudur: Şayet bedel zikredüse, bize göre iktizâ île mülk sabit olur. Nitekim eğer kadın, kocam olan köleni şu mikdâra bana sat, ondan sonra benim nâmıma âzâd eyle demiş gibi olur. Efendinin, âzâd ettim demesi, sana sattım ve senin için âzâd ettim demek olur. Mülk iktizâ yoluyla sabit olunca nikâh fâsid olur. İmâm Züfer (Rh.A.), iktizâ ile mülk sabit olur, demez. Ona göre, mülk sabit olmayınca, nikâh da fâsid olmaz. Bu meselenin tahkikinin tamâmı Usûl Kitaplarında zikredilmiştir. O kölenin velâsı (velî olma hakkı) o hürre kadın için olur. Eğer keffâret için niyet ederse o hür kadının keffâreti için vâki olur. Çünkü o köle hür kadının âzâdhsıdır.

Eğer kocanın efendisine, benden âzâd eyle dediği vakitte bedeli terk etse, yâni bin akça İle âzâd eyle demese, müUs olmadığı için nikâh fâsid olmaz. O kölenin velâsı da velîsi için olur. Çünkü bu surette âzâd eden velîdir. Bu İmâm A'zaın (Rh.A.) ile İmâm Muhammed' (Rh.Aley-himâ) e göredir. 1[21]

Kâfirin Nikâhı :

Musannif, kölenin nikâhım açıklamayı bitirince, kâfirin nikâhını açıklamaya başlayıp dedi ki: Şâhidsiz evlenmiş olan kâfir kan - koca, ikisi birden Müslüman olsa veya bir kâfirin iddetinde olup dinlerinde iddete inanan kâfir karı - koca Müslüman olsa, o nikâh üzere bırakılırlar. Eğer kâfir karı - koca birbirlerine haram kılınmış (mahrem) olsa veya iki mahremin biri İslâm dînine girse veya hâl-i küfürlerindeki durumlarını bize arz etse, mahremiyet için mahalliyet bulunmadığından dolayı aralan ayırılır. Mahalle râci olan şeyde ibtidâen ve bekâen olur. Fakat geçen mesele bunun aksinedir.

İkisinden birinin durumunu arz etmesiyle ayrılmaz. Çünkü ikisinden birinin hâlini arz etmesiyle diğerinin hakkı, İslâm'ın ahkâmını İltizâm eylemediği için t}âtıl olmaz. Arkadaşı için iltizâm velayeti de yoktur. Fakat ikisinden biri İslâm dînine girse zikredilenin hilafıdır, ayrılır. Çünkü İslâm yücedir onun üzerine geçilmez.

Çocuk ana - babanın din yönünden hayırlısına tâbi olur. Eğer ikisinden biri Müslüman olursa çocuk da Müslümandır. Veya biri Kitabî ve diğeri Mecûsî olursa çocuk kitabî olur. Çünkü kitabî, çocuk için daha uygundur. Bu söz, ülke ayrı olmayıp ikisi de İslâm ülkesinde; veya ikisi de dâr-ı harbde; veya küçük çocuk İslâm ülkesinde ve babası dâr-ı harbde Müslüman olduğuna göredir. Çünkü çocuk hükmen İslâm ülkesi halkmdandır. Fakat, çocuk dâr-ı harbde ve baba dâr-ı İslâm'da olup İslâm dînine girse, çocuk ona tâbi olmaz, ve Müslüman da olmuş olmaz. Çünkü çocuğun babasını dâr-ı harb ehlinden saymak mümkün değildir. Pakat aksi bunun hılâfinadır. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Mecûsî ve onun benzeri, yani Putperest olanlar ve diğer müşrikler Kitabîden daha kötüdür. Çün&ü Kitabînin semavî din da'vâsı vardır. Bundan dolayı boğazladığı hayvan yenir ve Müslümanlara kadınlarını nikâh etmek caiz olur. Mecûsî daha kötüdür. Hattâ Kitabî ile Mecüsî-nin evlenmesinden çocuk meydana gelse, o çocuk teb'an (tâbi olarak) Kitabî olur.

Mecûsî olan karı - kocadan biri veya Kitabînin karısı Müslüman olsa, diğerine İslâm arz edilir. Eğer o diğeri İslâmı kabul ederse kadın onun olur ve eğer kabul etmez ise dayattıktan sonra araları ayrılır. Bu söz Kenz'in : «Şayet kan - kocadan biri İslâm dînine girse diğerine İslâm arz edilir.» sözünden daha güzeldir. Çünkü bizim sözümüz Mecûsî karı - kocaya uyar. Zira mutlaka ikisinden birinin İslâm olmasıyle, dayattıktan sonra mutlak surette araları ayrılır. Fakat, ikisi de Kitabî olsalar, eğer kadın İslâm dînine girse kocasına İslâm arz edilir. Eğer koca da İslâm'ı kabul ederse, Müslüman için ibtidâen tezevvuc

---

1[21] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 144-150.

caiz olduğu için karısına taarruz edilmez. Keza kadın Kitâbiyye ve koca Me-cûsî olduğu surette koca İslâm'a gelse zikredilen gibi olur. Yani ayrılmaz. Kocanın İslâm'dan yüz çevirmesi talâktır. Fakat kadının yüz çevirmesi talâk değildir. Yani kâdî aralarını ayırdıkda, İslâm'dan yüz çevirmek erkek tarafından olursa ayırmak talâk olur. Eğer yüz çevirme kadın tarafından olursa nikâh fesh olur. Talâk olmaz. Çünkü talâk erkekler tarafından olur, kadınlar tarafından olmaz. Bu kadının İslâm-dan yüz çevirmesiyle nikâhın feshinde mehr yoktur. Ancak eğer cima edilmiş olursa vardır. Çünkü cima edilmiş olmayan kadın mübdeli yani ferci bedelin (yani mehrin) sağlamlaşmasından önce kaybetmiştir. Böylece Riddete (yani İslâm'dan dönmeye) ve mutavaata benzemiştir. Yani kocanın oğlu ile beraber oynaşmış gibi olmuştur. Kocanın İslâm'dan yüz çevirmesi suretinde ise, eğer kadın cima edilmiş ise onun için mehrin tamâmı lâzım gelir Eğer cima edilmiş değil ise mehrin yarısı lâzım gelir. Çünkü burada cimâdan önce ayırmak talâktır.

Eğer Mecûsi karı - kocadan birinin veya Kitabî karı - kocadan karının Müslüman olması dâr-ı harbde olursa, diğerinin Müslüman olmasından önce üç defa hâiz olmayınca, o kadın bâin olmaz. Çünkü İslâm, ayrılma sebebi değildir. Arz-ı İslâm velayetin kusuru için imkânsızdır. Şu halde fesadı savmak için ayrılık mutlaka lâzımdır. İmdi şart - ki hayzın geçmesidir - sebeb yerine konulmuştur. Nitekim kuyu kazmada olduğu gibi. Bizim, Kitabînin karısı, dememize sebeb şudur: Çünkü Müslüman, koca olsa ve kadın Kitâbiyye olsa onların ikisi de nikâhları üzere kalırlar. Kitabi kadının kocası İslâm dînine girse Kitabî kadın bâin olmaz. Çünkü koca için o kadın ile başlangıçta evlenmek caiz idi, beka itibariyle caiz olması evleviyette kalır.

Koca ile karının memleketlerinin ayrılığı, ayrılına sebebidir. Esirlik ayrılma sebebi değildir. Hattâ ikisinden biri bizim ülkemize Müslüman veya Zimmî olduğu halde çıksa veya bizim ülkemizde İslâm'ı kabul etse veya bizim ülkemizde zimmet akdini kabul etse veya dâr-ı harb-den esîr edilip dâr-ı İslâm'a sokulsa, ikisi arasında ayrılık vâki oluri Fakat ikisi beraber esîr edilse, ayrılık vâki olmaz. İmâm Şafiî' (Rh.A-) ye göre, ayrılma sebebi esirliktir. İki ülkenin ayrılığı değildir.

Hâmile olmayan kadın dâr-ı harbden bizim ülkemize Müslüman veya zimmiyye olduğu halde hicret etse, id del siz nikâh edilir. Fakat hâmile bunun hilafıdır. Çocuğunu doğurmazdan önce nikâh edilmez. Nikâhın caiz olmasının vechi Allah Teâlâ' (C.C.) nın :

«Onlarla evlenmenizde bir engel yoktur.» 1[22] âyetidir ki, muhacire olan kadının nikâhını mutlak olarak mubah kılmıştır. İddetten sonra olan nikâhla kayıtlanması, nass üzere ziyâdedir. Halbuki o ziyâde neslidir. Nitekim Usûlde anlatılmıştır.

Karı - kocadan bîrinin - £llah Teâlâ (C.C.) korusun - mürted olması nikâh için âcil feslidir. Hüküm üzere mevkuf değildir. Fesh olmasının faydasına gelince, talâk sayısı bununla azalmaz. Bu söz İmâm A'z^m ile Ebû Yûsuf (Rh. Aleyhimâ) a göredir. İmâm JYluhammed (Rh. A.) ise: «Eğer ridâet (yâni İslâm dîninden dönme) kadından olursa zikredilen gibidir. Eğer kocadan olursa talâktır» demiştir.

Eğer kadın cima edilmiş ise, riddet gerek kocadan ve gerek kadından olsun, mehrin hepsi, cima edilmiş kadına verilmesi gerekir. Çünkü koca kadınla cima etmekle mehri sağlamlaştırmıştır. Şu halde mehrin düşmesi düşünülemez. Cima edilmemiş kadında, eğer koca mürted olursa mehrin yarısını vermesi gerekir. Çünkü ayrılma, cimâdan önce koca yönünden olmuştur, ve mehrin yarısı vâcib olur. Eğer riddet kadından olursa, cima edilmişin gayride mehrden bir şey yoktur. Çünkü ayrılma cimâdan önce kadın tarafından mehrin düşmesini gerektiren suç nedeniyle vâki olmuştur.

İslâm'dan yüz çevirmek, irtidâdın yani İslâm dîninden çıkmanın benzeridir. Hattâ cimâdan sonra yüz çevirse, bu hangisinden olursa olsun mehrin hepsi vâcib olur. Eğer cimâdan önce yüz çevirme kocadan olursa mehrin yarısı vâcib olur. Eğer yüz çevirme kadından olursa bir şey vâcib olmaz.

Eğer karı - koca ikisi beraber mürted olsalar da ikisi beraber İslâm'a gelseler, kadın bâin olmaz. Eğer biribiri ardınca İslâm dînine girseler kadın bâin olur. Çünkü ikisinden birinin İslâm'ı önce olsa diğeri riddeti üzere kalır. Bu suretle de ihtilâf tahakkuk etmiş olur. 2[23]

Kasm Babı

Kasm : Kâfin fethiyle ve sinin sükûniyle masdardır.

«Bölüştürücü, malı ortaklar arasında bölüştürdü (taksim etti)» denilir. Ortakların arasında paylaştırdı ve paylarını ta'yîn etti, demektir. Kadınlar arasında kasmı da bu ma'nâdadir. Yâni kadınların aralarında, onların yanında sohbet ve eğleşmek için geceîemekde haklarını vermek ma'nâsındadır, cimâda değil. Çünkü cima isteğe dayanır. Koca, muhabbette olduğu gibi, cimâda da eşit muamele edemez.

Kasmde, giyilen giyside ve yenilen yemekde adalet vâcib olur. Bunların hiç birinde tercih caiz değildir.

Bakire, yeni kadın ve Müslüman kadın kasmde zıtları gibidir. Yani kasmde, giyilende ve yenicende bakire dul gibi ve yeni kadın eski olan gibi ve Müslüman kadın Kitâbiyye gibidir.

Hür kadının hakkı; nikâh edilmiş olan cariyenin, mükâtebenin, müdebberenin ve ümmü veledin haklarının iki mislidir. Bu, hürrenin şerefini göstermek içindir.

Kadınlardan dilediği ile yolculuk eder. Yani yolculukda kasmı olmaz. Hattâ kocanın yolculukda onlardan her hangi birini yanına aN ması caiz olur. Zevcelerin gönüllerini hoş etmek için kur'a çekmek daha iyidir.

Eğer kadın kasmımı diğer kadına terketmiş olsa, o kadının vazgeçmesi caiz olur. Çünkü o kadın henüz vâcib olmayan bir hakkı iskât etmiştir. Şu halde o hak düşmez. Çünkü düşürmek ancak kâim (mevcut) de- olur. Binâenaleyh dönmek ariyet gibi kaçınmak ma'nâsına gelir. Şöyleki: Ödünç veren kimse dilediği vakitte, bizim zikrettiğimiz şeyden dolayı, ödünçten vazgeçebilir. Kadının hastalığı sebebiyle kasın düşmez. Allah Teâlâ (C.C.) daha iyi bilir. (Allâhu a'lem). 3[24]

1[22] Bk. Mümtahme sûresi (60), âyet: 10

2[23] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 151-153.

3[24] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 154-155.

SÜT EMME BÖLÜMÜ (Radâ')

Radâ', lûgatta mutlak surette memeyi emmektir. Şeriatta, süt emen çocuğun bir kadının memesinden emmesidir. 1[25]
Kadın kaydı, koyun ve koyunun benzerî hayvanın memesinden ihtirazdır. Çünkü süt emen iki çocuk şayet bir koyunun ve koyunun benzeri bir hayvanın memesinden emse, onun üzerine süt kardeşliği hükmü verilmez. Nitekim yakında zikredilecektir.

Vakt-i mahsûsda emmesidir. O yakt-i mahsûs, İmâm A'zam' (Rh.-A.) a göre, iki buçuk yıldır, İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, ancak iki yıldır. Bütün müctehidler ittifak etmişlerdir ki: Kadın b o sanırsa, süt ücreti babaya iki yıl bittikten sonra vâcib değildir. Sonra, süt emme müddeti geçse, ondan sonra emmeye haram hükmü taalluk etmez. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

«Çocuğu sütten kestikden sonra süt kardeşliği olmaz.» buyurmuştur.

Müddetin tamâm olmasından Önce sütten kesilmeye, yani (fitâm'-a) itibâr edilmez. Ancak İmâm A'zam* (Rh.A.) dan bir rivayette itibâr edilir. Şayet çocuk süt emmekden istiğna hâsıl ederse, llassaf (Rh.A.) in beyânına göre : Müddet geçmezden Önce çocuk sütten kesilse ve yemek ile sütten müstağni olsa, radâ' olmaz. Eğer İstiğna etmezse onunla hürmet sabit olur. Bu söz de İmâm A'zam' (Rh.A.) dan rivayet edilmiştir. Fetva bu söz üzeredir. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Emzirme, hılâf üzere olan vakt-i mahsûsdan sonra mubah olmaz.

Zira süt emzirmenin mubah görülmesi zarurîdir. Çünkü o âdeminin cüz'üdür. Şu halde zaruret miktâriyle takdir edilir.

Süt emzirmekle, her ne kadar az olsa da, emzirenin, süt emen için analığı sabit olur. İmâm Şafiîl (Rh.A.) ye göre tahrîm sabit olmaz. Ancak beş defada ve her defada çocuğa yetecek kadar emzirmekle sabit olur.

Süt emen için emziren kadının kocasının baba olması da sabit olur. Emziren kadının sütü o kocadan olmak şartıyle babası olur. Yani sütü emen için emziren kadının ana olması ve kocasının baba olması emziren kadının sütü o kocadan olursadır. çünkü sütü o kocadan olmazsa, bir emzikli kadını bir erkek tezevvüc etmekle o süt ile kadın bir çocuk emzirse sütü emen, o süt sahibi olmayan kocanın süt bakımından çocuğu olmaz. Belki radâ'dan üvey çocuğu olur. Hattâ süt emen çocuk için, ikinci kocanın başka kadından olan çocukları ile ve kardeşleriyle evlenmek nesebde olduğu gibi caiz olur. Süt emen çocuk, emziren kadın ikinci kocadan çocuk doğurmadıkca, kadının birinci kocasının süt çocuğu olur. Şayet ikinci kocadan çocuk doğursa ve bir çocuk emzirse o çocuk ittifakla ikinci kocanın süt çocuğu olur. Çünkü süt ikinci kocadandır. Bundan sonra bu kaydın müntefî olması babalığın ortadan kalkmasını gerektirir. Sonra bu kaydın bulunmaması babalığın bulunmamasını iktizâ eder. Lâkin bundan ikinci kocanın arası ile o cima edilmiş emziren kadının arası ayrıldıktan sonra süt emen kızın ikinci kocaya nikâhın caiz olması lâzım gelmez. Zira anaların cimâı, gerek süt emme yönünden olsun, kız çocuklarını haram eder. Nitekim daha önce geçti.

Neseble haram olan kimse, süt emmekle de haram olur. Ancak kız kardeşinin ve erkek kardeşinin neseben anası haram olmaz. Zira ne-sebden kız kardeş ve erkek kardeşin anası, ya anadır veya babanın cimâ ettiği kadındır.' Bunların ikisi de haramdır. Halbuki radâ'dan haram değildir. Bu mesele üç şekilde olur.

Birinci şekil şudur: Neseben kız kardeş veya erkek kardeşin süt anası. Meselâ : Bir adamın neseben kız kardeşi olup ve o kız kardeşin radâen anası olsa, o adam için radâen kız kardeşinin anasıyle evlenmek caiz olur.

İkinci şekil şudur: Süt kız kardeşinin veya erkek kardeşinin neseben anası. Meselâ : Bir erkeğin radâen kızkardeşinin neseben anası olsa, o erkek için süt kız kardeşinin neseben anası ile evlenmek caiz olur.

Üçüncü şekil şudur: Süt kardeşinin veya süt kız kardeşinin süt annesi. Meselâ : yabancı (ecnebi) olan erkek çocuk ile kız çocuk bir yabancı kadının memesinden emseler ve o kız çocuğun radâen bir başka anası olsa, o erkek çocuk için süt kız kardeşinin anası ile evlenmek caiz olur.

Oğlunun kız kardeşi de müstesnadır. Çünkü neseben oğlunın kız kardeşi, ya kendi kızıdır, yahut üvey kızıdır ki, onun anasını cima etmiştir. Amma süt cihetinden böyle değildir.

Oğlunun ninesi (büyük annesi) de müstesnadır. Zira oğlunun neseben ninesi mevtûasının (cima ettiği kadının) anacıdır. Veya kendi anasıdır. Radâen böyle değildir.

Amcasının ve halasının anası da müstesnadır..Dayısının ve teyzesinin anası da müstesnadır. Çünkü amcası ile halasının annesi neseben sahîh dedenin cima ettiği karışıdır. Hala ile teyzenin anneleri de fâsid ceddin karışıdır. Radâen böyle değildir. Eğer radâen olursa, zikredilen kadınların hiç biri erkek için haram olmaz.

Erkek kardeşin kız kardeşi mutlak surette helal olur. Yani erkeğin, süt erkek kardeşinin kız kardeşiyle evlenmesi helâl olur. Nitekim neseben erkek kardeşinin kız kardeşiyle evlenmesi caiz olduğu gibi. Baba bir erkek kardeşi gibi ki, o erkek kardeşin ana bir kız kardeşi olsa, baba bi erkek kardeşi için onunla, evlenmek caiz olur.

Bir kadından süt emen iki çocuğun evlenmeleri helâl değildir. Çünkü onlar radâen iki kardeştirler. Gerek o kadın onları bir zamanda emdirmiş olsun ve gerekse ayrı zamanlarda emzirsin ve gerekse bir memeden emzirsin ve gerekse birini bir memeden ve diğerini diğerinden emzirsin müsavidir.

Koyun ve koyunun benzeri Jbunun aksinedir. Koyunun sütü üzere süt kardeşliği hükmü yoktur. Çünkü hürmet, ancak

---

1[25] Bir çocuk bir kadından emdi mı artık dînen o kadın onun süt annesi, kadının sütüne sebeb olan kocası süt babası, o kadından emenler de süt kardeşi olurlar. Bu sûrelle doğumdan gayrı bir akrabalık teessüs eder; ve artık bu sayılanlar arasında nikâh haram olur,
Süt emme meselesi dînen pek mühimdir. Zamanla unutulmaya maruz bulunan bu meselede Müslümanların çok uyanık davranmaları îcâb eder. Doğan çocuğu ya hiç süt anneye vermemeli,, yahut vermek mecburiyeti varsa meseleyi ciddî bir şekilde ele alarak bir yere yazmalı, bellemeli, hısım ve akrabaya, konuya komşuya onu duyur-malıdir. Aksi takdirde unutulur da günün birinde İki süt kardeşi evlendirmek gibi pek büyük bir vebal altında kalınabilir.
(Selâmet Yolları, Ahmed Davudoğlu, C. 3)

keramet yoluyla cüz'iyyet şüphesi vâsıtasıyle sabit olur. Burada asıl olan, süt emziren kadındır, sonra başkasına geçer.

İnsan ile hayvanlar arasında doğum itibariyle cüz'iyyet yoktur. Süt itibariyle de yoktur. Binâenaleyh başkasına geçmez.

Süt emen ile süt emziren kadının çocuğu arasında da helâllik yoktur. Çünkü onlar da kardeştir. Süt emziren kadının çocuğunun çocuğu arasında da helâllik yoktur. Çünkü o çocuk kız kardeşinin çocuğudur.

Bakirenin sütü haram olmayı icâb eder. Çünkü o süt büyüyüp gelişmeye sebebtir. Bu sebeble, diğer kadınların sütü gibi, bununla cüz'iyyet şüphesi sabit olur.

Ölü olan kadının sütü de harânılığı icâb eder. Çünkü ölü kadının sütü <îe hakîkaten süttür. Keza kadının su veya ilâç ile yahut başka kadının sütü ile karıştırılmış olan sütü de harânılığı îcâb eder. Ya da koyun sütü ile karıştırılmış olan kadın sütü de koyun sütüne gâlib olursa harâmlığı îcâb eder. Çünkü bu sütte et bitirip, kemiği geliştirmek özelliği vardır. Yani süt, etin bitmesine ve kemiğin toplanma ve terkibine sebebdir. Bu, et bitirip büyütme bu bâbda mu'teberdir.

Yemekle karıştırılmış olan süt harâmlığı îcâb etmez. Bu söz ıtlak üzere İmâm A'zam' (Rh.A.) in sözüdür. Çünkü, o galebeyi şart kılmaz. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ) : «Şayet süt yemeğe gâlib olsa ve süte ateş değmese yani pişirilmese, ona tahrîm taalluk eder.» demişlerdir. KudÜrî (Rh.A.), İmâm A'zam' (Rh.A.) m sözü üzere, yemeğin tirit gibi belli olmasını şart kılmıştır. Bazıları: «Bu şart, eğer kaşık ile yemek kalk-, tığı vakitte süt damlamazsa haram olmaz. Çünkü sütün kaşıktan dam-lamasiyle hürmet sabit olur»; bazıları da: Hiç bir hâlde hürmet sabit olmaz, demişlerdir. İmâm Şemsü!d-dîn es-Serahsî (Rh.A.) bu söze meyletmiştir. Sahih olan bu sözdür. ZeyJai (Rh.A.) böylece zikretmiştir.

Erkeğin veya kadının sütü Üe küçük çocuğa ihtikân (şırınga) yapılsa hürmet icâb etmez. Erkeğin sütünün tahrîm icâb etmediğine se-beb şudur: Çünkü erkeğin sütü gerçekten süt değildir. Zira süt, doğurması olabilen kimseden tasarlanabilir.

Kadının süty ile ihtikân (şırınga) a gelince: Çünkü; onda büyütüp geliştirme özelliği yoktur. Tahrîm ise geliştirme itibariyledir. Geliştirme gıda ile olur. Gıda ise yukarıdan olur, aşağıdan olmaz.

Bir kadın ortağım emzirse, ikisi de kocalarına haram olurlar. Yani bir erkeğin nikâhı altında bir küçük kız ve bir büyük kadın olsa, o büyük kadın küçük kızı emzirse, erkeğe ikisi de haram olurlar. Çünkü erkek radâen ana ile kızını bir nikâh altına almış olur. Eğer o büyük kadın cima edilmedi ise, onun için mehr yoktur. Çünkü ayrılma cimâ'-dan ünce, onun tarafından gelmiştir. Hattâ ayrılma eğer' onun tarafından. gelmese; meselâ: zorlanmakla veya uyurken küçük kız onun sütünü emmekle olsa yâhûd bir adam o kadının sütünü alıp küçük kıza içirmekle veya büyük kadın deli olmakla ayrılık hâriçten gelse, o kadın için mehrin yarısı vardır. Çünkü ayrılık o kadına izafe edilmez. Küçük kız için de yarım mehr vardır. Zira cimâdan önce ayrılma onun tarafından değildir. O küçük kızın süt emmesine itibâr yoktur.

Eğer kadın fesâdlik edip küçük kız» emzirdi ise, koca o küçük kızm mehrini emziren kadından alır. Eğer fesâd kasdetmedi ise koca emziren kadından bir şey alamaz.

Bir emzikli kadın boşanıp, iddetten sonra başkasıyle evlendirildik-dç başkasından hâmile olsa ve hamiden sonra ondan süt inse ve o sütle bir küçük çocuğu emzirse, İmâm A'zanV (Rh.A.) a göre, çocuğu doğuruncaya kadar sütün hükmü birinci kocadan olur. O kadın çocuğu doğurduğu zaman süt ikinci kocadan olur. Çünkü o süt yakînen birinci kocadan idi. İkinci kocadan olduğunda şüphe etmiştik. İmdi ya-küı şüphe ile zail olmaz.

Bir erkeğin süt emen iki karısı olup bunların ikisini de bir yabancı Jtadın peşipeşine emzirse, o erkeğe.ikisi de haram olurlar. Çünkü onlar İ,radâeh iki kız kardeş olmuşlardır. İki kız kardeşin arasını nikâhen çem'etmek haramdır.

Bir erkek bir kadına işaret edip; «Bu kadın benim süt kızımdır», dedikden sonra sözünden dönse, dönmesinde tasdik edilir. Çünkü yanlışlık bulunabilen bir şeyle ikrarda bulunmuştur. Öyleyse ma'zûrdur.

Bazan bir erkek ile fülan kadın arasında süt kardeşliği vâki olur. Sonra o kimseye bu haber verilir de o kimse işin gerçeğini iyice araştırır ve o sözde yanlışlık olduğunu anlar. Şayet bunda yanlışlık olduğunu haber verirse sözü tasdik edilir.

Keza bir kimse bir kadın için işaret edip ; Bu benim süt kardeşimdir veya annemdir veya ki2imdır, dese, sonra o işaret ettiği kadınla evlenmek isteyip ben önceki sözümde yamldım veya öyle sandım veya unuttum dese, o kadm da o adamı tasdik etse, her ikisinin söyledikleri tasdik olunur, ve o adamın o kadın ile evlenmesi caiz olur.

Eğer adam, sözünde durup bu söz haktır, dediğim gibidir, dedikden sonra o kadın ile evlense, aralan ayrılır.

Eğer kadın süt emdiğini ikrar etse, erkek de inkâr etse, sonra kendini yalanlayıp, ben yanılmışım, diye o süt kardeşliğini ikrar ettiği erkek ile evlense caiz olur. Kadın kendini yalanlamazdan önce evlense caiz olur. Her ikisi süt kardeşliği ikrar ederler de sonra kendilerini yalanlar ve biz hatâ etmişiz diyerek evlenirlerse caiz olur. Keza nesebde dahî böyledir. Ona ancak ısrar ettiği şey lâzım gelir. Hattâ, bu'kadın benim kız kardeşimdir veya anamdır, dese ve kadının belli nesebi olmasa, ondan sonra ben öyle sândım, dese tasdik edilir. Eğer birinci söz üzerinde ısrar ederse araları ayrılır. Kât î d e böyle zikredilmiştir, ttadâ' (süt emme) mülkü İsbât eden beyyine. ve birbirini tasdik gibi şeylerle sabit olur. Yani iki erkeğin veya bir erkek ile iki kadının şehâdetleri ile sabit olur. Birbirlerini tasdik etmekle sabit olması: Birbirlerini yalanlamak (tekâzüb) ile hükmünün kalkmasına aykırı değildir. Nitekim bunu gördün! [26]

---

[26] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 156-161.

BOŞAMA BÖLÜMÜ (Talâk)

Talâk, lügat yönünden mutlak surette kaydı (bağı) kaldırmak ma'-nâsınadır. «Atı saldı.» ve «Esîri saldı.» denilir. Lâkin nikâhda kullanılması, selâm ve serâh lâfızlarının teslim ve tesrîh ma'nâsına kullanıldıkları gibi «tef îl» ölçüsü ile «tatlîk - kadını boşamak» ma'nâsmadır.

Allah Teâlâ' (C.C.) nın «Boşama iki defadır.» 1[27] kavl-i şerifinde olan «talâk» lâfzı da bu kabildendir. Yani «tatlîk» ma'n âsmadır. Bundan başkasında cif âl» Ölçüsü ile «itlâk - salıvermek» ma'nâsına kullanılır. Bundan dolayı, bir adam karısına en boşsun.» dese «Jâm» m teşhîdi ile, niyete ihtiyâç olmaz. «Lâm» in tahfifi ile dese' talâka ni etmeye muhtaçtır. Bunu Zeylâî (Rh.A.) zikretmiştir..

Talâk ıstılahan; şer'an sabit olan kaydın kaldırılmasıdır. Şer'an demekle hissen sabit olan kayd hâriç kalmıştır. Bağın çözülmesi gibi. Yani nikâh ile şer'an sabit olan kayd (bağ) m kaldırılması ma'nâsmadır, Nikâh lâfzı ile ıtk (âzâd olma) hâriç kalmıştır. Çünkü ıtk şer'an sabit olan kaydı kaldırmaktır. Lâkin bu kayd nikâh ile sabit değildir. Kenz'de böyle zikredilmiştir.

Ben derim ki: Bu, ta'rîf başkalarının girmesine mâni değildir. Çünkü buna fesh girer. Bundan dolayı ben: «Bu kaldırma birden üçe kadardır.» sözünü ekledim. Bu ziyâde ile fesh de hâriç kalır. Çünkü leshde aded yoktur.

Malûmdur ki, talâk üç çeşittir: Birincisi: Ahsen, ikincisi: Hasen, üçüncüsü: Bidîdir.2[28]

Musannif birinci çeşidi; «Kadının tuhru hâlinde cimâ'dan önce boşamak ahsendir.» sözüyle zikretmiştir. Yani, talâkın ahsenj (en- güzeli) kadının, cima bulunmayan tuhrunda (hayzdan temiz hâlinde) bir talâk ile boşamak ve kadının iddeti bitinceye kadar kocanın onu terk etmesidir. Çünkü rivayet edilmiştir ki, Resûlüllah (S.A.V.) in Ashabı böyle yaparlardı. Zira böyle yapmak tedâriki mümkün olmakla (hatâyı düzeltmek mümkün olmakla) pişmanlıkdan daha u,zak olur.

Musannif, ikinci çeşidi şu sözü ile zikretmiştir: «Cima edilmemiş hayz gören kadının bir defa boşanılması, velev ki o boşama hayzda olsun ve keza cima edilmişin, içinde cima olmayan üç tuhrda ayrı ayrı üç talâkla boşanüması, âyise (yani hayz âdeti kesilmiş kadın), küçük kız ve hâmile kadınların üç ayda boşanılması hasendir ve sünnî talâk-tır

İmâm Mâlik (Rh.A.); «Talâk-ı selâse bid'attir.» demiştir. Çünkü talâk mahzurdur, yâni haramdır. Ancak kurtulma ihtiyâcı için mubah olur. Bu ise bir talâk ile savulmuş olur.

Bizim için delîl; Resûlüllah' (S.A.V.) in Hz. Ömer' (R.A.)

«Oğluna emret karısına müracaat etsin, ondan soma hâiz olup temizleninceye kadar onu terketsin, ondan sonra boşasın ve yine hâiz olup temiz oluncaya kadar terketsin, ondan sonra dilerse boşasıı.» buyurduğu hadîsidir.

Yine Resûlüllah (S.A.V.), İbni Ömer' (Rh. Anhümâ) e:

«Sen sünnette yanıldm. Allah Teâlâ' (C.C.) mn sana emrettiği böyle değildi. Şüphesiz sünnetten olan, senin tuhra yönelin beklemen ve her hayz için bir defa boşamandır. Allah Teâlâ' (C.C.) nın kadınların boşanması için emrettiği iddet budur.» buyurmuş ve Hak Teâlâ' (C.C.) nın:

«Kadınları iddetleri içinde boşaym.» 3[29]

kavl-i şerifini murâd eylemiştir. Bu sözü ile talâkın sünnî diye adlandırılmasının nedeni anlaşılmış olur.

Âyise, sagîre (küçük kız) ve hamileyi, cima'in ardında boşamak helâldir. Çünkü kerahet, yüklü olması tevehhümü ile hayz sahibi kadınlardadır. Bu ise, zikredilen kadınlarda bulunmaz.

Musannif talâk'ın üçüncü çeşidini: «içinde ric'at (dönüş) olmayan bir temizlik devresinde kadını bir veya iki defada üç talâkla yâhud iki talâkla boşamak yahud temizlik hâlinde cima edilmiş olan kadını bir kerede veya hayzda, cima edilmiş olan kadını bir kerede boşamak bidl-dir.» sözüyle zikretmiştir. Çünkü bu talâk hasen talâka ve ahsen talâka aykırıdır. Şu halde bid'î olanın çirkin olması gerekir. Esah olan söz, sonuncuda yani hayz hâlinde boşamlan kadında —emrin hakikati ile amel edip, mümkün olduğu kadar iddetin eserini kaldırmakla masiyeti savmak için— rie'atin vâcib olmasıdır. Bizim Meşâyihimîzin bazılarına göre, ric'at müstehabdır. Hayzlı kadın ric'attan sonra temizlendiği zaman, koca onu dilerse boşar ve dilerse tutar.

Cima edilmiş hayz gören karısına, kocası niyetsiz; «Sen sünnet için üç talâk ile boşsun.» dese veya her bir temizlikde bir talâk vâki olmaya niyet etse, her bir temizlikde bir talâk vâki olur. Çünkü kocanın sözü mutlaktır, kâmili kapsar. «Hayz gören kadın» demeye sebeb şudur: Çünkü kadın zevâtü'I-eşhürden (aylarla iddet bekleyenlerden) olursa, hemen bir talâk ve bir aydan sonra bir talâk bir ay sonra bîr talâk daha, vâki olur. Keza niyetli veya niyetsiz olursa hâl yine böyledir. Eğer cima edilmemiş ise, hemen bir talâk vâki olur. Ondan sonra o kadın üzerine, evlenmezden önce bir şey vâki olmaz. Çünkü bu sözün takdiri şudur: Sünnet vaktine kadar sen üç talâk boşsun, demektir. Halbuki iddet olmadığı için onun hakkında sünnet vakti yoktur. Ancak el'ân küllün vâki olmasına veya her bir ayda bir. talâka niyet etmiş ise, bu takdirde niyet ettiği şey vâki olur. Çünkü sözünün muhtemelidir. Zira niyet et tiği talâk vüküan sünnîdir. Çünkü üçün toptan vukuu sünnet ile ma' lûmdur. Yoksa ikâ'ı sünnetle malûm değildir. ; Binâenaleyh kocanın mutlak olan sözü buna şâmil değildir. Çünkü, kocanın sözü kâmile mun-sarıf olur. Nitekim daha önce geçti, O ki vukûan ve îkâen sünnî talâktır.

Hür olsun, köle olsun âkil ve baliğ olan her kocanın talâkı vâkidir. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.):

1[27] Blu Bakara Sûresi (2), âyet: 229

2[28] Boşamanın sebebi: Kan ile kocanın ahlâkı birbirine uymadığı zaman hissedilen ayrılma ihtiyacı ve Allah' (C.C.) m emirlerini ifaya engel olacak dargınlığın ânz olmasıdır.

Boşama aslı i'tibâriyle mübâh değil, memnu'dur. Çünkü boşama, nikâh denilen büyük ni'mete karşı bir küfrân-ı ni'raettir. Ancak zarurete binâen bazen mubah olur.

Boşama bâbındaki âyet ve hadîslerin mutlak oluşlarına bakarak, boşamaya «mubahtır» diyenler de olmuştur.

Hulâsa: Boşama, mubahların, Allah (C.C.) indinde en sevimsizidir.

(Selâmet Yollan, C. 3, Ahmed Davudoğlu)

3[29] Bk. Talâk sûresi (65), âyet: 1

«Köle ve mükâteb, talâkdan başka bir şeye mâlik olmaz.» buyurmuştur.
Velev ki talâk zorla yaptırılmış olsun. Çünkü onun boşaması sahilidir. Lâkin talâk ile ikrarı sahih değildir. Ya da o koca şaka edici olsun. Hâail (şaka edici); sözünün hakikatini kasdetmeyen kimsedir. Veya sefîh yani aklı zayıf olsun veya aklı gitmiş derecede sarhoş olsun, çünkü onun talâkı vâkîdir. Keza hul'u ve âzâü" etmesi de vâkîdir. Gerekse o koca dilsiz olsun. _
El Yenâbi'de zikredilmiştir ki: Bu dilsizin talâkının vâki olması, dilsiz doğduğu veya sonradan arız olup devamlı dilsiz kaldığı surettedir. Eğer devamlı olmazsa talâkı vâkî olmaz, Dilsizin bilinen işaretiyle vâki olur. Çünkü onun nikâhında ve talâkında, satışında ve satın alışında bilinen belli işareti olsa, o işaret istihsânen konuşanın ifâdesi gibidir. Kâ-fi'ılc böyle zikredilmiştir.
Ya da o koca yanılsa, yine talâk vâki olur. Meselâ «Sübhânellah» demek isteyip diline «Sen boşsun» sözü gelse, talâk vâki olur. Çünkü söz açıktır, niyete hacet yoktur.
Efendi, kölesinin karısını boşamakla talâk vâki olmaz. Çünkü efendi koca değildir.
Mecnûnun ve küçük çocuğun talâkı vâki olmaz. Çünkü Resülüllah (SAV):
«Her talâk caizdir, ancak sabi ve mecnûnun talâkı caiz değildir.» buyurmuştur.
Mübersem (zâtülcem'be tutulmuş adam) in talâkı da caiz değildir.
Mübersem (bâ) nın kesriyle «birsam» dandır. Bu da delilik (cünûn) gibi, ma'lûm bir illettir.
Bayılmış kimsenin, bunamı|ın ve uykuda olan kimsenin talâkı vâki değildir. Bunaklık; akılda bir bozukluk olup kimi sözü akıllıya kimi de deliye benzer. Bunların talâkının vâki olmadığına sebeb, onlarda temyiz ve akl olmadığı içindir.
Şayet karı - kocamn biri diğerinin bütününe veya bir kısmına mâlik olsa, nikâh bâtıl olur. Çünkü mâlik olmak ibtidâen nikâha aykırıdır, bekâsını da meneder. Eğer kadın mâlik olduğu kocasını, mâlik olduğu vakitte hür kıldıkda, koca o kadını iddette boşasa veya kadın dâr-ı harbden Müslüman olduğu halde dâr-ı İslâm'a çıksa, ondan sonra kocası da Müslüman olduğu halde dâr-ı harbden dâr-ı İslâm'a çıksa, o koca da onu iddet içinde boşasa, İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.), bu iki meselede talâkı lâğv etmiştir, yani «Talâk vâki olmaz» demiştir. İmâm Mu-hammed (Rh.A.), «İkisinde de talâk vâki olur.» demiştir. Talâkın itibân ki, murâd sayısıdır. — Kadınlara göredir. — Kocası gerek hür ve gerek köle olsun hür kadının talâkının hepsi üçtür. Cariyeye itibâr ile — kocası gerek hür ve gerek köle olsun — cariyenin talâkı ikidir.
Talâk, ıtk (yani âzâd) lâfzı ile vâki olur. Aksi, yâni talâk lâfzı üe ıtk vâki olmaz. Yani koca karısına, «Seni âzâd ettim.» dese, eğer talâka niyet etti ise veya hâl talâka delâlet ederse talâk vâki olur. Şayet efendi cariyesine, «Seni boşadım.» dese, o câriye âzâd edilmiş olmaz. Çünkü mülkün yok edilmesi kayddan daha kuvvetlidir ve birinci ikinci için lâzım değildir. İkincinin istiaresi birinci için sahih olmaz. Fakat aksi sahîh olur. Yani birincinin istiaresi ikinci için lâzım olur. 1[30]

Boşamanın Yapılması Babı

Talâk iki çeşittir: Sarîhdir ve kinayedir. Sarih söz, usûluyyûn'a göre, kendisinden murâd açıkça anlaşılan sözdür. Hattâ murâd o kadar açık olur ki, söz; gerek hakikat, gerek mecaz olsun, yalnız işitmekle an-laşıhverir.
Talâkın sarihi (açık ve besbelli olanı), ancak boşamada kullanılan lâfızdır. Meselâ «Ben seni boşadım (tatlîk ettim)», «Sen taliksin (boşsun)», «Sen mutallâka (boşanmış) sın» ve «Sen talâksın» demek gibi.
Bîr şâir:
«Sen taliksin, talâk ise azimettir.» demiştir. Çünkü bu lâfızlar ancak talâkda kullanılmıştır.
Bu sarîh ile, ric'î bir talâk vâki olur. Kocanın karısına; «Sen boşsun» demesine gelince: Hidâye'de söylenen şu sözden dolayı boş düşer. Bu sö2? ferdin sıfatıdır. Hattâ iki zevce-için «Talikan», üç zevce için «Tavalık» denir. İmdi adede muhtemel olmaz. Çünkü ferd adedin zıd-dıdır ve «Talâk» ı söylemek kadının sıfatı olan talâkı söylemektir. Yoksa talâkın sıfatı olan boşamayı söylemek değildir. Talâkla birlikte söylenen sayı mahzûf masdarın sıfatıdır. Ma'nâsı, «Üç talâk» demektir. Bunun açıklaması, Tavzih sahibinin dediği gibidir. Şüphesiz kocanın «Sen boşsun» sözü, lügat yönünden kadının sıfatı olan talâk üzere delâlet eder ve iktizâ yönünden erkeğin sıfatı olan t allık üzere de delâlet eder. Kadının sıfatı olan talâkda üç talâk niyeti sahih olmaz. Çünkü o şey haddi zâtında müteaddid değildir. Teaddüd ancak gerçekten boşamada olur. Boşamanın teaddüdüne göre, o boşamanın lâzımı da teaddüd eder, yâni kadının sıfatı da teaddüd eder. İmdi kadının sıfatı olan talâkda üçün niyeti sahîh olmaz. Erkeğin sıfatı olan tatlîkde dahî üçe niyet etmek sahîh değildir. Çünkü bu iktizâen sabittir. Et-Telvîh sahibi, bunu lâzım olduğu gibi açıklamıştır. Bundan anlaşılır ki: Zey-laî' (Rh.A.) nin: «Hidâye sahibinin; tatlîk lâfzı ferdin sıfatıdır, sözü doğru değildir. Çünkü söz talâkdadır. Kadında değildir.» demesi doğru değildir. İmdi sen bu mahalli düşün. Geri kalanlarında ise, meselâ «Sen talâksın», «Sen tâlik'ut-talâksın» ve «Sen bir talâk taliksin» lâfızları gibi. Bunlar lügat bakımından ihbar için olup sâri' onları inşâya nak-letmiştir. Lâkin ihbar ma'nâsım tamamen ortadan kaldırmamıştır. Çünkü bütün vaziyetlerinde lügat ma'nâlarma itibâr etmiştir. Hattâ inşâ için mâzî sığaları seçmiştir ki bunlar hâlde ma'nâlarının sabit olduğuna delâlet ederler. Koca, «Seni tatlîk ettim» dese, bu lâfız lûgatta ihbar için olmakla kadının hâlde talâkla mevsûfe olması vâcib olur. İmdi şeriat, konuşan tarafından bu söz sahîh olmak için iktizâen ikâı (ol-, durmayı) sabit kılar. İmdi talâk iktizâen sabit olur. Bunda üçün niyeti sahîh olmaz. Çünkü muktezânm umûmu yoktur. Bir de üçe niyet etmek ancak mecaz yoluyla sahih olur. Zîrâ üç, itibari bir'dir. Mecaz niyeti ise ancak lâfzın kendisinde olur. Niyyete tahsis gibi.
Talâk ric'î olur. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :
«Boşama iki defadır. Ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salmaktır.»2[31] buyurmuştur.

1[30] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 162-167.
2[31] Bk. Bakara sûresi (2). âyet: 229

Fukahâ demişlerdir ki: «İyilikle tutmak» 4an murâd ric'attir. Mutlaka, yâni gerek bâîn olan bire niyet etsin ve gerekse ondan daha çoğa ve gerekse bir şeye niyet etmesin, talâk ric'î olur. Çünkü sözün muradı besbellidir. Hüküm sözün ayn'ına müteallik olur ve onun ma'nâsımn yerine geçer ve niyete ihtiyâç kalmaz. Talâk-ı bâîn yapmak niyyeti üe Şâriin iddetin geçmesine bağladığı şeyi hemen geçerli kılmak istemiş olur ki, bu kasdı hükümsüz kalır. Nitekim namaz kılan kimse üzerinde sehv secdesi var iken namazdan çıkmak için selâm verse bu selâm hükümsüz kalır. Keza üçe niyet de lâfzın müktezâsım değiştirmedir. Yakında açıklaması gelecektir. Şu halde lagv olur.

Ric'î t^lâk kadının vâris olmasını asla menetmez. Yâni ne sıhhatte ve ne hastalıkda menetmez. Söyleyen kimse (kocası), vesâk niyetinde diyâneten tasdik Edilir. Yâni kocası «Sen boşsun.» deyip bu lâfız ile vesâkden (ipten) boşanmasını niyet ederse, mahkemece tasdik edilmez. Çünkü görünürün hılâfınadır. Kadın hâkim gibidir. Şayet kocadan bu sözü işitse veya bu söze şâhid olan âdil bir kimse o kadın yanında şâhidlik etse, p kadının kendini kocasına teslim etmesi helâl olmaz. Lâkin kocasının niyeti kendisiyle Allah (G.C.) arasında muteberdir.

Eğer bunu açıklarsa, yâni «Sen ipten boşsun.» derse mutlaka tas-dîk edilir. Yâni kazaen dahî bir şey vâki olmaz. Çünkü bunu söyleyen kimse lâfzın muhtemel olduğu ma'nâyı açıklamıştır. Şu halde diyâneten ve kazaen tasdik edilir. Amel niyetinde ne diyâneten ve ne de kazaen tasdik edilmez. Çünkü talâk, kaydı kaldırmak içindir. Kadın ise amel ile mukayyed değildir. Keza, talâk vâki olan suretlerde olduğu gibi, kocanın karısına, «Sen talâksın», «Sen tâliku't-talâksın», «Sen talâkan taliksin» veya «tatlîkaten taliksin» demesi yukarıda zikredilenler gibidir. Lâkin bu suretlerde, eğer niyet etmedi ise veya bire niyet etti ise, bir ric'î talâk vâki olur. Çünkü yukarıda geçtiği gibi sözden murâd açıkdır.

Ya da ikiye niyet etti ise iki talâk yâkî olur. Çünkü sebebi anlatıldığı gibi, isneteyn (iki) lâfzı aded-i mahzdır, umfrede şâmil olmaz.

Eğer talâk adedinin tamâmına niyet etti ise, yâni hür kadında üç ve cariyede ikiye niyet etti ise talâk sahîh olur. Nitekim usûlde takarrür etmiştir ki, masdar lâfzı müfreddir, adede delâlet etmez. Üç (selâs) ise itibarî bir (vâhid) dir. Çünkü cinsin tamâmıdır. Keza iki (isnetânî), câriye hakkında cinsin tamâmıdır. Fakat hür kadın hakkında aded-i mahzdır. Binâenaleyh onu niyet Sahîh olmaz. Eğer talâkı kadına mu-zâf kılarsa sahîh olur. Meselâ «Sen taliksin» der. Veya bütününü ifâde eden rakabe (boyun) gibi bir cüzüne izafe etmesidir, Çünkü Allah
Teâlâ' (C.C «Bir boyun (köle) âzâd etmektir.» [1][32]
kavl-i şerifinde rakabe ile bütün vücûd ifâde edilmiştir. Keza, unuk da böyledir. Çünkü Allah Teâlâ' (C.C.)
«Ona boyunları haram oldu.» [2][33] buyurmuştur.

Ruha da böyledir: «Ruhu helak oldu.» elerler. Beden, cesed ve ferclc de bütün vücûd ifâde edilir. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :
«Eyerler üzerindeki ferclere Allah lâ'net etti.» buyurmuştur.

Yüz de böyledir: «Ey! Arabın yüzü.» denir. Başa (re'se) da izafe edilir. «Fülân kavmin başıdır» denir. Veya kadımın yarısı veya üçtebiri gibi yaygın cüz'üne izafe ederse, talâk vâkî olur. Çünkü yaygın cüz, satış ve satışın gayri gibi diğer tasarruflar için mahaldir. Binâenaleyh talâk için de mahaldir. Lâkin talâk hakkında parçalanmayı kabul etmez. Zaruret hasebiyle, tümde sabit olur.

Eğer koca talâkı kadının eline, ayağına, sırtına, karnına veya kalbine izafe ederse talâk vâki olmaz. Çünkü bu uzuvlar tümü ifâde etmez. Eğer sorulsa ki, el ve kalb ile tüm ifâde edilmiştir, nitekim Allah Teâlâ (C.C.): «Ebû Leheb'in elleri kurusun, yok olsun!» [3][34] buyurmuştur.

Resûlüilah (S.A.V.) de«Aldığı 3ey* yerine vermek elin borcudur.» buyurmuştur.

Yine Allah Teâlâ (C.C.) «Şüphesiz ki onun kalbi günahkârdır.», [4][35] buyurmuştur.

Yine Allah Teâlâ (C.C.) «Sen onların kalblerini uzlaştıramazdın.» [5][36] buyurmuştur. Yâni «Onların arasını» diye tefsir edilmiştir.

Bundan dolayıdır ki Allah Teâlâ (C.C.) :
«Fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı.» [6][37] buyurmuştur. Bunlarda el (yed) ve kalb ile tüm (kül) ifâde edilmiştir. Bu soruya şöyle cevâb verilmiştir: Bunların devam üzere kullanıldığı, ne lûgaten, ne de örfen ma'lûm değildir, ancak nadiren kullanılmışlardır. Hattâ bir kavme göre; bunlarla tümü ifâde etmek, örfen sabit ise talâk vâkî olur. Zikredilen hangi uzuv olursa olsun fark etmez. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir,

Şayet koca karısını talâkın yarısı veya üçtebîri ile boşasa, yâni sen «Yarım talâk ile boşsun.» veya «Üçtebir talâk ile boşsun» dese, bir talâk vâkî olur. Keza her şayi' cüz'e izafe ile bîr talâk vâkî olur. Çünkü bölünme kabul etmeyen şeyin cüz'ünü zikretmek tamâmım zikretmek gibidir. Yine «Birden ikiye kadar» veya «Bir ile iki arasında boşsun.» dese, bir talâk vâkî olur. «Birden üçe kadar sen boşsun» dese, iki talâk vâki olur. Bu, İmâm A'zam' (Rh.A,.) a göredir. Çünkü İmâm A'zam' (Rh. A.) a göre, birinci gaye mugayyada (sınırlanan şeyde) dâhil olur, ikinci gaye dâhil olmaz. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, gayenin ikisi de mu-gayyada dâhildir, hattâ birinci gayede iki talâk vâki olur. İkinci gaye-de üç talâk vâki olur. İmâm Züfer' (Rh.A.) e göre iki gaye mugayyâda dâhil olmaz. Hattâ birinci gayede bir" şey vâki olmaz, İkinci gayede bir talâk vâki olur. İki talâkamn üç yansına izafe etse, üç talâk vâki olur.. Çünkü iki talâkamn yarısı bir talâkdır. İmdi üç yarım toplansa, bizza-rûre üç: tatlîka olur. Bir talâkın üç yarımına izafe etse, iki talâka vâki olur. Çünkü bir talâkamn üç yarımı bir buçuk talâk olur. İmdi yarım tamamlanıp iki talâk meydana gelir.

Bazıları «Üç talâk meydana gelir» demişlerdir. Çünkü her bir yarım tamamlanıp üç talâk meydana gelir.

Kocanın karısına bir lâfzını ta'yûı etmesiyle, yâni «Sen iki içerisinde bir defa boşsun» demesiyle, eğer bir şeye niyet etmedi ise, lâfıs açık olduğu için bir talâk vâki olur. Ya da çarpmaya niyet etti ise yine bir talâk vâki olur. Çünkü madrûbda

---

[1][32] Bk. Nisa sûresi (4). âvet: 92
[2][33] Bk. Şuarâ sûresi (26), âyçt: 4
[3][34] Bk. Lclıeb sûresi (111), âyet: İ
[4][35] Bk. Bakara sûresi (2), âyet: 283
[5][36] Bk. Enfâl sûresi (8), âyet: 63
[6][37] Bk. Enfâl sûresi (S), âyet: 63.

(çarpılan şeyde) bir şey ziyâde etmez. Eğer bir ile ikiye niyet etti ise üç olur. Çünkü üç, lâfzın muhtemelidir. Bu bizim zikrettiğimiz, cima edilmiş kadın hakkındadır. Cima edilmemiş kadında bir talâk vâki olur. Yâni, cima edilmemiş kiadına «Sen ikide bir defa boşsun» dese de ikiye niyyet etse bir talâk vâki olur. Nitekim, bir ve iki boşsun, dese, hüküm yine budur. Yâni, cima etmediği karısına; «Sen bir ve iki talâk boşsun» dese, bir talâk vâki olur. İkiye yer kalmaz. Ama, birle beraber iki talâka niyyet ederse, üç vâki olur. Çünkü bu da lâfzın muhtemelidir.

Çarpma niyyetiyle; «Sen ikide iki boşsun.» dese, iki talâk vâki olur. Çünkü bilirsin ki, niyeti yoksa madrûbda (çarpılanda) bir şey ziyâde olmaz. Eğer, ikiyle beraber ikiye yâhûd iki ve İkiye niyet ederse, o kadın cima edilmiş ise, üç talâk vâki olur. Çünkü, sebebi yukarıda geçtiği gibi, üç lâfzının muhtemelidir.

Kocanın, «Buradan Şam'a varıncaya kadar boşsun» demesiyle bir ric'î talâk vâki olur îmâm Züfer (Rh.A.), «Bâîn talâk vâki olur. Çünkü koca talâkı uzunluk ile nitelemekle sanki o, «Uzun boşsun» demiş olur. Eğer böyle dese bâîn olurdu. Bunda da bâîn olur.» demiştir.

Biz deriz ki: Hayır, uzunluk ile değil, kısalık üe nitelemiştir. Çîu> kü talâk vâki olduğu vakit, mekânların hepsinde vâki olur. Talâkın kendisi kısaltmaya (kasra) muhtemel olmaz. Çünkü cism değildir. Talâk hükmünün kısalığı ise; ric'î* olmaktadır.

Kocanın karışma; «Sen Mekke'de yahûd evde boşsun.» demesi, o anda talâkı yapmaktır. Çünkü talâk bir yere mahsûs değildir. E|er onunla ta'lîk murâd ederse, diyanet yönünden tasdik edilir, ama kazaen tasdik edilmez. Çünkü izrriar zahirin hilafıdır. (Yani, kapalı konuşmak açık konuşmak gibi değildir). Keza; «Sen filân elbisenin içinde boşsun.» dese, kadın derhal boş olur. Bununla ta'Hka niyyet etse, kazaen tasdîk edilmez. Keza; «Sen gölgede veya güneşde boşsun.» demesinde de. hüküm zikredilen gibidir.

Kocanın karısına, «Mekke'ye girdiğin zaman veya eve girdiğin zaman sen boşsun» demesi ta'lîkdir. Birincinin sebebi, koca talâkı Mekke'ye girmeye bağladığı içindir. İkinciye sebep, (fî) lâfzı zarf için kul-lanıldığındandır. Ve fiil hakîkaten zarfiyyet için uygun olmaz. İkisi arasında münâsebet olduğu için ikisinden her biri cem' için olmakla şart ma'nâsı üzere hami edilir. Çünkü mazruf zarfı cemeder. Keza meşrut da şartı cemeder ve şartsız meşrut bulunmaz. Şart meşrut üzere geçer. Keza zarf da mazruf üzere geçer. Birbirlerine yakınlaşmış olurlar. Şu halde istiare caiz olur.

Kocanın karısına, «Sen yarın boşsun.» veya «Sen yarında boşsun.» demesiyle kendisine bağlanılan şey bulunduğu için talâk sabah vaktinde vâki olur.

«Yarında boşsun» demekle ikindiyi niyyet etmek de sahilidir. Yâni gündüzün sonu niyyeti sahîh olur. Musannifin muradı kazaen sahih olmaktır. Amma İmâm A'zam' (RhA.) a göre, diyâneten ikisinde de tasdik edilir, tmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre ise, ikisinde de kazaen tas-dîk edilmez ve diyâneten ikisinde de tasdik edilir.

«Sen bugün, yarın boşsun veya yarın, bugün boşsun» sözünde «Bugün, yarın boşsun.» da bugüne itibâr edilir ve ikincisi hükümsüz olur. Yâni birinci surette o gün. kadın boş olur ve ayarın» sözü hükümsüz olur. İkinci surette talâk (yarında) vâki olur. (Bugün) sözü hükümsüz olur. Çünkü talâk zikredilince hükmü; ta'lîkan veya tencîzen sabit olur. İkinciyi zikr ile ta'bîr muhtemel olmaz. Çünkü muallâk tencîzi, tencîz ta'iiki kabul etmez. Şu söz buna muhaliftir: Şayet, «Yarınki gün geldik-de sen bu gün boşsun» dese, o vakit yarınki günden önce talâk vâki olmaz. Çünkü mütekellim talâkı yarınki günün gelmesine bağlamıştır. Yarınki günden önce talâk vâki olma?. Günün (yevm) zikri ta'lîk vaktini açıklamak içindir.

Koca karısına «Sen bir talâk boşsun veya.değilsin»; «Sen befcîm ölümümle beraber boşsun», veya «Sen, senin ölümünle beraber boşsun» dese, hükümsüzdür. Birincinin hükümsüz olması, vasıf her ne zaman adede bitişik olsa da talâkın vukuu adedin zikri ile olur. Nitekim açık« laması gelecektir. İmdi şüphe ikâ'a (talâkı yapmaya) dâhil olur, bu yönden talâk vâki olmaz. İkincide yani «ölümümle beraber» dediği surette boş düşmemesi talâkı ona zıt (münâfî) bir hâle izafe ettiği içindir. Çünkü kocanın ölümü ikâ'm ehliyetine zıttır. Kadının ölümü ise talâkın vukûunun mahalliyetine aykırıdır. Halbuki bunların ikisi de (hem ehliyyet hem mahalliyet) mutlaka lâzımdır.

Keza, «Ben seninle evlenmezden önce boşsun» yeya «sen dünkü gün boşsun» dese de, halbuki onunla bugün evlense, kocanın sözü yine hükümsüz olur. Çünkü, talâkı kadına mâlik olmadığı vakte izafe etmiştir. Şu halde hükümsüz olur. Nitekim, «Ben yaradılmazdan önce sen boşsun»; «Sen yaradılmazdan önce boşsun», «Ben seni küçük çocuk iken boşadım», veya.«Ben seni uyuduğum halde boşadım» dese hükümsüz olur ve talâk vâki olmaz. Fakat efendi kölesine «Ben satın almazdan önce sen hürsün» veya «Dünkü gün sen hürsün» dese, halbuki köleyi o konuştuğu gün satın almış olsa, köle âzâd edilmiş olur. Çünkü mâlik olmazdan önce kölenin hürriyetini ikrar etmiştir. Görülmez mi ki, bir kimse başkasının kölesi için «Bunu efendisi âzâd eyledi.» deyip ondan sonra satın alsa, o kimse hesabına âzâd edilmiş olur. Nitekim sebebini yukarıda zikrettik. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir. Eğer dünkü günden önce nikâh etti ise «Dünkü gün sen boşsun», demekle, o anda talâk vâki olur. Çünkü talâka aykırı olan duruma isnâd etmemiştir. Ve kendisinin yahûd başkasının talâkından haber verme suretiyle tashihi de mümkün olmaz. Çünkü bunların ikisi de yoktur. İmdi inşâ mü-teayyin olup o an talâk vâki olur.

Erkek kan.sına; «Sen, benim ölümümden iki ay önce veya iki aydan daha çok öncede boşsun.» dese ve iki ay geçmezden önce ölse, şart bulunmadığı için, boşanmış olmaz. Eğer o iki ay geçtikden sonra ölse, şart bulunduğu için boşanmış olur. Amma kadına miras yoktur. Çünkü iddet iki ayda üç hayzla bitmiştir. Câmiu'l-Kebîr şerhi «Tahrîr» de böy-* le zikredilmiştir.

Eğer erkek, karışma; «Ben seni boşamadıkça sen boşsun» veya «Ben seni ne zaman boşamazsam, o vakit boşsun» dese veya «Her ne zaman ki ben seni boşamazsam boşsun.» dedikden sonra sussa, kadın boşanmış olur. Çünkü adam talâkı boşamakdân hâlî olan zamana izafe etmiştir. talâk da sustuğu vakitte bulunmuştur. Çünkü .«Her ne zaman» ma'nâ-sına gelen (meta) lâfzı, zaman zarflarından olduğu için vakitte açıktır. Keza (mâ) lâfzı da vakitte kullanılır.

«Eğer ben seni boşamadım ise sen boşsun» dese, susmasiyle kadın boşanmış olmaz, belki nikâh devam eder. Hattâ ikisinden biri, boşamaz-dan Önce, ölünceye kadar nikâh devanı eder. Talâk ölümden az önce vâki olur. Çünkü şart o vakitte gerçekleşmiş olur.

«izâ, izâmâ» lâfızları İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, niyetsiz «in» lâfzı gibidir ve İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, «meta» lâfzı gibidir. Onların hükümleri yukarıda zikredildi. Hattâ «Ben seni boşamazsam, boşsun» veya «Ben seni boşamadığım zaman boşsun.» dese, İmâm A'zam* (Rh.A.) a göre, hayâtın son cüzünde kadın boşanmış olur. îmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre «meta» gibidir. Yâni sükûtu mahallinde talâk vâki olur. Eğer erkek vakte veya şarta niyet etse, niyeti gibi vâki olur. Çünkü lâfzın ikisinden her birine ihtimâli vardır.

Erkeğin «Sen boşsun, ben seni boşamadıkça sen boşsun» sözünde, sonuncu- defada dediği «Sen boşsun» sözü ile boşanmış olur. Bunun mal-naşı, şayet erkek bu sözü mevsûlen dediyse olur. Kıyâs şudur ki: Eğer kadın ile cinsî münâsebette bulunmuş ise iki talâk vâki olmalıdır. Bu, İmâm Züfer' (Rh'.A.) in sözüdür. Çünkü erkek, talâkı boşamakdan hâlî bir zamana izafe etmiştir. Halbuki az da olsa bu zaman mevcûddur. O da, talâkla meşgul olduğu zamandır.

İstihsânın vechi şudur ki-, yemininde durma zamanı yemine dâhil değildir. Halbuki maksûdun bih odur. Onun tahkiki mümkün olmaz. Ancak yemînden o miktarı çıkarmakla olur. Hilafın aslı, elbiseyi giymiş iken «Ben elbiseyi giymem.» diye yemin eden kimsede görülür. Bunun benzerinin açıklaması inşâallah yakında gelecektir.

Erkek karısına «Seninle evlendiğim gün boşsun.» der de, o kadını gece nikâh ederse, yeminini bozmuş olur. Emir bü.-yed (emrin elinde olsun sözü) bunun aksinedir.

Malûmun olsun kî; «yevm (gün)» lâfzı sürekli bir işe bitişik olsa, onunla gündüz (nehâr) murâd edilir. Eğer sürekU olmayana bitişik (yakın) olursa, mutlak vakit murâd edilir. Çünkü zaman zarfı, şayet (il = de) lâfzı olmadan bir fiile bağlı olsa, onun için ölçü (mi'yâr) olun Meselâ,'«Ben yılı oruç tuttum» sözü gibi. «Ben yüm içinde oruç tuttum.» sözü bunun aksinedir. Şayet emr bi'l~yed gibi, fiil sürekli olsa, ölçü de sürekli olur. Şu halde gün ile gündüz murâd edilir. Şayet fiil sürekli olmasa, talâkm yukûu gibi ölçüde sürekli olmaz. Şu halde gün ile mutlak vakit murâd edilir. Bunun tam araştırması Telvîh'de-dir. Biz onu Telvîh haşiyelerinde açıkladık.

«Sen efendinin âzâd etmesiyle beraber iki kere boşsun» dese, efendi de âzâd etse, onun için ric'at yardır. Yâni bir adam başkasının câri-yesiyle evlenip ona bu sözü söylese, sahibi de âzâd etse, o câriye iki talâk ile boşanmış olur. Zahir olan, o kocanın ric'ate mâlik olmamasıdır. Çünkü câriye hakkında iki talâk, üç talâk gibidir. Lâkin o koca ric'ate mâlik olur. Çünkü sahibinin âzâd etmesi boşamak için şarttır. «Beraber» lâfzı ona aykırı değildir. Çünkü «beraber» lâfzı «sonra» ma'-nâsında kullanılır. Meselâ, Allah Teâlâ' (C.C.) nm:

«Demek ki zorlukla beraber (yâni sonra) bir kolaylık var-» 1[38] kavli şerifinde olduğu gibi. Binâenaleyh, âzâd etmek, talâkdan önce olur. Talâk vâki oldukda câriye hür bulunur. Talâkın tamâmı İki olmaz, belki diğer hür kadınlar gibi üç olur. İmdi o erkek iki talâkdan sonra ric'a-te mâlik olur. Eğer mezkûr mes'elede cariyenin âzâdı ve iki defa boşanması yarının gelmesine bağlanırsa, yâni efendi cariyesine, «Yarınki gün geldikde sen hürsün» dese, ve kocası; «Yarınki gün geldikde, sen iki talâk ile boşsun.)) dese, yarınki gün gelince o koca için ric'at hakkı yoktur. Çünkü talâkın vükûu cariyenin âzâd edilmesinin v-ukûu ile beraberdir. O câriye için iki talâk vâki olur. Câriye olması bakımından ko-, cası için ric'at yoktur. Fakat birinci mes'ele bunun aksinedir. Çünkü bilirsin ki o anda âzâd etme, rütbe bakımından Öncedir, tmâm Muham-med' (Rh.A.) e göre, koca ric'ate mâlik olur. Çünkü âzâd etme aslî duruma geri dönme olduğu için vukuu daha çabuktur. Bu ise müstahsen (güzel) bir iştir. Boşamak âzâd etmenin aksinedir. Çünkü boşamak (talâk), mubahların en sevilmeyenidir. Belki o câriye, bi'l-ittifâk ihtiyat için, hür kadın gibi iddet çeker.

Kocanın karısına «Ben senden bâînim» demesiyle kadın boşanmış olur. Veya koca karısına, talâka niyetle «Ben sana haramım» demesiyle bâîn talâk ile boşanmış olur. «Ben senden boşum» demesiyle, gerek talâka niyet etsin ve gerekse etmesin kadın boşanmış olmaz. Çünkü talâk, kaydi izâle içindir. Halbuki kayd kadındadır, kocada değildir. Eğer mülkü izâle için olsa mülk kadının üzerindedir. Çünkü kadın kocanın memlûkesidir ve koca mâliktir. Kocanın «Ben senden boşum.» demesi hükümsüz olur. tbâne bunun aksinedir. Çünkü ibâne vuslatı izâle içindir. Vuslat ise koca ile kan arasında müşterektir, Tahrîm de ibâne gibi hılâf üzeredir. Çünkü tahrîm helâlliği yok etmek içindir. Bu da ibâne gibi karı - koca arasında müşterektir. Şu halde ibâne ile tahrîmin koca ile kanya izafesi sahîh olur. Fakat talâkın izafesi ancak kadına sahîh olur. Vikâye'deki: «Karı - kocadan biri diğerinin bütününe veya. bir cüz'üne mâlik oldukdan sonra boşama yoktur.» sözünü zikretmemesine sebeb, talâkın îkâ'ı babından önce zikredilen; «Karı - kocadan biri diğerine mâlik olursa nikâh bâtıl olur» sözüyle yetinildiği içindir. Çünkü nikâh Ipâtil olunca vukua ihtimâl kalmaz. Yâni Vikâye'nin «Kan - kocadan biri diğerine mâlik veya bir parçasına mâlik oldukdan sonra talâk vâki olmaz.» sözünü burada zikretmemesine sebeb, bâîn talâkın îkâ'ından önce, «Kan - kocadan biri diğerine mâlik, olsa nikâh bâtıl olur.» sözü ile yetinildiği içindir. Çünkü nikâh bâtıl olunca, vukua ihtimal kalmaz.

Kocanın karısına, parmağının içine işaretle;, sen şöyle boşsun, dese; dikili parmakların sayısınca boş düşer. Parmaklann sırtına İşaretle söylerse yumulan parmakların sayısınca boş düşer. Zira açık parmakla işaret ederse, âdeten avucun -içi. muhâtab tarafında olur ve açık parmakların sayısına itibâr olunur. Parmağı yumarsa, avuç içi, eli yumanın tarafına bakar ve ora halkının örflerine göre yumulan parmakların sayısına itibâr olunur.

Koca hür olan karısına «Sen taliksin, bâinsin.»; «En şiddetli talâk ile boşsun» veya «Talâkın en fahişi ile veya en kötüsü ile veya şeytânın talâkı ile veya bid'at talâkı ile veya dağ gibi talâk ile veya bin gibi talâk ile veya ev dolusu talâk ile veya şiddetli boşamakla veya uzun talâk ile ve geniş ile boşsun» dese, üç talâka niyetsiz bir talâk-ı bâin. vâki olur. — Bu «üç talâka niyetsiz sözü, hiç adet niyet etmediği yâhûd bir veya ikiyi niyet ettiği suretlere şâmildir: Bu hür kadın hakkındadır. Fakat cariyede ikiye niyet üç menzüesindedir. Daha önce defalarca geçtiği için, musannif bunu tekrar zikretmemiştir.— İmdi bu zikredilen sözlerin hepsinde hür kadında bir bâiıı t^lâk vâki olur. Yâni koca talâkı ziyâdeden veya şiddetten bir çeşitle nitelese, bâîn talâk vâki olur. Çünkü koca talâkı muhtemel olduğu şey ile nitelemiştir. Bu nitelik iki muhtemelin birini ta'yîn içindir. Üçe niyet etmekle üç talâk vâki olur. Daha önce geçtiği gibi; üç cinsin tamâmıdır. Lâfız ona ihtimâllidir. İmdi niyet ile üçe yorumlanır.

Koca mevtûası (cima etmediği nikâhlısına) olmayan nikâhlısına «Sen üç talâk ile boşsun.» dese, üç talâk vâki olur. Hasan Basrî (R.A.); «Şayet koca cinsî münasebette bulunmadığı karısına «Sen üç talâk ile boşsun» dese, bir talâk vâki olur. Şayet «Ben senin üzerine üç boşama vâki kıldım.» dese, üç boşama vâki olur» demiştir. Çünkü kocanın «Sen boşsun» sözü ile kadın .iddete hâfcet kalmaksızın boş. olur ve üç sözü kadın yabancı oldukdan sonra söylenmiştir. Nitekim atfla söylemiş

1[38] Bk. İnşirah Sûresi, ayet: S

olsa hüküm yine böyledir. Kocanın «Ben senin üzerine üç boşama vâki kıldım» demesi, bunun aksinedir. Bizim delilimiz şudur: Ne zaman aded zikredi-llrse talâkın vukuu aded ile olur. Yakında açıklaması gelecektir. Atf böyle değildir. Bu ibare Kenz'in ve Vikâye'nin ibaresinden daha güzeldir. Çünkü onda Kenz ve Vikâye'nin aksine mezkûr hilafa işaret vardır. Nitekim onlara bakıp inceleyen kimseye bu gizli değildir, îmdi gerisini sen düşün!

Eğer koca, cima edilmemiş kadın için talâkı ayrı söylerse, meselâ: «Sen, bir defa ve bir defa boşsun.», «Sen boşsun, boşsun.» veya «Sen boşsun» sen boşsun» demekle ayırsa, iddete hacet olmaksızın birinci talâk üe bâin olur. Çünkü kadın henüz cima olunmamıştır. Mahal bulunmadığı için ikinci talâk vâki olmaz. Talâk bitişik olduğu sayı Oe yâkÎ olur, talâk sözü ile vâki olmaz. Yani koca «Sen bir defa boşsun.» dese, talâk bir lâfzı ile vâki olur, yoksa (»Sen boşsun» lâfzı ile vâki olmaz. Çünkü sözün başlangıcı sayı zikrine bağlıdır. Sayı zikrinden önce hüküm ifâde etmez. Nitekim usûlde anlatılmıştır.

Eğer koca «Sen boşsun.» dedikde, sayı zikretmezden önce kadın ölse, kocanın «sen boşsun» sözü hükümsüz olur. Talâk vâki olmaz. Musannifin, ölümü kadının ölümü ile kayd etmesine sebep şudur: Çünkü sayı zikrinden önce kocanın ölümü ile bir talâk vâki olur. Çünkü koca kadın öldüğü surette talâk lâfzını sayıya eklemiş ve sayı zikri kadının ölümünden sonra hâsıl olmuştur. Kocanın ölümünde ise; talâk lâfzı söylenmiş, ona aded eklenmemiş, sadece «Sen boşsun» sözü kalmıştır. Bu söz, talâk vâki olmak için bizzat amel eder. Görülmüyor mu ki: Koca karısına «Sen boşsun» deyip bununla (üç) demek istese ve (üç) lâfzını zikretmezden önce bir kimse onun ağzını tutsa ve talâkın zikrinden sonra bir şey söyleyemese bir talâk vâki olur. Çünkü talâkın vukuu kocanın lâfzı iledir. Yoksa kasdı ile değildir. Mi'râcu'd-Dirâye'de böyle zikredilmiştir.

Kocanın cima etmediği karışma «Sen bir ve bir (defa) boşsun»; «Sen birden önce bir (defa) boşsun.» veya «Sen birden sonra bir (defa) boşsun» demesiyle bir talâk vâki olur.

«Sen bir ve .bir (defa) boşsun», sözü ile bir talâk olmasının sebebi açıktır. Geri kalanlarına gelince: Birinci talâk onlarda öncelikle vasfe-dildiği içindir. Çünkü o talâk vâki olunca, ikinciye mahal kalmaz.

Kocanın karısına «Sen birden önce bir (defa) boşsun»; «Sen birden sonra bir (defa) boşsun», «Sen bir ile beraber bir (defa) boşsun», «Sen bir ile beraber bir (defa) boşsun* demesiyle iki talâk vâki olur. Birincide iki talâk olmasının sebebi şudur: Öncelik kinaye harfine bitişik olduğu için ikinci bîrin sıfatıdır. Bu da; o talâkın îkâı'nın geçmişte yapıldığım ve "birinci talâkın da şimdi vuku bulduğunu gerektirir. Lâkin geçmişde yapmak şimdi yapmakla olur. Binâenaleyh ikisi de beraberce vâki olurlar. İkinci sebeb ise; sonralık birinci bir talâkın sıfatı olduğu için bir talâkın'îkâ'ı şimdi; diğerinin îkâ'ı bundan Önce olması gerekir. Binâenaleyh ikisi beraber olurlar.

Üçüncü ve dördüncüye gelince: «maû» lâfzı beraber ma'nâsma olduğu içindir.

Koca karısına «Eğer eve girersen sen bir talâk ile ve bir ile boşsun» dese, eğer kadın eve girerse bir talâk vâki olur. Çünkü şarta bağlı olan söz şart zamaıında söylenmiş gibidir. Şartsız söylenmiş olsa bir talâk vâki olur. Çünkü ikinci ile üçüncü için mahal kalmaz. Burada da onun gibidir.

Eğer koca şartı te'hîr ederse, iki talâk vâki olur. Yani koca cima edilmeyen karısına «Eğer eve girersen sen boşsun ve boşsun» dese, iki talâk vâki olur. Çünkü iki cüz şarta bir defada bağlanmışlardır. İmdi İki talâk vâki olur. Cima edilmiş kadında zikredilen kelimelerin hepsinde iki talâk vâki olur. Çünkü iddet mevcûd olmakla nikâhın eseri bakî kalmıştır. Bu ibarenin yeri burasıdır. Yikâye'de ibare yerini bulmamıştır.

İki veya üç karısı olan bir erkek «Benim karım boştur.» dese, birisi boşanmış olur. O adam için ta'yîn etme muhayyerliği vardır. Sahih söz budur. «Sahîh söz budur» demekle o kadınların her biri için talâk vardır, denilen sözden sakmılrmştır. Sahîh söz birinci sözdür. Bunu Zey-laî (Rh.A.) «Bâbu'l-îlâ» in sonunda zikretmiştir.

Bir kimse kansmı cimâ etmeden Önce üç talâkla boşasa, üç talâk (talâk-ı selâse) vâki olur. Çünkü kocanın «sen üç (talâk) boşsun» sözü, mahzûf masdan söylemektir. Sözün takdiri «Üç talâka demektir. Şu halde üç talâk topdan vâki olur. Kocanın «Sen boşsun» sözü yalnız basma îkâ' değildir. El-thtiyâr'da da böyle zikredilmiştir.

Denilemez ki; nass, medhûlün bihâ (cima edilen hakkında) vâ-riddir. Şöyle ki: Allah Teâlâ (C.C.):

«Kadın ondan başka bir ere nikahlanıp varıncaya kadar...» 1[39]buyurmuştur.

Çünkü biz buna şöyle cevap veririz: Usûlde takarrür etmiştir ki, itibâr lâfzın umûmîliğinedir, sebebin özelliğine değildir. Nass-ı kerîmde ilk kocanın cima ettiğine delâlet yoktur.

Koca, dört karısına «Sizin aranızda bir boşama vardır.» dese, her biri bir talâk ile boşanmış olur. Keza, dört karısına «Sizin aranızda iki boşama vardır.», «Üç boşama vardır.» veya «Dört boşama vardır» dese, her biri bir talâkla boşanmış olur. Ancak o koca onların arasında her sözü taksime niyet etmiş ise, o zaman her bir kadına üç talâk vâki olur.

Eğer koca karılarına «Sizin aranızda beş boşama vardır.» dese, her biri için iki talâk vâki olur. Sekiz boşamaya varıncaya kadar böylece iki talâk vâki olur. Eğer koca sekizden fazla söylerse her biri üçer talâk ile boşanmış olur. Hâniye'de böyle zikredilmiştir. 2[40]

Talâkın Kinayeleri Faslı

Kinaye, Usûl Ulemâsına göre, muradı gizli olan şeydir. 3[41] O gizlilik gerek hakikaten, gerekse mecazen olsun. Kinaye, burada talâk içir konulmayıp talâka ve taîâkdân başkasına muhtemel olan sözdür. Bu-nurda talâk vâki olmaz. Ancak niyet ile vâki olur. Ya da hâlin delaletiyle vâki olur. Çünkü kinaye, talâk için konulmayan söz olup, talâka ve *alâkdan başkasına muhtemel olunca niyet veya delâletle ta'yin vâcib-ûir. Talâk hakkında konuşma hâli ve öfke hâli gibi.

1[39] Bakara sûresi (2), âyet: 230 .

2[40] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat:168-181.

3[41] Talâk üç kısımdır:

a) Ahsen-i talâk: Kadını cima etmediği bir tenmlik de ;esmde bir defa boşayarak iddeti geçinceye kadar terketmektir.
b) Hasen-i talâk: İçinde cima bulunmayan üç temT7İik devresinde birer defâ bo-şn inaktır.
c) Bid'î talâk: Bir defada üy sayı ile boşamak, yâhud hayız hâlinde boşamaktır. Talâk vüku'u i'tibâriyle de ric'î ye bâin olmak üzere iki nevidir.

Talâk-i ric'î: Talâkta kullanılan açık sö/lerle yupilan talâktır. Bâfn talâk ise; kinaye sözlerle yapılan talâktır.

Bu, talâk için konulmayan şey üç kısımdır. Musannif birinci kısmı:

«Ya yalnız kadının talâkı sormasına cevâb için vâki olur» sözü İle zikretmiştir. Yani kadının sözünü reci yâhud ona sövmek, sitem etmek için değildir, Karısına «Sen iddetini say.» demesi gibi. Çünkü «iddetini say» lâfzı ile «Allah Teâlâ'nın nimetlerini veya benim nimetlerimi say» demek ihtimâli murâd olabilir. Ya da «Nikâhdan iddet doldur (i'tidâd eyle) » demek olur. Şayet nikâhdan i'tidâda niyet etti ise, kapalılık ortadan kalkar. Bununla cimâdan sonra iktizâen talâk vâcib olur. Sanki koca karısına «Ben seni boşadım veya sen boşsun onun için iddetini say» demiş gibi olur. Cimâdan önce bu söz boşamakdan istiare edilmiştir. Çünkü filcümle yâni kısmen sebebidir. Velev ki burada sebeb olmasın. Sebeb hükme muhtas olursa, hükmü sebeb için istiare etmek caiz olur. Nitekim usûlde anlatılmıştır.

Karısına «Sen rahmini istibrâ eyle.» demesi de bu nevidendir. Bununla talâk vâki olmaz. Zira istibrâ i'tidâd (iddet beklemek) ma'nâsma kullanılır. Çünkü istibrâ iddet ile.maksûd olan şeyin açıklamasıdır. İmdi istibrâ i'tidâd menzilesinde olmuştur. Bu istibrâ kadının rahminde çocuk yokken boşamak için de muhtemeldir. Yani, «Seni boşamam için sen rahminde bir şey var.mı, yok mu, bil!» demiş olur.

Şu da bu nevidendir: Karısına, «Sen bir tanesin» dese, yani «sen kavminin içinde bir tanesin-veya benim yanımda birsin. Benim için senin ile beraber başkası yoktur» dese, talâk vâki olmaz. Ancak niyet ile veya hâlin delâleti ile olur. Bu «Sen birsin» lâfzı hazfedilmiş masdarın sıfatı olmaya da muhtemel olur. Yani sen bir talâkla boşsun, demek olur.

Ârrime-i Meşâyihe göre, vâhid kelimesinin i'râbına bakılmaz. Çür kü Arapların avam tabakası îrâbın vechlerini ayırd etmezler. Niyet ile mübhemlik zail olunca sarîh üzere delâlet olur. Mucebi ile amel etmiş olmaz. Sarîh sözün arkasından ric'î talâk gelir. Burada talâk sorusuna cevâb olmak ihtimâli de vardır, red ve sebeb ihtimâli yoktur.

Şu da bu nevidendir: Karısına «Emrin senin elindedir» dese, niyetsiz talâk vâki olmaz. Yani işin senin elindedir ma'nâsındadır. Nitekim Allah Teâlâ' (C.C.) nın

«Fir'avn'ın emri (işi) hiç de salahiyetli ve dürüst değildi.» [1[42]] kavl-i şerifinde emr (iş, amel) bu ma'nâyadır. «Emrin elindedir» sözü, boşamak hususunda da söylenmiş olabilir. Nitekim ileride gelecektir.

Şu da bu nevidendir. Karışma, «Nefsini seç» dese; «Sen nefsini ni-kâhdan ayırmakla seç» demektir. Bu iki lâfız, red ve sövmeye uygun olmazlar. Binâenaleyh, talâk isteğine cevâb olurlar. Bu lâfızların, hangi dilden olursa olsun müteradifleri de, ayni hükümdedir. Son iki lâfızda, yani «Nefsini seç» ve «Sen nefs*ini nikâhdan ayrılmakla seç» lâfızlarında kadın kendisini boşamadıkça,. boşanmış olmaz. Bu babı ta'kîb eden bâbda açıklaması gelecektir.

. Musannif kinaye lâfızların ikinci kısmını «Ya kadının talâkı istemesine hem cevâb hem red için uygun olur» sözü ile zikretmiştir. «Çık!» lâfzı gibi ki, «Benim yanımdan çık, çünkü ben seni boşadım» demektir. Ya da «Benim yanımdan çık ve talâk isteme» elemektir. Keza «Benim" yanımdan git ve benim yanımdan kalk.» kelimeleri de böyledir.

«Peçelen!» sözüne gelince: Bu lâfız ya (kına) dan alınmadır ki, başörtüsü ma'nâsmadır. Yani «Kendini örtü ile ört, çünkü ben seni boşadım.» dem&.olur. Ya da (kanâat) dandır. «Allah'ın sana benim tarafımdan verdiği* rızıka kanâat et, talâk isteme.» demektir.

Keza; «Başını ört ve örtün!» kelimeleri de böyledir.

Ugrubî lâfzı ise (gurbet) tendir. Yâni «Gurbeti seç, çünkü ben seni bo§adım.« demektir. Ya da «Var git aileni ziyaret et.» demektir. Bazı âlimler demiştir ki: Bu kelime u'zubîdir. Bu lâfz, ya uzûbettendir ki kocadan ayrı bekâr olmak veya uzaklaşmak ma'nâsına gelir. Yani, «Sen bekârlığı seç veya benden uzak ol. Çünkü ben seni boşadım.» demektir. Ya da «Aileni ziyaret için benden uzak ol ye talâk isteme.» demektir.

«Evlen, kendine zevç ara!» sözleri de böyledir.

«Var git ailene katıl!» demek lâfzı gibi. Yani «Var git ehline katıl. Çünkü ben seni boşadım!» demektir. Veya «Sen var git ehline (ailene) katıl, çünkü ben sana izin verdim, talâk isteme!» demektir.

. «İpin gâribindedir.» demek gibi. (Gârib) devenin hörgücü ile boynu arasına derler. Yani «Senin ipin boynundadır!» demektir. Yani «Var dilediğin yere git, çünkü ben seni boşadım!» veya «Talâkı istememek için dilediğin yere git.»; «İpin gârlbindedir!» lâfzının ma'nâsında (sa^ lıverdim) ma'nâsi vardır. Bu bakamdan musannif bu lâfzı' ayrıca zik-retmemiştir.

. Karısına, «Senin üzerine bana yol yoktur ve seninle benim aramda nikâh yoktur. Ve benim senin üzerinde mülküm yoktur.» demek gibi. Bu lâfızların talâka ihtimâli açıktır. Amma redd-i cevâb ihtimâli, bunlardan her birinde nikâh için inkâr olmakla talâk vâki olmaz.-Belki yalan olur. Yakında açıklaması gelecektir. İmdi en olumlu şekilde redde hamletmek vâcib olur. Hangi dilde olursa olsun, bu zikredilen lâfızların eşanlamlılarında hüküm, zikredilen lâfızların hükmü gibidir.

Musannif, kinaye lâfızların üçüncü kısmını «Yâhûd kadının talâkı istemesine cevâb ve sövmek için uygun olur.» sözü ile zikretmiştir.

Hâliyye, beriyye, bedle, bette ve bâin sözleri gibi. Hâliyye, boş; be-rlyye, beri; bedle, bette, bâin ayrılmış ma'nâlarına gelirler. «Senden ayırdım.» lâfzı da bu ma'nâdadır. Bunun için, onu ayrıca zikretmemiş-tir. «Haram» lâfzı gibi ki, «Sen haramsın!» demektir. Bu lâfızların talâka ihtimâli besbellidir.

Sövmek (şetm) ihtimâline gelince; kocanın karısına «hâliyye» lâfzı ile «Sen hayırdan uzaksın.», «Sende haya yoktur» veya «Sen tâatlar ve iyi huylardan berisin» demeyi murâd etmesi caizdir. Bedle, bette; bâin lâfızlarının hepsi ayrılmış ma'nâsmadır. Yani «Sen her doğru yolda olmakdan ve güzel ahlâkdan ayrılmışsın (kesilmişsin)» veya, «Ben seni ayrılma şekilleriyle ayırdım, senin ile sohbet ve beraberlik (dostluk) haramdır.» demeyi murâd etmesi caiz olduğu içindir.

Sonra; haller de üç kısımdır. Birincisi, rızâ hâli, ikincisi müzâkere-i talâk hâlidir. Bu ya kadın talâkını istemekle yâhûd yabancı birinin o kadım boşamasını istemekle olur. Üçüncüsü de öfke hâlidir.

İmdi, rızâ hâlinde bu lâfızlardan birinden bir şey ile talâk vâki olmaz. Ancak ihtimâlden dolayı talâka niyet ile vâki olur. Niyetin yokluğunda söz, yemini ile kocanındır. Talâkı müzâkere hâlinde, kadının talâkı istemesinden, cevâb ve red için elverişli olan ikinci kısımda niyetle talâk vâki olur. Çünkü talâkı konuşma hâli, cevâb ve reddi muhtemel olunca, niyetsiz en aşağısı sabit olur. O da reddir. Çünkü red, olanı olduğu şey üzere bırakmaktır. Niyet bulununca, cevâb belli olur. Geri kalan iki şeyde, — ki bunlar kadının talâkı istemesine cevâb olan birinci kısım ile, cevâb ve sövmek için uygun olan

---

[1[42]] Hûd süiesî (11), âyel: 97

üçüncü kısımdır.— niyetsiz talâk vâki olur. Birinci kısımda sebeb şudur: Çünkü hâl, cevâb hâlidir ve hâlin delaletiyle ceyâba hamledilir ve talâk vâki olmuştur; Üçüncü kısım da böyledir. Çünkü hâl; sövmek için uygun değildir. Binâenaleyh cevâb ma'nâsına teayyün eder, (belli olur). Öfke hâlinde talâk yalnız cevâba elverişli olan kinayelerle niyetsiz olarak vâki olur. Çünkü hâl, üzerine öfkenin delâlet ettiği talâk için uygun olur. Red ve sövme için uygun olmaz. Geri kalan ikisi ile öfke hâlinde talâk vâki olur. Geri kalan ikisi, cevâb ve red için uygun olan ikinci kısım ile cevâb ve sövme için uygun olan üçüncü kısımdır.

Niyet ile talâk vâki olur. Çünkü Öfke hâli cevâba ve cevâbdan başkasına muhtemel olunca, cevâbı tercih ettirecek bir şeye yani niyete muhtaç olur.

tik üçü ile yani «İddetini doldur!», «Rahmini temizle!» ve «Sen birsin!» lâfızları ile kadın bir ric'î talâk ile boşanmış olur. «İddetini doldur!» lâfzında bir ric'î talâk ile boşanmış olmasına sebeb; işin gerçeği hesâb ile olduğu içindir. «İddetini doldur!» lâfzı ile «Allah Teâlâ' (C.C.) nın ni'metlerini veya benim senin üzerine olan ni'metlerimi sayıp dök veya nikâhdan iddetini say» ma'nâlarına da ihtimâli vardır.

Şayet sonuncuyu, yâni «Nikâhdan iddetini say (ftidâd eyle).» ma'nâsım niyet etti ise, kapalılık ortadan kalkar. Bununla cimâdan sonra iktizâen talâk vâki olur. Sanki koca karısına «Sen boşsun, iddetini bekle.» demiş gibi olur. Cimâdan, önce talâkdan i'tidâd müstaar (ödünç alınmış) kılınmıştır. Çünkü talâk i'tidâdm sebebidir. Şayet hüküm sebebe has olsa, hükmün sebeb için ödünç alınması caiz olur. Nitekim Usûlde böyle anlatılmıştır. Talâk, ardından geri dönmeyi (ric'atı) getirir, İstibrâ ise iddet beklemek ma'nâsına gelir. Çünkü iddetten ınaksad olan şeyi açıklamaktır. Binâenaleyh bu İstibrâ, iddeti doldurma (i'tidâd) menzilesinde olmuştur. Bu istibrâ kadını rahminde çocuk olmadığını bilerek boşamak için de olabilir. Yâni «Seni boşamam için rahminin boş olduğunu bil!» demiş gibi olur.-

«Sen birsin!» sözüne gelince, bu lâfız şu ma'nâlara muhtemel olur: «Sen kavminin yanında biriciksin!» veya «Benim yanımda teksin. Benim için seninle beraber başkası yoktur.» İşte bunlara benzer sözler demek istemiş olabilir.

Bu «Sen birsin!» lâfzı, mahzûf masdarın sıfatı da olabilir. Yâni «Sen bîjr talâk ile boşsun!» demek olur. Daha önce geçti ki Âmme-i Meşâyihe göre, bir i'râba itibâr yoktur. Çünkü Arapların avam tabakası i'râbm vechlerini ayırd edemezler. Niyet ile kapalılık ortadan kalkınca, açık ve besbelli olan üzerine delâlet olur. O delâletin gereği İle amel edici olmaz. Açık ve besbelli olan sözün ardından ric'at gelir.

Bu üç lâfızda, üç talâka niyet sahîh olmaz. Çünkü «Sen boşsun!» sozü,« İddetini say, rahmini istibrâ et!» sözlerinde iktizâ en sabittir. «Sen.birsin!» sözünde ise muzmar (zamiri!) dır. Eğer «Sen boşsun!» sözü açıklanmış olsa, onunla ancak bir talâk vâki olur. Bu lâfızlarda muktezâ veya muzmar olunca ancak bir talâk vâki olması evleviyyette kalır. Eğer, masdar «Sen birsin» sözünde zamiri i olunca onda üçe niyet sahîh olmak vâcib olur, denilirse; cevâbında biz deriz ki: Vahide (bir) diye nassan beyânda bulunmak üçü niyete aykırı olur. Kâîî'de ööyle zikredilmiştir.

Sair kinaye lâfızları ile bîr bâin talâk vâki olur. Velev ki koca ikiye niyet etmiş olsun, Bâin olmasının sebebine gelince; çünkü hainlik valnız talâkdan kinaye olmayıp belki bâin olarak talâkân kinayedir.

İkiyi kasdetmenin mümkin olmamasına gelince; Usûlde anlatılan se-bebdir ki, talâk lâfzı masdardır, «ırf sayıya muhtemel olmaz.

Kinaye lâfızlardan bu üç lâfızdan başkasmda üç talâka niyet sahîh olur. Ancak «Seç!» lâfzında üçe niyet sahîh olmaz. Bunun açıklaması, bu babı izleyen bâbda gelecektir ki seçmek muhtelif olmaz. Bu istisna mutlaka lâzımdır. Kenz'de istisna yapılmamıştır.

Koca karısına üç kere «İddetini bekle!» dese ve birinci ile talâka niyet ettiğini söyleyip, geri kalanlarla hayzi kasdettiğini söylese, kazaen tasdik edilir. Çünkü sözünün hakikatim niyet etmiştir. Eğer geri kalan ile bir şeye niyet etmediğini söylerse, üç talâk vâki olur. Çünkü birinci ile talâka niyet edince, talâkı müzâkere hâli olmuştur. Şu halde, geri kalan ikisinin talâk için olduğu bellidir. Niyetim yoktu, derce-sinde tasdik edilmez.

Şu da kinaye lâfızlardandır: Karısına «Sen1 benim kanm değilsin!» keza «Ben senin kocan değilim!» demesi, eğer koca talâka, niyet etti ise bâin talâktır. İmâmeyıı (Rh. Aleyhimâ): «Kocanın bu sözleri ile . talâk çlmaz. Çünkü bu söz, nikâhı inkâr etmektir. Halbuki nikâhı inkâr etmek talâk oJmaz. Belki karı - kocalık hâli bilinmekle yalan olur. Şu halde, sanki kocanın karısına «Ben senin ile evlenmedim» demesi gibi olur. Veya kocaya, «Senin karın var mıdır?') diye soruldukda, kocanın «Yoktur!» deyip de talâkı niyet etmesi gibi olur. Bu söz ile talâka niyet etse de vâki olmaz. Burada da böyledir.» demişlerdir. İmâm AJ-zam' (RhA.) in delili şudur: Bu lâfızlar hem kocanın nikâhı inkârı için elverişli hem de, talâkı inşâ için elverişlidir. Görülmez mi ki; koca karısı İçin; «O benim kanm değildir. Çünkü ben onu boşadım!» demesi caiz olur. Nitekim koca karısı için «O benim karım değildir, çünkü ben onunla evlenmedim!» demesi caiz olduğu gibi.

Şayet koca bununla talâka niyet etse, lâfzın muhtemeline niyet etmiş olurl İmdi niyet sahih olur. Nitekim karısına «Senin ile benîm aramda nikâh yoktur» dese, niyet sahih olduğu gibi.

Koca karısını bir talâk ile boşasa, peşi sıra «O talâkı üç yaptım» dese, o talâk üç olur. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ): «Bu talâk ancak bir olur, çünkü birin üç olması düşünülemez.» demişlerdir. İmâm A'zam'
(Rh.A.) m delili şudur: Bire iki eklenmesiyle üç olur. İmdi kocanın sözünü doğrulamak için buna yorumlanır.

Koca karısını ric'iyyen boşayıp o kûea, ric'atten önce «O talâkı bâin kıldım» dese, tic'î bâin olur. İmânı Muhammed (Rh.A.), «Bâin olmaz. Çünkü koca meşru olanı değiştirmeyi kasdetmiştir. O değiştirme ric'atin sübûtundan sonra ric'at velayetini ibtâldir. Şu halde hükümsüz olur.» elemiştir. îmânı A'zam ile Ebû Yûsuf (Rh. Aleyhimâ) un delilleri şudur: Koca ilkin ayrılmak vasfı ile boşamaya mâliktir. Çünkü o niteliğe ihtiyâç vardır. Şu halde bu niteliği talâka katmak, kocanın tasarrufunu doğrulamak ve gayesini elde^etmek için sahîh olur.

Musannifin, ric'atten önce demesinin sebebi; Muhît'te «Bu ric'atten önce ise» denildiği içindir. Çünkü erkek, kadına müracaat etse, bundan sonra «Ben kadını bâine kıldım» dese, ittifakla sahih olmaz. Çünkü o adam talâk işini ric'at ile ibtâl e(mistir. İmdi bununla talâkı bâin yapmak imkânsız olur.

Sarîh sarihe katılır. Yâni karısına, «Sen boşsun, sen boşsun!» veya «Sen boşsun ve boşsun!» dese, iki talâk,ile boşanmış olur. Bu besbellidir.

Sarih bâine de katılır. Yâni karısını talâk-ı bâinle boyadıktan sonra; «Sen boşsun!» dese, talâk vâki olur. Çünkü Allah

Teâlâ (C.C.).

«Kadının fidye vermesinde ikisine de günâh yoktur.» 1[43] buyurmuştur. Bu âyet-i kerîmede anlatılmak istenen hurdur. Bundan son-ra Allah Teâlâ (C.C.):

«Erkek, karısını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın başka bir ere nikahlanıp varıncaya kadar ona (birinci kocaya) helâl olmaz.» 2[44] buyurmuştur. Âyetteki «fe» vasi ile beraber ta'kibe delâlet eder. İmdi bu söz, bâin talâk olan hul'dan sonra üçüncünün vukuuna nass (delil) dır. Bu konu Telvîh'de araştırılmıştır. Telvîh haşiyelerinde onu biz de açıkladık. Bu konuyu araştırmak ve incelemek isteyen kimse o haşiyeye başvursun.

Bâin, sarihe (açık olana) de katılır. Yâni koca cima edilmiş olan karısına, «Sen boşsun!» der de sonra, «Sen bâinsin!» derse, bâin talâk vâki olur.

Bâin bâine katılmaz (yâni eklenmez.) Ancak muallâk olursa o başka. Meselâ koca karısına, «Eve girersen sen bâinsin» demekle bir şarta bağlar da, ondan sonra «Sen bâinsin» derse, kadın iddet içinde eve girdiği takdirde boş olur. Bâinin açık olana (sarihe) eklenmesi bellidir. Çünkü hükmî kayd iddetin kalmasiyle bakîdir. Bâfnin bâinc eklenmemesinîn sebebi ise, kocanın ikinci bâini birinciden haber yapması mümkün olduğu içindir. Halbuki o bu sözünde doğrudur. Kocanın onu inşâ yapmasına hacet yoktur. Çünkü bu iktizâen zarurîdir. Hattâ koca «İkinci bâin ile beynûnet-i galîza 3[45] veya hürraet-i galîza kasdettim» dese, itibâra alınması gerekir ve onunla hürmet-i galîza sabit olur. Çünkü hürmet-i galîza, mahalde sabit değildir. Şu halde kocanın onu sabitten ihbar kılması mümkün olmaz. Binâenaleyh zarûreten inşâ yapılır. Bundan dolayıdır ki muallâk vâki olur. Nitekim anlatılmıştır. Çünkü bunu haber yapmak mümkün değildir. Zira ta'lîk daha önce sa-hîh olmuştur. Şart bulunduğunda kadın, talâka mahaldir. Şu halde talâk vâki olur. K£fi'de ve başkasında böyle zikredilmiştir.

Ben derim ki: Kâfi'nin ve başkasının «Ben bununla hürmet-i galî-zayı kasdettim demiş olsa... ilâhr» sözleri, kesinlikle şu manâya delâlet eder: Şayet koca karısını ibâne etse, ondan sonra iddet içinde sen $ç kez boşsun, dese, üç talâk vâki olur. Çünkü hürmet-i galîza, mahalde sübûtu bulunmadığı için üç sözü söylenmeden yalnız niyet ile sabit olursa, üç sözü açıklandığı vakitte sabit olması evleviyyette kalır. Buna şu da delâlet eder: (Sarîh) bâine eklenir. Çünkü kocanın karısına «Sen üç kez boşsun!» demesi, şüphesiz sarihtir. Kâlî'nin ve başkasının: «Sen üç kere boşsun» sözlerinin ma'nâsı beynûnet-i gaüzayı ifâde eder. Çünkü bu söz hürmet-i galîza ve tam ayrılığı ifâde eder. Kinayelerden alınan beynûneti ifâde etmez.

Koca karısını cima dan Önce üç kez boşasa, üç talâk vâki olur. Çünkü karısına «Sen üç kez boşsun!» demesi, mahzûf masdari söylemektir. Bunun takdiri «üç talâik» demektir. İmdi üç talâk toptan vâki olur. Kocanın «Sen boşsun!» demesi, yalnız başına boşamak sayılmaz. El-İh-tiyâr'da böyle zikredilmiştir. Ben derim ki: Bu mesele ile zahir olur ki; Koca karısını cinsî ilişkiden önce üç kez boşasa, üç talâk vâki olmaz. Çünkü âyet-i kerîme cima edilmiş kadın hakkında nazil olmuştur, diye El-Müşkilât'tan nakledilen söz bâtıldır. Bu, Usûlde yerleşmiş olan kaideyi bilmemekten meydana gelmiştir. Kaide şudur: Sebeb-i nüzulün husûsî olması; bize göre, mu'tetaer değildir, tmâm Şafiî (Rh.A.) buna muhaliftir. 4[46]

Tefviz Babı

(Boşamayı Kadına Devretmek)

Kocası karısına «Kendini boşa!», yâhûd «Emrin senin elindedirl», veya «Kendini ihtiyar eyle.» dese, bu ikisi ile talâka niyet etse, dönmesi sahili olmaz —Musannifin «Bu ikisi ile talâka niyet etse» lâfzım kayd etmesinin sebebi; çünkü bu son iki söz, yâni «Enirin senin elindedir» ve «Kendini ihtiyar eyle» sözleri talâkın kinâyelerindendir, niyet olmadan bunlarla amel etmezler. — Yâni koca karısını azle mâlik olmaz. Çünkü bu sözler temlîkdir, tevkil değildir. Zira kadının kendisi hakkında tevkil imkânsızdır. Teviîz kadının öğrendiği meclisle kayıtlanmıştır. İmdi kadın kocanın sözünü işidirse, o işittiği meclis itibâra alınır. Eğer kadın işitmedi ise, haber aldığı meclis itibâr olunur. Eğer o meclişde kadın kendisini boşarsa sahîh olur. Eğer o meclisde kendisini boşamaz-sa sahîh olmaz. Çünkü muhayyer olan kadın için, her ne kadar meclis uzasa da, meclis muhayyerliği vardır. Bu Sahabe' (R. Anhüm) nin iq-mâı ile sabittir. Bunun açıklaması yakında gelecektir.

Ancak, kocası «Kendini boşa!» ve emsali sözler üzerine; «Ne zaman dilersen»; «Her ne zaman"dilersen», «Dilediğinde!» yâhûd «Dilediğin vakit» tâbirlerini ziyâde ederse, meclisle mukayyed olmaz. Buradaki istisna musannifin; «Kadın öğrendiği meclisle mukayyeddir.» sözünden İstisnadır. «Ne zaman dilersen», «Her-ne zaman dilersen», «Dilediğin vakit.» yâhûd «Her ne vakit dilersen» sözlerini «Kendini boşa!» ve kardeşleri eklese; kadının öğrenmesi meclisine bağlanmış olmaz. «Ne zaman» ve «Her ne zaman sözlerinin eklenmesiyle meclisin öğrenme ile kaydedilmemesine sebeb şudur: Çünkü, «Ne zaman» ve «Her ne zaman» bütün vakitler içindir. Sanki koca karısına, her ne vakitte dilersen boğa demiş gibi olur ve meclise münhasır kalmaz. «Vakitte» ve «Her ne vakit») eklenmesiyle meclisin öğrenme İle mukayyed olmamasına ise şudur: «Vakitte» ve «Her ne vakit»; İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre «meta» ya eşittir. Fakat İmânı Â'zam' (Rh.A.) a göre; «Vakitte» ve «Her ne vakit» zarf için kullanıldıkları gibi şart için de kullanılırlar. Lâkin iş kadının eline geçmiştir. Şüphe ile elinden çıkmaz. Kocanın karısına, «Sen ortağım boşa.» veya bir yabancıya «Benim karımı boşa.» demesi, bu üç mes'elenin aksidir. Yâni karısına «Sen ortağım boşa,» veya bir yabancıya «Benim karımı boşa» dese, geri dönmesi (rucûu)

1[43] Bk. Bakara sûresi (2), âyet : 229

2[44] Bk. Bakara sûresi (2), âyet: 230

3[45] Hürmet-i galî/a: Hür kadında üç, câriye hakkında İki talâk ile husule gelen hürmettir kî. buna (hürmet-i kiibrâ), (beynûnel-i kübrâ), (beynûnet-i tnugallaza) da denir.

* Hürmct-İ hafife: Bir veya iki talâk ile husule gelen hürmettir ki, buna (hiir-mcl-i sugrâ), (beynûnet-i sugrâ) da denir,

* Beynûnet-i küfarâ: Alel'ıllâk üç talâk ile me\ıkma gelen ayrılıktır. Buna fhey-nünet-l.kai'ivve) de denir.

* Beynûnet-i sugrâ: Bir veya iki bâîn talâk İle meydana gelen ayrılıktır.

4[46] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat:182-189.

sa-hih olur. Çünkü bu tefviz hâlis tevkildir. Tevkile temlîk karıştırılmıştır. Meclis ilim meclisi ile de mukayyed değildir. Nitekim tevkilin hükmü de böyledir.

Ancak koca bunu meşîet (istemek ve dilemek) ile kayd etse, bu takdirde rilcûu (geri dönmesi) sahih olmaz ve meclise iktisâr eder. İmâm Züfer (Rh.A.) demiştir ki: Bu meşîet kaydı ile, Önceki meşîetsiz «Benim karımı boşa» sözü müsavidir. Çünkü bu meşîet kaydı birincisi gibi tevkildir ve başkası için âmildir. Meşîet zikriyle kendisi için âmil olmaz ve mâlik de olmaz. Çünkü vekil meşîet Üe tasarruf eder. Gerek müvekkil meşîeti zikretsin/ gerekse etmesin müsavidir. Müvekkilin vekile; «Eğer dilersen sen onu sat» demesi gibi olur. Bizim için delîl şudur: Memur hem vekil hem mâlik olabilir. Çünkü vekil başkasının re'yi ile tasarruf eden kimsedir. Mâlik ise kendi re*yi ile tasarruf eden kimsedir. Gerek kendisi, gerekse başkası için tasarruf etsin müsavidir. İmdi koca memura, «Eğer dilersen kadını boşa» dese, bu temlîk olur. Çünkü emri memurun re'yine tefvîz eylemiştir. Mâlik kendi isteği üe tasarruf" eden kimsedir. Vekilden ise dilesin, dilemesin fiil" istenir. İmâm Züfer (Rh.A.) in, «Zira vekîl kendi dileği ile tasarruf eder...» sözüne karşı biz deviz ki: Meşîet ile murâd «Dilersen» sîgası ile sabit olan meşîettir. İmâm Züfer' (Rh.A.) in zikretti^ meşîet böyle değildir. O ancak müvekkili ilzama kudret bulunmamaktan meydana gelmiştir. Halbuki bizim sözümüz sîga gereğincedir.

Şayet koca karısına «Sen kendini boşa» dedikde, koca bir şeye niyet etmezse veya bire niyet ederse, kadın da o meclisde kendisini boşarsa rîc'î bir talâk vâki olur. Çünkü koca sarih talâkı kadına bırakmıştır. Eğer koca üçe niyet etse, kadın da üç talâk boşasa,4üç talâk vâki olur.

Çünkü koca boşamayı lügat yönünden emretmiştir. Şu halde ism-i cins olan bir masdar iktizâ eder. Diğer cins isimler gibi külle (bütüne) ihtimâliyle beraber en aşağı (ednâ) sına vâki olur.

Kocanın karısına «Kendini seç!» demesinde, eğer kadın «Ben kendimi seçtim!» demekle kendisini seçse, kadın bir talâk ile bâîn olur. Ki- , yasa göre; her ne kadar koca talâka niyet etse de bununla bir şey vâki olmamalıydı. Çünkü koca bu lâfiz ile talâk îkâ'ına mâlik değildir. Hattâ karısına, «Ben nefsimden seni seçtim», yahut «Nefsimi senden seçtim» dese, bir şey vâki olmaz. Lâkin Fukahâ, Sahabe' (R. Anhüm) nin icmâmdan dolayı talâk îkâım istihsânen caiz görmüşlerdir. Bâîn vukûuuun vechi şudur: Kadının nefsini seçmesi ancak kadının kendisine ihtisasın sabit olması ile olur. Bu ise bâîn taiâkdır. Çünkü ric'î talâkda koca kadının rızâsı olmadan kadına dönmeye kadir olur. Veya kadın «Ben nefsimi seçerim.» dese, kıyâsa göre bir şey vâki olmaz. Çünkü sade va'ddir. Veya vukua muhtemel olur. Çünkü «Seçerim» demenin ma'nâsı, hâl ile istikbâl arasında müşterektir. Şu halde şüphe ile bo-şanılmış olmaz. Nitekim karısına, «Sen kendini boşa!» dedikde, kadın «Ben kendimi boşarım» derse, boşanmış olmadığı gibi.

İstîhsânın vechi şudur: Bu sîga, yâni muzâri' (geniş zaman) sığasının, hâlde kullanılması gâlibdir. Nitekim kelime-i şehâdette: «Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve Resûlüh»

denildiği ve şâhidlik yaparken, şahidin «şehâdet ederim» dediği gibi. İmdi şehâdeti kalbde seçmesinden hikâye olur.

Kadının »Ben kendimi boşarım!» demesi zikredilenden ayrıdır. Çünkü o durumda boşamakdan hikâye kılmak mümkün olmaz. Zira dilin fiilidir, o da mevcûd değildir.

Her ne kadar koca niyet etse de, üç talâka niyet sahih değildir. Yâni üç kez boş olmaz. Çünkü ihtiyar (seçmek) muhtelif olmaz. Zira hulûs ma'nâsınadır ve hulûs, talâk gibi gilzet (ağırlık)-ve hıttet (hafiflik) çeşitlerine ayrılmaz. Beynûnet bunun aksinedir.

Karısına «Sen hangi vakitte dilersen boşsun.» demesinde ve bu sözün benzerinde, yâni «Ne zaman .dilersen boşsun.» veya «Dilediğin va-' kit boşsun» veya «Her dilediğinde boşsun.» sözlerinde kadın meclis ile, mukayyed değildir. Koca sözünden dönmez ve erar kadının reddi ile !. de reddedilmiş olmaz. Belki kadın her ne vakit dilerse kendisini boşar. ; Fakat önceki iki sözde, dönme olmaması yukarıda geçtiği içindir. Üçüncüsü ise; kadına dilediği zaman tasarruf etmek üzere temlik ettiği için dir. İmdi dilemezden (meşîetten) önce temlik yoktur ki red ile redde dilsin. Şu halde kadın kendisini boşamaz. Ancak bir talâk ile boşar. Çünkü, kadının dilemesi zamanlan kapsar, fiilleri kapsamaz, tmdi kadın her zamanda boşamaya mâlik olur. Yoksa arka arkaya boşamaya mâlik olmaz.

Karışma, «Her ne vakit dilersen kendim boşa!» yâhûd «Her ne vakit dilersen boşsun!» sözünde kadın kendisini üçe kadar boşar. Ayrı ayrı boşar. Çünkü «Her ne vakit» İâfzı umûm fiilleri teker teker ifâde eder, toplu olarak ifâde etmez.

Kadın başka bir kocadan sonra kendisini boşayamaz. Yâni kadın kendisini boşayıp başka kocaya vardıkdan sonra yine birinci kocasına vardıkda kocanın birinci sözü ile kendisini boşayamaz. Çünkü talik mevcüd olan mülke âiddir, diğer kocadan sonra meydana gelecek mülke şâmil değildir.

Karısına «Sen dilediğin yerde boşsun!» sözünde, kadın dilemedikçe boşanmış olmaz. Meclis ile muk^yyed olur. Çünkü »Haysü ve «Eyne» kelimeleri yer isimleridir. Talâk ise yere bağlı değildir. Hattâ koca «Sen Şam'da boşsun!» dese, şimdi boşanmış olur. Yerin zikredilmesi geçersiz olur. Mutlak olan dileme bakî kalır. İmdi meclise münhasır olur. Zaman bunun hilâfinadır.' Çünkü zamanın talâka bağlanışı vardır. Hattâ bir zamanda vâki olur, bir zamanda da vâki olmaz. Binâenaleyh koca «Dilersen sen yarınki gün boşsun!» dese, husus yönünden zamanın itibârı vâcib olur. Ya da «Sen hangi vakitte dilersen boşsun!» dese, umumîlik bakımından itibârı vâcib olur.

Kocanın karısına «Sen nasıl dilersen boşsun!» sözünde, dilemez-den önce ric'i talâk vâki olur. Çünkü bu hüküm lâfzın muktazâsidır. Eğer kadın dilerse, yâni «Ben talâkı bâîn diledim» veya «Üç diledim» der ve koca da «Ben de ona niyet ettim» derse, kadının dilediği İle kocanın irâdesi arasında uygunluk bulunduğu için, üç vâki olur. Eğer ikisinin niyetleri ayrı ayrı olur, meselâ; kadın üç!talâkı murâd eder ye koca da bir talâkı murâd ederse veya koca üçü isteyip kadın bîri dilerse, ric'î talâk vâki olur. Çünkü kadının tasarrufu muvafakat olmadığı için geçersizdir. Kocanın îkâı bakîdir. Eğer koca niyet etmedi ise, kadının dilediği vâki olur. Tahyîr mu'cibince hüküm carî olması için kadının dilemesine itibâr edilir.

Kocanın karısına «Sen ne kadar dilersen boşsun.» veya «Sen ne şey dilersen boşsun:» sözünde, o meclisde kadın dilediği mikdar ile bo-şayabilir. Çünkü bu iki kelime (min ve mâ) sayı için kullanılırlar. Koca kadına dilediği sayıyı vermiştir. Eğer karı o meclisden kalkarsa geçersiz olur. Çünkü bu emir birdir ve halde hitâbdır, imdi cevâb da hâl içinde gerekir. Eğer kadın kocanın sözünü reddederse söz red olur. Çünkü kocanın sözü temlîkdir. Raddi kabul eder.

Kocanın karısına «Sen üçden dilediğin kadar boşsun.» demesinde, üçün aşağısı ile boşanmış olur. Yâni bir veya iki talâk ile boşanmış olur. Üç talâk ile boşanmış olmaz. İmâ'meyn' (Rh. Aleyhimâ) e göçe, kadin dilerse üç ile de boşanabilir.

Çünkü «mâ» lâfzı umûmda tahkim olunur ve «min» lâfzı bazan temyiz için kullanılır. İmdi cinsin temyizi üzere yorumlanır. Nitekim koca, «Benim yemeğimden dilediğini ye!» veya ((Benim kadınlarımdan dilediğini boşa» "dese, cinsin temyizine yorumlandığı gibi. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: «miri» lâfzı hakîkaten teb'îzde ve «mâ) lâfzı ta'mîmde kullanılır. İmdi ikisi ile de amel edilir. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) in şâhid getirdiği şeylerde cömertliği göstermek için teb'îzi terk vardır. Yâni «Benim yemeğimden dilediğin şeyi ye!» sözü cömertliği göstermeye delâlet etsin diye, veya sıfatın umûmu için teb'îz terk edilmiştir. O da dilemek (meşîet) tir. Hattâ koca «Dilediğini» dese, hılâf üzere olur.

Bundan sonra, musannif meclisi zikredince, meclisle değişeni ve değişmeyeni açıklamak isteyip şöyle demiştir: Meclis ancak karının, eğer oturma halinde ise kalkmasiyle değişmiş olur. Veya ayakta ise yürümesi ile değişmiş olur. Veya karının talâkı vermek ile ilgili olmayan bir söze veya bir işe bağlamasiyle değişmiş olur. Ayakta iken oturması, otururken dayanması, dayanırken oturması, babasını danışmak için çağırması, şâhîdlik etmeleri için şâhîdler çağırması ve bindiği hayvanın durması meclisi ayırmaz. Yâni kadının muhayyerliğini ortadan kaldırmaz. Çünkü bunlardan her biri re'yi toplamak içindir. Şu halde geçen şeye bağlı olur. Yüz çevirmek ve kaçınmak üzere delîl olmaz. Sarf (para değiştirmek) ve selem (bir nevi ahş-veriş) bunun aksinedir. Çünkü burada ibtâl eden teslim olmaksızın ayrılmaktır. Yüz çevirmek değildir. Kadının gemisi evi gibidir. Binek hayvanının yürümesi kendisinin yürümesi gibidir. Geminin yürümesi ile meclis değişmiş olmaz. Binek hayvaninin yürümesi ile meclis değişmiş olmaz. Çünkü binek hayvanının yürümesi ve durması binicisine izafe edilir. Geminin yürümesi ve durması binicisine muzâf değildir. Şu halde binek hayvanının yürümesi ile geminin yürümesi ayrı şeylerdir.

Talâk vukuunda karı ile kocadan, birinin nefs kelimesini zikretmesi şarttır. Çünkü talâkın vukuu Sahabe' (R. Anhüm) nin icmâı ile bilinmiştir. Bu vuku hangisi nefsi zikrederek tefsir yaptıysa onun sözü iledir.

Koca karısına «Seç!» dedikde, kadın «Seçtim!» dese, bâtıl olur. Şart bulunmadığı için bunun ile talâk vâki olmaz. Ancak kadının nefsini seçtiklerine dâir birbirlerini tasdik ederlerse, bu takdirde talâk vâki olur. Hidâye şerhinde Tâcu'ş-Şerla (Rh.A.) şöyle demiştir; Ma'lûm olsun ki; nefsi zikretmenin şart kılınması, kadının nefsini ihtiyar ettiğini kocası tasdik etmediği vakittedir. Eğer koca, kadının nefsini ihtiyar ettiğini doğrularsa, her ne kadar söz onlardan mücmel çıkmış olsa da ikisinin birbirlerini doğrulamaları ile talâk vâki olur. Ya da karısına «Bir ihtiyar etmekle ihtiyar eyle» dese ve kadın da «İhtiyar ettim (seçtim)» dese, talâk vâki olur. Çünkü ihtiyarın zikredilmesi, nefsi zikr gibidir. Zira vahdetin «tâ» sı ittihâd (birlik) bildirir. Bazan birleşip ba-zan müteaddid olan kadının nefsini seçmesidir. Meselâ karısına «Dilediğin şey ile veya üç talâk ile kendini seç.» der. Eğer koca ihtiyar eyle (seç) lâfzını üç kere tekrar etse, kadın da «Bir seçtim.» veya «Birinciyi seçtim», yâhûd «İkinciyi veya,sonuncuyu seçtim» dese, üç talâk vâki olur. Birincide üç talâk vâki olması îmâmı A'zam' (Rh.A.) a göredir. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ), «Bir talâk vâki olur.» demişlerdir. Çünkü birincinin ve benzerlerinin zikri, eğer tertîb yönünden müfîd (faydalı) olmazsa, ifrâd yönü ile faydalı olur. Onun için faydalı olduğu yerde itibâr olunur. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delüi şudur: Birincinin zikri, geçersiz niteliktir. Çünkü mülkde toplanan şeyde tertîb yoktur. Mekânda toplanan gibi. Sözümüz tertîbdedir. İfrâd (teklif) onun zerûretlerinden-dir. Tertîb, asıl hakkında geçersiz olunca, bina hakkında dahî geçersiz olur. Şu halde «Ben seçtim» sözü bakî kalır. İmdi üç talâk vâki' olur. Şu da var ki; Bizim zikrettiğimiz şey, hâlin delâletini teyîd etmektedir. Çünkü «Seçtim (ihtiyar ettim)» lâfzı kadına verilen şeyin hepsinde cevâb olur. Tekrar üçe delâlet ettiği için kocadan niyetsiz üç talâk vâki olur. Çünkü seçme, talâk hakkında tekrar .edilen şeydir. Eğer kocanın üç kere «İhtiyar et (seç)» demesine cevâb olarak kadın «Ben ke'ndimi boşadım»» veya «Ben kendimi bir kez boşamakla seçtim» dese, bir talâk ile bâin olur. Çünkü onda âmil kocanın muhayyer kılmasıdır. Üç talâkı yapması değildir. Mebsût'ta, Câmiu'l-Kebîr'de ve Ziyâdât'ta, Kâdî-hân' (Rh.A.) in Câmiu's-Sagîr şerhinde ve Cevâmiu'î-Fıkh'da böyle zikredilmiştir. Bundan dolayı Hidâye'nin; «Ö bir kere boşamaktır, koca ric'ate mâlik olur.» sözüne,, bu yanlıştır, yasan (kâtib) hatâ etmiş, diye İtiraz edilmiştir. Doğru olan, kocanın ric'ate mâlik olmamasıdır. Çünkü kadın ancak tefviz hükmünce tasarrufta bulunmaktadır. Tefviz İse bir bâîn talâk ile olur. Çünkü «İhtiyar et» lâfzı kinayelerdendir. Şu halde kadın ibâneye (ayırıcı talâka) mâlik olur, başkasına değil.

Denilmiştir ki: Bunda iki rivayet vardır: Birisi bir ric'î talâkın vu-kûudur. Çünkü lâfzı açıktır. Bunu Câmiu's-Sagır'de Sadru'l-İslâm (Rh. A.) zikretmiştir. Birisi de, bâîn talak vukûudur. Bu bâîn talâk vukuu daha şahindir.

Kocanın kadına «Senin emrin bir boşamada elinde olsun!» veya «Sen bir boşama seç!» sözü ile, kadın kendisini seçse, ric'î talâk vâki olur. Çünkü koca seçmeyi kadına vermiştir. Lâkin bir talâkla seçmeyi vermiştir. Bu talâk ardından riç'ati (dönmeyi) getirir.

Eğer kocanın «Emrin elindedir!» veya «Seç!» sözü beynûnet ifâde eder, ondan başkasına kullanmak caiz olmaz, denilirse, buna şöyle ce-vâb veririz: Koca sözünü sarihle beraber söyleyince, ric'î talâkı murâd ettiği belli olur. Nitekim sarih sözü bâînle birlikte söylerse, meselâ; «Sen boşsun, bâînsin» dese, o vakit bâîn vâki olur.

Koca karısına «Senin emrin elindedir!» deyip ve bununla üç talâka niyet etse, kadın da; «Ben kendimi, bir veya bir kere ile seçtim!» dese, üç talâk vâki olur. Çünkü ihtiyar (seçmek), «Emrin elindedir!» sözüne cevâb için uygun olur. Çünkü emr bi'l-yed temlîkdir, muhayyer kılmak gibidir. Sanki kadın «Ben kendimi bir kerede seçtim!» demiştir. Bununla ise, üç talâk vâki olur. Ya da kadın kocanın «Emrin elindedir.» sözünün cevâbında, «Ben kendimi bir defa boşadım» veya «Ben kendimi bir talâk ile seçtim» dese, bâîn talâk vâki olur. Nitekim sebebi yukarıda geçti ki, mu'teber olan kocanın tefvizidir. Talakı yapması değildir. İmdi tefvizde mezkûr sıfat, uygunluk zaruretinden dolayı cevâbda da mezkûrdur. Kocanın «Bugün ve yarınki günden sonra emrin elindedir!» sözünde gece dâhil değildir. Yâni karısına «Senin emrin bugün ve yarından sonra elindedir!» dese, bu sözde gece dâhil değildir. Hattâ kadın için gecede muhayyerlik olmaz. Çünkü iki günün her biri tek başına zikredilmiştir. Tek başına zikredilen gün geceye şâmil değildir.

Kadının kocayı seçip günün emrini reddetmesi ile o günün eniri reddedilmiş olur. Yarından sonra olan emr, önceden reddedilmez. Yâni kadın emri gününde redeletse, emr' o günde bâtıl olur ve yarından sonra olan emr kadının elinde olur. Yâni yarından sonra tefviz olunan emr, kadının elinde bakî kalır, bâtıl olmaz. Çünkü sabit olmuştur ki; kocanın iki sözü, vakitleri ayrı olduğu için, iki emidir. İki vaktin her birinde kesinlikle muhayyerlik sabit olmuştur. İmdi birinin reddi ile diğeri reddedilmez.

1 Kocanın karısına «Emrin bugün ve yarın elindedir!» sözünde, gece dâhil olur. Çünkü iki vaktin araşma, yâni bugün ile

yarın arasına, ikisinin cinsinden emri kapsamayan bir vakit girmeyince emr, bir olur. Gecenin araya girmesi ise, iki vaktin arasım ayırmaç. Çünkü kavm danışına için otururlar, gece olur, danışmaları (meşveretleri) ve meclisleri kesilmez.

Kadının kocayı seçip günün emrini reddetmesiyle yarının emri de reddedilir. Hattâ kadın için yarınki günde muhayyerlik kalmaz. Nitekim sebebi daha önce geçti ki, ikisi bir tek emrdir, redden sonra muhayyerlik bakî kalmaz. Nitekim koca karısına «Senin emrin bugün elindedir» dedikde kadın, o emri, günün evvelinde reddetse, günün sonunda onun için muhayyerlik kalmaz.

Koca karısına «Kendini boşa!» dedikde, kadın üç talâk boşasa, eğer koca üçe niyet etti ise, üç talâk vâki olur. Eğer koca üç talâka niyet etmedi ise, gerek hiç niyet etmesin veya bir talâka niyet etsin müsavidir, bir ric'î talâk vâki olur. İki talâka niyeti hükümsüz kalır. Çünkü kocanın «Sen boşa!» sözünün ma'nâsı, «Sen talâk yap!» demektir. Talâk tek lâfızdır. İtibarî birliğe ihtimâli vardır; o da üçtür. Çünkü üç, cinsin tamâmıdır. Nitekim daha önce geçmişti. Sırf sayı değildir. Sırf sayıdan murâd, ikidir.

Kocanın ikiye niyeti'hükümsüz olduğu gibi, karısına «Sen kendini boşa!» sözünün cevâbında kadının «Ben kendimi seçtim!» sözü de, hükümsüzdür. Talâk vâki olmadığından dolayı geçersizdir. Çünkü «Ben kendimi seçtim» sözü, talâk lâfızlarından değildir.

Kocanı» karısına «Sen kendini boşa!» demesine cevâb olarak kadının «Ben kendimi bâîn kıldım!» demesi bir talâkı ric'îdir. Çünkü o sözü kocasının «Sen kendini boşa!» sözüne cevâb olarak söylemiştir. Halbuki kadın için bâîn ikâ'i yoktur. Belki mutlak talâk hakkı vardır. Binâenaleyh kadının «Ben kendimi bâîn kıldım!» dediği sözünde, ibâne bâtıl olup mutlak talâk bakî kalır ki, o da ric'î talâktır.

Kadın üç talâk ile emrolunsa, yâni koca karısına «Sen kendini üç talâk ile boşa!» diye emretse, kadın da bir talâk ile boşasa, bir talâk vâki olur. Çünkü kadın üçün îkâina mâlik olmuştur. İmdi bizzarûre birin îkâına da mâlikdir. Çünkü bir şeyin bütününe mâlik olan, o şeyin cüzlerine de mâlikdir. Bunun aksi geçersizdir. Yâni koca karısına «Sen kendini bir bâîn talâk ile boşa!» dedikde, kadm üç defa boşarsa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre hiçbir şey vâki olmaz. îmâmeyn' (R. Aleyhimâ) e göre bir talâk vâki olur. Kadına kendini bâîn Veya ric'î bir talâkla boşaması emredilse de aksini yapsa, fâni kocası «Kendini bir bâîn talâkla boşa!» dedikde kadın «Ben kendimi bir ricl talâk ile boşadım!» dese veya koca «Bir ric'î talâk ile boşa!» dedikde^ kadın «Bir bâîn talâk ile boşadım» dese, kocanın emrettiği şey vâki olur. Kadının nitelediği geçersiz olur. Çünkü koca kadına talâkın zâtını vasfı ile beraber havale etmiştir. Kadın ise kocanın ona verdiği şeyin zâtım yapıp vasıfda muhalefet etmiştir. İmdi kadın, asılda uygunluk, vasıfta muhalefet etmiştir. Vasıfla aslı ortadan kaldırmak ise caiz olmaz. Şu halde asıl vâki olur ve kocasının zikrettiği vasfı da arkasından getirir.

Kocanın karısına «Sen eğer dilersen kendini üç talâk boşa!» sözünde, eğer kadın bir kere boşarsa, talâk vâki olmaz. Aksi ile de olmaz. Yâni koca «Sen kendini bir kere boşa!» sözünde, eğer kadın üç kere boşarsa, zikfedilen <nbi talâk vâki olmaz. Birincinin sebebi şudur: Kocanın sözünün ma'nâsı: «Sen eğer üçü dilersen!» demektir. Kadının üçü dilemesi talâkın vukuu için şart kılınmıştır. Çünkü bu gibi sözden anlaşılan, hükmü geçen söze bina etmektir. Geçen söz üzerine bina edilince, anlaşılır ki şart üçü dilemektir, bilemek ise bir talâkta olmuştur. Şartın cüzleri meşrutun cüzlerine taksim edilmez. Şu halde bir şey vâki olmaz. Mesele-i mürsele bunun aksinedir. Yâni önceki mesele, ki musannif onu «Üç talâk ile emrolundu!» sözü île zikretmiştir. «Sen kendini üç kere boşa!» dedikde, koca kanyı üçe mâlik kılmıştır ve üçün vukuunu üç talâkı dilemeye bağlamıştır. Kadının mâlik olduğu şeyin bazısını yapmaya hakkı gardır. Kadın eğer bu meselede ben bir, bir ve bir diledim dese, eğer bu ^sözler birbirine ekli ise, o kadına cima etmiş olsun ve-, yâ olmasın, üç kez boşanmış olur. Çünkü üç talâkı dilemek bulunmuştur. Talâk ancak üçü dilemek ile vâki olur. Kadının dilemesi ise ancak tümden ayrıldıktan sonra bulunmuştur. İmdi kadın kocanın nikâhında iken üç talâkı dilemek vardır. Binâenaleyh kadın üç talâk ile toptan bâîn olur. Eğer birlerin bazısı bazısından ayrı olursa; meselâ birinci birde veya ikincide susup ondan sonra geri kalanı dilemekle bir şey vâki olmaz. Çünkü sükût-u fasıla olduğu için üç talâkı dilemek bulunmamıştır, ikinci mes'eleye gelince: Kocanın kadına «Sen kendini eğer dilersen bir talâk ile boşa!» sözünde burada zikredilen, yâni kocanın emri üzere vâki olmak, îmânı A'zaro' (Rh.A.) m sözüne göredir. İmâ-meyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre bir talâk vâki olur. Bu önce geçen söze bina edilmiştir.. Yâni İmâmeyn' (Rh! Aleyhimâ) e göre, üç talâkın yapılması bir talâkdir. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre değildir.

Koca kârısına «Eğer dilersen sen boşsun!» dese, kadın da «Eğer sen dilersen ben de diledim!» dedikde, koca da talâka niyet eder olduğu halde «Diledim!» dese, o vakit emr bâtıl olur ve talâk vâki olmaz. Çünkü koca kadmm talâkını meşîet-i mjirseleye, yâni boşamaya bağlamış, kadın ise muallâk talâkı yapmıştır. Binâenaleyh şart bulunmamıştır, kadının muallâk talâkı yapması kendisini ilgilendirmeyen şey ile uğraşmaktır. İmdi bu kadmm elinden emrin çıkmasını gerektirir. Kocanın diledim demesi ile, her ne kadar niyet etti ise de talâk vâki olmaz. Çünkü kadmm sözünde talâk zikredilmemiştir ki koca kadımn-'talâkını dileyici olsun. Niyet mezkûrden başkasında amel etmez.JHattâ, koca «Senin talâkını diledim!» dese niyet ettiği vakitte talâk vâki olur. Çünkü bu söz yeni bir talâktır. Zira tneşîet (dilemek) varlığı bildirir. Bunu Kâ-dî Beyasâvî (Rh.A.), tefsirinde tahkik etmiştir. Fakat kocanın «Ben senin talâkını istedim!» demesi bunun aksinedir. Yâni varlığı bildirmez. Keza, her olmayan şeye ta'lik böyledir. Nitekim karının, «Eğer babam dilerse diledim» veya «Eğer iş böyle ise diledim!» demesi de böyledir. Talâk vâki olmaz ve emr bâtıl olur. Var olan bir şeye bağlanan bunun aksinedir. Kadın «Eğer iş böyle ise diledim!» dese, o iş de geçmiş ve yapılmış olsa, kadın boşanmış olur. Çünkü mevcûd şarta bağlamak (ta'lîk) talâkı şartsız yapmalç, demektir. [47]

---

[47] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 190-199.

Ta'lîk Babı

Ta'lîkin sıhhatinin şartı mülktür. 1[48] Meselâ kocanın kansına; «E-ğer sen gidersen, boşsun.» demesi gibi. Veya mülke izafettir: «Eğer ben seni tezevvüc edersem, boşsun» demek gibi. Çünkü tezevvüc (evlenmek) mülk değildir. Lâkin mülke sebeb olduğu için mülk yerine konulmuştur. Bu ikiden birinin şart kılınmasına sebeb; Çünkü cezanın —yeminin ma'nâsının gerçekleşmiş olması için—korkutucu olması lâzımdır. Korkutucu olmak nefsi men üzere takviyedir. İmdi hâlen mülk veya mülke izafe olmasa yeminden istenen fayda nasıl hâsıl olurdu. Çünkü hâlen mülkde ceza yoktur ki şarttan sakınsın. Mülke izafe de yoktur ki mülkü tahsilden sakınsın. Yemîn, faydasını, ifâde edemeyince, asla mün'akid olmaz. İkincide yâni mülke izafette İmâm Şafiî (Rh.A.) afn görüştedir. Binâenaleyh yabancı bir kadın boşanmış olinaz. Bir kimse yabancı bir kadına; «Eğer seninle konuşursam, boşsun.» dese, arkasından da o kadını nikâh edip konuşsa, mülk ve mülke izafe olmadığı için boşanmış olmaz. Şarttan sonra kadın boşanmış olur. Yâni koca kansına «Eğer seninle konuşursam, boşsun» dese, ondan sonra konuşsa, ta'lîk. vaktinde mülk bulunduğu için boşanmış olur. Veya bir yabancı kadına «Ben seni nikâh edersem boşsun.» dese ve nikâh etse, mülke izafe bulunduğu için boşanmış olur.

Ta'lîkı helâlliğin ortadan kalkması ibtâl eder, mülkün ortadan kalkması ibtâl etmez. Üç talâkın tencîzî (hemen yürürlüğe konulması) ta'-lîkmı ibtâl eder. Üçden aşağısının tencîzi ta'lîkı ibtâl etmez. Yâni «Eğer sen eve girersen üç kez boşsun.» dese ve önce üç kez boşasa, ondan sonra o kadın başka koca ile evlenip ve o koca ile cima etse, sonra birinci kocaya geri dönse ve eve girse bir şey vâki olmaz. Çünkü ceza bu mülkün boşamalarıdır. Zira bu boşamalar, mülk için engeldir. Çünkü zahir olan sonradan meydana gelen şeyin yok olmasıdır. Yemin isbâtta men için akd olur. Nefy de hami için akd olur. Ceza bizim zikrettiğimiz olunca, mahalliyyeti mubtü (bozan) olan üçün yerine getirilmesi ile elden gitmiştir, İmdi yemin baki kalmaz. Şayet koca kadını bâin kılsa, zikredilenin aksinedir. Çünkü cezanın yeri bakî olmakla ceza da bakîdir. Bununla ma'lûm olur ki: Vikâye'nin, «tencîz ta'lîkı ibtâl eder. ilâh» sözü ıtlâkı üzere müsamahadan hâiî değildir.

Şart lâfızları: «Eğer, vakitte, her» kelimeleridir. Bu «her» lâfzı hakîkaten şart değildir, Çünkü bu «Her» lâfzını ta'kib eden isimdir. Şart ise cezanın bağlandığı şeydir. Cezalar fiillere bağlıdır. Lâkin bu «Her» lâfzı, fiilin «Her» i ta'kîb eden isme teallûku olduğu için şarta katılmıştır. Senin; «Evlendiğim her kadın şöyle olsun.» demen gibi.

«Her - dıkça», «ne zaman» ve «her ne zaman» da şart lâfızlarıdır. Bu (Her - dıkça) lâfzında yemîn çözülür, yâni ta'lîkın bâtıl olmasiyîe yemîn, üç talâkın vukuundan sonra bâtıl olur. Yâni koca mevtûa (cima ettiği karısına) sına «Her ne zaman eve girersen sen boşsun.» dese, kadın da iddette iken üç kere eve girse, üç kez boşanmış olur. Koca o kadını diğer kocadan sonra nikâh etse, o kadın eve girmekle yemin bâtıl olduğu için talâk vâki olmaz. Ancak «Her - dıkça» anlamına gelen lâfz tezevvüce girse, talâk vâki olur. Yâni koca kadına «Seni her aldıkça, boşsun.» demekle talâk vâki olur. O kadın şayet üç kez boşanmış olsa ve diğer kocadan sonra yine birinci koca onunla evlense, bu suretle yine boşanmış olıı% Çünkü «Her - dıkça» lâfzı fiillerin umûmunu ifâde eder. Nitekim «Her» lâfzı isimlerin umûmunu ifâde ettiği gibi. Bundan madâsı şayet şart mülkde bulunursa yemîn, eezâ ile neticelenmek üzere bozulur. Yâni yemîn bâtıl olur ve üzerine ceza gerekmiş olur. Şayet şart mülkden başkasında bulunsa, yemîn münhâll olur (bozulmuş olur). Lâkin cezaya münhâll olmaz. Yâni yemîn bâtıl olur ve üzerine ceza gerekmez. Eğer koca karısına «Sen eve girersen üç kez boşsun» dese ve kadının eve girmesini fakat üç talâkın olmamasını istese, bunun hilesi şudur: Koca o kadını bir kere boşar, iddeti biter, kadın eve girer, nihayet yemin bâtıl olur ve üç talâk vâki olmaz. Ondan sonra yine evlenir. Eğer kadın eve girerse yemîn bâtıl olduğu için bir şey vâki olmaz. «İddet bittikten sonra» dememizin sebebi, çünkü kadın iddet içinde girerse üç talâk vâki olur.

Koca ile kan şartın varlığında ihtilâf etseler, söz kocanındır. Ancak kadın şahit getirip isbât ederse söz kocanın olmaz. Çünkü koca asla dayanmıştır. O da şartın yokluğudur. Bir de koca talâkın vukuunu ve mülkün zevalini inkâr etmekte, kadınsa bunu iddia etmektedir.

Ancak kadın tarafından bilinen bir şart ile meselâ; «Eğer sen hayız olursan, boşsun ve fülân kadın dahî, yâni kuman da.» dese ve kadın da «Hayız oldum.» dese, o kadın yalnız kendi hakkında tasdik edilir, kuması hakkında tasdik edilmez. Kıyâs, kuması gibi, kadının kendisi hakkında da tasdik edilmemesi idi. Çünkü şarttır. Kadın şartta tasdik edilmez. Nitekim duhûlde tasdik edilmediği gibi. İstihsâlim vechi şudur: Kadın kendisi hakkında güvenilirdir. Çünkü hayzın görünmesi ancak onun tarafından bilinir. Binâenaleyh onun sözü kabul edilir. Nitekim ta-lâkda iddet ve cimâda hull hakkında sözü kabul edildiği gibi. Lâkin kadın kuması hakkında şâhiddir. Hattâ kadın töhmet altındadır, kuması hakkında sözü kabul edilmez Nihâye'de Tahâvî şerhinden nakledilmiştir ki: Bu söz umûm üzere değildir. Belki, kocası onu «Ben hayız oldum» sözünde yalanladığı vakittedir. Ama koca onu doğrularsa, her ikisinin de üzerine talâk vâki olur. Hayz kanının başlangıcından üç günden sonra talâk ile hüküm verilir. Yâni kadın hayz kanını görse, üç gün devam etmedikçe talâk olmaz. Çünkü üç günden eksikde kesilmiş olan kan hayz olmaz. Üç gün tamâm olunca, hayız olduğu vakitten itibaren talâk ile hükmederiz. Çünkü kan gelme vakti uzamakla onun rahimden olduğu kesinlikle bilinir. İmdi başlangıçtan itibaren hayz olur.

Şayet koca karısına «Eğer sen bir hayza görürsen, boşsun» dese, kadın temiz olduğu vakitte boşanmış olur. Çünkü «hayza» kelimesi kâmil hayz manasınadır. Hayzın kemâli ise sona ermesi iledir. Bu da temizlenme ile olur.

Koca karısına «Eğer bir gün, oruç tutarsan, boşsun!» dese, kadın oruç tuttuğu günde güneş battıkda boşanmış olur. Çünkü yukarıda geçtiği veçhile gün kelimesi uzayan bir fiil ile birlikte söylenirse onunla gündüz kasdedilir. Eğer sen oruç tutarsan deyip (bir gün) demese, zikredilenin aksi olur. (Yâni günün evvelinde boş düşer.) Çünkü koca Ölçü ile takdir etmemiştir. Halbuki oruç rüknü ile bulunmuştur, o da imsaktir. Şartı ile ele bulunmuştur, o da gündüz ve niyettir.

Koca karısına «Eğer oğlan doğurursan, bir talâk ile boşsun ve eğer kız doğurursan iki. talâk ile boşsun.» dese, kadın da biri

---

1[48] Ta'lîk : Bir cümlenin ma'nâsının meydana gelmesini; diğer bir cümlenin ma'nâsının meydana gelmesine şart edatı ile bağlamaktır. Bir şeye bağlı gösterme, geciktirme, asıntıda bırakma, askıda bırakılma, mıı'nâ-îarında kullanılır.

oğlan ve biri kız olmak üzere ikiz doğursa ve hangisini önce doğurduğu bilinmese, kazaen bir talâk ve ihtiyaten iki talâk ile boşanmış olur. İddet sonuncu çocukla bitmiş olur. Çünkü kadın oğlanı önce doğurdu ise bir talâk vâki olur. Kadının iddeti kızın doğması ile. bitmiş olur. Bundan sonra diğer talâk vâki olmaz. Çünkü kızın doğması iddetin bitmesi hâündedir. Kadın kızı önce doğurdu ise iki talâk vâki olur ve kadının id-deti oğlanın doğması ile bitmiş olur. Bundan sonra diğer talâk vâki olmaz. Çünkü sebebi az önce geçti ki, kız çocuğun doğması iddetin bitmesi halindedir. Bu takdirde, bir halde bir talâk vâki olur. Bir halde de İki talâk vâki olur. İkinci, şüphe ile vâki olmaz. İmdi uygun .olan ihtiyaten iki talâk ile amel etmektir. Hattâ koca kadını yeminden önce bir kez boşasa ve kadın başka kocaya varmadan Önce onunla evlenmek isterse, ihtiyat olan onunla evlenmemektir. Çünkü kızın doğumunun önce olması caizdir.

Koca üç talâkı iki şeye bağlasa; İkincisi mülkde bulunursa, üç talâk vâki olur. Bu söz, iki şeyin veya yalnız ikincinin mülkde bulunmasına şâmildir. Meselâ; karısına «Sen Zeyd ile konuşursan ve Bekir ile konuşursan üç kez boşsun!» demekle kadın bâin olup iddeti de bittik-de Zeyd ile konuşsa, ondan sonra kocası onun ile yine evlendikde Bekir ile de konuşsa, o kadın üç kez boştur. Eğer kocanın üç talâkı bağladığı iki şey mülkde bulunmazsa veya birinci şey bulunup ikinci şey bulunmazsa üç talâk vâki olmaz. Bunun sebebi: Sözün sahih olması konuşanın ehliyetine göredir. Lâkin ta'îîk hâlinde mülk şart kılınmıştır. Tâ ki istishâb kaidesi [49] ile cezanın vukuu ağır bassın. Binâenaleyh yemîn sahih olur. Ceza gelebilmek için şartın tamâmında da mülk şarttır. Çünkü ceza ancak mülkte iken gelir. Bu aradaki hâl yeminin beka hâlidir. Binaenaleyh mülkün bulunmasına hacet yoktur. Çünkü onun bekası mahalliyle kâimdir. O da zimmettir.

Kadının kocası üç talâkı veya cariyenin efendisi âzâdı cimâa bağlasa, yâni koca karısına «Eğer seni cima edersem üç kez boşsun.» dese veya cariyenin efendisi «Eğer seni cima edersem, hürsün.» dese, sünnet yerini sokup İki sünnet yeri hiçbirine kavuşursa, şart bulunduğu için kadın b o sanılmış ve câriye âzâd olur.

Erkek cinsiyet organını kadına idhâlden sonra bir müddet eğleçse ve üç talâk vâki oldukdan sonra çikarmasa, kocaya ve cariyenin efendisine ukr lâzım gelmez. Ukr, mehr-i misidir. Bâzıları demiştir ki: Zinanın helâl olması mümkün olsa, ukr cima ücretinin miktarıdır. Koca eğleşip durmakla ric'î talâkda geri dönmüş olmaz. Çünkü cima, zekeri ferce sokmaktır. Bu ise talâkdan »sonra ve âzâddan sonra bulunmamıştır. Çünkü idhâl için devam yoktur ki devamı için ibtidâ hükmü olsun. Bundan dolayı eğer bir kimse binek hayvanını ahıra sokmamaya yemîn etse, halbuki hayvanı o ahırda olsa, o kimse hayvanı o ahırda tutmakla yeminini bozmuş olmaz. Belki birincide, yâni üç talâk ile kocaya ükr (mehr) vâcib olur. İkincidej ikinci defa idhâliyle, geri dönmüş olur. Çünkü ikincide, kadına cinsî organını idhâl ile harâmhk sabit oldukdan sonra gerçekden onda cima bulunduğu içindir. Lâkin meclisin bir olmasına bakarak had vâcib olmaz. Maksûd şehveti kaza etmektir. Şüpheden dolayı had vurmak mümkün olmayınca, mehr vâcib olmuştur, çünkü mehr şüphe ile de vâcib olur.

Koca karısına «İnşâellâh» sözcüğünü ekleyerek «Sen boşsun, in-şâellâh» dese veya şartı söylemezden önce kadın ölse, talâk vâki olmaz. Birincinin sebebi, varlığı bilinmeyen şarta bağlamak (ta'lîk), sözün başını değiştirdiği içindir. Bundan dolayı değiştirenin bitişik olması şart' kılınmıştır. İkincisinin sebebi, söz istisna ile îcâb olmakdan çıktığı içindir ve kadının Ölümü mucibe aykırıdır. İbtâl'edene aykırı değildir. Eğer koca şarttan önce Ölse, yâni «Sen boşsun!» dedik den sonra «İnşâellâh!» demeden ölse, talâk vâki olur. Zira kocanın sözüne şart eklenmemiştir.

Koca karısına «Üç kez boşsun ve üç kez inşâellâh!) dese veya kölesine «Sen hürsün ve hürsün inşâellâlı» dese, kadın üç kez boşanmış olur ve köle âzâd olur. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ), «Kadın boşanmış olmaz.» demişlerdir. Çünkü insanların konuşmalarında tekrar yaygındır. Binâenaleyh bu da kocanın sözünü düzeltmek için tekrara hamledilir. Şartın eklenmesi geçersiz olmaz. İmâm A'zam' (Rh.A.) m delili şudur: İkinci lâfız geçersizdir. Çünkü birincinin ifâde ettiğinden fazla bir ma'-nâ ifâde etmez, (Vâv) ile ayırdığından dolayı ikinci lâfzın te'kîd olması için de imkân yoktur. İmdi ma'tûf yâni' ikinci lâfiz, şartın birinci lâfza eklenmesini meneder. Şu halde birinci lâfiz vâki olur.

Keza kocanın karısına «Inşaeîlah sen boşsun!» demesinde de hüküm zikredilen ^gibidir. Çünkü bu söz İmâra A'zam (Rh.A.) ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) e* göre boşamaktır. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre, ta'Hkdır. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) un delili şudur: Mubtıl (bozan) yâni Hinşâellâ-h» sözcüğü icâba bitişiktir. Şu halde icâbın hükmünü geçersiz kılar. Nitekim ertelenmiş olsa, geçersiz kaldığı gibi. Bu durumda talâk vâki olmaz. İmâm A'zam ile İmâm Muhammed' (Rh. Aleyhimâ) İn delilleri ise şudur: İki cümlenin bağlanması için konulan rabıta edatı (fâ) dır. (Fâ) bulunmayınca bağlantı da bulunmaz. Şu halde «Sen boşsun.» sözü müneccez yâni derhal geçerlidir. Şartın sonraya bırakılması bunun aksinedir. Çünkü bu takdirde değiştirici olur, sözün başı ona bağlıdır.

Kocanın karısına «Sen, Allah Teâlâ'nın dilemesiyle veya iradesiyle veya sevgisiyle veya rızâsiyle boşsun." dese, kadın boşanmış olmaz. Çünkü söz, bilinemeyen şeye ta'lîk edilmiştir. Meselâ, «İnşaellâh» sözü gibi. Çünkü «İnşâellâh» da olan (be) ilsâk yâni yapıştırmak içindir. Ta'lîkda da cezayı şarta yapıştırmak vardır.

Bu dilemek (meşîet) sözcüğü ve dilemekden başka zikredilen lâfızların kula izafesi, ona temlîkdir. Meselâ, «Fülân dilerse!» demek gibi. Ya da «Fülân murâd ederse veya fülân severse veya fülân razı olursa!» demek gibi. İmdi meclis üzere iktisâr olunur. Eğer kul onu meclisde bilip ve dilerse-talâk, vâki olur.

Koca karısına «Allah'ın emriyle boşsun», yâhûd «Allah'ın hükmü veya kazası ile veya izni veya ilmi ile veya kudreti ile boşsun» dese, söz tencîz yâni derhal geçerli olur. Bununla talâk hemen vâki olur. İster Allah' (C.C.) a ister kula izafe etsin müsavidir. Çünkü bu gibi sözlerle örf en tencîz murâd edilir. Meselâ «Sen kâdinin hükmü ile boşsun!» demek gibi.

. Eğer koca karısına «lâm» harfi ile —ki «için» demektir—• «Allah'ın dilemesi için boşsun» veya «emri için veya hükmü için»... ilâh. dese, on şeklin hepsinde taîâk vâki olur. İster Allah'a ister kula izafe olsun müsavidir. Çünkü «lâm» harfi, ta'lîl içindir. Sanki koca talâkı yapmış ve talâkın nedenini belirtmiştir. Meselâ; «Eve girdiğin için boşsun» demek gibi.

Koca karısına «de» ma'nâsma gelen (fi) İle; yâni «Sen, Allah'ın dilemesinde boşsun» veya «Allah'ın emrinde ve hükmünde»... ilâh. dese, koca; Allah' (C.C.) a izafe ederse bu şekillerin hepsinde talâk vâki olmaz. Çünkü ûfî» sözcüğü, şart ma'nâsmadır. Binâenaleyh bilinmeyen şeye ta'lîk olur ve talâk vâki olmaz. Ancak «Sen, Allah'ın ilminde boşsun!» sözünde talâk vâki olur. Çünkü ilim zikredilir ve onunla bilinen şey murâd edilir. Bilinen (ma'lûm) ise vâkidir. Bir de İlmin

---

[49] İstishâb kaidesi: Bilinen bir hâli bilinmeyen hale ?ahîd tutarak hüküm vermeye «İs-. tishftb kaidesi» denir. Meselâ, bir adam kaybolur da bir sene kendisinden haber alınmazsa, eski hâline bakarak, onun sağlığına hükmedilir.

Allah' (C. C.) dan nefyedilmesi hiçbir suretle sahîh olmaz. Çünkü Allah Teâlâ (C. C.) olanı ve olmayanı bilir. İmdi emir var olana bağlanır ve kudrete soru yöneltmek gerekmez. Çünkü burada murâd takdirdir. Allah (C.C.) bazan bir şeyi takdir eder ve başka bir şeyi takdir etmez. Hattâ takdir ile irâdeye uygun olarak te'sir eden bir sıfat murâd ederse, derhâl talâk vâki olur. Şayet kula muzâf kusa, temlik yönünden ilk dördünde sahîh olur ve meclise münhasır kalır. Nitekim yukarıda geçti. Başkaları ta'lîk olur. Onlar da geri. kalan altıdır. Sözün kısası, on sözcükden dördü temlik içindir. Onlar da: Dilemek (meşîet), irâde, sevmek (muhabbet) ve rıza'dır. Geri kalan altısı, temlik için değildir. Onlar, da; Enir, hüküm, kaza, izin, ilim ve kudrettir. Bunların hepsi iki vech üzeredir; Ya Allah Teâlâ' (C.C.) ya, ya da kula muzâf olurlar. Her vech dahî üçer vech üzeredir. Ya «bâ» ile veya «lâm» ile veya (fî) iledir.

Kocanın karısına «Sen üç kez boşsun, ancak iki değil!» demesiyle bir talâk vâki olur. «Sen üç kez boşsun, ancak bir değil!» demesiyle iki talâk vâki olur. «Sen üç kez boşsun, ancak üç değil (müstesna)» demesiyle de üç talâk vâki olur. Çünkü çıkarmadan sonra istisna yapmak, geri kalanı söylemektir: İmdi istisnanın sıhhatinin şartı, müstesnanın arkasında, onu söylemek için bir şey kalmakdır. Hattâ: «Sen üç kez boşsun, ancak üçü değil (müstesna)!» dese, üç talâk ile boşanmış olur. Çünkü söylediği şeyin hepsini istisna edip istisnadan sonra bir şey geri bırakmamıştır ki söylesin.

Koca karısına «Eğer ben senin üzerine filancayı nikâh edersem, o nikâh ettiğim boş olsun?» deyip o kadın üzerine bâiniu iddetinde bir kadın nikâh etse yeni kadın boşanmış olmaz. Yâni bir kimse, nikâhı altında olan karısına «Eğer senin üzerine kadın nikâh edersem o nikâh ettiğim kadın boştur!» dese, kendisj^üe beraber olanı boşayıp o kadın iddette iken bir başka kadın ile evlense, o yeni kadın boşanmış olmaz. Çünkü şart bulunmamıştır. Zira birinci kadının üzerine evlenmek» yatak hakkında onun ile çekişip ve taksimde (nöbette) onun ile rekabet eden kimsenin, üzerine girmesidir. Bu ise bulunmamıştır.

Kadın talâkı ister de kocası, «Sen elli talâk boşsun!» der; kadın da «Bana üçü yeter!» derse, koca «Üçü senin için ve geri kalanı kadın arkadaşların, yâni kumaların içindir!» dedikde, kocanın, konuştuğu kadından başka üç karısı daha olsa, konuştuğu karısı üç talâk ile boşanmış olur. Ondan başkası asla boşanmış olmaz. Vûkıât-ı Sadru'ş-Şehid'de böyle zikredilmiştir. 1[50]

Fârr'ın Talâkı Babı

(Mirastan Kaçıranın Boşaması)

Evinin dışında işlerini görmekden âciz olan hasta gibi, hâli daha ziyâde helak olacağını gösteren kimse talâk kaçırandır. Evinin dışında işlerini görüp de şikâyeti bulunan kimse ise fârr 2[51] olmaz. Çünkü insan böyle şikâyetten pek az kurtulur. Doğru olan söz budur.

Savaşda bir adam ile savaşan kimse veya kısas ile veya recm ile öldürülmek için takdim edilen kimse talâk kaçırıcıdır. — Meşâyihden bazısı, «Kısas için takdim edilse fârr olmaz. Çünkü afv mendûbdur. Fakat recm böyle değildir, demişlerdir.'— İtimâd birinci sözedir. Bunu Zeylâî (Rh.A.)N zikretmiştir. Veya bindiği gemi parçalanıp bir kalas üzerinde kalan kimse; veya yırtıcı hayvan alıp hayvanın ağzında kalan kimse, kötürüm ve felçli olan kimse, felci ve kötürümlüğü fazla olduğu müddetçe hasta gibidir. Eğer eski olup artmadı ise talâkda ve başkasında o kimse sağlıklı ve sağlam gi&idir.

Kadın da, anlatılan bu şeylerin hepsinde erkek gibidir. Hattâ ayrılma sebebi kadından gelse; bulûğ muhayyerliği, âzâd olma muhayyerliği ve kocanın oğluna temkini (zina imkânı vermesi) ve irtidâd gibi ki mezkûr hastalık ve diğer şeyler başına geldikten sonra, fârre (kaçıncı) olduğu için koca kadına vâris olur. Bunu Zeyiaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Hâmile olan kadın sağlam ve sağlıklı gibidir. Eğer onu doğum sancısı tutsa, hasta gibidir. Çünkü onun ölmesi, doğum sancısı tutmadıkça gâlib olmaz. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

İmdi zikredilen kimselerden her biri talâkı kaçırıcıdır. Böylesinin bağışı (teberruu) ancak malının üçtebirinden sahih olur. Eğer koca ka-nsmı rızâsı yok iken bir bâîn talâk ile boşasa —kadın da bâînen boşanmaya razı olsa, koca talâk kaçırıcı sayılmaz— ve koca Ölse, her ne kadar koca hastalıkdan, savaştan ve bu ikisinin benzeri başka şeyden ölse veya öldürülse bile kadın iddeti içinde vâris olur. Bu, bâîn talâk ile kadın boşanmış olduğu zamandır. Ric'î talâkda ise kocasına mutlak surette vâris olur. Şayet koca kadının iddetinde ölürse, ikisi arasında karı - kocalık bakî olduğu için vâris olur. Çünkü karı - kocalık, kocanın ölüm hastalığında vâris olmasına sebebdir. Zira koca mirasın ibtâlini kasdetmiştir. Binâenaleyh kasdı kendi aleyhine çevrilmiştir. Bu da kadından zararı def etmek için boşamanın amelim iddetin bitmesine kadar geciktirmekle olmuştur. Bundan dolayı, kadin» ölürse koca da kadına vâris olur. Fakat bâîn talâk böyle değildir. Çünkü sebeb —ki nikâhdır— bâîn talâk ile yok olmuştur.

Keza ric'î talâkı isteyen kadın üç kez boşansa vâris olur. Çünkü talâk nikâhı yok etmez. Bundan dolayı koca için cima helâl olur ve kadın ric'î talâk ile mirâsdan mahrum olmaz. Kocasından ric'î talâk istemekle hakkının bâtıl olmasına razı olmuş değildir.

Yine koca kansan bir bâîn talâk ile boşasa, hüküm anlatılan gibidir. Keza bâîn ile boşanmış olan kadın kocasının oğlunu öpse, yine kocasına vâris olur. Yâni hasta bir adam, karısını ba^în talâk ile boşasa, o kadın kocasının oğlunu Öpse, onun öpmesi vâris olrhayı menetmez. Çünkü beynûnet (kati talâk) kocanın bâîn boşaması Üç vâki olmuştur.. Kadının öpmesi ile vâki olmamıştır. Öpülmekle bâîn olan kadın böyle değildir. Çünkü öpülmekle bâîn olan kadın kocasına vâris olmaz. Keza hastalık hâlinde mülâane olunan kadın veya ilâ olunan kadın da vâris olur. Birinci, yâni mülâane olunan kadının vâris olmasına gelince; koca karısına sağlamken kazf etse, ondan sonra hastalığı hâlinde mülâane etse, kadın vâris olur. Keza hastalığı hâlinde karısına kazf etse vâris olur. Çünkü Hân, talâkın ta'lîkına eklenmişti^, Bir îiil ile ki kadına o fiil lâzımdır.

1[50] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 200-206.

2[51] Fârr: Fakîhlere göre; bir kadının ölüm hastalığına (maraz-ı mevt'e) yâni ölüme götüren hastalığa yakalanmış, gâlib-i hâli helak olan kocasının, kadını bu hastalık ha-, ünde boşamasidır. Bu kadına fârrın karısı denilir.
Maraz-ı mevtte kadını boşamak, onu mîrâstan mahrum etmeye muhtemel olduğu için bununla ilgili bir takım ahkâm mevcûddur. (Kegjâf, C, 2)

Nitekim yakında açıklaması gelecektir. Çünkü kadının kendisinden ân kaldırmak için da'vâcı olması gerekir..

İkinciye yâni îiâ ile vâris olmasına gelince; koca, ölümüne sebeb olan hastalığında, dört ay kadına yaklaşmamaya yemin etse, o kadına müddet geçinceye kadar yaklaşmasa ve beynûnet vâki olsa, sonra ölse, kadın vâris olur.

Şayet koca sıhhatinde îlâ etse ve kadın üâ ile kocanın hastalığında bâîn olsa; karısı vâris olmaz. İlâ da hastalığında ise vâris olur. Çünkü îlâ cimâdan hâli dört ayın gelmesiyle talâkı ta'lîk anlamınadır. İmdi îlâ vaktin geçmesiyle La'lîka katılır. Yakında açıklaması gelecektir.

Savaş alanında olan veya hummaya tutulan kimse veya kısas veya recin için habs edilen veya kuşatılan kimseler anlatılanın aksidir. Çünkü bu takdirde boşanılımş kadın vâris olmaz. Zira bunlarda ölmek gâlib değildir.

Keza kocanın hastalığında hull' olmuş olan kadın ve yine muhayyer olan kadın — ki kocasının hastalığında kendisini seçmiştir. — vâris olmaz. Karısını karısının emri ile boşayan kimse, bundan sonra .kadın îddette iken ölse, o kadın da vâris olmaz. Çünkü bu kadın hakkının bâtıl olmasına razı olmuştur. Te'hir onun hakkı içindi. Ya da koca kadının emri olmadan hastalığında üç talâk boşayıp ondan sonra hastalığından iyileşip sonra koca iddette ölse, o kadın da vâris olmaz. Çünkü o koca fârr olmaz. Çünkü koca hastalıkdan iyileşince hastalığın ölüm hastalığı olmadığı belli olmuştur. Bundan dolayı onun bağışı malının hepsinden itibâr edilir. Keza, koca borcu olduğunu söylese, sağlıklı hâlindeki alacaklıları hastalık hâlindeki alacaklılarından Önce gelmez. Yâni sağlıklı hâlindeki alacaklılarına öncelik tanınmaz.

Koca ile kan sıhhat hallerinde üç talâk hakkında ve iddetih geçtİ-tiğl hususunda birbirlerini tasdik etseler veya koca kadının emri ile kadını bâîn talâk ile boşayıp o kadın için mal ikrar etse veya koca vasiyet etse, o kadın içiı\ o ikrar ettiğinin ve mirasın en azı vardır. Yâni koca hastalığı hâlinde karısına »Ben seni sıhhatim hâlinde boşadım,, iddetin de bitti!» dedikde, kadın da kocasını doğrulasa, ondan sonra kadın için mal ikrar etse veya kadına mal vasiyet etse veya kadının emri ile kendi hastalığında onu bâîn talâkla boşasa, sonra ona mal ikrar etse veya vasiyet edip ondan sonra Ölse, o kadın için ikrar ettiği maldan ve mî-râsdan en azı vardır.

Şayet koca karısının talâkını bir yabancının fiiline veya bir vaktin gelmesine bağlasa, ta'lîk ve şart o kocanın hastalığında olsa veya kendisinin fiiline bağlasa, ta'lîk ye şartın ikisi de hastalığında olsa veya yalnız şart hastalığında olsa veya kadının yapması gereken; yemek, içmek, ana-babası ile konuşmak, borcunu ödemek ve alacağını almak gibi kadının bir kaçınılmaz fiiline bağlasa ve ta'lîk ve şartın ikisi de hastalığı hâlinde olsa veya yalnız şart hastalığında olsa, koca fârr olduğu için o kadın vâris olur. Bu anlatılan suretlerden başkasında kadm vâris olmaz. Bu ta'lîk ve şart bütün vechlerde sıhhatte olduğu vakittedir. Veya ta'lîk sıhhatte olup onu yabancının fiiline veya vaktin gelmesine bağladığı vakittedir. Ya da nasıl olursa olsun, kadın için ona lâzım olan fiiline ta'lîk ettiği vakittedir. Bu suretlerde kadın vâris olmaz.

Ma'lûm olsun ki bu mesele dört vech üzeredir: Ya talâkı zamanın gelmesine veya bir yabancının fiiline yâhûd kendisinin iiiline yâhûd kadının fiiline bağlamaktır.

Bu dürt vechden hei- biri de iki vech üzeredir: Ya ta'lîk sıhhatte ve şart hastalıkda veya ta'lîk ve şart ikisi de hastalıkda olmakladır.

İlk iki veçhe gelince; yâni talâkı zamanın gelmesine veya yabancının fiiline bağladığı zaman, eğer ta'lîk v« şart ikisi de hastalıkda olursa koca ıârr olduğu için kadın vâris olur. Eğer ta'lîk sıhhatte ve şart hastalıkda olursa, kadın vâris olmaz.

Üçüncü vech ise şudur: Koca kendi fiiline ta'lîk ettiği zaman kadın vâris olur. Şart hastalıkda bulunduğu zaman nasıl olursa olsun vâris ölür. Ta'lîk gerek sıhhatte, gerek hastalıkda olsun ve gerek fiil mutlaka lâzım olsun, gerekse olmasın müsavidir. Çünkü koca kadının hakkını ta'lîk ve şartla veya yalnız şart ile ibtâle kasd etmiştir. Çünkü şartın illete benzerliği vardır. Zira muallâkın varlığı şart katındadır. Koca, kadının hakkının korunması yönünden bir bakıma zulmedicidir. Kocanın muhtaç ve mecbur olması başkasının hakkını ibtâl etmez. Nitekim ıztırâr hâlinde veya uyku hâlinde başkasının malını yok etmek gibi.

Dördüncü vech ise şudur: Talâkı kadının fiiline bağlaması, eğer o bağlanan fiil kadın için ımıllaka Jâzim değilse, mutlaka vâris olmaz. Gerek ta'lîk ve şart hastalıkda ve gerek ta'lîk sıhhatte ve şart hastalıkda olsun müsavidir. Çünkü kadın şarta razı olmuştur. Şarta rızâ meşruta da rızâ olur.

Koca cima ettiği karısını hastahğı hâlinde bâîn talâk ile boşasa, ve koca hastalıkdan îyileştikden sonra ölse veya koca kadını îbâne et-tikden sonra kadın mürted olsa, kadın İslâm dinine girdikde koca ölse, o kadın vâris olmaz.

Birincinin sebebi; sıhhatin talâk ile ölüm arasına girmesinden anlaşıldı ki, koca fârr değildir. İkincinin sebebi ise, kadın mürted olduğu için mirasa yeterliliğini ibtâl etmiştir. Çünkü mürted hiçbir kimseye vâris olamaz. Şayet kadın ondan sonra İslâm'a gelse, sebebin geri dönmesi mümkün olmaz.

Koca kansına «Eğer ben hasta olursam, sen üç kez boşsun!» dese, koca fârr olur. Hattâ koca hasta olup o hastalıkda ölse kadın vâris olur.

Kadın hasta olan kocasına «Beni boşa!» dedikde, koca onu üç talâk boşasa, kadın vâris olur. Çünkü beni boşa demenin medlulü ric'ı talâkın istenmesidir ve ric'î talâka rızâdan üç talâka rızâ lâzım gelmez. Koca talâkı üç yapınca, fârr olur ve kadın vâris olur.

Bir kimse «Son evlendiğim kadın üç kez boştur!» deyip bir kadı» île evlenip ondan sonra bir diğer kadınla da evlense, ondan sonra koca' Ölse, sonraki kadın evlenirken boşanmış olur, koca fârr olmaz ve kadın, ona vâris olmaz. Bu îmânı A'zam' (Rh.A.) a göredir. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, kocanın ölümü sırasında boşanmış olur. Koca fârr olup kadın ona vâris olur. Çünkü sonralık ancak bu kadından sonra bundan başka kadın ile evlenmekle gerçekleşir. Bu ise ancak kocanın ölümü ile gerçekleşir. Binâenaleyh şart ölüm sırasında gerçekleşmiş olur ve ona iktisâr edilir. İmâm A'zam1 (Rh.A.) m delili şudur: Ölüm bildiricidir ve somınculuk ile bitişik olması şartın vaktindendir. Şu halde müstenid olarak sabit olur. 1[52]

1[52] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 207-211.

Ricat Babı

Ric'at, mevcûd akdin iddet içinde devamını istemektir [1] Yâni kadın iddette bulunduğu müddetçe nikâhın olduğu vech üzere bırakılmasıdır. Zira nikâh iddette kâimdir Çünkü Allah Teâlâ (C.C.):
«Onları (kendilerine ric'at ile) iyilikle tutun» [2] buyurmuştur.

Çünkü imsak (tutmak), kâim olan nikâhın dâim olmasını istemekten ibarettir. Sona erenin iadesinden ibaret değildir. îmdi ric'atin şer'iy-yeti ve iddetin kalışının şartiyyeti üzere delâlet eder. Zira devam ettirmek istemek ancak iddet kalıcı olduğu müddetçe gerçekleşir. Çünkü mülk iddette bakîdir, iddetin bitmesinden sonra yok olur.

Daha önce geçtiği üzere: «Ben sana müracaat ettim» demekle, veya kadın ile cima etmek ve daha başka müsâheret hürmeti icâb eden bir şey ile; yârii inzâlsiz şehvetle dokunmakla ve bunun benzeri, meselâ Öpmek ve i ercinin dâhiline bakmak gibi şeyler ile ric'at edilmiş olur. Bunu İmâm Şafiî (Rh.A.) benimsemiştir. Çünkü Şafiî' (Rh.A.) ye göre, ric'at ancak söz ile olur. Ona göre, söz ile ric'atten önce cima caiz olmaz. Ricat, üçten azında bir talâkda ve İki talâkda sahih olur. Bu hür kadındadır. Cariyede iki, hür kadında üç gibidir. Bu konu daha önce defalarca geçmişti.

Her ne kadar kadın ric'atten yüz çevirse de ric'at sahih olur. Çünkü kadını tutmak ile emir mutlaktır. Bütün takdirleri kapsar. Yâni itaati ve itaatsizliği içine alır.

Kocanın kadına ric'ati bildirmesi mendûbdur. Çünkü koca ric'ati kadına bildirmezse, çok defa kadın günâha girebilir. Zira kadın kocası kendisine müracaat etmedi zannı ile evlenmiş olur. İddeti de bitmiştir. İkinci koca onunla cima etmiş ve kadın âsî olmuştur. Kadına ric'ati bildirmeyi terketmekle onu günâha sokan kocası da günahkâr olur. Lâkin bununla beraber ric'ati bildirmese de ric'at sahih olur. Çünkü ric'at kâimi dâim kılmak istemektir. İnşâ değildir. Koca ric'atiyle kendi hâ-' üs hakkında tasarruf etmiş olur. İnsanın kendi hakkındaki tasarrufu başkasının bilmesine bağlı değildir.

Eğer, «Kadın ric'ati bilmeyince nasıl âsî olur?» diye sorulacak olursa, cevaben denir ki: Şayet kadın sormaksızın evlense, tedbirli davranmayı terk etmiş olur. Şu halde suç işlemiş olur. Çünkü kusur kadın tarafından gelmiştir.

Ric'ata şâhîd göstermek de, ric'ati kadına bildirmek gibi mendûb-dur. Şâhid göstermekle erkek suçianmakdan kurtulur. Çünkü insanlar o kadını mutlak olarak boşanmış bilirler. Erkeğin kadın ile beraber bir arada oturması ile itham olunur* Eğer şâhid gösterilmese de ric'at sa-hîhdir.

Eğer ric'ati kasd etmezse, kadından izinsiz, onun yanına girmemesi de mendûbdür. Yâni kadının yanma girmesini, kadın hazırlansın diye seslenmekle, öksürmekle veya pabuç sesi ile bildirir. Tâ ki bakması helâl olmayan yere gözü ilişmiş olmasın. Çünkü kadın bir nevi boşanmış* tır.

Koca iddetten sonra, iddet içinde ric'at iddia etse, eğer kadın kocayı tasdik ederse ric'at sahih olur. Çünkü nikâh karı - kocanın birbir* terini tasdikleri ile sabit olur. Şu halde ric'atla haydi haydi sabit olur.

Eğer kocanın ric'at iddiasını kadın yalanlarsa ric'at olmaz. Çünkü koca da'vftcıdır. Onun beyyinesi de yoktur. Ö anda nikâh yapmaya da mâlik değildir. Zira kadın inkarcıdır. İmdi söz inkarcının sözüdür. Kadının yemîn etmesi de gerekmez. Nitekim Kitâbu'd-Da'vâ'da gelecektir ki, rk'at yemin istenmeyen şeylerdendir. Nitekim «Ben sana müracaat ettim» sözünde ric'at olmadığı gibi. Yâni «Ben sana müracaat ettim» deyip bununla inşâ murâd ederse, kadın kocasına cevâp vererek «Benim iddetim geçti» derse, ric'at sahîh olmaz. Çünkü bu ric'at iddetin bitmesi hâline tesadüf etmiştir.

Şu vâkidir ki, kadın ihbarda güvenilir kişidir. Sözünün kabul edilmesi gerekir. Kadın haber verince, bu haber iddetin geçtiğine delâlet eder, İddetin bitme ahvâlinin en yakım kocanın «Ben sana müracaat ettim» sözünün hâlidir. İmdi söz iddetin bitmesine yakın olup ric'at sahîh olmaz. Fakat kadın sussa, ondan sonra iddetin bittiğini haber verse, bu birincinin aksinedir. Çünkü onda ahvâlin en yakını susma hâlidir. Şu halde susmaya dönülür.

Bir cariyenin kocasında olduğu gibi ki ö cariyenin kocası iddet bittikten sonra kadına ric'at ettiğini bildirdikde cariyenin efendisi o kocayı tasdik edip câriye yalanlasa, şüphesiz söz cariyenindir, çünkü ric'atin sıhhati akdin kıyamı üzere bina edilmiştir, İddette ise söz beka ve bitme yönünden karınındır. îmdi üzerine bina edilen şey de onun gibidir.

Veya câriye «Benim iddetim geçti.» dedikde kocası ve cariyenin efendisi inkâr etseler, şüphesiz göz cariyeye âiddir. Çünkü câriye kendi durumunu daha iyi bilir.

Şayet kadın iddette, üçüncü hayızdan on günde tenüzlense, iddet bitmiş olur. Her ne kadar kadın gusl etmese de, hattâ hayz kesildikden sonra, yıkanmak mümkün olup ve namaz için tahrime edecek kadar vakit kalsa, o kadar zaman^geçince kadının temizliğine hükmedilir. Çünkü hayz on günden fazla olmaz. Binâenaleyh sadece kan kesilmekle kadının hayzdan çıktığına kesinlikle hükmederiz. İddet geçmiştir ve ric'at de kesilmiştir.

On günden daha az zamanda hayzdan temizlenme, iddet son bulmuş olmaz. Kadın gusl etmedikçe veya bir namaz vakti geçmedikçe veya teyemmüm ile bir farz veya nafile namaz kılmadıkça, iddet sona ermiş olmaz. Çünkü hayz on günden daha az zamanda kesilecek olsa, kanın dönmesi muhtemel olur. Kadının hayzdan çıktığına kesin bilgi hâsıl olmaz. Bu durumda o kadın hayızh sayılır. Çünkü on günden az olursa, yıkanma müddeti hayzdandır. Yıkanma kanın kesilmesini te'kid eder. Namaz vaktinin geçmesi de böyledir. Çünkü namazın vaktinin geçmesi ile namaz zimmetinde borç olur. Bu ise teiniz kadınların hükümlerin-dendir. Zira namaz ancak hayzdan temizlenen kadına burç olur. Şayet temiz oldukdan sonra suya kadir olmasa ve günleri de on günden az olsa, bu sebeble teyemmüm edip namaz kılsa, bu durumda ric'at sona ermiş. olur. Çünkü namazım teyemmüm ile caiz görmekle biz onun temizliğine hükmetmiş oluruz.

---

[1] Ric'at: Lûgatta; geri dönmek, gerilemek; Şerîatte ise; nikâh mülkünü devam ettirmek istemektir. Yâni, kocanın, boşadığı karısına tekrar dönerek aralarındaki eski nikâhı devam ettirmek istemektir. Burada nikâh tazelemeğe lüzum yoktur.
Ric'atın şartları:
a) Talâkı sarih yâhûd kinaye lâfızlarının bazdan ile yapmak,
b) Mal mukabilinde boşaraamak,
c) Üç talâkı tamamlamamış oltnafc,
d) Kadının cima edilmiş olması, ric'atin iddet içinde yapılmasıdır.
Ric'at kavli ve fiili olmak üzere İki kısımdır:
Kavli ric'at: «Sana ric'at ettim.» gibi sözlerle yapılandır.
Fiilî ric'at; cima gibi bir fiille olur. (Selâmet Yollan, Ahmed Davudoğlu C. 3)

[2] Bk. Bakara sûresi (2), âyet: 231.

Kadın, el ve ayak gibi tam bir uzvunu yıkamayı unulsa, koca müracaatçı olur. Meselâ parmak gibi bir tam uzuvdan azını unutsa, koca müracaat edemez. Bu istihsâlidir. Tam uzuvda kıyâs ric'atin kalmamasıdır. Çünkü kadın bedeninin çoğunu yıkamıştır. Bir tam uzuvdan azında kıyâs, ric'at hakkı baki kalmakdır. Çünkü cünüblük ve hayzın hük mü bölünme kabul etmeyen şeylerdendir. İstihsâlim vcchi şudur, fark da odur: Bir tam uzuvdan aşağısı az olduğu için su ona ulaştıkdan sonra çabucak kurur. Bu nedenle suyun ona ulaşmadığı kesinlikle bilinmez. Bundan dolayı ric'at sona erer. Ric'at ve evlenmede ihtiyatı, ele almak bakımından tezevvüc helâl olmaz, dedik. Tam uzuv böyle değildir. Çünkü tam bir uzuv çabucak kuruyamaz ve âdeten ondan gafil olunmaz. Böylelikle bu ikisi birbirinden ayrılırlar.

Bir kimsenin hâmile karısı olup onu cimâ ettiğini inkâr ederek bo-ş^sa, ardından o kadına müracaat etse, kadın hamilelik müddetinin en azında veya çoğunda bir çocuk doğ ursa, ric'at sahih olur. Yâni bir erkek hâmile karısını boşayıp ve kadın ile cimâyı inkâr etse, ondan sonra o kadına müracaat etse, sonra nikâh vaktinden- itibaren hamilelik müddetinden daha azında o kadın çocuk doğursa, adamın ric'ati sahih olur. Onun cimâyı inkârına itibâr edilmez. Çünkü şeriat çocuğu nikâhtan kabul etmekle, adamı yalanlamıştır. Bu ibare Vikâye ve Kenz'in ibaresinden daha güzeldir. Çünkü müsamahadan hâlidir. Bunu Sad-ru'ş-Şcrîa (Rh.A.) zikretmiştir*

Bir adamın karısı hami müddetinden daha az veya çok zamanda çocuk doğurup ve talâkdan önce, kadınla cimâmı inkâr ederek boşasa, o adamın ric'ata hakkı vardır. Yâni hami müddetinin azında doğuran karısını cima ettiğini inkârda bulunarak boşasa, müracaat etmesi caiz olur. İnkârına itibar yoktur. Çünkü, yukarıda geçtiği veehle şeriat onu yalanlamıştır. *

Eğer o adam o kadınla sahih halvet ile başbaşa kalıp ciıuâı inkâr ederse, o kadına ric'atı sahîh olmaz. Çünkü, o cima ettiğini inkâr etmiş, fakat şeriat onu yalanlanmamıştır. Bu durumda o inkârı kencli üzerine hüccet olur.

Eğer koca kadınla beraber sahih halvet yapıp, ommlı cima ettiğini îhjtâr ettîkden sonra boşarsa; bakılır, şayet boşar da müracaat eder ve kadın iki yıldan daha az zamanda çocuk doğursa, ric'at sahili olur. Çünkü kadın talâk vaktinden itibaren iki yıldan daha az zamanda çocuk doğurursa, o çocuğun nesebi sabit olur. Çünkü kadın iddetin bittiğini ikrar etmemiştir. Çocuk kadının karnında bu müddet zarfında kalabilir. Şu halde, kocayı talâkdan Önce cima etmiş saymak gerekir. Yoksa talâkdan sonra değil. Çünkü kocası eğer talâkdan önce cima etmiş olmasa, talâkın kendisi ile mülk zail olup talâkdan sonra cima haram olur. İmdi Müslümanın fiilini haramdan korumak gerekir. Şayet talâkdan Önce cima etmiş sayılırsa, ric'at sahih olur.

Bir kimse karısına «Çocuk doğurduğun zaman boşsun» dese, o da bir çocuk doğurup sonra başka batından bir çocuk doğursa bu ric'attir. İki batın ile murâd: İki doğumun arasında altı ay veya daha çok zaman olmasıdır. Eğer altı aydan daha az olursa bir batından olur.

Ric'atin sübûtuna sebeb; çünkü kadın birinci doğum ile boşan-mışdır. Bundan sonra ikinci doğum kocanın ric'atİne delâlet eder. Tâ ki cima helâl olsun. Ama iki doğum bîr batından olursa, ric'at sabit olmaz. Çünkü ikinci çocuğun ulûku (ana rahminde kalması) birinci doğumdan öncedir.

Koca karısına «Sen her doğurdukça boşsun» dese de, kadın da üç batında üç çocuk doğursa, üç talâk vâki olur. İkinci ve üçüncü çocuk ric'attir. Çünkü kadın birinci çocuk ile boşanmış ve iddet sahibi olmuştur. İkinci çocuk ile koca birinci talâk için müracaatçı olur. Çünkü Müslümanın işini iyiye ve doğruluğa hami etmek için iddette vuku bulan bir cimâdan ulûk hâsıl olduğu kabul edilir.

Kadın ikinci çocuk ile ikinci ^ez boşanmış olur. Çünkü yemin, «her - dıkça» sözcüğü ile' akd edilmiş ve üçüncü çocuk ile koca ikinci talâkda müracaatçı olmuştur. Nitekim sebebi daha önce geçti. Kadın üçüncü çocuk ile üç talâkla boşanmış olur.

Kadın iddetini hayzlarla bekler. Çünkü kadın hayz görenlerden olmakla talâk vaktinden itibaren hâmile değildir.

Boşama çeşitlerinden biri olan ric'î talâk, nikâhın aslı kaldığı için chnâi haram kılmaz. Nitekim daha önce geçti. Hattâ koca kadı» ile cima etse, ukr (yâni mehr) a borçlu olmaz. Ukr,, şüphe ile olan cimâın ücretidir. İmâm Şafiî (Rh.A.); «Kadının cimâı haramdır, ukru öder» demiştir.

Rjc'î talâk ile boşanmış olan kadın, koca ona ric'ate istektensin diye süslenir. Koca kadına ric'at ettiğine dâir şâhid göstermedikçe kadın ile beraber yolculuk yapamaz. Çünkü Allah Teâlâ (C.C);

«Onları evlerinden çıkarmayın» 1[3] buyurmuştur. Bu âyct-i kerime, Allah Teâlâ' (C.C.) nm:

«Kadınları boyadığınız zaman...» 2[4] k^vl-i şerifinin gelini (şiyâkı) ndeıı dolayı, ric'i talâkdan iddet dolduran kadınlar hakkında nazil olmuştur.

Talâkın s^rîh (açık) olanı bi'1-icmâ' ric'îdir. Koca üç talâksız bâî-nen boşadığı karısını iddette ve iddetten sonca nikâh eder. Çünkü ma-halliyetin helâlliği bakîdir. Zira helâlliğin ortadan kalkması üç talâka bağlıdır. Helâlliğin zevali üç talâkdan önce yok olur. İddette başkasının menedilmesi, nesebe şüphe karışacağmdandır. Halbuki kocanın hakkında neseb şüphesi yoktur.

Koca, eğer kadın hür ise, üç talâk ile boşanmış olanı iddette nikâh edemez. Eğer kadın câriye ise iki talâk ile boşanmış oldukda iddet içinde nikâh edemez. Hattâ hür olsun, câriye olsun kocadan başkası onu nikâh edip cima etmedikçe evlenemez. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.}:

«Eğer erkek, karısını (üçüncü defa) boşarsa ondan sonra kadın başka bir ere nikahlanıp varıncaya kadar ona (birinci kocasına) helâl ol-ınaz.» 3[5] buyurmuştur. Bu âyet-i kerîmedeki talâkdan murâd, üç kez boşamaktır.

Cariyede iki talâk, hür kadında üç gibidir. Çünkü kölelik, mahaüi-yetin helâlliğini yarıya bölücüdür. Ayette olan nikâh, akde hamledilmistir. Cimâ'ın lüzumu meşhur hadîs ile sabittir. Kilâb üzere ziyâde bu hadîs ile caiz olur. O da useyle (balcjk) hadîsidir. 4[6] Bu konu usûl kitablarında tahkik olunmuştur. Allah Teâlâ' (C.C.) nın yardımı ve O'nun başarılı

1[3] Bk. Talâk sûreyi (65), âyet: 1

2[4] Bk. Talâk sûresi (65), âyet: 1

3[5] Bk. Bakara sûresi (2), âyet: 230

4[6] Âi$e <R. Anhâ) dan rivâyel edilmiştir. Demiştir ki:

kilmasiyle Mirkât Şerhinde ve Telvîh haşiyelerinde biz bunu fazlasiyle açıkladık.

Velev.ki o cima eden başka erkek, mürâhik (bulûğa yaklaşan oğlan) olsun, yâni baliğ olmasın. Çünkü mürâhik tahlilde (helâl yapmakta) bâiiğ gibidir. Zira şart olan erkeklik organının ferce girmesidir, inzal değildir. Girdirmek ise mürâhikda vardır. Sahih nikâhla cima etmedikçe ve ikinci kocanın iddeti geçmedikçe, birinciye dönemez. Efendisinin cariyesini cimâı muhallil (helâl yapıcı) değildir. Yâni efendisi cariyesini cima ederse hülle 1[7] yapmış olmaz Çünkü, nikâh mülkü nassan ta'yin edilmiştir. Hülle yapmak şartiyle ikinci kocaya nikahlamak mekrûhdur. Velev ki kadın, ilk kocaya bununla helâl olsun.

İkinci koca kadına «Ben senin ile hülle etmek için evlendim.», veya kadın veya kadının vekîÜ «Ben sana hülle olmak için vardım.» demekle nikahlanmak mekrûhdur. Fakat eğer ikinci koca ve kadın kalblerhıde hülleyi gizleseler, Amme-i Meşâyihe göre mekruh olmaz.

İkinci koca üç talâkın aşağısını ibtâl eder. Nitekim bir talâk ve iki talâk, üçün hükmünü ibtâl ettiği gibi. Yâni hür bir kadın bir boşama ile veya iki boşama İle boşanmış olsa ve iddeti de geçmiş olsa ve başka koca ile evlenip ondan sonra birinci kocasına gelse üç boşama ile geri döner. îkinci koca hürmet-i hafîfeden üçden aşağısının hükmünü ibtâl eder. Nitekim hürmet-i galîzadan üçün hükmünü ibtâl ettiği gibi. Bu İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göredir. İmâmı Mu ha mm cd (Rh.A.), İmâm Züfer (Rh.A.) ve İmâm Şâür (Rh.A.) ye göre, ikinci koca üçten aşağısını ibtâl etmez. Bu konu dahî adı geçen iki kitâbda yeteri kadar anlatılmıştır.

Üç talâk ile boşanmış olan kadın birinci kocadan ve ikinci kocadan iki iddetin geçtiğini haber verse; müddet de iki iddetin geçmesine yetecek kadar olsa; ^-yakında iddetin geçmesinin açıklaması iddet babının sonunda gelecektir ki, iddetin geçmesi hayzla olursa ve tasdik edilenin en azı İmâm A'zam* (Rh.A.) a göre iki ay ve İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre otuz dokuz gün olacaktır— birinci koca eğer kadının doğru söylediğini zannederse, onu tasdik etmesi caiz olur. Çünkü, bu ya muamelâttandır zira cima sırasında bud' kıymeti hâizdir. Veya helâllik teallûk ettiği için diyânattandır. Bunların ikisinde de (gerek muamelâtta ge-t rekse diyânatta) bir kişinin sözü makbuldür. 2[8]

İlâ Babı

(Karısına Yaklaşmamak Yemini)

İlâ lügat yönünden mutlak yemin anlamındadır. Şer'an; îlâ müddetinde kadın ile cinsî münâsebette bulunmamaya yemindir. 3[9] Bu ilânın hükmü —eğer koca yeminini yerine getirirse— bir bâin talâktır ve eğer yeminini bozarsa keffâret ve cezadır. İlânın en az müddeti hür kadın için dört aydır. Câriye için iki aydır. En çok müddetinde sınır yoktur. Koca iki ay müddetin daha azma yemin etse, îlâ yoktur, yâni koca karısına «Vallahi ben bana iki ay veya üç ay yaklaşmam» demekle îlâ olmaz.

«IJir ;ıı!;tm karısını üç defa boşadı da, o kadını başka bir aılam aklı; sonra onu cirvuV etmeden boşadı. Bunun üzerine kadını ilk Kocası almak istedi. Derken mes'ele Kviüiüllah (S.A.V.)a soruldu.

— Hayır ikinci kocası, oiınii balcağızından birincisinin (atlıyı gibi talıııadıkça olma/.» buyurdular. Hıdıs müllefefcnn jıleyh'dir. Lâfiz Müslim'indi;'.

1 l;ı<iis-i ınit'îflekî «balçağız» ta'biri çımadan kininedir. Maamâfih muradın ne olduğu yine ihtilaflıdır. Bazılarına göre maksad, «Menini» inmesidir. Hullc ancak bununla olur.»

Cumhuru göre ise; erkeğin tenasül organından sünnet edilen miktarı kadının fer-cine girerse kâfidir.

Ezherî; «Doğrusu balcağızıı ma'nâsı; sünnet mahallinin kaybolması ile husule yelim cİmâ lezzetidir» diyor.

Cbû Ubcyd; «Balçağız, cima lezzetidir. Araplar lezzetli bulduğu her şeye bal derler,» demektedir. '

(Selâmet Yolları, Ahmcd Davudoğtu. C. 3, S. 276)

1[7] Hülle : fola m Hukukuna güre; hür bjr kadın üç defa, cariye ise iki defa boşanırca, başka bîr kocaya varmadıkça ilk kocasıyla evlenemez. Çünkü şeriatın erkeğe verdiği bo-şayıp alma hakkı bitmiştir. Binâenaleyh; bir adam hür karısını ister bir defada üç. İsterse ayrı ayrı zamanlarda üç defa boşadı mı, artık o kadın başka bir kocaya varmadan cvlenemcz. Başka bir kocaya varır da, günün birinde ondan da boşanır ve>i o karısı Ölürse iddet denilen şer'î müddeti bekledikten sonra tekrar ilk kocasına nikâh edilebilir. İşle, bu ikinci kocaya varma işine hülle derler. Hullc, HancTîlere güre mekrûhdur.

Hullc; şer'an asla şakası olmayan boşama İsini tekrarlıya tekrarlıya âdeta oyuncak hâline getiren şımarık, düşüncesiz ve şaşkın erkeklere şeriat tarafından verilen bir İbret dersidir.

llullc'mı hüesi: Üç talâkla boşanan kadını pazarlık ederek birisiyle evlendirmek. ve bir akşam karı - koca hayatı yaşadıktan sonra ertesi günü boşattırarak tekrar ilk kocasına vermektir. İşte, bu yola başvuran kimse, hadîs-i şerîfde kiralık tekeye benzetilen nıel'un hullecikür.

(Selâmet Yolları, Ahmcd Davudoglu. C. 3, S. 274. 275ı

2[8] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 212-219.

3[9] Resûlüllah' (S-A.V.)'m Hâsına sebeb teşkil eden hâdise ile haram kıldığı şey hususundaki rivayetler muhteliftir. Bunları şöyle hulâsa edebiliriz:

1 — Bu îlâ'ya sebeb Hz. Hafsa' (R. Anhâ)nuı Peygamber (S.A.V.) tarafından kendisine tevdi' edilen bir sırrı ifşa etmesidir. - ,

"

Bir rivayette; Resûlüllah (S.A.V.) in cariyesi Mariyye'yİ kendisine haram etmesi mes'elesidir. Peygamber (S.A.V.) bu sırrı Hafsa' (R. Anhâ) ya söylemiş O da, onu Hz. Aişe' (R. Anhâ) ya haber vermiştir.

Diğer rivayette; Hafsa' (R. Anhâ) ya söylediği sır bal yemeği kendisine haram etmesidir.

Başka bir kavle göre; Hafsa' (R. Anhâ) ya tevdi' buyurulan sır, babasının Hz. Ebû Bekir (R.A.) den sonra halîfe olacağıdır.

2 — îlâ'nın sebebi: Resûlüllah (S.A.V.)'in gelen bir hediyeyi kadınları arasında taksim etmesi; fakat Zeyncb bintî Çalış* (R. Anhâ) in kendi hissesine râ2i olmamasıdır.

3 — Kadınların Peygamber (S.A.V.) den nafaka islemeleridir. Hâsılı Resûl-ii Ekrem (S.A,V.)'in İlâsına sebeb; üç şeyden biridir.

a) Ya Hz. Hafsa (R. Anhâ) nın sırrı ifşa etmesi,
b) Ya.hediyye tevzii,
el Yâhûri da nafaka talebidir.
Hz. Hafsa (R. Anhâ) ya tevdi' buyurulan sır dahî;
a) Ya Mariyye'yİ kendisine haram etmesi,
b) Ya bal mes'elesi, '
c) Yâhûd hediyye tevziinden dolayı canının sıkılmasıdır.
(Selâmet Yollan, Ahmeci Davudoğlu, C. 3, S. 391, 392)
Fahr-i Kâinat <S.A.V.) Efendimizin tiâ'sının 29 gün devam ettiği hususunda ittifak vardır.
(Asr-ı Saadet. Mevlânâ Şiblî. C. 1. S. 365)

Kğer koca, «Vallahi ben sana yaklaşmam» veya «Ben sana dürt ay yaklaşmam» dese, birinci yemin sürekli ve ikinci muvakkat yâni süreksizdir. Veya koca «Eğer ben sana yakınlık edersem bana haccetmek borç olsun.» veya buna benzer bir şey söylese:. Meselâ: «Oruç tutmak veya sadaka vermek bana borç olsun.» veya «Eğer ben sana yaklaşırsam sen boşsun»' veya «Eğer ben sana yakın olursam kölem hür olsunu dese, eğer îiâ müddetinde kadına yaklaşırsa, yâni kadınla cinsî münâsebette bulunuşa yeminini bozmuş olur. Şayet Allah' (C.C.) in adı ile yaptığı yeminde, yeminini bozarsa keffâret yâcib olur. Allah' (C.C.) dan başkasında yaptığı yeminde ceza vâcib olur ve îlâ da düşer. Eğer kadına yaklaşmazsa bir talâk ile bâîn olur. Ve muvakkat yemîn düşer. Çünkü yemîn dört ay süreli olursa ve kadına da yaklaşmazsa bir talâk ile bâîn olur; yemîn de düşer. Hattâ koca onu nikâh eylese de bundan sonra dört ay yaklaşmasa kadın bâîn olmaz.

Müebbed olan yemîn düşmez. Musannif bunu açıklayıp; «Eğer koca müebbed yeminde kadım ikinci ve üçüncü kez .nikâh etse ve müddetleri de cünasız geçirse, son ikisi ile kadın bâîn olur.» demiştir. Yâni müebbed yemîn düşmez.

Şayet koça kadım ikinci kez nikâh etse ve dört ay kadına yaklaşmasa (yâni cinsî münâsebette bulunmasa) kadın ikinci kez bâîn olur. Ondan sonra yine nikâh edip dört ay yaklaşmasa üçüncü kez bâîn olur.

Eğer koca o kadını diğer kocadan sonra _y ine nikâh etse, kadın boş olmaz. Çünkü ilâ kalmamıştır. Şayet koca o kadın ile cima etse, eğer yemîn kadının talâkından başka şey ile yapılmışsa, yemîn bakî olmakla keffârei verir. Eğer talâkı ile yapılmış ise yemîn bakî kalmaz. Nitekim bilirsin ki, üçün tencîzi ta'lîkı ibtâl eder.

Kocanın kadına «Vallahi, ben sana iki ay yaklaşmam ve bu iki aydan sonra iki a" daha yaklaşmam.» demesi ilâdır. Çünkü koca iki sözün arasını toplamayı bildiren harfle cem' etmiştir ve sözünü çoğul lâfzı ile cem' etmiş gibi olmuştur, tmdi müddet gerçekleşmiştir.

Kocanın karısına bir gün sonra; «Vallahi, ben sana iki ay yaklaşmam ve bu iki aydan sonra iki ay daha yaklaşmam.» demesi ile îlâ olmaz. Çünkü koca ilk iki ay ile son iki ayın arasını böyle ayırınca ilâ müddeti tamâm olmuş olmaz. O da dört aydır. Keza kocanın karısına;

Vallahi ben sana bir yılda ancak bir gün yaklaşırım.» demesi ile Uâ olmaz. Çünkü müstesna belirsjz bir gündür. Yemîn eden kocanın hangi gün dilerse o günü müstesna kılmak hakkı vardır. Kocanın yılın günlerinden geçen her günü müstesna kılmağa hakkı vardır. Keza; «Vallâh ben sana bu yılda yaklaşmam, ancak bir gün sana yaklaşırım.» demesi ile îlâ etmiş olmaz. Çünkü kadına yaklaşacağı günlerin hepsini istisna etmiştir. Binâenaleyh ilelebed kadının yasaklanmış olması tasavvur edilmez. Eğer koca kadına bir gün yaklaştıkda yıldan dört ay veya daha fazla geri kalsa, istisna düşüp müddet bakî kaldığı için îiâ etmiş olur. Çünkü istisna edilen %gün geçince yemîn edene kadın ile cima etmek ancak keffâret ile mümkün oiur.

Keza, yemîn eden kimse Basra'da iken karısı Kûfe'de olduğu halde, .Vallahi ben Kûie'ye girmem.» demesi îlâ olmaz. Çünkü, bir şey lâzım gelmeksizin kadını Kûfe'den çıkarıp cima etmesi mümkündür.

Kic'î talâk ile boşanmış olan kadın îlâ hakkında, ikisi arasında karı - kocalık bulunduğu için zevce gibidir. Nitekim daha Önce geçti.

Bâin talâk ile boşanmış olan kadın îlâ hakkında zevce gibi değildir. İlâdan sonra nikâh ettiği yabancı kadın da Uâ hakkında zevce gibi değildir. Çünkü îlâ bu ikisi hakkında tasavvur olunmaz. Zira ilânın mahalli nass-ı kerîm ile o kocanın kadınlarıdır. Mubâne veya yabancı olan kadın ise onlardan değildir. Binâenaleyh, talâk icâb eden îlâ mün'akid, olmaz. Hattâ koca ilâdan sonra mübâne veya yabancı ile ev-lense îlâ etmiş olmaz. Bunun tahkiki şudur: İlâ, talâk zamanın geçmesine ta'lîk menzîlesindedir. Şu halde ancak mülkde veya mülke mu-zâf olarak sahîh olur. Nitekim daha önce geçmişti ki; «Eğer ben senin ife evlenirsem, vallahi sana yaklaşmam.» sözünde olduğu gibi. Halbuki mülk bulunmamıştır. Eğer yemîn eden kimse o kadın ile nikâhdan sonra cima etse, yemininden dolayı keffâret verir. Çünkü yemîn, onu bozdukda keffâretin vücûbu hakkında mün'akiddir.

îlâ yapan kimse kendisinin veya kadının hastalığından dolayı veya kadının küçük, olmasından yâhûd fercinin bitişik olmasından veya ikisi arasında dört aylık mesafe olmasından dolayı cimâdan âciz olsa, kocanın ilâdan dönmesi, «Ben îlâdarl kadına döndüm» demesi ile olur. Koca âciz iken, eğer ilânın müddeti geçse, bu sözden sonra kadın boşanmış olmaz. Eğer koca îlâ müddetinde cimâa kadir olursa onun ilâdan dönmesi cima etmektir. Çünkü dil ile ilâdan dönmek cima ile dönmenin halefidir. Şayet bedel ile amaç hâsıl olmazdan önce asi üzere kadir olsa, bedel bâtıl olur. Meselâ; teyemmümlü olan kimsenin suyu gördükde teyemmümü bâtıl olduğu gibi.

Kocanın karısına «Sen bana'haramsın» demesi, eğer tahrîmi niyet ederse veya bir şeye niyet etmezse ilâdır. Çünkü bu söz mücmel (kısa) dir. Mücmeli açıklamak mücmel söyleyene düşer. Eğer koca «Ben bu söz ile kadım haram kılmayı niyet ettim.» veya «Bunun ile ben bir şey murâd eylemedim.» derse, yemîn olur ve bu söz Üe îlâ etmiş olur. Çünkü helâlin haranı kılınması yemindir. Eğer zıhâra niyet ederse zıhâr olur. Çünkü zıhârda hürmet vardır. Eğer zıhâra niyet etti ise zıhâr sahih olur. Çünkü kocanın sözü ona da muhtemeldir. İmâm Afuham-med' (Rh.A.) e göre, zıhârın rüknü bulunmadığı için zıhâr olmaz. O rükn helâl kılınmış olanı haram kılınmış olana benzetmektir. Eğer yalana yemîn etti ise geçersiz olur. Çünkü koca helâl kılınmış olanı haram kılınan ile nitelemiştir. İmdi gerçekten yalan olur. Şayet koca yalana niyet etse, tasdik edilir. Koca talâka niyet etse, boşama bâîndir. Üç talâka niyet etti ise talâk üçtür. Bu mes'ele kinayeler konusunda geçmişti. Fetva; her ne kadar niyet etmedi ise de, talâk olmasıdır. O adam örf en niyet etmiş sayılır. Bundan dolayı bu söz ile, yâni, «Sen bana haramsın!» sözü İle ancak erkeklere yemîn ettirilir. Fukahâ bunun için demişlerdir ki; eğer talâkdan başkasına niyet etse kazaen tas-dîk edilmez. Şayet bir adamın dört karısı olsa, mesele yine bunun gibi olsa, dörtten her birinin üzerine bir bâîn talâk vâki<olur. Bazıları demiştir ki: Dört kadından biri boşanmış olur. Kocanın, hangisini kasdettiğini açıklaması gerekir. Bu söz daha açık ve Fıkha daha lâyıktır. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Yine, bir kimsenin «Her helâl olan bana haramdır!» . veya «Sağ elimde her ne varsa bana haramdır!» demesi de böyledir. Yâni her ne kadar o kimse talâka niyet etmedi ise de, fetvaya göre bu talâktır. E-ğer, «Benim sol elimde her ne varsa!» dese, talâk vâki olmaz. Çünkü bu söz insanların âdeti değildir. Eğer «Her ne ki elimde tutarım, haramdır!» dese, talâk olur. Nihâye'de böyle zikredilmiştir. [10]

---

[10] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat:220-223.

Hul' Babı

Hul' (hı) nın ötüresiyle ve üstünüyle lügat yönünden mutlak surette izâle (gidermek) anlamınadır. (Hı) nın Ötüresiyle şer'an, izâle-i mahsûsa (yâni bir çeşit giderme) demektir. 1[11]

Hul', ekseriyetle (hul') sözcüğü ile mal vererek uikalıdan ayrılmaktır. «Ekseriyetle hul' sözcüğü ile» denmesinin sebebi; çünkü hul' ba'zan alış - veriş ve emsali ile de yapılır. Nitekim yakında açıklaması gelecektir.

İhtiyâç duyulduğunda, mehı- için elverişli olan şeyle bu hul'u yap-makda mahzur yoktur. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.): «Kadının (serbest boşanması için) fidye vermesinde ikisine de günâh yoktur.» 2[12] buyurmuştur. Bir de; kıymeti olan bir mala karşılık teşkil eden şeyin kıymetsiz bir şeye bedel olması evleviyyette kalır. Lâkin hur bedeli için elverişli olan şeyin, nikalıda mehr olması vâcib değildir. On dirhemden aşağısı gibi. (Çünkü on dirhemden aşağısı huT bedeline elverişli olur, mehre elverişli olmaz.)

Bu hul' diğer akdler gibi icâb ve kabule muhtâc olur. Hull koca tarafından yemindir. Çünkü hul' kadının malı kabulü şartı ile talâkın talikidir. Hattâ kocanın dönmesi karının kabulünden önce sahih Olmaz. Nitekim yeminden dönmesi sahîh olmadığı gibi.

Karının kabulünden önce kocanın meclisden kalkmasiyle hul' bâtıl olmaz. Nitekim yeminde kocanın kalkmasiyle bâtıl olmadığı gibi. Belki kadın meclisden sonra kabul etse de hul' sahîh olur. .

Hul' kadının o meclisinde hâzır olmasına bağlı değildir.. Nitekim yemin kadının meclisde hâzır olmasına bağlı olmadığı gibi. Belki hul' kadının bilmesine bağlı olur. Şayet kadına hul' haberi yetişse, kendi meclisinde onun için kabul hakkı vardır.

Hul'un bir şarta veya bir vaktç bağlanması caizdir. Nitekim yeminde caiz olduğu gibi.

Koca için muhayyerlik şartı câî? değildir. Nitekim yeminde caiz olmadığı gibi. Hul' kadın tarafında satış gibidir. Çünkü hul' değiş-tokug (muâvaza) tur. Çünkü kan nefsini teslim almak için mal verir. Hattâ ahkâm tersine dönmüştür. Yâni kocanın hul'u kabulünden önce kadının geri dönmesi caizdir ve kadının öğrendiği meclisden kalkması Ue hul' bâtıl olur ve kocanın hul'u şarta ve vakte bağlaması caiz değildir. Kadın için muhayyerlik şartı caizdir. Nitekim muâvaza ahkâmında olauğu gibi.

Âzâd hususunda köle tarafı, talâk hususunda kadının tarafı gibidir. Binâenaleyh, atak, köle tarafından muâvaza ve efendi tarafından yemin olur. O âzâd olmayı kölenin kabulü şartına ta'lîk (bağlamak) etmektir. Binâenaleyh muâvaza ahkâmı köle tarafında müterettib olur, efendi tarafında olmaz.

Hul' bazan alış-veriş, talâk ve mübâree sözleri ile olur. Mubâree, kendi hakkında bert olmak anlamınadir. Yâni koca kadına, «Ben seni bin akçaya hul' ettim!a, «Seni biri akçaya sattım!», «Talâkını bin akçaya sattım.» der, yâhûd kadın; «Ben kendimi bin akçaya satın aldım!», yâhûd «Talâkımı senden bin akçaya satın aldım!» demekle olur. Veya kocanın kadına, «Ben seni bin akçaya boşadım!» veya «Seni bin akçaya mubâraat (senden ayrıldım) eyledim!» demesiyle, ka-dının da «Kabul ettim!» sözüyle olur.

Bazan hul' Farsça söz ile de olur. Nitekim erkek karısına; «Kendini benden satın aldın mı?» dedikde, kadın da «Satınaldım!» dese, koca da, «Sattım!» dese, kadın bâîn talâk ile boş olur. Yâni kadına bir bâîn talâk vâki olur. Bunu Kâdîhân (Rh.A.) zikretmiştir.

Hul' ile ve mal karşılığı talâk ile bâîn bir taîâjk meydana gelir. Mal karşılığı talâk «Ben seni şu kadar mala karşılık boşadım!» veya «Şu kadar mal ile sen boşsun!» demesidir. Veya kadının kocasına; «Beni şu kadar mala karşılık boşa!» dedikde, koca da «O kadar mala karşılık seni boşadım!» demesidir. tkisi arasında fark şudur: Mala karşılık bo-şamak, ahkâmda hul' menzil esindedir. Ancak şu kadar fark var ki: Hul' bedeli bâtıl olsa, talâk bâîn olarak kalır. Talâkın bedeli bâtıl olsa, talâk ric'î kalır. Muhit'd e böyle zikredilmiştir. Yakında metinde gelecektir.

Hul' ve mal karşılığı talâk ile bir talâk-ı bâîn meydana gelir, demiştik. Çünkü kadın malı ancak kendisini kurtarmak İçin teslim eder. Bu ise ayrılmak (beynûnet) ile olur.

Hul'un talâka ve talâkdan başka şeye ihtimâli olduğu için, hul' kinaye sözlerdendir. Kinayelerde mu'teber olan şeye hul'da da İtibâr edilir ve kinayelerde itibâr edilen karineler talâk tarafım tercih eder. Şayet koca; «Ben bu söz- ile talâka niyet etmedim.» deyip de bedel zikrederse, dört suretten hiç birinde talâkı inkârı tasdik edilmez. Belki talâka yorumlanır. Bedel zikretmek niyete hacet bırakmaz.

Eğer bedel zikretmezse, hul' ve mubâreede tasdik edilir, Yâni hul' mubâree yâhûd hul' sözleriyle yapılırsa tasdik olunur. Çünkü bu iki sözcük kinayelerdendir. Şu halde*, niyet veya niyet yerine geçen bir şey lâzımdır. O da bedel zikretmektir. Halbuki niyet ve bedel zikri yoktur.

Satış ve talâk sözcüğünde ikisi de sarili olduğu için koca tasdik edilmez. Kâfi'de de böyle zikredilmiştir. «Satış sözcüğü talâkda sarih değildir» diye buna itiraz edilmiştir. Bu itiraz zahirdir.

Ben derim ki: Satış sözcüğünün zahir (yâni açık ve besbelli) olması ile murâd kesinlikle talâka delâlet ettiği içindir. Öyle ki: Talâk asla ondan ayrılmaz. Bunun sebebi şudur: Satış, yemin mülkünün zevalini icâb eder. Yemin mülkünün zevali de kesinlikle mut'a mülkünün zevalini gerektirir. Bundan dolayı ıtk sözcüğü ile talâk vâki olur. Talâk sözcüğü ile ıtk vâki olmaz. Nitekim daha önce geçti. İmdi sen bunu düşün! Çünkü bu konu incedir ve kabule lâyıktır.

Kocanın kadından hurda bedel alması, eğer geçimsizlik kocadan gelmişse mekruhdur. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.):

1[11] Hul': Lügatte; çıkarmak ve gidermek ma'nâîannadır.
Şeriatte im; mal karşılığında, kadının kocasından boşarunasıdır. Geçimsizlik ve Allah1 (C.C.) in emirlerini yerine getirememek korkusu bulunduğunda kadının, mal karşılığında, kocasından ayrılmasında bir mahzur yoktur.

2[12] Bk. Bakara sûreaİ (2), âyet: 229

«Bir eşin (zevcenin) yerine başka bir eşi almak isterseniz, birincisine bir yük altın vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın.» 1[13] buyurmuştur.

Bir de; koca, karıyı değiştirmekle onu yalnızlığa ve üzüntüye soktuğu için, malı almakla üzüntüsünü art tır manialıdır. Eğer kadın geçimsizlik eder de ayrılmak isterse kadına verdiği mehrden fazlasını almak mekruhdur. El-Câmiu's-Sagîr'in rivayetine göre, mekruh olmaz. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) mutlak olarak:

uKadmm (serbest boşanması için) fidye vermesinde ikisine de günâh yoktur.» 2[14] buyurmuştur.

Koca karısını bul' için zoiiasa, mal lâzım gelmeksizin kadın boşanmış olur. Çünkü zorlayanın talâkı vâkidir.

Eğer kadının kocasında alacak malı yoksa, mal lâzım gelmeksizin boş olur. Belki kurtulmak için kocasına mal vermeyi iltizâm etmiştir.

Ya da kadının kocasından mehr ve benzeri gibi alacağı mal varsa, kadın o mal düşmeksizin boşanmış olur. Yakında açıklaması gelecektir ki, malın lâzım gelmesinde ve düşmesinde rıza şarttır, zorlamak İse rızâyı yok etmez.

Hul' bedeli kadının elinde helak olsa, yâni kadın kocası ile mal üzerine muhâlaa edip, malı kocasına vermezden önce mal lıelâk olsa yâhûd istihkak edilse; eğer kıymeti olan şeylerden ise, kadının o malın kıymetini vermesi gerekir. Veya o mal misliyyâttan ise mislini vermesi gerekir ve hul' bâtıl olmaz. Çünkü hur fesh kabul etmez. Belki muâvazayı gerçekleştirmek için kadının ödemesi vâcib olur.

Koca karısını şarab, domuz, meyte (İaşe) ile veya emsali mal olmayan şey ile İnil' etse veya boşasa, hul'da bâîn bir talâk vâki olur. Başkasında meccânen, yâni bir şeysiz ric'î bir talâk vâki olur. Çünkü vâki olma kabule bağlıdır. Bu da mevcuddur. Bu durumda hurda bâîn bir talâk; talâkda ise ric'î feir talâk vâki olur. Nitekim lâfzın gereği de budur. Biz bunu Muh't'den naklettik. Kadına bir şey vâcİb olmaz. Çünkü kadın kıymeti hâiz bir mal söylemedi ki erkeği aldatmış olsun. Yine İslâm Dîni mâni olduğu için, tesmiye olunan şeyin vâcib olmasına imkân yoktur. Tesmiye olunandan başkasının vâcib olmasına da imkân yoktur. Çünkü iltizâm etmemiştir. Bu durumda kadın aldatmış olmaz. Elinde bir şeyi olmadığı halde, «Beni şu elimdekine hul' eyle!» demesi gibi. Yâni talâk b'ir şeysiz (meccânen) vâki olur. Çünkü kadın mâl-ı mütekavvim tesmiye etmeyince, o adamı aldatmış olmamıştır. Dönmek ise aldatma ile olur. Burada el (yed) den maksat; hissi eldir. Şayet kadın elinde olana karşılık «Beni hul' eyle!» sözünün üzerine «Şu kadar mala veya şu kadar dirheme» sözlerini ziyâde ederse, (yâni kadın elimde olan mal ile veya elimde olan dirhemlerle hul' eyle deyip) halbuki elinde bir şey olmasa, birincide kocasından aldığı mehri geri verir. Veya ikincide kocasına üç dirhem verir ve eğer kadının elinde iki dirhem var ise üç dirhemi tamamlaması emredilir. Eğer kadının elinde üç dirhemden fazla var ise bu paralar kocasının olur. Nihayetle de böyle zikredilmiştir.

Birincide kadının aldığı malı geri vermesinin sebebine gelince; çünkü kadın mal tesmiye ettiğinde koca mülkünün zevaline razı olmamış, ancak bir bedel ile razı olmuştur. Müsemmânın ve kıymetinin vâcib olmasına imkân yoktur. Çünkü meçhuldür. Budun kıymetinin vâcib olmasına da İmkân yoktur. —O da mehr-i misidir,— Çünkü ınehr-i misi çıkış hâlinde kıymeti hâiz değildir. Bu durumda kocaya bud'un kendisiyle kâim olduğu şeyin vâcib olması, kocadan zararım def için muayyen olmuştur. İkincide üç dirhemin geri verilmesine se-beb ise; kadının çoğul lâfzı ile tesmiye etmesidir. Çoğulun (cem'in) en azı ise üçtür. Şu halde yakînen bilindiği İçin kadına o üç dirhem vâcib olur. Nitekim dirhemler ile ikrar veya vasiyette olduğu gibi.

Kadın bir kaçak kölesinin borcundan kurtulmak üzere muhâlaa etse, yâni köle bulunmazsa kadına bir şey lâzım gelmemek üzere hul'u kabul etse, kadın o borçdan kurtulmuş olmaz. Belki, eğer teslim etme: ye kadir olursa, kadının kaçak kölesinin ayn'ını teslim etmesi gerekir. Eğer köleyi bulmakdan âciz olursa kölenin kıymetini ödemesi gerekir. Çünkü hul' değiş-tokuş (muâvaza) akdidir. Şu halde bedelin selâmetini gerektirir. O kölenin borcundan kurtulmasının şart kılınması fâsid şarttır. İmdl o şart bâtıl olur,.hul' bâtıl olmaz. Çünkü hul' fâsid şartlarla bâtıl olmaz.

Kadın kocasına, «Beni bin.akçayla üç talâk ile boşa!» diye istekde bulunsa, veya «Bin akça karşılığında üç talâk boşa!» dese, koca da kadını bir talâk ile boşasa, birinci surette bin akçanın tiçtebiri ile bâîn talâk vâki olur. İkinci surette bir şeysiz ı-ic'î talâk vâki olur. Çünkü kadın «Beni bin akçayla boşa!» deyince, o bin akça üç talâk için bedel kılınır. İmdi koca kadını bir talâk ile boşayınca bin akçanın üçtebiri vâcib olur. Çünkü bedelin parçaları bedel kılınan şeyin parçalarına ayrılır. Ama kadın, «Beni bin akçaya karşılık (veya akça ile) üç talâk ile boşa!» dese, bu durumda (alâ) lâfzı İmâm A'zam* (Rh.A.) a görç, şart için kılınır ve talâkın şarta ta'lîkı şahindir. Şartın cüzleri meşrutun cüzlerine taksim edilmez. Bu durumda bir şeysiz ric'î bir talâk vâki olur. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, bin akçanın üçtebiri ile bâin bir talâk vâki olur. Çünkü tmâjneyn (Rh. Aleyhimâ) (alâ) lâfzını (bâ) anlamına karşılık alırlar. Nitekim kölenin satıcısı, «Ben köleyi bin akça ile sattım!» veya «Ben köleyi bin akçaya karşılık sattım!» dedik-de (alâ)nm (bâ) anlamına geldiği gibi.

İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: Satiş'ın şarta bağlanması sahih olmaz. Binâenaleyh, bizzarûre bedel üzere yorumlanır. Talâkda ise şarta ta'lÜtı sahih olduğu için zaruret yoktur.

Koca karısına; «Kendini bin akça ile veya bin akçaya karşılık üç. talâk boşa!» dedikde kadın kendisini bir talâk ile boşasa, bir şey vâki olmaz. Çünkü koca kadından ayrılmaya ancak bin akçanın tamâmı kendisine teslim edilmek şartıyla razı olmuştur. Fakat kadının kocasına «Benî bin akça ile üç talâk boşa!» demesi bunun gibi değildir. Çünkü kadın ayrılmak için bin akçayı vermeye razı olunca, bin akçanın bir kısmını vermeye razı olması evleviyyette kalır.

Kocanın karısına «Sen bin âkça ile boşsun!» veya «bin akçaya karşı boşsun!» demesiyle kadın da kabul etse, kadın bâîn bir talâk He boş olur ve kadına bin akça lâzım gelir. Çünkü mübadeledir veya ta'lîkdır.

İmdi iki bedelin selâmetini veya şartın bulunmasını gerektirir.

Koca karısına «Sen boşsun ve üzerinde bin akça vardır!» veya adam kölesine «Sen hürsün ve Ü2erinde bin akça vardır!» dese, kadın boşanmış ve köle de hür olur. Meccânen yâni bir şey vermeksizin vâki olur. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, kadın ve köle gerek kabul etsinler ve gerekse kabul etmesinler müsavidir. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ) demişlerdir ki; kadınla kölenin her birine kabul ettikleri surette bin akçayı vermek lâzım gelir. Boşama ve âzâd olma kabulsüz vâki olmaz. Çünkü

1[13] Bk. Nisa sûresi (4), âyet: 20

2[14] Bk. Bakara sûresi (2), âyet: 229

bii söz değiş-tokuş (muâvaza) için kullanılır. «Sen bu metaı götür, senin için bende bin dirhem vardır.» derler. Bu söz Arabın (dirhemle) sözü yerinedir. İmâm A'zam' (Rh.A.) m delili şudur: «Sende (veya senin üzerinde) bin vardır.» sözü tam cümledir ve kendinden öncesine bağlantısı yoktur. Ancak hâlin delâleti ile bağlanır. Çünkü onda asi olan bağımsızlıktır. Burada delâlet de. yoktur. Çünkü talâk ve- atak maldan ayrılırlar. Satış ve kira böyle değildir. Çünkü bunlar malsız olmazlar.

Koca karısına; «Ben seni dünkü gün. bin akça üzerine (bin akçaya, karşılık) boşadım, kabul etmedin!» dedikde, kadın «Kabul ettim!» dese, süz kocanındır. Bir kimse bir başka kimseye «Ben sana dünkü gün bu kqleyi bin akça ile sattım, kabul etmedin!» dedikde alıcı da «Kabul ettira!» dese, söz alıcınındır. Bu iki suretin arasında fark ŞU-dur: Şüphesiz mal ile boşama koca tarafından yemindir ve kabul, yemini bozmanın şartıdır. İmdi yemuı, kadın kabul etmeksizin tamâm olur. Yemini ikrar huni s olmak şartım ikrar değildir. Çünkü şartsız yemin şahindir. İmdi söz kocanın sözü olmuştur. Çünkü, kan - koca şartın varlığında ihtilâf etseler, söz kocanındır. Zira koca inkarcıdır. Satış ise icab ve" kabuldür. İkisinden biri diğeri olmaksızın sahîh_ olamaz. Satışı ikrar satışı tamamlaman şeyi ikrar sayılır. Onu inkâr edince ikrar ettiği şeyden dönmüş olur ve tasdik edilmez. Hul' ve mübâree, — mübâree hemzenin fethiyle karı - kocadan her birinin, diğerinin zimmetini, üzerine da'vâdan berî kılması anlammadır. — karı - kocadan her birinin diğeri üzerinde nikâha müteallik olan her hakkını düşürür. Mehr misâli gibi ki, gerek teslim alınmış; gerekse alınmamış olsun, gerek cimâ'dan Önce, gerek sonra olsun müsavidir. Geçmiş nafaka da böyledir, tddet nafakası ise ancak zikredilirse sakıt olur. Musannifin, «nikâh» ile kaydına sebeb; çünkü nikâha müteallik olmayan hak hul' ve mübâree ile düşmez. Meselâ, karz ve kocasından-satın aldığı şeyin bedeli ve bunların benzerleri gibi/

Baba, küçük kızını, onun malı veya mehri ile hul' etse, o kız boşanmış olur. Ona mal lâzım gelmez ve mehri de sakıt olmaz. Talâkın vukuu, esah olan kavle göre, babanın kabulüne bağlandığı içindir. İmdi, diğer fiillerine bağlanması gibidir. Üzerine mal vâcib olmaması ise hul' bedeli teberru' olup, sabinin malı teberru* kabul etmediği içindir.

Küçük kızın babası hul' bedelini garanti ederek hul' etse, sahih olur. Garanti kelimesi ile küçük kıza kefil olmak kasdedilmemiştir. Çünkü mal ödemek küçük kıza lâzım değildir. Belki' garanti ile murâd malı ibtidâen iltizâm! etmektir, (yâni üzerine almaktır.) Evet, hul' sahih olur ve malı da babasının vermesi gerekir. Çünkü hul' bedelinin yabancıdan şart kılınması şahindir. Babaya şart koşulması eyleviyyetle sahih olur. Mehr düşmez. Çünkü mehr babacın velayeti altına girmemiştir.

Şayet koca hur bedelinin kefaletini küçük kız üzere şart kusa, eğer küçük kız o şartı kabul eder ve kendisi de kabul ehlinden (aklı eriyorsa) olursa şart bulunduğu için bir şeysiz boşanmış olur. Çünkü küçük kız, üzerine borç yüklenmeye ehil (ehl-i garâmet) değildir. (Ganimet ödenmesi vâcib olan şeye derler.)

Koca karısına «Ben seni hul' ettim!» deyip mal zikretmese, kadın da kabul etse, icâb ve kabul bulunduğu için, boşanmış olur. Kocanın üzerinde mehr-i müeccel var ise ondan kurtulmuş olur. Eğer kocanın üzerinde mehr-i müeccelden alacağı yok ise mehr-i muaccelden o kadına gönderilen şeyi kadın kocaya geri verir. Çünkü, o hul'u kabul edince — hul'un kadın hakkında muâvaza olduğu sabit olmuştur — bedelini üzerine almıştır. Binâenaleyh, imkân ölçüsünde bedelin itibârı vâcibdir.

Hasta olan kadının hul'u malın üçte birin d en itibâr olunur. Zira hul' teberrûdur. Çünkü cima hakkı kadının elden çıkışı hâlinde kıy-metûhâiz bir şey değildir. 1[15]

Zıhâr Babı

Zıhâr, lügat yönünden sırt sırta vermek ma'nâsınadır.2[16] Çünkü iki şahsın arasında düşmanlık olsa, İkisinden her biri sırtını (zahrını) diğerinin sırtına çevirir.

Şer'an, nikâhlı kanamdan talakın izafe edildiği bir yeri gerek ne-seb gerekse süt cihetinden mahremi olan bir kadının bakılması haram olan yerine benzetraekdir. Talâkın izafe edildiği yerden murâd; men-kûhanan bütünüdür veya kendisi ile bütün (kül) ifâde edilen cüzdür. Ya da nikâhlı kadın (menkûha) dan yarım, üçtebir, veya dörttebir gibi bir yaygın cüzdür.

Erkeğin, cariyesine zıhârı sahih olmaz. Emrini almadan nikâh ettiği, sonra kendisine zıhâr yaptığı, sonra İznini aldığı kadına zıhârı da sahih olmaz.

Zihârın hükmü, nikâhlı karısının cimâ'ının, dokunmak ve öpüşmek gibi cima sebeblerinin zıhâr ve bir de.cimâa azın diye tefsir edilen dönmek için, keffârel verinceye kadar haram olmasıdır. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.):

«Kadınlarından zıhâr ile ayrılmak isteyip de sonra dediklerini geri alacaklar (için), birbiriyle temas etmezden önce, bir köle âzâd etmek gerekir.» 3[17] buyurmuştur.

Ket'fâretİn vâcib olmasının sebebi zıhâr ve dönmek (avd) dir. Çünkü keffâret ukubet ile ibâdet arasında döner ve keffâretin sebebi de haram ile mubah arasında döner. Hattâ ukubet harama, ibâdet mubaha taallûk eder.

1[15] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 224-231.

2[16] Zıhâr: Lügatte (zahr) yani sırt kelimesinden alınan bir masdardır. Dargın olan iki kİ-, şinİn birbirine sırtlarını çevirmelerini ifâde eder. .
Şerfatte: Kocanın 'karışım veya onun bütfc: bedeninden kinaye olabilecek bir cüz'-ünü yâhûd yarı, çeyrek gibi şayi* cüz'ünü (annesi gibi) nikâhı kendisine ebedtyyeu haram olan bir kadının, bakılması ebediyyen haram bîr yerine ben^etmekdir.
Şartı: Kadının kendi karısı olması; erkeğin de keffâret ehlinden bulunmasıdır. Zıhâr'in mesru3yvetine sebeb; Havle (yâhûd Huveyle) bint-i Mfilİk b. Salebe kıs-sasıdır.
(Selâmet Yollan, Ahmod Davudoğlu. C. 3, S. 396)
İdamda İlk zıhârı yapan Evs b. Sâmit'tir. Amcasının kızı Havle bint-i Salebe ile evli idi.
Evs (R.A.) bİrgün Havle (R. Anhâ) den bir istekte bulunur, Havle, onun bu isteğini yerine getirmeyince, Evs kızar. Aklı başından gider.
Havle (R. Anhâ) ye «Sen, bana anamın sırtı gibi ol!» der. Evden çıkar gider.
(islâm Tarihi. M. Âsim Koksal, C. 6f S. 267)

3[17] Bk, Mücâdele sûresi (58), âyet: 3

Keffâret in dönmek d en Önce caiz olmasına sebeb şudur: Çünkü keffâret kadının zâtında sabit olan hürmetin kaldırılması için vâcib-dir. Binâenaleyh bu hürmet sabit olduktan sonra keffâretle kaldırmak için caiz olmuştur. Nitekim «Taharet Bölümü» nde zikretmiştik ki, taharet, namazı murâd etmezden önce caiz olur. Halbuki taharet namazın sebebidir. Çünkü taharet hadesin kaldırılması için meşru kılınmıştır. Binâenaleyh hadesin varlığından sonra caiz olmuştur. Bundan dolayı koca, karıyı bâîn bir talâkla boşadıkdan veya irtidâd ile veya ir-tidâddan başkası ile akd bozuldukdan sonra keffâret caiz olur. Çünkü bu zıhâr hürmeti keffâretten, başka, helâl olmak sebeblerinden, mülkü yemîn ve ikinci kocanın cimâı gâbi-şeyler ile yok olmaz. Kadının, kocasından cima istemek hakkı vardır ve keffâret verinceye kadar kocayı kendisinden faydalanmakdan, men etmesi gerekir. Kâdi'nin de, kadından zararı savmak için kocayı keffârete zorlamak yetkisi vardır. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Şayet koca keffâret vermezden önce zıhâr ettiği karısı ile cinsî münâsebette bulunsa, Allah* (C.C.) a istiğfar eder ve zıhâr için yalnız keffâret verir. Yâni kocaya birinci keffâretten başka keffâret vâcib olmaz. Saîd b. Cübeyr (R.A.), «Kocaya iki keffâret lâzım gelir.» demiştir.

Zıhâr; «Sen bana annemin sırtı gibisin!» veya «Senin başın benim annemin sırtı gibidir!»' demekle, veya bunların benzeri, meselâ; «Senin boynun!», veya« Senin gırtlağın!» gibi bütün bedeni ifâdeye yarayan sözlerle veya «Senin-yarın benim annemin sırtı gibidir!» ve şayi' cüzden üçtebir, dörttebir gibi sözlerle; veya «Senin yarın veya şayi' cüz'ün-den bir cüz'ün benim annemin karnı gibidir veya uyluğu gibidir!)- de^ inekle veya «Kızkardeşimin sırtı gibidir!» veya «Halamın sırtı gibidir!» veya «Karnı gibidir!» veya «Uyluğu gibidir!» demekle olur. Bu zikredilen suretler ve bunların benzerleri, her ne kadar koca, zıhâra niyet etmedi ise de zıhârdır. Çünkü bu suretlerde benzetilen şey, ya kendisine benzetilenin tamâmıdır veya tamâmı ifâde eden uzuvdur. Ya da o külden şayi' cüzdür. Bu, kadın hakkında şarttır. Mahrem tarafından olan şart, kendisine benzetilenin bakılması caiz olmayan uzuv olmasıdır. Nitekim daha önce zikredildi. Bunların ikisi demevcûddur.

Her ne kadar koca talâka niyet etse de zıhâr talâk değildir, ilâ da değildir. Çünkü Iâfz bunların ikisine de muhtemel değildir.

Kocanm karısına «Sen bana karşı annem gibisin!» veya «Annemin mislisin!» sözünde, kerametten veya zıhârdan veya talâkdan kocanın niyet ettiği şey vâki olur. .Çünkü Iâfz zikredilenlerin her birine muhtemel olur. tindi niyetle tercih edilen taayyün eder. Eğer koca bir şeye niyet etmedi ise sözü hükümsüz olur. Çünkü ma'nâlar çelişkilidir, tercih edecek bir sebeb de yoktur.

Kocanm karısın*, «Sen bana annem gibi haramsın!» demesinde, kocanın zıhârdan veya talâkdan niyet ettiği şey vâki olur. Çünkü Iâfz, zıhâr Ve talâka muhtemel olur. Niyet ile tercih edilen muayyen olarak, vâki olur. «Sen bana, annemin sırtı gibi haramsın!» demesi, her ne kadar talâka veya îlâya niyet etse de, zıhârdır. Çünkü sırtı zikretmek, zıhâr tarafım tercih ettirir.

Koca, kadınlarına; «Siz bana annemin sırtı gibisiniz!» demesiyle kadınlarının hepsine zıhâr etmiş olur. Çünkü koca zıhân kadınlarına muzâf kılmıştır. Nitekim talâkı kadınlarına muzâf kıldıkda her biri için vâki olduğu gibi. Bu takdirde kadınlarından her biri için keffâret vermesi vâcib olur. Keffâret bir köle âzâd etmektir. Eğer köle âzâd etmeye kadir değil ise; iki ay ard arda oruç tutmaktır. Eğer buna da kadir değil ise, altmış fakirin karnını doyurmaktır. Çünkü bu konuda nass vardır. Musannif bu nassı «O, köleyi hür kılmaktır.» sözü ile açıklamıştır. Yâni, keffâret, gerek nıü'min ve gerek kâfir olsun; gerek erkek ve gerek dişi olsun, gerek küçük ve gerek büyük olsun, kendisinden istifâde tamamen tükenmemiş bir köleyi hür kılmaktır. Yâni, istifâde edilememek keffârete manîdir. Ama kölenin menfaati karışık olsa mâni olmaz. Hattâ gözleri şaşı, ve benzeri köleden keffâret caiz olduğu gibi, sağırdan da caiz olur. Kıyâsa göre; caiz olmamak gerekir. Çünkü menfaat cinsi kalmamıştır. Lâkin Fukahâ caiz olmasını İstihsân etmişlerdir. Çünkü menfaatin- aslı bakîdir. 2irâ, sağıra bağırılsa işidir. Hattâ anadan sağır doğmak gibi hiçbir suretle işitmezse — ki o aynı zamanda dilsizdir— keffâret caiz olmaz. Her ne kadar bu köle âzâdı keffâret niyeti ile yakınını satın almak suretiyle olsa da mâni olmaz. Musannif menfaat cinsinin yok olmasını «a'mâ gibi» demekle açıklamıştır. Tek gözlü bunun hüâfmadır.

Aklı başına gelmeyen deli de a'mâ gibidir. Çünkü uzuvlarla intifa ancak akılla olur. Şu halde aklı gelmeyen delinin .faydası yoktur. Ba-zan deli olup bazan aklı başına gelen köle caiz olur. Çünkü akılda karışıklık ve düzensizlik mâni değildir.

İki. eli yâhûd iki başparmağı kesilmiş olan dahî a'mâ gibidir. Çünkü elleri kesilmiş olan köle bir şey tutamaz. İki baş parmağı kesilmiş olan da böyledir. Çünkü tutmanın kuvveti baş parmakları ile olur. Onların yok olmaları ile tutmak menfaati yok olur.

Veya iki ayağı kesilmiş ZîÖic de a'mâ gibidir. Çünkü bunda da yürümek menfaati yoktur. Veya bir tarafdan bir eli ile bir ayağı kesilmiş olan gibi ki bu da zikredilen gibi yürümek menfaatinden mahrumdur. Çünkü bunun yürümesi imkânsızdır..

Bir eli bir taraf dan ve bir ayağı diğer tarafdan kesilmiş olan İse, zikredilenin aksi olup menfaat cinsi yok olmamıştır.

Keffâret olan köle, müdebber veya ünnıiü veled de olmamalıdır.

Çünkü, bunlar hürriyete bir cihetle istihkakları olmakla kölelikleri noksandır. Veya bedelinin bir kısmım ödeyen mükâteb de olmamalıdır.

Çünkü bunun hür kılınması bedel İle hür kılmaktır. Bunun ile keffâret hâsıl olmaz. Çünkü keffâret ibadettir. Şu halde sırf Allah (C.C.) iğin olması gerekir. Eğer bir bedel ile olursa hâlis (sırf) olmaz. Çünkü bir bedel ile olursa ticâret olur. Eğer bedelinden bir şey vermeyen mükâteb olursa, keffâret caiz olur.

Veya ortak olduğu kölenin yarısını zıhârı için âzâd eden zengin, sonra yarısını da ödedikden sonra âzâd etse zıhâr için keffâret olmaz. Çünkü âzâd İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre bölünme kabul eder. Nitekim yakında açıklaması gelecektir. Kölenin ikinci yarısında noksanlık yer etmiştir. Çünkü o yanda köleliği devam ettirmek imkânsızdır. Bu noksan ortağının mülkünde iken olmuştur. Ondan sonra ödemekle ona nakıs olarak intikâl etmiştir. Binâenaleyh keffâretten sayılması caiz olmaz. Veya keffâret için yarısını âzâd ettiği kölenin, kalan yarısını zıhâr yaptığı karısıyla cima ettikten sonra âzâd ederse köleden keffâret caiz olmaz. Çünkü âzâd etme (i'tâk) İmâm A'zanV (Rh.A.) a göre bölünme kabul eder. Me'mûrun bih, yâni üzâd olma (ıtk) mn şartı ise t imâdan önceki ıtkdır. İmdi' bu yoktur. Çünkü itkin yansı cimâ-dan sonra vâki olmuştur.

Eğer, zıhâr ket tareti lâzım gelen kimse köle âzâd etmek den âciz olursa, içinde Ramazan ve oruç yasak edilmiş günler bulunmayan iki ay ard arda oruç tutar. Vilâ, ard arda demektir. Bu da nass" ile sabittir.

Ramazanın orucu ise Ramazandan başkası nâmına tutulamaz. Şu halde Ramazan orucu ile keffâret olmaz. Yasak günlerde oruç tutmakdan nehy olunmuştur. Binâenaleyh o günlerde oruç tutmak nakıs olur. îmdi o eksik oruç ile kâmil vâcib hâsıl olmaz.

Eğer o zıhar eden kimse, iki ayın içinde bir gün orucunu terk etse, velev ki hastalık ve yolculuk gibi özür ile olsun veya zıhâr yaptığı karısı ile iki ay içinde geceleyin kasden yâhûd gündüzün unutarak cinsî münâsebette bulunursa, oruca yeniden başlar. Orucu terlt ederse yeniden başlamasının sebebine gelince, iftar yâni orucu yemekle günlerin ard »rda olması kesilmiş olduğu içindir. Bu sakınılması mümkün olan bir özürdür. Çünkü ikisinde de özür bulunmayan iki ay bulunabilir. Cinsî münâsebette bulunursa oruca yeniden başlamasına sebeb jsc, zıhâr eden kimseye vâcib olan, orucun cimâdan önce ard arda iki ay olmasıdır. O îki ayın temasdan önce olması zarurî olduğu için, cimâdan hâlî olması şarttır. Eğer zıhâr eden kimse, zıhâr ettiği kadından başka kansı ile unutarak cima etse, zarar vermez. Nıhâye'de böyle zikredilmiştir.

Zıhâr yapan kimse, zıhâr yaptığı karısı ile keffâret için yoksula yemek yedirdiği sırada cima etse, yemek yedirmeye (ıt'âma) yeniden başlamak gerekmez. Çünkü nass-ı kerîm, yemek yedirmek (ıt'âm) hakkında mutlaktır. Temastan öncesi ile kaydlı değildir. Halbuki temastan önce olmak, köle âzâd etme ve oruçda ta'yîn edilmiştir.

. Eğer oruç ile keffâret veren müzahir (zıhârcı) iki aydan sonuncu günün sonunda âzâd etmeye kadir olsa, yâni ikinci ayın son gününde güneşin batmasından önce âzâd etmeye kadir olsa, ona âzâd lâzım gelir, oruç İle keffâreti sahih olmaz. Tuttuğu oruç nafile olur. Efdal olan sonuncu günün orucunu tamamlamaktır. Ama sonuncu günü iftar ederse üzerine kaza lâzım gelmez. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Eğer zıhâr keffâreti yapan kimse oruçtan da âciz olursa, zıhâr için ya kendisi veya vekili altmış yoksulu doyurur. Yâni zıhâr yapan kimse bir başka kimseye «Benim nâmıma zıhâr için ifâm ediver!» diye emredip, o da yemek yediriverse caiz görülür.

Bilmiş ol ki: İfâm veya taam lâfzı ile başlanılan şeyde temlik ve ibâha caiz olur. ìtâ ve eda lâfzı ile başlanılanda temlik şart kılınır. İmdi musannif temlik suretini, «Zıhâr için kendisi veya vekili altmış yoksula yemek yedirir.» sözü ile zikretmiştir.

Altmış yoksulun hepsine, yâni her birine fitre miktarı yiyecek, yâ-hûd onun kıymetini verir. İmâm Şafiî' (Rh.A.) ye göre fitre miktarının kıymetini vermek hadîste bildirilmeyen şeylerden caiz olmaz. Hadîste bildirilen şeyler: Buğday, buğday unu, kavutu, kuru üzüm, hurma ve arpa gibi şeylerdir. Bunlardan başka pirinç, mercimek, darı ve benzerleri gibi yiyeceklerdir. Çünkü hurmadan bir sa'ın dörttebiri şayet buğdaydan yarım sa'a veya arpadan bir sa'a kıymette eşit olsa verilmesi caiz olmaz. Meselâ pirinç bunun hilâfınadır. Zira pirinçten çeyrek sa' buğdaydan yarım sa'a, yâhûd arpadan bir sa'a kıymetçe denk gelirse vermesi caizdir. Bu, Câmiu'l-Kebîrin şerhlerinde anlatılan kaideye melmîdir ki, m en sû s diğer mensûsa vekil olamaz.

Ya da bir yoksulu altmış gün doyurmaktır. Yâni yemeğin hepsini bir yoksula altmış günde yedirip. Bu bize göre caizdir. Çünkü gaye yoksulun ihtiyâcım gidermek ve fakirin karnım doyurmaktır. Bu ise günlerin yenilenmesi ile yenilenir. İkinci günde o fakir istihkak sebebinin yenilenmesi ile başka bir yoksul gibi olur.

İki ayın yemek yedirme (ifâm) miktarını bir kişiye bir günde vermek caiz olmaz. Ancak her fitre miktarı ifâmı bir kişiye bir günde vermek caizdir. Gerek o iki aylık ifâmı bir kişiye bir defada, gerekse bir kaç defada versin müsavidir. Çünkü bir kişi bir günde altmış yoksulun ıf âmini tamâmiyle alamaz. İm4i hacet yenilenmediği için hakikaten ve hükmen farz olan sayı bulunmaz.

Musannif ibâha suretini; «Altmış yoksulu doyursa» sözü ile zikretmiştir. Yâni yedikleri her ne kadar az olsa bile gadâ (kahvaltı) ile —ki o gündüzün yarısından önce olan yemektir — ve aşâ (akşam yemeği) ile —ki o gündüzün yarısından'sonra olan yemektir— doyursa veya iki kahvaltı yâhûd iki akşam yemeği vermek suretiyle doyursa, yâhûd bir kahvaltı bir akşam yemeği verse caiz olur.

Fahru'i-tslâm (Rh.A.) demiştir ki: İbâhat yemeği, her yoksul için biri sabah diğeri akşam olmak üzere iki yemektir. İki sabah yemeği caiz olur ve iki akşam yemeği ve bir akşam yemeği ile bir sahur yemeği de böyledir. Doyurmanın en uygun ve en adaletli olanı gündüzün yarısından önce bir defa ve yarısından sonra bir defa olmasıdır. İbâhat ıt'â-mında mu'teber olan doymaktır, miktar değildir. Temlîkde mu'teber olan mikdardır, doymak değildir. Sahur bazan almaya uygun olur. Onun için sabah yemeği yerine geçer, tki yemeğe itibâra sebeb, Allah Teâlâ' (C.C.) mn: «Altmış yoksulu doyulmaktır.» 1[18] kavl-x şerifidir.

Doyurmakta vâcib olan miktar ortadır ki, o da iki öğün yemektir. Çünkü âdette çok sayılan üç kere, yâni üç öğün yemektir. En azı bir keredir. Ortası iki kere, yâni iki öğün yemektir. Gâyetu'l-Beyân'da böyle zikredilmiştir.

Doyurmak; ya sadece buğday ekmeği ile yahu d katık bulunmak şartı ile arpa ekmeği ile olur. Çünkü yoksul arpa ekmeğinden hacetini ancak katık İle görür. Buğday ekmeği arpa gibi değildir. Yâni katıksız yenir.

Ya da altmış yoksulun her birini doyurmak yerine; dörttebir sa' 2[19] buğday, yarım sa' arpa veya yarım sa' hurma veya bir batman buğday ve iki batman hurma veya bir batman arpa vermek caizdir. Çünkü buğdaydan dörttebir sa' ve arpadan veya hurmadan yarım sa', ölçü ile buğdaydan yarım sa'a veya arpadan veya hurmadan bir sa'a ulaşır. Bu zikredilen eşyanın cinsleri bir olunca caiz olur. Çünkü yemek yönünden bir cinsdir. İkisinden biri ile diğerini tamamlamak caizdir. Kıymet böyle değildir. Nitekim bunu bilirsin.3[20]

Fakat kölenin yarısım âzâd edip ve bir ay oruç tutmakla tamamlamak, ikisi arasında ma'nen ihtilâf olmakla ikisinden birini diğeri ile tamamlamak imkânsız olduğu için caiz olmaz. Çünkü âzâd köleyi kurtarmak için meşrudur. Oruç ise nefsi acıktırmak için meşrudur.

Kıymeti, buğdayın yanm sa'ı kadar olan yarım sa' hurma ile doyurmak zikredilenin aksinedir. Çünkü bilirsin ki, nassan

---

1[18] Bk. Mücâdele sûresi (58), âyet: 4

2[19] SaJ: 1040 dirhem buğday ve arpa alan öiçekdir,
Küsurlar dikkate alınmazsa; 1040 dirhem-i şcr'f 2.917 kilogram, 1040 dirhem-i örfî de 3. 333 kilogram eder. O halde; 1 Sa' dirhem-i şer'î olarak 2. 917, dirhem-i örfi.olarak da 3. 333 kilogramdır.

3[20] Batman: 1 Batman 6 kıyye'dîr. Yâni 1 Batman; 7 kilogram, 697 gram, 670 miligrama ojittir.
(Hukûk-ı İülâraîyye ve kttlâlıat-ı Fıklıyje Kamunu. Ö. Nâsûhi Bilmen, C. 4)

bildirilen şey-lerçlen biri kıymet itibârı ile Şeriatın takdir ettiğinden daha az olursa, onu vermek caiz değildir. Velev ki, diğer nassan bildirilenden kıymetçe daha çok veya onun kadar olsun.
Altmış yoksuldan her birini iki zıhâr İçin birer sa' buğday ile doyurmak sahih değildir. Ancak iki zıhânıı biri için sahih olur. Eğer altmış yoksulun her birini birer sa' buğday ile Ramazandan bir günün iftarı için ve bir zıhardan doyurursa her ikisi için sahih olur.
Çünkü niyet, iftar ve zıhâr gibi iki cins ayrı olunca amel eder, İkisi de bir cins olursa amel etmez. Niyet geçersiz olunca bir sa' bir keffâ-ret için uygun olur. Çünkü yarım sal miktarların en aşağısıdır. Eda olunan bir sa' bir keffârettîr. İmdi onu iki zıhâr için kılmaya elverişli olmaz. Belki bir zıhâr için uygun olur. Şayet verirken ayırırsa bunun hilâfinadır. Çünkü bir yoksul ikinci verişte başka bir yoksul hükmündedir.
Meselâ iki zıhârdan dolayı dört ay oruç tutmak, veya yüzyirmi yoksulu doyurmak veya iki köleyi âzâd etmek gibi. Her ne kadar birer birer ta'yîn etmiş olmasa da sahîhdir. Çünkü cins iki zıhârda birleşmiştir. Şu halde tâyîn vâcib olmaz.
Zıhâr eden kimsenin bir köleyi iki zıhârdan dolayı âzâd etmekti e veya iki ay oruç tutmakda iki zıhârdan hangisini dilerse ta'yîn etmek hakkı vardır. Şayet bir köleyi katiden ve zıhârdan dolayı âzâd etse birinden caiz olmaz. Çünkü bir olan cinsde ta'yînin niyeti hükümsüzdür, ayrı olanda faydalıdır. Niyetin ta'yîni hükümsüz olunca, mutlak niyet bakî kalır. İmdi zıhâr eden kimsenin hangisini dilerse onu ta'yîn etmesi gerekir. Nitekim başlangıçta â2âdını mutlak yapsa, ta'yîn lâzım geldiği gibi. Bunun izahı şudur: Keffâret eden kimse, şayet Ramazan-K dan iki günün kazasına niyet etse, bir gün için caiz görülür. Eğer kaza ve nezir için veya kaza ve keffâret İçin niyet etse, ikisinden biri için caiz görülmez.
Bîr köle zıhâr etmiş olsa, ancak oruç ile keffâret eder. Yâni iki ay oruç tutar. Onun malı ve mülkü olmadığı.için mal ile keffâret vermez.
İmâm Nehâî (Rh.A.); «Cezaya itibâr ile bir ay oruç ile keffâret eder.» demiştir. Çünkü keffâret cezalar gibi men etmek için meşru olmuştur. Kölenin efendisi, kölenin zıhârmdan dolayı malla keffâret veremez. Yâni kölenin zıhârmdan dolayı âzâd etmek veya yoksulları doyurması caiz değildir. Çünkü köle ehl-İ mülkden değildir. Efendisinin temlîki ile ona mâlik olmaz. Keffâret ibâdettir. Başkasının fiili onun fiili olmaz. [1][21]

Liân Babı

(Karı - Koca Lânetleşmesî)

Liân, lügat yönünden (la'n) dendir. La'n, kovmak ve uzaklaştırmak atıl amma dır. [2][22] Liân denmesine sebeb, erkeğin beşincide kendi-sini lâ'netlediği ve kadının da lâ'netksmeyi gerektiren AUah' (C.C.) m gadabını üzerine kabul ettiği içindir.
Liân şeriatta, erkeğin namuslu karısına zina isnâd etmesidir.
Uân şer'an; kocanın hakkında hadd-i kazf [3][23] yerine geçen la'n ile bir arada yeminlerle te'kîcf edilmiş şehâdetlerdir. Şöyle ki: Kan koca lâ'netleşseler, Jcocadan hadd-i kazf düşer Karı hakkında zina haddi yerine geçer. Şöyle ki: Kan - koca birbirlerine li'ân yapsalar karıdan zina haddi düşer.
Kocanın hakkında hadd-i kazf yerine geçmesine delil şudur: Hilâl b. Ümeyye (R.A.), Resûlüllah* (S.A.V.) a geldi ve dedi ki: Karımdan iki yıl uzak kaldım. Geri döndüğümde Şerîk'i karımın karnı üzerinde zina ederken buldum.
Resûlüllah (S.A.V.):
Var git dört şâhid getir, yoksa senin sırtına dayak (had) vururum, buyurdu.
Hilâl (R.A.): ,
— Gözüm ile gürdüm yâ Resûlallah, dedi ve bu sözü tekrar etti. Ondan sonra, ben Allah Teâlâ' (C.C.) dan benim ivin bir çıkar yol halk etmesini dilerim, dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ (C.C.) şu âyetleri indirdi:
«Karılarına zina isnâd edip de kendilerinden başka şâhidleri olmayanların şâhidliği, kendisinin doğru sözlülerden olduğuna Allah'ı dört defa şâhid tutmasiyle olur.» [4][24]
İmdi bu gösterir ki: Liân koca tarafından hadd-i kazf yerine geçer. Çünkü Hilâl' (R.A.) e kazfinden dolay! had vurulmamıştır. Bundan sonra kadın tarafından zina haddi yerine geçtiğine delil şudur: Hilâl (R.A.) karısını Şerîk İbn Sahmâ (R.A.) ile gördüğünde, «Karımın karnının üzerinde Şerîk'i zina ederken buldum.» deyince; Resûlüllah (S.A.V.) buyurmuştur ki:
«Eğer kadın şöyle bir nitelikde kızıl çocuk doğurursa, o çocuk Hi-lâl'e âiddir. Eğer kadın kara ve ^kıvırcık saçlı ve deve gibi iri yaradılışlı çocuk doğurursa o Şerîk'e âiddir.»
Çocuk çirkin vasıfla doğdu. Bunun üzerine Resûlüllah, (S.A.V.):
«Eğer yeminler sebkat [5][25] etmeyeydi benim bu kadınla, görülecek işim vardı.» buyurdu.
Bu hadîs-i şerif kadın tarafından Hânın zina haddi yerine geçtiğine işarettir. Mebsût'ta da böyle zikredilmiştir.
Liânın, lânetleşmekden sonraki hükmü; tam ayrılma hâsü olduğu için, kadından cima ve faydalanmanın haram olmasıdır.
Liânın şartı; karı - kocalığın kâim olmasıdır. Hattâ koca karıyı bâin talâkla veya üç kez boşasa, Hân düşer ve had vâcib olmaz. Açıklaması, inşaallah babın sonunda gelecektir.

---

[1][21] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 232-240.
[2][22] liân; Hayırdan uzaklaştırmak, lanet etmek ma'nâsınadir.
Şetiatte: Husûsi bir sebeb ve husûsî bir sıfatla karı - koca arasında cereyan eden lânetleşmedir.
Şartı: Nikâhın mevcûd olmasıdır,
Sebebi: Kocanın karısını hadd īcāb edecek bir sdzle suçlamasıdır.
Hükmü: Lifin yapıldıktan sonra kadının haram olmasıdır.
[3][23] Hadd-i kazf (Hadd-i kudf): Namuslu bir kadına «fâhije» diye isnadda bulunan kin > şeye vurulan 80 dayaktır.'
[4][24] Bk. Nur sûresi (24). âyet: 6
[5][25] Sebkat: Geçmek.

Yine Hâım şartı; nikâhın sahih olmasıdır. Bir kimse namuslu olan karısına, yâni zinadan beıi olup zina ile itham edilmeyen karısına zina isnâd etse, itham edilen kadının yanında babası belli olmayan bir çocuğu olsa ve karı - kocanın ikisi de Müslümana şalndlik yapabilecek kimselerden olsalar — hattâ iki kâfir arasında liân cereyan etmediği gibi; bir Müslümanla bir kâfir arasında da cereyan etmez. Velev ki; birbirlerine şahîdlik etmeye elverişli olsunlar. Nitekim yakında açıklaması gelecektir. — veya namuslu kadının çocuğunu red-detse — «çocuğunu» sözü, hamlini reddetmekten sakınmadır. Nitekim yakında açıklaması gelecektir. — kadın da kaziin mu'cebini isterse, liân yapılır. Kaz ü ti mu'cebi haddir, çünkü hadd kadının hakkıdır. Diğer hakları gibi kadının onu istemesi lâzımdır. Bir de; istemek liânın şartındandır. Şayet, kadın namuslu olmasa da'vâ etme hakkı yoktur. Çünkü, şartı yok olmuştur. O da iffettir.

Eğer koca Hândan kaçınırsa lânetleşinceye kadar hapsedilir, veya kendisini yalanlar. Bu takdirde hadd uygulanır. Çünkü liân haddiu halefidir. Eğer halefi yapmasa aslı yapması vâcib olur. Eğer koca lâ-netleşirse, kan da lânetleşir. Lâkin lanete kocadan başlanır. Çünkü koca müddeîdir, önce ondan delîl 'istenir. Eğer kadın da lânetleşmek-den çekinirse, lânetleşinceye kadar hapsedilir, yâhûd kocasını tasdik eder. Zeylaî (Rh.A.) demiştir ki; Kudûrî'nin bazı nüshalarında; «Veya kadın kocasını doğrulayıp hadd vuruiur.» denilmiştir ki, bu yanlıştır. Bir kere ikrar etmekle hadd cezası vâcib olmaz Şu halde bir kere tasdik ile nasıl vâcib olabilir? Halbuki; hadd dört kere tasdik ile vâcib olmaz. Çünkü tasdik kasden ikrar değildir. Binâenaleyh haddin vâcib olması hakkında itibâr olunmaz ama haddin defi hakkında itibâr olunur. İmdi o ikrar ile liân def edilip hadd vâcib olmaz. Eğer kadın kocasını çocuğu red hususunda tasdik etse, bunda hadd ve liân yoktur. O red ve inkâr edilen çocuk, onların çocuğudur. Çünkü neseb Hânla ancak hükmen kesilir. O da bulunmamıştır ve neseb çocuğun hakkıdır. Onun ibtâlinde ikisi de tasdik edilmezler. Bununla anlaşılır, ki, Sad-ru'ş-Şeria' (Rh.A.) nın; «Kadının .çocuğunun nesebi kocadan nefy edilir.» sözü doğru değildir.

Koca kâfir, veya köle veya hadd-i kazîf ile cezalandırılmış olduğu ^ için şehâdete elverişli değilse, kadın şehâdete ehil olduğu takdirde kocaya hadd vurulur. Çünkü liân ma'nen koca tarafından imkânsız olmuştur. Şu halde aslî mucibe gidilir. O da Allah Teâlâ' (C.C.) mn:

«İffetli kadınlara zina isnâd edenler...» 1[26] âyet-İ kerîmesidir.

Koca kâfir olup karının Müslüman olması tasavvur edilemez. Ancak karı - koca ikisi de kâfir olup kadın İslâm'a geldikde, kâfir olan kocaya İslâm arz edilmezden önce, İslâm dînini kabul eden karısına kazf etse, ve eğer koca şehâdete elverişli olup, kadın elverişli olmasa; meselâ, câriye, kâfir, kazf sebebiyle cezalandırılmış, çocuk veya deli olursa, yâhûd zâniye olmak suretiyle kendisine zina isnad edene hadd vu-ruîmazsa, kocaya hadd lâzım gelmez. Nitekim o kadım yabancı kazf ettîkde hadd lâzım gelmediği gibi. Kocaya liân da lâzım gelmez. Çünkü liân haddin halefidir.

Liân, Kur'ân-ı Kerîm'in anlattığı biçimde yapılır. Sözün kısası, koca Önce dört kere: «Eşhedü billahi, ben bu kadına isnad ettiğim zina hususunda doğru söylüyorum.» demesidir: Beşincide; «Eğer bu kadına isnad ettiğim zina hususunda yalancı isem Allah'ın lâ'neti benim üzerime olsun.» der ve hepsinde kadına işaret ederek söyler. Ondan sonra kadın da, dört defa; «Eşhedü billahi (ben şehâdet ederim ki) bu adam bana isnad ettiği zina hususunda yalancıdır.» demesidir. Beşincide; «Eğer bana isnad ettiği zinada doğru söylüyorsa, Allah'ın gadabı benim üzerime olsun.» der.

Çünkü kadınlar lâ'neti sözlerinde çok kullanırlar. Nitekim bu konuda hadis-i şerîf vârid olmuş vje:

«Şüphesiz siz kadmlar çok lâ'net yaparsınız ve kocaya (aşîre) küfredersiniz.» buyurulmuştur.

Kadınların gözlerinde lâ'netin hürmeti küçüktür. Umulur ki lâ'neti ihtiyar edip de gadabı ihtiyar etmezler.

Kan - koca birbirleri ile lânetleşdikde, kâdî aralarını ayırır. Ayırmazdan Önce ayrılmış olmaz. Hattâ ikisinden biri kâdî ayırmazdan önce ölürse, diğeri ona vâris olur. Şayet bu durumda liâna ehliyet yok olsa, kendisini yalanlamakla veya bir insana kazf edip kendisiine had vurulmakla veya bunların benzeri bir şeyle liâna ehliyet yok olsa, araları ayrılmaz.

Eğer koca karısına kazf etti ise, kâdî çocuğun nesebini reddeder ve o çocuğu anasına ilhak (verir) eder ve kadın bir talâk İle bâîn olur.

Red ve inkârın şartı; çocuğun rahimde kalması, aralannda liân cereyan ederken çocuğun ana rahminde mevcut olmasıdır. Hattâ çocuk cariyenin, kâfir bir kadının rahminde kalsa, ondan sonra câriye âzâd edilse veya kâfir kadın İslâm dînine girse reddedilmez ve liân da yapılmaz. Çünkü çocuğun nesebi kesilmesi mümkün olmayacak şekilde sabit olmuştur. Ondan sonra değiştirilmez.

Eğer koca kendisini yalanlasa, kendisine haddin vâcib olduğunu ikrar ettiği için hadd-i kazf Ue cezalandırılır. Koca had ile cezalandı-nldıkdan sonra, o kadınla evlenmesi caiz olur. Resûlüllah' (Ş.A.V.) in:

«Lâ'netleşenler ebediyyen bir araya gelemezler.» hadîsinin ma'nâ-sı: Karı - koca lâ'netleştikleri müddetçe bir araya gelemezler, demektir. Nitekim «Namaz kılan konuşmaz.» denilir ki, bu namazda olduğu müddetçe ma'nâsınadır.

Eğer koca lâ'netlcşdikdcn sonra karısından başkasını kazf etse ve kadına had vurulsa veya kadın zina etse, kocanın o lâ'netleştiği kadın ile evlenmesi caiz olur. Çünkü kocanın hadd-i kazf ile liâna ehliyeti kalmamıştır. Keza, kadının da zinadan ..sonra liâna ehliyeti , kalmamıştır. Şu halde onunla evlenmesi caizdir.

Musannifin «veya zina etse» dedikden sonra kadına had cezası uygulanır dememesinin sebebi: — Nitekim Hidâye'de ve başkasında Öyle denilmiştir. — Çünkü kadının sâdece zinası, muhsine (evli, nikâhlı) olmasını ortadan kaldırır. Şu halde, haddi zikretmeye hacet kalmamıştır. Kazf bunun aksinedir. Çünkü had vuruluncaya kadar kazf ile ihsan (evlilik yâhûd nikâhlılık) düşmez.

Fakîh-i Mekkı' (Rh.A.) den rivayet edilmiştir ki: O şöyle dermiş: Nûn'un teşhîdi ile (Zennet) başkasını zinaya nisbet etti anlammadır ve o nisbet kâzfdir. Bu îzâha göre; haddi zikretmek şart olur. Nitekim bu zikredilmiştir. Artık işkal kalmamıştır.

Dilsizin kazfi ile Hân olmaz. Çünkü liân hadd-i kazf yerine geçer. Dilsizin kazfi ise şüpheden ârî olmaz ve hadler (yâni şer'î cezalar) şüphe ile def edilirler. Her ne kadar kadın, çocuğu en az müddette doğursa da, kadının hamlini re'd ile liân olmaz. Çünkü hamlin varlığı hami sırasında biljnmez. Zira; hamlin şişkinlik olması ihtimâli vardır, tmâmeyn (Rh. Aleyhimâ); «Şayet kadın çocuğu en az müddet içinde doğursa, kan-koca (Sen zlnâ ettin ve bu hami o zinadandır) demekle

---

1[26] Bk. Nûr sûresi (24), âyet; 4

lâ'netieşseler, kocanın hamli red etmesiyle liân vâcib olur.» demişlerdir. Çünkü, koca «Sen zina ettin.» demesiyle açıkça kazf etmiştir.

Kâdî hamli red etmez. Yâni hamlin nesebim kâzfedenden reddetmez. Çünkü, karı-kocanın lâ'netleşmeleri kocanın «Sen zina ettin.» sözü sebebiyle idi. Hamli reddetmesiyle değildi.

Tehnie (doğum tebriki) sırasında çocuğun reddi — tehnie'nin müddeti âdet yönünden yedi gündür. Nihâye'de de böyle zikredilmiştir. — veya doğum âletinin satın alınması sırasında red sahilidir. Tehnîeden sonra veya doğum âletinin satın alınmasından sonra red sahîh değildir. Çünkü, kocanın tebriHi kabul etmesi veya tebrik sırasında susması; doğum âletini satın alması veya kocanın bu vaktin geçmesi sırasında reddetmeyip susması ikrardır. Zira çocuk ondan olmasa, doğumdan sonra çocuğu reddetmeyip susması helâl olmazdı. Şu halde, sükûttan sonra red sahîh olmaz. Nitekim, açıkça ikrar bulunduğunda red sahîh olmadığı gibi.

İki surette lâ'netleşir. Yâni hem red sahîh olduğu hem de sahîh olmadığı zaman liân yapılır. Çünkü; çocuğu reddetmekle kazf mevcûd-dur.

Koca ikiz olan iki çocuğun önce doğanını red edip sonra doğanını kabul etse, kocaya had cezası uygulanır. Çünkü ikinci çocuğun da'vâsı ile kendisini yalanlamıştır. İkiz çocuktan murâd; doğumları arasında altı aydan az zaman bulunanlardır. Aksini yaparsa; yâni; birinciyi kabul edip ikinciyi red ederse, lâ'netleşir. Çünkü, ikinci çocuğu reddet-: mekle kazf etmiş ve ondan geri dönmemiştir. İffetine ikrar etmek kazf-den önce gelir. Sanki, kadının iffetini ikrar etmiş, ondan sonra zina isnadında bulunmuştur. Meselenin ikisinde de, ikiz çocukların neseb-leri sahilidir. Çünkü, onların ikisi de bir tek meniden yaradılmışlardır. İkisinden birinin nesebinin sabit olmasiyle diğerinin nesebinin sabit olması gerekir.

Kan - kocada Mıı şartları bir araya gelse, ondan sonra koca kadını bir talâk-ı bâîn ile veya üç kere boşasa, liân düşer ve had da vâcib olmaz. Nitekim bilirsin ki: Iiânın şartı kan - kocalığın mevcûd olmasıdır. Kan - kocalık yok olsa liân da yok olur. Keza, ondan sonra evlen-se, liân ye had gerekmez. Çünkü düşen geri dönmez. Eğer koca, kadını ric'î talâk İle boş^rsa Hân düşmez. Çünkü bilirsin ki, karı - kocalığın aslı bakidir. 1[27]

Cimâa Kadir Olmayan (Innîn) Ve Benzeri Kimseler Babı

Bu bâb, ınnîıı (yâni cinsî münâsebete gücü olmayan, iktidarsız) ve benzeri ile mecbûb (yâni erkeklik organı kesik) ve hasıyy (yâni husyeleri çıkarılmış, hadım) gibilerin hükümleri hakkındadır.

Inntn, mutlaka cimâa gücü yetmeyen kimsedir. Veya dulla cinsî münâsebette bulunup bekârla bulunamayan kimsedir. Veya muayyen bir kadınla cinsi münâsebette bulunamayandır.

Innîn, anne fiilinden alınmıştır. «Unne» de habs olundu, demektir. «Unne» deve ağılma derler. 2[28]

Kadın, kocasını mecbûb 3[29] bulsa —mecbûb; erkeklik organı ve husyeler kesilmiş olan kimsedir— eğer kadın ayrılmayı isterse, kâdl aralarını hemen ayırır. Çünkü ayrılma kadının hakkıdır. Te'cîlde, yâni mühlet vermekde fayda yoktur. Fakat ıunin bunun aksidir. Yakında açıklaması gelecektir.

Bu şunu gösterir ki: mecbûb, kadınla cima ettikten sonra mecbûb olsa, kadın için muhayyerlik olmaz. Nitekim cimâdan sonra ınnîn olsa muhayyer olmadığı gibi. Bu hususta; kocanın hasta veya küçük olması arasında fark yoktur. Innîn bunun aksinedir ki, küçük çocuğun bulûğuna ve hastanın sıhhatine kadar kadın bekler. Çünkü, geçip gitme ihtimâli vardır. Nitekim, kadın küçük oldukda kocanın beklediği gibi. Şöyle ki: Koca mecbûb veya ınnîn olsun, küçük kadının o hâle razı oi-ması ihtimâli olduğu için kadının bulûğuna kadar bekler. Ya da kadın kocasını ınnîn veya yalnız husyeleri kesilmiş bulsa, yâni kocasını ınnîn veya hadım buldukdan sonra, koca karışma cima edemediğini ikrar etse, koca ertelenir. Yâni, kâdî onu te'cîl eder. Kadın gerek bakire olsun, gerekse dul olsun sahîh kavle göre, bir Kamerî yıl ertelenir, yâni mühlet verilir.

Bir kamerî yıl oniki aydır. Oniki ayın müddeti; 354 gün ve bir günün üçtebiri ve bir günün ondabirinin üç t eb iri kadardır. İmâm Hasan* (Rh.A.) in İmâm A'z»m' (Rh.A.) dan rivayetinde, koca bir Şemsî yıl ertelenir. Onun müddeti (Şemsî yıl) güneşin o gün burçtan ayrıldığı noktadan yine o noktaya ulaşıncaya kadar olan zamandır. Bu zaman 365 gün ve günün dörttebiridir. Çünkü hastalık bu kadar zamanda ekseriyetle yok olur. Zira hastalık, ya soğuğun, ya sıcağın, ya kuru havanın veya rutubetin gâlib olmasiyledir. Yılın mevsimleri bunlara şâmildir. Meselâ; İlkbahar mevsimi sıcak ve rutubetli, Yaz mevsimi sıcak ve kurudur. Sonbahar mevsimi soğuk ve kuru, Kış mevsimi ise soğuk ve rutubetlidir. Şayet yıl geçip de hastalık geçmezse, hastalığın yaradılışdan olduğu ve geçmeyeceği anlaşılır.

Kocanın ve karının hastalıkları seneye dâhil değildir. Ramazan-ı şerif ve h^yz günleri bunun aksinedir. Çünkü onlar seneye dâhildir.

Eğer kadının ferci doğuştan kapalı değil ise ertelenir. Kapalı ise, ertelemek fayda vermez. 4[30] Nitekim kocanın organı kesik (mecbûb) olmasında fayda vermediği gibi. *

Eğer koca erteleme müddetinde cima ederse evlilik devam eder. Eğer cima edemezse ve kadın da ayrılmak isterse, kâdînîn

---

1[27] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 241-247.

2[28] BVNİN (iktidarsızlık): Tıp dilinde Empotans denir. Erkeğin cinsî münâsebette bulunamaması hâlidir. Sebebi: Organik veya psikolojİkdir. Devamlı veya geçici olur.

Organik sebebler: Tiroid bezi veya hipofizi İlgilendiren iç salgı bozuklukları veya husyelerdekî bozukluklardır,

Ayrıca; merkez sinir sistemi hastalıktan, tedavi edilmeyen diabet (seker), ihtiyarlık ve kronik alkolizm de iktidarsızlık sebebi olabilir.

Psikolojik sebebler: Aşın yorgunluk, elle istimna, endişe ve aşın istek, utanmak ve homoseksüellik iktidarsızlık sebeblerİdir.

3[29] Mecbûb: Erkeklik uzvu İle beraber husyelerinin kesilmiş olması hâlidir. Buna cüb de denir. Yalnız, erkeklik uzvu .kesilmiş olan veya tenasül fileti düğme gibi pek ufak bulunan şahıs da mecbûb sayılır.

4[30] Ferci doğuştan kapalı olan kadına RETKA denir. Bu kadının, tenasül organının cima mahalli bir et pörçasıyle kapalıdır. Bu et parçasına retak; fercin bitişikliğine de RATK denir.

Bazı kadınların tenasül organının dışında cimâ'a mâni olan bir boz vardır ki, buna Afel denir. Böyle kadına da Afla denir.

ikisi arasını ayırması ile bâîn olur, ve kâdînin ayırması bâîn talâk olur. Çünkü mak-sad —ki zulmü kadından gidermektir— ric'î talâk ile hâsıl olmaz. Zira ayrılmak. kadının hakkıdır. Eğer koca halvet (başbaşa kalmak) etti ise, ayrılan kadına mehrin hepsini vermesi gerekir. Çünkü ınnîn'hı halveti şahindir. İhtiyat için kadına iddet beklemek de vâcib olur. Eğer karı - koca anlaşmazlığa düşüp kadın cima olmadığını iddia eder, koca inkâr ederse, kadın dul olsun veya bakire olsun, kadınlar ona bakıp araştırdıkta, duldur derler ise, kocaya yemîn ettirilir. Zira, dulluk kadınların sözleri ile sabit olur. Kocanın cimâı dulluğun sabit olması zaruretinden değildir. Çünkü başka bir şey ile bekâretin zail olması ihtimâli vardır. Şu halde kocaya yemîn ettirilir. Bekâret bunun aksinedir. Çünkü bekâretin sabit olması bizzarûre cimâı nefyeder. İmdi kadınların sözleri ile kadın muhayyer olur. Yâni, kadınlar, bakiredir, dediklerinde kadın fi'l-hâl, kalmak ile ayrılmak arasında muhayyer olur. Eğer koca yemîn ederse kadının ayrılma hakkı düşer ve o kocanın karısı olur. Nitekim İcadın nikâh kıyılırken yâhûd nikâhtan sonra kocasını seçtiği zaman hakkı düştüğü gibi. Çünkü kadın kocasını seçince ayrılma isteğinde hakkı bâtıl olur. Zira, iki şeyin arasında muhayyer olan kimse için ancak iki şeyin biri olur. Eğer koca yemıhulen çekinirse, veya kadınlar, kadın bakiredir, derlerse koca bir yıl ertelenir. Eğer bir yıl ertelendikten sonra kan-koca ihtilâfa düşerler de, kadın cima olmadığım iddia edip, kocası bunu inkâr ederse, hüküm yukarıda zikredilen gibidir. Yâni, eğer koca kadını tasdik ederse, kadın muhayyer olur. Eğer inkâr ederse kadınlar o kadına bakarlar, bakiredir, derlerse kadın muhayyer olur. Duldur derlerse, söz yemîn ile kocanındır. Eğer yemîn ederse kadın onun zevcesidir. Lâkin kadın burada muhayyer bırakılır. Çünkü zevç orada te'cîl edilmişti Zira orada ertelemekten mak-sad, kadının tahyîri için unnet (yâni cinsî münâsebetten acizlik) hakkında bilgi hâsıl olması idi. Halbuki burada unnet hakkında bilgi hâsıî olmuştur. Binâenaleyh, kadın muhayyer kılınır. Bundan sonra şayet kadın meclisinden kalksa veya bir şey seçmezden önce kâdînin yardımcıları onu kaldırsa, kadının muhayyerliği bâtıl olur. Çünkü bu kocanın muhayyerlik vermesi mesabesindedir. Meclisin ötesine bağlı olmaz. Belki ayağa kalkmakla bâtıf olur. Eğer kadın ayrılmak isterse, kâdî kocaya «Bâîn talâk ile boşa» diye emir verir. Eğer koca boşamak-dan kaçınırsa kâdî aralarını ayırır. Bâzıları demiştir ki: İlcisi arasında ayrılık bizzat kadının ihtiyarı ile vâkî olur. Âzâd olma muhayyerliği gibi kâdînin hükmüne hacet olmaz. Eğer araları ayrılsa ve koca kadın ile ikinci defa evlense, kocanın hâline razı olduğu için, artık o kadına muhayyerlik yoktur. Eğer koca bir başka kadın ile evlense, birinci kadın kocanın hâlini bilse el-AsPda zikredildiğine göre: Kocanın cinsî münâsebetten acizliğini bildiğinden dolayı kadına muhayyerlik yoktur. Hassâf (Rh.A.) «Kadın için muhayyerlik vardır.» demiştir. Çünkü, o kadınla cinsî münâsebette bulunmakdan acz, ondan başka kadın ile cinsî münâsebetten acze delâlet etmez. Fetva birinci kavle göredir.

Karı - kocadan biri diğerinin aybı ile muhayyer olmaz. Beş ayıbda İmâm Şafiî (Rh.A.) bundan ayrı görüştedir. Bunlar delilik, cüzzâm, baras (alaca illeti) ve karndir. Karn; zekerin ferce girmesine mâni olur. Bu şey, ya kalın gudde veya kabarmış ettir, ya da kemiktir. Beşincisi de ratkdır. Ratk, fercin bitişikliğidir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, eğer kocada delilik, cüzzâm veya baras olursa, kadın muhayyerdir. Eğer sözü geçen hastalıklar kadında olursa, koca muhayyer olmaz. Çünkü kocanın kendisinden zararı savması boşamakla mümkün olur. Bir cariyenin kocasının ınnîn olduğu meydana çıksa, muhayyerlik cariyenin efendisi içindir. Çünkü hak onundur. Nitekim azlde (meniyi dışarı çıkarmak) olduğu gibi. [1][31]

İddet Babı

İddet lügat yönünden ihsâ (saymak) ma'nâsınadır. O şeyi saydım ma'nâsma (Adettü şey'e) derler. Şer'an iddet; kadına lâzım gelen bir bekleme ve duraklamadır. Yakında müddetin açıklaması gelecektir.

Ölüm veya duhûl ile, velev hükmen olsun, sağlamlaştırılmış olan nikâh mülkünün ortadan kalkmasiyle lâzım gelir. Duhûl ile murâd sahîh halvettir. Veya mu'teber firâş (cima) in ortadan kalkmasiyle gereken belli müddettir. «Mu'teber» sözü cima edilmiş olup çocuk doğurmayan cariyenin firâşından sakınmadır. Zira onun için iddet yoktur. Amma, efendisi vefat eden veya âzâd edilen ümmü veled bunun aksinedir, ki yakında açıklaması gelecektir. Bu kayd mutlaka lâzımdır. Fukahâ bunu zikretmemi şlerdir.

Ve bir de; nikâh şüphesiyle cima etmekle lâzım gelen belli müddettir. Yakında açıklaması gelecektir. Duhûlden önce vâki olan talâk ile nikâh mülkünün sağlamlaşması bulunmadığı için iddet lâzım gelmez. [2][32]

İddetin Hükümlerinden Bazıları Şunlardır:

Kocasından başkası ile evlenmenin caiz olmaması, iddet bekleyen kadının kızkardeşinin nikâhının caiz olmaması, ve kendinden başka dört kadının nikâhının caiz olmasıdır. Nitekim sebebi daha önce geçti. Çünkü nikâhın aslı bakîdir.

İddette talâkın sahîh olması iddetin ahkâmındandır. Bunun vec-hi daha önce geçti.

Hayz gören hür kadın için talâk ve nikâhı fesh iddeti, üç tam hayz müddetidir. Nikâhı feshetmek, bulûğ muhayyerliği ile ve dengi olmamakla ve karı - kocadan biri diğerinin mülkü olmakla ve kadının kocasının oğlunu şehvetle öpmesiyle ve karı - kocadan birinin irtidâd etmesiyle olur. Bunlar ile nikâhı feshetme suretinde hür kadın için iddet üç tam hayzdır. Hattâ kadın hayzda boşansa dördüncü hayzın bir kısmıyla tamamlamak vâcib olur. Çünkü hayz bölünme kabul etmeyince tamamına itibâr edilir. Nitekim Usûl kitaplarında anlatılmıştır.

Bu iddetin üç hayz ile vâcib olmasına sebeb, Allah Teâlâ' (C.C.) nın:

«Boşanan kadınlar, kendi kendilerine üç aybaşı hâli beklerler.» [3][33] kavli şerifidir.

Nikâhı fesli, talâk ma'nâsınadır. Çünkü iddet, nikâha ânz alan ay-nlıkda rahmin çocuktan hâlî olduğunu bilmek için vâcib olmuştur. İmdi, bu talâk ve feshde gerçekleşmiş olur. Keza efendisi ölen veya âzâd edilen ümmü veled hakkında da iddet üç hayzdır. Çünkü bunların da iddeti hür kadın gibi, eğer hayz görenlerden ise, üç tam hayzdır. Keza, şüphe ile cima edilen kadında da iddet üç tam hayzdır. Nitekim bir kimse karısından başka kadın ile zifaf edilse, halbuki o kimse o kadım bilmeyip kendi karısı zannederek cima etse, şüphe ile cima etmiş olur. Muvakkat nikâh gibi fâsid olan nikâhda cima edilen kadında iddet; ölümde ve aynlıkda yine üç hayzdır. Koca gerek ölsün ve gerekse ikisi arasında ayrılık vâki olsun.

---

[1][31] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 248-251.

[2][32] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 252.

[3][33] Bakara sûresi (2), âyet: 228

Küçüklükten veya yaşlılıktan dolayı hayz görmeyen veya bulûğuna yaş ile hükmedilip hayz görmeyen hür kadın hakkında talâkda iddet üç aydır. Çünkü Allah Teâlâ ,(C.C):

«Kadınlarınız içinde ay hâli görmekten kesilenler ile henüz ay hâli görmemiş olanlarda eğer şüphe ederseniz, onların îddet beklemeleri üç aydır.» [1][34] buyurmuştur.

Eğer kadın cima edildi ise, üç ay iddet bekler. Çünkü yukarda geçtiği vechle cimâdan önce boşanırsa iddet yoktur.

Bu zikredilen hür kadınlar hakkında ölüm için iddet, mutlaka dört ay ve on gündür. Yâni gerek cima edilmiş olsun, gerekse olmasın müsavidir. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

ölenlerin bırakmış olduğu karılar kendi kendilerine dört ay on gün beklerler.» [2][35] buyurmuştur.

Iiayz gören cariyenin talâk ve fesh için iddeti iki hayzdır. Çünkü Resûl-i Ekrem (S.A.V.) :

«Cariyenin talâkı ikidir. İddeti de iki hayzdır» buyurmuştur.

Bir de; kölelik yarüayıcı olup; hayz da bölünme kabul etmediği için hayz tamamlanıp iki hayz olmuştur. *

Hayz görmeyen cariyede talâk ve fesh için iddet birbuçuk aydır ve ölüm için iki ay beş gündür. Nitekim bilirsin ki, kölelik yanlayıcı-dır.

Hâmile olan hür kadında veya cariyede iddet, her ne kadar ölen kocası sabî olsa da, hamilenin çocuğunu doğurmasıdır. Çünkü Allah Teâlâ' (C.C.) nın:

uGebe olanların iddeti, doğurmaları ile tamamlanır.» [3][36] kavli şerifi mutlak olarak zikredilmiştir.

Sabî olan kocasının ölümünden sonra hâmile olan kadında iddet, ölüm iddetidir. Çünkü o kadın, sabî olan kocasının ölümü vaktinde hâmile olmadı ise -de, ölüm iddeli teâyyün etmiştir. Sabinin ölümünden önce ve ondan soma hâmile olan kadının çocuğunda neseb yoktur. Çünkü sabinin menisi yoktur. Şu halde ondan ulûk (gebe bırakmak) tasavvur olunmaz. Nikâh, tasavvur edilebilen yerde meninin yerine geçer.

Talâk-i bâîn ile boşunan iâır'm (miras kaçıncının) Karısı için id-det; talâk iddeti ile ölüm iddeiinin en uzun olanıdır. Şayet talâk idde ti bitse —_ ki o meselâ üç hayz olsa — ve ölüm iddeti bilmese, ölüm idde-ti bitinceye kadar mutlaka beklemek ve durmak lâzımdır. Eğer ölüm iddeti sona erip talâk iddeti sona ermese, talâk iddeti bitinceye kadar beklemek gerekir.

Ric'î talâk için, ölüm iddeti vardır. Çünkü ric'î talâk ile boşanıl-mış olan kadın vâris olunca nikâh vefata kadar hükmen devam etmiş sayılır. Çünkü ona mîrâs ancak nikâh ile vardır. Keza iddet hakkında da Öyledir. Hattâ evlâdır. Çünkü iddet şüphe ile vâcib olur. Mîrâs şüphe ile vâcib olmaz. İmdi o kadın ric'î talâkla boşanmış gibi olur. Ric'î iddette âzâd edilen câriye hakkında iddet hür kadının iddeti gibidir. Çünkü ric'î talâkda nikâh bakidir; Onun iddetinin hür kadınların iddetine intikâl etmesi vâcibdir. Bâin talâk iddetinde veya Ölüm iddetinde, âzâd edilen câriye hakkında iddet câriye iddeti gibidir. Çünkü eksik mülkde boşama hür kadınların iddetini gerektirmez. Şu halde onun iddeti intikâl etmez.

Hayzdan kesilmiş bir kadın aylarla iddet bekledikten sonra kan görse, iddetine hayzla yeniden başla?. Yâni, kadın hayzdan kesilir de aylarla iddet bekler, sonra eski âdetine göre hayz görürse, geçirdiği iddeti bozulur. İddete yeniden hayzla başlaması îcâb eder. Çünkü kanın dönmesi hayzdan kesilmenin hükmünü ibtâl eder. Sahih olan kavi budur. Bundan anlaşılır ki; hayzdan kesilmek halef olmamıştır. Zira halef olmanın şartı hayzdan kesilmenin gerçekleşmesidir. Bu ise şeyh-i fânî hakkında fidye gibi ölüme kadar aczin devam etmesiyle olur. Bu Szâhtan anlaşüri ki: Sadru'ş-Şerîa' (Rh.A.) nın ibaresinde olan. «Aylarla bitmezden önce» sözü kitabın kopyasını çıkaranın yaptığı yanlışlıktır. Doğrusu «Aylarla iddet bitlikten sonra» dır.

Nitekim, bir hayz "görüp sonra hayzdan kesilen kadın hayzını yeni baştan aylarla bekler. Yâni mu'tedde olan bir kadın bir veya iki hayz görüp ondan sonra kesilse, yâni kanı kesilmiş olsa, ve o kadın hayzdan kesilme yaşında olsa, bedel ile mübdelin bir araya gelmesinden kaçınmak için aylarla iddet bekler. Hidâye'de böyle zikredilmiştir. Çünkü aylarla iddet beklemek hayzla iddetten bedeldir. Eğer o kadının hayzdan kesilmezden önce gördüğü hayz iddetten sayılmış olsun diye. vakte şâmil kılınırsa, memnu olan cem' lâzım gelir.

Sadru'ş-Şeria' (Rh.A.) ya şaşılır ki: Hidâye'nin ibaresi bizim naklettiğimiz gibi vâki olmuş iken nasıl olmuş da «Yeniden başlaması müş-kildir» diyebilmiştir. Çünkü o, o kadının iddeti boşama vaktinden itibaren aylarla olduğu meydana çıkarsa, hayzdan kesilmezden önce gördüğü hayz da v^kte şâmildir. İmdi vakt olması bakımından iddetten sayılmış olması vâcib olur. Boşanmakla iddet bekleyen kadın şüphe ile eimâ olunsa — bunun açıklaması geçti — o kadın için diğer bir iddet lâzım gelir. Çünkü sebeb yenilenmiştir.

İki iddot birbiri içine girer ve kadının gördüğü her iki iddetten olur. Yâni, iki iddet birbiri içine girince, şüphe ile cimâdan sonra kadının gördüğü hayz her iki iddetten sayılır. Birinci iddet tamam olup ikinci iddet tamamlanmasa ve ikinci iddetin bir kısmı bitse, kadının onu tamamlaması g-erekir. Eğer kadına iki iddet vâcib olursa ya bunların ikisi de iki adamdandır, yâhûd bir adamdandır. Bir adamdan olursa, meselâ; karısını üç kere boşayıp «Ben onu benim için helâl sandun.» dese veya kadını kinaye lâfzlarla boşayıp iddeti içinde cima etse, şüphesiz iki iddet birbiri içine girer. Eğer iddetler iki erkekden ve iki cinsden olurlarsa; meselâ, kocası ölmüş olan kadının şüphe ile cima olunması gibi. Nitekim yakında açıklaması gelecektir, Ya da İkisi bir cinsden olursa; meselâ, boşahılmış kadının, iddet içinde evlenip ikinci kocanın cinsî münâsebette bulunması gibi, ki araları ayrıldığında bize göre, iki îddet birbiri içine girer. Kadının gördüğü hayz her ikisinden sayılır. Şayet birinci îddet bitip ikinci iddet tamâm olmasa, o kadının ikinci iddeti tamamlaması gerekir. Bunun sureti şudur: İkinci cima kadın bir hayz gördükten sonra olursa, ikinci cimâdan sonra onun üç hayz görmesi gerekir. Birinci hayz birinci iddettendir. Ondan sonra olan iki hayz her iki iddetten olur. Birinci iddet tamâm olur. İkinci iddetin tamâm olması için dördüncü bir hayz vâcib olur. Eğer cima, kadın hayz görmezden önce olursa kadına yalnız üç hayzdan başka bir şey lâzım gelmez. Bu üç hayz altı hayz yerine geçer.

---

[1][34] Talâk sûresi (65), âyet: 4

[2][35] Bakara sûresi (2), âyet: 234.

[3][36] Talâk sûresi (65), âyet: 4

Kocasının ölümünden dolayı iddet bekleyen kadın şüphe ile cima edilse, aylarla iddet bekler ve o aylar esnasında gördüğü hayzi da hesaba katar. Mebsût'ta denilmiştir ki: Eğer kadın vefat iddetinde evlenip ikinci koca ile cinsî münâsebette bulunsa, araları ayrılır. Birinci kocadan beklediği iddeti dört ay ön gün olarak tamamlaması icâb eder. O kadının diğer koca için de üç hayz beklemesi lâzımdır. Ayrıldıktan sonra gördüğü hayz mümkün olduğu kadar birbiri İçine girmeyi tahakkuk ettirmek için vefat iddetinden de sayılır. İdde t in bu şekli, Vikaye ve Kenz'de zikredilmemiş tir.

Kadın boşandığım ve ölümü bilmese bile bu iddetlet geçer. Hattâ koca gâib olsa ve kocasının boşadığı haberi üç hayz gördükden sonra ulaşsa veya ölüm haberi dört ay on gün geçtikden sonra ulaşsa; iddeti bitmiş olur. îddetin başlangıcı boşamanın ve ölümün ardından olur. Boşama ve ölümü öğrenmenin ardından olmaz. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.), boşanmış ve kocası Ölmüş olan kadına iddeti vâcib kılmıştır. Bu kadınlar boşama ve ölümün ardından iddetle vasıflanırlar. Fâsid nikâhın iddetinin başlangıcı kâdînin ayırmasının peşjsıradır. Ya da cimâı terketmeye kocanın azmetmesinin ardısıcadır. Âzm, kocanın «Ben seni terketüm» veya «Yolunu serbest bıraktım» gibi sözleri Ue olur. Yoksa sâdece azm ile olmaz. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir. Kan, «Benim iddetim geçti.» dedikde, koca onu yalanlama, kadına yemin ettirilir. Çünkü yemîni ile söz karınındır. Zira kadın haber verdiği şeyde emîn-dir. Tahkiki «Ric'at Babı» nın sonunda geçmişti.

Bir kimse talâk-ı bâînden id.det bekleyen karısını nikâh, etse, yâni karısını üç talâkdan aşağı bâînle boşayıp sonra iddet içinde tekrar alsa ve cimâdan Önce boşasa tam mehir vermesi vâcib olur, kadının da yeni iddet beklemesi gerekir. Çünkü o kadın ilk cima ile elinde sayılır. Bunun eseri kalmıştır. O da iddettir. Kadın elinde olduğu hâlde nikâh yenilenince, bu elinde olma keyfiyyeti nikâhla vâcib olan teslim alma yerini tutar. Misâli, kendi elindeki gasbe-dileni satın alan gâsıb gibi. İmdi ö gâsıb yalnız akd İle teslim almış olur. Şu halde o talâk cimâdan sonra talâk olur.

İki ülkenin dînen birbirine zıd olması sebebiyle kocasından ayrılan esîr kadına iddet yoktur. Çünkü iddet vâcib olması bakımından ancak kul hakkı olarak vâcib olur. H»rbî ise cemâd* (cansız şeyler) a ve hayvanlara mülhaktır. Hattâ temellük için mahal olmuştur. Onun fi-râşına (nikâhına) hürmet yoktur. Ancak hamileye iddet vardır. Çünkü karnında nesebi, sabit çocuk vardır.

Zimmînin boşadığı zimmî kadın için de, şayet iddetin yokluğuna inanırlarsa, iddet yoktur. Çünkü iddet şeriatın hakkı için vâcib olamaz. Zira o kadın şeriatın hukuku ile muhâtab değildir. Kocanın hakkı için de vâcib olamaz. Çünkü kocanın İnancına aykırıdır. İmdi biz
onları dinleri ile başbaşa bırakmakla me'mûruz.

Bizim ülkemize Müslüman olduğu halde çıkan harbiyye veya zimm!yye yâhûd müste'mene sonradan İslâmı kabul eder veya zimmîyye olursa yine iddet yoktur. Çünkü Allah Teâiâ (C.C.) kayıtsız şartsu:
«Onlarla evlenmenizde size bir günâh yoktur.» 1[37] buyurmuştur.

Yine bilirsin ki, harbî cansızlara ve hayvanlara katılmıştır. Onun firâşına hürmet yoktur. Ancak hâmile olursa iddet bekler. Çünkü bilirsin ki, kadının ka'rnında nesebi sabit çocuk vardır. 2[38]

Yas Tutma (İhdâd) Hakkında Bir Fasıl

İhdâd, süslenmeyi ve kokulanmayı terk etmektir. Had ise men* ma'nâsınadır.

Bâinen boşanmış veya kocası ölmüş olan kadın, korunmasına ve rızkının kifayetine sebeb olan nikâh ni'metinin elinden gittiğine üzüldüğünü göstermek için süslenmeyi terk eder ve güzel kokular sürünmez. Bundan dolayı ric'îyyen boşanmış kadın süsü terk etmez. Çünkü nikâh ni'meti yok olmamıştır ve nikâh bakîdir. Onun için, cima da helâl olur. Onun üzerine nikâhlı kadınlar hükmü cereyan eder. Yası büyük olan Müslüman kadınlar tutar. Çünkü yaşı küçük ve kâfir kadın fer't mes'elelerle muhâtab değillerdir.

Her ne kadar büyük ve Müslüman olan kadın, câriye olsa da, yas tutar. Çünkü o, efendisinin hakkı ibtâl edilmeyen yerde Hukuku Hah ile muhâtabdır. Dışarı çıkmak (hurûc) dan men etmek bunun aksinedir.

Çünkü onda-efendisinin hakkını ibtâl vardır. Kulun hakkı Allah (C.C.) hakkından ileri tutulur. Çünkü kul muhtacdır. Yas zîneti terk etmekle tutulur. Za'ferân ve usfür ile boyanmış elbise giymek terk edilir. Çünkü bunlardan güzel koku yayılır. Kına yakmak, güzel koku ve yağ sürünmek ve gözlerine sürme çekmek dahî terk edilir. Ancak özürle olursa terkedilmez. Çünkü zaruretler haram olan şeyleri mubah kılar. Âzâd olunduğu İçin iddet bekleyen ümmü veled ile nikah-ı fâsidden iddet bekleyen kadın* yas tutmazlar. Çünkü yas tutmak nikâh ni'metinin elden gittiği için üzüntüsünü göstermek içindir. Bu iki nevi kadından nikâh ni'meti gitmiş değildir.

İddet bekleyen kadına evlenme teklif edilmez. Ancak üstü kapalı söylenebilir. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.):
«Böyle kadınlara kapalı bir şekilde evlenme teklif etmenizde size sorumluluk yoktur.» (1) buyurarak; rinden çıkarmakla veya kadın malının telef olmasından korkmakla veya ev yıkılmakla veya evin kirasını bulamamakla çıkar.

Kadının iddet beklediği evinde, bâln talâkda kocası ile kendisi arasında bir perde (sütre) çekmek mutlaka lâzımdır..Tâ ki yabancı İle halvet vâki olmuş sayılmasın. Sütre bulundukdan sonra bir evde olmalarında mahzur yoktur. Çünkü koca o kadının haram olduğunu itiraf etmektedir. Zahir olan şudur ki: Koca kachru görmezse harama yönel-mez.

Eğer ev, kocaya ve iddet bekleyen kadına dar gelse, veya koca fâ-sık olsa, her ne kadar kadının çıkması caiz ise de evlâ olan kocanın evden çıkmasıdır. "

İkisi araşma ihtiyaten, araya girmeye kadir güvenilir bir kadın koymak mendûb olur. Bir, kadın bâin talâkla boşanır yâhûd seferde kocası ölür ve o kadın ile şehri arası üç günden eksik olursa, kendi şehrine döner. Çünkü sefer ibtidâen çıkmak değildir. Belki binadır. Eğer kadın ile şehri arasındaki mesafe üç günlük ise gitmek ile dönmek arasında muhayyer kalır.

---

[1][37] Mümtahîne sûresi (60), âyet: 10

[2][38] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 252-258.

Gerek yanında velîsi olsun gerekse olmasın müsavidir. Kocanın evinde iddet beklemek için geri dönmek mendûbdur. Bu şayet gideceği yere dahi üç günlük kadar mesafe olur-sadır. Eğer gidilecek olan yer üç günîükden daha az olursa, gideceği yere geçer gider. Daha önceki sözden anlaşılmış olmasına dayanarak-dan bu şıkkı musannif metinde zikretmemiştir.

Anlaşılan şudur: Kocanın evi ile gidilecek yerin eşit mesafede olması suretinde hüküm, kadının muhayyer olmasıdır. İki tarafdan biri daha az olması suretinde az olana gitmek taayyün eder.

Kadının kocası o kadını şehirlerden bir şehirde bâînen boşa ısa veya Ölürse, kadın o şehirden çıkmaz. Belki o şehirde iddetini bekler.

Eğer mahremi var ise mahremiyle çıkar. Hiç hayz görmeyen kadın aylar ile iddet bekler. Keza bir gün kan görüp bir daha görmemek suretiyle bir sene geçse, aylar ile iddet bekler. Çünkü bu da hiç hayz görmeyen kadın hükmündedir. İddette aylara itibâr günler iledir. Hilâller i!e değildir. Fetâvâyı Suğrâ'dâ da böyle zikredilmiştir.

Koca karısını boşayıp iddet nafakasını aylara göre vermek için anlaşsa lar caiz olur. Çünkü aylar muayyendir. Eğer hayz ile anlaşsaîar, hayz mechûl olduğu için caiz olmaz.

İddet bekleyen kadın hem, birinci .kocasının iddetinin ve hem de muhallü kocasının iddetinin geçtiğini haber verse, birinci kocanın zan-nı kadının doğru söylediğini kabul etse ve müddet de kadının haber verdiği mikdâra muhtemel olsa, birincisiyle onu nikâh etmesi caizdir. Yâni' kadın hayz görenlerdense iddeti geçmesiyle onu nikâh etmesi caiz olur.

Kadının tasdik edildiği müddetin en azı, tmâm A'zam' (Rh.A.) a göre İki aydır. Talâkın birinci hayzdan önce olmak ihtimâli olduğu için, İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre otuzdokuz gündür. Buna göre onun birinci hayzının müddeti üç gündür. Ondan sonra onbeş gün temiz olur. Ondan sonra üç gün hâiz olur ve onbeş gün de temiz (tâhir) olur. Ondan sonra üç gün hâiz olur. Böylece iddet tamamlanmış olur. Şeyhu'I-lslâm (Rh.A.), yıkanma zamanı hayzdan olmasına binâen, üç saat de yıkanmak için eklemiştir.

tmâm A'zam' (Rh.A.) m delili şudur: Kadının bu şekilde kan görmesi nâdirdir. Binâenaleyh onun üzerine şer'î hüküm bina edilmez. Belki en umûmî ve kuvvetli olan üzerine bina edilir. Şu halde hayz müddetinin en çoğu ve temizlik müddetinin en azına itibâr edilir. Tâ ki ortalan bulunmuş ola. İmdi üç hayz onar günden bir ay olur ve üç hayzın aralarında olan temizlik de onbeşer günden bir ay olur. 1[39]

Nesebin Sübûtu Bâbı

Hami müddetinin en çoğu iki yıldır. Çünkü Hz. Âişe (R. Anhâ)

«Çocuk el iğinin dâiresi kadar bile olsa ana karnında iki yıldan daha fazla kalmaz, demiştir.

Hamlin müddetinin en azı altı aydır. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

«Onun ana karnında taşınması ve sütten kesilmesi otuz ay sürer.» 2[40] buyurmuştur. Bundan sonra Hak TeâJâ (C.C):

«Çocuğun sütten kesilmesi iki yıl içinde olur.» 3[41] buyurmuştur.

İmdi hami için altı ay kalır. Ric'î talâkdau id ele t bekleyen kadının nesebi sabit olur. Velev ki iki yıldan daha fazlada doğurmuş olsun.

Elverir ki id d etin in geçtiğini ikrar etmesin. Çünkü kadının iddet hâlinde gebe kalma ihtimâli vardır, temizlik müddeti uzamış olabilir. Daha azda bâîn olur. Yâni çocuğu iki yıldan daha azda doğursa, iddet bittiği için kocasından bâîn talâk ile boş olur. Nikâhda veya iddette gebe kaldığı için çocuğun nesebi sabit olur ve koca da dönmüş sayılmaz. Çünkü çocuk talâkdan önce de sonra da. ana rahminde kalmış olabilir. Şu halde koca şüphe ile müracaatçı olamaz.

Koca daha çokda müracaatçı olur. Vâni kadın çocuğu iki yıldan daha çok zamanda doğursa, dönmüş sayılır. Çünkü gebelik talâkdan sonradır. Zahir olan şudur ki, kadından zina müntefi olduğu için çocuk ondandır. Şu halde koca dönmüş olur.

Keza bâîn talâk ile boşanmış olan kadın, çocuğu iki yıldan daha az zamanda doğursa nesebi sabit olur. Da'vâya da hacet yoktur. Çünkü boşama vaktinde çocuğun kâim olması muhtemeldir. Nikâhın ortadan kalktığı yüzde yüz bilinemez. İhtiyaten neseb sabit olur. Eğer kadın çocuğu ayrılma vaktinden iki yılın tamamında doğursa, o çocuğun nesebi sabit olmaz. Çünkü hami talâkdan sonra meydana gelmiştir. Cima haram olduğu İçin çocuk o kocadan değildir. Ancak, eğer koca çocuğun nesebini iddia ederse, nesebi sabit olur. Çünkü koca çocuğu kabul etmiştir. Bir de; kocanın kadınla iddette şüpheyle cinsî münâsebette bulunması muhtemeldir. Keza yaşı dokuz veya daha fazla olup bülüğ belirtisi görülmeyen küçük kız dokuz aydan daha azda doğursa, çocuğun nesebi sabit olur. Talâk bâîn olsun, ric'î olsun fark etmez. Çünkü gebelik bu takdirde iddette olmuş olur. Mürâhik olan kadın çocuğu dokuz ayda doğursa, çocuğun nesebi sabit olmaz. Çünkü gebelik bu takdirde iddetin dışında olur. Şu sebeble ki; mürâhika yakînen küçüktür. Yakîn ise-ihtimâl ile yok olmaz. Küçüklük hamileliğe aykırıdır. Küçüklük vasfı o kadında bâîti kalınca üç ayla iddetinin geçmesine hükmedilir ve hamileliğin sonradan meydana geldiğine hamledir Ur. Şu halde neseb sabit olmaz. Görmez misin ki, mürâhika, iddetin geçtiğini ikrar etse, ondan sonra altı ayda çocuk doğursa, iddetin bittiğinin delîH bulunduğu için neseb sabit olmaz. Delil de onun ikrarıdır. Burada da öyledir. Hattâ daha evlâdır. Çünkü onun ikrarı yalana muhtemeldir. Şeriatın iddet bitti diye verdiği hükümde ise tereddüd yoktur. Keza, boşanmış olup iddet bekleyen kadın iddetin geçtiğini söylese ve ikrar vaktinden yarım yıldan daha az zamanda çocuk doğursa hüküm yine böyledir. Bu «İkrar vaktinden» sözü Hidâye'de ve Kenz'de ve başkalarında yazılmışdır. Ta'I|le uygun ve doğru olan budur. Sadru'ş-Şe-ria'da; «İkrar vaktinden» yerine «Boşama vaktinden» denilmiştir. Gâli-bâ bu ilk nasibin hatâsı olacaktır. O kadının çocuğunun, nesebi sabit olur. Nitekim sebebi yukarıda geçti ki, yakînen kadının yalanı zahir olduğu için gebelik bu takdirde iddette olur. Çünkü iddeti bittiğini in-

---

1[39] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 259-262.

2[40] Ahkâf suresi (46), âyet: 15

3[41] Lokman sûresi (31). âyet: 14

kâr etmiştir. Halbuki rahmi menî ile meşgul idi. O kadın çocuğu yılın yansında doğursa, çocuğunun nesebi sabit olmaz. Nitekim sebebi geçti ki: Bu takdirde gebelik iddetin dışında olmuştur.

Talâkdau iddet bekleyen kadının gebeliği belli olsa veya koca o gebeliğin kendisinden olduğunu ikrar etse, çocuğunun nesebi sabit olur. Yâni kadın çocuğunun doğumunu iddia edip, kocası inkâr etse, halbuki doğumdan önce kadının gebeliği belli olsa veya koca o gebeliği ikrar etse, çocuğun nesebi sabit olur.

Kadının gebeliği belli olmayıp ve koca gebeliği ikrar etmezse, eğer kadının doğumu tam delil ile sabit olursa neseb sabit olur. Yâni iki erkeğin veya bir erkek ile iki kadının şehâdetiyle doğum sabit olur. Meselâ kadm bir eve girer ve gerek kadının yanında, gerekse evde kimse bulunmaz. Kadın çocuk doğurduğu vakitte o iki adam kapıda olurlar. Kadının çocuk doğurduğunu görmekle veya çocuğun sesini işitmekle bilirler. Musannifin «tam delîl» ile kaydına sebeb şudur: Zira doğuma bir kadının şehâdet etmesiyle neseb sabit olmaz. Bu konuda İmânı ey n (Rh.Aleyhimâ) ayrı görüştedir. Sözün kısası şudur ki: İddet bekleyen kadın çocuk doğursa, İmâm A'zarn' (Rh.A.) a göre, onun nesebi sabit olmaz. Meğer kî iki erkek veya bir erkek ile iki kadın onun doğum yaptığına şehâdet edeler. Ancak gebelik belli olur veya koca yönünden itiraf olursa, bu takdirde şehâdetsiz neseb sabit olur. İınâmeyiv (Hh. Aleyhi mâ) e göre, hepsinde; Müslüman, hür, âdil bir kadının şehâdeti He neseb sabit olur. Kâfi'de de böyle zikredilmiştir.

Keza Ölümden dolayı iddet bekleyen kadın iki yıldan daha az zamanda çocuk doğursa nesebi sabit olur. Bu mes'ele Hidâye'de; «Kocası ölmüş olan ıru'tedde kadının çocuğunun nesebi sabit olur... ilâh.» sözüyle yazılmıştır. Yâni, vefattan dolayı iddet bekleyen kadının çocuğunun nesebi, kocanın ölümü ile çocuğunun arası iki yıldan daha az olursa sabit olur. İmâm Züfer (Rh.A.) «Kadm ölüm iddetinin bitmesinden altı ayda çocuk doğursa neseb -sabit olmaz. Çünkü şeriat, iddet yönü belli olduğu için, o kadının iddetinin bitmiş olmasına aylar ile 'hükmetmiştir. İmdi iddetin bittiğini ikrar ettiği zamanki gibi olur. Nitekim küçük kız mes'elesinde beyân edildi» demiştir.

Bizim delilimiz şudur: O kadının iddetinin bitmiş olması için diğer bir cihet vardır. O da çocuğu doğurmaktır. Küçük kız bunun aksinedir. Çünkü küçük kız (sagîre) da asi olan, hâmile olmamasıdır. Zira bulûğdan önce hamle mahal değildir. Bulûğda şüphe vardır ve küçüklüğü ise yakînen sabittir. Şu halde şüphe ile yakın zail olmaz.

Ya da iddet içinde çocuk doğurup mirasçılar da doğurmayı ikrar ederlerse, doğuma bîr kişi dahî şthâdet etmese, çocuk ittifakla Ölen ada-- ımn oğludur. Bu, mîrâs hakkında çocuğun vâris olması için zahirdir. Çünkü mîrâs mirasçıların hâlis haklarıdır. Şu halde mirasçıların tasdikleri kabul edilir. Amma neseb hakkında, tasdikleri başkaları hakkında sabit olur mu, olmaz mı?

Bu mes'ele dahî Hidâye'de; saniyen: «Mirasçılar kadını tasdik etselerdi, Ölümden dolayı iddet bekleyen kadının çocuğunun nesebi sabit olur.» sözü ile zikredilmiştir.

Fakîhler demişlerdir ki: Şayet mirasçılar, kadını tasdik etmekde, iki erkek veya bir erkek ile iki kadın gibi.ehl-i şehâdetten olsalar, hüccet kâim olduğu için neseb sabit olur. Bundan dolayı, bazısı; -«Şehâdet lâfzı şart kılınır.» demiş, bazısı da, «Şart kılınmaz.» demiştir. Çünkü başkası hakkında sübût, ikrarları ile kendi haklarındaki'sübûta tâbi-dir. Tâbi olarak sübût bulan şeyde aslın şartlarına riâyet edilmez. İkâmet hakkında, efendisi ile beraber köle ve sultan ile beraber askerin durumu gibi. Sahih olan budur. Kâfi'de de böyle zikredilmiştir.

ı Keza nikâh edilmiş bir kadın, çocuğu £İti ayda doğursa, çocuğun nesebi sabit olur. Yâni, bir adam bir kadın ile evlenip, kadın altı ayda ve daha fazlada çocuk doğursa, o çocuğun nesebi o adamdan sabit olur. Gerek koca ikrar etsin ve gerek sussun müsavidir. Çünkü nikâh mev-cûddur ve müddet de tamdır. Eğer koca, kadının çocuk doğurduğunu inkâr etse, bir kadının şehâdeti ile doğum sabit olur. Eğer o adam çocuğu inkâr ederse lâ'netleşirler. Çünkü neseb mevcûd nikâhla sabit olur. Liân ancak kazf ile vâcib olur. O burada mevcûddur. Çünkü kocanın «Benden değildir.» demesi, kadına zina isnadıdır ve kazf çocuğun varlığını gerektirmez.

Ebenin şehâdeti ile sabit olan çocuğa, ebenin şehâdeti ile liân lâzım gelmesin diye itibâr edilmez. Belki liân, çocukdan tecrîd edilmiş olduğu halde kazfe -izafe edilir.

Ben derim ki; bunun zahirine itiraz edilebilir. Biz kabul ediyoruz ki, mutlak kazf çocuğun varlığını gerektirmez, lâkin çocuk ile kazf çocuğun varlığını gerektirmediğini teslim etmiyoruz.. Halbuki söz çocuk ile kazfdedir. Bu i'tirâzm defi şöyledir: Fukahânın, varlık (vücûd) ile muradı dış varlıktır.. Çocuk ile kazf, ibarede varlığı gerektirir, hâricde değil. Meselâ koca karısının bîr çocuk doğurduğunu işitse, «O çocuk benden değildir.» dese, zina ile kazf etmiş olur. Çünkü, «Sen zina ettin de çocuk ondan oldu.» demiş gibidir.. Velev ki hâricde çocuk mevcûd olmasın.

Eğer kadın altı aydan daha az zamanda çocuk doğursa, gebelik ni-kâhdan önce olduğu için, çocukun nesebi sabit olmaz: Eğer kadın çocuk doğurup ondan sonra ihtilâf etseler ve kadın nikâhını o güne gelinceye kadar altı ay oldu diye iddia etse ve koca da altı aydan daha azdır diye iddia etse, İmânı A*zam' (Rh,A.) a göre, kadın yeminsiz tasdik edilir. İraâmeyn (Rh. Aleyhîmâ) bunu benimsememişlerdir. Nitekim yakında zikredilecektir.

Bîr kimse «Eğer ben filân kadını nikâh ettim ise o kadın boştur.» dese, ondan sonra nikâh etse ve kadın nikâhtan itibaren yarım yılda çocuk doğursa, o çocuğun nesebi kocaya lâzım gelir. Gebelik iddet içinde olduğu için, kadının mehri de kocaya lâzım gelir. Koca karısının talâkını doğurmasına bağlasa, yâni, karısına «Eğer bir çocuk doğurursan, boşsun.» dese, kadının çocuk doğurduğuna da yalnız bir kadın şehâdet etse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre talâk vâki olmaz. İmâmeyn' (Rh. A-leyhimâ) e göre; vâki olur. Çünkü doğurmak yalnız bir kadının şahadeti ile sabit olur. Ondan sonra talâk ötekine bağlı olarak sabit olur. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: Doğurmak zarûreten sabit olur. İmdi zaruret mikdan ile takdir edilir, talâka geçmez. Talâk doğuma tâbi değildir. Çünkü boşamak ile doğurmakdan her biri diğeri olmaksızın bulunur. Hidâye sarihlerinin bazısı itiraz edip demişlerdir ki: Bizim sözümüz doğurmaya bağlanan boşamadadır ve bir şeye bağlanmış olan o şeyin gereklerindendir. Halbuki doğum yalnız bir kadının şehâ deti ile sabit olur ve bir şey şayet sabit olsa, bütün gerekleri ile sabit olur. Ben derim ki: Bir şey sabit olunca bütün gerekleri ile sabit olur, sözü ıtlâkı üzere değildir. Belki o söz bir yerdedir ki lâzım ile melzûmun arasında birbirlerinden ayrılmak tasavvur olunmaz. Nitekim aklî lüzumda olduğu gibi.

Hidâye sahibi buna: «Talstk doğurmakdan ayrılır.» sözü ile işaret etmiştir. Usûl kitablarında iktizâ konusunda takarrür etmiştir ki; bir kimse bir kimseye «Sen köleni benden bin akçaya âzâd eyle.» dediği vakitte, azadın sahih olması zaruretinden dolayı satışı iktizâ eder. Sanki o sözü söyleyen kimse «Sen köleni bana bin akçaya sat ve benim tarafımdan âzâd etmeye vekilim ol.» demiş gibi olur. Böylece zaruret mikdârı ile satış sabit olur. Hattâ erkân ve şeraitten bir şey sabit olmaz, ancak aslen sukutu muhtemel olmayan şey sabit olur.

Eğer koca kadının gebe olduğunu İkrar ettikden sonra kadının talâkım doğurmasına bağlasa, k&dm «Çocuk doğurdum.» eledikde, onu yalanlasa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, ebenin şehâdeti olmaksızın ta-Jâk vâki olur. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, ebenin şehâdeti şarttır. Çünkü kadın, kocanın hânis olduğunu iddia etmektedir. Şu halde delil gerekir. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: Kocanın gebeliği ikrarı, gebeliğe vardıran şeyi de ikrarıdır. O da doğurmaktır.

Bir kimse bir câiiye nikâh edip boşadtkdan sonra, onu satın alsa, satın aldığı günden itibaren a'*ı aydan daha az zamanda çocuk do-ğursa, çocuğun nesebi o kimseden olması gerekir. Eğer altı ayda ve altı aydan fazlada çocuk doğursa, nesebi ondan olması gerekmez. Çünkü birinci vecihde çocuk iddet bekleyen kadının çocuğudur. Zira gebelik satın almadan öncedir. İkinci vecihde çocuk memlûke çocuğudur. Çünkü hadis olan şey, en yakın vaktine muzâf kılınır. Şu halde mutlaka da'vâ gerekir.

Bir kimse cariyesine «Eğer senin karnındaki oglansa bendendir.» dese, bir kadın da o câriye, kocanın ikrar ettiği günden itibaren altı aydan daha az zamanda çocuk doğurduğuna şehâdet etse, o kimsenin ümmü veledi olur. Çünkü nesebin sübûtunun sebebi —ki da'vâdır — efendisi taralından «O çocuk bendendir.» demesiyle mevcûddur. Ancak çocuğun tu'yininc hacet kalır. Ta'yin de ebenin bilittifâk şehâdeti ile sabit olur.

Musannif, ikrar ettiği günden, itibaren altı aydan daha az zamanda demiştir. Zira o çocuk altı ayda veya a!tı aydan fazlada doğsa, ne-seb sabit olmaz. Efendisinin sözünden sonra cariyenin gebe olması muhtemel olduğu için neseb sabit olmaz. Efendi bu çocuğu iddia etmiş sayılmaz. Fakat efendi, «Çocuk bendendir.» dediği vakitte, cariyenin karnında çocuğun bulunması kesin bilindiği için birinci vech bunun aksinedir. Bu durumda da'vâ sahih olur. Ya da bir kimse bir ma'sûm için: «Bu benim oğlumdur.» dese ve o khnse Ölse, çocuğun anası da «Bu çocuk o ikrar eden kimsedendir ve ben de o kimsenin karışıyım.» dese, ikisi de o kimseye vâris olurlar. Çünkü mes'ele kadının hürriyet ile ma'rûf ve çocuğun anası olduğuna göredir! O çocuğun, ikrar eden adamın oğlu olması, ancak anasını sahih nikâhla mümkündür. Zira helâlliği ifâde için konulan şey nikâhtır.

Eğer ölen kimsenin vârisi o kadına «Sen ölenin ümmü veledisin.» dese ve o kadın da kendisinin hür olduğunu bilmese vâris olmaz. Çünkü hürriyetin zahir olması köleliği kaldırmakda belde itibariyle hüccettir. Mirasa istihkak için hüccet değildir. Bir.kimse cariyesini kölesi ile evlendirse, o câriye de bir çocuk doğursa ve efendi «O çocuk benimdir.» diye iddia etse; onun nesebi sabit olmaz. Çünkü çocuğun nesebinin sabit olması nikâhın feshini gerektirir. Sabit oldu ki, nikâh sahîh oldukdan sonra feshi kabul etmez. Satış bunun aksinedir. Çünkü, efendi şayet cariyesini satsa ve o câriye müşteri yanında çocuk doğursa, bundan sonra satıcı o çocuk bendendir diye iddia etse, nesebi ondan sabit olur ve satış fesh olur, çocuk da âzâd edilmiş olur. Çünkü efendinin mülküdür. O da oğlu olduğunu ikrar etmiştir. Her ne kadar melr zûm sabit olmasa da. çocuğun hürriyeti sabit olur. Nitekim nesebi belli olan kölesinin kendi oğfu olduğunu ikrar etse hüküm yine böyledir. O çocuk bendendir, diye ikrar etmesiyle, câriye de satanın ümmü veledi olur.

Bir kimsenin ciinâ ettiği cariyesi bir çocuk doğuısa, o kinişe bu çocuk bendendir demedikçe çocuğun nesebi sabit olmaz. Çünkü cimâ-dan istifâde hakkt üç mertebedir:

Birincisi kavidir. O nikâhlı kadının lirasıdır. Onun hükmü, da'vet-siz yâni bu çocuk bendendir demeksizin, neseb sabit olmaktır. Sadece benden değildir, demekle ilgisi kesilmiş olmaz. Belki sahih nikâhda, li-ânla ilgisi kesilmiş olur. Çünkü l^sid nikâhda Hân olmaz. Nitekim daha önce geçti.

İkincisi zayıf fîrâşdır. O da cariyenin lirasıdır. Bunun hükmü zayıf olduğu için bununla neseb sabit olmayıp, ancak bu çocuk bendendir, demekle sabit olmaktır.

Üçüncüsü: İkisi ortası olan fîrâştu*. O da ümmü veledin lirasıdır. Bunun hükmü; da'vetsiz neseb sabit olmak, mücerret «Benden değildir.» demekle ilgisi kesilmektir. Lâkin da'vetsiz nesebin subûtu; ancak ümmü veledin cimâı efendisine helâl olduğu surette olur. Şayet cimâı ona helâl olmazsa da'vetsiz neseb sabit olmaz. Efendisinin mükâtebe eylediği ümmü veled ve iki kimse arasında ortaklaşa olan câriye gibi ki, o kimselerin ikisi de o cariyeyi ümmü veled yapar da sonra, bir çocuk doğurursa, da'vetsiz onun nesebi sabit olmaza Hizânetu'l-Müf-tîn'de böyle zikredilmiştir. [1[42]]

[1[42]] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 263-269.

Hıdâne Babı

(Çocuk Bakımı)

Hıdâne «Hadâne*t-tâiru beydatehu» dendir. Kuş yumurtasını kanatları altına alıp bağrına bastığı zaman, kuş yumurtasını hadn etti derler. Bunun gibi. kadın da çocuğunu hadn etti, yâni bağrına bastı denir. [1][43]

Her ne kadar talâkdan sonra bile olsa, çocuğun anası çocuğa mahrem olmayan başka kocaya varmadıkça hıdâne çocuğun anasına âitidir. [2][44] Nitekim yakında açıklaması gelecektir. Zira, bunun üzerine ümmetin icmâı vardır. Çünkü anne başkasından şefkatlidir. Ancak, çocuğun annesi fâcire veya mürtedde olursa, o İslâm'dan dönen kadın habsedilir ve dövülür ve hıdâne için vakit bulamaz. Kâfî'de de böyle zikredilmiştir. Eğer kaçınır veya istemezse, hıdâneden âciz olması ihtimâli bulunduğu için, o anaya çocuğu alması için zorlanmaz. Ancak çocuk anasından başkasının memesini almadığı bilinirse veya anasından başka zîrahm mahremi (yakın akrabası) olmassa o vakit hıdâne için zorlanır. Çünkü yabancının o çocuğa şefkati olmaz.

Bundan soma, hıdâne, ne kadar yukarı gitse de çocuğun anasının anasına iticidir. Çünkü bu velayet analar tarafından gelir. Ondan sonra, hıdâne hakkı ne kadar yukarı gitse de çocuğun babasının anasına âiddir. Çünkü bunlar da analardandır. Bundan dolayı anaların mîrâsı olan altıdabiri kazanırlar. Bir de; babanın anasının, velâdetten dolayı şeîkati boldur. Ondan sonra çocuğun ana - baba bir kızkardeşine âiddir. Çünkü daha şefkatlidir. Ondan sonra, hıdâne hakkı ana bir kızkurdeş içindir. Zira.o bu işde ana - baba bir kizkardeşe yakındır. Ondan sonra, çocuğun baba bir kızkardeşine âidcür.. Çünkü ana - baba kızları ecdâd kızlarından evlâdır. Ondan sonra hıdânt hakkı çocuğun teyzesine âiddir. Çünkü bu işde anaya yakınlık tercih edilir.

Ana - baba bir olan, ana bir olandan evlâdır. Ondan sonra, ana bir olan, baba bir olandan evlâdır. Ondan sonra, baba bir olana âiddir. Teyze, erkek kardeş kızlarında» evlâdır. Çünkü teyze anaya mensûb-dur. Erkek kardeş kızları kardeşe mensûb olurlar. Ondan sonra, hıdâne hakkı, zikredilen tertîb üzere çocuğun halasına âiddir. Hala ve teyze kızlarına hıdâne hakkı yoktur. Çünkü onlar mahrem değillerdir. Zikredilen kadınların hür olmaları şarttır. Çünkü köle, efendisinin hizmeti ile uğraştığından hıdâneden âcizdir. Bir de, hıdâne hakkı velayetten bir çeşittir. Kölenin ise kendisine velayeti yoktur. Şu halde başkasına velayete nasıl kadir olur?

Câriye ve um mü veled içip, bunlar âzâd olmazdan önce hıdâne hakkı yoktur. Eğer küçük çocuk köle ise belki hak efendiye âiddir. Eğer küçük çocuk ile anası efendinin mülkünde ise ikisinin arası ayırılmaz. «Büyü' — Alış-veriş» konusunda açıklaması gelecektir. Eğer küçük çocuk hür ise hıdâne hakkı hür olan akrabasına âiddir. Şayet câriye ve ümmu veled âzâd edilse, hür olan çocuklarında hıdâne hakkı onlara âiddir. Çünkü onlar ve çocukları hakkın sabit olması hâlinde hürdürler.

Zİmmiyye, çocuk dîne akıl erduinceye kadar Müslüman kadın gibidir. Yâni, Müslüman olan çocuğuna bakmaya daha haklıdır. Çünkü hıdâne şefkate dayanır. Ana ise çocuğuna daha şefkatlidir. Çocuk dîne akıl erdirmediği müddetçe anasına vermek çocuk için en uygun olanıdır. Şayet dîne akıl erdirip anlarsa, zarar ihtimâli olduğu için anasından ayırılır, veya çocuğun küfre alışmasından korkulursa ayırılır. Çünkü küfre alışmak bazan dîne akl erdirmezden önce olur. İmdi, bundan korkulursa çocuk anasından ayırılır. Ana olsun, nine gibi başkası olsun, çocuğun mahreminden başka birine nikâh edilmekle hıdâhe hakkı düşer. Çünkü şefkat azalır. Şayet mahremine nikâh edilse hıdâne hakkı düşmez. Çocuğun anası amcasına ve ninenin dedeye nikâh edildiği gibi.

Mahrem olmayandan ayrılmakla hıdâne hakkı geri döner. Çünkü mâni' zail olduğu zaman memnu avdet eder.

Çocuğun anası süt emzirmek için ücret istese, eğer nikalıda olduğu halde veya ric'î talâk iddetinde isterse ücrete müstehâk olmaz. Çünkü ananın çocuğunu emzirmesi, her ne kadar dînen emredilmiş değil ise de, diyanet yoluyla lâzımdır. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

«Anneler çocuklarını emzirirler...» [3][45] buyurmuştur. Lâkin analar âciz olmaları ihtimâlinden dolayı özürlü oldular. Çocuğun annesi ücretle emzirmeye kalkışırsa, buna gücü olduğu belli olup bu işi yapması kendisine vâcib olur. Bu durumda emzirmeye karşılık ücret alması caiz olmaz.

Kadın iddetten sonra veya iddeti içinde kocasının başka karısın' dan olan oğlu için süt emzirmeye karşılık ücret istese, ücrete müste-hak olur. Birinci şekle sebeb: Yâjii Iddetten sonra müstehâk olması, nikâh tamamiyle yok olup yabancı gibi olduğu içindir. İkincide ise sebeb: Yâni iddet içinde kocasının başka kadından olan oğlu için ücrete müstehâk olması, onun üzerine emzirmek lâzım olmadığı içindir.

Malûm olsun ki, ana, iddeti bittikten sonra, yabancı kadının ücretinden fazla ücret istemedikçe çocuğu emzirmek için evlâdır. Çünkü ana çocuğu için daha şefkatli ve daha faydalıdır.,Çocuğu anadan almakla çocuğa zarar vermek vardır. Eğer ana yabancı kadının ücretinden fazla ücret almak için kâdîya başvurursa, babadan zararı savmak için o fazla ücreti ödemeye baba zorlanmaz. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

«Ana çocuğundan, çocuk kendisinin olan baba da çocuğundan dolayı zarara sokulmasm.ii [4][46]buyurmuştur.

---

[1][43] Hıdâne (Hiiâne): Lûgatta kucağa almak,^ besleyip büyütmek üzere yanında bulundurmak, ku$un yumurtaları kanatları altına alarak, üzerlerine basması anlamına gelir.

Fıkhf terim oturak aalamt: «Çocuku, sefâhiyetdar olan kimsenin belli müddeti içinde imsak ve terbiye etmesi» demektir.

Mecnûn, ına'tûh gibi çocuk hükmünde bulunan âciz kimseleri yetkili kişilerin korumaları ve terbiye etmeleri, bunların yiyeceklerine, içeceklerine bakmaları, temizliklerini, istirâhatJerini te'mİne çalışmaları, kendilerini zararlı şeylerden korumaları da hıdâne demektir.

(Bk. Istılâhâtı Fıkhiyye kamusu, C. 2)

[2][44] Abdullah b. Amr' (R. Anhümâ) den rivayet olunduğuna göre bir kadın:

— Vâ Resûlüllah şüphesiz ki şu oğlum İçin karnım bir kap, memem su tulumu, sinem de mahfaza idi. Şimdi babası beni boşadı ve beni ondan çekip almak istedi;* demiş. Bunun üzerine Resûlüllah (S.A.V.):

«Seo kocaya varmadıkça çocuğu almağa daha haklısın» buyurmuşlardır. Bu hadisi Ahmed ile Ebû Dâvûd (Rh. Aleyhimâ) rivayet etmişlerdir. Hâkim ' (Rh. A.) sahîhlernİştir.

[3][45] Bakara sûresi, âyel: 233

[4][46] Bakara süresi, âyet: 233

3fâni anadan çocuğu almakla ona zarar vermemeli. Baba da yabancı kadının ücretinden daha çok ücret vermekle zarara sokulmamalı. Eğer yabancı kadın ücretsiz çocuğu emzirmeye razı olursa veya ecr-i misIden daha aza razı olup ana da ecr-i misle razı olursa bu durumda yabancı kadın, bizim söylediğimiz şeyden dolayı evlâdır. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Bâîn talâk ile boşanmış olan kadında iki rivayet vardır: Bir rivayette; onu ücretle tutmak caizdir. Çünkü nikâh yok olmuş ve kadın yabancılara katılmıştır. Diğer rivayette; caiz değildir. Zira iddet nikâhın ahkâmındandır. Bundan dolayı iddette nafaka ve mesken vâcib olmuştur. Ona kocanın zekât vermesi ve onun için şehâdet etmesi de caiz olmaz.

Çocuğun anası iddetten sonra «Ben bu çocuğu emzirmem, ancak ücret ile emziririm.» dediği vakitte baba «Ben ücretsiz emzirecek kadın bulurum.» dese veya ana «Ben bu çocuğu emzirmem, ancak şu kadar ücret ile emziririm.)) dedikde, baba «Ben senin istediğin ücretten daha azı ile emzirecek kadın bulurum.» dese, o a.na çocuğun babasını men edemez. Lâkin katkn başkası Ue evlenmedik ye, iki tarafa riâyet için, süt ana çocuğu ananın evinde, emzirjr. Küçük kız, fesâd ihtimâli bulunduğu için, çocuğun anasının erkek kardeşi gibi asabe (erkek mirasçılar) olmayan mahreminin bulunmasiyle beraber, amca oğlu gibi mahrem olmayan asabeye verilmez. Çünkü dayıya vermekde fesâd ihtimâli yoktur.

Yine küçük kız çocuğu, utanmaz olan fâsık kimseye verilmez. Utanmaz fâsık, işlediği çirkin işe aldırış etmeyen kimsedir. Çünkü böyle olan kimse îesâddan korunmaz, Her ne kadar temyize kadir bile olsa, küçük çocuk babası ile anası arasında muhayyer bırakılmaz. İmâm Şafiî (Rh.A.) «Eğer temyiz yaşına erişti ise muhayyer bırakılır ve seçtiği kimseye teslim edilir.» demiştir.

Ana ile nine küçük çocuk için; yemek, içmek; giyinip kuşanmak ve yalnız başına taharetlenmekte başkasına ihtiyâcı kalmayıncaya kadar babadan daha lâyıktır. Çünkü başkasından müstağni olunca artık te'dîbe ve erkeklerin ahlâkını almaya muhtâc olur. Baba ise buna daha muktedirdir.

Çocuğun müstağni olması (başkasına ihtiyâcı kalmaması) yedi yü ile takdir edilmiştir. Yedi yılı Kassâf takdir etmiştir. Fetva .da burnın-Iadır. Kâtt'de böylece zikredilmiştir.

Ana ile nine küçük kiz çocuğu için, hayas görünceye kadar babadan daha lâyıktır. Çünkü.küçük kız çocuğu istiğnadan sonra kadınların edeblerini bilmeye muhtâcdır. Kadın ise buna daha muktedirdir. Bâliğa oldukdan sonra iffetinin korunmasına ve muhafazaya muhtaç olur. Bu husûsda ise baba daha kadirdir, İmâm Muhammed' (Rh.A.) den rivayet edilmiştir ki: «Küçük kız çocuğu, niüştehât mertebesine varıncaya kadar anasına veya ninesine verilir.» Yâni, küçük kız, şehvet haddine eriştiği zaman babasına verilir. Çünkü korunmaya ihtiyâcı o zaman tahakkuk eder. Zamanın fesadından dolayı bu kavil daha ihtiyattır.

A*ıa ile nineden başka küçük kızın mahremlerinden dadılık yapan kadın, kıza şehvet haddine varıncaya kadar, baba İle dededen daha lâyıktır. Çünkü çocuğu dadı yanında bırakmak, bir nevî hizmetçi yapmaktır. Ana ile nineden başka kadın ise onun istihdamına kadir olmaz. Bir de; maksûd olan, kadınların edeblerini Öğretmektir. Öğretme ise istihdam ile hâsıl olur. Ana ile nineden başkası istihdama mâlik olmaz. Bundan dolayı küçük kız çocuğu hizmet için kiralanmaz ve maksûd hâsıl olmaz. Ana ile nine .bunun aksinedir. Çünkü şer'an istihdam hakları yardır.

Boşanmış olan kadın, yolculuk da çocuğa zarar geleceği için, çocuğun babasından izinsiz çocukla beraber yolculuğa çıkamaz. Ancak, eğer o kadının, nikâh edildiği vatanına yolculuk ederse olur. Hattâ evlenmek kadının vatanı olmayan bir beldede olsa, o kadın' çocuğu o beldeye nak-ledemez. Vatanına da nakledemez. Çünkü her birinde iki şeyden biri yoktur. Bu Kitâbtı't-Talâk'da AsVdan rivayet edilmiştir. O da en doğru rivayettir. Bu zikredilen mes'ele, eğer iki yerin arasında fark olursadır. Şayet iki belde birbirlerine yakın olsalar, şöyle ki: Bir günde çocuğuna gelip kavuşup yine gece olmacfan önce ehline geri dönmesi mümkün olursa, o kadın için çocuğu o kadar yere nakletmek, caiz olur. Bu da mutlaka tslâm ülkesinde caiz olur.

O naklettiği beldede evlenmenin vukuu ve vatan şart kılınmamıştır. Ancak şehirden köye nakletmemesi şarttır. Çünkü yakına intikâl bir beldede bir mahalleden bir mahalleye intikâl gibidir. Lâkin şehirden köye intikâlde çocuk için zarar vardır. Çünkü çocuk köylü ahlâkiyle ahlâklanır. Kadın bu nakle ancak, kadının vatanı olup nikâh da orada olursa mâlik olur. Esah kavi budur. Nitekim biz sebeblerini açıkladık.

Bu zikredilen sefer anaya mahsûstur. Anadan başkasına, hattâ ninesine çocuğu nakî, babasının izni olmaksızın caiz değildir.

Bir küçük kızın zengin halası olup baba fakir olsa ve halası çocuğu bir şeysiz (meccânen) bakmak istese, çocuğu anasından da menet-mese, halbuki ana hıdânedeij kaçınsa, ve babadan ücret ile çocuğun nafakasını istese, sahîh olan kavle göre: «Anaya, ya meccânen çocuğu elinde tutarsın veya halasına verirsin.» denilir. Hulâsada da böyle zikredilmiştir. 1[47]

1[47] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 270-275.

Nafaka Babı

Nafaka, iııfâk nm'nâsmda isimdir. 1[48] Hişâm (Rh.A.) demiştir ki:

«Ben İmâm Muhammed'e nafakadan sordum. Nafaka, yiyecek, giyecek ve meskendir.» dedi. Hulâsa'da böyle zikredilmiştir.

Nafaka bir kaç sebeb ile vâcib olur.

Kan - kocalık o sebeblerdendir.

Ncseb ve mülk ele o sebeblerden biridir.

Musannif karı - kocalığı öne almıştır. Çünkü karı - kocalık nesebin aslıdır. Neseb de mülkden daha" kuvvetlidir.

Gerek koca küçük olup cimâa kadir olmasın veya fakîr olup nafa* ka sayılacak bir §eyi olmasın, karısının nafakası ona vâcibdir. O kan gerek Müslüman olsun ve gerek kâfir oisım ve gerek büyük olsun veya cimâa elverişli yaşı küçük kadın 1>lsun müsavidir. 2[49] Hattâ böyle olmazsa engel karı tarafından olup ferci teslim bulunmaz. Bu takdirde nafaka vâcib olmaz. Fakat koca küçük olup cimâa kadir olmadığı surette bunun aksinedir. Çünkü engel kocanın tarafındandır. Eğer koca ve karı ikisi de küçük olup cimâa kadir olmasalar, kan için nafaka yoktur. Çünkü engel ma'nen karı tarafından gelmiştir. Bu bâbda yapılacak son iş; kocanın tarafından olan eugeli yok saymaktır. Karının tarafından olan engel kâimdir. Karının tarafından olan engelin kâim ol-masiyle beraber nafakaya müstehâk olmaz. Nihâye'de böyle zikredilmiştir.

Nitekiitı, koca küçük olup cimâa kadir olmasa da, karının yaşı büyük olursa, o karı gerek fakır olsun, gerek zengin olsun; gerek cima edilmiş, olsun ve gerek olmasın nafakaya müstehak olur. Çünkü kadının zenginliği kocası üzerindeki nafaka hakkını iptal etmez.

Nafaka koca ile karının hallerine göre vâcib olur. Bu Hassâf (Rh.A.) m tercihidir ve fetva da buna göredir. Musannif bunu şu sözü ile beyân etmiştir: Kan ve kocanın ikisi de zengin oldukda, zengin nafakası vardır. İkisi de fakir oldukda fakir nafakası verilir. İkisinden biri zengin ve diğeri fakir olursa —ki bu iki surete şâmildir. Biri; karı fakir, ve koca zengin olmaktır. Diğeri; kan zengin ve koca fakır olmaktır.— nafaka iki hâlin ortası ile takdir edilir. Yâni, zenginlerin nafakasından aşağı ve fakirlerin nafakasından fa2laca olur. İmâm Kerhî (Rh.A.) «Kocanın hâline itibâr edilir» demiştir. Şafiî' (Rh.A.) nîn kavli de budur. Bedâyi' sahibi, sahih kavi budur; demiştir. Mebsût sahibi ise; «Zengin-Ukde ve fakîrlikde muteber olan —zahir rivayette— kocanın hâlidir.» demiştir.

Her ne kadar karı babasının evinde olsa da nafaka lâzımdır. Hidâ-ye'de denmiştir ki: «Şayet karı kendisini kocanın evine teslim etse, nafakasını kocası vermesi gerekir.» Njhâye'ds de denmiştir ki: «Bu şart zahir rivayete göre lâzım değildir. Çünkü Mebsût'ta şöyle denilmiştir: Zahir rivayette bildirildiğine göre akdin sıhhatinden sonra, her ne kadar kocanın evine nakletmese de, kan için nafaka vâcibdir.» Ondan sonra denilmiştir ki: Belh İmamlarının sonra gelenlerinden bir kısmı karı - kocanın evinde zifaf edilmedikçe nafakaya müstehâk olmaz.» Fetva Kitabın cevâbı üzeredir. O da.kocanın evinde zifaf edilmese bile nafakanın vâcib olmasıdır.

Veya kan, kocanın evinde hasta olursa, onun için nafaka lâzım gelir. Kıyâs, şayet karının hastalığı cimâı nıenetse nafaka Verilmemek iktizâ ederdi. Çünkü erkeğin istifâdesi için kadın tarafından kendini hab-setmek yoktur. İstihsânen nafaka lâzım gelmesinin vechi; ihtibâsın mev-cûd olmasıdır. Çünkü koca o hasta olan kadın ile ünsiyet eder. Onu okşar ve kadın onun evini korur. Engel arızîdir, hayza benzer. Bu yönden istihsânen nafaka lâzım gelir. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) dan rivayet edilmiştir ki: «Karı şayet nefsini teslim ettikten sonra hasta olsa, teslim tahakkuk ettiği için nafaka vâcib olur.» Eğer teslimden önce hasta olup nefsini ondan sonra teslim ederse nafaka vâcib olmaz. Çünkü teslim sahih olmaz. Bunu Hîdâyc sahibi makbul bulmuştur.

Nâşize olan kadın için nafaka vâcib olmaz. Musannif, nâşizeyi: «Nâşize kadın: Kocasının evinden haksızca çıkıp gidendir. Kocasının evine geri dönünceye kadar nâşizedir.» sözü ile açıklamıştır. Çünkü ih-tibâsın (kendini kocası için habs etmenin) yok olması karının kendisin-cîendir. Döndüğü zaman ihtibâs yerine gelir ve nafaka vâcib olur. Fakat kocanın evinde temkinden kaçınan kadın zikredilenin aksinedir. Çünkü ihtîbâs kâimdir. Koca onun ile zorla cimâa kadirdir. Musannifin «haksızca- sözü «haklıca» çıkmakdan sakınmadır. Nitekim koca ona naehr-i muaccelini (peşin mehr) vermediği için kocanın evinden çıkması gibi.

Borç sebebiyle, habsedilen kadının da nafakası kocasına vâcib olmaz. Çünkü borcunu Ödemeyip oyalanmak suretiyle kendini teslimden kaçınmak onun tarafından gelmiştir. Onun tarafından gelmese bile erkek tarafından da kaçınma kadından olmayıp kadın âciz olduğu için olsa da suç değildir.

Kocasının evine gitmemiş olan hasta kadın için de kocasına nafaka lâzım gelmez. Nafaka, lâzım gelmemesinin sebebi, koca karısından faydalanamadığı ve ihtibâs bulunmadığı içindir.

Gasbedilmiş kadın için de kocasına nafaka vâcib olmaz. Yâni, kaçırılmış (gasbedilmiş) kadın, bir adamın zorla alıp götürdüğü kadındır. Çünkü nafaka kocanm evinde ihtibâsın karşılığıdır. Halbuki ihtibâs ortadan kalkmıştır.

Mahremi ile beraber bile olsa, kocası olmaksızın Hacca giden kadın için de nafaka vâcib olmaz. Çünkü ihtibâsın ortadan kalkması ka-nnm tarafındandır. Eğer kadın kocası ile beraber yolculuk ederse, onun nafakası hazarda olan nafakadır. Yâni, vâcib olan hazar nafakâsıdır. Çünkü kocanın karı üzere; kâim ofması için ihtibâs vardır. Başka şey gerekmez. Yâni sefer nafakası gerekmez. Yolculuk için kocanın kira vermesi de gerekmez.

Eğer koca zengin İse, karısı için ve karısın sn bir hizmetçisi için nafaka vermesi gerekir. Çünkü karının ihtiyâcını gidermek kocaya vâcib-dir. Bu ise ihtiyâcı gidermenin tamâmındandır. Eğer koca fakir olursa esah olan kavle göre, hizmetçi için

---

1[48] NAFAKA: Lügatte; çıkmak, gitmek, sarf etmek ma'nâlarını ifâde eder. Ve bir insanın ıvâiine sarf ve infak ettiği şeye denir.
Fıkıh ısfilahınca; laam, kisve, sükna ile bunlara tâbi olan şeylerden ibarettir. Ör-fen; yalnız taama ıtlak olunur. <Hukûk-u İslâmiyye Kâmûsu, Ö, Nasûhî Bilmen, C. 2)

2[49] Müslüman olsun veya olmasın kadının nafakası kocasına äiddir. Kadın, kocasının evine girip, kendini teslim edince kocası onun nafakasını, giyimini ve meskenini te'min etmekle yükümlüdür. (Kudûrî.)

nafaka vermesi gerekmez.

Kocanın nafakadan âciz olması sebebiyle koca ile karının araları ayırılmaz. Koca karısının hakkım, koca gâib olduğu halde ifâ etmemekle de araları ayrılmaz. Velev ki, koca zengin olsun.

Ma'lûnı olsun ki: Şafiîl (Rh.A.) ye göre, feshi tecviz eden iki durum vardır. Birisi kocanın fakirliğidir. Bunun yolu kâdî katında kocanın fakirliği sabit olmaktır. Kâdî ona üç gün mehil verir. Dördüncü günün sabahında karıyı ondan ayırır. Gâyet'ul-Kusvâ'da böyle zikredilmiştir.

İkinci durum, gâib olan kocanın nafakadan karının hakkını zengin de olsa ifâ etmemesidir. Gâyet'ul-Kusvâ'mn şerhinde denmiştir ki: Eğer koca nafakayı edaya kadir olduğu halde gâib olsa ve lâkin kannın hakkını ifâ etmese, iki vechin en açık olanına göre onda fesh yoktur. Lâkin eğer o gâib kocanın yeri biliniyorsa, kâdî kocanın olduğu belde kâdîsı-na onu çağırmak için adam gönderir. İki vechin ikincisi feshin sabit . olmasıdır. Bizim Ashabımızın bir kısmı buna meyletmişlerdir. Maslahattan dolayı bununla fetva vermişlerdir.

Hâvi şerhinde denmiştir ki: Bu kavi Kâdî Taberî (Rh.A.) ve İb-nu's-Sabbâğ' (Rh.A.) in seçtiğidir. Kûyânî'den ve kardeşinin oğlu ei-Ud-de adlı k Hâl mı sahibinden rivayet edilmiştir ki, maslahat ve fetva bu-nunladır. Musannif birinci hilafa; «Ondan acziyle» demekle işaret etmiştir. İkinci hilafa; «Onu ifâ etmemekle değil ilâh.» sözü ile işaret etmiştir.

Ben derim ki: Güvenilir Şafiî kitapla mı dan nakledilmekle anlaşılmıştır ki; Şafiî' (Rh.A.) göre, nafakadan acz ile hüküm hâzıra baka-raktır. Gaibe bakarak hüküm ise infâk etmemektir. Acz ile infâk etmemenin her biri bizzarûre ma'lûmdur. İmdi zikredilen şeyden dolayı Hî-dâye şerhlerinde ve başka yerlerde, Şâfiî' (Rh.A.) yi red için söylenen -şu sözlere vech yoktur: «Nafakadan acz, ancak koca mevcûd olduğu zaman kendini gösterir. Ama koca gaybet-i münkatıa ile gâib olursa, acz bilinmez. Çünkü kocanın kadir olması caizdir. Bu infâkı terk olur, yoksa infâkdan acz olmaz. Bu da'vâ başka kâdîya sunulsa ve o kadının hükmünü caiz görse; sahîh olan şudur ki, bu hüküm geçerli olmaz. Çünkü bu hüküm ictihad götürür bir mes'ele de değildir. Zira biz zik-. rettik ki, acz sabit değildir.» Evet Şafiî'lerden mezhebini bilmeyip in-fakdan acz ile gâib üzere hükmeden kimseye bu i'tirâz vârid olur. Şafii' (Rh.A.) ye bu i'tirâz vârid olmaz. Şâfiî Mezhebi ile amel eden kimseye de vârîd olmaz. İmdi ötesini sen düşün!

Kâdî o kadına, kocan adına borç al diye, emreder. Yâni, parasını kocanın malından ödemek üzere veresiye yiyecek satın al, der. Koca ve karı fakîr oldukları için fakır nafakası takdir edilir de, koca zenginleşirse karı istediği takdirde ona zenginliğinin nafakasını tamamlar. Çünkü nafaka zenginlik ve fakîrliğe göre değişir. Hükmolunan nafaka henüz vâcib olmayan nafakanın takdiridir. Çünkü nafaka azar azar vâcib olur. Kocanın durumu değişince karı için hakkının tamamını istemek vardır. O da zengin kadınların nafakasının aşağısı ve fakîr kadınların nafakasının üstüdür.

Geçmişin nafakası düşer. Meğer ki kâdî takdir etmiş veya bir şey üzere sulh olmuş olalar. Çünkü nafaka sıladır, ivaz değildir. Ancak kâ-dînin hükmü ile kuvvet bulur.Hibe gibi ki, hibe ancak bir te'kîd edici şey ile mülk îcâb eder. O da hibenin teslim alınmasıdır. Sulh kaza gibidir. Çünkü kocanın kendisi üzere velayeti kâdinin velayetinden daha kuvvetlidir. Fakat mehr bunun aksinedir. Çünkü mehr mülkden ivazdır.

Karı - kocadan bîrinin ölmesiyle veya karı boşanmış olmakla takdir olunan nafaka düşer. Yâni, koca üzere nafaka takdir edildikden sonra ikisinden biri ölse, lâkin kâdî karıya borç almakla emretmiş olmasa ve bir kaç ay geçmiş olup karı nafakasını almasa, takdir olunan nafaka düşer. Nitekim, daha önce geçti ki, nafaka sıladır. Sılalar ise,'hibenin ölüm ile düştüğü gibi, almazdan önce ölmekle düşer. Ancak karı kâdî-nin emri ile borç alırsa o başka. Çünkü bu takdirde nafaka kuvvet bulur. Nitekim daha önce geçti.

Eğer karı bir yıllık nafakasını peşinen alsa, ondan sonra karı - kocanın ikisinden biri yıl tamamlanmadan önce ölse, karıdan bîr şey geri aımmaz. Çünkü nafaka sıladır ve o sılaya kabz (teslim aîmak) bi-tişmiştir. Sılalarda ölümden sonra geri dönmek yoktur. Çünkü hükümleri sona erer. Nitekim hibede olduğu gibi.

Nikâh ile me'zûn olan köle, karısının nafakası için satılır. Çünkü nafaka bedeli borçtur. O borç kölenin zimmetinde vâcibdir. Zira borcun sebebi, ki karı - kocalıktır, mevcûddur. Borcun vâcib olması kölenin sahibi hakkında zahirdir. Çünkü sebeb kölenin sahibinin izni ile hâsıl olmuştur, Borç kölenin boynuna bağlı Olur. Tacir köledeki ticâret borcu gibi. Kölenin sahibi için fidye vermek vardır. Çünkü karının hakkı nafakadadır. Rakâbenin ayn'ında değildir.

Köle tekrar tekrar satılır. Meselâ, bir köle sahibinin izni ile ev-lense de kâdî o köle üzere karısı için nafaka takdir etse ve o kölenin zimmetinde bin akça toplansa, o köle kıymeti olan beşyüz akçaya satılır. Müşteri de onun üzerinde nafaka borcu olduğunu bilse, tekrar yine satılır. Şayet o köle üzerinde olan bin akça borç bir başka sebeb ile olsa, kıymeti olan beşyüz akçaya bir kere satılır. Bir kere daha satılmaz.

Kölenin ölmesi ile nafaka düşer. O kölenin Öldürülmesi ile de düşer.

O kölenin efendisinden, alacak yeri bulunmadığı için, bir şey istenmez.

Nafakadan bagfea boreda bir kere satılır. Eğer kölenin kıymeti alacaklılanna yeterse ne a'lâ, yetmezse hür oldukdan sonra istenir. Fark şudur ki: Nafaka borcu her zamanda yenilenir. Satışdan sonra başka borç olarak ortaya çıkar. Diğer borçlar bunun aksinedir. Eğer o köle müdebber veya mükâteb yâhûd iinmıü veled olursa nafaka için satılmaz. Çünkü satışın caiz olması yok olmuştur. Lâkin mükâteb şayet kitabetten âciz olsa satılır. Çünkü aczden sonra ondan nakli kabul eder'

Nikâh edilmiş cariyenin nafakası ancak sahibinin hazırlaması ile kocasına vâcib olur. Yâni bir kimse başkasının cariyesi ile evlense, ona nafaka, ancak cariyenin sahibi cariyeyi hazırladığı zaman vâcib olur. Hazırlamaktan murâd: Câriye ile kocasının arasını .tahliye edip kendi hizmetinde kullanmamasıdır. Çünkü ihtibâs ancak hazırlamakla ve hizmetinde kullanmamakla gerçekleşir. Zira, cariyenin nafakayı hak etmesi hususunda muteber olan , kocasının işlerinde onu serbest bırakmaktır. Bu ise, söylediklerimizle olur. O cariyeyi sahibi, kocası ile' cariyenin arasını tahliyeden sonra hizmetinde kullansa vâcib olan nafaka düşer. Çünkü nafaka îcâb eden şey ortadan kalkmıştır. Eğer o câriye hazan sahibine çağırmadan hizmet ederse, nafaka düşmez. Çünkü sahibi onu hizmet için çağırmayınca geri almış olmaz. Bu hususta; kocanın hür olması ile köle, müdebber veya mükâteb olması arasında fark yoktur. Zira nafaka îcâb eden ma'nâ cariyeyi teslime hazırlamaktır. Binâenaleyh, kocaların değişmesiyle değişmez. Keza müdebbere ve üm-mü veled, câriye gibidir. Hattâ bu ikisinin de nafakaları ancak sahibinin teslime hazır!amasiyle vâcib olur. Mükâtebe câriye, müdebbere ve ümntu veled gibi değildir. Şayet müdebbere sahibinin izni ile evlense, teslime hazırlamadan önce nafakası hür kadında olduğu gibi kocaya

vâcib olur. Çünkü sahibinin onu istihdam etmek hakkı yoktur. Zira mükâtebe nefsine ve menfaatlerine daha hak sahibidir.
Kocaya karısı için oturacak bir ev iemî-n etmek vâcibdir. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :
«O kadınları gücünüz nisbetinde, kendi oturduğunuz yerde oturtun.» 1[50] buyurmuştur.

Kan - kocanın, ailesinden hâlî bir evde oturması gerekir. 2[51] Çünkü kan - koca başka insanlar ile bir arada oturmakda zarara uğrarlar. Zira mal ve eşyalarından emin olmazlar İnsanlar onların birbirlerinden faydalanmasına ve muaşeretine mâni' olurlar. Ancak, eğer kan -koca onları k»bûl ederlerse olur. Çünkü hak onlara âiddir. Binâenaleyh ehli ile birlikde oturup bu hususta anlaşabilirler.

Karının ehli, yâni mahremi diledikleri vakit ona bakar ve onunla konuşabilirler. Koca buncan onları menedemez. Çünkü menetmekde rahmi ayırmak (akraba île ilişkiyi kesmek) vardır. Kocaya bunda zarar da yoktur. Fakat kocanın İzni yok iken onun yanına giremezler. Bu eâiz değildir. Zira ev kocanın mülküdür. Koca için oraya girmekden menetmek hakkı vardır.3[52]

Sahih olan kavi, kocanın karısını ana - babasına gitmekten men edememesicür. Her hafta karının ana - babasının onun yanına gelmelerini de menedemez. Her yıl ana - babasından başka mahreminin gelip görüşmesini de menedemez. Musannifin, «sahih olanı- demesi, Muham-med b. Mukâtü' (Rh.A.) in sözünden kaçınmadır. Çünkü o, «Kocanın, her ayda karısının mahremlerini ziyaretten menetmesi caiz olmaz.» der.

Gâib olan kimsenin karısı, çocuğu, anası ve babası için, gaibin malından onların hakları cinsinden yâni akça ve altın veya yemek yâhûd elbise takdir edilir. Fakat haklan cinsinden olmazsa bunun hi-lâfınadır. Çünkü satışa muhtaç olur. Gaibin malı ise infâk için bilitti-fak satılmaz.

Eğer yanında mal bulunan kimse, yâni, ortağı yâhûd emanetçi veya borçlu kendisinde mal bulunduğunu; karı - kocalığı ve karısının ondan çocuk doğurduğunu ikrar ederse veya kâdî bunu yâni malı, karı-kocalığı ve doğumu bilir de; yanında mal olan kimse nıah itiraf etmezse, nafaka ve giyim takdir edilir. Kâdî gaibin karısına, kocası ona nafaka vermediğine dâir yemîn ettirir ve ondan kefil alır. Çünkü insanlardan bazıları kefil verir yemin etmez. Bazıları da aksini yapar. Kâdî ihtiyaten gaibin menfaatma ikisinin arasım cemeder.

Nafaka nikâha beyyîne getirmekle takdir edilmediği gibi gâib olan zevç mal bırakmadı ise kadın nafaka takdiri ve borçlanma emri almak için beyyîne getirdiği takdirde gâib aleyhine nafaka takdir edilmez. Çünkü onda gâib aleyhine hüküm vardır. Nikâhlı olduğuna da hükmedilmez. Çünkü zikredilen gibi- bu da gâib aleyhine hükümdür. İmâm Züfer (Rh.A.) «Gâib aleyhine nafaka ile hükmolunur, nikâh ile olunmaz.» demiştir. Çünkü nafaka ile hükümde karı için na^ar yâni, merhamet vardır.

Gâib olan kocaya zar^r yoktur. Çünkü koca hâzır olsa ve karıyı tasdik etse, kan hakkını alır. Eğer inkâr ederse yemin ettirilir. Yeminden kaçınırsa karıyı tasdik etmiş olur. Eğer karı delil getirirse hakkı sabit olur. Eğer delilden âciz olursa ya kefil veya karı öder. Nafakaya ihtiyâç olduğu için İmâm Züfer' (Rh.A.) in kavli ile amel edilir. Nikâh* da amel edilmez.

Biline ki, kâdî, gaibin malından nafakaya ancak zikredilen kim-selerr için hüküm verir. Çünkü gâib olan kimse aleyhine hükm caiz ol-m^z. Zikredilen kimselerin nafakası hükümden önce vâcibdir. Bundan dolayı onlar için, hükümden önce kocanın rızâsı olmadan nafaka almak vardır. Onlar hakkında hüküm kâdîden yardım ve fetvadır. Fakat zikredilenlerden başka akraba bunların aksinedir. Çünkü bunlardan başkasının nafakaları hükümden önce vâcib değildir. Bundan dolayı onlar gaibin malından, hükümden önce bir şey bulurlarsa alamazlar. Onların hakkında hüküm yeni îcâb olur, Bu ise gâib aleyhine caiz değildir.

Boşanmış olup iddette olan kadın için de, talâk gerek' ric'î talâk olsun ve gerek bâîn talâk olsun nafaka vâcib olur.

Âzâd ve bulûğ muhayyerliği gibi, suç ile olmayan ayırma ile mu'-tedde olan kadın için nafaka vâcib olur. Ya da küfüvü (dengi) olmadığı için ayrılıp iddet bekleyen kadın için de nafaka ve mesken vâcib olur.

Ric'î talâkda vâcib olmasına sebeb; zira nikâh özellikle bizim mezhebimizde ric'î ta lâk dan sonra kâimdir. Çünkü koca için cinsî münâsebet helâl olur. Bâin talâkda vâcib olmasına sebeb; ^nafaka ihtibâsm (yâni, kadını kapayıp alıkoymanın) karşılığı olduğu içindir. Nitekim daha önce anlatıldı. Halbuki ihtibâs nikâh ile maksûtf olan hüküm hakkında kâimdir. O hüküm de çocuktur. Zira, iddet çocuğu korumak için vâcibdir. Şu halde nafaka vâcîb olur. Bundan dolayı iddet bekleyen kadın için bî'l-icmâ mesken vâcibdir.

Kocanın ölümüyle mu'tedde olan kadın ve ma'siyet sebebiyle ayır-makdan mu'tedde olan kadın için nafaka vâcib olmaz. Ma'siyet sebebiyle olan ayırma, meselâ karının mürtedde olması (yâni, İslâm Dîninden çıkması) gibi ve kocanın oğlunu şehvetle öpmesi gibi.

Birincisine, yâni ölümde nafaka vâcîb olmamasına sebeb; zîrâ, nafaka kocanın malından azar azar vâcib olur. Ölümden sonra onun malı yoktur ve vârislerin malından da nafakanın vâcib olması mümkün değildir.

İkincide, yâni ma'siyette nafaka vâcib olmamaya sebeb; kan îrti-dâdı ile haksız olarak kendisini habsedici olmuştur. Bu durumda kadın nâşize (itaatsiz) gibi ölür.

Üç talâk ile boşanmış olan mu'tcdde kadının mürtedde olmasiyle nafaka düşer. Kocanın oğluna temkinle (yâni zina imkânı vermekle) nafaka düşmez. Çünkü ayrılık üç taîâk ile sabit olmuştur. Onda riddet Vc temkin amel etmez. Ancak İslâm'dan dönen kadın, tövbe edinceye kadar habscâilir. Habsedilen kadın için de nafaka yoktur. Mümekkinc (yâni kocasının oğluna zina imkânı veren) habsedihnez. Binâenaleyh ona nafaka vardır.

Nafakanın vâcib olması sebeblerinden biri de nesebdir. Babaya bâs-seten nafaka vâcib olur. Babaya o nafakada bir kimse ortak olmaz. Nitekim ana - babasının ve karısının nafakasında kimse ortak olmadığı gibi. Gerekse baba fakîr olsun. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

1[50] Talâk sûresi (65), âyet: 6

2[51] Koca, karisini kendi ailesinden hiç bir kimsenin bulunmadığı bir evde oturtmaya yükümlüdür. Ancak, kadın kabul ederse oturtabilir. Eğer, kocanın başka kadından çocuğu varsa onu karniyle beraber oturtmaya hakkı yoktur. (Kudûri.)

3[52] Koca; kaynanası, kayınpederi veya kadının başka erkekden olan çocuğunun veya ailesinden birinin zevcesinin yanına girmelerine mâni' olabilir. Ancak, diledikleri zaman zevcesini görmelerine ve konuşmalarına mâni' olamaz. (Kudûrî.)

«Anaların yiyecek ve giyeceğini sağlamak, çocuk sahibi olan babaya borçtur.» [1][53] buyurmuştur.

Yukarıdaki âyette geçen «mevlûdün leh» babadır.

Babaya fakir çocuğu için nafaka vermek vâcib olur. Çocuğun küçük olması şarttır. Hattâ küçük çocuk /engin olsa nafakası kendi malından verilir. Ya da çocuk büyük olup kazanmakdan âciz olursa, yine babaya nafaka vâcib olur. Hattâ kazanmakdan âciz olmasa nafakası babaya vâcib olmaz.

Hulâsa'da zikredilmiştir ki; Şayet büyük çocuk soylu kişilerin oğullarından ölüp halk kendisini ücretle tutmazlarsa âciz sayılır. Yine böylece iim öğrenenlerden olup şayet kazanç yolu bulamazsa, onların nafakası babalarından düşmez.

Nafaka zengin olan babaya vâcib olur. Çünkü, baba fakir ise âciz olur. Âciz olan kimseye nafaka gerekmez. Fakat karı ile küçük çocuklar bunun a' sidir. Çünkü koca nikâh akdi ile nafakayı iltizâm etmiştir. Bunların nafakası kocanın fakır olmasiyle düşmez.

Zenginlik konusunda Fakîhler ihtilâf etmişlerdir. Fetva, sadaka alamayacak kadar nisaba mâlik olmakla, yâni fitre zenginliği ile takdir edilmiştir.

Fakir olanın usûlü için; yâni anası, babası, dedeleri ve nineleri için nafaka vâcib olur. Baba ve ana hakkında vâcîb olması; Allah Teâlâ (C.C.) :

«Onlarla dünyâda iyi geçin.» [2][54] buyurduğu içindir.

Bu âyet-İ kerîmeyi Nebi Aleyhisselâm iyi geçinme «Hüsn-i muaşeret» ile tefsir etmiştir. Ana-baba şayet aç iseler onları doyuracak, çıp-laksa giydirecektir. Bu âyet-i kerîme, üst tarafından anlaşıldığına göre, kâfir olan ana - baba hakkında nazil olmuş ve ibaresi ile nafakanın kâfir hakkında vâcib olmasını ifâde etmiştir. Müslüman hakkında ise evleviyet yolu ile ifâde eder.

Dedeler ve nineler hakkında nafaka vâcib olmasına gelince; çünkü onl&r babalardan ve analardan sayılırlar. Bunctan dolayı dede, babanın yokluğunda baba yerine geçer.

«Fakîr olan» diye kaydetmesi; zengin oldukları takdirde nafakaları kendi mallarından vâcib olduğu içindir. Velev ki, fakirlerden olan usûl, kazanmaya kadir olsunlar. Nafakaları yine vâcibdir. Çünkü onlar çalışmaktan zarar görürler. Halbuki evlâd onlardan zararı uzaklaştırmaya me'mûrdur. Zahir rivayette evlâdın erkekleri ve dişileri arasında fark yoktur. S&hfh olan kavi budur. Çünkü ana ve babanın nafakaya istihkakları ancak çocuğun malında mülk hakkı ile olur. Nitekim Besûlül-lah (S.A.V.):

«Sen ve malın baban içindir.» buyurmuştur. Bu ma'nâ evlâddan erkek ve dişilere şâmildir.

Bundan dolayı bu istihkak — her ne kadar vâris olmak yok ise de — din ihtilâfiyle beraber ana baba için sabit olur.

Nafakanın vâcib olmasında yakınlık ve eüz'iyyete bakılır, mirasa bakılmaz. Kızı ve oğlunun oğlu olan kimsenin nafakası kızına vâcib olur. Halbuki ikisi arasında mîrâs yarıdır.

Kızının çocuğu ve kendi erkek kardeşi olan kimsenin nafakası kızının çocuğuna vâcib olur. Halbuki mirasın hepsi kardeşinindir. Kızın çocuğuna mîrûs yoktur. Çünkü o zevi'l-erhâm' (uzak akraba) darıdır.

Her zî rahmi mahrem (yakın akraba) için nafaka vâcibdir.

Zî rahm ile mahrem arasında fark: Umûm ve husus min vechhıdir.

Çünkü bu iki kelime kıza ve kızkardeşe ıtlak edilebilir. Kız, amca kuma da şamildir. Fakat kızkardeş ona şâmil değildir. Çünkü amca kızının nikâhı sahilidir. Kızkarduy nikâhı sahih olmadığı için zevcenin kızkar-deşine (baldız) şâmildir. Fakat kız kelimesi şâmil değildir.

Küçük oğlan veya bâliga kadın veya âciz erkek, meselâ kazanmaya kadir olamayan kötürüm; a'ma veya mecnûn ssî rahmi mahrem, bunların hepsinin fakir olmak şartiyle nafakaları verilir. Hattâ zengin olsalar, nafakaları başkalarına vâcib olmaz. Onların nafakalarının vâcib olmasına sebeb; çünkü yakın akrabalıkta sıla vâcib olur. Uzak akrabalıkta vâcib olmaz.

Bunları ayıran fasıl zî rahmı-i mahrem olmaktır. Allah Teâlâ (C.C.):

«Mirasçıya da aynı şeyi yapmak borçtur.» [3][55] buyurmuştur. (Yâni, baba Ölmüşse, yerine vâris olan onun sorumluluklarını yüklenir, demektir.) İbn Mes'ûd' (R.A.) un kıraatinde :

«Zî rahmı-i mahrem olan mirasçıya da bunun misli vardır.» şeklindedir.

Onun kıraati meşhurdur. Şu halde meşhur haber değerindedir' Nitekim bu usûl ilminden bilinir. Bununla Kitâb'ın mutlakını takyîd etmek caizdir.

Sonra mutlaka hacet lâzımdır. Küçüklük, dişilik, kötürümlük ve a'mâlık, acz gerçekleştiği için hacet belirtüerindendii:. Çünkü kazanca kadir olan kazancıyla zengindir. Fakat ana - baba bunun aksinedir. Nitekim daha önce geçti. Zikredilen kimse için nafaka mîrâs mikdâiı vâ-cib olur.

Mirasın mikdârı ancak, Hak Teâlâ' (C.C.) nın :

«Mirasçıya da bunun misli vardır.» [4][56] âyet-i kerîmesi mucibince i'tibâr edilmiştir. Çünkü hükmün vasfa terettüb etmesi, o vasfın illet olduğunu bildirir. Bir de; mes'uliyyet menfaate göredir.

Zikredilen kimselerin nafakaları üzerine vâcib olan kimse hak edenlerin hakkını vermesi için infâka zorlanır. Binâenaleyh bâliğa olan kızın ve kötürüm olan baliğ oğlanın nafakası babaları ve anaları üzerine üçtebir hesabıyla vâcib olur. Babaya üçteiki ve anaya üçfcebir vâcib olur. Çünkü onlar için mîrâs bu kadardır. Zahir rivayette, nafakanın hepsi babayadır. Çünkü Hak Teâlâ (C.C.) :

«Anaların yiyecek ve giyeceklerini sağlamak, çocuk sahibi babaya, borçtur.» [5][57] buyurmuştur.

Ana - babadan başkasında tek rivayet ile mîrâs mikdârına itibâr edilir.

Musannif bunun üzerine; «Muhtelif dereceden zengin kızkardeşleri olan fakirin nafakası, o kızkardeşleri üzerine, mîrâsı gibi beştebir hesabıyla vâcib olur.» sözünü tefri' etmiştir. Üç tane beştebir, baba bir ana bir kızkardeşedir. Bir beştebir baba bir kızkardeşinedir. Bir beştebir de ana bir kızkardeşine mirasları mikt ân vâcib olur.

---

[1][53] Bakara sûresi (2), âyet : 233.

[2][54] Lokman sûresi (31), âyet; 15

[3][55] Bakara sûresi (2), âyet: 233

[4][56] Bakara sûresi (2), âyet: 233

[5][57] Bakara sûresi (2), âyet: 233

Mahrem olan zî rahmde, mahrum olmamak üzere, mîrâs ehliyetine itibâr edilir. Mîrâsı ihraz etmesiyle onun hakîkatına itibâr edilmez. Çünkü mîrâsı ihraz etmesi ancak ölümden sonra bilinir.

Musannif bunun üzerine, «Zengin dayısı ve amcası oğlu olan fakirin nafakası dayısına vâcib olur.» sözünü tefriTi etmiştir. Çünkü amca oğlunun olup mirasın dayıya kalması mümkündür. Zira, amca oğlu mahrem değildir. Onun üzerine nafaka da yoktur. Dayı mahremdir! Nafakayı onun vermesi gerekir.

Dinleri ayn olursa nafaka lâzım gelmez. Çünkü istihkak ancak vârisin adı ile sabit olur. Dînin ayrı olması ise vâris olmayı meneder. Şu halde Hıristiyana (Nasrânîye) Müslüman kardeşi için nafaka vâcib olmaz. Mti.slüıııana da Hıristiyan olan kardeşi için nafaka vâcib olmaz. Ancak, Müslümamıı Hıristiyan olan karısı için nafaka vâcib olur. Çünkü bunun nafakası nikâh akdi ile müstehak olan ihtibas itibariyle vâcib olur. Bu, akdin sıhhatine dayanır. Yoksa milletin bir olmasına dayanmaz. Hattâ, nafaka fâsid nikâh ile vâcib olmaz. Şüphe iie cinsî münâsebette bulunmakla da vâcib olmaz.

Usûl için yâni ana - baba, dedeler ve nineler için nalaka vâcib olur. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

«Onlarla dünyâda iyi geçin (güzel davran)» 1[58] buyurmuştur. Bu âyet-i kerîmeyi Resûlüllah (S.A.V.) :

«İyi geçinmek ve güzel davranmak» diye tefsir etmiştir. Nitekim daha önce geçti.

Dedeler ve nineler, ana-baba gibidir. Nitekim bu da daha önce geçti.

Müslüman, harbî olan ana - babasına, infâk için zorlanmaz. Harbî de Müslüman veya zımmî olan babasına infâk için zorlanmaz. Çünkü istihkak sıla yoluyladır. Harbî ise sılaya müstehak olmaz. Çünkü Hak Teâlâ' (C.C.) mn :

«Allah, ancak sizinle din uğrunda savaşanları (dost edinmenizi) yasak eder.» 2[59] kavli şerîfiyle onlara iyilikken menetmiştir. Bundan dolayı bizim ülkemizde olan kimse ile onların arasında, her ne kadar milletleri müttehid olsa da, mîrâs câri olmaz.

Fürû' için de nafaka vâcib olur. Çünkü fürû' aslın cüz'üdür. Şu halde cüz'ün nafakası küfür ile, kendisinin nafakası gibi menedilmez. t Zimmî olan usûl ve fürû' için nafaka vâcîb olur. Bu kayda sebeb harbîden ve müste'menden ihtirazdır. Birincisine, yâni harbîye gelince; çünkü bizimle savaşanlar hakkında iyilikden .nehyolunduk. Nitekim daha önce geçti. İkincisi, yâni müste'men ise dâr~ı harbe iltihâk etmek amacında olduğu içindir.

Baba oğlunun metâmı, nafaka için satar, akarını satamaz. Yâni, babanın, nafakası için çocuğun metâım satması caizdir Zira baba için, gâib olan çocuğunun malı hakkında korumak velayeti vardır. Çünkü vasi için korumak velayeti vardır. Babanın şefkati çok olduğundan üo-layı baba için ,velâyet-i hıfz evleviyyetle sabittir.

Menkûlün satışı korumak bâbuıdandır. Çünkü menkûlün telef olmasından korkulur. Akar böyle değildir. Zira akar kendiliğinden korunmuştur. Yakın akrabadan, babadan başkası babanın aksinedir.. Zira onların küçük çocuğun malında tasarrufda asla velayetleri yoktur ki, bulûğdan sonra o tasarrufun eseri bakî kalsın. Büyüdükden sonra ko-rumakda da velayetleri yoktur. Baba böyle değildir. Menkûlün satışı caiz olunca satılanın değeri hakkı cinsindendir. O hak da nafakadır. Binâenaleyh, baba için ondan almak caizdir. Babanın kendi nafakasından başka, üzerinde olan borcu için oğlunun metâım satması caiz olmaz. Bu İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre ise zikredilenlerin hepsinin satılması caiz olmaz. Kıyâs da budur. çünkü baba için velayet, bulûğ ife kesildiği için yoktur. Bundan dolayı, oğlunun hâzır olduğu halde malına mâlik olmaz.. Nafakadan başka borçda satışa da mâlik olmaz. İstihsâlim vechi bizim zikrettiğimizdir. Zeylaî (Rh.A.) der ki: «Mes'elede bir nevi işkâl vardır. İşkâl şudur: Denilebilir ki; baba için oğlu yokken bilittifak koruma velayeti olunca, tmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, baba için nafaka sebebiyle satışa veya hepsinin katında borç sebebiyle satışa mâni' nedir?»

Ben derim ki: Bunda asla işkâl yoktur. Çünkü burada iki mukaddime vardır. Biri şudur: Baba için,.oğlunun yokluğu hâlinde korumak velayeti vardır.

İkincisi şudur: Menkûlün satılması korumak bâbındandır. Birincim» icmâiyye olmasından İkincinin de icnıâîyye oiması gerekmez.

O halde İnıâmcyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, nafaka sebebiyle satılmaya engel korumaya ut elmasıdır. Borç sebebiyle satışa mâni1 ise, borcun sübûtunun hükme muhtaç olmasıdır. Doğum nafakası bunun aksinedir. Nitekim daha önce geçti. Bu tamamen açık olduğu halde iâzîleü He tanınmış olan kimseye nasıl gizli kaldığına şaşılır.

Sadru'ş-Şeria (Rh.A.) şöyle demiştir: Fukahâ demişlerdir ki, babanın, oğlunun malını koruma velayeti vardır. Menkûlâtın satılması korumak hftbındandır. Akarın satılması korumak babından değildir. Çünkü akar kendiliğinden korunmuştur. Baba oğlunun menkûlünü sattığı zaman, değer de hakkının cinsinden olsa — ki o nafakadır — o değeri nafakaya harcar. Ondan sonra demiştir ki: Ben derim ki, babaya nafakadan dolayı eşyayı satmak helâl olur mu? Söz buradadır. Yoksa korumak için satmakda, sonra malın değerinden infâkda değildir. Şu da var ki: İllet bu olmuş olsa nafakadan başka borç için bu delilin ayn'ı ile satış caiz olurdu.».

Ben derim ki: Fukahâ'nın korumak için satmanın caiz olduğunu söylemeleri, nafaka hususunda satmanın caiz olduğunu isbât içindir. Çünkü onlann sözünün ma'nâsı şudur: Menkûlâtın satılması nafaka için caiz olur. Çünkü korumak için satmak caiz olur. Bunun delili, korumak için vasinin satabilmeğidir. Öyle olunca babanın satması evle-viyyetle caiz olur. Çünkü vasi velayeti babadan elde eder. Babanın satması malı korumak için caiz olur da, satarsa nafaka cinsinden mal hâsıl olur. Babanın o malı nafakasına harcaması caiz olur. Fakat Sad-ru'ş-Şeria'nın; «Şu da var ki, illet eğer malı korumak olsa, nafakadan başka borç için satmak caiz olurdu.» sözü tamâmiyle bâtıldır. Çünkü bilirsin ki, borç sebebiyle satmaya mâni' şudur, borcun sübûtu gâib aleyhine hükme muhtaçtır. Bu ise caiz değildir. Çocukların nafakası bunun aksinedir. Şu halde birincinin caiz olmasından ikincinin caiz olması gerekmez.

Ana, oğlunun malını kendisinin nafakası için satamaz. Çünkü ana için oğlunun küçüklüğü hâlinde tasarrufda ve büyüdükden sonra ko-rumakda velayet yoktur. Daha önce geçti' ki, ana için baba gibi oğlunun malında, hadis-i şerife göre,

---

1[58] Lokman sûresi, âyet: 15

2[59] Miimtehme süresi (60), âyet: 9

temellük hakkı vardır, bu, ananın baba gibi nafaka için çocuğunun malını satması caiz olmasını iktizâ eder denilirse, biz deriz ki: Satmanın caiz olmasının medarı temellük hakkı değildir. Belki çocuğun malında tasarruf hakkıdır. Binâenaleyh kimin malda tasarruf velayeti varsa onun satması caiz olur. Malda velayeti olmayan kimse iğin satmak caiz değildir.

Oğlunun emânet, koyduğa kimse, şayet emâneti kâdîıin emri olmadan ana - babasına infâk etse, inâbetsiz ve velâyetsiz başkasının malında tasarrufda bulunduğu için Öder. Eğer kâdî onun satılmasını emretmiş işe ödemez. Çünkü kâdî mülzimdir. (ilzam edendir.) Ana - babası fi'âıb olan oğullarının malını kendilerine infâk etseler, eğer nafaka cinsinden olursa ödemezler. Çünkü ana - babanın nafakaları kâdi-nin kazasından önce oğula vâcibdir. Şu halde ana - baba hakimim alırlar.

Karıdan başkasının, yânj usûl, fürû' ve yakınlara nafaka ile hüküm olunsa ve müddet geçip onlara o müddet içinde nafaka ulaşmasa, nafaka düşer, Çünkü zikredilen kimselerin nafakası hacete göredir. Müddet geçince hacet yok olur.

Karıdan başkası denmesinin sebebi sudur: Çünkü kâdî şayet karının nafakası için hüküm etse, müddet geçmekle düşmez. Çünkü nafaka ihtibâs karşılığıdır. İhtiyâç için değildir. Nitekim daha önce geç-, ti. Bundan dolayı karinin nafakası zengin de olsa kocaya vâcib olur. Geçmişte ihtiyaçsızlık hâsıl olmakla düşmez.

Ancak usûl, iürû' ve yakınlar, kâdîıin teni ile ödünç alırlarsa, yâni kâdî onlara borç almaya izin vermiş de onlar da gâib nâmına borçlan-nuşlarsa, bu takdirde onların da nafakaları düşmez. Nitekim karının nafakası sadece kâdînin takdiri ile, her ne kadar müddet geçse de, düşmediği gibi.

Mülk dahî nafakanın vâcib olması sebebleıindcndir. Şu halde sahibine, mâlik olduğu kölesi için ıtafaka vâcib olur. Sâhib kölesine intak etmekden kaçınırsa, o köle eğer kazanmaya kadir ise çalışıp kazanır ve kendisine infâk eder. Eğer çalışmaya kadir değil ise, kâdî sahibine o köleyi satmasını emreder.

Müdebbir ve ümmü veleddc İnt'âkdan kaçınırsa, sahibi infâk etmeye zorlanır. Çünkü bunlarda satış imkânsızdır. Mala karşılık mükâ-teb olan çalışıp kazanır. Çünkü nıükâteb, her ne kadar rakabe yönünden memlûk ise de yed'en mâliktir. (Yâni çalışmakta serbesttir.) «Mala karşılık mükâteb» sözüyle musannif hizmete karşılık mükâtebden sakınmıştır. Zira hizmete karşılık mükâteb, rakîk (köle) gibidir. Çünkü onun için asla mâükiyet yoktur.

Bir adam kölesinin nafakasını vermezse, köle çalışıp kazanmaya muktedir olduğu takdirde sahibinin rızâsı olmaksızın onun malından yiyemez. Aksi takdirde yâni o köle kazanmaya kadir değil ise, sahibinin malını onun rızâsı olmadan yemesi caiz olur. Zira çaresiz kalmıştır. Keza sahibi köleye kazanıp yemeyi menederse, onun rızâsı olmaksızın yemesi yine caizdir.

Bir şahıs bir köleyi zorla alsa, gasbediten köle mâlikine geri verilinceye kadar, nafakası gasbeden üzerinedir. Eğer gasbeden, kâdiden nafaka emri isterse, yâni zorla alan kimse köleye infâk etmeye veya o gasbedilen köleyi satmaya kâdîden izin isterse, kâdî ona icabet etmez ve sözünü de kabul etmez. Ancak eğer kölenin zayi' olmasından korku-lursa gasbedilen köleyi gâsıb değil kâdî satar ve o kölenin kıymetini mâliki için ahkor.

Bir şahıs Zeyd'in yanına bir köleyi emânet bırakıp, bırakan şahıs gâib olsa, emanetçi Zeyd de, kâdîden o köle İçin nafaka emri istese, kâdî bu emri vermez. Çünkü kölenin kıymeti bütün nafakayı kaplamak ihtimâlinden dolayı kölenin sahibi bundan zarar görür. Belki kâdî o köleyi kiraya verip ücretinden, o köleye infâk eder. Ya da onu satıp kıymetini köle sahibinden zararı defetmek için, onun nâmına saklar. [1][60]

>> 2. CİLDE GEÇİNİZ <<

---

[1][60] Molla Husrev, Büyük İslam Fıkhı 2, Eser Neşriyat: 276-292. ***(A.K) 20.01.2014*** : (Ailem S. ve evladımızın ithafına...)

UZUNLUK ÖLÇÜLERİ

1- Altı normal arpa tanesi, normal bir parmak kalınlığı eder “**İsba” 20 mm**

2- Dört parmak kalınlığı bir kabza eder ki “**Kabza**” **80 mm**

3- 24 parmak kalınlığı bir **zira**` bir arşın eder ki, “**Zira**’, **Arşın**” **48 cm**. Normal bir kişinin dirseğinden orta parmak ucuna kadar ki uzunluktur.

4- Dört Zira’ bir **ba’** bir “**Kulaç**” eder ki; **192 cm**

5- “**Ğalve**” bir ok atımı mesafedir ki; **192 metre**

6- “**Mil” 3500** Zira’ eder ki; **1680 metre**

7- “**Fersah**” üç mil eder ki; **5,04 km**

8- “**Berîd**” dört fersah eder ki; **20,16 km**. dir.

AĞIRLIK ÖLÇÜLERİ

1- **Habbe** : Buğday ve arpa tanesi **0,0589 gr**.

2- **Tusuç : 0,124 gr.**

3- Kırat : 0,1856 gr.

4- **Danik** : (Yaklaşık yarım gram) **0,495 gr**.

5- **Nevât** : Beş dirhem **14,85 gr**.

6- **Neş** : Yirmi dirhem **59,4 gr**.

7- **Okka/Kıyye** : Kırk dirhem **1280 gr**.

8- **Rıtıl** : Dört yüz seksen dirhem **1425,6 gr.**

9- **Men** : Dokuz yüz altmış dirhem **2851,2 gr**.

10-**Kıntar** : On iki bin dirhem **35,640 gr**.

11-**Badman: 8 kg**.

12-**Miskal: 4,8 gr**.

13-**Dinar: Altın liranın ¼’ü**: **4,009 gr.**

14-**Dirhem:(Örfi dirhem: 16 kırat)-(Şer’i dirhem:14 kırat):3,2 gr.**

HACİM ÖLÇÜLERİ

1-**Rıtıl : 416 gr.**

2-**Müd** : ¼ Sa’a eşit bir ölçü birimidir. **832 gr.**

(Normal bir kimsenin iki avucunu buğday yığınına daldırdığında ele gelen buğday miktarı)

3-**Kıst** : Yarım Sa’ miktarı kadardır. **1,664 gr**.

4-**Kılece (Kıst)** : 7/10 Sa’ demektir, veya 3 tam ¾ rıtıl demektir, **2,425 gr.**

5-**Sa’** : Dört Müd miktarıdır veya 5 tam 1/3 rıtıl demektir**, 3,328 gr.**

6-**Mahtûm** : Beş tam 1/3 Rıtıl demektir, **2,218 gr.**

7-**Mekûk** : Sekiz Rıtıl demektir veya bir tam ½ Sa’ demektir, **3,328 gr.**

8-**Farak** : Üç Sa’ veya on altı Rıtıl demektir, **9,984 gr**.

9-**Arak** : On beş Sa’ veya 80 Rıtl demektir, **33,280 gr**.

10-**Veybe** : Altı Sa’ veya Otuz iki Rıtıl demektir, **19,968 gr.**

11-**Müdy** :Yedi tam ve ½ Sa’ demektir veya kırk rıtıl demektir, **16,640 gr**.

12-**Kafîz** : On iki Sa’ veya 64 Rıtıl demektir, **26,624 gr.**

13-**İrdeb** : Yirmi dört Sa’ veya 128 Rıtl demektir, **53,248 gr.**

14-Cerîb : Kırk sekiz Sa’ veya 256 Rıtl demektir, **106,496 gr**.

15-**Vesak** : Altmış Sa’ veya 280 Rıtıl demektir, **199,680 gr**.

16-**Kerr** : Yediyüz yirmi Sa’ veya 3840 Rıtl demektir, **1,597,440 gr**.